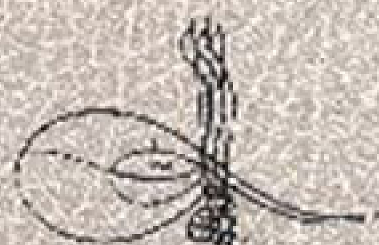
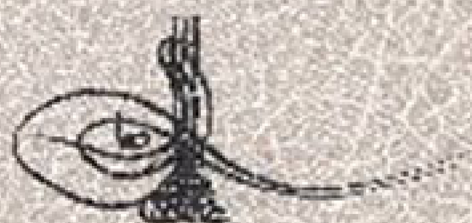
Prof. Dr. Ahmed AKGÜNDÜZ

OSMANLI KANUNNÂMELERİ

VE HUKUKÎ TAHLİLLERİ

Prof. Dr. Ahmed Akgündüz

OSMANLI KANUNNÂMELERİ VE HUKÛKÎ TAHLİLLERİ

İSTANBUL - 1994

OSMANLI ARAŞTIRMALARI VAKFI YAYINLARI NO: 1
İLMÎ ARAŞTIRMALAR SERİSİ NO: 1

OSMANLI ARAŞTIRMALARI VAKFI
P.K. 6 BEYAZID-İSTANBUL TLF. 212-517 51 63

ISBN 975-7268-01-3

Film-Montaj: Divân 511 72 75
Baskı: Cihân Matbaası
Cilt: Sezgin Ciltevi 516 85 22-516 11 63
İSTANBUL, MART 1994

VII. KİTAP/I

KANUNÎ SULTÂN SÜLEYMAN DEVRİ KANUNNÂMELERİ

II. KISIM

KANUNÎ DEVRİ EYÂLET KANUNNÂMELERİ (III)

DUMLUPINAR ÜNİVERSİTESİ REKTÖRÜ PROF.DR. ÖMER RIZA AKGÜN'ÜN TAKDİMİ

Yetmiş senedir ve belki de Tanzimât'tan beridir, tarihimiz ve hususan Osmanlı Tarihi hakkında genç nesillere doğru bilgiler aktarılmadığının, büyük küçük herkes farkındaydı. 400 sene dünyanın süper gücü olabilmiş bir devletin, bize anlatıldığı gibi ve son yüz elli yıl içinde kaleme alınan tarihlerin kaydettiği gibi, basit göçebe kanunlarıyla idare edilmediği ortadaydı. Ne var ki, ilim adamlarımızın ve tarihçilerimizin eserlerini kaleme alırken arşiv belgelerinden ziyâde başka şeylere dayanmaları ve objektif bir tarihçilik örneğini ortaya koyamamaları, bizim ecdadımız hakkındaki yanlış bilgilerimizi tashihe mâni oluyordu.

Geçmişini ve mazideki kültürünü inkâr eden milletler, istikballerini sağlam temellere oturtamazlardı. Ayrıca bir milletin veya bir devletin tamamen ma'sum olması da beklenemezdi. Biz, Türk milleti olarak 70 yıldır kendi kültür ve tarihimizi inkâr ile istikbâle yürümeye çalıştık ve maalesef uzun seneler boyunca ciddi bir mesâfe kat' edemedik. Bunun aksini iddia edebilmek çok zordur. Ayrıca Osmanlı Devletinin ma'sum olduğunu da kimse iddia etmemektedir. Fakat ma'sum olmayışı, kendisini asırlarca dünyanın tek süper gücü yapan çok önemli güzelliklerinin bulunduğunu da inkâr anlamına gelmez.

Son on on beş yıldır fert, millet ve devlet olarak geçmişimize sahip çıkmamız gerçekten sevindirici olmuştur. Bir zamanlar, müstakillen bir ilim adamının dahi Osmanlı hakkında söyledikleri suç sayılırken, o gün suç sayılanların bugün Başbakan ve Cumhurbaşkanı düzeyinde yetkili ağızlarca dile getirilmesi, gerçekten sevindiricidir. Devlet adamlarımız kadar, ilim adamlarımız da, geçmişte yaptıkları hatalarına keffâret olacak seviyede ciddi araştırmalar yapmaya başlamışlardır. Asıl sevindirici olan da budur.

İşte bu araştırmaların en önemlilerinden birisi, şu anda Yedinci Cildi neşredilen Prof. Dr. Ahmed Akgündüz'e ait **"Osmanlı Kanunnâmeleri Ve Hukukî Tahlilleri"** adlı dev eserdir. Eserin beşinci cildinde

Üniversitemizin bulunduğu Kütahya Sancağı'nın Kanunnâmesi de bulunmaktadır.

Prof. Dr. Ahmed Akgündüz, Hukuk Profesörü olarak Üniversitemize bağlı Bilecik İktisâdî Ve İdârî Bilimler Fakültesine geldiği zaman, kendisinden ilk ricâm, daha evvel başladığı ve devam etmesinde milli yarar bulunan "***Osmanlı Kanunnâmeleri***" projesini devam ettirmek olmuştur. Kendisine araştırmaları için her türlü kolaylık sağlanmış ve milli kültürümüzün arşiv belgeleri ışığında yeniden yazılması demek olan bu eserin tamamlanması için her türlü desteğin kendisine verileceği ifade olunmuştur.

Eserin müellifi olan genç ilim adamımızından vatana, millete ve tarihimize yararlı olacak nice ilmî projelerin ortaya konmasını beklerken, böyle bir eserle Üniversite olarak iftihâr ettiğimizi belirtir, müellife ve eseri neşreden **Osmanlı Araştırmaları Vakfı**na hayırlar ihsân etmesini Yüce Allah'dan niyâz eylerim.

KÜTAHYA - ŞUBAT 1994

Prof. Dr. Ömer Rıza AKGÜN
Dumlupınar Üniversitesi Rektörü

بسم الله الرحمن الرحيم

VII. CİLDİ TAKDİM EDERKEN

"*Osmanlı Kanunnâmeleri Ve Hukûkî Tahlilleri*" adlı araştırma serimizin VII. Cildine de bizi ulaştıran Allah'a hamd ü senâ ve O'nun Resûlü olan Hz. Muhâmmed'e salât ve selâm olsun.

"Osmanlı Kanunnâmeleri ve Hukukî Tahlilleri" adlı projemizin Yedinci cildi, Kanunî devrinin Şam, Şehr-i Zor, Temeşvar ve Zül-Kadriyye Eyâletleri Kanunnâmeleri ile II. Selim Devrinin bütün Kanunnâmelerini ihtivâ etmektedir. II. Selim devri ile ilgili 49 adet Kanunnâmeyi de bu cilde sığıştırma arzusundan dolayı, yedinci cild epeyce kabarık olmuştur; ancak ilmî açıdan böylesinin daha iyi olduğu kanaatindeyiz. Zira sekizinci cilde Allah nasib ederse doğrudan doğruya III. Murâd Devri Kanunnâmeleri ile başlamış olacağız.

Bu cildin takdim yazısında da okuyuculara ulaştırmak istediğimiz bazı mesajlar bulunmaktadır. Bunları özetle belirtmek istiyoruz:

1) "*Osmanlı Kanunnâmeleri Ve Hukukî Tahlilleri*" adlı projenin ilk altı cildi, *Sâlih Özcan* Bey'in samimi himmetleri ve değerli büyüğüm *Sami Karamısır Paşa*'nın büyük gayretleriyle, *FEY VAKFI* tarafından neşredilmiştir. Şunu samimiyetle ifade edeyim ki, esbâb noktasından bakılırsa ve bir kısım eksiklikler ile bazı ârızalar bir tarafa bırakılırsa, bu iki zatın himmet ve gayretleri olmasaydı, milletimize mal olmuş olan bu proje tahakkuk edemezdi denilebilir. Altıncı cildden sonra bazı manilerin ortaya çıkması, FEY VAKFI tarafından projenin devamına imkân vermemiştir. Bunun üzerine uzun yıllardır hasretini çektiğimiz **"OSMANLI ARAŞTIRMALARI VAKFI"** kurulmuş ve artık "Osmanlı Kanunnâmeleri" projesinin bu vakıf tarafından ddevam ettirilmesine karar verilmiştir. Bu önemli projemizi kendi vakfımızda ve ecdadın eserlerini ihyayı gaye edinen bir vakıfda devam ettirme imkânını

bizlere ihsân eden Allah'a şükrettiğimizi belirtmek istiyoruz. Vakfın kurulması için maddî imkânlarını seferber eden İbrahim Aslan Bey"e ve bu fikri harâretle savunup icrası için elinden geleni esirgemeyen değerli büyüğüm Sami Karamısır Paşa'ya teşekkür ediyorum.

2) Bugün ülkemizin içinde bulunduğu iktisadî terörün boyutları herkesce bilinmektedir. Bu ekonomik terörün sebeplerinin başında verginin toplanamaması gelmektedir. Gerçekten milyarlara sahip büyük işadamlarından bir hizmetliden alınan vergi bile alınamaz duruma gelmiştir. Bir kısım işadamlarımız ise millet ve devlet mefhumu ile dalga geçercesine, hem devletin resmi makamlarına hileli iflas dilekçelerini vermekte ve hem de evlendirdiği oğlunun veya kızının düğününde devlete olan vergi borcunun katları kadar parayı gayr-ı meşru bir şekilde etrafa saçmaktadır. *II. Selim Devri Umûmî Kanunnâmeleri* arasında yer alan ve *Koca Nişancı Celâl-zâde* tarafından tedvîn olunan Kanunnâmede bu sıkıntının dile getirilmesi ve bazı çareler teklif olunması, doğrusu bizi şaşırtımıştır. Konu ile ilgili maddeyi buraya aynen almak istiyoruz:

"103. Bir cimri müflis kimesne iş dutsa ve iş içinde kızın çıkarsa, oğlu olub everse ve borcu dahi olsa, oğlun everüb ve kızın çıkarduğı akçe taleb olunmalu olsa, teftîş oluna; zikr olunan akçe iş içinde beğlik akçeden alınub oğluna ve kızına harc etdüği zâhir olıcak alınur."

Her halde bu madde ve devamındaki maddelerin bugün de tatbik zamanının geldiği bir vâkı'adır. Devletin malıyla oğlan ve kız evlendirenlerin kulakları çınlıyordur belki de.

3) Bu ciltte yer alan Kanunnâmelerden ve özellikle de hem Kanunî ve hem de II. Selim devri Arab veya Şam Eyâleti Kanunnâmelerinden anladığımız ve öğrendiğimiz bir husus da, son zamanlarda batılıların tahriki ile müslüman Arap kardeşlerimizin Osmanlı Devleti aleyhinde ileri sürdükleri bir kısım iddialarını çürüten delillerdir. Bu iddiaların özeti, Osmanlı Devletinin Arapları sömürdüğü şeklinde hülasa edilebilir. Halbuki Arab Eyâleti Kanunnâmelerinden anlıyoruz ki, Osmanlı Devleti dört asır boyunca, kumundan ve sıcağından başka bir şeyi bulunmayan Arab kardeşlerimizin memleketlerini sömürmemiştir. Bil'akis başta her sene gönderilen ve binlerce Osmanlı altununı taşıyan Surre Alaylarının yanında Haremeyen-i Şerifeyn, Kudüs-i Şerif ve benzeri mukaddes beldelere vakıflar yoluyla da milyonlarca akçe akıtmıştır. Bununla da kalmayarak bu mukaddes bölgelere ve beldelere yapılan vakıfları da

tamamen vergiden muaf hale getirmiştir. İşte bu manayı ifade eden Kanunnâme maddelerinden bir tanesi şöyledir:

"72. Ve külliyen Haremeyn'üş-Şerifeyn ve Kudüs-i Şerif ve Halil'ür-Rahman -'aleyhisselâm- hazretlerinin evkâfı, 'avârız-ı divâniyye ve tekâlif-i örfiyyeden ve öşürden defter-i 'atikde mu'âf ve müsellem kayd olundı.

73. Ve e'imme dahi 'avârız-ı divâniyye ve tekâlif-i örfiyyeden mu'âf ve müsellemdir.

4) Bu ciltte hatırlatmamız gereken maddelerden biri de, Osmanlı devletinde *gayr-i müslimlere tanınan din ve vicdan hürriyeti*dir. Bilindiği gibi, Kudüs'ü beş on yıldır işgalci sıfatıyla ellerinde bulunduran İsrail, işgal ettiği günlerden beri müslümanları bu beldedeki mukaddes mekânlara sokmamakta ve burada müslümanların ibadetlerine mâni olmaktadır. Bosna-Hersek'te Avrupalıların gözü önünde Hristiyanların camileri yıkmaları ve ma'bedleri yok etmeleri de ayrı bir misaldir. Hristiyan ve Yahudilerin medeniyet asrı denilen bu asırdaki mezkûr vahşetlerine karşılık, Osmanlı Devleti, XVI. asırda bile, Kudüs-i Şerif'deki Hristiyanlarca mukaddes sayılan yerleri hem korumuş ve hem de ziyâretlerine müsaade etmiştir. Aynı şey, Yahudiler içinde geçerlidir. Bilindiği gibi burada Hristiyanlarca mukaddes sayılan en önemli mekân Bâb'ül-Kamâme'dir. **Bâb'ül-Kamâme**, Milâdî 326 sıralarında Bizans İmparatoru Konstantin tarafından Hz. İsa'nın kabri olduğu iddia edilen yer üzerine binâ eylediği *Kıyâme Kilisesi*nin bir diğer adıdır. Hristiyan ve Yahudilerin hac mahalli olan bu mekâna Bâb'ül-Kamâme de denir. Kamame müslüman tarihçilerin kullandığı bir ifâdedir. Haçlı seferleri sırasında (1130-1149) yeniden tamir edilmiştir. Buraya dünyanın her tarafından Hristiyan yani Fransızı, İngiliz'i, Rum'u, Gürcüsü ve Habeşi rahatlıkla gelebilmiştir. İşte konuyla ilgili bazı kanun hükümleri şunlardır:

"VE KANUN-I KAMÂME DER KUDÜS-İ ŞERİF

25. Ziyârete gelen Efrencden yedişer sikke filori alınur. Ve Bab'ül-Kamâme'de resm-i kal'a deyü ellişer akçe ve Kamâme kapusında resm deyü kırk beşer akçe alınur. Zikr olan rüsûm diyâr-ı Efrencden ziyârete gelen kefereden alınur.

26. Ve Rum'dan gelenden üçer Kayıtbay altunı alınur. Ve Şark'dan gelenden dahi kezâlik alınur.

27. Ve diyâr-ı Haleb'den ve Şam'dan gelenden ikişer Kayıtbay altunı alınur. Ve Mısır'dan gelenden birer Kayıtbay altunı alınur.

28. Ve Salt ve 'Aclûn ve Gazze ve Renıle câniblerinden gelen kefereden yirmibeşer akçe alınur. Ve Kudüs-i Şerif ve Halil'ür-Rahman -aleyhissalâtü ves-selâm- câniblerinden gelen kefereden dörder akçe alınur.

29. Ve 'Îd-i nasârâda ziyârete gelen kefereden üç yerde birer akçe alınur. Ve Şam'dan gelen firenk tâcirlerinden ikişer buçuk altun alınur ve zikr olan resimler yine mukarrer alınur. Ve Gürci'den ve Habeş'den gelen kefereden nesne alınmaz. Ve her hafta firenk tâifesinden ziyârete gelenlerden birer akçe alınur."

Hristiyanların ibâdet hürriyetlerini kanunla tanzim eden Osmanlı Devletinden, bu asrın sözde hukuk devletlerinin alacağı çok dersler vardır.

5) Bu cildin başında ifade etmemiz gereken önemli bir husus da, Osmanlı Kanunnâmelerinin Kanunî Devrinde zirveye ve kemâle yükseldiği ve II. Selim devrinden itibaren ise inişe geçtiğidir. Bunda başta Padişahların ve devlet adamlarının rollerinin olması yanında Kanunnâmelerin asıl mimarı olan âlimlerin ve nişancıların da büyük rolü vardır. Ancak önemle belirtmeliyiz ki, II. Selim, neşrettiğimiz Kanunnâmelerin bulunduğu bütün Defterlerin Mukaddimelerinden anladığımız kadarıyla, kendi döneminde, bütün Osmanlı ülkesinin tapu-tahririni yeniden yaptırmayı planlamıştır. Yeniden hazırlanan Tapu-Tahrir Mufassal veya Mücmel Defterlerinin başına, ya Kanuni zamanında tedvîn olunan Kanunnâmeler aynen konulmuş veya yeni fethedilen belde ise kanunnâmesi tanzim olunmuş veyahut da çok az değişikliklerle eski Kanunnâmeler muhâfaza olunmuştur. Eski Kanunnâmelerde yapılan en önemli değişiklik, Osmanlı para birimi olan akçenin değer kaybetmesi ve eskiden sıfıra yakın olan enflasyonun artmasıdır. II. Selim devrinde butün cizyelerin onar akçe veya beşer akçe arttırılması emri bunun müşahhas misallerindendir.

Şunu da unutmamak gerekir ki, bir devletin hukuk sistemi ile diğer nizâmları at başı gider. II. Selim devrinde hukuk sisteminin gevşemeye başlaması, Osmanlı Devletinin de her konuda gerilemeye başlaması demektir. Zaten bütün müesseseleriyle gerilemeye başlayan bir devletin, hukuk sistemi de ister istemez bozulmaya başlar.

6) Bu cildin Mukaddimesinde meraklılarına ulaştırmamız gereken müjdeli bir haber de şudur. İnşaallah bizim başkanlığımızda kurulan bir

heyet, başta Ebüssuud Efendi, İbn-i Kemal ve Yahya Efendi olmak üzere, Osmanlı Hukukuna damgasını vurmuş ve her biri bir hukukî makale mahiyetinde bulunan ve şimdiye kadar matbu hale getirilmeyen fetvâları **"Osmanlı Devletinde Şeyhülislâm Fetvâları"** adı altında neşre başlayacaktır. Bir iki aya kadar ilk cildi yayınlanacak olan eser, Kanunnâmelerin boşluğunu doldurmuş olacaktır.

7) "*Osmanlı Kanunnâmeleri*" serisinin ilim âleminde yerini aldığını ve özellikle eskimiş fikirlerin zebûnu olmayan genç ilim adamları tarafından takdirle karşılandığını memnuniyetle görüyoruz. Tepki gördüğü tek kesim, ilimle değil basit kalıplarla uğraşan ve ecdâdımızın böyle bir hukuk sistemine sahip olacağını bir türlü kabullenemeyen bazı sathî fikirli insanlardır. Bunların gösterdiği tepki de, ilmî değil sadece sathî bazı tenkitlerdir. Böylesine bir sataşmayı ve yapılan ilmî bir hatayı aynen aktarıyoruz. Önce ithâm edilen maddeyi dile getirelim:

"Ve bir kimesnenin elinde veya evinde uğurluk esbâb bulunsa, satun aldı ise, satanı bulduralar; bulunmaz ise, müttehem ise, işkence edeler; meğer ki, bulıcak kadıya getürüb teslim edeler veyahud yabanda bulduğun isbât ede. Ammâ işkencede ihtiyât edeler ki, kabl'es-sübût telef-i nefs olmaya. Ve eğer işkencede ölürse da'vâsı sorulmaya."[1].

Bu maddeyi bugünkü hukukî dil ile anlatalım:

"Bir şahsın elinde veya evinde çalıntı mal bulunsa, eğer başkasından satın aldı ise satanı bulduralar. Eğer kendisine satanı bulamazsa ve daha önce de bu şahıs hırsızlık suçu ile itham edilmiş bir zanlı ise, işkence edeler. Ancak bulduğu malı hâkime getirip teslim etmişse veya dışarda bulduğunu isbât ederse, kendisine karışmayalar. Ayrıca işkencede ihtiyât edeler yani falaka veya değnek ile sıkıştıralar, ta ki, canı telef olmaya. Eğer işkence neticesinde daha önce de hırsızlık suçu işlemiş olan kimsenin ölümü sözkonusu olursa, da'vâsı sorulmaya."

Dikkat ederseniz, Osmanlı Kanunnâmesinde daha evvel aynı suçu işlememiş bir kimseye işkence edilmesi kesinlikle yasaklanmıştır. İşkence deyince de bugün hukuk devletiyim diyen devletlerin yaptıkları gayr-ı insânî işkenceler hatırlanmamalıdır. Çünkü başka bir Kanunnâmede bunun tarifi yapılmuştır. İstiyen Osmanlı Hukukunda işkencenin sınırları ile ilgili olarak Dördüncü Cild'de yer alan *Siyâset-i Şer'iyye Risâlesi*ne

---

1 **Osmanlı Kanunnâmeleri**, II, sh. 43, md. 32

bakabilir. Burada Osmanlı hukukçuları işkencenin, falaka veya değnek ile öldürmeyecek tarzda sıkıştırma demek olduğunu açıkça belirtmiştir. CMUK'un adâlet mekanizmasını felce uğrattığı şu günlerde, bu manada bir sıkıştırma olmadan daha evvel de aynı suçu işlemiş ve artık suç makinası haline gelmiş olan insanların başka türlü suçlarını itirâf etmediklerini, devletin güvenlik kuvvetlerine sormak gerektir.

Bütün bu manaları, hiç aslı astarı olmayan ilâvelerle Osmanlı Devletine iftirâ haline getiren bir yazarı beraber dinleyelim ve çarpıtmaların derecesini hesâb edelim:

"*Halbuki İkinci Bâyezid, 1500'lü yılların başında yayınladığı "Kanunnâme"de CMUK gibi yasaların bütün mahzurlarını kaldırıyor ortadan... Kanunun 32. maddesinde "Suçluyu konuşturmanın en iyi çaresi, işkencedir..." buyuruyor. "Bir kimsenin evinde çalıntı mal çıksa, satın aldı ise satanı bulduralar. Söylemezse işkence edeler.". İşkencenin çok dikkatle yapılmasını da istiyor İkinci Bâyezid... "San'atınızı ustaca kullanın, adamı itiraf etmeden sakın ha öldürmeyin*" diyor."[1].

Şimdi soruyoruz: Bu cümlelerden hangisi var zikrettiğimiz Kanunnâme maddesinde? "*Daha evvel hırsızlıkla yargılanmış ve uslanmamış usta hırsızların işkence ile konuşturulması*" nerede, "*evinde çalıntı eşya bulunan herkesin suçu itiraf etmesinin en iyi yolu olan işkenceye tabi tutulması*" nerede? Bu misalden sonra diğer benzeri iddialarını tahlile bile değer görmüyoruz. Zira bu ifadelerde Osmanlı Devletine karşı, peşin hüküm sözkonusudur.

8) Burada belirtilmesi gereken bur husus da şudur. "**Osmanlı Kanunnâmeleri**" serisi, eski Kültür Bakanlarımızdan Sayın *Namık Kemal Zeybek* tarafından 800 adet bakanlıkça abone tarzında satın alınmaya ve ülke çapındaki kütüphânelere dağıtılmaya .başlanmıştı. Bu gaye ile ilk iki cilt alındı. Ancak baleye ve dansa milyarlarca lira sarfeden yeni Kültür Bakanımız Sayın *Fikri Sağlar*, bu aboneyi durdurduğu gibi, yapılan müracaatleri de cevapsız bırakmıştır. Bizim tesbitlerimize göre, bunun altında yatan asıl sebeb, Osmanlı ve tarihe soğuk bakıştır.

Devletimizin kültür temsilcileri böylesine lakayt davranırken şuurlu milletimiz tarihine ve bu esere sahip çıkmıştır. Sözümü burada bağlarken, altıncı cilde kadar bize her türlü manevî desteği sağlayan hocam *Prof. Dr. Halil CİN*'e; ilk altı cildin gün ışığına çıkmasını temin eden *Sâlih*

1 Bardakçı, Murat, **CMUK'un Atası: Kanunnâmeler, Tarihten Kültüre**, 27 Haziran 1993 Show Dergisi.

ÖZCAN Bey'e; eserin başından beri her zaman teşvik ve yardımlarını gördüğüm muhterem büyüğüm *Sami KARAMISIR Paşa*'ya; yedinci ciltten itibaren her türlü desteği veren Dumlupınar Üniversitesi Rektörü *Prof. Dr. Ömer Rıza AKGÜN*'e; maddi destekleriyle projeyi teşvîk eden işadamı *İbrahim ASLAN* Bey'e; Çetinkaya Mağazaları sahiplerinden değerli kardeşim *Ömer ÇETİNKAYA*'ya; bu mevzuda her zaman destek veren *KURALKAN* ailesi'ne; bu cildin tashihinde önemli yardımlarını gördüğüm *Arş. Gör. Osman KAŞIKÇI*'ya; eserin hazırlanması sırasında benim kadar sıkıntılara katlanan eşim *Sâime Belkıs AKGÜNDÜZ*'e ve ilmî çalışmalarımda her zaman dualarına muhtâc olduğum bütün ehl-i imana teşekkür eder, tamamlanması için yardımlarını esirgememesini Yüce Allah'dan niyaz eylerim.

İstanbul - Şubat 1994 **Prof. Dr. Ahmed AKGÜNDÜZ**

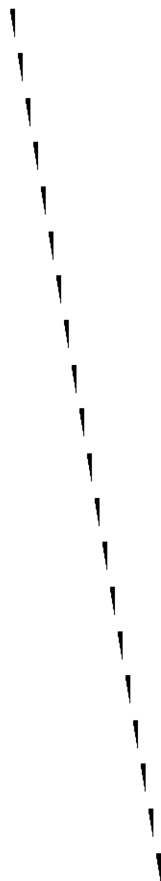
VII. KİTAP/I

KANUNÎ SULTÂN SÜLEYMAN DEVRİ KANUNNÂMELERİ

(17 Şevvâl 926-30 Eylül 1520/20 Safer 974-7 Eylül 1566)

İKİNCİ KISIM

KANUNÎ DEVRİ EYÂLET KANUNNÂMELERİ (III)

ONÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ŞAM EYÂLETİ KANUNNÂMELERİ

G İ R İ Ş

§.1- KANUNÎ SULTÂN SÜLEYMAN DEVRİNDE ŞAM EYÂLETİ VE SANCAKLARI

Şam Vilâyeti'nin 927/1521 tarihinde ve Yavuz Sultân Selim devrinde kurulduğunu, Osmanlı Kanunnâmeleri serimizin Üçüncü Cildinde anlatmış ve orada *Şam Eyâleti*ne dair ilk Kanunnâmeleri neşretmiştik[1]. Bu dönemde *Vilâyet-i Arab* diye de bilinen Şam Vilâyetinin sınırları çok geniş tutulmuş ve Şam, Aclûn, Leccûn, Deyr ü Rabbe, Uzeyr, Gazze, Kudüs, Safed, Nablus, Haleb, Trablus, Hama ve Humus, Ayntâb, Antakya, Birecik, Adana, Sis, Tarsus, Divriği, Malatya, Kâhta ve Gerger, Kemah, Bayburd ve Kal'at'ur-Rûm adlı sancaklar bu eyâlete bağlanmıştır.

Uzun bir iktidâr dönemine sâhib olan Kanunî devrinde ise, Şam Eyâletinin sınırları, bazan genişlemiş ve bazan da daralmıştır. Kanunî devrinin ortalarına doğru hazırlandığı kesin olan 622 Nolu Ruus Defterine göre, Şam Eyâleti'nin sancakları sırasıyla şunlardan ibârettir:

"Elviye-i Mîr-i Mîrân-ı Vilâyet-i Şam:

1. Livâ-i Aclûn.

2. Livâ-i Gazze.

3. Livâ-i Kerek ve Şüveyk.

4. Livâ-i Kudüs-i Şerif.

5. Livâ-i Nablus.

6. Livâ-i Safed.

7. Livâ-i Şam.

8. Livâ-i Trablus."[2].

BOA. MMD. No: 563'de yer alan listeye ve Kanunî'nin son zamanlarında meydana gelen değişikliklere göre ise, *Dâr'üs-Selâm Şam Eyâleti*'nin son sancak durumunu şöylece sıralayabiliriz:

---

1 Bkz. **Osmanlı Kanunnâmeleri**, III, sh. 485-504

2 BOA. **Ruus Defteri**, No: 622.

1. Aclûn Livâsı.
2. Akkâ Livâsı.
3. Beyrut Livâsı (Tedmür ile beraber).
4. Bikâ' Livâsı.
5. Dimaşk (Şam) Livâsı.
6. Gazze Livâsı.
7. Kerek Livâsı (Şüveyk ile beraber).
8. Kudüs-i Şerif Livâsı.
9. Leccûn Livâsı.
10. Nablus Livâsı.
11. Safed Livâsı.
12. Trablus Livâsı[1].

Bu arada, bazan Hama, Hıms ve Haleb'in de Şam Eyâletine bağlandığını ve ancak Haleb Eyâleti oturdukdan sonra bu duruma son verildiğini hatırlatmak icabetmektedir.

Bu sıralama içerisinde şimdi de *Şam Eyâleti Kanunnâmeleri*ni neşredelim. Ancak Sancak Kanunnâmelerinden önce bütün Şam Eyâletini ilgilendiren Eyâlet Kanunnâmesini evvelâ neşredeceğiz; sonra da sancak kanunnâmelerini sırasıyla yayınlayacağız.

§. 2- ŞAM EYÂLETİ KANUNNÂMESİ (229)

I- NÜSHALARI VE HUKUKÎ TAHLİLİ

Şam Eyâletinin Yavuz Sultân Selim devrinde kurulduğunu ve ilk kanunnâmelerinin o dönemde hazırlandığını biliyoruz. *Livâ-i Dâr'üs-Selâm* adıyla da anılan Şam veya *Dimaşk Sancağı*, şu kazalardan meydana geliyordu: Kazâ-i Mahrûse-i Şam, Kazâ-i Ba'lebek, Kazâ-i Beyrut (Daha sonra müstakil livâ haline getirilmiştir), Kazâ-i Saydâ (Sonradan müstakil livâ haline getirilmiştir), Kazâ-i Kerek (Sonradan müstakil livâ haline getirilmiştir) ve Kazâ-i Fârâ[2].

BOA. TTD. No: 263 (430)'da hakkında uzun bilgiler bulunan Şam Vilâyetinin idârî teşkilâtı hususunda "**Fihrist-i Nevâhî-i Vilâyet-i Şam**" başlığı altında şu bilgiler derc olunmaktadır:

Nefs-i Şam; Nâhiye-i Gota, Nâhiye-i Merc (Mercidabık kasdedilmektedir); Nâhiye-i İklîm-i Zebîb; Nâhiye-i Vâdil-Acem; Nâhiye-i İklîm-i Belân; Nâhiye-i İklîm-i Dârânî;

---

1 Kunt, İ. Metin, **Sancaktan Eyâlete**, sh. 141-142; BOA. MMD. No: 563

2 Bâyezid Kütüphânesi, Veliyyüddin Efendi, No: 1969, Vrk. 116/a

Nâhiye-i Vâdî-i Bürde; Nâhiye-i Zeydânî; Nâhiye-i Kalemûn; Nâhiye-i Fârâ; Nâhiye-i Şa'r; Nâhiye-i Hûle; Nâhiye-i Vâdil-Yetîm; Nâhiye-i Aramûn[1].

O dönemdeki Şam Eyâleti Nâhiyeleri yani bir diğer manada kazâ merkezleri ile ilgili bu kısa bilgiden sonra, bir de Şam Eyâletinin Bütçesini kısaca nakledelim:

"**1.** İcmâl-i bilâd ve kurâ ve mezâri' ve iktâ' ve hânehâ ve mücerredân ve mahsûlât-ı erbâb-ı tîmâr ve zu'amâ ve sipahiyân-i Livâ-i Şam.

Şehir 5	Kurâ 1106	Mezâri' 3076
Kıt'a 1665	Hânehây-ı avârız 63.055	Mücerredân-ı îşân 6596

Hânehây-ı eşrâf ve hutabâ ve e'imme ve muhassıl ve kürekçiyân ve re'âyây-ı evkâf-ı Haremeyn'iş-Şerîfeyn ki, avârızdan mu'âflardır.

2. Mahsûlât-ı Livâ-i Mezkûr 13.663.396

Minhâ Mahsûl-i hâshây-ı Padişâh-ı âlem-penâh der Livâ-i mezkûr 10.354.909

'An mal-i *dimos* 3.610.333	'An *mal-i mukâseme* 6.744.576

3. Mahsûl-i hâshây-ı *mîr-i mîrân* ve *defterdâr-ı Hizâne-i Âmire* ve *kethüdâ* ve *defterdâr-ı tîmârhâ* ve *dizdâr-ı Kal'a-ı Şam* ve *emîr-i Şam-ı Arab* ve zu'amâ ve sipahiyân 3.594.827

Minhâ:

Mahsûl-i Hâshâ-i mîr-i mîrân-ı Vilâyet-i Şam 1.000.000	Mahsûl-i Defterdâr-ı Hazine-i Şam ve kethüdâ ve defterdâr-ı tîmârhây-ı Vilâyet-i mezbûre ma'a Dizdâr-ı Kal'a-i Şam Ve Emîr-i Şam 290.137
Mahsûl-i Zu'amâ Neferen 16 442.039	Mahsûl-i sipahiyân bâ tezkire Neferen 110.707
Mahsûl-i sipahiyân bilâ tezkire Neferen 319 1.751.945	[2]."

955/1548 tarihli bu defterin Mukaddimesi ise, Kanunnâmenin nasıl ve hangi esaslara göre hazırlandığını çok güzel bir şekilde gözler önüne sermektedir. Bu sebeple Mukaddimeyi kısaca aktarmak istiyoruz:

".....Müşeyyid-i kavâ'id-i Din-i Nebî ve mü'eyyid-i ahkâm-ı *Şer'-i Mustafavî* Sultân Süleyman Hazretleri, havza-i hükûmetlerinde munzabıt ve havme-i

1 BOA. TTD. No: 263 (430), sh. 13

2 BOA. TTD. No: 263 (430), sh. 1-2

himâyetlerinde münharıt olan *Vilâyet-i Arab*'ın iktâ'ı nâ-mazbût ve evzâ'ı nâ merbût olduğun istimâ' etdiklerinde..... hukûk-ı şer'iyye ve rüsûm-ı örfiyyenin ve kanun-ı kadîm üzere istîfâ ve istiksâsı içün bu abd-i fakir Muhammed'e emr-i âlî vârid olub Vilâyet-i Arab'ın Defâtir-i Kadîmesi tecdîd ve tahrîr ve cerâyid-i âidesi temhîd ve tastîr olunmak bâbında..... *Dergâh-ı Âlî Defteri Kâtibler*inden *Kâtib Derviş* ve *Kâtib Ahmed* bendeleri mahsûlât ve mersûmâtı şer' ve kanun üzere defâtire merkûm etmek ecliyçün bu bendelerine kâtib ta'yîn olunmağın... 955"[1].

Kanunnâme, daha evvel Barkan tarafından neşredilmiştir[2].

Kanunnâmenin bir diğer nüshası da, *Viyana Millî Kütüphânesi, A.F. No: 77, Vrk. 3/b-7/b*'de bulunmaktadır ve birinci nüshadan fazla bir farklılığı bulunmamaktadır. Bu sebeple birinci nüsha esas alınmıştır.

Kanunnâme'de harâcî arâzî olan Şam Arâzîsinden alınan harâc-ı mukâseme üzerinde durulmaktadır. Normal alınan harâc-ı mukâsemeye *kasm* adı verilirken sulh yoluyla maktû' alınan harâca da *dimos* adı verilmektedir. Bu konuyla alakalı fıkıh kitaplarında Şam Arâzîsi ile alakalı verilen bilgilere aynen mutabıktır. Daha sonra da Fıkıh kitaplarında *Bâb'ül-Âşir* başlığı altında incelenen gümrük vergileri, şer'an cevaz verilen dellâliyye ve muhtelif bazarlarda alınan bâc vergileri üzerinde durulmaktadır.

II- KANUNNÂME'NİN METNİ

1. *Vilâyet-i Şam*'da *kırat* ve *sehm* ve *feddân* ve *'addân* ibâretleri ki, vardır, isti'mâl olunur.

2. *Kırat*[3] bir kanun-ı mukarrerdir. Her nesneyi bir *miskâl* ki, yirmi dört kıratdır, yirmi dört hisse farz edüb taksîm ederler.

3. Ve *sehm*e nihâyet yokdur, yirmi dört olur ve dahi ziyâde olur ve nâkıs dahi olur. Şol evkâf hisseleri ki, sehmle vâkı' olmuşdır, kaç sehımden taksim olunmuş ise beyân olunmuşdır.

4. Ve *feddân*[4] deyü çifte derler. Amma *feddân-ı Rumanî* ve İslâmî ve *feddân-ı hurrâs* ve *feddân-ı arz* vardır. Feddân-ı Rumanî bir çift, bir gün, bir gece, ne

---

1 BOA. TTD. No: 263 (430), sh. 15

2 Barkan, **Kanunlar**, sh. 220-227

3 **Kırat:** Bir ağırlık ölçüsüdür. Memleketlere göre mikdârı değişebilir. Mekkeliler dinarın 1/6'sının 1/4'üdür derken Iraklılar dinarın 1/20'sidir demektedirler. Elmas ve cevahir gibi kıymetli şeylerin tartısında kullanılan kırat, miskalin dörtte biri olan dengi dörtte birine denir. İslâm hukukçuları, kırat-ı örfîyi dört veya beş orta arpa ağırlığı; kırat-ı şer'îyi de beş orta arpa ağırlığı olarak tesbit ederken Darphâne bir kıratı dört buğday ağırlığı olarak kabul etmiştir (Mütercim Âsım, **Kamus**, III, 109; Pakalın, II, 269). Aslında bir şeyin yirmi dört parçasından biri olarak da mana verilmiştir ki, bu maddede bu manaya ri'âyet edilmiştir (Bkz. **El-Müncid**).

4 **Feddân**: Fedân da denilen bu arazi ölçü birimi hakkında sözlüklerde şu kayıtlıdır: Feddân kelimesi, öküz; çift sürmek için koşulan iki öküz; iki öküz ile birlikte çift âletlerinin tamamı ve nihâyet Mısır'da bir alan ölçüsü olarak 400 kasaba karelik tarladır ki, bir kasaba 6 2/3 zirâ' karedir. Vergi ve benzeri kesimler, Mısır'da feddân başınadır (Mütercim Âsım, **Kamus**, IV, sh. 713; El-Müncid).

mikdâr sürse ana feddân-ı rumanî derler. Eğer bir gün tamam sürse *feddân-ı islâmî* derler ve *feddân-ı 'Arabî* dahi derler. Ve bir çift öğle vaktine dek sürse feddân-ı hurrâs derler. Ve *feddân-ı arz* dahi derler[1].

5. Ve 'ibaret-i *'addân*[2] ba'zı yerlerde bir akar suyun yolunı münsed edüb bir akacak yer vaz' edüb bir gün ve bir gece akub ne mikdâr yer suvarırsa ol kadar yere bir 'adân derler. Ba'zı evkâf ve emlâkin taksimleri bu hesâb üzerinedir.

6. Ve Vilâyet-i mezbûrede olan *kurâ ve mezâri'in kasmleri* biri birine muhâlif olmağın üzerinde şerh olunmuşdır[3].

7. Ve vilâyet-i mezbûrede akçeye ya gallâta maktû' olan kendü ıstılâhlarınca *dimos* derler ve *fasl* ve *mefsûl* dahi derler.[4]

Dimos olan akçelerin ki, iki *kıst* ola, alınması nısfı harman vaktinde ve nısf-ı âharı pekmez vaktinde 'âdetdir. Ve ba'zı yerlerde ki, harîr olur, harîr vaktinde alınmak kanunlarıdır. Ve ba'zı zeytûn ziyâde olur; zeytûn vaktinde alınmak cârî 'âdetleridir. Ve üç veya dört kıst olanların kendüler beyninde ma'lûmdur.

8. Ve livâ-i mezbûrda vâkı' olan *bağların harâcları* birbirine mugâyir olmağın nâhiyeleri evvellerinde şerholunmuşdır.

9. Ve *zeytûn* ki, rumânî ola, nısfı sâhib-i arzın olub, nısf-ı âharı tîmâr eyledüği mukabelesinde re'âyânındır. Ammâ islâmî zeytûnın her iki ağacına bir akçe harâc alına .

10. Ve *koz ağacı* ki, yetişmiş ola, tamam ağaç ola, iki akçe harâc alına. Ve küçüklerine birer akçe harâc alına. Ve külliyyen fevâkih-i muhtelifenin beş ağacına bir akçe alına. Ve dört tut ağacına bir akçe alına. Ammâ zikr olan harâc dimos olmayan kurâ ve mezâri'indir. Şol kurâ ve mezâri' ki, dimosdur, hemen dimosların verirler, gayrı nesne taleb olunmaya[5].

11. Ve livâ-i mezbûrda ba'zı mezâri'in öşürleri dimos olmayub cümle-i mütehassıldan kayd olunmuşdur; hububâtıdır. Ammâ harâcın öşrü 'an mâlil-vakf

---

1 Bu maddede feddân ile alakalı yer alan bilgileri, başka kaynaklarda bulmak gerçekten zordur.

2 **Addân**: Deniz sâhili ve nehir kenarı manaları ifâde eder. Istılâh olarak ne mana ifade ettiği maddede açıklanmaktadır.

3 **Kasm:** Bu kelimeden kasdedilen ma'nâ harâc-ı mukâsemedir ve bilindiği gibi harâc-ı mukâseme arazinin durumuna göre 1/2'den 1/10'a kadar nisbetler arzetmektedir. Maddede kasdedilen de budur.

4 **Dimos**: Dimos kelimesi batı kökenlidir. Fransızca disme ve Latince decime kelimelerinden gelen dimos, kelime anlamı itibariyle onda bir demektir. Dolayısıyla Arapça öşür karşılığıdır. Ancak acaba öşr-i şer'î demek olan öşür kelimesinin karşılığı mı yoksa harâc-ı mukâseme karşılığında Osmanlı Hukukunda kullamlan öşür karşılığı mı kullanıldığını kestirmek Kanunnâmelerdeki hükümlere bağlıdır. Her iki manada da kullanıldığı kanun maddeleri mevcuttur. Meselenin kanun maddelerine göre tahlil edilmesi icabeder (Süleyman Sûdî, **Eser-i Muktesıd,** II, sh. 51-52).

Fasl ve mefsûl ise, dimos yerine yerli halkın kullandığı tabirlerdir. Bu iki kelimeden anlaşıldığına göre, dimos Suriye Bölgesinde maktû' harâc-ı mukâseme manasına kullanılmıştır.

5 Bu maddeden de anlaşılacağı üzere, dimos burada maktû' olan harâc manasında kullanılmıştır.

alınur. Zirâ ki, "*el-öşrü 'an-il-harâc*" demek olur. Anünçün kim *arâzi-i Şam* ekser *harâcî*dir[1].

12. Ve ba'zı arâzî ki, müşeccer olub ammâ zirâ'at ederler, müşeccer olan yerlerden *harâc* alınur. Ve külliyyen zirâ'at olan yerlerden harâc alınur. Ve zirâ'at olan yerler kasm olunur. Ve külliyyen zira't olunan hububâttan erbâb-ı tîmâr öşür alur. Ve ba'zı yerlerde hubûbât ekmeyüb hadravât ekerler. Anların gibi yerlerin her feddân-ı arzına onar akçe alınur. Kendü ıstılahlarında *hukûk* derler.

13. Ve vilâyet-i mezbûrede ba'zı kurâda *sultânî olan yerler*de bağlar ve bağçeler edüb birer mikdâr harâc vaz' olunuh sonra bağların çubukları ve bağçelerin ağaçları kuruyub yerlerin zirâ'at edüb mülkümüzdür deyü yine ol vaz' olunan harâcı vermek isterlerse, 'amel olunmayub karyelerin kesimleri her ne vechile olursa, kanunları üzere kasm olunmak câri 'âdetleridir.

14. Ve vilâyet-i mezbûrede kuzı sürüye yaraduğu eyyâmda kuzusiyle 'addedüb iki re'se bir akçe alınur. Ve keçi dahi koyun gibidir. Ve ba'zı kurâda ve dağlarda mağaralar ve ağıllar olur ki, anda koyun ve keçi kışladurlar, âhardan gelüb kışlayan her yüz koyuna, bir koyun veya balıâsı alınmak kanunlarıdır.

KANUN-I GÜMRÜK-İ ŞAM

15. Nefs-i Şam'a gelen ve giden metâ'dan *gümrük* alınur. Evvel *Mekke-i Müşerrefe*'den bahâr ve akınişe geldikde, *Hüccâc Gazze* yolundan gelse, Gazze kurbinde *Hân-ı Yunus* nâm yerde alınur. Ve eğer Şam yolundan gelse Şam kurbinde *Kisve* nâm karyede alınur, kanun-ı kadîmdir.

16. Deve yükü bahârdan ve akınişeden yedişer altun *gümrük-i bâc* deyü alınur. Ve buçuk altun *mübâşiriyye* hâliyâ mîri içün zabt olunur. Ammâ nefs-i Şam'a gelüb Efrenc tâifesiyle hazar olunsa, satandan her yüz altuna onar altun alınur, alan Efrencden dokuzar altun alınur. Eğer alan müslüman olsa, nesne alınmak kanun değildir, hemen dellâliyye alınur. Bahâr esbâbın Firenk satun alub mahzene koydukdan sonra tekrar gelüb hesâb edüb her yüz altunda iki altun alınur. Ve andan sonra mahzenden yüklenüb *Beyrut*'a giderken kendü ıstılâhlarıda *hakk-ı kıble* deyü her yükde yedi akçe ve sülüs akçe alınur.

17. Ammâ *diyâr-ı Efrenc*den çuka ve atlas ve kemhâ ve mercan ve *kılâ*[2] ve nuhâs ve sâir bunların gibi metâ' gelse, tahmin ile kıymeti bir mikdâr nesneye mukarrer kılındıkdan sonra hesâb olunuh her yüz Eşrefîde üç *Eşrefî* alınur.

18. Ammâ hırdavat ki, *sırça esbâbı* gibi ve iplik ve *kirbâs* ve kâğıt ve sâir bunların gibi her yükünden *hakk-ı kıble* dörder akçe ve rubu' akçe alınur.

---

1 Bu madde, dimosun maktû' harâc manasını iyice teyid eylemektedir ki, Osmanlı mâlî hukuku açısından çok önemlidir.

2 **Kılâ Veya Kıly:** Çoğan ve benzeri ekşice ve şor otlarından yakılmasından elde edilen bir şeydir ki, Türkçe'de kalya taşı diye bilinir (Mütercim Âsım, **Kamus, IV**, sh. 1141-1142).

- **Kalya Taşı:** Deniz otları ya da çöven yani çoğan yakılarak elde edilen bir madde ve sabunun önemli hammaddelerinden olan sodyum oksit demektir (**Tarama Sözlüğü, IV**, sh. 2192).

19. Ve kızıl üzüm ki, *zebîb* derler, Diyâr-ı Efrence gidenden her kutusuna ki, iki kutu elli *batman* olur, on ikişer akçe alınur. Ve diyâr-ı Efrençden bâdem gelse her çuvalına on ikişer akçe alınur. Kendü ıstılahlarında Efrenceden gelene *vârid* derler ve bundan diyâr-ı Efrence gidene *sâdır* derler[1].

ÂDET-İ DELLÂLİYYE

20. Mekke-i Müşerrefe'den gelen *bahâr*dan ki, zencebil ve nil ve lök alandan ve satandan her bin akçeden beş akçe alınur. Ve jengâr ve sabir[2] ve kâfûr ve bunun gibi metâ'dan öşür alınur.

21. Ve Efrencden gelen metâ'dan ki, atlas ve kemhâ ve kâdîfe ve kehribâ ve tesbih-i mercan bunların gibiden her bin akçeden yirmi akçe alınur. Ve çuka ve kılâ ve nuhâs ve sâir bunların gibi metâ'dan her bin akçeden yedi akçe alınur. Ve mercanın her sanduğına on *Eşrefî* alınur.

22. Ve zikr olan *dellâliyye*nin hâsılın evvel nısfın nâzır'ül-ceyş olan ve nısf-ı âharın *dellâl* olanlar alurmış. Hâliyâ sülüsânı mîriye ve sülüsün dellâl alur ki, tercümanlarıdır *dellâliyye-i cevvânî* derler.

23. Nefs-i Şam'da olan kapanın kanunı budur ki, bir yük dibsden üç akçe alınur. Ve asel yükünden dört akçe ve pirinc yükünden dört akçe ve zeyt yükünden beş akçe ve peynir yükünden dört akçe ve *habb-ı rummân*[3] yükünden altı akçe ve tuz yükünden üç akçe ve temr-i Irâkî deve yükünden sekiz akçe ve iki rıtıl tu'me[4] alına. Ve Kıbrıs yükünden dört akçe alına.

24. Ve kıblî cânibinden gelen yoğurdın her *ulbe*sine[5] buçuk akçe. Ve *Hıms* ve *Trablus* cânibinden gelen yoğurdun her 'ulbesine kezâlik. Ve sâde yağın her yüz akçesine iki akçe alına.

25. Ve bir *hıml* 'unnâb[6]den altı akçe ve tîn-i-Ma'arra'dan[7] altı akçe ve bir *rıtl* dahi tîn alına. Ve fıstık ve fındık ve köknarın her yüz akçesine iki akçe alınur. Ve *hall*[8] yükünden üç akçe ve *sîrec*[9] yükünden buçuk akçe ve zeyt-i Aclûnî'den altı

---

1 **Vârid:** Dışardan ithâl edilen mal demektir.

Sâdır: Dışarıya ihrâc edilen mal demektir.

2 **Sabir:** Zanbakgillerden bir bitkidir. Afrika'da Ekvator bölgesinde yetişir. Tıpta kullanılan bir nebâtdır (**El-Müncid**).

3 **Habb-i rummân:** Nar danesi manasına gelmektedir.

4 **Tu'me:** Yemeklik demektir.

5 **Ulbe**: Kereste veya deriden yapılmış büyükçe bir kab veyahut sandık demektir.

6 **Bir Hıml Unnâb**: bir yük üzüm demektir.

7 **Tîn-i Ma'arrî**: Haleb ile Beyrut arasında yer alan Ma'arrat'ün-Nu'man adlı şehirde yetişen incir demektir. Mağrib şeklinde okunması yanlıştır (Krş. Barkan, **Kanunlar,** 222)

8 **Hall:** Sirke demektir.

9 **Sirec:** Susam yağı demektir.

akçe ve zeyt-i Mişkaranî'den üç akçe ve *kulkas*[1] yükünden ki, eşek yükü ola, üç akçe ve katır yükünden altı akçe alınur. Ve yabandan gelen hıyar yükünden yedi akçe ve *cübn'ün-nasârâ*[2] yükünden dört akçe ve üç kalıb cübn alınur.

26. Ve limonın katır yükünden beş akçe ve eşek yükünden beş akçe ve *'acve*[3] yükünden dört akçe ve buçuk rıtl 'acve alınur. Ve *kem'e*[4] yükünden sekiz akçe, tamam yük olmasa dört akçe ve *hurnûb*[5] bekmezinin bir zarfından iki akçe ve kestane yükünden dört akçe alınur.

'ÂDET-İ DÂR'İL-BITTÎH[6]

27. Eğer mişmiş gelse her yükünden iki akçe alınur. Ve eğer tüffâh gelse, her yükünden iki akçe alınur. Ve tüffah-ı şitevî yükünden üç akçe ve kiras yükünden dört akçe ve erük yükünden iki akçe ve *encâs-ı sayfî*[7] yükünden iki akçe ve yabandan gelen üzüm yükünden üç akçe ve *tîn-i Deygur*[8] yükünden iki akçe ve eğer tabla ile veya sepet ile satılsa bir akçe alınur.

28. Ve rummân yükünden iki akçe ve kavun ve karpuz yükünden iki akçe ve hıyar-ı beledî yükünden bir akçe ve şeftali yükünden dört akçe ve yaş fıstık ve fındık yükünden dört akçe ve *'ukâbiye*nin her kafesine bir akçe ve *encâs-ı şitevî* yükünden dört akçe alınur.

29. Ve şehirden gelen üzüm yükünden iki akçe ve kuru mişmiş yükünden dört akçe; çuval ile olsa iki akçe alınur. Ve bin adet kozdan bir akçe ve zühr-i nârencden ve gülden bir zenbile buçuk akçe alınur.

'ADET-İ DÂR-İL-HUDR[9]

30. *Basal* ve badencan ve *kunnebît*[10] ve löbyenin her çuvalına bir akçe ve bir rıtl tu'ma deyü alınur. Ve 'acûrun bir çuvalına iki akçe ve *rummân-ı hâmız* ve

1 **Kulkas:** Bizim memlekette kenger dediğimiz ve daha ziyâde Hindistan'da yetişen bir çeşit bitkidir (El-Müncid).

2 **Cübn'ün-Nasârâ**: Hrisitiyan peyniri demektir.

3 **Acve:** Bir çeşit hurma demektir.

4 **Kem'e**: Bir çeşit ak mantar demektir.

5 **Hurnûb:** Keçi boynuzu demektir.

6 **Bıttîh**, karpuz demektir. Ancak burada şimdiki anlamda Sebze Hali gibi bir mana kasdolunmaktadır.

7 **Encâs-ı Sayfî:** Bu kelimeyi tam okuyamadık. İccâs tarzında okumayı da imlâ açısından münasib görmedik. Ancak îcâs şeklinde okunursa, güzel kokullu bir nebât manasını anlayabiliriz (Bkz. **Ahterî-i Kebîr**).

8 **Tîn-i Deygûr**: Deygur inciri demektir. Deygur bir yer ismidir. Ancak okunuşundan emin değiliz.

9 **Dâr'il-Hudr:** Sebzevât Hali manasını ifade eden bir terkibdir.

10 **Kunnebît:** Karnabit de denen bir yeşilliktir (**Ahterî-i Kebîr**).

hısrım[1] yükünden bir akçe ve havuc ve *hileyûn*[2] satan kimselerden, her cum'a günü bir akçe alınur.

'ÂDET-I KÂDÎM-İ BAZAR-I ESB 'AN ZAMAN-I KAYITBAY[3]

31. At satılsa altı akçe, nısıf alandan ve nısıf satandan; deve satılsa sekiz akçe, nısıf satandan ve nısıf alandan ve himâr satılsa, alandan ve satandan dört akçe ve câmus satılsa ve kara sığır satılsa alandan ve satandan sekiz akçe alınur.

'ÂDET-İ BAZAR-I ESÎR

32. *Kul*dan ve *câriye*den ki, ak ve kara olsun, satandan otuz akçe alınur, alandan nesne alınmaz, kadîm-ül eyyâmdan vech-i meşrûh üzere alınur.

33. Ve her koyunun başına satandan iki buçuk akçe alınur. *Başhâne*nin câri âdeti yaz günlerinde iki akçeye alub beş akçeye satarlar. Ve kış günlerinde on başı beş akçeye alub sekiz akçeye satarlar. Ayakları biledir.

34. Ve *Sûk-ı Büzûrîn*de[4] her nesne ki, satılsa, her yüz akçede beş akçe alınur.

35. Ve *Hân-üs selc*[5] her kantar on altı paraya satılur. Ammâ zaman-ı kadîmden her kantara şehirde olan şerbetçiler oniki akçe *kirâ* ve *vehbe*[6] deyü sekizer akçe verirler.

36. Ve kadîmden şehre kar götürmek *Cebetül-'Âl*[7] nâhiyesinde *Metin* nâm karye halkına mahsûsdır. Mezbûr karye dört bölük olub, her bölüğün bir re'isi olub günde bir bölüğü götürür. Her kar götüren bölük re'isine 'âmil tarafından günde üç akçe ve kâtib olana dört akçe verirler.

37. Ve *müşeyyidiyye-i enhâr*[8] 'âdet-i kadîmeleri her su içen bostanların üzerinde olan akçeleri cem' edüb ve enhârı meremmet edüb ziyâdesini hazineye zabt ederler.

---

1 **Hısrım**: Koruk demektir.

2 **Hileyûn**: Yanlış olarak marçopa dedikleri bir çeşit otdur.

3 Kayıtbay zamanından kalma At Pazarı kanunnu demektir.

4 **Sûk-ı Büzûrîn**: Gıdâ Çarşısı manasına gelse gerektir (Krş. **El-Müncid**).

5 **Hân'üs-Selc:** Buz ve kar hânı demektir.

6 **Vehbe:** Karşılıksız verilen şey demektir ve burada örfî bir vergiyi anlatmak için kullanılmıştır.

7 **Cebet'ül-Âl**: Şam vilâyetine bağlı bir kazâ merkezidir.

8 **Müşeyyidiyye-i Enhâr:** Nehirlerin bakımı için alınan örfî bir vergidir.

38. Ve *bâzâr-ı galle*nin 'âdet-i kadîmesi müşteriden her *garrâre*[1] buğdaya iki akçe alınur. Ve arpa ve bâkî gallât dahi kezâlik. Ammâ yasak oluna ki, galle bâzârından gayri yerde satılmaya..

39. *'Âdet-i harîr*, âdet-i kadîme her rıtla dört akçe, iki alandan iki satandan alınur.

40. Ve *şikâr cinsi*nden her kim nesne şikâr etse, getürüb *dükkân-ı tayr*da satarlar, yabanda satılmak yasakdır.

41. Ve *sûr-ı Şam*'ın kapılarında olan *bevvâb*lar gelen ve giden tüccârdan nesne alınmak kanun değil.

42. Ve *himâye-i terrâsîn* ve *himâye-i hamam'il verd* ve *himâye-i tahûn-ı Merc'iş-Şeyh* ve *himâye-i hicâre-i tavâhîn* ve *himâye-i mı'sara-i İbn-il-Kerekî* kadîmden olmayub sonra *Sibay* nâm *nâib-i Şam*'ın 'avreti vaz' etdüği sebebden ref' olunmuşdur[2].

43. Ve nefs-i Şam'da kuru üzüm ve kömür *Hân-ı Halil*'de satılmak câri âdetleridir.

44. Ve liva-i Şamda olan kılâ ve üşnan[3] ki, *Merc* ve *Cebbet'ül-'Âl* ve *Kalemun* nâhiyelerinde yakarlar, her ne mikdâr olursa Şam'a getürüb mîrîye satub her kantarına sekizer akçe *ücret-i arz* alub ve sekizer akçe kira alurlar. Ammâ nevahî-i mezbûrede altı aded kurânın üzerlerinde birer mikdâr maktû' kılâ verüb ücret-i arz içün ta'yinleri olan maktû' akçelerin almak kanunları vardır ki zikr olunur.

45. *Karye-i Sumeyr*'den her senede ekal bin kantar ve ekser iki bin kantar kılâ verüb vech-i meşrûh üzere ücret-i arz ve kira alurlar.

Amma *Karye-i Cerûd* halkı, beşyüz kantar kılâ verüb, bin ikiyüz akçe ücret-i arz alurlar.

Ve *Karye-i Ruhse* halkı üç yüz kantar kılâ verüb bin akçe ücret-i arz alurlar.

---

1 **Garrâre:** Bizim memleketde haral dedikleri çuvaldır.

2 Bu maddede Memlüklüler zamanında vaz' olunan bir kısım örfî vergiler sıralanmaktadır ki, manalarını tesbit edebildiğimiz kadarıyla aktaracağız:

-**Himâye:** Kelime anlamı itibariyle koruma demektir. Abbasiler zamanında Dâr'ül-Hilâfe tarafından erbâb-ı süyûfa belli beldeleri korumak üzere himâye fermânı yani taklîd-i himâye verildiğini görmekteyiz. Nitekim himâye fermânının bir örneğini Kalkaşandî zikretmektedir (Kalkaşandî, **Subh'ül-A'şâ**, X, sh. 272-273).

- **Himâye-i Terrâsîn: Terrâsîn,** kalkancılar demektir. Bu vergi ise, kanlkancıları yani bir çeşit savaş erlerini korumak için alınan örfî bir vergi olsa gerektir.

- **Himâye-i hammâm'il-verd:** Gül güvercinlerini koruma vergisi anlamında bir örfî vergidir. Nâib-i Şam, yani Şam Valisinin hanımı vaz' ettirdiğine göre, bu ma'na akıldan uzak değildir.

- **Himâye-i Tâhûn-ı Merc'iş-Şeyh:** Merc'üş-Şeyh Değirmeninin korunması ile ilgili olarak alınan örfî vergi manasını ifade etse gerektir.

- **Himâye-i Hiçâre-i Tavâhîn:** Değirmenlerin taşlarını koruma vergisi gibi bir şeydir.

- **Himâye-i Mı'sara-i İb'inl-Kerekî:** İbn'ül-Kerekî Üzüm veya Yağ Mengenesi'ni korumak üzere alınan örfî bir vergi manasına olsa gerektir.

3 **Kılâ ve üşnân** kelimelerini daha evvel açıklamıştık.

Ve *Karye-i Mu'azzamiyye* halkı dört yüz *kantar* kılâ verüb bin iki yüz akçe *ücret-i arz* alurlar.

Ve *Karye-i Katîfe* halkı altı yüz kantar kılâ verüb bin iki yüz akçe ücret-i arz alurlar.

Ve *Karye-i Mu'aysıra* halkı bin kantar kılâ verüb bin iki yüz akçe ücret-i arz alurlar.

Ve *Karye-i Azrâ* kurbünde Bakale demekle ma'rûf yer ki, vakf-ı *Câmi'-i Azrâ*'dır, her senede vakıf cânibine iki yüz akçe maktû' verirler ki, karye-i mezbûre halkı âhar yerden kılâ sirkat edüb ellerinde bulundukda câmi yerinde tahsil eyledük deyü bahâne eylemeyeler.

46. Ve sâir nevâhîde olan kurâ halkına *kılâ yakmak* yasakdır. Ve nahiye-i *Merc-i Kıblî*'de ırak yerlerde yanan kılâ dahi yabanda satılmak yasakdır. Ve her senede ne midar kılâ vaki' olursa, Şam'da olan *Dâr-ı Tu'ma* getürüb kanun üzere sülüs Efrence ve sülüs *kılâ âmiller*ine mîrî içün ve sülüs sabuncı ve boyacı ve *kassârîn-i şehr*e satıla, tüccâra ve matrabaza satılmaya. Şöyle ki, âhar yerlerde saıtılsa külliyyen girift olmak kanundur. Yine vech-i meşrûh üzere mukarrer kılındı.

47. Ve Vilâyet-i Şam'da *Beyrut* ve *Sayda* ve *Sur* ve *Akkâ* ve *Yafa* İskelelerinde alınan gümrüğün ve gayrı vâridâtdan iskele kapusunda resm ki, mûceb-i *Bâb-ı Mina* derler, firengi kâdîfenin envâ'-ı renginden her donluğuna onar akçe ve dîbânın her donluğuna onar akçe ve atlas-ı mütenevvi'a ve *sof-ı mücender* ki, *hârâ* derler, her donuna onar akçe ve ince *iskarlat çuka*nın her ne dürlü renk olursa donluğuna sekizer akçe ve *vestânî çuka*nın donluğuna üçer akçe ve ednâ çukadan ki, *melfûk* derler, ikişer akçe ve gayet yoğun çukadan ki, *nısf'ul-araz* derler, donluğuna birer akçe.ve *sof-ı Mağribî*nin donluğuna buçuğar akçe.

48. Ve samurın her derisine birer akçe. Ve *sincap fuçısı*ndan her fuçısı on dört rıtl ki, bin cild olurmuş, her cildden....

49. Koyun ve kuzu derilerinden her dengine dörder akçe ve kuzı ve koyun derilerinden ki, dibâgat olunmamış ola, her denginden dörder akçe.

50. Ve *mercân-ı ma'mûl*den ki, silsile ile ola, her den üçer akçe. Ve *mercân-ı gaşîm*[1] yâni ham olan her sandıkdan beşer akçe. Ve kehribây-ı ma'mûlden her rıtlına üçer akçe ve *kehribây-ı ham*dan her rıtlına birer akçe alınur.

51. Ve *mastaki sanduğu*ndan on beşer akçe. Ve za'feranın her rıtlından birer akçe. Ve *züncüfr* ki, fuçı ile ola, her fuçısına üçer akçe ve züncüfr[2] ki, sandukla ola, her sanduktan ikişer buçuk akçe. Ve *jengâr*ın her sanduğuna üçer akçe. Ve *billur*

---

1 **Gaşîm:** Yontulmamış ve işlenmemiş her çeşit taş manasını ifade etmektedir (**El-Müncid**).

2 **Züncüfr:** Kendisinden kırmızı mürekkeb yapılan bir çeşit ma'den. Altın ve bakır ma'denlerinden elde edilir. Şencerf şeklinde okunan Farsça kelimenin Arapçalaştırılmış şeklidir (**Mu'cem'ül-Elfâz'il-Fârisiyye El-Mu'arrebe**, sh. 80).

ki, ma'mûl ola, kûzeler ve kadehler gibi, her sanduğuna ellişer akçe. Ve kibrit sanduğından dörder akçe. Ve *harez-mazdi*[1] fuçısından beşer akçe.

52. Ve hamir çökeli *tatır*[2] derler sanduğından üçer akçe. Ve *fuçıy-ı mücmi'*[3]den ki, içinde her cinsden ola, yirmi beşer akçe ve sanduk-ı mücmi'den ellişer akçe. Eğer açub satarsa öşür alınur.

53. Ve *mürdesenk fuçısı*ndan üçer akçe alınur ve kisesinden dahi üçer akçe. Ve *kuhl kisesi*nden buçuk akçe. Ve silmez suyunun her fuçısına altışar akçe. Ve sırça kadeh ve kanâdil sanduğına yirmi beş akçe. Ve şab fuçısından dört akçe. Ve zırnîh fuçısından ikişer akçe. Ve *zâc-ı Kıbrıs* fuçısından ve lâden denginden dörder akçe.

54. Ve kettân bezinin her yüz zirâ'ına bir dürüm derler, onar akçe. Ve bahrîden her dürümüne ikişer akçe. Ve *zeybak* ya'ni civanın her *kıdr*[4]ine üçer akçe.

55. Ve *kâğıt bâlyası*na ya'ni dengine üçer akçe. Ammâ iskelede açub satsa her yüzde ikişer akçe. Ve *'attâr kâğıdı*nın beher bâlyasına birer buçuk akçe. Ammâ iskelede satsa ikişer buçuk akçe.

56. Ve bakır ki, *'acar*[5] derler, sepet ile gelür her sepetten üçer akçe. Ve bakır-ı ma'mûlden işlenmiştir; her *şedde*sine ya'ni bağına üçer akçe. Ve bakır-ı bohçanın her bağından üçer akçe. Ve bakır-ı tel şeddesinden dörder akçe. Ve *bakır-ı sahâyif-i melfûf*dan ya'ni dürülmüş ola, her fuçıdan üçer akçe. Ve kalay tahtasına buçuğar akçe ve kara gönlek denginden dörder akçe. Ve firengî zehebî ya'ni *gezmendin*[6] her fuçısından dörder akçe.

57. Ve *şeker-i mükerrer*in her kantarından yirmi beşer akçe ve *şeker-i kand*[7]in her kantarına onikişer buçuk akçe. Ve 'asel tulumundan birer akçe ve küpcükle gelene buçuğar akçe. Ammâ 'aselin ve fundığın ve bademin zarfları, daraları çıkduğundan sonra, her yüz rıtlda beş rıtl ıskât almak 'adetidir.

58. Ve bademin içinden her çuvalına ki, bir denk ola dörder akçe ve fındığın her çuvalına birer akçe ve revgan-ı zeytûnın her fuçısına onar akçe.

59. Ve buğdayın her garrâresinden onsekiz ekçe ve arpanın her garrâresinden dokuz akçe. Ve bahrî getürdüği pirincin her denginden dörder akçe. Vekil ya'ni bâzirgân getürse her dengine dörder akçe ve bir rıtl pirinc alınur.

---

1 **Harez-mazdi:** Harez kelimesi, çocukların oynadıkları koza manasını ifade etmektedir. Mazdi kelimesini ya yanlış okuduk veya manasanı anlayamadık.

2 **Hamir Çökeli Tatır:** Tatır,tattırmak ve tat manalarını ifade eden Türkçe bir kelimedir. Bu terim, şarabın tortusu ile ilgili olsa gerektir.

3 **Fuçıy-ı mücmi':** Çeşitli şarap çeşitlerina ait çökeli tatırları içinde toplayan fuçı demektir (Krş. El-Müncid)

4 **Kıdr:** Tencere ve kab demektir.

5 **Acar:** Bir hacim ölçüsü olduğu bilinmektedir.

6 Bu kelimenin manasını da tam anlayamadık.

7 **Kand:** Şeker kamışı demektir. Bu duruma göre şeker-i kand de, şeker kamışından elde edilen şeker manasını ifâde eder.

60. Ve kurudan gemiye giren esbâbın mûceb-i Bâb-ı Mînâ mu'attarât sınıfından kutular ile ola, öşürden hâric olub, Şam'dan mühürlü gelmiş ola, her kutuya onar akçe alınub, iki akçe dahi *mübaşirîn-i Şam* alur imiş. Hâliyâ mîrî içün alına.

61. Ve eşribe sanduğından on ikişer ve kutı ile olsa yedi akçe alına. Ve *hürmüz-i Şam*'ın her topuna onar akçe alınub ve sûfun her topuna ikişer akçe ve sûf tahtasına sarılmış ola, kırkar akçe. Eğer iskelede satılsa ikibuçuk akçe. Ve Ba'lebekînin kaftanlığından ikişer ve ham bezin dahi kaftanlığından ikişer akçe. Ammâ astar denginden oniki akçe. Ve harîr ki, Şam'dan bilâ hatm gele, iskelede satılsa, üçer buçuk akçe ve mahtûm gelse nesne alınmaz.

62. Ve zebîb derili *'ulbe* ile gelse, dikiliden her 'ulbeye onar akçe ve bahrîden her kantarına altışar akçe ve deriliden gayrısından her kantarına yirmi beşer akça. Ve iki buçuk akçe dahi simsariyye deyü alınur. Ve kasnak bil-'öşr her kiseye onar akçe, eğer bunda satılılursa iki akçe simsariyye ve buçuk akçe nâzır'ül-ceyş alur. Hâliyâ mri içün alınur.

63. Ve harîr ki, hâric memleketden gelür, Haleb'den gelse her dengine altmış beş akçe. Ve sûf ve köknar ve kişnic ki, Haleb'den gelür, her denginden kırkar akçe. Ve penbe iplik ki, Şam memleketinden gelür ve hâricden gelür, her denginden beş akçe. Amma penbe ki, bunda satılur, vekilden her kantarına yirmi beşer akçe. Ve iplik kantarından ellişer akçe. Ve her yüz akçeden iki akçe *simsariyye* ve buçuk akçe *nâzır-ül-ceyş*'e alınur imiş. Hâliyâ mîri içün alınır.

64. Ve bahrî satun alduğı penbe rıtlından birer akçe ve iplik rıtlından ikişer akçe alınduktan sonra *mûceb-i Bâb-ı Minâ*'da her yüz akçede iki buçuk nâib ve iki akçe simsariyye ve buçuk akçe nâzır'ul-ceyş alur imiş. Hâliyâ mîrî içün alına.

65. Ve Şamdan gelen *kalya kisesi*nden nâib-i Beyrut birer akçe ve her kantara birer buçuk akçe *ıktâ' sâhibleri* alur imiş. Hâliyâ mîri içün alınur.

66. Ve livâ i mezbûrda vâki' olan keferenin emr-i hümâyunla her nefere kırkar para ki, seksen 'Osmanî olur, *cizye* ta'yin olundı.

67. Ve sâbıkan *Diyâr-ı 'Arab*'da *resm-i cevâmîs* ba'zı yerlerde on ikişer akçe alınub ve ba'zı yerlerde hiç alınmaz imiş. Hâliyâ defter-i cedîd-i hâkanî pâye-i serir-i a'lâya 'arz olundukda, cemî'-i Vilâyet-i 'Arab müsâvî olub her sağılur câmusa üçer para ki, altışar 'Osmanî olur, resm ferman olunmağın ber mûceb-i emr-i 'âlî her sağılur camusa, üçer para resm ta'yîn olundı.

68. Ve iki kovana bir para resm alına.

69. Ve her *dibs mı'sarası*na altışar para resm ta'yîn olunmuşdır, ziyâde alınmaya.

70. Ve nefs-i Şam'da olan *ihtisâb*a kadîmden bir kanun-ı mukarrere olmaduğı sebebden *Kayıtbay kanunı*yla 'amel oluna.

71. Ve mezkûr nevâhîde evkâf ve emlâk sâhibleri beyninde *fellâh* bulunub, her kişi bu benim fellâhımdır demeyüb, hemen mütehassal ne vâkı' olursa, onu kısmet etmek kanundır. Kendü ıstılahlarında *rul* derler, yine rul ·üzerine yazılub mukarrer kılınmışdır. Fellâh taksim olunmak kanununa muhaliftir.

72. Ve külliyen *Harameyn'üş-Şerifeyn* ve *Kudüs-i Şerif* ve *Halil'ür-Rahman* -'aleyhisselâm- hazretlerinin evkâfı, *'avârız-ı divâniyye* ve *tekâlif-i örfiyye*den ve *öşür*den defter-i 'atikde mu'âf ve müsellem kayd olundı.

73. Ve *e'imme* dahi 'avârız-ı divâniyye ve tekâlif-i örfiyyeden mu'âf ve müsellemdir.

74. Ve vilâyet-i mezkûrede *'adet-i devre* ve *himâye* ve *mübâşiriyye* ve *fûtuh-i beyder* ve *resm-i hasâd* ve *'adet-i recâdiyye*[1] deyü mukaddemâ *bid'at-ı seyyi'e* olub hâliyâ pâye-i serîr-i 'adâlet-penâha 'arz olundukda 'avâtıf-ı padişahîden min ba'd zikr olan bid'atlar, ref' olunmak fermân olunmağın alınmamak üzere defter-i cedîde kayd olundı.

---

1 Bu maddede çok sayıda örfî vergilere yer verilmektedir. Memlüklüler döneminde geçerli olan bu örfî vergilerin manalarını tesbit etmeye çalışalım:

- **Âdet-i Devre**: Devre, ev manasını ifâde eden dâr kelimesinin binâ-i merresidir. Bir tek ev manasını ifâde eder. Bu, her evden alınan örfî vergi manasını ifâde edebilir. Ayrıca Eyyubilerden Memlüklülere kadar, her gece Kalelerde kös çalınır ve bir defa yatsı namazından sonra ve bir defa da sabah namazından sonra kale etrâfı kös çalınarak dönülürdü. Bu kös çalınarak dönmeye devre denilirdi. Kaleyi koruma gayesini güden bu hizmetten dolayı alınan örfî resme de devre denilmiş olabilir (Kalkaşandî, **Subh'ül-A'şâ,** IV, sh. 8)

- **Mübâşiriyye:** Mübâşirlik hizmeti karşılığında alınan ve Osmanlı Devletinde de devam eden bir çeşit vergidir.

- **Fütûh-ı Beyder:** Beyder, harman demektir. Harmanlar açıldığında verilen bir resm manasını ifade edebilir.

- **Resm-i Hasâd:** Hasâd mevsiminde alınan örfî bir vergi olduğu anlaşılıyor.

- **Himâye:** Belli bir kuş neslinin korunması, bir mekânın korunması veya benzeri koruma gayeleri için alınan örfî vergilere verilen genel bir ad olduğu, daha evvel geçen maddelerden anlaşılmaktadır. Ayrıca Abbasiler devrinde belli beldelerin koruması erbâb-ı seyfe veriliyor ve bu görevlendirme fermânına da himâye taklîdi deniyordu (Kalkaşandî, **Subh'ül-A'şâ**, X, sh. 272).

- **Âdet-i Recâdiyye:** Mahsûlün tarladan harmana nakline recâd ve nakledene de reccâd denilmektedir. Bu mu'âmele safhasında alınan ve şartları bizce ma'lûm olmayan örfî resme resm-i recâdiyye dendiği anlaşılmaktadır (Krş. **El-Müncid**).

955/1548 Tarihli Şam Vilâyeti Kanunnâmesi, BOA. TTD. No: 263 (430), sh. 1-10

١ اعداد بلاد و قرا و مزارع و اقطاع و خانه‌ها و مجرد ... و زعما و سپاهیان لواء شام

نهر	قرا	مزارع	قلعه
	١١٠٦	٢٠٧٦	١٦٦٥

خانه‌ها عوارض	مجرد ایشان	خانه‌ها اشراف و خطبا و ائمه و محصل و کوریکیان و رعایای اوقاف حرمین الشریفین که عوارضدن معافلردر
٦٣٠٥٥	٦٥٩٦	١٩٨٠

٢ محصول لواء مذکور ١٣٦٦٣٣٩٦

محصول خاصهای پادشاه عالمپناه در لواء مذکور ١٠٣٥٤٩٠٩

٣ محصول میرمیران و دفتردار خزانه عامره و کتخدا و دفتردار تیمارها و دزدار قلعه شام و امیر شام عرب و زعما و سپاهیان ٣٥٩٤٨٤٧

١٠٠٠٠٠٠ — ٢٩٠١٣٧

١٧٥١٩٤٥

فهرست نواحی ولایت شام از خاصهای پادشاه عالمپناه

955/1548 Tarihli Şam Vilâyeti Kanunnâmesi, BOA. TTD. No: 263 (430), sh. 1-10

قانوننامهٔ ولایت شام

١ [illegible]

٢ [illegible]

٣ [illegible]

٤ [illegible]

٥ [illegible]

٦ [illegible]

٧ [illegible]

٨ [illegible]

٩ [illegible]

١٠ [illegible]

١١ [illegible]

١٢ [illegible]

[illegible]

١٣ [illegible]

١٤ [illegible]

١٥ [illegible]

١٦ [illegible]

١٧ [illegible]

١٨ [illegible]

١٩ [illegible]

٢٠ [illegible]

٢١ [illegible]

H1

955/1548 Tarihli Şam Vilâyeti Kanunnâmesi, BOA. TTD. No: 263 (430), sh. 1-10

متاعدن کە املس وکمخا وقدیفە وکهربا وتسبیح مرجان بونلرك کبی دن هر رطلی

اقچەدن یکرمی اقچە آلنور وجوخە وقلی ونحاس وسایر بونلرك کبی متاعلردن هر رطل

٢٢ فقط بری اقچە آلنور وهر پیاك عرصە ... اون اشرفی آلنور وذکر اولنان

دلالیەنك حاصلی اوچ نصفی ناظر الجیش اولان ونصف آخری دلالیە اوسنکر

٢٣ مال ایتامدن ... وثلث دلال الوریکە ... دلالیە ...

اولان فیانك قانونی ... دیبسندن اوچ اقچە آلنور وعسل یوکندن

دورت اقچە وبرنج یوکندن بش اقچە وزیت یوکندن بش اقچە ... یوکندن

دورت اقچە وحب رمان یوکندن التی اقچە وطوز یوکندن اوچ اقچە ...

دوە یوکندن سکز اقچە واکی رطل لحمە الە ... یوکندن دورت اقچە ...

٢٤ ... جانبندن کلن بوغدای ... هر علیقسندن ... یاغدن هر

٢٥ اکی اقچە الە وهر حمل عنابدن التی اقچە ... التی اقچە وهر رطل ...

بیندن الە ... هر ... اکی اقچە آلنور ...

اوچ اقچە ... یوکندن ... التی اقچە ...

اوچ اقچە ... یوکندن ... اوچ اقچە ... یوکندن التی اقچە

آلنور ... یوکندن ... یوکندن دورت اقچە

٢٦ ... آلنور ... یوکندن بش اقچە ... یوکندن اوچ اقچە

... یوکندن دورت اقچە ... رطل ... آلنور ... یوکندن سکز اقچە ...

... دورت اقچە ... اکی اقچە ... یوکندن

٢٧ دورت اقچە آلنور عادت دار البطیخ ... هر یوکندن اکی اقچە آلنور

... هر یوکندن اکی اقچە آلنور ... یوکندن اوچ اقچە

... یوکندن دورت اقچە ... یوکندن اکی اقچە ... یوکندن اکی اقچە

... کلن ... یوکندن اوچ اقچە ... یوکندن اکی اقچە ...

٢٨ ... صاتلسە براقچە آلنور ... یوکندن اکی اقچە ...

... یوکندن اکی اقچە ... یوکندن براقچە ... یوکندن دورت

اقچە ... یوکندن دورت اقچە ...

٢٩ ... یوکندن دورت اقچە آلنور ... کلن ... یوکندن

اکی اقچە ... یوکندن دورت اقچە ... اولسە اکی

اقچە آلنور ... براقچە ...

٣٠ ... بچق اقچە آلنور عادت دار الخضر ...

وقرنبیط ولوبیانك هر جوالندن براقچە وبر رطل لحمە دیو آلنور وعجورنك

بر جوالی اکی اقچە وریحان وحمص وحصرم یوکندن براقچە ...

٣١ صابوندن ... هر ... براقچە آلنور عادت ... بازار ...

... صاتلسە التی اقچە نصفە صاتاندن ونصف الاخرندن وصاتلسە

سکز اقچە نصفە صاتاندن ونصف الاخرندن وحمار صاتلسە الاخرندن وصاتاندن

دورت اقچە ... صاتلسە الاخرندن وصاتاندن سکز اقچە

٣٢ آلنور عادت بازار اسیر قولدن وجاریەدن ... صاتاندن

اوتوز اقچە آلنور الاخرندن ...

٣٣ وهر قیونك باشنە صاتاندن اکی ... اقچە آلنور ... جاری عادت

بازار کونلرندە اون باشی اکی اقچە الوب بش اقچە ... وقیش کونلرندە اون

٣٤ باشی بش اقچە الوب سکز اقچە صاتارلر ...

٣٥ هر ... صاتلسە ... اقچە ... آلنور ...

... صاتلور ...

٣٦ ... سکز اقچە ... آلنور ...

...

...

٣٧ ... اوچ اقچە ... دورت اقچە ...

...

٣٨ ...

...

٣٩ ...

... دورت اقچە ... اکی اقچە ... آلنور

٤٠ ...

٤١ ...

٤٢ ...

...

...

٤٣ ...

٤٤ ...

955/1548 Tarihli Şam Vilâyeti Kanunnâmesi, BOA. TTD. No: 263 (430), sh. 1-10

[illegible]

955/1548 Tarihli Şam Vilâyeti Kanunnâmesi, BOA. TTD. No: 263 (430), sh. 1-10

٥٩ وقره‌یوغن زیتون هر قوججی سنه اون ایکی آقچه و بو غزه ایلک هر غراره سندن
اون سکز آقچه و آرپه‌نک هر غراره سندن طقوز آقچه و بحری کتوردوکی
بوغدای هر دکندن دورد آقچه و کیل میسی بازرکان کتوررسه هر دکندن دورت آقچه
٦٠ و بر رطل برنج آلنور و قورودن کی بیکرمی اسبابک موجب باب مینا
مطلرات منقندن قورتلر ایله اوله عشردن خارج اولوب شامدن مهرلو
کلمش اولا هر قنطاره اون آقچه النوب اکی آقچه داخی مباشرین شامله الورلر ایمش حالیا
٦١ میری ایچون النه و اشربات مسنده و عندن اون اکیشر و قورتلر ایله اوله بیگی آقچه
النه و هر ترکی شامک هر طوبنه اون آقچه النوب و صوفک هر طوبنه اکیشر آقچه
و صوف نخته صارلمش اولا قرق آقچه اگر اسکله‌ده صاتلر اکی بچق آقچه و
بعلبکیات قماشلرندن اکیشر و شام بزک دخی قماشلرندن اکیشر آقچه اما
استاردکندن اون اکی آقچه و حریرک شامدن بالاختم کله اسکله‌ده صاتلر
٦٢ اوچر بچق آقچه و محتوم کلسه النور و زینب دربلی علبه ایله کلسه دکلی در
هر علبه اون آقچه و حریردن هر قنطارنه البیشر آقچه و دربکیدن غیری سندن
هر قنطارنه یکرمیشر آقچه و اکی بچق آقچه دخی سیمساریه دیو النور و قاسنق بالعشر
هر کیب اون آقچه اگر بونده صاتلورسه اکی آقچه سیمساریه و بچوق آقچه ناظر الجیش
٦٣ آلور حالیا میری ایچون النور و حریرک خارج ملکتدن کلوب حلبدن کلسه
هر دکنه التمشر آقچه و صوف و کوکر و کتنج که حلبدن کلور هر دکندن قرقر آقچه
و پنبه اپلیک که شام ملکتدن کلور و خارجدن کلور هر دکندن بشر آقچه
اما پنبه که بونده صاتلور و کیلدن هر قنطارنه یکرمیشر آقچه و اپلیک قنطارندن
اللیشر آقچه و هر بوندن آقچه‌دن اکی آقچه سیمساریه و بچوق آقچه ناظر الجیش المیر النور
٦٤ حالیا میری ایچون آلنور و بحری صابون الدوغی پنبه رطلندن بر آقچه و الجلبت
رطلندن اکیشر آقچه النور قدیمدن موجب باب مینا و هر یوز آقچه‌ده
اکی بچوق نایب ولکی آقچه سیمساریه و بچوق آقچه ناظر الجیش الورلر ایمش
٦٥ حالیا میری ایچون النه و شامده کلوب قلیه کیسه سندن نایب بیروت
بوز آقچه و هر قنطارده بر بچق آقچه اقطاع صاحبلری الورلر ایمش حالیا میری ایچون
٦٦ النور و لواء مزبورده واقع اولان کنزلت امر قابونله هر نفر معرق بار یکله
٦٧ سکسن عثمانی اولوب جزیه تعیین اولندی و سابقا دیار عربده رسم جوامیس
بعض یرلرده اون اکیشر آقچه النوب و بعض یرلرده هیچ آلنمز ایمش حالیا
دفتر جدید خاقانی پایه سریر اعلایه عرض اولندقده جمیع ولایت عرب

مساوی اولوب بر صاغلور جاموسه اوچر پاره البتشر عثمانی اولرسم
قرار اولنمشین ر عص امر عالی هر صاغلور جاموسه اوچر پاره رسم
٦٨ تعیین اولندی و اکی قواشه بر پاره رسم النه و هر بیس معصره سنه
٦٩ الیتشر پاره رسم تعیین اولنمشدر زیاده النمیه و نفس شام من اولانه
٧٠ احتساب قدیمدن بر قانون مقرر اولدوغی سببدن قاینتبای قانونیله
٧١ عمل اولنه و مذکور نواحیده اوقاف و املاک صاحبلری بیننده نزاع
اولنوب هر کشی بو بیم قلو حدود بو میوب هان متحصلنه واقع اولرسه
انی قسمت ایتمک قانوندر کندو اصطلاحلرنده روبل دیرلر منه روبل
اوزرینه یازیلوب مقرر قلنمشدر فلاوح تقسیم اولنمق قانونه مخالفدر
٧٢ و کلیا حرمین الشریفین و قدس شریف و خلیل الرحمن علیه السلام
حضرتلرینک اوقافی عوارض دیوانیه و تکالیف عرفیه‌دن و عشردن
٧٣ دفتر عتیقده معاف و مسلم قید اولندی و ایمدی دخی عوارض دیوانیه
٧٤ و تکالیف عرفیه معاف و مسلملردر و ولایت مذکورده عادة دوره و حمایه
و مباشریه و مفتوح بیدر و رسم حصاد و عادة بادیه دیو مقدما
بدعت سیئه اولوب حالیا پایه سریر عدالت پناهه عرض اولندقده
عواطف پادشاهیدن مزبور ذکر اولان بدعتلر رفع اولنمق فرمان اولنمغین
النماموق اوزره دفتر جدیده قید اولندی

§. 3- ACLÛN SANCAĞI KANUNNÂMESİ (230)

I- NÜSHALARI VE HUKUKÎ TAHLİLİ

Şu anda *Ürdün*'ün *İrbit İli*'ne bağlı bir şehir olan *Aclûn*, Hulefây-ı Râşidîn devrinde İslâm şehirleri arasına katılmıştır. *Şerî'a Nehri*nin doğu tarafında yer alan bağlı ve bahçeli bu şehir, Selâhaddin Eyyûbî zamanında imâr edilmiştir. *Yavuz Sultân Selim*'in Mısır Seferi sırasında Osmanlı Devletine katılan Aclûn, teşkîl edilen *Şam Eyâleti*nin sancağı haline getirilmiştir. 955/1548 tarihli Tahrir'e göre Nâhiyeleri yani kazâ merkezleri şunlardır: *Nâhiye-i Aclûn, Nâhiye-i Benî Âlvân, Nâhiye-i Kûde, Nâhiye-i Gavr-ı Filistin,* Nâhiye-i *Cebel*, Nâhiye-i Kerek, Nâhiye-i Şüveyk[1].

*Aclûn Kanunnâmesi*nin elimizde dört ayrı nüshası mevcuttur:

Birincisi; *955/1548 tarihli BOA. TTD. No: 266 (525), sh. 1-9*'da bulunan nüshadır ki, biz neşrimizde bunu esas almış bulunuyoruz.

İkincisi ise, tarihi belli olmayan *BOA. TTD. No: 970 (410), sh. 1-2*'de yer alan nüshadır. Her iki nüsha da, tesbitlerimize göre, henüz tam olarak neşr olunmamıştır. Hukukî tahlilleri itibariyle Şam Eyâleti Kanunnâmesine benzemektedir.

Üçüncüsü; Paris, Bîb. Nat. , No: 85, Vrk. 169/b- 170/a'daki benzeri nüshadır.

Dördüncüsü; Viyana Milli Kütüphânesi, A.F. No: 77, Vrk. 12/b-13/a'daki nüshadır ki, her ikisi de ilk iki nüshaya benzemektedir ve tarihleri de yoktur.

955/1548 tarihli bu defterin Mukaddimesi ise, tıpkı *Şam Eyâleti Mufassalı*nın Mukaddimesine benzemekte ve Kanunnâmenin nasıl ve hangi esaslara göre hazırlandığını çok güzel bir şekilde gözler önüne sermektedir. Bu sebeple Mukaddimeyi kısaca aktarmak istiyoruz:

> ".....Müşeyyid-i kavâ'id-i Din-i Nebî ve mü'eyyid-i ahkâm-ı *Şer'-i Mustafavî* Sultân Süleyman Hazretleri, havza-i hükûmetlerinde munzabıt ve havme-i himâyetlerinde münharıt olan *Vilâyet-i Arab*'ın iktâ'ı nâ-mazbût ve evzâ'ı nâ merbût olduğun istimâ' etdiklerinde..... *hukûk-ı şer'iyye* ve *rüsûm-ı örfiyye*nin *şer'-i kavîm* ve *kanun-ı kadîm* üzere istîfâ ve istiksâsı içün bu abd-i fakir Muhammed'e emr-i âlî vârid olub Vilâyet-i Arab'ın Defâtir-i Kadîmesi tecdîd ve tahrîr ve cerâyid-i âidesi temhîd ve tastîr olunmak bâbında..... Dergâh-ı Âlî Defteri Kâtiblerinden *Kâtib Derviş* ve *Kâtib Ahmed* bendeleri mahsûlât ve mersûmâtı şer' ve kanun üzere defâtire merkûm etmek ecliyçün bu bendeleri kâtib ta'yîn olunmağın... 955"[2].

1 BOA. TTD. No: 266 (525), sh. 5-6; Bostan, İdris, **Aclûn Maddesi**, TDVİA, I, sh. 326-327; Şemseddin sâmî, **Kâmûs'ülA'lâm**, IV. sh. 3132

2 BOA. TTD. No: No: 266 (525), sh. 1-3

İdârî yapısı Mufassal'ın başında özetlendiği gibi, o günlerdeki *Aclûn Bütçesi* de kısmen hülâsa edilmiş bulunmaktadır. Bu hülâsa bütçeyi de takdim etmek istiyoruz:

"İcmâl-i i'dâd-ı bilâd ve kurâ ve mezâri' ve iktâ'-i arâzî ve hânehâ ve mücerredân ve mahsûlât-ı *Livâ-i Aclûn* ve i'dâd-ı erbâb-ı tîmâr ve mahsûlât-ı îşân

Kasaba 4	Kurâ 134	Mezâri' 420
Kıt'a 26	Hâne-i Avârız 5624	Mücerredân-ı îşân 166

Hânehây-ı eşrâf ve e'imme ve hutabâ ve umyân ki *avârız*dan mu'âfladır ma'a *fellâhîn-i evkâf-ı Kudüs-i Şerif* ve Haremeyn'iş-Şerîfeyn 122

Mahsûlât-ı Livâ-i mezbûr 1083435

Mahsûl-i hâshây-ı Padişah-ı Âlem-penâh 253422;	Mahsûl-ı mîr-livâ 511390
'An *mal-i mukâseme* 250907	
'An *mal-i Dimos* 2525	
Mahsûl-i sipahiyan bâ tezkire Neferen 7 64690	Mahsûl-i sipahiyân bilâ tezkire Neferen 54 240318"[1]

Kanunnâmede *harâc-ı mukâseme* iki ayrı tarzda düzenlenmiştir: **Birincisi,** *kasm* adı altında ve ürün yani ayn olarak belli ve farklı nisbetlerde alınan harâc-ı mukâsemedir ki, hangi arâzîden hangi nisbette alınacağı, defterde ayrı ayrı kaydedilmiştir. **İkincisi** ise, maktû' ve nakid olarak alınan harâc-ı mukâsemedir ki, buna Şam bölgesinde *dimos* denmektedir. Maktû' ve nakid olarak alındığında tek nisbet uygulanmıştır ki, bu da onda birdir ve bu sebeble bu çeşit harâc-ı mukâseme için *öşr-i şer'î* tabiri dahi kullanılmıştır. Aslında öşr-i şer'î denilen de, yine harâc-ı mukâsemedir. Maddelerden anlaşılan budur. Harâc-ı mukâsemenin nasıl alınacağı, mahsûlâtın nev'ine göre, Kanunnâmede ayrı ayrı tanzim edilmiştir.

Kanunnâmede daha sonra bir kısım örfî vergiler ve bâclar düzenlenmiş bulunmaktadır. Kanunnâme'de Memlüklüler döneminde vaz' olunan bir kısım örfî vergiler, mevcut hukuk nizâmına aykırı bulunarak ortadan kaldırılmıştır.

II- KANUNNÂMENİN METNİ

KANUNNÂME-İ LİVÂ-İ 'ACLÛN

1. Livâ-i mezbûrede olan kurâ ve mezâri'in hâsılları ba'zı *dimos* ve ba'zı *kasm* kayd kayd olunmuşdur.

1 BOA. TTD. No: 266 (525), sh. 1

2. *Dimos olan karyeler* sercümle dimosların iki *kıst* üzerine verirler ki, biri harman ve biri dibs vaktindedir. Amma ba'zı kurâda zeytûn ziyâde olur, anun gibilerin dimosların zeytûn vaktinde alalar[1].

3. Ve kasmleri her kurânın ve mezâri'in ne vechile alınacak ise, her birisinin üzerlerine kayd olunmuştur. Ne vechile kayd olunmuş ise, ana göre alalar[2].

4. Ve kâfiri zeytûn ağacının nısıf hâsılı sipahinindir ve nısıf hâsılın fellâh alur; tîmâr eyledüği mukâbelede.

5. Ve livâ-i mezbûrede her yüz bağ çubuğuna beşer akçe alına. Ve fevâkih-i muhtelifenin beşer ağacına bir akçe alına.

6. Ve eşcâr-ı zeytûn ki, İslâmî ola, iki ağacına bir akçe alına. Ve her koz ağacına ki, müsmir ola, bir akçe alına. Ve her hurma ağacına iki akçe alına.

7. Ve livâ-i mezbûrede iki keçiye bir akçe ve iki koyuna bir akçe alına. Ve kuzı ve oğlak süriye kâbil ola, iki re'se bir akçe alına.

8. Ve ba'zı yerlerde mağaralar ve ağıllar olur ki, keçi ve koyun kışladurlar, *resm-i kışlak* deyü her yüz koyuna bir koyun veya bahâsı alına.

9. Ve bir *nahle*[3] bir akçe alına.

10. Ve sâbıkan *Diyâr-ı Arab*'da *resm-i camus* on ikişer akçe alınub ve ba'zı yerlerde hiç alınmaz imiş. Hâliyâ Defter-i Cedid-i Hâkânî pâye-i serir-i a'lâya arz olundukda cemî'-i Vilâyet-i Arab müsâvî olub her sağılur camusa üçer para ta'yîn olundu.

11. Ve Livâ-i mezbûrede vâki' olan *âdet-i devre* ve *himâye* ve *mübâşiriyye* ve *fütûh-ı beyder* ve *recâdiyye* ve *resm-i hasâd* bid'at olduğı pâye-i serir-i a'lâya arz olundukda, külliyen merfû' olub min ba'd kimesneden zikr olan bid'atlar alınmamak üzere Defter-i Cedid'e kayd olunmak buyurulmağın emr-i âlî muktezâsınca vech-i meşrûh üzere Defter-i Cedid'e kayd olundu[4].

---

1 **Dimos**: Dimos kelimesi batı kökenlidir. Fransızca disme ve Latince decime kelimelerinden gelen dimos, kelime anlamı itibariyle onda bir demektir. Dolayısıyla Arapça öşür karşılığıdır. Ancak acaba öşr-i şer'î demek olan öşür kelimesinin karşılığı mı yoksa harâc-ı mukâseme karşılığında Osmanlı Hukukunda kullanılan öşür karşılığı mı kullanıldığını kestirmek Kanunnâmelerdeki hükümlere bağlıdır. Her iki manada da kullanıldığı kanun maddeleri mevcuttur. Meselenin kanun maddelerine göre tahlil edilmesi icabeder (Süleyman Sûdî, **Eser-i Muktesıd**, II, sh. 51-52).

2 Bu Kanunnâme'de harâc-ı mukâseme iki ayrı tarzda düzenlenmiştir: **Birincisi,** kasm adı altında ve ürün yani ayn olarak belli ve farklı nisbetlerde alınan harâc-ı mukâsemedir ki, hangi araziden hangi nisbette alınacağı, defterde ayrı ayrı kaydedilmiştir. **İkincisi** ise, maktû' ve nakid olarak alınan harâc-ı mukâsemedir ki, buna Şam bölgesinde dimos denmektedir. Maktû' ve nakid olarak alındığında tek nisbet uygulanmıştır ki, bu da onda birdir ve bu sebeble bu çeşit harâc-ı mukâseme için öşr-i şer'î tabiri dahi kullanılmıştır. Aslında öşr-i şer'î denilen de, yine harâc-ı mukâsemedir.

3 **Nahl**: Bal arısı demektir. Burada bal taşıyan kovan manasını ifade etmek için kullanılmıştır.

4 Bu maddede zikredilen ve Osmanlı Devleti tarafından ilgâ olunan örfî resimlerin ne gibi manalar ifade ettiği daha evvelki Şam Eyâleti Kanunnâmesinde izah edildiğinden burada sadece orada açıklanmayan ıstılahlar açıklanmıştır:

12. Ve Livâ-i mezbûrede olan kefereye emr-i hümâyûnla her nefere kırkar para ta'yîn olundu.

13. Ve külliyen *e'imme* avârız-i divânîden ve tekâlîf-i örfiyyeden mu'âf ve müsellem kayd olundu.

- **Âdet-i Devre**: Devre, ev manasını ifâde eden dâr kelimesinin binâ-i merresidir. Bir tek ev manasını ifâde eder. Bu, her evden alınan örfî vergi manasını ifâde edebilir. Veya kale muhâfızları için alınan örfî bir resimdir.

-**Âdet-i Recâdiyye:** Mahsûlün tarladan harmana nakline recâd ve nakledene de reccâd denilmektedir. Bu mu'âmele safhasında alınan ve şartları bizce ma'lûm olmayan örfî resme resm-i recâdiyye dendiği anlaşılmaktadır (Krş. **El-Müncid**).

955/1548 Tarihli Aclûn Sancağı Kanunnâmesi, BOA. TTD. No: 266 (525), sh. 1-3

اجمال اعداد بلاد و قرا و مزارع و اقطاع اراضی و خانها و مجردان و محصولات
لواء عجلون و اعداد ارباب تیمار و محصولات ایشان

قصبه ٤ — قری ١٣٤ — مزارع ٤٢٠ — قطعه ٢٦

خانه عوارض ٥٦٢٤ — مجردان ایشان ١٦٦ — خانهء اشراف و ائمه و خطبا و عمیان که عوارضدن معافلردر ١٢٢

محصول لواء مزبور ١٠٨٣٤٣٥

محصول خاصهاء پادشاه عالیجاه ٣٥٣٤٢٢

محصول میرلوا ٥١١٣٩٠ — محصول سپاهیان مذکور نفرا ٧ ٦٤٦٩٥ — محصول سپاهیان مذکور نفرا ١٥٤ ٢٤٠٣١٨

955/1548 Tarihli Aclûn Sancağı Kanunnâmesi, BOA. TTD. No: 266 (525), sh. 1-3

قانوننامهٔ عجلون

§. 4- GAZZE SANCAĞI KANUNNÂMESİ (231)

I- NÜSHALARI VE HUKUKÎ TAHLİLİ

Filistin Bölgesindeki önemli yerleşim merkezlerinden olan *Gazze* ve eski adıyla *Azze*, Kudüs'ün 90 km kuzeydoğusunda yer almaktadır. Hz. İbrahim'in zamanından evvellere kadar dayanan bu şehrin varlığı, daha eskilere de gitmektedir. Şam Bölgesi feth olunurken müslümanların eline geçen bu belde, *İmam Şâfi'î*'nin doğum yeridir. Haçlı seferleri sırasında çok işgallere ma'rûz kalan Gazze, Yavuz Sultan Selim zamanında Kudüs ile birlikte Osmanlı Devleti'nin eline geçmiştir[1].

*Gazze Kanunnâmesi*nin elimizde üç ayrı nüshası mevcuttur:

Birincisi; *BOA. TTD. No: 304 (426), sh. 2-5*'de bulunan ve 964/1557 tarihinde tahrir edilen Defter'deki nüshadır ki, neşre esas aldığımız nüsha da budur.

İkincisi ise, ya Kanunî'nin son zamanlarında veya II. Selim devrinde hazırlanan nüshadır ki, tarih üzerinde yoktur ve birinci nüshadan tek farkı, son maddedeki ba'zı kelimelerdir. Bu nüsha da, *Tapu Kadastro Kuyûd-ı Kadîme Arşivi, No: 192 (546), sh. 1-6*'da bulunmaktadır. her iki nüshanın da henüz tam olarak neşredilmediğini tesbit etmiş bulunuyoruz.

Üçüncüsü; Paris, Bib. Nat. , No: 85, Vrk. 172/b-174/a'daki nüshadır.

Defterin Mukaddimesindeki bilgilerden Gazze Sancağının üç Nâhiyesi[2] yani kazâ merkezi bulunmaktadır: Nefs-i Gazze, Nâhiye-i Gazze ve Nâhiye-i Remle[3].

İdârî yapısı Mufassal'ın başında özetlendiği gibi, o günlerdeki *Aclûn Bütçesi* de kısmen huülâsa edilmiş bulunmaktadır. Bu hülâsa bütçeyi de takdim etmek istiyoruz:

"İcmâl-i i'dâd-ı bilâd ve kurâ ve mezâri' ve iktâ'-i arâzî ve hânehâ ve mücerredân ve mahsûlât-ı *Livâ-i Gazze* ve hâsılhây-ı Mîr-Livâ ve tîmârhây-ı zu'amâ ve sipahiyân-i sâire

Kasaba 2	Kurâ 224	Mezâri' 325
Kıt'a-i Arâzî 270	Hâne-i Avârız 11.835	Mücerredân-ı Işân 258

1 Şemseddin Sâmî, **Kâmûs'ül-A'lâm**, V, sh. 3279; **İslâm Ansiklopedisi, Gazze Maddesi**, IV, sh. 760-761

2 Önemle ifade edelim ki, ilk dönemlerde, bazan vilâyet tabiri sancak ve hatta kazâ için kullanıldığı gibi, nâhiye tabiri de kazâ merkezleri için kullanılmıştır. Zira bu defterlerde nâhiye olarak gösterilen yerler, aynı tarihlerde tutulmuş kazâ listelerinde kazâ olarak zikredilmektedir.

3 BOA. TTD. No: 304 (426), sh. 5

Hânehây-ı eşrâf ve e'imme ve hutabâ ve re'âyây-ı Haremeyn'iş-Şerîfeyn ki, mu'âflardır .122

Mahsûlât-ı Livâ-i mezbûr 1722791

Mahsûl-i hâshây-ı Padişah-ı Âlem-penâh 592470;

'An *mal-i mukâseme* 535.185

'An mal-i Dimos 57.085

Mahsûl-i sipahiyan bâ tezkire Neferen 20

158.534

Mahsûl-ı mîr-livâ 478.167

Mahsûl-i Zu'amâ Neferen 4

171.246

Mahsûl-i sipahiyân bilâ tezkire Neferen 75

322.474"[1]

*Gazze Sancağı Kanunnâmesi*nde evvela Gazze'deki ihtisâb hükümleri hülâsa edilmiş ve sonra da harâc vergisi ile bir kısım örfî vergiler üzerinde durulmuştur. Diğerlerine benzediğinden fazla üzerinde durmuyoruz.

II- KANUNNAMENİN METNİ

KANUNNÂME-İ LİVÂ-İ GAZZE

ÂDET-İ İHTİSÂB-I NEFS-İ GAZZE[2]

1. *Mahrûse-i Mısır*'dan gelüb fürûht olan esnâf-ı akmişenin ve kettân ipliğinin her deve yükünden otuz Osmânî akçe ve her katır yükünden on beşer Osmânî akçe ve merkeb yükünden beşer buçuk Osmanî akçe ve satılmayub âhar vilâyete giden kumaşın her yükünden birer Osmânî akçe alınur.

2. Ve ham kettânın ve hinnanın satulduğı takdirce her deve yükünden sekizer Osmânî akçe ve merkeb yükünden dörder Osmânî ve satılmayub âhar yere giden her deve yükünden birer Osmânî akçe alınur.

3. Bükülmüş penbe ipliğinden her on *Gazzâvî rıtl*dan ikişer Osmânî.

4. Ve Gazze'de satılan Habeşî kul ve kara kul ve câriyeden her neferden yirmibeşer Osmânî.

5. Ve satılan sükker ve esnâf-ı *bahâr* ve kalay ve nişadır ve sâir ıtriyâtdan her yüz Osmânî akçede ikişer Osmânî alınur.

---

1 BOA. TTD. No: 304 (426), sh. 1-2

2 Bu başlık altında Gazze'deki belediye hizmetleri karşılığında alınan ihtisâb resimleri düzenlenmektedir.

6. Ve Şam-ı Şerif'den gelüb Gazze'de satılan haririn her Gazzâvî rıtlından sekizer Osmânî. Ve aba ve kürk ve at şalı ve kirbâs-ı masbûğ[1] ve sâir fellâh bâbı olan esbâbın her deve yükünden on ikişer Osmânî akçe alınur.

7. Ve *zirâ'* ile satılu-gelen metâ'ın iki zirâ'ı olub isti'mâl olunurmuş; gerü kemâkân ibkâ olundu, isti'mâl oluna. Amma her yüz zirâ'ların ucları tamgalu ola.

8. Ve Mısır'dan gelüb Gazze'de satılan pirinçden her yüz otuz *rıtl* bir deve yüki farz olunub her deve yükünden on altışar Osmânî akçe ve deryâdan gelüb Gazze'de satılan pirincin her deve yükünden birer buçuk batman pirinç alınub akçe alınmaz.

9. Ve *Kâtıba*[2]'dan gelen hurma yükünden her deveden on altışar Osmânî ve birer batman hurma alınur.

10. Ve bâzâra gelüb satılan sabun yükünden her deveden yirmi beşer Osmânî ve *Dâr'ül-Vekâle*'de satılan pekmezden ve *habb-i hurnûb*dan[3] ve revgan-ı zeytden ihtisâb içün her zarf yirmibeşer batman farz olunub birer Osmânî akçe alınur.

11. Ve Dar'ül-vekâle sâhibi dahi *kiray-ı hân* ve *ücret-i kapan* içün ber vech-i iştirâk kapancı ile her zarfa bir Osmânî ve ümenâ dahi mîrî içün her zarfa birer Osmânî akçe alurlar.

12. Ve her katır yüki peynirden üçer Osmânî ve ümenâ dahi mîrîye birer Osmânî akçe alurlar.

13. Ve kuru üzüm yükünden her deveden onar Osmânî akçe ve katır yükünden altışar Osmânî akçe ve kapancı dahi her yükünden dörder Osmânî akçe alur.

14. Ve *Kudüs-i Şerif* ve *Halil'ür-Rahmân* -Aleyhisselâm- Hazretlerinin köylerinden gelen yaş üzümün her deve yükünden dörder Osmânî ve katır yükünden ikişer Osmânî akçe alınur. Amma Nefs-i Gazze bağlarından hâsıl olan dibs[4]den ve yaş üzümün her deve yükünden ve Ramele'den gelen şeker kamışından nesne alınmaz; merfû'dur.

15. Ve her merkeb yükü yoğurtdan birer Osmânî; kavun ve karpuz yükünden tu'me deyü birer tane kavun ve karpuz alınur.

16. Ve hıyâr ve basal ve bazincan ve kabak dahi bunlara benzer her ne var ise, her birinden üç dört tane alınub akçe alınmaz.

17. Ve Nefs-i Gazze'de satılan helvânın her yükünden sekizer Osmânî akçe ve her otuz rıtl asel bir zarf olunub ikişer Osmânî ve her incir yükünden dörder Osmânî ve elma ve emrud yükünden satulduğı takdirce sekizer Osmânî.

18. Ve *Sûk'ul-Gazel*'de olan dellâllar ihtisâb içün *resm-i dellâliyye* deyü her ayda otuz para verürler; ziyâde alınmaya.

---

1 **Kirbâs-ı Masbûğ**: Boyalı bez manasını ifade etmektedir.

2 **Kâtıba**: Bir yer isimi olsa gerektir.

3 **Hurnûb**: Keçi boynuzu demektir.

4 **Dibs:** Pekmez demektir.

19. Ve nefs-i Gazze'de satılan deve ve camus ve kara sığır gönünden ikişer Osmânî akçe ve simsim ve buğday ve arpa ve bakla ve nohud ve sâir esnâf-ı hubûbâtın *garrâre*sinden[1] satıldığı zamanda *resm-i keyyâliyye* deyü dörder Osmânî.

20. Ve *Dar'ül-Hadar*'da bakla ve nohud tabh eden dükkândan her ayda kırk para ve *Sûk-ı Şücâ'iyye*'de olan dükkândan her ayda kırk para ve *Bâb-ı Cerv*'de olan dükkândan her ayda yirmi para alınur; ziyâde alınmaya.

21. Amma kâdî her nesneye narh verdükden sonra muhtesib olan kimesne ehl-i sûkdan birer mikdâr nesne alub eksük satdurur imiş; min ba'd alınmaya.

22. Ve Livâ-i mezbûrede olan *kurâ ve mezâri'in kasmleri* ne vech üzere ise, üzerlerine kayd olunmuşdur. Anun ile amel oluna[2].

23. Ve ba'zı havâss-ı Padişâhî ve evkâf ve emlâk köylerinde ki, öşürleri deftere cümle-i mütehassıldan kayd olunmuşdur, evvel cümleden *ta'şîr* olunub ba'dehû Defter-i Hâkânî mûcibince *kasm* olunur.

24. Ve Livâ-i mezbûrede olan zeytûn ağacının İslâmî olmayub kâfirî olanların nısıf hâsılın sipahi alub ve nısf-ı âlıların fellâh tîmâr eyledüği mukâbelede alub mutasarrıf olur.

25. Ve *zeytûn-ı İslâmî*nin her iki ağacına bir Osmânî ve fevâkih-i muhtelifenin her beş ağacına bir Osmânî ve her yüz bağ çubuğuna on akçe ve hayyânî hurmanın her ağacına dörder Osmânî ve sâir esnâf-ı hurmanın her ağacına ikişer Osmânî.

26. Ve Livâ-i mezbûrede oğlağı ve kuzusı sürüye kâbil olduğı zamanda iki re'se bir Osmânî akçe.

27. Ve *hurnûb ağacı*nın her birine birer Osmânî ve her bir nahle bir Osmânî.

28. Ve her sağılur camusa altışar akçe resm alınur; ziyâde alınmaya.

29. Ve *bâc-ı ağfar*[3] dahi mahallü mahallinde kayd olunmuşdur; anınla amel olunur.

30. Ve *tahvîl* husûsunda hâsıl nizâ'ı vâki' oldukda i'tibâr *vakt-i hasâd*a olub ve *âdet-i urbâniyye*yi ümerâ hasâd vaktinde cem' edüb kabl'el-vakt almayalar.

31. Ve Livâ-i mezbûrede vâki' olan *Sevâlime* ve *Benî Atâ Tâifesi*nin *iktâ' tariki* ile tasarruflarında ba'zı hisse-i mu'ayyeneleri olub kasm zamanı geldükde otuz kırk atlı ile her köyün üzerine varub re'âyaya teklif-i mâ lâ yutâk etmeğin,

1 **Garrâre:** Haral denen büyük çuval manasınadır.

2 Bu Kanunnâme'de de harâc-ı mukâseme iki ayrı tarzda düzenlenmiştir: **Birincisi,** kasm adı altında ve ürün yani ayn olarak belli ve farklı nisbetlerde alınan harâc-ı mukâsemedir ki, hangi araziden hangi nisbette alınacağı, defterde ayrı ayrı kaydedilmiştir. **İkincisi** ise, maktû' ve nakid olarak alınan harâc-ı mukâsemedir ki, buna Şam bölgesinde dimos denmektedir. Maktû' ve nakid olarak alındığında tek nisbet uygulanmıştır ki, bu da onda birdir ve bu sebeble bu çeşit harâc-ı mukâseme için öşr-i şer'î tabiri dahi kullanılmıştır. Aslında öşr-i şer'î denilen de, yine harâc-ı mukâsemedir. Maddelerden anlaşılan budur. Harâc-ı mukâsemenin nasıl alınacağı, mahsûlâtın nev'ine göre, Kanunnâmede ayrı ayrı tanzim edilmiştir.

3 **Bâc-ı Ağfâr:** Ağfâr, gufr kelimesinin çoğuludur. Manası, dağ keçisinin oğlağı demektir. Bu duruma göre, bâc-ı ağfâr, keçilerin oğlaklarından alınan bâca denir (Krş. **El-Müncid**).

kasm zamanında ve sâir evkâtda cem'iyyet ile köylere varmayub Defter-i Cedîd-i Hakânî'de mukayyed olan hisselerden eğer havâss-ı Padişahidir ve eğer ashâb-ı evkâf ve emlâkdir, her köyün ashâbı elinden alub köylere duhûl etmemek içün bil-muvâcehe sebt-i sicil olunmuşdur. Min ba'd vech-i meşrûh üzere amel oluna.

32. Ve Livâ-i mezbûrede *âdet-i devre* ve *recâdiyye* ve *resm-i hasâd* ve *fütûh-ı beyder* ve *âdet-i udhıyye* ve *tabbâhıyye* ve *ferrâşiyye* ve *resm-i deccâc* ve *âdet-i revgan-ı hamîsiyye* ve *kudûm*[1] deyü re'âyâdan hilâf-ı kanun akçe taleb ederler imiş. Zulm-i sarîh olmağın emr-i Padişâhî ile memnû'dur; alınmaya.

33. Ve Livâ-i mezbûrede keferenin ve Yehûdanın her neferine kırkar para ta'yîn olunmuşdur; ziyâde alınmaya.

34. Ve beğler subaşıları ve ümenâ adamları her karyeye vardıkda *tesfîr* deyü akçe taleb etmeyeler.

35. Ve külliyen *Haremeyn'üş-Şerifeyn* ve *Kudüs-i Şerif* ve *Halil'ür-Rahmân* -Aleyhisselâm- evkâfı re'âyâsı *avârız-ı divâniyye* ve *tekâlif-i örfiyye*den mu'âf ve müsellem olmak üzere Kanunnâme-i Cedîd-i Hâkânî'ye kayd olundu.

---

1 Bu maddede geçen bazı ıstılâhların manaları şöyledir:

- **Âdet-i Devre**: Devre, ev manasını ifâde eden dâr kelimesinin binâ-i merresidir. Bir tek ev manasını ifâde eder. Bu, her evden alınan örfî vergi manasını ifâde edebilir.

- **Himâye:** Belli bir kuş neslinin korunması, bir mekânın korunması veya benzeri koruma gayeleri için alınan örfî vergilere verilen genel bir ad olduğu, daha evvel geçen maddelerden anlaşılmaktadır.

- **Mübâşiriyye:** Mübâşirlik hizmeti karşılığında alınan ve Osmanlı Devletinde de devam eden bir çeşit vergidir.

- **Fütûh-ı Beyder:** beyder, harman demektir. Harmanlar açıldığında verilen bir resm manasını ifade edebilir.

- **Resm-i Hasâd:** Hasâd mevsiminde alınan örfî bir vergi olduğu anlaşılıyor.

- **Himâye:** Belli bir kuş neslinin korunması, bir mekânın korunması veya benzeri koruma gayeleri için alınan örfî vergilere verilen genel bir ad olduğu, daha evvel geçen maddelerden anlaşılmaktadır.

- **Âdet-i Recâdiyye:** Mahsûlün tarladan harmana nakline recâd ve nakledene de reccâd denilmektedir. Bu mu'âmele safhasında alınan ve şartları bizce ma'lûm olmayan örfî resme resm-i recâdiyye dendiği anlaşılmaktadır (Krş. **El-Müncid**).

- **Âdet-i Udhiyye:** Bayramlık olarak alınan bir çeşit resmdir.

- **Tabbâhiyye:** Yemek bedeli olarak alınan örfî bir resimdir.

- **Resm-i deccâc**: Tavukdan alınna örfî bir vergidir.

- **Âdet-i revgan-ı hamîsiyye:** Perşembe günleri sade yağ olarak toplanan bir çeşit örfî vergidir.

- **Kudûm:** Sancakbeği ve subaşıların gelişleri münâsebetiyle şerefiyye tarzında verilen bir vergidir.

Bunlar mevcut kanun hükümlerine aykırı bulunduğundan kaldırılmıştır.

964/1557Tarihli Gazze Sancağı Kanunnâmesi, BOA. TTD. No: 304 (426), sh. 1-5

964/1557Tarihli Gazze Sancağı Kanunnâmesi, BOA. TTD. No: 304 (426), sh. 1-5

§. 5- KUDÜS SANCAĞI KANUNNÂMESİ (232)

I- NÜSHALARI VE HUKUKÎ TAHLİLİ

Kudüs, Filistin Bölgesinin en önemli şehri. Batılılar, *Jerusselam* ve Araplar da *Beyt'ül-Makdis* veye *El-Beyt'ül-Mukaddes* demektedirler. Hicretin 16. yılında müslüman gaziler tarafından feth olunarak Hz. Ömer'in eliyle İslâm Ülkesi haline getirilmiş ve Hz. Ömer bizzat *Mescid-i Aksâ*'nın yerini tayin ve tesbit eylemiştir. Mescid-i Aksâ'nın inşâsı ise Emevî Halifesi Abdülmelik'e nasib olmuştur. Haçlı seferleri sırasında istila ve hücumlara maruz kalan Kudüs, kısa bir müddet sonra Selâhaddin-i Eyyûbî Hazretlerinin gayretleriyle 1187'de tekrar İslâm şehri haline gelmiştir. 1517 tarihinde Yavuz Sultân Selim tarafından Osmanlı topraklarına katılan Kudüs, 1800'lere kadar en huzurlu ve sâkin devrelerini yaşamıştır. Kudüs'ün bugünkü huzursuz hali, Mehmed Ali Paşa'nın Osmanlı Devletine isyân ederek Kudüs'e 1831'de hâkim olmasıyla başlamıştır denilebilir. 1840'larda tekrar Osmanlı hâkimiyetine dönen ve müstakil bir mutasarrıflık olarak yönetilen Kudüs, 1917 tarihinde Arap kardeşlerimizin de yardımıyla İngilizler tarafından işgâl edilmiştir. Bundan sonraki gelişmeler zaten bilinmektedir[1].

Fethedildikden sonra *Şam Eyâleti*ne sancak olarak bağlanan *Kudüs livâsı*nın, listelerde görülen üç kazâ merkezi vardır: Kazâ-i *Kudüs-i Şerîf*, Kazâ-i *Halil'ir-Rahmân* ve Kazâ-i *Kerek ma'a Şüveyk* (Bunlar sonradan müstakil sancak haline getirilmişlerdir)[2].

*Kudüs Kanunnâmesi*nin elimizde üç nüshası vardır:

Birincisi; Tapu-Kadastro Kuyûd-ı Kadîme Arşivi, TTD, No: 112 (516), sh. 1-3'de yer almaktadır. 970/1562 tarihinde hazırlanan bu Kanunnâme, daha evvel Barkan tarafından neşr olunmuştur[3].

İkincisi; Paris, Bib. Nat. No: 85, Vrk. 171/a-172/b'deki nüshadır.

Üçüncüsü; Viyana Milli Kütüphânesi, A.F. No: 77, Vrk. 7/b-10/a'da bulunan nüshadır. Her iki nüshanın da birinci nüshadan farkları bulunmamaktadır.

Kudüs Kanunnâmesinde de *harâc-ı mukâseme* iki ayrı tarzda düzenlenmiştir: **Birincisi,** kasm adı altında ve ürün yani ayn olarak belli ve farklı nisbetlerde alınan harâc-ı mukâsemedir ki, hangi araziden hangi nisbette alınacağı, defterde ayrı ayrı kaydedilmiştir. **İkincisi** ise, maktû' ve nakid olarak alınan harâc-ı mukâsemedir ki, buna Şam bölgesinde *dimos* denmektedir. Maktû' ve nakid olarak alındığında tek nisbet uygulanmıştır ki, bu da onda birdir ve bu sebeble bu çeşit harâc-ı mukâseme için öşr-i şer'î tabiri dahi

---

1 Şemseddin Sami, **Kâmûs'ül-A'lâm**, V, sh. 3605-5607; **İslâm Ansiklopedisi, Kudüs Maddesi**, VI, sh. 953-964

2 Bâyezid Kütüphnesi, Veliyyüddin Efendi, No: 1969, Vrk. 116/a

3 Barkan, **Kanunlar**, sh. 217-219

kullanılmıştır. Aslında öşr-i şer'î denilen de, yine harâc-ı mukâsemedir. Maddelerden anlaşılan budur. Harâc-ı mukâsemenin nasıl alınacağı, mahsûlâtın nev'ine göre, Kanunnâmede ayrı ayrı tanzim edilmiştir. Daha sonra bazı örfî vergiler üzerinde durulmuştur. Kanunnâme'nin son kısmı ise, Kudüs'ün Hristiyanlarca da mukaddes bir mekân kabul edilmesinden dolayı, bunlara tanınan din ve vicdan hürriyetinin sınırları vaz' olunmuştur.

II- KANUNNÂMENİN METNİ

KANUNNÂME-İ LİVÂ-İ KUDÜS

1. Livâ-i mezbûrede olan kurânın *kasm*leri bir birine muhâlif olmağın her karyenin kasmi üzerlerinde kayd olunmuşdur.

2. Ve livâ-i mezbûrede vâki' olan *zeytûn-ı rumânî*nin nısıf mahsûlüni fellâh tîmâr eyledüği mukâbelede tasarruf edüb ve nısf-ı âharın sâhib-i arz tasarruf eder.

3. Ve *zeytûn-ı İslâmî*nin iki ağacına bir 'Osmanî ve müsmir ceviz ağacının tamam yetişmiş olanına iki 'Osmanî ve küçüklerine birer 'Osmanî ve hurma ağacının her birine iki 'Osmanî ve tut ve incir ağaçlarının her dört ağacına bir 'Osmanî ve sâir fevakih-i muhtelifenin her beş ağacına bir 'Osmanî ve bağ çubuklarının her yüz *devâlîye*[1] on akçe harâc verilmek kayd olunub, lâkin defter-i 'atîkde ba'zı kasm verür yerlere sonradan bağlar nasb olunmağla kasmden ihrâc olunmayub kadîmden kasm vere geldükleri üzere, defter-i 'atikde dibsden kasm yazılmağın bu makûle mahaller defter-i 'atîk muktezâsınca yine defter-i cedîde mahallinde kasm yazılmışdır.

4. Ve *Kudüs-i Şerif* ve *Halil'ür-Rahmân* nâhiyelerinde olan kürûmın her devâlî küllî hâsıla mütehammil olmağın her on devâlîye te'âdülen bir 'Osmanî harâc kayd olınub ve *cümle-i mütehassıl* deyü öşür mukayyed olan mahaller gılâlden 'an cümle-i mütehassıl ve harâcdan 'an mâl'il-vakf öşür alınur.

Ve kadîmden harâc vere-gelmeyüb kasm vere-geldükleri mahalden ki, sonra *kerm*[2] nasb olunmış ve defterde dâhi 'adet-i kadîmeleri üzere kasm kayd olunub harâc kayd olunmamış ola, ol makûle mahallerden yine defter-i cedîde cümle-i mütehassıldan öşür alınmak üzere kayd olunmuşdur deyü, defter-i'atîkde mukayyed olmağın defter-i cedîde dahi kayd olundu.

5. Ve livâ-i mezbûrede vâkı' olan zeytûn-ı rûmânînin ki, nısıf mahsûlü sâhib-i arzın ve nısf-ı âharı fellâh tîmâr eyledüği mukâbelede tasarruf eder deyü kayd olunmuşdur. Ba'zı mahallerde sâhib-i arz olanların nısıf mahsûli olmayub belki her zeytûn-i rumânîye bir 'Osmanî harâc alı-gelmişlerdir. Anlar her yıl zeytûnın ikbâli

---

1 **Devâlî**: Aslında kova veya dolab ile sulanan arazi demektir. Ancak burada asma ağacı manasını ifâde etmektedir (**El-Müncid**).

2 **Kerm**: Üzüm çubuğu demektir. Çoğulu kürûm şeklindedir.

ve imhâlinde[1] birer akçe alurlar. Ammâ akçe almayub ikbâlde zeytûn kasm alanlar imhâlde birer akçe harâc alamayub ancak ikbâlde kasm üzere kayd olunmuşdur.

6. Ve zeytûn-ı İslâmî dahi kezâlik ol mahalden ki, kadîmden zeyt kasm olub ve defterde dahi sümün-i zeyt kayd olunmuşdur, ol makûle maḥalden *ikbâl*de zeyt kasm alınub *imhâl*de harâc alınmaz. Ve ḥarâc kayd olunan mahalden ki, kadîmden harâc vere-gelmişlerdir, anlar ikbâl ve imhâlde harâc vermek üzere kayd olunmuşdur.

7. Ve iki koyuna ve ma'z[2]a bir 'Osmanî. Ve kuzu sürüye yaradukda sayılub anlardan dahi koyun hesâbı üzere resm alına.

8. Ve her kovana bir 'Osmanî resm alınur. Ammâ bir kimesne kovanın âhar kimesne toprağına iletse sâhib-i arzla sâhib-i ra'iyyet rûsumı ber-vech-i tansîf kasm edüb üleşürler.

9. Ve *resm-i kışlak ve otlak* âhardan gelüb kışlayan her yüz koyuna bir koyun veya bahâsı alınur.

10. Ve *resm-i otlak* dahi âhardan gelüb, ağıl bağlayub koyunun kuzulatsa, kezâlik her yüz koyuna bir koyun veyahut bahâsı alınur.

11. Ve her sağılur camusa altışar 'Osmanî resm kayd olunmuşdur.

12. Ve *Kudüs-i Şerif*de *'âdet-i ihtisâb Sûk'ul-'attâr*dan gayri kadîmden her dükkândan hamîsden hamîse birer akçe alınur. Amma Sûk'ul-'attârdan kadîmden nesne alına-gelmedüği ecilden gerü nesne alınmaz.

13. Ve her değirmenden haftada ikişer akçe alınur. Ve ekmekçi furunından ikişer akçe ve her aşçı dükkânından ikişer akçe alınur.

14. Baldan ve yağdan nesne alınmez. Ammâ kapana girerse kapancı *Sahrat'ul-lâh*[3] vakfı için iki akçe alur. Ve kapana gelen pekmezden her zarfa ikişer akçe alınur. Ve nefs-i Kudüs-i şerif bağlarından hâsıl olan pekmez ki, pazara satılmağa vara, nesne alınmaz.

15. *Muhtesib* kapana gelenden nesne alınmaz ve ammâ kapana gelen pirinçden her kantar-ı Kudüsîye muhtesib bir rıtl-i Kudüsî alur.

16. Ve her hâricden gelen bir deve yüki undan bir *rıtl* un alur. Ve at yükünden buçuk rıtl un alır. Ve buğdaydan nesne alınmaz.

17. Ve ba'zı kimseler bir bağın üzümün icâreye alub şehirde satsa, anun gibilerden muhtesib her cum'a günü iki akçe alur; tamam oluncaya.

18. Ve her deve yükü karpuz ve kavundan birer karpuz ve kavun alur ve badincandan her yüke iki akçe alur. Ve kavun alan müşteriden ki, satmak için alur, birer akçe alınur. Ve ammâ karpuzdan nesne alınmaz.

---

1 **İmhâl:** Toplanan zeytûn mahsûlünün yerine sokulması ve yerleştirilmesi manasını ifâde etmektedir (**El-Müncid**).

2 **Ma'z**: Keçi demektir.

3 **Sahratullâh**: Kudüs'te bulunan Kubbet'üs-Sahra kasdedilmektedir. Hicrî 691 yılında binâ edilmiştir (**İslâm Ansiklopedisi, Kudüs maddesi**)

19. Ve hâricden gelen soğan ve sarımsakdan nesne alınmaz. Nefs-i Kudüs-i Şerif'de sarımsak yükünden bir rıtl alur.

20. Ve tevâbi'inde olan kurâların kurı üzümünden muhtesib nesne almaz. Ve ammâ *Salt* ve *Aclûn* cânibinden gelen kuru üzümden her yüke bir rıtl üzüm alınır. Ve Şamdan ve gayrıdan gelen cüz'î olmağın bir mikdâr nesne alınur; ammâ 'âdet yokdur.

21. Ve armud ve elma yükünden ki, her yük dört sanduk olur, her sandukdan buçuk rıtl elma ve armud alınur. Ve somak yükünden bir rıtl somak. Ve tarhanadan her yükde bir rıtl tarhana. Ve habb-i rummândan her yükde ki, deve yükü ola, bir rıtl ve at yükünden buçuk rıtl alınur. Ve kerav[1] yükünden ki, deve yükü ola, altı akçe, at ve katır yükü olıcak dört akçe alınur. Ve su sığırı ve kara sığır peyniri gelse her yükünden bir rıtl peynir alınur. Ve ketân yükünden ki, deve yükü ola, yirmi akçe alınur.

22. Ve zerdalûden ve incirden ve sâir meyvelerden her otuzar rıtl meyveye bir rıtl meyve alınur. Ve kasablardan câmus ve sığır boğazlansa bir rıtl et alınur.

23. Min ba'd dahi zikr olan kanun mukarrer olub kanun üzere 'amel oluna. Ammâ muhtesib olan kimesne bâzâra gelen esbâbı kendi satun alub müslümanlara ziyâdesine cebren satub hilâf iş eylemeyeler.

24. Ve külliyyen Haremeyn'üş-Şerîfeyn ve Kudüs-i Şerif ve Halil'ür-Rahman -'aleyhissalâtü vesselâm- Hazretlerinin evkâfı 'avârız-ı divâniyye ve tekâlif i 'örfiyyeden ve 'öşürden defter-i 'atîkde mu'âf ve müsellem kayd olunmağın defter-i cedîde dahi kemâkân mu'âf ve müsellem kayd olundı.

VE KANUN-I KAMÂME DER KUDÜS-İ ŞERİF

25. Ziyârete gelen Efrencden yedişer sikke *filori* alınur. Ve *Bab'ül-Kamâme*[2]'de resm-i kal'a deyü ellişer akçe ve *Kamâme kapusı*nda resm deyü kırk beşer akçe alınur. Zikr olan rüsûm diyâr-ı Efrencden ziyârete gelen kefereden alınur.

26. Ve Rum'dan gelenden üçer *Kayıtbay altunı* alınur. Ve *resm-i kal'a* deyü ellişer akçe ve *resm-i âhar* deyü kırk beşer akçe alınur. Ve Şark'dan gelenden dahi kezâlik alınur.

27. Ve diyâr-ı Haleb'den ve Şam'dan gelenden ikişer Kayıtbay altunı alınur. Ve ellişer akçe resm-i kal'a ve kırk beşer akçe resm-i âhar deyü alınur. Ve Mısır'dan gelenden birer Kayıtbay altunı alınur ve zikr olan resimler yine mukarrer alınur.

---

1 **Kerav:** Karaman kimyonu manasını ifade etse gerektir (**Redhouse Türkçe-İngilizce**).

2 **Bâb'ül-Kamâme:** Milâdî 326 sıralarında Bizans İmparatoru Konstantin tarafından Hz. İsa'nın kabri olduğu iddia edilen yer üzerine binâ edilen Kıyâme Kilisesinin bir diğer adı da Kamâme'dir. Hristiyan ve Yahudilerin hac mahalli olan bu mekâna Bâb'ül-Kamâme de denir. Kamame müslüman tarihçilerin kullandığı bir ifâdedir. Haçlı seferleri sırasında (1130-1149) yeniden tamir edilmiştir (**El-Müncid**; **İslâm Ansiklopedisi, Kudüs maddesi**).

28. Ve Salt ve 'Aclûn ve Gazze ve Remle câniblerinden gelen kefereden yirmibeşer akçe alınur. Ammâ yukarda zikr olan rüsûm alınmaz. Ve Kudüs-i Şerif ve Halil'ür-Rahman -aleyhissalâtü ves-selâm- câniblerinden gelen kefereden dörder akçe alınur.

29. Ve *'Îd-i nasârâ'*[1]da ziyârete gelen kefereden üç yerde birer akçe alınur. Ve Şam'dan gelen firenk tâcirlerinden ikişer buçuk altun alınur ve zikr olan resimler yine mukarrer alınur. Ve *Gürci*'den ve Habeş'den gelen kefereden nesne alınmaz. Ve her hafta firenk tâifesinden ziyârete gelenlerden birer akçe alınur deyü defter-i 'atîkde mukayyed olmağın defter-i cedid-i hâkaniye dahi kayd olundı[2].

---

1 **Îd-i Nasârâ**: Hristiyanların bayramı demektir.

2 Burada hatırlatmamız gereken maddelerden biri de, Osmanlı devletinde gayr-i müslimlere tanınan din ve vicdan hürriyetidir. Bilindiği gibi, Kudüs'ü beş on yıldır işgalci sıfatıyla ellerinde bulunduran İsrail, işgal ettiği günlerden beri müslümanları bu beldedeki mukaddes mekânlara sokmamakta ve burada müslümanların ibadetlerine mâni olmaktadır. Bosna-Hersek'te Avrupalıların gözü önünde Hristiyanların camileri yıkmaları ve ma'bedleri yok etmeleri de ayrı bir misaldir. Hristiyan ve Yahudilerin medeniyet asrı denilen bu asırdaki mezkûr vahşetlerine karşılık, Osmanlı Devleti XVI. asırda bile, Kudüs-i Şerif'deki Hristiyanlarca mukaddes sayılan yerleri hem korumuş ve hem de ziyâretlerine müsaade etmiştir. Aynı şey, Yahudiler içinde geçerlidir. Bilindiği gibi burada Hristiyanlarca mukaddes sayılan en önemli mekân Bâb'ül-Kamâme'dir. Buraya dünyanın her tarafından Hristiyan yani Fransızı, İngiliz'i, Rum'u, Gürcüsü ve Habeşi rahatlıkla gelebilmiştir.

970/1562 Tarihli Kudüs Sancağı Kanunnâmesi, Tapu Kadastro Kuyûd-ı Kadîme Arşivi, TTD. No: 112, sh. 1-3

[illegible]

١
٢
٣
٤
٥
٦
٧
٨
٩
١٠
١١
١٢
١٣
١٤

970/1562 Tarihli Kudüs Sancağı Kanunnâmesi, Tapu Kadastro Kuyûd-ı Kadîme Arşivi, TTD. No: 112, sh. 1-3

[illegible]

١٥ [illegible]

١٦ [illegible]

١٧ [illegible]

١٨ [illegible]

١٩ [illegible]

٢٠ [illegible]

٢١ [illegible]

٢٢ [illegible]

٢٣ [illegible]

٢٤ [illegible]

٢٥ [illegible]

٢٦ [illegible]

٢٧ [illegible]

٢٨ [illegible]

٢٩ [illegible]

§.6- LECCÛN SANCAĞI KANUNNÂMELERİ (233)

I- NÜSHALARI VE HUKUKÎ TAHLİLİ

Leccûn, *Şerî'a Vadisi*nde ve *Taberiyye*'den 20 millik mesâfede bir kasaba merkezidir. Ortasında müdevver bir kaya bulunmakta ve altından bol miktarda sular akmaktadır. Bazı tarihçiler bu suyun Hz. İbrahim'in mu'cizesiyle çıktığını ifade ederler. Filistin arazisi Osmanlı topraklarına katlıdığı zaman Yavuz tarafından burası da fethedilmiş ve *Şam Eyâleti*ne sancak olarak bağlanmıştır[1]. Şu anda Leccûn, Ürdün toprakları arasında bulunmaktadır.

*Leccûn Kanunnâmesi*nin elimizde tek nüshası vardır ve o da *Viyana Millî Kütüphânesi, A.F. No: 77, Vrk. 13/a-b*'de bulunmaktadır. Tedvîn tarihi belli olmayan bu kanunnâme, tesbitlerimize göre henüz neşr olunmamıştır. Hukûkî tahlili, daha evvelki sancaklar gibidir.

II- KANUNNÂMENİN METNİ

KANUNNÂME-İ LİVÂ-İ LECCÛN

1. *Livâ-i Leccûn*'da vâki' olan *kurâ ve mezâri'in kasmleri* biribirine muhâlif olmağın her karyenin tahtında kasmleri kayd olundu.

2. Ve zeytûn ağacının İslâmî olmayub Kâfirî olanlarun nısıf hâsılın sipahi alub ve nısf-ı âharın re'âyâ tîmâr etdüği mukâbelesinde alub mutasarrıf olur. Ve *zeytûn-i İslâmî*nin her iki adedine birer Osmânî ve her yüz bağ çubuğuna beşer akçe ve fevâkih-i muhtelifeninher dörder adedine bir Osmânî akçe ve eşcâr-ı cevizin yetişmiş müsmir olandan her birine ikişer Osmânî ve küçüklerine birer Osmânî ve her hurma ağacına iki akçe.

3. Ve livâ-i mezbûrede koyunun ve keçinin kuzusu ve oğlağı sürüye kâbil olduğı halde her iki re'sine birer Osmânî.

4. Ve *resm-i kışlak* her yüz koyundan bir re's koyun veyahud bahâsı alınur.

5. Ve her sağılur camusa üçer para ki, altışar Osmânî akçe olur, resm alınur..

6. Ve her nahle bir Osmânî ve her *dibs mı'sarası*na altışar para alınur.

---

1 Şemseddin Sâmi, **Kâmûs'ül-A'lâm, V**, sh. 3983

7. Ve Livâ-i mezbûrede olan *bâc-ı ağfâr* ki, kanunları biribirine muğâyir olmağın ne mikdâr nesne alınduğı mahallinde kayd olunmuşdur, anunla amel olunur.

8. Ve beğler ve subaşılar ve emînler ve mübâşirler ahâli-i kurâdan *mübâşiriyye* ve *recâdiyye* ve *resm-i hasâd* ve *fütûh-ı beyder* ve *hakk-ı deccâc* ve ganem ve *hamîsiyye* ve *kudûm* ve bunların emsâli husûsları bid'at olub zulm-ı sarîh olmağın fermân-ı Padişâhî ile merfû'dur; bir akçe ve bir habbe almayalar ve her karyeden tesfîr deyü ziyâde nesne taleb etmeyeler[1].

1 Maddede geçen ıstılâhların çoğu daha evel izah olunmuştur:

- **Âdet-i Devre**: Devre, ev manasını ifâde eden dâr kelimesinin binâ-i merresidir. Bir tek ev manasını ifâde eder. Bu, her evden alınan örfî vergi manasını ifâde edebilir.

-**Âdet-i Recâdiyye:** Mahsûlün tarladan harmana nakline recâd ve nakledene de reccâd denilmektedir. Bu mu'âmele safhasında alınan ve şartları bizce ma'lûm olmayan örfî resme resm-i recâdiyye dendiği anlaşılmaktadır (Krş. **El-Müncid**).

Leccûn Sancağı Kanunnâmesi, Viyana Millî Kütüphânesi, A.F., No: 77, Vrk. 13/a-b

قانون نامه لواء لجون

١ [illegible]

٢ [illegible]

[illegible]

٣ [illegible]

٤ [illegible]

٥ [illegible]

٦ [illegible]

٧ [illegible]

[illegible]

٨ [illegible]

[illegible]

§. 7- NABLUS SANCAĞI KANUNNÂMESİ (234)

I- NÜSHALARI VE HUKUKÎ TAHLİLİ

Orta Filistin'de bir şehir olan *Nablus*, Yavuz Sultân Selim zamanında 922/1516 tarihinde Osmanlı Devletine ilhâk olunmuştur. Bu tarihden 22 Eylül 1918 tarihine kadar Osmanlı Devletinin hâkimiyeti devam etmiştir. Önceleri Şam Eyâletine bağlanan Nablus Sancağının, daha sonra ve özellikle Osmanlı Devletinin son zamanlarına doğru, sırasıyla *Beyrut Vilâyeti*, *Suriye Vilâyeti* ve tekrar Beyrut Vilâyetine bağlı bir sancak olarak statüsünü devam ettirdiğini görüyoruz[1]. Şam Eyâletine bağlı olan *Nablus Sancağı*nın, 955/1548 tarihli ve *BOA. TTD. No: 258 (407)* nolu Mufassal defterine göre, dört Nâhiyesi yani kazâ merkezi bulunmaktadır: Nâhiye-i *Cebel-i Şâmî*, Nâhiye-i *Cebel-i Kıblî* (*Cebel'üt-Tûr*), Nâhiye-i *Benî Sa'b* ve Nâhiye-i *Cemmâ'în* (?)[2].

*Nablus Sancağı Kanunnâmesi*nin elimizde üç nüshası vardır ve tesbitlerimize göre bu Kanunnâme henü neşr edilmemiştir.

Birincisi; *BOA. TTD. No: 258 (407), sh. 1-6*'da bulunmaktadır. Neşre esas kabul edilen nüsha budur. Ayrıca bu nüshada Kanunnâmenin ne zaman tedvîn edildiği de kayd edilmiştir.

İkincisi; Paris, Bib. Nat. No: 85, Vrk. 178/a-179/a'da bulunmaktadır. Bu nüshanın birinci nüshadan hemen hemen hiç farkı yoktur.

Üçüncüsü; Viyana Millî Kütüphanesi, A. F., No: 77, Vrk. 11/b-12/b'de bulunmaktadır.

955/1548 tarihli defterin Mukaddimesi ise, tıpkı Şâm Eyâleti ve diğer bölge sancaklarının Mufassalının Mukaddimesine benzemekte ve Kanunnâmenin nasıl ve hangi esaslara göre hazırlandığını çok güzel bir şekilde gözler önüne sermektedir. Bu sebeple Mukaddimeyi kısaca aktarmak istiyoruz:

> ".....Müşeyyid-i kavâ'id-i Din-i Nebî ve mü'eyyid-i ahkâm-ı Şer'-i Mustafavî Sultân Süleyman Hazretleri, havza-i hükûmetlerinde munzabıt ve havme-i himâyetlerinde münharıt olan *Vilâyet-i Arab*'ın iktâ'ı nâ-mazbût ve evzâ'ı nâ merbût olduğun istimâ' etdiklerinde..... hukûk-ı şer'iyye ve rüsûm-ı örfiyyenin şer'-i kavîm ve kanun-ı kadîm üzere istîfâ ve istiksâsı içün bu abd-i fakir Muhammed'e emr-i âlî vârid olub Vilâyet-i Arab'ın Defâtir-i Kadîmesi tecdîd ve tahrîr ve cerâyid-i âidesi temhîd ve tastîr olunmak bâbında..... Dergâh-ı Âlî Defteri Kâtiblerinden *Kâtib Derviş* ve *Kâtib Ahmed* bendeleri mahsûlât ve mersûmâtı şer'

---

1 Şemseddin Sâmi, **Kâmûs'ül-A'lâm**, VI, sh. 4533 vd; **İslâm Ansiklopedisi, Nablus Maddesi**, IX, sh. 15-16; **Beyrut Vilâyeti Salnâmesi**, 1311-1312, sh. 449 vd.

2 BOA. TTD. No: 258 (407), sh. 5 vd.

ve kanun üzere defâtire merkûm etmek ecliyçün bu bendelerine kâtib ta'yîn olunmağın... 955"[1].

İdârî yapısı Mufassal'ın başında özetlendiği gibi, o günlerdeki *Nablus Bütçesi* de kısmen huülâsa edilmiş bulunmaktadır. Bu hülâsa bütçeyi de, diğer benzeri sancaklarda olduğu gibi, takdim etmek istiyoruz:

"İcmâl-i i'dâd-ı bilâd ve kurâ ve mezâri' ve iktâ'-i arâzî ve hânehâ ve mücerredân ve mahsûlât ve zu'amâ ve sipahiyân-ı *Livâ-i Nablus.*

Kasaba 1	Kurâ 227	Mezâri' 158
Kıt'a 35	Hâne-i Avârız 7599	Mücerredân-ı îşân 933

Hânehây-ı eşrâf ve e'imme ve hutabâ ve zâviyedâr ve re'âyây-ı evkâf-ı Haremeyn ve cündiyân-ı halka ki, avârızdan mu'âflardır 438

Mahsûlât-ı Livâ-i mezbûr 1.353.107

Mahsûl-i hâshây-ı Padişah-ı Âlem-penâh 844.394;	Mahsûl-ı mîr-livâ ve zu'amâ ve erbâb-ı tîmâr 508.715
'An mal-i mukâseme 842.626	Mahsûl-i Mîrlivâ 202.508
'An mal-i Dimos 1770	Mahsûl-i zu'amâ Neferen 3 120.534
Mahsûl-i sipahiyan bâ tezkire Neferen 3 28.200	Mahsûl-i sipahiyân bilâ tezkire Neferen 36 157.473"[2]

Kanunnâmede önce bazı bâc vergileri ile örfî rüsûm üzerinde durulmaktadır. Ayrıca bu arazi de harâcî arazi olduğundan dolayı, alınacak harâc üzerinde maddeler sevkolunmuştur.

Kanunnâmede diğer benzeri kanunlarda olduğu gibi, *harâc-ı mukâseme* iki ayrı tarzda düzenlenmiştir: **Birincisi,** kasm adı altında ve ürün yani ayn olarak belli ve farklı nisbetlerde alınan harâc-ı mukâsemedir ki, hangi arâzîden hangi nisbette alınacağı, defterde ayrı ayrı kaydedilmiştir. **İkincisi** ise, maktû' ve nakid olarak alınan harâc-ı mukâsemedir ki, buna Şam bölgesinde dimos denmektedir. Maktû' ve nakid olarak alındığında tek nisbet uygulanmıştır ki, bu da onda birdir ve bu sebeble bu çeşit harâc-ı mukâseme için öşr-i şer'î tabiri dahi kullanılmıştır. Aslında öşr-i şer'î denilen de, yine harâc-ı mukâsemedir. Maddelerden anlaşılan budur. Harâc-ı mukâsemenin nasıl alınacağı, mahsûlâtın nev'ine göre, Kanunnâmede ayrı ayrı tanzim edilmiştir.

1 BOA. TTD. No: 258 (407), sh. 1-6

2 BOA. TTD. No: 258 (407), sh. 1

II- KANUNNÂMENİN METNİ

KANUNNÂME-İ LİVÂ-İ NABLUS

1. *Livâ-i Nablus*'da vâki' olan *âdet-i ihtisâb*, bâzâra gelen dibsden ve peynirden ve kavun ve karpuz ve hıyar ve basal[1] ve yoğurt ve limon ve narenc ve sâir bunların gibi nesnenin her yükünden iki akçe alınur.

2. Ve erz ve tüffâh ve encas[2] ve sâir bunların gibilerden her bir hımle dörder akçe ve asel ve revgan-ı sade ve sâir bunların gibilerden üçer akçe ve sabunun her kantarından on iki akçe veya buçuk rıtıl sabun alınur.

3. Amma kâdî her nesneye *narh* verdükden sonra muhtesib olan kimesne ehl-i sûkdan bir mikdâr akçe alub eksük satdurur imiş. Min ba'd alınmaya.

4. Ve livâ-i mezbûrede olan kurânın ve mezâri'in hâsılları ba'zı *dimos* ve ba'zı *kasm*dir[3].

5. *Dimos olan karyeler*in sercümle iki kıst üzere verürler ki, biri harman ve biri dibs vaktinde. Amma Livâ-i Nablus'da ekseriyâ zeytûn ziyâde olur; zeytûn ağacı olan olan yerlerde nısf-i dimos zeytûn vaktinde alınur.

6. Ve *a'şâr-ı evkâf ve emlâk* ki, kayd olunmuşdur, ba'zı kurâda ve mezâri'de evvel cümleden *ta'şîr* olunub ba'dehû cârî âdetleri üzere kasm olunur.

7. Ve her *kurâ ve mezâri'in kasmleri* her ne vech üzere ise, üzerlerinde kayd olunmuşdur.

8. Ve zeytûn ağacının İslâmî olmayub kâfirî olanlarının nısıf hâsılların sipahi alur ve nısf-ı âharın fellâh tîmâr eyledüği mukâbelede alur.

9. Ve Livâ-i mezbûrede her yüz bağ çubuğuna beş akçe alına. Ve fevâkih-i muhtelifenin beş ağacına bir akçe.

---

1 **Dibs:** Pekmez demektir.

- **Basal:** Soğan demektir.

2 **Encâs:** Bu kelimeyi tam okuyamadık. İccâs tarzında okumayı da imlâ açısından münâsib görmedik. Ancak îcâs şeklinde okunursa, güzel kokulu bir nebât manasını anlayabiliriz (Bkz. **Ahterî-i Kebîr**). Bu Kanunnâmedeki haliyle encilos şeklinde de okunabilir.

3 Kanunnâme'de, ahaliden alınan harâc-ı mukâseme iki ayrı tarzda düzenlenmiştir: **Birincisi,** kasm adı altında ve ürün yani ayn olarak belli ve farklı nisbetlerde alınan harâc-ı mukâsemedir ki, hangi araziden hangi nisbette alınacağı, defterde ayrı ayrı kaydedilmiştir. **İkincisi** ise, maktû' ve nakid olarak alınan harâc-ı mukâsemedir ki, buna Şam bölgesinde dimos denmektedir. Maktû' ve nakid olarak alındığında tek nisbet uygulanmıştır ki, bu da onda birdir ve bu sebeble bu çeşit harâc-ı mukâseme için öşr-i şer'î tabiri dahi kullanılmıştır. Aslında öşr-i şer'î denilen de, yine harâc-ı mukâsemedir. Maddelerden anlaşılan budur. Harâc-ı mukâsemenin nasıl alınacağı, mahsûlâtın nev'ine göre, Kanunnâmede ayrı ayrı tanzim edilmiştir.

10. Ve eşcâr-ı zeyûn ki, İslâmî ola, iki ağacına bir akçe. Ve eşcâr-ı cevizin tamam yetişmiş müsmir ağacının her birine iki akçe ve küçüklerine ki, müsmir ola, bir akçe alına.

11. Livâ-i mezbûrede iki keçiye ve koyuna oğlağı ve kuzusı ile oğlak ve kuzu sürüye kâbil olduğu halde iki re'se bir akçe alınur.

12. Ve ba'zı yerlerde mağaralar ve ağıllar olur ki, koyun ve keçi kışladurlar, *resm-i kışlak* deyü her yüz koyuna bir koyuhn veya bahâsı alınur.

13. Ve bir nahle bir akçe alınur.

14. Ve sâbıkan *Diyâr-ı Arab*'da *resm-i cevâmîs* ba'zı yerlerde on ikişer akçe alınub ve ba'zı yerlerde hiç alınmaz imiş. Bundan akdem Ali Beğ der-i Devlete i'lâm edüb cemî'-i Vilâyet-i Arab'da her sağılur camusa üçer para ki, altışar Osmânî olur, resm alınmak fermân olunmağın ber mûceb-i emr-i âlî her sağılur çamusa üçer para resm ta'yîn olundu.

15. Ve *dibs mi'sarasına*[1] altışar para ta'yîn olunmuşdur; ziyâde alınmaya.

16. Ve Livâ-i mezbûrede vâki' olan *âdet-i devre* ve *himâye* ve *mübâşiriyye* ve *recâdiyye* ve *resm-i hasâd* ve *fütûh-ı beyder*[2] pâye-i serir-i a'lâya arz olundukda bid'at olduğu haysiyyetiyle külliyen merfû' olub min ba'd kimesneden alınmamak üzere Defter-i Cedid'e kayd olunmak buyurulmağın emr-i âlî muktezâsınca vech-i meşrûh üzere Defter-i Cedid'e merfû' kayd olundu.

17. Ve Livâ-i mezbûrede alınu-gelen *mal-i sultânî* dahi Defter-i Atîk'de emr-i âlî üzere merfû' kayd olunmağın hâliyâ Defter-i Cedid'e dahi merfû' kayd olundu ki, min ba'd hilâf-ı emr-i âlî fukarâdan bir akçe alınmaya.

18. Ve Livâ-i mezbûrede vâki' olan keferenin emr-i hümâyûnla her neferine kırkar para ki, seksener Osmânî olur, *cizye* ta''yîn olundu.

19. Ve Livâ-i mezbûrede olan bâcların kanunu birbirine muhâlif olmağın mahalli mahallerinde kayd olundu.

20. Ve Livâ-i mezbûrede Çerâkise çamanında ba'zı akçeler alınurmış. *Âdet-i şa'îr-şi'ârî* ve *âdet-i udhıyye* ve *resm-i deccâc* ve *resm-i ganem* ve *hamîsiyye* ve *kudûm* ve *mübâşiriyye*[3] dahi bunların gibi bid'at olub zulm-i sarîh olduğu sebebden Defter-i Atîk'de külliyen merfû' kayd olunmağın kemâ kân Defter-i Cedid'e dahi merfû' kayd olundu; min ba'd alınmaya.

21. Ve beğler ve subaşılar ve emînler ve mübâşirler ve adamları her karyeye varduklarında *tesfîr*[4] deyü ziyâde nesne taleb etmeyeler; merfû'dur.

---

1 **Dibs Mi'sarası:** Üzüm sıkılarak pekmez yapılan mengene demektir.

2 Bu kelimerler, daha evvelki kanunnâmelerde açıklandığından burada tekrar etmiyoruz.

3 Daha evvel açıklanmayan terimlerin kısaca manaları şöyle tesbit edebildik:

- **Âdet-i şa'îr:** Arpa mahsûlünden alınan bir çeşit resimdir.
- **Resm-i ganem**: Davarlardan alınan bir çeşit örfî vergidir.

4 **Tesfîr:** Kelime manası itibariyle at ve katırın burnuna yular takmak manasını ifade eder. Beğler ve subaşılar gibi idarecilerin köylere vardıklarında yemlik tarzında aldıkları bir örfî resim olsa gerekdir.

22. Ve külliyen *Haremeyn'üş-Şerifeyn* ve *Kudüs-i Şerif* ve *Halil'ür-Rahmân* -Aleyh'is-Selâm- Hazretlerinin evkâfı avârız-ı divânîden ve tekâlif-i örfiyyeden ve öşürden Defter-i Atîk'de mu'âf ve müsellem kayd olunmağın Defter-i Cedid'e dahi kemâ kân mu'âf ve müsellem kayd olundu.

23. Ve *e'imme* avârız-ı divânî ve tekâlif-i örfiyyeden mu'âf ve müsellem olalar deyü Defter-i Atik'de mukayyed olmağın Defter-i Cedid'e dahi vech-i meşrûh üzere mu'âf ve müsellem kayd olundu.

Ancak tam manasını tesbit etmiş değiliz. Daha evvel de sefere gönderme manası verilmiş idi; ancak doğru olan bu mana olsa gerektir.

955/1548 Tarihli Nablus Sancağı Kanunnâmesi, BOA, TTD. No: 258 (407), sh. 1-6

955/1548 Tarihli Nablus Sancağı Kanunnâmesi, BOA, TTD. No: 258 (407), sh. 1-6

اجمال اعداد بلاد و قرا و مزارع و اقطاع اراضی و خانه‌ها و مجردلر
و محصولات و زعما و سپاهیان لواء نابلوس

قطعه	مزارع	قرا	قصبه
٣٥	١٥٨	٢٢٧	١

خانه عوارض ٧٥٩٩ — مجردلر انسان ٩٣٣ — خانه امام و ائمه و خطبا و مزاوله دار و رعایای اوقاف حرمین و جندیان حلقه که عوارضدن معافلردر ٤٣٨

محصول لواء مذکور ١٣٥٣١٠٧

محصولات خاصهای پادشاه عالمپناه ٨٤٤٣٩٤

عوارض معافیه ٨٤٢٦٢٦ — عشر دمشق ١٧٧٠

محصولات میرلوا و زعما و ارباب تیمار ٥٠٨٧١٥

محصول میرلوا ٢٠٢٥٠٨ — محصول زعما نفر ٣ ١٢٠٥٣٤

محصول سپاهیان مذکور نفر ٣ ٢٨٢٠٠ — محصول سپاهیان مذکور نفر ٣٦ ١٥٧٤٧٣

955/1548 Tarihli Nablus Sancağı Kanunnâmesi, BOA, TTD. No: 258 (407), sh. 1-6

قانوننامهٔ لواء نابلوس

§. 7- SAFED SANCAĞI KANUNNÂMESİ (235)

I- NÜSHALARI VE HUKUKÎ TAHLİLİ

Safed, Yukarı Celîle'de bir şehirdir ve Akka'nın 50 km doğusunda ve *Taberiyye Gölü*nün kuzeyinde yer almaktadır. Uzun yıllar Haçlıların işgali altında kalan Safed, Yavuz Sultân Selim tarafından Osmanlı Devletine ilhâk olunmuştur. Osmanlı Devletinin başlangıcında *Şam Eyâleti*nin bir sancağı olarak gördüğümüz Safed'in son zamanlara doğru, Beyrut Vilâyetine bağlı Akka Sancağının bir kazâsı haline geldiğini okuyoruz[1]. Şam Eyâletinin sancağı olarak *Safed Sancağı*na bağlı Nâhiyeleri yani kazâ merkezlerini şöyle sıralayabiliriz: Nefs-i Safed, Nâhiye-i *Cenîn*, Nâhiye-i *Taberiyye*, Nâhiye-i *Akka*, Nâhiye-i *Sakif*, Nâhiye-i *Ba'lebek*[2].

*Safed Sancağı Kanunnâmesi*nin elimizde dört ayrı nüshası vardır:

Birincisi; *Tapu Kadastro, Kuyûd-ı Kadîme Arşivi, TTD. No: 72 (541), sh. 1-2*'de bulunan nüshadır. 955/1548 tarihli Safed Sancağı Mufassalının Mukaddimesi de, tıpkı Şâm Eyâleti ve diğer bölge sancaklarının Mufassalının Mukaddimesine benzemekte ve Kanunnâmenin nasıl ve hangi esaslara göre hazırlandığını çok güzel bir şekilde gözler önüne sermektedir. Bu sebeple Mukaddimeyi kısaca aktarmak istiyoruz:

> ".....Müşeyyid-i kavâ'id-i Din-i Nebî ve mü'eyyid-i ahkâm-ı Şer'-i Mustafavî Sultân Süleyman Hazretleri, havza-i hükûmetlerinde munzabıt ve havme-i himâyetlerinde münharıt olan *Vilâyet-i Arab*'ın iktâ'ı nâ-mazbût ve evzâ'ı nâ merbût olduğun istimâ' etdiklerinde..... hukûk-ı şer'iyye ve rüsûm-ı örfiyyenin şer'-i kavîm ve kanun-ı kadîm üzere istîfâ ve istiksâsı içün bu abd-i fakir Muhammed'e emr-i âlî vârid olub Vilâyet-i Arab'ın Defâtir-i Kadîmesi tecdîd ve tahrîr ve cerâyid-i âidesi temhîd ve tastîr olunmak bâbında..... Dergâh-ı Âlî Defteri Kâtiblerinden *Kâtib Derviş* ve Kâtib Ahmed bendeleri mahsûlât ve mersûmâtı şer' ve kanun üzere defâtire merkûm etmek ecliyçün bu bendelerine kâtib ta'yîn olunmağın... 955"[3].

İkincisi; 963 tarihinde tahrir edilen *BOA. TTD. No: 300 (515), sh. 1-2*'de bulunan nüshadır ki, bu nüshayı esas alan Barkan, Kanunnâmeyi daha evvel neşretmiş bulunmaktadır[4]. Biz, bu Kannâmenin önemli olan Mukaddemesinden ba'zı cümleler nakletmek yetiniyoruz:

---

1 Şemseddin Sami, **Kâmus'ül-A'lâm**, IV, sh. 2956-2957; **İslâm Ansiklopedisi, Safed Maddesi,** X, sh. 48-50

2 Tapu Kadastro, **Kuyûd-ı Kadîme Arşivi,** TTD. No: 72 (541), sh. 1-4

3 Tapu Kadastro, **Kuyûd-ı Kadîme Arşivi**, TTD. No: 72 (541), sh. 1-2

4 Barkan, **Kanunlar**, sh. 229-230.

"Nizâm-ı silsile-i âlem ve intizâm-ı mehâmm-ı Benî Adem vücûd-ı selâtîn-i âdâlet-âyîne menût ve salâh-ı umûr-ı din ü devlet icrây-ı kavânîn-i adl ve dâda merbût olı-gelüb.....Sultân-ı Âdil Sultân Süleyman Hân bin Sultân Selim Hân Hazretlerinin havza-i hükûmet ve havme-i saltanatlarında munzabıt olan *Vilâyet-i Şam* Muzâfâtından Livâ-i Safed'in evzâ'ı nâ merbût ve iktâ'ı nâ mazbût idüği mesmû'-ı hüddâm-ı vâlâ-makâm-ı Padişah-ı İslâm olıcak, Livây-ı mezbûrenin Defâtir-i sâbıkası bast ve temhîd olunması husûsunda bu bende-i hâkisâr Ahmed-i Efkar ve *Kâtib Rüstem* bendelerine fermân olunub... imtisâlen lil-emr'il-âlî Livây-ı mezbûreye varılub ıslâh ve itmâm-ı tamam-ı kazâyâda kusûr konulmayub Livâ-i mezbûrenin umûmen mahsûlât-ı şehrî ve senevîsi ve rüsûm ve hukûkı ve *harâc-ı eşcârı* ve *bâc-ı ağfârı* ve sâir hubûbâtı ve evkâf ve emlâki şer'-i şerîf-i mutahhar ve kanun-ı münîf-i mukarre üzere mücmel ve mufassal defter olunub südde-i sa'âdete arz olundu."[1].

Üçüncüsü; Paris, Bib. Nat. No: 85, Vrk. 176/b-178/a'da bulunan nüshadır.

Dördüncüsü; Viyana millî Kütüphâne, A. F. No: 77, Vrk. 10/a-11/b'de bulunan nüshadır ki, her ikisinin neşre esas aldığımız birinci nüshadan ve ikinci nüshadan fazla bir farkları yoktur.

Safed Kanunnâmesinde evvela *ihtisâb hükümleri* tanzim olunmaktadır. Daha sonra da *harâc-ı mukâseme* iki ayrı tarzda düzenlenmiştir: **Birincisi,** kasm adı altında ve ürün yani ayn olarak belli ve farklı nisbetlerde alınan harâc-ı mukâsemedir ki, hangi arâzîden hangi nisbette alınacağı, defterde ayrı ayrı kaydedilmiştir. **İkincisi** ise, maktû' ve nakid olarak alınan harâc-ı mukâsemedir ki, buna Şam bölgesinde dimos denmektedir. Maktû' ve nakid olarak alındığında tek nisbet uygulanmıştır ki, bu da onda birdir ve bu sebeble bu çeşit harâc-ı mukâseme için öşr-i şer'î tabiri dahi kullanılmıştır. Aslında öşr-i şer'î denilen de, yine harâc-ı mukâsemedir. Maddelerden anlaşılan budur. Harâc-ı mukâsemenin nasıl alınacağı, mahsûlâtın nev'îne göre, Kanunnâmede ayrı ayrı tanzim edilmiştir.

II- KANUNNÂMENİN METNİ

KANUNNÂME-İ LİVÂ-İ SAFED

1. *Livâ-i Safed*'de vâki' olan *âdet-i ihtisâb*, bâzâra gelen dibsden ve peynirden ve kavun ve karpuz ve hıyar ve basal[2] ve yoğurt ve limon ve narenc ve sâir bunların gibi nesnenin her yükünden iki akçe alınur.

---

1 BOA. TTD. No: 300 (515), sh. 5-6

2 **Dibs:** Pekmez demektir.

- **Basal:** Soğan demektir.

2. Ve erz ve tüffâh ve encas[1] ve sâir bunların gibilerden her bir hımle dörder akçe ve asel ve revgan-ı sade ve sâir bunların gibilerden üçer akçe ve sabunun her kantarından on iki akçe veya buçuk rıtıl sabun alınur.

3. Amma kâdî her nesneye narh verdükden sonra muhtesib olan kimesne ehl-i sûkdan bir mikdâr akçe alub eksük satdurur imiş. Min ba'd alınmaya.

4. Ve livâ-i mezbûrede olan kurânın ve mezâri'in hâsılları ba'zı *dimos* ve ba'zı *kasm*dir[2].

5. *Dimos olan karyeler*in sercümle iki kıst üzere verürler ki, biri harman ve biri dibs vaktinde. Amma Livâ-i Safed'de ekseriyâ zeytûn ziyâde olur; zeytûn ağacı olan olan yerlerde nısf-i dimos zeytûn vaktinde alınur.

6. Ve *a'şâr-ı evkâf ve emlâk* ki, kayd olunmuşdur, ba'zı kurâda ve mezâri'de evvel cümleden *ta'şîr* olunub ba'dehû cârî âdetleri üzere kasm olunur.

7. Ve her *kurâ ve mezâri'in kasmleri* her ne vech üzere ise, üzerlerinde kayd olunmuşdur.

8. Ve zeytûn ağacının İslâmî olmayub kâfirî olanlarının nısıf hâsılların sipahi alur ve nısf-ı âharın fellâh tîmâr eyledüği mukâbelede alur.

9. Ve Livâ-i mezbûrede her yüz bağ çubuğuna beş akçe alına. Ve fevâkih-i muhtelifenin beş ağacına bir akçe.

10. Ve eşcâr-ı zeytûn ki, İslâmî ola, iki ağacına bir akçe. Ve eşcâr-ı cevizin tamam yetişmiş müsmir ağacının her birine iki akçe ve küçüklerine ki, müsmir ola, bir akçe alına. Ve her hurma ağacına iki akçe resm alına.

11. Ve Livâ-i Safed'de vâki' olan *Sur* ve *Akka* İskelelerinde çıkan akmişeden ve sair bidâ'adan bâc alınmalı oldukda, Beyrut İskelesinde vâki' olan kanun ile amel oluna.

12. Ve Livâ-i mezbûrede iki keçiye ve koyuna oğlağı ve kuzusı ile oğlak ve kuzu sürüye kâbil olduğu halde iki re'se bir akçe alınur.

13. Ve ba'zı yerlerde mağaralar ve ağıllar olur ki, koyun ve keçi kışladurlar, *resm-i kışlak* deyü her yüz koyuna bir koyun veya bahâsı alınur.

14. Ve bir nahle bir akçe alınur.

---

1 **Encâs:** Bu kelimeyi tam okuyamadık. İccâs tarzında okurnayı da imlâ açısından münâsib görmedik. Ancak îcâs şeklinde okunursa, güzel kokullu bir nebât manasını anlayabiliriz (Bkz. **Ahterî-i Kebîr**). Bu Kanunnâmedeki haliyle encilos şeklinde de okunabilir.

2 Kanunnâme'de, ahaliden alınan harâc-ı mukâseme iki ayrı tarzda düzenlenmiştir: **Birincisi,** kasm adı altında ve ürün yani ayn olarak belli ve farklı nisbetlerde alınan harâc-ı mukâsemedir ki, hangi araziden hangi nisbette alınacağı, defterde ayrı ayrı kaydedilmiştir. **İkincisi** ise, maktû' ve nakid olarak alınan harâc-ı mukâsemedir ki, buna Şam bölgesinde dimos denmektedir. Maktû' ve nakid olarak alındığında tek nisbet uygulanmıştır ki, bu da onda birdir ve bu sebeble bu çeşit harâc-ı mukâseme için öşr-i şer'î tabiri dahi kullanılmıştır. Aslında öşr-i şer'î denilen de, yine harâc-ı mukâsemedir. Maddelerden anlaşılan budur. Harâc-ı mukâsemenin nasıl alınacağı, mahsûlâtın nev'îne göre, Kanunnâmede ayrı ayrı tanzim edilmiştir.

15. Ve sâbıkan *Diyâr-ı Arab*'da *resm-i cevâmîs* ba'zı yerlerde on ikişer akçe alınub ve ba'zı yerlerde hiç alınmaz imiş. Bundan akdem *Ali Beğ* der-i Devlete i'lâm edüb cemî'-i Vilâyet-i Arab'da her sağılur camusa üçer para ki, altışar Osmânî olur, resm alınmak fermân olunmağın ber mûceb-i emr-i âlî her sağılur camusa üçer para resm ta'yîn olundu.

16. Ve *dibs mi'sarasın*a[1] altışar para ta'yîn olunmuşdur; ziyâde alınmaya.

17. Ve Livâ-i mezbûrede vâki' olan *âdet-i devre* ve *himâye* ve *mübâşiriyye* ve *recâdiyye* ve *resm-i hasâd* ve *fütûh-ı beyder*[2] pâye-i serir-i a'lâya arz olundukda bid'at olduğu haysiyyetiyle külliyen merfû' olub min ba'd kimesneden alınmamak üzere Defter-i. Cedid'e kayd olunmak buyurulmağın emr-i âlî muktezâsınca vech-i meşrûh üzere Defter-i Cedid'e merfû' kayd olundu.

18. Ve Livâ-i mezbûrede alınu-gelen *mal-i sultânî* dahi Defter-i Atîk'de emr-i âlî üzere merfû' kayd olunmağın hâliyâ Defter-i Cedid'e dahi merfû' kayd olundu ki, min ba'd hilâf-ı emr-i âlî fukarâdan bir akçe alınmaya.

19. Ve Livâ-i mezbûrede vâki' olan keferenin emr-i hümâyûnla her neferine kırkar para ki, seksener Osmânî olur, *cizye* ta''yîn olundu.

20. Ve Livâ-i mezbûrede olan *bâcların kanunu* birbirine muhâlif olmağın mahalli mahallerinde kayd olundu.

21. Ve Livâ-i mezbûrede *Çerâkise* çamanında ba'zı akçeler alınurımış. *Âdet-i şa'îr-şi'ârî* ve *âdet-i udhıyye* ve *resm-i deccâc* ve *resm-i ganem* ve *hamîsiyye* ve *kudûm* ve *mübâşiriyye*[3] dahi bunların gibi bid'at olub zulm-i sarh olduğu sebebden Defter-i Atîk'de külliyen merfû' kayd olunmağın kemâ kân Defter-i Cedid'e dahi merfû' kayd olundu; min ba'd alınmaya.

22. Ve beğler ve subaşılar ve emînler ve mübâşirler ve adamları her karyeye varduklarında *tesfîr*[4] deyü ziyâde nesne taleb etmeyeler; merfû'dur.

23. Ve külliyen *Haremeyn'üş-Şerifeyn* ve *Kudüs-i Şerif* ve *Halil'ür-Rahmân* -Aleyh'is-Selâm- Hazretlerinin evkâfı avârız-ı divânîden ve tekâlif-i örfiyyeden ve öşürden Defter-i Atîk'de mu'âf ve müsellem kayd olunmağın Defter-i Cedid'e dahi kemâ kân mu'âf ve müsellem kayd olundu.

24. Ve *e'imme* avârız-ı divânî ve tekâlif-i örfiyyeden mu'âf ve müsellem olalar deyü Defter-i Atik'de mukayyed olmağın Defter-i Cedid'e dahi vech-i meşrûh üzere mu'âf ve müsellem kayd olundu.

---

1 **Dibs Mi'sarası:** Üzüm sıkılarak pekmez yapılan mengene demektir.

2 Bu kelimerel daha evvelki kanunnâmelerde açıklandığından burada tekrar etmiyoruz.

3 Daha evvel açıklanmayan terimlerin kısaca manaları şöyle tesbit edebildik:

- **Âdet-i şa'îr:** Arpa mahsûlünden alınan bir çeşit resimdir.
- **Resm-i ganem**: davarlardan alınan bir çeşit örfî vergidir.

4 **Tesfîr**: Sefere veya bir kampanyaya gönderme demektir. Burada bedel-i sefer manasını ifade ediyor olabilir . Ancak tesfîrin bir manasının da at veya katırın yularını takmak manasıdır. Buna göre yemlik manası gibi bir mana ifade etse gerektir.

955/1548 Tarihli Safed Sancağı Kanunnâmesi, TK, Kuyûd-ı Kadîme, TTD. No: 72 (541), sh. 1-2

955/1548 Tarihli Safed Sancağı Kanunnâmesi, TK, Kuyûd-ı Kadîme, TTD. No: 72 (541), sh. 1-2

955/1548 Tarihli Safed Sancağı Kanunnâmesi, TK, Kuyûd-ı Kadîme, TTD. No: 72 (541), sh. 1-2

قانوننامهٔ لواء صفد

§. 8- TRABLUS SANCAĞI KANUNNÂMESİ (236)

I- NÜSHALARI VE HUKUKÎ TAHLİLİ

Trablus Sancağı'nın ilk Kanunnâmesini, Yavuz Devri Kannunâmeleri arasında zikretmiştik[1]. Kanunî devrinde hazırlanan Trablus Kanunnâmesinin, bir öncekinden çok farklı hükümleri bulunduğu için, onu da neşredeceğiz.

*Trablus Sancağı Kanunnâmesi*nin elimizde üç ayrı nüshası vardır:

Birincisi; *Tapu Kadastro, Kuyûd-ı Kadîme Arşivi, TTD. No: 203 (574)*'de bulunan ve 954/1547 tarihinde tedvîn olunan nüshadır ki, tesbitlerimize göre, Barkan, daha sonraki bir nüshayı neşrederken bu nüshadan istifâde etmiştir. Biz, bu nüshayı esas alacak ve daha sonraki nüshanın yeri gelince sadece farklı maddelerini zikretmekle yetineceğiz[2].

İkincisi ise, yine Kanunî devrine ait ancak tarihi kesin belli olmayan *BOA. TTD. No: 372 (706), sh. 1-2*'deki eksik nüshadır[3].

Üçüncüsü ise, Viyana Milli Kütüphânesi, A. F. No: 77, Vrk. 13/b-17/a'da bulunan nüshadır ki, kısmen birinci ve ikinci nüshadan farklıdır.

Her iki Defter'in mukaddimesindeki özetlemelerden anlaşılacağı üzere, Kanunî Devrinde, Trablus Sancağına bağlı Nâhiye merkezleri şunlardır: Nâhiye-i Trablus, Nâhiye-i Zâviye, Nâhiye-i Küre ve Enfe, Nâhiye-i Cübeyl, Nâhiye-i Fütûh-ı Benî Rihâl, Nâhiye-i Beyrut, Nâhiye-i Zanniyye, Nâhiye-i Büşrâ, Nâhiye-i Arkâ, Nâhiye-i Akkâ, Nâhiye-i Hısn'ul-Ekrâd, Nâhiye-i Safita, Nâhiye-i Mî'âd, Nâhiye-i Antartus, Nâhiye-i Havâbî, Nâhiye-i Kadmus, Nâhiye-i Kuley'a, Nâhiye-i Kehf, Nâhiye-i Hinka, Nâhiye-i Alîka, Nâhiye-i Merkab, Nâhiye-i Cebele, Nâhiye-i Balatnıs, Nâhiye-i Lazkiyye, Nâhiye-i Berdiyye, Nâhiye-i Vâdî-i Kandil[4].

Kanunnâmenin şer'î tahlili Yavuz Devrinde neşrettiğimizden farklı değildir. Bu sebeple üzerinde ayrıntılı olarak durmayacağız.

II- KANUNNÂMENİN METNİ

1 **Osmanlı Kanunnâmeleri,** III, sh. 496-504

2 Barkan, **Kanunlar**, sh. 211-216

3 BOA. TTD. No: 372 (706), sh. 1-2

4 Ankara Tapu Kadastro, **Kuyûd-ı Kadîme Arşivi**, TTD. No: 203 (574); BOA. TTD. No: 372 (706), sh. 3

KANUNNÂME-İ İSKELE-İ TRABLUS

1. İskele-i mezbûreye kadîmden Şîvânî[1] gemileri gelmeyüb *Beyrut İskelesi*ne çıkub anda bâzâr olunub *Beyrut Kanunu* üzere *resm-i gümrük*leri alınurmış. Sonra *Şîvânî gemileri* Trablus İskelesine gelür oldukda iskele-i mezbûrede *Şîvânî Kanunu* olmayub ba'zı hurda gemilerden cüz'î resm alınub Şîvânî gemileri halkı dahi şimdiyadeğin bu iskeleye gelen hurda gemilerin kanunı ne ise ol mikdâr verüb ziyâde vermezüz deyü nizâ' edüb ve Trablus İskelesi emînleri şimdiyadeğin Beyrut'a varub ne vechile gümrük vere-geldüğüz ise bu iskelede dahi ol üslûb üzere gümrüğümüz alınur deyü da'vâ edüb ümenâ ve tüccâr Efrenc câniblerinden nice def'a Âsitâne-i Sa'âdet'e arz olunub mirâren ahkâm-ı şerife vârid oldukdan sonra mâbeynlerinde ittifâkla mukarrer olub bil-fi'il cârî olan kanunları budur ki, zikr olunur:

2. Venedik cânibinden ve *Francise Vilâyeti*nden ve *Sakız*'dan ve *Kıbrıs*'dan vel-hâsıl külliyen *Diyâr-ı Efrenc*'den gelen tüccârdan, eğer Şîvânî gemiler ile ve eğer âhar gemiler ile geleler, getürdükleri çuka ve atlas ve kemha ve kâdîfe-i sâde ve müzehheb ve dîbâ[2] ve hâre[3] her ne cins olursa, iskeleye çıkdukda değer bahâlarıyla kıymete dutulub yüzde iki akçe *gümrük* alınub ve *resm-i kalem* deyü ümenâ kazzaziyye çukadan gayrı çukaların her *pastav*ından birer akçe ve kazzaziyye çukanın yüz pastavından otuzar akçe ve dîbâ ve çatma ve kâdîfenin yüz zirâ'ından sekizer akçe ve kemhâ ve atlasın yüz zirâ'ından altışar akçe *der-âmed*[4] alurlar imiş. Sonra emr-i şerîfle ol dahi hâssa-i hümâyûna zabt olunması fermân olunub yüzde iki akçe resm-i gümrükden gayrı zikr olunan resm-i kalem dahi mîrî içün zabt olunur[5].

3. Ve mercan-ı Tunusî ve *garîb* ve *tafsîl*[6] eğer ham eğer ma'mûl ola, kezâlik kehribâ dahi eğer ham ve eğer ma'mûl ola ve kalay ve nühâs[7] ham ve ma'mûl ve

---

1 **Şîvânî:** Şîvâniyyûn, Endülüs'e hâkim olan bir gurubun adıdır. Şîvânî gemiler tabiri de, Endülüs tarafından gelen gemiler için oluşmuş bir ıstılâh olsa gerektir. Ayrıca Şîvân, aslında Kerkük'e bağlı bir kazâ merkezi ve yerleşim yeridir. Bu ikinci mana ile alakası, tam belli değildir (Kalkaşandî, **Subh'ül-A'şâ, V**, sh. 229).

2 **Dîbâ**: Arapçalaştırılmış şekli dîbâc şeklindedir. Dallı ve çiçekli bir cins ipekli kumaş demektir.

3 **Hâre:** Mermer gibi desenli kumaşlara denir. Zaten kelimenin aslı mermer demek olan hârâ kelimesinden gelmektedir.

4 **Der-âmed:** Malların iskeleye gelişinde alınan bir çeşit örfî vergidir ki, maddede tarif edilmektedir.

5 **Resm-i Gümrük:** Fıkıh kitaplarında tanzim olunan Âşir'in topladığı öşür vergisidir.

- **Resm-i kalem** ise, kitâbet resmi demektir.

6 Bunlar, mercan çeşitleridir. Mahiyetlerini tam tesbit edemedik.

7 **Nühâs**: Bakır demektir.

zırnîh[1] ve *dürd-i hamr*[2] ki, *tartır* demekle meşhûrdur, ve kuhl ve bakkâm ve bora[3] ve zâc-ı Kıbrısî ve isfîdâc ve zencefir ve zeybak ve jengâr ve kibrit ve hadîd ve rasâs[4] ve sâir bunların emsâli kantar ile bey' u şirâ olunan metâ' iskeleye çıkdukda değer bahâlarıyla kıymete dutulub yüzde üç akçe *resm-i gümrük* ve her kantardan birer akçe *resm-i kalem* deyü der-âmed alurlar imiş. Ol dahi emr-i şerîf ile hâssa-i hümâyûna zabt olunur.

4. Ve *evrâk i'lâm harcı* ve bıçak ve sırça ve boyuncuk ve iskemle ve kadeh ve şişe ve kâse-i haşab[5] ve sâir vezne ve zirâ'a kâbil olmayan hırdavat bahâya dutulub yüzde yedi akçe alınur veyahud aynıyla yüz adedden yedi adedi mîrî içün zabt olunur.

5. Ve badem ve şah-ı bellût ve fındık ve peynir ve asel ve sâir bunların emsâli me'kûlât kısmından yüzde beş buçuk akçe gümrük ve her kantardan bir akçe *resm-i kapan* alınub ve her kantardan ümenâ *der-âmedî* olan bir akçe resm-i kalem dahi mirîye zabt olunur.

6. Ve çelik cinsinden her batmandan dörder akçe resm-i gümrük ve her kantardan onar akçe resm-i kapan alınub ve ümenâ der-âmedi olan her kantardan onar akçe resm-i kalem dahi emr-i şerif ile mîri içün zabt olunur.

7. Bundan gayrı *iskele hâfızları* ki, anlara *menâzırî*[6] derler, sâbıkan mîrîden ulûfeleri olmamağla anlara dahi yüzde nîm akçe resm ta'yîn olmuş ki, şimdiyadeğin menâzıriyye deyü alınur idi. Sonra cümlesine mîrîden ulûfe ta'yîn olunub bil-fi'il hem ulûfelerin ve hem *menâzıriyye*yi alurlar imiş. Ulûfeleri oldukdan sonra tüccârdan tekrar menâzıriyye alınmak zulm olmağın ref' olundu. Min ba'd bir kimesne ulûfesiyle hizmet edüb tüccârın kanun üzere mîrîye resm-i gümrükleri alındıkdan sonra iskele hâfızları tekrar menâzıriyye taleb olunmaya.

8. Ve iskele-i mezbûreden Frengistân taraflarına yüklenüb kasd-ı sefer eyleyen gemilere dâhil olan emti'anın resm-i gümrükleri bu şerh üzeredir ki, zikr olunur:

9. Penbenin her kantarından yüz elli akçe *gümrük* ve bir akçe *resm-i kapan* ve bir akçe *resm-i kalem* alınur. Ve rişte-i penbenin her kantarından yüz dörder akçe gümrük ve bir akçe resm-i kapan ve bir akçe resm-i kalem alınur.

10. Ve harir cinsinin her kantarından yüz onar akçe gümrük ve birer akçe resm-i kapan alınur. Ve Râvend ve Mahmûde ve Horasanî dahi kezâlik her kantarından yüz onar akçe gümrük ve birer akçe resm-i kapan alınur.

---

1 **Zirnîh:** Zırnîk de denir. Sıçan otuyla kükürtten yapılan bir karışımdır ki, kılların dökülmesinde kullanılır (**Kamus-ı Türkî**).

2 **Dürd-i Hamr:** Şarap tortusu demektir.

3 **Bora:** Farsça alçı taşı demektir. Avrupa dillerinde borax diye bilinir.

4 **Rasas:** Kurşun demektir.

-**Hadîd:** Demir demektir.

-**Jengar:** Göztaşı demektir.

5 **Kâse-i Haşeb:** Tahta kâse demektir.

6 **Menâzırî:** Memlüklülerde kullanılan bir tabirdir. İskeleleri ve kapıları koruyan görevlilere denir (Kalkaşandî, **Subh'ül-A'şâ**, VII, sh. 224)

11. Ve sûfun her elli kıt'ası bir denk olub her denginden altmış altı akçe resm-i gümrük alınur. Ve taftanın her elli topu bir denk olub kezâlik her denginden altmış altı akçe resm-i gümrük alınur.

12. Ve sahtiyânın yetmiş beş adedinden kık dört akçe resm-i gümrük alınub ve ümenâ der-âmed deyü aldukları iki resm-i kalem dahi emr-i şerif ile mîrî içün zabt olunur.

13. Ve *sîr-haşeb*[1] ve *hıyârşenbe*[2] ve kına ve *şük*[3] vezn olunub her yüz batmandan yüz on akçe resm-i gümrük ve bir akçe resm-i kapan alınur.

14. Ve mazının her kantarı yedi yüz akçeye dutulub yüzde üç akçe resm-i gümrük ve bir akçe resm-i kapan alınur.

15. Ve *şem'-i asel* değer bahâsıyla dutulub kezâlik yüzde üç akçe resm-i gümrük ve her kantardan birer akçe resm-i kapan ve birer akçe resm-i kalem alınur.

16. Ve haliçenin her denginden on bir akçe resm-i gümrük alınur.

17. Ve *Hama*'dan ve âhar yerden gelen ham bezin her topundan üçer akçe alınur. Ve sığır derisinden üçer akçe alınur.

18. Ve *bahâr* kısmı ki, darçin ve karanfil ve *besbâse*[4] ve *habb'ül-hâl*[5] ve fülfül ve *holencan*[6] ve *subar*[7] ve *mürr-i batarih*[8] ve kâfûr ve sünbül ve nîl-i hindî ve dâr-ı fülfül ve zencebil ve ceviz ve *hıltît*[9] cümlesi olı-geldüği bahâya dutulub her yüz akçede on akçe bâyi'den ve on bir akçe Efrencden *öşr-i bahâr*[10] deyü alınur. Ve gemiye dâhil oldukda her kantardan birer akçe resm-i kapan alınur.

19. Ve *resm-i mîzân* Diyâr-ı Şark'dan gelen haririn her batmanından iki akçe alandan ve iki akçe satandan. Ve beledî haririn her batmanından dört akçe alandan ve dört akçe satandan alınur.

---

1 **Sîr-haşeb:** Farsça olan bu kelime, tıpta ve özellikle idrar yollarının açılması için kullanılan su teresine denir (**Bürhân-ı Kâtı'**, II, sh. 106).

2 **Hıyârşenber**: Araplar hıyârcenber de derler. Hind Hıyârı dedikleri ve meyvesi tıpta kullanılan bir bitkidir (**Mu'cem'ül-Elfâz'il-Fârisiyyet'il-Mu'arrebe**).

3 **Şük:** Farsça olan Şük kelimesinin mu'arreb şeklidir. Sıçan otu demektir (**Bürhân-ı Kâtı'**, II, 158).

4 **Besbâse:** Bezbâz kelimesinin mu'arreb şeklidir. Hind ve Çinde yetişen bir çeşit bitkidir ki, hem insanlar ve hem de hayvanlar yer (**Mu'cem'ül-Elfâz'il-Fârisiyyet'il-Mu'arrebe**).

5 **Habb'ül-hâl:** Kakule ve hemâme denilen bir çeşit bitki demektir (**Burhân-ı Kâtı'; Redhouse Türkçe-İngilizce**).

6 **Holencan:** Halencân şeklinde de okunur. Yarım metre kadar boy atan ve altın renginde çiçekleri bulunan bir bitkidir (**Mu'cem'ül-Elfâz'il-Fârisiyyet'il-Mu'arrebe**).

7 **Subar:** Hind hurması denilen bir meyvedir (**Mu'cem'ül-Elfâz'il-Fârisiyyet'il-Mu'arrebe**).

8 Manasını tesbit edemedik.

9 **Hıltît:** Kasnı ağacının sakızına denmektedir. Yanlış olarak hintît diye telaffuz edilmektedir (**Mu'cem'ül-Elfâz'il-Fârisiyyet'il-Mu'arrebe**).

10 **Bahâr:** Yukarıda sayılan baharat türü şeylere dendiği maddeden anlaşılmaktadır.

20. Ve Râvendden ve Mahmûdeden kezâlik her batmandan dört akçe alandan ve dört akçe satandan alınur.

21. Ve *resm-i kapan* sahtiyânın her kantarından sekiz akçe alandan ve sekiz akçe satandan alınur.

22. Ve nühâsdan ve kalaydan (kılâ) kezâlik her kantarından sekiz akçe alandan ve sekiz akçe satandan alınur.

23. Ve penbenin her kantarından dört akçe alandan ve dört akçe satandan alınur. Ve rişte-i penbenin her kantarından beş akçe alandan ve beş akçe satandan alınur.

24. Ve mazının her kantarından dört akçe alandan ve dört akçe satandan alınur.

25. Ve zikr olan emti'ayı müslümân tâifesi ve *Yehûdâ Tâifesi* Efrençle bâzâr eyledüklerinde değer bahâsıyla dutulub nakd ile bâzâr oldu ise binde yedi buçuk akçe ve mu'âraza ile bâzâr olundu ise binde on beş akçe *tercümâniyye* alınur. Ve Haleb'de ve Şam'da bâzâr olunub anda tercümâniyyesin verdüğüne ellerinde temessükleri var ise, tekrar Trablus'da alınmaz.

26. Ve *Diyâr-ı İslâm*'dan vârid olan emti'a ki, pirinç ve hınnâ ve usfûr ve hurma ve sâir akmişe değer bahâlarıyla dutulub yüzde iki akçe *resm-i gümrük* ve kantar ile vezn olandan her kantardan birer akçe *resm-i kapan* alınub ve ümenâ her kantardan *resm-i kalem* deyü aldukları birer akçe der-âmedleri dahi emr-i şerif ile hâssa-i hümâyûna zabt olunur.

27. Ve *Vilâyet-i İslâm*'a yüklenüb giden gemilere dâhil olan metâ' değer bahâlarıyla kıymete dutulub yüzde iki akçe alınur. Ve her *füsha*[1] sabundan iki şerîke altun ve füsha tamam olmayub kantar ile dâhil olsa her kantarına onar akçe alınur.

28. Ve iskeleye gelüb lenger salan kâfir gemileri gerü sefer etmelü olıcak resm-i lenger deyü a'lâ gemiden altı yüz on dört akçe ve mutavassıt'ul-hâl gemiden iki yüz akçe ve küçük gemilerden yirmi beşer akçe verilmek kanun-ı kadîm olmağın alâ hâlihî ibkâ olundu.

29. Ve deryâ yüzünde gemiler pârelenüb helâk olsa, Frenk tâifesinin olıcak içinde olan cemî' *âlât-ı harb* ve sâir esbâb ve tahtaları hâssa-i Padişâhîye râci' olmak kanun-ı mukarrerdir.

30. Ve *Cezîre-i Kıbrıs*'dan *Trablus İskelesi*ne ve ana tâbi' olan *Lazkiyye* ve *Cebele* ve *Baynas* ve *Antartus*[2] İskelelerine gemiyle tuz gelüb ol tuzı olı-geldüği üzere âmiller alub narh-ı rûzî üzere müslümanlara bey' edüb müstakil mukâta'a olmağın olı-geldüği üzere ibkâ olundu. Her ne yerden tuz gelürse, âmiller alub narh-ı rûzî üzere müslümanlara bey' edüb tuz âmillerinden gayrı kimesneler tuz alub satmayalar. Ve âmiller dahi müslümanlara narh-ı rûzîden eksük vermeyeler; hâkim'ül-vakt olanlar görüb ğözedeler.

---

1 **Füsha:** Bu kelime aslında genişlik ve delik manalarını ifade eder. Maddede kalıp manasını ifade etmektedir.

2 Bunlar, aynı zamanda Trablus Sancağının nâhiye merkezleridir.

31. Ve tâife-i Arab Hama ve Hıms bâdiyesinden *üşnân* ya'ni *çoğan* demekle ma'rûf hâşâki *Ya'kub külü* ki, *Belis* demekle meşhûrdur[1], develeriyle sâl be sâl Trablus şehrine getürüb satmak ma'hûdleri olub ve zikr olan göl üç hisse olub iki hissesi hâssa-i hümâyûna zabt olunub bir hissesi tüccârın olub Trablus'da tabh olunan sabun ol külle bişüb Trablus halkının ma'âşlarına bâ'is ol hisse olmağın olı-geldüği üzere sülüsân hisse hâssa-i hümâyûna ve sülüs hisse tüccâra verilmek üzere Defter-i Cedîd'e kayd olundu.

Ve zikr olunan sülüs hisse ile tüccâr sabun tabh eyleyüb kendülere âid olan fâideden mîrîye *fâide-i sabun* deyü her sâle elli bin akçe vermek üzere Defter-i Atîk'de mukayyed olub lâkin tüccâr zeyt olduğu yıl verüb zeyt olmaduğı yıl vermeyüb ta'allül ederler imiş. Zikr olunan elli bin akçe zeyt içün olmayub Belisden tüccâr alduğı sülüs hissenin fâidesi mukâbelesinde olmağın vermedükleri senelerin ba'zı kendülere tazmîn etdürülüb min ba'd her sâle elli bin akçe tamamen alınmak üzere Defter-i Cedîd'e kayd olundu.

Şöyle ki, bir mâni' olub *Berriyye*'den belis gelmeyüb tüccâra belis verilmeye, ol yıl taleb olunmayub tüccâr belis alduğı yıl elli bin akçe tamamen alına.

32. Ve Nefs-i Trablus'da sâbıkan mîrî dört *sabun-hâne* olub zikr olunan sülüs hisse-i belisden âdet üzere ol hâssa sabun-hânelerin dahi hisseleri olub belis az geldüği zamanda mîrîdir deyü evvelâ ol sabun-hânelere alınub ve her zamanda belisin eyüsi gerü ol sabun-hânelere alınub ve zeyt az olduğı senelerde mîrî sabun-hâneler kifâyet mikdârı almayınca tüccâr sabun-hânelerine verilmeyüb ve sabun satınalu oldukda mîrî sabun-hânelerde pişmiş sabun var iken tüccâr sabun satmasun deyü her zamanda nizâ' olmağla tüccâr rencîde olub zikr olunan dört sabun-hânenin hisselerine düşen belisi ve faidesini tüccâr her sâle elli bin akçeye iltizâm eyleyüb Eski Defterlerde uhdelerine kayd olunub ol zamandan berü mîrî sabun-hâneler eslemeyüb tüccâr her sâle elli bin akçeyi ber vech-i nakid vere-gelmeğin olı-geldüği üzere ibkâ olundu.

33. Ve Livâ-i mezbûrede vâki' olan köylerin zeytûnı *ta'şîr* olunur. Tarîk-i ta'şîri rubu'dan ve sülüsden ve nısıfdan ve humusdan olub her karyenin tahtında zeytûnı yazıldığı yerde tarîk-i ta''şîr zikr olunmuşdur; anunla amel oluna. Ve emmâ mezâri'in zeytûnı ki, românî ola, külliyen sâhib-i mezra'anın olub andan re'âyâya nesne verilmez.

34. Ve ba'zı nevâhîde ki, *harâc-ı eşcâr* yazılmışdır, mesela her yüz bağ çubuğuna beş akçe ve fevâkih-i muhtelifenin her dört ağacına bir akçe.

35. Ve *zeytûn-ı İslâmî* ki, defter'de harâc kayd olunmuş ola, her iki ağacına bir akçe ve iki dut ağacına bir akçe ve bir koz ağacına iki akçe alınub ziyâde alınmaya.

36. Ve zeytûn kemâlin bulub silkelemeğe müstahak olduğu zaman kimin tahvîline düşerse hak onun olub ve fevâkih-i muhtelife ağacında kelâlin bulduğı zaman ve üzüm dahi yetişüb kâbil-i ekl olduğu vakit kimin tahvîline düşerse, hak anın olub ve dut yaprağı dahi kemâlin bulduğı zamana i'tibâr olunub harâcları ana göre alınur.

---

1 Sözlüklerde bulamadığımız belis kelimesi, maddede izah edilmiş oldu.

37. Ve *Vilâyet-i Trablus*'da vâki' olan *öşr-i gallât* ekseriyâ maktû' olub maktû'ları kadîmden iki kıst üzere alınu-gelmeğin gerü olı-geldüği üzere nısfı harman üzerinde nısf-ı âharı zeyt zamanında alınmak üzere Defter-i Cedîd'e kayd olundu.

Ve öşür olan yerlerin tarîk-i öşri kurâları tahtında ketb olunmuşdur; anınla amel oluna.

38. Ve Livâ-i mezbûrede kasm olunan köylerde şimdiyadeğin *tahvîl* ve tarih nizâ'ı oldukda i'tibâr hasâda olmayub biçilüb tamam olub harman olunub keyl olunmağa müstahak olduğu zamana i'tibâr ederler imiş. Gerü olı-geldüği üzere ibkâ olundu.

39. Ve Defter-i Cedîd-i Hâkânî'de *dimos* kayd olunan kurâ ve mezâri'i sancakbeği adamları ve ümenâ ve sâir erbâb-ı tîmâr kasmdir deyü ta'addî etmek, hilâf-ı emr-i Padişâhî olub memnû'dur; Defter mûcebince zabt oluna.

40. Ve Nâhiye-i *Trablus* ve *Küre* ve *Enfe* ve *Zâviye* ve *Betron* ve *Cübeyl* ve *Fütûh-ı Benî Rihâl* Ve *Zuneyye* ve *Münaytara* ve *Beşîray* ve *Akkâr* ve *Antartus* ve *Mî'âr* ve *Kulay'a* ve *Kadmus* ve *Menîka* ve *Alîka* ve *Kehf* ve *Havâbi* Nâhiyelerinin mekkûkı cümle Trablus'da müsta'mel olan *mekkûk* ile gallâtı Defter-i Cedîd-i Hâkânîye kayd olunmuşdur.

Her mekkûk on *İstanbul kilesi*dir[1].

41. Ve *Merkab* ve *Cebele* ve *Lazkiyye* ve *Balatnıs* ve *Sahyûn* ve *Berziyye* mekkûkı iki *Trablus mekkûkı*dır ki, yirmi İstanbul kilesi olub kıymetleri dahi ana göre Defter-i Cedid-i Hâkânîye kayd olunmuşdur.

42. Ve Livâ-i mezbûrede yeni sancakbeği gelüb veyahud yeni emîn ve yeni sipahi geldikde *resm-i kudûm* ve *hakk-ı menşûr* deyü re'âyâdan nesne taleb olunmak ile hayli günler müteferrık olub alel-husûs zikr olunan bid'atler Defter-i Atîk'de dahi merfû' kayd olunub hâliyâ dahi Dergâh-ı Mu'allâya arz olundukda emr-i hümâyûn vârid olub *resm-i menşûr* ve *kudûm* ve *tesfîr* ve *öşür* ve *gılmâniyye* ve *meşeddiyye* ve *resm-i beyder* ve *mübâşiriyye* ve *'îdiyye* ve *hamîsiyye* ve *kâmiliyye-i şitâ* ve *resm-i hil'at* ve *hizmet-i riyâset* ve *icâze-i harman* ve *semen-i feres* ve *resm-i bağçe* ve *hulûl-i rikâb* ve *dirâye-i harman* ve *resm-i tevzî'*[2] ve sâir bunların emsâli bid'atler külliyen kemâ kân ref' olunub Defter-i Cedîd-i Hâkânîye

---

1 **Mekkûk:** Maddede izah olunduğu gibi on İstanbul kilesi ağırlığında bir ağırlık ölçüsüdür. Memlüklülerde hubûbât için kullanılan ve 1.5 sa' alabilen bir ölçekdir (Kalkaşandî, **Subh'ül-A'şâ**, IV, sh. 122, 223, 240, 243, 420)

2 Bu maddede geçen tabirleri kısaca izah edelim:

- **Resm-i menşûr:** Resm-i berât karşılığı Memlüklülerde kullanılan bir tabirdir.
- **Resm-i kudûm**: sancakbeği ve subaşı gibi görevlilerin yeni göreve gelmeleri münâsebetiyle aldıkları örfî bir resmdir.
- **Tesfîr:** Bedel-i sefer veya yularlık demek olan bir resmdir.
- **Meşeddiyye:** Dirlik ve iktâ' sâhiblerinin aldıkları bir vergidir.
- **Resm-i Beyder**: Harman resmi demektir.

kayd olundu. Hukûk-ı şer'iyye ve rüsûm-ı örfiyyeden gayrı re'âyâdan nesne taleb olunmaya.

43. Ve sipahiye *cürm ü cinâyet* ve *resm-i arûs* hâsıl kayd olunmak kadîmden bu yerde olmaduğı ecilden hâliyâ dahi hâsıl kayd olunmayub havâss-ı şâhî ve serbest olan ze'âmetlerden ve tîmârlardan gayrı mecmû'-ı vilâyetin *bâd-ı hevâsı* mîr-livâya hâsıl kayd olundu. Aslâ tîmâr serbest olmayan sipahinin bâd-ı hevâda medhali yokdur.

44. Ve bâd-ı hevâ ve cürm ü cinâyet vâki' oldukda Kanun-ı Osmânîye mürâca'at olunub ziyâde alınmaya.

45. Ve *resm-i camus* her sağılur camusa üçer para alına. Ve *âdet-i ağnâm* ve ma'z[1] her dört re'sden birer para alına.

46. Ve her kovandan bir akçe resm alına.

47. Ve *resm-i âsiyâb* tamam altmış akçe ve nîm sâleden otuzar akçe alına.

48. Ve livâ-i mezbûrede vâki' olan kurâda *Nusayrî* demekle meşhûr bir tâife olub savm u salât bilmedüklerinden gayrı şerâit-i İslâmiyyenin birin ri'âyet etmeyüb zikr olunan tâifenin ba'zına Defter-i Atîk'da *dirhem'ür-ricâl* deyü birer mikdâr r..al ta'yîn olunub her sâle Defter mûcibince alınur imiş. Ba'zına Defter'de ta'yîn olunmamağla alınmaz imiş.

Hâliyâ ahvâlleri vukû'ı üzere pâye-i serir-i a'lâya arz olundukda cümlesinden alınması fermân olunmağın âdet-i kadîmeleri üzere evlisinden on ikişer para ve mücerred olub müstakil kisb ü kâra kâdir olandan altışar para dirhem'ür-ricâl alınmak üzere Defter-i Cedid'e kayd olundu.

49. Ve *Yehûdâ* ve ve *Nasârâ*'nın *cizye*leri kadîm'ül-eyyâmdan vere-geldükleri üzere Defter-i Cedid-i Hâkânîye mukarrer kılındı.

---

1 **Ma'z:** Keçi demektir.

955/1548 Tarihli Trablus Sancağı Kanunnâmesi, TK, Kuyûd-ı Kadîme Arşivi, TTD. No: 203 (574), Baş Kısım

قانوننامهٔ اسکلهٔ طرابلوس

١ اسکلهٔ مزبوره یه تدنیمدن شیوانی کیلری کلیوب بیروت
اسکله سنه چقوب انده بازار اولنوب بیروت قانونی
اوزره رعیتلر ویکلری النورمش مکر شیوانی کیلری
طرابلوس اسکله سنه کلور اولدوقده اسکلهٔ مزبوره
شیوانی قانونی اولیوب بعض خرج کیلردن آلنورمش
النوب شیوانی کیلری خلق داخی تعدیدن کین بو اسکله یه
کلمزمش. کیلرک قانونی ندایسه اول مقدار ویروب
زیاده ویرمزیز نزاع ایدوب وطرابلوس اسکله سی امینلری
تعدیلدن کین بیروته واروب تو خصیلانک دک دیو کلدوکن
ایسه بو اسکله ده داخی اولسا وسلوب اوزره کوکوز
النمسون دیو دعوی ایدوب امنا وتجار افرنج خبانلردن
تجدید دفعه آستانهٔ سعادته عرض اولنوب مرارا اسکلهٔ
شریفه وارد اولدقدن صکره ما بینلرنده اتفاقله مقرر
اولوب بالفعل جاری اولان قانونلری بو وجهله ذکر

٢ اولنور وندیك بابندن وفرانجه ولایتندن وسایرلردن
وقبرصدن ولحاصل کلیا دیار افرنجدن کلن تجاردن
اکر شیوانی کمیلریله واکر اخر کمیلریله کله لر کتوردکلری
چوقه والاجه وکمخا وقدیفه ساله ومذهب ودیبا
وخاره وهر نه جنس اولورسه اسکله یه چقدوقده دکر
بهالرنه قیمت طوتلوب یوزده ایکی اقچه مرار النوب ومحمد
قلمدیوا امنا قرزیه چوقه دن غیری چوقه لرک هر بستاوندن
بر اقچه وقرزیه چوقه نك یوز بستاوندن اوتوز اقچه
ودیبا وخاره وقدیفه نك یوز زراعندن سکز اقچه
وکمخا واطلسك یوز زراعندن التشر اقچه درآمد اولور
صکره دورشریفه له اول داخی خاصهٔ همایونه ضبط اولنوب
فرمان اولنوب یوزده ایکی اقچه رعیتلر وکندن غیری ذکر
اولنان رسملر داخی میری ایچون ضبط اولنور

٣ ومرجان تونسی وغرب وتفصیل اکر خام اکر معمول اولا
کذلك کمرك داخی اکر خام واکر معمول ولا وقلیجی زنجانی

955/1548 Tarihli Trablus Sancağı Kanunnâmesi, TK, Kuyûd-ı Kadîme Arşivi, TTD. No: 203 (574), Baş Kısım

خام و معموله و زرنخ و درد خمر كه طارطير ديمكله مشهوردر
و كحل و بقام و بوره و زاج قبرصى و اسفيداج و زنجفر
و زيبق و زنكار و كبريت و حديد و رصاص و سائر بونلرك
امثالى قنطار ايله بيع و شرا اولنان متاع اسكله جهتدن
ذكر اولنان [illegible] طوقسان يوزده اوج اقچه رسم كمرك
و هر قنطاردن بر اقچه رسم قبان النور و بونلردن غيرى
امتعه هر قنطاردن بر اقچه رسم قبان [illegible]
اوله ذكر اولنان [illegible] ضبط اولنور
٤ و اوراق اعلا و [illegible] و زجاج و صينى و [illegible]
و [illegible] و شيشه و كاسه و خشب و سائر وزنه [illegible] قابل
اولميان خرده وات [illegible] طوقسان يوزده [illegible] اقچه النور
و [illegible] يوز عدددن [illegible] عددى ميرى ايچون
٥ ضبط اولنور و بادام و شاه بلوط و فندق و پنير و عسل
و سائر بونلرك امثالى ماكولات [illegible] يوزده [illegible]
اقچه كمرك و هر قنطاردن بر اقچه رسم قبان النور [illegible]

امتاده [illegible] اولنان بر اقچه رسم [illegible] ميرى ايچون ضبط اولنور
٦ و جلب [illegible] سرحددن [illegible] درد اقچه رسم كمرك و رسم قبان
اون اقچه رسم قبان النور و امتاده [illegible] اولنان [illegible]
اون اقچه رسم [illegible] ايچى [illegible] ميرى ايچون ضبط
٧ اولنور بوندن غيرى اسكله [illegible]
[illegible] علوفه [illegible] ميرى ايچون [illegible]
[illegible] تعيين اولنان [illegible] ديو النور ديو
[illegible] علوفه تعيين اولنوب [illegible]
[illegible] علوفه [illegible] علوفه [illegible]
[illegible] اولماغين [illegible]
[illegible] علوفه [illegible] خدمت ايدوب تجار [illegible]
قانون اوزره ميرى [illegible] رسم كمرك [illegible]
[illegible]
٨ و اسكله مزبوره دن [illegible] طرفلرينه يوكلنوب
[illegible] امتعه [illegible] رسم كمرك [illegible]

955/1548 Tarihli Trablus Sancağı Kanunnâmesi, TK, Kuyûd-ı Kadîme Arşivi, TTD. No: 203 (574), Baş Kısım

9 بوشنح اوزره دركه ذكر اولنور بتنه نك هر قنطارندن
يوز اللي اقچه كمرك و بر اقچه رسم قبان و بر اقچه رسم قلم النور
و ريشته بتنه نك هر قنطارندن يوز درد اقچه كمرك و بر اقچه
10 رسم قبان و بر اقچه رسم قلم النور و بز جنسنك هر قنطارندن
يوز اوز اقچه كمرك و بر اقچه رسم قبان النور
و راوند و محموده و خرنوب يابس دخي كذلك هر قنطارندن
يوز اوز اقچه كمرك و بر اقچه رسم قبان النور
11 و صوفك هر اللي قطعه سي بر دنك اولوب هر دنكدن الخمس التي
اقچه رسم كمرك النور و تافته نك هر اللي توبي بر دنك اولوب
كذلك هر دنكدن الخمس التي اقچه رسم كمرك النور
12 و صغيرانك تيمش تيش عددندن قرق درت اقچه رسم كمرك
النور و اما دراهم ديو الدوقلري ايكي اقچه رسم قلم ايچون
13 اوزر بضاعه سي ايچون ضبط اولنور و هر خشب
و خيار شنبه و قند و شكر وزن اولنوب هر يوز رطلدن
يوز اون اقچه رسم كمرك و بر اقچه رسم قبان النور

14 و مازونك هر قنطاري يدي يوز اقچه يه طوتلوب يوزده
اوچ اقچه رسم كمرك و بر اقچه رسم قبان النور
15 و شمع عسل دخي بهاسيله دوتلوب كذلك يوزده اوچ
اقچه رسم كمرك و هر قنطاردن بر اقچه رسم قبان و بر اقچه
16 رسم قلم النور و نحاسنك هر كنكدن اون بر اقچه رسم كمرك
17 النور و معادن و آنوردن گلان خام بزك هر توبندن
اوچر اقچه النور و مقردي سندن اوچر اقچه النور
18 و بهارات كه دارچيني و قرنفل و بسباسه و خيار الخالص
و فلفل و خولنجان و صبر و [illegible] و كافور و سنبل
هندي و دار فلفل و زنجبيل و جوز و خيت جمله سي
اوليكلدركي اوزري بهاسيله دوتلوب هر يوز اقچه ده اون
اقچه بايعدن و اون بر اقچه [illegible] عشر [illegible]
النور و كميه داخل اولدوقده هر قنطاردن بر اقچه
19 رسم قبان النور و هر ميراث [illegible]
گلان هر [illegible] ايكي اقچه الاذن و [illegible]

955/1548 Tarihli Trablus Sancağı Kanunnâmesi, TK, Kuyûd-ı Kadîme Arşivi, TTD. No: 203 (574), Baş Kısım

ستاندن وبلدی حریرك هر بطمانندن درت اقچه
٢٠ الاندن ودرت اقچه ستاندن النور وراونددن
ومحموده دخی کذلك هر بطمانندن درت اقچه الاندن
٢١ ودرت اقچه ستاندن النور وزعفرانك
هر قنطارندن سکز اقچه الاندن وسکز اقچه ستاندن
٢٢ النور ونحاسدن وقلعیدن کذلك هر قنطارندن
٢٣ سکز اقچه الاندن وسکز اقچه ستاندن النور وپنبه نك
هر قنطارندن درت اقچه الاندن ودرت اقچه ستاندن
النور وریشتهٔ پنبه نك هر قنطارندن بش اقچه الاندن
٢٤ وبش اقچه ستاندن النور ومازونك هر قنطارندن
درت اقچه الاندن ودرت اقچه ستاندن النور
٢٥ وذکر اولنان امتعهٔ مسلمان طایفه‌سی ویهود طایفه‌سی
افرنجله بازار ایلدوکلرنده ذکر اولنان حاصلیله دخی نقل اولنه
بازار اولدیغی ایسه بیکده یکرمی بش اقچه ومعارضه ایله
بازار اولندیغی ایسه بیکده اون بش اقچه ترجمانیه النور

وحلبك وشامك بازار اولنوب اندن ترجمانیه نسنه ویرلمیو
الورلر عسکری وار ایسه تکرار طرابلوسده التماز
٢٦ ودیار اسلامدن وارد اولان امتعه‌دکه برنج وحنا
وعصفور وخرما وسایر اشیادر کرها ایله طرابلوسه یوزده
ایکی اقچه رسم گمرك وقنطار ایله وزن اولاندن هر قنطارندن
برر اقچه رسم قپان النور وامنا قنطاردن رسم قپان دیو
الدوقلری بر اقچه دراهملری د امنا هر تخمیله عادتد
٢٧ حاوید ضبط اولنور وولایت اسلامیه‌یه گلوب
گیدن گیدکده داخل اولان متاع ذکر اولنان ایله قیمت
طرابلوسه یوزده ایکی اقچه النور وهر صحابیدن ایکی یوزر
النور وفقه تمام اولمیوب قنطار ایله داخل اولنه
٢٨ هر قنطارندن اوزر اقچه النور واسکله یه گلوب گیدن
سالاندن کافرلری کیروغرا اغلوا ولیحاق رسم دیو
اعلا گمیلردن التمش یوز اون درت اقچه ومتوسطلرندن
گمیلردن ایکی یوز اقچه وکوچك گمیلردن یکرمی بش اقچه

955/1548 Tarihli Trablus Sancağı Kanunnâmesi, TK, Kuyûd-ı Kadîme Arşivi, TTD. No: 203 (574), Baş Kısım

ویرلمك قانون قدیم اولمغین حالیله ابقا اولندی
٢٩ و دریا یوزنده بلنلر پاره لنوب هلاك اولسه
قونك طایفه سنك اولجاقی ایچنده اولان جمیع الات
حربی و سایر اسباب و تخته لری خاصه پادشاهی یه راجع
٣٠ اولمق قانون مقرردر و جزیره قبرصدن طرابلوسه
اسکله سنه و الکا تابع لادقیه و جبله و بانیاس و انطرطوس
اسکله لرینه گمیله طوز گلوب اول طوزی ادنی گلدوکی اوزره
عاملر آلوب نرخ روزی اوزره مسلمانلره بیع ایدوب
مستقل مقاطعه اولمغین ادنی گلدوکی اوزره
ابقا اولندی هرنه یردن طوز گلورسه عاملر آلوب نرخ
روزی اوزره مسلمانلره بیع ایدوب طوز عاملرندن غیری
کمسنه لر طوز آلوب صاتمیه لر و عاملر دخی مسلمانلره
نرخ روزیدن اکسوك ویرمیه لر حاکم الوقت اولانلر
٣١ گوروب گوزده لر و طایفه عرب حما و حمص بادیه سندن
اشنان یعنی چوغان دیمکله معروف خاشاکی یاقوب کولی که
یلیس دیمکله مشهوردر دوه لریله ساحل طرابلوس شهرینه
گتوروب صاتوق معهودلری اولوب و ذکر اولنان کولك اوچ
حصه اولوب ایکی حصه سی خاصه همایونه ضبط اولنوب
بر حصه سی تجارلرك اولوب طرابلوسده طبخ اولنان صابون
اول کولله پشوب طرابلوس خلقنك معاشلرینه باعث
اول حصه اولمغین کیرو ادنی گلدوکی اوزره ثلثان
حصه خاصه همایونه و ثلث حصه تجاره ویرلمك اوزره
دفتر جدیده قید اولندی و ذکر اولنان ثلث حصه ایله
تجار صابون طبخ ایلیوب گندولره عاید اولان صابونی
میری یه نایبه صابون دیو هرساله التی بیك اقچه ویرمك
اوزره دفتر عتیقده مقید اولوب لکن تجار زیت
اولدوغی ییل ویروب زیت اولمادوغی ییل ویرمیوب
تعلل ایدرلر ایمش ذکر اولنان التی بیك اقچه بزیت ایچون
اولیوب بلکه تجارلرك دوغی ثلث حصه نك نایبه سی
مقابله سنده اولمغین ویرمدوکلری سنه لرده

955/1548 Tarihli Trablus Sancağı Kanunnâmesi, TK, Kuyûd-ı Kadîme Arşivi, TTD. No: 203 (574), Baş Kısım

بعض كندولره تعيين ايتديلر بونلر هر ساله الليبك
اقچه تماما التمغا ويروب دفتر جديده قيد اولندي شويلكه
بر مانع اولورسه يرنده دكلرلر يعني كليوب تجار ويلمويلمدكه
اول بيك طلب اولنيوب تجارلر الدوغي بيك الليبك اقچه
تماما الله ونقص ظلم بلوروب سابقا ميري درت صابون ٣٢
خانه اولوب ذكر اولنانك نسخه سندن عادت
اوزره اول خاصه صابون خانه لرك دابغ حصه لري
اولوب بلاز كلدوكي زمانده ميريدن ديوانه لا اول صابون
خانه لر النوب هر زمانده بلنسك ايچون كيرو اول صابون
خانه لر النوب وزيت ازا والدوغي سندلرده ميري
صابون خانه لركذا يت مقدارلري الماينجه تجار صابون
خانه لرينه ويرلميوب وصابون صاتقه لو اولدوغي
ميري صابون خانه لرده بشمش صابون وار ايكن تجار
صابون صاتمه سون ديو هر زمانده نزاع اولماغله تجار
رجيله اولوب ذكر اولنان درت صابون خانه نك

حصه لرينه دوشن بلي وقابد بي تجار هر ساله الليبك اقچه يه
التزام ايليوب انكي دفترلردن عهده لرينه قيد اولنوب
اول زماندن برو ميري صابون خانه لر اشليوب تجار هر ساله
الليبيك اقچه بر وجه نقد ويره كلكين اولكي كلادوكي اوزره
٣٣ ابقا اولندي ولوا عزيزلرده واقع اولان
كوكلروك زيتوني تعشير اولنور طريق تعشير بو ايدي كه
ثلث دن ونصف دن وخمس دن اولوب هر قريه نك
محتنده زيتوني يا رلدوغي يرده طريق تعشيره ذكر اولنمشدر
اوكلد عل اولنه واما مزارع زيتوني كه [illegible] وماني وبلا
كليا صاحب غرضه نك اولوب اندن رعايايه نسنه ويرلمز
٣٤ وبعض نواحيده كه خراج اشجار زيتون در متلا هر بوز
باغ چبوغنه بش اقچه وفواكه مختلفه نك سر درختلرينه
٣٥ بر اقچه وزيتون اسلامي كه دفترده خراج قيد اولنمش اوله
هر ايكي اغاجنه بر اقچه وايكي توت اغاجنه بر اقچه ويرور
٣٦ اغاجنده ايلي اقچه النوب بريك [illegible] وزيتون كمالي

955/1548 Tarihli Trablus Sancağı Kanunnâmesi, TK, Kuyûd-ı Kadîme Arşivi, TTD. No: 203 (574), Baş Kısım

بولوب حاصلمکه مستحق اولدوغی زمان ملك تحویلنده دوریه

حتی انك اولوب ونواکه شغلنده اغاجندن کالن بولدوغی

زمانی واوزمردی ایکی قشوب قابل اکل اولدوغی وقت

کیمك تحویلنده ده ویرسه حق انك اولوب ولو بر اغاجده

دایکی کالن بولدوغی زمانده اعتبار اولنوب ثمر اخذ اولنور

٣٧ اکا کوره النور وولایت طرابلوسده زراعت اولنان

عشر غلات اکثریا مقطوع اولوب مقطوع غلات نقدیه ایکی

قسط اوزره النوکلیکی کبر واولکی کلدوکی اوزره

نقش خرمن اوزره دنگی نصف اخری بیت ریزه مانده النق

اوزره دفتر جدیدده قید اولنمشدر عشر اولنان بیرلرده

طریق عشری قوانین تحت دکتب ولمش درآنکوکله عمل اولنه

٣٨ ولواء مزبورده قیم اولنان کویلرده بعلادکن تحویل تابع

تراعی اولدوقدن اعتبار حصاده اولنوب بجلوس تمام اولوب

خرمن اولنوب کیل اولنماغه مستحق اولدوغی زمانده اعتبار

اولنور اول اعتبار کبر واولکی کلدوکی اوزره ابقا اولنمشدر.

٣٩ ودفتر جدید خاقانیده دیمورن قید اولنان قرا ومزارع سنجاق بگی

ادمیلری وامنا وسایر ارباب تیمار دفتردن بوتقدیر ایلمك

خلافنه اجرایه شاهی اولنوب ممنوعدر دفتر جدیده ثبت اولنه

٤٠ وناحیه طرابلوسی وکوره وانفه وزاویه

وبترون وجبیل وتنوح حال ظنیده شطر وشیرق

وعرقا وعکار وانطرطوس ومنیطار وقلیعه وقلاموش

وعلیقه وکهف وخوابی ناحیه لرنك ملوکی جمله طرابلوس

مشتمل اولان ملوك ایله علاوه دفتر جدید خاقانیده

٤١ قید اولنمشدر مروکوك اوت استانبول کیله سیله

وجبله ولادقیه وبلاطنس وصهیون وبرزیه ملوکی ایکی

طرابلوس کوکی دکه بکري استانبول کیله سی اولوب قیدلر

دایکی اکا کوره دفتر جدید خاقانیده قید اولنمشدر

٤٢ ولواء مزبورده بگی سنجاق بگی کلوب ولیخود

بگی امین وبگی سپاهی کلدکده وکلا

دیو رعایادن لسنده طلب اولنمق ایله خلقی کویلر

955/1548 Tarihli Trablus Sancağı Kanunnâmesi, TK, Kuyûd-ı Kadîme Arşivi, TTD. No: 203 (574), Baş Kısım

اولوب علی الخصوص ذکر اولنان بدعتلر دفتر عتیقده داخی
مرفوع قید اولنوب حالا داخی درکاه معلایه عرض اولندقده
امر همایون وارد اولوب رسم منشور و قدوم و تسویر و رسم
زغلانیه ومشدیه و رسم بیدر و مباشریه و عیدیه و خمیسه
وکاملیه شتا و رسم خلعت و خدمت ریاست و لجانه و رسم
وثمن فرق و رسم [illegible] و حلول رکاب و درایه و رهن و رسم
توزیع وسایر بونلرک امثالی بدعتلر کلیا [illegible] رفع اولنوب
دفتر جدید خاقانیه قید اولندی حقوق شرعیه و رسوم عرفیه دن
٤٣ غیری رعایادن طلب اولنمیه کنسنه و سپاهیه جرم و جنایت رسم
عروس حاصل قید اولنق قدیمدن [illegible] اولمادوغی اجلدن
حالا داخی حاصل قید اولنیوب خواص شاهی [illegible]
اولان زعامتلردن و تیمارلردن غیری مجموع ولایتک
بادهوای میرلوایه حاصل قید اولندی اصلا تیمار [illegible]
٤٤ اولنان سپاهینک بادهوادن مدخلی یوقدر و بادهوا
جرم و جنایت واقع اولدوقده قانون عثمانیه مراجعت

٤٥ اولنوب زیاده النیه و رسم جاموس [illegible] جاموسه
[illegible] و علوفه اغنام [illegible]
٤٦ [illegible] و [illegible] و رسم اسیاب [illegible]
٤٧ [illegible] اوتوز [illegible]
٤٨ [illegible] واقع اولان قراده نصیری دینکله مشهور
بر طایفه اولوب صوم و صلوة بلمز و کلرندن غیری [illegible] ملک نک
برینه رعایت ایمیوب ذکر اولنان طایفه نک بعضنده دفتر
عتیقده رسم الرجال دیو بر مقدار مال تعیین اولنوب
[illegible] دفتر موجبنجه النور ایمش بعضنده دفترده تعیین
اولنمامغله التمار ایمش حالا احواللری وقوفی اوزره
بابنده [illegible] عرض اولندقده جمله سنه دن التمایی
فرمان اولنماغین عادت قدیمه لری اوزره اولیسندن
اون ایکیشر پاره مجرد اولوب مستقل کسب کاره قادر
اولانلردن التقبر پاره رسم الرجال النمق اوزره دفتر جدیده
٤٩ قید اولندی و یهود و نصارینک جزیه لری [illegible]

955/1548 Tarihli Trablus Sancağı Kanunnâmesi, TK, Kuyûd-ı Kadîme Arşivi, TTD. No: 203 (574), Baş Kısım

الا انها ندنك ويره كلدوكلرى اوزره دفتر جديد خاقانيه

مقرر قلندى

[illegible]

ONDÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ŞEHR-İ ZÛL EYÂLETİ KANUNNÂMELERİ

§. 1- ŞEHR-İ ZÛL (LÛRİSTÂN) EYÂLETİ VE SANCAKLARI

Lûristân, İran'ın güneybatısında ve Hemedân'ın güneyinde yer alan bölgeye denilmektedir. Bu bölgede sâikn olan ve *Lûr* adı verilen Kürt aşiretlerinden adını almıştır. Aslında Küçük Lûr ve Büyük Lûr diye ikiye ayrılır ve Osmanlı Devletinde Lûristân olarak bilinen Küçük Lûr Bölgesidir[1].

Osmanlı Devletinde 986/1578 tarihinde *Şehr-i Zûl (Zor) Eyâleti* kurulana kadar *Lûristân Vilâyeti* adıyla bir eyâlet mevcuttur ve bir Ruus Defterine göre bu Eyâletin Kanunî devrindeki sancak merkezleri şunlardır:

1- Hâruniyye Sancağı.

2- Şehr-i Zûl (Şehr-i Zor) Sancağı.

3- Bâcvanlu Sancağı.

4- Cengûle Sancağı.

5- Hormato Sancağı.

6- Hûrîde Sancağı.

7- Baban Sancağı.

8- Rigne Sancağı.

9- Bira ve Grid Sancağı[2].

Bir ara Erbil Sancağı da bu Eyâlete bağlanmıştır.

§. 2- ŞEHR-İ ZÛL SANCAĞI KANUNNÂMESİ (237)

Şehr-i zûl, Osmanlı kayıtlarında bu şekilde geçmiş ise de *Şehr-i zor* daha doğru olanıdır. Şehr-i Zûr, asıl Lûristân'ın sınırlarına yakın olan bir sancak merkezidir. Daha sonra Eyâlet bu isimle anılmıştır. Osmanlı Devletinin son dönemlerinde Musul Vilâyetinin sancaklarından biri haline gelmiştir. Musul Vilâyetinin sancağı iken Kerkük, Erbil, Revândâz ve Salâhiyye gibi kazâlarının bulunuşu, bu sancak hakkında bize fikir vermektedir[3]. Şehr-i Zûl diye bilinen sancağın 964 tarihinde hazırlanmış tek ve kısa bir Kanunnâmesi vardır. *BOA. TTD., No: 1002 (682), sh. 1-2*'de bulunan Kanunnâme, şimdiye kadar henüz yayınlanmamıştır.

---

1 İA, VII, **Lûristân**, sh. 79-82; Guy, **Buldân'ül-Hilâfet'iş-Şarkıyye**, 235 vd.; Şemseddin Sami, **Kâmûs'ül-A'lâm**, VI, sh. 4011-4012

2 Başbakanlık Osmanlı Arşivi, **Ruus Defteri**, No: 622

3 Şemseddin Sami, **Kâmûs'ül-A'lâm**, IV, sh. 2888-2889

KANUNNÂME-İ LİVÂ-İ ŞEHR-İ ZÛL

1. Hâṣıl olan gallâtdan altıda bir öşür ve çift başına yirmi akçe[1].

2. Ve hâne-i şumâr deyü her müzevvecden on akçe.

3. Ve ineği olan kimesnelerden mevâşî deyü her inekden beş akçe ve yüz koyundan üç koyun.

4. Penbe ve bağ ve meyveden dahi altıda bir alınmak üzere Deftere kayd olundu.

5. Ve resm-i âsiyâb seksen akçe alınur.

قانوننامهٔ لواء شهرزول

حاصل اولان غلاتدن التیده بر عشر و چفت باشنه یکرمی اقچه و خانهٔ شمار دیو ١

هر مزوجدن اون اقچه و اینکی اولان کمسنه‌لردن مواشی دیو هر اینکدن بش اقچه ٢

و یوز قیوندن اوچ قیون پنبه و باغ و میوه‌دن دخی التیده بر النمق اوزره ٣

دفتره قید اولندی و رسم عروس التمش اقچه و رسم آسیاب سکسن اقچه النور ٤ ٥

---

[1] Bu maddede harâc-ı mukâseme ve harâc-ı muvazzaf özetlenmektedir.

ONBEŞİNCİ BÖLÜM

TEMEŞVAR EYÂLETİ KANUNNÂMELERİ

§.1- KANUNÎ SULTÂN SÜLEYMAN DEVRİNDE TEMEŞVAR EYÂLETİ VE SANCAKLARI

Temeşvar, Osmanlılarda eyâlet merkezidir. Macar toprakları içinde Tisa'ya dökülen Bega Çayı üzerindedir. Kanunî'nin sadrazamlarından olan *Kara Ahmed Paşa* tarafından Osmanlı Devletine katılmıştır. Osmanlı Devletinin Avrupa tarafında bulunan eyâletlerinden biri olup altı sancaktan mürekkeptir. Tisa'nın doğusunda kalan arâzî *Temeşvar Eyâleti*'dir. Ze'âmet ve tîmâr sahipleri sekiz bin altı yüz on dokuz kılıçtı. Cebelileri ile birlikte yirmi beş bin kişilik bir seferî kuvvet teşkil ederdi. Sancakları şunlardı:

Temeşvar merkez, Göle, Modova, Lipova, Çanad, Betova[1]. Sonradan sınırları genişlemiş ve sancak adedi artmıştır.

§. 2- 974 TARİHLİ LİPVE VE BETOVA SANCAKLARI KANUNNÂMESİ (238)

I- NÜSHALARI VE HUKUKÎ TAHLİLİ

Daha evvel ya'ni 962 târihinde hazırlanan Kanunnâme, sadece *Lipova Sancağını* ilgilendirmekteydi. Bu Kanunnâme ise, hem Lipova ve hem de *Betova Sancağını* ilgilendirmenin yanında, birinciden önemli derecede farklı hükümleri de ihtiva eylemektedir. Lipova ve Betova Sancakları Kanunnâmesinin elimizdeki tek nüshası, *BOA. TTD. No: 457 (170/494), sh. 1-11*'de bulunmaktadır ve tesbitlerimize göre henüz neşredilmemiştir. Defteri 974/1566'da tahrir eyleyen Defter Emini ve Kâtib, Temeşvar Eyâletinin diğer sancaklarını da tahrir eyleyen Muharrem ve Ferhâd bin Abdullah'dır[2].

Lipova, daha sonra müstakil Kanunnâmesini de neşredeceğimiz gibi, Sokollu Mehmed Paşa tarafından Osmanlı Devletine katılmıştır. Bu Kanunnâme, özellikle Lipova Sancağına ait ise de, Lipova Sancağının müstakil kanunnâmesi bulunduğundan, bu Kanunnâmeyi, Betova Sancağı Kanunnâmesi olarak neşretmeyi uygun bulduk. Betova kelimesini Yanova okuyanlara, Sertoğlu gibi biz de katılamıyoruz[3].

---

1 Öztuna, **Osmanlı Devleti Tarihi**, II, sh. 284; Sertoğlu, **Ali Çavuş Kanunnâmesi**, sh. 27

2 BOA. TTD. No: 457, sh. 5

3 Sertoğlu, **Ali Çavuş Kanunnâmesi,** sh. 27

Defter'in Mukaddimesinden anladığımıza göre, her iki sancağın da nâhiyeleri şunlardır:

Lipova Sancağı'nın Nâhiyeleri:

Nâhıye-i Sudin, Nâhiye-i Borloda, Nâhiye-i Büyük Vedik, Nâhiye-i Bavlos, Nâhiye-i Vaylagos, Nâhiye-i Lipe, Nâhiye-i Hospe, Nâhiye-i Almaş ve tam okuyamadığımız ba'zı yerler.

Betova Sancağının Nâhiyeleri:

Nâhiye-i Betova ma'a Samoks, Nâhiye-i Kalnub ma'a Tütenc, Nâhiye-i Despe, Kespediye[1].

Kanunnâmenin ilk maddelerinde bu sancaktaki ahaliden alınacak cizye vergisi ile harâc-ı muvazzaf üzerinde durulmaktadır. Daha sonra bir kısım örfî vergilerin yanında zekât-ı sevâim demek olan âdet-i ağnâm ve bazı bâc vergileri ile Kanunnâme hükümleri devam etmektedir. Klasik bir Rumeli Eyâleti sancak kanunnâmesidir.

II- KANUNNÂMENİN METNİ

KANUNNÂME-İ RE'ÂYÂY-I LİVÂ-İ LİPOVA VE BETOVA

1. *Vilâyet-i Lipova ve Betova* re'âyâsının kanun-ı kadîmeleri her senede ki, Kasım günüdir, Türkçe *koç katımı* demekle meşhûrdır, hâneden hâneye kırallarına birer Macarî filorisin ki, yüzer *penez*dir, vere-geldükleri defter-i 'atîkde mukayyed olub ve hazret-i padişah-ı gerdûn-iktidâr-ı âlem-medâr -E'azzellâhu ensârahû ve emedde a'sârahû ilâ yevm'il-karar[2]- devlet ve ikbâl ve sa'âdet ve iclâl ile şeref-i cülûs-ı serîr-i sa'adet-me'nûs buyurduklarında havza-i hükûmet-i nısfet-şı'ârlarında vâkı' olan cemî'-i memâlik-i mahrûsaları re'âyâsının hâneden cem' olunan *cizye*leri onar akçe ziyâde olmak fermân olunmağın her hâneden yüz yiğirmişer penez cizye ki, altmış akçe olur ve iki penez *resm-i hâne* ve iki penez emin'e ve iki penez kâtib'e cümle yüz yiğirmi altışar penez ta'yin olunub defter-i cedîd-i hâkânîye kayd olundu. Ziyâde almayalar[3].

2. Lâkin bir bânede gerek bir ra'iyyet gerek atalariyle bir kaç oğullar veyahud bir atadan iki üç birâderler ki, yemekleri ve ekinleri ve ticâretleri bir yerde ve bile olub ayru ayru olmayalar, vech-i meşrûh üzere yüz yiğirmi altı penez verürler. Ammâ ol hâne içinde olan eğer birâderler ve eğer ataları oğullarıdır ki, yemekleri ve ekinleri ve ticâretleri başka başka ola, her birinden başka cizye alına. Cümlemiz bir hâne içindeyiz demek fayda etmez.

---

1 Okunuşlardan emin değiliz.

2 "Allah yardımcılarını aziz kılsın ve kıyâmet günününe kadar ahd-i saltanatlarını uzun eylesin" manasına bir duadır.

3 Hâneden hâneye alınan bir filorinin cizye olduğu maddede açıklanmaktadır.

-, **Penez:** İki penez bir Osmânî akçedir.

3. Oğulları yahud birâderleri olmayub bîgâne olandan dahi cizye alalar. Etmeğimiz ve ekinimiz bir yerdedir dedüğüne i'tibâr yokdur. Bîgâne olduğı içün alınur. Hâriçden gelüb re'âyâ kızın almakla bir yerde oluruz dedüği fayda vermez cizyesi alınur.

4. Ve şol hâne ki, padişah-ı 'âlem-penah-ı sa'âdet-destgâh Hazretlerine cizye vere, sâhib-i arza dahi yüzer penez ispence verür. Elli penezin rûz-ı Kasım'da ve elli penezin rûz-ı Hızır'da vere-geldükleri mukayyed olmağın yine öyle kayd olundu.

5. Ve sâir hubûbâtdan ve şireden ve bil-cümle mâ-nebete fil-arz[1]dan dokuzda bir vere-geldükleri ecilden yine öyle kayd olundı.

6. Ve *öşr-i kevvâre* on kovandan bir kovan alına; on kovana yetmese her kovandan iki akçe hesâbı üzere dörder penez alına.

7. Ve *bid'at-ı hanâzîr*in yılı geçmişinden dörder penez alına ve yılı geçmeyenden nesne alınmaz; almayalar. Ve ba'zı mahallerde *resm-i bellut*[2] mahsûl kayd olunmuşdır, sürü ile bellûtluğa gelen her bid'atden tekrar ikişer penez alınur; ben sipahiye verdim dedüğine i'tibâr yokdur. Sipahisine karyenin etrâfında gezdüği içün verür. *Bellûtluk* kendü sınırında olsa dörder penezi verür. Ol ikişer penezi vermez. Ammâ bellutluk âhar karye sınurında olsa ikişer penez verir.

8. Ve *cerîme*leri hükm-i kâdî lâhık oldukdan sonra baş yaruğından yüz akçe; kara bereden elli akçe alına, ziyâde alınmaya. Ve salb ü siyâsete müstahak olanları kâdî sicil verdükden sonra yerinde haklarından gelinüb hârice alub gitmeyeler ve *bedel-i siyâset* akçeleri alınmaya deyü tenbîh olunmuşdur.

9. Ve re'âyânın akçesiz yemlerin ve yemeklerin ve koçıların ve bargirlerin almayalar ve kendülerin meccânen istihdâm eylemeyeler.

Lâkin hizmetleri mukâbelesinde birer araba odun ve birer araba otluk vereler Karyesi mesâfe-i ba'îdede veyahud odun ve otluk getürmeğe iktidârı olmayan re'âyâdan bir araba odun içün on beş *penez* ve bir araba otluk içün yiğirmi beş penez alalar; ayruk nesneleri alınmaya.

10. Ve beğler ve zu'amâ ve erbâb-ı tîmâr ve ümenâ re'âyâ tâifesin sürüb çayırlarun biçtirüb taşıdub yığdırdıklarından sonra tekrar akçelerin ve otlukların almayalar; çayırlarun biçtirüb yığdırdıkları kifâyet eder alurlarsa ehl-i hüküm men' ve def' edeler.

11. Ve *sâhib-i arzın öşrin akreb bâzâra iletmek* kanun-ı mukarrerdir. Akreb bâzâra alub gideler; elbetde filan mahalle getür deyü teklif edüb re'âyâya tazyik vermeyeler ve ta'cîz eylemeyeler.

12. Ve *'âdet-i agnâm*ları içün her yiğirmi re's koyundan mîrî içün birer koyun *vam*[3] alınmak koyun alınmak defter-i atîkde mukayyed olub hâliyâ defter-i

---

1 **Mâ Nebete Fil-Arz**: Yeryüzünde biten hubûbât manasına gelmektedir.

2 **Resm-i Bellût**: Resm-i pelit demektir ve pelit ağacından elde edilen mahsûlün resmidir.

3 **Vam Veya Vami**: Yirmi koyundan bir koyun şeklinde alınan resm-i ganeme bu bölgede vam dendiği görülmektedir. Bu kelimenin "ve emir" şeklinde okunması yanlıştır.

cedîd pâye-i serir-i âlem-masîre arz olundukda her koyun başına üçer penez alınmak re'âyâ hakkına enfa' olduğu arz olundukda üçer penez alınmak fermân olunmağın Defter-i Cedîde kayd olundı.

13. Ve bir sürü koyundan kaç çobanı olursa çoban başına *koşara*[1] deyü vam cem' eyleyen kimesneler, kıralları zamanında bir koyun alı-geldikleri ecilden yine alub ziyâde almayalar deyü kayd olundu. Koyunları ne kadar olursa olsun koşara çoban başınadır; ana i'tibar olunmuşdur.

14. Sürü olmayub evi yanında yürüyen yiğirmi otuz koyundan mîrî içün üçer penez vam alınub; koşara alınmaya. Cebren almak isteyenleri ehl-i hükm olanlar men' edüb aldırmayalar.

15. Ve re'âyâ havâss-ı hümâyûn ve ümerâ ve zu'amâ ve erbâb-ı tîmâr karyeleri sınurunda koyunların otardıkları içün *resm-i otlak* deyü koyunları ve akçeleri alunduğı Defter-i Cedîd pâye-i serir-i a'lâya arz olundukda mîrî içün verdikleri üçer penez vam otlak resmi olub sâhib-i arz olanlar resm-i otlak deyü koyunların veya akçelerin almayalar deyü fermân olunmağın Defter-i Cedîde kayd olundu. Şöyle ki, resm-i otlak deyü koyunların veya akçelerin alurlarsa, ehl-i hüküm men' edüb aldırmayalar.

16. Ve ba'zı varoşların ve kurânın sınurlarında hâricden ba'zı kurâ re'âyâsının bağları olub dokuzda bir *öşr-i şire* verdüklerinden sonra, bağ bozmağa geldüklerinde her bağ başına sâhib-i arza *ako*[2] deyü sekizer kile ve ba'zı mahalde ikişer kile arpa vere-geldikleri Defter-i Atîkde mukayyed olmağın defter-i cedide dahi kayd olundu.

17. Lâkin sınurları müşâ' ve müşterek olan kurâ re'âyâsı öşr-i şire verdüklerinden sonra ako arpasın vermezler; ancak sâhib-i arz öşr-i şiresin bey' eylemek istese, bâzâra iletürler ve fuçı lâzım oldukda fuçı ihzârına ve fuçuları termîmine hizmet ede-geldikleri Defter-i Atîkde mukayyed olmağın Defter-i Cedide dahi kayd olundu.

18. Amma bir def'a fuçı verdüklerinden sonra sâhib-i arz öşr-i şiresin fuçusı ile bile bey' eylese, sene-i âtiyede tekrar fuçı vermezler. Taleb olunmaya; sâhib-i arz kim ise öşrü içün kendü akçesiyle fuçı alu-geldüği mukayyed olmağın yine öyle kayd olundu. Amma sâhib-i arz alduğı fuçının meremmâtın ede-gelmeğin yine edeler.

19. Bağları kendü sınurlarında olan re'âyâ öşr-i şire verüb ako arpasın vermezler; almayalar. Bağları kendü sınırlarında olmayub âhar karye sınırında olanlar, öşr-i şirelerin verdiklerinden sonra ako arpasın dahi verürler.

---

1 **Koşara:** Maddeden de anlaşılacağı üzere, koyunlardan vam toplayan görevlilerin her çoban başına aldıkları bir koyuna koşara denmektedir. Ayrıca ağıl, çit ve çitten yapılmış çoban kulübelerine de denmektedir. Ancak asıl ıstılâh manası maddede anlatılmaktadır (Barkan, **Kanunlar**, 541)

2 **Ako:** Maddeden anlaşılacağı üzere, hâricden bir köy veya varoş sınırı içinde bağ yetiştiren kimselerin bağ bozma zamanında her bağ başına verdikleri sekiz veya ikişer kile arpa vergiye denmektedir. Aynı zamanda hubûbât, şarap ve benzeri şeyleri ölçmeğe yarayan kab manasını da ifade eden Sırp ve Hırvatça bir kelimedir (Barkan, **Kanunlar,** 537). Asıl manası maddede anlatılmıştır.

20. Ve *resm-i 'arûs* müslümanlardan bâkire içün altmış akçe ve seyyibe içün otuz akçe alına; kefereden bâkire içün otuz akçe dul içün on beş akçe alına.

21. Ve bağları olmayub âhar yerlerden şire getüren karyeler re'âyâsı fuçı ile getürüb fürûht eylediklerinde; sâhib-i arza *poçpine*[1] deyü büyük fuçıdan onbeş akçe vereler, küçük fuçıdan yedi akçe vere-geldikleri mukayyed olub; yine öyle vereler deyü kayd olundu. Ammâ kendü evlerinde içmek içün getürüb satmasalar, nesne alınmaz, vermeyeler. Şöyle ki, getürüb içinden bir mikdârın bey' eydüb ve bir mikdârın içeler, poçpineyi verirler.

22. Ve beğler ve zu'amâ ve erbâb-ı tîmâr re'âyâ öşr ve rüsûmların edâ eyledikden sonra re'âyâya cebren ev yapdırmayalar ve bî-vech hizmetlendirmeyeler ve tereke ekdirmeyeler; ederlerse ehl-i hükm edeler deyü mukayyed olmağın Defter-i Cedîd'e dahi kayd olundu.

23. Ve *havâss-ı hümâyûn* varoşlarına ve karyelerine voyvodalar ve iş erleri girüb küllî cerîmelerin ve müft ve meccanen yemlerin ve yemeklerin ve ulak bargirlerin ve arabaların alub ve kendülerin istihdâm edüb ve ba'zı voyvodalar varoşlarda sâkin olub re'âyâya nice zulm ve te'addî olunmağla ekser re'âyânın tefrikalarına bâ'is oldukları ecilden min ba'd beğler voyvodaların ve adamların havâss-ı hümâyûn varoşları ve karyeleri re'âyâsına dahl ve ta'arruz etdirmeyüb men' ve def' edeler. Her ne alurlarsa, ihtiyarları ile satanlardan akçeleriyle alalar. Bargirlerin ve arabaların alub cebr ile istihdâm etdirmeyeler.

24. Şöyle ki, memnû' olmayub tâife-i mezbûreden ba'zı varub havâss-ı hümâyûn re'âyâsının içlerinde sâkin olub müft ve meccânen vakitlü vakitsüz yemlerin yedirmek ve yemeklerin almağıçün üzerlerine konub nesnelerin alurlar ise, alanları isimleri ve resimleriyle yazub arz edeleler ki, gereği gibi haklarından gelinüb sâirlerine mûcib-i ibret ola deyü beğlere ve kâdîlere sene hams ve seb'în ve tis'a-mi'ete Ramazanı'nın evâsıtıyla müverrah[2] müstakil emr-i şerif vârid olub ve ol emr-i şerif-i vâcib'üt-teşrifin sûretin sicill-i mahfûza kayd edüb mazmûn-ı hümâyûn-ı sa'âdet-makrûnıyla dâimâ amel edüb ana muhâlif iş olmakdan hazer üzere olalar deyü fermân olunmağın Defter-i Cedîd-i Hâkânîye kayd olundu.

25. Ve beğlerbeği ve beğler hâsları ve zu'amâ ze'âmetleri ve çeribaşılar ve defter çavuşları ve defter kâtibleri ve kılâ' dizdârları ve kethüdâları ve topçubaşıları ve kethüdâları tîmârları serbesttir; serbestlik üzere mutasarrıf olalar.

---

1 **Poçpine**: Bağları olmadığı halde başka yerlerden fuçı ile şarap getirip satanların sâhib-i arza fuçı başına verdikleri resme denmektedir.

2 10-20 Ramazan 975 tarihi manasını ifade etmektedir.

974/1566 Tarihli Lipova Ve Betova Sancakları Kanunnâmesi, BOA, TTD. No: 45 (170), sh. 1-11

الامر في الحقيقة كما شرح في هذه الوثيقة

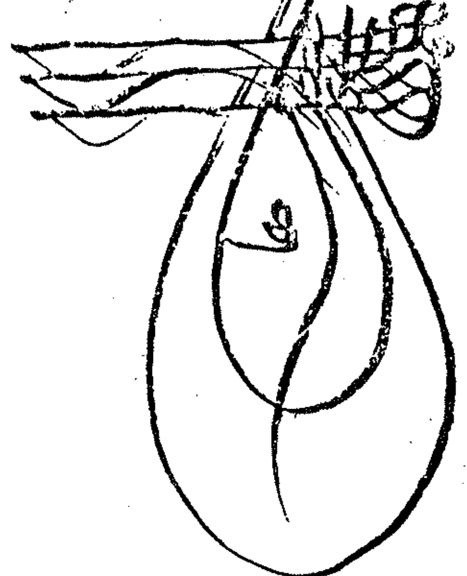
تيمار في ولاية طمشوار المحروسة

الكاتب المامور بتحرير ولاية

المزبور والواقع في سنة

اربع وسبعين

وتسعماية

974/1566 Tarihli Lipova Ve Betova Sancakları Kanunnâmesi, BOA, TTD. No: 45 (170), sh. 1-11

974/1566 Tarihli Lipova Ve Betova Sancakları Kanunnâmesi, BOA, TTD. No: 45 (170), sh. 1-11

تکرار آقچه لرین واوتلوقلرین المیالر چایرلرین بیچدوب
بغیر دفلری کفایت ایده اولورلرسه اهل حکم منع ودفع
١١ ایدوب ودخی صاحب ارضک عشرین رعایا اوزوب بازاره الیتمک
قانون مقرردر اوزوب بازاره ایلتمک بلکه الرالیته قلان
محله کتوردیوب تکلیف ایدوب رعایایه تضییق ورمیالر ودخی
١٢ المیالر وعادت اغناملری ایچون هرکیمی دامر قیونلرین
میری ایچون بیدی قیون واوم الیمق دفتر عتیقده مقید اولوب
حالیا دفتر جدید پادشاه عالم مصیره عرض اولنوب قلدی
هر قیون باشنه اوچر بیز الیمق رعایا حقنده انفع اولدوغی
عرض اولندقده اوچر بیز الیمق فرمان اولنمغین دفتر جدیده
١٣ قید اولندی وبر سورو قیوندن قاچ چوبانی اولورسه
چوبانی باشنه قوشاره دیو وام جمیع الیمیان کنه لر قراللری
زماننده بر قیون الیکلدکلری اجلدن بیله الوب یازدیرمیالر
دیو قید اولندی قیونلری نقدر اولورسه اولسون قوشاره
١٤ چوبان باشنه اعتبار اولنمز دیو قیون سورو اولنوب اوکه
باشن یوزدیان یکرمی اوز قیوندن میری ایچون اوچر بیز وامی المیوب
قوشاره الینه چیقان مواشیلری اهل حکم اولانلر منع ایده
١٥ المیالر ودخی رعایا خواص همایون وامرا وزعما وارباب تیمار
قریه لری سنورنده قیونلرین اوتاردقلری ایچون رسم اوتلاق دیو
قیونلری وآقچه لری الدوغی دفتر جدید پادشاه عالم پناه عرض
اولندقده میری ایچون ویردکلری اوچر بیز وام اوتلاق رسمی اولوب
صاحب ارض اولانلر رسم اوتلاق دیو قیونلرین ویا آقچه لرین المیالر
دیو فرمان اولنمغین دفتر جدیده قید اولندی شویله که رسم
اوتلاق دیو قیونلرین ویا آقچه لرین الورلرسه اهل حکم منع ایده لر
١٦ المیالر وبعض واردوغلرلنه وقرانک سنورلرینه خارجدن

بعض قرا رعایاسنک باغلری اولوب طقوزده بر عشر
شیره ویردکلرندن صکره باغ بوزمغه کلدکلرنده هر باغ
[illegible]
باشنه صاحب ارضه اوقدیوسکز دکیله ویره کلدکلر
دفتر عتیقده مقید اولمغین دفتر جدیده دخی قید اولندی
١٧ لکن سنورلری مشاع ومشترک اولان قرا رعایاسی اوچ عشر
شیره ویردکلرندن صکره اقادیه سن ویرمزلر ایچاق صاحب
ارض عشر شیره بنی بیع الملک سته بازاره الیتورلر ودخی
لازم اولندقده قوجی احصارنرو قوجیلری ترمیمنه خدمت
ایده کلدکلری دفتر عتیقده مقید اولمغین دفتر جدیده دخی
١٨ قید اولندی اما بر دفعه قوجی ویردکلرندن صکره صاحب
ارض قوجیسی عشر شیره سیله بیله بیع الملک سنه آتیه ده
تکرار قوجی دیو مزلر طلب اولنمیه صاحب ارض کیرابه عشرین
کندو آقچه سیله قوجی ایسکلدوکی مقید اولمغین بیله ایله
قید اولندی اما صاحب ارض الدوغی قوجینک مهاتی
١٩ ایده کلکلری بیله ایدرلر باغلری کندو سنورلرنده اولیان
رعایا عشر شیره ویروب اقادیه سن ویرمزلر المیالر باغلری
کندو سنورلرنده اولیوب آخر قریه سنورنده اولانلر عشر
شیره لرین ویردکلرندن صکره اقادیه سن دخی ویرورلر
٢٠ ورسم عروس مسلمانلردن باکره ایچون التمش آقچه ثیبه ایچون
اوتوز آقچه النه کفره دن باکره ایچون اوتوز آقچه طول ایچون
٢١ اون بش آقچه النه وباغلری اولمیوب آخر یرلردن شیره
کتوروب ترینه لر رعایا ایچی قوجی ایله کتوروب فروخت ایدکلرنده
صاحب ارضه بیوجنه دیو بیوک قوجیدن اون بش آقچه
کوچک قوجیدن بش آقچه ویره کلدکلری مقید اولوب
بیله ایله ویرلر دیو قید اولندی اما کندو اولرده ایچمک ایچون

974/1566 Tarihli Lipova Ve Betova Sancakları Kanunnâmesi, BOA, TTD. No: 45 (170), sh. 1-11

کتوروب صاحبلرینه الغز ویرمیالر و شویله که کوررلر
ایچندن بر مقداری بیع ایدوب و بر مقدارین ایچالر یوجیله
٢٢ ویوده لر و بکلر و زعما و ارباب تیمار رعایا عشر ویرمزلر
ادا ایلدکدن صکره رعایایه بیر اولریله بیالر و یکی وچیه
خدمتلرنه الور و ترک اکدرمیالر ایمدی رعایا بعده اهل حکم منع
ایدلر دیو منتا اولمغین دفتر جدیده دخی قید اولندی
٢٣ و خواص همایون واروشلرنده و قریه لرنده ویوده لر و اتباعی
اولرین کیروب کلی جریمه لرین و منت و مجانا آیلرین و یکی [illegible]
و اولاق بارکیرلرین و عربه لرین الوب و کندولری استخدام
ایدوب و بعض ویوده لر واروشلرده ساکن اولوب رعایایه
بغیه ظلم و تعدی اولنمغله اکثر رعایا [illegible]
اولدقلری اجلدن من بعد بکلر و ویوده لرین و ادملرین خواص
همایون واروشلری و قریه لری رعایاسنه دخل و تعرض
ایتدرمیوب منع و دفع ایدلر هر نه الورلرسه اختیارلریله
صاحبلرندن اقچه لریله الالر و بارکیرلرین و عربه لرین الوب
٢٤ جبریله استخدام ایتدرمیالر شویله که ممنوع اولمیوب طائفۀ
مزبوره دن بعضی واروب خواص همایون رعایاسنک ایچلرنده
ساکن اولوب منت و مجانا و قتلو و قونوز [illegible] ایلیوب
بیرمک و بکلرین المینچون [illegible] نسنه لرین الوب
الانلری اسملری و رسملریله یازدوب عرض ایدوب کوکلری کبی حقلرندن
کلنوب شایلرینه موجب عبرت اوله دیو بکلره و قاضیلره سنه
خمس و سبعین و تسعمایه رمضانک اواسطنده مورخ مشتمل
امر شریف وارد اولوب و اول امر شریف واجب التشریفک صورتی
سجل محفوظه ثبت ایدوب مضمون همایونی مفادنجه مزبورلر ایله
دائما عمل ایدوب اکا مخالف اشیا اولمقدن حذر اولنه اولا

دیو فرمان اولنمغین دفتر جدیده دخی قید اولندی
٢٥ و بکلربکی و بکلر خاصلری و زعامتلری و چری باشیلر و دفتر
چاوشلری و دفتر کاتبلری و قلاع دزدارلری و کتخدالری
و طوبچی باشیلری و کفالری تیمارلری سربستدر [illegible]
اوزرینه متفرقدر

§. 3- ÇANAD VE GÖLE SANCAKLARI KANUNNÂMELERİ (239)

I- NÜSHALARI VE HUKÛKÎ TAHLİLİ

Çanad (*Csanad*), Temeşvar Eyâletinin sancak merkezidir. Temeşvar ile Arad arasında ve Maroş Irmağının güneyindedir. 1551 tarihinde *Kara Ahmed Paşa* tarafından fetholunmuştur. Biraz sonra göreceğimiz gibi, tahriri 974'de tamamlanmıştır. Halbuki diğer sancakların fethi ve tahriri daha öncelere rastlamaktadır. Göle (Gyula), Çanad ile birlikte Temeşvar Eyâleti'nin en önemli sancaklarından biridir[1].

Elimizde Göle ve Çanad sancaklarına ait Kanunnâmenin tek nüshası vardır ve bu tek nüsha Barkan tarafından neşr olunmuştur[2]. Bu tek nüsha 974/1566 tarihinde tahrir olunan *BOA. TTD. No: 365 (112), sh. 1-2*'de bulunmaktadır. Defter'in Mukaddimesinde, bu Defterin Temeşvar Defterdârı Muharrem ile kâtib olarak görevlendirilen Atebe-i âliye sipahilerinden *Ferhâd bin Abdullah* tarafından tahrir edildiği anlaşılmaktadır[3].

Kanunnâme'de evvela bu sancak ahalisinden alınan maktû' *cizye* üzerinde durulmuş ve sonra da sancağa tâbi köprüler, bazarlar ve benzeri mekânlardan alınan bâc ve gümrük vergileri üzerinde durulmuştur. Farklı bir husus bulunmadığından bu kadarla yetiniyoruz. Bütün bu zikrettiklerimizin şer'î dayanağı ise açıkça ortadadır.

II- KANUNNÂMENİN METNİ

KANUNNÂME-İ RE'ÂYÂY-I LİVÂY-I ÇANAD MA'A LİVÂY-I GÖLE

1. *Livây-ı Çanad ve Göle* re'âyâsının kanun-ı kadîmeleri her senede ki, Kasım günüdir, Türkçe *koç katımı* demekle meşhûrdır, hâneden hâneye kırallarına birer Macar filorisin ki, yüzer *penez*dir, vere-geldükleri defter-i 'atîkde mukayyed olub ve hazret-i padişah-ı gerdûn-iktidâr-ı âlem-medâr -E'azzellâhu ensârahû ve emedde a'sârahû ilâ yevm'il-karar- devlet ve ikbâl ve sa'âdet ve iclâl ile şeref-i cülûs-ı serîr-i sa'adet-me'nûs buyurduklarında havza-i hükûmet-i nısfet-şı'ârlarında vâkı' olan cemî'-i memâlik-i mahrûsaları re'âyâsının hâneden cem' olunan cizyeleri onar akçe ziyâde olmak fermân olunmağın her hâneden yüz yiğirmişer penez cizye ki, altmış akçe olur ve iki penez *resm-i hâne* ve iki penez

1 Öztuna, **Osmanlı Devleti Tarihi**, II, sh. 291

2 Barkan, **Kanunlar**, sh. 318-319

3 BOA. TTD. No: 365, sh. İlk Sayfa.

emin'e ve iki penez kâtib'e cümle yüz yiğirmi altışar penez ta'yin olunub defter-i cedîd-i hâkânîye kayd olundu. Ziyâde almayalar[1].

2. Lâkin bir hânede gerek bir ra'iyyet gerek atalariyle bir kaç oğullar veyahud bir atadan iki üç birâderler ki, yemekleri ve ekinleri ve ticâretleri bir yerde ve bile olub ayru ayru olmayalar, vech-i meşrûh üzere yüz yiğirmi altı penez verürler. Ammâ ol hâne içinde olan eğer birâderler ve eğer ataları oğullarıdır ki, yemekleri ve ekinleri ve ticâretleri başka başka ola, her birinden başka cizye alına. Cümlemiz bir hâne içindeyiz demek fayda etmez.

3. Oğulları yahud birâderleri olmayub bîgâne olandan dahi cizye alalar. Etmeğimiz ve ekinimiz bir yerdedir dedüğüne i'tibâr yokdur. Bîgâne olduğı içün alınur. Hâriçden gelüb re'âyâ kızın almakla bir yerde oluruz dedüği fayda vermez cizyesi alınur.

4. Ve şol hâne ki, padişah-ı 'âlem-penah-ı sa'âdet-destgâh hazretlerine cizye vere, sâhib-i arza dahi yüz penez *ispençe*...[2].

ÂDET-İ CİSR VE BÂC-I BÂZÂR VE PANAYIR DER VAROŞ-I BEĞİŞ[3]

5. Varoş-ı mezbûreye gelen yüklü arabadan sekizer penez ve boş arabadan dört penez ve cild-i gâvdan bâzâra satlık gelse bir penez ve dört kıt'a cild-i ganem[4]den bir penez.

6. Ve her hafta bâzârda oturub hırdavat fürûht edenlerden *resm-i sergi* deyü birer penez ve bey' olunan gâv ve alaşadan dört penez satandan ve dört penez alandan alınub.

7. Ve kebe ve sâir *hırdavat esbâb* ki, bâzârda fürûht oluna, yüz akçede üç akçe *gümrük* alınub lâkin âhar mukâta'ada gümrük edâ eyledüğüne elinde temessük ola, tekrar alınmaya.

8. Ve araba ile gelen milhin yüz kıt'asında bir kıt'a milh alına.

9. Ve *Macar Vilâyetin*den gelen eğer çuka ve bıçak ve isterhal[5] ve bakır ve kalay ve gayrı her ne gelse, yüz akçede üç akçe gümrük alınur.

10. Ve *diyâr-ı İslâm*'dan gelen metâ', eğer bahâr ve sâir esbâb her nese ki, *Vilâyet-i Temeşvar*'a tâbi' bir mukâta'ada gümrük edâ edüb elinde tezkiresi ola, tekrar gümrük alınmaz. Ve lakin elinde temessüki olmaya, yüz akçede üç akçe gümrük edâ eder.

---

1 Hâneden hâneye alınan bir filorinin cizye olduğu maddede açıklanmaktadır.

- **Penez**: İki penezin bir Osmânî akçe olduğu maddelerden anlaşılmaktadır.

2 Bundan sonrası elimizdeki belgede yoktur. Diğer Kanunnâmeler gibi devam ettiği, benzeri metinlerden anlaşılmaktadır.

3 Bu kısım, Barkan tarafından neşr olunmamıştır.

4 **Cild-i Ganem**: Koyun derisi demektir.

5 **İsterhal:** Manasını tesbit edemedik.

11. Ve bâzâra gelen gallenin fürûht olundukda yüz penezde bir penez *resm-i keyl* alınur.

12. Ve *bâc-ı kanâre*, bir re's gâvdan dört penez ve dört re's ganemden bir penez ve bâzârda fürûht olunan bir re's hanâzîrden dört penez.

13. Ve *Nehr-i Küriş*'de şikâr olunub bâzârda fürûht olunan mâlıîden öşür alınur.

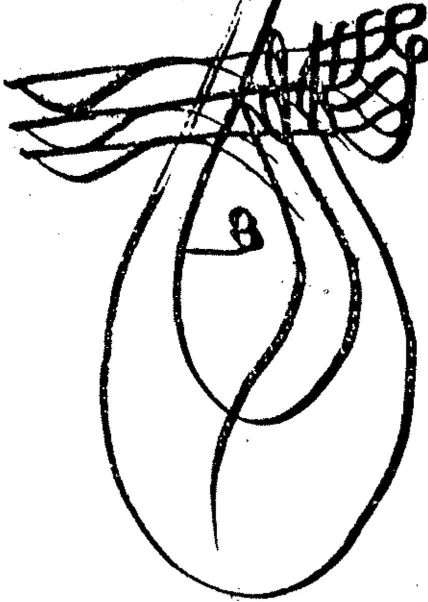
14. Ve tüccâr tâifesi Varoş-ı mezbûrede cem' eyledüği cild-i gâvdan her kıt'asına iki penez ki, âlıara alub gitmalü oldukda alınur ve cild-i ganemin dördüne bir penez alınur.

15. Ve araba ile *hamr* gelse, her fuçıdan yirmi beşer penez alınur.

16. Ve Varoş-ı mezbûrun cisrinden ubûr eden büyük arabadan sekiz penez ve boş arabadan dört penez ve iki piyâdeden bir penez ve atludan bir penez ve gav mürûr eylese iki penez ve alaşadan iki penez alınmak kanun-ı kadîmleri olmağın vech-i meşrûh üzere Defter-i Cedîd-i Hâkânîye yine öyle kayd olundu.

974/1566 Tarihli Göle Ve Çanad Sancağı Kanunnâmesi, BOA, TTD. No: 365 (112), sh. 1-2, 56

[illegible] الحقيقة كما شرح في هذه الوثيقة نمقه الفقير محمد الدفتردار
تيمار في ولاية الطمشوار المحمية صانها الله تعالى
عن البلية الآتيين وفرهاد بن عبد الله [illegible]
سپاهيان عتبة العالية والسلطانية
الكاتبان المأمورين بتحرير الولاية المزبور
الواقع في سنة اربع وسبعين
وتسعمائة

974/1566 Tarihli Göle Ve Çanad Sancağı Kanunnâmesi, BOA, TTD. No: 365 (112), sh. 1-2, 56

§. 4- LİPOVA SANCAĞI KANUNNÂMESİ (238)

I- NÜSHALARI VE HUKUKÎ TAHLİLİ

*Temeşvar Eyâleti*ne bağlı bir sancak merkezi olan *Lipova*'nın elimizde iki kanunnâmesi mevcuttur. Bunlardan ikincisi yani 974 tarihli olanını, hem farklı hükümler ihtivâ etmesi ve hem de Yanova sancağı ile birlikte hazırlanmış olması hasebiyle, *Yanova Sancağı Kanunnâmesi* olarak neşredeceğiz. Burada neşredeceğimiz 962/1554 tarihli ve *BOA. TTD. No: 292 (88), sh. 1-5*'de bulunan Kanunname, daha evvel Barkan tarafından yayınlanmış bulunmaktadır[1].

Kanunnâmenin bulunduğu Defter'in Arapça mukaddimesinde şu bilgleri okuyoruz:

> "Allah'a hamd ve Resûlüne salât ü selâmdan sonra arz olunur ki; Bu Defter, tevâbi'i ile birlikte *Lipova Livâsının Mufassal Defter-i Cedid*idir. Sultân Süleyman'ın emir ve fermânlarıyla *Defter Emîni Halil* ve *Kâtib Selim* tarafından tahrir edilerek 1-10 Muharrem 962 senesinde südde-i sa'âdete arz edilmiştir."[2].

Lipova'nın ikinci ve daha ayrıntılı Kanunnâmesi, Betova Sancağı ile beraber 974 tarihinde tedvîn olunmuştur. *Betova Sancağı Kanunnâmesi* olarak neşrettiğimizden ayrıntıya girmiyoruz.

II- KANUNNÂMENİN METNİ

KANUNNÂME-İ RE'ÂYÂY-I LİVÂ-İ LİPOVA

1. Meselâ *Vilâyet-i Lipova* re'âyâsının kanun-ı kadîmeleri her senede ki, *Kasım günü*dir, Türkçe *koç katımı* demekle meşhûrdır, hâneden hâneye kırallarına birer *Macar filorisi*n ki, yüzer penezdir, vere-geldükleri ecilden yine öyle vereler[3]. Ve yüz penezde altışar *penez* ziyâde alınub iki penez *resm-i hâne* deyü mîrî içün ve iki penez emîne ve iki penez kâtibe vereler; ziyâde vermeyeler deyü kayd olunmuşdur.

2. Lâkin bir hânede gerek bir re'âyâ olsun veyahud atalariyle bir kaç oğulları veyahud iki üç birâderler ki, yemekleri ve ekinleri ve ticâretleri bir yerde olub ayru ayru olmayalar, bir yerde olalar, hemen bir Macar filorisin verürler. Ammâ ol hâne

---

1 Barkan, **Kanunlar**, sh. 322-324

2 BOA. TTD. No: 292 (88), sh. 5

3 Hâneden hâneye alınan bir filorinin cizye olduğu maddede açıklanmaktadır.

- **Penez**: 21. maddede ki penezin bir akçe olduğu beyân edilmektedir.

içinde olan birâderlerdir veyahud ataları oğullarıdır ki, yemekleri ve ekinleri ve ticâretleri başka başka ola, her birinden yüz altı penez harâc alına. Cümlemiz bir hâne içindeyiz demek fayda etmez.

3. Oğulları veyahud birâderleri olmayıcak bîgâne ola, andan dahi *cizye* alalar. Etmeğimiz ve ekinimiz bir yerde demek faide etmez. Bîgâne olduğı içün alınur.

4. Ve şol hâne ki, padişah-ı 'âlem-penah içün bir filori vere, *ispençe* deyü yüz penez dahi verirler.

Zikr olan yüz penez ispencenin elli penezin Kasım gününde ve elli penezin Hızır İlyas gününde vere-geldükleri ecilden yine öyle edâ eyleyeler deyü deftere kayd olunmuşdur.

5. Ve *öşr-i gallât* ve sâir hubûbât ve bil-cümle *mâ-nebete fil-arz* gallât ve şireden dokuzda bir vere-geldükleri ecilden yine öyle kayd olundı.

6. Ve *öşr-i kevvâre*lerinden on kovandan bir kovan alına; on kovana yetmese her kovandan dörder penez iki akçe hesâbıdır, dört penez alına.

7. Ve *bid'at-ı hanâzîr*in yılı geçmişinden dörder penez alına ve yılı geçmeyenden nesne alınmaz; almayalar. Ama şol hanâzîr ki, ba'zı mahallerde *bellutluk* kayd olunmuşdır, ana vardıkda anlardan tekrar ikişer penez alına; ben sipahiye verdim dedüğine i'tibâr yokdur. Sipahisine verdüği karyenin etrâfında gezdüği içün verür. Bellutluk kendü sınırlarında olsa dörder penez verürler. Ol ikişer penezi vermezler. Ammâ bellutluk âhar sınurında olsa ikişer penez verirler.

8. Ve *cerîme*leri hükm-i kâdî lâhık oldukdan sonra baş yaruğından yüz akçe; kara bereden elli akçe alına, ziyâde alınmaya. Ve salb (ve) siyâset lâzım olanlar akçelerin almayub siyâset edeler; tamam hakkından geleler.

9. Ve re'âyânın akçesiz yemlerin ve yemeklerin ve koçıların ve bargirlerin ve kendülerin meccânen istihdâm olunmaya.

Lâkin hizmetleri mukâbelesinde birer araba odun ve birer araba otluk vereler Karyesi mesâfe-i ba'îdede veyahud odun ve otluk getürmeğe iktidârı olmaya re'âyâdan bir araba odun içün on beş penez ve bir araba otluk içün yiğirmi beş penez alına; ayruk nesne alınmaya.

10. Ve ümenâ ve beğler ve zu'amâ ve erbâb-ı tîmâr olanlar re'âyâların sürüb ve çayırlarun biçtirüb taşıdub yığdırdıkdan sonra otluk içün tekrar akçelerin almayalar ve otlukların dahi almayalar çayırlarun biçtirüb yığdırdıkları kifâyet eder alursa ehl-i hüküm men' eyleye.

11. Ve öşürleri husûsunda akreb bâzâra iletmek kanun-ı padişahî olmağın akreb bâzâra iledeler; elbetde filan mahalle getür deyü teklif olunmaya; re'âyâ dahi tazyik olunmaya.

12. Ve *'âdet-i agnâm*ları içün her yiğirmi re's koyundan padişah-ı 'âlem-penah hazretlerine bir koyun *vam*[1] deyü alınu-gelüb koyun alınmak enfa' olmağın defter-i cedîde kayd olundı.

---

1 **Vam Veya Vami**: Yirmi koyundan bir koyun şeklinde alınan resm-i ganeme bu bölgede vam dendiği görülmektedir. Bu kelimenin "ve emir" şeklinde okunması yanlıştır.

13. Yiğirmiye yetişmeyen koyundan koyun başına üçer penez alındukdan sonra bir sürü koyunda kaç çoban olursa çoban başına *koşara*[1] deyü bir koyun vam cem' eyleyen kimesneler, kendü içün kıralları zamanında alınu-gelmeğin yine alına. Ziyâde almayalar. Koyunları ne kadar olursa olsun koşara çoban başınadır; ana i'tibar olunmuşdur.

14. *Sürü* olmayub yanında dutanın yiğirmi otuz koyunı olub evi yanında yürüyüb sürüyi itmeyüb padişah-ı 'âlem-penah içün yiğirmi koyunda bir koyun alınur. Yiğirmiye yetişmese koyun başına üçer penez alınur; koşara alınmaz. Cebren almak isterler ise ehl-i hükm olanlar men' eyleyeler; aldırmayalar.

15. Ve bellutluğa giden hanâzîrin yiğirmisinden kıralları zamanda birer re's vam alınurmış. Ammâ şol mahalde alınur imiş ki, bellutluk kıralun ola, mezkûr yerler havâss-ı hümâyâna kayd olunmuşdır.

16. *Çakova Dağı* gibi ve *Boğça Dağları* ve *Sipehl* nâm mezra'ada olan bellutluk gibi ve *Berin* ve *Çerin* dağlarında[2] ve bu asıl mahallerde ki, defter-i cedide kayd olunmuşdur, anın gibilerden *resm-i otlak*ların zabt edüb alalar.

17. *Vilâyet-i Lipova*'nin ba'zı yerlerde bağları olub kıralları zamanında dokuzda bir öşürlerin verdüğinden sonra olı-geldüğüni beyân eder.

18. Ba'zı karyeler ve varoşlar *öşr-i şire*lerin edâ eyledikden sonra kıralları zamanında kendüler âhar karyede olub bağlarını bozmağa gelen kimesenler sâhib-i arza *ako*[3] deyü bağ başına sekiz kile arpa vere-geldikleri ecilden yine öyle vereler deyü kayd olunmuşdur; defter-i cedidde ma'lûmdur.

19. Ve zikr olan karyelere muttasıl ba'zı karyeler vardır, anlar ako vermeyüb kâdîm'ül-eyyâmdan sınurları müşâ' ve müşterek iken öşr-i şirelerin verdükden sonra ako arpa vermeyüb ancak öşürden hâsıl olan şire sâhib-i arz bey' eylemek .... ederse, bâzâra iletmesine ve fuçı lâzım oldukda ihzârına ve fuçularına ve fuçuları termîmine hizmet ede-geldüği sebebden ako arpasın vere-gelmedikleri ecilden vermeyeler deyü kayd olundı.

Lâkin ibtidâdan bir def'a fuçı verdükden sonra sâhib-i arz olan kimesne öşr-i şiresin fuçusı ile bile bey' eylese, tekrar sene-i âtiyede fuçı vermezler. Taleb olunmayub sâhib-i arz kim ise öşrü içün fuçıyı kendü akçesiyle alınugelmeğin yine öyle kayd olundı. Ammâ sâhib olduğı fuçunın diyetin kemâkân yine ol fuçuyı diyet edenler edeler.

---

1 **Koşara:** Maddeden de anlaşılacağı üzere, koyunlardan vam toplayan görevlilerin her çoban başına aldıkları bir koyuna koşara denmektedir. Ayrıca ağıl, çit ve çitten yapılmış çoban kulübelerine de denmektedir. Ancak asıl ıstılâh manası maddede anlatılmaktadır (Barkan, **Kanunlar**, 541)

2 Bu madde geçen yer adlarının okunuşunda hatalar yapmış olabiliriz.

3 **Ako:** Maddeden anlaşılacağı üzere, hâricden bir köy veya varoş sınırı içinde bağ yetiştiren kimselerin bağ bozma zamanında her bağ başına verdikleri sekiz veya ikişer kile arpa vergiye denmektedir. Aynı zamanda hubûbât, şarap ve benzeri şeyleri ölçmeğe yarayan kab manasını da ifade eden Sırp ve Hırvatça bir kelimedir (Barkan, **Kanunlar,** 537). Asıl manası maddede anlatılmıştır.

20. *Ako* deyü verdüklerin bağları kendü sınurları üzerinde olmayub âhar karyede bağları olanlar vere-gelmişdir. Bağları kendü sınurlarında olan öşürden gayrı nesne vermezler; veregelmedikleri ecilden yine öyle kayd olundı.

21. Ve *resm-i 'arûs* dahi müslümanlardan bâkire içün altmış akçe ve seyyibe içün otuz akçe alına; kefereden bâkire içün otuz akçe dul 'avret içün on beş akçe alına; iki penez bir akçe hisâbı üzere alalar.

22. Ve şiresi olmayan karyeler âhar yerlerden fuçı ile şire getürüb satalar; sâhib-i arza *poçpine*[1] deyü büyük fuçıdan onbeş akçe vereler, küçük fuçıdan yedi akçe vere-gelmişler; yine öyle kayd olundı. Ammâ kendü eğer evlerinde içmek içün getürüb satmayalar, nesne alınmaz, vermeyeler. Ammâ şöyle ki, bir mikdârın içinden bey' eyleye, bir mikdârın içeler, poçpineyi verirler.

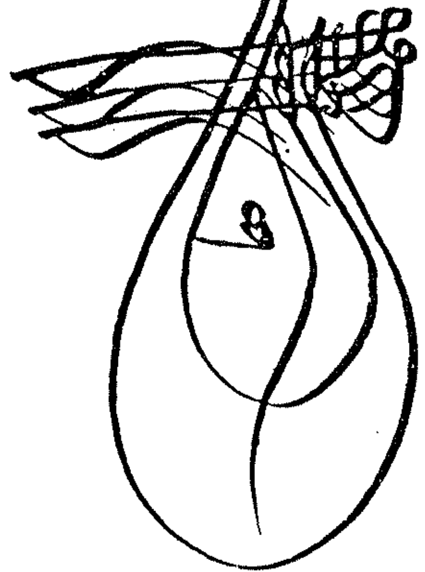
23. Beğlerbeği adamları, mîrlivâlar ve zu'amâ ve erbâb-ı tîmâr olanlar re'âyâlarına cebren evler yapdırmayalar; re'âyâ sipahilerine öşür (ve) rüsûmların edâ eyledikden sonra bî-vech hizmetlendirmeyeler. Ve re'âyâlarına cebren tereke ekdirmeğe ehl-i hükm olanlar komayalar.

24. Ve *Lipova* ve *Temeşvar* sancaklarının küllî ve cüz'î *'âdet-i ağnâm*ları mîriye zabt olunub ammâ *Arad* ve *Çanad* sancaklarının ki, *Nehr-i Moriş*'in öte yakasında diğer harbî kal'alere karîb olmağla zabtı 'asîr olmağın sipahiye mahsûl kayd olundı.

---

1 **Poçpine**: Bağları olmadığı halde başka yerlerden fuçı ile şarap getirip satanların sâhib-i arza fuçı başına verdikleri resme denmektedir.

962 Tarihli Lipova Sancağı Kanunnâmesi, BOA, TTD. No: 292 (88), sh. 1-5

962 Tarihli Lipova Sancağı Kanunnâmesi, BOA, TTD. No: 292 (88), sh. 1-5

قانوننامهٔ رعایای لواء لیپوه

١ مثلا ولایت لیپوه رعایاسنك قانون قدیملری بو رسمدر که قاسم کونیدر
توزلجی قوج قاتی دیمکله مشهوردر خانه دن خانه سنه
فرالریسنه بر درت مجار فلوری سکه یوز یکرمی دینار ویره کلدکلری
اجلدن بنه ایله [illegible] یوز یکرمی [illegible] التشر یکرمی [illegible] ایکی یکرمی
رسم خانه دیو ویردکلری ایچون و ایکی یکرمی کاتبه [illegible]

٢ دیو قید اولنمشدر لکن بر خانه دن کرك بر رعایا [illegible] و یاخود [illegible] ایله
برقاچ اوغللری و یاخود ایکی اوچ برادرلری [illegible] بکلری و اکینلری
و یجارتلری بر یرده اولوب [illegible] مجار
فلوریسن ویررلر [illegible] و یاخود [illegible]
اوغللریده بکلری و اکینلری و یجارتلری [illegible] هر برندن [illegible] یکرمی

٣ خراج السنه جمله [illegible] فاندانمز اوغللری و یاخود برادرلری
اولمیجق یکانه اولانلردخی [illegible] دیمك

٤ فاندانمز یکانه [illegible] پادشاه عالم پناه ایچون
برفلوری ویررلر [illegible]
اللی یکرمی قاسم کونند واللی یکرمی خضر الیاس کونند ویره کلدکلری

٥ اجلدن بنه ایله [illegible] دفتر قید اولنمشدر و عشر غلات و سائر حبوبات
وبالجمله ما انبت فی الارض غلات و غیری دن [illegible] ویره کلدکلری

٦ اجلدن بنا ایله قید اولندی و عشر کوانلرندن اون قواندن بر قوان
آلنه اون قواندن [illegible] هر قواندن درت یکرمی ایکی آقچه حسابیدر

٧ [illegible] وبدعت خنازیرلری [illegible] درت [illegible]
[illegible] خنازیرلرکه بعض
محللرده [illegible] قید اولنمشدر [illegible] تکرار [illegible]
[illegible] سپاهیه ویردم دیدوکنه اعتبار یوقدر سپاهی [illegible]
[illegible] اطرافنده [illegible] ایچون [illegible]
[illegible]

٨ [illegible] قاضی [illegible]
[illegible] زیاده [illegible]
[illegible] تمام [illegible]

٩ و رعایانك [illegible]
[illegible] استخدام اولنمیه لکن [illegible] مقابله سنده [illegible]
[illegible] بعیده [illegible]
[illegible] رعایادن [illegible]

١٠ [illegible]
[illegible] رعایالری [illegible]
[illegible]
[illegible]

١١ [illegible] وعشرلری خصوصندن
[illegible] قانون پادشاهی اولمغین [illegible]
[illegible] کوردیو [illegible]

١٢ اولنمیه رعایادخی [illegible] اغالری ایچون

962 Tarihli Lipova Sancağı Kanunnâmesi, BOA, TTD. No: 292 (88), sh. 1-5

[illegible]

١٣ [illegible]

١٤ [illegible]

١٥ [illegible]

١٦ [illegible]

١٧ [illegible]

١٨ [illegible]

١٩ [illegible]

٢٠ [illegible]

٢١ [illegible]

٢٢ [illegible]

٢٣ [illegible]

٢٤ [illegible]

§. 5- 974/1566 TARİHLİ TEMEŞVAR VE MODAVA SANCAKLARI KANUNNÂMESİ (241)

I- NÜSHALARI VE HUKUKÎ TAHLİLİ

Aslında 974/1566 tarihinde hazırlanan ve *BOA. TTD. No: 364 (104), sh. 1-10*'da bulunan bu Kanunnâme, *Temeşvar Vilâyeti* ve *Modava Sancağını* birlikte ilgilendirmektedir. Ancak Temeşvar merkez sancağı ile alakalı biraz sonra müstakil Kanunnâme neşredeceğimizden, bu Kanunnâmeyi, Modava Sancağı Kanunnâmeleri arasında zikretmeyi münâsib bulduk.

Modava, Fâtih Sultân Mehmed zamanında *Büyük Balı Bey* tarafından Osmanlı topraklarına katılmıştır. Bir ara sancak beği burada oturmuştur[1].

Kanunnâmenin hukukî tahlili diğerleri gibi olduğundan ve metin olarak da aralarında fazla fark bulunmadığından üzerinde durulmadı.

II- KANUNNÂMENİN METNİ

KANUNNÂME-İ RE'ÂYÂY-I LİVÂ-İ TEMEŞVAR VE MODAVA

1. *Vilâyet-i Temeşvar* re'âyâsının kanun-ı kadîmeleri her senede ki, Kasım günüdir, Türkçe *koç katımı* demekle meşhûrdır, hâneden hâneye krallarına birer *Macarî filorisi*n ki, yüzer penezdir, vere-geldükleri defter-i 'atîkde mukayyed olub ve hazret-i padişah-ı gerdûn-iktidâr-ı âlem-medâr -E'azzellâhu ensârahû ve emedde a'sârahû ilâ yevm'il-karar- devlet ve ikbâl ve sa'âdet ve iclâl ile şeref-i cülûs-ı serîr-i sa'adet-me'nûs buyurduklarında havza-i hükûmet-i nısfet-şı'ârlarında vâkı' olan cemî'-i memâlik-i mahrûsaları re'âyâsının hâneden cem' olunan *cizye*leri onar akçe ziyâde olmak fermân olunmağın her hâneden yüz yiğirmişer *penez* cizye ki, altmış akçe olur ve iki penez *resm-i hâne* ve iki penez emin'e ve iki penez kâtib'e cümle yüz yiğirmi altışar penez ta'yin olunub defter-i cedîd-i hâkânîye kayd olundu. Ziyâde almayalar[2].

2. Lâkin bir hânede gerek bir ra'iyyet gerek atalariyle bir kaç oğullar veyahud bir atadan iki üç birâderler ki, yemekleri ve ekinleri ve ticâretleri bir yerde ve bile olub ayru ayru olmayalar, vech-i meşrûh üzere yüz yiğirmi altı penez verürler.

---

1 Öztuna, **Osmanlı Devleti Tarihi, II**, sh. 292

2 Hâneden hâneye alınan bir filorinin cizye olduğu maddede açıklanmaktadır.

- **Penez**: İki penez bir Osmânî akçe demektir.

Ammâ ol hâne içinde olan eğer birâderler ve eğer ataları oğullarıdır ki, yemekleri ve ekinleri ve ticâretleri başka başka ola, her birinden başka cizye alına. Cümlemiz bir hâne içindeyiz demek fayda etmez.

3. Oğulları yahud birâderleri olmayub bîgâne olandan dahi cizye alalar. Etmeğimiz ve ekinimiz bir yerdedir demek müfîd değildir. Bîgâne olduğı içün alınur. Hâriçden gelüb re'âyâ kızın almakla bir yerde oluruz dedüği fayda vermez; cizyesi alınur.

4. Ve şol hâne ki, padişah-ı 'âlem-penah-ı sa'âdet-destgâh Hazretlerine cizye vere, sâhib-i arza dahi yüzer penez *ispençe* verür. Elli penezin *rûz-ı Kasım*'da ve elli penezin *rûz-ı Hızır*'da vere-geldükleri mukayyed olmağın yine öyle kayd olundu.

5. Ve *öşr-i gallât* ve sâir hububâtdan ve bil-cümle mâ-nebete fil-arzdan dokuzda bir vere-geldükleri ecilden yine öyle kayd olundı.

6. Ve *öşr-i kevvâre* on kovandan bir kovan alına; on kovana yetmese her kovandan iki akçe hesâbı üzere dörder penez alına.

7. Ve *bid'at-ı hanâzîr*den yılı geçmişinden dörder penez alına ve yılı geçmeyenden nesne alınmaz; almayalar. Ve ba'zı mahallerde *bellutluk* mahsûl kayd olunmuşdır, sürü ile bellûtluğa gelen her bid'atden tekrar *resm-i bellut* ikişer penez alınur; ben sipahiye verdim dedüğine i'tibâr yokdur. Sipahisine karyenin etrâfında gezdüği içün verür. Bellutluk kendü sınırında olsa dörder penezi verür. Ol ikişer penezi vermez. Ammâ bellutluk âhar karye sınurında olsa ikişer penez resm verir.

8. Ve *cerîme*leri hükm-i kâdî lâhık oldukdan sonra baş yaruğından yüz akçe; kara bereden elli akçe alına, ziyâde alınmaya. Ve *salb ü siyâset*e müstahak olanların kâdî sicil verdükden sonra yerinde haklarından gelinüb hârice alub gitmeyeler ve *bedel-i siyâset* akçeleri alınmaya deyü tenbîh olunmuşdur.

9. Ve re'âyânın akçesiz yemlerin ve yemeklerin ve koçıların ve bargirlerin almayalar ve kendülerin meccânen istihdâm eylemeyeler.

Lâkin hizmetleri mukâbelesinde birer araba odun ve birer araba otluk vereler. Karyesi mesafe-i ba'îdede veyahud odun ve otluk getürmeğe iktidârı olmayan re'âyâdan bir araba odun içün on beş penez ve bir araba otluk içün yiğirmi beş penez alalar; ayruk nesneleri alınmaya.

10. Ve beğler ve zu'amâ ve erbâb-ı tîmâr ve ümenâ re'âyâ tâifesin sürüb çayırlarun biçtirüb taşıdub yığdırdıklarından sonra tekrar akçelerin ve otlukların almayalar; çayırlarun biçtirüb yığdırdıkları kifâyet eder; alurlarsa ehl-i hüküm men' ve def' edeler.

11. Ve *sâhib-i arzın öşrin akreb bâzâra iletmek* kanun-ı mukarrerdir. Akreb bâzâra alub gideler; elbetde filan mahalle getür deyü teklif edüb re'âyâya tazyik verüb ta'cîz eylemeyeler.

12. Ve *'âdet-i agnâm*ları içün her yiğirmi re's koyundan mîrî içün birer koyun *vam*[1] alınmak koyun alınmak defter-i atîkde mukayyed olub hâliyâ defter-i cedîd pâye-i serir-i âlem-masîre arz olundukda her koyun başına üçer penez alınmak re'âyâ hakkına enfa' olduğu arz olundukda üçer penez alınmak fermân olunmağın Defter-i Cedîde kayd olundı.

13. Ve bir sürü koyundan kaç çobanı olursa çoban başına *koşara*[2] deyü vam cem' eyleyen kimesneler, kıralları zamanında bir koyun alı-geldikleri ecilden yine alub ziyâde almayalar deyü kayd olundu. Koyunları ne kadar olursa olsun koşara çoban başına i'tibar olunmuşdur.

14. *Sürü* olmayub evi yanında yürüyen yiğirmi otuz koyundan mîrî içün üçer penez vam alınub; koşara alınmaya. Cebren almak isteyenleri ehl-i hükm olanlar men' edüb aldırmayalar.

15. Ve re'âyâ *havâss-ı hümâyûn* ve *ümerâ* ve *zu'amâ* ve *erbâb-ı tîmâr* karyeleri sınurunda koyunların otardıkları içün *resm-i otlak* deyü koyunları ve akçeleri alunduğı Defter-i Cedîd pâye-i serir-i a'lâya arz olundukda mîrî içün verdikleri üçer penez vam otlak resmi olub sâhib-i arz olanlar resm-i otlak deyü koyunların veya akçelerin almayalar deyü fermân olunmağın Defter-i Cedîde kayd olundu. Şöyle ki, resm-i otlak deyü koyunların veya akçelerin alurlarsa, ehl-i hüküm men' edüb alıdırmayalar.

16. Ve ba'zı *varoş*ların ve kurânın sınurlarında hâricden ba'zı kurâ re'âyâsının bağları olub dokuzda bir *öşr-i şire* verdüklerinden sonra, bağ bozmağa geldüklerinde her bağ başına sâhib-i arza *ako*[3] deyü sekizer kile ve ba'zı mahalde ikişer kile arpa vere-geldikleri Defter-i Atîkde mukayyed olmağın defter-i cedide dahi kayd olundu.

17. Lâkin sınurları müşâ' ve müşterek olan kurâ re'âyâsı öşr-i şire verdüklerinden sonra ako arpasın vermezler; ancak sâhib-i arz öşr-i şiresin bey' eylemek istese, bâzâra iletürler ve fuçı lâzım oldukda fuçı ihzârına ve fuçuları termîmine hizmet ede-geldikleri Defter-i Atîkde mukayyed olmağın Defter-i Cedide dahi kayd olundu.

18. Amma bir def'a fuçı verdüklerinden sonra sâhib-i arz öşr-i şiresin fuçısı ile bile bey' eylese, sene-i âtiyede tekrar fuçı vermezler. Taleb olunmaya; sâhib-i arz kim ise öşrü içün kendü akçesiyle fuçı alu-geldüği mukayyed olmağın yine öyle kayd olundu. Amma sâhib-i arz alduğı fuçının meremmâtın ede-gelmeğin yine edeler.

---

1 **Vam Veya Vami:** Yirmi koyundan bir koyun şeklinde alınan resm-i ganeme bu bölgede vam dendiği görülmektedir. Bu kelimenin "ve emir" şeklinde okunması yanlıştır.

2 **Koşara:** Maddeden de anlaşılacağı üzere, koyunlardan vam toplayan görevlilerin her çoban başına aldıkları bir koyuna koşara denmektedir. Ayrıca ağıl, çit ve çitten yapılmış çoban kulübelerine de denmektedir. Ancak asıl ıstılâh manası maddede anlatılmaktadır (Barkan, **Kanunlar**, 541).

3 **Ako:** Maddeden anlaşılacağı üzere, hâricden bir köy veya varoş sınırı içinde bağ yetiştiren kimselerin bağ bozma zamanında her bağ başına verdikleri sekiz veya ikişer kile arpa vergiye denmektedir. Aynı zamanda hubûbât, şarap ve benzeri şeyleri ölçmeğe yarayan kab manasını da ifade eden Sırp ve Hırvatça bir kelimedir (Barkan, **Kanunlar,** 537). Asıl manası maddede anlatılmıştır.

19. Bağları kendü sınurlarında olan re'âyâ öşr-i şire verüb ako arpasın vermezler; almayalar. Bağları kendü sınırlarında olmayub âhar karye sınırında olanlar, öşr-i şirelerin verdiklerinden sonra ako arpasın dahi verürler.

20. Ve *resm-i 'arûs* müslümanlardan bâkire içün altmış akçe ve seyyibe içün otuz akçe alına; kefereden bâkire içün otuz akçe dul içün on beş akçe alına.

21. Ve bağları olmayub âhar yerlerden şire getüren karyeler re'âyâsı fuçı ile getürüb fürûht eylediklerinde; sâhib-i arza *poçpine*[1] deyü büyük fuçıdan onbeş akçe vereler, küçük fuçıdan yedi akçe vere-geldikleri mukayyed olub; yine öyle vereler deyü kayd olundu. Ammâ kendü evlerinde içmek içün getürüb satmasalar, nesne alınmaz, vermeyeler. Şöyle ki, getürüb içinden bir mikdârın bey' eydüb ve bir mikdârın içeler, poçpineyi verirler.

22. Ve beğler ve zu'amâ ve erbâb-ı tîmâr re'âyâ öşr ve rüsûmların edâ eyledikden sonra re'âyâya cebren ev yapdırmayalar ve bî-vech hizmetlendirmeyeler ve tereke ekdirmeyeler; ederlerse ehl-i hükm edeler deyü mukayyed olmağın Defter-i Cedîd'e dahi kayd olundu.

23. Ve *havâss-ı hümâyûn varoşlarına* ve karyelerine voyvodalar ve iş erleri girüb küllî cerîmelerin ve müft ve meccanen yemlerin ve yemeklerin ve ulak bargirlerin ve arabaların alub ve kendülerin istihdâm edüb ve ba'zı voyvodalar varoşlarda sâkin olub re'âyâya nice zulm ve te'addî olunmağla ekser re'âyânın tefrikalarına bâ'is oldukları ecilden min ba'd beğler voyvodaların ve adamların havâss-ı hümâyûn varoşları ve karyeleri re'âyâsına dahl ve ta'arruz etdirmeyüb men' ve def' edeler. Her ne alurlarsa, ihtiyarları ile satanlardan akçeleriyle alalar. Bargirlerin ve arabaların alub cebr ile istihdâm etdirmeyeler.

24. Şöyle ki, memnû' olmayub tâife-i mezbûreden ba'zı varub havâss-ı hümâyîn re'âyâsının içlerinde sâkin olub müft ve meccânen vakitlü vakitsüz yemlerin yedirmek ve yemeklerin almağiçün üzerlerine konub nesnelerin alurlar ise, alanları isimleri ve resimleriyle yazub arz edeleler ki, gereği gibi haklarından gelinüb sâirlerine mûcib-i ibret ola deyü beğlere ve kâdîlere sene hams ve seb'în ve tis'a-mi'ete Ramazanı'nın evâsıtıyla müverrah[2] müstakil emr-i şerif vârid olub ve ol emr-i şerif-i vâcib'üt-teşrifin sûretin sicill-i mahfûza kayd edüb mazmûn-ı hümâyûn-ı sa'âdet-makrûnıyla dâimâ amel edüb ana muhâlif iş olmakdan hazer üzere olalar deyü fermân olunmağın Defter-i Cedîd-i Hâkânîye kayd olundu.

25. Ve beğlerbeği ve beğler hâsları ve zu'amâ ze'âmetleri ve çeribaşılar ve defter çavuşları ve defter kâtibleri ve kılâ' dizdârları ve kethüdâları ve topçubaşıları ve kethüdâları tîmârları serbesttir; *serbestlik* üzere mutasarrıf olalar[3].

26. Ve Vilâyet-i mezbûrede vâki' olan *knez* ve *kurâyinik*[4] ve *doğancı tâifesi* ellerinde olan berât-ı hümâyûn mûcebince tahrir olunduklarında, karyelerinde

---

1 **Poçpine**: Bağları olmadığı halde başka yerlerden fuçı ile şarap getirip satanların sâhib-i arza fuçı başına verdikleri resme denmektedir.

2 10-20 Ramazan 975

3 Bu maddeden sonraki kısım, diğer benzeri Kanunnâmelerde mevcut değildir.

4 **Knez:** Nâhiye ve şehir kethüdâsı oemek olduğunu daha evvel gördük.

sâkin olduklarında mâdem ki, knez ve kurâyinik olanlar cizye ve âdet-i ağnâm ve sâir hukuk ve rüsûm cem' ve tahsîlinde ve memleket ihyâsında ve perâkende olan re'âyâyı gerü yerlü yerine getürmekde sa'y ve ikdâm edeler. Ve Vilâyet içinde olan haydut ve harâmî tecessüsünde ve ele geçürmekde mücid ve mu'âvin olalar. Ve bir cânibe sefer vâki' oldukda yat ve yarağ ve yasaklarıyla müretteb ve mükemmel sefere bile eşmeğe mültezim olalar.

27. Ve *doğancılar* dahi âdet va kanun üzere *doğan hizmetin* edüb hizmetlerinde kusûrları olmaya. Tasarruflarında olan yerler ile sâir knezler ve doğancılar ne vechile mu'âf ve müsellem olı-gelmişler ise, bunlar da ol vechile mu'âf ve müsellem olalar deyü mukayyed olmağın Defter-i Cedid'e dahi kayd olundu.

28. Amma tahrir olundukları karyelerinde sâkin olmayub göçüb âhar yere varanları ra'iyyet olub sâir re'âyâ gibi hukûk-ı şeri'yye ve rüsûm-ı örfiyyelerin vermek üzere Defter-i Cedid'e kayd olundu.

SÛRET-İ SİCİLL-İ MER'Â VE SUVAD-I NEFS-İ TEMEŞVAR EL-MAHRÛSE[1]

29. Emîr'ül-ümerâ'il-kirâm, zahîr'ül-küberâ'il-fihâm, el-muhtassu bi inâyet'il-Melik'il-A'lâ *Temeşvar Beğler Beğisi Ca'fer Paşa* -Edâmellâhu ikbâlehû ve Kudvet'ül-mecdi vel-ikbâl el-mahsûs bi mezîd-i inâyet'il-Melik'il-Müte'âl *Hizâne-i Âmire-i Temeşvar Defterdârı Muharrem* -Dâme uluvvühû- mahzarlarında Temeşvar'da mütemekkin olan zu'amâ ve erbâb-ı tîmâr ve sâir a'yân ve fukarâ, umûmen hâzırlar olub etdiler ki;

Dâr'ül-guzât vel-mücâhidîn *Mahmiyye-i Temeşvar* bi avn'il-Melik'il-Mu'în zıllullâhi fil-arazîn Padişâh-i sâhib-i temkîn adâlet-karîn -Ebbedellâhu saltanatahû ilâ yevm'id-Dîn ve nasara cündehû alâ a'dâ'id-Dîn- Hazretlerinin eyyâm-ı hümâyûn-ı sa'âdet-makrûnlarında yevmen fe yevmen ziyâdet-i imâret bulub icrây-ı evâmir-i şer'î ve ihkâm-ı mebânî-i mer'î olduğu sebeble ve tamam-ı istikâmet ve kemâl-i adâlet üzere tahrir olunmağla Nefs-i mezbûre ni'am-ı mevfûre ile şenlenüb âbâdân olub müslimîn -Zâdellâhu Te'âlâ şevketehum- cevânib-i erba'asında süknâya kâbil yerlerinde evler bina edüb her cânibi ma'mûr olub sükkânîn sâir belde-i müslimîn üslûbı üzere davarlarına mer'â yeri ta'yîn olunub sicile ve Defter-i Cedid-i Hâkânîye kayd olunmasın taleb ve iltimâs eylediklerinde cemm-i gafîr ile mer'â olacak mahallin üzerine varılub bil-ittifâk *suvad*ları ibtidâsı Kasım Paşa Mahallesinden Yusuf nam kimesne evinden dikilmiş söğüt ağaçlarına ve andan *Hüseyin Çavuş* evine ve andan Cingâneler sâkin oldukları yere ve taraf-ı âharı merhûm *Veli Beğ Eytâmı Çayırı*na andan makâbir-i müslimîne varınca

- **Kurâyinik:** Bu kelimenin manasını tesbit edemedik. Köylere bakan premikürlerin diğer adı olabilir.

1 Her ne kadar Kanunnâmeden bir parça değilse de ve tarihi mu'ahhar yani 976 olsa da, hem Temeşvar'daki mer'âlarla alakalı önemli bir hüküm olması ve hem de müslümanların nasıl yerleştiğini göstermesi açısında önemli bir fermân olduğu için buraya aldık.

suvadları ta'yîn olunub ve ibtidâ-i mer'âları Ramazan Ağa Mahallesinden *Nehr-i Tameş* kenarıyla değirmen yoluna ve *Za'îm Keyvan Havlusu* kenarına ve andan Budak ve Bâyezid havlularına ve andan *Yusuf Kethüdâ* mülkünden merhûm *Mustafa Paşa Tekyesi* kurbünde olan tarîk ile ve andan Ömer Çavuş Bağçesine ve andan tîmâr defterdârı bağçesine ve andan Paşa Hazretleri bağçesine ve andan İne Hân Bağçesine ve andan Çoma nam karyeye giden yolca ormana varınca ve bağçelerin kurâya gider yolun cânib-i yemîni Hatvanlu Ahmed Beğ bağçesiyle ve andan Yusuf Kethüdâ Bağçesine ve Hacı Mehmed ve Hacı Sefer El-Cündî Bağçelerine ve andan doğru ormana varınca ve taraf-ı âharı Ahmed Beğ Bağçesi kurbünden makâbir-i müslimîne ve Turgud Ağa Mahallesinden olan cingânelere ve andan Şeşvar nâm karyeye gider yol Sibresin Petre nâm karye hudûdu dâhilinde ve andan Moyşe ve Çoka nâm karyeler hudûduna varınca zirâ'at olunan yerlerden ve kadîmî çayırlıklardan mâ'âdâ hâlî yerler mer'â ve suvad ta'yîn ve tescîl olunub Defter-i Cedid-i Hâkânîye kayd olundu.

Fî Evâsıt-ı Şevvâl min şuhûr-i senete sittin ve seb'în ve tis'a-mi'ete[1].

1 10-20 Şevvâl 976 senesi demektir.

974/1566 Tarihli Modava ve Temeşvar Sancakları Kanunnâmesi, BOA, TTD. No: 364 (104), sh. 1-11

قانون نامهٔ رعایای لوای طمشوار المحروسه ومودوا و
ولایت طمشوار رعایاسنك قانون قدیملری هر سنه ده که
قاپو کوندیدر ترکجه قوج قاپوجه دیکله مشهوردر خانه دن
خانه یه قراللره بر مجاری فلوری که یوز دینار دروب
کلدکلری دفتر عتیق خاقانیده مقید اولوب وحضرت
پادشاه کردون اقتدار عالم مدار اعز الله انصاره وامده
اعصاره الی یوم القرار دولت واقبال وسعادت واجلال ایله
شرف جلوس سریر سعادت مانوس بیورد قلرندن حوزه حکومت
نصفت شعارلرنده واقع اولان جمیع ممالك محروسه لری
رعایاسنك خانه دن جمع اولنان جزیه لری اونر اقچه
زیاده اولمق فرمان اولنمغین هر خانه دن یوز کرمیشر بنك
جزیه که التمش اقچه اولور و اکی بیك رسم خانه و اکی بیك
امینه و اکی بیك کاتبه جمله یکرمی التیشر بیك تعیین اولنوب
٢ دفتر جدید خاقانیده قید اولندی زیاده المیالر لکن بر
خانه ده کرك بر رعیت کرك اتا ایله بر قاج اوغللر
ویاخود برادرلر که بیکاری و اکینلری
وتجارتلری بر بیرده وبیله اولوب آیروآیرو اولمیالر
وجه مشروح اوزره یوز کرمی التی بیك ویرورلر اما اول
خانه ایچنده اولان اکر برادرلر در واکر اتالری اوغللریدر
بیکاری و اکینلری وتجارتلری باشقه باشقه اوله هر برندن
جزیه الندن جمله هر برخانه ایچون یوز دیکین نابدن التمش
٣ اوغللری یاخود برادرلری اولیوب بیکار اولانلر دخی
جزیه الالر اکنمزو اکینمز بر بیرده دردیمك منع کلدن
بیکار اولدقیچون النور خارجدن کلوب رعایا تویب
المغله بر بیرده اولور زدید وکی نابن ویرمز جزیه سی النور

٤ وشول خانه که پادشاه عالمپناه رعایاسیدر سکا خرلره
جزیه ویرن صاحب ارضه دخی یوز دینار اسپنجه ویرورلر الی
بیك دوز قانمه واللی بیك دوز خرج وبره کلدکلری
٥ مقید اولمغین بینه ایله قید اولندی وعشر غلات وسایر
حبوباتدن وبالجمله ما ینبت فی الارضدن طقوزده بر ویرر
٦ کلدکلری اجلدن بینه ایله قید اولندی وعشر کوار اوث
قواندن بر قوان النه اوزقوانه یتسه هر قواندن اکی اقچه حسابی
٧ اولنه دردر بیك النه و بدعت خنازیردن بیلی چکمیشنلك
دردر بیك النه بیلی چکمیندن نسنه النمزالیالر و بعض
محللرده ملو طلی حصول قید اولنمشدر سورواله ملوطلغه
کلانده هر بیعتدن تکرار در حزملوطه الکیشر بیك النورین با جی
ویردم دیدوکنه اعتبار بوقدر سپاهینه قوریدكلرانده
کزدوکیچون دیودر ملوطلق کندو سوزندن اولسه دردر بیکی
ویبودرا ولکلکیشر بیکی ویرمزلما ملوطلق امز قریه سوزینده الیسه
٨ الکیشر بیکین رسم ویدوردو جزیه لری حکم قاضی لاحق اولمه قدر کمسنه
باقی یادو عنده ن یوز اقچه فرم بر دن اللی اقچه جرم النه و صلب
وسیاسته مستحق اولانلرك قاضی بجل وبرد کدن صکره برینه
مقتلرندن کلوب خارجده الیوب کتمیالر وبدل سیاست
٩ اقچه لری المیه دیو تنبیه اولنمشدر ودمایانك اقچه خونلری
عیلرین ونیکلرین وقوچیلرین وبادکیرلرین المیالر وکندولرین
مجانا استخدام ایلمیالر لکن خدمتلری مقابله سنده بر ترکیه
اوددن وبر عربه اوتلوق ویرلر قریه سی مسافه بعیده ده
ویاخود اوددن واوتلوقلکتوریکه اقتداری اولمیانلرزیاده
برعربه اوددن ایچون اون بیك یکی وبر عربه اوتلوق ایچون
١٠ یکرمی بیشر بیك الالر ایوری نسنه لرین المیه وبکار وزعما

974/1566 Tarihli Modava ve Temeşvar Sancakları Kanunnâmesi, BOA, TTD. No: 364 (104), sh. 1-11

[illegible]

١١ [illegible]

١٢ [illegible]

١٣ [illegible]

١٤ [illegible]

١٥ [illegible]

١٦ [illegible]

١٧ [illegible]

١٨ [illegible]

١٩ [illegible]

974/1566 Tarihli Modava ve Temeşvar Sancakları Kanunnâmesi, BOA, TTD. No: 364 (104), sh. 1-11

974/1566 Tarihli Modava ve Temeşvar Sancakları Kanunnâmesi, BOA, TTD. No: 364 (104), sh. 1-11

طائفه‌سی اللرنده اولان براتهایون موجبنجه بحریلر
اولنمقلری قریه‌لرنده ساکن اولدقلرنده مادام که کشتی
وقاییقلری اولانلر جزیه و عادت اغنام وسایر حقوق
ورسوم جمع وتحصیلنده ومملکت احیاسندن وبرا کندن
اولان رعایانک کبی بیرلو بیرنه کتورمکدن سعی واقدام
ایدرلر وولایت ایچنده اولان حایلر ودرمانی بجسده
واله کتورمکده مجد ومعاون اولورلر وبر جانبه عزم
واقع اولدقده یاتو یراغ ودنیا قلرلرییله مرتب وتکمل
٢٧ سفره بیله اتمکه ملتزم اولالر وطونانجیلر دخی عادت
وقانون اوزره طونانک خدمتی ایدوب خدمتلرنده
قصورلری اولمیه دفترلرنده اولان یرلرییله سایر کفرلر
وطونانجیلر نوجهله معاف ومسلم اولکلمشلر ایسه بونلر
دخی اول وجهله معاف ومسلم اولالر دیو مقید اولمغین
٢٨ دفتر جدیدده دخی مقید اولنمشلردر اما تحریر اولندقلری
قریه‌لرنده ساکن اولمیوب کوچوب اخر یره وارانلری
رعیت اولوب سایر رعایا کبی حقوق شرعیه ورسوم
عرفیه‌لرین ویرمک اوزره دفتر جدیده قید اولنمشدر

صورت حجت شرعی وسواد نشان طمشوار المحروسه
٢٩ امیر الامراء الکرام ظهیر الکبراء الفخام المختص بعنایة الملک الاعلا
طمشوار بکلربکیسی حمزه پاشا ادام الله اقباله وقدوة الامجاد
والاقبال المخصوص بمزید عنایة الملک المتعال غازی عمر طمشوار
دفترداری عمر دام علوه محضرلرنده طمشوارده متمکن اولان
زعما وارباب تیمار وسایر اعیان وفقرا عموما حاضرلر ایدی
امیر بکلربکی دار الغزاة والمجاهدین محمیه طمشوار بمن الملک
المعین ظل الله فی الارضین پادشاه صاحب تمکین عدالت قرین
ابد الله سلطنته الی یوم الدین ونصر جنده علی اعداء الدین حضرتلرینک
ایام همایون سعادت مقرونلرنده یوما فیوما زیادت عمارت
بولوب اجرای اوامر شرعیه واحکام مبانی شرعیه اولدوغی سببله
وتمام استقامت وکمال عدالت اوزره تحریر اولنمغله نفس
مزبوره نعمه موفوره ایله مشحون اباد اولوب جماعت
مسلمین زاد الله تعالی شوکتهم جوانب اربعه‌سنده سکنا ایدلمه
یرلرینه اولوبنا ایدوب هرجانبی معمور اولوب سکانینک سایر
بلاد مسلمین اسلوبی اوزره طوارلرینه مرعی یری تعیین اولنوب
سجله ودفتر جدید خاقانی یه قید اولنمامغین طلب والتماس
ایلدکلرنده جم غفیر ایله مرعی اولاجق محلک اوزرینه
واریلوب بالاتفاق صوادلری ابتداسی قاسم پاشا محله‌سندن
یوسف نام کمسنه‌نک اوزرنده دیکلمش سکود اغجلری واندن چاووش
اوغلی وییولا شوری یمن کتخدا اوغلی کیدنده طرلی عالم ایله ولطیف
اوغلی واندن جنکانه‌لر ساکن اولدقلری یره وطرف اخری رسوم
وطلبلک ایتابی جانبه اندن مقابره طرفینه وارنجه صوادلری
تعیین اولنوب وابتداء مرعیلری رمضان اغا محله‌سندن
نهر طمش کناریله دکرمن یولنه وزعیم کیوان حوالیسی کنارنه

974/1566 Tarihli Modava ve Temeşvar Sancakları Kanunnâmesi, BOA, TTD. No: 364 (104), sh. 1-11

واندن بوداق وبايزيد حوليلرنه واندن يوسف كتخدا
ملكندن مرحوم مصطفى پاشا تكيه سى قربنده اولان طريق ايله
واندن عمر چاوش باغچه سنه واندن تيمارده فرداري باغچه سنه
واندن پاشا حضرتلري باغچه سنه واندن اينه غان باغچه سنه
واندن چوما نام قريه يه كيدن يولجه اورمانه وارنجه وباغچه لر
قراسنه كيدر يولك جانب يميني حطواتلو احمد بك باغچه سيله
واندن يوسف كتخدا باغچه سنه وحاجي محمد وحاجي سنان الجندي
باغچه لرينه اندن لطفي واورمانه وارنجه وطرف آخري احمد بك
باغچه سي قربندن مقابر مسلمينه وطوزغود اغا حمامندن
اولان جنكانلره واندن شتوار نام قريه يه كيدر يول
صيبرسن بچه نام قريه حدودي داخلنده واندن موشه
وجوقه نام قريه لر حدودنه وارنجه زراعت اولنان يرلردن
وقديمي چاير قلعه لردن ماعدا خالي يرلر مرعي وصواد تعيين
وتسجيل اولنوب دفتر جديد خاقاني يه قيد اولندي
في اواسط شوال المكرم لشهور سنة اربع وسبعين وتسعمايه

§. 6- TEMEŞVAR SANCAĞI KANUNNÂMESİ (242)

I- NÜSHALARI VE HUKUKÎ TAHLİLİ

Temeşvar Vilâyeti'nin ilk hukukî düzenlemesi, 962 tarihinde tahrir edilen *BOA. TTD. No: 290 (64), sh. 1-8*'de bulunmaktadır. Temeşvar Vilâyeti Mufassalı olan bu Defterin Mukaddimesinde şu kayıtlar mevcuttur: Hamd olsun Allah'a ve salât ü selâm O'nun Resulüne olsun. Bu defter, Temeşvar Vilâyetinin Mufassal Defteridir. Sultân Süleyman'ın emir ve fermanlarıyla kaleme alınmıştır. *Defter Emini Halil* ve *Kâtib Sinan*, Mufassal Defteri, 1-10 Muharrem 962 tarihinde tamamlayarak südde-i sa'âdete teslim eylemişlerdir."[1].

Mufassal Defterin Mukaddimesindeki bilgilerden anladığımıza göre, Temeşvar Vilâyetinin Nâhiyeleri yani kazâ merkezleri de şunlardır:

Nâhiye-i Temeşvar, Nâhiye-i Henoştor, Nâhiye-i Süveydiyye, Nâhiye-i Aktar, Nâhiye-i Marça, Nâhiye-i Bozovar, Nâhiye-i Pojor, Nâhiye-i Bolçova, Nâhiye-i Modava, Nâhiye-i Boğçe, Nâhiye-i Şemlik ve Nâhiye-i Çovin[2].

Kanunnâmenin hukukî tahlili daha evelkilere benzemektedir. Bu sebeple üzerinde ayrıca durmadık.

II- KANUNNÂMENİN METNİ

KANUNNÂME-İ RE'ÂYÂY-I LİVÂ-İ TEMEŞVAR

1. Meselâ *Vilâyet-i Temeşvar* re'âyâsının kanun-ı kadîmeleri her senede ki, Kasım günüdir, Türkçe *koç katımı* demekle meşhûrdur, hâneden hâneye kırallarına birer Macar filorisin ki, yüzer penezdir, vere-geldükleri ecilden yine öyle vereler[3]. Ve yüz penezde altışar penez ziyâde alınub iki penez *resm-i hane* deyü mîrî içün ve iki penez emîne ve iki penez kâtibe vereler; ziyâde vermeyeler deyü kayd olunmuşdur.

2. Lâkin bir hânede gerek bir re'âyâ olsun veyahud atalariyle bir kaç oğulları veyahud iki üç birâderler ki, yemekleri ve ekinleri ve ticâretleri bir yerde olub ayru ayru olmayalar, bir yerde olalar, hemen bir Macar filorisin verürler. Ammâ ol hâne

1 BOA. TTD. No: 290 (64), sh. 1-8.

2 BOA. TTD. No: 290 (64), sh. 1-2

3 Hâneden hâneye alınan bir filorinin cizye olduğu maddede açıklanmaktadır.

- **Penez:** 21. maddede iki penezin bir akçe olduğu beyân edilmektedir.

içinde olan birâderlerdir veyahud ataları oğullarıdır ki, yemekleri ve ekinleri ve ticâretleri başka başka ola, her birinden yüz altı penez harâc alına. Cümlemiz bir hâne içindeyiz demek fayda etmez.

3. Oğulları veyahud birâderleri olmayıcak bîgâne ola, andan dahi cizye alalar. Etmeğimiz ve ekinimiz bir yerde demek faide etmez. Bîgâne olduğı içün alınur.

4. Ve şol hâne ki, padişah-ı 'âlem-penah içün bir *filori* vere, *ispençe* deyü yüz penez dahi verirler.

Zikr olan yüz penez ispencenin elli penezin Kasım gününde ve elli penezin Hızırilyas gününde vere-geldükleri ecilden yine öyle edâ eyleyeler deyü deftere kayd olunmuşdur.

5. Ve *öşr-i gallât* ve sâir hubûbât ve bil-cümle mâ-nebete fil-arz gallât ve şireden dokuzda bir vere-geldükleri ecilden yine öyle kayd olundı.

6. Ve *öşr-i kevvâre*lerinden on kovandan bir kovan alına; on kovana yetmese her kovandan dörder penez iki akçe hesâbıdır, dört penez alına.

7. Ve *bid'at-ı hanâzîr*in yılı geçmişinden dörder penez alına ve yılı geçmeyenden nesne alınmaz; almayalar. Ama şol hanâzîr ki, ba'zı mahallerde bellutluk kayd olunmuşdır, ana vardıkda anlardan tekrar ikişer penez alına; ben sipahiye verdim dedüğine i'tibâr yokdur. Sipahisine verdüği karyenin etrâfında gezdüği içün verür. *Bellutluk* kendü sınırlarında olsa dörder penez verürler. Ol ikişer penezi vermezler. Ammâ bellutluk âhar sınurında olsa ikişer penez verirler.

8. Ve *cerîme*leri hükm-i kâdî lâhık oldukdan sonra baş yaruğından yüz akçe; kara bereden elli akçe alına, ziyâde alınmaya. Ve salb (ve) siyâset lâzım olanlar akçelerin almayub siyâset edeler; tamam hakkından geleler.

9. Ve re'âyânın akçesiz yemlerin ve yemeklerin ve koçıların ve bargirlerin ve kendülerin meccânen istihdâm olunmaya.

Lâkin hizmetleri mukâbelesinde birer araba odun ve birer araba otluk vereler. Karyesi mesafe-i ba'îdede veyahud odun ve otluk getürmeğe iktidârı olmayan re'âyâdan bir araba odun içün on beş penez ve bir araba otluk içün yiğirmi beş penez alına; ayruk nesne alınmaya.

10. Ve ümenâ ve beğler ve zu'amâ ve erbâb-ı tîmâr olanlar re'âyâların sürüb ve çayırlarun biçtirüb taşıdub yığdırdıkdan sonra otluk içün tekrar akçelerin almayalar ve otlukların dahi almayalar çayırlarun biçtirüb yığdırdıkları kifâyet eder; alursa ehl-i hüküm men' eyleye.

11. Ve öşürleri husûsunda akreb bâzâra iletmek kanun-ı padişahî olmağın akreb bâzâra iledeler; elbetde filan mahalle getür deyü teklif olunmaya; re'âyâ dahi tazyik olunmaya.

12. Ve *'âdet-i agnâm*ları içün her yiğirmi re's koyundan padişah-ı 'âlem-penah hazretlerine bir koyun *vam*[1] deyü alınu-gelüb koyun alınmak enfa' olmağın defter-i cedîde kayd olundı.

1 **Vam Veya Vami**: Yirmi koyundan bir koyun şeklinde alınan resm-i ganeme bu bölgede vam dendiği görülmektedir. Bu kelimenin "ve emir" şeklinde okunması yanlıştır.

13. Yiğirmiye yetişmeyen koyundan koyun başına üçer penez alındukdan sonra bir sürü koyunda kaç çoban olursa çoban başına *koşara*[1] deyü bir koyun vam cem' eyleyen kimesneler, kendüyiçün kralları zamanında alınu-gelmeğin yine alına. Ziyâde almayalar. Koyunları ne kadar olursa olsun koşara çoban başınadır; ana i'tibar olunmuşdur.

14. Sürü olmayub yanında dutanın yiğirmi otuz koyunı olub evi yanında yürüyüb sürüyi itmeyüb padişah-ı 'âlem-penah içün yiğirmi koyunda bir koyun alınur. Yiğirmiye yetişmese koyun başına üçer penez alınur; koşara alınmaz. Cebren almak isterler ise ehl-i hükm olanlar men' eyleyeler; aldırmayalar.

15. Ve bellutluğa giden hanâzîrin yiğirmisinden kıralları zamanda birer re's vam alınurmış. Ammâ şol mahalde alınur imiş ki, bellutluk kıralun ola, mezkûr yerler havâss-ı hümâyâna kayd olunmuşdır.

16. Çakova dağı gibi ve Boğça dağları ve Sipehl nâm mezra'ada olan bellutluk gibi ve Berin ve Çerin dağlarında[2] ve bu asıl mahallerde ki, defter-i cedide kayd olunmuşdur, anın gibilerden *resm-i otlak*ların zabt edüb alalar.

17. *Vilâyet-i Temeşvar*'ın ba'zı yerlerde bağları olub kıralları zamanında dokuzda bir öşürlerin verdüğinden sonra olı-geldüğüni beyân eder[3].

18. Kaş ve Şarad nâm varoşların ve Mododavofça ve sâir bu asıl mevâzı'da *öşr-i şire* alındıkdan sonra kıralları zamanında âhar karyede olub bağları zikr olan yerlerde olub bağların bozmağa gelen kimesenler sâhib-i arza *ako*[4] deyü her bağ başına sekiz kile arpa vere-geldikleri ecilden yine öyle vereler deyü defter-i cedidde ma'lûmdur.

19. Ve zikr olan karyelere muttasıl ba'zı karyeler vardır, anlar ako vermeyüb kâdîm'ül-eyyâmdan sınurları müşâ' ve müşterek iken öşr-i şirelerin verdükden sonra ako arpa vermeyüb ancak öşürden hâsıl olan şire sâhib-i arz bey' eylemek; ederse, bâzâra iletmesine ve fuçı lâzım oldukda ihzârına ve fuçularına ve fuçuları termîmine hizmet ede-geldüği sebebden *ako arpasın* vere-gelmedikleri ecilden vermeyeler deyü kayd olundı.

Lâkin itbidâdan bir def'a fuçı verdükden sonra sâhib-i arz olan kimesne öşr-i şiresin fuçusı ile bile bey' eylese, tekrar sene-i âtiyede fuçı vermezler. Taleb olunmayub sâhib-i arz kim ise öşrü içün fuçıyı kendü akçesiyle alınugelmeğin yine öyle kayd olundı. Ammâ sâhib olduğı fuçunın diyetin kemâkân yine ol fuçuyı diyet edenler edeler.

---

1 **Koşara:** Maddeden de anlaşılacağı üzere, koyunlardan vam toplayan görevlilerin her çoban başına aldıkları bir koyuna koşara denmektedir. Ayrıca ağıl, çit ve çitten yapılmış çoban kulübelerine de denmektedir. Ancak asıl ıstılâh manası maddede anlatılmaktadır (Barkan, **Kanunlar**, 541)

2 Bu madde geçen yer adlarının okunuşlarından emin değiliz.

3 Buraya kadar, 962 tarihli Lipve Kanunnâmesinin aynıdır.

4 **Ako:** Maddeden anlaşılacağı üzere, hâricden bir köy veya varoş sınırı içinde bağ yetiştiren kimselerin bağ bozma zamanında her bağ başına verdikleri sekiz veya ikişer kile arpa vergiye denmektedir. Aynı zamanda hubûbât, şarap ve benzeri şeyleri ölçmeğe yarayan kab manasını da ifade eden Sırp ve Hırvatça bir kelimedir (Barkan, **Kanunlar,** 537). Asıl manası maddede anlatılmıştır.

20. Ako deyü verdüklerin bağları kendü sınurları üzerinde olmayub âhar karyede bağları olanlar vere-gelmişdir. Bağları kendü sınurlarında olan öşürden gayrı nesne vermezler; veregelmedikleri ecilden yine öyle kayd olundı.

21. Ve *resm-i 'arûs* dahi müslümanlardan bâkire içün altmış akçe ve seyyibe içün otuz akçe alına; kefereden bâkire içün otuz akçe dul 'avret içün on beş akçe alına; iki penez bir akçe hisâbı üzere alalar.

22. Ve şiresi olmayan karyeler âhar yerlerden fuçı ile şire getürüb satalar; sâhib-i arza *poçpine*[1] deyü büyük fuçıdan onbeş akçe vereler, küçük fuçıdan yedi akçe vere-gelmişler; yine öyle kayd olundı. Ammâ kendü eğer evlerinde içmek içün getürüb satmayalar, nesne alınmaz, vermeyeler. Ammâ şöyle ki, bir mikdârın içinden bey' eyleye, bir mikdârın içeler, poçpineyi verirler.

23. Beğlerbeği adamları, mîrlivâlar ve zu'amâ ve erbâb-ı tîmâr olanlar re'âyâlarına cebren evler yapdırmayalar; re'âyâ sipahilerine öşür (ve) rüsûmların edâ eyledikden sonra bî-vech hizmetlendirmeyeler. Ve re'âyâlarına cebren tereke ekdirmeğe ehl-i hükm olanlar komayalar.

24. Ve Lipova ve Temeşvar sancaklarının küllî ve cüz'î 'âdet-i ağnâmları mîriye zabt olunub ammâ Arad ve Çanad sancaklarının ki, nehr-i Moriş'in öte yakasında diğer harbî kal'alere karîb olmağla zabtı 'asîr olmağın sipahiye mahsûl kayd olundı.

25. [2]Ve Vilâyet-i mezbûrede vâki' olan *Nevâhî Kethüdâları* ki, *knez* demekle ma'rûflardır, memleket şeneltmekde ve cizye cem'inde ve re'âyâdan hukûk ve rüsûm tahsil eylemekde mu'âvenetde bulundukları sebebden *Kral Yanoş* ve *Petrovik* zamanında hukuk ve rüsûmdan mu'afiyyet üzere olub ve memleketin ihyâ ve âbâdânına bâ'is olub Padişah-ı âlem-penah Hazretleri veyahud Livâ-i mezbûreye vâlî olan ümerâ bir cânibe sefer etmelü oldukda mezkûrlar dahi atı ve donu ve gönder ve kalkan ve sâir âlât-i harbleriyle sefere eşmeğe mültezim olmağın mâdem ki, üslûb-ı sâbık üzere edâ-i hizmet edüb ihmâl ve müsâheleleri olmaya. Sâir knezler ne vechile mu'âfiyyet üzere olı-geldilerse, mezkûrlar dahi eyle olmak içün Defter-i Cedîd-i Hâkânîye kayd olundu[3].

26. Ve livâ-i merkûmede vâki' olan *kurâ kethüdâları* ki, *premikür* demekle ma'rûfdur ve Vilâyet-i mesfûrede olan *kâfir atlusı havsar* demekle meşhûrlardır, mal-i Padişâhî cem'inde ve vilâyet içinde haydut ve harâmî tecessüs eylemekde ve sefer-i hümâyûna eşmekde mu'âvenetde bulundukları sebebden kezâlik Kral Yanoş ve Petrovik zamanında hukûk ve rüsûmdan mu'âfiyyet üzere olmağın, Padişah-ı âlem-penâh Hazretleri veyahud livâ-i mezbûre beği vâm olan beğler bir cânibe sefer etdikde mezkûrlar dahi donu ve gönder ve kalkanı ve sâir âlât-ı harbleriyle sefer hizmetin edüb hizmetlerinde kusûrları olmaya, üslûb-ı sâbık üzere

1 **Poçpine**: Bağları olmadığı halde başka yerlerden fuçı ile şarap getirip satanların sâhib-i arza fuçı başına verdikleri resme denmektedir.

2 Bu maddeden itibaren mevcut maddeler, diğer benzeri kanunnâmelerde yoktur.

3 Bu madde ile Rumeli Eyâletinde de yer alan knez müessesesi bütün yönleriyle vuzûha kavuşmuş bulunmaktadır. Zira bu maddeden anlaşılacağı üzere, nâhiye kethüdâlarının Rumelideki karşılığı knezdir.

sâir havsarlar ve premikürler ne vechile mu'âfiyyet üzere olı-geldilerse, mezkûrlar dahi eyle olalar deyü Defter-i Cedîd-i Hâkânîye kayd olundu.

27. (sh. 363) Mezkûr *Karye-i Modavan* nam *ma'den*e giden tarîkin üzerinde ma'den-i mezbûra mürûr ve ubûr eden tüccârın ve sâirlerinin yolu üzerinde fevkal-had memerr-i nâsda vâki' olmağla nihayet derecede muhavvif (veya mahûf)[1] ve muhâtaralı derbend olub *derbend* ve *âdet-i derbendiyye* vaz' olunmak lâzım olduğu sebebden zikr olan karye ahalisi mahall-i mezbûrı hıfz ve hirâset etmek içün ta'yîn olunub vergilerinden bir mikdârı tahfîf olunmağ ile ihya ve âbâdân olmasına sebeb olduğu cihetden Kanun-ı Şâhî üzere her hâneden yüzer penez harâc ve öşr-i gallât ve resm-i fuçı ve resm-i ağnâm ve resm-i âsiyâbların edâ eyledüklerinden sonra eyledükleri hizmetleri mukâbelesinde ispençe ve odun ve otluk ve öşr-i kevvâre ve bid'at-ı hanâzîr ve *cerehor*dan ve *kal'a yapmak*dan ve *kal'a hizmet*inden ve *yeniçeri oğlanı alınmak*dan mu'âf olub ve sâir *hidemât-ı örfiyye*den müsellem olunmak üzere Defter-i Cedid-i Hâkânîye kayd olundu.

MAHSÛL-İ İSKELE-İ HIRAM-İ ATÎK VE RESM-İ UBÛR DER MUKÂBELE-İ KAL'A-İ HIRAM

28. (sh. 364) Zikr olan İskele Temeşvar Vilâyetine zabt olunmak içün hükm-i şerif vârid olduğu sebebden ber mûceb-i emr vilayet-i mezbûre cânibinden zabt olunmak içün Defter-i Cedid-i Hâkânîye kayd olundu Fî 10 Zilhicce senete 961.

29. Kanun-ı İskele-i Mezbûre: Süvariden iki akçe; piyadenin ikisinden bir akçe; büyük yüklü arabadan altı akçe; koçıdan üç akçe; her gavdan ikişer akçe; fuçı ile hamr gelse, her fuçıdan yirmi beşer penez; berü yakaya geçen küçük fuçıdan on üç penez ve bâzâra geçen piyâdeden ikisinden bir akçe; ol gün iki def'a dahi geçse hemân bir def'a verdüği kifâyet eder; tekrar nesne alınmaz.

30. Ve asıl *Hiram Kal'as*ında olan müslümanlar ve *Hiram Varoş*unda olan kefere ki, âhar karyeden olmaya, kendülerin *çırnık*ları[2] olub bâzârlık içün geçerlerse, nesne almayalar. Âhar kimesneyi geçürürse âhardan alalar. Ve çırnıklarıyla kendülerin kifâfları içün odun ve otluk geçürürlerse, nesne alınmaya; satmak içün geçürürlerse alalar. Asıl Kal'a-i Hıramlu berü yakaya kendü çırnıklarıyla geçerlerse, alınmaz. İskele gemisi ile geçdiklerinde resm-i ubûrı vereler.

---

1 Muhavvif şeklinde olursa korkutucu manasını ifade eder; mahûf şeklinde okunursa korkulu yer manasını ifade eder.

2 **Çırnık:** Kayık ve sandal manalarını ifade etmektedir (**Tarama Sözlüğü, II**, sh. 907).

962 Tarihli Temeşvar Sancağı Kanunnâmesi, BOA, TTD. No: 290 (64), sh. 1-8

الحمد لله الذي دلنا على معرفة التوحيد والاعلام وتعبدنا بكرامتنا
باقسام العبودية والاحكام وشرع لنا ما يصلحنا في الدارين وبين الهدى
والسلام بعد از حمد واجب الوجود درود صدق صلوة الرسالة
زكيات وغرر درر بي پايان تحيات بجناب اعلا حضرت والا رفعت
كاشانه نبوت ديباچه لطف مروت مفتاح باب عاليات حبيب خدا
خاتم انبيا زين اوليا محمد المصطفى صلى الله عليه صلوات زاكيات طيبة دائمة
وعلى آله واصحابه اجمعين اما بعد بو دفتر جديد مفصل ولايت طمشوار
صانها الله عن الآفات مع توابعها الى يوم النشور حرر بامر حضرت پادشاه
على مقداره اعز الله انصاره الى يوم القرار شاه شهريار اسلام پناه
نامدار نام موسس قواعد الافضال والاكرام شهنشاه الاعظم
خاقان المعظم مالك رقاب الامم مولى ملوك العرب والعجم ناصر عباد الله حافظ
بلاد الله الغازي في سبيل الله المجاهد لوجه الله جهانگير جهانبان مطلع
انوار العدل والاحسان اعني السلطان بن السلطان السلطان سليمان خان بن سليم خان بن
بايزيد خان خلد الله سلطنته الى انقراض الدوران مرتب بامر معين باهتمام اقل
الفقرا ونقلها ... في اوايل محرم الحرام سنه اثنين وستين وتسعمائه

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

962 Tarihli Temeşvar Sancağı Kanunnâmesi, BOA, TTD. No: 290 (64), sh. 1-8

قانون نامهٔ رعایای لواء طمشوار

١ [illegible] ولایت طمشوار رعایاسنك قانون قدیملری هر سنه ده که قاسم [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

٢ [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

٣ خراج [illegible]

[illegible]

٤ [illegible]

[illegible]

[illegible]

٥ [illegible]

[illegible]

٦ [illegible]

[illegible]

٧ [illegible]

[illegible]

٨ [illegible]

[illegible]

[illegible]

٩ [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

١٠ [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

١١ [illegible] اهل حکم منع ایله [illegible]

[illegible] قانون پادشاهی [illegible]

[illegible]

١٢ [illegible] رعایا [illegible]

962 Tarihli Temeşvar Sancağı Kanunnâmesi, BOA, TTD. No: 290 (64), sh. 1-8

مهرکیله باس قیونلر پادشاه عالم پناه حضرتلرینه بر قیون

واهم دیو الوکلوب قیون التون انفع اولغین دفتره یازلدی

١٣ قید اولندیکه هر بش قیون اوچون بر قیون بادنه اوچر [illegible]

الندقده بو سورو قیونه تاج چوبان اولدیغیچون چوبان

بادنه [illegible] قیون واهم جمیع ایلبان کسنلر کندولر اوچون

قرالاری زماننده الوکلمیه [illegible] زیاده المیلر قیونلری [illegible]

اولدیغیله اولسون قیون چوبان بادنه اعتبار اولنمشدر

١٤ [illegible] بکرمی اوتوز قیون اولور

[illegible] باننده [illegible] پادشاه عالم پناه اوچون بکرمی

قیوندن بر قیون الور [illegible] قیون بادنه اوچر [illegible]

[illegible] استرلرسه اهل حکم اولانلر منع ایده

١٥ [illegible] قرالاری زماننده بر [illegible]

[illegible]

١٦ [illegible] طاغلری [illegible]

[illegible] طاغلردن [illegible]

[illegible]

١٧ ضبط ایدرلر [illegible] قرالاری

زماننده [illegible] کلدوکی بیان

١٨ [illegible]

عشر [illegible] قرالاری زماننده [illegible] اولان

[illegible]

اوره وبره [illegible] بنه ایله [illegible] معلوم

١٩ [illegible] مدت

[illegible] عشر [illegible]

[illegible] عشردن حاصل اولان [illegible] ابیع ایلیه

[illegible]

کلدوکی [illegible]

[illegible] عشر [illegible]

[illegible]

[illegible]

٢٠ قوجهلو [illegible]

[illegible]

کندو [illegible] عشردن غیری [illegible] بنه ایله وبره

٢١ [illegible]

[illegible]

٢٢ [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

٢٣ بیع [illegible]

[illegible]

[illegible]

962 Tarihli Temeşvar Sancağı Kanunnâmesi, BOA, TTD. No: 290 (64), sh. 1-8

٢٤ [illegible]

٢٥ [illegible]

٢٦ [illegible]

٢٧

٢٨

٢٩

٣٠

ONALTINCI BÖLÜM

VAN EYÂLETİ KANUNNÂMELERİ

§.1- KANUNÎ SULTÂN SÜLEYMAN DEVRİNDE VAN EYÂLETİ VE SANCAKLARI

Van, Türkiye'nin Kuzey Doğusunda bulunan bir vilâyet merkezidir. Buradaki en eski yerleşme alanı, eski hâkimleri olan *Urartular* zamanına ait ve onların devlet merkezi olan *Tuşpa*'dır ki, şimdiki Van kalesinin bulunduğu mahaldedir. İslâm kaynaklarında Van isminden ziyâde Ahlat ve Erciş geçer. Müslümanlar, 238/852 senelerinde bu bölgeyi fethetmişlerdir. XIV. asır sonlarına doğru Doğu Merkezleri Erciş olan Karakoyunlular, Van'a kadar hâkimiyetlerini genişletmişlerdir. Uzun Hasan'ın Doğuda hâkimiyet kurması üzerine, Van Bölgesi, Ak Koyunluların eline geçmiştir. Her iki dönemde de Van Hâkimi İzzeddin Hânedânının elindedir. 1534 tarihinde Veziria'zam İbrahim Paşa Tebriz'e giderken, Van'ın anahtarları Osmanlı devletine teslim olundu ise de, bu uzun sürmedi ve Safevîler tekrar elde ettiler[1].

Bu arada yani 949/1542 tarihinde Van ve çevresinin Osmanlı Devleti tarafından tahrir edildiğini ve *Bağdâd Eyâletine* bağlanan Erciş, Van ve Bargiri ile alakalı ba'zı kanun hükümlerinin tedvîn olunduğunu görmekteyiz[2]. Biz, bu hükümleri, *Bağdâd Eyâleti Kanunnâmeleri* arasında neşretmiş bulunmaktayız[3]. Zaten Osmanlı Arşivindeki diğer belgeler de bunu teyid etmektedir[4]. 1548 tarihinde ise, Van tamamen Osmanlı Devletine teslim olundu ve Van beğlerbeğliğine de Defterdâr Çerkez İskender Paşa getirildi[5].

Teşkîl olunan *Van Eyâletinin* Kanunî devrindeki sancakları şunlardır:

1- Livâ-i Van.

2- Livâ-i Âdilcevâz.

3- Livâ-i Bitlis.

4- Livâ-i Erciş.

5- Livâ-i Keysânî.

6- Livâ-i Bargiri.

7- Livâ-i Alpak[6].

---

1 Göyünç, Nejat, **Van, İslâm Ansiklopedisi**, XIII, sh. 197-199

2 BOA. MMD, No: 17 895, sh. 55-60; **Bağdâd Kanunnâmesi**.

3 **Osmanlı Kanunnâmeleri, V**, sh. 182-190

4 BOA. **Mühimme Defteri**, No: 2, sh. 207

5 Göyünç, Nejat, **Van, İslâm Ansiklopedisi**, XIII, sh. 199-200

6 BOA. 622 Numaralı Ruûs Defteri, **Elviye-i Mîr-i Mîrân Tâbi'-i Vilâyet-i Van**.

Bu sancaklardan, Erciş, Van, Âdilcevâz ve Bargiri ile ilgili ba'zı kanun hükümlerini, Bağdâd Eyâleti Kanunnâmeleri arasında neşrettiğimizi daha evvel belirttik. Burada sadece Bitlis ile alâkalı bir kısa Kanunnâmeyi neşredeceğiz.

§. 2- BİTLİS SANCAĞI KANUNNÂMESİ (243)

I- NÜSHALARI VE HUKUKÎ TAHLİLİ

Bitlis, Van Eyâletinde sancak merkezidir. Yavuz devrinden beri, Bitlis Sancak beğliği, çok az istisnâları ile, Şeref Hânlar denilen âileye varilir ve diğer Kürt beğleri gibi "*beğ*" değil, "*Hân*" adı verilir[1]. Bitlis'in en önemli kazâ merkezleri, Bitlis, *Hizan* ve *Mutki*'dir. Ba'zı devirlerde Ahlât da Bitlis'in kazâsı olarak gözükmektedir. İdrîs-i Bitlisî'nin gayretleriyle Osmanlı Devletine katılan Bitlis ile alakalı elimizde kısa bir Kanunnâme mevcuttur.

*Bitlis Kanunnâmesi*nin elimizde iki nüshası mevcuttur;

Birincisi, *Topkapı Sarayı Kütüphânesi, Revan, No: 1935, Vrk. 168/b-169/a*'da bulunmaktadır ve kısadır.

İkincisi ise, *Tapu Kadastro, Kuyûd-ı Kadîme Arşivi, TTD. No: 109 (62), sh. 1*'deki temel nüshadır. Biz, bu ikinci nüshayı esas alarak Kanunnâmeyi neşredeceğiz. Tesbitlerimize göre, sadece Barkan tarafından neşredilmiştir[2].

Kanunnâmede evvela çeşitli adlar altında harâc-ı muvazzaf ve sonra da kısmet adı altında harâc-ı mukâseme tanzim olunmaktadır. Bu arada bazı örfî resimler ile bâc vergilerinin de Kanunnâmede yer aldığını görüyoruz.

II- KANUNNÂMENİN METNİ

KANUN-I BÂC-I BİTLİS

1. Vilâyet-i mezbûrede şimdiye değin olı-gelen *Ekrâd âdeti* ki, *resm-i hâne* deyü her hâneden dörder buçuk akçe alınub ve *resm-i cüllâh* deyü her neferden dörder buçuk akçe alınub ve *resm-i alef* deyü her neferden altışar akçe alınub ve *resm-i mâkyân* deyü her neferden ikişer akçe alınub ve *resm-i îdiyye* deyü her sürüden ikişer re's alınur.

2. Ve *resm-i nevrûziyye* deyü her hâneden yedişer akçe alınub ve *resm-i boz* deyü her köyden ellişer akçe alınub ve *resm-i kefendûz* deyü her başmakcıdan yirmi beşer akçe alınur.

---

1 Öztuna, **Osmanlı Devleti Tarihi,** II, sh. 329; Şemseddin Sami, **Kâmûs'ül-A'lâm**, II, 1239-1240

2 Barkan, **Kanunlar**, sh. 192-193

3. Ve *Muş* ve *Çukur* ve *Ahkân* Nâhiyelerinde *resm-i kışlak* deyü güz faslında her çiftden altı İstanbul kilesi darı alınub ve *resm-i revgan* deyü her çiftden bin iki yüz dirhem yağ alınur.

4. Ve zikr olan Nâhiyelerde ve *Tatvan* ve *Ahlât*'da *resm-i kâş* deyü güz faslında her çiftden kırk sekizer akçe alınur.

5. Ve bu mehâyiflerden gayrı terekelerinden dahi onda üçü alınub yedisi re'âyâya verilüb te'addîlerinin nihâyeti olmayub hâliyâ bu mezâlim emr-i hümâyûn ile ref' olunub *Vilâyet-i Diyarbekir Kanunu* vaz' olundu.

6. Keferesinin eküb biçdikleri her ne ise, beşde bir *kısmet* verüb, eğer havâss-ı hümâyûndur ve eğer sancakbeğleri hâslarıdır, aynıyla tereke alınub galle bahâ deyü re'âyâdan bir akçe ve bir habbe taleb olunmaya.

7. Ve keferenin evlüsünden yirmi beşer akçe *ispençe* alınub ve altı akçe *ırgâdiyye* alınub ve mücerred olub kisb ü kâra kâdir olandan yirmibeşer akçe ispenç alınub ve ağnâmı ve peteği ve âsiyâbı olandan Defter mûcebince rüsûmı alınub Ekrâd ve gayrıdan kat'â bir akçe ve bir habbe alınmaya.

8. Vilâyet-i mezbûreden *Hoyt* ve *Gezenç* ve *Boğnat* ve *Umur Beğ* Nâhiyeleri ve *Gevaş Nâhiyesi* ziyâde sa'b ve sengistân olmakla zirâ'atleri şey'-i kalîl olub ekser re'âyâsı fakr üzere olmağın *cizye*leri her nefere otuz beşer akçe takdîr olundu. A'lâ ve ednâ i'tibârınca te'âdül üzere cem' olunub otuz beşerden ziyâde akçe alınmaya.

9. Ve zikr olan Nâhiyelerden gayrı nâhiyelerde elli beşer akçe takdîr olunmuşdur; anlardan dahi a'lâ ve ednâ i'tibârınca te'âdül üzere cem' oluna. Ve *Âdilcevâz Nâhiyesi* dahi serhadde olmağın cizyeleri otuz beş akçe takdîr olunmuşdur; ziyâde alınmaya.

10. Vilâyet-i Mezbûrede olan müslümanlar eküb biçdiklerinde *öşür* ve *sâlârî* vermek üzere kayd olundu ki, sekizde bir olur. Ve yerleri dahi ekser gûhistân olub ve oralarda olanlar dahi ancak kifâf-i nefs içün cüz'î zirâ'at eyleyüb ol sebebden *resm-i çift* yazılmayub *resm-i zemîn* kayd olundu.

11. Defter evvelinde Kanunnâme-i ...... yazıldığı üzere a'lâ yerden iki dönüme bir akçe resm-i zemîn alınub ve ednâ yerden üç dönüme bir akçe resm-i zemîn alınub ve zirâ'at etmeyenlerden veyahud resm-i zemîni *resm-i bennâk*den eksük olandan on ikişer akçe resm-i bennâk alınub ve mücerred olub kisb ü kâra kâdir olandan altı akçe *resm-i mücerred* alınub ve müslümanlara ırgâdiyye kayd olunmamışdır; ırgâdiyyeleri taleb olunmaya.

12. Ve Nefs-i Bitlis'in ve Nefs-i Ahlat'ın ve Âdilcevâz'ın müslümanlarına *baş akçesi* ve *ırgâdiyye* kayd olunmamışdır. Zikr olan rüsûm anlardan taleb olunmaya.

DER BEYÂN-I HARİR VE AKMİŞE VE ÇUKA VE KETTÂN

13. Ve Haleb'de harir ile eşlenen akmişe yükünden ubûr etdükde yüz elli altışar akçe alınurmış. Yine ol üslûb üzere mukarrer kılındı.

14. Ve bıçak ve sükker ve sabun ve hınnâ ve kılâ ve nişadır ve isfîdâc ve bakır ve sac ve kırmızı boya ve çivid ve râvend-i Çînî ve sâir bunun emsâli metâ' ubûr etse, her yükden yirmi altışar akçe alınurmış. Yine mukarrer kılındı. Amma bakam ve kızıl toprak ubûr etse, nesne alınmaz imiş. Yine alınmaya[1].

15. Ve *emîn*ler, kendüleri içün her yükden ellişer akçe alurlar imiş; merfû'dur, alınmaya[2].

1 Bu maddede geçen tabirlerin bir çoğu daha evvel neşr olunan Trablus Sancağı Kanunnâmesinde izah olunduğundan burada tekrar olunmadı.

2 Kanunnâmede daha evvel Hasan Padişah zamanında var olan bir kısım bid'atların ref' edilerek yerine Diyârbekir Vilâyetinde tatbik olunan Osmanlı Kanunnâmesi hükükmlerinin vaz' edildiğini müşâhede ediyoruz.

Bitlis Sancağı Kanunnâmesi, Tapu Kadastro, Kuyûd-ı Kadîme Arşivi, TTD. No: 109 (62), sh. 1

١
٢
٣
٤
٥
٦
٧
٨
٩
١٠
١١
١٢
١٣
١٤
١٥

ONYEDİNCİ BÖLÜM

ZÜL-KADRİYYE EYÂLETİ KANUNNÂMELERİ

§.1- KANUNÎ SULTÂN SÜLEYMAN DEVRİNDE ZÜL-KADRİYYE EYÂLETİ VE SANCAKLARI

*Zül-Kadriyye Eyâletin*in diğer adları, *Dulkadiroğlu Eyâleti* ve *Maraş Eyâleti*'dir. Dulkadir kelimesinin kökü hakkında farklı görüşler var ise de, bunun beğliğin kurucusu *Zül-kadr Zeynüddin Karaca Beğ*'in adından alındığı çok açıktır. *Zül-Kadr*, şeref ve haysiyet sâhibi manasında ismin başına getirilen ünvânlardandır. Bunu, başka köklerde aramak, biraz garip kaçmaktadır. Zikrettiğimiz sebep dolayısıyla, Osmanlı belgelerinin tamamında ve farklı okunmalarına karşın kitâbelerde, hep Zül-Kadriyye veya Zül-Kadr tarzında okunmaktadır[1].

Zül-Kadriyye, 1337 tarihinde *Zeynüddin Karaca Beğ* zamanında kurulan ve 1522 yılında son beğleri *Ali Beğ*'in katledilmesiyle sona eren Maraş ve çevresinde hâkimiyetini sürdürmüş bir Türkmen Devleti'dir. Türkmen kabilelerinden birinin reisi olan Zül-Kadr Zeynüddin Karaca beğ, 780/1337 yılında önce Maraş'ı ve sonra da Elbistan'ı fethederek beğliği kurmuştur. Oğlu Halil Beğ, beğliğe Malatya, Harput ve Besni'yi de katmıştır. Bunun kardeşi ve halefi *Sevli Beğ*, kızlarından birini *Çelebi Sultân Mehmed*'in oğlu Bâyezid'e ve birini de *Sivas Hâkimi Kâdî Bürhâneddin*'e vererek durumunu kuvvetlendirdi. Hama'yı da kendi beğiliğine kattı. Ancak Memlüklü hükümdarı Berkuk ile girdiği muhârebe neticesinde bir komplonun kurbanı olarak öldürüldü. Bu arada Anadolu'yu fetheden Osmanlı paşası Timurtaş Paşa tarafından bu bölge Osmanlı topraklarına katıldı. Yıldırım Bâyezid, hem Kâdî Bürhâneddin ve hem de Sevli Bey'in oğlu Sadaka Bey'in saltanatlarına son vererek, yerine Sevli Beğ'in yeğeni Nasîrüddin Muhammed Beğ'i getirdi.

Osmanlı-Memlüklü ve Akkoyunlu arasında sıkışıp kalan Zül-Kadriyye Beğliğinin başına Nasîrüddin Muhammed beğ'den sonra Osmanlı tarafdarı oğlu Süleyman beğ gelmiştir. Süleyman Beğ'den sonra ise, dört oğlu kalmıştır; Arslan, Şehsuvar, Şah Budak ve Alâaüddevle. Bunlar sırayla beğliğe gelmişlerse de, Osmanlılar Şehsuvar Beğ'i ve Memlüklüler de Budak Beğ'i desteklemişlerdir. Yavuz Sultân Selim'in Çaldıran Seferinde kendisinden asker talebini müsbet karşılamayan Süleyman Beğ'in bu tavrının intikâmı, dönüşte oğlu Alâaddin Beğ'den alınmış ve tahtından indirilerek yerine Şehsuvar Beğ'in oğlu Ali Beğ geçirilmiştir. Daha sonra 1522 tarihinde Ali Bey de Tokat'ta

---

1 Yınanç, Re'fet, **Dulkadır Beğliği,** Ankara 1989, sh. 6 vd.; Şemseddin Sami, **Kâmûs'ül-A'lâm, III**, sh. 2226-227 ve konuyla ilgili Osmanlı Kanunnâmelerinin tamamı.

katledilince, 141 yıl saltanatını devam ettiren *Zül-Kadriyye Beğliği* tarihe karışmış ve bunun yerinde Osmanlı devletine bağlı *Zül-Kadriyye Eyâleti* kurulmuştur[1].

Zül-Kadriyye Eyâleti'nin Kanunî devrindeki sancaklarını ise, elimizde mevcut kaynaklara göre şöyle sıralayabiliriz:

1- Ayntâb Sancağı.

2- Bozok Sancağı (Kısa bir süre bu Eyâlete bağlanmış ise de sonradan Rum Eyâletine bağlı bir sancak haline getirildiğinden, Kanunnâmelerini, daha evvel Rum Eyâleti Kanunnâmeleri arasında neşretmiştik[2]).

3- Kars-ı Zül-Kadriyye Sancağı.

4- Malatya Sancağı (Kısa bir süre bu Eyâlete bağlanmış ise de sonradan Rum Eyâletine bağlı bir sancak haline getirildiğinden, Kanunnâmelerini, daha evvel Rum Eyâleti Kanunnâmeleri arasında neşretmiştik[3]).

5- Maraş Sancağı.

7- Samsad Sancağı.

8- Sis Sancağı.

9- Uzeyr Sancağı.

10- Tarsus Sancağı (Aslında önce Şam ve sonra da Karaman Eyâletine ve Haleb Eyâletine bağlı bir sancak haline getirilmişse de, bir ara Zül-Kadriyye Eyâletine Sis Sancağı ile birlikte bağlandığından, Kanunnâmelerini burada zikredeceğiz.)[4].

Önce bütün Eyâleti ilgilendiren *Alâüddevle Beğ Kanunnâmesi*ni ve sonra da sırasıyla sancak kanunnâmelerini neşredeceğiz.

§. 2- ZÜL-KADRİYYE EYÂLETİ (ALÂ'ÜDDEVLE BEĞ) KANUNNÂMESİ (244)

I- NÜSHALARI VE HUKUKÎ TAHLİLİ

Osmanlı Devleti müslüman bir devlettir; müslüman devletlerin hukûk sisteminin esasını ise İslâm Hukûku teşkil eylemektedir. Bu sebeble bir belde veya bölge müslüman devletler arasında el değiştirdiği zaman, hukûk sistemlerinin ciddî bir değişikliğe uğramasını beklemek, İslâm Hukûk sistemini bilmemek olur. Ayrıca bu sır anlaşılırsa, Osmanlı Devletinin neden asırlarca çok geniş müslüman topraklarını hâkimiyeti altına alıp bunu devam ettirdiği de idrâk olunabilir.

---

1 Şemseddin Sami, **Kâmûs'ül-A'lâm**, III, sh. 2226-227; Yinanç, Re'fet, **Dulkadır Beğliği**, Ankara 1989; Yinanç, Re'fet/Elibüyük, Mes'ûd, **Maraş Tahrir Defteri (1563)**, I, sh.XI-XXX.

2 **Osmanlı Kanunnâmeleri**, VI, sh 224-247

3 **Osmanlı Kanunnâmeleri**, VI, sh. 264-287

4 Âtıf Efendi, No: 1734, Vrk. 205/b; BOA. 622 Nolu Ruus Defterindeki Liste.

İşte bu dediklerimizin en güzel misâllerinden biri de, Zül-Kadriyye Eyâleti ile alakalı ilk Kanunnâmedir. Bilindiği gibi *Zül-Kadriyye Eyâleti,* Osmanlı devletinden önce *Zül-Kadriye Devletinin* elindeydi. Zül-Kadriye devletinin büyük devlet adamları *Sultân Alâüddevle* ve oğlu *Şahruh* zamanlarında Maraş ve çevresi ciddi bir imar faaliyetine sahne olmuş ve bunu tesirleri Osmanlı Devleti zamanında da devam eden bir tahrir işlemi takip etmişti. Sultân Alâüddevle ve oğlu tarafından hazırlanan tahrir defterlerine bölgenin Kanunnâmesi de konulmuştur. İşte bu Kanunnâme'de İslâm Hukûkunun ülül-emre tanıdığı ta'zir suç ve cezalarını tesbit ve tayin yetkisi kullanılmış ve her müslümanın uymakla yükümlü olduğu had ve kısas cezalarına aslâ dokunulmamıştır. Osmanlı Devleti bu bölgeyi fethedince, esasda Osmanlı Kanunnâmeleriyle ittifak eden ve sadece para birimleri, para cezalarının mikdârları ve benzeri talî konularda farklılık bulunan Sultân Alâaddin'e ait Kanunnâme'ye aslâ dokunmamış ve sadece yeni hazırlanan Tahrir Defterine mezkûr Kanunnâmeyi kaydetmekle yetinmiştir. Sonradan yapılan ise, sadece para cezalarını mikdârları, para birimleri ve benzeri tâlî konulardaki değişiklikdir.

Kanunî zamanında yapılan ilk tahrir defteri, Sultân Alâaddin zamanında tedvîn olunmuş olan Kanunnâmeyi tekrar etmektedir. Kanunnâmenin en önemli bölümleri arasında, sırasıyla, İslâm Hukûkunda had cezaları arasında yer alan *kat'-ı tarik* ve hırsızlık suçlarının had cezaları ile unsurlarının eksik olması hallerinde verilecek ta'zir cezaları; daha sonra zinâ suçu ile alakalı had cezaları ve unsurları eksik olması halinde verilecek ta'zir cezaları ve özellikle ta'zir bil-mal denilen para cezaları; şahsa karşı işlenen cürümlerle alakalı *kısas ve diyet cezaları* ile bunların şartları teşekkül etmemesi halinde verilecek tazir cezaları; ba'zı bid'atların kaldırılması ve nihâyet *zekât-ı sevâim* demek olan resm-i ganem ile alakalı hükümler yer almaktadır.

Bu Kanunnâme ile ilgili Barkan'ın değerlendirmelerini aynen alıyor ve mukayese edilmesini okuyuculardan istiyoruz:

> "Sultan Süleyman tahrirlerinin neticelerini bir araya toplamak suretile vücude getirilen defterlerden birinde bulunan bu kanun, sonundaki kayıddan anlaşıldığı üzere, Alâ'üd-devle bey kanunnamesinin aslından tagyir ve tebdil edilmeksizin nakledilmiştir. Filhakika mukaddemede verilen izâhatda da bu kanunun Zül-Kadriye vilâyetinde eskiden vali ve daha evvel hakim olan ümerâ-i sâlife tarafından vaz' edilen ve gerek sipahi ve gerek ra'iyyet tarafından babalarından gördükleri şekilde değiştirilmeden tatbik edilen bir kanun olduğu ve Osmanlı padişahı tarafından makbul ve mer'i buyurularak bu vilâyet halkı arasında cârî olan âdet mucibince kaleme alındığı haber verilmektedir. Büyük bir kısım Anadolu beyliklerinde mevcut bulunan kanunların Osmanlı imparatorluğunda uzun müddet aynen muhafaza edilmiş bulunduğunu ve ancak yavaş yavaş mahallî hususiyetlerini kaybederek tipik Osmanlı kanunlarına irca' edildiklerini ileride Diyarbekir kanunnâmesile Hasan padişah kanunlarının mukayesesi bize daha iyi gösterecektir. Buraya dercetdiğimiz 'Alâ'üd-Devle Bey Kanunu da işte bu hususu, yani Osmanlıların mahallî örf ve âdetlere ne kadar ri'âyetkâr olduklarını göstermek itibariyle mühimdir. Bu kanun, aynı defterde bulunan ve kendisine çok benzediği için, mukayeseli bir şekilde tetkiklerini mümkün kılacak surette numaralanıp bir arada basdırılan Bozok-Yozgat Kanunu ile birlikte, bu civarda mevcut *Türkmen âşiretleri* arasında yaşıyan örf ve âdetleri aksettiren bir ceza kanunu olmakla

beraber, bu mıntıkada asıl Osmanlı kanunlarından farklı olduğu için bid'at telâkki edilen bir takım ziraî ve malî kanunların da Osmanlılar zamanında bir müddet tatbik edilmiş olduğunu gösteren kayıtları da ihtiva etmektedirler. Bu kanunun kısmen harabolmuş ve dökülmüş olan bir sureti İstanbulda Başvekâlet arşivinde 932 tarih ve 375 numaralı defterde bulunmaktadır"[1].

Kanunnâme, daha evvel Ömer Lütfü Barkan[2] ve Re'fet Yinanç[3] tarafından neşredilmiş bulunmaktadır.

Kanunnâme'nin elimizde iki nüshası bulunmaktadır:

Birincisi, BOA. TTD. No: 998 (735), sh. 414-417'deki nüshadır. Defterin tertip ve tanzim tarihi 932/1525'dir. Neşre, bu nüsha esas alınmıştır.

İkincisi, yine *BOA. TTD. No: 402 (375), sh. 17-20*'de bulunan bir nüshadır. Defter aslında bir maliye defteridir ve 932/1525 tarihinde tedvîn olunmuştur.

Defter'in Mukaddimesinde Zül-Kadriyye Eyâletinin Muhâsebesi yani bir nevi bütçesi de yer almaktadır. Şöyle ki;

"Muhâsebe-i Vilâyet-i Zül-Kadriyye

Ümerâ-i elviye 5	Kudât 5	Müderris 2	Zu'amâ Nefer 31
Sipahiyân Nefer 2 460	Nefs 5	Kılâ' 4	Kurâ 523
Mezâri' Kıt'a 3412	Cemâ'at 665	Çiftlik Kıt'a 62	Kışlak Kıt'a 64
Yaylak Kıt'a 35	Âşiyânhâ-i Bâz ve gayrihî 82	Enhâr 98	Ma'den-i Sîm Tâbi'-i Göksun 1
Âsiyâb Bâb 199	Dekâkîn Bâb 36	Bezistân 1	Câmi' Bâb 4
Medrese Bâb 2	Mesâcid Bâb 10	Zevâyâ Bâb 14	Hammâm Bâb 4

Nefer 76 181

Minhâ Hânehây-ı Avârız;

1 Barkan, **Kanunlar**, sh. 114-124

2 Barkan, **Kanunlar**, sh. 120-124.

3 Yinanç, Re'fet, **Dulkadır Beğliği**, Ankara 1989, sh. 108-113

Hâne-i müslümânân ve Gebrân 57.904	Mücerredân-ı mezkûrîn 8633
Müslümânân 55.317	Müslümânân 8452
Gebrân 2587	Gebrân 181

Minhâ Hânehây-ı Gayr-ı Avârız Nefer 9644;

Sâdât 25	Hutabâ Ve E'imme ve Mü'ezzinân Nefer 967	Müteka'id-i Sipâhiyân ve Sipahi-zâde Nefer 3447	Eşkünciyân Nefer 126
Müstahfazân Nefer 80	Ser-müsellem ma'a mutlak Nefer 395	Mu'âf Nefer 571	Çeltükçiyân Nefer 1434
Sayyâdân ve Kayacıyân Nefer 402	Ma'denciyân Nefer 183	Koyuncuyân Nefer 196	Hademe-i Makâm-ı Ashâb-ı Kehf Nefer 27
Muhassıl Nefer 136	Nevkerân Nefer 171	Sâhib-i Berât Ve Sâhib-i Mülk Nefer 112	Bâzbân Nefer 8
Nacar Nefer 3	Kemângezân Nefer 44	Pîr-i Fânî ve A'mâ ve Sâil Nefer 152	Keşîşân Nefer 36
Âdet-i Çeri Nefer 1120			

Hâsıl 95 Yük ve 65.128 Akçe

Minhâ:

Hâshâ-i Hazret-i Padişâh-ı âlem-penâh Hâsıl 11 Yük ve 30734 Akçe	Hâshây-ı ümerâ Hâsıl 7 Yük ve 43.604 Akçe
Tîmârhây-ı zu'amâ ve sipâhiyân Hâsıl 70 Yük ve 78.718 Akçe	Tîmârhây-ı Müstahfazân-ı Kılâ' Hâsıl 1 Yük ve 12.076 Akçe
Tîmâr-ı Sayyâdân Hâsıl 2899 Akçe	Evkâf ve Emlâk Hâsıl 4 Yük ve 97.097 Akçe"[1]

1 BOA. TTD. 998 (735), sh. 408-409

II- KANUNNÂMENİN METNİ

BİSMİLLÂHİRRAHMÂNİRRAHÎM VE BİH'İL-'AVN

Âyîn-i adâlet-disâr ve kavânîn-i ma'delet-şi'âr ki, sebeb-i sa'âdet-i hâl-i berâyâ ve bâ'is-i tereffüh-i ahvâl-i re'âyâdır, beheme hâl hakk-ı ra'iyyetde ri'âyet lâzım ve nazm-ı nizâm-ı memleket içün amel olunmada vâcib ve mühim olduğı sebebden, *Vilâyet-i Zül-Kadriyye*'ye sâbıkan vâlî ve mukaddemâ hâkim alet-tevâlî olan ümerâ-i sâlife -Rahimehum'ullâhu Te'âlâ- bu *Kanunnâme-i Şerîfe*yi vaz' edüb, eğer sipahi ve eğer ra'iyyetdir, bu üslûba amel edüb انا وجدنا اباءنا على هذا ma'nâsına tebdîl ve tağyîr vermeyüb Padişah-ı sa'âdet-penâh ve kahr-intibâh -Meddellâhu Te'âlâ zıllehû ilâ ebed'id-dühûr- Hazretleri ri'âyeten lehum ve himâyeten aleyhim bu Kanunnâme-i Şerifeyi vaz' edüb makbûl ve mer'î buyurub emr-i hümâyûn mûcebince alâ mâ cerâ'l-âdetü fî mâ beynehum tesvîd ve tahrîr olundu. Budur ki:

1. Evvelâ her kimesne kim, yol kesüb *haramîlik* etse, *siyâset* oluna[1].

2. Ve her kim at uğrılasa eli kesilmezse on sekiz altun alına. Eğer sığır uğrılasa *kat'-ı yed*[2] olmazsa on dört altun alına. Ve bu mezkûrlara her kim ki, *şerîk* olsa, eğer üç ve eğer dört kimesnedür, her birinden tamâm cerîme alına. Ve koyun ve keçi uğrısından beş altun alına.

3. Eğer bir kişi iki at ya iki deve ya iki sığır ya iki katır ya iki koyun veyahud ikiden artuk bir def'a ya iki def'a *serika*[3] eylese, her davar başına mezbûr tamâm *cerîme* alına; üçden artuk serika eylese bir def'a yine üç davar cerîmesi alına.

4. Ve kovan ve saban demüri ve çul ve bukağu ve özengi ve eyer ve bunlara mümâsil nesne serika eylese, bahâsı on akçe ola, beş altun alına.

5. Ve her kim ev yarsa *kat'-ı yed* olmazsa yirmi altun alına. Ve eğer kapu yarsa kat'-ı yed olmazsa on beş altun alına.

6. Ve her *sârık*ın ki, kat-'ı yed ola, eğer aynı ile serika etdüği davar durursa alınub sâhibine verile; durmaz ise *tazmîn* olunmaya[4].

7. Her kim uğrıyı uğrılık ederken ursa öldürse, suçlu olmaya.

8. Her kim ki, uğrılıkla müttehem ola, andan bir nesne sezseler örfen tazmîn etdüreler.

9. Bir kimesne gece ile bir eve girse, girmesi ma'hûd değül ise, örfen ev sâhibi ursa öldürse suçlu olmaya.

---

1 Burada **"siyâset oluna"** ifadesinden kasıt, şer'î cezasının tatbik edilmesi demektir.

2 **Kat-ı' Yed**: Hadd-i sirkat demek olan el kesme cezasıdır.

3 **Serika**: Hırsızlık demektir ve sirkat kelimesinin bir başka kalıptaki halidir.

4 Bu madde, fıkıh kitaplarında yer alan Hanefilerin görüşünü aynen kanunlaştırmış bulunmaktadır.

10. Her kim *zinâ* eylese şer' ile ya örfile subût bulsa, ergen ise *had* olmaz ise on üç altun alına. Evlü ise *recm* olmaz ise on beş altun alına[1].

11. Eğer nişanlusuna *duhûl*[2] etse, zinâ gibidür. Ammâ varsa duhûl etmese beş altun alına.

12. Her kim ki, eve girse zinâ kasdına yahud yapışsa öpse ol öpülenin rızâsı olsa, *zinâ cerîmesi* alına. Eğer gücile ise girdüği ya öpdüği veya yapışduğı, beş altun alına. Eğer kız öpdiyse andan *zinâ cürmi* alına. Eğer kız rızâ ile öpdürse, atasından ya kardaşından on on iki altun alına. Eğer gücile öpdiyse atasından ya kardaşından nesne alınmaya. Ammâ evidir zinâ cürmi alına iki cânibden bile.

13. Eğer bir kimesne mahremini ecnebi ile *mülâ'abe* ve *mübâşeret* ederken görse anları öldürse, *kanlu* değüldür[3]. Örfen günahlu oldı deyü nesne alınmaya.

14. Bir kimesne dâim *pezevenklik* etmek 'âdeti olsa, yüzüne kara dürtüb rüsvây-ı âlem edeler; burnunı ve kulağını keseler; eğer değül ise beş altun alına[4].

15. Ve bir nice kişi ev basub kız kapsalar her birinden varanın on beş altun alına. Eğer âdem *cerâhat* eyleseler, şer'an diyeti alınub sâhibine vereler. Ve eğer oğlan çekseler, arıdalar ve illâ yirmi dört altun alına. Eğer muhabbet bile ise iki tarafa zinâ haddin uralar ve illâ zinâ cürmi her birinden alına.

16. Eğer kız çeküb alub gitdüğinden sonra nikâh etse, nikâhı fâsiddür, *ta'zir* edeler. Meğer ki, velîsi câiz göre. Yine buncılayın rızâsı ile uydursa *nikâh* etse, velîsi tecvîz etmese, *küfüv* olduğı[5] cihetden ta'arruz câizdür.

17. Ve oğlancuklar mübâdele eyleseler, ziyâde tevcî' edüb ta'zir edeler. Ammâ cürm alınmaya.

18. Her kim kan eylese, katle müstahak ise *kısâs* oluna. Ya sulha ya diyete müstahak ise, diyetden gayrı otuz altun cürm alına[6].

19. Eğer diş çıkarsa dişi çıkan savaşa sebeb olsa şer'an lâzım olan diyetin nısfı alalar ve diş çıkarandan sekiz altun alalar.

---

1 Bu maddede, İslâm hukukundaki hadd-i zinâ ile ilgili hükümler özetlenmiştir. Ergen yani bekâr olan kimse zinâ suçu işlediğinde had vurulması yani 100 değnek had cezasının tatbik edilmesi ve evli kimse zinâ suçu işlediğinde ise recm cezasının tatbiki istenmektedir.

2 **Dühûl:** Cinsî münâsebet demektir. Bu maddeye göre, nişanlılık evlilik akdi demek değildir.

3 **Mülâ'abe:** Kadın erkeğin birbiriyle oynaşması ve mübâşere ise sarmaş dolaş olmaları demektir.

- **Kanlu:** Yani diyet borcunu ödemeye mahkûm edilemez. kısâs zaten yapılamaz.

4 Bugün cemiyet hayatını kemiren ahlaksızlık ve fuhuş ticâretinin önüne aslâ geçilemezken, bir kısım yazarların bu hükmü ve hem de ahlaksızlığı kökünden kesmiş olan bu hükmü, tenkid etmeye kalkışmaları, ilgi çekicidir (Bardakçı, Murat, **CMUK'un Atası: Kanunnâmeler**, 27.06.1993 tarihli Hürriyet'in Show Eki).

5 **Küfüv:** Yani kocanın kıza denk olması icabeder. İşte küfüvlük cihetinden velisinin kızın evliliğine itiraz hakkı vardır. Bu tür evlilikler mevkûf sayılırlar.

6 Maddede de görüldüğü üzere, kan eylemenin yani kasden adam öldürmenin cezası kısâsdır. Af veya sulh yoluyla kısâs düşerse, maktûlün velileri diyet alırken devlet de ta'zil bil-mal olarak cürm yani para cezası alabilmektedir.

20. Eğer barmak sısa ya baş yarsa taş ile yahud ağac ile yahud bir katı nesne ile ursa, beş altun alına; birini başı yarılana vereler.

21. Ammâ eli ile urub uvatsa ya yakasın yırtub saçın sakalın yolsa, otuz akçe alına.

22. Kara bere ve sıyruk ki, taş ile ya ağac ile olsa, yaruk hükmi gibidir. Eğer bunlar el ile ya tırnağ ile olsa, burun kanamak gibidür.

23. Her kim kol sısa yahud ayak sısa yahud bir uzvını sındursa döşeğe düşer eylese, kazancından kaç gün kalsa betâlet zamanın on dört altun alına ve hatâ ile eylese beş altun alına.

24. Ve *göz çıkaran* diyetin sâhibine verüb on dört altun alına. Ve hatâ ile etse beş altun alına.

25. Ve eğer kulağın urub taş ile ya ağac ile sağır eylese ve burnın kesse, hükmi göz hükmi gibidür. Şer'an diyet aldukdan sonra kasden eylese on dörder altun alına; degül ise beş altun alına.

26. Eğer bir katı nesne ile urub kara bere etse, bir altun alına. Ve el ile ve yumruğ ile ve depme ile etse, otuz akçe alına. Saç sakal yolsa öyle oluna. Eğer kılıc ile ya bıcağ ile ya ok ile urub yer etse, on altun alına.

27. Eğer öldürmek ya paralamak kasdına kovsa, kurtulsa dönse paralasa ya kolun ya parmağın sısa hiç nesne yok.

28. Eğer kılıç ya bıcak çıkarsa ya ok gizlese çalmak ve urmak kasdına, çalsa ikiyüz akçe alına. Eğer çalub kılıc ile veya ok ile ya bıçak ile döşeğe düşerse, on dört altun alına. Eğer çalsa kesmese, olmuş gibidür on dört altun alına.

29. Eğer savaşa sebeb olan paralansa, şer'an lâzım olan diyetin yarısı alına.

30. Eğer sayıcıdan koyun gizleseler, koyun başına bir akçe alına.

31. Eğer tavuk ve bostan ve yemiş uğrılasa, bahâsın ıssına verüb yirmi akçe ahna.

32. Ve ölçümden tahıl gizlese kabıyla alalar.

33. Ve fellâh sipahiye el kaldırmaya. Kaldursa on altun alına.

34. Eğer davar tahıla girse, beş ağaç urub beş akçe alına.

35. Ve kaz uğrısından otuz akçe alına.

36. Eğer bir kimesnenün kapusından ya bâcasından baksalar, kırk akçe alına. Eğer 'avâmdan ise şer'le isbât etdüreler; değül ise havâsdan dindar kimesne ise sözine inanalar. Ve 'avâmdan olan yalan çıkarsa, beş altun alına veyahud dili kesile.

37. Ve eğer *nügi*sin eksik dartsa, satduğından dirhem başına bir akçe alına ve had dahi uralar.

38. Ve dam ve *huğ*[1] yıkub ziyân etse, sâhibine ziyânın edâ edüb beş altun alına

1 **Huğ**: Çadır ve kulübe manalarını taşımaktadır ki, maddeye uygun bir manadır (**Redhouse Türkçe-İngilizce**).

39. Eğer sipahi kolayına giderken ra'iyyeti incidüb döğse, sipahinün hakkından geleler.

40. Eğer *yalan yere kasd ile tanukluğı* zâhir olsa veya and içse, yüzine kara dürtüb beş altun cürm alına.

41. Ve eğer ağza söğse, had uralar; otuz akçe alına[1].

42. Ve *süci* içen ayıldıkdan sonra seksen akçe alına veya seksen *ağaç* uralar[2].

43. Eğer muhsan ya muhsana *bühtân* etse, zinâ gibidür; seksen ağaç veya seksen akçe alına[3].

44. Eğer bu hıyânetler bâliğ olmadan ki, on beş yaşından aşağada ola, nesne yok. Lâkin tahvîf edüb ta'zir edeler.

45. Eğer bir tâife ev basmağa varsa, ol cema'atdan kime ki, yarak dokunsa, suçı olmaya; meğer ki, öldüreler yahud paralayalar. Ve ev basanlardan ikişer altun alına.

46. Ve eğer kız deyü alsalar delük çıksa, 'özr-i şer'î ile zâil oldı ise mehri tamâm vereler; eğer özge cihetle zâil oldı ise nısıf mehir alalar.

47. Eğer bir kimesnenün serika etdüği on akçeden ekal değül ise, eli kat' olmayub bir altun alına. Şer'an iki müslüman-ı 'âdil şahâdetiyle mevkûfdur.

48. Eğer bir kimesne ağza söğse, kâdî huzûrında had uralar.

49. Ve koyun bâcın satandan ve alandan birer Osmânî alına

50. Ve her nikâhdan kâdîaskere sekiz akçe ve mirâsdan yüzde iki buçuk akçe alına.

51. Ve *kan cerîmesi* üçyüz para ve *uğrı cerîmesi* yüz elli para ve ok ve *kılıç cerîmesi* yüz ellişer para ve kız ve 'avret çekilse ki, çeken evlü ola, üç yüz para ve bir mahalleye bir mahalleden kimesne gelüb ev bassa âdem başına kırk para.

52. Ve kul ve at ve deve ve katır *yava*sı vâkı' olsa, Zül-Kadr beğleri tasarrufundadır.

53. Ammâ kız ve 'avret çekilse ve evlü kişi çekse yüz elli para ve 'azeb kimse çekse ve hâmile etse üçyüz para ve bir kişi nişanlusına varsa yüz para.

54. Ve baş yaruğuna elli para ve diş çıkarana yüz yirmi para; göz çıkarandan yüz elli para ve kara bere cerîmesi on iki para. Ve kol sınmak cerîmesi seksen para.

55. Ve at ve deveden ve kuldan ve katırdan yava vâkı' olsa ve boylara *kethüdâ* nasb etmek husûsı bu cümlesi *boy beğ*inündür.

---

1 Bu maddede iffete iftirâ suçunun cezası demek olan hadd-i kazf tedvîn olunmuştur. Fıkıh kitaplarına uygundur.

2 Bu maddede ise, İslâm Hukukunda hadd-i şirb adı altında düzenlelen suç ve cezası tanzim olunmaktadır.

3 Bu maddede iffete iftirâ suçunun cezası demek olan hadd-i kazf tedvîn olunmuştur. Fıkıh kitaplarına uygundur.

- **Muhsan:** Hadd-i kazfin unsurlarından biri olan mağdûrun müslüman ve iffetli olmasına erkek ise muhsan olması ve kadın ise muhsana olması denilmektedir.

56. Ve *ihtisâb* husûsında dükkâncılardan bin iki yüz para ve bisât yayanlardan bin para ve etmekcilerden üçyüz para ve börekcilerden yüz para ve aşçılardan yüz para ve helvacılardan elli para ve şerbetcilerden elli para ve takyacılardan otuz para ve başmakcılardan yüz para ve tâcirlerden ve çerçilerden iki yüz para ve kasablardan üçyüz para ve peynir ve yoğurt ve balık ve bunlarun gibi ki, pazara gele satıla, üçyüz para ve bir hıml hasır gelse bir hasır ve bir yük soğandan bir batman soğan alına.

57. Ve *narh* verdükleri eyyâmda bin iki yüz para. Ammâ üç def'ada olur biri baharda ve biri güzde ve biri kış ortasındadır. Ve hakk-ı bisât ki, zikr olunmuşdur, her bisâta üçer Osmânî. Ve etmekcilere üç defa narh verilür; ayda üçer akçe alınur. Ve börekci ve helvacı ve şerbetcilerden ayda üçer akçe mâ'adâsı üç def'a alınur.

58. Ve bu Kanunnâmenin hükmine muhâlefet edenler suçludur; itâba müstahak olurlar, şöyle bileler.

Sûret-i *Kanunnâme-i 'Âlâ'üd-Devle Beğ* nukile 'an'il-asli bilâ tagyîrin velâ tebdîlin[1].

AHVÂL-İ ÇERİCİYÂN BER-MÛCEB-İ 'ÂDET-İ KADÎME-İ ZÜL-KADRİYYE

59. Kadîmden beşyüz nefer kimesne *çerici* olı-gelse nısfı tahfîf olınub ve nısf-ı âharı yazılub ihrâc oluna.

60. Ve defterde ta'yin olınduğı üzere ne mikdâr ise *boybeğleri* ma'rifetiyle ve kethüdâları ma'rifetiyle ihrâc olunub sancak beğine bildüreler. Ol dahi seferün kurbına ve bu'dına nazar harçlıkların ta'yin etdürüb ve kethüdâları eline verüb yarak ve âletleriyle hâzır ve müheyyâ olalar.

61. Ammâ ta'yin olunduğı üzere gelüb hâzır olalar. Olmayıcak hâssa-i hümâyûn cânibinden cerîmeleri alınub.

62. Ve ol çericilerden nesne alınmaz; edâ-i hidmet itmedüği sebebden; ol yılun mahsûli tamâmca alına. Şöyle bileler.

63. (Sayyâdlar Kanunu): Zikr olan *sayyâdlar* ve tülekçiler ve dîdebânlar ve kayacılar ki, sâbıkan kayd olunmuşlardır, madem ki, üzerlerine kayd olan âşiyânelere ve sayd etdükleri doğanlara ve tülmeğe verilen kuşlara kemâl-i emânet ve istikâmetle hizmet edüb vakti ve mevsimiyle ol âşiyânelerün kuşların üslûb-ı kadîm üzere alub getürüb hâssa-ı hümâyûn cânibinden gözleyen kimesnelere teslîm edeler.

64. Mecmû'-ı *avârız-ı dîvâniyye* ve *tekâlif-i örfiyye*den ve ba'zı resm-i çift belki mahsûl-i çiftden evvelden olı-geldüği üzere mu'âf ve müsellem olub hâricden bi vechin minel-vücûh dahl ve ta'arruz etmeyüb rüsûm taleb etmeyeler.

---

1 **"En küçük bir değişiklik ve tebdîl sözkonusu olmadan asıl nüshadan nakledilen Alâ'üddevle Beğ Kanunnâmesinin sûretidir."** demektir. Gerçekten ifâdeler bile aynen korunmuştur.

65. Ve resm-i ganemleri ve sair rüsûmları Padişah -Hullidet Hilâfetühû- cânibinden Kudvet'ül-Ekârim vel-Efâhim Mîr-i Şikâr olan ağa tarafından ol yerde *Doğancıbaşı* olana vereler.

66. Ve şol kimesneler ki, sayyâd kayd olunmuşlardır, *Livâ-i Mar'aş*'a müte'allık cibâlde eğer şahin ve eğer sığıdır ve bülbülan ve zağanos ve eğer espiri (?) bâzdır ve bil-cümle şikâr alur doğanlardan dutulub Kanun-ı Kadîme üzere dutuldukdan sonra kemâl-i hıfz ve hirâset edüb emânet ve istikâmetle doğancıbaşına teslîm edeler.

67. Şöyle ki, bir kimesne muvâza'a edüb dutulan doğanlardan birini ketm edecek olursa ki, zâhir ola, bin akçe cerîmesi alınub veyahud muhkem te'dîb olunub doğancılık hizmetinden red olunub re'âyâ kayd olunalar.

68. Amma gerekdir ki, tesliminde doğancıbaşıdan bir mühürlü tezkire alub ne mikdâr cenâh teslim etmişdir? isim ve resim ve tarihi ve kangı yuvadan olduğun aynı ile kayd etdürüb alub hıfz eyleye ki, esnâ-i muhâsebede görmesi âsân ola.

69. Ve hâricden bir kimesne mutlaka eğer sipahi ve eğer ra'iyyetdir, yuvadan veyahud sayyâd elinden ve bil-cümle hâssa-i hümâyûn içün zabt olunan yerlerden bir kuş alsa ki, doğancıbaşının âgâhı olmaya ki, zecren aleyh hâssa-i hümâyûna beş yüz Osmânî akçe alına.

Zül-Kadriyye Vilâyeti Kanunnâmesi, BOA, TTD. No: 998 (735), sh. 414-417

بسم الله الرحمن الرحیم وبه العون

انواع عدالت دثاره و قوانین معدلت شعاره که سبب صحت حال برایا و باعث رفاه
احوال رعایادر بهمه حال حفظ و رعایتی لازم و نظر نظام مملکت ایچون عمل
اولنماسی واجب و مهم اولدیغی سببدن ولایت ذوالقادریه سابقا والی و بعده
حاکم علی التوالی اولان امرای سالفه رحمهم الله تعالی بر قانون نامه شریف موضع ایدوب
اکثر سپاهی و اکر رعیت دره بو اسلوب عمل ایدوب زمانا بعد زمان آبا نا علی کذا امضا ...
تبدیل و تغییر ویرلیوب پادشاه سعادت پناه و شهریار عدالت دستگاه خلد الله تعالی ظلاله الی
ابدالدهور حضرتلری رعایای ... و حمایت علیهم بر قانون نامه شریف وضع ایدوب
مقبول و مرعی بیورلمسی فرمان همایون موجبنجه علی ماجری العاده بیانچون تسوید و تحریر
اولندی. بودرکه.

١ اولا هرکسنه کیم بولکسوب خرامیلق اتسه سیاست اولنه و هرکیم آت اوغرلسه
٢ ویاخود تاتار اوغرلسه الی کسلمز اون سکز التون آلنه اکر نفیر اوغرلسه قطع
ید اولنمیه اون درت التون آلنه و بوینده کوردیلر هرکیمکه شریک اولسه اکر اوچ
واکر درت کیسنه در هر برندن تمام جریمه آلنه و قیون و کچی اوغرسندن بش
٣ التون آلنه اکر برکشی ایکی آت یا ایکی اوکوز یا ایکی قاتر یا ایکی قیون ویاخود
ایکیدن ارتوق بر دفعه یا ایکی دفعه سرقه ایلسه هر طوار باشنه بر بوده تمام جریمه آلنه
٤ اوچدن ارتوق سرقه ایلسه بر دفعه ینه اوچ طوار جریمه سی آلنه و اوغلان و صبیان و دیوانه
و قول و بقاغوا و ... ویولی ... سنه سرقه ایلسه بهاسی اون اقچه اولا
٥ بش التون آلنه و هرکیم اوغرلسه قطع ید اولنمیه یکرمی التون آلنه واکر اوغرلسه
٦ قطع ید اولنمیه اون بش التون آلنه و هر سارقک که قطع ید اوله اکر عینی المسروقه
٧ ایدوکی طوار طوتلورسه الوب صاحبنه ویرله طوار مال ایسه تضمین اولنه هرکیم
٨ اوغری اوغرلق ایدرکن اورسه اولدرسه صوچلو اولمیه هرکیم که اوغرلق متهم اولا اگر
٩ ونشنه بر نسنه لر بولنمزسه تضمین اولنمیه برکیشنه کیجه ایله بر اوه کیرسه کوستی معهود دکل
١٠ ایسه زنا اوصاحبی اورسه اولدرسه صوچلو اولمیه هرکیم زنا ایلسه شرعا بای اولد
ثبوت بولسه اکر بای ایسه قدر و تمیز اولنسه اون ایکی التون آلنه اوله ایسه رجم اولنه
١١ ایسه اون بش التون آلنه اکر نشا اولورسه دخول اتسه زنا کبیدر اما وارث حقوقی
١٢ اتسه بش التون آلنه هرکیم که اوکسه زنا قصدنه یاخود یاپشسه اوپسه اوله
اوپلانک رضاسی اولسه زنا جریمه سی آلنه اکر کوجله اپسه که دیکی یا اوپدیکی زنا
یا پشدوغی بش التون آلنه اکر قز اوپدیسه اندن زنا جرمی آلنه اکر قز زنا ایتسه
اوپدیسه اتاسندن یا قرداشندن اون ایکی التون آلنه اکر کوجله اوپدیسه اتاسی
١٣ یا قرداشندن نسنه آلنمیه اتا اوپدیرسه زنا جرمی آلنه ایکیسیندن ده اکر کیسه
عورتی اجنبی ایله ملاعبه و مباشرت ایدرکن کورسه آنی اولدرسه قاتل دکلدر
١٤ عورتی کنا ... اولدیغی دیو نسنه الیمه بر کسنه دایم بونی تکالیف اتمک عادتی اولسه
یوزنه قارن دوتوت رسوای عام ایدرلر بورنی ... نمیکسه لر اکرد کلاسه
١٥ بش التون آلنه و برکیشی اوباصوب قربانلر هر برندن ... اون بش
التون آلنه اکر آدم جراحت ایلسه لر شرعا دیتی اولوب صاحبنه ویره لر و اکر اوکلان
چکسه لر اوزره ... اکر بختسز بلد ایب ایکی طرفه

١٦ زنا و مدینه لر ولا زنا جرمی هر برندن آلنه اکر قز چکوب آلوب کتدوکیدن حکم
نکاح اتسه نکاحی فاسددر تعزیرا بلیغ لر مکرکه ولیسی جایزکورینه بوبغلایش
رضاسی ایله ایدرسه نکاح اتسه ولیسی تجویز ایتمسه کفو اولدوغی جهتدن تعرض
١٧ جایز دکل و اوغلان چغلر باده ایلسه لر زیاده توبیخ ایدوب تعزیر ایدلر اما جرم
١٨ آلنمیه هرکیم قان ایلسه قتله مستحق ایسه قصاص اولنه یا صلح یا دیته مستحق ایسه
١٩ دیتدن غیری اوتوز التون جرم آلنه اکر بیش چقارسه دیش چیقان صواشرسه
اولسه شرعا لازم اولان دیتدن نصفی الالر و دیش چقارندن سکز التون
٢٠ آلنه اکر بر یاپاق صیسه یا باش یارسه طاشله یاخود اغاجله یاخود بر آلتی نسنه
٢١ ایله اورسه بش التون آلنه بر یمیش باشی یارلانه و یورلر اما الی ایله اوروب اوتسه
٢٢ یا یقاسن بر توب صاچن صقالن یولسه اوتوز اقچه آلنه قوزبز وصیرق که طاشله
یا اغاج ایله اولسه یارقیجکلی کیبیدر اکر بولر ایله یاطرنانله اولسه بروزن قاتا
٢٣ کبیدر هرکیم قول صیسه یاخود ایاق صیسه یاخود بر عضوی صیندرسه دوشکه
دوشرلسه تا نجیدن قاچ کون قالسه بطالت زمانی اون درت التون آلنه
٢٤ و خطا ایله ایلسه بش التون آلنه و کوز چیقاندن دیت صاحبنه ویریلب اون درت
٢٥ التون آلنه و خطا ایله اتسه بش التون آلنه و اکر تلاش اوروب طاشله یا اغاج
ایله صاغر ایلسه و بوزن کسسه حکمی کوز حکمی کبیدر شرعا دیت الدقدن صکره
٢٦ قصدا ایلسه اون درت التون آلنه دکل ایسه بش التون آلنه اکر بر آلتی نسنه
ایله اوروب قورو اتسه بر التون آلنه و الیله و برغیله و دیم ایله اتسه اوتوز اقچه
آلنه صاچ صقل یولسه ایله اولنه اکر قلچ ایله یا بچاغله یا اوقله اوروب یارا اتسه
٢٧ اون التون آلنه اکر اولدرمکه یا یارلمق قصدینه قوشسه یوریلسه دوشنه یرا
٢٨ یا اوق یا برماغر صسه هیچ نسنه یوق اکر قلچ یا بچاق چقارسه یا اوق کرلسه چکا
واورمق قصدنه چکسه ایکی یوز اقچه آلنه اکر چالوب قلچ ایله و یا اوق ایله یا بچاق
دوشکده دوشرسه اون درت التون آلنه اکر چالسه کسنسه اولمشکیدر اون
٢٩ درت التون آلنه اکر صواشه سبب اولان برالسه شرعا لازم اولان دیتدن
٣٠ یا دیتی آلنه اکر صابجیدن قیون کرلسه قیون باشنه بر اقچه آلنه اکر باغ
٣١ و بوستان ومیش اوغرلسه بهاسن اتسه ویروب یکرم اقچه آلنه و اچوب کن
٣٢ تحیل کرلسه قابلیه الالر و تلیج سپاهیسی آلی قلادرسه قالدرسه اون التون
٣٣ آلنه اکر طوار تخیله کرسه بش اغاج اوروب بش اقچه آلنه و قاز اوغرسندن
٣٤ اوتوز اقچه آلنه اکر برکسنه نان تاپوسندن یا باجاسندن بقسه لر ترق اقچه
٣٥ آلنه اکر عوامدن ایسه شرعا اثبات اتدکلر دکل ایسه خواصدن دیندار
٣٦ کسنه ایسه سوزنه اینالمز و عوامدن اولان یالان چقسه بش التون آلنه
٣٧ ویاخود دلی کبیله واکر نکوس اکسک طارتسه صاتدوغندن درهم باشنه
٣٨ بر اقچه آلنه و حید داخی اوره لر و طام و مبوغ یقوب زیان اتسه صاحبنه
٣٩ زیان ادا ایدوب بش التون آلنه اکر سپاهی قولاینه کیدرکن رعیتی
٤٠ اجذب دوکسه سپاهینک حقندن کلولر اکر یلان بر قصدله طا... تعلق
٤١ طاغ اولسه و یا اند ایچسه یوزنه قاره دوتوب بش التون جرم آلنه واکر اغی
٤٢ سوکسه جلد اورلر اوتوز اقچه آلنه و صوجماجی الدقدن صکره کسان اقچه

Zül-Kadriyye Vilâyeti Kanunnâmesi, BOA, TTD. No: 998 (735), sh. 414-417

٤٣ [illegible]

٤٤ [illegible]

٤٥ [illegible]

٤٦ [illegible]

٤٧ [illegible]

٤٨ [illegible]

٤٩ [illegible]

٥٠ [illegible]

٥١ [illegible]

٥٢ [illegible]

٥٣ [illegible]

٥٤ [illegible]

٥٥ [illegible]

٥٦ [illegible]

٥٧ [illegible]

٥٨ [illegible]

[illegible]

٥٩ [illegible]

٦٠ [illegible]

٦١ [illegible]

٦٢ [illegible]

Zül-Kadriyye Vilâyeti Kanunnâmesi, BOA, TTD. No: 998 (735), sh. 414-417

٦٣

٦٤

٦٥

٦٦

٦٧

٦٨

٦٩

§. 3- AYNTÂB SANCAĞI KANUNNÂMESİ (245)

I- NÜSHALARI VE HUKUKÎ TAHLİLİ

İslâm kaynaklarında geçtiği şekliyle *Ayntâb* ve bugün kullanılan şekli ile *Antep* ve 1921'den beri *Gaziantep*, Güneydoğu Anadolu'nun en mühim yerleşim bölgelerinden biridir. Kaynaklarda Hantab, Entab, Hamtab ve Hatb şeklinde geçtiği de, araştırmacılar tarafından belirtilmiştir. Harun Reşîd zamanında 782 tarihinde müslümanların eline geçen Ayntâb, sırasıyla Selçukluların, Memlüklülerin ve nihâyet az da olsa, Zül-Kadriye Beğliğinin hâkimiyeti altında kalmıştır. Nihâyet 20 Ağustos 1516 tarihinde Yavuz'un ordularının şehre girmesiyle, Ayntâb, Osmanlı Devletinin topraklarına katılmış oldu[1].

Osmanlı Devletine 1516 yılında katılan Ayntâb, daha sonra yeni teşkil edilen *Eyâlet-i Arab* ve diğer adıyla *Eyâlet-i Şam*'a sancak olarak bağlanmıştır. Bu dönemde, Nâhiyeleri ile birlikte tek kazâ merkezi vardır[2]. Daha sonra bir ara Haleb Eyâletine bağlanmış ve hatta Haleb'in tahriri ile görevledirilen *Haleb Defterdârı Abdi Çelebi* tarafından Ayntâb da tahrir olunmuştur[3]. 1522 tarihinde teşkil olunan Zül-Kadriyye Eyâletine Ayntâb da dâhil edilmiş ve şimdi neşredeceğimiz *BOA, TTD. No: 186 (269), sh. 1-6*'da bulunan ve 943/1536 tarihinde tedvîn olunduğu anlaşılan Defter'deki Kanunnâme de, bu tahrir sonucunda hazırlanmıştır. Bu Defter'deki idârî taksimata göre, Ayntâb'ın üç idârî merkezi vardır: Nâhiye-i Ayntâb, Nâhiye-i Tel-Bâşer ve Nâhiye-i Nehr'ül-Cevâz[4].

Kanunnâmenin bulunduğu Defter'in Arapça Mukaddimesinde özetle şu bilgiler kayıtlıdır:

> "Hamd olsun Allah'a ve salât ü selâm Hz. Muhammed'e olsun. Bunlardan sonra Allah'ın Halifesi Sultân Süleyman *Veli* adlı hizmetlisine cizye, öşür ve harâc kaidelerine göre *Ayntâb Livâsını* tahrir eylemesini emr eyledi. Hazırlanan Defter, 943 tarihinde kendisine arz olundu."[5]

Kanunnâme'de *harâc-ı mukâseme* demek olan kasm ve *harâc-ı muvazzaf* demek olan *çift akçesi* üzerinde durulduğu gibi, harâc-ı mukâsemenin tahsil zamanı demek olan vakt,i hasâd meselesi de ilk defa bir sancak kanunnâmesinde uzun uzadıya anlatılmıştır. Bu arada resm,i ağnâm ve kışlak resmi gibi resmlerden sonra bu sancakta alınan cürm ü cinâyet cezaları da kısaca özetlenmiştir. Bilindiği gibi bunlar ta'zir bil-mal kabilindendir.

1 Ayrıntılı bilgi için bkz. Özdeğer, Hüseyin, **Onaltıncı Asırda Ayıntâb Livâsı**, I, İstanbul 1988, sh. 1-11

2 Bâyezid Kütüphânesi, Veliyyüddin Efendi, No: 1969, Vrk. 121/a

3 Özdeğer, Hüseyin, **Onaltıncı Asırda Ayıntâb Livâsı**, I, İstanbul 1988, sh. 15

4 BOA, TTD. No: 186 (269), sh. 6; Özdeğer, Hüseyin, **Onaltıncı Asırda Ayıntâb Livâsı**, I, İstanbul 1988, sh. 15

5 BOA, TTD. No: 186 (269), sh. 1-2

Ayrıca bâd-ı hevâ gurubuna giren resmler ve bunlar kime ait olduğuna dair önemli kâideler Kanunnâme'de açıklanmış bulunmaktadır.

II- KANUNNÂMENİN METNİ

KANÛNNÂME-İ LİVÂ-İ AYINTÂB

1. Mukaddemâ livâ-i mezbûre kitâbet olundukda *Çerâkise* zamanında ihdâs olunan bid'atler ref' olunub anlarun mukâbelesinde çiftleri olub zirâ'at ve hirâset eden re'âyâ tâifesinden yılda bir Mart ayında *resm-i çift* deyü her çiftten kırkar akçe ve mücerred olmayub kisbe kâdir olanlardan ki, çiftleri olmaya, *resm-i bennâk* deyü on ikişer akçe ve mücerred olanlardan altışar akçe kayd olunub şimdiye değin vech-i meşrûh üzere alınur imiş. Hâliyâ dahi emr-i şerîf-i âlî-şân mûcebince uslûb-ı sâbık üzere defter-i cedîd-i hâkâniye kayd olundu[1].

2. Ve livâ-i mezbûrede vâkı' olan *resm-i ağnâm* külliyen hâss-ı şâhî olub her yıl Abril ayında her iki re's koyuna ve keçiye birer akçe alınub amma Abril girmeyince kabl el-vakt cem' olunmaya[2].

3. Ve *resm-i kovân* kovânı olanlardan yılda bir kovan başına resm-i kovân deyü ikişer akçe alınub ziyâde alınmaya.

4. Ve livâ-i mezbûrede vâkı' olan *kurâ ve mezâri'in kasmleri*[3] kadîm ül-eyyâmdan olı-geldüği üzere yerli yerine işaret olunmuşdur, ânâ göre 'amel oluna.

5. Ve livâ-i mezbûrede vâkı' olan bağlarun her bin çubuğuna yiğirmişer akçe *harâc* alınu-gelmeğin gerû emr-i şerîf mûcebince ber-karâr-ı sâbık her bin çubuğa yigirmişer akçe harâc ta'yin olundu, ziyâde alınmaya, vâki' olursa hâkim ül-vakt olanlar men' edeler.

6. Ve livâ-i mezbûrede kadîm'ül-eyyâmdan *vakt-i hasâd* tereke biçmelü olub müstahak oldukda ki, kemâlin bulmuş ola, ol vakte vakt-i hasâd derler imiş. Vakt-i hasâd kimin *tahvîl*ine düşerse tereke ana müte'allik olub, harmana i'tibâr olunmaz imiş.

7. Ve zeytûn dahi tamam yetişüb silkelenmeğe müstehak olundukda bir kaç gün bir sebeb-i kavî olub te'hîr olunub cem' olunmayacak olursa i'tibâr müstehak olduğu zamana olub.

8. Ve penbe dahi yetişüb kozâk kârarın bulub kemâline erişdüği vakt ki, cem' olunmağa müstehâk olub istihkak bulduğu zamanla 'amel olunur imiş.

---

1 Bilindiği gibi resm-i çift, harâc-ı muvazzafın karşılığıdır ve Ayntâb Arazisi de harâcî arazidir ve mîrî arazi ilan edilmiştir.

2 Resm-i ağnâm'ın bir çeşit zekât'üs-sevâim olduğunu daha evvel defalarca izah ettiğimizden burada ayrıntıya girmiyoruz.

3 **Kasm:** Bu kelimenin kesim şeklinde okunması kesinlikle yanlıştır. Zira kesim mukâta'a veya maktû' harâcın karşılığıdır. Kasm ise, yarıdan onda bire kadar alınabilen harâc-ı mukâseme demektir (Krş. Özdeğer, Hüseyin, **Onaltıncı Asırda Ayıntâb Livâsı, I**, İstanbul 1988, sh. 201).

9. Ve bağlar dahi üzüm olub yetişüb tamam ekle kâbil olduktan sonra harâca müstehâk olur imiş.

10. Fi'l-cümle zikr olunan vakitlerden evvel mahsûl zabt olunub, alınmak vâki' dahi olursa 'amel olunmayub vakitli vakti ile hükm olunur imiş. Hâliyâ dahi fermân-ı hümayûn mûcebince uslûb-ı kadîm üzere defter-i cedîd-i sultâniye sebt olundu.

KANUN-I RESM-İ YATAK VE OTLAK

11. Livâ-i mezbûrda kışlayıb kalan *Türkmân tâifesin*den kadîmden her bir sürüden bir koyun alınur imiş ki, 'aded-i sürü üçyüz ola, ziyâde ve nâkıs olsa ânâ göre hesâb olunur imiş.

12. Ve *resm-i duhân* dahi kezâlik kışlayub kalan Türkmân tâifesinden Mart ayında her hâneden on ikişer akçe alınur imiş, kezâlik dahi ber-karâr-ı sâbık üzere mukarrer kılındı. Min ba'd dahi bundan gayri subâşılar ve erbab-ı timâr selâmlık deyü koyun ve kuzu ve akçe taleb etmiyeler. Vâki' olursa hâkim ül-vakt olanlar men' edeler.

13. Ve *resm-i 'arûsiyye* kızdan altmış akçe ve avretden otuz akçe alınub ziyâde alınmaya.

14. Ve baş yaruğundan otuz akçe ve kara bereden onbeş akçe ve bıçak zahminden ki, mevt îcâb etmiye, yüz akçe alınub ziyâde alınmaya.

15. Ve siyâsete müstehak olanlardan *bedel-i siyâset* deyü akçeleri alınmayub istihkâklarına göre günah eyledükleri mahalde siyaset edeler.

16. Fi'l-cümle cüz'î ve küllî *cerâ'im* vâki' oldukda Kanûn-ı Osmâniye mürâcâ'at olunub alına; tecâvüz olunub ziyâde nesneleri alınmıya.

17. Ve *Ekrâd tâifesin*in bâd-i hevâları ve rüsûm-ı örfiyyeleri ve resm-i ağnâmları külliyen beğlerine müte'allik olub hâricden kimesne dahl ve ta'arruz etmeye; hemân çifti olub yer zirâ'at edenlerden sâhib-i 'arz resm-i çift deyü kırkar akçelerin ala; mâ'adâsı beğlerine müte'allikdir.

18. Ve *hâssa yörükler tâifesin*den dahi zirâ'at eden sâhib-i arza resm-i çift verüb, mâ'adâ rüsûm-ı örfiyyeleri ve 'âdet-i ağnâmları *Türkmân Emînlerin*e müte'allik olub hâssa-i hümâyûn içün zabt edeler. Sancak subaşıları ve gayrileri bivechin min'el-vücûh dahl etmiyeler.

19. Ve livâ-i mezbûrede vâki' olan *serbest timârlar*dan gayri erbâb-ı timârın tîmârlarında vâki' olan cürm ü cinâyetin kanûn üzere nısfı sancak beğlerine müte'allik olub sancak beğlerine hâsıl kayd olunmuşdur ve nısf-ı âharı[1] kendülere mukayyeddir, ana göre zabt edeler.

20. Ve *e'imme* 'avârız-ı divâniyyeden mu'âf olalar.

1 **"Nısf-ı âhiri"** şeklinde okunması yanlışdır (Özdeğer, Hüseyin, **Onaltıncı Asırda Ayıntâb Livâsı,** I, İstanbul 1988, sh.202).

Ayntâb Sancağı Kanunnâmesi, BOA, TTD. No: 186 (269), sh. 1-6

بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله الذي عمر الأمصار وحرك الأكوار بتعمير الأدوار

على عالم الانفطار لابراز النسخة الجامعة جوامع الآثار فما

في العالم مرائي العيان ومغايب مدرك الأذهان إلا

وهو في منشورها مندرج وفي دفتر وجودها مرسوم ومندرج

فتبارك الله أحسن الخالقين لا إله المنزه عن الحصر والتكييف

وهو أحكم الحاكمين والصلوة على من وضع قوانين

الإيالة وختم أبواب النبوة والرسالة حامي ذمار [illegible]

وقد أفلح المؤمنون ومسبح [illegible] حتى ينطق

عن يديه من صاغرون وعلى آله وأصحابه ولاة الحق وقضاة

ومالكي الغرب والشرق صلوة دائمة بالعشي والابكار دائبا

من الليل وطرفي النهار وسلم تسليما أما بعد

فإن خليفة الله في خليقته وأمينه على بريته

المجتمع فيه شروط الإمامة ومن هو من بيت لا يزال الملك فيهم

إلى يوم القيامة المستحق لما زرات عليه الخافقين

الفايز بملك ما بين المغربين والمشرقين غياث الإسلام والمسلمين

سيد ساداة السلاطين السلطان بن السلطان السلطان

الملك المظفر سليمان خان خلد الله تعالى ملكه

وجعل الدنيا بأسرها ملكه كما أن آتاه الله الملك والحكمة

وتلك أمور منه لازمة شرفت نفسه الشريفة إلى [illegible]

من زين الحال لا نفس بالاجتهاد في تنسق أحوال مملكته وهو المجتهد

المصيب وجعل لسكان البلاد من رعيته أوفى حظ وأوفر نصيب

فأمر أقل خدام عتبته العلية وساحته السنية بتعيين [illegible]

رتبة الولي المترصد لما يعود بفضله ويقربه على أن يحرر

دفترا جديدا ويحرر تاما مفيدا ويحامي [illegible]

منهم أو يتطلع أو يكاد [illegible] وأن يتحرى

على أقوم منهاج في قواعد قوانين الجزية والعشر والخراج وغير ذلك

من دقايق الفوايد وشرايد الزوايد ولما لم يسع إلا الامتثال

وتلقى الأوامر الشريفة بالقبول والإقبال بادرت إلى [illegible]

بالأمانة وآداب عظمة الخلافة وجعلت الاعتناء بتحريرها

سهم فهمي والعكوف على إنشائها [illegible] وعزمي فلم أدع

فائتة إلا استخرجتها ولا فريدة إلا استدرجتها فحصل

بحمد الله من ذلك نفايس جمة وفوايد لم يهم بها قبلي همة

ولهذا الدفتر الزاهر لسان صدق ظاهر ناطق بالتاريخ

الموافق على التحرير لعدد المصراع الآتي من البيت الأخير

ان ذا دفتر [illegible] ثم [illegible] سنين

ظاهر الحسن تاريخه دفتر [illegible] بين

٩٤٣

Ayntâb Sancağı Kanunnâmesi, BOA, TTD. No: 186 (269), sh. 1-6

[illegible]

Ayntâb Sancağı Kanunnâmesi, BOA, TTD. No: 186 (269), sh. 1-6

بادهوالری و رسوم عرفیه‌لری و درم اغناملری کلیا بکلربکیه متعلق اولوب خارجدن

کمسنه دخل و تعرض اتمیه اما چفتلق اولوب یرینه زراعت ایدنلردن صاحب ارض رسم چفت

١٨ قزلقیه‌لو ترکمان‌لری آلماعلی بکلربکیه متعلق‌در و خاصه یوریکلر طایفه‌سندن داخی

زراعت ایدنلر صاحب ارضه رسم چفت ویروب ماعدا رسوم عرفیه‌لری و عادت

اغناملری ترکمان امیرلرینه متعلق اولوب خاصه همایون ایچون ضبط ایدرلر

سنجاق صوباشیلری و غیریلر بو جهتدن اصلا دخل اتمیه‌لر

١٩ و کواه مزبوره‌ده واقع اولان زعامت و تیمارلردن غیری ارباب تیمار

تیمارلرنده واقع اولان جرم و جنایتک قانون اوزره نصفی سنجاق بکلرینه

متعلق اولوب سنجاق بکلرینه حاصل اولمشدر و نصف آخری کندولرک

٢٠ معیّن‌در اکا کوره ضبط ایدلر ... عوانلر ... ایدلر

ولالی

§. 4- MARAŞ SANCAĞI KANUNNÂMESİ (246)

I- NÜSHALARI VE HUKUKÎ TAHLİLİ

Maraş, 1522 tarihinden beri *Zül-Kadriyye Eyâleti*'nin *Paşa Sancağı*'dır. 971/1563 tarihinde tahrir olunan ve şu anda *Tapu Kadastro, Kuyûd-ı Kadîme Arşivi, TTD. No: 101 (153)*'de bulunan Defter'de hem idârî taksîmâtı ve hem de Kanunnâmesi bulunmaktadır. *Tapu Kadastro, Kuyûd-ı Kadîme Arşivi, TTD. No: 101 (153), sh. 1/a-4/a*'da yer alan Maraş Kanunnâmesini değerlendirmeden evvel, idârî taksîmâtı üzerinde durmak istiyoruz.

Maraş, Osmanlı Topraklarına girdikden hemen sonra Rum Eyâletinin sancakları arasında yer almıştır. Nitekim Rum Eyâletine bağlı iken Kızıl Ahmed Beğ'in oğlu *Musa Beğ*'in sancakbeği olduğu, o döneme ait sancak listelerinde yer almaktadır. Maraş'ın 22 Cemâziyelâhir 929/1523'de yani henüz *Zül-Kadriyye Eyâleti* teşkil olunmadan evvel Rum Eyâletinden alınarak Karaman Eyâletine bağlandığı kaydedilmektedir[1]. Bu tarihden sonra yani 1523 yılının üçüncü ayına doğru Zül-Kadriyye Eyâletinin teşkil edilerek oraya bağlandığını söyleyebiliriz. Bu durum, aynı eyâletin 1522'de kurulmasına mani değildir. Demek ki, kuruluş hazırlıkları tamamlanmamıştır.

Kanunnâmeyi ihtivâ eden ve 971/1563 tarihini taşıyan Deftere göre ise Maraş Sancağının kazâları ve bunlara bağlı nâhiyelerin listeleri şöyle özetlenebilir:

Maraş Kazâsı: Maraş Merkez Nâhiyesi, Kurupınar, Kemer, Keferdiz, Kara Hayıt, Pazarcık, Aladinek, Göynik, Bertiz (Ağabeyli), Zeytûn, Yenice Kale ve Camustil.

Güvercinlik Kazâsı: Merkez, Tiyek (Tekak) ve Kargılık.

Hısn-ı Mansûr Kazâsı: Bağlı nâhiye yok.

Elbistan Kazâsı: Merkez, Nergele, Ahsen Dere, Sarsab, Ayn'ül-Arûs, Nurhak, Orta Niyâbet ve Hurman.

Zamantu Kazâsı: Pınarbaşı, Çörmüşek ve Hınzırî[2].

Kanunnâme'nin Mukaddimesinde ise şu bilgiler yer almaktadır:

"Hamd olsun Allah'a ve salât ü selâm O'nun Peygamberi olan Muhammed'e olsun. Bu, *Maraş livâsının Mufassal Defter-i Cedidi*dir. Sultân Süleyman'ın emri ve fermânlarıyla Aksaray sancakbeği *Mahmûd bin Sinan* Defter emîni ve Hizâne-i Âmire kâtiblerinden *Hacı Behram bin Abdullah* da kâtib tayin olunarak, Maraş

1 Bâyezid Kütüphânesi, Veliyyüddin Efendi, No: 1969, Vrk. 120/b-121/a

2 Tapu Kadastro, **Kuyûd-ı Kadîme Arşivi**, TTD. No: 101 (153), Vrk. 1/a-4/a

Sancağını tahrir eylemişlenr ve 971 senesinin Rebî'ül-evvel ayında tamamlayıp Dergâh-ı âliye teslim eylemişlerdir."[1].

*Maraş Kanunnâmesi*nin bir diğer nüshası da, *Paris, Bİb. Nat. No: 85, Vrk. 193/b-195/a*'da bulunmaktadır. Bu nüshanın da neşre esas aldığımız nüshadan farkı yoktur.

Kanunnâme, daha evvel neşredilen ve tedvîninde *Sultân Alâaddin'in Kanunnâmesi* esas alınan *Zül-Kadriyye Eyâleti Kanunnâmesi*nin Osmanlı Kanunnâmesine tatbik edilmiş şeklidir. Zaten bu durum Kanunnâmenin 1. Maddesinde de açıklanmıştır. Şöyle ki; Daha evvel Maraş Vilâyeti tahrir edildiğinde Zül-Kadriyye Kanunu adı altında icrâ olunan kanun hükümleri esas alınmıştı. Ancak re'âyâ kabileleri, tüccâr tâifeleri ve memleketteki ahali bu kanun hükümleri içinde bazı bid'atler bulunduğunu Padişah'a arz etmişler ve kendilerin Rum Kanunu denilen Osmanlı Umûmî Kanunnâmesinin esas alınarak Kanunnâme hazırlanmasını istemişlerdir. Gerçekten Kanunnâme'de evvela diğer sancak kanunnâmelerinde olduğu gibi, harâc-ı muvazzaf demek olan çift akçesi ve harâc-ı mukâseme demek olan öşür üzerinde durulmuştur. Daha sonra resm-i ganem ve resm,i arûs gibi vergiler Osmanlı Kanunnâmesi esas alınarak tanzim olunmuştur. Bunu, suçların mahiyeti değişmemekle beraber ta'zir cezalarının kısmen değişiklik gösterdiği ceza hükümleri takip etmiştir

II- KANUNNÂMENİN METNİ

KANUNNÂME-İ LİVÂ-İ MARAŞ

İcrâ-i şer'iyye-i müte'âmile ve kavânîn-i örfiyye-i müte'ârife makâl-i defâtîr-i Osmaniyye oldur ki,

1. Mukaddema fermân-ı hümâyûn üzere *Vilâyet-i Maraş* tahrîr olundukda *Kânûn-ı Zül-Kadriyye* deyü icrâ olunan kavanîn-i kabâyil-i re'âyâ ve tavâif-i tüccâr ve ahâli-i memâlik-i mahrûsada ba'zı bedâyi'ât olub pâye-i serîr-i a'lâya 'arz olundukda, cenâh-ı hüsrevânînin zılâlet-i 'adâlet ve sâye-i merhamet-bahşları zuhûr bulub vilâyet-i mezbûre halkına dahi *Rum Kanûnu* emr olunub mûceb-i emr'il-âlî defter-i cedîde kayd olunub[2];

2. Hâliyâ *resm-i çift* tamam çiftlik üzere kayd olunan ra'iyyetden elli akçe ki, yirmi beşer para olur; nîm çiftden resm nısf-ı zâlik; nîm çiftlikden ekall yer tasarruf edenden *dönüm akçesi* alınur.

3. Defterde *bennâk* kayd olunsa yedişer para ki, ondört akçedir ve *mücerred* kayd olunsa altışar akçe ki, üç paradır, resm alına.

1 Tapu Kadastro, **Kuyûd-ı Kadîme Arşivi**, TTD. No: 101 (153), Vrk. 1

2 Bu maddeden de anlaşılacağı üzere, daha evvel bu bölgede, Zül-Kadriyye Kanunnâmesi tatbik olunuyordu. Ancak bu Kanundan dolayı bir kısım bid'atler ortaya çıkınca, Rum Kanunu yani Umûmî Osmanlı Kanunnâmesinin tatbik edilmesi için tüccâr, kabile ve benzeri gruplardan taleb gelmiştir. Bunun üzerine Osmanlı Kanun koyucusu, eski kanunları lağvederek, yeni kanunnâmeler tedvînine başlamıştır.

4. Ve defterde mücerred kayd olunan kimesne ki, te'ehhül etse, *bennâk resmi* alunur ve bennâk kayd olunan, çiftliğe mâlik olsa resm-i çift alınur.

5. Bu i'tibâr, *çiftlik* bâbında mikdârına dâirdir, çiftlik mikdârından ziyâde yer tasarruf eden kimesne ziyâdeye nisbet *hâric ra'iyyet* gibidir, resm verür[1].

6. Ve *hâric re'âyâ*dan yer dutan kimesne dahi tamam çiftliğe mâlik ise tamam çift resmi ve nîm çiftlik ise nısıf resm alınub nısfından ekall olan yerlerden eğer *arazî-i sakıyye*[2]den olub veyahud eyu hâs yerler ola ki, her yıl zirâ'at olunub hâsıl verse, iki dönüme bir akçe resm alınur. Ve eğer mutavassıt'ül-hal olsa, üç dönüme bir akçe ve eğer ednâ olsa, beş dönüme bir akçe resm alınur.

7. Zira *çiftlik* husûsunda a'lâ ve evsat ve ednâ i'tibârınca bütün çiftlik a'lâ yerden altmış dönüm ve evsat yerden seksen ve doksan dönüm ve ednâ yerden yüz yigirmi dönüm yerdir demişler. Lâkin beyn'en-nâs meşhûr ve müte'âref[3] olan çiftlik oldur ki, bir çift nadasına ve ekinine her senede vefâ ede, ekinciler dahi ana bir çiftlik yer derler ki, İstanbul müddiyle ki, altı müdlük yer ola.

8. Livâ-i mezbûre tâbi' Kazâ-i Maraş ve Kazâ-i Güvercinlik'de olan re'âyânın ekdükleri yerlerün öşürleri alndıkdan sonra, nısf-ı öşr *salgun-ı kebîr* ve nısf-ı öşr *salgun-ı sağir* deyü alınur idi[4].

Husûs-ı mezbûr dahi pâye-i serir-i â'lâya arz olundukda ref' buyurulub sâhillerde sekizde bir ve yaylaklarda hums üzere alınmak fermân olunub ber mûceb-i fermân-ı âlî sâhillerde sekizde bir ve yaylaklarda hums üzere kayd olundu ki, Kazâ-i Maraş'a tâbi' nâhiye-i Maraş ve Camustil ve Kuru Pınar ve Kemer ve Keferdiz ve Kara Hayıt ve Bâzârcık ve Aladinek ve Zeytûn ve Yenice Kale'de sekizde bir ve Nâhiye-i Bertiz ve Göynik'de hums üzere alınur ve Kazâ-i Gövercinlik 'umûmen sekizde bir ve Kazâ-i Elbistan ve Kazâ-i Zamantu'da 'alâ ma-sabak hums üzere alınur ve Kazâ-i Hısn-ı Mansûr'da *mâlikâne* ve *divânî* i'tibârınca iki baştan alınu-gelüb hâliyâ itibâr-ı sâbık mûcibince *iki baştan hums* üzere alınur.

9. *Eşcâr-ı esmâr*dan *öşr* alınur ve bostandan öşr alınmak şer' ve kânûna mutabıkdır. Ammâ re'âyâ tahlîs-i öşrde müzâyaka çeküb def'-i müzâyaka içün öşr mikdârına bedel tahmîn olunub resm alınmak i'tibâr olunmuştur.

10. Ve bağdan bin teğege yiğirmi para alınur.

11. Ve *yörük tâ'ifesi* ki, sevâhilden yaylağa ve yaylakdan sevâhile giderken bâcgâhlarda evlerinden ve erkek ve dişi koyunlardan *bâc* alınur idi. Ol dahi ref' buyurulub tüccâr ve celeb-keşândan buyurulub koyun celeb-keşinden on koyuna bir para ve sığır *celeb-keş*inden bir sığıra iki para, yund ve bargîr ve katır celeb-

---

1 Bu maddelerde, harâc-ı muvazzafı karşılayan çift akçesi ve levâhıkı tanzim olunmaktadır.

2 **Arâziy-i Sakıyye:** sulak arazi demektir ve arâzi-i sağir şeklinde okunması yanlıştır (Krş. Yinanç/Elibüyük, **Maraş Tahrir Defteri**, I, sh. 7).

3 Bu kelimenin müte'arrif şeklinde okunması yanlışdır (Krş. Yinanç/Elibüyük, **Maraş Tahrir Defteri**, I, sh. 7).

4 Bu maddede Maraş Sancağının çeşitli kazalarındaki harâc-ı mukâsemenin nisbetleri tayin olunmaktadır.

keşinden birer para ve deve celeb-keşinden ikişer para, kuldan ve câriyeden onar para, deve hımlinden ikişer para ve at hımlinden birer para ve bâc bâzârlarda dahi kezâlik[1] deve hımlinden ikişer para ve at hımlinden birer para alınur.

12. Ve satılmağa gelen tahıldan otuz kilede bir kile *resm-i keyl*, bâdehû *kıst-ı kabbân* ki, şehre gelen baldan ve yağdan ve bi'l-cümle ma'kûlât kısmından her ne vâki' olursa ki, mevzûnâtdan ola, vezn olmadan satsa at yükünden dörder akçe ve deve yükünden beşer akçe ve eğer vezn olunub satılsa Osmanî kântara ikişer akçe alınur.

13. Ve *resm-i arûsâne* mukaddemâ ziyâde tağlîz olunursa dörder beşer altun alınur idi. Ol dahi ref' buyurulub iki başdan altmışar akçe, seyyibeden otuz akçe alınur. Ve *yörük* lâ-mekân olduğu sebebden atâsına tabi' olmakda bâkire ile seyyîbe birdir.

14. *Resm-i ğanem*, iki koyuna bir akçe ve bir kuzulu koyuna bir akçe alınur.

15. Ve *resm-i kovan* bir kovana iki akçe, ammâ yörük tâ'ifesi kovan tutsa bir akçesin sâhib-i arza ve bir akçesin sâhib-i ra'iyyete vere.

16. Bir müslüman *zinâ* kılsa, şer' ile sâbit olsa, evlü olub bay olsa, bine ya da daha ziyâdeye gücü yetse, üçyüz akçe *cürm* alına; evsât'ül-hal olursa altı yüz akçeye gücü yetse, ikiyüz akçe cürm alına; andan aşağı dört yüze mâlik ola, yüz akçe; andan aşağa hallü olursa altmış akçe, gâyet fakir ise kırk.

17. Eğer *zânî* ergen olub bay olsa, bine dahi ziyâdeye gücü yetse yüz akçe cürm alına; orta halli olub altı yüze gücü yetse elli; andan aşağı dört yüze gücü yetse kırk akçe; gayet fakir ise otuz akçe cürm alına.

18. Eger evli müslime avret zina kılsa şer' ile sabit olsa, gınâ ve fakrde ol hallü *erenler kınlığı*n[2] vere, dul olsa cürmü ergenler gibi ola.

19. Eğer avretin hali olub eri kabul eylese, *köftehor kınlığı*n yüz akçe vere, yohsul olursa elli akçe, gayet fakir ise kırk ya otuz akçe cürm alına.

20. Ve eğer avret *pezevenklik* eylese, kâdî ta'zir ede, ne mikdâr vech görürse, ağaç başına bir akçe cürm alına.

21. Ve eğer biregûnun evine girse, zinâ kasdına olursa *evlü cürmü*n ve ergen ise *ergen cürmü*n vere, tafsîl-i sâbık üzere.

22. Ve eğer kul ve karavaş zinâ kılsa *hür ve hürre*[3] *cürmi*nin nısfın vere, şerh-i sâbık mûcibince.

---

1 Bu kelimenin "gedik" şeklinde okunması tamamen yanlıştır (Krş. Yinanç/Elibüyük, **Maraş Tahrir Defteri**, I, sh. 8). Ve yük manasını ifade eden hıml kelimesinin hamil şeklinde okunması da yanlıştır.

2 Bu kelimenin de kanlık tarzında okunması yanlıştır. Zira, kanlık diyet demek iken kınlık her türlü tazmînât ve para cezası manasını ifade etmektedir (Krş. Yinanç/Elibüyük, **Maraş Tahrir Defteri**, I, sh. 9).

3 Bu iki kelimenin "harühüre" şeklinde okunması tamamen yanlıştır (Krş. Yinanç/Elibüyük, **Maraş Tahrir Defteri**, I, sh. 9).

23. Eğer biregûnun avretin öpse ya dilese ya yapışsa kâdî *ta'zir* edüb iki ağaca bir akçe cürm alına.

24. Eğer avret ya kız "bana zinâ kıldın" dese, er inkâr etse münkirin sözüne i'tibâr olmaya, ere and vereler; avreti kâdî ta'zîr edüb iki ağaca bir akçe cürm alına. Ve eger avrete erin "sana zinâ kıldım" dese avret münkire olsa, avrete and vereler, eri kâdî ta'zir ede iki ağaca bir akçe cürm alına[1].

25. Eğer bir kişi zinâyı bilüb kâdîya demese cürm yok, bu kâziyye ile 'amel olunmaz. Uğrılığın bilse demese cürm on akçe alına.

26. Bu zikr olunan *cerâyim* kâfirden sâdır olsa, ganîsinden ganî müslümandan alınan cürmün nısfı ve mutavassıt'ül-hâlden mutevassıt'ül-hâl müslümandan ve fakirinden fakir müslümandan cürmün nısfı alına.

27. Eger iki kişi birbirine yapışub yakasın yırtsa, kâdî ta'zîr edüb cürm yok. Ve eğer birbirinin saçı veya sakalın yolsa, ganî ise cürm yirmi akçe; fakir olsa oniki akçe alına.

28. Ve baş yarub kan çıksa, otuz akçe cürm alına. Ve eğer kemük çıksa, baş yaran bay olub bin akçe ya dahi ziyâdeye güci yetse yüz akçe cürm alınur; altıyüze güci yetse altmış akçe; fakir olsa kırk veya otuz akçe cürm alına.

29. Ve eğer âdem öldürse yerine *kısâs* etmeseler, kan cürmi bin akçe ya dahi ziyâdeye güci yetse dörtyüz akçe; altıyüze güci yetse ikiyüz akçe; andan aşağa halli olursa yüz akçe; gâyet fakîr olsa altmış akçe alına.

30. Ve eğer bir kişi okla ya bıçağla ursa, başlu olub döşeğe düşerse, uran bay olub bin ya dahi ziyâdeye güci yetse cürm ikiyüz akçe; orta hallü olursa yüz akçe; fakîr olursa altmış akçe cürm alına.

31. Ve eğer biregûnun gözün ya dişin çıkarsa kasıdla kısâs etmeseler, ganî olsa cürm ikiyüz, evsatü'l-hal olursa yüz akçe, dahi aşağa hallü olursa altmış akçe, gâyet fakir olursa kırk veya otuz akçe cürm alına.

32. *Sağîr oğlancıklar* savaş etse cürm yok.

33. Eğer bu kazâyâ kâfirden sâdır olsa, nısf-ı cürm-i müslüman alına, vech-i mezkûr üzere.

34. Eğer bir kişi *hamr* içse, kâdî tâ'zîr ede; iki ağaca bir akçe cürm alına.

35. Eğer kaz ya tavuk ya ördek uğrılasa, kâdî ta'zir edüb iki ağaca bir akçe cürm alına. Ve eğer at uğrılasa elin keseler, kesmezlerse iki yüz akçe alına. Yancık ve destar uğrılasa *elin kesme*li olmasa kâdî ta'zir ede, iki ağacına bir akçe cürm alına. Ve eğer biregûnun tahılın uğrılasa cürm kırk akçe, orta hallü olursa yigirmi akçe, fakir olursa on akçe cürm alına.

36. Oğul atasından veya ata oğlundan ya karındaşı karındaşından ya er avretinden veya avret erinden nesne uğrılasa, kâdî ta'zir ede, ağaç başına bir akçe cürm alına.

---

1 Bu maddede, Kur'an'ın tanzim ettiği li'ân müessesesi tedvîn olunmaktadır.

37. Ve eğer yabanda sığır ya yund veya koyun bulsa kığırtmasalar, bay olursa cürm otuz akçe, evsâtü'l-hâl olursa yigirmi akçe, fakir olursa on akçe cürm alına. Ve eğer kığırtsa ıssı[1] bulunmasa kâdîya vereler, saklaya; sonra zâyi' olursa cürm yok, emr-i şer' nice ise eyle ola.

38. Ve eğer yoldan geçerken zulmile yoğurt veya ekmek alsa ağaç başına bir akçe alına.

39. Kâfirden dahi *müslüman cürmü*nin nısfı alına, vech-i mestûr üzere.

40. Eğer bir kişinin atı veya katırı ya öküzü ekine girse, davar başına beş çomak urulub beş akçe alına. Ve inek girse, dört çomak dört akçe alına. Buzağı girse bir çomak bir akçe alına. Koyun girse iki koyuna bir çomak bir akçe alına ve camus girse camus başına iki çomak iki akçe alına. Amma evvel hüccet edeler, hüccet etdüklerinden sonra bilmeyüb davarlarına tîmâr etmeyecek olursa tahıla ve terekeye zarar ve ziyân etmiş ola, bu vechile çomaklayub tehdîd edeler. Ve hem olan ziyanı tazmin edeler ki, her kişi davarına tîmâr edeler, re'âyânın ekilmiş terekesine ziyân olamaya.

41. Ve eğer yabanda veyahud köyler arasında ve davar *suvad*ında ekilmiş galle olsa ki, davar uğrağı ola, ekine avlağu edeler.

1 Bu kelimeyi de eşi şeklinde okumak yanlıştır. Doğrusu sâhib manasına gelen ıssı şeklindedir (Krş. Yinanç/Elibüyük, **Maraş Tahrir Defteri**, I, sh. 10).

Maraş Sancağı Kanunnâmesi, Tapu Kadastro Kuyûd-ı Kadîme Arşivi, TTD. No: 101 (153), sh. 1-5

Maraş Sancağı Kanunnâmesi, Tapu Kadastro Kuyûd-ı Kadîme Arşivi, TTD. No: 101 (153), sh. 1-5

Maraş Sancağı Kanunnâmesi, Tapu Kadastro Kuyûd-ı Kadîme Arşivi, TTD. No: 101 (153), sh. 1-5

§. 5- KARS-I MARAŞ SANCAĞI KANUNNÂMESİ (247)

I- NÜSHALARI VE HUKUKÎ TAHLİLİ

Kars-ı Maraş veya kısaca *Kars*, Zül-Kadriyye Eyâleti'nin sancaklarındandır. İsmini, bu yörede yerleşmiş olan Karsak Türklerinden almaktadır[1]. Bu sancak, Kars Eyâleti ile karıştırılmamalıdır.

Kanunnâme'nin Mukaddimesinde ise şu bilgiler yer almaktadır:

"Hamd olsun Allah'a ve salât ü selâm O'nun Peygamberi olan Muhammed'e olsun. Bu, Kars livâsının Mufassal Defter-i Cedididir. Sultân Süleyman'ın emri ve fermânlarıyla Aksaray sancakbeği *Mahmûd bin Sinan* Defter emîni ve Hizâne-i Âmire kâtiblerinden *Hacı Behram binr Abdullah* da kâtib tayin olunarak, Maraş Sancağını tahrır eyıemışıenr ve 971 senesinin Rebî'ül-evvel ayında tamamlayıp Dergâh-ı âliye teslim eylemişlerdir."[2].

Kars Sancağı'nın Kanunnâmesi, *Tapu Kadastro, Kuyûd-ı Kadîme Arşivi, TTD. No: 168 (160), Vrk. 1-3*'de bulunmaktadır. Maraş Kanunnâmesine tıpatıp benzeyen bu Kanunnâme, henüz neşredilmemiştir. Fark, sadece yer isimlerinde ve ba'zı hükümlerdedir.

Kanunnâmenin hukukî tahlili, tıpkı Maraş Sancağı Kanunnâmesi gibidir.

II- KANUNNÂMENİN METNİ

İcrâ-i şer'iyye-i müte'âmile ve kavânîn-i örfiyye-i müte'ârife makal-i defâtîr-i Osmaniyye oldur ki,

1. Mukaddema fermân-ı hümâyûn üzere *Vilâyet-i Maraş* tahrîr olundukta *Kânûn-ı Zül-Kadriyye* deyü icrâ olunan kavanîn-i kabâyil-i re'âyâ ve tavâif-i tüccâr ve ahâli-i memâlik-i mahrûsada ba'zı bedâyi'ât olub pâye-i serîr-i a'lâya 'arz olundukda, cenâh-ı hüsrevânînin zılâlet-i 'adâlet ve sâye-i merhamet-bahşları zuhûr bulub vilâyet-i mezbûre halkına dahi *Rum Kanûnu* emr olunub mûceb-i emr'il-âlî defter-i cedîde kayd olunub[3];

---

1 Sertoğlu, Ali Çavuş Kanunnâmesi, sh. 30

2 Tapu Kadastro, Kuyûd-ı Kadîme Arşivi, TTD. No: 1.68 (160), Vrk. 1

3 Bu maddeden de anlaşılacağı üzere, daha evvel bu bölgede, Zül-Kadriyye Kanunnâmesi tatbik olunuyordu. Ancak bu Kanundan dolayı bir kısım bid'atler ortaya çıkınca, Rum Kanunu yani Umûmî Osmanlı Kanunnâmesinin tatbik edilmesi için tüccâr, kabile ve benzeri gruplardan taleb gelmiştir. Bunun üzerine Osmanlı Kanun koyucusu, eski kanunları lağvederek, yeni kanunnâmeler tedvînine başlamıştır.

2. Hâliyâ *Kars Sancağı*nda *resm-i çift* tamam çiftlik üzere kayd olunan ra'iyyetden yiğirmi beşer para ki, elli akçe olur; nîm çiftden resm nısf-ı zâlik; nîm çiftlikden ekall yer tasarruf edenden *dönüm akçesi* alınur.

3. Defterde bennâk kayd olunsa yedişer para ki, ondörder akçedir ve mücerred kayd olunsa altışar akçe ki, üç para ki, altışar akçedir, resm alına.

4. Ve defterde mücerred kayd olunan kimesne ki, te'ehhül etse, *bennâk resmi* alunur ve bennâk kayd olunan, çiftliğe mâlik olsa resm-i çift alınur.

5. Bu i'tibâr, çiftlik bâbında mikdârına dâirdir, çiftlik mikdârından ziyâde yer tasarruf eden kimesne ziyâdeye nisbet hâric ra'iyyet gibidir, resm verür[1].

6. Ve *hâric re'âyâ*dan yer dutan kimesne dahi tamam çiftliğe mâlik ise tamam çift resmi ve nîm çiftlik ise nısıf resm alınub nısfından ekall olan yerlerden eğer *arazî-i sakıyye*[2]den olub veyahud eyu hâs yerler ola ki, her yıl zirâ'at olunub hâsıl verse, iki dönüme bir akçe resm alınur. Ve eğer mutavassıt'ül-hal olsa, üç dönüme bir akçe ve eğer ednâ olsa, beş dönüme bir akçe resm alınur.

7. Zira *çiftlik* husûsunda â'la ve evsat ve ednâ i'tibârınca bütün çiftlik a'lâ yerden altmış dönüm ve evsat yerden seksen ve doksan dönüm ve ednâ yerden yüz yigirmi dönüm yerdir demişler. Lâkin beyn'en-nâs meşhûr ve müte'âref[3] olan çiftlik oldur ki, bir çift nadasına ve ekinine her senede vefâ ede, ekinciler dahi ana bir çiftlik yer derler ki, İstanbul müddiyle ki, altı müdlük yer ola.

8. Livâ-i mezbûre tâbi' Kazâ-i Kars'da ve Kazâ-i Andırın'da olan re'âyânın ekdükleri yerlerün öşürleri alndıkdan sonra, *salgun* nısf-ı mahsûl ve ba'zılarında beher çift ve ba'zılarında beher harman on altı kile salgun deyü alınur idi[4].

Husûs-ı mezbûr dahi pâye-i serir-i â'lâya arz olundukda ref' buyurulub sâhillerde sekizde bir ve yaylaklarda hums üzere alınmak fermân olunub ber mûceb-i fermân-ı âlî sâhillerde sekizde bir ve yaylaklarda hums üzere kayd olundu.

Kazâ-i mezbûreye tâbi' nâhiye-i Karamanlu Yakası ve Savrun ve Sipas'da sekizde bir ve Nâhiye-i Çokak ve Mağara ve Heglegen'de hums üzere alınur ve Nâhiye-i Köstere ve Göksun'da hums üzere alınur.

Ve Livây-ı mezbûreye tâbi' Kazâ-ı Andırın ve Nâhiye-i Andırın ve Hâruniye ve Bayındır'da sekizde bir alınur. Ve Nâhiye-i Kineb'de humüs üzere alınur.

9. Eşcâr-ı esmârda *öşr* alınur ve bostandan öşr alınmak şer' ve kânûna mutabıkdır. Ammâ re'âyâ tahlîs-i öşrde muzâyaka çeküb def'-i müzâyaka içün öşr mikdârına bedel tahmîn olunub resm alınmak i'tibâr olunmuştur.

---

1 Bu maddelerde, harâc-ı muvazzafı karşılayan çift akçesi ve levâhıkı tanzim olunmaktadır.

2 **Arâziy-i Sakıyye:** sulak arazi demektir ve arâzi-i sağir şeklinde okunınası yanlıştır (Krş. Yinanç/Elibüyük, **Maraş Tahrir Defteri**, I, sh. 7).

3 Bu kelimenin müte'arrif şeklinde okunınası yanlışdır (Krş. Yinanç/Elibüyük, **Maraş Tahrir Defteri**, I, sh. 7).

4 Bu maddede Kars Sancağının çeşitli kazalarındaki harâc-ı mukâsemenin nisbetleri tayin olunmaktadır.

10. Ve *yörük tâ'ifesi* ki, sevâhilden yaylağa ve yaylakdan sevâhile giderken bâcgâhlarda evlerinden ve erkek ve dişi koyunlardan bâc alınur idi. Ol dahi ref' buyurulub tüccâr ve celeb-keşândan buyurulub koyun celeb-keşinden on koyuna bir para ve sığır celeb-keşinden bir sığıra iki para, yund ve bargîr ve katır celeb-keşinden birer para ve deve celeb-keşinden ikişer para, kuldan ve câriyeden onar para, deve hımlinden ikişer para ve at hımlinden birer para ve bâc bâzârlarda dahi kezâlik[1] deve hımlinden ikişer para ve at hımlinden birer para alınur.

11. Ve satılmağa gelen tahıldan otuz kilede bir kile *resm-i keyl*, bâdehû *kıst-ı kabbân* ki, şehre gelen baldan ve yağdan ve bi'l-cümle ma'kûlât kısmından her ne vâki' olursa ki, mevzûnâtdan ola, vezn olmadan satsa at yükünden dörder akçe ve deve yükünden beşer akçe ve eğer vezn olunub satılsa Osmanî kantara ikişer akçe alınur.

12. Ve *resm-i arûsâne* mukaddemâ ziyâde tağlîz olunursa dörder beşer altun alınur idi. Ol dahi ref' buyurulub iki başdan altmışar akçe, seyyîbeden otuz akçe alınur. Ve yörük lâ-mekân olduğu sebebden atâsına tabi' olmakda bâkire ile seyyîbe birdir.

13. *Resm-i ğanem*, iki koyuna bir akçe ve bir kuzulu koyuna bir akçe alınur.

14. Ve *resm-i kovan* bir kovana iki akçe, ammâ yörük tâ'ifesi kovan tutsa bir akçesin sâhib-i arza ve bir akçesin sâhib-i ra'iyyete vere.

15. Bir müslüman zinâ kılsa, şer' ile sâbit olsa, evlü olub bay olsa, bine ya da daha ziyâdeye gücü yetse, üçyüz akçe cürm alına; evsât'ül-hal olursa altı yüz akçeye gücü yetse, ikiyüz akçe cürm alına; andan aşağı dört yüze mâlik ola, yüz akçe; andan aşağa hallü olursa altmış akçe, gâyet fakir ise kırk.

16. Eğer zânî ergen olub bay olsa, bine dahi ziyâdeye gücü yetse yüz akçe cürm alına; orta halli olub altı yüze gücü yetse elli; andan aşağı dört yüze gücü yetse kırk akçe; gayet fakir ise otuz akçe cürm alına.

17. Eger evli müslime avret zina kılsa şer' ile sabit olsa, gınâ ve fakrde ol hallü erenler kınlığın[2] vere, dul olsa cürmü ergenler gibi ola.

18. Eğer avretin hali olub eri kabul eylese, köftehor kınlığın yüz akçe vere, yohsul olursa elli akçe, gayet fakir ise kırk ya otuz akçe cürm alına.

19. Ve eğer avret pezevenklik eylese, kâdî ta'zir ede, ne mikdâr vech görürse, ağaç başına bir akçe cürm alına.

20. Ve eğer biregûnun evine girse, zinâ kasdına olursa evlü cürmün ve ergen ise ergen cürmün vere, tafsîl-i sâbık üzere.

---

1 Bu kelimenin "gedik" şeklinde okunması tamamen yanlıştır (Krş. Yinanç/Elibüyük, **Maraş Tahrir Defteri**, I, sh. 8). Ve yük manasını ifade eden hıml kelimesinin hamil şeklinde okunması da yanlıştır.

2 Bu kelimenin de kanlık tarzında okunması yanlıştır. Zira. kanlık diyet demek iken kınlık her türlü tazmînât ve para cezası manasını ifade etmektedir (Krş. Yinanç/Elibüyük, **Maraş Tahrir Defteri**, I, sh. 9).

21. Ve eğer kul ve karavaş zinâ kılsa hür ve hürre[1] cürminin nısfın vere, şerh-i sâbık mûcibince.

22. Eğer biregûnun avretin öpse ya dilese ya yapışsa kâdî ta'zir edüb iki ağaca bir akçe cürm alına.

23. Eğer avret ya kız "bana zinâ kıldın" dese, er inkâr etse münkirin sözüne i'tibâr olmaya, ere and vereler; avreti kâdî ta'zîr edüb iki ağaca bir akçe cürm alına. Ve eger avrete erin "sana zinâ kıldım" dese avret münkire olsa, avrete and vereler, eri kâdî ta'zir ede iki ağaca bir akçe cürm alına[2].

24. Eğer bir kişi zinâyı bilüb kâdîya demese cürm yok, bu kâziyye ile 'amel olunmaz. Uğrılığın bilse demese cürm on akçe alına.

25. Bu zikr olunan cerâyim kâfirden sâdır olsa, ganîsinden ganî müslümandan alınan cürmün nısfı ve mutavassıt'ül-hâlden mutevassıt'ül-hâl müslümandan ve fakirinden fakir müslümandan cürmün nısfı alına.

26. Eger iki kişi birbirine yapışub yakasın yırtsa, kâdî ta'zîr edüb cürm yok. Ve eğer birbirinin saçı veya sakalın yolsa, ganî ise cürm yirmi akçe; fakir olsa oniki akçe alına.

27. Ve baş yarub kan çıksa, otuz akçe cürm alına. Ve eğer kemük çıksa, baş yaran bay olub bin akçe ya dahi ziyâdeye güci yetse yüz akçe cürm alınur; altıyüze güci yetse altmış akçe; fakir olsa kırk veya otuz akçe cürm alına.

28. Ve eğer âdem öldürse yerine kısâs etmeseler, kan cürmi bin akçe ya dahi ziyâdeye güci yetse dörtyüz akçe; altıyüze güci yetse ikiyüz akçe; andan aşağa halli olursa yüz akçe; gâyet fakîr olsa altmış akçe alına.

29. Ve eğer bir kişi okla ya bıçağla ursa, başlu olub döşeğe düşerse, uran bay olub bin ya dahi ziyâdeye güci yetse cürm ikiyüz akçe; orta hallü olursa yüz akçe; fakîr olursa altmış akçe cürm alına.

30. Ve eğer biregûnun gözün ya dişin çıkarsa kasıdla kısâs etmeseler, ganî olsa cürm ikiyüz, evsatü'l-hal olursa yüz akçe, dahi aşağa hallü olursa altmış akçe, gâyet fakir olursa kırk veya otuz akçe cürm alına.

31. Sağîr oğlancıklar savaş etse cürm yok.

32. Eğer bu kazâyâ kâfirden sâdır olsa, nısf-ı cürm-i müslüman alına, vech-i mezkûr üzere.

33. Eğer bir kişi hamr içse, kâdî tâ'zîr ede; iki ağaca bir akçe cürm alına.

34. Eğer kaz ya tavuk ya ördek uğrılasa, kâdî ta'zir edüb iki ağaca bir akçe cürm alına. Ve eğer at uğrılasa elin keseler, kesmezlerse iki yüz akçe alına. Yancık ve destar uğrılasa elin kesmeli olmasa kâdî ta'zir ede, iki ağacına bir akçe cürm alına. Ve eğer biregûnun tahılın uğrılasa cürm kırk akçe, orta hallü olursa yigirmi akçe, fakir olursa on ekçe cürm alına.

---

1 Bu iki kelimenin "harühüre" şeklinde okunması tamamen yanlıştır (Krş. Yinanç/Elibüyük, **Maraş Tahrir Defteri**, I, sh. 9).

2 Bu maddede, Kur'an'ın tanzim ettiği li'ân müessesesi tedvîn olunmaktadır.

35. Oğul atasından veya ata oğlundan ya karındaşı karındaşından ya er avretinden veya avret erinden nesne uğrılasa, kâdî ta'zir ede, ağaç başına bir akçe cürm alına.

36. Ve eğer yabanda sığır ya yund veya koyun bulsa kığırtmasalar, bay olursa cürm otuz akçe, evsâtü'l-hâl olursa yigirmi akçe, fakir olursa on akçe cürm alına. Ve eğer kığırtsa ıssı[1] bulunmasa kâdîya vereler, saklaya; sonra zâyi' olursa cürm yok, emr-i şer' nice ise eyle ola.

37. Ve eğer yoldan geçerken zulmile yoğurt veya ekmek alsa ağaç başına bir akçe alına.

38. Kâfirden dahi müslüman cürmünin nısfı alına, vech-i mestûr üzere.

39. Eğer bir kişinin atı veya katırı ya öküzü ekine girse, davar başına beş çomak urulub beş akçe alına. Ve inek girse, dört çomak dört akçe alına. Buzağı girse bir çomak bir akçe alına. Koyun girse iki koyuna bir çomak bir akçe alına ve camus girse camus başına iki çomak iki akçe alına. Amma evvel hüccet edeler, hüccet etdüklerinden sonra bilmeyüb davarlarına tîmâr etmeyecek olursa tahıla ve terekeye zarar ve ziyân etmiş ola, bu vechile çomaklayub tehdîd edeler. Ve hem olan ziyanı tazmin edeler ki, her kişi davarına tîmâr edeler, re'âyânın ekilmiş terekesine ziyân olamaya.

40. Ve eğer yabanda veyahud köyler arasında ve davar suvadında ekilmiş galle olsa ki, davar uğrağı ola, ekine avlağu edeler.

1 Bu kelimeyi de eşi şeklinde okumak yanlıştır. Doğrusu sâhib manasına gelen ıssı şeklindedir (Krş. Yinanç/Elibüyük, **Maraş Tahrir Defteri**, I, sh. 10).

Kars-ı Zül-Kadriyye Sancağı Kanunnâmesi, Tapu Kadastro, Kuyûd-ı Kadîme Arşivi, TTD. No: 168 (160), Vrk. 1-3

بسم الله الرحمن الرحيم

Kars-ı Zül-Kadriyye Sancağı Kanunnâmesi, Tapu Kadastro, Kuyûd-ı Kadîme Arşivi, TTD. No: 168 (160), Vrk. 1-3

Kars-ı Zül-Kadriyye Sancağı Kanunnâmesi, Tapu Kadastro, Kuyûd-ı Kadîme Arşivi, TTD. No: 168 (160), Vrk. 1-3

§. 6- SİS SANCAĞI KANUNNÂMELERİ

I- 930/1523 TARİHLİ SİS SANCAĞI KANUNNÂMESİ (248)

Daha evvel Şam Eyâletine veya diğer adıyla Vilâyet-i Arab'a bağlı olan *Sis* yani bugünkü *Kozan*'ın Kanunî döneminde yeni teşkil olunan *Zül-Kadriyye Eyâlet*ine sancak olarak bağlandığını görüyoruz.

930/1523 Tarihli Sis Sancağı Kanunnâmesi, *BOA, TTD. No: 450 (997), sh. 838*'de bulunmaktadır. Yavuz Sultân Selim Kanunnâmeleri arasında ve Vilâyet-i Arab Kanunnâmeleri Bölümünde neşredilen Kanunnâmenin baş kısmını tekrarlar gibidir[1]. Bu Kanunnâmede de eski Kayıtbay Kanunlarının izlerini görüyoruz.

Kanunnâme, harâc ve bazı örfî rüsûmı tanzim eden kısa bir sancak kanunnâmesidir.

KANUNNÂME DER LİVÂ-İ SİS EL-MEZBÛR

1. Livâ-i mezbûrede gendümden ve cevden ve çavdardan ve burçakdan ve penbeden ve darudan ve künciden ve alefden ve piyazdan ve sebzden ve bostandan bil-cümle ğallât ve hubûbât ve fevâkih kısmından onda bir *ta'şîr* oluna.

2. Ve *çeltük*, her kimin yerine ekilür ise, eger çeltük *mîrî*[2] tarafından olursa evvela tohum çıkarılub mîrî tarafına âid olan nısıf hisse ihrâc olundukdan sonra kürekciye âid olan nısf hissenin öşri sâhib-i arz içün alına. Eğer mîrî çeltük olmazsa, cümle çeltükden sâhib-i arz içün öşür alına.

3. Ve *re'âyây-ı Etrâk*den her müzevvecden Haleb akçesiyle Nevrûz-ı Sultânîde yılda yetmişer akçe *resm-i hâne* alına. Ve kisbe kâdir olan mücerredlerinden Haleb akçesiyle onar akçe alına.

4. Ve *re'âyây-ı zimmî*den her müzevvecinden yılda Haleb akçesiyle yüz otuz ikişer akçe alına; altmış altışar akçeleri nevrûz-ı Sultânîde alınur imiş ve altmış altışar akçeleri ilk güz ayının evvelinde alına.

5. Ve her müzevvecinden ve mücerredinden Haleb akçesiyle Nevrûzda ellişer akçe *cizye* alına.

6. Ve her *bâb-ı âsiyab*dan ki, yıl yüriye, yüz yirmi akçe alına ve altı ay yüriyenden altmışar akçe alınur ve üç ay yüriyenden otuzar akçe alına.

---

1 **Osmanlı Kanunnâmeleri, III**, sh. 487-488

2 **Mirî:** Bu ifade hükümet malı yerinde kullanılır bir tabirdir. Türkçe bey, beylik anlamına gelir. Bu anlamıyla Arapça Emir kelimesinden alınmıştır.

7. Ve *âdet-i ağnâm* her sürüden ki, üç yüz ola, bir koyun alına. Artuk ve eksük olursa bu üzere alına. Sürüye kıyâs olunub ol hesâb üzere alına..

8. Ve *resm-i arûsiyye* bikrden yüz yirmi akçe ve bîveden altmış akçe alına, Haleb akçesiyle.

9. Ve baş yaruğundan Halebî akçesiyle altmış akçe alınur. Ve bıçak zahminden ki, mevt îcâb etmeye, yüz Halebî akçe alına.

10. Ve ba'zı mülk mezra'alardan onda bir ta'şîr olunub beşde birin sipahi olan *beğdâne* deyü alub ve beşde birin mülk sâhibi olan *mülûkâne* deyü ala.

11. Ve ba'zı re'âyâ kadîm'üz-zamandan Sis Sancağına müte'allık olub *Adana Sancağı*ndan oturub rüsûm-ı örfiyyeden Sis Sancağı Beğine verürler imiş. Gerü ol vech üzere mukarrer olub hilâf-ı kanun iş olmaya.

12. Ve bal ve yağ ve peynir yüklerinden ikişer Halebî akçe *bâc* alına.

13. Ve cerâim husûsı Kanun-ı Osmânîye mürâca'at olunub tecâvüz olunmaya.

930/1523 Tarihli Sis Sancağı Kanunnâmesi, BOA, TTD. No: 450 (997), sh. 838

II- 943 TARİHLİ SİS SANCAĞI KANUNNÂMESİ (249)

1- Nüshaları ve Hukukî Tahlili

Sis sancağı, bugün Adana vilâyetinin bir kazâsı olan *Kozan*'ın eski adıdır. Daha evvel iki Kanunnâmesini neşretmiştik. Bu Kanunnâmenin diğerlerinden önemli farkları vardır. En önemlisi, eski kanunların Kayıtbay Kanunlarından ilhâm alması ve bu Kanunnâmenin ise tamamen Osmanlı Kanunnâmelerine göre tedvîn olunmasıdır. 943 Tarihli Sis Sancağı Kanunnâmesi, *BOA, TTD. No: 178 (649), sh. 1-4*'de bulunmaktadır ve tesbitlerimize göre henüz neşredilmemiştir.

Kanunnâmenin bulunduğu Defter'in Arapça Mukaddimesinde özetle şu bilgiler kayıtlıdır:

> "Hamd olsun Allah'a ve salât ü selâm Hz. Muhammed'e olsun. Bunlardan sonra Allah'ın Halifesi Sultân Süleyman *Veli* adlı hizmetlisine cizye, öşür ve harâc kaidelerine göre Sis Livâsını tahrir eylemesini emr eyledi. Hazırlanan Defter, 943 tarihinde kendisine arz olundu."[1]. Dikkat edilirse, Ayntâb Sancağını tahrir eden Defter Emini ile Sis Sancağını tahrir eden zat aynıdır.

Muhtevâ itibariyle birinci Kanunnâmenin aynı olan bu Kanunnâme, bazı mevzuları daha ayrıntılı olarak düzenlemiş bulunmaktadır.

2- Kanunnâmenin Metni

KANUNNÂME-İ LİVÂ-İ SİS

1. Liva-i mezbûrede mütemekkin olan r*e'âyây-ı Etrâk*dan her müzevvecden on dört para ki, yirmi sekiz Osmanî olur ve mücerredlerinden ikişer *para* ki, dörd *Osmanî* olur, resm alına[2].

2. Ve hıntadan ve şa'îrden ve alefden ve susamdân ve penbeden ve soğandan ve bil-cümle ğallât ve hubûbât ve bâğât ve besâtîn ve fevâkih kısmından onda bir *ta'şîr* oluna.

3. Ve livâ-i mezbûrede mütemekkin olan keferenin her müzevvecinden ve mücerredinden defter-i atîkde yirmi dörder para ki, kırk sekizer akçe olur, *cizye* ta'yîn olunmuş imiş. Emr-i pâdişâhî ile vilâyet-i mezbûre kitâbet olundukda zikr

---

1 BOA, TTD. No: 178 (649), sh. 1-2

2 Bu maddede düzenlenen harâc-ı muvazzaf karşılığındaki çift akçesidir.

olan keferenin cizyeleri şey'-i kalîl olmağın şer'a ve kanuna muhâlifdir. Gerekdir ki, kefere-i mezbûreye harâc-ı şer'î vaz' edesin deyu fermân olunub ber mûceb-i emr-i âlî kefere-i mezbûrenin her müzevvecinden ve mücerredinden otuzar para ki, altmış Osmanî olur, cizye ta'yin olunub defter-i cedîd-i hâkânîye kayd olundu. Min ba'd ziyâde ve noksân alınmaya.

4. Ve *Enhâr-ı çeltük* husûsunda emr-i pâdişâhî mûcebince kanun budur ki, yirmi kantar tohum ekilen nehre re'is ve sakâ olanlar ikişer kantar tohum eküb birer kantarı cihet-i hidmet olub mîrî tarafından nesne alınmayub birer kantarından sâir rençberân gibi hisse--i mîrî ihrâc oluna. Tohum artuk ve eksük olsa, bu minvâl üzere hisâb oluna.

5. Ve enhâr-ı mezbûreye hizmet eden kimesneler hizmetleri mukâbelesinde avârız-ı divâniyyeden ve tekâlîf-i örfiyyeden ve resm-i hâneden ve resm-i ğanemden mu'âf ve müsellem olalar deyü fermân olunmağın defter-i cedîd-i hâkânîye vech-i meşrûh üzere kayd olundular.

6. Ve her *nehrin re'isi*, çeltük ekmelü olıcak kürekçileri ile nehr-i mezbûrun suyu kifâyet edecek mikdârı yeri ayırtlayub hâzır eyleyeler. Ve ol senede çeltük kangı tarafa düşerse sâhib-i arza tenbîh edeler ki, nesne ekmiyeler. Ekilicek mîrî çeltükçileri ihzâr edüb, vaktinde te'hir etmeyüb hemen ekeler.

7. Ve ne mikdâr tohum kifâyet ederse emîn olanlar mîrî tarafından verüb ekdüreler. *Çeltükci âdeti* üzre tohumın ekdikden sonra hizmet ne ise edâ eyleye. Ve çeltük tamam yetişdikden sonra her kürekçi ekdiği çeltüği biçüb dövüb hizmet etdükden sonra emîn olanlar kâdî ma'rifeti ile üzerine varub mîrî tarafından verilen tohumı çıkardıkdan sonra mîrî tarafına âid olan hisseyi çıkarub alub kabz ede. Bâkî kalandan sâhib-i arz içün öşr ihrâc olunub mâ'adâ kürekcilere verile.

8. Ve livâ-i mezbûrede vâki' olan *âsiyâb* kaç olursa her ayda beşer akçe resm alına.

9. Ve *resm-i arûsiyye* bikrden kırk sekizer akçe ve bîveden nısfı sâhib-i cemâ'at ala.

10. Ve baş yaruğundan yirmi iki Osmanî akçe ve bıçak zahminden ki, mevt îcâb etmeye, kırk Osmanî akçe alına.

11. Ve sâir cerâim husûsları vâki' oldukda kanûn-ı kadîm-i Osmanîye mürâca'at oluna.

12. Ve her kovandan bir para resm alına.

13. Ve *âdet-i ağnâm*, her dört re'sden bir para alına.

14. Ve sâbıkan livâ-i mezbûrede vaki' olan cevâmîsden ikişer para resm alınur imiş. Amma *Vilayet-i Arab*'da ba'zı yerlerde *resm-i camus* hiç alınmayub ve ba'zı yerlerde beşer ve altışar para alınur imiş. Cemî'-i vilâyet müsâvî olub her sağılur camusdan üçer para resm alına deyü fermân olunmağın emr-i şerif mûcebince her sağılur camusa üçer para resm kayd olundu.

15. Ve e'imme avârız-ı divâniyyeden mu'âf olalar.

943 Tarihli Sis Sancağı Kanunnâmesi, BOA, TTD. No: 178 (649), sh. 1-4

بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله الواحد بلا بداية . الفرد من غير نهاية ولا غاية . قاسم
الارزاق والآجال . وباسط بساط النعم والآمال . وجامع الناس
ليوم الحساب . ومفرق الجموع الجماعات [illegible] . والصلوة والسلام
على مظهر دين الاسلام . وهادم اركان اهل الخذلان بباسه الشديد
وهادم جدران اهل العصيان بمقتضا ما التشديد . منبع مآثر السادات
ومجمع احاسن السعادات . ومظهر الدقايق . وكشاف معضلات
الحقايق . محمد الناطق بالصواب . المنزل عليه محكم الكتاب
الفايق بشرفه على كل نبي . الظاهر [illegible]
وعلى آله واصحابه الذين وفوا بالعهود . وبذلوا في جهادهم المجهود
ما اقيم في اقطار الغبرآء حساب . وتنفس في مطالع دفاتر الحساب
وتنفس في مصالح دفاتر الحساب اجلة الكتاب . وبعد فلا يخفى
على ذوي العقول والنقول . من ارباب المعقول والمنقول ان
امر تعالى مطاع ورد نصه بما لا يستطاع وقد قال سبحانه ان
يحكم . واطيعوا الله واطيعوا الرسول واولي الامر منكم . ولما كان
ولي امر الخليقة . وسلطان البسيطة على وجه الحقيقة
سلطان العرب والعجم . وصاحب امر الشرق والعجم . مطلق
اعنة المعدلة في ميادين السعادة . وحائز قصبات السبق
[illegible] . من دار الاسلام بهمة مسدود الثغور

ودجون الايام [illegible] الثغور . ودولته العثمانية
سليمانية الزمان . ودولته المحمدية مقرونة بالامان . وكان
للفقير الى الله الولي . لا يذبابه وغاية جنابه علي . ممن سعد بجلايل اسامه
[illegible] . المستوجب لزيادة القبول
بضبط [illegible] اسمائهم وعنايته . والنظر في احوال العباد
والتحرير الشافي في كتابة البلاد . وان اكتب بذلك دفترا . يكون
بعون الله [illegible] . [illegible] . [illegible]
فكتبت هذا الدفتر [illegible] السلطنة . واخبرت منه ما تحرر
باختبارات مبرهنة . طالبا [illegible] السعيد . مترجيا
قبوله [illegible] . لا زالت ايامه بدوام العدل زاهر .
ولا برحت اعلامه في دولته الباهرة ظاهر . مويدا للذي .
مستوليا على العدى . منصورا على الكفار . ضرق [illegible]
والانصاد . وعلى من خرج عن السنة . وجعل الله دولته الواسعة
[illegible] . وعقل من طريق الجنة . واخل بطاعة رب الانس والجنة
ما دارت الافلاك . وسبحت له الاملاك . ولهذا الدفتر الزاهر
لسان صدق ظاهر ناطق بالتاريخ الموافق على التحرير لمدد المصراع

اللاحق من البيت الاخير			
ان ذا دفتر تحقيق		لم مضمون صحيح	
ظاهر الحسن تاريخه		دفتر اساد قانون ٩٤٣	

943 Tarihli Sis Sancağı Kanunnâmesi, BOA, TTD. No: 178 (649), sh. 1-4

[illegible]

§. 7- TARSUS SANCAĞI KANUNNÂMELERİ

I- 930/1523 TARİHLİ TARSUS SANCAĞI KANUNNÂMESİ (250)

Tarsus, Eyâlet-i Arab'a başlangıçta bağlanmıştır. Bir ara Haleb Eyâletine de bağlanmıştır. Kanunî döneminde Tarsus Sancağı bir ara *Zül-Kadriyye Eyâlet*ine bağlı sancak statüsüne sokulmuştur[1]. Tarsus Sancağı'nın ilk Kanunnâmesi, Eyâlet-i Arab'a bağlı olarak ve eski Kayıtbay Kanunlarından istifâde edilerek Yavuz Sultân Selim devrinde hazırlanmıştır. Bu Kanunnâmeyi daha evvel neşretmiştik[2].

Bu Kanunnamenin elimizdeki tek nüshası, *BOA. TTD. No: 450 (997), sh. 492, 626*'da bulunmaktadır. Tesbitlerimize göre henüz neşredilmemiştir. Bu Kanunnâmenin diğerinden en önemli farkı, kısmen Osmanlı Kanunlarına yaklaştırılmış olmasıdır.

Kanunnâme, Yavuz Sultan Selim'in vefatından sonra, onun yerine geçen Kanunî Sultan Süleyman zamanında Tarsus ve havâlisinde yapılan ilk tapu-tahrir muameleleri esnasında hazırlanan kanunnâmedir. Kanunnâmeden açıkca anlaşılacağı üzere, bu kanunnâme de, bir önceki bölümde incelenen Kayıtbay kanunnâmesinden istifade edilerek düzenlenmiş bir sancak kanunnâmesi niteliğindedir. Düzenlendiği günün şartlarına bağlı olarak bazı küçük ve hususî değişiklilkler arzetmektedir.

Kanunnâme, bir sancak kanunu olması itibarıyle reâyâdan alınan şer'î ve örfî rüsûmu ve çeltik hükümlerini tanzîm etmesiyle beraber, Kayıtbay kanunnâmesine göre bazı farklılıklar ve yenilikler arz etmektedir. Bu açıdan incelenirse kanun hükümlerinin genişletilerek daha net ifadelirin konulması, çeltik konusunda Adana kanununa atıfda bulunması, kürekci taifesine çeltik gelirinden hisse ayrılması; gayr-i müslim bekârlardan alınan ispenç vergisinin evlilere de teşmîl edilmesi, âdet-i mirâhûriyenin kaldırılması ve kale bâcı hükümlerinin iptaliyle bir kısmının kanunnâmenin içinde dercedilmesi dikkati çeken yeni unsurlar olarak görülmektedir. Kanunnâmenin son iki maddesinin ilk iki maddesiyle aynen benzerlik göstermesi ise, bu son iki maddenin ilgili sahifede hususî olarak değerlendirilmesi nedeniyle kaydedilmiş olmasından kaynaklanmış olsa gerektir.

KANUNNÂME-İ LİVÂ-İ TARSUS

1. Zikr olan sancakda kanun-ı kadîm üzre gendümden ve cevden ve çavdardan ve burçakdan ve penbeden ve darudan ve künciden ve alefden ve piyazdan ve

1 Celâl-Zâde Mustafa, **Tabakât'ül-Memâlik Ve Derecât'ül-Mesâlik**, Üniversite Kütüphânesi, No: 5997, Vrk. 12/b; Topkapı Sarayı, Bağdad Köşkü, No: 299, Vrk. 11

2 **Osmanlı Kanunnâmeleri**, III, sh. 492-495

sebzden ve bostandan ve bağatdan bil-cümle ğallâtdan ve hubûbât ve fevâkih kısmından onda bir *ta'şîr* oluna.

2. Ve *çeltük* dahi, hâliya emr-i şerîf-i âlişân mûcebince her kimin toprağına düşerse, eğer çeltük mîrî[1] tarafından ise, evvela tohum ihrâc olunub sâniyen mîrî tarafına âid olan nısıf hisse ihrâc olundukdan sonra kürekciye âid olan nısıf hisseden sâhib-i arz içün öşr alına.

3. Ve defterde *çift* ve *nîm çift* kayd olunan re'âyâdan yılda nevrûz-ı Sultânîde Haleb akçesiyle seksener akçe *resm-i hâne* alına. Ve kisbe kâdir olan mücerredlerinden dahi Haleb akçesiyle yılda onar akçe alına.

4. Ve şehirde mütemekkin olan kâfirlerden *nevrûz-ı Sultânî*de her müzevvecden Haleb akçesiyle yüz yirmi akçe alına.

5. Ve her *bâb-ı âsiyâb*dan ki, yıl tamam yüriye, Haleb akçesiyle yüz yirmi akçe alına ve altı ay yüriyenden altmışar akçe ve üç ay yüriyenden otuzar akçe alına.

6. Ve âdet-i ağnâm her koyuna Haleb akçesiyle bir akçe alına. Ve hâricden gelen koyundan *resm-i yatak* deyü bir süriden ki[2], üç yüz ola, bir koyun alına. Nâkıs ve zâid olursa bu üslûb üzere alına.

7. Ve Kuştemurlu'da[3] vâki' olan ba'zı cemâ'atten *âdet-i mîrâhuriyye* deyü tamam çiftden altı kile arpa ve yarım çiftden üç kile arpa alınur imiş. Hâliyâ der-i devlete gelinüb pâye-i serîr-i a'lâya arz olundukda, hilâf-ı kanun olmağın külliyen ref' olundu.

8. Ve *resm-i arûsiyye* bâkireden Haleb akçesiyle yüz yirmi akçe alınub ve bîveden altmış Halebî akçe alına.

9. Ve bıçak zahminden ki, mevt îcâb etmeye, yüz Halebî akçe alına. Ve baş yaruğundan altmış Halebî akçe alına.

10. Ve *cerâim* husûsunda kanun-ı Osmanîye murâca'at oluna.

11. Ve *çeltük* kânun-ı Adana'da kayd olunmuşdur. Mûcebiyle amel oluna.

KANUNNAME DER LİVÂ-İ TARSUS

12. Gendümden ve cevden ve çavdardan ve burçakdan ve darudan ve alefden ve künciden ve piyazdan ve sebzden ve bâğattan ve bostandan fil cümle ğallât ve hubûbât ve fevâkih kısmından onda bir *ta'şîr* oluna.

13. Ve *çeltük* her kimin yerine düşerse mîrî tarafından ekilen çeltüğün sehmi ihrâc olunub, mîrî tarafına âid olan nısıf hisse ihrâc olundukdan sonra kürekciye

---

1 **Mîrî:** Bu ifade hükümet malı yerinde kullanılır bir tabirdir. Türkçe bey, beylik anlamına gelir. Bu anlamıyla Arapça Emir kelimesinden alınmıştır.

2 Kanunnâmeye göre 310 koyun bir sürü kabul edilmiştir.

3 Tarsus'ta bir nahiye merkezidir.

aid olan nısıf hissenin öşründen sâhib-i arz içün alalar. Eğer ekilen çeltük mîrî tarafından degil ise *sâhib-i arz* içün cümle çeltügün öşri alına.

930/1523 Tarihli Tarsus Sancağı Kanunnâmesi, BOA, TTD. No: 450 (997), sh. 492, 626

II- 950/1543 TARİHLİ TARSUS SANCAĞI KANUNNAMESİ (251)

Tarsus Sancağı bu Kanunnâme ile, tamamen Osmanlılaştırılmıştır. Yani eski Kayıtbay Kanunlarının etkisini bu hukukî düzenlemede görmek artık eskisi kadar kolay değildir. Bu Kanunnâmenin de elimizdeki tek nüshası, *BOA. TTD. No: 229 (931), sh. 21-25*'de bulunan ve 950/1543 tarihinde tedvîn olunduğu Mukaddimesinden anlaşılan nüshadır. Kanunnamenin bulunduğu Defterin Farsça Mukaddimesinde şu özet bilgiler bulunmaktadır:

> "Bu, Tarsus Livâsının Mücmel defteridir. Sultân Süleyman'ın fermanıyla *defter emini Muhammed beğ* ve *Kâtib Mustafa bin Husam* tarafından tahrir edilerek 1 Muharrem 950 tarihinde arz olunmuştur."[1].

Bu kanunnâme de, önceki kanunnâme gibi Kanunî Sultan Süleyman'ın zamanında hazırlanmıştır. Kanunî zamanında Tarsus'la ilgili olarak hazırlanan ikinci kanunnâmedir. Kanunnâme, yapısı itibariyle yine vergi konusunda hazırlanmış bir sancak kanunnâmesi hüviyetinderir. Diğerlerinden farklı olarak, çeltik konusu ve bununla ilgili olarak nehir sularının kullanımı hususunda oldukça geniş ve yeni hükümleri ihtiva etmektedir. Ayrıca vergi olarak alınan para biriminde Halebî akçe yerine Osmanlı akçesi esas alınmıştır[2].

Kanunnâmenin girişinden öğrendiğimize göre, Tarsus'da sipahi tîmârları, zeamet ve mirliva hasları mevcuttur. Tahrir işlemi ise, Tevki'i (emin) Mehmed Bey ve Dergâh-ı âlî kâtiplerinden Kâtip Mustafa bin Hüsam tarafından yapılmış ve Muharrem 950 yılında tamamlanmıştır.

Kanunnâmenin Farsça ve Arapça karışımı giriş bölümünde şu ifadelere yer verilmektedir:

> "..Kıyamete kadar salat u selam peygamberimizin ve ashâbının üzerine olsun. Bu defter, Tarsus livasının icmal defteridir. Allah, zamanında ve zemininde (mülkünde) sözü geçerli olan cihan padişahının mahsulatını âfattan korusun, onun mülkünü ve saltanatını daim kılsın, adaletini ve ihsanını âleme yaysın.
>
> Melik ve sultanların en büyüğü, İslâmın ve müslümanların yardımcısı, zaferler kazanan, Allah'ın mülkünün muhafızı, Arap ve Acem meliklerinin en büyüğü Sultan Süleyman Han bin Selim Han hazretlerinin emriyle (Tarsus'da) sipahi tîmârları, zaimler ve mirliva hasları vardır.

1 BOA. TTD. No: 229 (931), sh. 21-25

2 Osmanlıların fethinden önce bölgede kullanılan bu para birimi, fetihden sonra da bir süre kullanılmış, ancak zamanla halkın, Osmanlı ekonomik ve mâlî sistemine uyum sağlamasıyla ortadan kaldırılmıştır.

Allah, padişahın mülkünü yüceltsin, sağlamlaştırsın, doğru yolda ve hükmünde muvaffak kılsın, yüce tahtını varlığıyla süslesin, cömertliğinin ve adaletinin eserlerini âleme dağıtsın. Âmin.

Tahrir işlemi kenisine verilen ve bu vazifeyi üslenen Emin (tevkii) Mehmed Bey, Dergâh-ı âlî kâtiblerinden Kâtib Mustafa bin Hüsam. 1 Muharrem sene 950 min hicretin Nebeviyyeti'l-Mustafa".

KANUNNÂME-İ LİVÂ-İ TARSUS

1. Livâ-i mezbûrede mütemekkin olan *re'âyây-ı Etrâk*dan her müzevvecden on altı para ki, otuz iki Osmanî olur ve mücerredlerinden ikişer para ki, dörd Osmanî olur, resm alına.

2. Ve hıntadan ve şa'îrden ve alefden ve susamdân ve penbeden ve soğandan ve bil-cümle ğallât ve hubûbât ve bâğât ve besâtîn ve fevâkih kısmından onda bir *ta'şîr* oluna.

3. Ve livâ-i mezbûrede mütemekkin olan keferenin her müzevvecinden ve mücerredinden defter-i atîkde yirmi dörd para ki, kırk sekiz akçe olub *cizye* ta'yîn olunmuş imiş. Emr-i pâdişâhî ile vilâyet-i mezbûre kitâbet olundukda zikr olan keferenin cizyeleri şey'-i kalîl olmağın şer'a ve kanuna muhâlifdir. Gerekdir ki, kefere-i mezbûreye harâc-ı şer'î vaz' edesin deyu fermân olunub ber mûceb-i emr-i âlî kefere-i mezbûrenin her müzevvecinden ve mücerredinden otuzar para ki, altmış Osmanî olur, cizye ta'yin olunub defter-i cedîd-i hâkânîye kayd olundu. Min ba'd ziyâde ve noksân alınmaya deyu defter-i atîkde mukayyed olmağın giru vech-i meşrûh üzre defter-i cedîde kayd olundu.

4. Ve *Enhâr-ı çeltük* husûsunda emr-i pâdişâhî mûcebince kanun budur ki, yirmi kantar tohum ekilen nehre *re'is* ve *sakâ* olanlar ikişer kantar tohum eküb birer kantarı cihet-i hidmet olub mîrî tarafından nesne alınmayub birer kantarından sâir rençberan gibi hisse-i mîrî ihrâc oluna. Tohum artuk ve eksük olsa bu minvâl üzre hisâb oluna.

5. Ve enhâr-ı mezbûreye hizmet eden kimesneler hizmetleri mukâbelesinde avârız-ı divâniyyeden ve tekâlîf-i örfiyyeden ve resm-i hâneden ve *resm-i ğanem*den mu'âf ve müsellem olalar deyü fermân olunmağın defter-i cedîd-i hâkânîye vech-i meşrûh üzre kayd olundular deyu defter-i atîkde mukayyed olmağın geru vech-i meşrûh üzre defter-i cedîd-i hâkânîye kayd olundu.

6. Ve her nehrin re'isi, çeltük ekmelü olıcak kürekçileri ile nehr-i mezbûrun suyu kifâyet edecek mikdârı yeri ayırtlayub hâzır eyleyeler. Ve ol senede çeltük kangı tarafa düşerse sâhib-i arza tenbîh edeler kim, nesne ekmiyeler. Ekilicek mîrî çeltükçileri ihzâr edüb, vaktinde te'hir etmeyüb hemen ekeler.

7. Ve ne mikdâr *tohum* kifâyet ederse, emîn olanlar mîrî tarafından verüb ekdüreler. *Çeltükci âdeti* üzre tohumın ekdikden sonra hizmet ne ise edâ eyleye. Ve çeltük tamâm yetişdikden sonra her kürekçi ekdiği çeltüği biçüb dövüb hizmet etdükden sonra emîn olanlar kâdî ma'rifeti ile üzerine varub mîrî tarafından

verilen tohumı çıkardıkdan sonra mîrî tarafına aid olan hisseyi çıkarub alub kabz ede. Bâkî kalandan sâhib-i arz içün öşr ihrâc olunub mâ'ada kürekcilere verile deyü defter-i atîkde mukayyed olub geru ber karar-ı sâbık defter-i atîkde mukayyed olub geru ber karar-ı sâbık defter-i cedîd-i hâkânîye kayd olundu.

8. Ve livâ-i mezbûrede vâki' olan *âsiyâb* kaç olursa her ayda beşer akçe resm alına.

9. Ve *resm-i arûsiyye* bikrden kırk sekizer akçe ve bîveden nısfı sâhib-i cemâat ala.

Defter-i atîkde mukayyed olub hâliyâ ba'zı mezra'alar sipâhîlere cemâ'atsüz verilüb hisseleri mahsul-i galleden ve penbeden ve resm-i tapudan ve âdet-i deştibânîden ve yatakdan olundu. Cemâ'atdan, bâd-ı hevâdan mezkûrlara nesne ta'yin olunmadı. Ba'zı cemâ'atler dahi mezrâ'alardan ayrılub müstakil bâd-ı hevâ ile ba'zı sipâhîlere verilüb zikr olan mezrâ'alara mutasarrıf olan sipâhîler bîve toprağımızdadur; arûsânesi bizümdür deyü nizâ' edüb bâkireden ve bîveden anlara bâd-ı havâ bağlanmadı; dahl etmeyeler.

10. Ve baş yaruğundan yirmi iki Osmanî akçesi alına. Ve bıçak zahminden ki, mevt îcâb etmeye, kırk Osmanî akçesi alına.

11. Ve sâir *cerâim* husûsları vâki' oldukda kanûn-ı kadîm-i Osmanîye mürâca'at oluna.

12. Ve her *kovan*dan bir para resm alına.

13. Ve *âdet-i ağnâm*, her dört re'sden bir para alına deyü defter-i atîkde mukayyed olub geru vech-i meşrûh üzre defter-i cedîde kayd olundu.

14. Ve *e'imme* avârız-ı dîvânîden mu'âf olalar deyu defter-i atîkde mukayyed olunmağın geru ber karar-ı sâbık defter-i cedîd-i hâkânîye kayd olundu.

950/1543 Tarihli Tarsus Sancağı Kanunnâmesi, BOA, TTD. No: 229 (931), sh. 21-25

بسم الله الرحمن الرحيم

[illegible]

قانوننامهٔ لواء طرسوس

29

١ [illegible]

٢ [illegible]

٣ [illegible]

950/1543 Tarihli Tarsus Sancağı Kanunnâmesi, BOA, TTD. No: 229 (931), sh. 21-25

III- 950/1543 TARİHLİ TARSUS SANCAĞINA AİT KANUN HÜKÜMLERİ (252)

Aslında hem Tarsus Livâsının bütçesi ve hem de bu sancağa dair muhtelif hükümler demek olan bu hukukî düzenleme, 950/1543 tarihinde tedvîn edilmiştir ve elimizdeki tek nüshası, *BOA. TTD. No: 221 (212), sh. 1-4, 19*'da bulunmaktadır.

Bu bölümde değerlendirilecek olan hükümler, bundan önceki bölümde işlenen kanunnâme ile aynı tarihi taşımasına rağmen, o kanunnâmeye göre bazı yeni hükümleri ihtiva etmektedir. Pazar bâcı, sahipsiz eşya, kayıp gizli, vs. mal ve hayvanlarla ilgili hükümler ve çeltikçilerle ilgili bazı değerlendirmeler, bu hükümlerde dikkati çeken yenilikler olarak kendini göstermektedir. Hükümler, özellik olarak diğer bölümlerde görülen kanunnâmelerin hükümleri gibi, vergi konusunu işleyen sancak kanunnâmelerinin hükümlerini taşımaktadır. Ayrıca hükümlerin muhtevasından Tarsus livasında padişah haslarının mevcud olduğunu öğreniyoruz.

Hükümleri ve bulunduğu defteri hazırlayanlar, bundan önceki bölümde inclenen kanunnâmeyi hazırlayan şahıslardır. Bu nedenle giriş kısmı da azıcık bir farklabundan önceki bölümde incelenen kanunnâmenin giriş kısmının aynısıdır. Arapca giriş kısmında şu ifadelere yer verilmektedir:

> "Allah'a hamd olsun. Ve salât u selam peygamberimiz (s.a.v) ve onun nesebinden gelenlerin bütününün üzerine olsun. Bu defter, Tarsus livasının icmal defteridir. Allah, zamanında ve zemininde (mülkünde) sözü geçen çihan padişahının mahsulatını âfattan korusun. Mülkünü dâim kılsın. Adaletini ve ihsanını âleme yaysın.
>
> Sultanların en büyüğü ve en âdili, acem padişahlarının meliki, Allah'ın mülkünün muhafızı, zaferler kazananı, İslâm'ın ve müslümanların yardımcısı, sultanların ve meliklerin en büyüğü es-Sultan İbn'üs-Sultan Süleyman Han bin Sultan Selim Han hazretlerinin emriyle (Tarsus sancağında) zu'ama ve mirliva hasları ile sipahi tîmârları (vardır.)
>
> Allah padişahın mülkünü yüceltsin. Doğru yoldaki hükmünde muvaffak kılsın. Yüce tahtini varlığıyla süslesin. Cömertliğnin ve adaletinin eserlerini âleme dağıtsın. Amin. Amin.
>
> Tahrir işlemi kendisine verilen ve bu vazifeyle süslenen emin (tevki'i), Niğde Sancakbeyi Mehmed Bey ve Dergâh-ı Âlî (Kapıcı başılarından) defter kâtiplerinden Kâtip Mustafa bin Hüsam f'î gurre-i Muharremü'l-haram. Sene 950. Fî Hicreti'n-Nebeviye."

DEFTER-İ İCMÂL-İ LİVÂ-İ TARSUS

HÂSHÂ-İ HAZRET-İ PÂDİŞÂH-I ÂLEM-PENÂH -HALLEDALLÂHU MÜLKEHÛ- HÂSS-I ATÎK VE CEDÎD.

HÂSS-I TARSUS DER-LİVÂ-İ MEZBUR

1. Bâc-ı ebvâb-ı Tarsus, 'an hıml-i penbe ve rişte ve kirbâs ve ğayrihî ki, taşradan içerüye ve içerüden taşra çıkandan her yükden bâc alına. Deve yükünden ki, me'kûlât kısmından olmaya, iki para ve me'kûlât kısmından birer para alına. At ve katır yükünden, deve yükünün nısfı alına. Fî sene 35000.

2. Bâc-ı Karadıvar ki[1], Mustafalı Yolu demekle ma'rûfdur, Tarsus'dan geçüb mübârek yoluna gitmeyen tâifenin ahmâlinden[2] Tarsus kapularında icrâ olunan kanun üzere bâc alına. Ammâ kaçak yollardan giden kimesnelere dahi nizâ' etdirilmeyüb kanun üzere bâc alına. Fî sene 35000.

3. İhzâriyye der livâ-i mezbûra, resm-i ihzâriyye diye mîrî cânibinden Muhzır başı[3] olanlar mîrî içün alub zabt eyleyüb mîrlivâdan[4] ve kapucılar başı olanlar ve kudât[5] cânibinden dahl olunmaya. Fî sene 3000.

4. Mahsul-i post-i vaşak ve kaplan ve odkeklik.der livâ-i mezbûrede dutulub mîrîye vermeyüb, aher yerlere iletüb satan kimesnelerden hem bahâsı alınub ve hem cerîme alına. Fî sene 3000.

5. Bâc-ı bâzâr-ı ma'a hakk-ı bisât ve resm-i ihtisâb ve ğayrihi der vakt-i yaylak.

Yaylakda olan bâzârların ihtisâbına mîrlivâ cânibinden ve dergâh-ı mu'allâ kapıcıları başılarından aslâ ve kat'a dahl olunmayub, cüz'î ve küllî mîrî içün zabt oluna. Fî sene 2600.

---

1 **Bâc-ı Karadıvar:** İskenderun ve Mersin arasında Karaduvar denilen mevkide eskiden iki iskele mevcuttu. Bu iskelelerden biri Antakya ve Haleb diğeri ise Tarsus ve Kayseri ile bağlantı sağlamaktaydı.. Bu iskeleler, daha önceleri Çukurova bölgesinde bulunan Ayas ve Karataş iskelelerinin güvensizliği ve diğer bazı nedenlerin etkisiyle terk olunması üzerine gelişmeye başlamışlardı. Sonradan Mersin tarafındaki Karaduvar İskelesi de Kazanlıya nakledilmiştir. Bilahere burası da Mersin Limanınının önem kazanması sonucu iptal edilmiştir (Bkz. **Tezâkir**, Cevdet Paşa, (Yayınlayan Cavit Baysun), C. III, Ankara 1986 sh. 194).

Burada bahsedilen Karaduvar bâcından maksad ise, Tarsus'dan geçerek Karaduvar iskelesine giden ve buradan gelen ticarî mallar ve benzeri şeylerden alınan bâc vergisidir..

2 **Ahmâl**: Arabca bir kelime olub, hıml kelimesinin çoğuludur ve yükler demektir.

3 **Muhzır**: davacı ve davalıyı mahkemeye celb eden memurdur. Bu görev karşılığında taraflardan ihzariyye adıyla maktu bir harç alınır. Birkaç muhzırın bulunduğu mahkemelerde bunlardan birisi muhzırbaşı ta'yin olunur ve buna muhzırbaşı denir.

4 **Mirlivâ:** Livâ emiri veya sancak beyi demektir.

5 **Kudât:** Arabça kâdî kelimesinin çoğulu olab şer'iyye mahkemelerinde görev yapan hakimler demektir.

6. Beytülmal ve mâl-i gâib ve mâl-i medfûn ve mâl-i mefkûd ve yâve ve kaçkun ve abd-ı âbık ve kenîzek ve müddeti tamâm olub bey' olunan kul ve câriye ve sâir hayvânât bahâları ki, sâhibi zâhir olmaya, ma'a tımârhâ-i serbest[1] ve ğayr-ı serbest[2] der livâ-i mezbûre. Fî sene 30000

7. Âdet-i ağnâm-ı livâ-i Tarsus ve Ulaş ve Kuştemur ma'a ağnâm-ı sipâhî-zâdegân ve re'îsan ve çeltükciyân-ı hâssa der livâ-i mezbûre ve bunlardan ğayrı, Karaman ve Zül-Kadriyye câniblerinden gelüb ağıl dutan kimesnelerün ağnâmlarından kanûn-ı kadîm üzre mîrî içün resm-i ağıl alına. Fî sene 90000.

8. Resm-i hâne-i çeltükciyân ve re'îsan-ı çeltükciyân ve evlâd-ı re'îsân-ı hâssa der livâ-i mezbûre.

Livâ-i mezbûrede olan enhârlarda hidmet eden çeltükciler defter-i atîkde resm-i hâneden ve resm-i ğanemden ve avârız-ı dîvâniyyeden ve tekâlif-i örfiyyeden mu'âf olmaları fermân olundu deyu mukayyed olduğun Âsitâne-i Sa'âdet'e arz olundukda resm-i hâne ile resm-i ğanemleri alınmak arz olunub kanun üzre müceddeden avârızdan mu'âf olmaları buyuruldu. Fî sene Resm-i Hâne-i îşân 10000.

9. 'An bağat ve bağçehâ der nefs-i şehir der civâr-ı şehir ma'a besâtîn-i bîrûnî ve derûne-i şehir ber vech-i âdet-i kadîme. Hâsıl 5000.

10. Resm-i cürm-ü cinâyet ve resm-i arûsâne-i sipahi-zadegân ve çeltükçiyân-ı hâssa der Livâ-i mezbûre Fî sene 5000.

11. Hammam-ı Gücük'den nefs-i şehir ma'a reftiye ve ihrâcât fi sene 13500.

12. Cemâ'ati Barniklü der mezra'a-i Çavdanos tâbi'i merkez. Hâsıl ma'a rüsûm 5000.

13. Cemâ'at-i Mesudlu der mezra'a-i Zâviye tâbi'i merkez. Hâsıl ma'a rüsûm 1500.

14. Cemâ'at-i Hacı Fakıhlı der mezra'a-i Güllü Kızılbağ, nâm-ı diğer Akarca tâbi'i merkez. Hâsıl an rüsûm 350.

15. Cemâ'at-ı Urbân ar Kaşıkcıyân der sınur-ı Göndük Virânı tâbi'i merkez. Hâsıl an rüsûm 591.

16. Cemâ'at-ı Karalar der mezra'a-i Çiriş Tepesi tâbi'i merkez. Hâsıl fî rüsûm 560.

17. Mahsûl-ı sâire an enhâr-ı livâ-i mezbûre ber mûceb hüccet-i kâdî-i Tarsus. Resm-i keyl 250. Hâsıl 25000.

Cem'an tohum-ı çeltük ve enhâr-ı mezbûre kile 2849. Beher kile kıyınet 56980.

18. Zikr olan tohum çeltükciler tâifesine kadîmden mîrî çeltükden verilmiş, hâliyâ vilâyet yazıldıkda ellerinde bulunmağın gerü üzerlerine yazıldı. Mezkûr

---

1 **Serbest Tîmâr**: Rüsûm-ı örfiyyenin de kendisine dâhil edlidiği tîmârlardır.

2 **Gayr-ı Serbest Tîmâr:** Kendisine rüsûm-ı örfiyyenin dâhil olmadığı tîmârlardır. Ya'ni bu tîmârı tasarruf eden sipahi (dirlik sâhibi), örfî vergileri tasarrufuna alamazdı.

tohum rençber elinde iken bir zarar yetişüb zâyi' olsa her kile başına onar para ki, yirmişer akçe Osmanî olur, rençberden zâyi' olan tohum bahâsı içün alınmak üzere defter-i cedîd-i hâkânîye kayd olundu.

Cem'an mahsûl-i çeltük ma'a tahum-ı bahâ 354.770

19. Cemî'an 1.098.356

950/1543 Tarihli Tarsus Sancağı Kanunnâmesi, BOA, TTD. No: 221 (212), sh. 1-4, 19

بسم الله الرحمن الرحيم

950/1543 Tarihli Tarsus Sancağı Kanunnâmesi, BOA, TTD. No: 221 (212), sh. 1-4, 19

§. 8- UZEYR SANCAĞI KANUNNÂMESİ (253)

I- NÜSHALARI VE HUKUKÎ TAHLİLİ

Uzeyr, bazan Haleb Eyâletine ve bazan da Zül-Kadriyye Eyâletine bağlı bir sancak merkezidir[1]. Adana ile Haleb arasında aynı ismi taşıyan Türkmen aşîretlerine sâkin olduğu mıntıkadır. Azez, Azir ve Uzâr olarak da okunur[2]. Şu anda *Arsuz* diye bilinen yer, bu dönemde Uzeyr Sancağına bağlıdır.Sonradan Adana Vilâyetine bağlanan Uzeyr Sancağı'nın ilk Kanunnâmesi, Kanunî devrinde hazırlanmıştır[3].

*Uzeyr Sancağı Kanunnâmesi*nin elimizde iki nüshası bulunmaktadır:

Birincisi, 950 tarihinde hazırlanan *BOA. TTD. No: 228 (201), sh. 1-5*'de bulunmaktadır. Tesbitlerimize göre henüz neşredilmemiştir.

İkincisi ise, ne zaman hazırlandığı belli olmamakla beraber Kanunî devrinde tedvin olunduğu tahmin olunan *BOA. TTD. No: 1023 (716), sh. 1-2*'deki nüshadır. Bunun mukaddimesi mevcut değildir.

Neşre esas aldığımız birinci nüshanın Mukaddimesinde defterle ilgili şu bilgileri okuyoruz:

> "Hamd olsun Allah'a ve salât ü selâm Resûlüne olsun. Bu, *Uzeyr Livâsı*nın mücmel defteridir. Sultân Süleyman'ın fermanıyla yazılmıştır. *Defter Emini Muhammed Beğ* ve *Kâtib Mustafa bin Husâm* tahriri 1 Muharrem 950 senesinde tamamlayarak arz eylemişlerdir."[4].

Kanunnâme'de harâc-ı muvazzaf ve mukâseme üzerinde durulmuştur. Daha sonra da bazı örfî rüsûm ele alınmıştır. Ayrıca çeltük ile ilgili hükümler de daha önceki Kanunnâmelerinkine benzer şekilde tedvîn olunmuştur.

II- KANUNNÂMENİN METNİ

1 Celâl-Zâde Mustafa, **Tabakât'ül-Memâlik Ve Derecât'ül-Mesâlik**, Üniversite Kütüphânesi, No: 5997, Vrk. 12/b; Topkapı Sarayı, Bağdad Köşkü, No: 299, Vrk. 11; Krş.**Buldân'ül-Hilâfet'iş-Şarkıyye**, 63-64

2 Barkan, **Kanunlar**, sh. 228

3 Barkan, III. Mehmed Devrine ait Kanunnâmeyi neşretmiş bulunmaktadır; Bkz. **Kanunlar**, 228

4 BOA. TTD. No: 228 (201), sh. 1

KANUNNÂME-İ LİVÂ-İ UZEYR

1. Livâ-i mezbûrede mütemekkin olan *re'âyây-ı Etrâk*dan her müzevvecden her senede *resm-i hâne* yirmi beşer para alına. Ve zikr olan resmin nısfı nevrûz-ı Sultânîde alınub ve nısf-ı âharı son güz ayının evvelinde alına.

2. Ve hıntadan ve şa'îrden ve alefden ve susamdân ve penbeden ve soğandan ve bil-cümle ğallât ve hubûbâtdan ve bâğât ve besâtîn ve fevâkih kısmından onda bir *ta'şîr* oluna.

3. Ve *Enhâr-ı çeltük* husûsunda emr-i pâdişâhî mûcebince kanun budur ki, yirmi kantar tohum ekilen nehre re'is ve sakâ olanlar ikişer kantar tohum eküb birer kantarından sâir rençberan gibi mîrî ihrâc olunub birer kantarından cihet-i hidmet olub nesne alınmaya. Tohum artuk ve eksük olsa bu minvâl üzre hisâb oluna.

4. Ve enhâr-ı mezbûreye hizmet eden kimesneler hizmetleri mukâbelesinde avârız-ı divâniyyeden ve tekâlîf-i örfiyyeden ve resm-i hâneden ve resm-i ğanemden mu'âf ve müsellem olalar deyü fermân olunmağın defter-i cedîd-i hâkânîye vech-i meşrûh üzre kayd olundular.

5. Ve her nehrin re'isi, çeltük ekmelü olıcak kürekçileri ile nehr-i mezbûrun suyu kifâyet edecek mikdârı yeri ayırtlayub hâzır eyleyeler. Ve ol senede çeltük kangı tarafa düşerse sâhib-i arza tenbîh edeler kim, nesne ekmiyeler. Ekilicek mîrî çeltükçileri ihzâr edüb, vaktinde te'hir etmeyüb hemen ekeler.

6. Ve ne mikdâr tohum kifâyet ederse, emîn olanlar mîrî tarafından verüb ekdüreler. *Çeltükci âdeti* üzre tohumın ekdikden sonra hizmet ne ise edâ edeler. Ve çeltük tamâm yetişdikden sonra emîn olanlar kâdî ma'rifeti ile üzerine varub mîrî tarafından verilen tohumı çıkardıkdan sonra mîrî tarafına âid olan hisseyi çıkarub alub kabz edeler. Bâkî kalandan sâhib-i arz içün *öşr* ihrâc olunub mâ'ada kürekcilere verile.

7. Ve her *kovan*dan bir para resm alına.

8. Ve *âdet-i ağnâm*, her dört re'sden bir para alına.

9. Ve *e'imme* avârız-ı dîvânîden mu'âf olalar deyu defter-i atîkde mukayyed olunmağın geru ber karar-ı sâbık defter-i cedîd-i hâkânîye kayd olundu.

10. Ve sabıkan livâ-i mezbûrede vâki' olan cevâmîsden ikişer para resm alınub amma *Vilâyet-i Arab*'da ba'zı yerlerde *resm-i camus* hiç alınmayub ve ba'zı yerlerde beşer ve altışar para alınur imiş. Cemî'-i vilayet müsâvî olub her sağılur camusdan üçer para resm alına deyü fermân olunmağın emr-i şerif mûcebince her sağılur camusa üçer para resm kayd olundu deyü Defter-i Atîk'de mukayyed olub hâliya pâye-i serir-i a'lâya arz olundukda, Vilâyet-i mezbûrede sağılur camusdan emr-i hümâyûn ile resm ref' olunub defter-i cedîde kayd olundu.

950/1543 Tarihli Uzeyr Sancağı Kanunnâmesi, BOA, TTD. No: 228 (201), sh. 1-5

بسم الله الرحمن الرحيم

دفاتر تحمید نثار درگاه جلالی که قلم دو زبان

در تجدید ساحت الوهیتش گویان که ما عرفناك

حق معرفتك و توانین تحمید ایثار بارگاه جمالی که

دبیر خوش بیان در توصیف حسن صمدیتش سرگردان که

ما ذکرناك حق ذکرك و قواعد ورود درود

بر آن سرور قرا انبیاء بی جود که نکتهٔ دفاتر افلاك را

بمقتضای علم بالقلم علم الانسان ما لم یعلم رام و مفهوم کرده

وصلوات بی حساب بر آل و اصحاب اوله تا روز

حساب و کتاب اما بعد بو دفتر مجمل لواء عزیر حماها الله

عن الآفات محصولات پادشاه جهان فرمان فرمای

زمین و زمان خلد الله ملکه و سلطانه ونشر علی

العالمین عدله و احسانه و خاصها میرلوا و زعما

تیمارهای سپاهیان باامر حضرت سلطان اعدل اعظم

مالك الرقاب العرب والعجم حافظ بلاد الله ناصر عباد الله

غیاث الاسلام والمسلمین اعظم الملوك والسلاطین

السلطان ابن السلطان سلطان سلیمان خان بن سلطان سلیم

خان شید الله بنیان ملکه وسد ارکان حکمه

وزین سریر العز بوجوده وافاض علی العالمین آثار عدله

وجوده آمین یا معین طلع تحریر و تجهیز یافت بامانت

العبد الفقیر محمد بك اقل الخدام واضعف الغلام کاتب

مصطفی بن حسام که عز کاتبان

دفتر درگاه عالی در

غرهٔ محرم الحرام

سنهٔ خمسین وتسعمایه

من الهجرة النبویة

المصطفویه

950/1543 Tarihli Uzeyr Sancağı Kanunnâmesi, BOA, TTD. No: 228 (201), sh. 1-5

قانوننامهٔ لواء عزیر

١ لواء مزبورده متمکن اولان رعایای اتراکدن هر مزرعه‌دن
هرسنه‌ده رسم چانه یکرمی بش پاره الینه وذکر اولان
رسمك نصفی نوروز سلطانیده النوب ونصف اخری صوك
٢ کوز ایلك اولنده الینه وحنطه وشعیردن وعلف وسامدن
وپنبه وصوغاندن وبالجمله غلات وحبوباتدن وباغات
٣ ونواکه قسمدن اوندن بیر تعشیر النه وانهار چلتوك
حصوصنده امر پادشاهی موجبنجه قانون بوذرکه یکرمی
قنطار تخم اکلن نهره بش نفر اولنلر اکثر قنطار تخم
اکوب بر قنطاردن زیاده بحر انکی میری اخراج اولنوب
بر قنطاردن جهت خدمت اولوب نسنه النمیه وتخم
ارتوق واکوك اولسه بو منوال اوزره حساب اولنه
٤ وانهار مزبوره‌یه خدمت ایدن کسنه‌لر خدمتلری مقابله‌سنده
عوارض دیوانیه‌دن وتکالیف عرفیه‌دن ورسم چانه‌دن ورسم
[illegible] معاف ومسلم اولالر دیو فرمان اولنمشدر ودفتر

٥ جدیده خاقانیده شرح اوزره قید اولنمشلر وبر
رسمی چلتوك اکلدوا ولنجان کوبرکجیلره ایله نهر مزبورك
صویی کفایت ایدرجك مقداری یری ایرتلیوب حاصل ایلیلر
وواقع سنه‌ده چلتوك تنقی طرفه‌ده وترسه صاحب ارض
اولنلره تبنه ایدنلر کرنسنه اکمیلر اکیلجك میری چلتوك کلوب
٦ احضار ایدوب وقتنه تأخیر اتمیوب همان اکدرلر وقتی تمام
تخم کفایت ایدرسه امین اولنلر میری طرفندن ویروب
اکدوررلر یلنی بجی عادت اوزره تعیین اکدوکدن صکره
خدمت نه ایسه ادا ایدرلر چلتوك تمام یتشدکدن صکره
صکره امین اولنلر قاضی معرفتیله اوزره واروب میری
طرفندن ویرلن تخمنی چیقردوقدن صکره میری طرفنه عاید اولان
حصه‌سنی چقاروب الوب قبض ایدرلر باقی قلاندن صاحب ارض
ایچون عشر اخراج اولنوب ماعدا کوبرکجیلره ویریله
٧ ودرمه‌لردن بر پاره رسم النه وعادت اغنام [illegible] اسدن
٨
٩ بر پاره النه وسابقا لواء مزبورده واقع اولان [illegible]

950/1543 Tarihli Uzeyr Sancağı Kanunnâmesi, BOA, TTD. No: 228 (201), sh. 1-5

اكثريا يارم رسم النور • اما ولايت عزيرك بعضى يرلرده نيمه ١٠
جابوني هيچ النمز وبعضى يرلرده بشر ولسنزيارم النورايش
جميع ولايت مساوي اولور • مرصالحلور جابوندن
اوچر يارم رسم النه ديو فرمان اولنمشدر • امر شريف موجبنجه
مرصاغلو رجابوندن اوچر يارم رسم قيد اولندى • يهوديلر عشقلرين
متقيد اولور • ماليا بارسه سيريز اعلايندن عزل اولندقدن
ولايت مزبورده صالحلو رجابوندن رسم النماسنه فرمان اولنمغين
دفتر جديده صاغلو رجابوندن امر سيمايون ايله رسم رفع
اولنوب دفتر جديده قيد اولندى

VII. KİTAP/II

II. SELİM DEVRİ KANUNNÂMELERİ
(9.3.974/22.12.1566--10.10.982/1574)

I. KISIM

II. SELİM DEVRİ MERKEZÎ VE UMÛMÎ KANUNNÂMELER

GİRİŞ

§. 1- II. SELİM DEVRİNDE OSMANLI DEVLETİ'NİN COĞRÂFÎ SINIRLARI

Sarı Sultân Selim diye de bilinen II. Selim 9.3.974/22.12.1566--10.10.982/1574 tarihleri arasında 8 yıl 3 ay ve 8 gün Osmanlı tahtında oturan ve İstanbul'da vefât eden ilk Osmanlı Padişahıdır. Babasının Sigetvar'da vefâtından 23 gün sonra İstanbul'a gelerek Osmanlı Tahtına oturmuştur. Daha sonra da da bizzat Belgrad'a gelerek ordunun huzurunda da cülûs merâsimini tekrarlamıştır. Yeniçeri teşkilâtı cülûs bahşişinden dolayı ilk defa bu Padişah'a baş kaldırma belirtileri göstermiştir.

II. Selim, diğer Osmanlı Sultânlarına benzemeyen ve hem dirâyette ve hem ilim irfânda onların seviyesine çıkamayan bir şahsiyete sahipti. Ordunun başında hiç bir sefere çıkmamıştı. Daha evvel Karaman Eyâletinin Paşa Sancağı olan Konya'da, Manisa'da ve Kütahya'da sancakbeğliği yapmış ve 42 yaşındayken Padişah olmuştu. *Sokollu Mehmed Paşa* da olmasaydı, devleti bu sekiz sene içerisinde belki aynı huzurla idare edemezdi. Ancak Kanuni Sultân Süleyman'ın dirâyetli Vezir-i A'zamı Sokollu Mehmed Paşa, II. Selim yerine devleti idare ediyordu.

II. Selim devrinde patlak veren hadiselerden birincisi *Yemen Meselesi* idi. Kanunî devrinde iki beğlerbeğilik haline getirilen Yemen'de zayıflayan Osmanlı idaresine karşı, *Zeyd bin Ali* neslinden gelen *Topal Mutahhar* isyan etti ve San'a ile Te'az taraflarına hâkim olan Murâd Paşa'yı mağlûb ederek katle eyledi. Bunun üzerine Yemen Eyâleti tek eyâlet haline getirilerek 975 Zilhicce/1568 Haziran tarihinde Haleb Beğlerbeği Özdemiroğlu Osman Paşa beğlerbeğiliğe getirildi ve buradaki isyanı bastırdı. Sokollu tarafından Yemen Serdârı olarak gönderilen Sinan Paşa'nı gayretleri de eklenince Yemen 1519 yılına kadar sürecek şekilde Osmanlı hâkimiyeti altına girdi.

Aynı yıl *Kurdoğlu Hızır Reis* de Endenozya'ya sefer düzenlemişti. Bu arada 1569 yılında Astırhan'a ve Ruslara karşı sefer düzenlendiyse de, Kale Ruslardan alınamadı.

Bu arada 978/1570 tarihinde Kıbrıs Adası Venediklilerin elinden alındı ve bir Hristiyan Krallığa da son verilmiş oldu.

II. Selim devrinde Osmanlı ordusu ilk defa İnebahtı'da Hristiyan deniz donanınası karşısında mağlûbiyete uğradı. 7.10.1571 tarihinde meydana gelen İnebahtı bozgunu, maalesef Avrupalıların gözünde yenilmez ordu diye bilinen Osmanlı Ordusunun bu vasfını bozdu. Ancak İnebahtı'da kaybedilen Osmanlı Donanınası kısa bir zaman içerisinde yeniden inşâ olundu. Bu arada Osmanlı ordularının desteğini alan Kırım Hânı Giray Hân'ın 24.5.1571 tarihinde Moskova'yı alacak kadar Rusları perişen ettiklerini burada kaydetmemiz gerekmektedir.

II. Selim devrinin parlak fetihlerinden biri de 1574 tarihinde Tunus'un kesin olarak Osmanlı topraklarına katılmasıdır. Bunun dışında II. Selim devri, fetihler ve zaferler devresi olmaktan ziyâde sulh ve mu'âhedeler devresi olmuştur[1].

II. Selim, sekiz senelik saltanatından sonra 50 küsur yaşında Saray'da 18 Şaban 982/1574 tarihinde vefât etmiştir.

Şunu önemli ifâde edelim ki, Osmanlı Devletinin duraklama devresi, Kanunî'nin oğlu Şehzâde Mustafa'yı bir kısım müzevvirlerin iftirasıyla idam mahkûm ettirmesiyle başlar ve II. Selim devrini aslında bir duraklama devri saymak mümkündür. Zira bizzat ordusunun başında mücâhid fî sebîlillah bir Padişah yerine, Sarayından dışarıya çıkmayan ve sadece tenezzüh için Edirne ve benzeri yerlere giden bir Padişah anlayışı hâkim olmaya başlamıştır. Nitekim çok sevdiği Edirne'de Selimiye Camiini inşâ ettirmiştir.

II. Selim devrinde Osmanlı Devletinin coğrâfi sınırlarını daha iyi anlayabilmek için bu devirdeki eyâletlerin ismilerini zikretmemiz yeterlidir:

1- Rumeli Eyâleti.

2- Cezâir-i Bahr-i Sefîd Eyâleti.

3- Budin Eyâleti.

4- Temeşvar Eyâleti.

5- Anadolu Eyâleti.

6- Karaman Eyâleti.

7- Zül-Kadriyye Eyâleti.

8- Rum Eyâleti.

9- Erzurum Eyâleti.

10- Haleb Eyâleti.

11- Şam Eyâleti.

12- Diyarbekir Eyâleti.

13- Van Eyâleti.

14- Bağdad Eyâleti.

15- Şehr-i Zor Eyâleti.

16- Basra Eyâleti.

17- Lahsa Eyâleti.

18- Mısır Eyâleti.

19- Yemen Eyâleti.

20- San'â Eyâleti.

21- Kıbrıs Eyâleti[2].

---

1 Uzunçarşılı, Osmanlı Tarihi, III. Cilt, I. Kısım, sh. 1-42; Öztuna, Osmanlı Devleti Tarihi, I, 255-270

2 BOA. MAD., No: 563; Kunt, **Sancaktan Eyâlete**, sh. 133 vd.

§. 2- II. SELİM DEVRİNDEKİ NİŞANCILAR VE ÖNEMLİ MERKEZÎ-UMÛMÎ KANUNNÂMELER

II. Selim Devri Kanunnâmelerinin tedvîn edilmesinde müftî-i kanun olarak büyük emekleri geçen Nişancılar üç tanedir:

Birincisi; Kanunî'nin Sigetvar Seferinde bu göreve tekrar getirilen *Koca Nişancı Celâl-zâde*'dir ki, II. Selim devri merkezî ve umûmî kanunnâmeler arasında zikredeceğimiz dert kanunnâme de bunun kaleminden çıkmıştır. Daha evvel hakkında bilgi verdiğimizden burada tekrar etmiyoruz[1].

İkincisi; 975/1576 tarihinde Celâl-zâde vefât edince yerine aynı yılın Rebî"ülâhir ayında *Boyalı Mehmed Çelebi* Nişancılık makamına yükselmiştir. Bu zat, 981'de Haleb Beğlerbeğiliğine getirilmiş ve 986 yılında tekrar nişancılığa getirilmiştir. 988'de vezirlik makamına yükselen ve artık Paşa ünvanını alan Boyalı Mehmed Paşa, 991 yılında tekrar nişancılığa getirilmiştir. 996 yılında önce azl olunan Boyalı Paşa, aynı yılın Zilhiccesinde dördüncü defa Nişancı ve 997 Ramazanında da altıncı vezir olmuştur. 1001 tarihinde İstanbul'da vefât etmiştir[2].

Üçüncüsü; Feridun Ahmed Bey'dir. Sonradan paşalık ünvanına yükseltildiği için Feridun Ahmed Paşa diye de bilinir. Başdefterdâr Çivi-zâde Abdullah Çelebi'nin eli altında yetişmiştir. Sonra 960 tarihinde Divan-ı Hümâyûn Kâtipliğine getirilmiş ve Sokollu Mehmed Paşa'nın yakınlarından olmuştur. Sigetvar Seferinde Celâl-zâde'nin yanından ayrılmayan Feridun Bey, 8 Muharrem 978/1570 tarihinde Reisülküttâb olmuş ve 3 Ramazan 981/1573 tarihinde de nişancılığa kadar yükselmiştir. III. Murad zamanında ikbâli daha parlayan Feridun Bey'in en önemli eseri Münşeât-ı Feridun beğ adı altında tab' olunan iki ciltlik kıymetli eseridir. 894 tarihinde Semendire Beğliğine gelen Feridun Bey, 989 tarihinde ikinci defa nişancılık makamına gelmiştir. Ve nihâyet 991 yılında Dâr-ı Bekâya irtihâl eylemiştir[3].

II. Selim devrindeki Merkezî Ve Umûmî Kanunnâmeler dört tanedir. Bunlardan ilk üçü tamamen Celâl-zâde Mustafa tarafından tedvîn edilen ve daha sonraki butün hukukî düzenlemelere kaynaklık eden kanunlardır. Son kanunnâme ise, II. Selim devrine ait bir Bütçe Kanunnâmesidir.

Başta Hammer olmak üzere bazı araştırmacılar, her ne kadar Kanun-ı Cedîd'in II. Selim devrinde tedvîn edildiğini iddia ederlerse de, Birinci Ciltte belirttiğimiz gibi, Kanun-ı Cedid, II. selim Devrinde tedvîn edilmemiştir. Belki temeli Ebüssuud tarafından atılan bu Kanunnâme, II. Selim devrinde Celâl-zâde ve döha sonraki dönemlerde ise, Okçu-zâde, Hamza Paşa, Yahya Efendi ve benzeri kanun ve fetvâ adamları tarafından devamlı yenilenen ve nihâyet 1084 tarihinde bu yenilemeye son verilen anonum bir Kanunnâmedir. Önemli kısmı III. Murad devrinde yenilendiği için kuvvetli bir ihtimalle

1 **Osmanlı Kanunnâmeleri,** IV, sh. 24

2 Mehmed Süreyya, **Sicill-i Osmânî,** IV, 131

3 İA, **Feridun Bey**, IV, sh. 569-570; Mehmed Süreyya, **Sicill-i Osmânî**, IV, 20

III. Murad devrinde bunu da neşredeceğiz. Bilindiği gibi II. Selim devrinin tek Şeyhülislâmı 982 Ramazanında vefât eden Ebüssuud Efendi idi.

Önemli ifâde edelim ki, bütün yazma kütüphânelerde *Celâl-zâde Kanunu* diye bilinen ve kayıtlara geçen çok sayıda kanunnâme mevcuttur. Nüshaları yüzleri bulan bu Kanunnâmelerin İstanbul'daki bütün nüshaları tarafımızdan tetkik edilmiş ve bunların Celâl-zâde Kanunu adı altında üç ayrı Kanunnâme olduğu görülmüştür. Diğer bir ifadeyle, temel hükümleri aynı olmakla birlikte aralarında ciddi hüküm ve muhtevâ farklılıkları bulunan üç ayrı Kanunnâme sözkonusudur. Biz, evvela bunları bir kanunnâme çatısı altında toplamayı düşündük. Ancak aradaki muhtevâ ve hüküm farklılıklarınnı fazlalığı ve elimizdeki bütün Celâl-zâde Kanunlarının üç ayrı Kanunnâmenin bulunduğu intibaını bizlere vermesi, bizi bu fikirden vazgeçirdi. Zira bu üç ayrı Kanunnâmenin de çok sayıda nüshaları vardı ve bunlara ait nüshalar tamamen birbirinin aynıydı. Ancak birinci Celâl-zâde Kanunu ilye diğer ikisi arasındaki en önemli fark, son ikisinde sonraki tarihlerde ilâve edilen bazı hükümlerin de bulunmasıydı. O halde şöyle diyebiliriz; Birinci Kanunnâme, tamamen ve doğrudan Celâl-zâde tarafından tedvîn olunmuştur. İkinci ve üçüncü kanunnâmeler ise, Celâl-zâde'nin tedvîn ettiği kanun hükümleri daha sonraki nişancılar veya reisül-küttâblar tarafından tanzim edilerek vücuda getirilmişdir.

§. 3- CELÂL-ZÂDE KANUNNÂMESİ (1)

1- NÜSHALARI VE HUKUKÎ TAHLİLİ

Celâl-zâde tarafından tanzim ve tedvîn olunan ve II. Selim devrinin en önemli hukukî düzenlemesini teşkil eden Birinci Kanunnâme, tamamen Celâl-zâde'nin eseridir ve bu zamana kadar kimse tarafından neşr olunmamıştır. Kanunnâmenin elimizde çok sayıda nüshaları bulunmaktadır. Ancak en önemlileri şunlardır:

1) *Süleymaniye Kütüphânesi, Reisülküttâb Mustafa Efendi, No: 1004, Vrk. 1/b-29/b*'deki nüshadır. Neşre esas alınan nüsha da budur.

2) *Es'ad Efendi, No: 851, Vrk. 23-48'de bulunan nüshadır. Ayrıca aynı bölümde No: 3812, Vrk. 127-136*'da da benzeri bir nüsha bulunmaktadır.

3) *Süleymaniye Kütüphânesi, Ayasofya, No: 2894, Vrk. 62/101*'de bulunan nüshadır.

4) *Süleymaniye Kütüphânesi, Erzincan, No: 144, Vrk. 104-105*'de Kanunnâmeden bazı hükümler bulunmaktadır.

5) *Süleymaniye Kütüphânesi, Harput, No: 283, Vrk. 239-255*'de bulunan nüshadır.

6) *Süleymaniye Kütüphânesi, Hacı Mahmûd, No: 913, Vrk. 16-50*'de bulunan nüshadır.

7) *Süleymaniye Kütüphânesi, Yazma Bağışlar, No: 1202*'deki nüshadır.

Sadece Süleymaniye'de bulunan ve öremli olan nüshalarını kaydettiğimiz Celâl-zâde Kanunnâmesinin kısaca muhtevâsı da şöyledir: Yayalar ve yayabaşları; müsellemler; yörükler; voynuklar gibi askerî sınıflarla ilgili derli toplu hükümler ihtivâ etmektedir. Daha sonra çeltük ile ilgili uzun uzadıya hükümler sevk olunmaktadır. Bunu müteferrikalar, çingeneler, muhtelif gruplara ait tîmâr ve ze'âmetler, pençik, vakt-i hasâd, beğlerbeğiler, sancakbeğleri ve benzeri tâifelere veya bunların oğullarına verilecek hâs, ze'âmet ve tîmârlar; beğlerbeğinin aldığı rüsûm; Yeniçerilerin tîmâra çıkma yolları; kadıların alacağı resimler ve benzeri muhtelif mevzulara dair hükümler ihtivâ etmektedir. Şunu önemle belirtmeliyiz ki, bu Kanunnâmede yer alan bütün hükümler tamamen tîmâr nizâmını ilgilendirmektedir ve meşrû'iyyet dayanağı da Birinci Cildin ilgili bahsinde açıkladığımız üzere, ülül-emrin mîrî arazi üzerindeki tasarruf hakkıdır. Ayrıca askerî hukuka ait tanzimlerin de ülül-emrin yetkisinde olduğunu burada hatırlatmak icabeder.

II- I. CELÂL-ZÂDE KANUNNÂMESİNİN TAM METNİ

NİŞANCI CELÂL-ZÂDE MERHÛMUN KANUNA MÜTE'ALLIK BA'ZI TAHRÎRÂTIDIR Kİ, ZİKR OLUNUR[1]

1. *Yayabaşları* âyı dutub hizmetiniz nâ-tamamdır deyü akçe almak câiz değildir. Yayaların hizmetinde kusûrı olsa, dahl etmek mevkûfcunundur; yayabaşı taksîr-i hizmet içün dahl eylemek olmaz. Yayabaşına vâcib olan yayalara kullüğun etdürmekdir. Bu husus içün yayabaşı yayalardan akçe almış olursa, yayalara alı-verilür[2].

2. Ba'zı *yayalar* kaçub yamakları gaybet eyleseler, ol kaçanların yerleri yerinde kalanların elinde değil ise, yayabaşıları ocak tahılın yerinde kalanlardan taleb edemez. Ol yamaklar bulunub yerine gelince veyahud vilâyet yazılub ocak tekmîl oluncaya değin, anlarun yerlerin yedinde kalana teslîm eylemek, kadîmden kanun-ı mukarrer idi. Lâkin şimdi Defterdâr câniblerinden ahkâm-ı şerife çıkub beğliğe zabt eder olmuşlardır.

Yamak bulunub yerine gelüb duta-gelüb Defterde üzerlerine yazılan yerleri tasarruf edicek, ocak tahılın ol vakit alurlar. Amma bir ocağın cümle yayaları ve cümle yamakları gidüb yerlerini âhardan kimesneler tasarruf eyleseler, yayabaşlarına ocak tahılı Defterde mukarrer hâsıl yazılub anunla hizmet ederler. Madem ki, Defter Hazineye gelüb ocakları tekmîl olunmaya, ol ocakları tasarruf edenlerden kanun üzere ocak tahılın alurlar; biz yaya değülüz deyü ta'allül câiz değildir.

---

1 Hâşiye'de Celâl-zâde ile alakalı şöyle bir kayıt vardır:

"Müşârünileyh Nişancı İbn-i Celâl merhûm Sultân Süleyman asrında Makbûl İbrahim Paşa'nın Reisi olub ba'dehû Sultân Selim asrında kayd-ı hayât ile nişancı olmuşdur. Vefâtına değin tuğra hizmetinde olmuştur."

2 Bu ve devamı maddelerdeki yayalarla ilgili hükümleri mukayese ediniz: **Osmanlı Kanunnâmeleri,** IV, 318-320, 387-390

3. Bir yaya hayâtda olub Defterde mukayyed olsa, bir kaç oğulları olub anlar dahi yazılu olsa, amma bir oğlu *tâlib-i ilim* olub tahsîl üzere olub adı henüz yaya defterine girmemiş iken babası yaya olmağla ana dahi hizmet teklîf eyleseler, madem ki, ol tâlib-i ilim dahi adı ile Deftere yaya yazılmış olmaya, yayalık hizmeti teklîf olunmaz.

4. *Yaya sancağı beğleri* yayadan birini tabbâl[1] ve birini *zurnazen* ve birini *nakra-zen* ve birini *sancakdâr* eylese, bu hizmetler ile yayalık hizmeti edâ olunmaz deyü nizâ' etseler, zikr olan husûslar kadîm'üz-zamandan yayalardan ola-gelmeğin tecvîz olunmuşdur. Tabbâle ve çalıcı mehter ile sancakdâra nizâ' etdürülmeye; gayrısı hizmet değildir, olmasa olur.

5. Ba'zı kimesneler yayanın bağını ve bağçesini ve sâir emlâkin satdurub satun alub medyûn etdürüb yayalar dahi ol ecilden kaçub gitseler, yayanın kaçmasına sebeb olsalar, kaçan yayaları anlara teklîf edüb buldurulur.

6. Ve yayanın vefâtından sonra veyahud gaybet edüb kaçub gitdikden sonra yetişmiş veya hizmete yaramış oğulları olsa, babaları nevbeti anlara dahi hizmet teklif olunur.

7. *Yaya ve müsellem yeri* vilâyet yazıldıkda ölçülüb müdlenmek kanundur. Ziyâdesini yaya ve müsellem evvelden duta-gelmiş ise, öşri tîmârda ise, tîmâra hükm olunur. Ve eğer ziyâdeyi yaya ve müsellem sonradan gasb ile almışlar ise, arz-ı mağsûbe alı-verilüb sâhibine teslîm olunur.

Ve vilâyet yazılmadan yaya ve müsellemleri ölçmek kanun değildir. Zira sâhibi-i garaz kimesneler yayadan ve müsellemden akçe cer eylemek içün bir sûret ile gelür iltizâm eder. Ölçmeğe hüküm verilür ise varur yayadan ve müsellemden yerlerünüz ölçerüz deyü tazyîk eder, her yerinden akçe alur. Yayanın ve müsellemin za'îf olmasına sebeb olur. Sefer ve hizmet vâki' oldukda bî mecâl bulunur.

8. Ba'zı yayalar çiftlikleri üzerinde olmamağın hâricden kimesneler gelüb yayalık çiftlik içinde evler yapub oturub sâkin olsalar ve sâkin olalı iki üç yıl mikdârı olub yayalar göçürmek murâd edenler kâdirdirler. Amma ol mikdâr zamandan ziyâde olub ve oturmağla yayalık çiftliğe zararları dahi olmasa ve zirâ'atleri dahi olmayub öşür ve resim vermeseler, her evden tütün resmi altı akçe alurlar yayalara.

9. Bir yaya gaybet-i münkatı'a ile gaybet etdüği[2] ma'lûm ve muhakkak oldukda, ol gaybet edenlerün yerlerin ocakda olanlara tasarruf etdürülüb hizmetlerin etdürürler; tâ vilayet yazılınca. Anun gibi gaybet edenlerin yerine mevkûfcı dahl eylemek kanun değildir. Mevkûfcı şol yaya ocağına dahl eder ki, bil-külliye ol ocak sövünüb kimesnesi kalmaya veyahud yerinde kalan yamakları anların hissesin tasarruf etmeğe ve hizmetin eylemeğe kudretleri olmaya, mu'attal ola, mevkûfcı dah eder.

---

1 **Tabbâl:** Davulcu demektir.

2 **Gaybet-i Münkatı'a:** Kendisinden haber alınmayacak derecede kaybolmak demektir.

10. Defterde yazılu yaya, yayabaşı olmak kanun değildir. Meğer ki, bir yoldaşlıkda ve hizmetde bulunub emr-i hümâyûn ile yayabaşı ola. Madem ki,. emr-i âlî olmaya, beğlerbeğiler verdüği makbûl değildür; zâhir olıcak berâtı alınub gerü yayalığa hükm olunur. Ma'lûm olmayub yayaba-ı dahi olsa, yayalığı sâkıt olmaz; gerü hizmeti ne ise edâ eder. Ve bir kaç yıl hizmet etmeyüb anın hizmeti yerinde olanlar etmişler ise, ol hizmetin akçesi ne mikdâr ise, bî kusûr hizmet edene alı-verilür.

11. Bir yaya hizmet vaktinde yamakların bulub yayabaşına teslîm etdükden sonra yayabaşı anları hizmete sürmeyüb anların hizmetini yayaya etdürse, ol hizmetin akçesi ne ise yayabaşından yayaya hükm olunub alı-verilür.

12. Bir kimesne bir yaya ocağında mücerred kayd olunsa, amma ol ocağın yayaları mükemmel olub kusûrı olmasa, yayabaşları ol mücerred yazılana hizmet teklîf eyleseler, madem ki, ol ocakda hissesi olmayub ol ocağın kusûrı dahi olmaya, mücerred yazılmağla hizmet teklifi câiz değildir. Amma kusûrı olursa, hisseyi tasarruf etdürüb teklîf-i hizmet etdüreler.

13. Yayaya sefer ve hizmet emr olundukda kâdîlerden ve sâir halkdan ba'zı kimesneler yayanın arasına girüb sefer hizmetine mâni' olurlar imiş. Ve hem sefere varmayub hizmetinde kusûrı olan ve seferden gaybet edüb edâ-i hizmet etmeyen yayaların siyâsetine ba'zı kâdîler mâni' olurlar imiş. Ve hem yayanın bağların ve bağçelerin ve mutasarrıf oldukları yerlerin ve sâir mâmeleklerin satun alub ol vechile yaya tâifesi gaybet eyleyüb hârice giderler imiş.

Te'kîd oluna ki, hiç ferd kudâtdan ve gayrıdan sefer vaktinde ve hizmet eyyâmında yayanın arasına girüb seferden ve hizmetden 'avk etmeyeler. Ve sefere varmadan ve hizmet edâ etmeden gaybet eyleyen yayaların siyâseti arasına girmeyeler.

Siz ki, kâdîlersiz, bu husûslarda mâni' olmayasız, yaya sancağı beği kusûruna göre cezâ ve sezâsı ne ise icrâ edüb yerine koya.

14. Ve şol bağ ve bağçe ki, yayalık yerde olub anun satılmasında yayalık yere zarar ârız ola, anun gibinin bey'i câiz değildir; men' edüb satdırmayalar.

15. Ve ba'zı *yaya oğulları* biz Defterde mukayyed değilüz deyü nizâ' edüb hizmet etmezler imiş. Yaya oğlu yayadır. Madem ki, âhar yamak yazılmaya, anın gibileri teftiş edüb göreler. Şöyle ki, yaya oğlu olub atası adı Defterde mestûr ve mukayyeddir, fevt olub oğlu kalub hizmete kâdir olub âhar ocağa yamak yazılmış olmaya, anun gibileri ataları yerine sefere sürüb nevbetlerinde edâ-i hizmet etdürüle.

16. Ve şol kimesneler ki, Defterde yaya kayd olunub bir sûretle kendüyi mülke ve vakfa veyahud hâslara veya şeh-zâdelere ve sair tîmârlara ra'iyyet yazdırmış ola, yayalık mukaddemdir. Defterde yaya kayd olunan yayaya hükm olunub yaya sancağı beğine teslîm olunur. Bu husûsda kimesne mâni' olmaz ve yayanın arasına girmez.

17. Ve kulluk kusurı mukâbelesinde olan siyâsete kimesne dahl eylemez.

18. Ra'iyyetden yaya yazıldıkda bir kimesne yaya kayd olunsa, ol kimesne yaya yazulduğı vakit ergen oğlu olsa, babasına tâbi'dir. Sonra ana yaya oğludur deyü dahl olunur. Amma ergen olmasa, babası yazulduğı vakit evli olsa, başka ra'iyyet olmuş olur. Sonradan ana yaya oğlusun deyü dahl eylemek câiz değildir.

19. Yaya ve müsellemin nevbeti olub emr ile hizmete dahi gelmese, çiftliğinin bir yıllık mahsûlü beğlik içün alınur.

20. Ve müsellemin bedel dutması câiz değildir. Meğer ki, pîr ola veyahud kulun veya şerîkin bedel dutub sefere gönderüb itmam-ı hizmet etmiş ola, anun gibi tecviz olunur. Amma bedelden şol ki, bedele akçesin alub sefere gelmeyüb veyahud yoldan kaçub veyahud gelüb itmâm-ı hizmet etmeden gitmiş ola, bedel içün alduğı akçe beğlik içün zabt olunur, bedelin hakkından gelinür. Bu sûretde mübdelün minh olanın günahı olmaz, anı incitdirilmez.

21. Yayalık ve müsellemlik yerlerde ve Defterde sipahiye hâssa yazılan yerlerde bağ ve bağçe olsa, rubu' hâsıl yer ıssınındır ve bâkî hâsıl bağ ve bağçe sâhibinindir.

22. Yayanın ocağı tahılı senevi mahsûlâtdandır. Ol yerlerde ocak tahılı ne zamanda alınu-gelmiş ise ve ol zaman kimin tahvîline düşmüş ise, anundur.

MÜSELLEM AHVÂLİN BEYÂN EDER[1]

23. *Müsellem çeribaşlarının tîmârları* ki, kadîmî *çeribaşı tîmârı* ola, serbestdir. Amma sonradan serbest olmayan tîmârı ki, rüsûm-ı serbestiyyesi Defterde gayra hâsıl kayd olunmuş ola, müsellem çeribaşısına verilse, serbest olmaz; bu bâbda Defter kavîdir.

24. Bir *müsellemin nevbeti* yamağının olub sefere eşüb hizmeti itmâm etmek üzere iken çeribaşı müselleme dahl eylemek olmaz. Müsellemlerin hizmeti kendüler eşmek ile tamam olsa, çeribaşı bedel dutdum deyü müsellemden bedel akçesi taleb eylemek câiz değildir.

Ve müsellemin özri ve illeti yoğ iken bedel dutmak mutlaka câiz değildir. Meğer ki, ziyâde pîr ve ma'lûl olub kendü eşmeğe kâbiliyyet olmaya, ol vakit oğlunu veyahud yamağını bedel dutub edâ-i hizmet ederse câizdir.

25. Bir kimesne müsellemin yerini müsellemden kendü zamanında tapulayub alub mutasarrıf iken bir kimesne sâbıkan müsellem yamağından tapulayub alubdururun deyü nizâ' eylese, müsellem yerinin tapusı müsellemin kendü zamanından gayrı câiz değildir. Ol vechile vâki' olan nizâ' istimâ' olunmaz.

26. Müsellemler Defterde üzerlerine yazılan müsellemlik yerlerinden bir mikdâr yeri kendü zamanlarında resm-i tapu alub bir kimesneye verseler, yine ol müsellemler kendü zamanlarında elinden almak isteseler, kâdir değildir. Amma Defter-i Cedîd yazılub yerine âhar müsellem yazılsa, ol almak istese alur.

---

1 Bu ve devamı maddelerdeki müsellemler ile ilgili hükümleri mukayese ediniz: **Osmanlı Kanunnâmeleri,** IV, 318-320, 387-390

27. Bir müsellem müsellemlik yerinde kendi rızâsı ve ma'rifeti olmadan gelüb evler yapub sâkin olsalar, eğer yakın zamandan beri oldu ise, evler bozulub giderilür; iki üç yıldan beri ise.

28. *Müsellem sancağı beği*[1] müsellemi şerî'at meclisine iletmeden cürm isnâd edüb cerîme almak kanun değildir. Kâdî katında cerîme sâbit olmayınca ve Kanunnâme mûcebince kâdî cerîme hükm etmeyince cerîme almak câiz değildir.

29. Bir yer Defterde hem müselleme ve hem ra'iyyetliğe kayd olunub nizâ' olunsa, müsellem mukaddemdir; ana hükm olunur.

30. Bir sancağın müselleminin nevbetlüsi ki, mu'ayyen ola, bir hizmet emr olunub gelüb hizmet edüb icâzet verilmelü olıcak, hizmete gelenler yoklanub Defter olunub kula teslîm olunub gönderüldükde müsellem sancağı beği kendü nefsiyle veyahud kendü cânibinden yarar adamı ve müsellem çeribaşıları ve mukaddemleri hâzır olub ana nazar edüb südde-i sa'âdetden varan Defteri dahi görüb nevbeti olub hizmete gelen müsellem ne mikdârdır ma'lûm edinüb varan Defter muktezâsınca edâ-i hizmet etdüği ma'lûm oldukdan sonra nevbeti olub gelmeyenlerin çiftliğinin bir yıllık hâsılı alınub beğlik içün zabt olunur.

31. Ve müsellemin bedel dutması câiz değildir. Meğer ki, pîr ola veya kavî özri ola, karındaşını veya oğlunu veya kulunu veya kendü şerîkin bedel dutub sefere gönderüb itmâm-ı hizmet etmiş ola, anun gibiler tecvîz olunub dahl olunmaz.

Amma bedelden şol ki, *bedel akçesi* alub sefere gitmeyüb veyahud yoldan kaçub veyahud gelüb itmâm-ı hizmet etmeden gitmiş ola, anlarun gibilerden bedel içün verilen akçe alınub beğlik içün zabt olunur ve bedelin hakkından gelinür. Bu sûretde bedel dutanın günahı yokdur, anı incitdirilmez.

Ve müsellemden ve bedelden her kim dahl olur ise ve her kimden ne alınur ise ve her kime te'dîb olunur ise ve meblağ ne mikdâr olursa, Defter olunub Dergâh-ı Mu'allâya arz olunur.

32. Bir kimesne müsellem nesli olub Defterde kayd olunan müsellemlik çiftlikleri içinde yemiş ağaçları irsle intikâl edüb mülkü olsa, müsellem yerinde olmağla elinden alınmaz. Ol ağaçlardan rubu' hâsıl müselleme hükm olunub bâkî hâsılı mülk sâhibi alur.

33. Bir yer kadîmden müsellemlik yeri olub müsellemlik üzere tasarruf olınugeldüği tamam sâbit ve zâhir olsa, bir sipahi hâric ez defterdir deyü varub berâtına kayd etdürse, ol berâta amel ve i'tibâr olunmayub müsellemlik yer tîmâr olmaz, gerü müselleme hükm olunur.

34. Bir kimesne müsellem ra'iyyeti olsa ve müsellem yerin dutsa ve re'âyâ yerlerin dahi tasarruf eyleyüb ol ra'iyyet yerinin kulluğun avârız verdükden sonra müsellem yeri içün avârız teklîf eyleseler, câiz değildir, hilâf-ı kanundur.

35. Müsellem tâifesi sefer-i hümâyûna eşmek emr olunduğı vakit ba'zı müsellemler kendüler eşmeyüb bedel dutub ve duttukları bedel dahi sipahi hizmetkârları olub gelüb müsellem arasına girüb edâ-i hizmet etmeyüb seferden

1 Hâşiyede şöyle bir kayıt var: "**Şimdi müsellem beği yoktur**". Bu ifade, sonradan kayıt düşülmüştür.

gelicek hizmetim edâ eyledim deyü şâhidler ihzâr edermiş. Ve ba'zı dahi düşman yarağı ile gelmeyüb ve ba'zı dahi orduculuk edüb hizmetlerin görmeşüb ve ba'zı sefer âhirinde bedel gönderüb ve gâh olur azeb akçesi dahi alub ol hizmeti bile ederler imiş.

İmdi müselleme sefer emr olundukda şol müsellem ki, sefere eşmeğe kâdir ola ve nevbeti dahi ola, evvel kendü sefer-i hümâyûna eşüb edâ-i hizmet eyleye. Amma şol müsellem ki, sefere eşmeğe kudreti olmayub kanun üzere bedel dutmalu ola, ol dutduğı bedel müsellem sancağı beğine telîm olunub sefere bile gönderüb teftîş edüb sipahilerin hizmetkârların bedel dutmaya.

36. Ve bedel olan kimesne sefer tamam oluncaya değin müsellem sancağı beğinin yanında olub bile göçüb kona ve her ne hizmet olur ise yoklayub icâzet oluncaya değin yerine getüre.

37. Fil-cümle nevbeti olub sefer-i hümâyûn eşen müsellem olsun bedel olsun orduculuk etmek ve azeb akçesin almak ve kolayında yürüyüb seferden sonra hizmetim edâ etdüm seferde bile idüm demek mesmû' değildür. Cümlesi müsellem sancağı beği ile bile varub gelüb hizmetlerin edâ eylemek gerekdir. Şöyle ki, emre muhâlefet eyleyeler, Kanunnâme mûcebince siyaset olunurlar.

YÖRÜK AHVÂLİN BEYÂN EDER[1]

38. Hâricden bir yörük gelüb müsellemlik toprakda on yıldan ziyâde oturub müsellem toprağında zirâ'at edüb müsellem öşri verse, sonra müsellem bunı ol mahalden cebr ile kaldırmak istese, madem ki, zarar olmaya, kaldıramaz. Amma zararı olub tenbîh ile mütenebbih olmayub eslemez ise, müsellemlik yerden kaldırılır.

39. Sancak beği kulları olub yörük yamağına yazılsalar, câiz değilir. Ellerine hükm-i hümâyûn verilür ki, ol vilâyete yörük yamağı yazmağa varan ümenâ anları yamaklıkdan ihrâc edüb yerlerine kanun üzere yazılması icâb eden kimesneler yazub tekmîl eyleyeler.

40. *Yörük eşkünciler*i tîmâr erinin toprağında ekdükleri yerde öşür ve sâlâriyye verürler. Verdükleri öşür ve sâlâriyyeyi sarf etdükleri köyde tîmâr erinin anbarına iletürler, gayrı yere iletmezler.

41. Yörük tâifesinin koyunı resminde her yıl mevcûd olandan alınub geçen yıl koyunun bu mikdâr idi, ziyâde idi, ana göre resm ver deyü teklîf olunmaz.

42. Yörük eşküncileri ve yamakları *ulak*dan ve *suhra*dan ve *doğancı*dan ve *sekbân*dan ve *hisâr yapmak*dan ve *salgun*dan ve *cere-hor*dan ve *azeb*den ve arpa ve saman salmakdan ve bil-cümle mecmû'-ı avârız-i dîvânî ve tekâlîf-i örfiyyeden mu'âf ve müsellem olurlar ve eşküncilerin nevbetlü nevbetince eşdürürler.

---

1 Daha evvel Yörüklerler ilgili hem umumî kanunnâmelerde ve hem de sancak kanunnâmelerrinde hükümler geçtiğinden burada tekrar onları ayrı ayrı zikretmiyoruz. Mesela; **Osmanlı Kanunnâmeleri, IV, sh. 313 vd.**

43. Pîr ve ma'lûl olmadan yerine kimesne eşdürmez. Pîr ve ma'lûl olıcak subaşısı ve çeribaşısı anı görüb fil-vâki' pîr ve ma'lûl oldukdan sonra eğer oğlundan ve akvâmından eşmeğe kâbil var ise, kâdî mektûbı ile getürüb ma'lûlün yerine kayd etdürüb eşdürür. Kayd etdürmeyince eşdürmez. Tâ ki, mâbeyninde illet ve muvâza'a olmaya.

Eğer oğullarından ve akvâmından eşmeğe kâbil olmaya, yamaklarından kâbil olanı yazdura.

44. Ve kendüler cebeleri ile ve *tuğlığa*[1] ile ve kılıçları ile ve *bilek*[2] ile ve söküleriyle ve yaraklarıyla bile eşerler. Ve eğenlerine çuka fiston ve başlarına *kızıl börk* giyerler. Ve her on *eşkünci*de bir orta bargiri olur.

Ve eşdükleri yıl yamaklarından ve şerîklerinden mecâl vermeyüb dürüst ellişer akçe harçlık alurlar.

45. Bir yıl bahâne ve ta'allül edüb eşmemenin cezâsı, nakl-i mekân etdürülür; Trabzon'a ya Mora'ya sürülür. İki yıl eşmeyenin cezâsı salbdır. Ve ok atmak bilmeyenin parmağı kesilmekdir.

46. *Eşküncinin nevbeti* gelicek bu zikr olan yarak ile mükemmel ve müterettib hâzır ve müheyyâ olub kullukların yerine getüreler. Kulluğun koyub âhar yere gitmeyeler. Ve çeribaşıları hükm-i şerîf varduğı gibi ihmâl etmeyüb bunları hâzır ve müheyyâ ile subaşıları gitdikden sonra evinde kalub te'hîr edüb oyalananları döğe döğe sürüb çıkaralar.

Ve *çeribaşı* dahi cebesiyle ve tuğluğasıyla ve sâir düşman yarağıyla varub hizmet şerâitin yerine getüre.

47. Ve *yasak bâbı*nda kimesneden akçe alınmaya ve kimesneye apulanmaya ve illâ teftîş olunub akçe alub apulanmış ola, ikâb-ı azîme müstahak olub mu'âkab olurlar. Yarağında ve yasağında kusûrı olan eşküncileri yamak edinüb yamakları eşkünci olurlar.

48. Ve *yörükler* dahi evvelden yürüye-geldükleri yerlerde ve yaylada ve kışlada yürüyüb havlu yapa-geldükleri yerlerde havlu yapub ve döllerin alı-geldükleri yerlerde döllerin alub kimesne mâni' olmaya. Bunlar dahi ol yerde kimesnenin ekinine ve tahılına ziyân etmeyeler; ziyân ederlerse kâdî ma'rifeti ile tazmîn etdüreler. Amma ekdükleri yerde öşür ve sâlârlık vereler. Verdükleri öşür ve sâlârlığı harman etdükleri köyde olan süvarinin anbarına iletürler, gayrı yere iletmezler. Bu üslûb üzere murâd edenlere nişân-ı hümâyûn yazılur.

49. Bir yörük sipahinin tîmârı içinde oturub zirâ'at eyledikden sonra yine ol karye sınurunda devâbbı ve atı yürüdüğünden otlak resmi taleb ederler ise, câiz değildir, verilmez. Meğer ki, Defter ile ol bir yerde otlak resmi hâsıl yazılmış ola, ol vakit alınur.

---

1 **Tuğlığa**: Tuğulga veya tuğulka şeklinde de okunabilen bu kelime, miğfer ve çelik başlık manalarını ifade etmektedir (Bkz.**Tarama Sözlüğü**).

2 **Bilek**: Bilekçek de denilir ve kelepçe manasını ifade eder (Bkz.**Tarama Sözlüğü**)..

50. *Yörük tâifesi* yaylaklarına gelmekde ve gitmekde oturmak lâzım olan yerde üç günden ziyâde oturmayalar ve oturdukları vakitde dahi kimesneye zarar etmeyeler. Zarar ederlerse, şer' ile sâbit oldukdan sonra tazmîn etdürülür.

51. Yörüğün bir yerde ikâmeti ve kararı olmayub dâim hareket üzere olmağın gerdek resmine toprak sâhibi tarafından dahl olunmaz. Ve yörük tâifesinin avreti içün subaşılar ve sipahiler toprağımdan çıkdı deyü nizâ' etseler, çünkü yörük konar göçer tâifedir, karyede ikâmetleri yokdur ki, toprağa ta'allukları ola ve toprakdan seyyibe avretin gerdeği resmi toprak ıssı almak mukîm ve mütemekkin re'âyâ avrâtına mahsûsdur, yörük avretinin gerdek resmine toprak da'vâsı olub sâhib-i tîmâr ve subaşı tarafından dahl olunmaz.

52. Bir tîmârda yörük tâifesi ve Tatardan ve yağcıdan ve küreciden gelüb yer dutub zirâ'at etseler, yörük ve tatar eşküncisine bütün çift dutandan on iki akçe vermek kanunu olmuşdur. *Yörük eşküncisi*nden ve tatardan bütün çift dutandan on iki akçe ve dahi eksük dutandan ana kıyâs olunub alınur. Amma küreci ve yağcı sâir re'âyâ gibidir, anlar bunlara kıyâs olunmaz.

53. Yörük tâifesi *göçer halk*dır; mukarrer yerleri ve sancağa ve sancak beğlerine ihtisâsları olmayub ağaları subaşılardır. Anlardan şöyle ki, galîz günah sâdır olub siyâsete müstahak olsalar, kâdîler hükm edüb hüccet verdükden sonra siyâseti subaşılarınındır deyü sâbıkan hükm-i şerîf verilmişdir.

54. Bir tîmârda hâricden yörükler gelüb kışlasalar, musarrah kışla resmi Defterde yazılmış ise alınur, sarâhaten yazılmış değilse ve kadîmden ol yerlerde resm-i kışla alınu-gelmek âdet ise alınur, değil ise alınmaz.

55. *Rumelinde olan yörükler*de âdet budur ki, yirmi dört kişide biri *eşkünci* olub üçi *çatal*, yirmisi *yamak* ola. Ve mezkûr eşkünci kendü cebelü gönderi demüründe ve bileğinde ve okunda ve yayında ve kılıcında ve kalkanında eksük olmayub müterettib ola. Ol eşküncinin bir orta bargiri ola. Eşkünci çatallarına ve yamaklarına arpa ve saman ve hisâr yapmak yokdur, avârıza katılmaz ve eşküne eşen eşdüği yıl avârız vermez.

56. Ve yörük tâifesinden ba'zı kimesneler hâslara ve beğlerbeğiler ve sancak beği hâslarına gelüb göçüb konmakdan ferâğat edüb bir yerde temekkün ve karar eyleyüb çift edinüb *arâzi-i öşriyye*den[1] yerler dutub resmin verüb zirâ'at eyleyüb gelüb tavattun edeli dahi on yıldan berü veya ziyâde olsa, yörük deftere ra'iyyet yazılmak câiz değildir, yörük ra'iyyet olmaz. Elinde yeri var ise, elinde olan yeri üzerine yazub kendüleri gerü yörük kayd eylemek gerekdir.

---

1 Burada arâziy-i öşriyyeden kasıt, öşrün ikinci anlamında yani harâc-ı mukâseme manasındadır ki, mîrî arazi kasd olunmaktadır.

VOYNUK AHVÂLİN BEYÂN EYLER[1]

57. *Voynuk zevâyidi*nden bir sipahiye ra'iyyet yazılsa, yirmi beş akçe ispençelerin ve bâd-ı hevâsı kime hâsıl yazıldı ise resm-i cürm ü cinâyetin verürler. Bir kimesnenin tîmârında yer dutsalar, öşürlerin ve yerin resmin verürler. Koyunı olsa resm-i ganem kime hâsıl yazıldı ise, ana verürler. Değirmenleri olsa, resimlerini verürler. Bil-cümle sâir rüsûm-ı örfiyye-i âdiyyede re'âyâ gibi kanun üzere verürler.

58. Voynuğun üzerine yazılan *voynukluk yerler* hâricden kimesneye verilmek câiz değildir. Eğer bir tarikle alınmış olsa, gerü voynuğa alı-verilür. Bu kadar zaman benim tasarrufumdadır deyü da'vâ eylemek câiz değildir. Amma kendü zamanını verse verür; zamanında geri almak istese, ne vechile şart eylemiş ise resmin dahi alurlar.

59. Voynuğun kendü üzerine yazılan voynukluk yerinden öşür alınmaz. Amma hâricden yerler açub tasarruf eylese, kimin toprağı ise öşrünü alur ve resm alınu-gelmiş ise resmin dahi alurlar.

60. Bağ ve bağçe ki, *voynuk baştinası* olsa ki, voynuğun üzerine yazılmış ola, ol mirasa girmez ve şirâ olunmaz, sonra yazılan voynuğa teslîm olunur.

61. *Istabl-ı Âmireye hizmet eden voynukların* âhara yazılmayan oğulları ve karındaşları ve sair akrabası olub harâca ve ispençeye kâbil olub harâca yazılıcak sipahi cânibinden dahl olunsa, madem ki, sipahiye ra'iyyet yazılmaya, harâca yazılmağla sipahi dahl edemez, anun gibilerin ispençesi voynuk sancağı beğinindir.

62. Ve voynuk zevâyidi ki, harâca yazıla, müstakil ra'iyyet baştinası dutmaya ve ra'iyyet baştinasın zirâ'at etmeye, ispençe taleb eyleseler ve ra'iyyet hizmeti teklîf etseler, câiz değildir. Voynuk zevâidi harâc vaz' olunmağla ra'iyyet kısmına girmez; voynuğa noksân gelicek itmâmı anlarınla olur. Voynuğun evlâdından olsun akrabâsından olsun anun gibilerden madem ki, ra'iyyet yazılmaya, ispençe taleb eylemez, ra'iyyet teklîfâtı olunmaz.

63. Şol kimesne ki, ra'iyyet defterinde ra'iyyetde ve voynuk defterinde voynukda mestûr ve muharrer olmuş ola, voynukluğı mukarrerdir, voynuğa hükm olunur. Eğer voynukluk içün baştina yeri olub sâhib-i tîmârdan dutduğı yerin öşrin ve sâlâriyyesin sâhib-i tîmâra verür ve voynukluk yazılan yerden öşür alınmaz, anunla hizmet eder.

64. Bir voynuğun voynukluk yerleri ile ra'iyyet olan karındaşlarının yerleri müşâ' ve müşterek olub mu'ayyen sınuru yoğ ise, ol vilâyetde cârî olan kanun üzere ol yerden voynukluk mikdârı baştina çıkarı-verüb andan rüsûm ve hukûk aldırılmaz. Bâkî karındaşlarının dahi yerlerin temyîz ve ta'yîn edüb öşür ve ispençe ve sâlârî ve sâir rüsûm-ı ra'iyyet ne ise sâhib-i tîmâra alı-verilür.

---

1 Celâl-zâde burada voynuklarla ilgili eski hükümleri derlemiş ve toparlamıştır; Bkz. **Osmanlı Kanunnâmeleri, III, Niğbolu Kanunnâmesi,** sh. 420 vd.

65. Bir voynuğun Defterde üzerine yazılan voynukluk baştinasının sınurundan müslüman ve kâfirden gelüb yerlerin zirâ'at edüb öşür vermeyüb nizâ' etseler, voynukluk yerden alduğı sâbit oldukdan sonra zirâ'at edenlerden kanun üzere öşri voynuğa hükm olunur. Öşre nizâ' edüb vermemek isteseler, voynuk olduğı cihetden zirâ'atden men' olunub zira'at etdürülüb voynuğa hükm olunur; nice dilerse tasarruf eder.

ÇELTÜK AHVÂLİN BEYÂN EDER[1]

66. Bir sancağa *çeltük* bâsıl yazılub satılmağ içün altı ay bâzâr dutmak kanundur. Çeltük ol sancak beğinin tahvîline düşüb henüz satılmayub der anbar iken sancak gayra verilse, kanun üzere ma'zûl sancak beğinin cânibinden bâzâr dutulub hâsıl kayd olunan çeltük satdırılır, kimesne mâni' olamaz.

67. Bir sancağa veya bir tîmara çeltük hâsıl yazılub kadîmden çeltük ekilü-gelen yerleri yoncalık eyleseler, câiz değildir. Yoncalığı giderüb gerü çeltüge hükm olunur. Ve çeltüğin suyu alınsa zâhir olsa, gerü çeltüğe hükm olunur.

68. Bir kimesne *çeltükçi* iken Defter-i Hâkânîde yörük eşküncisine dahi yamak yazılub iki yerden hizmet teklîf olunsa, eğer bu vechile iki hizmet mâni'at'ül-cem' ise, yörük yamağı olub eşkünciye hizmet etmek asker-i İslâma mu'âvenetdir; çeltükçiden mukadddemdir; anı takdîm etmek gerekdir.

69. Bir sancağa çeltük hâsıl kayd olunub ve çeltüğün satılmasında tevakkuf olsa, altı ay bâzâr dutulub ol aylarda sancak beği pirincinden gayrı pirinç satılmayub ve satanlar tahvîf olunmak kanun-ı mu'teberdir.

70. Bir tâife çeltükçiler olub beğlik ile ortak olub mahsûlün nısfı bunların ve nısf-ı âharı beğliğe olsa, tohum kadîmden beğlik cânibinden verilü-gelüb sonra tohumı anlara teklîf eyleseler, câiz değildir; tohum ne ise beğlik tarafından alınur.

71. Çeltük hâsıl yazılan yerlerde çeltük nehirleri harâb olsa, çeltük ekü-gelen kimesneleri cem' edüb elbette ol nehirleri ta'mîr ve ihya edüb zirâ'at eden kimesnelere cebr ile teklîf ve tahmîl edüb olı-gelen üzere zirâ'at etdürüle ki, mukarrer olan tîmâra noksân gelmeye.

72. Bir ze'âmetde veyahud tîmârda çeltük hâsıl yazılub kadîmden çeltük ekilü-gelen yerlere ba'zı kimesneler bağ ve bağçe diküb çeltüğe zarar ve ziyan olur imiş. Şöyle ki, çeltük yerlerine zarûret olub kadîmden ekilü-gelen yerlere sonradan bağ ve bağçe etseler, câiz değildir. Bozulub olı-gelen üzere gerü çeltük zirâ'at etdürilür.

73. Bir sipahinin üzerine Defterde çeltük hâsıl yazılub tohumı kaç müd ise ta'yîn olunub Defterde mukayyed olandan ziyâde ekdürüb çeltükçilere muzâyaka verilmek kanuna muhâlifdir, men' olunur. Hemân Defterde kayd olunan zirâ'at etdürülür.

---

1 Çeltük ile ilgili hükümler, II. Selim Devri Eyâlet Kanunnâmelerinde de fazlaca yer alacaktır. Özellikle Haleb Eyâleti ve Zül-Kadriyye Eyâleti Sancak Kanunnâmelerinde bu tür hükümler mevcuttur.

74. Bir ze'âmete çeltük hâsıl yazılub ol ze'âmet bir subaşıya ta'yîn olunmazdan mukaddem sipahiden ve gayrıdan ba'zı kimesneler anda kendü re'yleri ile gasb ile çeltük ekübb bil-fi"il ekilmiş çeltük olsa, gasb ile ekdükleri zâhir oldukdan sonra, çünki ol subaşıya hâsıl kayd olunmuşdur, anlara tohumun ve emeğin verüb dahı anda ekilen çeltük külliyen subaşıya hükm olunur.

75. Kadîm'ül-eyyâmdan çeltük zirâ'at olınu-gelen yerlerde cebr ile çeltük ekmek ve Defterde mestûr olan tohumdan ziyâde tohum zirâ'at eylemek câiz değildir.

76. Bir subaşıya çeltük hâsıl kayd olunub ol çeltüğün tohumı subaşı olanlar kendü yanlarından verüb zirâ'at etdürmek âdet olmağın tohumı satın alub zirâ'at etdürse, sonra ol ze'âmet âhara tevcîh olunsa, aynı ile tohumı veyahud ol vakitde olan bahâsını alur.

77. Bir kimesnenin duta-geldüği yeri olduğı mahalle çeltük düşüb çeltük sâhibi o kimesneyi kendü yerine ekmeğe komayub hâricden olanlara ekdürmek kasd eylese, hâricden eken ile ol kimesne ekdüği fâide yönünden beraber iken çünki yer anundur, yabandan âhar kimesne ekmekden ise bu kendü ekmek istedüğünden sonra yer sâhibine ekdürülüb âhar kimesneyi bu kimesne yerine ekdürmek câiz değildür.

78. Ve bir tîmârda mesela evvelden üç yılda bir çeltük düşer iken sonra bir yılda ve bir buçuk yılda bir düşüb ol yere tez tez çeltük ekmek ile zarar müterettib olur olsa, men' olunub evvelden kaç yılda bir düşe-gelmek kanun ise ol mu'teberdir, ana göre hükm olunur.

MÜTEFERRİK HUSÛSLARIN BEYÂN EYLER[1]

79. *Küreci* ve *yağcı* olmak, ra'iyyetliğe münâfî değildir. Kürecilik ve yağcılık avârızdan müsellem olmağ içündür; anlardan ra'iyet yazılan ra'iyyet resmin verür, hemân avârız vermez. Cümle re'âyâya kanun üzere müteveccih olan husûs anlara dahi icrâ olunur.

80. Bir sipahinin *yazılu ra'iyyet*i yazıldugı yerden kaçub gideli on yıldan berü ise göçürüb yerlü yerine getürmek gerekdir. Ve eğer on yıldan ziyâde ise, göçürmek olmaz; oturduğı yerde rüsûm-ı ra'iyyet her ne ise sipahiye alını-verilür.

81. *Arâzi-i öşriyye*de ki, Defterde mülk kayd olunmuş olmaya, bey' ve şirâ ve rehn ve hibe şer'an ve örfen memnû'dur. Alel-husûs ki, hâssa kayd olmuş ola. İllâ bu denlü vardır ki, sâhib-i arz ma'rifeti ile hakk-ı kararı verilüb alınsa câizdir. Mutlaka sâhib-i arz ma'rifeti olmadan yer alınmak câiz değildir; alınsa dahi fesh olunur, yer gerü sâhibinin elinde kalur. Yerlerini benim ma'rifetim olmadan vermişsiz deyü elinden alub âhara verilmez.

82. Ra'iyyet tâifesi doğancı olmağla ra'iyyetlikden çıkmaz. ve ra'iyyet resmi sâkıt olmaz. Elbette ra'iyyet yazılandan rüsûm-ı ra'iyyet alınur. Kezâlik ra'iyyet

1 Tîmâr ve ze'âmet ile ilgili müteferrık hükümleri ihtivâ etmektedir.

sipahi dahi olsa, madem ki, ra'iyyet yazılur, rüsûm alınur. Meğer ki, tîmâra çıkdıkda Padişaha ra'iyyetliği arz olunub yoldaşlığı mukâbelesinde tîmârâ emr olunmuş olub bu ma'nâ berâtında bile yazılmış ise, ol vakit ra'iyyetliği merfû' olmuş olur, resm-i ra'iyyet alınmaz. Amma ra'iyyet yeri dutar ise, ol vakit dahi resm alınur, mâni' değildir.

83. Ba'zı sancaklarda *tuz* olub tarh olınu-gelmişdir. Şol karyeler ki, evvelden anlara tarh olınu,gelmişdir, evvelden olı,gelen âdet üzere gerü anlara tuz tarh olunur. Amma şimdiye değin ne mikdâr tuz tarh olınu,gelmiş ise, andan ziyâde tarh etmekle teklîf ve te'addî câiz değildir.

84. *Çiftbozan resmi* şol ra'iyetden alınur ki, elinde zirâ'ate kâbil çiftlik veya baştinası olub özürsüz ve illetşüz ekmeyüb kendü âhar san'ata meşğûl olub ma'îşeti san'atından olsa, bunun gibi kimesneden yetmiş beş akçe alınur. Eğer yeri olmayub san'at işler ise, yazılmış olıcak hemân ispençesi alınur.

85. Bir tîmârda *değirmen* ihdâs olunsa, eğer kadîmî ocak olub lakin sipahinin Defterinde mukayyed olmasa, kadîmî ocak olduğı ecilden sipahiye hükm olunur. Resm dahi ol nâhiyededen anun emsâli değirmenlerden ne alınur ise, ol mikdâr alınur. Amma eski ocak olmayub yeniden ihdâs olunsa, vilâyet yazılub tîmâra kayd oluncaya değin remsi mevkûfcı alur.

86. Bir kimesne bir mezra'a içün ve yer içün vakfiyyet da'vâsın etse, ellerinde vakfiyye ve ahkâm ve temessükât-ı divâniyye olmayub Defâtirde henüz vakıf yazılmayub kendü kolayından vakıf deyü da'vâ ile tasarruf eylese ve Defterde mukarrer vakıf yazılmış olmayıcak anun öşri şimdiye değin tîmâra alınu-gelmiş ise ve tîmârın hudûdunda dâhil olsa, ol yerlerin öşri sâhib-i tîmâra alı-verile.

87. Bir tîmârın yazılı ra'iyyetleri sonra emr ile voynuk yazılsa, anlarun oğulları ve karındaşları ki, voynukluğa ve gayra yazılmış olmaya, gerü sâhib-i ra'iyyetindir. Âdet üzere müteveccih olan rüsûm-ı ra'iyyet sipahiye hükm olunur. Defterde yazılsın yazılmasın voynuk oğlu ve karındaşıdır demek fâide etmez.

88. *Senevî mahsûlât*da mu'teber hîn-ı kabzdır. Ya'ni bir tîmârın mahsûlü erişüb harman olub dökülüb kabz edecek tarih kimin tahvîline düşmüş ise, ol alur. Bâkî mahsûlü kabz etsün etmesün, hemân kabz etmek câiz olan zaman kimin ise, bâkîsi dahi anındır.

Hâricden kanun bilmeyen sancak beği ve kâdîler hisseleri sâhibine hükm etmeyüb bu memleketde olı-gelen âdet ve kanun budur deyü nizâ' olunsa, câiz değildir; atebe-i ülyâda sürülü-gelen kanun mer'îdir. Mu'ayyen olan kanuna muhâlif hâricde olı-gelen kazâyânın mebnâsı cebr ve zulümdür. Anınla amel olunmaz. Tutulmayan hırsıza benzer, tutuldukda men' olunur ve hakkından gelinir.

Ve hem bu kaziyyede emr-i şer'-i şerîf mer'îdir. Zira şer'de dahi vakt-i hasâdda hasâd vakti kimin tarihine düşse, cümle mahsûl onundur.

Aslı dahi budur ki, tîmârın ekser mahsûlâtı senevîdir. Bir sipahi sefer seferleyüb ol senenin mahsûlüne müstahak olmuş olur. Bir mâni' olub mahsûlü kabz edüb der anbar etmeden tîmâr elinden gitse, bunu kabz etmedin deyü gadr olunub

mahsûlü âhara hükm olunmak sarîh zulm ve fâhiş bid'atdır. Amma şöyle vech-i meşrûh üzere bir kimesnenin mahsûlâtı anın tahvîline düşüb sonra dahi mansıb verilüb ol mansıbın dahi senevî mahsûlâtı bu kazıyye üzere anın tahvîline düşse, iki mahsûl zabt eylemek kanun değildir; birisi hükm olunur.

89. Şol yerler ki, mâ tekaddemden korınu-gelüb koruluk üzere tasarruf olınugelmiş ola, sonradan sökülmüş ve ekilmiş olsa, câiz değildir; men' olunub koruluk üzere ibkâ olunmağa hükm olunur.

90. Çiftlik ve baştinada bey' ve şirâ ve hibe ve miras ve sâir tasarrufât şer'an ve örfen memnû'dur. *Re'âyânın deyni* içün çiftliği ve baştinası deyne duta-verilse veyahud satılsa, câiz değildir. Kanun üzere da'vâ eder kimesne olıcak yer ve baştina ana hükm olunur. Satın aldım demek müfîd olmaz.

91. *Müşâ'* sonradan mümtâz ve mümtâz müşâ' olmaz; kadîmî ile amel olunur. İki köy arasında mümtâz sınur yoğ ise ve şimdiye değin sınur ta'yîn olmamış ise ki, nizâ'dan hâlî olmayub hükm-i hümâyûn verilmelü olsa, bu vechile yazıla ki;

Eğer terâzî-i tarafeyn ile ol iki köyün arasında hak üzere ehad-i cânibeyn mutazarrır olmaksızın bir sınur çıkarımağa imecâl ve ihtimâl olur ise, ol iki köy arasında terâzî-i tarafeyn ile bir sınur çıkarılub ta'yîn edüb hüccet vereler. Min ba'd ol iki köyün halkı ol sınurdan tecâvüz eylemeyeler. Eğer bu minvâl üzere sınur çıkarmak müte'azzir ise, hükm oluna.

Ol iki köyün sipahilerinden her biri şimdiye değin kendülerin ra'iyyeti kangı yeri eke-gelmişlerdir anın öşrin alalar, taraf-ı âharın ra'iyyeti ekdüğüne dahl etmeyeler. Fil-cümle sınur mümtâz olmayan yerde kanun ra''iyyetlü ra'iyyetin ölçmekdir. Amma vilâyet yazıldıkda birinin ra'iyyeti elinde bulunan tarla veyahud bağ sonra mürûr-ı eyyâm ile âhar sipahinin ra'iyyeti eline düşse, gerü anın gibileri sâhib-i ra'iyyet evvel tasarruf eder.

92. *Asâlet ile çayır* oldur ki, ekilmeye ve sökülmeye, ra'iyyetin öküzi otlağı olmaya, çayırlık üzere tasarruf oluna, anın gibi çayır beğlikdir, sâhib-i tîmâr anda tasarruf eder, re'âyânın ve gayrın anda dahli yokdur; ra'iyyete çayır yokdur dedikleri oldur. Amma bu değildir ki, ra'iyyetin ve gayrın elinde olan çayırları alına. Anın ma'nâsı budur ki, meselâ arâzi-i öşriyyeden bir yer mahlûl olub sâhibi vefat eylese, müteveffânın oğlu var ise, yerleri oğluna intikâl eder; oğlu yok ise karındaşına intikâl eder, tapu ile alur. Ve çayır anın gibi değildir; mutasarrıf olan ra'iyyet fevt olsa, oğlu ve karındaşı yerini aldıkları gibi cebr ile almağa kâdir değildir[1].

93. Çayır sipahinin olur; diler ise kendü tasarruf eder; diler ise âhara verir. Amma bu dahi şol vakitdir ki, ol vefât eden ra'iyyetin bu çayırdan gayrı yerleri ve yurdu olub oğullarına vech-i ma'îşet içün kifâf etmek içün nesneleri olub çayıra ihtiyâcları olmaya.

Feemmâ ol ra'iyyetin hemân çayırdan gayrı eküb biçecek nesnesi olmasa, vech-i ma'îşeti ana münhasır olsa ki, oğullarının elinden alınur ise vech-i

1 Bu maddenin hâşiyesinde şöyle bir kayıt vardır:

"Hâliyâ bu kanun ile amel olunmaz."

ma'îşetlerine kifâyet eder nesne kalmaya, ol vakit elinden almak zulmdür. Bu takdirce sipahi ol çayırı almak câiz değildir. Gerü oğulna almak câiz değildir; gerü oğluna ve karındaşına vermek gerekdir.

94. Bâliğ olub harâca müstahak olan oğlan ispençeye dahi müstahak olur; yazıldığı tîmâr eri ispençe taleb etse alabilir.

95. Şol kâfirler ki, gayrı şehirlerde mütemekkin olub harâclarını beğliğe gönderüb amma ispençeleri sipahiye vâsıl olmasa, yerinde atası veyahud karındaşı olub yerleri anlar tasarruf eylese, ispençe eğer yer ile mahsûb olmuş ise, ispençeyi yeri dutandan alalar. Ve eğer ispençe neferden ve ra'iyyetden mahsûb olub yazılmış ise, ra'iyyet her kanda ise ispençeyi andan alırlar.

96. Bir sancakda veya bir ze'âmetde *meyhâne* hâsıl yazılub bâd-ı hevâ bir yıla ya iki yıla satılsa, sonra âmil meyhâne husûsunda eşhür-i hurumdür satılmadı deyü nizâ' edüb kıstın aşağa varmak taleb eylese, kanun budur ki, bir âmile ki, bir iş satılur, eşhür-i hurum müstesnâ değildir, şer'iyâtdan ve örfiyâtdan satılacak anlarda dahi satılur ve satılmayan nesne satılmaz. Meğer ki, ibtidâ satıldıkda bile kavl olunub sicillâta kayd oluna, kavl olmayacak olur ise âmil nizâ' eylemek câiz değildir. Yıy tamam oldu ise, cümle maktû' hükm olunur. Tahvîl tamam olmadı ise, bâd-ı hevâda kıst'el-yevm alınur.

97. Bir tâife *ellici*[1] olub her yıl eşkünciye ellişer akçe vereler. Evlâdı suhradan ve cere-hordan ve sekbândan ve doğancıdan ve azeb içün akçe alınmakdan ve nüzûl tahılından ve kürekçiden ve sâir avârız-ı divâniyyeden emîn ve mu'âf olurlar. Amma akıncılık avârız değildir. Ve arpa ve saman almak beğlik akçe ile olur; ol dahi avârız değildir.

98. Bir ra'iyyet fevt olub müte'addid oğulları kalsa, ba'zı çift ve ba'zı bennâk kayd olunmuş olsa, bennâk olan atasının yerinden hisse taleb etdüği takdirce verilür. Amma resm-i çift ve resm-i bennâk cümlesi arasında iştirâk ile edâ olunur.

99. Ba'zı yerler olur ki, meşhûr olan mahsûlâtdan gayrı meselâ *hâk-i şûre* gibi ve kalya taşı gibi ve değirmen taşı kesdikleri yer gibi dahi bunun emsâli nesneler ki, sipahinin toprağında ola, satılur ola, anın gibilerden Defterde görüle, aynı ile nesne kayd olunmuş ise mûcebince alına ve eğer kayd olunmamış ise mâ tekaddemden şimdiye değin ne vechile ola-gelmiş ise ve ne alınu-gelmiş ise ol bâbda olı-gelen âdet ve kanun üzere amel olunur.

100. Bir kimesneye padişah-ı âlem-penâh -Hullidet hilâfetühu- Hazretleri cânibinden hudûdı ve sınurı ile bir yer temlîk olunsa, ol hudûd dâhilinde değirmen taşı gibi ve gayrı nesneler kesilse, ol taş dahi şer'an ol kimesnenin mülkü olmuş olur. Evvelden kese-gelen kimesneler sâhib-i mülk ma'rifeti olmadan kendü kolayından kesemezler. Evvelden kese-geldük dedüklerine i'tibâr yokdur. Mülk olmağla hâricden olanların tasarrufları mükatı' olur.

---

1 **Ellici:** Yörük veya müsellemlerin sefere gitmeyib evde kalan ve gidene ellişer akçe veren yamaklarına dendiğini daha evvel açıklamıştık (**Osmanlı Kanunnâmeleri, III,** 159-160).

101. Bir sipahinin tîmârında bir avretin bağı olub öşür taleb olınıcak zevcim bu bağı vakf etmişdir deyü nizâ' eylese, öşri sâhib-i arza râci'dir; vakf etdüği takdirce hâsılın vakf etmiş olur; şer' ile öşrin alınağa hükm olunur.

102. Bir sipahinin tîmârında hâricden bir kimesne gelüb anun ma'rifeti olmadan tîmârına müte'allık yerde çeltük dengi yapub ol yer içün sipahi tapu taleb eylese, âdet ve kanun üzere ol yerin hakk-ı kararı ne ise ve bî garaz kimesneler ne mikdâr tapu tecvîz ederler ise, heman ol mikdâr tapu hükm olunur; ziyâde olunmaz.

103. Bir cimri *müflis* kimesne iş dutsa ve iş içinde kızın çıkarsa, oğlu olub everse ve borcu dahi olsa, oğlun everüb ve kızın çıkarduğı akçe taleb olunmalu olsa, teftîş oluna; zikr olunan akçe iş içinde beğlik akçeden alınub oğluna ve kızına harc etdüği zâhir olıcak alınur.

104. Bir tîmârda veya bir ze'âmetde hâricden ba'zı *haymâne kâfirler* gelüb temekkün edüb harâcların ol tîmâr sâhibinin ra'iyyetleri ile bile edâ olunsa, ispençesin dahi ol sâhib-i tîmâr alur. Madem ki, âhar kimesnenin yazılu ra'iyyeti ve ra'iyyeti oğlu olmaya ve kimesnenin Defterinde yazılu olmaya, Defterde yazılmış olmayıcak haymâne kâfir mücerred sâhib-i tîmârın toprağında sâkin olub harâcların ol tîmâr ra'iyyetiyle vermekle ispençelerin dahi sâhib-i tîmâr almaz.

Zira şol kâfirler ki, harâcı alınur, andan ispençe dahi alınmak lâzım ve lâbüddür. Çünki harâcı ra'iyyet ile mahlût alınur. Hemân ol dahi ra'iyyet silkinden olmuş olur. Amma harâcı köylü harâcı ile bile alınub müstakil yava harâccıları alı-gelmiş olsa, ispençelerin dahi yavacılar alur.

105. Bir ra'iyyetin üzerine vilâyet yazıldıkda gaflet ile meselâ nîm çift yer yazılub kayd olunsa, amma elinde asla yeri ve yurdu olmasa, sipahi Defter mûcebince nîm çift resmin andan alur. Ol kimesne elinde yer olmadığından muztar olub kendünün kurbünde gerü ol tîmârda bir boz yeri sipahi ma'rifeti ile alub zirâ'at ve hirâset eylese ve ol boz ve mu'attal olan yerler evvelden ra'iyyetlik yeri olmasa ve sipahiye andan resm kayd olunmuş dahi olmasa ve mikdârı dahi buçuk çftliğe mütehammil olsa, çünkü elinde yeri olmayub lâkin Defterde kayd olunduğı üzere nîm çiftlik resmi alınurdı. Ol sonradan açtuğı yer ol buçuk çiftlik yere dutulub sipahi ol yer içün Defterinde nesne hâsıl kayd olunmamış tîmârından bile mahsûb değildir. Bu tarafda ra'iyyete adâlet olub Defterde bî vech üzerine resm kayd olunduğı yerleşür, zulm olmaz.

106. Bir tîmârda zirâ'at edüb öşrin verüb *sâlârlık* vermemek içün kavl olunsa, sonra kavillerine hilâf ve muhâlefet edüb sâlârlık taleb eyleseler, teftîş oluna; öşür ile sâlârlık mütelâzımândır, öşür verilen yerde sâlârlık vermek lâzımdır. Eğer tîmâr eri kavli var ise, teftîş ile ma'lûm edinüb zâhir olıcak kavilleri ile amel olunur. Eğer ol kimesneler kavl eyledükleri sâhib-i tîmâr tebdîl olunub âhar tîmâr eri varmış ise, evvelki tîmâr eri ile olan kavl fesh olunub sonra gelen sâhib-i tîmâr sâlârlık taleb edicek alur.

107. Ba'zı ra'iyyetlerin elinde çiftliği olub hakkından gelmeyüb âhar kimesnelere ücrete verse, tîmâr eri ma'rifeti olmadan ra'iyyet yerin âhara vermek

kendü ferâğat etmek câiz değildir. Yasak olunub anun gibi olmaya. Kendü eküb biçüb hakkından gelebilirse hoş ve illâ yeri sâhib-i tîmâra teslîm eyleye.

108. Ba'zı kimesneler zirâ'ate kâbil yerlerini *davar örüsi* edüb mu'attal eyleseler, şol yer ki, evvelden örü olmayub zirâ'at olınu-gelüb zirâ'ate kâbil ola, teklîf edüb ekdürülüb mu'attal konulmaya. Tehdîd etdükden sonra gerü mu'attal koyub ekmez ise, sâhib-i tîmâra hükm olunur.

109. Bir tîmârda *koz ağaçları* olub sipahiden tapulayub dururuz deyü sipahiye dahl etdürmeseler, ba'zı kimesneler dahi bir kaç ceviz ağacına havlu çevirüb tasarruf edüb öşür vermek isteseler, alel-husûs kadîmî kâfirî ağaçda tapu olmaz. Anun gibiler ki, kimesnenin dikmesi ve aşılaması olmaya, kâfirî ağaçlar evvela hâssa gibidir; sipahi kendü zamanına mâlikdir, sâhib-i tîmâra hükm olunur.

110. Bir kimesnenin bir tîmârda değirmeni olub gâh dokuz ay ve gâh yıl tamam yürüyüb altı ay resmin vermek isteyüb nizâ' etseler, eğer iki yıl tamam yürür ise, yıl resmi alınur. Bil-cümle ni mikdâr müddet yürür ise ol mikdâr müddetin resmi hükm olunur. Defterde altı ay yazılmışdır deyü nizâ' edemezler. Zira câizdir ki, vilâyet yazıldıkda altı ay yürür, sonra yıl tamam yürür olmuş ola, i'tibâr yürüdüğünedir.

111. Bir tîmârda hâricden ba'zı kimesneler koyunların getürüb yürüden ve kışlatan kışla hakkına nizâ' eyleseler, şöyle ki, kadîmî kışla olub kışın gelüb kışlayanlardan kışla hakkı alınu-gelmiş ise, *kışla resmi* alınmağa hükm olunur.

Eğer kışlak Defterde hâsıl yazılsa, kanun üzere a'lâ sürüden bir şişek koyun ve alçak sürüden altı akçe alınur. Amma Defterde hâsıl yazılmasa, *yatak hakkı* deyü yine kışlak hakkı gibi alınur.

112. Rumeli beğlerbeğisinin ve sâir beğlerbeğilerin sancak altında hâsları olsa, siyâset beğlerbeğisinündür.

113. Bir tîmârın ra'iyyetleri battâl ve ma'mûr yerleri sipahi izni ile ve icâzeti ile olmadan kendü kolaylarına satmak câiz değildir; yer beğlikdir; yerde bey' ve şirâ cârî değildir. Tapu dahi olsa, sâhib-i tîmâr ma'rifeti ile olur, görüle.

Re'âyâ halkı sipahinin tahvîlinde sipahi izni ve icâzeti olmadan yer satmışlar ise, anun bey'in kabul etmeyüb yeri eski ıssına vereler.

Ve battâl yerler ki, üç yıl dahi ziyâde fil-cümle zirâ'ate salih olacak vakit mikdâr gelmeyüb mu'attal etmiş olsalar, anun gibi yerler sipahiye teslîm olunur.

114. Bir ra'iyyet Defterde sipahiye hâsıl kayd olunmuş çiftliklerinin[1] ekserlerin âhar kimesneye verüb giderüb sonra ol ra'iyyet vefât eyleyüb müte'addid oğulları kalsa, ol çiftlik resmini sipahi oğullarından alur. Amma oğullarının elinde çiftlikden az yer olub gayrı yerleri âhar elinde olub taleb eyleseler, görüle, ol yerlere mutasarrıf olanların zaman-ı tasarrufları on yıldan

1 Sonradan düşülen şu kaydı burada zikretmeliyiz:

"Defterde ol çiftlik ol ra'iyyet üzerine yızılıcak sipahi bu bâbda muhtârdır; çiftliğin resmini dilerse oğullarından alur, dilerse mutasarrıf olanlardan alur."

berüde ise[1] çiftlik bozulub satılmak câiz değildir; ol yer oğullarına alı-verilür. Amma on yıldan ziyâde ise, ellerinden alınmaz. Amma mezbûr çiftlik Defterde yazılan resmi yerlerine göre sâhiblerinden oğullarına alı-verilür.

115. Bir tîmârda bağ ve mezra'a olub sipahi öşür taleb eyledükde, vakıfdır deyü *da'vây-ı vakfiyyet* etseler, mülknâme-i hümâyûn ve Defter taleb olunub şöyle ki, sahîh vakfiyyetine mülknâme-i hümâyûn ki, Dîvân-ı Âli'den verilüb kanuna muvâfık ve mutâbık yazılub üslûb ve kâ'ide üzere ola veya Defâtir-i Kadîmede ve Cedîd Defterde üslûb üzere vakıf yazılmış ise, nesne alınmaz. Ve illâ kolayına vakıf yazılub ya vilâyet kâtibleri himâyet edüb veya kâdîler hüccetleri ile yazılub ibtidâsında Selâtîn-i Osmâniyyeden mülknâme-i hümâyûn verilüb sahîh mülk oldukdan sonra vakf etmiş olmaya, anun gibinin vakfiyyeti dürüst değildür. Kimin toprağında ise, öşri emr olunur.

Yer ve mezra'a vakıf ve mülk olmağ içün Defterdârlar nişanları ile yazılmış ahkâm olsa, makbûl değildür; ol hüküm kanuna muhâlifdür; sahîh değildür; amel olunmaz, ellerinden alınur.

116. Bir kimesne bir tîmârda yer dutsa, öşrin verdiden sonra duttuğı yerin mikdârına göre resm dahi alınmak kanundur.

117. Bir dul avretin elinde harâc verilür baştina olsa, ispençe alınmakda nizâ' olsa, şöyle ki, il yazılub Defter oldukda yerden sipahiye ispençe mahsûb oldu ise vermek gerek, hükm olunub alı-verile.

118. Ra'iyyet öşrin her hafta durur ve tereke satılur akreb bâzâra ve köyde olan anbara getürmek kanundur. Ra'iyyet ev ve ahur yapmak memnû'dur. Ve kendü karyelerinde öşürlerine kifâyet edecek mikdârı anbar dahi yapmak kanun-ı mukarrerdir.

119. Bir ze'âmetde veyahud tîmârda *yava* ve *kaçkun* hâsıl kayd olunub ol toprakda yörük tâifesi yava ve kaçkun dutsalar, toprak kimin ise toprağa tâbi'dir, ol alur; yörük subaşısının ana dahli yokdur[2].

120. Yazılu ra'iyyet imam olmağla ve kâdî nâibi olmağla ra'iyyet resmi sâkıt olmaz. Sûret-i Defterde mestûr oldukdan sonra rüsûm-ı ra'iyyet alınur. Amma kâdî veyahud berât-ı hümâyûn ile müderris olsa, ra'iyyet resmi sâkıt olur, yer dutmayıcak.

121. Şol *cingene* ki, Defterde mülke ve vakfa veya tîmâra ra'iyyet yazılmış olsa, *Cingene Sancağı Beğ*inin ana dahli yokdur. Şol kimesnenin ki, bu ma'nâ içün elinde mühürlü sahîh sûret-i defter-i cedîd olmaya, ispençesi ve günah edenin kanun üzere resm-i cürm ü cinâyeti Cingâne Sancağı Beğinindir.

---

1 Sonradan düşülen şu kaydı burada zikrediyoruz:

"Hâliyâ bu kanun ile amel olunmaz. Ol kimesne yeri sâhib-i arz ma'rifeti ile almış olıcak elinden alınmaz."

2 Hâşiyede bulunan şu kayıtları da zikredelim:

"Yörük lâ mekân olmağla duttukları yava ve kaçkun her kanda dutarlarsa dutsunlar müjdesi ve müddet-i örfiyyesi tamam alanlarun; tasarrufı yörük subaşılarınındır. Yörük Kanunnâmesinde mukayyeddir."

122. Ba'zı *papas*lar ki, Defterde ra'iyyet yazılub ehl-i kisb kimesneler olub duttukları yerlerin rüsûmını ve harâclarını vermezler imiş. Ehl-i kisb olanlardan rüsûm ve harâc alınur. Amma râhib adına olub Deyre mülâzemet edüb tasadduk-ı nâs ile ma'îşet edenlerden harâc alınmaz.

123. Ba'zı kimesneler bir köyde koyun dutub ve örüdüb koyunı ziyâde edüb örüde yürüdüb örünün ekseriyâ otun ve suyun anlara yedirüb ve içürüb köy halkının davarına muzâyaka ve zarûret olub da'vâ eyleseler, kadîmden şimdiye değin nice olı-gelmiş ise ve ol köy halkı ol örüyü şimdiye değin ne vechile tasarruf ede-gelmişler ise, ol vechile hükm olunur.

Ve eğer anda kadîmden olan üslûbdan ziyâde davar edinmiş kimesneler olub ol mikdâr davara ol örü mütehammil değil ise, mütehammil olduğı mikdârını koyub ziyâdesi giderilür.

124. Defterde vakfa ve mülke ve hisâra demirci yazılan cingenelerin gayrı cingeneler ki, rüsûmı dizdâra hâsıl yazılmış olmaya, sancak beği, kafirinden yirmi beşer akçe ve müslüman cingeneden yirmi ikişer akçe alur.

Ve cemâ'atlerinden ayrılan cingeneyi dutub cemâ'atine katmak kanundur.

Ve müslüman olan cingene ki, kâfir cingenelerden ayrılmayub anlarunla ola ve ihtilâtı ve musâhabeti kâfir cingene ile ola, müslüman arasına girüb müslüman ile musâhabet ve ihtilât etmeye, zecren anlardan kâfir cingene resmi alınur. Amma müslüman olub musâhabet ve ihtilâtı müslümanlar ile olan cingeneden müslüman resmi alınur.

125. *Kelembe*den re'âyâ tarlası dinlendirmek içün koyub zirâ'at etmedüği eyyâmda ot hâsıl olub biçse, andan öşür alınmak kanun değildir. Meğer sarâhaten Defterde yazılub hâsıl kayd olunmuş ola. Amma Defterde dahi yazılduğı kadîmî gerekdir. Eski Defterlerde olmayub Vilâyet kâtibi kendü kendinden Defter-i Cedîde kayd eylese, sahîh değildir, i'tibâr olunmaz, ana hükm verilmez.

Amma kelembe üç yıldan ziyâde ki, zirâ'ate sâlih olub sürülmeyüb ota konsa çayır olmuş olur, sâhib-i arz ol yerlerde çayırdan resm yazılmış ise resm alur; yazılmış değil ise öşrini alur. Üç yıldan sonra asâlet ile çayır hükmünde olur.

126. Bir tîmârda *ortakçılar* olsa, hâsıl götürmek teklîf olunmaz. Hemân köylerinde olan anbara iletürler, ziyâde te'addî olunmaz.

127. *Ra'iyyetin âzâdlu kulı* dahi sâhib-i ra'iyyet tasarrufunda olur; hâricden kimesne dahl eylemez. Tâ il kâtibi varub ol vilâyeti yazıcak ol vakit kime ra'iyyet yazılur ise ol alur.

128. Bir tîmârda hâricden koyun gelüb kışlasa, Defterde *kışla resmi* hâsıl yazılsa veyahud evvelden kışla resmi alınu-gelse, kışlak resmi içün ağırca sürüden bir şişek koyun alınur ve alçak sürüden altı akçe alınub ziyâde alınmaz.

129. Ve hâricden bir toprağa gelen koyundan *resm-i otlak* a'lâ sürüden bir koyun bahâsı yirmi akçe ve evsatından bir koyun bahâsı on beş akçe ve ednâ sürüden on akçe ola, yirmiden ziyâde alınmak şer'an ve örfen câiz değildir.

Asıl Kanunnâmede bir sancağa gelenden deyü kayd olunmuş. Sancağa gelenden değil her toprağa hâricden gelüb otundan ve suyundan intifâ' edenlerden alınmak kanundur.

130. Anadolu Beğlerbeğisine hâsıl yazılmış *resm-i ganem* vardır. Ağnâm sâhiblerinden şöyle ki, ellerinde ganem bulunub ol yıl ol ganemin resmin bir def'a verdüklerine hüccet izhâr edüb isbât ederler ise hoş ve illâ hüccet ibrâz edüb isbât edemezler ise, Abril'de ellerinde bulunan ganemin resmin hükm edüb alı-vereler[1].

131. Bir vilâyetde bağlardan Defterde öşür yazılmış ola, öşür alınur; resm kayd olunmuş ise resm alınur. Defterde sarâhaten nesne yazılmış olmasa, ol vilâyetde kadîmden şimdiye değin ne vechile alınu-gelmiş ise, ana göre alınur; öşür ise öşür, resm ise resm alınur.

132. Bir memleketde tuz tarh olınu-gelse, mücerred oğlana ve dul avretlere ve fukarâya tarh olunmak hilâf-ı kanundur.

133. Bir yerde sipahiye müte'allık *hâssa çayır* olsa, Etrâk anun mu'ayyen ve mukarrer sınurun bozub sürmüş ve ekmiş ve bostan edüb tasarruf eylemiş olsa, ol çayırın kadîmî mümtâz ve mu'ayyen ve mukarrer sınurı ne yerdendir ve ne mahaldendir ve ne yere müntehî olur? teftîş etdirilüb zâhir oldukdan sonra alınub çayırlık üzere hükm olunur; Etrâk andan men' olunur.

134. Bir ra'iyyetin karındaşının fevti zamanı iş eri amelin duttuğı sâhib-i tîmârın tasarrufı zamanında olmayub mukaddemâ olan sâhib-i tîmârların zamanı ise, resm-i tapu anlarındın. Zira zamanına düşmüş olur. İş eri bu yeri tapusuz tasarruf edersiz deyü karındaşından tapu taleb edemez.

135. Bir kimesne tasarruf etdüği yerleri üç yıl alet-tevâlî bilâ özr *boz ve mu'attal* kosa, sâhib-i tîmâr tapuya vermek kanundur. Eğer emânet kodum deyü da'vâ ederse, iltifât olunmaz; gerek emânet konulsun gerek emânete konulmasun üç yıl alet-tevâlî bilâ özr boz kaldıkdan sonra tapuya vermek gerekdir; emânet verilmek tapuya verilmeğe mâni' değildir.

136. Defterde bir ra'iyyetin üzerine çift yazılmadan ve elinde resm-i çift alınur yer olmadan köyden kalkub varub bir kasabada oturmağla çift bozan akçesi alınmaz. Nihâyet müte'ehhil olub kâr u kisb etdükden sonra resm-i bennâk alına.

137. Bennâk yazılan ra'iyyet sonradan bir ra'iyyet yerin tapulayub alsa, hem Defter mûcebince bennâk resmin ve hem alduğı yerin resmin verür. Ve mücerred yazılan dahi müte'ehhil olub müstakil kâr u kisb etdükden sonra resm-i bennâk verür.

138. Bir subaşının veya sipahinin berâtında bir nâhiyenin *âdet-i ağnâmı* hâsıl kayd olunub ba'zı kimesneler duzakçı ya doğancı veya çeltük re'isiyüz deyü koyun resmine nizâ' eyleseler, şol doğancılar ki, doğancı ve tuzakçı oldukları takdirce dahi kadîmden ra'iyyet ve ra'iyyet oğlu olub sonradan doğancı veya tuzakçı olmuş olalar, anların gibilerin koyunları resmi alınur.

---

1 Şu hâşiyeyi kaydedelim:

"Hâliyâ âdet-i ağnâm Mayıs ayında alınur."

Eğer çiftlik tasarruf edüb mücerred bir tarîkle telbîs edüb doğancı ve tuzakçıyız deyü da'vâ ederler ise, kat'â ol da'vâ istimâ' olunmaz.

Ve re'is olanlar dahi koyun hakkından ma'fuv olmaz. Çeltük re'isi olmağla vermemek isteseler, alınur. Eğer koyun resmi vermemek içün hükümleri var ise, arz olunur; ol hüküm kanun üzere midir? Divân-ı Hümâyûnda mı verilmişdir? görülür.

139. Bir kimesne tasarrufunda olan yerini *emânet* vermiş olub ol kimesne gâibde iken emânet koduğı kimesne içün ferağat etdi deyü sipahi alub âhar tapuya verse, caiz değildür; yer sâhibine hükm olunur.

140. Bir kimesne hâşâ *meczûm* olub tasarruf etdüği yeri alub oğlu var ise ol yer oğlunun olur; ol maraz hükm-i mevtdür. Oğlu var iken sipahi alub âhara tapuya veremez. Karındaşı var ise, oğlu ve kızı olmayıcak vefâtından sonra ol alur tapu ile ol alur.

141. Bir sipahiye Defterde *boz yer* yazılsa, re'âyâ bizim aramızda ol asıl yer yokdur deyü kendü yerleri arasında ihfâ ile tasarruf etseler, her ra'iyyetin evvelden tasarruf etdüği yerleri teftîş olunub görüle ki, her tarlayı ne kadar zamandan berü mutasarrıfdır dikkat olıcak sipahiye yazılan boz yerler ma'lûm ve zâhir olur. Anun gibi yerler sipahiye hükm olunur. Eğer mukaddemâ olan sipahiler ol boz yerleri tapuya vermişler ise, anların elinden alınmaz; öşür ve resmin verür; amma hâssa yazılsa her sipahi zamanını verür.

142. Bir subaşının yazılu ra'iyyeti ve ra'iyyeti oğulları sonra vakıf çiftlik almağla veya zâviye gibi almağla ehl-i berâtız deyü ra'iyyet resmine nizâ' etseler, şöyle ki, Defter ile ra'iyyeti ve ra'iyyeti oğlu olur ise, ra'iyyet alıkâmı ne ise cümle icrâ olunur. Vakıf tasarruf etmekle ehl-i berâtız dedüklerine i'tibâr olunmaz.

143. Bir subaşının yazılu ra'iyyetlerinden ba'zı bir tarîkle voynuk yazılub, ol *voynuk* yazılmak ile anlarun yetişmiş oğulları ve karındaşları voynuk oğlu ve voynuk karındaşıyım deyü ispençeye nizâ' eylese, şol voynuk ki, kadîmden voynuk oğlu voynuk olmayub ra'iyyet iken voynuk olmuş ola, anun gibilerin oğulları ve karındaşları madem ki, âhara yazılmış olmayalar, gerü ra'iyyetlerdir, kanun üzere ispençeye müstahak oldukdan sonra ispençelerin kimin ra'iyyetleri ise ol alur.

144. Bir karyede bir ra'iyyet kızının koyunı ve keçisi olub hatun kişiyim deyü resm vermeğe nizâ' eylese, ra'iyyetin oğlu olsun kızı olsun koyunları oldukdan sonra kime mukayyed ise resm vermek lâzımdır; koyunı ve keçisi ne mikdâr ise resm alınmağa hükm olunur.

145. Şöyle ki, bir çayır kadîm çayır olmayub ra'iyyetin çiftliğinden olub su basmağla çayır olsa, ra'iyyetin elinden alınmaz, öşri hükm olunur. Amma şimdi ol çayırın suyu olmayub zirâ'ate kâbil olsa ve zirâ'at olıcak sipahi olana çayır olmakdan nâfi' ise, bozdurulub yine zirâ'at etdürülür.

146. Arpadan ve buğdaydan ve alefden gayrı nohuddan ve mercimekden ve ana benzer nesnelerden *sâlârlık* yokdur; öşür alınur.

147. Bir subaşının veya sipahinin tîmârı sınurunda *odunluk* olub ba'zı kimesneler ol odunluğı sipahiden ya subaşıdan tapuya alduk deyü niza' eyleseler, odunluk kimesnenin mülkü olmaz ve tapulanmaz. Şöyle ki, ol yer odunluk olub şimdiye değin halk andan odun kese-gelmiş olalar, ol kimesneler varub tapuya alub kendülere mahsûs etmişler ise, ellerinden alınub yine umûmen halka hükm olunur.

148. Ra'iyyet oğullarının babaları on yıldan ziyâde varub bir şehirde oturduğı ma'lûm olub kendüler Defterde ra'iyyet yazılmış olsalar, anun gibiler şehirden kaldurulmaz. müstakil kâr ve kisb ederler ise, evlülerinden on iki akçe ve mücerredlerinden altışar akçe alınmak kanundur[1].

149. Bir kimesne lâ mekân olub koyunı resmi kimesneye hâsıl kayd olduğı ma'lûm olmasa, koyun resmi alıncak vakitde her kangı toprakda bulunur ise ki, ol toprak sâhibine koyun resmi hâsıl yazılmış ola, ol alur. Eğer anun gibiler bir yerde mütemekkin olsalar ve ol yerin koyunı resmi kime müte'allık ise ol alur. Anun gibiler köylerde koyun satsalar, kassâbın koyun bâcın alan kimesneler bunlardan koyun bâcın taleb eyleseler, alamazlar. Zira koyun bâcı şehirlüde boğazlanandan alınur; karyede satılan koyundan koyun bâcı alınmak kanuna muhâlifdir. Meğer süriyle satılub sâcı beğlik olub kadîmden alınu-gelmiş ola.

150. Bir subaşı veya sipahiye Defterde hâssa yazılan yerleri kendülerin veya adamlarının ma'rifeti olmadan zirâ'at eyleseler, tohumların ve sair harcların ol sipahiden zirâ'at edenlere alı-verilüb sonra cümle mahsûl ne ise ol subaşıya veya sipahiye hükm olunur.

151. *Sipahi ra'iyyeti* ile *müsellem ra'iyyeti* birdir, beraberdir; birine olan hüküm birine dahi cârîdir. Amma müsellemin ra'iyyeti fevt olub oğlu kalmasa, yerlerini müsellem tapuya verür; karındaşı kalsa, müsellem ra'iyyeti olmayub hâric olsa, karındaş yerin alamaz. Ve müsellem ol vefât eden ra'iyyetinin birini hâricden kimesneye verse, madem ki, müsellemin âhar ra'iyyeti ol yeri taleb etse, müsellem hâricden verdüği câiz olmaz; ra'iyyete alı-veresiz deyü hükm-i şerîf verilür.

152. Bir köy halkının kadîmî davarları yüriyü-geldiği *mer'â*ları olsa, sâhib-i tîmâr ol mer'âyı tapuya vermek câiz değildir. Ve ol köy halkının şöyle ki, rızâları olub ittifâk ile verüb zirâ'at ederseler, sonra gelenler gerü da'vâ etseler, mer'âlığa hükm olunur. Bu kadar zamandır zirâ'at olundu demek fâide vermez; cümleden mer'â mukaddemdir. Zira köy halkına mer'â lâzım ve elbette mer'âsız olmaz.

153. Bir mezra'a bir karyenin ekinliği haddinde dâhildir deyü kayd olunsa, ol karyeye müte'allık olur, hâricden ol mezra'anın toprağına gelüb konub kışlayanlardan koyunı olanlardan resm-i kışlak alınur ve koyunı olmayub ve zirâ'at etmeyüb oturanlardan hâneden hâneye tütünlük resmi alınur.

---

1 Ayrıca şu hâşiye de önemlidir:

"Ve Mufassal Defterde bennâk ve mücerredden ol vilâyetde Defteri zahrında olan Kanunnâmede ne mikdâr yazılmış ise, ana göre alınur. Zira vilâyetde bennâkden resm muttarid değildür."

154. Bir sipahinin tîmârında *çift resmi* âhar kimesneye yazılub galle anın toprağında hâsıl olub galleden âid olan hâsılı ol sipahi alub anun gibi ol yerler tapuya verilmelü olıcak tapuyı çift resmi yazılan kimesne ben alurın deyü nizâ' eylese, vâkı'â tapu rüsûm-ı örfiyyedendir, ol yerün resmi ki, ol dahi örfiyyedendir, çünki ol sipahiye yazılmışdır, ol alur. Amma şöyle ki, ol karyenin veya Nâhiyenin müstakil bâd-ı hevâsı bir kimesneye dahi hâsıl yazılmış ise, tapu bâd-ı hevâ kısmındandır, ol alur. Bu takdirce çift resmi hâsıl yazılan nesne alamaz[1].

155. *Monopolye* içün kâfirin fuçısı mühürlenüb tenbîh olundukdan sonra eslemeyüb mührî bozub ol fuçıdan hamr satsa veyahud tasarruf etse, sipahi ol fuçıyı tamam beğlik eder.

156. Ba'zı yerde kâfir şiresin fuçıya koyub çıkarub satmak isteyicek bir hesâbları var imiş. Ol fuçıyı ölçerler imiş. Kaç karış çıkarsa, *karış akçesi* deyü ikişer akçe alurlar imiş. Bu kazıyye dahi Defterde sipahilere hâsıl verilmişdir. Yazılan yerlerde ki, evvelden âdet ola-gelmeğin yazılmış ola, alınur; yazılmayan yerlerde alınmaz. Evvelden âdet değil iken sonradan vilâyet kâtibleri erbâb-ı tîmâra himâyeten yazsalar, makbûl değildir, amel olunmaz.

157. *Akıncı beğlerin*e *akıncı yazılmak* emr olundukda mâ tekaddemden şimdiye değin akın ede-gelmiş akın etmeğe ve ata ve dona kâdir kimesnelerden yazılmak buyurulur. Şimdiye değin akın ede-gelmeyüb şehirlü veya şehirde ehl-i san'at olub ma'îşeti san'atından ede-gelmiş kimesneleri veya ol maslahata yarar olmayanları akıncıya yazmak yokdur. Şöyle ki, yazalar, dahi makbûl değildir. Şehirlü idüği ve kadîmden akına varı-gelmeyüb kisbi gayrı san'atdan idüği zâhir olıcak, akıncı Defterinden ihrâc olunur.

158. Re'âyâ öşürlerin kendü karyelerinde olan anbara ba'dehû hafta durur tereke satılur akreb bâzâra iletmek kanundur.

159. Bir kimesne bir mikdâr yeri sipahiden tapuya alub mâbeynlerinde akd-i sahîh olub bir mikdâr akçesin verüb bâkîsin dahi getürmek içün gitdikde ol sipahi ol yeri bir kimesneye dahi tapuya verse, tapu üzerine tapu olmaz; sahîh değildür; yer evvelki kimesneye hükm olunub alını-verilür.

160. Bir ra'iyyetin atası vefât edüb ve yeri oğullarına intikâl edüb sonra bir karındaşı dahi vefât edüb ol zamanda olan sipahiler karındaşı hissesinden resm-i tapu almayub ol sipahiler gidüb sonra âhar sipahi gelicek, karındaşın hissesinden tapu ver deyü cebr edemez. Zira resm-i tapu zamanına düşmüş değildir; ol da'vâ sorulmaz.

161. Bir sancağın *mâl-ı gâibi* ve *mal-ı mefkûdı* ve *beytülmalı* ve *yava*sı Defterde bir ze'âmete veya tîmâra hâsıl kayd olunub ol vilâyetde olan subaşılar ve tîmâr tasarruf eden çavuşlar fil-cümle serbest tîmâr tasarruf edenler dahl eyleseler, yava serbestiyyeden değildir, kul ve câriye muştuluğı serbestlikden olmağla yava anun olmaz. Serbest olan tîmârlarda ve subaşılıklarda kul ve câriye dutulsa dahi kul ve

---

1 Burada şöyle bir hâşiye vardır:

"Resm-i tapu arzın menâfi'i mukâbelesinde verilür ücret-i mu'acceledir; bâd-ı hevâ kabîlinden değildir."

cariye muştuluğı ne ise ol kimesneden alınub kul ve câriyeyi ana teslîm ederler. Anun hıfzında olmak gerekdir; sâhibi geldükde anun habsinden alur[1].

162. Bir sâhib-i tîmârın ra'iyyeti oğlu şehre hâne yazılsa, âhara yazılmış olur, ra'iyyet oğulluğundan çıkar, ra'iyyetim oğlusun deyü resm taleb edemez. Hâric-i Defter olan ra'iyyet oğlu şehre hâne yazılmağla resm-i ra'iyyetden halâs olmaz; amma âhara ra'iyyet yazılsa resm-i ra'iyyeti anun olur.

163.[2]

164.[3].

165. *Senevî mahsûlât*da kanun-ı mukarre budur ki, hîn-i kabzda kimin tahvîline düşerse cümle hâsıl onundur. Ta'şîr demedden olduğı yerlerde evvelki sâhib-i tîmâr kendü tahvîlinde demedden *ta'şîr* edüb kabz eylemek olsa, sonra gelen sâhib-i tîmâr sâir yerlerin kabz olundu deyü da'vâ eylemek câiz değildir.

166. Şire senevî mahsûlâtdandır. Senevî mahsûlde şire fuçıya ölçülüb takdîr-i mikdâr olduğı vakit kimin tahvîline düşse anındır.

167. Ra'iyyet yeri dutan yörük olsun ve gayrı olsun çift akçesi ki, ana *kulluk akçesi* derler, anı dahi vermek lâzımdır.

168. Bir sipahinin ra'iyyeti Defter-i Cedîdde âhar yere *çeltükçi* yazılsa, ra'iyyet olmağa münâfî değildir.

169. Babası fevt etdükde deyni içün yeri satılsa, sonra oğlu taleb eylese, tasarruf-ı mülkiyyet yerde câiz değildir, yeri oğluna teslîm edeler. Medyûnun deyni şer'î malı ve mülkü ne ise, andan edâ etdürüle.

170. *Dikme ve aşılama ağaç* mülk olur; amma saban giren yer mülk olmaz. Madem ki, elinde Padişahlardan sahîh mülknâme olmaya ve Defâtirde yazılmaya, mücerred kâdîler hüccetleri ile mülkiyyet veyahud vakfiyyet da'vâsın etmeyeler; makbûl değildir; öşürleri ve resimleri alınur.

171. *Örü*de ta'yîn-i hudûd yokdur; kadîmden ne yerde davar yüriyü-gelmiş ise örüdür. Davarın örüye ihtiyacı olsa, örü mukaddemdir; zirâ'at olunmuş ise men' olunur.

---

1 Kenarda şöyle bir hâşiye vardır:

"**Defterde sarâhaten yazılmış olıcak serbest olan toprakda dutulan yava ve kul ve câriye müjdeleri ve hıfzı sâhib-i serbestindir. Sarâhaten Defterde hâsıl yazılmış olıcak ol serbest ol nâhiyeden müstesnâ olmuş olur. serbest olan serbestin toprağıdır.**"

2 Daha evvel neşrettiğimiz benzeri Kanunnâmenin aynen tekrarı olduğundan burada tekrar olmaması için neşretmiyoruz (Bkz. Mesela, **Osmanlı Kanunnâmeleri**, IV, 330 vd.)

3 Daha evvel neşrettiğimiz benzeri Kanunnâmenin aynen tekrarı olduğundan burada tekrar olmaması için neşretmiyoruz (Bkz. **Osmanlı Kanunnâmeleri**, c. II, sh. 128-130)

172. Emîr-i ahurların tîmârlarının bâd-ı hevâsı kendülerinindir. Koruda dutulan yava ve kaçkun dahi emîr-i ahurların olmak üzere ahkâm-ı şerîfe verilüb kadîmden şimdiye değin ne vechile ola-gelmiş ise gerü eyle ola deyü emr olunmuşdur.

173. Subaşılar ve alay beğleri ve çeri başları ve dizdâr ve çeri sürücüler ki, berâtları beğlerbeği berâtı olmayub berât-ı hümâyûn ola ve emîr-i alem ve Dergâh-ı Mu'allâda olan müteferrikanın ve çavuşların dirlikleri ve mutlaka arpalıklar cümle serbestdir.

Serbest mahsûlı dahi hemân cürm ü cinâyet ve kul ve câriye muştuluğıdır, resm-i arûsdur. Bunlardan gayrı olan husûslar rüsûm-ı serbestiyyeden değildir. Kime ki, aynı ile hâsıl yazılmış ise, anundur.

174. Denizde bir gemi karaya atılsa, bulunan esbâbının sâhibi veyahud miras-hârı bulunur ise, nısfı sâhibinin ve nısfı kapudanın ve sâhibi ve miras-hârı bulunmayacak olursa, külliyeti kapudanın olur idi. Sonra *İbrahim Paşa* vezir iken arz olunub sâhibi bulunduğı vakit şer' ile isbât edicek cümle sâhibine verile; sâhibi bulunmayacak olursa, bunun gibiler kapudanların berâtlarında hâsıl yazılmış ise kapudanlara verile; hâsıl yazılmadı ise beytülmal tarafından zabt oluna deyü buyuruldu.

175. Beğlerbeğilere sefer emr olunsa, ordu resmi kapucıbaşılarınındır. Ve ordu İstanbul'dan Bursa ve Edirne'ye girse, hâsıl münâsafa olur; nısfı kapucıbaşılarınındır ve nısfı şehir kâdılarınındır. Ve ordu taşrada olıcak, cümle kapucıbaşılarınındır.

176. *Şeh-zâdeler* sancağa çıksa, kapucıların on bin akçe ve çavuşların beş bin akçe âdetleri vardır. On bin akçe emîr-alemlerin kanundur. Ve mehterbaşıların ve mehterlerin dahi âdetleri vardır.

ANADOLU BEĞLERBEĞLİĞİ VERİLSE

177. Mîraleme nakd on bin akçe ve bir *şîb*[1] ve bir Frengî emîr-i ahurî kaftan ve eyeri oyanı ve kotası ile mükemmel bir at; mehter başına bin akçe, bir çatma kaftan ve alem mehterlerne be bin akçe verilür.

KARAMAN BEĞLERBEĞİLİNDEN

178. Mîraleme nakd on bin akçe, bir şîb ve bir çatma ve mükemmel bir at; mehter başına iki bin nakd, bir çatma ve alem mehterlerine beş bin akçe.

ŞEH-ZÂDE LALALIĞINDA

1 **Şîb**: Telli bir nevi bürüncekdir.

179. Resm-i berât bin akçe; resm-i tezkire üç yüz akçe; kapucılara altı yüz akçe; çavuşlara üç yüz akçe.

SANCAK VERİLSE

180. Emîr-i aleme iki bin; mehterbaşına bir münakkaş; mehterlere beş yüz; kapucılara bin; çavuşlara beş yüz; resm-i berât bin iki yüz; resm-i tezkire beş yüz ve alay beği tîmârı tezkiresinden iki elli akçedir.

RESM-İ ZE'ÂMET

181. Berât resmi altı yüz; tezikre resmi yirmi be; resm-i çavuşân iki yüz elli; resm-i bevvâb beş yüz akçedir.

182. Rumeli ve Anadolu tîmârları Defterdârı ve kethüdâları ve alay beğleri husûsunda resm-i çavuş ve bevvâb ze'âmet gibidir.

183. Çeribaşı ve dizdâr tezkire akçesinden hemân tîmâr gibi on iki akçedir; resm-i çavuş ve resm-i bevvâb dahi kezâlik.

184. Ve esâmî Defterinden bir sipahi mufassal esâmî tezkiresin çıkarsa, her isim başına bir akçe alınur, hâssa-i hümâyûn içün ve Anadolu'da ve gayrıda mezra'a içün sûreti alınsa iki akçe hâssa içün ve karye sûreti yazılsa hâssa içün beş akçe alınur. Mülk idüği veya hâs ve vakıf idüği bilinmek içün sûret çıkarsa, her karye başına beş akçe alınur ve mezra'a olsa her mezra'a başına ikişer akçe alınur.

RÜSÛM-I BEREVÂT-I BEĞLERBEĞİ

185[1]**.** Tîmâr verdükde beş bin dokuz yüz doksan dokuz akçelik tîmârın berâtın beğlerbeği verür. Bir akçe ziyade olub altı bin veya dahi ziyade olsa, tîmârı Dergâh-ı Mu'allâda verilüb berâtı dahi kapudan çıkar.

186. Berât resmi binde yirmi beş akçe alınur. Tezkirelü berâtda hâssa-i hümâyûn içün kâğıd emîni alur. Ve andan gayrı tezkiresüz tîmârdan berât resmi binde yirmi beş akçe hâssa içün tezkire emîni alur. Feemmâ tezkire akçesi tezkirelü tîmârdan olsun tezkiresüz tîmârdan olsun binde on iki akçeyi tezkire emîni hâssa-i hümâyûn içün alur.

187. Ve tezkirelüde olsun tezkiresüzde olsun hâssa-ı hümâyûn içün tezkire emîni on beş akçe her berâtdan tarih akçesi deyü alur.

188. Ve berâtdan berâta dahi beğlerbeği içün on beş akçe *mühür akçesi* deyü alınur.

---

1 Bu maddelerin başında şu kayıt yer almaktadır:
"**Celâl-zâde Kanunnâmesinde bu vechiledir.**"

189. Ve tezkirelü tîmârın berâtını Defterdâr tarih eyledüği vakit *tarih akçesi* deyü altı akçe alur ve tezkiresüzden üç akçe alur kendü içün.

190. Feemmâ Rumeli beğlerbeğisi tîmâr verdükde az eğer çok her binde mîrî içün on ikişer akçe resm alınub ve her tezkireden *âdet-i düveydârî*[1] deyü on ikişer akçe alınur ve altı akçe dahi resm-i tarih alınub beş akçe dahi *resm-i kitâbet* alınur. Bu cümle mîrî içün zabt olunur.

Ve binde ikişer akçe çavuşlar ve ikişer akçe kapucılar alurlar. Ve dizdârlardan dahi binde on ikişer akçe mîrî içün ve on ikişer akçe dahi resm-i düveydârî deyü ol dahi mîrî içün alınur. Çavuşlar ve kapucılar binde altmışar akçe alur. Ve hisâr kethüdâlarından çavuşlar ve kapucılar otuzar akçe alurlar. Sâir sipahi tâifesinden mîrî içün alunduğı üslûb üzere alındığından artık nesne alınmaz[2].

ANADOLU BEĞLERBEĞİ

191[3]**.** Tîmâr verdükde az eğer çok her binde iki akçe çavuş ve iki akçe kapucılar alub ve resm-i tezkire dahi her binde on ikişer akçe alınur. Ve resm-i kitâbet ve resm-i düveydârî ve resm-i tarih içün dahi tîmâr verüldükde on beş akçe dahi fazla alınu-gelmişdir. Amma zikr olunan fazla dahi beğlik içün zabt olınu-gelmişdir.

192. *Hazinedâr başların*ın her üç ayda yirmi akçeleri vardır; diledikleri erbâb-ı sanâyi'e verürler.

193. Ve yeniçeri ağasının ve yazıcının ve çadır mehterleri başının buçukları vardır; kendü taht-ı zabtlarında olan tâifeden dilediklerine verürler.

DERGÂH-I ÂLİ YENİÇERİLERİNİN TÎMARA ÇIKMAK KANUNI

194. Atlu zağarcı on altı bin akçelik tîmâra çıka,gelmişlerdir.

Ve *zağarcılar* dahi on bin akçelik tîmâra yeniçeri ağası tezkire verür.

Ve *atlu sekbân* ve *solaklar* ve ağa bölükbaşları ve yayabaşıları kethüdâları ve sekbânbaşının bölükbaşılarına on beş bin akçelik tîmâr verilü-gelmişdir.

Ve ağa bölüği başının ve odabaşıları ve yaya sekbânları ve turnacılara ve samsunculara onar bin akçelik tîmâr ve solaklar müteferrikasına dahi onar bin akçelik tîmâr verilmek emr olunmuşdur. Fî Gurre-i Ramazan sene 942.

---

1 **Âdet-i Düveydârî**: Kitâbet resmi demektir.

2 Bu maddelerin başında şu kayıt yer almaktadır:

"**Kezâlik Celâl-zâde Kanunnâmesinde bu vechiledir**."

3 Bu maddelerin başında şu kayıt yer almaktadır:

"**Kezâlik Celâl-zâde Kanunnâmesinde bu vechiledir**."

195. Ve yayabaşıları tîmâra çıkıcak Rumelinde ve Anadoluda yirmi altışar bin akçelik ze'âmet verilü-gelmişdir.

Ve yayabaşılardan haseki olanlara ve turnacıbaşı olanlara min ba'd otuzar bin ze'âmet emr olunub ve bunlardan yoldaşlık edenlere otuz altı bin dahi verilür.

Ri'âyeten solakbaşlarına otuz altı bin ze'âmet ve solaklar kethüdâlarına yirmi bin ze'âmet verilür deyü *Yeniçeri Ağası Ahmed Ağa*'ya tezkire verilmişdir.

Ve acemi oğlanları yayabaşlarına yirmi bin akçelik tîmâr verilmek kanundur.

Ve umûmen yeniçeriler dokuz bin akçelik tîmâr verilmek kanundur. *Vezir Muhammed Paşa hasekisi* on bin akçe ile çıkmışdır; dâimâ böyle çıka deyü buyurulmuşdur.

Ve zağarcı başına kırk bin akçelik ze'âmet arz olunub verilmişdir.

YENİÇERİLER AĞASI OLANLARA

196. Altmış mertebe inâyet olunub tevzî' etmek emr olnmuşdur. Yirmi beş bölük olur. On nefer kimesne sipahi oğlanı ve on beşi silahdâr eylese, makbûldür. Otuz beş neferi dahi tîmâra çıkarsa makbûldür. Üç yüz akçe ki, altı yüz buçuk olur, ağa kime münâsib görürse tevcîh eder makbûldür.

197. *Yeniçeri kethüdâsı* ma'zûl olub kırk beş bin akçelik ze'âmet emr olunmuşdur. Mukaddemâ olan arpacıbaşı dahi böyle çıkmış.

BUDİN YENİÇERİLERİ AHVÂLİ

198. Pâye-i serîr-i a'lâya arz olundukda yayabaşlarına yirmi bin; bölük başlarına sekizer bin; neferâta altışar bin ve Âsitâne-i Sa'âdet'den koşulub gidenlere kanunları üzere ri'âyet olunub yayabaşlarından ve bölük başılarından dizdârlık verilenlere yirmi ve on beş bin akçe ile verilmek mukarrer buyurulmuşdur. Fî 29 Cemâziyelûlâ senete 971.

199. Dergâh-ı Âli kapucılarına on beş bin; meş'alecilere on beş bin tîmâr ve çavuşluk dahi verilür. Ol mikdârla Rumeli ve Anadolu Kâdîaskerleri muhzırları başlarına on yedi bin tîmâra hükm-i şerîf verilüb çavuşluk dahi verilür.

200. *Cebeci*, kanun üzere cebecilere sekiz bin akçe tîmâr verilür; ve *topçu*, kanun üzere topçulara altı bin akçe tîmâr verilür; ve *arabâcı* ve *serrâc* ve *seyis* ve *hâssa na'lbend* ve mehter kezâlik; bunların her bir akçesine bin tîmâr; kumbaracılara sülüsân üzere; cebeci bölük başılarına on ikişer bin akçe; serrâc şâkirdlerine üçer bin akçe; seyis şâkirdlerine ikişer bin akçe ve sarbanlara yedi bin.

201. Sâbıkan sekbân başı olan Kara Bali'ye sancak iki yüz bin ile verilüb sonra otuz bin akçe terakkî buyurulmuşdur.

AĞALARIN SANCAĞA ÇIKMASI KANUNU

202. Yeniçeri ağası beş yüz bin ile çıkar; emîr-i alem dört yüz bin ile; kapucı başları dörder yüz bin ile; emîr-i ahur-ı kebîr dört yüz bin ile; küçük emîr-i ahur üç yüz otuz bin; çaşnigir başı üç yüz elli; çakırcı başı üç yüz bin; sipahi oğlanları ağası üç yüz bin; silahdar başı iki yüz seksen bine; sağ ulûfeci başı iki yüz bin; solu yüz seksen bin; sağ gurabâ başı yüz yetmiş bin; solu yüz altmış bin.

VÜZERÂ FEVT OLICAK DİRLİKSİZ OĞULLARINA DİRLİK VERİLMEK KANUNU

203. Kapucıbaşısına on üç bin; ve kethüdâsına on dört bin; bir kapucı başısına on iki bin; emîr-i ahuruna sekiz bin; çaşnigir başısına yedi bin; hazinedâr başısına sekiz bin; kapucılar kethüdâsına altı bin; ulûfeci başısına sekiz bin beş nefer ve yürüyene onar bin verilür. Yekûn neferen 13.

MANSIBDA İKEN MÜTEVEFFÂ OLAN BEĞLERBEĞİLERİN ADAMLARI DİRLİKLERİ KANUNU

204. Kethüdâsına on bin; kapucıbaşısına sekiz bin; bir kapucıbaşısına dahi yedi bin; emîr-i ahuruna altı bin; çaşnigir başısına altı bin; ulûfeci başısına dahi altı bin; nişancısına altı bin; kapucı kethüdâsına beş bin; çavuş başısına altı bin; hazînedârına altı bin ve subaşısına dahi altı bin tîmâr içün hükm-i şerîf verilür. Yekûn neferen 11.

SANCAKBEĞİLER FEVT OLICAK

205. Kethüdâsına altı bin; kapucıbaşısına beş bin; emîr-i ahuruna dört bin; çaşnigir başısına dört bin; ulûfeci başısına dört bin ve voyvodasına beş bin.

BEĞLERBEĞİLER FEVT OLICAK OĞULLARI KANUNU

206. Rumeli ve Anadolu beğlerbeğileri oğulları bir olıcak kırk bin; iki olsa birine yirmi beşbin ve birine yirmi bin akçelik ze'âmet verilür; ziyâde olsa bu mikdâr tevzî' olunur.

207. Ve bunlardan gayrı beğlerbeğiler vefât edüb bir oğlu kalsa otuz beş bin; iki olsa birine yirmi bin ve birine on beş bin; ziyâde olursa bu mikdâr tevzî' olunur.

SANCAKBEĞİ OĞULLARI KANUNU

208. Sancak beği oğullarına yedi yüz bin akçe tasarruf edenin ki, fevt olub yarar olan büyük oğluna otuz bin; küçük olursa yarayınca on beş bin akçelik tîmâr tevcîh olunur cebelü ile. Oğlu üç olursa, büyüğüne on beş bin, küçüklerine onar bin tîmâr verilür.

209. Beş yüz binden yedi yüz bine varınca sancak tasarruf eden fevt olsa, yarar olan büyük oğluna bir olursa yirmi beş bin; üç olursa büyüğüne on bin; küçüklerine dokuzar bin akçelik tîmâr verilür; sağîr olur ise cebelüsin eşdürmek üzere bu mikdârın nısfı verilür.

210. Üç yüzbin den beş yüz bine varınca sancak tasarruf eden fevt olsa, büyük oğlu ki, yarar ola, yirmi bin; üç olur ise büyüğüne dokuzar bin, küçüklerine yedişer bin; sağîrler ise cebelü ile bu mikdârın nısfı verilür.

211. Yüz elli binden üç yüz bin akçelik sancağa mutasarrıf olan gevt olub oğlu bir olsa, on beş bin; üç olursa büyüğüne sekiz bin; sağîr ikisine altışar bin; sağîr olub bir olursa on bin akçe; oğulları iki olub biri yarar ve biri sağîr olursa, büyüğüne on bin sağîrine yedi bin olur.

212. Bunların oğullarının eğer tîmârları var ise, noksânı erüşdürüle; ziyâde ise veyahud bedeli ise, a'lâsına terakkî beş bin; evsatına dört bin ve ednâsına üç bin verilür.

213. Ve yaya sancağı beğlerinin oğulları zu'amâ oğullarına kıyâs olunur.

214. Dergâh-ı Âli müteferrikalarının oğlunun büyüğüne sekiz bin; küçüğüne beş bin akçe tîmâr vermek buyuruldu. Fî 28 Rebî'ul-âhir senete 979.

KANUN-I KUDÂT

215. Bir kâdılık hâsılı her bir hânede on akçe tahmîn olunub anun üzerine hâsıl bağlanur.

RESM-İ BERÂT-I KUDÂT

216. Hâssa içün resm-i berât ayluğı; kâdîasker öşr-i mâhî; resm-i çavuş bir ayluğın sülüsi; resm-i bevvâb bir ayluğı sülüsânı; tedrîs ve imâmet ve hitâbetde çavuşun ve bevvâbın dahli yokdur; nesne almazlar.

BEĞLERBEĞİLERİN CÜLÛSI BÂBINDA

217. Dîvân-ı Âlide olan Kanunnâmede bu vechile yazılub şerh ve tafsîl olunmuş ki, sâbıkan Sultân Bâyezid ve Sultân Cihangir düğününde çavuşbaşı iclâs bâbında re'is'ül-küttâb Receb Çelebi merhûmdan bu vechile tezkire almışlardır ki, zikr olunur;

Rumeli	Anadolu	Cezâyir	Cezâyir-i Garb
Budin	Karaman	Rum	Zül-Kadriyye
Erzurum	Şam	Diyârbekir	Mısır
Yemen	Bağdâd		

218. Ol zamanda Haleb Beğlerbeğilik olmayub sonra olmağın emirle Defterde Şam'ın altına ve Diyârbekir üzerine yazılmış ve Budin Mısır'ın üzerine yazılmış; Bağdâd'dan sonra Basra ve Şehr-i Zul ve Habeş ve Trablus-Mağrib. Bu zikr olunan beğlerbeğilikler sonradan olmağla Divanda olan Kanunnâmede bu tertîb üzere kayd olunmuş. Amma aralarında zat ve zaman tekaddümi ve te'ahhurı dahi ri'âyet olunmuşdur deyü kayd olunmuş.

*Nahcivan seferin*de Ahmed Paşa vezir-i a'zam iken Fırat Suyı üzerinde Divân-ı Âli olub beğlerbeğilerden Karaman Beğlerbeğisi olan Hadım Ali Paşa ve Anadolu beğlerbeğisi Cenâbî Paşa Divanda cem' olub Ali Paşa sâbıkan Anadolu Beğlerbeğisi idüm deyü Cenâbî Paşayı tekaddüm eyledi, kimesne nesne demedi deyü şerh olunmuşdur.

Celâl-zâde Kanunnâmesi (I), Süleymaniye Kütüphânesi, Reisülküttâb, No: 1004, Vrk. 1/b/-29/a

نشانجی جلال زاده چوبان قانو[illegible]
[illegible] بعض [illegible] ذکر اولنور

١ یایا اشلری یایا یه طوتوب خذمتکرنا تمام دردیو
الحق الماق جایز دکلدر یایالرک خذمتندن قصوری
اولسه دخل ایتمک موجب نکلدر یایا باشنی تغییر
خذمتی ایچون دخل ایلمک اولا یایا باشنوا
جبه اولادی یایالر قوللوغن اتدرمکدر بو
خصوص ایچون یایا باشی یایالردن انجا الثی
اولورسه یایا بر البولور

٢ بعض یایالر قاچوب یافلری غیبت ایلسه لر اولر
[illegible]

٣ بر یایا [illegible] دفترده مقید اولسه

بر قاچ اوشلری اولوب انلردخی یایا بولوا ولسه
اما بر اوغلی طالب علم اولوب تحصیل اوزره اولسه
اولوب آدی هنوز یایا دفترنه کرمامش
ایکن باباسی یایا اولمغله انکا دخی خذمت تکلیف
ایلسه لر مادام که او طالب علم داخی آدی یایا
دفترنه یازلمش اولمیه یایالق خذمتی تکلیف
اولنمان

٤ یایا منجاقی بکلری یایادن برنی طبال و برنی
صورناذه و برنی نقرزن و برنی نجقدار
ایلسه بو خذمتلر ایله یایالق خذمتی ادا ایدن
دیو نزاع ایتسه لر ذکر اولان خصوصلر قدیم
الزماندن یایالردن اولکلکین تجویز اولنور
طبال و حالی مهتر ایله نجقدار نزاع اتدو
غیریسی خذمت دکلدر اولسه اولور

٥ بعض کسنه لر یایانک باغنی و باغچه سنی و یر
املاکن صاتدورب صاتون آلوب مدیون
اتدورب یایالردخی اول احلدن قاچوب
کتسه لر یایانک قچاسنه سبب اولسه لر انجان یایا
لری انلاره تکلیف ایدوب بولدوردیلور

٦ ویا یایانک وفاتندن صکره ویاخود غیبت
ایدوب قاچوب کتدکدن صکره [illegible]
[illegible] اوغللری اولسه یایالری نوبتنده انلره
دخی خذمت تکلیف اولنور

٧ یایا و مسلملری ولایت یازلدقده [illegible]
[illegible] قانوندر [illegible] یایا و مسلمر
اولدن [illegible] ایسه عشری تمارده ایسه

Celâl-zâde Kanunnâmesi (I), Süleymaniye Kütüphânesi, Reisülküttâb, No: 1004, Vrk. 1/b/-29/a

تیماره حکم اولنور واکر زیاده یه یایا و مسلّم متکر (دن)
غصب ایله الندن اراضیه ارض مغصوبه الیویرلوب صا
حبنه تسلیم اولنور ولایت یازلدین یایا و مسلّملر
لوی اولدیغی قانونده کلدر زیرا صاحب عرض
کسنه لر یایادن و مسلّمدن اقچه الکیچون برصو
رت ایله کلور التزام ایدر اولجک حکم ویریلور
واروب یایادن و مسلّمدن یرلر و کوزاولجرون
دیو تضییق ایدر هر برندن اقچه الور یایانک
و مسلّمک ضعیف الحال اولمه سبب اولور سفر
و خدمت واقع اولدقده بر مجاله بولنور

8 بعض یایا چفتلکلری اوزرنده اولمیوب خارجدن
کسنه لرکلوب یایا چفتلک ایچنده اولریاپوب
اوتوروب ساکن اولسه لر و ساکن اولدیغی ایکی اوچ
ییل مقداری اولوب یایالر کوچرمک مراد ایدن لو
قادرلر دراما اول مقدار زماندن زیاده
اولوب وارتوره مانعله یایالق چفتلکلرنده ضررلری
دخی اولمسه و زراعتلری داخی اولمیوب عشر
و رسم ویرمسه لر هر اودن نیزه کوسمی الینه اقچه الورلر یا
یالره

9 بر یایا غیبت منقطعه ایله غیبت ایتدوکه معلوم
و محقق اولدقده اول غیبت ایدنلرک یرلرین اوجاقلو
اولانلره تصرّف ایتدورلوب خدمتلرین ایتدوررلر
تا ولایت یازلنجه اول کی غایب اولنلرک یرینه موقوفجی دخل
ایلمک قانون دکلدر مؤقوفجی شول یایا اوجاغنه دخل
ایدرکه بالکلیه اول اوجاق سوبنوب کسنه سی قالمیه و خود
یرنده قالان یعطلری انلرک حصه سن تصرّف ایتمکه و
خدمتن ایلمکه قدرتلری اولمیه معطّل اولا موقوفجی نجى
دخل ایدر

10 دفترده یازیلو یایا یایاشی اولمق قانون دکلدر
مکر که بریوک کلنلقدن و خدمتدن بولنیوب امر
همایون ایله یایا باشی اولا مادامکه امر عالی اولمیه
بکر بکیلر و بردوکی مقبول دکلدر نظام اولیجاق بر
النوب کیرو یایالغه حکم اولنور معلوم اولمیوب یایا غنى
داخی اولسه یایالغی ساقط اولمز کیرو خدمتی نه ایسه
ادا ایدر و برقاج ییل خدمت ایلمیوب انلا خد (مبنی)
جزنی اولانلر انلر ایسه اول خدمتک اقچه سی نه مقدار
ایسه بقصور خدمت ایدن اله ویریلوب

11 بر یایا خدمت و فتنده یا قلرین بولوب یایا باشنه
تسلیم ایتدوکدن صکره یایاباشی انلره ری خدمته
سورمیوب انلره رك خدمتنی یایایه ایتدرسه اول
خدمتک اقچه سی نه ایسه یایاباشندن یایایه حکم اولنوب
الیویریلور

12 بر کسنه بر یایا اوجاغنه مجرد قید اولنسه اما اول
اوجاغک یایالری ممتلی اولوب قصوری اولمسه یا یا
باشلری اول مجردی یازیلانه خدمت تکلیف ایلسه لر
مادامکه اول اوجاقده حصه سی اولمیوب ول اوجاغک
قصوری داخی اولمیه مجرد یازلمغله خدمت تکلیفی
جایز دکلدر اما قصوری اولوب اول حصه یه تصرّف
ایتدوروب تکلیف خدمت ایتدوررلر

13 یایایه سفر و خدمت امر اولندقده قاضیلردن
و سایر طرفلردن بعض کسنه لر یایانک اسنه کیروب
سفر خدمتنه مانع اولورلر ایمش و هم سفر وار موقوف
خدمتنک قصوری اولان و سفردن غیبت
ایدوب ادای خدمت ایتمین یایالرک سیاستنه
بعض قاضیلر دخل ایدوب مانع اولورلر ایمش
وهم یایانک باغلرین و باغچه لرین و متصرّف اولدقلری قلرى
یرلرین و سایر مملکلرین صاتون الوب اولوجهله
یایا طایفه سی غیبت ایلیوب خارجه کیدرلر ایمش
تأکید اولنه که هیچ نره قضاتدن و غیریدن سفر

Celâl-zâde Kanunnâmesi (I), Süleymaniye Kütüphânesi, Reisülküttâb, No: 1004, Vrk. 1/b/-29/a

وقتنده خدمت ایامنده یایانک اراسنه کیروب
سفردن وخدمتدن عوق ایتمیه لر وسفره وارمیه
دین وخدمت ادا اتدرین غیبت ایلیان یایالرک
سیاستی اراسنه کیمیه لر سنجاق بکلری بو خصوصلرده
مانع اولمیه سنجاق بکی قصورنه کوره جزا
١٤ وسزاسنی اینه اجرا ایده وب یرینه قوییه وشول
باغ وباغچه که یایالق بیرده اولوب انوک صاحبلری
یایالق بیره ضرر عارض اولا انوک کبی نک
١٥ بیعی جایز دکلدر منع ایده وب صاتدرمیه لر و
بعض یایا اوغللری بیز دفترده مقید دکلوز
دیو نزاع ایده وب خدمت اتمزلر ایمش یایا اوغلی
یایادر مادام که آخر یاقه یازلمیه انوک کبیلری تفتیش
ایده وب کوره لر شویله که یایا اوغلی اولوب اتاسی آدی دفتر
ده مسطور ومقید ده فوت اولوب اوغلی قالوب خدمته
قادر اولوب آخر اوجاغه یاقه یازلمش اولمیه انوک کبیلری
اتالری یرینه سفره سوروب نوبتلرنده ادای خدمت
١٦ اتدوره لر وشول کمسنه لرکه دفترده یایا قید اولنوب
بر صورتله کندولری ملکه ووقفه ویاخود خاصلره
ویا شهزادلره وسایر تیمارلره رعیت یازدرمش
اولا یایالق مقدم در دفترده یایا قید اولنانلر
یایا یه حکم اولنوب یایا سنجاغی بکنه تسلیم اولنور بو خصوصلرده
١٧ کمسنه مانع اولمزو یایانک اراسنه کیرمزو تولق قصوری
مقابله سنده اولان سیاسته کمسنه دخل ایلمز

١٨ رعیتدن یایا یازلدقده برکمسنه یایا قید اولنسه اولکمسنه
یایا یازلدوغی وقت اکرکن اوغلی اولسه باباسنه تابع در
عسکره الحاق یایا اوغلیدر دیو دخل اولنور اما اکرکن
اولمیه باباسی یازلدوغی وقت اولو اولسه باشقه
رعیت اولمش اولورسه عسکره دن الحاق یایا اوغلیسن
دیو دخل ایلمک جایز دکلدر

١٩ یایا ومسلملرک نوبتی اولوب اسرایله خدمته داخل کلمیه
٢٠ جنکلک بر ییلیق محصولی جمع ایچون النور ومسلمک
بدل طوتماسی جایز دکلدر مکرکه پیر اولا ویا خود
قولن ویا شرکین بدل طوتوب سفره کوندروب اتمام
خدمت اتمش اولا انوک کبی تجویز اولنور اما بدلدن
شولکه بدل اقچه سن الوب سفره کلمیوب ویا خود
یولدن قاچوب ویاخود کلوب اتمام خدمت اتمدین
کیتمش اوله بدل ایچون الدوغی اقچه بکلک ایچون ضبط
اولنور بدلک حقندن کلنور بو صورتده مبد
منه اولانک کناهی اولمزانی انجتد یلمز

٢١ یایالق ومسلملک بیرلرده ودفترده سپاهی یرخاص
یازیلدن بیرلرده باغ وباغچه اولسه ربع حاصل
میراثی نکدر وباقی حاصل باغ وباغچه صاحبی نکدر

٢٢ یایانک اوجاغی تخیلی سنوی محصولاتدندر اول
بیرلرده اوجاق تخیلی زمانده النوکلمشدر اول
زماندن کیمک تحویلنده دوشمش ایسه انوکدر

مسلم احوالن بیان ایدر

٢٣ مسلم جری باشیلرینک تیمارلری که قدیمی جری باشی
تیماری اولا سربست در اما عسکره دن سربست اولمیان
تیماری که رسوم سربستیسی دفترده غیری محلل
قید اولنمش اولا مسلم جری باشیسنه ویرلسه سربست
اولمان بو بابده دفتر قویدر

٢٤ بر مسلمک نوبتی یاغنک اولوب سفره اشوب خدمتی
اتمام اتمکه اوزره اکن جری باشی مسلمه دخل ایلمک
اولمان مسلملک خدمتی کندولر اشمک ایله تمام اولی
جری باشی بدل طوتدوم دیو مسلمدن بدل اقچه سی
طلب ایلمک جایز دکلدر ومسلمک عذری ومتی

Celâl-zâde Kanunnâmesi (I), Süleymaniye Kütüphânesi, Reisülküttâb, No: 1004, Vrk. 1/b/-29/a

یوغیکن بدل طوتمق مطلقا جایز دگلدر عسکر زیاده
پیر و معلول اولوب کندو اشمکه قابلیت اولمیه اول وقت
اوغلنی و یاخود یاقینی بدل طوتوب خدمت ایدرسه
جایزدر

٢٥ برکسنه مسلمک یرنه مسلمدن کندو زمانندن طوتلیو
آلوب متصرف ایکن برکسنه دخی سابقا مسلم یا خدمتدن طو
یوب الوب دردینی دیو نزاع ایلسه مسلم یرینک طوبوسی
مسلمکندو زمانندن غیری جایز دگلدر اول و
وجهله واقع اولان نزاع استماع اولنماز

٢٦ مسلملر دفترده اوزرلرینه یازیلان مسلملک یرلرین
برمقدار یری کندو زمانلرنده رسم طپو الوب
برکسنه یه ویرسه‌لر ... اول مسلملر کندو زمانلرنده
الندن الق استرلر قادر دگلدر اما دفتر جدید
یازیلوب یرینه آخر مسلم یازلسه اوله الق استر آلور

٢٧ بر مسلم مسلملک یرنده کندو ونک رضاسی و معرفتی او
لمدین گلوب اولر یاپوب ساکن اولسه‌لر اگر یقین
زماندن برو اولدی ایسه اول اولری بوزیلوب
کیدلدیلور اگر اوچ ییلدن برو ایسه

٢٨ مسلم سنجاغی بگی مسلمی شریعت مجلسنه ایلتمدین جرم [illegible]
اسناد ایدوب جریمه المق قانون دگلدر قاضی
قتنده جرمی ثابت اولمانجه و قانوننامه موجبنجه قاضی
حکم اتمینجه جریمه المق جایز دگلدر

٢٩ بر یرده دفترده هم مسلم و هم رعیتلکله قید اولنوب
نزاع اولنسه مسلم مقدمدر آنکا حکم اولنور

٣٠ بر سنجاغک مسلملرینک نوبتلوسی که معین اولالر
خدمت امرا اولنوب گلوب خدمت ایدوب

اجازت ویرملو اولیاق خدمته گلنلر یوقلانوب
دفتر اولنوب قول تسلیم اولنوب کندولرلدکلره
مسلم سنجاغی بگی کندو نفسیله و یاخود کندو جانبندن
یرار ادمی و مسلم چری باشیلری و متقدملری
حاضر اولوب و مسلم سنجاغی بگلرندن مسلم دفتری
الوب انکا نظر ایدوب سنه سابقه‌دن واران
دفتری داخی گوروب نوبتی اولوب خدمته گلان
مسلم نقداردر معلوم ایدینوب واران دفتر
مقتضاسنجه ادا خدمت اتدوگی معلوم او
لدقدنصکره نوبتی اولوب گلمیانلرک چفتلکلرینک
بر ییللق حاصلی النوب بگلک ایچون ضبط اولنور

٣١ و مسلمک بدل طوتماسی جایز دگلدر مگر پیر اولا و یا قوی
عذری اولا اتمک نداشتنی و یا اوغلی و یا قولی و یا کندو
شریکی بدل طوتوب سفره گوندروب اتمام خدمت
اتمش اولا انلرک گبی لر تجویز اولنوب دخل اولنماز
اما بدلدن شویله که بدل اقچه سی الوب سفره گلیوب و
یاخود یولدن قاچوب و یاخود گلوب تمام خدمت
اتمدین گتمش اوله انلروک گبی لردن بدل ایچون
... ییلدن اقچه النوب بگلک ایچون ضبط اولنور و بد
ک حقنده نکلنور بو صورتده بدل طوتانک گناهی
بوقدرانه الجتدرلرز و مسلمدن و بدلدن هر
کم دخل اولور ایسه و هر کیمدن نه النور ایسه و هرکیمه
تادیب اولنورسه و مبلغ نقد رجع اولورسه دفتر
اولنوب درگاه معلایه عرض اولنور

٣٢ برکسنه مسلم نسلی اولوب دفترده قید اولنان مسلملک
چفتلکلرینی ایچنده بیش اغاجلری ارثله انتقال ایدوب
ملکی اولسه مسلم یرنده اولان اغاجلردن النماز اول اغاجلر
دن ربع حاصل مسلمکم اولنوب باقی حاصلی ملک
صاحبی الور

Celâl-zâde Kanunnâmesi (I), Süleymaniye Kütüphânesi, Reisülküttâb, No: 1004, Vrk. 1/b/-29/a

٣٣ بر يرده قديدن مسلملك يري الوب مسلملك اوزره
تصرف اولنوكلدوكي تمام ثابت وظاهر اولسه بر سپاهي
خارج از دفتر ديو واروب برات ايله قيد ايتدرسه
اول برات عمل واعتبار اولنمايوب مسلملك يري تيمار اولنمز
كيرو مسلملكه اولنور

٣٤ بر كسنه مسلم رعيتي اولسه ومسلم يرين طوتسه ورعايا
يرلرين دخي تصرف ايليوب اوزر رعيت يرينك
قوللوغين عوارض ديردكدن صكره مسلم يري ايچون
عوارض تكليف ايلمك لوجه جايز دكلدر رخصت قانوندر

٣٥ بر كسنه مسلم نسلي اولوب دفترده قيد اولنان مسلملك
چفتلكلري ايچون اغاجلري ارتلمه انتقال ايتمك ملكي
اولمسلم يرين اولميانلر الندن الماز اوله اغاجلر
دن ربع حاصل مسلم النوب باقي حاصلي ملك صاحبي
الور

٣٦ مسلم طايفه سي سفر همايونه اشمك امر اولندقده وقت
بعض مسلملر كندولر اشميوب بدل طوتوب وطوتدقلري
بدل دخي سپاهي خدمتكارلري اولوب كلوب مسلملر آدن
كيروب اداء خدمت ايليوب سفردن كلديكده خدمتم
ادا ايلدوم ديو شاهدلر احضار ايدرمش وبعض
دخي دشمن يراغيله كليوب وبعض دخي اورده چيلق
ايدوب خدمتلرين كورميوب وبعض سفر آقرنده
بدل كوندريب وكاه اولورغز بالجمله سپاهي آكوب
اولدغ خدمتي بيله ايدرلر ايمش اولدي مسلم سفره امر او
لندوقده اشول مسلم كه سفره اشمكه قادر اولا وانوبتي
دخي اولا اول كندو سفر همايونه اشوب اداء خدمت
ايليه اما اشول مسلم كه سفره اشمكه قدرتي اولميوب
قانون اوزره بدل طوتا لوالا اول طوتدوغي
بدلي سنجاغي بكنه تسليم اولنوب سفره بيله كوندر
ورب تفتيش ايدوب سپاهي كولك خدمتكارلرين
بدل طوتوب بدل اولانكسنه سفر تمام اولنجه دكين مسلم
سنجاغي بكينك يانندن اولوب بيله كوجوب قونه
وهر نه خدمت اولنورايسه بوقلو باجازت او
٣٧ لنجه دكين يرينه كتورمه مجلدانوبتي اولوب سفر
همايونه اشن مسلم اولسون بدل اولسون اورده
چيلق ايتمك وغزوب ايچسن الموقوتو لايندن
يوريوب سفردن صكره خدمتم اداء ايتدوم ستونه
ده بيلايدوم ديمك مسموع دكلدر جمله سي مسلم
سنجاغي بكي ايله بيله واروب كلوب خدمتلرين
ادا ايلمك كركدر شويله كه امره مخالفت ايليه لر
قانوننامه موجبنجه سياست اولنورلر

يوروك احوالن بيان ايدر

٣٨ خارجدن بر يوروك كلوب مسلملك طپراقدن اون
يلدن زياده اوتوروب مسلم طپراقنده زراعت
ايدوب مسلم عشر ويرسه صكره مسلم بونه اول محلدن
جبر ايله قالدرمق استه مادام كه ضرر اولميه قا
لدرمزلر اما ضرري اولوب تنبيه ايله متنبه او
لميوب اصلا مسلم اسيه مسلملك يريدن قالدرديلور

٣٩ سنجاغي بكي قوللري اولوب يوروك يانغنه بازلسه لر
جايز دكلدر الكلوينه حكم همايون ويريلوركه اول
ولايت يوروك يازيجي يازمغه وارانلر اميناوار ديكي
يا قلعه دن اخراج ايدوب يرلرينه قانون اوزره
يازلماسي ايجاب ايدركسنه لريازوب تكميل ايليه لر

٤٠ يوروكان شكوكجيلري اكدكلري يرده عشر وسالا
ريه ويروردلر ويردكلري عشري وسالاريه
صرف ايتدوكلري كوبين تيمار ادينك انباره
ايلتوب لرغيري يره ايلتمزلر

Celâl-zâde Kanunnâmesi (I), Süleymaniye Kütüphânesi, Reisülküttâb, No: 1004, Vrk. 1/b/-29/a

٤١ یوروک طایفه‌سنک قیونی رسمنده هر ییل بو
جوداولاندن النوب کچن ییل قیونک بو مقدار د
ایدی زیاده ایدی اکا کوره رسم ویردیو
تکلیف اولنماز

٤٢ یوروک اشکونجیلری و یاماقلری اولاقدن
وعنزه‌دن و طوغانجیدن و سکباندن و حصار
یاپاقدن و صالغوندن و جریه خوردن
و عوبدن و ادیه و صحان صالمقدن و بالجمله
مجموع عوارض دیوانیه و تکالیف عرفیه‌دن
معاف و مسلم اولوب یوروک اشکنجیلرین نوبتلو
٤٣ نوبتنجه اشدررلر اشکنجی پیر و معلول اولمدین
یرینه کسنه اشدرمز پیر و معلول اولیجاق سیو
باشیسی ذکور دب نفس الواقع پیر و معلول اولدیسه ن
صکره اکر اوغلندن اقواسندن اشمکه قابل
وار ایسه قاضی مکتوبی ایله کتوروب معلولک یرینه
قید اتدروب اشدررلر قید اتدرمینجه اشدرمز ز
تاکه مابینده علت و مواضعه اولیه اکر اوغللرندن
واقواسندن اشمکه قابل اولیه یاماقلرندن قابل
٤٤ اولانی یازدوروب کندولر جبه‌لری ایله و
تونغلقه ایله و قلیجلری ایله و بلک ایله و سکولریله و یرا
قلریله بیله اشورلر و اکثرلرینه چوقه قفتون و یا
شلونیه قزل یورک کیرلر و هوا اون اشکونجیدن
براوته با دکیری اولور و اشدکلری ییل
یاماقلرندن و شریکلرندن مجال و یرمیوب
٤٥ درست اللی اقچه خرجلق الورلر بر ییل بهانه
و تعلل ایدوب اشمیانک جزاسی نقل یکان اندو
دیلو ر طوریزوز یا موره سورلیور ایکی
ییل اشمیانک جزاسی صلب دور و اوق اتی
٤٦ بلمینک یوماغی کسمک دور اشکونجینک نوبتی
کلنجک بوقکراولان یراق ایله مکمل و مرتب

حاضر و مرتبا اولوب قوللقلرین یرینه کتوره‌لر
قوللوغن قویوب آخر یره کیتمه‌لر و چوری باشلری
حکم شریف وارد وغی کبی اهمال ایتمیوب بونلاری
حاضر و مرتبا ایله سوباشیلری کتدکدن صکرا اونده
قالوب تاخیر ایدوب اویالانلری دوکه دوکه
سوروب چیتارلر و چری باشی دخی جبه سیله
و تونغلقه سیله و سایر دشمن یراغیله واروب خدمت
٤٧ شرایطن یرینه کتوره و یساق یابنده کسنه‌دن اقچه
النمیه و کسنه یساقی یابولنمیه و الا تفتیش اولنوب اقچه الدو
اولنمیه اولا عتاب عظیمه مستحق اولوب معاقب
اولورلر یراغنده یا غنده قصوری اولان
اشکونجیلری یساق ایدینوب یاماقلری اشکونجی او
٤٨ لورلر و یوروک کلوردخی اولدن یوروبو کلدکلری
ییرلرده و یایلاده و قیشلاده یوروبوب حولی
یاپه کلدکلری یرلرده حولی یاپوب دوللرین
الیه کلدکلری ییرلرده دوللرین الوب کسنه مانع
اولیه بونلر دخی اولیرده کسنه‌نک اکینه و تحیلنه
زیان اتمیه‌لر زیان ایدرلر ایسه قاضی معرفتی ایله
تضمین ایدوروه‌لر اما اکدکلری یرده عشر و سالارلرین
ویره‌لر دیو شکلری عشر و سالار یعنی خرمن اتدکلری
کویده اولان سوارینک انبارنه ایلتورلر غیری
یره ایلتمزلر اسلوب او زره موادلرین نشان
همایون یازیلور

٤٩ یوروک سپاهینک تیماری ایچنده اوتوروب
زراعت ایله کدن صکره ینه اول قریه سنورنده
دوابه و اینی یوریدوکدن اوتلاق رسمی طلب
ایدرلر ایسه جایز دکلدر و یرلمز مکر دفتر ایله اول
یر یرده اوتلاق رسمی حاصل یازلمش اوله اول
وقت آلنور

Celâl-zâde Kanunnâmesi (I), Süleymaniye Kütüphânesi, Reisülküttâb, No: 1004, Vrk. 1/b/-29/a

٥٠ یوروک طایفه‌سی یایلاقلرینه کلکن وکیتمکده اوتورماق
لازم اولان یرده اوچ کوندن زیاده اوتورمیه‌لر
واوتوردقلری وقتده داخی کیمسه‌یه ضرر اتمیه‌لر
ضرر ایدرلر ایسه شرعله ثابت اولدقدن صکره
تضمین اتدوریلور

٥١ یوروک بر یرده اقامتی وقراری اولمیوب دائم
حرکت اوزره اولدقلری جهتدن کوردک رسمی طپراق صاحبی
طرفندن دخل اولنماز ویوروک طایفه‌سنک عورتی
ایچون سوباشیلر وسپاهی‌لر طپراغندن چقدی
دیو نزاع اتسه‌لر چونکه یوروک قوناردوچر طایفه‌در
قریه‌ده اقامتلری یوقدر که طپراغه تعلقلری اوله
وطپراقدن نشئه عورتنک کوردکه رسمی طپراق اسمی
الماق سقیم ویتمکن رعایا عورتنه مخصوصدر یوروک دک
عورتنک کوردکه رسمی طپراق دعوسی اولوب
صاحب تیمار وسوباشی طرفندن دخل اولنماز

٥٢ بر تیمارده یوروک طایفه‌سی وتاتاردن ویاغیدن
وکورمجیدن کلوب یرطوتوب زراعت ایتسه‌لر
یوروک وتاتارن اشکونجی‌سی بتون چفت طوتاندن
اون ایکی اقچه ویرمک قانون اولشدر یوروک
اشکونجی‌سندن وتاتاردن بتون چفت
طوتاندن اون ایکی اقچه ودخی اکسوک طوتاندن
اکا قیاس اولنوب النور اما کورجی ویاغیجی
سایر رعایا کبی درلر بونلره قیاس اولنماز

٥٣ یوروک طایفه‌سی کوچر خلقدر مفرد یرلری
وسنجاغ وسنجاقبکلرینه اختصاصلری اولمیوب
اغالری سوباشیلریدر انلاردن شویله که
غلیظ کناه صادر اولوب سیاسته مستحق اوله
اولسالر قاضیلر حکم ایدوب حجت ویردکدن صکره
سیاستی سوباشیلرینکدر دیو سابقا حکم شریف ویرلمشدر

٥٤ بر تیمارده خارجدن یوروکلر کلوب قشلاسه‌لر
مصرح قشلاق رسمی دفترده یازلمش ایسه النور
مقید یازلمش دکلسه وقدیمدن اول یرلرده رسم
قشلاق النوکلمک عادت ایسه النور دکل ایسه النماز

٥٥ زعم ایلدکلری اولان یوروکلرده عادت بودرکه
یکرمی درت کشیده بری اشکونجی اولوب وجبه
جیتالیکرمیسی یاماق اولا ومذکور اشکونجی کندو
جبه‌لو کوندوری دمنیله ویلکنیله اوقنیله و
یاینیله قلیجیله قلقانیله اکوک اولمیوب مرتب
اوله اولد اشکونجی‌نک براور ویتابارکیوری اوله
اشکونجی جبتاللرینه ویماقلرینه ایه وصمان
ومصادریا یماق یوقدر دعواکنه قاتلانه
واشکونه اشتان اتدوکه بیل عوارض ویرمیه

٥٦ ویوروک طایفه‌سندن بعض کیمسه‌لر خاصلره
وبکلربکیلر وسنجاقبکی خاصلرینه کلوب کوچرتوب
قونماقدن فراغت ایدوب بر یرده تمکن وقرار
ایلیوب صفت ایدینوب اراضی عشریه‌دن
یرلر طوتوب رسمن ویروب زراعت ایلیوب
کلوب توطن ایده‌لر داخی اون ییلدن برو
ویانیاده اولسه یوروک دفترنده رعیت یازلمغه
حاجت دکلدر یوروک رعیت اولمان النده
یری وارایسه الندن اولان یری اوزرینه
یازوب کندولری کیرو یوروک قیدایلمک
کرکدر
وینوق احوالن بیان ایدر

٥٧ وینوق زوایندن بوسپاهی‌یه رعیت

Celâl-zâde Kanunnâmesi (I), Süleymaniye Kütüphânesi, Reisülküttâb, No: 1004, Vrk. 1/b/-29/a

یازلسه یکرمی بش آقچه اسپنجه لرین و باد هواسی
کم حاصل یازلدی ایسه رسم جرم و جنایتی و
ویره ورلر بر کمسنه نک تیمارنده یر طوتسه لر
عشرلرین و بیوک رسمن ویره ورلر قیونلری آقو
رسم غنم کبی حاصل یازلدی ایسه اکا ویرورلر
دکرمنلری اولسه رسملرینی ویرورلر بالجمله
سایر رسوم عرفیه و عادیه ده رعایا کبی قانون
اوزره ویرورلر

٥٨ وینوغك اوزرینه یازیلان وینوقلق یرلر
خارجدن کمسنه یه ویرلمك جایز دکلدر اکر بر
طوتیلا القمش اولسه کیرو وینوغه آلیویریلور
بوقدر زمان بنم تصرفمده در دیو دعوی
ایلمك جایز دکلدر اکر کندو زماننی ویرسه
ویرور زماننده کیرو الوق اسنه تصحیحا شرط
ایلمش ایسه شرط معتبردر

٥٩ وینوغك کندو اوزرینه یازیلان وینوقلق
یرندن عشر النماز اما خارجدن یرلر ایوب
تصرف ایلسه کیمك طپراغی ایسه عشرینی الور و رسم
النوکلش ایسه رسمن داخی الورلر

٦٠ باغ و باغچه وینوق باشتنه سی اولسه که وینوغك
اوزرینه یازلمش اولا اول میراثه کیرمز و شرا
اوتماز صکره یازیلان وینوغه تسلیم اولنور

٦١ اصطبل عامره یه خدمت ایدن وینوقلرك آخوره
یازلیان اوغوللری و قرنداشلری و سایر
اقرباسی اولوب خراج و اسپنجه یه قابل اولوب
خراج یا الحاق سپاهی جانبندن دخل اولنمه
مادام که سپاهی یه رعیت یازلمیه خراج یازلمز
سپاهی دخل ایدمز آنوک کبیلرک اسپنجه سی وینوق
منجانی بکیکلردر

٦٢ وینوق زوایدی که خراج یازیلر مستقل رعیت یازلیوب
طوتیه ور رعیت باشتنه سن زراعت ایتیه اسپنجه طلب ایلیم
ور رعیت مذمتی تکلیف اتمه لر جایز دکلدر وینوق
زوایدی خراج وضع اولنمله رعیت قسمنه کیرمز
وینوق نقصان کلیجك اتمامی انلرکله اولور وینو
اولادندن اولوب اقرباسندن اولورنانوک
کبیلردن کمسه مادام که رعیت یازلمیه اسپنجه طلب
ایلمز و رعیت تکلیفاتی اولنماز

٦٣ شول کمسنه که رعیت دفترنده رعیتدر و وینوق
دفترنده وینوقده مسطور و محرر اولمش اولا
وینوقلوغی مقرردر وینوقه حکم اولنور اکر وینوقلق
ایچون باشتنه سی اولوب صاحب تیماردن دخی
یر طوتار ایسه صاحب تیماردن طوتدوغی یرك
عشرین و سالاریه سن صاحب تیماره ویرور
وینوقلق یازیلان یرلردن عشر النماز انوکله مقید
ایدر

٦٤ بر وینوغك وینوقلق یرلری ایله رعیت اولان
قرنداشلرینك یرلری مشاع و مشترك اولوب
معین سنوری یوغیسه اول ولایته جاری او
لان قانون اوزره اول یرلردن وینوقلق
مقداری باشتنه چیقاری ویروب اندن رسوم
و حقوق الدلرز باقی قرنداشلرینك داخی یر
لرین تمیز و تعیین ایدوب عشر و اسپنجه و سالاریه
و سایر رسوم رعیتن ایسه صاحب تیماره
الیویریلور

٦٥ بر وینوغك دفترده اوزرینه یازیلان وینوقلق

Celâl-zâde Kanunnâmesi (I), Süleymaniye Kütüphânesi, Reisülküttâb, No: 1004, Vrk. 1/h/-29/a

باتمه‌سنك صوڭره‌دن مسلماندن و كافردن كلوب
يرلرين زراعت ايدوب عشروب بيوب نزاع اتسه
وينوقلق بيردن الده وقفی ثابت اولدقدن صكره
زراعت ايدنلردن قانون اوزره عشری
وينوق حكم اولنور عشره نزاع ايدوب ويرمك
استرلر وينوق اولدوقی جهتدن زراعتدن
منع اولنوب زراعت اتدورلوب وينوق
وينوق حكم اولنورينجه ديلرسه تصرف ايدر

چلتك احوالن بيان ايدر

٦٦ بر سنجاغده چلتك حاصل يازيلوب صالنمايوب عنجون
الّتی آی بازار طوتماق قانوندر چلتوك اولان
سنجاقبكينك تحويلنده ويشوب هنوز صالتمايوب
دورانبارده ايكن سنجاق غيره ويرلسه قانون اوزره
معزول سنجاق بكينك جانبندن بازار اردو
يازيلوب حاصل قيد اولان چلتك صاتدورلر
كمسنه مانع اولماز

٦٧ بر سنجاغده ويا بر تيمارده چلتك حاصل يازيلوب قديمدن
چلتك اكيلوكلان يرلری بونجه‌لق ايلسه‌لر جايزدر
كلدر بونجه‌لكی كيدوب كيرو چلتوكه حكم اولنور
وچلتوكك صوبه النه ظاهر اولسه كيرو چلتوكه
حكم اولنور

٦٨ بر كمسنه چلتوكجی ايكن دفترخاقانيده يورك
اشكنجی سنده داخی يازيلوب ايكی يردن
خدمت تكليف اولنسه اكر بو شهرده ايكی خدمته
مانع للجمع ايسه يورك ياغی اولوب اشكنجی
خدمت اتمك عسكر اسلامه معاونتدر چلتوكجی
دن اول مقدم در انی تقديم اتمك كوكدر

٦٩ بر سنجاغده چلتك حاصل قيد اولنوب وچلتوكك
صاتلماسنده توقف اولسه الّتی آی بازار طوتیلوب
اول ايلرده سنجاقبكی بر جانبدن غيری برنج صاتلما يوب
وصاتانلر تعزير اولنمق قانون مقرردر

٧٠ بر طايفه چلتوكجی‌لر اولوب بكلك ايله اورتاق اولوب
تخموك نصفی بونلاردن ونصف آخری بكلك
اوله تخم قديمدن بكلك جانبندن ويرلوكلوب
صكره تخمی انلاره تكليف ايلسه‌لر جايز دكلدر وصا
~~بين ده تخم چلتكدن تقسيم ايلسه‌لر و تخم ويرلوب~~
~~تعدی اتسه‌لر~~ تخم نه ايسه بكلك طرفندن اليورلر

٧١ چلتوك حاصل يازيلان يرلرده چلتك نهرلری
خراب اولسه چلتوك اكه كلان كمسنه‌لری جمع ايدوب
البته اول نهرلری تعمير واحيا ايدوب زراعت
ايدن كمسنه‌لره جبر ايله تكليف وتحميل ايدوب اولان
كلان اوزره زراعت اتدورلر كه مقرر اولان
تيماره نقصان كلميه

٧٢ بر زعامتده وياخود تيمارده چلتك حاصل يازيلوب
قديمدن چلتوك اكيلوكلان يرلره بعض كمسنه‌لر باغ و
باغچه ديكوب چلتوكه ضرر وزيان اولور ايش
شويله كه چلتك يرلرينه ضرورت اولوب قديمدن
اكيلوكلان يرلره صكره‌دن باغ وباغچه اتسه‌لر جايز
دكلدر بوزيلوب اولكيلان اوزره كيرو چلتوك
زراعت اتدورلر

٧٣ بر سپاهينك اوزرنه دفترده چلتوك حاصل
يازيلوب تخمی قاچ مدايله تعيين اولنوب دفترده
قيد اولاندن زياده اكدوروب چلتوكجيلره
مضايقه ويرمه قانونه مخالفدر منع اولنور

Celâl-zâde Kanunnâmesi (I), Süleymaniye Kütüphânesi, Reisülküttâb, No: 1004, Vrk. 1/b/-29/a

همان دفترده قید اولنان زراعت ایده ویریلور

٧٤ بر زعامتە چلتوک حاصل یازیلوب اول زعامت
بر سوباشی یە تعیین اولنمازدن مقدم سپاهیدن
وغیریدن بعض کمسنەلر انده کندولر ایلری ایله غصب ایله
چلتوک اکوب بالفعل اکلەن چلتوک اوله غصب ایله
اکدکلری ظاهر اولدقدن صکره چونکه اول سوباشی
حاصل قید اولنمشدر انلره تخمین وامکین ویروب
داخی انلر اکلەن چلتوک کلیا سوباشی یە حکم اولنور

٧٥ قدیم الایامدە چلتوک زراعت اولنو کلیان
یرلرده جبرا ایله چلتوک اکمک و دفترده مسطور
اولان تخمدن زیاده تخم زراعت ایلمک جایز دکلدر

٧٦ بر سوباشی یە چلتوک حاصل قید اولنوب اول
چلتوککە تخمی سوباشی اولانلر کندو یانلرندن
ویروب زراعت ایتدرمک عادت اولماغین
تخمی صاتون الوب زراعت ایتدرسە صکره
اول زعامت آخره نصیب اولنسە تخمی ایله تخمی
ویاخود اول وقتده اولان بهاسنی الور

٧٧ بر کمسنەنک طونەسکلدوکی یری اولدوغی محله
چلتوک دوشوب چلتوک صاحبی اکمزینی کتدوب
یوزینە اکمکە قومایوب بغا دهدن اولنلردە
اکدیرمک قصد ایلسە خارجدن اکن ایله اولکمسنە
اکدیکی فایدە یوزندن برابر ایکن چونکە یر
انوکدر نیاندن آخر کمسنە اکمکدن ایسە بو کندو
اکمک استدوکندن صکره بر صاحبنە اکدوبیلور
آخر کمسنەیی بو کمسنە یرینە اکدرمک جایز دکلدر

٧٨ دیو تیمارده مثلا اولدن اوچ ییلده بر چلتوک یدوروش
ایکن صکره بر ییلده و برکچی ییلده بر دوشوب اول
یره تیز تیز چلتوک اکمک ایله ضرر مترتب اولورسه
منع اولنوب اولدن قاچ ییلده بر دوشمکلک قانون
ایسه اول معتبردر اکاکوره حکم اولنور

تفرقە حصولملرین بیان ایدر

٧٩ کورەجی ویاغجی اولوق رعیت لکه منافی دکلدر
کورەجیلک ویاغجیلق عوارضدن مسلم اولما
یجون در انلاردن رعیت یازیلان رعیت
رسمن ویررلر و رهان عوارض ویررمز جارة رعایا
قانون اوزره متوجه اولان خصوصلرده
داخی لجرا اولنور

٨٠ بر سپاهینک یازیلو رعیتی یانلدوغی یرده
قاموب کیدرکی اون ییلدن بر وارسه کوچورز
یرلو یرینە کتورمک کرککدر واکر اون ییلدن
زیاده ایسه کوچورمک اولمازاو تورددوغی
یرده رسوم رعیت هر نه ایسه سپاهیسنە النیوب ویریلور

٨١ اراضی عشریە ذکر دفترده ملک قید اولنمش
اولسە بیع وشرا ورهن وهبه قنمە نمنوع در
علی الخصوص کە خاصە قید اولنمش وله الا بو
دکلو واردکە صاحب ارض موقتی ایله حق
قرار ویریلوب الندن جایزدر مطلقا صاحب ارض
موقتی اولمادین یر النماق جایز دکلدر النه
داخی فسخ اولنور یری کیرو صاحبنک الندە قالور
یرلوینی یعنی موقتم اولمادین ویرمش سزد یو الندن
آلوب آخره ویرلمز

٨٢ رعیت طایفەسی طوغانجی اولسلر رعیت

Celâl-zâde Kanunnâmesi (I), Süleymaniye Kütüphânesi, Reisülküttâb, No: 1004, Vrk. 1/b/-29/a

كندن تيماره رعيت رسمى ساقط اولمز البته رعيت
اولانلردن رسوم رعيت النور كذلك رعيت سپاهى
دلكى اولمادقجه يازيلو رعيت دخى رسوم النور
مكركه تيماره چقدقده پادشاه رعيتلكى عفو
اولنوب بولنديغى مقابله‌سنده تيماره امر اولنمش
اولوب بو معنا براتنده بيله يازلمش ايسه اول وقت
رعيتلكى مرفوع اولمش اولور رسم رعيت النماز
اما رعيت يرى طوتار ايسه اول وقت دخى رسم
النور مانع دكلدر

٨٣ بعض سنجاقلرده طوز اولوب طرح اولنوكلمش
دور قوبيلوكر اولدن انلاره طوز طرح اولنوكلمش
اولدن اولكلان عادت اوزره كيرو انلاره طوز
طرح اولنور اما شمديه دكين نه مقدار طوز طرح
اولنوكلمش ايسه اندن زياده طرح اتمك تكليف
وتعدى جايز دكلدر

٨٤ چفت بوزان رسمى قولدن رعيتدن النور كه النك
زراعته قابل چفتلكى ويا باشتنه اولوب عذر شرعى
ويتمسوزن اكيوب چفتلكى ويا باشتنه سنى معطل
ايدوب كندو آخر صنعته مشغول اولوب معيشتى
صنعتندن اولميه بونلر كبى كسنه دن رسم چفت بوزان النور
اكر يرى اولميوب صنعت اشلر ايسه يازلمش اولور اوتيماق
همان اسنى النور ~~رعيت الفى يازيلوبن بيرلرده~~
~~بسمت وچفت وسقلنونن~~

٨٥ بر تيمارده دكرمن احداث اولنسه اكر قديمى اوجاق
اولوب لكن سپاهينك دفترنده مقيد اولمامش قديمى
اوجاق اولدوغى اجلدن سپاهى يه حكم اولنور
رسمه دلكى اولديغيدن انوكا شاله دكرمنلردن
النور ايسه اول مقدار النور اما اسكى اوجاق
اولميوب يكيدن احداث اولنسه ولايت يازيلوب
تيماره قيد اولنجيه دكين رسمى موقوفجى الور

٨٦ بر كمسنه بر مزرعه ايچون وبر ايچون وقفيت دعوا
اتسه الترندن وقفيه واحكام وتمسكات ديوانيه او
لميوب دفاترده هنوز وقف يازلميوب كندو
قولايندن وقف ديو دعوا ايله تصرف ايدرسه
ودفترده مقرر وقف يازلمش ولمايجق اينك
عشرى شمديه دكين تيماره النوكلمش ايسه وتيمارك
حدودندن داخل اولسه اولبيرلرك عشرى صاحب
تيماره اليويريله

٨٧ بر تيمارك يازيلو رعيتلرى عسكره امرايله ويتوق
يازلسه انلروكلا وغولملرى وقرنداشلرى كه وينوق
لوغه وغيره يازلمش اولميه كيرو صاحب تيمارك در
عادت اوزره متوجه اولان رسوم رعيت
سپاهى يه حكم اولنور دفترده يازلسون يا
يازلسون ويتوق اوغلى وقرنداشى دردنكك
قابن اتمز

٨٨ سنوى محصولاتده معتبر حين قبض در يعنى
بر تيمارك محصولى ايرشوب جزمن اولوب دوكلوب
قبض ايدنجك تاريخ كيمك تحويلنده دوشمش ايسه
اول الور باقى محصولى قبض اتسون التسون
همان قبض اتمك جايز اولان زمان كيمك ايسه
باقيسى دخى انوكدر رضا ايله قانون بيلين
سنجاقبكى وقاضيلر معتبره صاحبه حكم اتميوب بو
مملكتده اولكلان عادت وقانون بودر ديو يازا ع
اولنسه جايز دكلدر رعيته عليا ده سوريلور كلانى
قانون مرعى دور معين اولان قانونه مخالف
خارجدن اولكلان قضايانك مبناسى جبرو

Celâl-zâde Kanunnâmesi (I), Süleymaniye Kütüphânesi, Reisülküttâb, No: 1004, Vrk. 1/b/-29/a

وظلمدر آنوك كبی عمل اولنماز طوتلمیان قوروزه
بكز طوتلادن منع اولنور وحقندن كلنور
وهم بو قضیه ده اوشرع شریف موجبی دردر ذبرا
غوره دخی وقت حصاده وحصاده وقتی
كلمك نادر تحته ده نعمة جمله محصول انوكدر اصلی
دلق بوددر كه تیمارك اكثر محصولاتی سنوی در
بر سپاهی سفره كیدوب اول سنه نك محصولنی
سنتی اولمش اولور برسانع اولوب محصولی
قبض ایدوب دراینا ارالندین تیمار الندن آكتم
بوقبض اندوك دیو عذرا اولنوب محصولی
آخره حكم اولنماق صریح ظلم وفاحش بدعتدر
اما تیمار اولقدر طروح اوزره بركته نك محصولی
انوك تحویلنده وشو بهمكره دخی منصب یرلوی
اول منصبك دخی سنوی محصولاتی بو قضیه
اوزره آنوك تحویلنده وشانه لی محصول ضبط
ایلمك قانوندر كلدر بر لبی حكم اولنور

٨٩ شول یرلر كه سابقدن قوریلوب قورلق
اوزره تصرف اولنوكلمش اولا اشكره دن
سوكلمی واكلمی اولسه جایز دكلدر منع اولنوب
قوریلق اوزره ابقا اولنماغه حكم اولنور

٩٠ چفتلك وباشتنه ده بیع وشرا وهبه ومیراث
وسایر تصرفات عرفا ممنوعدر رعایانك دخی
ایچون چفتلكی وباشتنه سی دینه طوتوب ویرلسه
دیاخود صاتلمه جایز دكلدر قانون اوزره
دعوی ایدركنه اولیجاق یروباشتنی الماحكم
اولنور صاتون الدوم دمك مفید اولماز

٩١ ایكی كوی ... اراسندن عثمان سنور لهوربوغیسه وتشمیه یدكین
سنور تعیین اولنمش ایسه كه نزاعدن خالی

اولیوب حكم جاینی ودیرلملو اولسه بو وجهله یازیلمک
اكر تراضی طرفین ایله اولاكی كوینك اراسنده ضوالو
آخردجانبین تصرفوا ولنسونین برسنور جیقارمق
سجال واحتمال اولوروایسه اولاكی كوی اراسنده ترا ضی
طرفین ایله برسنور جیقارلوب تعیین ایدوب
حجت ویره لربن بعد اول ایكی كوینك خلقی اول سنوره
تجاوز ایلمیلر اكر بو منوال اوزره سنور جیقارمق
متعذر ایسه حكم اولنه اول ایكی كوینك سپاهیلرنك
هربری ضبط ایدیكی كندولرك رعیتی تنقیح
اكركلنلرده آنوك عشرین الالوار آخر كیرعیتی اكدر
دخل تیمه لرونی الجاز تیمار اولیان یرده قانون
رعیتلو رعیتنی اوچكلرلر رانما ولایت یازلدقده
برینك رعیتی الندن بولنان تارلا دیاخود باغ
مكرر مرور ایام ایله آخر سپاهینك رعیتی الینه
دوشمه كیرو آنوك كبیلری صاحب رعیت اول
تصرف ایدر

٩٢ اصالت ایله جایز اولدركه اكلمیه وسوكلمیه رعیتك
اوكونی اوندلدی اولمه جایزلق اوزره تصرف اولنه
انوك كبی جایز تملك ده صاحب تیمار تصرف ایدیب
رعایانك وغیرك الندن دخلی بوقدر رعیته جایز
بوقدر دید كلری اولدر اما بو بودكلدركه
رعیتك وغیرك الندن اولان جایزی الندن انوك
معناسی بودركه مثلا اراضی قریه دن بر یر
محلول اولوب صاحبی وفات ایلسه متوفانك اوغلی
واراسه یری اوغلنه انتقال ایدر اوغلی یوق
قرنداشنه انتقال ایدر طابو یله الوب جایز انوك
كبی دكلدر متصرف اولان رعیت فوت اولسه
اوغلی وقرنداشی یرینی الدقلری كبی جبرایله

٩٣ الفدوادرد دكلدر جایز سپاهینك اولوردیلرسه
كندو تصرف ایدر یا ایسه آخره ویرور راستا

Celâl-zâde Kanunnâmesi (I), Süleymaniye Kütüphânesi, Reisülküttâb, No: 1004, Vrk. 1/b/-29/a

بو دخی شول وقتده درکه اول وفات ایدن رعیتک
بو چایردن غیری یرلری و یوردی اولوب اوغلو للوریث
وجه معیشت ایچون کفاف انلکیچون لازم لری اولوب
چایره احتیاجلری اولمیه فاما اول رعیتک اوغلی
چایردن غیری اکوب بچاجک لازمسی اولمیه وجه
معیشتی انکا منحصر اولسه که اوغلولرینک الندن الورلر
وجه معیشتلرینه کفایت ایدر لازمه قالمیه اول وقت
الندن الیقلورلر بو تقدیرجه سپاهی اول چایری
الماغه جایز دکلدر کیرو اوغلنه و قرنداشنه ویرمک
کرکدر

٩٤ بالغ اولوب خواجه سنی اولان اوغلاندن
اسپنجه بردخی سنی اولور یارانده وغنی تمارلی
اسپنجه طلب ایده بیلور

٩٥ شول کافرلرکه غیری شهرلرده متمکن اولوب
مزارعلرینه بکلکه کوندرب اتمااسپنجه لری سپاهیه
واصل اولمیه یرلرین اناسی و یا خود قرنداشی
اولوب یرلری انلر تصرف ایلسه اسپنجه کیرو ایلرلرینه
اولمش ایسه اسپنجه یری طوتاندن الالور واکر
اسپنجه نقودن و رعیتیدن محسوب اولوب یالکز
ایسه رعیت هر قنده ایسه اسپنجه اندن آلورلر

٩٦ بر سنجاقده و یا بر زعامتده میانه حاصل یازلوب
باد هوا بر ییلده یا ایکی اوچ ییلده صاتلسه عسکر عامل
بیجانه منصوصدن اشهرحرم درصاتلمادی دیو
نزاع ایدوب قبطن اشغر وارمق طلب ایلسه قانون
بودر که بر عامل که برایش صاتیلوراشهرحرم مستثنی
دکلدر تشرینیاندن و عرنیاندن صاتیلورحاق
انلار دخی صاتیلور و صاتلمیان لازمه صانتلمه
مکرکه ابتدا امیالنده هر قده ییلده قول الونوب بجلا
قید اولنه قول اولیاجق اولور ایسه عامل نزاع

ایلک جایز دکلدر ییل تمام اولدی ایسه جمله مقطوع
حکم اولنور تحویل تمام اولدی ایسه باد هوا و قسط
الیوم النور

٩٧ بر طایفه اللیجا اولوب هر ییل اشکونجی به الیشراقچی
ویرلرلر اولادی نحو دن وجه خوردن وتمکنا ندن
وطونغا ایجیندن و غزو ایچون اقچه النا قدن ونزل
تحیلندن وکوریجی دن و سایر عوارض دیوانیه دن
امین و معاف اولورلر اما اقنجی لق عوارض
دکلدر و آن بو صمان صالمق بکلک اقچه ایلر اولور
اولدلغی عوارض دکلدر

٩٨ بر رعیت فوت اولوب متعدد اوغوللری قالسه
بعض جفت و بعض بناک قید اولنمش
اولسه بناک اولان اتامنک یرندن مضطرب
اندوکله تقدیرجه ویریلور اما رسم جفت و رسم
بناک جمله سی ارالرنده اشتراک ایله ادا اولنور

٩٩ بعض یرلر اولور که مشهور اولان محصولاتدن
غیری مثلا خاک خوره کبی و قلیا طاشی کبی و
دکرمن طاشی کسدکلری یرلر کبی داخی بونک
امثالی نسنه لر که سپاهی نک طپراغندن اولماصاتیلور
اولا انوک کبیلر دن دفترده کوریلر عینی ایلرنه
قید اولنمش ایسه اول موجبجه النه واکر قید اولنمامش ایسه
ماتقدمدن شمدیه دکین نوجهله اولکلمش ایسه و نه النور
کلمش ایسه اول بابده عادت و قانون اوزره عمل اولنور

١٠٠ بر کمسنه یه پادشاه عالم پناه قلدت خلافته حضرتلری
جانبندن حدودی و سنوری ایله بیر تملیک اولنمش
اولسه حدود داخلنده دکرمن طاشی کبی و غیری نسنه لر
کسلور اول طاشی دخی شرعا اول کمسنه نک ملکی اولمش اولور

Celâl-zâde Kanunnâmesi (I), Süleymaniye Kütüphânesi, Reisülküttâb, No: 1004, Vrk. 1/b/-29/a

اولادن کیملان کیمسنه لر صاحب ملک موفق اولمیین
کندو قوللایندن کیمسنه لر اولادن کیملادکده بدلکرینه
اعتبار بو قدر ملکا و لا غلاما بعدن اولنلا و کی
منقطع اولور

۱.۱ بر سپاهینک تیمارندن بر قورینک الثلثه باغی اولوب
طلب ولیجاق ذوجم بو باغی وقف اتمش در بو نزاع
ایله عشر صاحب رضه راجع در وقف اتدوکی
حاصلن وقف اتمش در ~~عادت و قانون اوزره~~
ترم خوین الماغه حکم اولنور

۱.۲ بر سپاهینک تیمارنده خارجدن برکیمسنه کلوب آنوک
موفق اولدیغی تیماره متعلق یرده چلتک دکی
یاپوب اولیر ایچون سپاهی طلب ایلسه عادت
و قانون اوزره اولیر کطبوس الور اما اول
یرک حق قراری نه ایسه و یا غرض کیمسنه لر نقدار
طبو بجوزه ایده لر ایسه همان اول مقدار طاپو حکم
اولنور زیاده اولونان

۱.۳ بر جری خلق کیمسنه ایش طوتسه واینی ایچنده
قیزین چقارسه و اوغلی اولوب آورسه و بو رجی
داخی اولسه اوغلن آورب و قزین چقارد وکی
اقچه طلب اولنمالو اولسه تفتیش ولنه ذکر اولنان
اقچه اینی ایچنده بیلکه اقچه دن الوب اوغلنه و
قزینه خرج اتدوکه ظاهر اولیجاق النور.

۱.٤ بر تیمارده ویا بر زعامتده خارجدن بعض
تیماره کافر کلوب تمکن ایدوب خراجدین اول تیمار
صاحبنک رعیتلری ایله بیله ادا اولنه اسپنجه سن داخی
اول صاحب تیمار الور مادام که آخر کیمسنه نک یازیلو
رعیتی اوغلی اولمیه و کیمسنه نک دفترنده یازیلو
اولمیه زیرا شول کافر خراجی النور اندن اسپنجه

دخی الماق لازم ولابد در چونکه خراجی رعیت
ایله مخلوط النور رعیت اولداخی رعیت سکندن
اولنی اولور اما خراجی کویلو خراجی ایله بیله النور
مستقل بو خراجیلری الیکلنی اولسه اسپنجه لرین
دخی یواپیلو آلور

۱.۵ بر رعیتک اوزرینه ولایت یازلدقده غفلت ایله
مثلا بیم چفت یر یازیلوب قید اولنسه اما الندن
اصلا یری ویورردی اولمسه سپاهی دفترنه
بیم چفت رسمن اندن الور اولکیمسنه النده یر اولمدوغندن
مضطر اولوب کندونک قورینه کیرواولی
تیمارده بر بوز یری سپاهی موفق ایله آلوب
زراعت وحراثت ایلسه واولبوز وسطل اولان
یرلر اولدن رعیتلک یری اولمسه و سپاهی یه
اندن رسم قید اولنمش دخی اولماسه ومقدما
دخی بچق چفتلک متحمل اولسه چونکه النده یری اولوب
لکن دفترده قید اولندوغی اوزره بیم چفتلک
رسمی النوردی اولمصکره دن آجد وکی
یر اولدیغو ق چفتلک یره طوتلوب سپاهی
اولیر ایچون مستقل رسم طلب ایده مز زیرا
اولیر ایچون دفترنده تمام قید اولنمامش
تیمارندن بیله محسوب دکلدر بوطرفدن رعیته
عدالت اولوب دفترده بو وجه اوزره رسم
قید اولندوغی برلشور ظلم اولمز

۱.٦ بر تیمارده زراعت ایدوب عشرین ویروب
سالارلیق ویرمک ایچون قول اولنسه صکره
قوللرینه خلاف ومخالفت ایدوب سالارلیق
طلب ایلسه لر تفتیش اولنه عشر ایله سالارلیق
مثلا زمانده عشر ویریلان یرده سالارلیق
ویرمک لازم در اکر تیمارلری قولی وار ایسه

Celâl-zâde Kanunnâmesi (I), Süleymaniye Kütüphânesi, Reisülküttâb, No: 1004, Vrk. 1/b/-29/a

تفتیشی ایله معلوم ایدینوب ظاهر اولیجاق
قوللری ایله عمل اولنور دیو اکراه اولنمسنلر
صاحب تیمار تبدیل اولنوب آخر تیمار اری
وار ایسه اوکلی تیمار اری ایله اولان قولی
فسخ اولنوب صکره کلان صاحب تیمار سالار
طلب ایدیجک آلور

١٠٧ بعض رعیتلرک اللرنده چفتلکلری اولوب مقتدرلری
کلیوب آخر کمسنه لره اجرته ویرسه تیمار اری موافقت
اولمادین رعیت یرین آخره ویرمک کندو فراغت
اتمک جایزدکلدر ریاقی اولنوب انوک کبی اولیه
کندو واکوب بجوب مقتدن کلی بیلورسه خوت
و الا یری صاحب تیماره تسلیم ایلیه

١٠٨ بعض کمسنه لر زراعته قابل یرلرینی طوار اوتلاغی
ایدوب معطل ایلسه لر شویله که اوتلدن اوت
اولیوب زراعت اولنوکوب زراعته قابل
اولا تکلیف ایدوب اکدوریلوب معطل
قونلمیه تهدید اندکدن صکره کینه معطل
قویوب اکمز ایسه صاحب تیماره حکم اولنور

١٠٩ بر تیمارده قوز اغاجلری اولوب سپاهی دن
طپولیوب طوررز دیو سپاهی یه دخل ایتدر
مسه لر بعض کمسنه لر دخی بر قاج جوز اغاجنه
مولع جوروب تصرف ایدوب بعثر ویرمک ستسه لر
علی الخصوص قدیمی کافری اغاجده طپو اولمز
انوک کبی لوکه کمسنه نک دیکمه سی واشلامسی اولمیه
کافری اغاجلر اولا خاصه کبی دیرزمانینه مالک
کلدر صاحب تیماره حکم اولنور

١١٠ برکمسنه نک بر تیمارده دکرمنی اولوب کاه طوتوز آی

وکاه بیل تمام یوریوب التی آی رسمن ویرمک
استیوب نزاع اتسه لر اکر بیل تمام یوررایسه
بیل رسمی الور بالجمله اعتداده مدت یوررسه
اول مقدار مدتک رسمی حکم اولنور دفترده
التی آی یازلمشدر دیو نزاع ایدرسه مزلو زیرای
جایز دکلدر ولایت یازلدقدن التی آی یوررسه
صکره بیل تمام یوررایسه اولا اعتبار
یوریدوکنه در

١١١ بر تیمارده خارجدن بعض کمسنه لر قیونلرین
کتوروب یوریدوب وقشلادوقده مقتضی نزاع
ایلسه لر شویله که قدیمی قشلا اولوب قشلاقلز
قشلیاندن قشلاق حقی آلنو کلمش ایسه قشلاق
رسمی التماغه حکم اولنور

١١٢ روم ایلی بکلربکیسنک و سایر بکلربکیلرک
سنجاقی اللرنده خاصلری اولسه سیلت بکلر
بکلربکیسنکدر

١١٣ بر تیمارده رعیتلری بطال و معمول یرلری
سپاهی اذنیله و اجازتیله اولمادین کندو
قوللریله سپاهیلک اتمک جایزدکلدر بریرلیکن ده
یرده بیع و شرا جایزدکلدر طپو دخی
اولسه صاحب تیمار موافقتیله اولور کویله
رعایالر خلقی سپاهی نک تحویلنده سپاهی اذنی
واجازتیله اولمادین یرصاحبلری ایسه انوک بیعی
قبول اتمیوب یری اکنواسنه ویره لر و
بطال یرلوکه اوچ بیل دخی زیاده زراعه جمله
زراعته صالح اولاجاق وقت مقدار ا
کلیوب معطل اتمش اولسه لر انوک کبی یرلو سپاهیه
تسلیم اولنور

Celâl-zâde Kanunnâmesi (I), Süleymaniye Kütüphânesi, Reisülküttâb, No: 1004, Vrk. 1/b/-29/a

رعایانک اوغلی سنجیه سیتی اولمقدن اعتبار
بلومزدر نابالغ اولیجاق بیننه النماز

١١٤ بر رعیت دفترده سپاهی یه حاصل قید اولنمش
جفتلکر بیک آلنوب لرین آخوکنه یه ویروب کیدرلر
صکره اول رعیت وفات ایلیوب متعدد اوغ
قوللری قالسا ولجفتلک رسمی سپاهی اوغوللری
آلورلر اما اوغوللری بیک الندهء جفتلکدن آنزیجر
اولوب غیری یرلری آخر الندهء اولوب طلب ایلسه
کوربلر اول یرلره متصرف اولنلرک زماننده تصرفلری
اون ییلدن بروده ایسه جفتلک بوزیلوب
مالق جایزدکلدر اولیبرا اوغوللرینه آلیویرلور
اما اون ییلدن زیاده ایسه الکوندن النماز اما
مزبور جفتلکک دفترده یازیلان رسمی یرلرینه
کوره صاحبلرندن اوغوللرینه آلیویریلور

١١٥ بر تیمارده باغ ومزرعه اولوب سپاهی عشر
طلب ایلدکن وقفدر دیو دعوای وقفیتنه
حکم شریف وده دفتر طلب اولنوب شویلکه صحیح و
وقفیته حکم همایون که دیوان عالیدن باشالورده
دیرلندن قانونه موافق ومطابق یازیلوب
اسلوب وقاعده اوزره اولاویا دفاتر قدیمده
وجدید دفترده اسلوب اوزره وقف یازلمش
ایسه نسنه النماز والا قولاینه وقف یازیلوب
ذولاینکا تبلری حمایت ایدوب ویاقاضی لر
حجتلری ایله یازیلوب ابتدا اسلن سلاطین
عثمانیه دن ملک نامه همایون ویریلوب صحیح
ملک اولدقدن صکره وقف اتنی اولیه انوککنک
وقفیتی درست دکلدر کیمک طیراغنده ایسه
عشری ابرا اولنور بیر ومزرعه وقف وملک
اولمغیچون دفتردارلرتا نلری ایله یازلمش

احکام اولنه متبوع دکلدر اولحکم قانونه مخالفدر
صحیح دکلدر عمل اولنماز الکرندن النور

١١٦ ویکنه بر تیمارده بر طوتمه عشرین ویردکدن میکو
دونده وقفی بیرک مقدارنه کوره رسم داخی النماز
قانوندر

١١٧ بر طوله عورتک الندن خراج ویریلور باشنه اولسه
اسنجیه النماقدن نزاع اولسه شویله کر ایل بازیلوب دفتر
اولدقده بیردن سپاهی یه اسنجه محسوب اولدی
ویریکک کوک حکم اولنوب الیویریله

١١٨ رعیتک عشرین آلوب بازانده وکوین اولان انباره
کتورمک قانوندر رعیت اوواخور یایاق عمو
وکندو وخورکوینه کفایت ایده جک مقدار انبارده
یایاق قانون معتبردر

١١٩ بر زعامتده ویاخود تیمارده بوادقاچقون
حاصل قید اولنوب اولطیراقدن بورکک طایفه
بیوا وقاچقون طوتمه اولطیراقی کیمک ایسه طیراغنا
اولدالور بوررکسوکلینک اکا دخلی یوقدر

١٢٠ یازیلو رعیت امام اولنلر وقاضی اولنلر رعیت
رسمی ساقط اولماز صورتدن دفترده مسطور
اولدقدن صکره رسوم رعیت آلنور اما قاضی
ویاخود برات همایون ایله مدرس ولسه رعیت
رسمی ساقط اولور بیر طوتاحق

١٢١ شول جفتلکرکه دفترده ملک ووقف ویاتیمارده رعیت
یازلمش اولسه جفتلک سنجاغی بکینک اکا دخلی یوقدر
شول کمسنه نککه بومعنا ایچون الندن مهرلو صحیح
صورتده دفتر جدید اولسه اسنجه سی وکناه الندن

Celâl-zâde Kanunnâmesi (I), Süleymaniye Kütüphânesi, Reisülküttâb, No: 1004, Vrk. 1/b/-29/a

یعنی
قانون اوزره رسم جرم وجنایتی صنجاق بکلرینکدر

١٢٢ بعض یاپلرکه دفترده رعیت یازیلوب اهل کسب کمسنه‌لر اولوب طوتدوقلری یرلرک رسومی وخراجلرن ویرمزلر ایکن اهل کسب اولنلردن رسوم وخراج النور اما راهب آدنه اولوب دیری ملازمت ایدوب تصدق ناس ایله معیشت ایدنلردن خراج النماز

١٢٣ بعض کمسنه‌لر کوی یرین قیون طوتوب واوردی بو قیونه زیاده ایدوب واوزیلی یوریدوب اورنیک اکثر یا اوتن وصوین انلر ییدروب واجوروب کوی خلقنک طوارنه مضایقه وضرر ویروب اولوب دعوا ایلسه‌لر قدیمدن شمدیه دکین نیجه اولکلمش ایسه اوله کوی خلقی اوله ار ویرلی شمدیه دکین نوجهله تصرف ایده کلمشلر ایسه اولوجهله حکم اولنور واکر اندن قدیمدن اولان اسلوبدن زیاده طوار ایدنمش کمسنه‌لر اولوب اول مقدار طواره اول اردی متحمل دکلسه متحمل اولدوغی مقدارینی قویوب زیاده‌سنی کیدردیلور

١٢٤ دفترده وقف وملک وحصار ودرجی یازیلان جنکنه‌لردن غیری جنکنه‌لر رسومی دفترده حاصل یازلمش اولیه سنجاقبکی کافرندن بکری بشر اقچه ومسلمان جنکنه‌دن بکرمی ایکیشر اقچه الور وجماعتلرندن ایریلان جنکنه طوتوب جماعتنه قتماق قانوندر ومسلمان اولان جنکنه‌لر کافر جنکنه‌لردن آیریلوب انلر وکلمه اولا وافتراطی ومصاحبتی کافر جنکنه ایله اولا مسلمان آرالرینه کیروب مسلمان ایله مصاحبت وافتراط اتمیه زجرًا انلردن کافر جنکنه رسمی النور اما مسلمان اولوب مصاحبت وافتراطی مسلمانلر ایله اولان جنکنه‌دن مسلمان رسمی النور

١٢٥ کلیه‌دن رعایا ترلاسی دکلندرمک ایچون قوروب زراعت اتمدوکلری ایامده اوت حاصل اولوبکه اندن عشر النماق قانون دکلدر مکر صراحةً دفترده یازیلوب حاصل قید اولنمش اولا اما دفترده دیم یازلدوغی قدیمی کورکدر اسکی دفترلرده اولمایوب ولایت کاتبی کندو کندودن دفتر جدیده قید ایلسه صحیح دکلدر اعتبار اولنماز اکا حکم دیرلمز اما کلیه اوچ یلدن زیاده کزراعته صالح اولوز سورلمیوب اوت قونه چایر اولمش اولور صاحب ارض اول یرلرده چایردن رسم یازلمش ایسه رسم آلور یازلمش دکل ایسه عشرینی آلور اوچ یلدن صکره اصالت ایله چایر حکمنده اولور ٥

١٢٦ برتیمارده اورتاقجیلر اول حاصل لو ترکله تکلیف اولنماز همان کویلرنده اولان انبارلرنه ایلتورلر زیاده تعدی اولنماز

١٢٧ رعیتک ازادلو قولی دلفی صاحب رعیت تصرفنده اولور خارجدن کمسنه دخل ایلمز اما ایلی کاتبی واروب اول ولایت یازیلیغی اوله وقت کیمه رعیت یازیلورسه اوله آلور

١٢٨ برتیمارده خارجدن قیون کلوب قشلسه دفترده قشلاق رسمی حاصل یازلمه ویاخود اولدن قشلاق رسمی النورکلسه قشلاق رسمی ایچون آغزجه سوریدن برشیشک قیون النور والحاق سوریده اولنی اقچه النوب زیاده نسنه النماز

Celâl-zâde Kanunnâmesi (I), Süleymaniye Kütüphânesi, Reisülküttâb, No: 1004, Vrk. 1/b/-29/a

۱۲۹ وخارجدن بر طپراغه کلان قیوندن رسم اولنلو
املاسوریدن بر قیون بهاسی یکرمی آقچه واولطلند
بر قیون بهاسی اون بش آقچه اولا یکرمیدن
زیاده آلنمق شرعا وعرفا جایز دکلدر اصلی
قانون نامه ده بو سنجاغه کلندن دیو قید اولنش
سنجاغه کلندن دکل هر طپراغه خارجدن کلوب
اوتندن صوندن انتفاع ایدنلردن آلنمق
قانوندر

اناطولی بکلربکیسنه حاصل یازلمش رسم غنم
واروب اغنام صاحبلرندن شویله آلتون غنم
بولنوب اول ییلی اولان غنمک رسمن بردفعه ویردکلرینه
۱۳۰ حجت اظهار ایدوب اثبات ایدرلر ایسه اول ییلده
آلتون بولنان غنمک رسمن حکم ایدوب آلدیره لر

۱۳۱ بر ولایتده باغلردن دفترده عشر یازلمش
اولا عشر آلنور رسم قید اولنمش اولمسه رسم آلنور
دفترده صراحتا نه یازلمش اولمسه اول ولایت
قدیمدن شمدیه دکین نه وجهله آلنوکلمش ایسه کماکان
آلنور عشر ایسه عشر رسم ایسه رسم آلنور

۱۳۲ بر مملکتده طوز طرح اولنوکلمسه محدث اولنملا
[illegible]
قانوندر

۱۳۳ بر یرده سپاهی یه متعلق چایر اولسه اتراک
اتلوک متین ومعتبر سنورن بولوب سورمش
واکنوب برسنا ایدوب تصرف اولسه چایرک
قدیمی متین ومعتبر سنوری نه یرده ایدوکی
معلوم دکلدر [illegible] منتهی اولور تفتیش
اندوریلوب ظاهر اولدقدنصکره آلنوب
چایرلینه اوزره حکم اولنور اتراک اندن منع

اولنور

۱۳۴ بر رعیتک قدیمدن اتاسی نک فوتنه زمانه ایشی ایرعف
عملن طوتدوغی صاحب تیمارک تصرفنده زمانندن
اولیوب مقدما اولان صاحب تیمارلوک زمانی
ایسه رسم طپو آلنوکدر زیرا زمانندن وتحقیق اولور
ایکی اوری بر یری طپوسز تصرف ایدرسز
دیو قوندا شندن طپو طلب ایدرمز

۱۳۵ برکمسنه تصرف اندوکی یرلوی اوچ ییل علی التوالی
بلا عذر بوز دمعطل قوسه صاحب تیمار طپویه
ویرمک قانوندر اکر امانت قودم دیو دعوی
ایدر رسم التفات اولنماز کرک امانت قونلسون
کرک امانت قونمسون اوچ ییل متوالی بلا عذر
بوز قالدقدنصکره طپویه ویرلمک کرکدر
امانت ویرمک طپویه ویرمکه مانع اولماز

۱۳۶ دفترده بر رعیتک اوزرینه چفت یازلدین
آلنان رسم چفت آلنور زیرا اولادینکو یدن
قالقوب واروب برقصبه ده اوتورمغله چفت
یرلرن اقچه سی النمار بعنه متأهل ولوب
کار وکسب اندکدنصکره رسم بناک آلنه

۱۳۷ بناک یازیلان رعیت صکره دن بر رعیتک
یرین طپو ایله آلسه دفتر موجبنجه بناک رسمن
ویرر الدوغی یرک رسمن ویرور ومجرد یازیلا
دخی حاصل اولوب مستقل کار وکسب اندوکدن
صکره رسم بناک ویرور

۱۳۸ بر سپاهینک ویا سپاهی نک براتنده برنامیه
نک عادت اغنامی حاصل قید اولنوب بعضی
کمسنه لر دوزانجی یا آغانجی ویا جلک رسمی یوز

Celâl-zâde Kanunnâmesi (I), Süleymaniye Kütüphânesi, Reisülküttâb, No: 1004, Vrk. 1/b/-29/a

Celâl-zâde Kanunnâmesi (I), Süleymaniye Kütüphânesi, Reisülküttâb, No: 1004, Vrk. 1/b/-29/a

[illegible]

١٤٦ [illegible]

١٤٧ [illegible]

١٤٨ [illegible]

١٤٩ [illegible]

[illegible]

١٥٠ [illegible]

١٥١ [illegible]

١٥٢ [illegible]

١٥٣ [illegible]

Celâl-zâde Kanunnâmesi (I), Süleymaniye Kütüphânesi, Reisülküttâb, No: 1004, Vrk. 1/b/-29/a

اولمز رعیتک کلوب قونوب قشلا یانلرده ن قیوب
اولنلرده ن رسم قشلاق النور و قیونی اولیوب وزراعت
اقیوب اوتوراننلرده ن خانه باشنه تونلک
رسمی النور

١٥٤ بر سپاهی نک تیمارندن چفت رسم آلورکسنه بر یرلکز
غلّه انوک طپراغندن حاصل اولوب غلّه دن عاید
اولان حاصلی اول سپاهی الوب انوک کبی اوله یرلو
طپرو ویرلمز اولیجاق طاپو به چفت رسمی یازیلان
کسنه بن الورین دیو نزاع ایلیه واقعا طاپو رسوم
حوقیه تندر اوله یرکه رسمی کرا اولاغی غرفیه دندر
چونکه اول سپاهی یه یازلشدر اول آلور اما شویله که
اول قریه نک و یا ناحیه نک مستقل باد هواسی
بر کسنه یه داخی حاصل یازلمش ایسه طاپو باد هوا
قسمندندر اول آلور بوتقدیرجه چفت رسمی حاصلی
یازیلان کسنه آلیماز

١٥٥ ما بدینه ایچونکه قورکه فوجیسی جرم لنوب تنبیه
اولندقده نصکره اسلیوب جرمی بوزوب
اول فوجیدن حوضامنم و یاخود تفرق ایتسه
سپاهی اول فوجی یه تمام بکلك ایدر

١٥٦ بعض یرده کبا فوشیره سن فوجی یه قویوب چفتلمه
صانق الشبیک بر حسابلوی وار ایشی
اول فوجی یه اوجلو ایشی تاج قارشی حصاری
قارشی اچرسی دیو اکثرا الوروایش بوقضیه
دخی دفترده سپاهیلره حاصل و یرلشدر
یازیلان یرلرده کرا اولدن عادت اولرکلمکن
یازلمش اولماکذر یا زلمیان یرلرده التمانی
اولدن عادت دکل ایکن صکره ده ن ولایت
کاتبلری ارباب تیماره حمایت ایانه رسم مقبول

١٥٧ اقنجی بکلرینه اقنجی یازلمق امر اولندقده ماتقدم

شمدیه دکین اقینه ایده کلمش اقین اهلی و آت و طونه
تادر کسنه لرده ن یا نلق بولونور شمدیه دکین اقین
ایده کلیوب شهرلرده و یا شهرده اهل صنعت کسنه
اولوب معیشتی صنعتندن ایکن کلمش کسنه لر
و یا اول مصلحته یرارلو اولمیانلر اقنجی یه یازلمق
بر قدر شویله که یازلدی داخی مقبول دکلدر شهرلو
ایده کلمه وقدیمدن اقینه وارمیوب کسبی
صنعتدن ایدوکی ظاهر اولیجاق اقنجی دفترندن
اخراج اولنور

١٥٨ ~~رعایا شهرلرین اکوب بارازه و یا غوده ابا~~
~~ایلمک نی الورلر اما تبار امیلند وکلدن صکره~~
~~کیرو اکوب بارازه ایلیمرلر کندو ارکن اکین~~
~~بارازه ایلمیسر~~

١٥٩ بر کسنه بر مقدار یری سپاهی دن طپو یه الوب
مابین لرنده عقد صحیح اولوب بر مقدار اراقچه
سن ویروب باقیسن داخی کتورمیکی نکتدکن
اول سپاهی اول یری بر کسنه یه داخی طپو یه ویرسه
طاپو ایله ویرلمز طاپو اولمز صحیح دکلدر یری
اوّلکی کسنه یه حکم اولنوب الیویرلیور

١٦٠ بر یکتک اتاسی وفات ایدوب یری اوغللرینه
انتقال ایدوب صکره بر قرنداشی داخی وفات
ایدوب اول زماننده اولان سپاهی لو قرنداشی
حصه سندن رسم طپو الیوب اول سپاهی گیدکده
صکره آخر سپاهی کلیجک قرنداشک حصه سندن
طپو ویرو دیو جبر ایده مز بر رسم طپو زماننه
دوشمش دکلدر اول دعوی مسموع اولمز

١٦١ بر سنجاغک مال غایب و مال مفقود وبیت المال

Celâl-zâde Kanunnâmesi (I), Süleymaniye Kütüphânesi, Reisülküttâb, No: 1004, Vrk. 1/b/-29/a

وبرابی دفترده بر زعامت ویا تیماره حاصل قید
اولنوب اوله ولایتی اولان سوباشیلر وتیمار تصرف
ایدنلر کشلو فی الجمله سوبت تیمار تصرف ایدنلر
دخل ایلیه لر بیراسو بیتیه دن دکلدر قول وجاریه
مشتولیلی سر بستلکدن اولمغله بونک آنلک اولنمسی لابت
اولان تیمارلوده وسوباشیلقلرده قول وجاریه
طوتلمه دخی قول وجاریه مشتولی نه ایسه اولمسنه
النوب قول وجاریه یی کما تسلیم ایدرلر آنلرک ضنطن
اولمق کوکدر صاحبی کلدکن انلرکه جسنده آلور

١٦٢

بر صاحب تیمارک رعیتی اوغلی شهره تازلسه
آخر یا تملکی اولور رعیت اوغلی اوغلندن
جنار رعیتی اوغلی بن دیو رسم طلب ایده من
رسوم محکمات شرعیه وسایر رسوم قضا خصوصنده

قانون قدیم بودر که نکاح واقع اولدقده اگر ١٦٣
تزویج اولنجاق باکره اولورسه رسم عقد نکاح
یکرمی اقچه قاضی ایچون وبش اقچه خدمه محکمه ایچون
النه اگر ثیبه ایسه قاضی ایچون اون بش اقچه وخدمه
ایچون کیرو بش اقچه النه وحجج شرعیه دن ونقل
شهادتلردن ومراسلدن وسایر عرضلردن
رسم کتابت قاضی ایچون یکرمی اقچه وخدم ایچون
بش اقچه النه لا بد بابن حجت الان کمسنه مختاردر
کندو قروندن بلا اکراه ولا ابرام خدمه یه نه
ویردرسه آن واگر حق جان اوله النه عادت بو
دکلدر دیو تنه تکلیف اولنمایه والا معاتب اولور
خدمتندن رد اولنورلر ویا الکوز بجلا ثبت
اولنان قضایادن رسم حجت الی اقچه النور و
اثبات طرینده حکم اولنوب الیویر ایلجک اقچه دن
رسم ومتوفی مخلفاتندن که قسمت اولنه رسم ایچون
هر بیکده یکرمی بش اقچه النور یکرمیسی قاضی
ایچون الذکر هر بیزده الیشر اقچه اولور دنی

قسام ایله سایر خدمه ایچون النور من بعد رسوم محاکم
شرعیه وسایر رسوم مسفور خصوصلرنده بو قانون
قدیم علی اولنوب هر مادده تعیین اولنانلردن زاید
بر اقچه النمایه والدور لمایه

١٦٤ پنجیکی قانونی بودر که اوچ بکلری آقین وسایر
یکت ویکیلر جمع ایدوب غزا نیتنه دار الحربه سکوتمک
آقین در اوچ بکلری کندولر اشیوب اد ملرینه اقنجی
وسایر یکت یکیلر قوشوب دار الحربه کوندرمک
اگر آقین کمسنه لر بوز ویوزدن زیاده اولورسه
حرامیلق در بو ایکی قسمدن پنجیک النور واگر اوچ
بکلری کندولر اشیوب آدم کندرروب آقین
ادم یوزدن اکسوک اولورسه جته دن پنجیک النماز
واوچ بکلرینک وپنجیکجیلرک وطویجه لرک اغزی یعنی
قانونلری شوله وقت که امر ایله آقین وحرامیلق
اولا آقیندن وحرامیلقدن چیقان اوغلانلر دن
آقین بکلرندن وطویجه لردن واقنجیلردن وسایر
یکت یکیلردن مقدار اوغلان وار ایسه جمع اولنور
پنجیکجی معرفتی ایله یازیلوب دفتر اولنور اقین
بکی اوله اتیندن کندو کسی ایله چیقار دخی او
اوغلاندن یکرمی اوغلان ایله اغولنور وپنجیکجیلر
کندو قوزانجلری ایله چیقار دخی اوغلاندن بشجی
اوغلان ایله اغولنور وطویجه لرک معلوم ومعینلری
کندوسی لری ایله ومباشرلری ایله چیقار دخی
اوغلاندن بر اوغلان ایله اغولنور والحاق
حاللو طویجه لر داخی کندو رجیقار دخی
اوغلاندن ایکی کشی بر اوغلانله اغولنور و
اغولقدن زیاده کلان اوغلان اون یاشنده
اون یدی یاشنه تجاوز ایدنلوکه داخی بعضده
قابلیت اولو رایسه اولداخی النوب اسیر
صاحبنه هر اوغلان ایچون خزانه عامره دن

Celâl-zâde Kanunnâmesi (I), Süleymaniye Kütüphânesi, Reisülküttâb, No: 1004, Vrk. 1/b/-29/a

[illegible]

١٦٥ [illegible]

١٦٦ [illegible]

١٦٧ [illegible]

١٦٨ [illegible]

١٦٩ [illegible]

١٧٠ [illegible]

١٧١ [illegible]

١٧٢ [illegible]

١٧٣ [illegible]

Celâl-zâde Kanunnâmesi (I), Süleymaniye Kütüphânesi, Reisülküttâb, No: 1004, Vrk. 1/b/-29/a

١٧٤ [illegible]

١٧٥ [illegible]

١٧٦ [illegible]

١٧٧ [illegible]

١٧٨ [illegible]

١٧٩ [illegible]

١٨٠ [illegible]

١٨١ [illegible]

١٨٢ [illegible]

١٨٣ [illegible]

١٨٤ [illegible]

Celâl-zâde Kanunnâmesi (I), Süleymaniye Kütüphânesi, Reisülküttâb, No: 1004, Vrk. 1/b/-29/a

صورتی النسه اکر اقچه خاصه ایچون ویرر صورتی یا
ذلسه خاصه ایچون بش اقچه النور ملک ایدوکی ویا
وقف ایدوکی بلنمک ایچون صورت چقار رسم هر
نوبه بلنمز بش اقچه النور ومزرعه اولسه هر مزرعه
باشنه اکیشر اقچه النور

رسوم برات بکلربکیلر

۱۸۵ تیمار ویردکده بش بیک طقوز یوز طقسان طقوز
اقچه لق تیمارک براتی بکلربکی ویرور برا اقچه زیاده
اولوب التی بیک ویا دخی زیاده اولسه تیماری
درکاه معلادن ویریلوب براتی دخی قاپودن
۱۸٦ چقار برات رسمی بکلربکی بش اقچه النور تذکره
لو براتدن خاصه همایون ایچون کاغد امینی آلور
واندن غیری تذکره سوز تیماردن برات رسمی
بیکده بکلربکی بش اقچه خاصه ایچون تذکره امینی
الور فاما تذکره اقچه سی تذکره لو تیماردن او
لسون تذکره سوزدن اولسون بیکده اون
اکی اقچه تذکره امینی خاصه همایون ایچون
۱۸۷ الور وتذکره لوده اولسون تذکره سوزده
اولسون خاصه همایون ایچون تذکره امینی اون
۱۸۸ بش اقچه هر براتدن تاریخ اقچه سی دیو آلور وبراتده
براتده داخی بکلربکی ایچون اون بش اقچه مهر اقچه سی
۱۸۹ دیو النور دتذکره لو تیمارک براتی دفتردار
تاریخ ایلدوکی وقت تاریخ اقچه سی دیو التی اقچه
الور وتذکره سوزدن اوچ اقچه الورکندو ایچون
۱۹۰ فاما روم ایلی بکلربکیسی تیمار ویردکدن آز اکر
چوق هر بیکدن میری ایچون اون اکیشر اقچه
رسم النوب وهر تذکره دن عادت دوبداری
دیو اون اکیشر اقچه النور والتی اقچه داخی رسم
تاریخ النوب بش اقچه داخی رسم کتابت النور

بو جمله میری ایچون ضبط اولنور وبیکده اکیشر
اقچه چاوشلو واکیشر اقچه قاپوجیلر آلورلر ودوزدار
لودن داخی بیکده اون اکیشر اقچه میری ایچون
واون اکیشر اقچه دخی رسم دوبدار دیو اولدخی
میری ایچون آلنور چاوشلو وقاپوجیلو بیکده
ایکیشر اقچه الور ومصار کتخدالوندن چاوشلو
وقاپوجیلو اوتوزر اقچه آلورلر سایر سپاهی
طایفه سندن میری ایچون النور دخی اسلوب
اوزره النور وفقدن ارتق نسنه النماز

انا طولی بکلربکی

۱۹۱ تیمار ویردکدن آز اکر چوق هر بیکده اکی اقچه چاوش
واکی اقچه قاپوجیلر الوب ورسم تذکره دخی هر بیکده
اون اکیشر اقچه النور ورسم کتابت ورسم دوبدار
ورسم تاریخ ایچون داخی تیمار ویرلدکده اون بش
اقچه داخی فضله النورکلنز اما ذکر اولنان فضله
دخی بکلک ایچون ضبط اولنورکلنرر

۱۹۲ خزینه دار باشلونک هر اوچ ایدن بکوی اقچه لری
وارر دیو دکلری ارباب صنایع ویرورلر

۱۹۳ ویکیچری اغاسنک ویازیجی نک وشهرلوی باش
بچوقلری وار درکند وتحت ضبطلرنده
اولان طایفه دن دیو دکلرینه ویرورلر

درکاه عالی ینکیچریلرینک تیماره چیقماسی

۱۹٤ اتلو زعیمی اون التی بیک اقچه لق تیماره چیقا
کلنلرده زعیملرده داخی اون بیک اقچه لق تیماره
ینکیچری اغاسی تذکره ویرور واتلوسکنانک
وصولاقلرو اغابلوکی باشلیری ویایا باشلیری
کتخدالری وسکبان باشینک بلوکه باشلرینه اون
بش بیک اقچه لق تیمار ویریلوکلنزر واغابلوکی

Celâl-zâde Kanunnâmesi (I), Süleymaniye Kütüphânesi, Reisülküttâb, No: 1004, Vrk. 1/b/-29/a

١٩٥

١٩٩

٢٠٠

٢٠١

١٩٦

٢٠٢

١٩٧

١٩٨

٢٠٣

Celâl-zâde Kanunnâmesi (I), Süleymaniye Kütüphânesi, Reisülküttâb, No: 1004, Vrk. 1/b/-29/a

اون د دت بیك بوقاپوجی باشیسنه اون
ایکی بیك امیرآخورینه سکز بیك چاشنکیر باشیسنه
یدی بیك خزینه‌دار باشیسنه سکز بیك قاپوجیلر
کتخداسنه التی بیك علوفه‌جی باشیسنه سکز بیك
بش نفر ویوریسنه اون بیك ویریلور
بکلربکیلر ادملری قانونیدر
۲۰۴ کتخداسنه اون بیك قاپوجی باشیسنه سکز بیك
برقپوجی باشیسنه داخی یدی بیك امیرآخورینه
التی بیك چاشنکیر باشیسنه التی بیك علوفه‌جی باشیسنه
داخی التی بیك تاتاجی سنه التی بیك قاپوجی کتخداسی
بش بیك تیمار ... التی بیك خزینه‌دارینه التی بیك
وسوباشیسنه دخی التی بیك تیمار ایچون حکم
ویریلور
... فوت اولیجاق
۲۰۵ کتخداسنه التی بیك قاپوجی باشیسنه بش بیك
چاشنکیر باشیسنه درت بیك میراخورینه درت
بیك علوفه‌جی باشیسنه درت بیك ویریله ... سنه
بش بیك
بکلربکیلر فوت اولیجاق اوغلنه
۲۰۶ روم ایلی واناطولی بکلربکیلری اوغوللری
بر اولیجاق قوق بیك اقچه‌لق اولسه برینه یکرمی بش
وبرینه یکرمی بیك اقچه‌لق زعامت ویریلور زیاده
اولسه بو مقدار توزیع اولنور
۲۰۷ وبونلردن غیری بکلربکیلر وفات ایدوب
بر اوغلی اولسه اوتوز بش بیك اکر اولسه برینه یکرمی
بیك ویرینه اون بیك زیاده اولورسه
بو مقدار توزیع اولنور
سنجاقبکی اوغللری قانونیدر
۲۰۸ سنجاق بکی اوغوللرینه یدی یوز بیك اقچه تصرف
ایده‌ن بکلر فوت اولوب برادرلان بیوك

اوغلنه اوتوز بیك کوچك اولورسه برابنجه اون
بش بیك اقچه‌لق تیمار نصب اولنور جبلو ایله
اوغلی اوچ اولورسه بیوکنه اون بش بیك
کوچکنه اون بیك تیمار ویریلور
۲۰۹ بشیوز بیکدن یدی یوز بیکه وارنجه سنجاق
تصرف ایدن فوت اولسه بر اولان بیوك
اوغلنه بر اولورسه یکرمی بش بیك اوچ اولورسه
بیوکنه اون بیك کوچکلرینه طقوز بیك اقچه‌لق
تیمار ویریلور صغیر اولورسه جبلوسن
اشدرمك اوزره بو مقدارك نصفی ویریلور
اوچیوز الی بیکدن بشیوز بیکه وارنجه سنجاق
تصرف ایدن فوت اولسه بیوك اوغلنه
اسه یکرمی بیك اوچ اولورسه بیوکنه
اون بیك کوچکلرینه طقوز بیك صغیر اولورسه
جبلوسن اشدرمك اوزره بو مقدارك
نصفی ویریلور
۲۱ اوچیوز بیکدن بشیوز بیکه وارنجه سنجاق
تصرف ایدن فوت اولسه بیوك اوغلی کر برادر
اولا یکرمی بیك اوچ اولورسه بیوکنه طقوز
بیك کوچکلرینه یدی بیك صغیر اولورسه جبلو ایله
بو مقدارك نصفی ویریلور
۲۱۱ یوز الی بیکدن اوچیوز بیك قلیچ سنجاغی
متصرف اولان فوت اولوب اوغلی بر اولسه
اون بش بیك اوچ اولورسه بیوکنه سکز بیك صغیر
ایسه التی بیك صغیر اولوب بر اولورسه
اون بیك اقچه اوغللری ایکی اولوب بری بالغ
وبری صغیر اولورسه بیوکنه اون بیك

Celâl-zâde Kanunnâmesi (I), Süleymaniye Kütüphânesi, Reisülküttâb, No: 1004, Vrk. 1/b/-29/a

صغیرنه یدی بیک دیولور

بونلارک اوغوللرینک اکر تیمارلری وارایسه ٢١٢
نقصانی ایرشدوریلر زیاده ایسه ویاخود
بدلی ایسه اعلاسنه ترقی بش بیک اوسطنه درت بیک
ادناسنه اوج بیک دیولور

آدیا سنجاقی بکلرینک اوغللری زعما اوغوللری ٢١٣
قیاس اولنور

قانون قضاة ٢١٤

بوقاضیلق حاصلی هربیک خانه ده اون ٢١٥
اقچه تخمین اولنوب انوکا اوزرینه حاصل
قیلانور

رسم برات قضاة

خاصة ایکون رسم برات ایلوغی قاضی ٢١٦
عسکر عشرماهی رسم چاوش برایلوغک
ثلثی رسم بواب برایلوغک ثلثانی تدریس
وامامت وخطابت ده چاوشک وبوابک
دخلی یوقدر رسمنه المازلر

بکلربکیلوک جلوس بابنده

دیوان عالی ده اولان قانون نامه ده بو ٢١٧
وجهله یازیلوب شرح وتفصیل اولنمشدر که
سابقا سلطان بایزید وسلطان جهانکیر
دوکوننده چاوش باشی اجلاس
بابنده رئیس الکتاب رجب چلبی
مرحومدن بو وجهله تذکره المشلر
دیرکه ذکر اولنور

روم ایلی . اناطولی . جزایر
جزایر غرب . بدون . قرمان
روم . ذوالقدریه . ارض روم
شام . دیار بکر . مصر
یمن . بغداده

٢١٨ اول زمانده جلب بکلربکیلک اولمایوب
عسکره اولماغین اول دفترده شامک
التنه ودیاربکر اوزرینه یازلمش ودخی
مصرک اوزرینه یازلمش بغداددن
صکره بصره وشهرزول وحبش
وطرابلوس مغرب بوذکر اولنان
بکلربکیلکلر صکره دن اولماغین دیوانده
اولان قانون نامه ده بو ترتیب اوزره
قید اولنمش اما ارالرنده ذات وزمان
تقدمی وتأخری داخی رعایت اولنمشدر
دیو قید اولنمش تحریر ان سعونده احمد
پاشا وزیر اعظم ایکن فرمان صوبی اوزرنه
دیوان عالی اولوب بکلربکیلردن قرمان
بکلربکیسی اولان خادم علی پاشا واناطولی
بکلربکیسی جنابی پاشا دیوانده
جمع اولوب علی پاشا سابقا اناطولی بکلر
بکیسی ایدوم دیو جنابی پاشایی تقدیم
ایلدی کمسنه نسنه دیمدی دیو شرح اولنمشدر

§. 4- CELÂL-ZÂDE KANUNNÂMESİ (II) (2)

I- *NÜSHALARI VE HUKUKÎ TAHLİLİ*

Celâl-Zâde Kanunu diye kütüphânelerde nüshaları bulunan bir diğer Kanunnâmeyi de *Celâl-zâde Kanunnâmesi (II)* adı altında neşredeceğiz. Kanunnâme, "Fevt olan kimesnenin yerlerini ve çayırlarını..." diye başlamaktadır. Kanunnâmenin yazma kütüphânelerde çok sayıda nüshası bulunmakla birlikte, bizim neşre esas aldığımız dört önemli nüshası şunlardır:

1) *Süleymaniye Kütüphânesi, Es'ad Efendi, No: 851, Vrk. 23/b-48/*'da bulunmaktadır. Neşre esas alınan bu nüshanın hattı güzeldir ve hâşiyeleri de doludur.

2) *Süleymaniye Kütüphânesi, Es'ad Efendi, No: 3812*'de bulunan nüsha da aynı muhtevâya sahiptir. Dikkat çekici olan nokta, bu kanun mecmuasında, hem birinci ve hem de ikinci Celâl-zâde Kanunnâmelerinin nüshalarının bulunuşudur.

3) *Süleymaniye Kütüphânesi, Erzincan, No: 144, Vrk. 1-2*'de Kanunnâmenin ilk sayfaları yer almaktadır.

4) *Süleymaniye Kütüphânesi, Harput, No: 283*'deki nüshadır ki, bu kanun mecmuasında, hem birinci ve hem de ikinci Celâl-zâde Kanunnâmelerinin nüshaları bulunmaktadır.

Kanunnâmenin muhtevâsına ve hukukî tahliline gelince, bu Kanunnâme muhtevâ itibariyle birinciye benzemektedir. Muhtevâdan anlaşıldığına göre, Kanunnâmenin aslı celâl-zâde tarafından tedvîn olunmuştur; ancak daha sonraki tarihlerde tanzim ve tertip olunmuştur. Çünkü Kanunnâme içinde daha sonraki tarihlere ait kanun hükümleri bulunmaktadır. Yine Kanunnâmenin temel konusu, mîrî arazi, mîrî arazinin intikâli, tîmâr, ze'âmet, yaya, müsellem, voynuk ve benzeri konulardır. Bu konuların şer'î dayanağı defalarca izah edildiğinden tekrara girmiyoruz. Kanunnâmenin hâşiyelerinde yer alan fetvâlar ve daha sonraki dönemlere ait fetvâların tamamını dipnotta göstermeyeceğiz. Zira birbirinin tekrarı mahiyetindedir.

Bu Kanunnâme, tesbitlerimize göre henüz neşredilmemiştir ve daha sonra neşredeceğimiz Kanun-ı Cedid'e de önemli derecede kaynaklık etmiştir.

II- CELÂL-ZÂDE KANUNNÂMESİ (II)'NİN TAM METNİ

1. *Fevt olan kimesnenin yerlerini ve çayırlarını* oğulları meccânen zabt etmek üzere hükm-i şerif verilür. Sipahi elinde temessük yokdur diyemez ve lâzım dahi değildir. Oğluna tapu olmaz, sâir emlâk gibi intikâl eder.

Eğer oğlu yoksa mutasarrıf olduğu çayırları ve yerleri tapuya müstehak olur. Kızı var ise gerek sağîre ve gerek kebîre on seneye değin bîgaraz kimesneler takdir ettiği *tapuy-ı mislî* ile alur. On sene mürûrundan sonra alamaz deyü hükm verilür.

Ol dahi yoğ ise baba bir er karındaşı içün *hakk-ı tapu* verilür. Ol dahi on seneye değin alur, li eb ve liebeveyn karındaşları bu husûsda beraberlerdir. On sene mürûrundan sonra alımaz deyü hükm-i şerif verilür. Amma karındaşlar içün hakk-ı tapu yokdur.

Ol dahi yoğ ise hakk-ı tapu yurd üzerinde sâkine olan hemşiresinindir. Beş seneye değin hakk-ı tapu vardır. Eğer yurd üzerinde sâkine olmazsa veya beş sene mürûr etdiyse alımaz.

Ol dahi yoğ ise hakk-ı tapu babasınındır. Ol dahi yoğ ise vâlidesinindir. On sene sâkin olurlar deyü hükm verilür.

Ba'dehüm hakk-ı tapu müşâ'ıyyet üzere müşterek tasarruf edenindir. Müşterek içün beş seneye dek *hakk-ı taleb* vardır.

Ol dahi olmayub ol yerin içinde mülk eşcârı kime *intikâl* ederse anındır.

Ol dahi yoğ ise ahâli-i karyeden yere zarûreti olan kimesnenindir; bir seneye de; bir sene geçmiş ise alımaz. Ahâli-i karyeden hârice verilmek hilaf-ı kanundur.

2. Bu mezbûrâttan birisi yoğ ise *sâhib-i arz* muhtârdır; dilediğine *tapu* ile verir. Amma sâhib-i arz alıkoyub yahud oğluna vermesi memnû'dur deyu emr-i âli sâdır olmuşdur.

3. Bilâ veled-i zükûr fevt olan kimesnenin kızına ol yeri tapu ile al deyü teklif olundukda almadan fâriğ olmağla müteveffânın lieb karındaşı hakk-ı tapu benimdir deyü alınağa kâdir değildir. Sâhib-i arz muhtârdır; dilediğine verir. Hemân kızına teklif olunur deyü hükm verilür.

4. Vâlideden yer oğluna meccânen intikâl etmez. Lâkin on seneye dek tapu ile alur deyü hükm verilür. Ve kızına tapu ile bile verilmez. Sâhib-i arz muhtârdır; dilediğine tapu ile verir deyü hükm verilür.

5. Kız karındaşı yeri kezâlik karındaşına tapu ile verilmez. Sâhib-i arz muhtârdır; dilediğine verür.

6. Mürd olan zimmînin yerleri müslim oğluna intikâl etmez deyü hükm verilür.

7. Ammizâdeye dahi tapu ile yer verilmez.

8. *Sığârın yeri* mu'attal kalmağla tapuya müstahak olmaz. Sığârın yeri âhara verilse ba'del-bülûğ on seneye dek alur.

9. Yaylak ve kışlak ahkâmı sâir arâzî gibidir.

KANUN

10. *Deyn* içün yerleri fürûht olunmaz der zaman-ı *Hamza Paşa*. Mirîye veya gayrıya *medyûn*en fevt olan kimesnenin yerleri fürûht olunub deynine verilmez.

Ve bir kimesne dahi gelüb ben ol deyni edâ eyledim deyü ol yerleri alımaz. Eğer mülk metrûkâtı var ise andan edâ olunur, yerlere dahl edemezler deyü bin on senesinde (1010 Senesi) bu minvâl üzere hükm-i şerif verilüb hemân oğluna intikâl etmek kanundur. Eğer fürûht olunsa sonra oğlu meccânen taleb ederse alur deyu hükm-i şerif verilür.

KANUN DER BEYÂN-I RESM-İ TAPU

11. Eğer dâhil ra'iyyet ve hâric ra'iyyet bir karyeden sâhib-i arz ma'rifetiyle yeniden düzen kurub damlar binâ eylese, a'lâsından elli akçe ve evsatından otuz akçe ve ednâsından yirmi akçe dam tapusu alınmak kanundur. Eğer sâhib-i arzın izni olmadan binâ olunsa sâhib-i arz muhtârdır; dilerse kanun üzere tapusını alur, dilerse kal' etdirür. Eğer evvelden dam yeri olub harâb olmağla sonra binâ olunsa nesne lâzım gelmez.

12. Ve zirâ'at ve hirâset olunur tarlaya sâhib-i arz ma'rifetiyle yeniden *dam*lar binâ olunsa sâhib-i arz kanun üzere dam tapusun alur.

Ve hem ol tarla zirâ'at ve hirâset olunduğu takdirce öşr ve resimden bir senede ne hâsıl olursa ana göre mukâta'a takdir olunub mukâta'asın dahi alur.

Eğer ol sâhib-i arz gidüb yerine gelen sâhib-i arz on sene mürûr etmiş değil ise dilerse kal' etdürür, dilerse hâli üzere yine ibkâ eder. Eğer on sene mürûr etmiş ise ol dahi mukâta'asın alur. Zira yerde on yıllık da'vânın istima'ı memnû'dur.

AHVÂL-İ ASKERÎ

13. *Eshâb-ı menâsıb* ve sâir askerî halkı erbâb-ı tîmâr toprağından zirâ'at ve hirâset ile öşr ve resmlerin verirler.

Amma yeniçeri tâifesi şol yerlere ki, kadimî re'âyâ yerleri olmayub ve ra'iyyet tasarrufunda iken ol yerlerden resm alınmayub ve Defter-i Cedid'de dahi hâsıl kayd olunmayub hâlî yerlerden baltalarıyla açtıkları yerlerden heman öşr verirler. Sâlâriyye ve resm-i ziyâde ki, yer kulluğıdır, anları vermezler. Eğer kadimî re'âyâ yerlerini tasarruf ederlerse öşr ve resmlerin ra'iyyet gibi verirler kanundur.

AHVÂL-İ MA'ÂDİN

14. *Demür ma'den*in defterde öşri hâsıl yazılsa ol ma'denden hâsıl olan demürün defter mûcebince öşri alınur. Ol ma'denden çıkan toprağı rençber tâifesi kal ede-gelmedikleri yere dahl olunsa men' olunur. Kadimden nice olmuş ise yine ol vecihle amel olunur.

AHVÂL-İ KÜRE

15. Ocakları defterde hâsıl yazılsa eğer sûret-i defterde veya ol vilâyet kanunnâmesinde bir ocaktan ne miktar nesne alındığı sarâhatle yazılmış olsa, ol demürci ocakların işleyenlerden defter mûcebince resm-i küre alınur. Eğer sarâhaten nesne ta'yin olunmamış ise, kadimden her ocaktan ne mikdâr nesne alına-gelmiş ise ana göre alınur.

Ve kadimi işlenen *ocak*larda işleyen kimesneler her ocakdan ocak başına resm verilmek içün beş-on kişi bir ocakda işleyüb kadimden amel oluna-gelen ocaklar battâl olsa, men' olunub kadimden amel oluna-gelen ocakda işledilür. Deftere göre kime hâsıl kayd olunmuş ise, anın ma'rifeti olmadan yeniden demürci ocağı vaz' olunamaz. Olursa men' olunur.

16. *Mer'â* zirâ'at olunsa yine mer'â olmak üzere hükm olunur. Bir kışlağın yahut yaylağın kadimden mahsûs ve müstakil davarları yürüyüb otundan ve suyundan intifâ' ede-geldikleri mer'â yerlerin ba'zı kimesneler zirâ'at eyleseler, men' olunur. Kadîmle amel olunmak içün ahkâm-ı şerife verilür.

Kadîmî mer'a yerleri zirâ'at olunursa davarları yüriyecek yer kalmamak lâzım gelür. Cümleden mukaddemdir. Cebren zirâ'at olunsa dahi yine kışlak ve yaylak mer'âlığı içün hükm olunur. Meğer ki, ol yaylağın hâlî ve kûhî yerleri olub sâhib-i arz izniyle açılub zirâ'ate kâbil yer ola, ol vakit dahl olunmamak gerekdir deyu hükm-i şerif verilür; kanundur.

17. *Üç sene boz kalan yer*i sipahi tapu ile verir. Bir kimesne tasarruf ettiği yerlerini üç sene alet-tevâlî bilâ-özr boz ve mu'attal eylese, sâhib-i arz tapuya vermek kanundur. Eğer emânete kodum deyü da'vâ ederse iltifât olunmaz deyü ahkâm-ı şerife verilür, kanundur.

18. Kezalik *kûhî yer* sâhib-i arz toprağından kûhî yerleri bir kimesne baltasıyla açmak içün tapulayub üç seneye dek açdıysa febihâ ve illâ sâhib-i arz âhara tapuyla verür. Bu makûle kûhî yerde bilâ mâni' kaydı özr olunmaz kanundur.

19. Emânet kodığı yeri üç senede bir haberi gelür sipahi tapuyla veremez. Bir kimesne tasarrufunda olan yerini bir kimesneye emânete sipariş edüb ba'dehû âhar diyâra gidüb emâneti olan kimesne ol yerleri zirâ'at ve hirâset edüb ve âhar diyâra giden kimesnenin daima sıhhati haberi ve mektûbu her üç senede bir gelir iken sâhib-i arz âhar diyâra gitmiştir, ol yerleri tapuyla âhare veririm deyü nizâ' edemez. Amma âhar diyâra giden kimesnenin sıhhati haberi gelmeyüb nâ bedîd olmuş ise, sâhib-i arz ol yerleri tapuyla âhara vermek kanundur, hükm verilür. Mutasarrıf emânet yerleri on sene tasarruf eyledim deyü nizâ' edemez.

20. Bir kimesne yerlerin emânet bir kimesneye verüb ol dahi on seneden ziyâde zabt ve öşr ve resmin sâhib-i arzına verüb ba'dehû gelüb yerini almak istedikde on seneden ziyâde tasarrufun olub ve öşr ve resmin sâhib-i arza verdim deyü nizâ' edemez. Emânette zaman olmaz, her ne kadar zaman geçse yine geldikde almak kanundur deyü **Tevki'î Celâl-zâde** hükm vermişdir.

21. *Odunluk* tapuya verilmez. Verilse yine odunluk olmak üzere hükm olunur. Bir subaşının veya sipahinin tîmârı sınurında odunluk olub ba'zı kimesneler ol odunluğu sipahiden veya subaşıdan tapuyla aldık deyü nizâ' eyleseler, odunluk kimesnenin mülkü olmaz ve tapulanmaz. Şöyle ki, ol yerleri odunluk olub şimdiye dek halk ondan odun kat' ede-gelmiş olalar, ol kimesneler tapu ile alub kendülere mahsus etmiş olsalar, ellerinden alınub yine umûmen halka hükm olunmak kanundur.

KANUN DER HAKK-I ÜCRET-İ MÜBÂŞİR

22. Bir kimesnenin bir kimesne zimmetinde olan akçesini tahsil eden *mübâşir* eğer ibtidâdan ücret kavl ettiyse anı alur. Etmedi ise şehr içinde olandan binde beş akçe alur. Şehirden taşra mesâfe-i vasatta Akşehir ve Konya gibi binde on akçe alur. Mesâfe-i ba'îdede ise Haleb ve Şam gibi binde on beş akçe alur. Eğer mesâfe gayet ba'îd ise Basra ve Lahsa ve Bağdad ve Yemen gibi binde yirmibeş akçe alur. Ve bilcümle otuza varınca ücret alınağa mesâğ vardır deyü *Ali Efendi*'den sual olundukda merhûm *Celâl-zâde*'den bir vecihle telakki eyledik deyü cevâb verildi.

23. Defter-i sipahiye *hâssa çiftlik* kayd olan bir bağ gars olunsa kal' olunmaz. Sipahiler defterde hâssa yazılub kadimden hâssalık üzere tasarruf oluna-gelen yerlere bağ gars olunsa sonra hâssa çiftliğimdir deyü kal' etmek câiz değildir, rub'-ı hâsılın almak kanundur deyü *Hamza Paşa* hükm-i şerif vermişdir.

BU KANUN HÂSSA ORMAN VE DEĞİRMEN VE ÇAYIR VE YERLER BEYÂNINDADIR

24. Bir sâhib-i arza defter-i cedîdde hâsıl kayd olunan *orman korusı* ol sâhib-i arz zabt etmek istedikde ba'zı kimesneler senden mukaddem olan sâhib-i arzdan aldık deyü nizâ' eyleseler; eğer ol mukaddem olan sâhib-i arz kendü zamanında vermiş ise alınmaz. Eğer kendü zamanında vermiş değil ise kendi zabt eder. Dilerse âhara verüb zabt etdirmek kanundur. Hâssa değirmen ve hâssa çayır ve yerlere bu minvâl üzere hükm verilür.

25. *Hüdaî ağaçlar* arza tâbi'dir. Bir kimesne tasarrufunda olan tarlalarını ma'rifet-i sâhib-i arzla bir kimesneye hakk-ı tasarrufunu tefvîz edüb mezbûr dahi alub ol tarlaların içinde nâbit olan hüdâyi ceviz ağaçları ile zabt ederken sonradan şirrete sâlik olub hîn-i tefvîzde ol hudâyi ceviz ağaçları zikr olunmadı, ceviz ağaçların ben zabt ederin deyü nizâ' eylese, hüdâyî eşcâr arza tâbidir, gayrı da'va edemez. Alan kimesnenin elinde kalır kanundur, hükm-i şerif verilür.

KANUN-I DİĞER

26. Mukaddemâ *bağçe* olan yerlerin eşcâr-ı müsmiresi kalmayub içine saban girüb zirâ'at ederler iken ol yerler üç sene alet-tevâlî bilâ mâni' boz ve hâlî kalub tapuya müstehık oldukda bir kimesne sâhib-i arzdan tapu ile alub zirâ'at eylese, hâlâ ol yerlerin içinde hüdayî ceviz ağacı nâbit oldukda, eski sâhibi ol yer mukeddemâ bağçe idi tapuya müstehak olmaz ve içinde ceviz ağaçları vardır deyü nizâ' edemez. Hüdâyî ağaç yere tâbi'dir, tapu ile alan zabt eder deyü *Tevki'î Hamza Paşa* emir vermişdir.

27. Sipahi *ta'şîr*insüz mahsûl kalkmaz. *Sâhib-i arz* tîmârı toprağında olan mahsûl sâhib-i arzın kendü veya vekili mevcud ve hâzır iken ta'şîr etmeden mahsûlü harman yerinden kaldırmazlar. Amma sâhib-i arz olanlar dahi kendü veya vekili hâzır ve mevcûd bulunmak kanundur.

28. Öşri alınub saban yüriyen tarla eşcârı meyvasının öşri alınur. Bir sâhib-i arzın tîmârı toprağında saban yürür tarlaları içinde meyve eşcârı olub hâsıl olan terekesinden öşr vermekle meyve ve eşcârından dahi sâhib-i arz öşr alur, kanun-ı kadîmdir, hükm verilür.

29. Sipahi bir yeri verdikden sonra *gabn* vardır deyü tekrar döndürmez. Sipahi müstehıkk-ı tapu olan yeri tapu ile verüb akçesin aldıktan sonra *gabn-i fâhiş* ile vermişim, tekrar tapu ile veririm deyü nizâ' edemez, ibtidâki tapu ile amel olunur.

KANUN-I ÖŞR-İ BAĞÇE

30. *Mülk bağçe*sine saban koyub zirâ'at eyleyen kimesneden sâhib-i arz öşr almak kanundur. Mülkdür deyü nizâ' edemez. Saban giren arz mîrîdir; tapu ile verilür deyü hükm verilür; der zaman-ı **Hamza Paşa**.

31. *Nâbedîd olan kimesne*nin katil da'vâsı istimâ' olunmaz. Bir karyeden bir kimesne nâbedîd oldukda katli ta'şîr-i sipahi veya bir kimesne elinde veya mecrûhan meyyiti bulunmadıkça katl da'vâsı istimâ' olunmaz deyü hükm verilür, kanun-ı kadîmdir.

32. Hâric re'âyâ toprak sipahisine toprağında hâsıl ettiği *bâl öşri*ni verir. Bir sipahinin veya gayrinin defterlü re'âyâsı olmayan hâric re'âyâ kovanlarını bir sâhib-i arz toprağına götürüb bal hâsıl etdükde, ol sâhib-i arz öşr taleb eyledikde ben senin re'âyân değilim deyü nizâ' edemez. Hâsıl olan baldan ol sâhib-i arz öşr almak kanundur. Bu husûsda defter lâzım değildir.

KANUN-I DİĞER

33. Bir sancakdır ki, Defterde *kovandan öşr* yazılsa kimin toprağında bal ederse öşr anındır. Sâhib-i ra'iyyet kendü toprağında bal etmedikce ra'iyyetim kovanıdır (deyü) öşr alamaz. Amma öşr yazılmayub resm yazılsa sâhib-i ra'iyyet kendü ra'iyyetinin ne denlü kovanı olursa, toprağında bal etsün etmesün, takdir

edilen resmi alur. Ve ol resmi alınan kovan kimin toprağında bal ederse öşrin ol alur.

34. *Râhib-i muhâlit* ve gayr-ı muhâlit defterde yazılu zimmî ra'iyyet sonradan papaz olub ehl-i kesb olsa harâc ve ispençesi alınur. Amma *râhib-i gayr-ı muhâlit* olub deyre mülâzemet etse ve ma'işeti tasadduk-ı nâs olsa, hiç bir nesne alınmaz deyü emr verilür, kanundur.

SEYYİD-İ SAHÎH'UN-NESEB

35. Defterde yazılu ra'iyyet biz Seyyid'iz deyü resm-i bennâkların vermekde nizâ' eyleseler, eğer sahih'ün-neseb *Seyyid* olub ellerinde *İstanbul Nâkibi*nden temessükleri ve şecereleri var ise Defterde ra'iyyet yazıldığına i'tibâr yokdur. Eğer yok ise defter mûcebince resm-i bennâkları alınur.

36. Bir ra'iyyet karyesinden âhar karyeye kalksa, defterde yazılu ra'iyyet kadîm karyelerinden kalkub âhar karyede tavattun eyleseler, on seneden beride ise kadîm karyelerine gönderilür. Eğer on sene mürûr ettiyse kaldırılmaz. Oturdukları yerde âhare ra'iyyet yazılmadıysa Defter mûcebince sipahi *resm-i ra'iyyet* alur. Amma derbend ve evkâf re'âyâlarında kanun icrâ olunmaz. On sene mürûr ettiyse de elbette hıfz ve hirâset içün kaldırılur ve kıbtiyânı tutub kendü cemâ'atına katmak kanundur.

HER EŞYÂNIN HASÂDINA MÜTE'ALLIK KANUNDUR

37. Tereke erişüb kemâlin bulub biçilmek câiz olduğu zaman *vakt-i hasâd*dır; biçilmek ve harman olmak lâzım değildir.

Hasâd-ı çeltik, çeltik erişüb kemâlin bulub biçilmek câiz olan zamandır.

Hasâd-ı daru ve çavdar ve alef, daru ve çavdar ve alef erişüb kemâlin bulub biçilmek câiz olan zaman-ı mu'teberdir.

Hasâd-ı penbe, penbenin kozağı kemâlin bulub ağzın açub penbe aşikâr olduğu zaman mu'teberdir.

Hasâd-ı bakla ve burçak ve mercimek ve böğrülce ve sisam bu mezkûrât erişüb kemâlin bulub yolunmaya kabiliyyet geldiği zaman mu'teberder.

Hasâd-ı zeytûn, zeytün kemâlin bulub silkmeğe kabiliyyet geldiği zamandır.

Hasâd-ı şire, üzüm erişüb kemâlin bulub tekneye girüb sıkılduğı zamandır. Ve resm-i bağ yazılan yerde üzüm kesilüb sepete girmek câiz olan zamandır.

Hasâd-ı bostân fevâkih-i muhtelife mezbûrler erişüb kemâlin bulub devşirilmek câiz olan zamandır.

Hasâd-ı kendir ve kettân mezbûrlar kemâlin bulub yolunduğı zamandır. Ve kezâ za'feran hasâd-ı gönüll ibrişim bu çeğidir, ibrişim erişüb kaynamak câiz olan zamandır.

Hasâd-ı haşhaş, afyon devşirmek câiz olan zamandır.

Hasâd-ı kovan sağılmak câiz olan zamandır.

Âsiyâb ve hınzır resmi cem'i zamanı harman getürüldüği zaman i'tibâr olunur.

Ve resm-i bennâk ve resm-i mücerred ve ispençe ve çift resmin cem'i zamanı Mart ibtidâsıdır. Ol gün kimin tahviline düşerse Mart mahsûlü cümle anındır.

Âdet-i ağnâm cem'i zamanı mayıs içinde sayılur, ol zaman mu'teberdir. Hâlen Mayıs evveline itibâr olunur. Koyun tamam dölün dökdükden sonra kuzusuyla add olınur.

Hasâd-ı otlak çayıra orak girdiği zamandır.

Resm-i dühân cem'i zamanı hâriç re'âyâdan olub bir karyede sâkin, öşr ve resm vermeyen re'âyânın evlülerindan altışar akçe alınur, mücerredlerden alınmaz. Kış eyyâmında alınur. Hâneden alınmaz, adam başına alınur.

At çeken resmi, güz mevsiminin âhiri olmak halka muvâfıkdır. Hasâd-ı vaşak ve zerdeva ve tilkü ve sansar ve kurt ve çakal zikr olunan derilerin cesedi husûsunda i'tibâr rûz-i Kasım'dır.

Hasâd-ı tût kemâlin bulub devşirildiği zamandır. Harâcı ol zaman alınur.

Ağıl resmi koyun dölü için ağıla girdiği zaman mu'teberdir. Üçyüz koyundan kanun üzere beş akçe alınub min ba'd ziyâde alınmaya.

Hasâd-ı otlak hakkı erişüb da'vâr intifâ' etmeye geldiği zamandır. Öşr ve resm vermeyenlerden otlak hakkı alınur. Ve kışlak hakkı, zamanı zemherirdir. Zemherirde kimin toprağında bulunursa ol alur.

Ve *yaylak hakkı*, ot erişüb intifâ'ı vakti alınur.

KANUN-I ÖŞR-İ BAĞ VE BOSTAN VE MEYVE VE RESM-İ BAĞ

38. Hâsıl yazılan yerde eğer mezbûrlardan defterde öşr mukayyed ise üzüm ve sâir fevakih erişüb kabiliyyet geldiğinde kimin tahvilinde vâki' ise ol zaman i'tibârı kanundur.

OTLAKDAN VE YAYLAKDAN NE MİKDAR RESM ALINUR?

39. *Resm-i yaylak ve kışlak* defterde hâsıl yazılmak lâzımdır. Yazılmadığı takdirce ol kışlak ve yaylağa her kim çıkub kışlayub ve yaylayub otundan ve suyundan intifâ' edenlerden tahammüllerine göre resm alınmak kanundur. Defterde yazılan resmi ver deyü nizâ' edemez. Bu babda i'tibâr tahammüle göre resm alınur, mûcebince alınmaz.

40. *Otlak kanunı* budur ki, hâricden kimesneler koyunlarıyla otlak zamanında gelüb otundan ve suyundan intifâ' edüb öşr ve resm gibi nesne vermezler ise, ol

mâkûlelerin üçyüz koyunları bir sürü add olunub a'lâ sürüden bir koyun ve evsatından bir şişek ve ednâsından bir toklu otlak hakkı alınmak kanundur.

MESÂHA

41. Ba'zı çiftlikler toprağında nizâ' olunsa, Hazine-i Âmire'de mahfûz olunan iki başı mühürlü urgan verilüb vilâyet kâdîsi ol diyarın müsin ve mu'temedünaleyh *ehl-i vukûf* adamlarıyla anın gibi yerlerin üzerlerine varılub mesâa eylemek içün **Celâl-zâde** zamanında hükm verilmişdir.

42. Arzda ispençe hîn-i tahrirde bir kâfirin tasarrufunda olan yerleri sâhib-i arz tîmâra ispençe yazıldı ise halen ol mutasarrıf olanlar gerek müslim ve gerek avret yine ispençe verür deyü **Celâl-zâde** zamanında hükm-i şerif verilmişdir.

43. *Tahvîl* ve tarih ve hasâd i'tibar olunmayub belki hizmete i'tibâr ve şuhûra taksim olanlardır.

Müderris ve dizdâr ve kethüdâ ve hisâr eri ve mütevelli ve mü'ezzin ve türbedâr ve zâviyedâr ve köprü ra'iyyetleri ve nâzır ve câbi ve kal'alarda başlu ağası ve imâm ve hatîb mezbûrların mahsûlleri senevî ise ba'del-azl şuhûra taksim olınub azline gelince olan olan ayların vazifelerin alırlar. Mezbûrların mâ'adâsında hasâd i'tibâr olunur.

KANUN DER HAKKI EKİNLÜ BENNÂK VE CABA BENNÂK VE SÂİR RÜSÛM-I RA'İYYET

44. Bir *ra'iyyet* defterde bennâk yahud mücerred yazılsa ya yazılmasa sonradan *bütün çift* ve *nîm çift* veya ekal yere mâlik olsa, tekrar vilâyet yazılub tasarrufunda olan yerler Defterde üzerine yazılıncaya dek eğer evlü ise resm-i bennâkın ve tasarrufunda olan yerin resmin verir. Eğer kâr ve kesbe kâdir mücerred ise hem resm-i mücerredin ve hem mutasarrıf olduğu yerin resmin verir. Amma hîn-i tahrirde bir ra'iyyetin elinde bütün çiftlik bir yer bulunsa üzerine kayd olundukda ol ra'iyyetden tamam *resm-i çift* alınur, bennâk alınmaz. Amma ol çiftliğe sonradan mutasarrıf olanlardan resm-i bennâk ve resm-i çift alınur.

45. Ve bir ra'iyyetin elinde nîm çiftden ekal bir mikdâr yer olsa, Defterde *ekinlü bennâk* yazılur, on sekiz akçe alınur. Amma tasarrufunda yerleri olmasa ana caba bennâk derler; evlülerden on iki akçe ve kâr ve kesbe kâdir mücerredlerden altışar akçe alınur. Amma muharrer üzerine yer olmayan ra'iyyet üzerine bütün çift veya nîm çift yaz(ıl)mış olsa hilâf-ı kanundur, amel olunmaz.

46. İki öküz bir *çift*dir. İki zola bir öküzdür.

47. Ve hâric ra'iyyet elinde bulunan yerler üzerine *zemin* deyü yazılmak kanundur.

48. Ve padişah kulı elinde bulunan yerler kulları deyü yazılmak lâzımdır. *Kul tâifesi*nin ra'iyyet gibi defter üzerine kanun-ı kadîm değildir.

49. Ve ba'zı nâ ehil muharrirler *Kocaili Sancağı*nda bir çiftliği nice kıt'a eyleyüb ikişer ve üçer ve beşer ve onar akçelik tutar ra'iyyet üzerine yazmışlardır. Böyle yazılmak ise hilâf-ı kanundur. Zira bir karyenin kaç çiftlik yeri vardır, ma'lûm olmaz. Bütün çift bu tarikle bozulur.

KANUN DER HAKK-I RE'ÂYÂY-I SÂKİN BİŞ-ŞEHİR VE KASABA

50. Ra'iyyet tâifesi hâneye yazılmak ve şehir ve kasabada on yıl ve dahi ziyâde sâkin olmağla *rüsûm-ı ra'iyyet*den halâs olmaz. Amma vilâyet yazılub mühürlü defter olsa ra'iyyetlikden çıkarılır, şehirlü gibi olurlar. Ve mukaddemâ karye iken sonra kasaba olmuşdur, ol asıl kasabaların ahalisi defterde ra'iyyet yazılub üzerlerine resm-i çift ve bennâk ve resm-i mücerred takdir olunmuşdur. Ol asıl kasabalarda hîn-i tahrirden mukaddem on seneden ziyâde sâkin ve mütemekkin bulunmağla ol kasabanın ra'iyyeti olmuş olur. Her kimin ise resm-i ra'iyyeti ol alur.

KANUN DER HAKK-I ÇİFT BOZAN

51. *Defterlü ra'iyyet tâifesi* tasarrufunda olan zirâ'ata sâlih ve hâsıl verir yerlerin bilâ mâni' boz ve hâlî koyub âharIn toprağını zirâ'at eylese tenbih olunub men' olmazsa zecr ile iki öşr alınur. Biri sâhib-i arzın ve biri sâhib-i ra'iyyetin. Amma âhar toprağında bağ gars eylese iki öşr alınmaz. Lâkin garsden men' olunur. Bu iki kanun vaz'ına sebeb oldur ki, bu makûle çift ve çubuğı bozan ra'iyyet ikiden hâlî değildir: Ya vara âhar toprakda zirâ'at ede veyahud âhar san'ata meşgul ola. *Çift bozan resmi* alınur. Ve eğer âhar toprakda zirâ'at ederse iki öşür alınub lâkin çift resmi alınmaz. Amma ol yerlerini hâlî komayub âhar toprakda dahi varub zirâ'at eylese iki öşr alınmaz deyü merhûm **Celâl-zâde** hükm-i şerif vermişdir, kanun-ı kadimdir.

52. *Sebze*den öşr alınur. Tîmâr sipahisi karyesi toprağından ba'zı kimesneler bostan ve soğan ve sâir sebzevât hâsıl etmeleriyle mezbûrlardan sipahi öşr taleb etdikde vermeseler, ol sebzevât evleri mühimmâtiçün olmayub satub intifâ' içün ise sipahinin defterinde eğer öşr kayd olundu ise öşr ve eğer resm kayd olundu ise resm alınmak kanundur deyü hükm verilür. Eğer ikisi dahi yoğise sebzelerine göre öşr alınur. Evleri mühimmatiçün ise nesne alınmaz.

KANUN DER HAKK-I ASHÂB-I MENÂSIB

53. Kuzât ve müderris ve mülâzım umûmen padişah kulunun ve kal'alarda olan gönüllü ve yeniçeri ve bunun emsâli ağaların kendü ma'îşetleriçün sancakları altında olan sekiz ve dokuz aded kovandan nesne alınmaz. Amma on aded ve ziyâde olsa cümlesinin dahi öşri alınur. Vech-i meşrûh üzere dizdâr ki, ulûfelü

kapu kulından veya ashâb-ı timârdan olsa alınmaz, ra'iyyetden olsa alınur. Hisâr erinin dahi re'âyâ gibi alınur.

54. Ve tâife-i mezbûrenin kurâda olan harmanlarında ehl ve iyâlleriçün bağ ve bağçe ve bostanlarda olan sebzelerden öşr ve resm alınmaz. Amma müstakil meyvesi satılır ise alınur. Ra'iyyet tâifesinin evlerinde ve harmanlarında olandan öşr ve resm alınmaz.

55. *Arz-ı mîrî*de biten nesnenin nısfına dek tahammülüne göre *öşr* alınur. Sümün ve humus ve sülüs gibi nesneyi şer'an câiz görmüşler.

Eğer kovan hâricden olsa arzın tahammülüne göre alınmak meşrû'dur. Feemmâ kanun-ı kadîm olan i'tibâr defterdir, öşr yazılan öşr ve resm yazılan resm verir. Öşrü humusdan yazılan vilâyet çayırlarından yine öşri humus alınur. Bir vilâyette öşr humusdan alına-gelmiş ise, ol vilâyette olan çayırlardan öşr humus alınur. Onda bir veririz deyü nizâ' edemezler, kanundur.

56. *Sipahi öşrü*nü akreb bâzâra veya anbara götürdür. Sipahi öşrünü her hafta durur ve tereke satılur. Bâzâra ve köyde olan anbara götürtmek kanundur. Ve hâric re'âyâda bu kanun icra oluna deyü hükm-i şerif verilür.

57. *Çayır* zirâ'at olunsa yine çayır olmak üzere hükm olunur. Bir yerde sipahiye müte'allık çayır olsa, ol çayırı ba'zı kimesneler mu'ayyen ve mukarrer sınurından bozub sürmüş ve ekmiş ve bostan etmiş olsalar, ba'det-teftiş yine sınurı ne mahalle müntehî ise zâhir oldukta çayır olmak üzere hükm olunub zirâ'atden men' olunur.

58. Yaylak ve otlak ve kışlak mahsûlünü sipahi alub ahâli-i karye dahl edemezler. Bir karyenin toprağında olan kışlak ve yaylak hâricden gelüb yaylayub ve kışlayub resmin sâhib-i arz almak istedikde, ol karye ahalisi bizim karyemiz toprağındadır; sana defterde yazılan resmi verüb ziyâdesin biz alub ba'zı tekâlifimize verürüz deyü nizâ' edemezler, alâkâları yokdur. Cümle mahsûl sâhib-i arza hükm olunur, mûcebince emr-i şerif verilür.

59. *Sahih vakf olmayan arâzi*den sipahi öşr alur. Bir tîmâr arâzîsinden öşr taleb ettikde vakıfdır deyü nizâ' ve vakfiyyet da'vâsı edüb mülknâme-i humâyûn ve defter şöyle ki, sahih vakfiyye ve *mülknâme-i humâyûn* ki, divân-ı âlîden verilüb kanunnâmeye muvâfık yazılub uslûb ve kâ'ide üzere ola veya defâtir-i kadîme ve cedîdede uslûb üzere vakıf yazılmış ise, nesne alınmaz. Kolayına vakf yazılub vilâyet kâtibleri ve kâdîleri hüccetleri ile yazılub ibtidâsından Salâtîn-i Osmaniyye de Mülknâme-i Humâyûn verilüb sahih mülk oldukdan sonra vakf etmiş olmaya, anın gibinin vakfiyyeti dürüst değildir. Kimin toprağında ise öşri emr olunur.

60. Yer ve mezra'a vakf ve mülk olmak içün defterdârlar nişanlarına yazılmış ahkâm makbûl değildir. Kanuna muhâlifdir, sahih olmaz, ellerinden alınur. Dikme ve aşılık ağaç mülk olur. Amma saban girüb zirâ'at olunan yer mülk olmaz. Madem ki, padişahdan sahih mülk olmaya ve defterlerde yazılmaya, makbûl değildir, öşr ve resmleri alınur.

KANUN-I RESM-İ ÂSİYÂB

61. Bir kimesnenin tîmârı toprağında *resm-i âsiyâb* Defterde hâsıl yazılsa ol âsiyâb bir sene tamam yürürse altmış akçe, altı ay yürürse otuz akçe, üç ay yürürse sel değirmeni ise onbeş alınur. Amma ol karyenin toprağında tahrirden sonra ihdâs olunsa, resmi sâhib-i tîmârın olmaz. *Mevkûfcu* resmini alur deyü ahkâm-ı şerife verilür, kanun-ı kadimdir.

KANUN-I RESM-İ ARÛS

62. *Gerdek değeri* ta'yin olunan sipahinin Defter-i Cedidde *resm-i arûs* deyü hâsıl yazılursa, bekâr olub sipahinin defterlü re'âyâsı kızlarından müselman kızı ise altmış akçe resm-i arûs er cânibinden alınub seyyibe ise toprağa tâbi'dir. Yörük değil ise otuz akçe resm-i arûs alınur. Amma defterde re'âyâsı zimmî ise, kızlarından bekâr bâliğadan otuz akçe ve bîvelerinden on beşer akçe alınur, kanundur.

63. *Harâb bağ* zirâ'at olunsa öşri humusdan alınur. Öşri humus yazılan yerlerde hîn-i tahrirde bağ olub ba'dehû ol bağ harâbe müşrif olub yerlerin zirâ'at eyleseler, hâsıl olan terekeden humus alınur. Bağ iken dönüm veya maktû' verirdiniz deyü nizâ' edemezler. Ol vilâyetde terekeden öşr humus alına-gelmekle yine humusdan alınur, kanundur.

KANUN

64. Bir sâhib-i arz tîmârı toprağı karyesi olan *bağlar*dan Defterde öşr yazılsa, ol bağ içinde olan meyve eşcârından dahi öşr alınur. Eğer resm yazılsa ol meyve eşcârından öşr alınmak kanun değildir deyü hükm verilür. *Öşr-i bağ* Defter-i cedidde ve atikde bağlar içün maktû' ya resm-i dönüm yazılub ol bağlar sonradan harâba müşrif olub kürûmı kalmayub yerleri zirâ'at olunsa maktû' ve resmleri bozulmuş olur. Ol yerde hâsıl olan terekeden sipahi öşr alur. Defterde mukaddemâ maktû' ve resm yazılmıştır deyû nizâ' edemezler, kanundur.

65. Defterde *resm-i dönüm* olan bağlar mesâha olunur. Dönüm yazılmayan bağ mesâha olunmaz diye hükm verilür. Maktû' resm yazılan bağ defterde maktû' veyahud yalnız resm-i bağ ve harâc-ı bağ yazılsa Defterde yazılan resm alınmaz. Öşre mu'âdil maktû' ve resm-i harâc-ı bağ alınur. Mu'âdil vermezlerse şer'ile öşri alınur deyü ahkâm-ı şerife verilür, kanundur.

KANUN

66. Defterde *öşr-i bağ* yazılsa ashâbı müselman olub öşr vermezlerse öşre mu'âdil resm alınur. Vermekde ta'allül ederlerse şer'ile öşr alınur.

67. Tîmâr veya gayri toprak sonradan bağ ve bağçe olsa, bir tîmâr veyahud gayrının toprağında re'âyâdan veya hâricden ba'zı kimesneler tahrirden sonra bağ ve bağçe gars edüb ol bağ üç sene geçmeyüb meyveye gelmiş değil ise, kal' olunmak kanundur, sâhib-i arẓ dilerse kal' eder. Amma ol bağ ve meyve eşcârı üç sene geçüb meyveye gelmiş ise kal' etdiremez. Nihâyet müceddeden vilâyet tahrir oluncaya dek öşr alınmak kanundur, hükm-i şerif verilür.

DEMEDDEN ÖŞR

68. Bir vilâyetde *tereke öşri* kadimden tarlalarında *demed*den alna-gelmekle askerî tâifesi öşrlerin tarlada demedden verüb harman yerine götürmek kanundur. Amma re'âyâ tâifesi harmanı yerine götürüb dökü-vermek kanundur.

KANUN

69. Otı biçilür *çayır ve tarla* her yıl korunub otı biçilür çayırdan defterde öşr yazılsa öşr alınur, resm yazılsa öşre mu'âdil resm alınur. Vermekde ta'allül ederlerse şer'ile öşr alınmak kanundur. Şol tarla ki, dinlenmek için alıkoyub otı hâsıl oldukda bir iki sene hiç bir nesne alınmaz, ana kelembe derler. Amma üçüncü sene oldukda çayır hükmünde olur, öşr alınur. Bu husûs defterde yazılmak lâzım değildir.

KANUN-I ÖŞR VE SÂLÂRİYYE

70. Buğday ve arpa ve çavdardan *öşr* ile *sâlâriyye* alına-gelmişdir. Sâlâriyyenin mazmûnı mütemmim-i öşr demekdir. Sâlâriyye saman mukâbelesindedir. Ve bir rivâyetde ağalık içün demek olur. Nohud ve mercimek ve bakla ve sisam ve kendir ve kettan ve darıdan sâlâriyye alınmaz. Ve kettan tohumundan öşr alınmaz, heman kettandan alınur. Zira kettanı re'âyâ sipahiye yumşadub verüb döğmedük vermezler. Onun içün tohumdan başka öşr alınmaz.

71. İmâm ve hatîbden *resm-i ra'iyyet* alınmaz. Bir kimesnenin defterlü re'âyâsı imâm ve hatîb olsa resm-i bennâk ve mücerredleri alınmaz. Muktedây-ı nâs oldukları içün bu hizmetden ref' olunsalar gerü alınur. Amma mü'ezzin ve kayyım olsalar eli berâtlı mü'ezzin ve kayyım olduk deyü resm-i bennâkların vermemek edemezler, alınmak kanundur.

72. Defterde sipahi yerlere *şerîk* kayd olunsa bir sipahiye defterde yer şerik kayd olunsa sipahi nısf-ı tohum ve nısf-ı öküz re'âyaya verüb ba'dehû hâsıl olan mahsûlün nısfı sâhib-i arzın ve nısf-ı âlıarı zirâ'at edenlerin olmak kanundur. Amma sâhib-i arz nısf-ı tohum ve öküz vermese vermediği senelerde nısf-ı mahsûl alamaz. Hemân öşrin alur. Bana defterde yer şerîk kayd olunmuşdur deyü re'âyâyı ta'ciz edemez deyü hükm verilür.

73. Ol *şirket* üzere tasarruf eden re'âyâdan biri fevt olub yerleri kanun üzre oğullarına intikâl etdikde oğullarından her biri ikişer tarla zirâ'at etmek içün sipahiden başka başka tohum ve öküz taleb edemezler. Hemân kadimden ne minvâl üzere tasarruf olunub mahsûl alına-gelmiş ise öyle tasarruf ve mahsûl alınur.

74. Temlîk olınub *imâma meşrûta vakf* âhar imam yine âhare verir. Bir mikdâr yerleri salâtîn-i mâziyeden biri cami'-i şerif binâ eden kimesneye temlîk edüb eline mülknâme-i humâyûn verdikden sonra ol dahi ol yerin tasarrufun cami'-i şerifde hatîb ve imâm olanlara vakf ve şart eylese, imâm, imâmeti zamanında ol yerin tasarrufunu âhar kimesneye sipariş etdikden sonra ol imâm gidüb yerine âhar imâm oldukda imâm ol yerleri almak istedikde imâm-ı sâbıkdan mülkiyyet üzere aldım deyü mutasarrıf olanlar nizâ' edemez. Her imâm kendi zamanın vermiş olur. İmâm ol yerleri dilerse kendüsi zabt eder, dilerse âhare verüb tasarruf etdirmek kanundur deyü hükm verilür.

75. Bir ra'iyyet âhar yerde *çeltükci* kayd olunsa, bir sipahinin defter-i cedidde mukayyed ra'iyyeti âhar yerde çeltükci kayd olunsa ra'iyyet olmağa münâfi değildir.

KANUN-I ÖŞR-İ PEKMEZ VE KÖFTER

76. Defterde öşr yazıldıkda on beşden bir alınur. Amma defterde yazılmak lâzım değildir. Ve köfterde ondörtde bir alınur. Nişasta ve un harcı vardır.

KANUN-I RÜSÛM-I RA'İYYET

77. *Resm-i mücerred* muttarid değildir. Müstakil kâr ve kesbe kâdir olan müselmân ra'iyyeti oğullarının mücerredlerinden senede altı akçe alınur. Kâfir oğullarından gerek mücerred ve gerek müzevvec senede yirmibeş akçe ispençe alınur. Müselmân ve kâfir oğulları müstakil kâr ve kesbe kâdir olmayanlardan resm-i mücerred ve ispençe alınmaz. Ve müselmân re'âyâsının oğlu mücerred iken evlense resm-i bennâk alınur on iki akçe. Ve hatun fevt olsa yine resm-i mücerred alınur. Ve câriye tasarruf eylese yine resm-i mücerred alınur deyü hükm-i şerif verilür, kanundur.

KANUN

78. Mücerred defterine kendüni yazduran filhakika kâr ve kesbe kâdir değil olsa bir nesne alınmaz. Ve illâ resm-i ra'iyyetden ḫalâs olmaz. Mu'âf yazılanlardan resm-i bennâk alınmaz deyü **Celâl-zâde** zamanında hükümleri verilmişdir. Der zaman-ı **Celâl-zâde** et-Tevki'î

79. *Bennâk, mücerred, resm-i çift* levâhıkı ile Mart ayında alınmak kanundur. Mart'ın evvel günü kimin tahviline düşerse cümle resm-i çift ve bennâk anındır. Ve resm-i çift ve bennâk muttarid değildir, ba'zı sene ziyâde yazılur. Defter-i cedidde her vilâyetin mufassal defteri zahrinde olan kanunnâmesinde ne vecihle yazılmış ise ana göre alınur.

80. Re's-i kefereye emr-i şerif ile *ispençe* vaz' olunmuşdur. Müzevvecinden ve mücerredlerinden gerek toprağı olsun ve gerek olmasın her bir neferinden yirmi beş akçe alınur deyü bu husûsda *Vilâyet-i Rûm'un kanunnâmesin*de mukayyeddir.

KANUN-I MÜHTEDÎ

81. Şeref-i İslâm ile müşerref olandan resm-i bennâk alınur, ispençe alınmaz deyü hükm verilür.

KANUN-I DER HAKK-I HARÂC

82. Her zimmîden bir vech-i maktû' yüz elli akçe alınub, on akçesi cem' edene yüz kırk akçesi hazineye zabt olunur. Ve kadimî ta'yîn olunandan ziyâde *harâc* var ise def' olunmaz, kemâkân alınur deyü hükm verilür.

KANUN-I ÂDET-İ AĞNÂM

83. Her bir koyundan mirî içün bir akçe alınur. Ve her üçyüz koyundan *resm-i ağıl* beş akçe alınur. Ve her yüz koyundan yirmibeş akçe dahi cem' eden kullar alub min ba'd emrden ziyâde ve noksân olmaz deyü fermân olunub maliye ve düyûn-ı humâyûn tarafından hükümleri verilmişdir. Fî şehr-i Cemaziyeluhrâ. Li sene erba'a ve elf (Cemâziyelâhire 1004). Bu bid'at-ı seyyi'eyi *Sinan Paşa* eylemiştir. Ahiretde cevâb veremez. Koyun başına bir akçe almak havâss-ı hümâyuna mahsûsdur. Sâir erbâb-ı tîmar ve beğlerbeği ve sancakbeği hâsıllarından ve vakıfdan iki koyuna bir akçe almak kanundur.

84. Mîrî *âdet-i ağnâm*da *re's-i sene* April evvelinden sene-i sâni April'i evveli gelince herkesin ne mikdâr koyunu bulunursa koyun hakkı cem'ine memur olanlar defter edüb koyun başına birer akçe alurlar.

Ve yörük tâifesinin dahi âdet-i ağnâmı April'dir. Ve ze'âmet ve erbâb-ı tîmar ve gayrıların âdet-i ağnâmı cem'ı zamanı koyun dölün dökdükden sonra Mayıs içinde kuzusuyla add olunub kanun-ı kadim iki koyuna bir akçe alınur. Mayıs'ın evvel güni kimin tahviline düşerse koyun hakkı anındır.

85. *Sâdât* ve *ashâb-ı menâsıb* ve bilcümle hünkâr kulı olanlardan eğer tîmârlı ve eğer ulûfeludır âdet-i ağnâmı askerîdir, yüz elli koyundan vermeyüb ziyâdesinden alına deyü hükm verilür.

KANUN DER HAKK-I SİPAHİYÂN-I MÜŞTEREKÂN

86. Bir tîmâra iki nefer müşterek sipahi olsa, birinin berâtında defter sûretinde ber vech-i nakd deyü bin akçe kayd olunsa ancak ol akçeyi müşterekinden alur, sâir mahsûle karışmaz. Mahsûl ol bir müşterekindir. Kanundur; bu vecihle hükm verilür.

KANUN DER HAKK-I MÜLK TÎMÂR EŞKİNCİ

87. *Mülk eşkinci tîmâr*ına mutasarrıf sefere yarar cebelü göndermeyüb yahud sâhib-i firâş olmağla sefere gitmese, tîmârı elinden alınmaz. Lâkin varmadığı senede bir yıllık mahsûlü mîrî içün kabz olunmak kanundur. Bu makûle tîmâr âhare verilse de yine ibkâ olunur.

88. *Bâd-ı hevâ* sipahinindir, kurbündeki mîrî korucular dahl edemezler. Defterde bir sipahiye karyelerinden bâd-ı hevâ kayd olundukda, ol karyeler kurbünde vâki' mîrî koru koruyan korucular korumuz deyü ahalisinin bâd-ı hevâsına dahl ve ta'arruz edemezler. Sipahiler alur deyü *Hamza Paşa* zamanında hüküm verilmişdir kanundur.

KANUN DER HAKK-I ZEMİN VE BEYÂN-I ÇİFTLİK VE DÖNÜM VE RESM-İ ZEMİN

89. Be gâyet hâs penbe biter veyahud su basar yerden iki dönüme bir akçe, evsat yerden üç dönüme bir akçe, ednâ yerden beş dönüme bir akçe alınur.

Bir *çiftlik* ana derler ki, hâs yerden yetmiş ve seksen dönüm ve evsat yerden yüz dönüm, ednâ yerden yüzotuz ve yüzelli dönüm ola.

Dönüm dahi hutuvat-ı müte'ârefe ile tûlen ve arzan kırk hatve yerdir.

Ve çiftlik mesâhasının eyi zürrâ' arşunı ile yetmiş *zirâ'* olur deyü merhûm **Celâl-zâde** zamanında kanun olub hükm verildi.

KANUN DER HAKK-I YÖRÜGÂN

90. *Yörük tâifesi* konub göçtükleri i'tibârıyla kimesneye ra'iyyet olmayıb her kangı giderlerse cemâ'atleri ile yazıldıkları karye sipahisine resm-i ra'iyyetlerin verib toprak sâhibleri dahl edemezler. Amma konar ve göçer olmayub yörüklükden bilkülliye ferâğat edüb davar ve öküzlerin dağıdub kâsibler silkine münselik olub zirâ'at ve hirâsetle meşgûl olsalar, hutûr ihtiyâr edüb hîn-i tahrirde

on yıldan ziyâde her kangı yerde sâkin bulunub yazılmış ise resm-i ra'iyyetin defter mûcebince ol karye sipahisine verir. Yörüklükden çıkmış olur, ra'iyyet olur.

KANUN DER HAKK-I O

91. Yörük tâifesi yürüyi-geldükleri yerlerde alub kimesne mâni' olmaya. Bunlar dahi ol yerlerde kimesnenin terekesine ziyan etmeyeler. Ederlerse kâdî ma'rifeti ile tazmîn edeler.

92. Ve bir yörük sipahinin tîmârı içinde oturub zirâ'at ettikden sonra yine ol karye sınurında devâbbı yürüdüğünde otlak resmi taleb etmek câiz değildir. Zira öşr ve resm verenden otlak resmi alınmaz.

KANUN DER HAKK-I O

93. Yörük tâifesi yaylaklarına gelmekden ve gitmekden ve oturmakdan lâzım olan yerde üç günden ziyâde oturmıyalar. Oturdukları vakit dahi kimesneye zarar ve ziyân etmiyeler. Ederlerse şer' ile ba'des-sübût tazmîn ederler.

Ve bir yerde ikâmet ve kararı olmayub dâim hareket üzere olmağın gerdek resmine toprak sâhibi tarafından dahl olunmaz. Ve yörük tâifesinin avreti içün subaşıları ve sipahiler toprağında çıkdı deyü nizâ' etseler toprağa ta'allukları yokdur. Min ba'd dahl olunmaz.

DİĞER

94. Yörük tâifesi dahi ashâb-ı tîmârın toprağında yeniçeri gibi kendi baltasıyla yeniden açtıkları yerlerden bütün çiftden on iki akçe ve nîm çiftden altı akçe alınur, ziyâde alınmaz. Amma ra'iyyet yerlerin tasarruf eyleseler resm-i çifti ve öşri re'âyâ gibi verilür. Bu husûs *Selanik Yörükleri Kanunnâmesi*nde musarrah kayd olunmuşdur. Bu vecih üzere emr-i şerif verilür.

KANUN DER HAKK-I O

95. Yörük tâifesi *göçer halk*ıdır; mukarrer yerleri ve sancağa ve sancakbeğine ihtisâsları olmayub ağaları subaşılarıdır. Anlardan şöyle ki, galiz günah sâdır olub siyâsete müstehak olsalar, kâdîler ba'del-hükm hüccet verdikden sonra siyâseti subaşılarınındır deyü mukaddem emr-i şerif verilmişdir.

KANUN KADÎMÎ

96. *Ra'iyyet yerin dutan yörük* olsun gayrı olsun *çift akçesi* ki, ana *kulluk akçesi* derler, anı ol vilâyetde resm-i çift kaç akçe ta'yin olunmuş ise vermek kanundur. Amma yörük sonradan kendü baltasıyla açtığı yerlerin bütün çifte tahammülleri var ise, on iki akçe resm-i çift alınmak kanundur.

KANUN DER HAKK-I O

97. Bir tîmâra hâricden gelüb kışlayan yörüklerden defterde *resm-i kışlak* musarrah ise alınur ve illâ alınmaz. Kadîmden ol yerlerden resm-i kışlak alınmak mu'tâd ise alınur ve illâ alınmaz.

KANUN DER HAKK-I O

98. Yörük tâifesi yörüklükden fâriğ olub bir karyeye yerleşüb zirâ'ate ve hirâsete meşgûl olub muharrir-i vilâyet on yıldan ziyâde sâkin olduğu karyede ra'iyyet yazdığı takdirce yörüklükden halâs olmayub gerü beğleri haklamağa emr-i şerif verdiler idi. Lâkin bir karyede bir iki yörük içün kâh yörük beği kâh yörük çeribaşıları bir hayli adam ile ol karyeye varub bir kaç gün halkından müft ve meccânen yem ve yemek talebleri re'âyâyı taciz edüb karye sâhibinin mahsûlüne zarar müterettib olduğı ... Cemâziyeluhrâ'sının on birinci güni pâye-i serir-i a'lâya arz olundukda vech-i meşrûh üzere on yıldan mütecâviz bir karyede sâkin olub muharrir-i defter ra'iyyet tahrir eyledi ise defter mûcebince amel olunub min ba'd yörük beğlerine rencide etdirilmeye deyü Hatt-ı Hümâyûn ile fermân buyurulmağın ol zamandan berü düstûr'ul-amel olmuşdur. Kanunnâmede mukayyeddir. Merhum *Hamza Paşa* hattıyla der-kenâr olunmuşdur.

KANUN DER HAKK-I VOYNUK

99. *Voynuk zevâid*inden ra'iyyet yazılsa yirmibeş akçe ispençeleri alınur. Ve bâd-ı hevâsı kime yazıldı ise *resm-i cürm ü cinâyet* bir kimesnenin toprağında yer dutarsa öşrin verirler. Koyunu olsa resm-i ganem kime hâsıl yazıldı ise ana verilir. Değirmenleri olsa resmlerin verirler. Ve sâir rüsûm-ı örfiyye-i âdiyyesi re'âyâ gibi kanundur verirler.

KANUN-I DİĞER

100. Voynuğun üzerine yazılan *voynukluk yerler* hâricden kimesneye verilmek câiz değildir. Eğer bir tarikle almış olsa gerü voynuğuna alı-verilür. Bu kadar zaman tasarrufum vardır deyü da'vâ edemez. Amma kendü zamanında verirse verir; gerü almak istese ne vecihle kavl ve şart etmiş ise şart mu'teberdir.

101. Voynuğun kendi üzerine yazılan voynukluk yerinden öşr alınmaz; amma hâricden yerler açub tasarruf eylese kimin toprağında ise ol alur. Ve resmi dahi alına-gelmiş ise alınmak kanundur.

KANUN DER HAKK-I O

102. Şol bağ ve bağçe ki, *voynuk baştinası* olub üzerine yazılmış olsa, ol mirasa girmez, verese alımaz. Sonra yerine yazılan voynuğa teslim olunur.

KANUN DER HAKK-I O

103. *İstabl-ı âmireye hizmet eden voynukların* âhare yazılmayan oğulları ve karındaşı ve sâir akrabası olub harâc ve ispençeye kâbil olub harâca yazılmayanlara sipahi cânibinden dahl olunsa, madem ki, sipahiye ra'iyyet yazılmaya, harâc yazılmamağla sipahi dahl edemez. Anın gibilerin ispençesi voynuk sancağı beğinindir, kanun-ı kadîmdir.

KANUN DER HAKK-I O

104. Voynuk zevâidi ki, harâc yazıla, müstakil ra'iyyet baştinası dutmaya ve ra'iyyet tarlasını zirâ'at etmeye, ispençe taleb etseler ve ra'iyyet hizmeti teklif etseler câiz değildir. Voynuk zevâidi harâc vaz' olunmağla ra'iyyet kısmına girmez. Voynuğa gelicek itmâmı anlarınla olur.

Voynuğun evlâdından akrabâsından anların gibilerden kimesne madem ki, ra'iyyet yazılmaya, ispençe taleb edüb ve ra'iyyet teklifi olunmaz.

KANUN DER HAKK-I O

105. Bir voynuğun voynukluk yerleri ile ra'iyyet olan karındaşlarının yerleri müşâ' ve müşterek olub mu'ayyen sınurı yoğ ise, ol vilâyetde câri olan kanun üzere ol yerlerden voynukluk mikdârı baştina çıkardı-verüb andan rüsûm ve hukuk edünürler. Bakî karındaşının yerlerin ta'yin ve temyiz edüb öşr ve ispençe ve sâlâriyye ve sâir rüsûm-ı ra'iyyet ne ise sâhib-i tîmâra alı-verilür.

KANUN DER HAKK-I O

106. Voynuğun defterde üzerine yazılan *voynukluk baştinasının* sınurında müselmân ve kâfir gelüb yerler zirâ'at edüb öşr vermeyüb nizâ' etseler, voynukluk yerden olduğu sâbit oldukdan sonra zirâ'at edenlerden kanun üzere

öşrü voynuğa hükm olunur. Nizâ' edüb vermemek isteseler, voynukluk olduğu cihetden zirâ'atden men' olunub nice dilerse tasarruf eder kanundur.

KANUN DER HAKK-I O

107. *Voynuk tâifesinin kelek*[1] yeri yokdur, hemân yumuşaklık yer verilmişdir. Ve hem voynuğun baştinaları mesâha olunmaz; kadîmine havale olınur, kanundur.

108. Ve bir *voynuk* sipahinin hâric karyesi hudûdu dâhilinde olan toprakda orman yerlerin tahrirden sonra baltalarıyla açub bir mikdâr yerin zirâ'at edüb ve bir mikdâr yerlerin bağ gars eylese, ol bağdan hâsıl olan üzümlerin öşri şer' ile sipahiye hükm olunub alı-verilür. Ve zirâ'at etdiği yerlerden hâsıl terekeden öşr ile sâlâriyye sekizde bir alınur. Biz voynuk tâifesiyüz deyü ta'allül ve nizâ' edemezler, kanundur.

KANUN DER HAKK-I O

109. Voynuk tâifesinin defterde üzerlerine voynuk baştinası hâsıl yazıldıkda defterde tayin olunan baştinadan gayrı sipahi toprağına dahl edemez. Eğer sipahi toprağına dahl edüb zirâ'at ederse sipahi öşr ve sâlâriyye alur.

KANUN DER HAKK-I KÜRECİ VE YAĞCI

110. Bir sipahinin ra'iyyeti *küreci* ve *yağcı* olmak ra'iyyetliğe münafi değildir. Kürecilik ve yağcılık avârızdan müsellem olmak içündür. Anlarda ra'iyyet yazılan ra'iyyet resmini verir, avârız vermez. Cümle re'âyâya kanun üzere müteveccih olan husûs anlarda dahi icrâ olunur.

KANUN

111. Ra'iyyetden *doğancı* olsa, ra'iyyet tâifesi doğancı olmağla ra'iyyetlikden çıkmaz ve resm-i ra'iyyeti sâkıt olmaz. Elbette ra'iyyet yazılandan rüsûm-ı ra'iyyet alınur.

112. Kezâlik *tîmâr sipahisi* dahi madem ki, yazılur, ra'iyyetdir rüsûm alınur. Meğer ki, tîmâra çıkdıkda padişaha ra'iyyet arz olunub yoldaşlığı mukâbelesinde tîmâra emr olunmuş olub bu ma'na berâtında yazılmış ise ol vakit ra'iyyetlikden merfû' olmuş olur. Resm-i ra'iyyet alınmaz; amma ra'iyyet yeri dutsa ol vakit dahi alınur, mâni' değildir, kanun-ı kadîmdir.

---

1 **Kelek**: Doğru okunduğundan emin değiliz. Eğer doğruysa, sabunculukta ve boyacılıkta kullanılan taş manasını ifade eder (**Tarama Sözlüğü**). Ayrıca **keleme şeklinde de okunabilir.**

KANUN-I MER'Â

113. *Mer'â* yerlerinde ta'yin-i hudûd yokdur. Kadîmden ne yerde davar yürüye-gelmiş ise ol mahallerde yürür.

114. Ve kırk elli yıla kadîm denilmez. *Kadîm* oldur ki, kimesne anın evvelin bilmeye.

115. Ve *kadîmî mer'â* alınıb satılmak ve zirâ'at olunmak hilâf-ı kanundur. Cebren zirâ'at olunursa yine mer'âlık üzerine hükm olunur. Zira ehl-i karyenin davarlarına mer'â mukaddemdir, bu kanun ile amel olunur ve bu vecih üzere hükm verilür.

KANUN-I MİRAHOR

116. Tîmârlarının bâd-ı hevâsı kendülerinindir. Koruda dutulan yâve ve kaçkûn dahi *mîrâhur*un olmak üzere hükm verilür. Kadîmden ne vecihle ola-gelmiş ise ol vecihle emr verilür.

KANUN-I SERBEST

117. Subaşılar ve alaybeyleri ve çeribaşılar ve dizdâr ve çeri surücüleri ki, berâtları beğlerbeği berâtı olmayub emr-i hümâyûn ola ve mîralem ve dergâh-ı mu'allâda olan müteferrika ve çavuşların ze'âmetleri ve mutlak arpalıkları cümle *serbest*dir. Mahsûli dahi hemân cürm ü cinâyet ve kul ve câriye muştuluğı ve resm-i arûsdur. Bundan gayrı olan husûslarda rüsûm serbestden değildir. Kime ki ra'iyyet ile hâs yazılmış ise anındır.

KANUN-I ORDU

118. Beğler sefere emr olunsa *ordu resmi* kapucı başılarındır. Ve ordu İstanbul ve Edirne ve Bursa'ya girse hâsıl munâsefe olınur. Nısfı kapucı başınındır ve nısfı şehir kâdîlerinindir. Ve ordu taşrada olıcak cümle kapucıbaşlarınındır.

KANUN-I ŞEHZÂDELER

119. *Şehzâdeler Sancağı*na kapucıbaşların on bin akçe ve çavuşların beş bin akçe âdetleri vardır. Onbin akçe mîralemindir, kanundur. Ve mehter başının ve mehterlerin dahi adeti vardır.

KANUN DER HAKK-I KELEMBE[1]

120. *Re'âyâ tarlasını dinlendirmek* içün koyub zirâ'at etmediği eyyâmda ot hâsıl olub biçilse, ona *kelembe* derler, andan öşr alınmaz. Meğer sarâhaten defterde hâsıl yazılmış ola. Amma defterde yazıldığı kadîmi gerekdir. Sonradan vilâyet kâtibleri deftere kayd eyleseler, i'tibâr olmayub hükm verilmez. Amma kelembe ki, üç yıldan ziyâde zirâ'ate sâlih olur, sürülmeyüb ota konsa çayır olmuş olur. Sâhib-i arz ol yerden *çayır resmi* yazılmış ise resm, değil ise öşr alur. Üç yıldan sonra asâlet ile çayır olmuş olur.

121. Şöyle ki, bir çayır kadîmi çayır olmayub ra'iyyet çiftliğinden olub su basmağ ile çayır ola, ra'iyyetin elinden alınmaz, öşr hükm olınur. Amma şimdi ol çayır ki, suyu olmayub zirâ'ate kabil olsa ve zirâ'at olıcak sipahiye çayırdan intifâ' olursa sürdürülüb zirâ'at etdirilür, kanundur.

KANUN-I TARH-I TUZ

122. Ba'zı sancaklarda *tuz* olub tarh oluna-gelmişdir. Şol karyeler ki, evvelden anda tuz tarh olunub şimdiye dek ne mikdâr tuz tarh olına-gelmiş ise andan ziyâde tarh olunmaya; ziyâde teklif olunmaz.

KANUN DER HAKK-I RA'İYYET VE MU'TAK

123. *Hâric'ez-defter olan ra'iyyet* madem ki, âhara ra'iyyet yazılmış olmaya, babaları defterde kimin ra'iyyeti ise anlar dahi anın ra'iyyetidir. Ve hâric'ez-defter olan ra'iyyetin karındaşı dahi ra'iyyet oğlı olsa, madem ki, defterde âhara ra'iyyet yazılmış olmaya, müteveffa babası kimin ra'iyyeti ise ol dahi anın ra'iyyeti olur.

124. Ve *ra'iyyetin azâdlı kulı* dahi madem ki, âhare ra'iyyet yazılmış olmaya, vilâyeti tahrir olınca *mevlâsına* tabi' olub, evlü ise resm-i bennâk, mücerred ise resm-i mücerredin mevlâsı kimin ra'iyyeti ise ana verir.

125. Lâkin bu *mu'tak* husûsı ve hâric'ez-defter olan re'âyâ sonradan mevkûfcu resm-i ra'iyyetlerin almak içün maliyye tarafından ahkam-ı şerife verilür. *Hamza Paşa* zamanında olmuşdur.

KANUN-I RESM-İ RA'İYYET

126. Bir ra'iyyet iki sipahiye defterde ra'iyyet yazılsa, ikisinin dahi toprağında sâkin olmayub âhar toprağında iken yazılmış olsa, *resm-i bennâk* tansf olınur. Amma bu ra'iyyetden biri tahrirden on sene mukaddem bir sipahinin toprağında

[1] **Kelembe:** Maddede tarif edilmektedir. Ayrıca gülümbe diye de okunabilir.

sâkin bulunsa, ol karyeye ra'iyyet yazılsa, ol karye sipahisi resm-i bennâkin alur. Evvelki karye sipahisi benüm defterlü ra'iyyetimdir deyü nizâ' edemez.

KANUN-I DİĞER

127. *Defterde yazılu zimmî ra'iyyet* ve ra'iyyet oğulları emr-i şerifle devşirme acemi oğlanı olsa yahud müselman olub acemi oğlanı ve yeniçeri olsa, ra'iyyetlikden çıkar. Amma bunların oğulları ve karındaşları defterde ra'iyyet olsa, bunlar yeniçeri olmağla anlar dahi resm-i ra'iyyetden halâs olamazlar; kemâkân ra'iyyetdir ve yeniçeri oldukdan sonra olan oğulları ra'iyyet olmaz. Yeniçeri oğlundan resm-i ra'iyyet alınmaz.

128. *Defterde yazılu ra'iyyet* kâdî ve müderris ve mülâzım olsa, resm-i bennâk ve mücerred alınmaz. Ve danişmendden dahi alınmaz. Amma danişmend namında olub tahsil-i ilimde olmayub heva ve hevesinde olsa, resm-i ra'iyyet alınur. Kanun-ı kadîmdir, emr verilür.

KANUN-I ÇİFTBOZAN

129. Defterlü re'âyâ zirâ'ate sâlih hâsıl verir yerini boz ve hâlî koyub kâr ve kesbin âhar san'atdan edinse, eğer yerleri bütün çift ise senede zecren lehüm üçyüz akçe ve nîm çiftden yüzelli akçe ve ekallinden kanun üzere yetmişbeş akçe *çift bozan resmi* alınur. Amma bu resimde güzeşte olmaz deyü sene 1017 Muharremi gurresinde ferman olunmuşdur.

KANUN

130. *Ra'iyyet oğulları ve mu'taklarından* re'âyâ gibi alınur.

131. Defterde *kovandan öşr* yazılan yerde vech-i meşrûh üzere aselin öşri alınur, arusıyle alınmaz. Ve aruya kış gıdası içün alı-konulan baldan öşür alınmaz. Dağlarda ve taşlarda ve ağaçlar içinde bulunan aselin öşri sâhib-i arzındır, bâkisi bulanındır.

Ra'iyyet kızının kovanı olsa babası ra'iyyet yazılduğı karyede sâkine ise ol dahi kovanı re'âyâ gibi sâhib-i arza eda eder; der zaman-ı **Celâl-zâde** Tevki'î.

132. Ashâb-ı tîmâr dirlikten ferâğat edüb Âsitâneye ve beğlerbeğiler kapusına mülâzemet eylemese yahud dirlik ümidiyle sefere varmayub yedi sene kâsibler silkine münselik olsalar, hîn-i tahrirde Deftere ra'iyyet yazılsalar, bennâk ve avârızları alınur, re'âyâ olurlar. Ben sâbık sipahi idim elimde berâtım vardır demek müfid olmaz. Amma dirlik ümidiyle Âsitaneye ve beğlerbeği kapusına mülâzemet edüb ya ma'zûlen esfer seferleyüb yedi sene ve dahi ziyâde zaman mürûr ederse etsün, gerü sipahidir; avârız ve bennâk teklif olunmaz.

133. Ve *za'îm-zâdeler* ve *sipahi-zâdeler* babaları hayâtta iken babaları berâtıyla tîmâr almak kanun değildir. Amma babaları vefâtından sonra on iki yaşında bulunan sipahi-zâdeler on yedi yaşına varınca dedesinden mukaddem tîmârı tasarruf eden vefât etmekle dedesi berâtıyla tîmâra tâlib olan sipahi-zâdelerin müteka'id olmağ ile tîmâr iki nefer oğullarına verilüb ol asıl *müteka'id* vefâtından sonra tîmâra müstehak olmağ ile muntazır olan sipahi-zâdelere dahi müstehak olduğı zamandan yedi seneyedek tîmâr talebine müddet konmuşdur. Şöyle ki, ta'yin olunan müddet içinde tîmâr talebine Âsitâneye ve beğlerbeğilere mülâzemet eyleyüb yahud sefere varmayub kâsibler silkine münselik olmağ ile hîn-i tahrirde ra'iyyet yazılsalar, re'âyâ olurlar, avârız ve bennâk alınur. Eğer defterde kimesneye ra'iyyet yazılmasa, bennâkların mevkûfcu alur.

Amma ta'yin olunan müddet içinde tîmâr talebine Âsitâneye ve beğlerbeği kapusına mülâzemet veya dirlik ümidiyle sefer eylese, sefer müyesser olmayub müddetden ziyâde her ne kadar zaman geçerse geçsün sipahi-zâdedir; avârız ve bennâk teklif olunmaz.

MEKÂTİB-İ ŞER'İYYE VE SÂİRİNDEN KÂDİLERE TA'YİN OLUNAN KANUNDUR

134. *Nikâh* vâki' oldukda eğer tezvîc olacak bikr ise tezvîc ve akdin resmi yirmi akçe kâdîye ve beş akçe hademe-i mahkemeye cem'an yirmibeş akçe alınur. Eğer seyyibe ise kâdî içün on beş akçe ve hademe-i mahkeme içün beş akçe alınur.

135. *Hucec-i şer'iyye* ve *nakl-i şehâde*t ve sâir urûzdan *resm-i kitâbet*, kâdî içün yirmi akçe ve hademe-i mahkeme içün beş akçe alınur. Amma bu bâbda hüccet alan kimesne muhtârdır. Kendü ve rızâsıyla bilâ ikrâh ve lâ ibram hediyye ne verirse alınur. Az ve çok heman ol alına; âdetimiz bu değildir demeye.

136. Ve yalınuz sicil tesbit olan kazâyâdan *resm-i sicil* sekiz akçe alına ve *ıtâk-nâme*lerden altmış altı akçe alına. Ellisi kâdînin, on akçesi nâibin, altı akçesi emîn ile kâtib ve *imzâ*dan on iki akçe ve *mürâsele*den on altı akçe alına.

137. Ve *resm-i kısmet* dahi müteveffânın vârisleri kebîr olub kısmeti taleb olunmaz iken cebren kısmet taleb olunmaya. Eğer veresede sağîr ve sağîre veya gâib ve gâibe var ise, beyne'l-verese kısmet olunmak lâzımdır. Müteveffânın deyni ihrâc olundukdan sonra müteveffâ malından binde onbeş akçe alınub ziyâde alınmayub ve nâiblerine dahi aldırmaya deyü ahkâm-ı şerife verilmek kanundur.

138. Ve müteveffânın vücûh-ı hayr içün vasıyyet etdikleri akçenin vilâyet kâdîleri sülüsü ve humusu bizimdir deyü almayalar deyü hükm verilür, kanun-ı kadîmdir.

Yıldırım Bâyezıd Hân zamanında kâdîlere hüccet ve resm-i kısmet ve sicil akçesi tayin olunmuşdur. Fî sene 701.

KANUN-I HAZRET-İ FATİH SULTAN MUHAMMED HÂN

139. Bağdad seferinde sene ihdâ ve semânîne ve semâe-mi'ede (881) rücû'larında erbâb-ı tîmâr ve ze'âmete defter sûreti kayd olunub koru ve mezâri' ta'yin olunmak ferman ve kanun eylediler. Evvel hemân filan ze'âmet filan tîmârı filana verdim deyü yazarlar imiş.

KANUN

140. İhdâ ve sab'a mie senesinde (701) ibtidâ *tevzî'-i menâsıb* eden *Osman Gazi*'den *Sultan Önü* ki, *Karahisar sancağı* dahi derler, oğlu Orhan'a verdi ve Eskişehri Knez Alp'a ve İnönü'yü *Uygur Alp*'a ve *Yarhisâr*'ı *Hasan Alp*'a ve İnegöl'ü *Turgut Alp*'a vermişlerdir.

KANUN

141. Yediyüz altmış senesinde ibtidâ *esirden humus alınmak Sultân Murâd Gazi* zamanında fermân olunub esir başına yüzyirmibeş akçe ta'yin olunub her esirden yüzyirmibeş akçe humus alındı.

KANUN

142. Sultan Murâd zamanında ibtidâ sipahi ve silahdâr olmak ve erbâb-ı tîmâr oğulları mahrûm olmayub fevt oldukda oğullarına kanun üzere tîmâr verilüb ve kul ve oğulları mahrûm olmayub voynuk yazılmak cümlesi yediyüz altmış senesinde *Rumeli beğlerbeğisi* ricâsıyla olunmuşdur.

KANUN-I SULTANÎ

143. Sene seb' ve hamsîn ve tis'a-mie'de (957) bunun üzerine fermân vâki' olmuşdur ki, *akara müte'allık olan de'âvî* on sene mürûrundan sonra istimâ' olunmaya. Ve sâir da'vâda on beş sene mürûrdan sonra istimâ' olunmaya ki, vakıf ve mirasa müte'allıka olursa her ne zaman olursa istimâ' oluna deyü emr-i şerif vârid olmuşdur.

Ketebehü Ebus-Su'ûd'il-Hakîr. Rahimehüllahi Aleyh.

144. *Müddet-i örfiyye* kulda ve câriyede üç aydır ve devâbda bir aydır. Ve bahâlu şeyde müddet, müddet-i abd-i âbıkdır. Ve abd-i âbık tutulsa, yavacı olan kimesne tutub getürene yirmi akçe vere. Bir günlük yerden kaçmışa otuz; uku günlük yerden kaçmışa altmış; üç günlükden dahi ziyadeden kaçmışa yüz akçe müjde verile.

Celâl-zâde Kanunnâmesi (II), Süleymaniye Kütp. Es'ad Efendi Böl. No: 851, Vrk. 23/b-48/a

Celâl-zâde Kanunnâmesi (II), Süleymaniye Kütp. Es'ad Efendi Böl. No: 851, Vrk. 23/b-48/a

ورسم زیاده که برقوللغیدر انلری ویرمزلر اگر قدیمی
رعایا یرلرینی تصرف ایدرلر رسم عشر ویرمزلرین رعیت
١٤ گبی ویرلر قانوندر دمور
معدنی نك دفترده عشری حاصل یازلمش اولسه اول معدنك
حاصل اولان دمورك دفتر موجبنجه عشری النور اول
معدندن چقان طپراغی رنجبر طائفه سی قال ایدوب کلری
یره دخل اولنمسه منع اولنور قدیمدن تیجه اولنمش ایسه
١٥ بند اول وجهله عمل اولنور اوجاقلری دفترده
حاصل یازلمسه اگر صورت دفترده ویا اول ولایت
قانوننامه سنده بر اوجاقدن نه مقدار نسنه النه دیغی
صراحته یازلمش اولمسه اول دمورجی اوجاقلرین
اشلیانلردن دفتر موجبنجه رسم کوره النور اگر صراحته
نسنه تعیین اولنمامش ایسه قدیمدن هر اوجاقدن
نه مقدار نسنه النه گلمش ایسه اکا کوره النور
وقدیمی اشلنان اوجاقلرده اشلیان کسنه لر هر اوجاقدن
اوجاق باشنه رسم ویرملك ایچون بش اون کشی بر اوجاقده
اشلیوب قدیمدن عمل اولنه کلن اوجاقلر بطال اولمسه
منع اولنوب قدیمدن عمل اولنه گلان اوجاقده اشلدیلور
دفتر کوره کیم حاصل قید اولنمش ایسه انك معرفتی اوزمدن
یکیدن دمورجی اوجاغی وضع اولنماز اولورسه منع اولنور
١٦ مرعی زراعت اولنمسه ینه مرعی اولمق اوزره حکم
اولنور برقشلاغك ویاخود ییلاق قلك قدیمدن مخصوص
ومستقل طوارلری یوریوب اوتندن وصویندن
انتفاع ایده گلدکلری مرعی یرلرین بعض کسنه لر زراعت
ایلسه لر منع اولنور قدیمله عمل اولنمق ایچون احکام شریفه
ویریلور قدیمی مرعی یرلری زراعت اولنورسه
حونرلری یوری ییرجك بر قالماق لازم کلور جمله دن
مقدمدر جبر از زراعت اولنسه دخی ینه قشلاق
ویلاق مرعی لغی ایچون حکم اولنور مگر که اول
ییلاق قلك خالی وکوهی یرلری اولوب صاحب ارض
ذیلمه آچلوب زراعته قابل یر اولمش اوله وقت
دخل اولنماق کرکدر دیو حکم شریف ویریلور قانوندر
١٧ اوچ سنه بوز قلان یری سپاهی طپو ایله ویرر
برکسنه تصرف ایتدوکی یرلرینی اوچ سنه علی التوالی
بلا عذر بوز ومعطل ایلسه صاحب ارض طپو ایله ویرمك
قانوندر اگر امانته قودم دیو دعوی ایدرسه التفات
١٨ اولنماز دیو احکام شریفه ویریلور ثانیا کذلك
کوهی بر صاحب ارض طپراغندن کوچوب ... سنه بانه ...

ایچمق ایچون طپو ایله اوچ سنه یاتق اجدیسه فیها والا
صاحب ارض اخره طپو ایله ویرر بو مقوله کوهی یرده بلا مانع
١٩ قیدی حذر اولنماز قانوندر امانت قودغی یری اوچ سنه ده
بر خبری گلور سپاهی طپو ایله ویرمز برکسنه تصرفنده اولان
یرینی برکسنه یه امانته سپارش ایدوب بعده اخر دیاره گیدوب
امانت اولان کسنه اول یرلری زراعت وحراثت ایدوب
واخر دیاره گیدن کسنه نك دائما صحتی خبری ومکتوبی هر
اوچ سنه ده بر گلور ایکن صاحب ارض اخر دیاره گتمشدر
اول یرلری طپو ایله اخره ویرورم دیو نزاع ایدهمز اما اخر
دیاره گیدن کسنه نك صحتی خبری گلیوب نابدید اولمش
ایسه صاحب ارض اول یرلری طپو ایله اخره ویرمك قانوندر
حکم ویریلور متصرف امانت یرلری اون سنه تصرف ایلدیکیچون
٢٠ نزاع ایده مز برکسنه یرلرین امانت برکسنه یه ویروب
اوندخی اون سنه دن زیاده ضبط وعشر ورسمین
صاحب ارضه ویروب بعده گلوب یرینی المق استدکده
اون سنه دن زیاده تصرف اولوب عشر ورسمین صاحب
ارضه ویردم دیو نزاع ایده مز امانته اولنان یرلر هر نه
قدر زمان مرور ایتسه ینه گلدکده المق قانوندر بو توقیعی جلالی (?)
٢١ ...زاده حکم ویرمشدر اوطونلق طپو ... ویرلمز ویرلسه ینه
اوطونلق اولمق اوزره حکم اولنور برصوباشینك ویاسپاهینك
تیماری سنورنده اوطونلق اولوب بعض کسنه لر اول
اوطونلغی سپاهیدن وصوباشیدن طپو ایله الدق
دیو نزاع ایلسه لر اوطونلق کسنه نك ملکی اولماز وطپویه
شویلکه اول یرلر اوطونلق اولوب شمدیه دك خلق اندن
اوطون قطع ایده گلمش اوله لر اول کسنه لر طپو ایله الوب
کندولره مخصوص اتمش اولسه لر الرندن النوب ینه
عموما خلقه حکم اولنمق قانوندر
٢٢ برکسنه نك برکسنه ذمتنده اولان اقچه سنی تحصیل ایدن
مباشر اگر ابتدادن اجرت قول ایتدیسه انی الور ایتمدی ایسه
شهر ایچنده اولاندن بیکده بش اقچه الور شهردن طشره
مسافه وسطاده اق شهر وقونیه گبی بیکده اون اقچه
الور مسافه بعیده ایسه حلب وشام گبی بیکده
اون بش اقچه الور اگر مسافه غایت بعید ایسه مصر و
خطه وبغداد ویمن گبی بیکده یگرمی بش اقچه الور و
... تورزه وارنجه اجرت المغه مساغ واردر دیو علی
افندیدن سؤال اولندقده مرحوم جلال زاده دن بو وجهله
٢٣ تلقی ایلدك دیو جواب ویرلدی دفتر سپاهی برخاصه
بستانك قید اولان بر باغ غیرین اولنسه قلع اولنماز

Celâl-zâde Kanunnâmesi (II), Süleymaniye Kütp. Es'ad Efendi Böl. No: 851, Vrk. 23/b-48/a

٢٤ ٢٥ ٢٦ ٢٧ ٢٨

[illegible]

٢٩ ٣٠ ٣١ ٣٢ ٣٣ ٣٤ ٣٥ ٣٦

[illegible]

Celâl-zâde Kanunnâmesi (II), Süleymaniye Kütp. Es'ad Efendi Böl. No: 851, Vrk. 23/b-48/a

کوندریلور اگر اون سنه مرور اندیسه قالدورلمز
اوتوردقلری یرده آخر رعیت یازلدیسه دفترموجبنجه
سپاهی رسم رعیت آلور اما دربند و اوقاف رعایالری
قانون اجری اولنماز اون سنه مرور اندیسه ده البته
حفظ و حراست ایچون قالدررلور و قبضیان مکتوب
کندی جماعتنه قاتوق قانوندر
٣٧ ترکه ایریشوب کمالنه بولوب بجلمك
جائز اولدیغی زمان وقت حصاددر بجلمك و خرمن
اولمق لازمه کلدکده حصاد جلتك جلتك ایریشوب
کمالنه بولوب جائز اولان زماندر معاد دارو و موذر
و علف دارو وجود ارو علف ایریشوب کمالنه بولوب
بجلمه جائز اولنان زمان معتبردر حصاد پنبه پنبه‌نك
قوزه‌سی کمالنه بولوب اغزی اچوب پنبه آشکاره اولدیغی
زمان معتبردر حصاد بقله و بورجاق و مرجمك
و بورجه و سیسام بو مذکورات ایریشوب کمالنه
بولوب بولنمغه قابلیت کلدیکی زمان معتبردر حصاد
زیتون زیتون کمالنه بولوب سلکمکه قابلیت کلدیکی
زماندر حصاد شرو اوزم ایریشوب کمالنه بولوب تکنه‌یه
کیروب صقلدوغی زماندر و رسم باغ یازیلان یرده
اوزم صولوب سبته کرمك جائز اولان زماندر حصاد
بستان فواکه مختلفه مزبورلر ایریشوب کمالنه بولوب
دیوشورلمك جائز اولان زماندر حصاد کندر وکتان
مزبورلر کمالنه بولوب بولندیغی زماندر و کذا زعفران
حصاد کوکل ابریشم بوجکی در ابریشم ایریشوب قیلمق
جائز اولان زماندر حصاد خشخاش افیون دیوشورمك
جائز اولان زماندر حصاد قوان صاغلمق جائز اولان
زماندر اسیابه و غیره رسم جمعی زمانی خرمن
کتوردیکی زمان اعتبار اولنور و رسم بناك و رسم
مجرد و اسپنجه و چفت رسملك جمعی زمانی مارت
ابتداسیدر اول کون کیمك تحویلنده ایسه مارت
محصولی انکدر عادت اغنام جمعی زمانی مایس
ایچنده صایلور اول زمان معتبردر حالا مایس وقتنه
اعتبار اولنور فورین تمام دولتی دوکدکدن صکره قوزوسیله
عد اولنور حصاد اوتلاق چایر اوراق کردیکی زماندر
رسم دخان جمعی زمانی خارج رعایادن اولنوب بر قریه‌ده
ساکن عشر و رسم ویرمیان رعایانك اولدقلرندن متمکن
اقچه خورده جز دلرندن النماز قیش ایاملرنده النور
خانه‌دن النماز ادم باشنه النور آت چکن رسومی

کوزموسمنك آخری اولمق خلقه موافقدر حصاد
وشق و وزدر و ودالکو و یکسار و فورد و جنقال
ذکر اولنان دریلرك جلدی خصوصنده اعتبار
روزقاسمدر حصاد توت کمالنه بولوب دیوشرلدیکی
زماندر خراجی اولزمان النور اغیل رسمی قیونه ولی
ایچون اغیله کردیکی زمان معتبردر اوجیوز قیوندن
قانونی اوزره بش اقچه النوب من بعد زیاده النمیه
حصاد اوتلاق حقی اوت ایریشوب طوار انتفاع
ایتمکه کلدیکی زماندر عشر و رسم ویرمیانلردن اوتلاق
حقی النور وقت اوتلاق حقی زمانی مهر یره رزمیر بره
کیمك خبر اغندن بو نوروسه اول مدر و ییلاق حقی وقت
٣٨ یریشوب انتفاعی وقتی النور قانون عشر باغ وقت
میوه و رسم باغ حاصل یازیلان یرده اگر مزبورلردن
دفترده عشر مقید ایسه اوزم و سایر فواکه ایریشوب
قابلیت کلدیکی وقت کیمك تحویلنده واقع ایسه اونك
٣٩ زمان اعتباری قانوندر و قشلاقدن و ییلاقدن
نه مقدار رسم النور رسم قشلاق و ییلاق دفترده
حاصل یازلمق لازمدر یازلمدوغی تقدیرجه ولی قشلاق
و ییلاق قدر هر کیم چیقوب قشلاق بوب و ییلاق بولوب
اوتندن و صویندن انتفاع ایدنلردن محللرینه کوره رسم
المق قانوندر دفترده یازیلان رسمی ویردیو نزاع ایدرلر
بو بابده اعتبار تحملنه کوره رسم النور موجبنجه النماز
٤٠ اوتلاق قانونی بودر که خارجدن کسنه‌لر قیونلریله
اوتلاق زماننده کلوب اوتندن و صویندن انتفاع ایدوب
عشر و رسم کبی نسنه ویرمزلر ایسه اول مقوله‌لرك
اوجیوز قیونلری بر سوری عد اولنوب اعلا سوریدن
بر قیون و اوسطندن بر شیشك و ادناسندن بر توقلو
٤١ اوتلاق حقی النمق قانونیدر مساحه بعض چفتلکلر
طلبی اغنده نزاع اولنسه خزینه عامره‌ده محفوظ اولان
الکی باشی مهرلو اوراقن ویریلوب ولایت قاضیسی
اول دیارك مسن و معتمد علیه اهل وقوف آدملریله
انکله بیرلرك اوزرلرینه واریلوب مساحه ایلمك
٤٢ ایچون جلال زاده زماننده حکم ویرلمشدر ارضنده
اسپنجه‌جین تحریرده بر کافرك تصرفنده اولان یرلری
صاحب ارض تیمار اسپنجه یازلدی ایسه حالا اول
متصرف اولانلر کرك مسلم وکرك عورت ینه اسپنجه
٤٣ ویره‌دیو جلال زاده زماننده حکم شریف ویرلمشدر
تحویل و تاریخ و حصاد اعتبار اولنوب بلکه خدمتده

Celâl-zâde Kanunnâmesi (II), Süleymaniye Kütp. Es'ad Efendi Böl. No: 851, Vrk. 23/b-48/a

اعتبار و شهوره تقسیم اولنانلردر مدرس و دزدار
وکتخدا و حصارایری و متولی و مؤذن و تربه دار
و زاویه دار و کوپری بکلری و ناظر و جابی
و قلعه لرده باشلو اغاسی و امام و خطیب مزبورلرک
محصوللری سنوی ایسه بعد العزل شهوره تقسیم
اولنوب عزلنده کلنجه اولان ایلرک وظیفه لرین اولرلر
مزبورلرک ماعدا سنده حصاد اعتبار اولنور
٤٤ درحق اکلو بناک و جبه بناک و سائر رسوم
رعیت بر رعیت دفترده بناک یاخود مجرد یازلسه
یا یازلسه سکرهدن بتون چفت و نیم چفت و یا اقل
یره مالک اولسه تکرار ولایت یازیلوب تصرفنده
اولان یرلر دفترده اوزرینه یازلنجیه دک کر اولو ایسه
رسم بناک و تصرفنده اولان یرلک رسمن ویرر اکر کار
وکسبه قادر مجرد ایسه هم رسم مجردن وهم متصرف
اولدیغی یرلک رسمن ویرر اما حین تحریرده بر رعیتک
النده بتون چفتلک یر بولنسه اوزرینه قید اولندقده
اول رعیتدن یوان رسم چفت النور بناک النماز
اما اول چفتلکه سکرهدن متصرف اولانلردن رسم
٤٥ بناک و رسم چفت النور و بر رعیتک النده نیم چفتدن
اقل یر مقداری اولسه دفترده اکلو بناک یازیلور
اون سکز اقچه النور اما تصرفنده یرلری اولماسه
اکر جبه بناک دیرلر اولولرندن اون ایکی اقچه و کار وکسبه
قادر مجردلرندن التیشر اقچه النور اما محرر اوزرینه
یر اولیان رعیت اوزرینه بتون چفت و یا نیم چفت
٤٦ یازمش اولسه خلاف قانوندر عمل اولنماز اکر
٤٧ اوکوز بر چفتدر ایکی زولید ایرا اوکوزدن و خارج رعیت
النده بولنان یرلر اوزرینه رعیت یعنی دیو یازلمق قانون دکلدر
٤٨ و پادشاه قولی النده بولنان یرلر قوللری دیو یازلمق
لازمدر قول طائفه سنک رعیت کبی دفتر اوزرینه
٤٩ قانون قدیم دکلدر و بعضنا اهل محررلر قوجه ایلی
سنجاغنده بر چفتلکی نیجه قطعه ایلیوب ایکیشر و
اوچر و بیشر و اوزر اقچه لق طوتر رعیت اوزرینه
یازمشلردر بو یله یازلمق ایسه خلاف قانوندر
زیرا بر قریه نک قاچ چفتلک یری واردر معلوم اولماز
بتون چفت بوطریقله بوزیلور
٥٠ رعیت طائفه سی خانه بر یازلمق
ایلر و شهر و قصبه ده اون ییل و دخی زیاده ساکن اولمغله
رسوم رعیتدن خلاص اولماز اما ولایت یازیلوب

مهر لو دفتر اولسه رعیتلکدن چقارلر شهرلو کبی
ولورلر و مقدما قریه ایکن صکره قصبه اولمشدر
اول اصل قصبه لرک اهالیسی دفترده رعیت یازلنلر
اوزرلرینه رسم چفت و بناک و رسم مجرد تقدیر اولنمشدر
اول اصل قصبه لرده حین تحریرده مقدم اون سنه دن
زیاده ساکن و متمکن بولنغله اول قصبه نک رعیتی
اولمش اولور هرکیمک ایسه رسم رعیتی اول الور
٥١ دفترلو رعیت طائفه سی
تصرفنده اولان زراعته صالح و حاصل ویرر یرلرینی
بلا مانع بوز و خالی قیوب اخر ایشه تغییر یعنی زراعت
ایلسه تنبیه اولنوب منع اولنمسه زجر ایله ایکی عشر
النور بری صاحب ارضک و بری صاحب رعیتک
اما اخر طبراقنده باغ غرس ایلسه ایکی عشر النماز لکن
غرسدن منع اولنور بو ایکی قانون و صنعتده سبب
اولدر کر بو مقوله چفت و چبوغی بوزان رعیتک
ایکیدن خالی دکلدر یا اوراده اخر طبراقده زراعت
ایدر و یا خود اخر صنعته مشغول اولور چفت بوزان
رسمی النور و اکر اخر طبراقده زراعت ایدر ایسه
ایکی عشر النوب لکن چفت رسمی النماز اما اول
یرلرینی خالی قویوب اخر طبراقده دخی واریب زراعت
ایلسه ایکی عشر النماز و بو مرحوم جلال زاده حکم شریف
٥٢ ویرمشدر قانون قدیمدر سبزه دن عشر النور تیمار
سپاهیسی قریه سی طبراغندن بعض کسنه لر بستان و
صوغان و سائر سبزه وات حاصل ایتملریله بونلردن
سپاهی عشر طلب ایتدکده ویرسلر اول سبزه وات اولری
مهمات ایچون اولیوب صاتوب انتفاع ایچون ایسه سپاهینک
دفترده اکر عشر قید اولندی ایسه عشر و اکر رسم
قید اولندی ایسه رسم النمق قانوندر دیو حکم ویریلور
اکر ایکیسی دخی یو ایسه سبزه لرینه کوره عشر النور
اولری مهماتی ایچون ایسه النماز
٥٣ قضات و مدرس و ملازم
عموما پادشاه قوللرینک و قلعه لرده اولان کوکللو و
یکیچری و بونلرک امثالی اغالرک کندی معیشتلری ایچون
سنجاقلری النده اولان سکز و بلقوز عدد قوانده...
النماز اما اون عدد و زیاده اولسه جمله سنک دخی
عشری النور و جبه مشروح اوزره دزدارلر کدخلو...
قیوقوللرندن و یا اصحاب تیماردن اولسه النماز رعیتنده
اولسه النور حصارایرنک دخی رعایا کبی النور

Celâl-zâde Kanunnâmesi (II), Süleymaniye Kütp. Es'ad Efendi Böl. No: 851, Vrk. 23/b-48/a

وطائفه ممن بوروه‌نك قرنده اولان خرمنلرنده اهل وعيالى ايچون
٥٤ باغ وباغچه وبستانلرنده اولان سبزه‌لرندن عشر ورسم
النماز اما مستقل ميوه‌سى صاتلور ايسه النور رعيت
٥٥ طائفه‌سنك اولرنده وخرمنلرنده نوله‌لندن عشر ورسم النماز
ارض ميريده بتن نسنه‌نك نصفندن نه تحمله كوره عشر
النور ثمن وخمس وثلث كبى نسنه شرعا جائز كورمشلر
كرتوان خارجدن اوليه رعيتك تحمله كوره النماق مشروعدر
فاما قانون قديم اولان اعتبار دفترده عشر يازيلان
عشر ورسم يازيلان رسم ويرر عشرى خمس يازيلان
ولايتك چايرلرندن يبنه عشر خمس النور بر ولايتده عشر
خمسدن النه كلمش ايسه اول ولايتده اولان چايرلردن
عشر خمسدن النور اونده بر ويرورزده بو نزاع ايده مز
٥٦ قانوندر سپاهى عشريني اقرب بازاره ويا انباره
كتوردر سپاهى عشريني هر هفته صورلدوترك ده
صاتلور بازاره وكوبه اولان انباره كتورتمك قانوندر
وخارج رعايايه بو قانون جارى اولنمز ديو حكم شريف
٥٧ ويريلور چايرلر زراعت اولنسه يبنه چاير اولنق اوزره
كم اولنور بر يرده سپاهيه متعلق چاير اولسه اول
چايرى بعض كسنه‌لر معين ومقرر سنورندن بوزوب
سورمشلر واكمش وبستان اتمش اولسه‌لر بعد التفتيش
يبنه سنورى نه محله منتهى ايسه ظاهر اولدقده چاير
٥٨ اولنق اوزره حكم اولنوب زراعتدن منع اولنور يايلاق
وقشلاق وقشلاق محصولنى سپاهى الوب اهالى
قريه دخل ايده مزلر بر قريه‌نك طپراغنده اولان
قشلاق ويايلاق خارجدن كلوب يايلاسه‌لر وقشلاسه‌لر
رسمن صاحب ارض النق استدكده اول قريه اهالیسی
بزم قريه‌مزوز طپراغنده در سكا دفترده يازيلو رسمى
ويرويز زياده‌سنى ويرمزوز بعض كناليمزه ويرورز
ديو نزاع ايده مزلر علاقه قرارى بوندر جمله محصول
٥٩ صاحب ارضڭ حكم اولنور موجبنجه امر شريف ويريلور
صحيح وقف اوليان اراضيدن سپاهى عشر النور
بر تيمار اراضيسندن عشر طلب ايتدكده وقفدر ديو
نزاع ووقفيت دعوى ايدوب ملك نامه همايون
ودفترشويلكه صحيح وقفيه وملك نامه همايون ديوان
عائدن ويريلوب قانون نامه موافق يازيلوب طلب
وقاعده ورده وياداتر ذريه وجديده اسلوب
ودفترده وقف يازلمش ايسه نسنه النماز قولانده وقف
يازيلوب ولايت كاتبلرى وقاضيلرى حجتلرى ايله

يازيلوب ابتداسندن سلاطين عثمانيه‌دن ملك نامه همايون
ويريلوب صحيح ملك اولدقده نسكره وقف اتمش اولسه
انلرك كبى نك وقفيتى درستدر كلدركيك طپراغنده ايسه
٦٠ عشرى امرنور اولنور بر ومزرعه وقف وملك اولنق ايچون
دفترده ادرنيك انلر بيندر يازلمش احكام مقبول دكلدر
قانوندر تحقيق اولندقده صحيح اولمازلر اندن النور ديكر وشولاق
اغاج ملك اولور اما صاحبان كيروب زراعت اولنان
يرملك اولماز مادام كه باد شاهدن صحيح ملك
نامه اولميه ودفترده يازلميه مقبول دكلدر عشر و
٦١ رسملرى النور بر كمسه‌نك تيمارى
طپراغنده رسم اسياب دفترده حاصل يازلسه اول اسياب
برسنه تمام يوروسه النمش اقچه النور اگر يوروسه
اوتوز اقچه اوچ آيى يوروسه سيل ذكر مينى ايسه
اون بش اقچه النور اما اول قريه‌نك طپراغنده تجرده دن
صكره احداث اولنسه رسم صاحب تيماره اولنماز
٦٢ موقوفچى رسمنى اولور ديو احكام شريفه ويريلور قانون
قديمدر كرودك ذكرى تعيين اولنان
سپاهينك دفتر جديده رسم عروس ديو حاصل
يازيلو رسم بكر اولوب سپاهينك ذوترلو رعاياسى
قزلرندن اولان قزى ايسه النمش اقچه رسم عروس
رجانيده اولنوب ثيب ايسه طپراغنه تابعدر نيولك
بكل ايسه اوتوز اقچه رسم ويرلكى النور اما دفترده
رعاياسى ذمى ايسه قزلرندن بكر بالغه‌دن اوتوز اقچه
٦٣ وبيوه‌لرندن اون بش اقچه النور قانوندر
زراعت اولنسه عشرى خمسدن النور عشر خمس
يازيلان برلرده حين تحريرده باغ اولوب بعده اول
باغ خرابه مشرف اولوب يرلرين زراعت ايلسه‌لر
حاصل اولان تركيده خمس النور باغ ايكن دونم ويا مقطوع
ويررديكوزدبو نزاع ايده مزلر اول ولايتده تركيده دن
عشر خمسدن النه كلمكله يبنه خمسدن النور قارنددن
٦٤ بر صاحب ارض تيمارى طپراغى
قريه‌سى اولان باغلردن دفترده عشر يازلسه اول
باغ ايچنده اولان ميوه اشجارندن دخى عشر النور اگر
رسم يازلسه اول ميوه اشجارندن عشر النمق قانون
دكلدر بو حكم ويريلور ديگر عشر باغ دفتر جديده ده
وعتيقده باغلر ايچون مقطوع يا رسم دونم يازيلمش اولسه
باغلر صكره دن خرابه مشرف اولوب كرومى قالميوب
يرلرى زراعت اولنسه مقطوع ورسملرى بوزلمش

Celâl-zâde Kanunnâmesi (II), Süleymaniye Kütp. Es'ad Efendi Böl. No: 851, Vrk. 23/b-48/a

اولور اول یرده حاصل اولان ترکه‌دن سپاهی عشر الور
دفترده مقدما مقطوع ورسم یازلمشدر دیو نزاع ایدرلر ایسه
٦٥ قانوندر اگر دفترده رسم دونم اولان باغلر مساحه اولنور
دونم یازلمیان باغ مثلا اولنماز دیو حکم ویریلور مقطوع
رسم یازیلان باغ دفترده مقطوع ویاخود باکوز رسم
باغ وخراج باغ یازلسه دفترده یازیلان رسم النماز عشره
معادل مقطوع ورسم خراج باغ النور معادل ویرمزلر ایسه
شرعیله عشری النور دیو احکام شریفه ویریلور قانوندر
٦٦ قانوندر دفترده عشر باغ یازلسه اصحابی سلطان اولنوب
عشر ویرمزلر ایسه عشره معادل رسم النور ویرمده
٦٧ تعلل ایدرلر ایسه شرعله عشری النور تیمار ویا غیری
طپراق صکره‌دن باغ وباغچه اولسه بر تیمار ویاخود
غیرینک طپراغنده رعایادن ویا خارجدن بعض کمسنه‌لر
تحریردن صکره باغ وباغچه غرس ایدوب اول باغ اوچ
سنه گچوب میوه‌یه گلمش دگل ایسه قلع اولنمق
قانوندر صاحب ارض دیلرسه قلع ایدر اما اول باغ
ومیوه اشجاری اوچ سنه گچوب میوه‌یه گلمش ایسه
قلع ایتدرمز نهایت مجددا ولایت تحریر اولنجیه‌دک
عشر النمق قانوندر حکم شریف ویریلور دمیدن عشر
،١٦٨ بر ولایتده ترکه عشری قدیمدن تارلالرینه دمدن النه
گلمکله عسکری طائفه‌سی عشرلرین تارلالرده دمدن
ویروب خرمن یرینه گتورمک قانوندر اما رعایا طائفه‌سی
خرمن یرینه گتوروب دوگی ویرمک قانوندر
١٦٩ اوتی بچلور چایر وتارلا هر ییل قوریلوب اوتی بچلور
چایردن دفترده عشر یازلسه عشر النور رسم یازلسه
عشره معادل رسم النور ویرمکده تعلل ایدرلر ایسه
شرعله عشر النمق قانوندر شول تارلا که دگلنمک
ایچون الی قویوب اوتی حاصل اولدقده بر ایکی سنه هیچ
برنسنه النماز اگر کلیه دیرلر اما اوچنجی سنه اولدقده
چایر حکمنده اولور عشر النور بو خصوص دفترده
٧٠ یازلمق لازم دگلدر [illegible] بغدای وارپه
وجودادن عشر ایلدر سالاریه النه گلمشدر سالاریه‌نک
مضمونی متمم عشر دیمکدر سالار ترصیمان مقابله‌سنده‌در
وبرد وایتده اغاتی ایچون دیمک اولور نخود
ومرجمک وبقله وسیسام وکندر وکتان وداری‌دن
سالاریه النماز وکتان تخمندن عشر النماز همان
کتانندن النور [illegible] لکتانی رعایا سپاهیه بوشادر
ویروب دوکدکدن صکره ویرمزلر انوکیچون تخمدن بشقه عشر النماز

امام وخطیبدن رسم رعیت النماز برکمسنه‌نک دفترلو
٧١ رعایاسی امام وخطیب اولسه رسم بناکی ومجردلری
النماز مقتدای ناس اولدقلری ایچون بو خدمتدن
رفع اولنسه‌لر گرو النور اما موذن وقیم اولسه‌لر
الی برآقچه موذن وقیم اولدق دیو رسم بناکلرین ویرمک
٧٢ ایدرمزلر النمق قانوندر دفترده سپاهی یرلرده شریک
قید اولنسه بر سپاهی یرده دفترده یرشریک قید اولنسه
سپاهی نصف تخم ونصف اوکوز رعایایه ویروب
بعده حاصل اولان محصولک نصفی صاحب ارضک
ونصف اخری زراعت ایدنلرک اولمق قانوندر اما
صاحب ارض نصف تخم واوکوز ویرمسه ویرمدوکی
سنه‌لرده نصف محصول الیماز همان عشرین
الور بکا دفترده یرشریک قید اولنمشدر دیو رعایایی
:٧٣ تعجیز ایدمز دیو حکم ویریلور اما اول شرکت اوزره
تصرف ایدن رعایادن بری فوت اولوب یرلری
قانون اوزره اوغوللرینه انتقال ایتدکده اوغللرندن
هر بری ایکیشر تارلا زراعت ایتمک ایچون سپاهیدن
باشقه بشقه تخم واوکوز طلب ایدمزلر همان
قدیمدن نیجه آلاگلدی اوزره تصرف اولنوب محصول النه
.٧٤ گلمش ایسه اویله تصرف ومحصول النور تملیک
اولنوب امامه مشروطه وقف اخر امام بنه اخره ویرر
برمقدار یرلری سلاطین ماضیه‌دن بری جامع شریف
بنا ایدن کمسنه تملیک ایدوب النه ملکنامه همایون
ویردکدن صکره اولداخی اول یرلرک تصرفن جامع شریفده متی
خطیب وامام اولنلره وقف وشرط ایلسه امام اماتی
زماننده اول یرلرک تصرفنی اخر کمسنه‌یه سپارش
ایتدکدن صکره اول امام گیدوب یرینه آخر امام اولدقده
امام اول یرلری المق استدکده امام سابقدن ملکیت
اوزره الدم دیو متصرف اولانلر نزاع ایدمزلر هر امام
کندی زماننده ویرمش اولور امام اول یرلری دیکرسی
کندوسی ضبط ایدر دیلرسه اخره ویروب تصرف
٧٥ ایتدرمک قانوندر دیو حکم ویریلور بر رعیت اخر
یرده چلتکجی قید اولنسه بر سپاهینک دفتر جدیده
٧٦ مقید رعیتی اخر یرده چلتوکجی قید اولنسه رعیت
اولمغه منافی دگلدر [illegible] دفترده عشر
یازلدقده اون بشدن بر النور اما دفترده یازلمق
٧٧ لازم دگلدر وکو فترده اوندن بر النور [illegible]
واون خرجی وارددر [illegible] رسم [illegible]

Celâl-zâde Kanunnâmesi (II), Süleymaniye Kütp. Es'ad Efendi Böl. No: 851, Vrk. 23/b-48/a

معطل دکلدر مستقل کار و کسبه قادر اولیان مسلمان
رعیت اوغللرینك مجردلرندن سنده التی آقچه آلنور
کافر اوغللری کرك مجرد و کرك متزوج سنده یکرمی
بش آقچه اسپنجه آلنور مسلمان و کافر اوغللری
مستقل کار و کسبه قادر اولمیانلردن رسم مجرد و
اسپنجه آلنماز و مسلمان رعایاسنك اوغلی مجرد ایکن
اولنسه رسم بناك آلنور اون ایکی آقچه و خاتونی
فوت اولسه بینه رسم مجرد آلنور و جاریه تصرف
ایلسه بینه رسم مجرد آلنور دیو حکم شریف ویریلور
٧٨ قانوندر قانون مجرد دفترینه کندوبی یازدورن
رعیت فی الحقیقه کار و کسبه قادر دکل ایسه برسنه
آلنماز و الا رسم رعیتدن خلاص اولمز معاف یازیلان
لردن رسم بناك آلنماز دیو جلال زاده زماننده حکملر
٧٩ ویرلشدر و زمان جلال زاده التوقیعی بناك مجرد
رسم چفت اوحقی ایله مارت آینده آلنمق قانوندر
مارتك اول کونی کیبك تحویلنده دوشرسه جمله رسم
چفت و بناك آنکدر و رسم چفت و بناك مفرد
دکلدر بعضی سنده زیاده یازیلور دفتر جدیدده هر
ولایتك مفصل دفتری ظهرنده اولان قانوننامه سنده
٨٠ متزوج جهله یازلمش ایسه آکا کوره آلنور روش کفره یه
امر شریف ایله اسپنجه وضع اولنمشدر متزوجلرندن
و مجردلرندن کرك صیراغی اولسون کرك اولمسون
هر بر نفرندن یکرمی بش آقچه آلنور دیو بو خصوصده
ولایت رومك قانوننامه سنده مقیددر قانون مهدی
٨١ شرف اسلام ایله مشرف اولاندن رسم بناك آلنور اسپنجه
آلنماز دیو حکم ویریلور [illegible] هر دنبدن
٨٢ بر وجه مقطوع یوز اللی آقچه آلنوب اون آقچه سی جمع ایدنه
یوز قرق آقچه سی خزینه یه ضبط اولنور و قدیمی تعیین
اولنماندن زیاده خراج واراییه دفع اولنماز کما کان
آلنور دیو حکم ویریلور قانون عادت اغنام
٨٣ هر بر قیوندن میری ایچون بر آقچه آلنور و هر ایکی
قیوندن رسم اغیل بش آقچه آلنور و هر یوز قیوندن
یکرمی بش آقچه دخی جمع ایدن قوللر الوب منبعد امرندن
زیاده و نقصان اولنماز دیو فرمان اولنوب ما بیده دیوان
همایون طرفندن حکملر ویرلشدر فی شهر جمادی
الاخری لسنه اربع و الف بو بدعت سیئه سنان
پاشانك اسلدر آخرنده جواب ویرمز قیون باشنه
بر آقچه آلنق خواص همایونه مخصوص صدر سائر ارباب

تیمار و بکلربکی و سنجاق بکی خاصلرندن و وقفدن ایکی
٨٤ قیونه بر آقچه آلنمق قانوندر میری عادت اغنام مدام راس
سنه ابریل اولندن سنه ثانی ابریلی اولی کلنجه هر
کسك نه مقدار قیونی بولنورسه قیون حقی جمعنه
مأمور اولانلر دفتر ایدوب قیون باشنه بر آقچه آلورلر
و یورك طائفه سنك دخی عادت اغنامی ابریلده
و زعما و ارباب تیمار و غیریلرك عادت اغنامی جمع زمانی
قیون دوشن دوکدکدن صکره مایس ایچنده قوزی و سیله عد
اولنوب قانون قدیم بونلره ایکی قیونه بر آقچه آلنور
مایسك اول کونی کیبك تحویلنده دوشرسه قیون حقی
٨٥ انکدر سادات و اصحاب مناصب و بالجمله خنکار قوللری
اولانلردن اکر تیمارلو و اکر علوفه لو در عادت اغنامی
عسکریدر یوز اللی قیوندن ویرمیوب زیاده سندن آلنه
دیو حکم ویریلور قانوندر درحق سپاهیان مشترکان
٨٦ بر تیماره ایکی نفر مشترك سپاهی اولسه برینك برات تذکره دفتر
صورتنده بر وجه نقد دیه بیك آقچه قید اولنسه انجق
اول بیك آقچه مشترکدن آلور سائر محصولنه قارشماز
محصول اول بر مشترکلکدر قانوندر بو وجهله حکم ویریلور
٨٧ قادردر درحق مالك تیمار اشکنجی مالك اشکنجی تیمارینه
متصرف سفره یار رجبدلو کوندرمیوب یاخود صاحب
فراش اولمغله سفره کتمسه تیماری النوب آلنماز لکن
وارمادوغی سنه ده بریللق محصولی میری ایچون
قبض اولنمق قانوندر بو مقوله تیمار آخره ویرلسه ده
٨٨ بینه ابقا اولنور بادهوا سپاهنکدر قریه ده که
میری قوروجیلر دخل ایده مزلر دفترده بر سپاهی یه
قریه لرنده بادهوا قید اولندقده اول قریه لر قریه ده
واقع میری قوری قوریان قوروجیلر قورومز
دیو اهالی سنك بادهواسنه دخل و تعرض ایده مزلر
سپاهیلر آلور دیو حمزه پاشا زماننده حکم ویرلشدر
قانوندر قانون درحق رسم زمین و بیان چفتلك
٨٩ وه دونم رسم زمین بغایت خاص ینبه بترو یاخود
صو بصر یردن ایکی ده دونمه بر آقچه اوسط یردن اوچ
دونمه بر آقچه ادنی یردن بش دونمه بر آقچه آلنور
بر چفتلك اکادیرلر که خاص یردن یتمش و سکسان
دونم اوسط یردن یوز دونم ادنی یردن یوز اوتوز
و یوز اللی دونم اوله دونم دخی خطوات متعارفه
ایله طولاً و عرضاً قرق خطوه یردر و چفتلك مساحه
سنك ایکی دنکی ارشون ایله یتمش ذراع اولور

Celâl-zâde Kanunnâmesi (II), Süleymaniye Kütp. Es'ad Efendi Böl. No: 851, Vrk. 23/b-48/a

دیو مرحوم جلال زاده زماننده قانون اولوب حکم ویرلدی
یوروك طائفه‌سی قونوب کوچه کلدکلری
اعتبار ایله کسنه رعیت اولیوب هر قنده کیدرلر ایسه ٩٠
جماعتلر ایله یازلدقلری قریه سپاهیسنه رسم رعیتلرین
ویروب طپراق صاحبلری دخل ایده مزلر اما قونوب کوچه
اولیوب یوروکلوکدن بالکلیه فراغت ایدوب محلولاری (?) و
اوکوزلرین صاتدوب کاسبلر سلکنه منسلك اولوب
زراعت وحراثته مشغول اولسلر خطور اختیار
ایدوب حین تحریرده اون ییلدن زیاده هر قنغی یرده
ساکن بولنوب یازلمش ایسه رسم رعیتین دفتر موجبنجه
اول قریه سپاهیسنه ویررلر یوروکلکدن چقمش اولورلر رعیت
اولورلر. یوروك طائفه‌سی یوزلی (?) کلدکلری ٩١
یرلرده الوب کسنه مانع اولمیه بونلر دخی اول یرلرده کسنه
نك ترکه سنه زیانی اتمیه‌لر ایدرلر ایسه قاضی معرفتیله
تضمین ایدرلر و بر یوروك سپاهینك تیماری ایچنده ٩٢
اوتوروب زراعت ایتدکده عسکره وارسه اول قریه سپاهیسی (?)
دوابی یوریدیکنده اوتلاق رسمی طلب ایتمك جائز دکلدر
زیرا عشر ورسم ویردکده اوتلاق حقی النماز
یوروك طائفه‌سی ییلاقلرینه کلمکدن وکتمکدن واراتورمقدن (?) ٩٣
لازم اولان یرده اوچ کوندن زیاده اوتورمیه‌لر اوتوردقلری
وقت دخی کسنه‌یه ضرر و زیان اتمیه‌لر ایدرلر ایسه شرعله
بعد الثبوت تضمین ایدرلر و بر یرده اقامت وقرار
اولیوب دائم حرکت اوزره اولمغین کردك (?) رسمنه
طپراق صاحبی طرفندن دخل اولنماز و یوروك طائفه‌سنك
عورتی ایچون صوباشیلر وسپاهیلر طپراغمه چقدی
دیو نزاع اتسلر طپراغه تعلقلری یوقدر زمن بعد دخل
اولنماز. یوروك طائفه‌سی دخی اصحاب تیمارك ٩٤
طپراغنده بکیجری کبی کندی بالذات سیلدیکده اکدقلری (?)
یرلردن بتون چفتدن اون ایکی اقچه ونیم چفتدن التی
اقچه الیورز زیاده النماز اما رعیت یرلرین تصرف ایلسلر
رسم چفتی وعشری رعایا کبی ویررلر بو خصوص سلانیك
یوروکلری قانون نامه‌سنده مصرح قید اولنمشدر بو وجه
اوزره امر شریف ویریلور. یوروك ٩٥
طائفه‌سی کوچر خلقیدر مقرر یرلری وسنجاغه
وسنجاق بکلرینه اختصاصلری اولمیوب اغالری
صوباشیلر بیده (?) انلردن شویلکه غلیظ اکاه صادر
اولوب سیاسته مستحق اولسلر قاضیلر بعد الحکم
حجت ویردکده عسکره سیاستی صوباشیلر ایکدر دیو

معتمد امر شریف ویرلمشدر
رعیت یرین طوتن یوروك اولسون غیری اولسون چفت ٩٦
اقچه‌سی اکر قوللق اقچه‌سی دیرلر انی اولی ولایتده رسم چفت
قح اقچه تعیین اولنمش ایسه ویرمك قانوندر اما یوروك
عسکره دن کندی بالذات سیلد (?) اجدقلری یرلرك بتون
چفتدن محلولاری (?) وار ایسه اون ایکی اقچه رسم چفت
النمق قانوندر. بر تیماره خارجدن کلوب ٩٧
قشلاین یوروکلردن دفترده رسم قشلاق مصرح ایسه
النور والا النماز قدیمدن اول یرلردن رسم قشلاق
النماق معتاد ایسه النور والا النماز قانون در حق او
یوروك طائفه‌سی یوروکلکدن فارغ اولوب بر قریه‌ده بر ٩٨
یرلشوب زراعته وحراثته مشغول اولوب تحریر ولایت
اون ییلدن زیاده ساکن اولدیغی قریه‌ده رعیت یازدیغی
تقدیرجه یوروکلکدن خلاص اولیوب کرو بکلری چفتلغه (?)
امر شریف ویردیلر ایدی لکن بر قریه‌ده بر ایکی یوروك
ایچون کاه یوروك بکی وکاه یوروك چری باشیلری بر
خیلی ادم ایله اول قریه‌یه واروب بر قچ کون خلقندن
مفت وجانانیم (?) ویملك (?) طلبلری رعایایی تعجیز ایدوب
قریه صاحبنك محصولنه ضرر مترتب اولدیغی

جمادی الاخره سنك اون برنجی کونی پایه سریر اعلایه
عرض اولندقده وجه مشروح اوزره اون ییلدن متجاوز
بر قریه‌ده ساکن اولوب محرر دفتر رعیت تحریر ایلدی
ایسه دفتر موجبنجه عمل اولنوب من بعد یوروك بکلرینه
رنجیده ایتدرلمیه دیو خط همایون ایله فرمان بیورلمغین
اول زماندن برو دستور العمل اولمشدر قانون نامه‌ده
مقیددر مرحوم حمزه پاشا خطبله (?) در کنار اولنمشدر
ویسق (?) زوائدندر سپاهیه
رعیت یازلسه بکرمی بش اقچه سیجه‌لری (?) النور ٩٩
وبادهوا سی کیمه یازلدی ایسه رسم جرم وجنایت
برکسنه‌نك طپراغنده بر طوار (?) عشرین ویررلر قیوی نفی (?)
اولسه رسم غنم کیمه حاصل یازلدی ایسه اکا ویررلر
دکرمنلری اولسه رسملرینی بونلره ویررلر وسائر رسوم
عرفیه عادیه‌سی رعایا کبی قانوندر و بونلر
وینوغلك اوزرینه یازیلان وینوقلق یرلر خارجدن ١٠٠
کسنه‌یه ویرلمك جائز دکلدر اکر بر طپراغی بقله ایلمش
اولسه کرو وینوغه الیویرلمیور بو قدر زمان تصرفم
واردر دیو دعوی ایده مزلر اما کندی زماننده ویررسه
ویرر کرو الماق استرسه نه وجهله قول وشرط

Celâl-zâde Kanunnâmesi (II), Süleymaniye Kütp. Es'ad Efendi Böl. No: 851, Vrk. 23/b-48/a

اتمش ایسه شرط معتبردر و بنوغك كندی یاوزرینه

یازیلان و بنقلق بریندن عشر الینمز اما خارجده ١٠١
برلر اچوب تصرف ایلسه كبمك طبراغنده ایسه
اول الور ورسم دخی الندكلشی ایسه النق قانوندر
مشغول باغ و باغچه كرو بنق باشنه

اولوب او زرینه یازلمش اولسه اول میرانه كیرمز ١٠٢
ورثه الیماز حكم بوینه یازیلان و بنوغه تسلیم اولنور

قانون درحق او احطبل عامره یه خدمت ایدن ١٠٣
و بنوقلرك اخرة یازلمیان اوغللری و قرنداشی و سایر
اقرباسی اولوب خراج و اسپنجه قابل اولوب
خراجه یازلمیانلره سپاهی جانبندن دخل اولنسه
مادامكه سپاهیه رعیت یازلمیه خراج یازلماغله
سپاهی دخل ایده مز انولرك كبیلرك اسپنجه سی
و بنوق سنجاغی بكینكدر قانون قدیمدر

و بنوز و اولادلری خراج یازیلمه مستقل رعیت باشنه یری ١٠٤
ملوثمیه و رعیت تارلاسنی زراعت اتمیه اسپنجه
طلب اتسلر و رعیت خدمتی تكلیف اتسلر
جائز دكلدر و بنق زوائدی خراج وضع اولنماغله
رعیت قسمنه كیرمز و بنوغه كلیجك تمامی انلرككدر اولور
و بنوغك اولادندن اقرباسندن انلرك كبیلردن كمسنه
مادامكه رعیت یازلمیه اسپنجه طلب ایدوب رعیت

تكلیفی اولنماز - - بر و بنوغك و بنوقلق ١٠٥
برلر یلدر رعیت اولان قرنداشلر بنك برلری مشاع
و مشترك اولوب معین سنوری یوغیسه اول
ولایتده جاری اولان قانون اوزره اول برلردن و بنوقلق
مقداری باشنه چقردوب روب اندن رسوم و حقوق
الدوزلر باقی قرنداشلرینك تعیین و تمییز ایدوب
عشر و اسپنجه و سالاریه و سایر رسوم رعیت
نه ایسه صاحب تیمار الیوریلور قانون درحق او

و بنوغك دفترده او زرینه یازیلان و بنوقلق باشنه سنك ١٠٦
سنورینه مسلمان و كافر كلوب برلر زراعت ایدوب
عشر ویرمیوب نزاع اتسلر و بنوقلق بردن اولدوغی
ثابت اولدقدنصكره زراعت ایدنلردن قانون اوزره
عشری و بنوغه حكم اولنور نزاع ایدوب ویرمك
استسلر و بنوقلق اولدوغی جهتدن زراعتدن
منع اولنوب نیجه دبكسه تصرف ایدر قانوندر

قانون درحق او و بنق طائفه سنك كلكه یری ١٠٧
بوقدر همان بومشقلق بروبرلشدر وهم و بنوغك

باشنده اری مشاع اولنماز قدیمدنبرو اوله اولنور قانوندر

و برو بنق سپاهینك خارج قریه سی حدودی ١٠٨
داخلنده اولان طبراقده اورمان یرلرین تحریر و نصكره
بالتهلر ایله اچوب برمقدار یرین زراعت ایدوب
و برمقدار یرلر بینه باغ غرس ایلسه اول باغدن
حاصل اولان اوزملرك عشری شرعله سپاهیه حكم
اولنوب الیویریلور و زراعت ایتدوكی یرلردن
حاصل اولان عشر ایله سالاریه سكزده بر النور
بز و بنوق طائفه سی بوزدیو تعلل و نزاع ایده مزلر

قانوندر و بنوق طائفه سنك دفترده ١٠٩
اوزرلرینه و بنوق باشنده سی حاصل یازلدقده دفترده
تعیین اولنان باشنده دن غیری سپاهی طبراغنده دخل
ایده مز اگر سپاهی طبراغنده دخل ایدوب زراعت ایدرسه
سپاهی عشر و سالاریه الور قانون درحق

كوره جی و باغچی بر سپاهینك رعیتی كوره جی ١١٠
و باغچی اولمق رعیتلكه منافی دكلدر كوره جیلك و
باغچیلك عوارضدن مسلم اولمق ایچوندر انلرده
رعیت یازیلان رعیت رسمنی ویرر عوارض ویرمز
جمله رعایا بیننده قانون اوزره متوجه اولان خصوص انلرده

دخی اجرا اولنور رعیتدن طوغانجی ١١١
اولسه رعیت طائفه سی طوغانجی اولمغله رعیتلكدن
چقمز و رسم رعیتی ساقط اولمز انلرده رعیت یازلدن

رسوم رعیت النور كذلك تیمار سپاهیسی دخی ١١٢
مادامكه یازیلورسه رعیتدر رسوم النور مگر كم تیماره
چقدقده پادشاهه رعیت عرض اولنوب بولداشلغی
مقابله سنده تیماره امر اولنمش اولوب بو معنی برانده
یازلمش ایسه او لوقت رعیتلكدن مرفوع اولمش
اولور و رسم رعیت الینماز اما رعیت یری طوتسه
اول وقت دخی النور مانع دكلدر قانون قدیمدر

مرعی برلرنه تعیین حدود بوقدر ١١٣
قدیمدنبرو طوارلری یوردی كلمش ایسه اول محلاده

یوررو قرق اللی ییلدر قدیم دینلمز قدیم اولدر كه ١١٤

كمسنه انك اولن بلمیه و قدیمی مرعی اولوب صانلق ١١٥
و زراعت اولنمق خلاف قانوندر جبرا زراعت
اولنورسه بینه مرعی لق او زرینه حكم اولنور زیرا
اهل قریه نك طوارلرینه مرعی مقدمدر بو قانون

ایله عمل اولنور و بو وجه اوزره حكم و یرلیور ١١٦
تیمارلرینك یایلا و هواسی كندولرینكدر قوریله

Celâl-zâde Kanunnâmesi (II), Süleymaniye Kütp. Es'ad Efendi Böl. No: 851, Vrk. 23/b-48/a

طوبلردن یاده و قاچقون دخی سیر خورلق اولق اوزره
حکم ویریلور قدیمدن نه وجهله اولکلمش ایسه
اول وجهله امر ویریلور
سوباشیلر و الای بکلری و چری باشیلری و دزدار ١١٧
و چری سوربجیلر بکه بر اتلری بکلر بکی بر آقچه
ویلمیوب امر همایون اولیسه و میری علم و درگاه
معلاده اولان متفرقه و چاوشلرک زعامتلری
و مطلق تیمارلری جملهسی سربستدر محصولی دخی
هان جرم و جنایت و قول و جاریه مشتلغی و رسم
عروسدر بوندن غیری اولان خصوصلر رسوم
سربستدن دکلدر کیمکه کمه رعیت ایله خاص یازلمش
ایسه انکدر بجلر سفره مرا اولنسه
اوردوی رسمی قپوجی باشیلرکدر و اوردو استنبول ١١٨
وادرنده روسه بر کیمسه حاصل مناصفه اولنور
نصفی قپوجی باشیکدر و نصفی شهر قاضیلرینکدر
و اوردوده و شهرده اولیجق جمله قپوجی باشیلرینکدر
سنجاغنده قپوجی باشیلرینک ... ١١٩
بیک آقچه و چاوشلرک بش بیک آقچه عادتلری
واردر اون بیک آقچه میری علکدر قانونسندر
و مهتر باشینک و مهترلرک دخی عادتی واردر قانون
دروغ کلیجه رعایا تارلاسنی ذکلندریلک ایچون قیوب ١٢٠
زراعت ایتدوکی ایامده اوت حاصل اولوب یچلسه
اگر کلیجه دیرلر اندن عشر الثمار ممکن مسرا حنه دفترده
حاصل یازلمش اوله اما دفترده یازلدوغی قدیمی کرکدر
حکمدن ولایت کاتبلری دفتره قید ایلملر اعتبار
اولیوب حکم ویرلمز اما کلیجه که اوج ییلدن زیاده زراعت
صالح اولور سورلمیوب اوترقونسه چایر اولمش اولور
صاحب ارض اولسه یردن چایر رسمی یازلمش ایسه رسم
دکل ایسه عشر الور اوج ییلدن تصکره اصالت ایله چایر
اولمش اولور شویلکه رچایر قدیمی چایر اولمیوب ١٢١
رعیت چفتلکندن اولوب صو بصماغیله چایر اولسه
رعیتک اندن الثمار عشر حکم اولنور اما شمدی اول
چایرکه صوتی اولمیوب زراعته قابل اولسه زراعت
اولیجق سپاهیه چایردن انفع اولورسه سوردرلوب
زراعت ایتدورلیور قانوندر ...
بعض سنجاقلرده طوز الوب طرح اولنه کلمشدر ١٢٢
شویلکه قرییه لوکره اولدن انده طوز طرح اولنسه
شمدیرک نه مقدار طوز طرح اولنه کلمش ایسه

اندن زیاده طرح اولنمیه زیاده تکلیف اولنمز
١٢٣ درحق رعیت و معتق خارج از دفتر اولان رعیت
مادامکه آخر رعیت یازلمش اولمیه باباری دفترده
کیمک رعیتی ایسه انلر دخی انک رعیتیدر و خارج
از دفتر اولان رعیتک قرنداشی دخی رعیت اوغلی
اولسه مادامکه دفترده آخره رعیت یازلمش اولمیه
متوفا باباسی کیمک رعیتی ایسه اول دخی انک رعیتی
١٢٤ اولور و رعیتک ازادلی قولی داخی مادامکه آخره
رعیت یازلمش اولمیه ... اولمش مولاسنه
تابع اولیوب اولو ایسه رسم بناک مجرد ایسه رسم
١٢٥ مجرد ین مولاسی کیمک رعیتی ایسه اکا ویریر لکن بو
معتق خصوصی و خارج از دفتر اولان رعایا خصوصی دن
موقوفچی رسم رعیتلرین الملق ایچون مالیه ... فندن
احکام شریفه ویریلور ... پاشا زماننده ویلمشدر
١٢٦ بر رعیت ایکی سپاهیده دفترده
رعیت یازلسه ایکی سنک دخی طپراغنده ساکن
اولمیوب آخر طپراقده ایکن یازلمش اولسه رسم بناک
تنصیف اولنور اما بر رعیتدن بری تحریر دن اوندن
مقدم بر سپاهینک طپراغنده ساکن بولنسه اول
قریه ده رعیت یازلسه اول قریه سپاهیسی رسم
بناکن الور اولکی قریه سپاهیسی نیم دفترلو رعایا دن
١٢٧ ... دفترده یازیلو
ذمی رعیت و رعیت اوغللری امر شریفله دوشرمه
عجم اوغلانی اولسه یا خود مسلمان اولوب عجم
اوغلانی و یکیچری اولسه رعیتلکدن چقر اما
بونلرک اوغللری و قرنداشلری دفترده رعیت
اولسه بونلر یکیچری اولماغله انلر دخی رسم رعیتدن
خلاص اولمازلر کما کان رعیتدر و یکیچری اولدقدن
صکره اولان اوغللری رعیت اولماز یکیچری اوغلیدر
١٢٨ رسم رعیت الثمار دفترده یازیلو رعیت قانونی ...
و مدرس و ملازم اولسه رسم بناک و مجرد النماز
و دانشمندندن دخی الثمار اما دانشمند نامنده
اولوب تحصیل علمده اولیوب هوا و هوسنده اولسه
رسم رعیت النور قانون قدیمدر امر ویریلور
١٢٩ دفترلو رعایا زرع صالح حاصل
ویریر یرینی بوز و خالی قیوب کاروکسب آخر
سنعتدن اینه کر برلری بتون چفت ایسه
سنده ده زجرا لحم اوجیوز آقچه و نیم چفتدن یوز اللی

Celâl-zâde Kanunnâmesi (II), Süleymaniye Kütp. Es'ad Efendi Böl. No: 851, Vrk. 23/b-48/a

آقچه واقلندن قانون اوزره بتمش بش آقچه چفت بوزان
رسمی النور اما بو رسمدن کذشته اولنمازدیو سنه
محرمی غرّه سنده فرمان اولنمشدر
١٣٠ اوغللری و معتقلرندن رعایا کبی النور دفترده
١٣١ قوانندن عشر یازیلان برده و جبر مشروح اوزره
عسلك عشری النور ار و سیلر النمان وار و بیه
قیشن غذاسی ایچون البقو نیلان بالدن عشر النماز
طاغلرده و طاشلرده اغاجلر ایچنده بولنان عسلك
عشری صاحب ارضکدر باقیسی بولانکدر رعیت
قرینك قوانی اولسه باباسی رعیت یازلدوغی
قریه‌ده ساکن ایسه اولداخی قوانی رعایا کبی
صاحب ارضه ادا ایدر در زمان جلال زاده التوقیعی
١٣٢ اصحاب تیمار درلکدن فراغت ایدوب آستانیه
و بکلربکیلر قپوسنه ملازمت ایلمسه یاخود درلك
امیدیله سفره وارمیوب یدی سنه کاسبلر ساکنه
منسلك اولسه‌لر حین تحریرده دفتره رعیت یازلسه‌لر
بناك و عوارضلری النور رعایا اولورلر بن سابقا
سپاهی ایدم الوملرم براتم وار در دیوك مفید اولماز
اما درلك امیدیله آستانیه بکلربکی قپوسنه ملازمت
ایدوب یا معزولا سفر سفر ایلوب یدی سنه و دخی
زیاده زمان مرور ایلسه هر نقدر زمان مرور
ایدرسه ایتسون کیرو سپاهیدر عوارض و بناك
١٣٣ تکلیف اولنماز و زعیم زاده‌لر و سپاهی زاده‌لر
بابالری حیوة‌ده ایکن بابالری براتیله تیمار الماق
قانون دکلدر اما بابالری وفاتندن صکره اون ایکی
یاشنده بولنان سپاهی زاده‌لر اون یدی یاشنه
وارنجه‌ده دک سندن مقدم باباسی تیمار تصرف
ایدن وفات ایتمکلر ده سی براتیله تیماره طالب
اولان سپاهی زاده‌لرك متقاعد اولمغیله تیماری
ایکی نفر اوغللرینه ویریلوب اول اصل متقاعد وفاتندن
صکره تیماره مستحق اولمغیله منتظر اولان سپاهی
زاده‌لره دخی مستحق اولدیغی زماندن یدی سنه‌یه دك
تیمار طلبنه مدت قونمشدر شویله که تعیین اولنان
مدت ایچنده تیمار طلبنه آستانیه و بکلربکیلره
ملازمت ایلمیوب یا خود سفره وارمیوب کاسبلر
ساکن منسلك اولماغیله حین تحریرده رعیت
یازلسه‌لر رعایا اولورلر عوارض و بناك النور
اکر دفترده کسنیه رعیت یازلسه بناکلرین موقوف دخی

الور اما تعیین اولنان مدت ایچنده تیمار طلبنه آستانیه
و بکلربکی قپوسنه ملازمت و یا درلك امیدیله سفر ایلسه
سفر میسر اولمیوب مدتدن زیاده هر نقدر زمان کچرسه
کچسون سپاهی زاده‌در عوارض و بناك تکلیف اولنماز
محاکم شرعیه و سائرده قاضیلره تعیین اولنان قانوندر
١٣٤ نکاح واقع اولدقده اکر تزویج اولنجق بکر ایسه تزویج
و عقدك رسمی یکرمی آقچه قاضی بر و بش آقچه خدمه محکمه
١٣٥ جمعا یکرمی بش آقچه النور اکر ثیب ایسه قاضی ایچون
اون بش آقچه و خدمه محکمه ایچون بش آقچه النور حجج شرعیه
و نقل شهادت و سائر عرضلردن رسم کتابت قاضی ایچون
یکرمی آقچه و خدمه محکمه ایچون بش آقچه النور اما بو بابده
حجت الان کمسنه مختاردر کندو رضاسیله بلا اکراه و
لا ابرام هدیه ویررسه النور از و چوق جهان اول النور
١٣٦ عادت یوز بو دکلدر دیمیه و یا ایکو سجل تثبیت اولان
قضایادن رسم سجل سکز آقچه النور و عتاق نامه‌لردن
التمش التی آقچه النور الیسی قاضینك اون آقچه‌سی
نائبك التی آقچه‌سی امین ایله کاتبك و امضادن
اون ایکی آقچه و مراسله‌دن اون التی آقچه النور و رسم
١٣٧ قسمت داخی متوفانك وارثلری کبیر اولوب قسمت
طلب اولنان ایکن جبرا قسمت طلب اولنمیه اکر ورثه‌ده
صغیر و صغیره و یا غائب و غائبه وار ایسه بین الورثه
قسمت اولنمق لازمدر متوفانك دینی اخراج اولندقدن
صکره متوفانك مالندن بیکده اون بش آقچه النوب زیاده
النمیوب و نائبلرینه دخی الدرمیه دیو احکام شریفه
١٣٨ ویرلمك قانوندر و متوفانك وجوه خیر ایچون
وصیت اتدکلری آقچه‌نك ولایت قاضیلری ثلث
و خمس بر مدرد بو المیه‌لر حکم ویرلیور قانون قدیمدر
یلدرم بایزید خان زماننده قاضیلره حجت و رسم قسمت
و سجل آقچه‌سی تعیین اولنمشدر سنه ٧٠١
١٣٩ [illegible] بغداد سفرنده سنه
احدی و ثمانین و ثمانمائه ده [illegible] رباب تیمار و زعامته
دفتر صورتی قید اولنوب قری و مزارع تعیین اولنمق
فرمان و قانون ایلدیلر [illegible] فلان زعامت فلان
١٤٠ تیماری فلانه ویردم دیو یازارلر ایمش قانون احدی
و سبعمائه سنه‌سنده ابتدا توزیع مناصب ایدن عثمان
غازیدن سلطان اورخان قره حصار سنجاغنی دخی ویرلر
اوغلی اورخانه و برده‌ی و اسکی شهری کندو البیه دایر
اوزکنی اوغلی و بیور [illegible] و یار حصاری حسن الپه و اینه کولی

Celâl-zâde Kanunnâmesi (II), Süleymaniye Kütp. Es'ad Efendi Böl. No: 851, Vrk. 23/b-48/a

§. 5- CELÂL-ZÂDE KANUNNÂMESİ (III) (3)

I- NÜSHALARI VE HUKUKÎ TAHLİLİ

Celâl-zâde'ye ait olmak üzere neşredeceğimiz üçüncü Kanunnâme'nin başlığında aynen şöyle yazmaktadır: "**Müteferrikât Est Nakl Şüde Ez Kanunnâme Ki Celâl-Zâde Tedvîn Kerde Est-Celâl-zâde'nin tedvîn ettiği Kanunnâme'den nakledilen muhtelif hükümler**" manasını ifade etmektedir. Gerçekten de öyledir. Hem birinci ve hem de ikince Kanunnâmeden hem farklı olması ve hem de farklı hükümler ihtivâ etmesi sebebiyle bunu da neşrediyoruz.

Kanunnâmenin elimizde bulunan nüshaları şunlardır:

1) *Süleymaniye Kütüphânesi, Yazma Bağışlar, No: 1202*'de kayıtlı bulunan nüshadır ki, nüshalar arasında en güzeli budur. Bu nüshanın en büyük eksiği müstensihin istinsâh ederken ilmî üslûba ri'âyet edememesi ve çok hatalar yapmasıdır. Ancak en derli toplu olanı bu olduğu için mezkûr nüshayı esas kabul ettik.

2) *Süleymaniye Kütüphânesi, Ayasofya, No: 2894*'de kayıtlı bulunan nüshadır ki, birinci nüsha ilye aynıdır.

3) *Süleymaniye Kütüphânesi, Es'ad efendi, No: 851, Vrk. 49/b* vd.'daki nüshadır ve Birinci Kanunnâme ile aynı Kanun Mecmuasında bulunması önemlidir.

4) *Süleymaniye Kütüphânesi, Hacı Mahmûd, No: 913*'de kayıtlı olan nüshadır ki, Birinci Kanunnâme ile aynı Kanun Mecmuasında bulunması önemlidir.

Diğer kütüphânelerde de bu Kanunnâmenin nüshaları bulunmaktadır. Uzatmamak için bu kadar ile yetindik.

Bu Kanunnâme, Birinci ve İkinci *Celâl-zâde Kanunnâmeler*inin mezcedilmiş şeklidir. Zaten sonradan tertip ve tanzim edildiği baş kısmında da zikredilmiştir. Ayrıca içinde daha sonraki tarihlere ait kanun hükümlerinin bulunması da bunu teyid eylemektedir. Kanun-ı Cedid ve Umûmî Osmanlı Kanunnâmesinin ihtivâ ettiği hükümlerin bir kısmını ihtivâ eylemektedir.

II- CELÂL-ZÂDE KANUNNÂMESİ (III)'ÜN TAM METNİ

MÜTEFERRİKÂT EST NAKL ŞÜDE EZ KANUNNÂME Kİ CELÂL-ZÂDE TEDVÎN KERDE EST[1]

1. Bir yerde *kapan* hâsıl yazılsa, *mevzûnât*dan şol nesneler ki, kadîmden kapandan vezn olınu-gelmiş olsa, âhar yerde vezn olunmakdan men' olunur. Meğer ki, ol yerlerde ziyâde şenlik olub bir kapan vefâ etmeyüb âhar yerde emr-i hümâyûn ile gayrı kapan vaz' oluna, ol vakit dahi kadîm kapana zarar gelmedüği yerlerdedir.

2. Ba'zı yerlerde kapanlarda *bâc* alınur deyü nizâ' olunur. *Bâc-ı bâzâr* bir kimesneye hâsıl yazılsa, bâzârda satılmak içün gelen nesneler ki, mevzûnâtdan ola, kapana gelüb vezn olunub mikdârı ma'lûm oldukdan sonra bâc alına. Ol bâc sâhib-i bâcındır; kapan sâhibinin bâcda dahli yokdur. Hemân kapanda gelüb vezn olunduğı içün bir mikdâr *ecr-i misil* kapan içün alınur.

FASL

3. Bir *vilâyet müceddeden tahrîr olun*dukda perâkende ba'zı eşhâs buluna, tîmâra müte'allık olan karyelerde hâric yerlerde ve müstakil yaya ve müsellem köyleri içinde tavattun eyleseler ve tavattun edeli on seneden ziyâde olsa, Defter-i Kadîmde ba'zı sipahiye ve ba'zı havâss-ı hümâyûna kayd olunmuş olsa ve ba'zı dahi *hâric ez defter* olub lâkin havâs emînleri hâssa kayd eyleseler, bu vechile cevâb verile ki, re'âyâdan şunlar ki, yol üzerinde muhavvif yerlerde derbend köyü re'âyası olub anlardan bütün köy[2] hâneleri veyahud ba'zılar yolcudan ve ulakdan kalkub gayrı yere gitmiş olalar, anları evvel varub oturdukları yerlere yazmayub ne kadar zaman oturduklarına i'tibâr yokdur. Gerü asıl yerlerinde yazub iskân etmek gerekdir.

4. Amma bir vechile *derbend ahalisi* değiller ise, şunlar ki, yerlerinden kalkub âhar yerlere göçüb temekkün edeli on seneden nâkıs ola veya evvel yazıldığı yerin civâr ve nevâhîsinde temekkün etmiş olalar, anın gibileri dahi asıl yerleri üzerine yazmak kanundur. Amma on seneden ziyâde ise, oturdukları yere yazmak kanundur.

---

1 **"Celâl-zâde'nin tedvîn ettiği Kanunnâme'den nakledilen muhtelif hükümler"** manasını ifade etmektedir. Gerçekten de öyledir.

2 Ba'zı nüshalarda **"köy"** tabiri yerinde **"gedik"** kelimesi kullanılmıştır.

5. Amma şol ra'iyyet ki, bir gayrı memleketden gelüb bir yerde temekkün etmiş ola, anın gibileri hemân bulundukları yerlerde yazalar. *Hâs eminlerin*in kendi kavillerine i'tibâr yokdur.

FASL

6. *Tapuy-ı misil*de sipahi *muvâza'a* edüb ziyâde *resm-i tapu* taleb eyledükde, gâyet a'lâ yer ki, ziyâde hâsıl ede, nihâyeti üç yüz akçe; evsat yerden nihâyeti iki yüz akçe; ednâ yerden nihâyeti yüz akçe resm-i tapu alınmak emr olunub bundan ziyâde alınmak memnû'dur.

7. Memâlik-i Mahrûsede vâki' olan kurâ ve mezâri' ikiden hâlî değildir; ya *serbest*dir ya değildir.

8. Serbest olan bunlardır; *havâss-ı hümâyûn* ve *evkâf-ı selâtîn* ve *sultânların paşmaklıkları* ve *vüzerânın evkâfı ve emlâki* ve *vüzerâ hâsları* ve *mîr-i mîrân* ve eyâlet ve sancak beğleri ve nişancının ve defterdâr kethüdâları ve *tîmâr defterdârı hâsları* ve mutlaka *arpa emîni* ve *defter emîni* ve *re'îs'ül-küttâb* bu zikr olunanların cümlesi serbestdir.

Yörük ve müsellem beğleri ve *cingâne beği* ve *voynuk beği* bunların ze'âmeti serbest olmak kanun-ı mukarrerdir.

*Rüsûm-ı serbestiyye*leri Defterde kendülere müstakil hâs yazılmak şartdır.

Ve bil-cümle icmâllü ze'âmet serbestdir.

Beğlerbeği çavuşları ve mîralem ve çeribaşıları tîmârlarının rüsûm-ı serbestiyyesi âhara hâsıl yazılmış olmasa, müstakil Defterde kendülere hâsıl yazılsa, serbest hükmi verilür.

Rüsûm-ı serbestiyyesi Defterde vakfa hâsıl yazılan âhar evkâf dahi serbestdir.

Mutlak d*izdâr tîmârları* serbestdir.

9. *Sipahi tîmârı* serbest olmaz. Lâkin muharrir-i vilayet rüsûm-ı serbestiyyesini cümle hâsıl bağlayub tîmâr adına verse, sancak beği dahl edemez.

10. Âharın ra'iyyeti on seneden ziyâde vakıf toprağında sâkin olsa, vakfa ra'iyyet olmaz. Vilâyet kâtibi ra'iyyet kayd etmiş olsa dahi mu'teber değildir. Kezâlik vakfın ra'iyyeti dahi on seneden ziyâde sipahi toprağında sâkin bulunmağla vilâyet kâtibi sipahiye ra'iyyet yazmış olsa da, mu'teber değildir. Vakfın ra'iyyeti hîn-i tahrîrde yahud vakıf olduğı esnâda ol mertebede mevcud olan re'âyâdır; ol re'âyânın evlâdı neslen ba'de neslin re'âyâdır.

FASL

11. *Kudât* ve *müderrisînin* tasarruflarında olan tarlaları re'âyâ elinden alınmış değil ise, hâsıl olan terekelerin öşrin ol karyede olan anbara iletdiklerinden sonra akreb bâzâra teklîf olunmak câiz değildir.

12. *Yağ mumı* şehirlerin ve kasabaların levâzım-ı zehâirindendir. Yağ mumı dökülen şem'-hanelerden defterde yazıldığı takdirce resm alımaz. Vilâyet kâtibi hilâf-ı kanun yazmak olur, göresiz. Yağ mumı dökülmeyüb bal mumı dökülürse, defter mûcebince resmin alı-veresiz.

13. *Resm-i ağıl* defterde yazılmak lâzım değildir. Üç yüz aded koyunı bir sürü addedüb her sürüden beş akçe ağıl hakkı alınur.

14. Ketândan *sâlâriyye* alınur. Vermezler ise, öşürlerin yumuşadurlar.

15. Bir karye toprağında tahrîrden sonra değirmen ve *su bıçkısı* yapılsa, sâhib-i arz-ı tîmâra bir nesne verilmez; resmini mevkûfcı alur.

16. *Tahrîr*e dek bir karyenin bir karyenin sınurı dâhilinde olmayub gûhîden açılan yerlerin öşür ve resmin mevkûfcı alur. Resm *dönüm akçesi*dir.

17. Re'âyâ kaldırmak içün vakıf ve havâss-ı hümâyûna zaman olmaz.

18. *Hasâd* bir yerde tereke erişüb kemâlini bulub biçilmeğe kâbiliyyeti olan zamandır. Biçmek ve harman olması lâzım değildir.

Çeltük erişüb kemâlini bulub biçilmek caiz olan zaman mu'teberdir.

Darı ve çavdar ve alef erişüb kemâlini bulub biçilmek câiz olan zaman mu'teberdir.

Penbenin kozağı kökünden çıkub sararub dahi kemâlini bulub ağzı açılub penbe âşikâre olduğuna i'tibâr olunur.

Nohud ve bakla ve mercimek ve susam ve böğrülce erişüb yolunmağa kâbiliyyet geldüği zaman mu'teberdir.

Zeytûn kemâlini bulub silkilmeğe müstahak olduğu zaman mu'teberdir.

Bağ ki, resm yazılmış ola, üzüm erişüb kemâlini bulub tekneye girüb sıkılduğı zaman mu'teberdir.

Bostân ve fevâkih-i muhtelife erişüb ağacında kemâlini bulub devşirmek câiz olan zaman mu'teberdir.

Gönül kemâlini bulub kaynamak caiz olan zaman mu'teberdir. Cehreye sarılmak lâzım değildir.

Kettân ve kendir erişüb kemâlini bulub yolunmak câiz olan zaman mu'teberdir; kabuğı soyulsun soyulmasun hemân ol vech ile kifayet eder.

Haşhaş çözülüb afyon devşürmek caiz olan zamandır.

Kovan dalk dolub kemâlini bulub sağılmak câiz olan zamandır; sağılmak ve sağılurken i'tibâr olunmaz.

Âsiyâb ve *resm-i bid'at* cemî' harmana getürüldüği zaman mu'teberdir.

İspençe ve bennâk ve resm-i çift mart ne günde olursa ol gün mu'teberdir.

Resm-i duhân kış eyyâmında alınur. Hâneden alınmaz; öşür ve resim vermeyen re'âyâdan alınur.

Âdet-i ağnâm hasâdı Mayıs ayı içinde sayıldığı eyyâm mu'teberdir.

19. *Tahvîl-i hasâd* bir kaç tâifede mu'teber değildir. Hitâbet ve imâmet ve kitâbet ve cibâyet ve tevliyet ve meşîhat-ı medrese ve dizdâr ve müstahfaz bunlarda mu'teber değildir.

20. *Harbî kâfire fürûhtı men' olunan eşya*dır: barut ve kurşun ve penbe ve rişte-i penbe ve sahtiyân ve terke ve nühâs ve kirbâs ve sefîne ve yapağı ve yaprak ve bal mumu ve zift ve revgan ve kükürd; İstanbul'a müte'allık me'kûlât; don yağı; meşin; koyun derisi.

Ruhsat verilen bunlardır: harîr yapağı; istefriye; pürnokot. Amma ahâli-i vilâyet müstevfî aldıkdan sonra.

21. *Hoday-ı nâbit olan ceviz ağaçları* kimesnenin dikmesi ve aşılaması ve tarlası içinde değil ise, anın gibi ceviz ağacının cümle mahsûlâtı sâhib-i arzındır. Amma hoday-ı nâbit olub lâkin kimesnenin mezra'ası ve tarlası içinde ola, nısfı sâhib-i arzın ve nısıf mahsûli tarla sâhibinindir. Ve eğer kimesnenin hudûdı dâhilinde dikmesi ve aşılaması ve terbiyesiyle neşv ü nemâ bulmuş ola, anın gibilerden sâhib-i arz ancak öşür alur.

DAM TAPUSI

22. Ze'âmeti toprağında yeniden düzen bağlayub *dam binâ edenler*den *dam tapusı* taleb eyledikde vermede ta'allül eyledükleri vâki' ise, ol yerler kadîmî ev ve dam yeri değil ise, ol makûle yeniden düzene bağlayub dam binâ edenlerden dam tapusı alınmak kanundur; a'lâsından elli akçe; evsatından otuz kırk akçe; ednâsından on ve yirmi akçe dam tapusı hükm edüb alı-veresin.

MEDRESE MAHSÛLI

23. .... nâm müderris gelüb .... Kazâsında ...... nâm Medresede ..... seneden berü müderris olub medrese-i mezbûre mahsûlı senevî olub vakt-i hasâda üç ay kaldıkda medrese-i mezbûre filana tevcîh olunub cümle mahsûlı benim tahvîlime düşmüşdür deyü bana âid olan hakkımı vermekde ta'allül edüb emr-i şerîfim taleb etmeğin;

İmdi bu bâbda *tahvîl* ve hasâd i'tibâr olunmaz; şuhûr eyyâma taksîm olunur. Hak üzere göresiz. İlkâ-i bizrden vakt-i hasâda dek ne mikdâr zaman mürûr edüb edâ-i hizmet etmiş ise, şuhûr ve eyyâm hesâbınca taksîm edüb cümle mahsûlden müstahak olduğu hakkını alı-veresiz.

24. Mücerred zirâ'at eyledüği tarlasında *öşr-i hubûbât* vermekle ol tarlada hâsıl olan eşcârın meyvelerinin öşri sâkıt olmaz. Anın gibilerden şer'le meyve öşrini hükm edüb alı-veresiz.

25. Tahrîrden sonra bağ ve bağçe gars edüb erişdirüb üzüm ve meyve hasıl olub öşür taleb olundukda resm verürüz deyü nizâ' ederler ise, câiz değildir. Anın

gibi tahrirden sonra gars olunan bağ ve bağçe vilâyet tahrir olununca öşür aldurasız.

26. *Kadîmî mer'â* zirâ'at olunmak câiz değildir. Cebr ile zirâ'at dahi olunsa, mer'â mukaddemdir, yine mer'âlığa hükm olunur.

27. Bağ ölçeğinin ipi derzi arşunıyla elli beş ağaçdır ki, yapucı arşunıyla kırk beş ağaç olur.

28. Müteveffânın tapuya müstahak olan yerleri içinde vârise *intikâl* etmiş meyve ağaçları olub görüb gözetmekde su'ûbet olmağın âhara vermekden vârise vermek evlâdır. İl verdiği resm-i tapu ile ol yerleri sâhib-i arz vârise verüb ecnebiye vermemek kanundur.

SABAN

29. Mutlak *saban* girüb zirâ'at olunan yerler mülk olmaz.

MEVÂDD-I MEMNÛ'AT'İL-İSTİMÂ'

30. Ateşe düşüb suya gark olub ve ovada kurt alan ve canavar paralayan ve mekrden helâk olan ve damdan ve köprüden ve arabadan düşüb ve üzerine dam ve duvar yıkılan ve füc'eten ve hatâen katl ve helâk olanların *kan da'vâsı* istimâ'ı memnû'dur.

31. *Cânibeyne yazılan re'âyâ,* bu makûle iki cânibe yazılan ra'iyyet husûsunda i'tibâr kadîminedir; kadîmi ile amel oluna.

32. Bir *çiftlik* dönüm mikdârı bir çiftlik her sene zirâ'at olunur, hâsıl verür a'lâ yerden yetmiş seksen dönüm; vasat'ül-hâl yerden yüz dönüm; ednâ olan yerden yüz otuz yüz elli dönüm bir çiftlik i'tibâr olunur.

Ve *dönüm* dahi hatavât-ı mutavassıta ile kırk hatve yerdir.

RESM-İ ÇİFT HUSÛSI

33. *Çift hakkı* yerden alınur. Vilâyetde *resm-i çift* Defterde kaç akçe ta'yîn olunmuş ise, bütün çifti olanlardan *tamam çift resmi*; yarım çifti olanlardan *yarım çift resmi*; ekal ise be gâyet hâssa penbe ekilür veyahud su basar yer ise, iki dönüme bir akçe; evsat yerden üç dönüme bir akçe; ednâ yerden beş dönüme bir akçe alınur.

34. El ile yolunandan *öşür* alınmaz dedükleri orağa gelmeyüb el ile yolunub ancak tohumu hâsıl olan arpa ve buğday ve alef ve çavdardan öşür alınmaz; yoksa kadîmden el ile yolunan burçak ve mercimek ve bakla ve nohud ve böğrülce ve sair kadîmîden bunların emsâli el ile yolunandan öşür alınur.

35. *Küreci* ve *yağcı* olmak ra'iyyetliğe münâfî değildir. Kürecilik ve yağcılık avârızdan müsellem olmak içündür. Anlardan ra'iyyet yazılan ra'iyyet resmin verür; hemân avârız vermez. Cümle re'âyâya kanun üzere müteveccih olan husûs anlara dahi icrâ olunur.

36. Ra'iyyet tâifesi *doğancı* olmakla ra'iyyetlikden çıkmaz ve ra'iyyetlik resmi sâkıt olmaz; ra'iyyet yazılandan rüsûm-ı ra'iyyet alınur.

37. Kezâlik *sipahi* dahi olsa, madem ki, *yazılu ra'iyyet*dir, rüsûm alınur. Yoldaşlığı tîmâra emr olunmuş olub bu ma'nâ berâtda bile yazılmış ola, ol vakit ra'iyyetlik merfû' olmuş olur; resm-i ra'iyyet alınmaz. Amma ra'iyyet yeri dutarsa, ol vakit resm alınur; mâni' değildür.

38. Bir tîmârın yazılu ra'iyyetleri sonradan *voynuk* yazılsa, anların oğulları ve karındaşları ki, voynukluğa ve gayra yazılmış olmaya, gerü sâhib-i ra'iyyetindir; âdet üzere müteveccih olan *rüsûm-ı ra'iyyet* sipahiye hükm olunub Defterde yazılsın yazılmasın voynuk oğlu ve kardeşleridir demek fâide etmez.

39. Şol yerler ki, kadîmden korınu-gelüb *koruluk* üzere tasarruf oluna-gelmiş ola, sonradan sürülmüş ve ekilmiş olsa câiz değildir, men' olunub koruluk üzere ibkâ olunmak hükm olınur.

40. Şol yerler ki, meşhûr olan mahsûlatdan gayrı meselâ *kalye taşı* ve *değirmen taşı* gesdükleri yerler gibi dahi bunun emsâli nesneler ki, sipahinin toprağında olur satılur ola, anın gibilerden defterde küreler aynı ile nesne kayd olmuş ise mûcebince alına. Ve eğer kayd olmamış ise, mâ tekaddemden ilel-ân ne vecihle ola-gelmiş ise ve ne alına-gelmiş ise ol bâbda olı-gelen âdet ve kânûn üzere haml olınur.

41. Bir kimesneye padişah-ı âlem-penâh tarafından hudûd ve sınûr ile bir yer *temlîk* olunsa, ol hudûd dâhilinde değirmen taşı gibi ve gayrı nesneler kesilse, ol taş dahi şer'an ol kimesnenin mülkü olmuş olur. Evvelden kese-gelen kimesneler sâhib-i mülk ma'rifeti olmadan kendü ma'rifeti ve kolayı ile kesemez. Evvelden kese-geldik dediklerine i'tibâr yokdur. Mülk olmağla hâricden olanların tasarrufu münkatı' olur.

42. Bir sipahinin tîmârında bir avretin bağı olub öşür taleb olundukda, zevcim vakf etmişdir deyü nizâ' eylese, öşür, sâhib-i arza râci'dir. Vakf etdüği takdirce hâsılını vakf etmişdir; şer' ile öşri hükm olunur.

AHVÂL-İ SÂLÂRİYYE

43. Bir tîmârda zirâ'at edüb öşrin verüb *sâlâriyyelik* taleb olundukda vermemek içün kavl olunsa, sonra kavillerine hilâf edüb sâlâriyyelik taleb eyleseler, teftiş oluna; *öşür* ile sâlâriyye mütelâzımândır; öşür verilen yerden sâlâriyyelik vermek lâzımdır. Eğer tîmâr eri kavli var ise ba'd'ez-zuhûr kavilleri ile amel olunur. Eğer ol kimseler kavl eyledikleri sâhib-i tîmâr tebdil olub âhar tîmâr eri varmış olsa, evvelki eri ile olan kavl zam olunub sonra gelen sâhib-i tîmâr sâlâriyye taleb edicek alur.

44. Ba'zı ra'iyyetlerin ellerinde çiftlik olub hakkından gelmeyüb âhar kimesnelere ücrete verse, tîmâr eri ma'rifeti olmadan ra'iyyet bunda âhare vermek kendü ferâgat etmek câiz değildir, yasak olunub anın gibi olmaya. Kendü eküb biçüb hakkından gelirse hoş ve illâ yerin sâhib-i tîmâra teslim eyleye.

45. Ba'zı kimesneler zirâ'at olmağa kâbil yerlerini *davar örüsü* edüb ve mu'attal eyleseler, şol yer ki, kadîmden *örü* olmayub zirâ'at olına-gelüb zirâ'ata kâbil ola, teklif edüb ekdirilüb mu'attal konulmaya; tehdid etdikden sonra gerü ta'til edüb ekmezse sâhib-i tîmâra hükm olunmak kânûn-ı mukarrerdir.

46. *Çiftlik* ve *baştina*da *bey' ü şirâ* ve *hibe* ve *miras* ve sâir tasarrufât şer'an ve örfen memnû'dur. Re'ayânın deyni içün çiftlik ve baştinası deyne tuta-verilse veyahud satılsa câiz değildir. Kânûn üzere da'vâ eder kimse olıcak yer ve baştina ana hükm olunur. Satın alan aldım demek mu'teber olmaz.

47. İki karye arasında *mümtâz sınur* yoğ ise ve şimdiye dek sınur ta'yîn olmamış ise, nizâ'dan hâlî olmayub hükm-i hümâyûn verülmeyü olsa, bu vechile yazıla ki, eğer terâzi-i tarafeyn ile ol iki köyün arasında hak üzere asla cânibeyn mütazarrır olmaksızın bir sınur çıkarmağa mecâl ve ihtimâl olursa, ol iki köyün arasında terâzi-i tarafeyn ile bir sınur çıkarılub ta'yîn edüb ve hüccet vereler. Min ba'd ol iki karyenin halkı ol sınurdan tecâvüz eylemeyeler. Eğer bu minvâl üzere sınur çıkarmak müte'azzir ise hükm oluna. Ol iki sipahilerin her biri şimdiye dek kendilerinin ra'iyyeti kangı yeri eke-gelmişdir anın öşrin alalar. Taraf-ı âharın ra'iyyeti ekdüğine dahl etmeyeler.

İKİ KARYE ARASINDA MÜMTÂZ SINUR OLMADUĞI SÛRETDİR

48. Fil-cümle sınurı mümtâz olmayan yerden kânûn ra'iyyetlü ra'iyyetini ölçmekdir. Amma vilâyet yazıldıkta birinin ra'iyyeti elinde bulunan tarla veyahud bağ devr-i eyyâm ile sipahinin ra'iyyeti eline düşse, anın gibileri sâhib-i ra'iyyet evvel tasarruf eder. Çayır dahi sâir arâzi gibidir.

ARÂZÎ VE ÇAYIR TAPUSUZ OĞLUNA İNTİKÂL ETDÜĞİDİR

49. Müteveffânın oğlu var ise tapusuz oğluna *intikâl* eder. *Oğlu* olmayub kızı olub tâlibe olsa bîgaraz müslümanlar takdir etdikleri tapu ile olur. Eğer *kızı* olmayub *baba bir er karındaşları* olub tâlib olsa bîgaraz müslümanlar takdir eyledüği *tapu* ile anlara verilir.

50. *Bâliğ olub harâca müstehak olan oğlan* ispençeye müstehak olur. Yazıldığı tîmâr eri *ispençe* taleb etse alabilür.

51. Bir ra'iyyet fevt olub müte'addid oğullarının bazı çift ve bazı bennâk kayd olunmuş olsa, bennâk, bâbası yedinden hisse taleb eylediği takdirce verilür. Amma *resm-i çift* ve *resm-i bennâk* cümlesi arasında iştirâk ile edâ olunur.

52. Otlak ve kışlak ve yaylak hakkında re'âyânın medhalleri yokdur. Otlak ve kışlak ve yaylak hakkının cümlesi *sâhib-i arz*ındır. Buyurdum ki, hükm-i şerifimle vardıkda defter taleb edüb göresin. Karye-i mezbûrede vâki' kışlak yazmamış ise kışlak zamanında koyun götürüb otundan ve suyundan intifâ' edenler her kim ise, gerek re'âyâsı ve hâric re'âyâ gerek askerî tâifesi tahammüllerine göre kışlak haklarını alı-verüb karye ahâlisine ve hâricden gelüb sâkin olanlar kışlak hakkını biz alub Defter mûcebince resmin verirüz deyü te'allül etdirmeyesin.

53. *Yörük eşküncileri tîmâr eri*nin arzından ekdikleri yerden öşür ve sâlâriyye verürler. Ve verdikleri öşür ve sâlâriyyeyi köyde olan anbara iletürler, gayrı yere iletmezler asıl kânûnda; lâkin sonra akreb bâzâra iletürler deyü fermân olunmuşdur.

54. *Yörük tâifesi*nin koyunu resminden her yıl mevcûd olandan alınub geçen sene koyunun bir mikdâr idi, ana göre resm ver deyü ziyâde teklif olunmaz.

55. Bir *yörük sipahisi*nin tîmârı içinde oturub zirâ'at eyledikden sonra ol karye sınurında devâbbı yürüdüğünden otlak resmi taleb ederler ise câiz değildir, verilmez. Meğer ki, defter ile ol yerden *otlak resmi* hâsıl yazılmış ola, ol vakt alınur.

56. Yörük tâifesi yaylaklarına gelmekde ve gitmekde ve oturmakda lâzım olan yerden üç günden ziyâde oturmayalar. Oturdukları vakit dahi kimseye zarar etmeyeler. Şer'an zararları sâbit olursa tazmin etdirilür.

57. Yörüğün bir yerde ikâmeti olmayub dâim hareket üzere olmağın *gerdek resmi*ne sâhib-i toprak tarafından dahl olunmaz[1].

58. Ve *yörük tâifesinin avreti* içün subaşılar ve sipahiler nizâ' etseler, çünkü yörük konar göçer tâifedir, bir karyede ikâmetleri yokdur ki, toprağa te'allukları ola ve toprakda seyyibe avretin gerdek resmini toprak sâhibi almak mukîm ve mütemekkin re'âyâ avretine mahsusdur.

59. Yörük avretinin gerdek resmine toprak sâhibi dahl edemez. Yörük tâifesinin salb ve siyasetleri subaşılarınındır. Sancakbeği tarafından dahl olunmaz.

60. *Voynuk zevâidi*nden sipahiye ra'iyyet yazılsa yirmibeş akçe ispençeleri ve *bâd-ı hevâ*sı kime hâsıl yazıldıysa resm-i cürm ü cinâyet verürler.

61. Bir kimesnenin tîmârında yer dutsalar öşür ve resmin verürler. Koyunu olsa *resm-i ğanem* kime hâsıl yazıldıysa ana verürler. Değirmenleri olsa resmlerin verürler ve bilcümle sâir *rüsûm-ı âdiyye*yi kânûn üzere verürler.

AHVÂL-İ VOYNUGÂN

62. *Voynuk* üzerine yazılan voynuk yerleri hâricden kimesneye verilmek câiz değildir. Eğer bir tarîk ile alınmış olsa gerü voynuğa alı-verilür. Bu kadar zaman benim tasarrufumdadır deyü da'vâ eylemek câiz değildir.

---

1 Burada şöyle bir hâşiye vardır: **"Yörük tâifesi lâ-mekân olmağla duttukları yava ve kaçkun her kanda dutarlarsa müjdesi ve müddet-i örfiyyesi tamam olanların tasarrufı yörük subaşılarınındır. Yörük kanunnâmesinde mestûrdur."**

63. Voynuğun kendü üzerine yazılan *voynuk yer*inden öşür alınmaz. Amma hâricden yerler açub tasarruf eyleseler, kimin toprağında ise öşrin alur ve resm alına-gelmiş ise resm dahi alırlar.

64. Bağ ve bağçe ki, voynuk üzerine yazılub baştinası ola, ol mirasa girmez ve bey' ve şirâ olunmaz, sonra yazılan teslim olunur.

65. *İstabl-ı âmireye hizmet eden voynuklar*ın âhare yazılmayan oğulları ve karındaşları ve sâir akrabası olub harâc ve ispençeye kâbil olub harâc yazılıcak, sipahi tarafından dahl olunsa, madem ki, sipahiye ra'iyyet yazılmış olmaya, sipahi dahl edemez. Anın gibilerin ispençesi *voynuk sancak beği*nindir.

66. *Voynûk zevâidi* ki, harâc yazıla, müstakil ra'iyyet baştinası tutmaya ve ra'iyyet baştinasını zirâ'at etmeye, ispençe taleb etseler ve ra'iyyet hizmeti teklif etseler câiz değildir.

67. Voynuk zevâidi harâc vaz' olunmağla ra'iyyet olmaz. Voynûğa noksan gelicek itmâmı anınla olur. Voynuğun evlâdından olsun akrabasından olsun anın gibilerden madem ki, ra'iyyet yazılmaya, kimse ispençe taleb etmez ve ra'iyyet teklîfâtı olmaz.

68. Şol kimse ki, ra'iyyet defterinde ra'iyyet *voynuk defter*inde voynuk yazılmış ola, voynukluğu mukarrerdir. Voynuğa hükm olunur. Eğer voynukluk içün başka yeri olub sâhib-i tîmârdan dahi yer tutarsa, sâhib-i tîmârdan tuttuğu yerin öşür ve sâlâriyyesin sâhib-i tîmâra verür. Voynuk yazılan yerden öşür alınmaz; anınla hizmet eder.

69. Voynuğun voynukluk yerleriyle ra'iyyet olan karındaşları yerleri müşâ' ve müşterek olub mu'ayyen sınurı yoğ ise, ol vilâyetlere cârî olan kânûn üzere ol yerlerden voynukluk mikdârı baştina çıkaru-verüb andan rüsûm u hukûk alırlar. Bâki karındaşlarının dahi yerlerini temyiz ve ta'yîn edüb öşür ve ispençe ve sâlâriyye ve sâir rüsûm-ı ra'iyyet ne ise sâhib-i tîmâr alur.

70. Bir voynuğun defterinde üzerine yazılan *voynukluk baştinası*nın sınurı içinde müselmandan ve kâfirden gelüb yerler zirâ'at edüb öşür vermeyüb nizâ' etseler, voynukluk yerden olduğu sâbit oldukdan sonra zirâ'at edenlerden kânûn üzere öşrü voynûğa hükm olunur. Nizâ' edüb vermemek murâd etseler, voynuk olduğu cihetden zirâ'atdan men' olunub zirâ'at ettirilüb voynuğa hükm olınur. Nice dilerse tasarruf eder.

71. Bir sancağa *çeltik* hâsıl yazılub satılmak içün altı ay bâzâr tutmak kânûndur; ol sancak beğinindir. Tahvîline düşüb henüz satılmayub der anbar iken sancak gayra verilse kânûn üzere ma'zûl sancak beğinin tarafından bâzâr tutub hâsıl kayd olunan çeltik satdırılur, kimesne mâni' olmaz.

72. Bir sancağa yahud bir tîmâra çeltik hâsıl yazılub kadîmden çeltik ekile-gelen yerleri yoncalık eyleseler câiz değildir. Yoncalığı giderilüb gerü çeltiğe hükm olunur ve çeltik suyu alınsa tâhir olsa gerü çeltiğe hükm olunur.

73. Bir sancağa hâsıl kayd olunan çeltik pirinci satılmakda tevakkuf olsa, altı ay bâzâr tutulub sancak pirincinden gayrı pirinç ol illerde füruht olunmayub satmak murâd edenler tahvîf olunmak kânûn-ı mukarrerdir.

74. Bir kimesne *çeltikci* iken yörük eşküncisine dahi *yamak* yazılub iki yerden hizmet teklîf olunsa, eğer hizmeti mâni'at'ül-cem' ise, yörük yamağı olub eşkünci hizmeti etmek asker-i İslâma mu'âvenettir. Çeltikçiden ol mukaddemdir, anı takdim etmek gerekdir.

75. Bir tâife çeltikçiler olup beğlik ile ortak olub mahsûlün nısfı bunların, nısf-ı âharı *beğlik* olsa, tohum kadimden beğlik tarafından verile-gelib sonra tohumı anlara teklif eyleseler câiz değildir. *Tohum* ne ise beğlik tarafından alı-verilür.

76. *Çeltik hâsıl yazılan yerler*de çeltik nehirleri harâb olsa, çeltik eke-gelmiş kimesneleri cem' edüb ve elbette ol nehirleri ta'mir ve ihyâ edüb zirâ'at edenlere cebr ile teklif ve tahmil edüb olı-gelen üzere zirâ'at etdirilür ki, mukarrer olan tîmâra noksan gelmiş olmaya.

77. Bir zirâ'at veyahud tîmârda çeltik hâsıl yazılmış olan kadîmî çeltik ekilü-gelen yerlere bağ ve bağçe dikilüb çeltiğe zarar olurmuş. Şöyle ki, çeltik yerlerine zarûret olup kadîmî ekile-gelen yerlere sonradan bağ ve bağçe etseler câiz olmayub bozulub olı-gelen üzere gerü çeltik zirâ'at etdirilür.

78. Bir sipahinin üzerine defterde çeltik hâsıl yazılmış olub tohumu kaç müd ise ta'yîn olunub defterde mukayyed olandan ziyâde ekdürüb çeltükçilere muzâyaka verilmek kânûna muhalifdir; men' olunur. Hemân defterde kayd olunan zirâ'at etdirilür.

79. Bir ze'âmete çeltük hâsıl yazılub ol ze'âmet bir subaşıya ta'yin olunmazdan evvel sipahiden ve gayrıdan bazı kimseler anda kendi re'yleri ile gasben çeltük eküb bil-fi'il ekilmiş çeltik olsa, gasb ile ekdikleri zâhir oldukdan sonra, çünkü ol subaşıya hâsıl kayd olunmuşdur, anlara tohumın ve emeklerin verüb anda dahi ekilen çeltük külliyen subaşıya hükm olunur.

80. Kadîm'ül eyyâmda çeltük zirâ'at oluna-gelmeyen yerlerde cebr ile çeltük ekmek ve defterde mestûr olan tohumdan ziyâde tohum zirâ'at etmek câiz değildir.

81. Bir subaşıya çeltik hâsıl kayd olunub ol çeltik tohumunu subaşı olanlar kendü yanlarında verüp zirâ'at etdirmek âdet olmağın tohumu satın alub zirâ'at etdürse sonra ol ze'âmet âhare tevcih olunsa ayniyle tohumu veyahud ol vakitte olan bahasını alur.

82. Bir kimesnenin duta-geldiği yeri oldur ki, mahalle çeltük düşüb çeltük sâhibi ol kimesneyi kendü yerine ekmeğe komayub hâricde olanlara ekdirmek kasd eylese, hâricde eken ile ol kimse ekdiği fayda yönünde beraber iken, çünkü yer anındır, yabanda âhar kimse ekmekden ise bu kendü istedikden sonra yer sâhibine ekdirilüb âhar kimesneyi bu kimse yerine ekdirmek câiz değildir.

83. Ve bir tîmârda mesela üç yılda bir çeltik düşer iken sonra bir yılda ve bir buçuk yılda düşüb ol yere tez tez çeltik ekmek ile zarar müterettib olur olsa, men' olub evvelden kaç senede bir düşe-gelmek kânûn ise ol mu'teberdir, ana göre hükm olunur.

84. Bazı defâtirde tohum ihrâc olunub sâniyen *sâhib-i arz* öşrin aldukdan sonra nısfı mîrîye ve nısf-ı âharı çiftlik kürekcisine deyü şerh verilmişdir.

85. *Çeltük reisi* olanlar koyun hakkından mu'âf olmaz.

86. *Kelembe*den re'âyâ tarlasını dinlendirmek içün koyub zirâ'at etmedüği eyyâmda ot hâsıl olub andan *öşür* alınmak kânûn değildir. Meğer ki, sarâhaten Defterde yazılub hâsıl kayd olunmuş ola. Amma Defterde dahi yazıldığı kadîmî gerekdir. Eski Defterde olmayup vilâyet kâtibi kendi kendinde defter-i cedîde kayd etse sahih değildir, ana hükm verilmez. Amma kelembe üç seneden ziyâde ki, zirâ'ate sâlih olub sürülmeyüb ota kosa câiz değildir, câiz olur sâhib ol yerlerden çayırdan resm yazılmış ise, resm alur, yazılmış değil ise öşrin alur. Üç seneden sonra asâlet ile câiz hükmünde olur.

87. Bir tîmârda *ortakçı*lara olsa götürtmek teklif olunmaz. Hemân köylerde olan anbara iletürler.

88. Bir vilâyetin bağlarında *öşür* veya *resm* deyü Defterde tasrih olmasa, kadîmi ile amel olunur.

89. Bir yerde sipahiye müte'allik *hâssa çayır* olsa re'âyâ anın sınurını bozub sürmüş ve ekmiş ve bostan edüb tasarruf etmiş olsalar, ol çayırın kadîmî mümtâz ve mu'ayyen sınurı ne yerdendir ve ne mahaldendir ve ne yere müntehî olur teftiş olunub zâhir oldukda alınub çayırlık üzere re'âyâ andan men' olunurlar.

90. Bir kimse *cüzzâm* olsa, tasarrufunda olan yeri oğlu var ise tasarruf eder, yok ise tapuya müstehak olur. Ol maraz hükm-i mevtdir.

91. Ra'iyyet sipahi içün ev veyahud ahur yapmak memnû'dur. Amma kendü karyelerinde öşrlerine kifâyet mikdârı *anbar yapmak* kanundur.

92. Bir kimse bir tîmârda yer tutsa öşrin verdikden sonra tuttuğu yerin mikdârına göre resmi dahi alınmak kanundur.

93. Bazı *papas* ki, Defterde ra'iyyet yazılub ehl-i kesb olub tutdukları yerlerin rüsûmını ve harâcını verüler imiş. Ehl-i kesb olanlardan *rüsûm u harâc* alınur. Amma *râhib* ki, yere mülâzemet edüb *tasarruf-ı nâs* ile ma'îşet ede, harâc alınmaz.

94. Bazı kimseler bir köyde koyun tutub üredüb koyunu ziyâde edüb örilere yürüdüb örinin ekseriyâ otun ve suyun yedirüb içirüb köy halkının davarlarına muzâyaka ve zaruret olub da'vâ eyleseler, kadîmîsinden ziyâdesi men' olunub giderilür.

95. Bir *dul avret* elinde harâc verilür baştina olsa, ispençe vermekde münâza'a etse, şöyle ki, il yazılub Defter oldukda ol yerden sipahiye ispençe mahsûb olmuş ola, vermek gerek; hükm olunur.

96. Re'âyâ *kâdî* ve müderris olmağla rüsûm-ı ra'iyyet sâkıt olur.

97. Şol *çingene* ki, Defterde mülke ya vakfa veya tîmâra ra'iyyet yazılmış ola, çingene sancağı beğinin ana dahli yokdur. Amma şol çingenenin ki, bu ma'nâ içün elinde mühürlü sahih sûret-i defter olmaya, ispençesi ve günah edenin kanun üzere cürm ü cinâyeti sancak beğinindir.

98. Defterde vakfa ve mülke ve hisâra *demürci* yazılan çingenelerden gayrı çingene ki, rüsûmı *dizdâr*a hâsıl yazılmış olmaya, sancakbeği kâfirinden yirmibeş akçe, müselmanından yirmi iki akçe alur.

99. *Cemâ'atından ayrılan çingene*yi tutub cemâ'ate idhâli kanundur.

100. *Müslim olan çingene* ki, kâfir çingenelerden olmayub lakin kafiri ile ihtilat ede, kafir çingene resmi alınur.

101. *Çift bozan resmi* mukaddemâ yetmişbeş akçe alınırdı. Lâkin re'âyânın ekseri çift ve çubuğın dağıdub kimi yerinde âhar san'ata meşgûl olub ve kimi dahi hâric yerlere gidüb ticârete ve gayrı mesleğe sâlik olmağla evkâf u emlâke husûsan ze'âmet ve tîmâra noksan-ı küllî olmağın bu makûlelerden zecren lehüm bütün çifti olanlardan üçyüz, nîm çifti olanlardan yüzelli akçe, nîm çiftden ekal olanlardan kanun üzere yetmişbeş akçe çift bozan resmi alınmak fermân olunmuştur.

102. *Sahih'un-neseb sâdât*dan rüsûm-ı bennâk alınmaz.

Sâbıkda mülk koyunlarından dahi *âdet-i ağnâm* alınmazdı. Kendi ma'îşetleri içün olan yüz elli re's koyunlarından alınmayub ziyâdesinden alına deyü fermân olunmuşdur.

103. Bil-fi'il *imâm* ve *hatîb* olandan rüsûm-ı ra'iyyet alınmaz.

104. *Ra'iyyet oğlu ra'iyyet* olmayub eben an ceddin şahinci ve *doğancı*dan madem ki, her sene mürde-baha çakırcıya ve şahinciye edâ edeler, *rüsûm-ı ra'iyyet* ve *avârız-ı divaniyye* ve *tekâlif-i örfiyye* alınmaz.

105. Muktedây-ı nâs oldukları ecilden bil-fi'il berât ile kâdî ve müderris olanlardan rüsûm-ı ra'iyyet alınmaz.

Evvel mülk koyunlardan âdet-i ağnam alınmazdı. Kendi ma'işetleri içün olan yüz elli koyundan alınmayub ziyâdesinden alınmak fermân olunmuşdur.

106. Defter-i Cedid-i Hâkânîde mukayyed ra'iyyet oğlu ra'iyyet olmayub eben an ceddin *sipahi-zâde* ise resm-i ra'iyyet alınmaz. Hatib ve imam ve *tekyenişîn* âdet-i ağnamdan halâs olmazlar. *Şeyh-zâde*lerden resm-i ra'iyyet alınmaz.

107. Kâdînin bâbası ve oğlu ve karındaşı Defterde mukayyed re'âyâ ise *resm-i ra'iyyet*den halâs olmazlar. Eğer tahsil-i ilimde ise *talebe tâifesi*nden alınmak münâsib değildir.

108. *Abd-i mu'tak* mevlâsına tâbi'dir. *Mevlâ*sı kimin ra'iyyeti ise resm-i ra'iyyetin ol alur. Ümenâ hâric'ez-deftersin deyü dahl etmek câiz değildir.

109. Ra'iyyet oğlu Defterde yazılmak lâzım değildir. Madem ki, hîn-i tahrirde âhare ra'iyyet yazılmaya, bâbasına tâbidir, bâbası kimin ra'iyyeti ise vilâyet müceddeden tahrîr olununcaya değin resm-i ra'iyyeti ana verür.

110. *Arâzî-i öşriyye*de ki, defterde mülk kayd olmuş olmaya, bey' ü şirâ ve rehn ve hibe örfen memnû'dur. Alel-husûs hâssa kayd olunmuş ola, illâ bu denlü var ki, sâhib-i arz ma'rifetiyle hakk-ı karar verilüb alınsa câizdir. Mutlak sâhib-i arz ma'rifeti olmadan yer alınmak câiz değildir; alınsa, dahi fesh olunur, yer gerü

sâhibinin elinde kalır. Yerleri benim ma'rifetimsiz vermişsiz deyü ellerinden alub âhare veremez.

111. Bir kimesne bir mezra'a içün veya yer içün *vakfiyyet* da'vâ etse elinde vakfiyyete ahkâm ve temessükât-ı divâniyye olmayub defâtirde henüz vakıf yazılmayub kendü kolayından vakf deyü da'vâ ile tasarruf ederse ve defterde mukarrer vakıf yazılmış olmayıcak anın öşri şimdiye değin tîmâra alına-gelmiş ise ve tîmârın hudûdunda dahil olmuş olsa, ol yerlerin öşri sâhib-i tîmâra alı-verile.

112. Senevî mahsûlâtta mu'teber hîn-ı kabzdır.

Bir tîmârın mahsûli erişüb harman olub dökülüb kabz edecek tarih kimin tahviline düşmüş ise ol alur. Bâki mahsûlü kabz etsün etmesün hemân kabz etmek câiz olan zaman kimin ise bâkisi dahi anındır. Hâricde kanun bilmeyen sancakbeğleri ve kâdîler sâhibine hükm etmeyüb bu memleketde evvelki âdet bunun üzeredir deyü niza' olunsa câiz değildir. Atebe-i ulyâda sürile-gelen kanun mer'idir, mu'ayyen olan kanuna muhâlif hâricde olan kazâyânın mebnâsı ayıbdır ve zulümdür amel olunmaz ve hem bu kaziyyede emr-i şer'î mer'idir. Şer'de dahi vakt-i hasad kimin tahviline düşerse cümle mahsûl onundur.

Aslı dahi budur ki, tîmârın ekser mahsûlâtı senevîdir. Bir sipahi sefer seferleyüb ol senenin mahsûlüne müstehak olur. Bir mâni' olub mahsûlı kabz edüb der anbar etmedin tîmâr elinden gitse sen bunı kabz etmedin deyü özr olub mahsûlü âhare hükm olunmak sarih zulümdür. Amma şöyle ki, vech-i meşrûh üzere bir kimsenin mahsûlatı anın tahviline düşüb sonra dahi mansıb verilüb ol mansıbın dahi senevî mahsûlâtı bu kaziyye üzere anın tahviline düşşe iki mahsûl zabt etmek kanun değildir, birisi hükm olunur.

113. Şol kefere ki, gayrı şehirlerde mütemekkin olub harâclarını beğliğe gönderib amma ispençeleri sipahiye vâsıl olmasa, yerinde atası yahud karındaşı olub yerleri anlar tasarruf eylese, ispençe eğer yer ile mahsûb olmuş ise ispençeyi yeri tutandan alalar. Eğer ispençe nukûddan ve ra'iyyetden yazılmış ise ra'iyyet her kanda ise ispençeyi andan alalar.

114. Bir sancakda ya bir ze'âmetde *meyhâne* hâsıl yazılub bâd-ı hevâsı bir yıla ya iki üç yıla satılsa, âmil-i meyhâne eşhür-i hurümda tutulmadı deyü niza' edüb kıstını aşağa teklif etse kanun budur ki, bir âmile ki, bir iş satılır, eşhür-i hurüm müstesnâ olmaz, şer'iyyâtdan örfiyyâtdan satılacak anda satılan satılır, satılmayan satılmaz. Meğer ki, ibtidâ satılıkda kavl olunub sicillâta kayd oluna. Kavl olmayıcak olursa âmil niza' eylemek câiz değildir. Yıl tamam olursa cümle maktû' hükm olunur. Tahvil tamam olmadıysa bâd-i hevâda *kıst'el-yevm* alınır.

115. Bir sipahi tîmârında hâricden bir kimse gelüb mu'ârız olmadan tîmârına müte'allık yerde *çeltiğin dingi* yayub ol yer içün sipahi tapu taleb eyles,e âdet ve kanun üzere ol yerin tapusunu alur. Amma yerin hakk-ı kararı ne ise ve bî garaz kimesneler ne mikdâr tapu taleb ederler ise hemân ol mikdâr tapu hükm olunur, ziyâde alınmaz.

116. Bir cimri *müflis* kimse iş tutsa ve iş içinde kızını çıkarsa ya oğlun evlendirse borcu dahi olsa oğlan everüb kızın çıkardığı akçe taleb olunmalu olsa

teftiş oluna. Zikr olunan akçe iş içinde beğlik akçeden alınub oğluna ve kızına harc ettiği zâhir olıcak alınur[1].

117. Bir tîmârda ya ze'âmette hâricden bazı *haymâne kâfirleri* gelüb temekkün edüb harâclarını ol tîmâr sâhibi ra'iyyetiyle edâ etseler ispençelerin dahi ol tîmâr sâhibi alur. Madem ki âhar kimsenin yazılu ra'iyyeti ve ra'iyyeti oğlu olmaya ve kimsenin defterinde yazılmaya. Zira şol kâfir ki, harâcı alınur, ispençesi dahi alınmak lazım ve lâbüddür. Çünki harâcı ra'iyyet ile mahlût verürler. Hemân anlar dahi ra'iyyet mesleğinde münselik olurlar. Amma harâcları köylü harâcları ile alınmayub müstakil yave harâççıları ile gelmiş ise ispençelerin dahi yave harâccıları alurlar.

118. Bir ra'iyyet üzerine vilâyet yazıldukda gaflet ile mesela nîm çift yer yazılub kayd olunsa amma elinde asla yeri ve yurdu olmasa sipahi defteri muktezâsınca nîm çift resmini alur. Ol kimesne elinde yer olmadığından mutazarrır olub kendi ol tîmârda bir boz yeri sipahi ma'rifetiyle alub zira'ât ve hirâset eylese, ol boz ve mu'attal yer evvelden ra'iyyetlik yer olmayub sipahiye ondan resm kayd olunmuş dahi olmasa mikdârı da buçuk çiftlik mütehammil olsa ol ra'iyyetin sonradan açtığı yer üzerine bî vech yazılan buçuk çiftlik yer tutulub sipahi ol yer içün müstakil resm taleb edemez. Zira ol yer içün defterinde müstakil nesne hâsıl kayd olunmuş değildir, tîmârında mahsûb değildir. Bu tarafda ra'iyyete adalet olur.

119. Bir şehrin etmekçileri dergâh-ı âlîye gelüp işlediğimiz unda vakti ile *çaşni* tutulmayub ve çaşniye göre *narh* verilmediği sebebinden etmekçilere zarar olur deyü şikâyet etseler, çaşni tutmakda kanun budur ki, kâdî ve muhtesib tarafında etmekçilerin kendü i'timâd etdikleri mu'temedlerinden ve şehir halkından bîgaraz ve mu'temedün aleyh kimesneler cem' olub un kabanına varub ol eyyâmda satılan unların 'a'lâsından evsatından ednâsından herbirinden alesseviyye birer mikdâr kantar ile tartub satun alub zikr olunan kimesneler cümle hâzırlar iken mu'temedün aleyh kimesnelere yoğurdub ve narh üzere etmek bişirdüb ve cemî'i harcını ve ücret-i ameliyyeyi hesab edüb nef' ve zararınca zâhir olursa kâdî sicillâta ve muhtesib defterine yazub madem ki, un ol bahaya satıla, ol vechile amel oluna; bahâ-i dakîk terakki ve tedenni edüb çaşniye ihtiyâc oldukda uslûb-ı mezkûr üzere amel oluna.

120. *Bennâk*, hiç yeri olmayan veya nîm çiftden ekall yeri olan evliye derler. *Mücerred* ise, âkıl ve bâliğ kimseye derler ki, bâbası yanında kesb ve kâra kâdir ola. Defterde bennâk yazılub sonradan bir ra'iyyet yerin tapulayub alan kimse hem Defter mûcebince bennâk resmin hem aldığı yerin resmin verir. Mücerred yazılan dahi müte'ehhil olub kâr ve kesb etdikde resm-i bennâk verür.

121. Bir subaşının ya bir sipahinin berâtında bir nahiyenin *âdet-i ağnâmı* hâsıl kayd olunub bazı kimesneler *duzakçı* ya *doğancı* ya *çeltik reisi*yüz deyü koyun

---

1 Bu madde, özellikle günümüz vergi hukuku ile mukayese edildiği zaman büyük önem taşıdığı görülecektir. Zira devlete milyarlarca vergi borcu olanların ve hatta iflas etmiş işadamlarının, milyarlarca lira sarfederek düğünler yaptırdıkları ve bu düğünlere de cumhurbaşkanlarını ve başbakanları davet ettikleri âdi vak'alar haline gelmiştir.

resmine nizâ' etseler, şol doğancılar ki, doğancı ya duzakcı oldukları takdirce kadimde ra'iyyet ya ra'iyyet oğlu olub sonradan doğancı ya duzakcı olmuş olalar, anların gibilerin koyunları resmi alınur. Eğer çiftlik tasarruf edüb bir tarik ile doğancı ya duzakçıyız deyü da'vâ ederlerse, kat'an istima' olunmaz. Çeltik reisi olanlar dahi koyun hakkından ma'füv olmazlar, vermemek içün hükümleri var ise dahi arz olunub ol hüküm kanun üzere midir ve divân-ı hümâyûndan mı verilmişdir görüle.

122. Bir kimse tasarrufunda olan yerini *emânet* vermiş olub ol kimesne gâibde iken emânet kodığı kimse içün ferâgat etdi deyü sipahi alub tapuya vermek câiz değildir. Yer sâhibine hükm olınur.

123. Bir sipahiye Defterde *boz yerler* yazılsa re'âyâ bizim aramızda ol asl yer yokdur deyü kendi yerleri arasında ihfâ eyleseler, her ra'iyyetin tasarrufunda olan yerleri teftiş edüb görüle. Her tarlayı ne kadar zamandan berü mutasarrıfdır dikkat olunacak sipahi yerleri ma'lum olub sipahiye hükm olunur.

Eğer mukaddemâ sipahiler ol boz yerleri tapuya vermiş ise, alanların ellerinden alınmaz, öşür ve resmin verürler. Meğer hâssa yazılmış yerler ola. Her sipahi zamanını verür.

124. Bir subaşının yerinde *odunluk* olup bazı kimesneler ol odunluğu subaşıdan tapuya aldık deyü niza' eyleseler odunluk tapu ile mülk olmaz. Şöyle ki, odunlukdan halk kadimden odun kese-gelmiş olalar, tapuyu alanlardan kiralanub umûmen halka hükm olunur.

125. Bir kimesne bir şehirde yazılu *kassab* olsa, madem ki, kassablık eyleye, kışda ve yazda teklif olunub koyun buldurmak kanundur, elbette buldurub şehre zaruret çekdirilmez. Amma İstanbul ve Edirne ve Bursa'dan gayrıya kassab yazılmak içün hükm verilmek câiz değildir.

126. Bir subaşıya ya sipahiye defterde hâssa yazılan yerleri kendilerin ya âdemilerinin tahammüllerini ve sâir harâclarını ol sipahiden zirâ'at edenden alıverilüb sonra cümle mahsûl ne ise sipahiye hükm olunur.

127. *Sipahi ra'iyyeti* ile *müslim ra'iyyeti* birdir, birinde olan hükm ol birinde caridir. Amma müslim ra'iyyeti fevt olsa oğlu kalmasa yerlerini müslim tapuya verür; karındaşı kalsa ki, müslim ra'iyyeti olmaya, karındaşı yerini alamaz. Ve müslim ol vefat eden ra'iyyetin yerini hâricden kimseye verse, madem ki, müslimin âhar ra'iyyeti tâlib ola, hârice vermek câiz değildir. Müslim ra'iyyetine alı-veresiz deyü hükm-i şerif verilür.

128. Bir karye halkının *mer'â*ları tapuya verilmek câiz değildir. Ehl-i karye ittifakları ve rızaları ile tapuya verilüb zirâ'at etdirse dahi sonra gelenler gerü da'vâ etseler mer'âlığa hükm olunur. Bu kadar zamandır zirâ'at olunur dediklerine i'tibâr olunmaz, karyeye mer'â lazımdır.

129. Bir sipahinin tîmârında *çift resmi* âhar kimesneye yazılub galle anın toprağında galleden âid olan hâsılı ol sipahi alub anun gibi ol yerlerde tapuya vermemelü olsa, tapuyı çift resmi yazılan sipahi ben alırın deyü nizâ' eylese, vakı'a tapu rüsûm-ı örfiyyedendir. Ol tereke resmi ki, ol dahi örfiyyedendir.

Çünkü ol sipahiye yazılmadır, ol alur. Amma şöyle ki, ol karyenin ya nahiyenin müstakil bâd-ı hevâsı bir kimesneye hâsıl yazılmış ola, tapu bâd-ı hevâ aksâmındandır; ol alur. Bu takdirce çift resmi yazılan nesneyi alamaz.

130. *Doğancı toprağın*da yave tutulsa *doğancı tîmârın*da cürm ü cinâyet vaki' olub sancak beği tarafından dahl ve niza' vaki' olsa, şunlar ki, doğancıbaşılardır, anların tîmârları serbestdir. Tîmârlarının *rüsûm-ı serbestiyye*sin doğancıbaşılar tasarruf edeler. Amma şunlar ki, doğancılardır, tîmârlarının rüsûm-ı serbestiyyesi ağalarına râci'dir. Doğancı tîmârında düşen yaveye ve cürm ü cinâyete sancakbeği tarafından dahl câiz değildir. Meğer ki, sarâhat-ı Defterde yavesi ve kaçkunı hâsıl kayd olmuş ola, ol vakit Defter muteberdir; mûcebince amel olunur.

131. Ve tîmârda *salb ü siyâset* lâzım gelse sancak beğinindir. *Hükm-i kâdî* lâhık olduktan sonra cürm olduğu yerde sancakbeği ademi siyâset eder. Hârice alub gitmek ve *bedel-i siyâset* almak kanun değildir.

132. Bazı yerlerde kefere kuyularını açub *hamr satmak* murâd eylediklerinde ol fuçıyı ölçerlermiş. Kaç karış çıkarsa *karış akçesi* deyü ikişer akçe alırlarmış. Bu kaziyye defterde dahi sipahilere hâsıl yazılmışdır, yazılan yerlerde evvelden âdet olmağın yazılmış ola alınur. Yazılmayan yerlerde alınmaz. Ol âdet değil iken sonradan vilâyet muharrirleri yazsalar makbul değildir; amel olunmaz.

133. Bir *yaylak* kadîmü'l-eyyâmda tasarruf olınur iken anın hudûd ve sınurında olan yerlerine bir ev koyub *hâric ez-defter* deyü müstakil bir kimene da'va edüb taleb eylese i'tibâr olunmaz. Kadimül-eyyâmda ne vecihle tasarruf oluna gelmiş ise gerü ol vecihle tasarruf olunmasına hükm olınur. Ol taleb eden kimesne evvelden yaylayu-gelmeyub dahi mücerred okuyub yazdırmağla dahl etmesi câiz değildir, men' olunub defterde yazılan hâsıla noksan gelmemek içün zecr ile ol akçe kendüden alınur.

134. Bazı *ra'iyyet oğulları* olub *evkâf-ı selâtîn câbileri* yahud *şehzâde âmilleri* kendü kendülerden defterlerine kayd ve rüsûmlarına niza' etseler câiz değildir. Oğulları gerü ra'iyyet sâhiblerinindir, anlar tasarruf ederler.

135. Bir tâife ya bir kimse yerini veya mekânını koyub devâbbı ile gelüb bir örüye konub bazı örüyü zira'at edüp ve dahi suvadlarını tazyîk etseler, bu kaziyye yakın zamandan berü ise kaldırılur. Ve eğer çok zaman olduysa zararı def' etdirilür, kaldırılmaz. Mer'â, mutlak zirâ'at olunmak câiz değildir.

136. Bazı şehirlerde *yağçin* olub ellerine nişan-ı hümâyûn verilse şöyle yazılur ki, ba'del-yevm yağçin alub sabuncu ve mumcu tâifesine mikdârlarınca hâsıl olan yağı vezn ve tevzi' ve taksim eyleyüb bazısının akçesini alub ziyâde vermeye. Bir vecihle taksim eyleye ki, kimse müşteki ve mütezallim olmaya. Tamâm adâlet üzere ola.

137. Bir tîmârda *çalı* hâsıl olur yerler ki, kesilüb satılub ol yerde harç ola, re'âyânın olmaz. Şöyle ki, ol çalı olan yerler ekilmeyüb dâim çalılık ise şre'âyâya dahl ettirmeyüb sâhib-i tîmâra hükm olunur.

138. Bir kimesne bir mikdâr yeri sipahiden tapuya alub beynlerinde akd-i sahih olub bir mikdâr akçesin verüb bir mikdârını getürmek içün gittikde sipahi ol

yerleri bir kimseye dahi tapuya verse, tapu üzerine tapu olmaz; sahih değildir. Yer evvelki kimesneye hükm olunur.

139. Bir kimesne bir vakıf içinde oturub ve vakıf içinde bir mahlûl yer vaki' olub câbi olan kimesneden kanun üzere tapu aldıkdan sonra hâricde bir kimse mütevelliye varub mahlûldür deyü mütevelliden tapulayub niza' eylese, vakıf mahsûlünün zabtı câbilere müfevvaz oldukdan sonra yer tapusu dahi ona müfevvaz olub anın mahlûl yeri verdiği sahih olur. Ol kimesne câbiden tapu aldığı sâbit oldukdan sonra hasm olanın varub mukaddem mütevelliden tapuyı aldığına i'tibâr olunmayub tapuy-ı evvel mu'teber olur.

140. Fevt olan ra'iyyetin yerine oğulları mutasarrıf iken biri dahi vefat etdikde sipahi karındaşından *resm-i tapu* almayub sonra gayri sipahi geldikde karındaşın hissesinden resm-i tapu ver deyü cebr edemez; ol resm-i tapu zamanına düşmüş değildir.

141. *Celeb-keşler* aldıkları tapuyu boz ve mu'attal yerlerde ve dağlarda fil-cümle sancakbeği ve gayrın *hâssa çayır*larında ve üzerlerine hâsıl yazılmış ise yerlerden hâric yerde bir kaç gün yörüklerinden otlak resmi taleb eyleseler men' olunur.

142. Bir kimesne fevt olub karındaşıyla tasarruflarında olan yerlerden hissesin tasarrufa karındaşıyla kız karındaşı tapu ile alub kız karındaş hissesin tasarrufa zevci mübâşir iken fevt oldukda zevcin karındaşları bu yer karındaşımız tasarrufunda idi deyü ol zevce yerini tapularız deseler men' olunurlar.

143. Bir tîmârda sipahiye hâssa yazılan değirmeni harâb olmağla sipahi tamir içün bir kimesneye verüb ol dahi tamir edüb âhar sipahi gelüb hâssadır deyü ol değirmeni taleb etse, ehl-i hibre üzerine varub tamir harcını tahmin ve ol kimesneye alıverüb değirmen sipahiye hükm olunur.

144. Bir sancağın *mal-ı gâib* ve *mefkûd* ve *beytül-mal* ve yavesi defterde bir ze'âmete ya tîmâra hâsıl kayd olunub ol vilâyette fil-cümle serbest tîmâr tasarruf edenler dahl eyleseler, yave serbestden değildir.

145. *Kul ve câriye müjdegânesi* serbestlikden olmağla yavelik olmaz. Serbest olan tîmârlarda ve subaşılıklarda kul ve cariye tutulsa müjdeleri ne ise ol kimesneden alınub kulu ve cariyeyi ana teslim ederler. Sâhiblerin zuhûruna değin anun hıfzında olmak gerek.

146. Bir tîmâra *koyun resmi* hâsıl kayd olunsa, vilâyet yazıldığı eyyâmda koyunu olan kimesneler koyunlarını satıb giderüb ve tîmâra zarar etseler, şöyle ki, deftere yazıldığı vakit koyunu olup resmi defterde hâsıl yazılub resmi alınurken ihtiyariyle satıb gayri kesb eyleyüb tîmâra zarar eyleseler, anın gibilere kudretleri yetdikde bin koyun aldırıb resmin verdirmek gerek ihtiyariyle satmayub âfet ile helâk olub yine koyuna kudretieri kalmasa koyun al deyü teklifin vechi yokdur. Anın gibilerin üzerlerine koyun takdir edüb resmini almak câiz değildir.

147. Bir sancak beğine *bâc* ve *bâzâr* hâsıl kayd olunub re'âyâ evlerinde sattıkları eşyada bâc taleb eylemek câiz değildir. Bâc, bâzâra gelüb satılan eşyada

takdir olunmuşdur. Amma Silistre sancağında gemiciler gelüb re'âyâ evlerinde terekesin satun alsalar, hâss-ı hümâyûn içün gümrük vermek kanun olmuşdur.

148. Rûmeli'nde *mum-hâne* olan şehirlerde mum husûsunda kanunnâme bu vechiledir ki, ne kadar helvacılar ve balcılar ve gayri mum eder kimesnelerin mumu olursa, mum-hâneye verüb yüz dirhemine iki akçe verilüb dökülüb mum oldukdan sonra yüz dirhemi dört akçeye satılmak mum-hâneden gayrı yerden mum alınmamak ve satılmamak ve şehirden ayrı yabana mum gitmemek ve hâricde şehire mum gelüp mum-hânede zaruret olıcak narh-ı mezbûr üzere alınmamak ve şehrin mum işleyen ve mum alan kimesneleri gayrı yerde mum almamak ve hârice mum satamamak içün teftiş olunub vakı' olursa tehdit olunmak mukarrerdir.

Feemmâ mumu halk kendi menkibelerinde sattıklarında götürün mum-hânede satun deyü teklif; her kim ki, bu kanuna muhâlif vaz' ederse kuzât men' edeler.

149. Bir mahalde bir kimesne emir ile bâzâr ikamet etdirse ol bâzârın âdet ve kanun üzere sergi yoluna dahi bile mutasarrıf ola.

150. Bir mahalde *narh ahvâli* ihtilâlde olub hükm verilmelü olsa cemi' erbâb-ı hirfeti *kethüdâ*larıyla ve sâir *ehl-i vukûf* ve hibre olan kimesneleri cem' edüb şimdiye değin muhtesib dahl ede-gelüb dahl eylemek ma'kul olan nesnelerin cemi'isini görüp ve eski kanunnâmeye nazar edüb her birinin işinde ve san'atında zamanına göre maaşını ve harcını ve emeğini ma'lum edünüb mayasını ayru i'tibar ve hisâb edüb harcı ve emeği içün sâhibine adl üzere bir mikdâr koyub dahi her birine narh ta'yin edüb cemi'i husûsîyyatı cins cins nevi' nevi' sıfat sıfat yazub defter edüb üzerine mühür urub dergâh-ı mu'allaya göndere ki, ba'del arz vel-kabul kanun yazılub nişanlanub min ba'd anınla amel oluna.

151. Bir sancakda müşterek be nevbet tîmâra eşer sipahiler olur; vakit olur ki, ikisi bile eşmek emr alınur, anın gibi müşterek *be nevbet tîmâr*a tasarruf edenlerin yalnız biri kanunnâme mûcebince cebe ve cebelûsini eşinden taleb ederler. Şöyle ki, ikisi eşmek emir oluna, anların nevbetlüsi kangısı ise müretteb ve mükemmel cebe ve cebelüsi ve sâir esbâbı andan taleb edüb nevbet işin çün mühim olub emir ile eşmişdir. Nevbeti değildir; andan cebe ve cebelü istemeyeler.

152. Bir sipahinin hizmetkârı ki, bil-fiil hizmetinde olub ma'îşeti sipahiden olub kimsenin yazılu ra'iyyeti ve ra'iyyeti oğlu olmaya ve ra'iyyet yerini tutmaya, avârız mûcebi gibi yazılı dahi olmaya, avârızdan emin olmak kanundur.

153. Defter-i Hakânîde hâsıl yazılan değirmen yeri beğlikdir. Değirmen vakf olmağla yeri dahi vakf olmaz; binasıdır. Şöyle ki, bina bil-külliye münhedim olsa, ocak gerü beğlik olur. Sâbıkan bu vakf idi deyü taleb etmek câiz değildir. Meğer ki, sâbıkda temlik olunub divan-ı âliden mülknâme verilmiş ola.

154. Bazı yerlerde resm-i ganem hâsıl yazılub tîmârları serbest olanlar nizâ' etseler, resm-i ganem serbestiyyeden değildir. Mahsûlât defterindendir; her kimin berâtında ve defterinde mukayyed ise alur.

MÜTEVEFFÂNIN AVRETİ HÂMİL OLSA, YERLERİ MEVKÛF OLUB BİR KİMESNEYE TAPUYA VERİLMEK CÂİZ OLMADUĞIDIR

155. Bir kimesne vefat edüb avreti *hâmil* olsa, yerleri *mevkûf* olub bir kimesneye tapuya verilmek kanun değildir. Sonra *oğlan* vücuda gelüb, eğer zirâ'ate kâdir velisi oğlan içün zirâ'ate tâlib ol sipahi tapuya vermiş ise dahi alıverilür. Sağîrin ol makûle velisi olmamağla sipahi tapuya verse câizdir. Amma bir sağîr yetişüb zirâ'ate kâdir olub atası yerlerine tâlib olursa, sağîre hükm olunur. Tasarruf edenin on yıldan ziyâdedir mutasarrıfım deyü nizâ'ına amel olunmaz. Kezâlik ecnebi zuhûr edüb ben bu yeri oğlan doğmazdan mukaddem tapu ile almış idim deyü temessük ibrâz eylese, tapusuna ve temessüküne i'tibâr olunmaz.

156. Ra'iyyetden ve erbâb-ı tîmâr ve gayrıdan tapuya müstehak olmaz, oğullarına *intikâl* eder. Oğulları kalmayub kızları kalursa bî-garaz kimesneler takdir ettikleri tapu ile kızlarına; *kız*ları kalmayub *baba bir er karındaşları* kalursa yine bî-garaz kimesneler takdir ettikleri *resm-i tapu* ile karındaşına; baba bir er karındaşı yoğ ise yurdu üzerinde sâkine olan *hemşire*sine; hemşiresi olmayub babası kalursa tapu ile *baba*sına; babası kalmayub *vâlide*si kalursa vâlidesine; vâlidesi olmayub *müşterek*leri var ise tapu ile müştereklerine; müşterekleri yoğ ise ol yerler üzerinde istîcâr olub vereseye intikal ederse ol eşcârda bâsıl olan meyveyi görüb gözetmeğe su'ûbet olmağın eşcâr intikal eden vârislerine eşcâr intikal eden verese, müşterekden takdim olunmuşdur. Anlar dahi yoğ ise *karye halkından yere ve çayıra zarûreti olub tapu ile tâlib olanlar*a verilüb tapu ile almazlar ise ol zaman *sâhib-i arz* muhtârdır; istediğine tapu ile verür.

Sâhib-i arz *tapuya müstehak olan yerler*i ve çayırları kendü tasarruf etmek ve oğluna vermek kat'an câiz değildir.

157. İmdi bu makûle müteveffânın yerleri *tâlibe olan kızlar*ına bî-garaz müselmanlar takdir eyledikleri *tapu* ile verilmek dokuzyüzyetmişbeş Zilka'desi gurresinden (1 Zilka'de 975) fermân olunmuşdı. Lâkin babası vefatından sonra ne mikdâr zamana değin verilmek husûsu tasrih olunmamağın ol müteveffanın yerlerin re'âyâ tâifesi sâhib-i arzdan tapu ile alub elden ele düşüb zaman geçmiş iken müteveffânın kızları gelüb tâlibe olub almağla yer ahvali beyne'r-re'âyâ külli ihtilâl bulmağın ne mikdâr zamana dek verilmek fermân olunur deyü pâye-i serir-i a'lâya arz olundukda bin on dört Ramazanı gurresinde (1 Ramazan 1014) oğlu kalmayan müteveffânın yerleri tâlibe olan kızlarına bâbaları vefâtından sonra on yıla dek verilüb on yıl mürûrundan sonra verilmeye deyü fermân olunmuşdur. Kız, gerek sağîre gerek kebîre ve baba bir er karındaşı, bu minval üzere ahkâm yazılur.

158. Evlâdı ve baba bir er karındaşı kalmayan müteveffânın yerleri yurdu üzerinde oturan kız karındaşına tapu ile verilmek husûsu bin on Ramazan gurresinde (1 Ramazan 1010) fermân olunmuşdur; dört beş seneye varınca verilür; zaman geçmiş olıcak olmaz.

159. Babaya oğlu *mahlûl* bî-garaz kimesneler takdir etdikleri tapu ile verilmek bin on iki Şevvalinin onbeşinci gününde (15 Şevvâl 1012) fermân olunmuşdur.

160. Bundan akdem müteveffa oğlu yeri babasına ve *ana*sına verilmek ile oğlu fevt olanlar oğulları yerlerinden ve çayırından mahrûm oldukları içün çiftlik bozulub harâb olduğu pâye-i serir-i a'lâya arz olundukda anın gibi müteveffânın evlâdı ve bâba bir er karındaşı kalmayub babası ve anası kalursa cümle yerleri ve çayırları *bî-garaz kimesneler* takdir etdikleri resm-i tapu ile babasına; babası kalmayub anası kalursa anasına bin onyedi Zilka'desinin onbeşinci gününde (15 Zilka'de 1017) verilmek fermân olunmuşdur.

161. İmdi mukaddemâ memâlik-i malırûseden yer zirâ'at edenlerden âhar diyara gidüb *nâ-bedîd* olub hayat ve memâtı nâ ma'lûm olanların madem ki, vefatı haberi sâbit olmaya yahud yerleri üç sene boz ve hâlî kalmaya, sipahi âhare tapu ile veremezdi.

Lakin nâ-bedîd olan gitdiği esnâda vefat etmiş olursa sipahinin resm-i tapusuna küllî özür olmak lâzım geldiği bin onüç senesi Cemaziyel âhiresinin gurresinde (1 Cemâziyelevvel 1013) pâye-i serir-i a'lâya arz olundukda ol asıl nâ-bedîd olub üç sene sıhhati gelmeyen kimesnenin yerleri tapuya verilmek bâbında fermân-ı şerif sâdır olmuşdur.

162. *Üç sene alet-tevâli boz ve hâlî kalan yerler* tapuya müstehak olmuş iken fuzûlen zabt olundukda imdi ol makûle hilâf-ı kanun resm-i tapusuz fuzûli zabt olunan yerlerden sâhib-i arz ya vekili öşür ve resm almağla resm-i tapu sâkıt olup anların olıcak havâss-ı hümâyûna ve vüzerâ hâslarına ve evkâf ve erbâb-ı tîmâra küllî özür olduğu bin onyedi Zilka'desinin onyedinci gününde (17 Zilka'de 1017) pâye-i serir-i 'alâya arz olundukdâ anın gibi yerlerin sâhib-i arz, gerek aslını bilsün gerek bilmesün, mücerred öşür ve resm almağla resm-i tapu sâkıt olub, ol yerler hilaf-ı kanun resm-i tapusuz fuzûli tasarruf eyleyenlerin olub erbâb-ı tîmâra özr olduğuna rızâ-i hümâyûnum yokdur.

163. Bu asıl yerlerin sâhib-i arzı muhtâr olub kendü zamanında vâkı' olmuş ise dilediğine resm-i tapu ile vermek fermân olunmuşdur. İmdi sâhib-i arzın kanun üzere resmini vermeden izni yoğ iken hilâf-ı kanun fuzûli alınub satılan yerlerden ve çayırlardan sâhib-i arz yahud vekili öşür ve resm almağla sâhib-i arzın resmi sâkıt olub ol yerler resmsiz hilâf-ı kanun fuzûli alanların olıcak havâss-ı hümâyûn ve havâss-ı vüzerâ ve evkâf ve erbâb-ı tîmâra küllî özr olduğu bin onyedi Zilka'desinin onbirinci gününde (11 Zilka'de 1017) pâye-i serir-i a'lâya arz olundu. Anın gibi yerlerin ve çayırların sâhib-i arz gerek aslını bilsün gerek bilmesün mücerred öşür ve resm almağla sâhib-i arzın resmi sâkıt olub ol yerler hilâf-ı kanun resmsiz zabt edenlerin olub erbâb-ı tîmâra özür olduğuna rızâ-i hümâyûnum yokdur. Bu bâbda sâhib-i arz muhtâr olub dilerse kanun üzere resm alub tasarrufa izin verür; dilemezse bey'lerini fesh edüb eski sâhibine tasarruf etdire deyü fermân sâdır olmuşdur. Amma satalı yedi sekiz on sene mikdârı olsa ve bir sipahi zamanı dahi geçse, sonra gelen sipahi bu yeri ma'rifeti olmadan satmışsın deyü dava edemez. Bu husûs, sipahinin kendü zamanındadır.

164. İmdi sâhib-i arzın ma'rifeti yoğ iken hilâf-ı kanun resm-i tapusuz fuzûli *kûhîden açılan yerler*den sâhib-i arz ya vekili öşür ve resm almağla resm-i tapu sâkıt olub ol yerler fuzûli açanların olıcak havâss-ı hümâyûn ve havass-ı vüzerâ ve evkâf ve erbâb-ı tîmâra külli özür olduğu bin onyedi Zilka'desinin onyedinci gününde (17 Zilka'de 1017) pâye-i serir-i a'lâya arz olundukda anın gibi yerleri sâhib-i arz aslını bilsün bilmesün mücerred öşür ve resm almağla resm-i tapu sâkıt olub ol yerler hilâf-ı kanun fuzûli açanların olub erbâb-ı tîmâra özr olunduğuna rızâ-i hümâyûnum yokdur.

165. Ol makûle yerleri açanlara il verdiği resm-i tapu ile verile; almayub kûhiden açub öşür ve resm verdim deyü resm-i tapu vermede te'allül ederse sâhib-i arza hükm olunub dilediğine tapuya vermek fermân olunmuşdur.

166. Tahrîr-i vilâyetden sonra *yeni açılan yerler*in ve çayırların eshâb-ı tîmârın mümtâz sınurı dâhilinde olub öşür ve resmleri kanun üzere hakları iken ümenâ ve ummâl ve mübâşirîn-i emvâl tahrirden sonra açılan yerler hâric ez defterdir deyü mahsulı mîrîye âid olmak üzere maliye tarafından hükm ile müdâhale eyledikleri bin onsekiz Muharrem gurresinde (1 Muharrem 1018) pâye-i serir-i 'alâya arz olundukda uğur-ı hümâyûnda hizmet eden erbâb-ı tîmârın mümtâz sınurları dahilinde açılan yerlerin öşür ve resm hakları olub kemâkân erbâb-ı tîmâra fermân olundu.

167. Öte yakaya *eşkiyâ* müstevli olmağla re'âyâ zarûrî firâr edüb hâlen herkes yerlerine varmak fermân olunmağın, ol makûle perâkende olanların yerleri ve çayırları, üç yıldan ziyâde boz ve hâlî kalmağla değirmen ve bağ ve bağçelerinde takdir olunan öşür ve resm verilmemeğle sâhib-i arz olanlar ashâb-ı menâsıb ve kul taifesine ve gayra tapu ile verüb ve bazılar dahi fuzuli tasarruf eyleyüb re'âyâ ve berâyâya bu bâbda zulm ve te'addî olduğu pâye-i serir-i a'lâya arz olundukda bin onsekiz Muharrem'il-harami gurresinde (1 Muharrem 1018) üç yıla değin yerlerine varan re'âyâ ve berâyanın yerleri ve çayırları ve değirmen hisseleri ve sâir mülkleri kendülere teslim olunub kemâkân mutasarrıf olub anın gibi tapuya alanlar akçelerin sâhib-i arzdan almak fermân olundı.

AHVÂL-İ ÇİFTBOZAN

168. Evvelden zirâ'at ve hirâset olunub öşür ve resm alına-gelen tarlalar dinlendirmek içün konmuş olmayub üç sene alet'tevâlâ bilâ mâni boz ve hâlî konmuş ise, eshâb-ı kadîmi yerlerimizdir deyü nizâ' ederler ise câiz değildir. Ol asıl yerleri zilyed oldukları hasebiyle verdiği resm-i tapu ile ashâbına teklif edesiz. Almayub gerü ol vecihle te'allül ederlerse sâhib-i arza hükm edesin ki, dilediğine tapu ile vere.

169. Bir ra'iyyet yerinden kalkub âhar yerde on yıldan ziyâde sâkin olmuş bulunsa kaldırmak hilâf-ı kanundır. Nihâyet vilâyet muharriri çıkub sâkin bulunduğu karyeye yeniden ra'iyyet yazınca eski sipahisine ancak *rüsûm-ı ra'iyyet*i verür.

170. Ve bir ra'iyyet kalkdığı yerde kalan yerlerini zirâ'at etmeyüb tatil etdiği ecilden sipahiye zarar olmağın zecr ile *çift bozan resmi* alınmak fermân olunmuşdur.

171. *Hâlî kalan yerler*in sâhib-i arz tapu ile âhare verüb hâsıl olan öşür ve resmin ol yeri tasarruf edenden sonra veyahud karyesinden gidüb âhar karyeye sâkin olan ra'iyyet her yıl varub yerlerini zirâ'at edüb öşür ve resmini verdikden sonra mücerred âhar yerde sâkinsin deyü çift bozan resmi taleb olunmak câiz değildir.

172. Tasarrufunda yer yoğ iken babanın ve senin üzerinizde çift resmi yazılmış dediklerinde ol vech ile dahl eden sipahinin toprağında yeri yoğ ise mücerred deftere yazılmışdır deyü dahl olunmak câiz değildir. Bu bâbda deftere itibar yokdur. Amel olunan tasarrufdur; yerin bil-fi'il hâlî durursa alınur.

BU FASIL TÎMÂRINDA SİPAHİ TASARRUFUNDA OLAN HUSÛSUN VE BU HUSÛSDA TASARRUF-I SİPAHİ NE ÜSLUB ÜZERE OLDUĞUDUR

173. Sipahi tîmârında *mevkûf* olan re'âyâ çiftliklerinde bütün çift ve nîm çift ve dahi ekall *dâhil-i defter* ve *hâric-i defter* her ne ise sipahiye müte'allıkdır. Defterden hâric olanlara ummâl dahl ve ta'arruz eylemezler. Ve defterde adı olmayan ra'iyyet oğullarına ve karındaşlara sâhib-i tîmâr dahl eylemek kanundur.

174. Ra'iyyet oğlu ve karındaşı hâric ez-defter olmak zarar vermez. Hâricden kimse dahl etmeye.

175. Ve köhne defterde mestûr olub telbis ile *mürde* ve *gâib* deyü yeni defterde yazılmayan re'âyâdan zinde olanlara dahi sâhib-i tîmâr dahl ile belki bir tîmârın kadîmî ra'iyyetlerinden bir nicesi fetret sebebiyle gayrı vilâyete gitmiş olsa, defter yazıldıkdan sonra yine ol tîmâra gelse, sâhib-i tîmâr mutasarrıf ola.

176. Ve *ra'iyyetin azadlı kulu* dahi sâhib-i tîmâr tasarrufunda olur. Hâricden kimesne dahl etmiye, tâ il kâtibi varub tahrir-i vilâyet edicek kime yazılur ise ol ala.

177. Ve *kadîmî koz ağaçları* ki, yohsulun çiftliği içinde olmaya, nizâ' yok ki, sâhib-i tîmârındur. Şol koz ağaçları ki, yohsulun bağçesi içinde aşılaması ola ya çiftliğinde aşılaması ola veya atasının ve dedesinin aşılaması ola, andan sâhib-i tîmâr öşür alur. Ve şol kâfirî koz ağaçları ki, ra'iyyetin çiftliğinde yahud hudûdunda ola ve ra'iyyetin ekinine zarûri ola ve ra'iyyet anı zabt edüb hâsıl eyleye, sâhib-i tîmâr ile üleşeler.

178. Ve dağlarda olan *kestanelikler* ki, ra'iyyetler ve hâricler devşürürler, ra'iyyetler himâyetine göre ri'âyet oluna. Himâyetlerine göre nazar edüb emeklerine göre kimin tîmârı ise üleşeler. Hâricden olanlar destûrsuz düşlü düşüne dahl eylemeyeler.

179. Ve dağlarda kendi kendine bitmiş *hüdâî kestanelikler*, beğlik olur. Kime tîmâr ise anın hükmünde olur. Amma ekser budur ki, berâtında ve defterinde mukayyed değildir, zevâid gibidir.

180. Ve bir suvâri ra'iyyetden kabl'el-vakt rusûm alsa, koyun resmi ve dönüm gibi vakti hulûlünde ol ma'zûl olub tîmâr gayra verilse, sonra suvâri ol ma'zûl olandan ala; ra'iyyetden nesne taleb eylemeye. Amma ra'iyyet dahi evvelki suvâri ne aldı ise isbât edüb ve kâdîden hüccet alı-vere ki, taleb etdikde elinde temessük ola.

181. Ve beğlerbeği bazı sipahilerin eline mektûb verüb kâdîlere gönderirlermiş ki, bir kişiye ra'iyyetden filan resmi kabl'el-vakt alı-veresin deyü, gerekdir ki, beğlerbeğiler ol asıl mektûb vermeyeler. Ve eğer eslemeyüb verürlerse kanuna muhâlifdir, kâdîler amel eylemeyeler ve amel etmedikleri ile mu'âteb olmayalar.

182. Ve eğer ra'iyyet hastalıkdan yahud yohsullukdan ya pîrlikden güci yetmediğinden çiftin bozsa ve çiftliği bıraksa, andan suvâri *bennâk resmi* ala, elindeki yeri gayra vere. Çift yazılub durursun deyü çift resmin taleb etmeye.

183. Ve bir ra'iyyet kayd olmuş ola, elinde olan çiftliğin bazı gayrı köy sınurında vâkı' olmuş ola, çift resmin ra'iyyet kayd olduğu suvâri ile âhar suvâri bazı yerlerin sınurımdadır deyü dönüm akçesin taleb etmeye, hemân öşür ve sâlâriyye ala. Eğer çiftlikden ziyâde yer tutarsa anun içün dönüm akçesin vere.

184. Ve bir ra'iyyet fevt olsa, çiftliği olub müte'addid oğulları mezkûr çiftliği tasarruf ederler iken biri fevt olsa, anın hissesi içün sâir karındaşlarından suvâri tapu taleb edebilür.

185. Kurâda *ev yeri tapusu* elliden ziyâde alınmaya; evsatından kırk ya otuz, ednâsından yirmi ya on akçe alına.

186. *Sipahinin hâssa çifliği yeri* hükmi oldur ki, tapulamak ile kimseye mülk olmaz, tapusuz câiz değildir. Sâhib-i tîmâr olanlardan her kangısı ki, akçeye tama' edüb tapuya verse, kendü zamanında tapuya alan kimesnenin tasarrufunda olur. Kendü nizâ' edemez; amma kendüden sonra tîmâr kime müntakil olursa ol bozar. Kendi dahi bozar ise olur.

187. "*Kılıç yeri tapulanmaz*" demekden murâd budur ki, hilâfınca ra'iyyetin yerlerin örfe muvâfık tapulandıkdan sonra tapulayan kimesnenin ayruk elinden alınmaz. Tapu üzerine tapu olmaz, nikâh üzerine nikâh olmadığı gibi.

188. Şol *ra'iyyetlik yerler* ki, ıssı ölüb veya cilây-ı vatan edüb mahlûl kalur, tîmâr eri kendüsi tasarruf eder. Hâssa yerler gibi kendü çiftin sürer veya ortağa verür. Bunun gibi yerlerden el çeküb yine tapuya verse câizdir.

189. Sipahi kendü kendüden tasarruf etmekle hâssa olmaz, fî nefs'il-emr ra'iyyetlik yerlerdir. Hatta sipahi avârız vâkı' olsa çiftden çifte avârız teklif olunsa, ol sipahi tasarruf etdüği yeri bellü ra'iyyet adına izâfet olunub filân yeridir deyü ra'iyyetler arasında addolunsa, sipahi ol yer içün avârız belâsın yohsul ile ma'an çekmek gerekdir. Meğer ki, tûl-i zaman öyle müte'âkiben defterde sipahi elinde kayd olmuş ola ve ra'iyyet yerleri cümlesinden çıkmış ola. Bu i'tibâr ile havâss cümlesinden olub hâssa hükmünde ola.

190. Vilâyet-i Anadolu'da *müteka'id sipahilere*, sâbıkan resm-i çift ve bennâk ve caba ve sâir rüsûm-ı avârız kayd olunub Şeh-zâdeye hâs yazılmış. Sonra

Dergâh-ı Mu'allâdan resm-i çift ve bennâk ve caba ve sâir avârız eski sipahilerden ref' olunub hemân öşür ve salâriyye ve âdet-i ağnâm vermek emir olundu. Ziyâde nesne taleb olunmaya

191. Ve bir tîmârda koyun ve kovan ve bağ ve bağçe ve âsiyâb olmayub sonradan hâdis olsa, a'şâr ve rusûmı sâhib-i tîmâra müte'allıkdır.

192. Ve her gâh ki, vilâyet-i mahrûsede avârız vâkı' olsa *subaşılar* ve *tîmâr erleri* re'âyâların kâdî katına ihzâr edüb kâdî yazub padişahın emrini yerine koyalar. Temerrüd eden kimesneleri bile koşulan kul mutî' edivere.

193. Bir tîmârda hâsıl kayd olunan *değirmen* harâb olsa sâhib-i tîmâr değirmen ıssına yapmak teklif ede. Kudreti olmayub yapmazsa üzerine olan rüsûmı sipahiye hükm edeler. Ve rusûmı vermeğe adem-i kudret gösterse kâdî ma'rifetiyle âhare satdıralar ki, âhar yürüdüb resmin vere.

194. Ve *serbest tîmârlara müsellem ve yörügân-ı Hüdâvendigâr*dan gayrı re'âyâ tutdukları yave ve abd-i âbık ve kenizin müjdeleri sâhib-i tîmârındır. Müddet-i örfiyyeleri tamamından sonra bâzârda kâdî ma'rifetiyle bey'-i men yezîd olunub satılan kul ve cariyenin ve devâbbın bahaları ashâbı zuhur edince bir emin katında hıfz olunmak kanun-ı kadimdir.

195. *Müddet-i örfiyye* dahi kulda ve cariyede yüz gündür. Devede kezâlik yüz gündür. At ve katırda kırk gündür. Sığırda yirmibeş gündür. Keçide yirmialtı, koyunda oniki gündür. Ve re'âyâ dutmasında i'tibâr serbest tîmârdadır.

196. Ve *serbest olmayan tîmârlar*da kendü re'âyâsı ile gayrın re'âyâsı dutmasında fark yokdur. Defterde bu husûs ta'yîn olunmaduğı takdirce mirlivaya veyahud subaşılara veyahud olı-geldüği üzere amel olunmak mer'îdir.

197. Ve yaya ve müsellem ve yörükler dutmaları bu üslûb üzere ma'mûldür. Amma sancak beğine müte'allık olan husûsda kendülerin sancak beğine müte'allıkdır.

198. *Beyt'ül-mal* ve *mal-ı gâib* ve *mal-ı mefkûd*dan *mukâta'a*ya alan kimesneler şöyle i'lâm etmek gerekdir ki, bir yerde beyt'ül-mal vâki' olsa, olduğu gibi kâdî defterine yazılub beyt'ül malcıya teslim oluna. Eğer vârisi ma'lûm olub ol vârisin dâhil-i memleketde mekânı ma'lûm olursa def'i beyt'ül-malcıya vermeye. Belki vasî elinde altı ay dura. Eğer vâris gelmezse beyt'ül-malcıya teslim oluna. Sonra vâris gelürse beytül-malcıdan ala. Ve eğer vâris hâric memleketden olub mekânı ma'lûm olmazsa, ol kimseye mefkûd derler. Bir yıl mikdârı kâdî elinde dura. Sonra beyt'ül-malcıya teslim eyleye.

199. Mal-ı gâib ve mâl-ı mefkûd deyü beyt'ül-malile bile mukâta'aya verilen tereke-i meyyit olandır. Her evinden çıkub sefer eden kişinin değildir, yahud mallara emânet koyub giden kimesnenin malı değildir. Min ba'd bu kanun ile amel olunub tecâvüz etmek murâd edenleri kuzât men' edeler.

RESM-İ ÇİFT VE BENNÂK VE RESM-İ GANEM VE RESM-İ ÂSİYÂB BEYÂNINDADIR

200. *Resm-i çift* tamam çiftlik üzere kayd olunan kimesneden otuz altı akçe, nîm çiftlikden resm nısf-ü zâlik.

Amma *Livâ-i Hamid*'de resm-i çift tamam çiftlikden kırk iki akçe, *nîm çift*den nısf-u zalik. Serbest olmayan sipahi tîmârından yirmi yedi akçe sipahinin, onbeş akçe sancakbeğinindir. Bazı nevâhîde sipahi yirmi yedi akçe aldıkdan sonra sancakbeği altı akçe alur. Ve bazı nevâhide bütün çiftlikden yirmi yedi akçe ve üç akçe sancakbeği alur. Ve on iki akçe subaşı alur. Nîm çiftden resm nısf-u zâlikdir.

Uslûb-ı mezkûr üzere ve *Eğridir*'de *hisâr erenleri* tîmârında resm-i çift elli yedi, *hakk-ı mirlivâ* yirmi yedi ve hisâra öşür götürmek içün yetmiş akçe, sipahi hakkı on beş akçe.

Antakya ve *Karahisâr* erenleri otuz akçe tamam çiftlerden, onbeş akçe nîm çiftden aldıkdan sonra öşürleri de hisâra götürmek içün bütün çiftlerden ellişer akçe, nîm çiftden üçer akçe dahi alurlarmış.

Ve *Livâ-i Menteşe*'de resm-i çift otuz, nîm çiftden nısf-u zâlik.

Ve *Livâ-i Hüdâvendigâr*'da tamam çiftlerden otuz akçe, nîm çiftden nısf-u zâlik.

Ve *Livâ-i Bolu*'da resm-i çift bazı nevâhide kırk altı akçedir. Amma serbest olmayan tîmârlardan yirmi sekiz akçesi hakk-ı sipahi, on sekiz hakk-ı zâim ve sancakbeğidir. *Çağa* ve *Mengen* nahiyesinde dahi kezâlik.

Ve *Gerede* tevâbi'inde resm-i çift otuz dört akçedir, yirmi dördü *hakk-ı sipahi* ve onu mîrlivâîdir.

Ve *Divân'ül-Yar* (Bar)'da resm-i çift otuz altı akçedir; hakk-ı sipahi yirmi ve hakk-ı mirlivâ ve za'îm on iki akçedir.

Ve *Divân-ı Kara Göl* serbestdir. Hakk-ı sipahi yirmi akçe ve *Divân-ı Gerede* resm-i çift elli bir akçedir; hakk-ı sipahi otuz üç ve hakk-ı mîrlivâ ve za'îm on sekiz akçedir.

Ve *Viranşehir* ve *Bolu*'da resm-i çift kırk akçedir; hakk-ı sipahi otuzüç ve hakk-ı mîrlivâ ve za'îm on.

Ve *Nâhiye-i Ulus*'da ve *Mülk-i Feleküddin*'de resm-i çift otuz akçedir; hakk-ı sipahi yirmi dört ve hakk-ı mîrlivâ altı ve za'îm üç. Ve *On İki Divân*'da resm-i çift otuzüç akçedir; hakk-ı sipahi yirmi iki ve hakk-ı mîrlivâ dokuz ve zâim iki. Ve *Nâhiye-i Yedi Divân*'da resm-i çift kabl-ü zâlik.

Ve *Kıbrıs*'da resm-i çift yirmi üç; hakk-ı sipahi on yedi ve *hakk-ı mîrlivâ* üç *hakk-ı za'îm* dahi üç.

Ve *Hıdır Beğ İli* nâhiyesinde resm-i çift kırk iki akçedir, hakk-ı sipahi yirmi sekiz ve hakk-ı mîrlivâ sekiz ve hakk-ı za'îm altı.

Ve *Nâhiye-i Ereğli*'de resm-i çift otuz dört hakk-ı sipahi yirmi beş hakk-ı mîrlivâ dört ve za'îm beş.

Ve *Mudurnı Nâhiyesi*nde hakk-ı sipahi on dokuz ve *Divân-ı Emir Yunus*'da ve Rasule ve İlyas Beğ'lerde resm-i çift on dört akçe vaz' olunmuşdur; hakk-ı mîrlivâ on bir hakk-ı za'îm üçdür.

Ve *Konrapa* nâhiyesinde resm-i çift on dokuzdur; hakk-ı sipahi on dört hakk-ı mîrlivâ iki hakk-ı za'îm iki ve diğer divânlarda ve nevâhi-i Tutarga'da resm-i çift otuz üç hakk-ı sipahi yirmi dört hakk-ı mîrlivâ altı hakk-ı za'îm üç akçedir.

DER BEYÂN-I RESM-İ DUHÂN

201. Bir kimesne âhar sipahinin tîmârında mütemekkin olub kızın çıkarsa *resm-i dühân* 'alâ yerde dokuz akçe, mütevassıt'ul- hâl altı akçe ve yedi akçe alına ve fakirden haline göre alına. Yörükde dahi böyle câridir.

Ve piyade ve müsellem kızları dahi sipahi tîmârında çıksa resm-i duhân beş akçe alınur.

202. Ve âhar tîmârdan gelüb bir kimesne yurd edinüb bir tîmârda kalsa, bağ ve bağçesi olmayub tîmâr sâhibine öşür vermese, üç akçe resm-i duhân alınur. Feemmâ sâhib-i tîmâra öşür ve resmden kalil ve kesir nesne verürse resm-i duhan alınmasa, lakin kızı çıksa hemân resm-i duhân beş akçe alına.

203. Ve *şehir halkı*ndan bir kimesne bu köyde temekkün etse, yer zirâ'at etsün etmesün, resm-i duhân alınmaz. Amma kızı çıksa hâline göre alınur. Amma karye halkından ve yörükden bir kimesne şehre gelse temekkün etse, kızını çıkarsa dahi resm-i duhân alınmak hilâf-ı kanundur, almayalar.

204. *Resm-i bennâk* on iki akçedir. *Caba bennâk*dan Livâ-i Hüdâvendigâr'da dokuz; Vilâyet-i Karaman'da altı akçedir. Amma bir kimesne defterde bennâk yazılub elinde nîm çifte vefâ eder yer bulunsa nîm çift resmi alınur.

Ve caba bennâk ekinlü olsa *ekinlü resmi* ki, on iki akçedir, ol alınur. *Ez'af-ı re'âyâ* ki, bazı nevâhide *kara* tesmiye olunur, resmi altı akçedir. Amma himâyet olunmak emr-i müstahsendir.

205. *Nesl-i re'âyâ*dan ehl-i kesb olmayan mücerredlerden nesne alınmaz. Defterlerde dahi üzerine nesne kayd olunmamışdır. Amma ehl-i kesb olan mücerredlerden mikdârlu mikdârınca resm alınur. Ve defterde mücerred kayd olunan kimse te'ehhül etse *bennâk resmi*ni verür. Amma re'âyâ kâfirler olsa her müzevvec kâfir süvariye yılda yirmi beş akçe verür.

BEYÂN-I RESM-İ AĞNÂM

206. *Resm-i ganem* iki koyuna bir akçedir. Amma Vidin sancağında üç koyuna bir akçe alınmak mukarrer olmuşdur. Koyun tamam dölünü dökdükden sonra Mayıs içinde sayılur ve hem koyun ile kuzu sayılmak emr olunmuşdur. Sâhib-i ra'iyyete tâbi'dir.

207. Koyun sayılmalu olıcak Vilâyet-i Karaman'da âdemîsi bile defter eyleyüb koyun çobanı elinde bulunan koyunu her ne vechile beyân ederse, elindeki koyun kimindir? Kaç koyun kendinin kaç koyun gayrındır? Kadı âdemîsi defter eder. Âmil dahi ana göre resm alur.

208. Ve *İstanbul* ve *Akçe Koyunlu* kassâbları ve *celebkeş*leri senede bir kere Abril'de ellerinde bulunan koyunların eğer ol yıl içinde Abril'de resmi bitdüğüne hüccetleri bulunursa, ummâl tekrar bunlardan koyun hakkı âdeten taleb etmeye. Ve eğer ellerinde vech-i mezkûr üzere hüccetleri bulunmaz ise, satun aldıkları kimseyi bulmayub ve ellerinde dahi resm bitdüğüne hüccetleri olmaya, resmleri bîkusur kassâblardan ve celebkeşlerden alalar.

209. Ve hem kassâblara ve celebkeşlere tenbih oluna ki, Abril'den evvel koyun alsalar ol içinde ol koyunun resmi bir defa verilmiş ise hüccet alalar. Ve illâ âdet-i ağnamı sonra benden alurlar deyü bir mikdâr aşagı bâzâr edeler.

210. Defter-i Atik'de şöyle meşrûhdur ki, şol kimesnenin resm-i ganemi otuz akçeden eksik olandan iki koyunda bir akçe alına, ziyâde ve nâkıs alınmaya.

211. Ve şunlar ki, koyunları yokdur, on ikişer akçe alına. Fakir ise ancak altışar akçe vereler. Ve dahi bir kimse koyun resmi alınacak zamana karîb koyun alsa resmin alandan alalar. Bir aydır dediğüne i'tibâr olunmaya.

BU FASIL A'ŞAR BEYÂNINDADIR

212. *Hubûbât*'dan hınta ve şa'îr ve kâvers olsa, *öşür* ve *sâlâriyyelik* alınur. Cümlesi sekiz müdd galleden bir *müdd* olur ve müdde iki buçuk kile. Bâki hubûbât nohud ve mercimek ve bakla ve penbe ve kettân, anlardan öşür alınur, salâriyyelik alınmaz.

213. Rumeli'nde re'âyâ kefere olduğu yerlerde tahıl öşri eğer demedden alınursa yüz demedde üç demed salâriyyelik alınur. Ve eğer onda çaçdan alınur yüz kileden on kile on iki buçuk kile salâriyyelik alınur.

214. Ve penbeden yüz ledrede on *ledre* onda üç ledre salariyyelik alınur. Ve kettândan yüz demedde on demed onda üç demed alınur. Kettândan salâriyyelik alınmaz, illâ kettânı yumuşadıvereler. Gönülden ve za'ferandan ondalık var, salariyye yokdur.

Ve kendirin on demedde bir *demed öşri* alınur. Ve kuru üzümde ednâ on ikide bir öşri alınır. Ve pekmezde on beşde bir öşür alınur. Zira harâcı vardır. Ve köfterde kezâlik.

215. Vilâyet-i Karaman'da *Aksaray* ve *Ürgüb* ve *Niğde* kazâlarında ve *Anduğı* nâhiyesinde gallâtdan mâlikâne ve divânî deyü iki öşür alınur; bir öşür verür kura dahi vardur.

Ve *Ereğli* kazasında bir öşür vakfa ve nısf-ı öşür divânîye kayd olunmuşdur.

216. Ve Konya kazasında iki karyeden ve nefs-i şehir sınurında ekilen gallâtdan su basar deyü iki öşür alınur. Gayrı karyelerden öşür ve salâriyyelik alınur. Ve salariyyelik bir müdd galleden iki kile öşür alındıkdan sonra buçuk kile dahi alınur. Ve bu mezkûrlardan vilâyet-i mezbûrede öşür-i kettân köhne defterde salâriyyelik kayd olunmuşdur. Yine öyle alına. Amma tohum ra'iyyete verile, mukâbelesinde ra'iyyet dahi kettânı yumuşadalar.

217. *Vilâyet-i Rûm*'da arpadan ve buğdaydan ve darıdan her cins ayru ayru hisâb edeler, beş müdd olıcak yemeklik bir buçuk kile alınur; beş müdden on müdde çıkıcak hemân bu üslûb üzere alurlar. On müdde üç kile yemeklik alurlar. On müdden'ne mikdâr tecâvüz ederse üç kileden ziyâde alınmaz.

Ve bir kişinin çacı on müdden ziyâde olursa heman üç kile alınur. Beş müdden eksik olandan nesne alınmaz.

218. Amma Livâ-i Bolu'da ve Çaga'da ve Mengen'de ve On İki Divânda ve Kıbrıs'da ve Eregli'de müdde üç kile alınur. Harman hakkı ve salâriyye alınmaz. Viranşehir ve Borlu ve Ulus ve Mülk-i Feleküddin ve Yedi Divanda ve Hıdır Beğ nâhiyesinde müdde iki buçuk kile alınur. *Resm-i harman* ve salâriyye alınmaz.

DER BEYÂN-I ÖŞR-İ BAĞ VE ÇAYIR

219. *Bağ dönümü*ne bazı vilâyetde on akçe ve bazı vilâyetde beş akçe alınub hadâıkdan ve harîmlerinden öşürlerine göre *kesim* alınur. Amma bazı yerlerde bağın dönümüne yedişer ve bazı yerde sekizer ve bazı yerde onar akçe alınur.

220. Bağdan ve bağçeden *öşr-i hâsıl* alınmak şer'a ve kanuna mutâbıkdır. Amma re'âyâya *tahlîs-i öşür*de muzâyaka olub def'-i muzâyaka içün öşür mikdârına bedel meblağ tahmin olunub harâc i'tibar olunmuşdur.

221. Ve bağdan dönüm alınmayan yerlerden üzüm ve gayrı fevâkih-i bostânî yetişicek, üzerine emin kişiler varub kıymete dutub öşrini alalar. Dönüm akçesi alınan yerlerden üzüm kesüldüği vakit alına, kabl'el-vakt taleb olunmaya.

222. *Vilâyet-i Menteşe*'de bağ dönümiyle dönümden dönüme a'lâsından sekiz ve ednâsından dört akçedir. Amma Vilâyet-i Karaman'da galleden iki öşür alınur yerlerde bağdan ve bağçeden bir buçuk öşür alınurmış. Sonra Dergah-ı Mu'alla'ya arz olunıcak bir öşür alınmak mukarrer olmuş ve vakıf ve mülk olan kurâda heman bir öşür alına.

Amma vakıf olan karyelerde öşür tamam vakfa alına. Ve vakıfdan gayrıda bir öşür alınub nısfı mâlikâne ve nısfı divaniye ola. *Salârlık* deyü nesne alınmaya.

223. Ve kâfirin bağı olub *şire* hâsıl olan yerlerde eğer şehirde ve eğer köyde subaşı ve suvâri iki monopolye dutub sücisin sata; narhdan ziyâde güc ile kâfir üzerine bırakmayalar. Subaşı veya suvari *monopolye* tutmak isteyicek kâfirün fuçıların mühürleye. Bunların şiresi satılmayınca bir kimesne süci satmaya. Ve iki ay monopolye içün yılın kangı ayın ihtiyâr ederse, ol kâfirden alınan ondayı ol aylarda satalar. Eğer bu iki ayda süci satılmayub artarsa güçle kâfir üzerine dökmeye. Meğer kâfir ile narhına rızasıyla ala.

224. Ve kâfir şiresin *korita*sına nesne koyub sıkmak isteyicek def'al-vakte bırakmayub sıkmağa izin vereler. Ve izin içün nesne almayalar; koyalar, şiresini sıka, ta ki zâyi' olmaya.

225. Ve kâfir *cibre*sin sıkıcak üzerine duran adam ol cibreyi araya; basılınadık kaldı ise basduralar. Cibrelerde üzüm kalmadı ise su koyub kaynamağa kosa anda ondalık ve salâriyyelik alınmaya.

226. Ve şireden yüz medrede on *medre* onda üç medre salâriyyelik alınur. Amma *Vilâyet-i Semendire*'de bir ra'iyyet yazılduğı yerde bağ dikse öşrini verdikden sonra otuz medrede bir medre salâriyye verür. Öşrü kimin ise salâriyye dahi anındır.

227. Bir ra'iyyet bir gayrı sipahi ra'iyyetinden bağ alsa yahud sipahi yerinde bağ dikse öşür ve salâriyyeyi sâhib-i zemine verür. Ve kâfir fuçısın açub sücisin satdıkta, Edirne medresiyle bir medre bile alınur.

228. Ve şol *çayırlar* ki, her sene korunub çayır ola-gelmişdir, herkiz zirâ'at olunmaz, anın gibilerden çok otluk hâsıl olur, yohsullar tasarrufunda olsa örf-i pâdişâhı üzere öşür vereler.

229. Vilâyet-i mezbûrede her ra'iyyet baştinadan baştinaya harman vaktinde birer araba *otluk* ve *bujik*de birer araba *odun* vereler. Bu mevsimlerde odun ve otluk almasalar yedişer akçe otluk içün ve üçer akçe odun içün alınur.

230. Ve zikr olunan vilâyetde müselman bağlarının her dönümünün dört akçe alınur.

231. *Livâ-i Vidin*'de her müzevvec kafirden defterde *otluk resmi* beşer akçe ve bostan resmi ikişer akçe yazılub tîmârlarının üzerlerine hâsıl bağlanmışdır. Uslûb-u defter tağyîr olunmasın içün yeni defterde müzevvec yazılub hâne hisâb olunub bir müzevvec ra'iyyet, defteri mûcibince hâneden hâneye otluğı olan bir araba, otluğı olmayana otluk içün beşer akçe verilür.

232. Ve *ra'iyyet oğulları*ndan şol ki, yeni defterde müzevvec yazılmayub defterden sonra tezevvüc edüb gerü babasıyla olub intifâ'ı babası çifliğinden olub ve babası baştinasından ola, il yazılub defter olunca resm-i otluk ve resm-i bostan alınmaya. Amma ispençesi alına. Meğer şol kimesne ki, defterden sonra tezevvüc edüb babasından ayrılub başka dirlik düzen edüb ma'îşetince başka ola, anın gibiden dahi otluğı olandan bir araba otluk, olmayandan beşer akçe ve bostan resmi iki akçe alına.

233. Ve *arz-ı vakıf*dan ve *mîrî yerler*den bağ etmek içün sipahi tapuya verse ve ol kimesne onu bağ eylese, eğer ağaçluk birbirine yakın olub arası zirâ'ata kâbil değil ise, bağçe hükmünde olur. Eğer arasına çift girüb zirâ'ata kâbil ise meyvenin öşrünü vereler. Bağçe hükmünde oldukta müddeti az eğer çok olsun sipahi ben bunu çifliğe zam ederüm ağaçlarını kal' eyle demek câiz değildir. Ya icâra vaz' etmek gerek; öşür bedeli veyahud meyve öşrünü almak gerek; vakfa enfa' kangısı ise anınla amel edeler.

Ba'dehü üzerine zaman geçmekle ağaçları kalmasa sipahi bozub yine çifliğe zam edemez. Meğer ki, sâhibi icâresin vermeye kâdir olmaya, dahi feragat ede, ol vakit sipahi verse bağçe etmek içün bir kimseye verür dilerse zirâ'at etdirüb ekmeğe verür; enfa' kangısı ise anı eder.

DER BEYÂN-I RESM-İ KOVAN

234. *Kovan* durduğu yerde tâbi'dir. Kimin yerinde bal ederse öşür anındır. Şol yerde ki, defterde akçe yazılmışdır, ol alına. Akçe yazılmamış yerde eyü yatılu on kovanda bir kovan öşür alına. Amma def'an lit-tazyik bazı mevâzı'da öşrün bedeli akçe ta'yîn olunmuşdur.

235. Amma *Livâ-i Hamid*'de ve *Hüdâvendigâr*'da ve *Ankara*'da *kovan öşri sâhib-i ra'iyyet* üzerine kayd olunmuşdur. Amma öşürden bedel her kovanda bi haseb'il-hâsıl bazı vilâyetde bir kovandan iki ve bazı vilâyetde iki kovandan bir akçe alınur. Ve bazıda kovan başına bir akçe ve bazı vilâyetde bir ra'iyyetin âhar sipahi yerinde kovanı olsa sâhib-i arza iki ve üç kovana bir akçe ve sâhib-i ra'iyyete iki kovana bir akçe verür.

236. Ve Bolu sancağında *kovan hakkı* evâilde yere tâbi' i'tibâr olunurmuş. Hâliyâ ra'iyyete tabi' i'tibâr olunub hükm erzânî kalınmışdır. Yer sâhibine yaylım ciheti deyü kovanlıkdan hâline göre buyurulmuşdur. Koyun âdeti gibi ra'iyyete tâbi' i'tibâr olunub kışladuğı yere kışla hakkı verilür. Amma Livâ-i Hamîd'de de otluk resmi deyü sâhib-i arza bazı yerde dört kovandan bazı yerde üç kovandan *resm-i otlak* deyü bir akçe alınur.

237. Ve Vilâyet-i Karaman'da kovan kimin tîmârında bal ederse öşri ol tîmâr sâhibine buyurulmuşdur. Her kovan başına iki akçe resm alınur. Ve şol karye ki, vakıf ola, bir akçesi vakfa bir akçesi divâniyedir. Ve amma alınan akçe öşür mikdârı bal eden kovandan buyurulmuşdur. Hiç bal etmeyen kovandan emre muhâlifdir; nesne alınmaya.

238. Ve yerlü kayalardan ve yerlü arılardan her yıl bal alurlarmış. Vâki' olan yerlerde sipahi üzerine hâsıl bağlanub defterde kayd olunmaya. *Mevkûfçular* mevkûfçularındır. Ve dağlarda balcılar olub ağaç kovuğunda buldukları veya henüz vâki' olmuş kaya kovuğunda buldukları sayd kabilindendir.

239. Ve bazı mevâzı'da *öşr-i kovan* şöyle ki, kovan durduğu yer sancak beğine müte'allık olmuş ola, kovanın sülüsânını sâhib-i ra'iyyet ve sülüsini sancakbeği alur.

240. Ve *Livâ-i Aydın*'da re'âyânın ekser kovanı asılı durduğu yerden kaldurub âhar sipahinin tîmârına iletüb koyub kovan konan yerde bal ederse, resmi anlara vermek i'tibârı üzere bal eyledüği yerde dört kovana bir akçe vermek üzere âhar tîmâra getürürler imiş. İmdi kanun-ı mukarrer oldur ki, bir kovana iki akçe, birin sâhib-i tîmâra birin bal eyledüği tîmâr sipahisine.

DER BEYÂN-I RESM-İ AĞIL

241. Vilâyet-i Karaman'da göller kenarında olan bazı kurâda köhne defterde bir mikdâr akçe yazılmışdır. Her sene ol karyelerde balık avlansun ya avlanmasun ber vech-i maktû' üzerine yazılan meblağı alurlar. Hilâf-ı kanun olduğu sebebden *öşr-i mâhî* kayd olundı, ne mikdâr olursa öşrüni alalar, ziyâde tecâvüz etmeyeler.

DER BEYAN-I RESM-İ OTLAK

242. Kadimden korunub *otlak resmi* alına-gelmiş yaylakların *örf-i sultanî*ye muvâfık defterde yine *resm-i otlak* kayd olundu ise anı alalar. Anın mâ'adası çayırlardan ve gayrı yerden ki, bazı mevâzı'da haymâne tâifesine yurd ve bazı şehirlüye hâssa ve bazı âhar sipahilere tîmâr kayd olunmuşdur ve bazı hâlî hâric'ez-defterdir, anlarun gibi yerlerden ummâl ve sipahiler otlak resmi alurlarmış. Kanun-ı Osmanî'ye muhâlif ve defter-i atîkden hâric olduğu sebebden anlara resm-i otlak kayd olunmadı, almayalar. Koyun resmi aldıkdan sonra nesne almayalar.

243. Ve resm-i otlak kayd olunan yerlerden âdet-i kadîme üzere her süriden bir orta koyun alalar. Ve resm-i otlak evvelden otlak resmi kayd olunan yerlerden alınub olunmayan yerlerden alınmaz.

244. Ve hâricden sancağa gelen koyundan resm-i otlak a'lâ *süri*den bir koyun bahası yirmi akçe ve evsatından bir koyun bahası onbeş akçe ve ednâ süriden bir koyun bahası alalar; yirmiden ziyâde alınmak şer'an ve örfen câiz değildir.

245. Ve resm-i otlak dahi koyun yürüdüğü yere göre olur, sâhibi oturduğu yere göre değildir. Ve bir tîmârda sipahi mütemekkin olub koyunu olsa veyahud piyade ve müsellem tâifesinin ağnâmı olsa, anlarun gibiden sâhib-i tîmâr resm-i otlak taleb etmeye. Meğer ki, üzerine hâsıl bağlanmış ola.

246. Ve *yörük tâifesi*nden bir kimesne tîmârda yer tutub zirâ'at edüb bağı ve bağçesi olsa, sâhib-i tîmâra resm-i otlak vere. Amma kışlak resmini vermeye.

247. Ve *hâric re'âyâ*dan bir kimesne bir tîmârda koyun ve yurd tutub veya ortağa koyun verse, anlarun gibiden resm-i otlak taleb olunmaz. Meğer ki, kesir ve hâsıl kayd olunmuş ola.

RESM-İ KIŞLAK

248. Bir tîmârda hâricden koyun gelüb kışlasa, ağırca süriden bir eyü şişek koyun alına ve alçak süriden altı akçe alınub ziyâde alınmaya. Bu *resm-i kışlak* koyun durduğu yere tâbi'dir, yürüdüği yere göre olmaz. Ve kışlayan kimesne sipahiye öşür verür kimesne ise resm-i kışlak alınmaz. Ve yörük tâifesi dahi bu kabildendir, öşür verdiği yâvede resm-i kışlak vermeye. Ve illâ yörük her kangı tîmârda kışlarsa üç akçe resm-i kışlak vermek adetdir.

RESM-İ BEZİRHÂNE

249. Karaman defterinden gayrıda bulunmadı. Anlara dahi bu üslûb üzere yazılmış ki, *Vilâyet-i Kayseriye*'de câri olan kanun üzere senede yirmibeş akçe kayd olundı.

DER BEYÂN-I BÂD-I HEVÂ

250. *Bâd-ı hevâ* deyü defterde kayd olunan *resm-i arûs* ve *cürm ü cinâyet* ve *tapuy-ı çiftlik* ve *ev yeri tapusı* ve hâricden gelüb kışlayanların *tütün resmi*dir. *Serbest olmayan tîmârların* nısfı sâhib-i ra'iyyetin nısf-ı âhari hâricdan dahl eden sancakbeğlerinindir veyahud hâricden dahl eden subaşılarınındır. İkisi bile dahl etdüği yerde her birisi rubu' tasarruf eder.

Amma *Vilâyet-i Karaman*'da nısf-ı âhari *Şeh-zâde hâslarına* yazılmışdır.

251. Resm-i ganem ve resm-i arûsân kayd olunan yerlerde bu tarîk üzere dahl ederler. *Gerdek değeri* ve *yer tapusı* Bolu sancağında başka tîmâr erinindir. Sancak beğinin ve subaşının anda medhali yokdur.

252. Ve *koyun hakkı* ve *cerâim* dahi *sancakbeği* ile subaşınındır, sâhib-i tîmârın dahli yokdur. Meğer ki, tîmâr serbest ola ya hâsıl kayd olunmuş ola.

253. Ve *resm-i arûsân* cihazlu kızdan altmış akçe ve avretden kırk akçe; fakirlerden nısf-ı resm-i ğaniyye, mütevassıt'ül-hâlden beyne beynedir. Yerlü avretin nikâhında ve resm-i arûsânesinde toprak mu'teberdir; kimin tîmârında nikâh olursa resmi anındır. *Gerdek resmi* bâkireden ra'iyyet sâhibinindir; babası sipahisi alur. Her ne makamda çıkarsa çıksun ana hükm oluna. Ve eğer suvârinin kızı çıksa gerdek değerini subaşı alur, subaşılık altında ise ve illâ sancakbeği alur.

Yörük lâ mekân olduğu sebebden atasına tâbi' olmakda bâkire ve seyyibe birdir.

254. Ve *resm-i nikâh*ın a'lâsı bir dinârdır, ednâsı on iki akçedir, mütevassıt nâkih ile menkûhaya göre alınur. Kendü mutallakasın nikâh edenden resm-i nikâh alınur. Amma *resm-i gerdek* almak hilâf-ı kanundur.

Sancak beği kızı çıksa resmi hizâne-i âmire alınur. Ve piyâde ve müsellem tâifesinin resm-i arûsânesi kızda çifliği üzerinde olsun re'âyâ yerinde olsun sancakbeği alur. Ve eğer *seyyibe* olursa re'âyâ kızı gibi toprağa tâbi'dir. Eğer kendü yayalık çifliği üzerinde değil ise sâhibi arzındır.

Ve Hüdavendigâr ademi olan yörüklerin resm-i arûsâneleri hizâne-i âmireye alınur.

Bir kişinün ki, yazlığı bir yerde kışlığı bir yerde ola, kızı çıkdıkta gerdek değerini ra'iyyet yazıldığı yerde verür. Ra'iyyet yazılmış değil ise nısf-ı resmi birine nısf-ı resmi birine vere.

Eğer arada yörük adı olub kimesneye ra'iyyet yazılmış değil ise, kızı nerde çıkarsa gerdek değerin ol yer sâhibine verür.

Ve yörük tâifesinin evvel ve ikinci nikâhının gerdek resmi atası sâhibine verürler. İkinciden sonra olan nikâhta resm-i gerdeği her kanda olursa ana vereler.

255. Eğer bir kimesne câriyesini abdine verse resm-i nikâh ve resm-i gerdek alınmaya. Eğer âzâdlu kimesneye verse bekâr ise nısf-ı bekâr-ı hürre, seyyibe ise nısf-ı *resm-i seyyibe-i hürre* alınur.

DER BEYÂN-I RESM-İ ASİYÂB

256. Anadolu vilâyeti sancaklarında *yıl yürüyen değirmen*den Bursa müddi ile bir *müdd* buğday ve bir müdd arpa kayd olunmuşdur. Amma bazı sancaklarda yıl yüriyen değirmenlerden Bursa müddi ile bir müdd buğday ve bir müdd arpa kayd olunmuşdur. Amma bazı sancaklarda mezkûr galle bahası yıl yüriyen değirmene altmış akçe vaz' olunmuşdur. Galle bahada olıcak müzâyaka vermemek içün Vilâyet-i Karaman'da dahi bu kanun vaz' olunmuşdur. Ve altı ay yüriyen nısf-ı zâlik.

Ve vilâyet-i mezkûrede *resm-i âsiyâb* tamam divânîye kayd olunub vakıf olan kurâda vakfa hâssa yazılmayub evkâf mutasarrıfları tamam *resm-i icâre-i arz* deyü vakfa taleb etmek Asitâne-i ma'delet-penâha arz olunub nısfı icâre-i arz içün vakfa ve mülke buyurulub nısf-ı âhar divâniye emr olundu.

257. Ve Bolu sancağında hakkında fermân-ı vâcib'ül-iz'ân şöyle vâki' oldu ki, kanun-ı mukarrer üzere ki, yıl yürüyenden *Bursa müddi* ile bir müdd buğday ve bir müdd arpa alına. Ve altı ay yüriyenden nısfı alınub ve sel değirmenlerinden yürüdüğüne göre ve mukâta'a i'tibârı ref' oluna deyü kayd olunmuşdur.

258. Bir kimesne değirmenini satsa müşteri yedinden bir aydan ve iki aydan yıl tamam olsa resmini müşteriden ala, bâyi'den almayalar. Ve dahi bir değirmenin suyu munkatı' olsa bil-külliye battal kalsa âhar yerden su getürmek mümkün olmasa anın gibiden resm almak hayfdır, almayalar.

AHVÂL-İ RA'İYYET; RA'İYYETİN RA'İYYETLİĞİNE MÜTE'ALLIK HUSÛSDUR

259. Bir *ra'iyyet fevt ol*sa sağîr oğlu ve çiftliği kalsa, *sağîr* çiftliğin uhdesinden gelmese, gelmeyicek baban çiftliğidir deyü sipahi *resm-i çift* taleb etmeye. Sağîr yetişince âhare verüb zirâ'at etdirüb kulluğunı çekdüre. Hîn-i teftişde sağîrin velileri çiftliğin hakkından gelirüz deyü taleb ederlerse üzerlerine kayd oluna ve anı başarmazız deyü kabul etmeyenlere yazılmayub sağîr yetişince sürmeğe mültezim olanlara yazıla. Sağîr çifte yaradıkda babası çiftliğini her kimin elinde bulub tapuya dahi almış ise hâsılını tasarruf eder. Kanun-ı Sultanî üzere çiftlik gerü sağîre hükm oluna. Ve öksüzden tapu alınmak yokdur, atasından kalmış yerden mülk-i mevrûs gibi i'tibâr olunmuşdur.

260. Ve *resm-i zemin* be-gâyet penbe biter ya su basar yerden iki dönüme bir akçe, evsat yerden üç dönüme bir akçe, ednâ yerden beş dönüme bir akçe.

261. Hâs yerden yetmiş seksen *dönüm*; evsat yerden yüz dönüm; ednâ yerden yüz otuz yüz elli dönüm yer bir *çiftlik* i'tibâr olunmuşdur.

262. Ve bir ra'iyyet zirâ'ata kâbil yerini *üç yıl boz komak* sipahiye zarardır. Ol zararı def' içün üç sene boz kalan yeri sâhibinin elinden alub gayrıya tapuya vermek örfen câizdir. Amma dağ ve kır yerlerde olub veya su basub her sene zirâ'ate kâbil olmayub boz kalsa gayrıya verilmek memnû'dur. Zira zürrâ' tarafından taksirât-ı mütevâliye olmamışdır.

263. Ve dahi ra'iyyet çift maslahatı içün bir kaç dönüm yeri boz koyub *mer'â* eylemek memnû' değildir. Bu sebeb ile nakden boz kalsa tapuya verilmez. Kadîm'üz-zamandan şehirlünün ve karye ehlinin davarları örüsi içün vaz' olunan yerlerin ekilmesi ve korunması zarar-ı âmm olmağın men' olunmuşdur.

264. Ve *avret yeri*ni boz komayub öşür ve resmini edâ etse elinden alınmak hayfdır. Ve defterde mestûr olub hâsıl yazılan çiftliklerden mahlûl olub re'âyâ arasında nâ-bedîd olsa, ihyâsına ve rüsûmuna mültezim olan ra'iyyete verilüb her kimin elinde çiftliğinden yer bulunursa hâkim'ül-vakt olan hükm edüb alı-verüb ol çiftliği ihyâ etdüre. Eğer tapuya aldık dahi derler ise da'vâları mesmû' olmaya.

265. Ve ra'iyyetden dahi *tekrar öşür* şol kimesneden alınur ki, kendi sipahisinin tîmârındaki çiftliği terk edüb varub gayrı yerden zirâ'at ede, amma sipahi yerinde zirâ'ate kâbil yeri olmadığı takdirce gayrı yerde zirâ'at eden kimseden tekrar öşür almak hayfdır, nâ ma'rûfdur.

266. Kâfirde dahi bu kanun cârîdir, öşür sâhib-i arzındır. Amma Vilâyet-i *Semendire*'de bir ra'iyyet yazıldığı yerde zirâ'at etmeyüb gayrı sipahi yerinde zirâ'at etse nısf-ı öşür sâhib-i zemine ve nısf-ı âhari salâriyye ile kendi sipahisine verür.

267. Ve çift kayd olunmayanlar çifte mâlik olsalar resm-i çift alınur. Bu bâbda i'tibâr çiftlik mikdârına dâirdir. Çiftlik mikdârından ziyâde tasarruf eden kimse ziyâdeye nisbet hâric ra'iyyet gibi resm vere.

268. Pîr olub yahud fakr u fâka ârız olub çift ve çiftliği elinden giden kimesneden resm-i çift alınmak hayfdır. Husûsan ki, elinde kendiye ma'mûl olub rüsûm-ı mukayyedeye noksân gelmiş ola.

269. Ve sipahiden çiftlik dutan re'âyâdan resm, tamam çiftlüden tamam çift resmi, nîm çiftliden nısıf çift resmi, nısıfdan ekal olandan eğer *arâzî-i sakıyye* olub veyahud eyü hâs yerler olsa her yıl zirâ'at olunub hâsıl verse, iki dönüm içün bir akçe resm alınur. Ve eğer mütevassıt'ül-hâl ise üç dönüme bir akçe ve ednâ olsa dört beş dönüme bir akçe almak kanundur ve resme muvâfıkdır.

270. Hâs yerden yetmiş seksen dönüm, mütevassıt olan yerden yüz dönüm, ednâ yerden yüz otuz yüz elli dönüm yer bir *çiftlik* i'tibâr olunur. Dönüm dahi hutuvât-ı mütevassıta ile tûlen ve arzan kırk hatve yerdir.

271. *Resm-i çift* ve bennâk levâhıkı ile evâilde harman vaktinde alınurmış. Şimdiki halde Mart ayında olmak kanun-ı mukarrer olmuşdur.

272. Şehirlerde *şehir halkı*ndan şehir sınurında ekin ekerlerse, ekseler bu husûsda emr-i âlî şöyle sâdır olmuş ki, vakıf ve mülk olan yerlerden gayrı tîmâr

olan yerde ekseler, bütün çiftden ve nîm çiftden ne mikdâr yer tutarsa mikdârınca çift resmi taleb olunmaya. Ol sebebden şehirlüye çift resmi yazılmamışdır.

273. *Vilâyet-i Karaman*'da *şeh-zâde hâssı* kayd olunan gallelerde ortakçı olanlara beğlikden tohum verilüb andan hâsılın *münâsefe* edeler. Meğer kendü tohumu ile ekmeği taleb eyleye. İhtiyârları ile taleb etmeyene haber olunmaya. Ve ortakçılar nısıf hâsılını beğliğe verdikleri cihetden Memleket-i Osmâniye'de mutlaka avârız-ı divâniyyeden mu'âflardır. Beğler ve kâdîler eslemeyüb anları avârıza bile katarlar imiş, anlardan avârız merfû'dur, katmayalar.

274. Ve şehirlerde olan *kile resmi resm-i tîmâr* kayd olunmayub *elçiler* içün ve kapudan gelen kullar içün ta'yîn olundu. Ellerinde olan hükümleri mûcebince on akçeden kâdî ma'rifetiyle harc edeler ve bâkî ne kalursa sâhib-i tîmâr mutasarrıf ola.

275. Ve elçiden her kangısının elinde hükm-i hümâyûn olub yemekden ve içmekden ve ulakdan ve yemden ve kılavuzdan ve gayrıdan her ne kayd olunmuş ise, anı vereler, ziyâde vermeyeler. Ve eğer nesne emr almadı ise, hemân onda vereler. Her ne hâcet olursa kendü yanlarından satun alalar, kimseye zahmet vermeye, ederse Dergâh-ı Mu'âllâya arz edeler.

276. Ve ra'iyyet ki, kendü gitse damı ve çulı sipahinindir. Süvâri kovsa, damı ve çulı ra'iyyetin olur.

277. Ve bir ra'iyyet fevt olub oğlu kızı kalsa cemî'i çiftlik oğlu elinde ola, kızına hisse yokdur. Atam yeridür deyü kız hisse taleb etmeye.

278. Ve *ra'iyyet sipahinin öşrini anbara iledüb ve hisâr erlerinin hisâra iletmek* re'âyâ üzerine bid'at-ı ma'rûfedir. Amma mesâfe bir günlükden ziyâde olsa def'an lil-harec teklif olunmaya deyü emr olunmuşdur. Hemân köylerde olan anbara iletürler.

279. Ve kanunnâmelerde *ra'iyyet suvâriye ev yapmak* gayr-ı mezkûrdur. Hemân hâsıl olan öşürlerini koyacak anbarı yapmak tecvîz olunmuşdur; ziyâde değil.

280. Ve bir ra'iyyetin elinde çiftliği olsa Bursa müddiyle dört müdd tohum ekmek her yıl borcudur. Hiç ekmedüği yılda elli akçe ekmedüği içün alına. Bursa müddiyle iki müdd ekse yirmi beş akçe alına ve alâ hâzâ. Amma dört müd tohum ekdikden sonra gayrı san'at işler ise dahi ta'arruz olunmaya.

281. Ve *tîmâr erleri* ve *ummâl* dönüm ölçmekden nesne almak içün te'hîr ederler imiş. Ol bâbda bir hafta tevakkuf edeler. Eğer gelüb ölçmezse karye imamı ve kethüdâsı ve yarar adamları ma'rifeti ile harman ölçdürüb anbarına koya. Tîmâr eri ve âmil benim ma'rifetimiz olmadan ölçdün deyü ol kimesneyi rencide etmeye, incidirse kâdî men' ede.

282. Ve sancak beğleri ve ümenâ ve ummâl ve zu'amâ ve erbâb-ı tîmâr aynıyla öşrlerin almayub re'âyâ fakîr ise üzerine bırağub ve ziyâde baha ile tahmil ederler imiş, bu bid'at ve zulümdür ve emr-i hümâyûna muhâlifdir, hükkâm men' edeler.

283. Ve bazı re'âyâ çiftlikleri defterde yazılduğundan tefâvüt-i fâhiş ile ziyâde olsa, şöyle ki, bir çiftlik yazılanın yeri bir buçuk kayd olsa, nîm çiftlik yazılanın bir çifti olsa, defterden ziyâde resmine iltizâm gösterüb hakkından gelürse dahl olunmaya, elinde ibkâ oluna; resmine mültezim olmazsa ziyâdesi kâdî marifetiyle çiftliği olmayana verilür.

Ve bazı yerlerde çiftlik kalil olub yukarıda zikr olunan çiftlik mikdârından eksik vâki' olub amma olanca yeri hâsıllu olduğu ecilden köhne defter mûcebince bütün çift ve nîm çift olmuşdur, çiftlüğüm eksikdir deyü nizâ' ederse mesmû' olmaya, defter mucebince amel oluna.

284. Ve *mescid vakfı* tasarruf eden e'immeden resm-i çift ref' olunub defterde hâsıl yazılmışdır. Ve avârız hod mutlaka e'immeden merfû'dur. İmam oldukları zamanda teklif-i avârız olunmaya.

285. Ve *vakıf yerler*de olan ra'iyyetlerin üzerlerine divânî dahi vaz' olunmuşdur, câbi-i vakf olanlar hizmetlerini ölçüb öşürlerini ihrâc eylemeyince ra'iyyet hâsılını harman yerinden götürmeyeler. Eğer götürürlerse tehdid ve yasak oluna, ta ki vakfın hâsılı zâyi' olmaya.

HÂRİCİYYÂT

286. Ve *hâriciyyât emri* Padişah-ı âlem-penâh hazretlerine arz olunub şöyle buyurulmuş ki, hâricden kimesne, kim gerekse olsun, eğer ekdikleri yerlerin sâhib-i tîmârlarına tamam re'âyâ gibi *rüsûm-ı örfiyye* verürlerse ve çeçleri ölçüb müdde iki buçuk kile alınan yerlerden bunlar dahi üç kile vereler. Fil-cümle mukâta'a i'tibârı yokdur. Bil-külliye mürtefi' olub avârız olsa, dahi eğer sipahi ise dahi yerine göre bilâ-nizâ' avârız belâsın çekerler. Re'âyâdan imtiyâzları gerdek değeri sûretinde ve ahz ve terk ve ihtiyârlarında olmak emrinde zâhir ola.

287. Her *hâric* ki, bu cihetde elinde yerin belasın çeke, sâhib-i tîmâr olanlar anın yerini hâricsin deyü nizâ' edüb elinden almaya. Meğer ki, ra'iyyetin yere zarûreti ola. İş bu manaya ki, adına yazılmışdır, amma elinde her kiz yeri olmaya. Hatta tekmil nâkıs hâriciyyâta ta'arruz etmeğe sebeb olmaz.

Ve ra'iyyet adına ki, yer yazılmışdır, az eğer çok yazılan yazuya göre belâsın çekmek gerek. Bu noksânı tekmil içün hâric elinden yer alub ana vermek olmaz. Amma mahlûlâttan ve gaybdan ve bucakdan ve dağ ve taşdan ve bozdan tekmil içün olsa olur. Zira ekser budur ki, anın gibi yeri az olub adına yer yazılan ihtiyâriyle alınağa bir mikdâr yer vardır deyü yazdırmışdır. Sonra kavga edüb yazılan mikdâr yer dutmağ içün ol sebebden kavgasına i'tibâr olunmaya.

288. Amma şol hâricler ki, ra'iyyetin olan mezra'ı zâri'lerinden zarûret vaktinde satun alub veyahud sipahiden tapulayub veya defter vaktinde ednâ bir münâsebet ile adına yazdırıb mer'â veya koru edinmiş ola ve sâhib-i tîmâr olana evâilden olı-gelen bir menfa'at yetişmez ola ve nakidden ve galleden mu'ttedübih nesne vâsıl olmaz ola, anın gibilerden ta'arruz olunub elinden alınub ra'iyyete verilse olur.

289. Ve *tîmârlardan müteferrik olan re'âyâyı cem' etmek* kanundur. Amma on seneden ziyâde mütemekkin olanı kaldırmak ref' olunmuşdur. Rüsûm-ı ra'iyyet ne ise sipahiye alı-verile. Ve şehirde yirmi yıl mütemekkin olanı oturduğu yerde şehre yazmak buyurulmuşdur.

Ve İstanbul'da bir kişi mütemekkin olsa göçürmek memnû'dur.

290. *Sürgün kızını* sürgüne nikâh edeler; âhare nikâh etmeyeler. Sürgün tâifesi hârice varub beğlikden ve gayrıdan iş tutmak ve amel almak olmaya, isterse kabul olmaya. Ve sürgün içün ahkâm-ı şerife yazılmalu olsa kağıdı padişah hazretlerine arz edeler.

291. Ve *ra'iyyet neslinden* bir kimesne bir şehirde on yıl tevattun etse, amma bu husûs re'âyâ defterine kayd olunmasa, anun gibi kimse ra'iyyet defterine kayd olunmayub şehir üzerine yazılmak kanun-ı cedid olmuşdur.

292. *Semendire Vilâyeti*'nde yerlerinden kalkub perâkende olan re'âyâdan sipahi muhayyerdir, dilerse mahalline göre tamam öşür veya nısıf öşür alur. Ya çift bozan resmi yetmiş beş akçe alur.

293. Ve *derbend* bekleyüb âhar karyede oturan *derbend kafirleri* sâir re'âyâ gibidir.

294. *Sipahilere hâssa kayd olunan çayırların* ra'iyyetleri biçüb yerinde yığarlar, evlerine götürmezler ve üç gün hizmet etmek dahi borçlu değildir. Sipahiler cebr etmek murâd ettiklerinde hakim'ül-vakt olanlar men' ederler.

295. Ve bir ra'iyyetin hınzırı gayrı sipahi köyünde yürüse resminin nısfını kendi sipahisi ve nısf-ı âherini sâhib-i zemîn alur. Ve boğazladığı zaman hınzır başına tîmâr erine bir akçe verür.

296. Ve sipahilere eflaklardan ve voynuklardan mezra'aları içün yazılan akçe harman vaktinde alınur.

297. Ve her sancaklarda tutulan vaşak ve kaplan derileri sancak beğine müte'allikdir. Meğer yaya ve müsellem tutmuş ola. Anların dutdukları kendi sancağı beğinindir.

298. Ve dağlarda ve ormanlarda bitmiş *hodâî ağaçlar* sâhib-i tîmâr ve sâhib-i mülk destûrı ile bir nesne teşrîf edüb aşılasalar, ol aşılayanın mülkü olur. Yıldan yıla kendü devşire, öşrin vere, gayrılar anun izinsiz dahl etmeye.

299. Ve dağlarda ve ormanlarda odunlar ve otlar ve hodâî bitmiş yemişler ki, aşılanmamışdır, mübâh'ül-asldır, her kim devşürürse anındır. Meğer ki, korunub zabt olunub biçilmek ile hâsıl olmuş ola ve örfle kimin tasarrufunda ise, ol devşüre; gayrılar ona dahl etmeye.

AHVÂL-İ RE'ÂYÂY-I KEFERE

300. *Suvâri* üzerine hâsıl yazılmışdır. Kanda beğlik bağ var ise ra'iyyetleri senede üç gün işleye, gücile ulak tutmaya ve kendülere yükli iş işletmeyeler.

310. Ve tîmârda ra'iyyet olmayub hâricden zirâ'at eden kefere öşürlerin sâhib-i tîmârın köyde olan anbarına ileteler.

302. *Dâr'ül-harb*den gelen kefereden bir kimesne Memâlik-i Mahrûsede vefât edüb ba'de edâ'id-deyn terekesi kalsa, ol tereke kâdî ma'rifetiyle yazılub defter olub zabt oluna. Eğer meyyit-i merkûm içün *da'vây-ı verâset* ya *da'vây-ı vesâyet* olub müslüman şâhide zarûret olsa ve kafir şâhid olub vasıyyet veya verâsete şehâdet ederler ise, şer'an câiz olduğu sebebden kabul olunub ne vechile şehâdet olmuş ise, mukarrer dutula, nizâ' olunmaya. Ve eğer da'vây-ı verâset ve vasiyyet olmaz ise, ol tereke ne mikdâr var ise kâdîler ma'rifetiyle emin ve masûn bir yerde durub beyt'ül-malcının ve gayrının ana dahli olmayub, sonra vefat edenin vilâyetinden ol terekenin talebi içün adam gelicek gelen mektûb ve adam kâdîler yazduğı terekenin defter ile Dergâh-ı Mu'allâya arz olunub kapudan emr edüb teftiş olunub gelen adam ol vefât eden kimesnenin velâyetinde olub ve kağıdı dahi anların beğlerinin kağıdı olub ol maslahat içün geldüğü zâhir olıcak hükm-i şerîf verilüb, ol terekeye gelen adama teslim olunub gönderile.

303. Ve hem kefere-i mezbûre mutasarrıf olduğu yerde kuzât kısmet edüb miraslarına karışub harbî kâfir terekesinden resm-i kısmet almak isterler imiş, almayalar.

DER BEYÂN-I TÖHMET-İ MÜTTEHEMÂN

304. Bir kimesneye *töhmet* isnâd olunsa, oğluna ve kardaşlarına ve akrabâsına ve musâhiblerine ve küfelâsına veya ehl-i karyesine ve mahallesi cemâ'atine veya evinde sâkin olduğu kimseye teklif edüb bulduralar.

305. Ve dahi bir yerde *derbend sâhibleri* olub hıfzda kusur ve tekâsül etseler, ebnâ-i sebîlin ol yerlerde ve yollarda zâyi' olan rızıkların alanı bulmazlar ise, anlara tazmin etdürler. Zira derbendi hıfz üzerlerine lâzımdır.

306. *Kazâ* ve tedrîs ve tevliyet ve meşîhat ve imâmet ve hitâbet ve bunun emsali menâsıb ve cihât sâhiblerine ta'zîr lazım gelse etmeyeler. Hemân bir dahi böyle etmeye deyü kâdî 'unfle söylemek ol makûlelere ta'zirdir ve hapis edecek yerde etmeyeler, Dergâh-ı Mu'allâya arz edeler. Meğer ki, şenâ'at-i azîmeleri olub kefil bulmayub firâr ihtimâli ola. Ol vakit habs edeler.

307. Dahi bir kimesne içün *hırsuz* ya *kahpe*dir deyü mahallesi ya karyesi cemâ'ati şikâyet edüb red ve tard murâd etseler, fil-vâkı' ol kimesnenin beyn'en-nâs töhmeti ma'rûf olsa mahallesinden ya karyesinden red edüb süreler.

Eğer varduğı yerde dahi kabul etmezlerse, şehirden süreler. Amma bir kaç gün tevakkuf edeler, belki ol kimesne tevbe ve istiğfâr ve islâh-ı nefs ede, etmezse süreler.

308. *Kız yahud oğlanı çeken kimesne*nin ve *hiyânet üzere ecnebi evine giren*in ve *avret ve kız çekmeğe bile varan*ın içmeği kesile. *Gücile kız ve avret çeküb nikâh edene* yine cebr ile boşadub sakalını kesüb muhkem *let* edeler.

309. Ve *esir uğurlıyan* ve *esir ayardan* ve *dükkân açan* ve bir kaç kerre hırsuzluğı zuhûr eden kimesneyi siyâseten salb edeler.

310. Ve *pezevenklik* edenin *alnında dağ* edeler.

311. Ve bir bölük halk içinde bir adam hırsuz olsa anlara bulduralar, bulmazlarsa ol halkı habs edeler ve Dergâh-ı Mu'allâya arz edeler ki, her ne fermân olunursa amel oluna.

312. Bir köy ya mahalle içinde adam ölse ya *kârbân* basılub hasâret vaki' olsa ya bir köy içinde uğrılık ve harâmilik olsa, hırsızı bulduralar.

313. Eğer bir kimesne elinde yahud evinde *uğrulık nesne* bulunub satun aldım dese, satanı bulduralar; bulmayub müttehem makûlesinden ise, işkence edeler. Meğer ki, bulub getürüb kâdîye teslim ede veyahud yabanda bulduğun isbât ede. Amma işkencede ihtiyât edeler ki, kabl'es-sübût telef-i nefs olmaya. Eğer işkencede ölürse da'vası sorulmaya.

314. Ve *kârbânsaraycılar* emîn ve mu'temed kimesneler olub her sabah kârbânsaray halkına icâzet vermeden müsafirînden istifsâr edüb kimesnenin rızkı ve esvâbı nehb ve serika olmaduğın ma'lûm ve tahkîk etdükden sonra kârbânsaray kapusın açub salıvere. Eğer kârbânsaraycı bu ma'nayı etdükden sonra destûr vermiş olub sonra kârbânsaray halkından ba'zı şeyim serika olundı deyü nizâ' ederse serika olmaz. Ve eğer kârbânsaraycı bu ma'nâyı vermeden etmeden halka destûr vermiş ise, ol geceki kârbânsaray halkından biriin bir nesnesi serika olduğu muhakkak ola, kusur etdüğiçün kârbân saraycıya zecr ile tazmin etdirile.

315. Ve eğer kârbânsaraydan bir nesne uğurlanmak kârbâ saray taşradan delinüb alınmağla olsa, taşradan müttehem ve mazınne olanlar dutulub, hırsuz buldurulub, serika olunan şey şer' ile tahsil etdirüle. Ve eğer içerüde olandan ba'zınun taşrada olan hırsuz ile ittifâk ve ittihâdı zan olunursa ol dahi şer' ve örf ile teftiş olunub hırsuz buldurula. Bulunmazsa kârbânsaray mahalle içinde ise ehl-i mahalleden teftiş olunub hırsuz buldurula.

316. Yan kesenin *yan kesmek âdeti* ise elini keseler, âdeti değil ise siyâseten kollarına bıçak sancub gezdüreler.

317. Şehirlerde ve köylerde od korlar ihrâk ederler, şer' ile sâbit olursa kasd ile etmiş olursa salb edeler.

318. Ve hırsuz sipahi tâifesinden olub siyâsete müstehak olursa *habs* edüb Dergâh-ı Mu'allâya arz edeler.

319. Ve hırsuz tâifesi *işkencede ikrâr* etse ikrârından gayrı alâim dahi delâlet ederse, ol ikrâr mu'teber ola. Hırsuzlığı zâhir olan kimesne âhar kimesne içün şerîkimdir dese, eğer ol kimesne *müttehem* ve *levend* ise *işkence* edeler. Müttehem değil ise, mücerred hırsuz kavliyle işkence etmeyeler.

320. Kâdî ki, bir *mücrim* içün ehl-i örf hüccet vere, ehl-i örf ol kimesne asılmağa müstehak ise, asa; *kat'-ı uzva* müstehak ise ede. Kâdî bu bâbda mani' olub siyâseti te'hîr ettirmeyüb ve günah olan yerde etdüre.

321. Uğrının ve haraminin ve kanlunun bi haseb'il-merâtib siyâseti sancak beğinindir. Ve afv olan yerde bedel-i siyâset akçe almak kanuna muhâlifdir.

Ve *siyâset* olunan kimseden cürm almak yokdur. Amma afv olıcak cürm sâhib-i tîmârındır.

322. Yaya ve müsellem ve yörük ve doğancı ve vakıf ve mülk arâzîlere hırsuz kaçub içlerine girse buldurula, bulmazlar ise garâmetini çekeler. Ve hırsuz bunların birinden olursa siyâseti sâirler gibi edeler.

Nişancı Celâl-zâde Kanunnâmesi (III), Süleymaniye Kütp. Yazma Bağışlar Böl. No: 1202, Vrk. 1/b-45/a

متفرقاتست نقل شده از قانون نامه که جلال زاده
تدوین کرده است

١ بریرده قپان حاصل یازلسه موزوناتدن شول نسنه لرکه
قدیمده قپانده وزن اولینو کلمش اوله آخر یرده وزن
اولنمقدن منع اولنورلر که اول یرلرده زیاده شنلک اولوب
برقپان وفا اتمیوب آخر یرده امر همایون ایله غیر قپان وضع
٢ اولنه اول وقت دخی قدیم قپانه نزر کلمدکجه یرلرندر بعض یرلرده
قپانده باج النور دیو نزاع اولنور باج بازار برکسنه حاصل
یازلسه بازارده صاتمق ایچون کلن نسنه لرکه موزونات اوله
قپانه کلوب وزن اولنوب مقداری معلوم اولمقدن صکره باج النه
اول باج صاحب باجکدر قپان صاحبنک باجده دخلی یوقدر کانه
قپانده کلوب وزن اولنندوغیچون برمقدار اجر مثل قپان ایچون
٣ النور ◦ برولایت مجددا تحریر اولندقده بر کنده بعض اشیا
بونده تیماره متعلق اولان قریه لرده خارج یرلرده مستقل یا
ومستم یدکار باجنده توطن ایلسه نزد وتوقلق ایده لی اون سنه
زیاده اولسه دفتر قدیمده بعض سپاهیده وبعض خواص همایونه
قید اولنمش اولسه وبعض دخی خارج اندن دفتر اولوب ◦
لکن خواص امینلری خاتمه قید ایلسه لر بو وجهله جواب ویریله

رعایادن شونلرکه یول اوزرنده مخوف یرلرده دربند کوپیسی
رعایاسی اولوب اندن بتونکدک خانه لری یاخود بعضیلر
یوبجی دن و اولاقدن قالقوب غیری یره کتمش اولالر انلری اول وزرد
اوتوردقلری یرلره یازمیوب نه قدر زمان اولورسه اولسون
بو صورتده چوق زمان اوتوردقلرینه اعتبار یوقدر کیرو اصل یرلرنه
٤ یازوب اسکان اتمک کرکدر اما بر وجهله دربند اهالیسی
دکلر ایسه شونلرکه یرلرندن قالقوب آخر یرلره کوچوب تمکن
ایده لی اون سنه دن ناقص اوله ویا اول یازلدیغی یرک جوار
ونواحیسنده تمکن اتمش اولالر انلرک کیدروب دخی اصل
یرلری اوزرینه یازمق قانوندر اما اون سنه دن زیاده ایسه
٥ اوتوردقلری یره یازمق قانوندر اما شول رعیت که بر غیر مملکتدن
کلوب بریره تمکن اتمش اولا انلرک کبیلر همان بولندقلری یرلرده
٦ یازلرلر خاص امینلرینک کندو قولایلرینه اعتبار یوقدر طلب ایتکلرینه
سپاهی مواضعه ایدوب زیاده رسم طپو طلب ایلدکده غایت یرکه
زیاده حاصل ایسه نهایتی اوچ یوز اقچه اوسط یرده نهایتی ایکیوز
اقچه ادنا یرده نهایتی یوز اقچه رسم طپو النمق امر اولنوب بوندن
٧ زیاده النمق ممنوعدر ممالک محروسه ده واقع اولان قریه ومزارع
٨ الکیدن خالی دکلدر یا سربست در یا دکلدر سربست اولان

بونلردر خواص همایون اوقاف سلاطین وسلطانلرک
پشمقلقلری ووزرانک اوقافی واملاکی ووزرا خاصلری
ومیرمیران وایالت وسنجاق بکلری ونشانجینک ودفتردار
کتخدالری وتیمار دفتردارلری خاصلری ومطلقا ازجه امینی ودفتر
امینی ورئیس الکتاب بو ذکر اولنانلرک جمله سی سربست در
یورک ومسلم بکلری وجنکانه بکی ووینوق بکی بونلرک زعامتی
سربست اولمق قانون مقرردر رسوم سربستیه لری دفترده
کندولره مستقل خاص یازلمق شرطیدر وبالجمله
اجالو زعامت سربستدر بکلربکی چاوشلری
ومیرعلم ودیب (?) باشیلری تیمارلرینک رسوم سربستیه
آخر دخاصل یازلمش اولمیه مستقل دفترده کندولره حاصل
یازلسه سربست حکمی ویریلور رسوم سربستیه سی دفترده
ووقفه حاصل یازیلان قریه لره اوقاف دخی سربستدر مطلق وزدار
٩ تیمارلری سربستدر سپاهی تیمارلری سربست اولمز لکن
تحریر ولایت رسوم سربستیه سی جمله حاصل بغلیوب تیمارا دینه ویر
١٠ سنجاق بکی دخل ایده مز آخرک رعیتی اون سنه دن زیاده وقف ملک یرنده
ساکن اولسه وقف رعیتی اولماز ولایت کاتبی رعیت قید اتمش
اولسه دخی معتبر دکلدر کذلک وقفک رعیتی دخی اون سنه
زیاده سپاهی طپراغنده ساکن بولنسه ولایت کاتبی سپاهیه
رعیت یازمش اولسه دخی معتبر دکلدر وقفک رعیتی چون
تحریرده یاخود وقف اولدیغی اثناده اول مرتبه ده موجود اولان
رعایادر اول رعایانک اولادی نسلا بعد نسل رعایادر
١١ قضاة ومدرسینک تصرفلرنده اولان تارلالری رعایا النده
النمش دکل ایسه حاصل اولان ترکه لرین عشرین او قریه ده
اولان انباره ایلتدکلرندن صکره اقرب بازاره تکلیف اولنمق
١٢ جائز دکلدر یاغ مومی شهرلرک وقصبه لرک لوازم ذخایرندندر
یاغ مومی دوکولن شمع خانه دن دفترده یازلدیغی تقدیرجه رسم النماز ولایت
کاتبی خلاف قانون یازمق اولور کورسز یاغ مومی دوکولیوب
١٣ بال مومی دوکولورسه دفتر موجبنجه رسمن الیویره سز رسم اغیل
دفترده یازلمق لازم دکلدر اوچ یوز عدد قیونی بر سوریه عد ایدوب
١٤ هر سوریدن بش اقچه اغیل حقی النور کتانه نسا زیتی النور ویر
١٥ عشرلرین یومشادرلر برقریه طپراغنده تحریرده عسکرده کرمن (?)
١٦ بجقسی یا ملک صاحب ارض تیمارده برنسنه ویرلمز رسمی موقوفی الور تحریره
دکن برقریه نک سنوری داخلنده اولمیوب کوچیدن آجلینلرک
١٧ عشر رسمی موقوفی الور رسم دونم اقچه سیدر رعایا قالدیغی
١٨ ایچون وقف وخواص همایونه زمان اولمز حصاد بر یرده ترکه ایرشوب

Nişancı Celâl-zâde Kanunnâmesi (III), Süleymaniye Kütp. Yazma Bağışlar Böl. No: 1202, Vrk. 1/b-45/a

کالنبی بولوب بچلکه قابلیتی اولان زماندر بچلک وحرمن اولمسی
لازم دکلدر چلتک ایرشوب کالنبی بولوب بچلک جایز
اولان زمان معتبردر طاری وجودار و علف ایرشوب کالن
بولوب بچلک جایز اولان زمان معتبردر پنبه نک قوزاغی
کوکنده جیقوب مراروب دخی کالنی بولوب اغزی اچلوب
پنبه آشکاره اولدوغنه اعتبار اولنور نخود و بقلا و مرجمک
وصوصام و بوکرولجه ایرشوب یولنمغه قابلیت کلدوکی زمان
معتبردر زیتون کالن بولوب سلکلمکه مستعد اولدوغی زمان
معتبردر باغ کرسم یازلمش اوله اوزم ایرشوب کالنبی بولوب
تکنیه کیروب صقلدوغی زمان معتبردر بوستان و فواکه
مختلفه ایرشوب اغاجنده کالن بولوب دوشرلمک جایز
اولان زمان معتبردر کوکل کتان بولوب قابنوغ جایز اولان
زمان معتبردر جهرته صارلمق لازم دکلدر کتان و کندر ایرشوب
کالن بولوب بولنمق جایز اولان زماندر قابوغی صویلسون
صوبلسون جان اول وجهله کفایت ایدر خشخاش جوزی بلوب
افیون دوشوریک جایز اولان زماندر قوان قلوغ طلولوب کالن
بولوب صاغلوغ جایز اولان زماندر صاغلوغ و صاغلوکن اعتبار
اولنماز آسیا و رسم بدعت جمیع حرمن کنورلدوکی زماندر معتبردر

اسیاب و بناک و رسم جفت مارت نه کونده اولورسه
اول کون معتبردر حصاد دخان قیشلامنده النور
خانه دن النماز عشر و رسم ویرمین خارج رعایادن النور
عادت اغنام حصادی مایس ایچنده صایلدیغی ایام معتبردر
تحویل حصاد قاچ طائفه ده معتبر دکلدر خطابت و امامت و کتابت ١٩
جبایت تولیت مشیخت مدرسه و ذوارستحفظ بونلرده
معتبر دکلدر حربیه کفاره فروختی منع اولنان اشیادر باروت ٢٠
و قورشون و بنیه و رشته و پنبه و سختیان و ترکه و نحاس و کرباس
وسفینه و بیاضه و یراق و بالموم و زفت و روغن و کوکورد
استانبوله متعلق ناکولات طوق یاغی میشین قیون دریسی
رخصت ویریلمز بونلردر حریربیانی استقرنه برنکوک اتا ...
ولایت ستوقی الدقدر تشکره خدایی نابت اولان جوز اغاجلر کسلمش ٢١
دکمه سی استملامه سی و تارلاسی ایچنده دکل ایسه آنک کبی
جوز اغاجنک جمله محصولی صاحب ارضک دراما آخذابی ثابت ده
اولوب لکن کسنه نک مزرعه سی و تارلاسی ایچنده اوله نصف
محصولی صاحب ارضک و نصف محصولی تارلا صاحبنک دروکر
کسنه نک حدودی داخلنده دکمه سی واشاده سی و تربیه سیله
نشو نما بولمش اوله آنک کبی لردن صاحب ارض انجق عشر الور

طام طوبرسی زعامتی طرز اغنده کیدن دوزن بغلیوب
٢٢ طام بنا ایدنلردن طام طوبرسی طلب ایلدکده و یرمده تعلل ایلدکلری
واقع ایسه اول یرلر قدیمی اوده طام یری دکل ایسه اول معقوله
یکیده دوزنه بغلیوب طام بنا ایدنلردن طام طوبرسی النمق قانون
در اطرافنده اللی اقچه اوسطنه اوتوز اقچه ادناسنه اون
٢٣ و یکرمی اقچه طام طوبرسی حکم ایدوب الیوریلمک مدرسه محصولی
تام مدرس کلوب قضاسنده تام مدرسه سنه دن بر و مدرس
الوب مدرسه مزبوره محصولی نه ورلرسه اولوب وقت حصاده دک
آرقالدقده مدرسه مزبوره فلانه توجیه اولنوب جمله محصولی بنم
تحویلمده دوشمشدر دیو بکا عاید اولانه حقی ویرمکده تعلل ایدوب
امر شریف طلب اتمکین امر بو بابده تحویل و حصاد اعتبار اولنماز
شهور ایامه تقسیم اولنور حق اوزره کوره سز انقضاء بنددن وقت
حصاده دک نه مقدار زمان مرور ایدوب اداء خدمت اتمش ایسه
شهور ایام حسابنجه تقسیم ایدوب جمله محصولدن مستحق
٢٤ اولدیغی حقنی الیوره سز مجرد زراعت ایلدوکی تارلاسنده
عشر حبوبات ویرمکه اول تارلاده حاصل اولان اشجارک
میوه لرینک عشر یسا قطاوا وانکی کیبلردن شرعا میوه
٢٥ عشریتی حکم ایدوب الیوره سز تحریردن صکره باغ و باغچه
غرس ایدوب ایروشدروب اوزم و میوه حاصل اولوب
عشر طلب اولندقده رسم ویرورز دیو نزاع ایدرلر ایسه
جایز دکلدر آنک کبی تحریردن صکره غرس اولنان باغ و باغچه
٢٦ ولایت تحریر اولنجه عشر الدوره سز قدیمی مرعا زراعت
اولنماق جایز دکلدر جبرا ایله زراعت دخی اولنسه مرعی مقدمدن نه
٢٧ مرعا ایله حکم اولنور باغ اوچ سنک ایبی دریل شونبل ریالجی
٢٨ بش اقچه در که یا یوچی ارشونیله قرق بشتبر آغج اولور متوفانک
طوبرسی مستحق اولان یرلری ایچنده وارثه انتقال اتمش میوه اغاجلری
اولوب کوروب کوزتمکده صعوبت اولمغین آخره ویرمکده وارثه
ویرمکه اولی در ایل ویردوکی رسم طوبر ایله اولدرلر صاحب
٢٩ ارض وارثه ویروب اجنبیه ویرمک قانوندر صبان مقلوع
صبان کروب زراعت اولنان یرلر ملک اولماز مواد
٣٠ ممنوعة الاستماع آتشه دوشوب صویه غرق اولوب و
ایوه اقوردالانه و جانور یاره لیوب ومکردن هلاک اولان
وطامدن و کوپروده عربه دن دوشوب واوزرینه طام دوشوب
بعلان و فجاءة و خطاء قتل و هلاک اولنلارک قان دعواسی
٣١ استماعی ممنوع در جانبینه یازیلان رعایا بو مقوله ایکی جانبه
یازیلان رعیت خصوصنده اعتبار قدیمنه در قدیمیله عمل اولونه

Nişancı Celâl-zâde Kanunnâmesi (III), Süleymaniye Kütp. Yazma Bağışlar Böl. No: 1202, Vrk. 1/b-45/a

Nişancı Celâl-zâde Kanunnâmesi (III), Süleymaniye Kütp. Yazma Bağışlar Böl. No: 1202, Vrk. 1/b-45/a

وقفیه وارث وسایر تصرفات شرعا وعرفا ممنوع در رعایانک دخی
ایکن چفتلک وبشتنه سی ونیه طوته ویرلسه ویاخود صاتلسه جائز
دکلدر. قانون اوزره دعوی ایدرکه اولیجق یر وبشتنه الحاکم اولندر
٤٧ صاتون آلان الدم دیمک معتبر اولماز. ایکی قریه آراسنده مقاطعه
سنور یوغیسه وشمدیه دک سنور تعیین اولنمش ایسه نزاع قدیم ایسه
اولمیوب حکم همایون ویرلمیوب اولسه بو وجهله یازیلاکه اگر تراضی
طرفین ایله اول ایکی کویک آراسنده حق اوزره اصلاحا بین
متنفر اولمقدن بر سنور چیقارمغه مجال واحتمال اولورسه
اول ایکی کویک آراسنده تراضی طرفین ایله بر سنور چیقاریلوب
تعیین ایدوب وحجت ویرهلر. من بعد اول ایکی قریه نک
خلقی اول سنوردن تجاوز ایلمیه لر. اگر بو منوال اوزره سنور
چیقارمق متعذر ایسه حکم اولنه. اول ایکی سپاهیلری
عصر بری شمدی یه دک کندولرینک رعیتی قنغی یری اکه
کلمشلر ایسه عشرین الالر. طرف آخرک رعیتی اکدوکنه دخل
٤٨ اتمیه لر. فی الجمله سنور متنازع اولمیان یردن قانون رعیتلری تیکی
اولجکدر. اما و بیت یازلدقده بربینک رعیتی النده بولنان
تارلا ویاخود باغ دورایام ایله سپاهیسنک رعیتی النده دوشه انک کبیلری
٤٩ صاحب رعیت اول تصرف ایده. چایر دخی سایر اراضی کبیدر. متوفانک اوغلی
وار ایسه طپوسز اوغلنه انتقال ایدر. اوغلی اولمیوب قزی اولوب
طالب اولسه بی غرض مسلمانلر تقدیر ایتدکلری طپو ایله اولور. اگر
قزی اولمیوب بابا بر قرنداشلری اولوب طالب اولسه بی غرض مسلمانلر
٥٠ تقدیر ایلدوکی طپو ایله انلره ویلور. بالغ اولوب خراجه مستحق اولانه
اوغلان ایسپنجه یه مستحق اولور. یازلدیغی تیمار اری ایسپنجه طلب اتمیه لر
٥١ بر رعیت فوت اولوب متعدد اوغوللری بعض چفت وبعض بناک
قید اولنمش اولسه بناک یازیلسی بدندن حصه طلب ایلدوکی تقدیرجه
ویرلور. اما رسم چفت ورسم بناک جملسی اراسنده اشتراک ایله
٥٢ آزاد اولنورسه. اوتلاق وقشلاق ویایلاق حقنده رعایانک دفترلری
بو قدر اوتلاق وقشلاق ویایلاق حقنک جملسی صاحب ارضکدر
بیوردوکه حکم شریف وارد قده دفتر طلب ایدوب کرهنک
قریه مز یورده واقع قشلاق یازلمش ایسه قشلاق زماننده قیون کتوروب
اوتندن وصوندن انتفاع ایدنلر هر کیم ایسه کرک رعایا وخارج
رعایا کرک عسکری طائفه سی محقق کوره قشلاق حقلرین الیویریه
قریه اهالیسنه وخارجدن کلوب ساکن اولانلر قشلاق
حقنی یازلوب دفتر موجبنجه رسم ویررلر دیو تعلق ایتدریه سک
٥٣ یوروک ایچیلری تیمار اریک ارضندن اکدکلری یردن عشر وسالاریه
ویررلر ودیردکلری عشر وسالاریه کوریه اولان انبارلره ایلتورلر

خیری یره الغزلر اصل قانونده تکن صکره اقوب یازاره
٥٤ ایلتورلر دیو فرمان اولنمشدر. یوروک طائفه سنک قیونلری
رسمندن صریبل موجود اولا بدن الوب کچن سنه
قیونک بر مقدار ایدی اکاکوره رسم ویردیو زیاده تکلیف
٥٥ اولنماز. بر یوروک سپاهینک تیماری ایچنده اوتوروب
زراعت ایلدکدنصکره اول قریه سنورنده دوابی
یوروروب کیدن اوتلاق رسمی طلب ایدرلر ایسه جائز
دکلدر ویرلمز مکرکه دفتر ایله اول یردن اوتلاق رسمی
٥٦ حاصل یازلمش اوله اول وقت الیشور. یوروک طائفه سی
ییلاقلرینه کلدکده وکتدکده واوتورمقده لازم اولان یرلری
اوچ کوندن زیاده اوتورمیه لر. اوتوردقلری وقت
دخی کمسنه یه ضرر اتمیه لر. شرعا ضررلری ثابت اولورسه
٥٧ تضمین ایتدیریلور. یوروکک بر یرده اقامتی اولمیوب
دائم حرکت اوزره اولمغین کردک رسمنه صاحب طوپراق
٥٨ طرفندن دخل اولنماز. ویوروک طائفه سنک عورتلری ایچون صوباشیلر
وسپاهیلر نزاع اتدوکده یوروک قونارکوچر طائفه در. بر قریه ده
اقامتلری یوقدرکه طپراقه تعلقلری اوله وطپراقده ثبت هر کسک
کردک رسمی طپراق صاحبی الور. مقیم ومتمکن رعایا عورتنه مخصوص در
٥٩ یوروک عورتنک کردک رسمنه طوپراق صاحبی دخل ایدمز
یوروک طائفه سنک طلب وسکلتری صوباشیلرینکدر
٦٠ سنجاق بکی طرفندن دخل اولنماز. وینوق زوائدندن
سپاهی یه رعیت یازلسه یکرمی بش اقچه ایسپنجه لری ...
صوباسی کیمه حاصل یازلدیسه رسم جرم وجنایت ویررلر
٦١ بریکسنه نک تیمارنده یرطوتسه لر عشر ورسمین ویررلر قیونلرینه
اولسه رسم غنم کیمه حاصل یازلدیسه اکا ویررلر دکرمنلری اولسه سینکین
٦٢ ویررلر وبالجمله سایر رسوم عادتیه قانون اوزره ویررلر وینوقلو نیته
یازیلان وینوق یرلری خارجدن کمسنه یه ویرمک جائز دکلدر
اگر بر طریق ایله النمش اولسه کیرو وینوقه الیویریلور بو قدر زمان
٦٣ بنم تصرفمده در دیو دعوی ایلمک جائز دکلدر. وینوقک
کندو اوزرینه یازیلان وینوق یرندن عشر الناز الحاکم جدن
٦٤ یرلر آخذیب تصرف ایلیه لر کیمک طپراغنده ایسه عشرین الور. ورسم
النه کلمش ایسه رسم دخی الورلر. باغ وباغچه که وینوق اوزرینه
یازلوب باشتنه سی اوله اول میراثه کیرمز وبیع وشرا
٦٥ اولنمز صکره یازیلان تسلیم اولنور اصطبل عامره یه خدمت ایدنه و
یتوفکرک آخره یازلمیان اوغوللری وقرنداشلری وسائر اقرباسی اولوب
خراج وایسپنجه یه قابل اولوب خراج یازلمیجق سپاهیسی

Nişancı Celâl-zâde Kanunnâmesi (III), Süleymaniye Kütp. Yazma Bağışlar Böl. No: 1202, Vrk. 1/b-45/a

طرفندن دخل اولنه ماداکه سپاهی یه رعیت یازلمش
اولمیه سپاهی دخل ایده مز انلک کبیلرک اسپنجه سی
وینوق سنجاق بکیکدر و ینوق زوائدی که خراج یازلە ٦٦
مستقل رعیت باشندنه سی طوتمیه و رعیت باشندنه سی
زراعت اتمیه اسپنجه طلب اتملر و رعیت خدمتی تکلیف اتملر
جائزدکلدر و ینوق زوائدی خراج وضع اولنمز رعیت اولماز ٦٧
وینوغه نقصان کلمیک اتامی انکلە اولور و ینوغک اولادندن
اولسون اقرباسندن اولسون انلک کبیلردن ماداکه رعیت
یازلمیه اسپنجه طلب اتمز و رعیت تکلیفاتی اولماز
سنولکه رعیت دفترده رعیت و ینوق دفترده و ٦٨
ینوق یازلمش اولە وینوقلغی مقرردر وینوغه حکم اولنور
اکر وینوقلق ایچون بشقه یری اولوب صاحب
تیماردن دخی یر طوتارسه صاحب تیماردن طوتدوغی یرک
عشر وسالاریه سن صاحب تیماره ویرورە ینق یازیلان یردن
عشر الماز انکله خدمت ایدر وینوغک وینوقلق یرلریلە رعیت اولان ٦٩
قرنداشلری یرلری مشاع و مشترک اولوب معین سنوری یوغیسه اول ولایتده جاری
اولان قانون اوزره اول یرلردن وینوقلق مقداری
باشنه چیقاری ویروب اندن رسوم حقوق الورلر
باقی قرنداشلرینک دخی یرلرینی تمییز و تعیین ایدوب
عشر و اسپنجه و سالاریه وسائر رسوم رعیتی نه ایسه
صاحب تیمار الور بر وینوغک دفترده اوزرینه یازلو ٧٠
وینوقلق باشتنه سنک سنوری ایچنده در ...
کافردن کلوب یرلر زراعت ایدوب عشر ویرمیه
تزاع اتسه لر وینوقلق یردن اولدوغی ثابت اولدقده نصکره
ایلرلرین قانون اوزره عشرلری وینوغه حکم اولنور تزاع
ایدوب ویرملک مراد اتسه لر وینوق اولدوغی جهتدن زیرا
منع اولنوب زراعت ایتدیریلوب وینوغه حکم اولنور
تصرف ایدر بر سنجاقده جلتک حاصل یازیلوب صاتلمق انجق ٧١
الی آی بازار طوتمق قانوندر اول سنجاق بکیکدر تحریلنه
دشوب صنوز صاتمیوب در انبار ایکن سنجاق عنزه اولسه
قانون اوزره معزول سنجاق بکینک طرفندن بازار طوتوب
حاصل قید اولنان جلتک صاتدیریلور رکسنه نانه
اولماز برسنجاقده یا خود بر تیماره جلتک حاصل یازیلوب ... ٧٢
جلتک البلوکلری یرلری بوبجلق ایله اجاره ویرلمک جائزدکلدر بوبجلق کیرو ... ٧٣
حکم اولنور وجلتک صوبنه النیه ظاهر اولە کیرو جلتکه حکم اولنور سنجاقده حاصل قید
اولنان جلتک بر بجی صاتمقده توقف اولنه الی آی بازار

طوتیلوب سنجاق بر یجندن غیری بر یخ اول ایلاده فروخت
اولنیوب صاتمق مراد ایدنلر تحریف اولنمق قانون مقرردر
برکسنه جلتکچی ایکن بیوک اسکنجیسنه دخی باصق یازیلوب ایکی یردن ٧٤
خدمت تکلیف اولنه اکر خدمتی مانعه الجمع ایسه بیوک یاماغی اولوب
اسکنجی خدمتی انکله عسکر اسلامه معاونت ریلکچیدن اول متقدم و رانی تقدیم
اتمک کرکدر برمانجلتکچی اولوب تکک ایلە اوزنادق اولوب مقصک نصیبی ٧٥
بونکره نصفه آخوری تکک اولدوغیم ...
ایلە لرجائز دکلدر ... ٧٦
نهرلری خراب اولە جلتک ...
ایدوب زراعت ایدنلره جبر ایله تکلیف و تحمیل ایدب اولیکن اوزره
زراعت اتیدبیلورکە مقرر اولان تیماره نقصان
کلمش اولمیه بر زراعت وباخود تیماره جلتک ٧٧
حاصل یازلمش اولان قدیمی جلتک اکیلوکلان یرلر
باغ وباغچه ویکیلوب جلتکه ضرر اولمش شویله که جلتک
یرلرینه ضرورت اولوب قدیمی اکلوکلان یرلرده ...
باغ وباغچه اتسه لر جائز اولمیوب بوزیلوب اولیکن اوزره کرو جلتک
زراعت اتیدریلور برسپاهینک اوزرینه دفترده جلتک حاصل ٧٨
یازلمش اولوب تخمی قاچ ... تعیین اولنوب دفترده مقید

اولاندن زیاده اکدوروب جلتوکچیلره مضایقه ویرملک قانونه
مخالفدر منع اولنور همان دفترده قید اولنان زراعت ایتدیریلور
برزعامته جلتوك حاصل یازیلوب واحد سوباشی یه ٧٩
تعیین اولنمزدن اول سپاهیدن وغیردن بعض کمسنه لرانك
کندو ارلاری ایله غصبا جلتوك اکوب بالفعل اکلسه جلتك
اولسه غصب ایله اکدکلری ظاهر اولدقده نصکره چونکه اول
سوباشینك حاصل قید اولنمشدر انلره تخمین و امکاری ویروب
دخی اکلان جلتوك کلیا سوباشی یه حکم اولنور قدیم الایامدن ٨٠
جلتوك زراعت اولنه کلمین یرلرده جبر ایله جلتوك اکلك
ودفترده مسطور اولان تخمدن زیاده تخم زراعت ایتلک
جائز دکلدر برسوباشی جلتك حاصل اولنوب اولاتك ٨١
سوباشی اولنلر کندو یاتلرینده ویروب زراعت ایتدرملک
عادت اولمغین تخمی صاتون الوب زراعت ایتدورسه صکره اول
زعامت آخره توجیه اولنسه عینیله تخمی ویا خود اول وقتده
اولان بهاسنی الور برکسنه نك جلتوك کلدکری یری اولدیکه حاله ٨٢
جلتوك دوشوب جلتوك صاحبی اولکمسنی کندو یرینه اکلمک
قومیوب خارجدن اولنلره اکدرملك قصد ایتکسه خارجده اکن
ایله او کمسنه کندونك فائده یوننده برابرلکی چونکه یوزلکدر ...

Nişancı Celâl-zâde Kanunnâmesi (III), Süleymaniye Kütp. Yazma Bağışlar Böl. No: 1202, Vrk. 1/b-45/a

آخر کیسه الکدن ایسه بولنه و استدلکده نصکره یرجنبا الدیر یلوب
٨٣ آخر کیسه یی بولسه ینه الدماک جائزدر کلدر و بر تیماره
مثلا اوج بیله برجلتک دوشر لکن صکره بربیلده و برنوعچه
بیله دوشوب ولیره تیز تیز جلتلری الملک ایله ضرری ترتب
٨٤ اولورا ولسه منع اولوب والدن قاچ سنده برده وشه کالک
قانون ایسه والعتبره راکا کورمحکم اولنور بعنوده فاتره
تخم احراج اولنوب ثانیا صاحب ارض عشرین الدقد نصکره
نصفی بیرتیه ونصف اخری جفتلک کوزیکسینه دوشر وبر
٨٥ جلتولک رئیسی اولنلر قیون حقندن معاف ولماز کلمیه
٨٦ دن رعایا تارلاسن کلندرمک ایجون قیوب زراعت
ایمدوکی ایامده عادت حاصل اولوب بجه اندن عشر النمق
قانون دکلدر مکرکه صراحة دفترده یازیلوب حاصل
قید اولنمش اوله اما دفترده دخی یازلدیکی قدیمی کبی کلدر
اسکی دفترده اولمیوب ولایت کاتبی کندی کتدکده دفتر
جدیده قید اتسه صحیح دکلدر اکا حکم ویرلمز اما کلیه اوجی
زراعته صالح اولوب سوریلمیوب دنه قوسه جائزدر کلدر
جائز اولور صاحب ولیرلردن جائزده ن رسم یازلمش
ایسه رسم اولور یازلمش دکل ایسه عشرین الور اوج سنه
٨٧ دن صکره اصالت ایله جائز حکمنده اولور برتیمارده اوزتار تحجیره
اولسه کوتورمک تکلیف اولنماز همان کوبلرده اولان ابناره
٨٨ ایلنولر برولایتک باغلرنده عشر ویا رسم دیو دفترده [illegible]
٨٩ اولسه قدیمی ایله عمل اولنور بریرده سپاهیه متعلق خاصه
جائز اولسه رعایا اناک سنورین بوزب سوروب مزارع و لکش
وبوستان ایدوب تصرف اتمش اولسه لر اول حاجتی تقید
ممتاز ومعین سنوری [illegible]
اولور تفتیش اولنوب ظاهر اولدقده النور [illegible]
٩٠ رعایا اندن منع اولنورلر برکسه جفتلو اولسه [illegible]
اولان یری وغلی [illegible] ایسه تصرف ایدیوب ایسه طوپیه
٩١ مستحق اولور اولاصح حکم بودر رعیت سپاهی ایچون اوویا
حود لخور یاپمق ممنوعدر اما کندو قریه لرنده عشرلرینه
٩٢ کفایت مقداری انبار یاپمق قانوندر برکسه برتیمارده برطوله
عشرین ویردکدنصکره طونوغی برکه مقدارینه کوره رسمی
٩٣ دخی النمق قانوندر بعض یایاسرکه دفترده رعیت یازیلوب
اما کسب اولوب طوقدقلری یرلرک رسومی وخراجنی
برولر امش اهل کسب اولنلردن رسوم خراجی النور اما رعیب
که دیره ملازمت ایدوب تصرف ناس ایله مقتضیت ایدن

٩٤ خراج النماز بعض کیسه لر برکوینده قیون طوتوب اوره و ویب قیونی
زیاده ایدوب اوریلره یوریدوب ورینلر اکثریا اوتن وصوین
یدوروب بجروب کوی خلقنک طوارلرینه مضایقه وضرور
اولوب دعوی ایلسه لر قدیمی سنده زیاده سی منع اولنوب
٩٥ کیده ریلوب برطول عورت النده خراج ویریلور باشتنه اولسه
اسپنجه ویرمکده مناع النسه شویله که ایلیا یازیلوب دفتر اولده
اولمدن سپاهی اسپنجه محسوب ولمش اوله ویرمکه لک
٩٦ حکم اولنور رعایا قاضی ومدرس ولمغله رسوم رعیت قطعا اولور
٩٧ شول جنکانه که دفترده ملکی یا وقفه ویا تیماره رعیت یازلمش
اوله جنکانه سنجاغی بکینک اکا دخلی یوقدر اما شول جنکانه نک
بوعنی ایچون النده مهرلو صحیح صورت دفتر اولمیه اسپنجه
ولنا ایله نک قانون اوزره جرم وجنایتی سنجاق بکلکدر
٩٨ دفترده وقفه وملکه وحصاره دخی یازیلان جنکانه لردن
غیری جنکانه که رسومی زرداره حاصل یازلمش اولمیه سنجاق
بکی کافرنده یکرمی بش اقچه مسلمانندن یکرمی ایکی اقچه الور جماعتندن
٩٩ اوریلان جنکانه طوتجماعته دخل قانون ندر وسام
١٠٠ اولان جنکانه که کافر جنکانه لرندن اولمیوب لکن کافرلر ایله
١٠١ اختلاط ایدیه کافر جنکانه رسمی النور جفت بوزان رسمی
مقدما یتمش بش اقچه النوردی لکن رعایانک اکثری جفت
وچبوغن طاغدوب کی یرنده احرضعته مشغول اولوب
وکی دخی خارج یرلره کیدوب تجارت وغیری مسلکه [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
١٠٢ صحیح النسیه دانده ن رسوم سپاه النماز ابتدا مسلک
قیونلرندن دخی عادت اغنام النماز دی کندی معینلری
ایچون اولان یوز اللی راس قیونلرندن النماز اوب زیاده دن
الندی بو فرمان اولنمشدر رعیت وغلی رعیت ولیوب ایا
عن جد شاهنجی وطوغانجی دن مادام که هرسنه [illegible]
١٠٣ شاهنجی یاد اید لر رسوم رعیت وعوارض دیوانیه ونکا
١٠٤ لف عرفیه النماز مقداری ناس اولدقلری لجلدن بالفعل برات
١٠٥ ایله قاضی ومدرس اولنلردن رسوم رعیت النماز اوراسیلک
قیونلرندن عادت اغنام النماز دی کندی معینلری ایچون
اولان یوز اللی قیوندن النمیوب زیاده سندن النمق فرماد
١٠٦ اولنمشدر دفتر جدید خاقانی ده مقید رعیت اوغلی

Nişancı Celâl-zâde Kanunnâmesi (III), Süleymaniye Kütp. Yazma Bağışlar Böl. No: 1202, Vrk. 1/b-45/a

رعیت اولیوب اباعن جد سپاهی زاده ایسه رسم رعیت الینماز
خطیب و امام و تکیه نشین عادت اغنام و خلاص اولنمازلر
١٠٧ شیخ زاده لردن رسم رعیت الینماز قاضی نك باباسی و اوغلی
و قرنداشی دفترده مقید رعایا ایسه رسم رعیتدن خلاص
اولمزلر اکر سپاهی علماء ایسه طلبه طائفه سندن الینمق
١٠٨ مناسب دکلدر عبد معتوق مولاسنه تابع در مولاسی
رعیت ایسه رسم رعیتن الورلر اما خارج ازده فترسك
دیو دخل اتمك جایز دکلدر رعیت و غلام دفترده یازلو لازم
١٠٩ دکلدر مادام که چین تحریرده مفرزه رعیت یازلمیه بابا تابع در
بابا کیمك رعیتی ایسه ولایت مجدداً تحریر اولنجیه دکین رسم
١١٠ رعیتی اکا ویرور اراضی عشریه که دفترده ملك قید اولنمش اولمیه
بیع و شرا و رهن و هبه عرفاً ممنوع در عامل محصول حاصه قیله
الا بودکه لو و اکر صاحب ارض معرفتیله حق قرار ویریلوب الینسه
جایزدر ما صاحب ارض معرفتی اولمدین یرالمق جایز دکلدر
فتنه و شور و صاحبنك النده قالور یرلری یتیم معتبر
١١١ ویرکمسه یوزینو اللرندن الوب خزه ویرمز برکمسه بومزرعه
ایچون ویا یرایچون وقفیت دعوا اتسه النده وقفیت
احکام و تمسکات دیوانیه اولمیا یوب دفاترده هنوز وقف
یازلیوب کلنده قولاینده وقف دیو دعوی ایله تصرف ایدر
ودفترده مقرر وقف یازلمش اولمیوب اننك عشری تیمار دکین
تیماره النوکلمش ایسه و تیمارك جدولی دنده دخل اولمش اولسه
١١٢ اولسه یرلرك عشری سپاهی تیماره الیور یله سنوی محصول الینده
معتبر حین تقیدده بر تیمارك محصولی رسنوی چرمن اولوب
دکلوب بتصرف اینه حیث تاریخ کیمك تحویلنه دوشمش ایسه
اول الور باقی محصولی اتسون همان معنی اتمك جایز
اولدی تیمار کیمك الینده ...

اوزره اننك تحویلنه دوشسه ایکی محصول ضبط اتمك قانون
١١٣ دکلدر بریسی حکم اولنور سؤال کفره که غیری شهرلرده متمکن اولسه
اولوب خراجلرینی بکلکه کوندروب اما اسپنجه لری سپاهیه واصل
یرنده اتاسی یاخود قرنداشی اولوب یرلرینی تصرف ایلسه اسپنجه
اکر یر ایله محسوب اولمش ایسه اسپنجه یی یر طوتاندن الالر اکر اسپنجه
نقوددن و رعیتدن یازلمش ایسه رعیت هر قنده ایسه اسپنجه یی
١١٤ انده الورلر بر سپاهیلقده یا برز عامتده سپاهیلقده حاصل یازیلوب بار
هواسی بریله یا ایکی اوچ بیله سالمسه عامل میما اسهم رهده
طولملی تحته یونزاع ایدوب قسطنی اشاعه تکلیف ایتسه قانون
بودر که بر عاملیه که یرلرن صاتلور اسهم مستثنی اولماز شرعاً قانوناً
عرفاً ایتنده صاتیلاجق انده صاتیلان صاتیلور صاتانلر صاتانماز
مکرکه ابتداء صاتلقده قوال اولنوب سجلات قید اولنه قوال اولیاجق
اولور سه عامل نزاع ایلمك جایز دکلدر بیا تماماً اولور سه مقطوع
حکم اولنور تحویل تمام اولمدی ایسه بادهوا ده قسط الیوم الینور بر
١١٥ سپاهی تیمارندن خارجده بر کمسه کلوب معزن اولمدین تیمارینه متعلق
یرده محلتك نیلی یا بوب ول براجون سپاهیه طولو طلب ایلسه عادت
و قانون اوزره اولنسه یرك بلوسنن الور امابو کسی حق قراری
نه ایسه و بو عرض لکسنه لرینه مقدار طپو تحویل اکر التلر ایسه همان
١١٦ اول مقدار طپو حکم اولنور زیاده الینماز بر حجری مفلکی سپاه اتین
...
١١٧ ...
١١٨ ...

Nişancı Celâl-zâde Kanunnâmesi (III), Süleymaniye Kütp. Yazma Bağışlar Böl. No: 1202, Vrk. 1/b-45/a

ایلسه اول یوز ومعطل اولدن رعیتلک یر اولمیوب سپاهی ایدن
رسم قید اولنمش دخی اولسه وقدریله بوجوق چفتلک متحمل
اولسه اول رعیتلک عسکره دن الدیغی یر اوزرینه وجه یازیلان
بوجوق چفتلک یر طلوب سپاهی اولیر ایچون مستقل رسم
ایدمز زیرا اولیر ایچون دفترده مستقل اننه حاصل
۱۱۹ دکلدر تیمارنده محسوبدر کلدر بوم افده رعیت عدالت ولور بر
شهرلت اتمکلوت درکاه عالیه کلوب اشتکی کز اونده وقتیله
جاشنی بولناسوب وجاشنی یه کوره نرخ ویرمیوب سبب اتمکجیلرد
ضرر اولور اتیسه لر جاشنی طوتمقده قانون بودرکه قاضی ومحتسب
طرفنده اتمکلرک ... اعتدالیله ... معتمدلرندن ...
... عزن ومعتمد علیه کمسنه لرجه اولوب اونده ... واروب
اولیامده صاتیلان اوتاراتک اسنده اوسط ... تاسنده
هربرندن علی السویه برر مقدار قنطار ایله طارتوب ... انوب
ذکر اولنان کمسنه لر جمله حاضرلر ایکن معتمد علیه لره بوغدوی
ونوح اوزره اتمک ایشدوب وجمیع خرجی واجرت عملیه حساب
ایدوب نفع وضربجه ناظر اولورسه قاضی سجله ومحتسب
دفترنه یازوب ... اولیه ... اولیه ... عمل
اولنه ... دقیق برقی وتدقیق ایدوب جاشنییه احتیاج اولدقده اولوب

۱۲۰ مذکور اوزره عمل اولنه ... بری اولمیان ویانیم چفتلک
یری اولان اولایه درلر مجرد اولسه عاقل وبالغ کمسنه دربرلر کی باباسی
یانده کسب وکاره قادر اوله دفترده ... یازیلوب ...
دن بر رعیت یری طوتمیوب الانکسه ... دفتر موجبنجه ...
رسمن هم الدوغی یرک رسمنی ویرر مجرد یازیلان ... اولوب
۱۲۱ کاروکسب ایتدکده رسم ... ویرور ... صوباشینک ...
براتنده برنلجه نک عادت اغنامی حاصل ... بعض کمسنه
دوزلچی یا طوغانجی یا چلتک رئیسی یوز دیو قیود ...
لر شول طوغانجیلرکه طوغانجی یا دوزلچی اولدقلری ...
یمده رعیت یا رعیت وغلی اولوب عسکره دن ... اولمش ...
اولمش اولانلر انلرک کیبیلرلک قیودلری رسمی النور اکرچفتلک
تصرف ایدوب برلریو ایله طوغانجی یا طوزلچی یوزنده ...
ایدرلر سه قطعا استماع اولنماز چلتک رئیسی اولنلر دخی ...
حقلرنده ... اولمازلر ویرمک ایچون حکملری وار ایسه دخی
عرض اولنوب واحکام قانون اوزره میدر ودیوان همایون
۱۲۲ ویرلمشدر کوریله برکیمسه تصرفنده اولان یرینی امانت
ویرمش اولوب اول کمسنه غائب ایکن امانت قودیغی کمسه ایچون
فراغت ایتدی دیو سپاهی الوب طوپیه ویرمک جایزدکلدر

یرتفتی حکم النور برسپاهیه دفترده بوزیرلر یازلسه رعایا بزم امزده
۱۲۳ اولالصل یر بوقدردر دیو کندویه یرلری راسنه احقا ایلسه لر
رعیتک تصرفنده اولان یرلری تفتیش ایدوب کوره لر
تارلا یینه قدر زمانده بروستمرد درده قت ولنه حاق سپاهی
یرلری معلوم اولوب سپاهیه حکم اولنور اکر مقدما سایر
اولبوز یرلری طوپیه ویرمش ایسه الانلرک اللرنده الیماز
عشر ورسمن ویررلر مکر حاصه یازلمش اوله هر سپاهی ازمانی
۱۲۴ ویرد برصوباشینک یرنده اودنلق اولوب بعض کیمسه لر اول
اودنلغی صوباشیده طوپیه الیق دیو نزاع ایلسه لر اودنلق
طوتانلر مالک اولماز شویله که اودنلقدن خلق قدیمدن
اودن کسه کلمش اولالر طوپیه النلردن کیرالنور عموما خلقه حکم
۱۲۵ اولنور برکیمسه برشهرده یازیلو قصاب اولسه مادامکه
قصابلق ایلیه قتنده ویازده تکلیفا ونوب قبول بولدیق
قانوندر البته بولزوربه شهره ضرورت حاصل لکن اما
استانبول وادرنه وبورسه دن غیریه قصاب یازلمق ایچون
۱۲۶ حکم ویرلمک جایزدکلدر برصوباشی یا سپاهیه دفترده حاصه یازیلان
یلان یرلری کندیلرک باد میلرینک تحتلرینی وسایر جفلرینی
اول سپاهیلین کی زراعت ایدندن الیویرلیوب عسکره محسو

۱۲۷ نه ایسه سپاهیه حکم اولنور سپاهی رعیتیله مسلم عیتیر
دربرنده اولان حکم اولیرمه جاریدر اما مسلم رعیتی
فوت اولسه اوغلی قالمسه یرلرینی مسلم طوپیه ویرر قرنداشی
قالسه که مسلم رعیتی اولیه قرنداشی یرینی الیماز ومسلم
اول فوت اولان رعیتک یرینی خارجدن کمسیه ویرسه ما
دامکه مسلم لردن رعیتی طالب ولا خارجه ویرمک جایزدکلدر
۱۲۸ مسلمان بیته الیوره سزدیو حکم شریف ویریلور برقریه
خاتمنک مرعالری طوپیه ویرمک جایزدکلدر اهل قریه اتفاقلری
ورضالری ایله طوپیه ویرملوب زراعت ایتدر دیسه دخی عسکره
کلنلر کیرو دعوی ایتسه لر مرعالغه حکم اولنور بوقدر زماندر
زراعت اولنوردید کلرینه اعتبار اولنماز قریه یه مرعی لازمدر
۱۲۹ برسپاهینک تیمارینه عشر رسمی اکمسیه یازیلوب غله
انکطیر اغنه غله دن عاید اولان حاصلی اول سپاهی الوب
انککی اولیرلرده طوپیه ویرملو اولسه طاپو یجمت
رسم یازیلان سپاهی بن الورم دیو نزاع ایلسه واقعا طپور سوم
عرفیه دندر اول ترکه رسمی که اولدی عرفیه دندر چونکه اول
سپاهیه یازیلدر اول الور اما شویله که اول قریه یا ناحیه نک مستقل
بادهواسی برکمسیه حاصل یازلمش اوله طپو بادهوا قسمندندر اول

Nişancı Celâl-zâde Kanunnâmesi (III), Süleymaniye Kütp. Yazma Bağışlar Böl. No: 1202, Vrk. 1/b-45/a

یازیلان

١٣٠ بو تقدیرجه چفت رسمی الینماز طوغانجی طپراغنده بوده طوتلسه
طوغانجی تیمارنده جرم جنایت واقع اولوب سنجاق بکی طرفندن
دخل ونزاع واقع اولسه شونلرکه طوغانجی باشی بیلرده انلرک
تیمارلری سربستدر تیمارلرینک رسوم سربستیسی طوغانجی باشیلر
تصرف ایدرلر اما شونلرکه طوغانجیلرده تیمارلرینک رسوم سربستیسی
اغالرینه راجعدر طوغانجی تیمارنده دوشن بوده وجرم جنایته
سنجاق بکی طرفندن دخل اینمز کادر مکرکه صراحة دفترده بوده یی
طوغانجی بوه وقاپیقولی حاصل قید اولنمش اوله اول وقت دفتره معتبردر [illegible]

١٣١ علی اولنور تیمارلرده صلب وسیاسة لازم کلسه سنجاق بکلری ایدرلر
حکم قانون لازم اولنقلر جرم اولدغی یرده سنجاق بکی ادی سیاست

١٣٢ ایدر خارجه الوب کتمک وبدل سیاست الموق قانون دکلدر بعض یرلرده
کفره قیومجیلرینی لیوب جمع مایجری مراد ایلدکلرنده اولی [illegible]
اولیرلرمش قلج قارشیسه قارشو اقچه بیچ ویوایکیش اقچه الورلرمش
بوقضیه دفترده دخی یالی الرمحاصل یازلمشدر یازیلان یرلرده الدقده
عادت ولمغین یازلمش اوله النور یازلمیان یرلرده الینماز واعادت
دکل الکن صکره دن ولایت محررلری یازسه لر معتبر اولمق کادر عالی الینماز

١٣٣ بریلاق وقیشلاق ایامده تصرف اولنور لیکن انک حدود وسنوری
اولان یرلرینه براوقیوب خارجی [illegible] دفتر دیو مستقل یرکسه دعوی ایدوب
طلب ایلسه اعتبار اولنماز قدیم الایامده نه وجهله تصرف اولنیو
کلمش ایسه کیرو اول وجهله تصرف اولنماسنه حکم اولنور اولی
اول طلب ایدن کمسنه اولدن بیلایو کلمیوب دخی مجرد اوقیوب
یازدیرمغله دخل اعتبار جایز دکلدر منع اولنیوب دفترده یازیلان
حاصلیله [illegible] ایچون [illegible] اقچه [illegible] النور

١٣٤ بعض [illegible] وغلالری ولوب اوقاف [illegible]
[illegible] زیاده [illegible] دفترلرینه قید [illegible]
نزاع [illegible] وغلالری کیرو رعیت صاحبی [illegible]

١٣٥ انلر تصرف ایدرلر برطائفه یا برکسنه یرینی ویا مکانینی [illegible]
ایله [illegible] براو [illegible] بعض [illegible] زراعت ایدوب [illegible]
[illegible] زمانده [illegible]
[illegible] زمان اولیلیسه [illegible]

١٣٦ [illegible] زراعت [illegible] بعض [illegible]
[illegible] اولوب اللرینه [illegible] ویرلسه [illegible]
یازیلورکه بعد الیوم [illegible] الوب صاپوغی [illegible] طائفه سنه
مقدارلرینه حاصل اولان یاغی وزن وتوزیع وتقسیم ایلیوب
بعضیسنک اقچه سنی الوب زیاده ویرمیه بروجهله تقسیم ایلیه
که کمسنه مشتکی ومتظلم اولمیه عامه عدالت اوزره اوله

١٣٧ برتیمارده محصول حاصل اولور یرلرکه کسلوب صاتلوب اولیرده
خرج اوله رعایانک اولماز شویله که اول حاصلی اولان یرلرکلموب
ودائم حالی ایسه رعایا دخل ایتدرمیوب صاحب تیمار محکم اولنور

١٣٨ برکسنه برمقدار یری سپاهیدن طپویه الوب بیلرندن عقد
صحیح اولیوب برمقدار اقچه سنی ویروب برمقدار یرینی
کتورمک ایچون کندنه سپاهی اول یرلری برکسنه دخی
طپویه ویرسه طپو اوزرینه طپو اولماز صحیح دکلدر براولکی
کمسنه یه حکم اولنور

١٣٩ برکسنه بر وقف بجنده اولوب و
وقف بجنده برمحصول یر واقع اولوب جای اولان
کمسنه دن قانون اوزره طپو الدقدنصکره خارجه برکسنه
متولی یه واروب محلولدر دیو متولیدن طپولیوب نزاع ایلسه
وقف محصولنک ضبطی جابیلره مفوض اولدقدنصکره
برطپوسی دخی انلره مفوض اولوب انک محلولیدر بریکی
صحیح اولور اول کسنه جابیدن طپو ایله ثابت ولدقدنصکره
خصم اولانک دعوی متولیدن طپویه والدغنه اعتبار اولنمیوب

١٤٠ طپولی اولان معتبر اولور [illegible] فوت اولان رعیتک یرینه اوغو
للری متصرف اولیکن [illegible] دخی وفات ایتدکده سپاهی قرنداشلرینه
رسم طپو الیوب صکره غیری سپاهی کلدکده قرنداشی [illegible]

رسم طپو ویرده یوقدر [illegible] اول رسم طپو زمانده [illegible] کادر
١٤١ جلب [illegible] ارضی قلری طپوبی بوزمعطل یرلرده وطاغلرده
الماه سنجاق بکی وغیریک خاصه جایرلرنده واوزرلرینه تیمار
یازلمش ایسه یرلرندن خارج یرده برقلج کوی یورکلرندن اولان

١٤٢ رسمی طلب ایلیسه لر منع اولنور برکسنه فوت اولوب قرنداشلری
تصرفلرنده اولان یرلرده حصه سن تصرفه قرنداشلی قرنداشی
طپو ایله الوب قرنداشی حصه سن تصرفه زوجه مباشر ایلیکن
فوت ولدقده زوجه قرنداشلری بویر قرنداشم تصرفنده
ایدی دیو اول زوجه یرین طپولرز دیلسه لر منع اولنورلر

١٤٣ برتیمارده [illegible] یازلمق [illegible]
تغییر ایچون [illegible] ویروب [illegible] تغییر ایتدیرسه [illegible]
[illegible] منع طلب ایتسه [illegible] اوزرینه واروب تعیین

١٤٤ تعیین واولکسنه نیه الیوب [illegible] حکم اولنور سنجاقک
مال غایب ومفقود وبیت المال [illegible] دفترده برزعامته
یا تیماره حاصل قید اولنوب ولو [illegible] ولاینده اول [illegible] سربست تیمار

١٤٥ تصرف ایدنلرده [illegible] ایسه [illegible] سربستدر دکلدر قول وجاریه
مژدکانی سی [illegible] سربستلکدن اولماغله بوه [illegible] سربست اولاد
تیمارلرده [illegible] قول وجاریه طوتلسه مژده لکی ایسه

Nişancı Celâl-zâde Kanunnâmesi (III), Süleymaniye Kütp. Yazma Bağışlar Böl. No: 1202, Vrk. 1/b-45/a

ظهورینه
اولکیسه دن النوب قولی وجاریه یکا تسلیم ایدرلر صاحبلرک
١٤٦ دکین انک حفظنده اولملو لرک برتیماره قانون رسمی حاصل قید
اولنه ولایت یازلدیغی یاماده قیودی اولا تمکنسنه لر قیو
قیودلری صاتوب کیدروب وتیماره ضرر اتسه لر شویله که دفتر
یازلدوغی وقت قیودی اولوب رسمی دفترده حاصل یازیلوب
رسمی النورکن احتیاریله صاتب غیری کسب ایلیوب تیماره ضرر
ایلسه لر انک کیبلره قدرتلری یتدکده بو قیودی الدوروب
رسمن ویره رمکشدرلر احتیاریله صاتمیوب آفت الهیه ملاک
اولوب ینه قیونه قدرتلری قالمسه قیودن الدیو تکلیف
وجهی یوقدر انک کبیلرک اوزرلرینه قیون تقدیر ایدوب رسمی
١٤٧ المق جایزدکلدر برسنجاق بکینه بلج وبازار حاصل قید اولنوب
رعایا اولرنده صاتدقلری اشیادن بلج طلب ایلمک جایزدکلدر
باج بازاره کلوب صاتلان اشیاده تقدیر اولنمشدر اما سلستره
سنجاغنده یمجیلر کلوب رعایا اولرنده ترک صاتون السه لر
١٤٨ حاص همایون ایچون کومرک ویرمک قانون اولمشدر روم ایلنده
موجانا اولان شهرلرده موحصوصنده قانون نامه یوقدر چیفتله
درکنه قتلعلو احلیلر وباجیلر وغیری موم ایدینکسه لرک مومی
اولورسه موم خانه یه ویروب یوزدرهمنه ایکی اقچه ویریلوب دوکیلیب
موم اولد قلدنصکره یوزدرهمی درت اقچه یه صاتلمق موم خانه دن
غیری یرده موم الینمق وصاتلمق وشهردن غیری یانه موم ایتمک
وخارجده شهره مو کلوب مومخانه ده ضرورت اولیجق تخر زور
اوزره النمامق وشهرلرک موم اشلین وموم الان کمسنلری غیری ت
یرده موم المامق وخارجه موم صاتلمامق ایچون تفتیش اولنوب
واقع اولورسه تهدید اولنمق مقرردر فاما مومی خلق کندو
منکلرنده صقدقلرنده کتورلرک مومخانه ده صقدرلرنه تکلیف
١٤٩ مرکز قانونه مخالف ومنع ایدرسه قضاة منع ایده لر برمحلده
برکمسنه امام ایله بازار اقامت ایتدرسه اول بازارلرک عادت
١٥٠ اوزره سرکی یولنه دخی بله متصرف اوله برمحلده برنرخ احوالی
بحسب الله اولوب حکم ویرلو اولسه جمیع ارباب حرف تجدد اربله
وسایر اهل وقوف وجه اولان کمسنه لرجمع ایدوب رسمیه
دکین محتسب خلایده کلوب دخل ایلمک معقول اولا دنت
لرک جمیعنی کوروب واسکی قانون نامه یه نظر ایدوب
بیک ایتنده وصنعتنده زمانه کوره معاشی وخرجی ومکثی
معلوم ایدنوب نهایه سی ایروا اعتبار وحساب ایدوب خرجی ومکثی
احوال حساب عدل اوزره برمقدار قویوب دخی هم برینه نرخ تعیین
ایدوب جمیع حصوصیات جنس جنس نوع نوع صفت صفت یازوب

دفتر ایدوب وزیرندم سراورب درکاه معلایه کتوره لرکه
بعدالعرض والقبول قانون یازیلوب نشانلونوب ویریله
١٥١ اونکله عمل اولنه برسنجاقده مشترک بنوبت تیماره اشترم
اولور وقتا ولوبکه اکیسی بله اشمام النورانک کبی مشترک
بنوبت تیماره تصرف ایدنلرک بالکز بری سپاهیک قانون نامه سنه
جبه وجبه لوسی اشندن طلب ایدرلرشول ایکیسی اشمام اولنه
انلرک نوبتلوسی قنغی ایسه مرتب ومکمل جبه وجبه لوسی
وسایر اسبابی اندن طلب ایدوب نوبت شرجون مهم اولوب
١٥٢ امر ایله استمشدر نوبتی کلدر اندن جبه وجبه لو استمیه لر بر
سپاهینک حدمتکاری که بالفعل حدمتنده اولوب معیشتی
سپاهیدن اولوب نسه نک رعیتی ورعیت اوغلی اولمیه ورعیت
برینی طوتیه وعوارض وجبی ستی حی اولمیه عوارضدن امین وتوق
١٥٣ قانوندر دفترحاقانیده حاصل یازیلان دکرمن یری کالدر دکرمن
وقفا ولمغایریده حی وقف وتمار بنا سیدر شویله که بنا
بالکلیه منهدم اولسه اوجاق ایری کالوا ولور سابقا بو وقف
ایدی دیو طلب ایتمک جایزده کلدر مکرکه سابقده تملیک اولنوب
١٥٤ دیوان عالیدن ملکنامه ویرلمش اوله بعض یرلرده رسم غنم حاصل یازیلوب
تیمارلری نه نسبت وشملزراع اتسه لر رسم غنم نرستیه دن دکلدر محصولات

١٥٥ دفترلندر هرکیمک یرلرنده ودفترنده مقید ایسه اول یرکسنه و
فات ایدوب عورتی حامل اولسه یرلری موقوف اولوب برکسنه یه
طپویه ویرلمک قانون دکلدر مسکره اوغلان وجوده کلوب مادام که
زراعته قادر ولیسی اوغلان ایچون زراعته طالب اولسه صاحب طپویه
ویرمش ایسه دخی الیویرلیور صغیرک اول مقوله ولیسی اولماسه صاحبی
طپویه ویرسه جایزدر اما برصغیر یتشوب زراعته قادر اولوب انجق
یرلرینه طالب اولورسه صغیره حکم اولنور تصرف ایده کلن اون ییلدن
زیاده در متمکن ویتو زراعته عمل اولنماز کرکدر اجنبی ظاهر ایدوب بن
بویری اوغلان طوغمزدن مقدم طپو ایله المش ایدم دیو تمسک
ابراز ایلسه طپوسنه وتمسکنه اعتبار اولنماز
١٥٦ تیمار وغیریدن طپویه مستحق اولان اوغوللرینه انتقال ایدر اوغوللری
قالمیوب قزلاری قالورسه بی غرض کمسنه لر تقدیر ایتدکلری طپو ایله
قزلرینه قزلاری قالمیوب بابا بر قرنداشلری قالورسه ینه بی غرض
کمسنه لر تقدیر ایتدکلری رسم طپو ایله قرنداشنه بابا بر قرنداشی
یوغیسه یوروی اوزرنده ساکن اولان عشیره سنه عشیره سی
اولمیوب باباسی قالورسه طپو ایله باباسنه باباسی قالمیوب والده سی
قالورسه والده سنه والده سی اولمیوب مشترکلری وار ایسه طپو ایله مشترکلرینه
مشترکلری یوغیسه اول یرلر اوزرنده استحقاقلری اولوب ورثه یه انتقال

Nişancı Celâl-zâde Kanunnâmesi (III), Süleymaniye Kütp. Yazma Bağışlar Böl. No: 1202, Vrk. 1/b-45/a

ایدسه اول اشجاره حاصل اولان میوه یی کوب کوزتمك سوجه
اولمغین اشجار انتقال ایدن وارثلرینه اشجار انتقال ایدن ورثه
مشترکدن تقدیم اولنمشدر انلر دخی یوغیسه قریه خلقندن یره حاجتی
ضرورتی اولوب طپو ایله طالب اولنلره ویریلوب خارجه ویرلمك
قانونه مخالفدر قریه خلقندن طالب اولوب طپو ایله الازلر ایسه
اول زمان صاحب ارض مختاردر استدوکنه طپو ایله ویره در صاحب
ارض طپویه مستحق اولان یرلری وچایرلری کندو تصرف ایتمك
واوغلنه ویرمك قطعا جایز دکلدر ایمدی بو مقوله متوفانك یرلرینی ١٥٧
طالب اولان قره رینه سنه عرض مسلمانلر تقدیر ایلدکلری طپو ایله
ویرلمك طقوز یوز التمش بش ذی القعده سی غره سنده
فرمان اولنمشیدی لکن باباسی وفات ایتدکده نه مقدار زمانده
ویرلمك خصوصی تصریح اولنمامغین اول متوفانك یرلرین رعایانك
صاحب ارضدن طپو ایله الوب الدر الدو وشوب زمانه
کچنجه ایکن متوفانك قزلری کلوب طالب اولوب المغله
راحوال بین الرعایا کلی اختلال بولنمغین نه مقدار زمانه دك
ویرلمك فرمان اولنور دیو پایه سریر اعلایه عرض
اولنمقده بیك اون درت رمضان غره سنده اتمك
کبی اوغلی قلیان متوفانك یرلری طالب اولان قزلرینه
باباری وفات ایتدکده اون ییلدك ویریلوب اون ییل مرورندن صکره
ویرلمیه دیو فرمان اولنمشدر قز کرك صغیره کرك کبیره وبابا بر قرنداشی
بو سؤال اوزره احکام یازلمه اولادی وبابا بر قرنداشی قالمیا متوفانك یرلری ١٥٨
یوردی اولور نه اوغلان قز قرنداشنه طپو ایله ویرلمك خصوصی بیك اون
غره سنده فرمان اولنمشدر درت بش سنه وارنجه ویریلور زمان کچمش اولمیه
اوغلی بابا یه اوغلی طلولی عرض کسنه لر تقدیر ایتدکلری طپو ایله ویرلمك بیك ١٥٩
اون ایکی سنه سنك اون بشنجی کوننده فرمان اولنمشدر یورتدن اوزم متوفا ١٦٠
اوغلی یری باباسنه وانا سنه ویرلمك ایله وفات اولنلر اوغلاری یرلرینی
وچایرلردن محروم اولدقلری جهتدن بوزیلوب خراب اولدوغی پایه سریر
اعلایه عرض اولنمقده اتمك کبی متوفانك اولادی وبابا بر قرنداشی
قالمیوب باباسی وانا سی قالورسه جمله یرلری وچایرلری بی غرض
کسنه لر تقدیر ایتدکلری رسم طپو ایله باباسنه باباسی قالمیوب اناسی
قالورسه اناسنه بیك اون یدی ذی القعده سنك اون بشنجی
کوننده ویرلمك فرمان اولنمشدر ایمدی مقدما متوفانك محروسه ده ١٦١
یرلر عا زراعت ایدنلرون اخر دیاره کیدوب نابدید اولوب حیوة
ومماتی نامعلوم اولنلرك حاواکر وفاتی خبری ثابت اولمیه یا خود
یرلری اوچ سنه بوز وخالی قالورسه سپاهی آخره طپو ایله ویره مزدی
لکن نابدید اولان کندوکی انتاده وفات اتمش اولورسه

سپاهی نك رسم طپو سنه کلی عذر اولمغله لازم کلدوکی بیك اون
اوچ سنه سی جمادی الآخره سنك غره سنده پایه سریر اعلایه عرض
اولنمقده اول اصل نابدید اولوب اوچ سنه صحتی کلمین کمسنه نك
یرلری طپو یه ویرلمك بابنده فرمان شریف صادر اولنمشدر اوچ سنه ١٦٢
علی التوالی بوز وخالی قلان یرلر طپو یه مستحق اولمشیکن فضولا ضبط
اولنمقده ایمدی اول مقوله خلاف قانون رسم طپو سز فضولا ضبط
اولنان یرلردن صاحب ارض اخذ وکیلی عشر ورسم المغلو رسم طپو سنی
اولوب انلرك اولیجی خواص همایون ووزرا اوخاص لرینه واوقاف و
ارباب تیماره کلی عذر اولدوغی بیك اون یدی ذی القعده سنك
اون یدنجی کوننده پایه سریر اعلایه عرض اولنمقده اتمك کبی یرلرك
صاحب ارض کرك اصلی بلسون کرك بلسون مجرد عشر ورسم
المغلو رسم طپو ساقط اولوب اول یرلر خلاف قانون رسم
طپو سز فضولی تصرف ایلینلرك اولوب ارباب تیماره عذر اولدوغنه
رعایانك حمایتی یوقدر بو اصل یرلرده صاحب ارض مختار اولوب ١٦٣
کندو زماننده واقع اولمش ایسه ویلدوکده رسم طپو ایله ویرمك
فرمان اولنمشدر ایمدی صاحب ارضك قانون اوزره رسمنی هر
ویرمدن اذنی یوغیکن خلاف قانون فضولی النوب صابانلی یرلردن
وچایرلردن صاحب ارض یاخود وکیلی عشر ورسم المغلو صاحب ارضك
رسمی ساقط اولوب اول یرلر رسم سز خلاف قانون فضولی الناكر اولیجی
خواص همایون وخواص وزرا واوقاف وارباب تیماره کلی عذر اولدوغی بیك
بیك اون یدی ذی القعده سنك اون برنجی کوننده پایه سریر اعلایه عرض
اولنمقده اتمك کبی یرلرك وچایرلرك صاحب ارض کرك اصلنی بیلسون کرك
بیلسون مجرد عشر ورسم المغلو صاحب ارضك رسمنی ساقط اولوب اول یرلر
خلاف قانون رسم سز ضبط ایدنلرك اولوب ارباب تیماره عذر اولدوغنا
حمایتی یوقدر بو بابده صاحب ارض مختار اولوب ویلرسه قانون اوزره
رسم الوب تصرفه اذن ویره ویلرسه بیلکلرینی فسخ ایدوب اسکی
صاحبنه تصرف ایتدیره دیو فرمان صادر اولنمشدر اما اصل یرلری اکر
اون سنه مقداری اولسه ویا سپاهی زمانی دخی کچمه صکر کلا سپاهی اجازت
صورتی اولدقدن صاحب نك ویا دعوی ایده مز بو خصوص سپاهی نك
کندو زماننده در ایمدی صاحب ارضك موقعی یوغیکن خلاف قانون ١٦٤
رسم طپو سز فضولی کوجدن آچلان یرلردن صاحب ارض یا وکیلی عشر ورسم
المغلو رسم طپو ساقط اولوب اول یرلر فضولی اچانلرك اولیجی خواص جابرنه
وخواص وزرا واوقاف وارباب تیماره کلی عذر اولدوغی بیك اون یدی ذی
القعده سنك اون یدنجی کوننده پایه سریر اعلایه عرض اولنمقده اتمك کبی یرلر
صاحب ارض اصلنی بیلسون بیلسون مجرد عشر ورسم المغلو رسم طپو ساقط
اولوب اول یرلر خلاف قانون فضولی اچانلرك اولوب ارباب تیماره

Nişancı Celâl-zâde Kanunnâmesi (III), Süleymaniye Kütp. Yazma Bağışlar Böl. No: 1202, Vrk. 1/b-45/a

١٦٥ [illegible]

١٦٦ [illegible]

١٦٧ [illegible]

١٦٨ [illegible]

١٦٩ [illegible]

١٧٠ [illegible]

١٧١ [illegible]

١٧٢ [illegible]

[illegible]

١٧٣ [illegible]

١٧٤ [illegible]

١٧٥ [illegible]

١٧٦ [illegible]

١٧٧ [illegible]

١٧٨ [illegible]

١٧٩ [illegible]

١٨٠ [illegible]

١٨١ [illegible]

١٨٢ [illegible]

١٨٣ [illegible]

١٨٤ [illegible]

١٨٥ [illegible]

١٨٦ [illegible]

Nişancı Celâl-zâde Kanunnâmesi (III), Süleymaniye Kütp. Yazma Bağışlar Böl. No: 1202, Vrk. 1/b-45/a

١٨٧

١٨٨

١٨٩

١٩٠

١٩١

١٩٢

١٩٣

١٩٤

١٩٥

١٩٦

١٩٧

١٩٨

١٩٩

٢٠٠

٢٠١

٢٠٢

Nişancı Celâl-zâde Kanunnâmesi (III), Süleymaniye Kütp. Yazma Bağışlar Böl. No: 1202, Vrk. 1/b-45/a

[illegible]

٢٠٣ [illegible]

٢٠٤ [illegible]

٢٠٥ [illegible]

٢٠٦ [illegible]

٢٠٧ [illegible]

٢٠٨ [illegible]

٢٠٩ [illegible]

٢١٠ [illegible]

٢١١ [illegible]

٢١٢ [illegible]

٢١٣ [illegible]

٢١٤ [illegible]

٢١٥ [illegible]

٢١٦ [illegible]

٢١٧ [illegible]

٢١٨ [illegible]

٢١٩ [illegible]

٢٢٠ [illegible]

٢٢١ [illegible]

Nişancı Celâl-zâde Kanunnâmesi (III), Süleymaniye Kütp. Yazma Bağışlar Böl. No: 1202, Vrk. 1/b-45/a

Nişancı Celâl-zâde Kanunnâmesi (III), Süleymaniye Kütp. Yazma Bağışlar Böl. No: 1202, Vrk. 1/b-45/a

اوننه بعضیرده درت قوانندن بعضیرده اوچ قوانندن رسم اوتلاق

٢٣٧ دیوه برآقچه آلنور وولایت قرهمانده قوین کیمك عادتنده ایسه

بال اپیسه عشری اولغان صاحبنه ویرلشدر هر قوانه

بالشنه ایکی آقچه رسم آلنور وشول قریه که وقف اوله بر آقچه یه

وقفه بر آقچه یه دیوانیه در [illegible]

[illegible]

٢٣٨ [illegible]

[illegible]

[illegible]

٢٣٩ [illegible]

[illegible]

[illegible]

٢٤٠ [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

٢٤١ [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

٢٤٢ [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

٢٤٣ [illegible]

٢٤٤ [illegible]

[illegible]

[illegible]

بهالیسه اوندن آقچه وادنا سورینن برقوین بهالیسه آلنور یکرمی دن زیاده

٢٤٥ [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

٢٤٦ [illegible]

[illegible]

[illegible]

٢٤٧ [illegible]

[illegible]

٢٤٨ [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

٢٤٩ [illegible]

[illegible]

٢٥٠ [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

٢٥١ [illegible]

[illegible]

٢٥٢ [illegible]

[illegible]

[illegible]

٢٥٣ [illegible]

[illegible]

[illegible]

Nişancı Celâl-zâde Kanunnâmesi (III), Süleymaniye Kütp. Yazma Bağışlar Böl. No: 1202, Vrk. 1/b-45/a

[illegible]

٢٥٤

[illegible]

٢٥٥

[illegible]

٢٥٦

[illegible]

٢٥٧

[illegible]

٢٥٨

[illegible]

٢٥٩

[illegible]

٢٦٠

[illegible]

٢٦١

[illegible]

٢٦٢

[illegible]

٢٦٣

[illegible]

٢٦٤

[illegible]

Nişancı Celâl-zâde Kanunnâmesi (III), Süleymaniye Kütp. Yazma Bağışlar Böl. No: 1202, Vrk. 1/b-45/a

[illegible]

٢٦٥ [illegible]

٢٦٦ [illegible]

٢٦٧ [illegible]

٢٦٨ [illegible]

٢٦٩ [illegible]

٢٧٠ [illegible]

٢٧١ [illegible]

٢٧٢ [illegible]

٢٧٣ [illegible]

٢٧٤ [illegible]

٢٧٥ [illegible]

٢٧٦ [illegible]

٢٧٧ [illegible]

٢٧٨ [illegible]

٢٧٩ [illegible]

٢٨٠ [illegible]

٢٨١ [illegible]

٢٨٢ [illegible]

٢٨٣ [illegible]

Nişancı Celâl-zâde Kanunnâmesi (III), Süleymaniye Kütp. Yazma Bağışlar Böl. No: 1202, Vrk. 1/b-45/a

جفتلك قليل اولوب بوقدر [illegible] جفتلك معتدلدن
اکسك واقع اولوب اما اول [illegible] حاصللو اولدوغی اجلدن
کهنه دفترده [illegible] بتون جفت ونیم جفت اولدن [illegible]
اکسکلر دیو منع ایدرسه مسموع اولمیه دفترده [illegible]
٢٨٤ [illegible] تعرض ایدن [illegible] رسم جفت رفع اولنوب
دفترده [illegible] مطلقا [illegible] مرفوع در
٢٨٥ امام [illegible] زماننده تکلیف عوارض اولنمیه ووقف یرلرده
اولان رعیتلرکی اوزرلرینه [illegible] رفع اولنمدن [illegible]
اونلر [illegible] اخراج [illegible] رعیت [illegible]
[illegible] تهدید [illegible] اولنه
٢٨٦ [illegible] پادشاه
عالم پناه حضرتلرینه [illegible]
[illegible] صاحب تمار [illegible]
رعایالرکی رسوم [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] رعایادن امتیازلری [illegible]
[illegible] اولمق [illegible]
٢٨٧ خارج [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
٢٨٨ [illegible] اعتبار اولنمیه [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

کیلردن تعرض اولنوب الندن النوب رعیته ویرلسه اولور
٢٨٩ وتیمارلردن متفرق اولان رعایایی جمع ایتمك قانوندر اما
[illegible] زیاده [illegible]
رسوم رعیتانه [illegible] سپاهیه [illegible]
[illegible]
٢٩٠ [illegible] ممنوع در [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
٢٩١ اولسه [illegible] پادشاه حضرتلرینه عرض [illegible] ورعیت
[illegible]
رعایا دفترینه [illegible] رعیت
دفترینه [illegible] قانون
٢٩٢ [illegible]
[illegible] رعایادن سپاهی [illegible]
[illegible] یا جفت
٢٩٣ [illegible]
٢٩٤ [illegible]
رعیتلری [illegible]
ایتمك [illegible] سپاهیلر جبرا [illegible]
٢٩٥ حاکم الوقت اولنلر منع ایدرلر [illegible] خنزیری غیری
سپاهی [illegible]
ونصف [illegible] صاحب زمین [illegible] خنزیر
٢٩٦ [illegible] تیمارارینه [illegible]
[illegible]
٢٩٧ [illegible]
[illegible]
٢٩٨ [illegible] صاحب تیمار [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
٢٩٩ [illegible]
[illegible] مباح الاصل [illegible]
[illegible]
[illegible]
٣٠٠ غیرلر [illegible]
[illegible]
[illegible] اوچ کون

Nişancı Celâl-zâde Kanunnâmesi (III), Süleymaniye Kütp. Yazma Bağışlar Böl. No: 1202, Vrk. 1/b-45/a

اشلیه کوجیله اولان طوتمیه وکندولره یوکلی ایش اشلتمیه لر
٣٠١ وتیمارده رعیت اولیوب خارجدن زراعت ایدن کمزه عشرلرین
٣٠٢ صاحب تیمارک کویین اولان انبارنه ایلته لر دار الحربدن
کلن کمزه دن برکسه ممالک محروسه ده وفات ایدوب
بعد اداء الدین ترکه سی قالسه ا... قاضی معرفتیله
یازیلوب دفتر اولوب ضبط اولنه اگر میتک مرقوم
ایچون دعوای وراثت یا دعوای وصایت اولوب مسلمان
شاهده ضرورت اولسه وکافر شاهد اولوب وصیت
ویا وراثته شهادت ایدرلر ایسه شرعا جایز اولدوغی سببدن
قبول اولنوب نه وجهله شهادت اولنمش ایسه مقرر طوتله
نزاع اولنمیه واگر دعوای وراثت ووصیت اولمازایسه اول ترکه
نه مقدار وار ایسه قاضیلر معرفتیله امین ومصون یرده طوروب
بیت المالجینک وغیرینک اکا دخلی اولمیوب صکره وفات ایدنک
ولایتندن اول ترکه نک طلبی ایچون آدم کلیجک کلن
مکتوب وآدم قاضیلر یازدوکی ترکه نک دفتر ایله درگاه معلایه
عرض اولنوب قیوددن امر ایدوب تفتیش اولنوب کلن آدم اول
وفات ایدن کسنه نک ولایتندن اولوب وکاغذی انلرک
بکلرینک کاغذی اولوب اول مصلحت ایچون کلدوکی ظاهر اولیجک
حکم شریف ویریلوب اول ترکه کلن آدمه تسلیم اولنوب
٣٠٣ کوندریله وهم کمزه مزبوره متصرف اولدوغی یرده قضاة
قسمت ایدوب میراثلرینی قاریشوب حربی کافر ترکه سندن
رسم قسمت الوب استرلر ایمش المایلر
٣٠٤ برکسه یه تهمت اسناد اولونسه اوغلنه وقرنداشلرینه
واقرباسنه ومصاحبلرینه وکفلاسنه ویا اهل قریه سنه
وعلمیه جماعتنه ویا اوندن ساکن اولدوغی کسه یه تکلیف
٣٠٥ ایدوب بولدره لر ودخی بریرده دربند صاحبلری اولوب حفظده
قصور وتکاسل ایتسه لر انبا سبیلک اول یرلرده ویولرده
ضایع اولان نسنه لرین الآنی بولمازلر ایسه انلره تضمین
ایتدوره لر زیرا دربندی حفظ اوزرلرینه لازم در
٣٠٦ قضا وتدریس وتولیت ومشیخت وامامت وخطابت
وبونلرک امثالی مناصب وجهات صاحبلرینه تعزیر لازم کلسه
ایتمیه لر ضمان بردخی بویله اتمیه دیو قانونی عنقل سویلک اول متولی
تعزیردر وحبس ایده جک یرده اتمیه لر درگاه معلایه عرض ایده لر مکر که
شناعت عظیمه لری اولوب کفیل بولمیوب فرار احتمالی اوله اول وقت
٣٠٧ حبس ایده لر دخی برکسه ایچون خرسوز یا قحبه در دیو محله سی یا قریه
جماعتی شکایت ایدوب رد وطرد مراد ایتسه لر فی الواقع اول کسه نک
بین الناس تهمتی معروف اوله محله سندن یا قریه سندن رد ایدن
سونلر اگر وار دوغی یرده دخی قبول اتمزلر سه شهردن
سوره لر اما برقاج کون توقف ایده لر بلکه اول کسه توبه
٣٠٨ واستغفار واصلاح نفس ایده ایتمزسه سوره لر قرملخی دولتلو
چکن کسه نک وخیانت اوزره اجنبی اوینه کیره نک
وعورت وقزچکمکه ییل الجکی کلسه کوجله قز وعورت
چکوب نکاح ایدنه ینه جبر ایله بوشادوب مقالنی کوب
٣٠٩ حکم لت ایده لر واسیر اوغورلیان واسیر ایاردان
ودکان اچان وبرقاج کره خرسوزلوغی ظهور ایدنکسه یه
٣١٠ سیاسة صلب ایده لر وبوزه وتنک لک ایدن نک النده
٣١١ داغ ایده لر ویر بولک خلق ایچنده برآدم خرسوز اولسه
انلره بولدره لر بولمازلرسه اول خلقی حبس ایده لر ودرگاه
٣١٢ معلایه عرض ایده لر که مرتبه فرمان اولنوب عمل اولنه بر کویه
یا محله ایچنده آدم اولسه یا کاربان یا صلوب خارت ونتع اولسه
یا برکوی ایچنده اوغرلوق وحرامیلوق اولسه خرسوزی بولدره لر
٣١٣ اگر برکسه النده یاخود اونده اوغرلوق بولنوب صتون
الدم دیو صتانی بولدوره لر بولیوب متهم متولی سندن
ایسه اشکنجه ایده لر مکر که بولنوب کتوریب قاضی یه تسلیم
ایده ویاخود دیبا نده بولدوغین اثبات ایده اما اشکنجه
احتیاط ایده لر که قبل الثبوت تلف نفس اولمیه اگر
٣١٤ اشکنجه ده اولور سه دعواسی صورلمیه وکاربان سرایجیلر
امین ومعتمد کسه لر اولوب هرصباح کاربان سرای
خلقنه اجازت ویرمدین مسافرین دن استفسار ایدوب
کسه نک رزقی واثوابی نهب وسرقه اولدوغی معلوم ده
تحقق ایتدکدنصکره کاربان سرای قپوسن آچوب
صالیویره اگر کاربان سرایجی بومعنایه ایتدکدنصکره
دستور ویرمش اولوب صکره کاربان سرای خلقندن بعض
شیئم سرقه اولندی دیو نزاع ایدرسه سرقه اولماز واگر
کاربان سرایجی بومعنایه ویرمدن ایتمدین خلقه دستور
ویرمش ایسه اول کیجه که کاربان سرای خلقندن برینک برنسنه سی
سرقه اولدوغی محقق اوله قصور ایدوکیچون کاربان سرایجی
٣١٥ زجرا اله تضمین ایتدیریله واگر کاربان سرایدن برنسنه اوغورلنوب
کاربان سرای طشره دن دلنوب الندغلو اوله طشره دن متهم
ومظنه اولانلر طوتلوب خرسوز بولدوریلوب سرقه اولنان
شیئ شرعله تحصیل ایتدوره لر واگر ایچروده اولانلردن
بعضینک طشره ده اولان خرسوز ایله اتفاق واتحادی ظن

Nişancı Celâl-zâde Kanunnâmesi (III), Süleymaniye Kütp. Yazma Bağışlar Böl. No: 1202, Vrk. 1/b-45/a

اولنورسه اول دخي شرع وعرف ايله تفتيش اولنوب خرسوز
بولدورولە بولنمازسه كاربان سرآي محله ايچنده ايسه اهل
٣١٦ محله دن تفتيش اولنوب خرسوز بولدرورولە يان كسنلك يان
كسمك عادتي ايسه الن كسلر عادتي دكل ايسه سياستە قلنه
٣١٧ بچاق صاپچوب كزدورەلر شهرلرده ولوبلرده اودقونلر اخراج
ايدەلر شرعله ثابت اولورسه قصد ايله ايتمش اولورسه طلب
٣١٨ ايدەلر وخرسوز سپاهي طايفەسندن اولوب سياستە مستحق
اولورسه حبس ايدوب دركاه معلايه عرض ايدەلر
٣١٩ خرسوز طايفەسي اشكنجەدە اقرار ايتسە اقرارندن غيري علامت
دخي دلالت ايدرسه اول اقرار معتبر اولە خرسوزلغي ظاهر اولان
كسنه آخر كسه ايچون شريكمدر ديسە اگر اول كسنه متهم ولوندايسه
٣٢٠ اشكنجه ايدلر متهم دكل ايسە مجرد خرسوز قوليلە اشكنجه ايتميەلر قاضي
كه بر مجرم ايچون اهل عرفه حجت ويره اهل عرف اول كسنه اطماغه
مستحق ايسه آصه قطع عضوه مستحق ايسه ايده قاضي
بو بابده مانع اولوب سياستي تأخير ايتدرميوب وگناه
٣٢١ اولان يرده ايتدوره اوغرينك وحرامي نك وقاتلونك
بحسب المراتب سياستي سنجاق بكي نكدر وعفوا ولان
يرده سياست اقچه آلمق قانونه مخالفدر وسياست
اولنان كسنه دن جرم المق يوقدر اما عفو اولنجق جرم
٣٢٢ صاحب تيماركدر بابا ومسلم ويورك وطوغانجي
ووقف وملك خرسوز تا چوب ايچلرينه كيرسه
بولدوريلە بولمازلر ايسه غرامتيني چكەلر وخرسوز
بونلرك برندن اولورسه سياستي سايرلركبي ايدەلر

پس ايمدي شويلە معلوم اولدكه محلول منفصل ايكي قسم اوزرەدر
بر قسمي شول قري ومزارع قسميدركه دفتر مفصلده مقيد
اوله اجمالده اوليه بو مقولەلره محلول منفصلدر لرم كيم آلوب
برات ايدرسه تيماري اولورمي بعد منع يوقدر وبر قسمي
دخي اولدركه بر قريه يي ولايت كاتبي حين تحريرده توزبعده
بش بيك اقچه لق اوزره توجيه وقيد اجمال ايليه
بعده دفتر مفصلده اول قريه اجمالده يازيلاندن بشيوز ويا
خود بيك اقچه يا دخي زياده قيد ايليه بو مقوله زياده لر دخي
محلول منفصل اولور بعضي اكثر متقدمين ولكن بوقسمك جوازنده
اختلاف ايتمشلردر يعني اكثر متقدمين عدم جوازنه ذاهب اولوب
معمول بها اجمال دفترنده در مفصلده زياده يازلدوغنه اعتبار

بو قدر ديمشلر زيرا محررلك تذكرەسي همان دفتر اجمالك صورتي
در بر سپاهي به محرردن الديغي تذكرەسي موجبجه برات عاليشان
صدقه اولندقدنصكره مقرردركه مقبول سلطان زمان اولمش
اولوربس نه ايجاب ايدركه بر قريه دفتر اجمالده يازيلاندن
مفصلده زياده يه قيد اولنه مجرد محررلك خيانت وعدم ديانتلر زكر
بر تيمارك دفتر اجمالده عددين تعيين ايدوب ويردكلري تذكرەلري
موجبجه برات اولمشكن دفتر مفصلده زياده ايدوب بغير حق
بر مشترك دخي ضم ايدەلر حتي محلول منفصل اصلا جايز دكلدر
ديو حكم ايتمشلردر وخاالاخدمة قانون همايون اولان كتاب
ذوي الاحتساب دخي اكثري بو مسلكه سالك اولمشلردر في الحقيقه
محررلر بو معنايه قصد ايدرلرسه خلاف قانون اولدوغندن
ماعدا وبال عظيم كيروب بر مستقل تيماري بو وجهله احتلال
ويررلر اوليله اولسه وجه مشروح اوزره ظهور ايدن زياده لر
محلول مفصلدر ديو طالب اولنلر ويرلمك وبرات اولمق كرلدركه
قديمدن ممنوع در ولكن ممنوعيتي مطلق دكلدر زيرا بعض
عوارض حسبيله بر ايكي نوعي واركه منفصل محلول اطلاق اولنمق صحيح
اولور پس ايمدي بر نوعي بودركه كاتب الولايه ماسبقده ذكر
اولندوغي اوزره بر قريه يي بش بيك اقچه لك اوزره توجيه وقيد
اجمال ايليه دلكن مسودات دفتر مفصلده اول قريه نك محصوله
مفردآتي اجمالده يازيلاندن زياده كلسه محرره لازم ولازب
بلكه واجبدركه مفصل دفترينك تصحيح وبيانده علي قدر الامكان
بر قريه نك محصولات ومرسوماتي تخفيف ايدوب ارقامي دفتر
اجمال تطبيق ايليه كه توفيق دفتر اجمال ومفصل قانون مقرردر
تكثير زيادەسي بر حيثيتايله اولاكه تخفيفدن صكره دخي كلي اجمالده
مطابقت ممكن اوليه اول زمانده بحسب المفردات اول قريه نك
حاصلي مفصل دفترينه بالضروري علي وجه اجمالده يازيلاندن
زياده يازلمق لازم كلور زيرا بعض محصولات ومرسومات
واردركه قابل تخفيف دكلدر اول جمله دن بري رسوم رعيت
وزمين در رسم چفتلك وباشتنه وبناك ومجرد واسپنجه
گبي كه ولايت اناطوليده بونلره جبه وقره اكنلو دخي ديرلر
من بعد مفصلده يازلمشدر بونلرك تخفيفي جايز دكلدر شول
اجلدن كه بر قاج چفتلك ويا بر قاج باشتنه توفيق ارقام دفتر
اجمال ايچون تخفيف اولنوب دفتر مفصل جديده نقصان اوزره
يازيلورسه اول چفتلكلرك وباشتنه لرك تارلا وجايرلري دفتردن
خارج قلوب موقوف اولمق لازم كلدوكندن غيري دفتر عتيقده
قديمدن مسطور اولان بعض چفتلك وباشتنه لر عمدا

Nişancı Celâl-zâde Kanunnâmesi (III), Süleymaniye Kütp. Yazma Bağışlar Böl. No: 1202, Vrk. 1/b-45/a

دفتر جدیده یازلیوب طرح اولنمق قانونه زیاده مخالفدر و یا
خود بنالك و آنلرك اسپنجه اشاغه ویریلوب برقلچ ناقص
یازلورسه اول یازلیان رعایا دفتردن خارج قلمق لازم کلور
بر قریه نك بعض رعایاسی داخل دفتر و بعضی خارج قالمق خود
برقانونده بوقدر زیرا آخر بر ولایتده اول خارج ازدفتر اولنلر داخل
اولمدقلری انکار داخل خارج اولمغله هذا رسوم رعایا وارآضینك
دعوی و نزاعنده دفتر مفصل قطع ایدرمن بعد دفتر اجماله مراجعت
اولنمز اویله اولسه بومقوله ضرورات و محذورات حسبیله
بر قریه نك حاصل قابل تخفیف اولان معنالری اعتبار دنصکره
اجماله یازیلانلرن مفصلرده زیاده یازلسه اول زیاده نه مقدار
اولورسه مفصل محلول اولور نهایت قانون قدیم بودرکه ولایت
محرری بومقوله اضطراری مفصل زیاده لرین خارجده کسه لر الوب
احتلاله باعث اولمق ایچون بنه قریه صاحبلرینه محلول مفصل
دیو توجیه ایدروب بشقه ویره کر موجبنجه برات عالیشان صدقه
اولندقدنصکره برات همایون ویریلوب تیمار کرینه الحاق اولنه
امابومقوله مفصل زیاده لری دفتر مفصلدر دولت محلنه تسلیم
اولندقجه کسه یه ویریلوب برات اولیجی خلاف قانوندر من بعد جایز
دکلدر و برنوع دخی بودرکه کاتب الولایه حین توزیعده بر قریه یی اسکی

مثال ایچون برقلچ تیمار زیاده اولسون دیو برقریه یی محصولنه
کوره اسکی یازوسندن زیاده توجیهنه مأمورلر دولتا تخفیفه
دکللردر مکر بی حاصل اولمغله حقنده امر شریف وارد اوله
والا ولایت کاتبی برقریه یی اسکی یازوسندن فزونه آده … سی
خلاف قانون … زیله اولسه بوتقدیر اوزرینه بونوع دخی صحیح
محلول مفصل اولمق لازم کلور ایمدی مفصل محلولنك جایز اولنلری
بواوچ نوع در ماعداسی ممنوع و مرفوع در میر میران و جانب
دیوان عالیشاندن کمسه آلوب برات ایتمك خلاف قانوندر من بعد
جایز دکلدر و خارج ازدفتر دخی ایکی قسمدر برقسمی شول
قری و مزارعدر که دفاتر عتیقه ده مسطور و مقید
ایکن حین تحریرده کمسه یه ویرلمکله دفتر اجمال
و مفصلدن خارج قالمش اوله اول مقوله لره خارج
ازدفتر دیرلر برسپاهی بوطریق ایله آلوب برات ایلیجک
تیماری اولور من بعد منع بوقدر و برقسمی دخی بودرکه تحریردن صکره
بعض مزارعك حدودلرنده خارج کسه نك علاقه و نزاعی اولمین
بعض مواضع مستقله و بیابان و قرا و ورمان و کوهستانده
و جوانبنده یا خود جیمانه کاندن بعض رعایا کلوب
بر محلی زراعتکاه ایدینوب اورمان و اشجارینی

یازوسندن فزونه آده ایدروب مثلا اوچ بیك یا ایکی بیك
اقچه سنی کتم ایدوب ایکی بیك اقچه لق اوزره توجیه وقید اجمال
ایلسه بعده دفتر مفصل … بنه اسکی یازوسنه بقلسه ظاهر
در صورت مذکوره کبی اجماله اکسك مفصلده آرتق اولمش اولور
ولکن کلام شونده درکه اول فزونه آده اولان بیك اقچه کوارد ر
صحیح محلول مفصل اولوری یوخسه مدخول سلف اولان زوائد دخی
اولور ایمدی ولایت محررلری حین تحریر و توزیعده احوال رعایا
و برایایه دقت و اهتمام ایله تفتیش و تفحص و انواع تجسسدنصکره
بر قریه نك ارتفاعنی مقتضیات محصولاتنه کوره اخراج و افراز
ایچون ارتفاعنه مأمور اولدقلری کبی انحطاطنه دخی مأمورلر ایسه
اعتبار دفتر اجمالده در اول مقوله مفصلده زیاده یازدوغی معتبر
دکلدر والا مأمور دکللر ایسه اول بیك اقچه خصنك محلول مفصل
اولسنده نزاع قالماز زیرا قریه نك ارقام اصلیه سنده فزونه آده
اولمق نقصانی موجب برشی کرکدر حتی بومقوله مکتوبات دفتر
مفصلدن دخی طرح اولنوب اجماله موافق یازلسه محلول اولور
زیرا بر قریه نك بلا امر یازوسنده انقص ویرلیجی خلاف قانون
اولدوغندن غیری بیت المال اعظم خیانتدر خصوصا حاکم قوانین اولان
متقدمین دیمشلردر که محررلر تکثیر بیت المال و توفیر جهت شاهانه سکندر (?)

قیروب احیا ایدوب مستقل مزرعه ایلسه لر و یا خود تمکن ایدن
باشقه قریه اولسه لر بومقوله قرا و مزارعه دخی خارج
ازدفتر دیرلر ارباب استحقاقدن طالب و راغب اولنلره
بروجه تیمار توجیه اولنوب برات ایلسه لر جایزدر ولکن اکثر
متقدمین بوقسمك جوازنه سالك اولمشلردر زیرا ممالك
محروسه ده عموما واقع اولان بلاد و قلاع و قری و مزارعك
اهالیسی و اراضیسی کرات و مرات ایله تحریر اولنوب حدود و
توابع و لواحق و جبال و تلال بلکه دریای سپیدك یامك (?)
عرض و طولی و جزایر و منازل و مساکن و سفاین قدرت
و قوت دولت سلطانیه ایله بالکلیه داخل دفتر اولمشدر
اویله اولسه زراع واحد مقداری دفاتردن خارج ارض
خالیه قالمامشکن ایکی قریه بینلرنده بلا نزاع زراعت و حراثته
صالح نه مقوله موضع اولمق کرکدر که خارج ازدفتر اطلاقی
صحیح اوله پس ایمدی بوتقدیر اوزره من بعد خارج ازدفتر اولما
لازم کلور زیرا هر قریه و مزرعه نك جهت حدودلری ایکی ده
خالی دکلدر یا ممتاز و معین و یا خود مشاع غیر معین در علی
کلا التقدیرین مقرردر که ممالك محروسه ده واقع اولان قری
و قلاع و مزارع بر بریله متصلدر خصوصا مشاع و مشترك

Nişancı Celâl-zâde Kanunnâmesi (III), Süleymaniye Kütp. Yazma Bağışlar Böl. No: 1202, Vrk. 1/b-45/a

الحدود اولان قریه لرك مشاعیت اوزره اولملری ارضنه مضافلری
اولوب كمال اتصال اندندر خارج از دفتر اولسه حدود ایكی
قریه مابینده مواضع اجنبیه نك توسطندن لابدر اما
اولسه معلومه ومتصل الحدود اولان قریه لر بیننده
مواضع اجنبیه نك وقوع توسطی ممكن دكل ایكن مشاع
ومشترك الحدود اولان قریه نك حدود بینلرنده بطریق
الفصل بر مستقل موضع بولنوب خارج از دفتر اطلاق
اولنمسی نجه ممكندر في الحقیقه مذهب سلف اوزره لایق
اولان بودركه خارج از دفتر بروجهله ممكن اولمیه ولكن بونك
دخی عدم جوازی مطلق دكلدر شول اجلدنكه بعض وجوه
مقتضیسی واردركه خارج از دفتر اطلاق اولنمسی صحیح اولور
پس ایمدی بروجهی بودركه ایكی قریه بیننده بعض بیابان واورمان
وكوهستان واقع اولمشدركه اول قریه لر بربرندن بعید اولمغله
مزرعه ومرعالری وذكر اولنان اورمان وطاغلری قدر حاجتلرندن
زیاده اولمغله اول بیابان واورمان وكوهستان واسطه سیله بینلری
فصل اولوب حتی دهقان وحشاش وحطاب وراعیلرینك
بربرینه اتصال واتحادی منقطع اولمشدر زیرا بومقوله
مواضع حائل بولنرك اتصال واتحادلرینه مانع و
رافع در خصوصا كیم بودخی اوله اویله اولسه مابینلرنده مضبوط
حدوده حاجت اولماز شول اجلدنكه لزوم حدود ایكی
قریه نك خلقی بینلرده مزرعه ومرعالرین بیلوب بربرینه تجاوز
اتمكدر تجاوز ایسه اتصال واتحاده منوطدر بومقوله اورمان
وطاغستان وبیابان بی پایانده خود طوائف مزبوره نك عدم
اتصاللری مقرردر مگر كه ولایت محررلری دفتر مفصلاتنده
اول قریه لرك اتحاد واتصاللرینی مشعر قید اتمش اوله والا
بوتقدیر اوزره حدودلری نجه معلوم اولسون
اول وادیه صعبیه علامت ایدوب مابینلرنده حدود تعیین
اتسه لر قدر حاجتلرندن زیاده اولیجق اعتبار اولنماز زیرا بومقوله
بیابان واورمان وطاغستان مباحاتدندر همان ایكی
قریه یه مخصوص دكلدر بلكه اطراف وجوانبنده واقع اولان
اهالی قری ودخی نجه ارباب حاجات دخی انتفاع خصوصا
خصه شایعه لری واردر ایمدی بومقوله ایكی قریه بیننده
كه بربرندن بعید اولوب قدر حاجتلرندن زیاده اولان
بیابان واورمان وطاغستانك زراعت وحراثته صالح
بر موضعده بعض جمیانه رعایا واروب حزابار وقطع اشجار ایدوب
كوهسار واورمان وكوهستان ایدوب بالته لری ایله اچدقلری یرلری

احیا ومزرعه ایلسه لر اول مقوله قری ومزارع خارج از دفتر اطلاقی
صحیح اولور حتی ولایت كاتبی بومقوله لری خارج از دفتر
دیو ارباب استحقاقه توجیه وتوزیع ایلسه جائزدر
بعض ارباب تیمار دخی بومرین ایله برات ایلسه لر صحیح اولور ومنع یوقدر
وبر وجهی دخی بودركه دریالر وبعض كوللر ایچنده كناره قریب زراعت
وحراثته صالح جزایر واردركه سواحلنده واقع بعض قری اهالیسی اول
جزایرده باغ وباغچه غرس ایدوب وبعضیسی سفینه ایله گچوب
چفت چكوب زراعت وحراثت ایدرلر اول مقوله جزایر خصوصنده
اعتبار بویله دركه اول جزایردن برینی كمال اختصاص ایله انجق بر قریه
خلقنه مخصوص اولوب ویاخود حین تحریرده حاصللری اول قریه
محصولی ایله محسوب اولمش ایسه ظاهردركه اختصاص تامی حسبیله اول
جزیره بر سپاهینك الوب برات ایلسه جائز دكلدر زیرا ولایت تحریرنده
ذكر اولنان جزیره نك محصولی قریه مزبوره یه مخصوص ومحسوب
اولمسی همان حكم واحد منزله سنده در اما شویله كه بومقوله جزایردن
برینی قریه واحده یه مخصوص ویا حاصللری بربریله محسوب اولمیه ویاخود
ایكی قریه خلقی اول جزیره یه زراعتكار ایدیكه بروجه اشتراك
متصرف اولسه مقرردركه جزیره مزبوره اول قریه لردن منفرد اولوب مستقل
بر موضع اولمش اولور زیرا اشتراك مانع اختصاص در خصوصا كم مابینلرنده
اویله اولسه بومقوله منفصل ومنفرد اولان جزایردن برینی بر قاچ
قریه نك حدودلرندن عد اولنمق ممتنع در مادام كه حین تحریرده
جزیره مزبوره قریه واحده یه یا متعدده یه اختصاص تام ایله مخصوص
ویاخود حاصللری بربریله محسوب اولدوغی دفتر مفصلاتنده
مقید اولمیه لابد اول جزیره مستقل ومنفرد در حقیقت خارج
از دفتر اطلاقی وارد اولور سواحلنده استقلال و
اشتراك اوزره زراعت ایدن قری اهالیسی اول جزیره
ایچون الكالغز در وبزه مخصوصدر دیمكه قادر دكللردر
زیرا مجرد اختصاص منزله حكم واحد اولمغه كافی واول جزیره
استقلالنی منافی دكلدر بلكه كمال اختصاصدن ودفتر خاقانی
بر قید واشارتدن لابددر پس ایمدی وجه مشروح اوزره
استعمال اولنان جزیره لر خارج از دفتر اولمسنده كلام یوقدر
بر وجه تیمار ارباب استحقاقه توجیه وتوزیع اولنه جائزدر
حتی عبوری ممكن اولمیوب محتاج سفاین اولان
انهار عظیمه نك دخی احوال جزایری بویله در
ولكن قد تم هذا في خلال سنه
ست وتسعون والف
من هجرة من له العز
والشرف

§. 6- 974-975 TARİHLİ BÜTÇE KANUNNÂMESİ (3)

I- NÜSHALARI VE HUKUKÎ TAHLİLİ

Daha evel Kanunî Devrine ait bir bütçe kanunnâmesini neşretmiştik. Orada belirttiğimiz gibi, Osmanlı malî hukukunun temelini, İslâm hukukçuları tarafından ortaya konan şer'î bütçe prensipleri teşkil ediyordu. Elde mevcut Osmanlı bütçeleri ciddi olarak tahlil edilirse, durum kendiliğinden ortaya çıkar.

Evvelâ şunu ifade edelim ki, Osmanlı *Bütçe Kanunnâmesi* deyince, bugünkü bütçe kanunlarına kıyâslayarak, en küçük bir köy öğretmeni ve hatta bir köy bekçisinin dahi maaşını ihtivâ eden geniş bir belge hayalinize gelmesin. Zira bugün devletin ifa ettiği fonksiyonların çoğunu, Osmanlı Devletinde vakıflar ve tîmâr sisteminin tesiriyle mahallî teşkilâtlar ifa ediyor ve dolayısıyla finanse etmeyi de bu müesseseler yükleniyordu. Ayrıca merkezî otoritenin yani devletin tasarruf hakkı ve salâhiyyeti olan malî gelirler de belli ve şer'î hükümlerle çerçeveliydi.

Osmanlı Devletinde, şer'-i şerifin harcama konusunda devlete yetki verdiği gelirlerin toplanması için iki ayrı hazine vardı;

Birincisi; *İç hazine*ydi. Buna *Hazine-i Enderûn* ve *Hazine-i Hâssa* da denirdi. İç hazine sarayda muhâfaza edilen bir kaç alt hazineden müteşekkildi; Bodrum hazinesi, İfrâz hazinesi, Çilhâne hazinesi, Has Oda hazinesi, Hâs Ahur hazinesi ve Ceyb-i Hümâyûn (Harem-i hümâyûn) hazinesi. Bu hazinenin gelirleri, Padişaha hâs olarak tahsis edilen havâss-ı hümâyûn gelirleri, değşik memleketlerden gelen câize ve hediyeler ve kısaca dört beytülmal bahsinde gördüğümüz ve doğrudan devlet reisinin yetkisine tahsisi edilen gelirlerdi. Bunlar, hazine isimlerinden de anlaşılacağı gibi, sarayın hususi masraflarına harcanırdı[1]. Bu hazineye ait gelir ve giderler, çoğu kez bütçe kanunnâmelerinde yer almazdı.

İkincisi; *Dış hazine, Mîrî hazine, Divân-ı Hümâyûn hazinesi, Hazine-i Bîrûn* ve *Taşra hazinesi* diye adlandırılan asıl hazineydi. Bu hazinenin kayıtları rûznamçeciler tarafından tutulurdu, mesuliyeti sadrazam ve defterdârın üzerinde olurdu. Osmanlı devletinin asıl hazinesi bu olmakla beraber, Dede Efendi'nin Risâle'sinden hatırlanacağı üzere, İslâm devletinin gelirleri tam olarak bu hazinede de toplanmamaktaydı. Zira, dört beytümal'a ait bütün gelirler üzerinde devletin ve yetkilerinin tasarruf hakkı yoktu. Bir kısım gelirlerin sarf yerleri, zaten Kur'an ve sünnet tarafından açıklanmıştı. O halde, bu hazineye gelen gelirler, haraç ve cizye beytülmalına ait gelirler ile diğer beytülmalın gelir grupları arasından bazılarıdır diye özetlemek mümkündür. Zaten Osmanlı bütçe kanunnamelerinde görüleceği üzere, bu bütçelerin gelirleri arasında da en büyük yeri,

---

1 Tabakoğlu, **Osmanlı Maliyesi**, 35 vd.; Topkapı Sarayı Arşivi, E.3329, 8027; D.2184, 3112, 4108.

doğrudan merkezî hükümet tarafından tahsil olunan cizye gelirleri, zekât-ı sevâim denilen âdet-i ağnâm gelirleri, bazı harâcî arazilerin iltizâm, emânet, mâlikâne veya mukâta'a ile tahsil olunan gelirleri işgal etmektedir ki, bunlar, devletin tasarruf hakkı bulunan beytülmal'il-harâc veya diğer beytülmal dilimlerine ait gelirlerdir[1]. Gider alanları da, aynen Dede Efendi'nin tesbitlerine uygun olarak, merkezi ordu ile devlet görevlilerine yapılan ödemeler demek olan el-mevâcibât; sarayın ve merkezî ordunun mühimmat ihtiyaçlarına ayrılan et-teslîmât ve muhtelif âmme maslahatı için yapılan harcamalar demek olan ihrâcât bölümlerinden teşekkül etmektedir[2].

Bu bütçe de tıpkı bir önceki gibi, 365 günlük *Güneş Yılı bütçesi*dir. Çoğunlukla ilk dönem bütçeleri, birbirini izleyen iki yılın 11 Martları (1582'deki Gregorien düzeltmelerinden sonra 21 Mart) arasında kalan bir süre için yani Nevrûz'dan Nevrûz'a düzenlenmekteydi. Bu da öyledir. Sonradan Muharrem'den başlayan hicrî yıl bütçeleri hazırlanmıştır[3]. Bazı araştırmacılar tarafından, vakıf ve mülk sâhiplerinin gelirlerinin bu bütçede yer almamasının bir eksiklik olarak gösterilmesi, Dede Efendi'nin açıkladığı şer'î hükümlerden haberdâr olmamadan kaynaklanan bir hatadır[4].

Bütçenin *vâridât* kısmında, şer'î bütçenin esasları çerçevesinde, mukâta'a gelirleri, cizye gelirleri (harâc gelirleri tîmâr yoluyla tefvîz edildiğinden zikredilmemiştir), tezkire ve berât resimleri, beytülmale kalan mallar ve terekler, tîmarlardan *mâbeyn* ve *mevkûf* mahiyetinde olan gelirler ve müteferrik başka gelirler. Bu gelirleri, dört beytülmal gelirleri arasında ararsanız, Sultânın tasarrufa yetkili olduğu gelir fasılları arasında bulursunuz. Bu nokta çok önemlidir. Ve en önemlisi, de İslâm Bütçe hukukunun kabul ettiği gelir fasılları arasında, devletin bütçesine girenlerin, gelir fasılları itibariyle fazla yer işgal etmediğidir. Bu sebeple, Dede Efendi'nin Risâle'si tetkik edilmeden, Osmanlı bütçe kanunlarının anlaşılması çok zordur.

29 Şa'ban 974 tarihine rastlayan Nevrûz günü ile 11 Ramazan 975 Nevrûz'u arasındaki 11 mart 1567-10 Mart 1568 malî yılına ait olan bu Bütçenin elimizdeki tek nüshası, **Âtıf Efendi Kütüphânesi, No: 1734, Vrk. 262/b-278/a**'da bulunmaktadır. Barkan tarafından neşredilen bu Bütçe'yi biz de kitabımıza alacağız[5]. Ayrıca şunu ifade edelim ki, Barkan bazı yerleri atlamış veya dipnot olarak kaydetmiştir; biz ise tam metnini vereceğiz.

---

1 Tabakoğlu, **Osmanlı Maliyesi,** 120 vd.; Bu eser, konuyla alakalı cok ciddi bir araştırmadır. Ayrıntılı bilgi edinmek istiyenler mürâcaat edebilirler.

2 Tabakoğlu, **Osmanlı Maliyesi,** 182 vd.

3 Tabakoğlu, **Osmanlı Maliyesi,** 22

4 Barkan, 264 vd.

5 Barkan, **H. 974-975 (M. 1567-1568) Mâlî Yılına Âit Bir Osmanlı Bütçesi, İktisad Fakültesi Mecmuası,** c. XIX, NO: 1-4, sh. 277 vd.

II- BÜTÇENİN TAM METNİ

İCMÂL-İ MUHÂSEBE-İ VÂRİDÂT VE MASÂRİF-İ HIZÂNE-İ ÂMİRE '-AMMEREHALLAHU TE'ÂLÂ İLÂ YEVMİ'L-ÂHIRA- 'AN EVVEL-İ NEVRÛZ EL-VAKI' Fİ 29 ŞA'BAN 974 İLÂ EEVEL-İ NEVRUZ EL-VAKI' Fİ 11 RAMAZAN 975

1. *Asl-ı mal* fî sene-i kâmile ma'a bakıyye-i *muhâsebe*-i mâziye ve tefâvüt-i hasene 3.485 yük ve 44.150 akçe (348.544.150).

'An bakıyye-i muhâsebe-i sene-i mâziye 1.195 yük ve 9.235 akçe (119.509.235)

An'il-îrâd[1] 2.262 yük ve 3.058 akçe (226.203.058)

Tefâvüt-i hasene 28 yük ve 31.858 akçe (2.831.858)[2]

2. Minhâ masraf[3] 2.215 yük ve 32.423 akçe.

El-Bâkî mevcûd 1.270 yük ve 11.728 akçe.

SENE 974 NEVRÛZUNDA SENE 975 RAMAZANININ 11'İNDE VÂKI' OLAN NEVRÛZ EVVELİNE GELİNCE HİZÂNE-İ ÂMİRE'YE TESLİM OLUNUB VE SARF OLAN AKÇENİN BİR YILLIK MUHÂSEBESİDİR.

İCMÂL-İ MUHÂSEBE-İ VÂRİDÂT VE MASÂRİF-İ HIZÂNE-İ ÂMİRE '-AMMERAHALLAHU TE'ÂLÂ İLÂ YEVMİ'L-ÂHIRA-'ÂN VİLÂYET-İ RÛMELİ VE ANADOLU VE MISIR VE ŞAM VE HALEB VE EVKÂF-I HAREMEYN'İŞ-ŞERİFEYN MA'A VÂRİDÂT-I GAYR-I MUKARRERE 'AN EVVEL-İ NEVRÛZ EL-VÂKI' FÎ 29 ŞA'BAN SENE 974 İLÂ EVVEL-İ NEVRÛZ EL-VÂKI' FÎ 11 RAMAZAN SENE 975 Bİ MA'RİFET-İ HASAN ÇELEBİ VE ABDULGAFUR ÇELEBİ VE DERVİŞ ÇELEBİ VE AHMED ÇELEBİ DEFTERDÂRÂN-I HIZÂNE-İ ÂMİRE.

3. Asl-ı mal fî sene-i kâmile ma'a bakıyye-i muhâsebe-i mâziye ve tefâvüt-i hasene 3.485 yük ve 44.150 akçe (**348.544.150**)

4. 'An bakiyye-i muhâsebe-i sene-i mâziye 1.195 yük ve 9.235 akçe (119.509.235).

---

1 **"Bir yıllık mahsûldür."**.

2 Buraya ayrıca şöyle bir hâşiye düşülmüştür: **"226.203.058-221.532.423=4.670.635 Mahsûl masrafdan 46 yük ve 70.635 akçe ziyâdedir."**

3 **"Bir yıllık masrafdır"**.

74 yılı *Nevrûz*unda Hazînede mevcûd olan akçe budur ki, *bakıyye-i muhâsebe* deyü yazılur.

5. 'An'il-îrâd, cümle bir yılda Hizâne-i Âmire'ye teslim olunan akçedir, 2.262 yük ve 3.058 akçe;

Fî sene-i sâbıka 1.820 yük ve 22.400 akçe

Ez-Ziyâde 'an sene-i sâbıka 441 yük ve 80.658 akçe

(182.022.400 + 44.180.628 = 226.203.058)

6. Tafsili bu iki kalemdir;

'An vâridât-ı mukarrere[1] 1.946 yük ve 81.730 akçe.

Sene-i sâbıkadan 302 yük akçe ziyâdedir

'An vâridât-ı gayr-ı mukarrere[2] 315 yük ve 21.325 akçe.

Sene-i sâbıkadan 138 yük akçe ziyâdedir.

7. 'An tefâvüt-i hasene[3], 28 yük ve 31.858 akçe

Fî sene-i sâbıka 37 yük ve 13.000 akçe

Kesr 'an sene-i sâbıka 8 yük ve 80.000 akçe

(3.713.000 -881.000 , 2.831.58)

VİLÂYET-İ RÛMELİ'NİN ŞIKK-I EVVELİNDE BAŞ DEFTERDÂR HASAN ÇELEBİ KULLARINA TÂBİ' OLAN KALEMLERÜN MAHSÛLÜDİR (194.681.730)

8. Tâbi'-i Şıkk-ı Evvel, cümle 791 yük ve 43.634 akçe;

Fî sene-i sâbıka 679 yük ve 51.000 akçe

Ziyâde 'an sene-i sabıka 112 yük ve 39.000 akçe

(67.951.000 + 11.239.000 + 79.143.634)

9. Zikr olan akçenin tafsîli bunlardır:

---

1 "**Vâridât-ı Mukarrere,** her yıl Hizâne-i Âmire'ye dâhil olması lâzım olan akçelerdir."

2 "**Vâridât-ı Gayr-ı Mukarrere** oldur ki, her yıl vâki' olmayub avârız akçesi ve cülûs-ı hümâyûn sebebi ile kâdîler peşkeşi ve nüzûl ve zahîre akçesi ve Hazinede satılan esbâb bahâsı ve Diyârbekir ve Yemen mahsûli ve gayrı bunların gibi akçeler ki, gâh vâki' olur, gâh olmaz."

3 "**Tefâvüt-i hasene** bundan hâsıl olur ki, Hazineye altun elli dokuzara alınub bunda sarf olunduğı zamanda altmışar akçeye verilüb Budin Hisâr Erleri mevâcibine gönderildikde altmış beşer akçeye verilüb bu muhâsebede Budin'e sene-i sâbıkada 127 yük akçelik altun eksük gönderilmeğin tefâvüt-i hasene noksân üzeredir."

'An mukâta'a 293 yük ve 51.477 akçe (29.351.477).

Sene-i sâbıkadan 43 yük ve 99.000 akçe (4.399.000) akçe ziyâdedir

'An cizye ve ispençe 334 yük ve 83.296 akçe (33.483.796)

Sene-i sâbıkadan 51 yük akçe (5.100.000) akçe ziyâdedir

'An rüsûm-i tezkire-i tîmârhâ 20 yük ve 74.465 akçe.

Sene-i sâbıkadan 14 yük ve 96.000 akçe (1.496.000) akçe ziyâdedir

'An âdet-i ağnâm 43 yük ve 99.763 akçe (4.399.763).

Sene-i sâbıkadan 83.000 akçe kesr üzeredir

'An rüsûm-ı berevât ve ahkâm 81 yük ve 11.123 akçe (8.111.123)

Sene-i sâbıkadan 22 yük akçe (2.200.000) akçe ziyâdedir

'An emvâl-i müteferrika[1] 17 yük ve 23.510 akçe (1.723.510)

Sene-i sâbıkadan 20 yük akçe (2.000.000) akçe kesr üzeredir.

VİLÂYET-İ RÛMELİ'NİN ŞIKK-I SÂNÎSİNDE DERVİŞ ÇELEBİ KULLARINA TÂBİ' OLAN KALEMLERİN MAHSÛLIDIR

10. Tâbi'-i şıkk-ı sânî-i Vilâyet-i Rûmeli, cümle 270 yük ve 47.782 akçe;

Fî sene-i sâbıka 206 yük ve 56.017 akçe

Ez-Ziyâde 'ân sene-i sâbıka 63 yük ve 91.765 akçe.

(20.656.016 + 6.391.765 = 27.047.78)

11.

'An mukâta'a 235 yük ve 98.699 akçe (23.598.699)

Sene-i sâbıkadan 57 yük ve 95.000 akçe (5.795.000) akçe ziyâdedir

'An mevkûfât 129.121 akçe

Sene-i sâbıkadan 42.000 akçe ziyâdedir

'An âdet-i ağnâm 29 yük ve 72.485 akçe (2.972.485)

Sene-i sâbıkadan 321.000 akçe ziyâdedir

'An pîşkeş-i riyâset ve medrepolidân 367.477akçe

Sene-i sabıkadan 232.695 akçe ziyâdedir.

VİLÂYET-İ ANADOLU'NUN ŞIKK-I EVVELİNDE ABDULGAFÛR ÇELEBİ'YE TÂBİ' OLAN AKLÂMIN MAHSÛLIDIR

---

1 "**Emvâl-i Müteferrika,** mevkûfât ve mâbeyn ve bağçeler mahsulü ve pençik mahsûlü ve doğancılar mürde-bahâsı ve şehr-emîni ve matbah emîni ve Galata emîni ve Arpa emîni ve Donanma muhâsebeleri ve çuka ve bez muhâsebeleri ve gayrı vâki' olan muhâsebelerin bakıyyelerinden Hazineye teslim olan akçelerdir; her zamanda bir ayar olmaz; düşdüğine göredir."\

12. Tabi'-i şıkk-ı evvel der Vilâyet-i Anadolu 246 yük ve 90.195 akçe (24.690.195);

'An hashâ-i kadîme 109 yük ve 94.788 akçe

Fî sene-i sâbıka 103 yük ve 22.296 akçe

Ez-Ziyâde an sene-i sâbıka 46 yük ve 72.473 akçe.

26 yük akçesi yayalarun çiftliği bahâsıdur.

(10.322.315 + 672.473 = 10.994.788)

'An mukâta'a 109 yük ve 9.584 akçe

Sene-i sâbıkadan 14 yük akçe ziyâdedir. (10.909.584)

'An cizye 577.296 akçe

Sene-i sâbıkadan 91.159 akçe ziyadedir

'An emvâl-i müteferrika[1] 30 yük ve 99.871 akçe (3.099.871)

'An rüsûm-ı tezkire-i tîmârhâ 408.037 akçe

Sene-i sâbıkada teslim olunmamışdır

'An hashâ-i Hazret-i Padişâh -Hullidet Hilâfetühû- der Vilâyet-i Anadolu 96 yük ve 95.407 akçe (9.695.407)[2].

VİLÂYET-İ ANADOLU'NUN ŞIKK-I SÂNÎSİNDE AHMED ÇELEBİ KULLARINA TÂBİ' OLAN AKLÂMIN MAHSÛLIDIR

13. Tâbi'-i şıkk-ı sânî-i vilâyet-i Anadolu 115 yük ve 9.129 akçe;

Fî Sene-i sâbıka 91 yük ve 91.097 akçe

Ez-Ziyâde an sene-i sâbıka 23 yük ve 18.032 akçe

(9.191.097 + 2.318.032 = 11.509.129)

---

1 "**Emvâl-ı Müteferrika,** mevkûfât ve bedel-i piyâde ve piyadelerin çiftlikleri bahâsı ve pîşkeş-i riyâset mahsûlüdür."

2 "Sene-i sâbıkada sekiz aylık mahsûlı Mahrûse-i İstanbul'a gelmezden mukaddem Kütahya'da kabz olunub sa'âdetle geldüklerinden sonra sene 974 Cümâziyelevvelinin gurresinden gâye-i Şa'bana değin dört ayda 37 yük akçe teslim olunub hâliyâ bir yılda 96 yük ve 95.000 akçe teslim olunmağın sene-i sâbıka ile tatbik olunmadı.".

'An mukâta'a 91 yük ve 86.672 akçe.

Sene-i sâbıkadan 26 yük ve 90.678 akçe ziyâdedir (9.186.672)

'An rüsûm-ı tezkire-i tîmârhâ 92.404.

Sene-i sâbıkadan 58.204 akçe ziyâdedir

'An cizye-i gebrân 17 yük ve 76.794 akçe.

Sene-i sâbıkadan 5 yük ve 5.381 akçe kesr üzeredir (1.776.794)

'An mevkûfât ve pîkeş-i riyâset ve bedel-i piyâde ve gayrihi 453.275 akçe.

Sene-i sâbıkadan 74.531 akçe ziyadedir.

MEKKE-İ MÜKERREME VE MEDİNE-İ MÜNEVVERE EVKÂFININ MAHSÜLIDIR, DEFTERDÂR AHMED ÇELEBİ KALEMİNE TÂBİ'DİR

14. 'An evkâf-ı Haremeyn'iş-Şerifeyn der Vilâyet-i Rûmeli ve Anadolu 11 yük ve 50.063 akçe (1.150.063);

Fî sene-i sâbıka 699.699 akçe

Ez-Ziyâde an sene-i sâbıka 450.370 akçe

15. 'An Vilâyet-i Mısır ve Şam ve Haleb ma'a cizye-i Cezîre-i Kıbrus 867.276 altun kıymet 511 yük ve 41.284 akçe (51.141.284).

Fî sene-i sâbıka 879.107 altun

El-Kesr Fî sene-i sâbıka 11.831 altun

An Vilâyet-i Mısır 560.000 altun Kıymet 330 yük ve 40 akçe

Fî sene-i sâbıka 570.000 altun

El-Kesr 10.000 altun (33.000.040 akçe)

An Vilâyet-i Şam ve Haleb 299.276 altun 176 yük ve 29.284 akçe

Fî sene-i sâbıka 301.107 altun

El-Kesr 1831 altun

'An cizye-i Cezîre-i Kıbrıs 8000 altun Kıymet 472.000 akçe[1].

16. 'An vâridât-ı gayr-ı mukarrere[2] 315 yük ve 21.321 akçe (31.521.321);

1 "Her sene bu mikdarda teslim olunur".

2 "Yukaruda icmâl üzerine yazılan vâridât-ı gayr-ı mukarrerenin mahalli bu olmağın öbür mahalde tafsîl üzere yazılmamışdır.".

Fî sene-i sâbıka 176 yük ve 28.394 akçe (17.628.394)

Ez-ziyâde ʻan sene-i sâbıka 138 yük ve 92.927 akçe

ʻAn mahsûl-ı vilâyet-i Diyarbekir 30.000 altun

Kıymet 17 yük ve 69.300 akçe (1.769.300)

ʻAn mahsûl-ı Vilâyet-i Beç 44.932 aded guruş

Kıymet 17 yük ve 97.280 akçe (1.797.280)

ʻAn pîşkeş-i ümerâ ve kudât 35 yük ve 89.563 akçe

ʻAn pişkeş-i ümerâ 19 yük ve 54.083 akçe

ʻAn pişkeş-i kudât 16 yük ve 35.500 akçe

ʻAn bahâ-i nüzûl ve zahîre 14 yük ve 39.322 akçe (1.439.322)

ʻAn bahâ-i akmişe ʻan Hızâne-i Âmire furûhte 906.140 akçe

ʻAn rüsûm-ı filoriciyân-ı Vilâyet-i Sirem ki ber-mûceb-i âdet-i kadîme be-cihet-i sefer-i hümâyûn cemʻ şüde 856.755 akçe

ʻAn mahsûl-ı Vilâyet-i Yemen 29.216 altun

Kıymet 17 yük ve 23.744 akçe (1.723.744)

ʻAn mâl-i medfûn ki der Vilâyet-i Mısır der hâne-i İbrahim Beğ nâzır-i emvâl-i sâbık-ı Vilâyet-i Mısır yafte 90.000 altun

Kıymet 53 yük ve 10.000 akçe (5.310.000)

ʻAn akçe-i ʻavârız-ı Vilâyet-i Rûmeli ve Anadolu ve Diyarbekir 83 yük ve 96.068 akçe (8.396.068)

ʻAn akçe-i Rıdvan Paşa mîrimîrân-ı Vilâyet-i Yemen ki telef-kerde bud 14 yük ve 34.289 akçe (1.434.289)

ʻAn bahâ-i emlâk-i kenîseha ki muharrir-i Vilâyet furûhte 400.000 akçe

ʻAn emvâl-i sâire 38 yük ve 98.840 akçe (3.898.840)

17. Mahsûl: 2262 yük ve 3.058 akçe

Mahsûl ʻan'il-masraf: 46 yük ve 70.635 akçe[1].

1 "Her senede vâkiʻ olmayan avârız akçesi ve Diyârbekir ve Yemen ve Beç mahsûlı ve mal-i medfûn ve kâdîler ve beğler pişkeşi ki, cülûs-ı hümâyûn sebebi ile alınmışdır, ve nüzûl ve zahîre akçesi ve bunların gibi akçeler ki, her yıl vâkiʻ olmaduğı ecilden vâridât-ı gayr-ı mukarrere denilür. Bunlardan gayrı bir yıllık mahsûl 268 yük akçedir. Bu takdirce mahsûl-i masrafdan 268 yük akçe eksük olur."

(EL- MESÂRİF)

18. El-Masrârif; 2215 yük ve 32.423 akçe (221.532.423);

Fî sene-i sâbıka 2079 yük ve 32.516 akçe (207.932.516)	ez-Ziyâde 'an sene-i sâbıka 135 yük ve 69.907 akçe (13.569.907)[1]

19. El-Mevâcibât; 1273 yük ve 16.983 akçe (127.316.983)[2];

Fî sene-i sâbıka 1005 yük ve 97.149 akçe (100.597.149)	ez-Ziyâde 'an sene-i sâbıka 267 yük ve 19.834 akçe (26.719.834)

20.

Fil-asl 42.262 neferen	Fî yevm 358.772 akçe	Fî selâse eşhür 319 yük ve 68.867 akçe	Fî sene ma'a âdât-ı mukarrere ve nânhoragân 1278 yük ve 75.470 akçe

21. Merhûm ve mağfûrunleh Sultân Süleyman Hân Gâzî -Tâbe serâh- zamanında olan kulların cümlesidir:

Asl-ı mevâcib-i kadîm 39.608 neferen	Fî yevm 267.509 akçe	Fî selâse eşhür 236 yük ve 95.792 akçe	Fî sene 947 yük ve 83.168 akçe

22. Padişâh-ı âlem-penâh -Hullidet hilâfetühû- Hazretleri ile *Kütahya*'dan gelen kulların neferi ve mevâcibidir:

Neferen 4.956 neferen	Fî yevm 26.133,5 akçe		Fî sene 92 yük ve 58.780 akçe

1 "Bu yılda vâki' olan bir yıllık mahsûlden Hazineye teslim olan akçe 2262 yük akçe olub zikr olan mahsûlden 2215 akçesi sarf olunub mahsûl-i masrafdan 46 yük ve 70.635 akçe ziyâdedir. Bu tafsîl şerh ile masraf üzerinde yazılmışdır."

2 "An gurre-i Receb 974 ilâ gâye-i Cemâziyelâhır 975"; "Bu tarihden sonra vâki' olacak mevâcib gelecek muhâsebeye dâhil olur.".

23. *Cülûs-ı hümâyûn*da cümle kula verilen *terakkî*nin bir yıllığıdır; 294 yük ve 47.032 akçe

'An mevâcib-i yeniçeriyân gılmân-ı acemiyân 133 yük ve 85.980 akçe

'An mevâcib-i gılmân-ı sâire 160 yük ve 61.052 akçe.

24.

El-Mevcûd fî sene 974 2560 neferen

Fî sene 1334 yük ve 88.980[1]

25. Cemâ'at-i Müşâherehorân:

1.092 Neferen	Fî yevm 24.375 akçe	Fî sene 83 yük ve 28.805 (8.328.805)
Müşâherehorân 604 neferen		
Gılmân-ı Enderûnî 488 neferen		

Mevâcib-i müşâherehorân 66 yük ve 38.965 akçe

Mevâcib-i gılmân-ı Enderûnî 16 yük ve 89.840 akçe

26.. Cemâ'at-ı yeniçeriyân-ı Dergâh-ı Âlî;

12.798 Neferen	Fî yevm 96.741	Fî sene 342 yük ve 64.772 akçe (34.264.772)

27. Cemâ'at-i ebnâ-i sipâhiyân;

3.124 Neferen[2]	Fî yevm 71.260 akçe	Fî sene 252 yük ve 26.040 akçe

28. Cemâ'at-ı silâhdarân;

Neferen 2.785	Fî yevm 54.260	Fî sene 192 yük ve 8.040 akçe

29. Cemâ'at-ı 'ulûfeciyân-ı yemîn;

---

1 "Geçen seneden berü 2305 nefe eksilüb bir yıllık mevâciblerinde 56 yük ve 13.510 akçe eksilmişdir. Şimdiki muhâsebeden sonra vâki' olan mevâcibin noksânı gelecek muhâsebede zâhir olur. Gurre-i Receb'den sene 975 Zilhiccesinin âhirine değin altı ayda 14 yük akçe eksilmişdir.".

2 "Sonra 207 nefer dahi ilhâk olunub hâliyâ 3.331 nefer olmuşdur.".

Neferen 1.337	Fî yevm 17.150 akçe	Fî sene 60 yük ve 71.100. akçe

30. Cemâ'at-ı 'ulûfeciyan-ı yesâr;

Neferen 1.209	Fî yevm 13.906 akçe	Fî sene 49 yük 22.724 akçe

31. Cemâ'at-ı gurebâ-i yemîn;

Neferen 1.050	Fî yevm 13.265 akçe	Fî sene 46 yük ve 95.808 akçe

32. Cemâ'at-ı gurebâ-i yesâr;

Neferen 1.539	Fî yevm 13.983 akçe	Fî sene 49 yük 49.980 akçe

33. Cemâ'at-ı hademe-i Istabl-ı Âmire;

Neferen 4.341	Fî yevm 21.066,5 akçe	Fî sene 74 yük ve 57.540 akçe

34. Cemâ'at-ı bevvâbîn ve teberdârân;

Neferen 467	Fî yevm 3.288 akçe	Fî sene 11 yük 61.264 akçe

35. Cemâ'at-ı hademe-i matbah-ı Âmire;

Neferen 629	Fî yevm 3.789 akçe	Fî sene 13 yük ve 41.304 akçe

36. Cemâ'at-ı cebeciyân;

Neferen 789	Fî yevm 3.849 akçe	Fî sene 13 yük ve 62.544 akçe

37. Cemâ'at-ı topçıyân;

Neferen 1.204	Fî yevm 6.145 akçe	Fî sene 21 yük ve 75.328 akçe

38. Cemâ'at-ı arabâcıyân-ı top;

Neferen 678	Fî yevm 2.754 akçe	Fî sene 974.916 akçe.

39. Cemâ'at-ı ehl-i hıref;

Neferen 647	Fî yevm 5.585 akçe	Fî sene 19 yük ve 77.088 akçe

40. Cemâ'at-ı sakkayân;

Neferen 25	Fî yevm 149 akçe	Fî sene 52.744 akçe.

41. Cemâ'at-ı hayyatîn-i hâssa ve hil'ât;

Neferen 369	Fî yevm 2.355 akçe	Fî sene 833.668 akçe.

42. Cemâ'at-ı mehterân[1];

Neferen 620	Fî yevm 4.158 akçe	Fî sene 14 yük ve 71.928 akçe
Mevâcib-i Mehterân-ı Hayme Fî sene 934.516 akçe	Mevâcib-i Mehterân-ı Alem Fî sene 537.412 akçe	

43. Cemâ'at-ı bâzdârân[2];

Neferen 418	Fî yevm 2.271 akçe	Fî sene 803.932 akçe

44. Cemâ'at-ı gılmân-ı 'acemiyân-ı İstanbul ve gayrihî;

Neferen 7.745	Fî yevm 18.337 akçe	Fî sene 66 yük ve 18.600 akçe

ET-TESLÎMÂT

45. Et-Teslimât; 720 yük ve 35.889 akçe;

1 "Alem ve cadır mehterleri bir yerde yazılmışdır.".

2 "Çakırcılar ve şahinciler cümlesi bir yerde yazılmışdır.".

Fî sene-i sâbıka 717 yük ve 69.851 akçe	ez-Ziyâde 'an sene-i sâbıka 266.038 akçe

46. Sa'âdetlü Padişâh-ı Âlem-penâh hazretlerine teslim olan akçe; Be-Hazret-i Padişâh-ı Âlem-penâh -hullidet hilâfetuhû- 314 yük ve 66.314 akçe;

Fî sene-i sâbıka 243 yük 16.153 akçe	ez-Ziyâde 'an sene-i sâbıka 71 yük ve 50.161 akçe	'An hasene-i Mısır 500.000 sikke 300 yük akçe
'An nakdiyye 850.000 akçe	'An mahsûl-i bağçehây-ı hâssa der İstanbul ve Edirne 616.314 akçe	

47. Teslimât-ı sâire 405 yük ve 69.575 akçe;

Fî sene-i sâbıka 474 yük ve 53.698 akçe	el-Kesr 'an sene-i sâbıka 68 yük ve 84.123 akçe
Teslîm be Ali Beğ Emîn-i Harc-ı Hâssa-i İstanbul be cihet-i ihrâcât-ı hâssa 140 yük ve 34.347 akçe[1]	Teslîm be Halil emîn-i harc-ı hâssa-i Edirne be cihet-i harc-ı hâssa ve gayrihî 40 yük ve 51.963 akçe
Teslîm be Bâlî Emîn-i matbah ve diğer Bâlî Kâtib be cihet-i ihrâcât-ı Matbah-ı Âmire 54 yük ve 68.776 akçe[2]	Teslîm be Bâli Çelebi emîn-i Cev berây-ı Istabl-ı Âmire 67 yük ve 32.581 akçe[3]
Teslîm be Mustafa Çelebi emîn ve Kâsım kâtib ve gayrihî be cihet-i ihrâcât-ı Galata 47 yük ve 50.529 akçe[4]	Teslîm be Süleyman ve Mustafa 'an çavuşân-ı Dergâh-ı Âlî be cihet-i ihrâcât-ı harcırâh-ı elçi-i sürh-ser 15 yük ve 38.000 akçe

Teslîmât-ı sâire 39 yük 93.379 akçe

Be cihet-i ihrâcât-ı çuka-i Yeniçeriyân-ı Dergâh-ı Âlî ve pîrâhen ve zîr-câme-i mezbûrân 890.000 akçe	Be cihet-i ihrâcât-ı fedola ve tophâne ve kârhâne-i akmişe-bâfân ve gayrihî 31 yük ve 3.379 akçe

1 "Sene-i sâbıkadan 649.654 akçe kesr üzeredir."

2 "Sene-i sâbıkadan 638.376 akçe ziyâdedir."

3 "Sene-i sâbıkadan 697.954 akçe ziyâdedir."

4 "Sene-i sâbıkadan 117.269 akçe kesr üzeredir."

48. Âdât 26 yük ve 11.335 akçe;

Fî sene-i sâbıka 31 yük ve 55.562 akçe

el-Kesr 'an sene-i sâbıka 544.227 akçe

Âdet-i nafaka-i yeniçeriyân ki be-kılâ'-ı Vilâyet-i Budin firistâde-end Neferen 12.778 Her nefere doksaner akçeden 11 yük ve 5.020 akçe

Âdet-i keman-bahâ-i yeniçeriyân ve gılmân-ı 'acemiyân ve teberdârân Neferen 18.547 Her nefere otuzardan 556.410 akçe

Âdet-i sâire 949.905 akçe

49. İn'amât; 342.580 akçe; Sene-i sâbıkadan 5.080 akçe ziyâdedir.

50. Teşrifât; 367.000 akçe; Sene-i sâbıkadan 307.530 akçe ziyâdedir.

51. Tasaddukât; Sene-i sâbıkadan 397.000 kesîr üzeredir; 355.100 akçe.

52. Sâlyânehâ; Sene-i sâbıkadan 33.389 akçe kesr üzeredir; 551.157 akçe[1].

Sâlyâne-i kâdıaskerân-ı Vilâyet-i Rûmeli ve Anadolu; Fî sene 408.996 aydan aya alurlar

Be cihet-i kâdîasker-i Rumeli 205.980 Fî şehr 17.165

Be cihet-i kâdîasker-i Anadolu 203.016 Fî şehr 16.918 akçe

Sâlyâne-i kâtibân-ı Hızâne-i Âmire ve Divân-ı Âlî ve dividdâr ve vezzân ve gayruhû 142.162.

53. Mevâcibât-ı kılâ' der Vilâyet-i Budin ve Temeşvâr ve gayruhû 155 yük ve 73.463 akçe;

Fî sene-i sâbık 278 yük 22.024 akçe

el-Kesr 'an sene-i sâbıka 122 yük ve 48.589akçe

Be-cihet-i mevâcib-i merdân-ı kılâ'-i Vilâyet-i Budin ve Sigetvar ma'a mevâcib-i yeniçeriyân-ı Vilâyet-i mezbûre 122 yük ve 66.665 akçe

Mevâcib-i merdân 107 yük ve 66.665 akçe

Mevâcib-i Yeniçeriyân 15 yük

1 "Kâdîasker mevâcibi dahi biledir; anı dahi salyâne deyü kayd ederler."

Be-cihet-i merdân-ı Vilâyet-i Tameşvar 40.000 altun 24 yük akçe

Fî sene-i Sâbıka 600.000 akçe Ez-Ziyâde an sene-i sabıka 18 yük

Be-cihet-i mevâcib-i rü'esâ ve 'azebân ve gayruhu der Galata ve Gelibolu 8 yük ve 88.562 akçe

54. El-Mübâya'ât[1]; 779.749 akçe

Fî sene-i sâbıka 17 yük ve 598 akçe el-Kesr 'an sene-i sâbıka 920.849

55. Be-cihet-i ihrâcât-ı müteferrika 10 yük ve 33.060 akçe;

Fî sene-i sâbıka 975.926 akçe ez-Ziyâde 'an sene-i sâbıka 57.134

56. Be-cihet-i edâ-i düyûn 566.137 akçe;

Fî sene-i sâbıka 206.890 akçe ez-Ziyâde 'an sene-i sâbıka 359.247

EL-BÂKÎ[2]

57. Mevcûd-ı hazine 1270 yük ve 11.728 akçe[3];

---

1 "Hazine içün satun alınan esbâb bahâsıdır."

2 "Geçen senede ki, 974 Nevrûzunda 1.195 yük akçe Hizâne-i Âmire'de mevcûd kalub hâliyâ işbu sene 975 Nevrûzunda geçen seneden 75 yük akçe ziyâde kalmışdır."

3 "Zikr olan akçeden gurre-i Receb'de sene 975 Zilhiccesinin âhırına değin altı aylık mevâcib verilüb 600 yükden ziyâdesi sarf olunmuşdur.".

"Bundan evvel 973 yılında vâki' olan Nevrûzda Hizâne-i Âmire'de 1417 yük ve 36.000 akçe mevcûd kalub cüls-ı ûhümâyûnda cümle kula terakkî olmağla vâki' olan yeni mahsûl sarf olunduğundan gayrı kadîmden mevcûd olan akçeden dahi 147 yük ve 24.000 akçe sarf olunmuşdur."

"Zikr olan 975 yılında cümle kul 38.700 nefer olub bir yıllık mevâcibleri 927 yük ve 63.000 akçe idi. Hâliyâ 3562 nefer ziyâde olmağın bir yıllık mevâcibleri 1278 yük ve 75.000 akçe olub evvelkiden 351 yük ve 12.000 akçe ziyâdedir."

"Yukarıda mevâcibât yanında yazılan cümle nefer ve akçe ve Kütahya'dan gelüb ilhâk olanlar ve cülûs-i hümâyûn terakkîsi 974 senede olan neferdir."

Der Heft Kulle 397 yük[1]

Der Hizâne-i Âmire 873 yük ve 11.728 akçe[2]

(MÜLHAK BÜTÇELER)

İCMAL-İ MUHÂSEBE-İ VÂRİDÂT-I VE MASÂRİF-İ HIZÂNE-İ ÂMİRE 'AN MAHSÛL-İ BEYTÜ'L-MAL-İ HÂSSA VE ÂMME DER VİLÂYET-İ RÛMELİ VE ANADOLU VE MISIR VE ŞAM VE HALEB 'ANİ'T-TARİHİ'L-MEZBÛRE

58. Asl-ı mal; Fî sene-i kâmile ma'a bakıyye-i muhasebe-i mâziye 136 yük ve 18.693 akçe.

An bakıyye-i sene-i maziye 9.860.732

'Ani'l-îrâd 37 yük ve 57.967 akçe

Fî sene-i sâbıka 29 yük ve 81.554 akçe

Ez-Ziyâde an sene-i sâbıka 776.413 akçe

'An Vilâyet-i Rumeli ve Anadolu 34 yük ve 78.838 akçe

'An Vilâyet-i Mısır 784 sikke-i hasene Fî elli dokuzara 46.256 akçe

'An Vilâyet-i Şam ve Haleb 3.947 sikke-i hasene 232.830 akçe

59. El-masârif 19 yük ve 41.739 akçe;

Fî sene-i sâbıka 22 yük ve 43.276 akçe

el-kesr 'an sene-i sâbıka 301.537 akçe

60. El-Bâkî 116 yük ve 76.954 akçe;

Der heft-kulle 28 yük ve 40.000 akçe

Der Hızâne-i Âmire 88 yük 36.954 akçe

"Evvel zamanda üç ayda mevâcib 231 yük ve 90.000 akçe verilür idi. Hâliyâ üç ayda 319 yük ve 68.000 akçe verilür. Evvelkiden her üç ayda 87 yük ve 78.000 akçe ziyâde mevâcib verilür."

1 "Yedi Kule'de olan akçe ve altunun bahâsıdır."

2 "Hazinede olan akçe ve altunun bahâsıdır."

İCMÂL-İ MUHÂSEBE-İ VÂRİDÂT VE MASÂRİF-İ ZEVÂİD-İ EVKÂF-I SELÂTÎN MA'A ZEVÂİD-İ EVKÂF-I MERHÛM VE MAĞFÛRUN LEH SULTAN SÜLEYMAN HÂN 'ANİ'T-TARİHİ'L-MEZBÛR

61. Asl-ı mal; Fî sene-i kâmile ma'a bakıyye-i muhâsebe-i maziye 199 yük ve 98.421 akçe;

'An bakıyye-i muhaâebe-i mâziye 176 yük ve 23.199 akçe

Ani'l-îrâd 23 yük ve 75.222 akçe

62. El-masârif 23 yük ve 68.039 akçe;

Fî sene-i sâbıka 10 yük ve 31.260 akçe

ez-Ziyâde 'an sene-i sâbıka 336.799 akçe

63. El-bâkî 186 yük ve 30.382 akçe;

Der Heft-Kulle 57 yük ve 20.000 akçe

'An zevâid-i evkâf-ı Selâtîn-i mâzıye 54 yük ve 48.743 akçe

Der Hızâne-i Âmire 129 yük ve 10.382 akçe.

'An zevâid-i evkâf-ı İmâret-i Merhûm ve Mağfûrunleh Sultân Süleyman Hân Gâzî -Tâbe serâh- 74 yük ve 61.639 akçe

İCMÂL-İ MUHÂSEBE-İ VÂRİDÂT-I ZEVÂYİD-İ EVKÂF-I VÜZERÂ VE ÜMERÂ DER VİLÂYET-İ RÛMELİ VE ANADOLU ANİ'T-TARİHİ'L-MEZBÛR

64. Asl-i mal fî sene-i kâmile ma'a bakıyye-i muhâsebe-i mâziye 24 yük 80.963 akçe;

Der Hizâne-i Âmire 15 yük ve 16.704 akçe

Der Bezzâzistân-ı İstanbul 964.259 akçe

'An bakıyye-i sene-i mâziye 23 yük ve 76.373 akçe

'Ani'l-îrâd 104.590 akçe

CEM'AN 159.800.033 AKÇE

65. Mevcûd-ı hazine ve beytü'l-mal ve zevâyid-i evkâf-ı selâtîn ve vüzerâ 1598 yük ve 33 akçe;

Fî sene-i sâbıka 1501 yük ve 41.230 akçe	Ez-Ziyâde an sene-i sâbıka 96 yük ve 58.103 akçe

Der Hızane-i Âmire 1.105 yük ve 75.774 akçe	Der bezzâzistan-ı İstanbul 964.259 akçe	Der Heft-Kulle 482 yük ve 60.000 akçe

CEMA'AT-I KÂTİBÂN-I HIZÂNE-İ 'ÂMİRE

66. Mehmed Çelebi Rûznâmçeî-i evvel: Mezkûr mukaddemâ hazinede şâkird olub sonra Vilâyet-i Arabistan'a gidüb anda mukâta'acı olub ze'âmete çıkub anda kapuda Anadolu muhâsebecisi olub anda rûznâmeci olmuşdur. Sünbül Memi Çelebi demekle meşhurdur, ehl-i kalemdir, el'ân za'îmdir.

Defterdâr-ı Vilâyet-i Haleb üd be-câyeş Husrev Beg

67. Husrev Çelebi Rûznâmçeî-i sânî: Mezkûr Davud Paşa kullarından olub İstanbul'da pençik emîni olub küllî mahsûl göstermeğin Anadolu muhâsebecisi ve Rumeli muhâsebecisi olub ve köprüde binâ emîni olub rûznâmeci olmuşdır, *Sarıkçı Husrev Beğ* demekle meşhûrdır, el'ân bölükdedir.

Rûznâmçeî-i evvel şüd be-câyeş Süleyman Çelebi Mukâta'aî-i Evvel.

68. *Müşâhere*yı ve *beytü'l-mâl masrafı*nı ***küçük rûznâmeci*** **olanlar** görüb ***baş-rûznâmeci*** karışmaz, ancak akçeyi ana teslîm eder.

KÂTİBÂN-I ŞIKK-I EVVEL

TÂBİ'-İ HASAN ÇELEBİ EFENDİ DEFTERDÂR-I HIZÂNE-İ 'ÂMİRE

69. Mustafa Çelebi Muhasebeâ-i Rumeli: Vilâyet-i Arabistan muhasebeciliğinden gelüb kapuda muhâsebeci olmuşdır, hâricden gelmedir. *Eğri Semer* denmekle meşhûrdır, bölüktedir.

Defterdâr-ı Vilâyet-i Şam şüd be-câyeş *Dündar Behmen-zâde.*

70. Kara Süleyman Çelebi Mukata'aî-i evvel: *Kefevî*'dir, şâkirdlikden hasıl omışdır, ehl-i kalemdir, 'ulûfesin müşâhereden alur.

Rûznâmçeî-i sânî şüd be-cayeş *Arnavud Hasan Çelebi* mukata'aî,

71. Hasan Çelebi Arnavud mukata'acî-i me'âdin: Şâkirdlikden hâsıl olmuşdır, vezir-i a'zam hazretlerinin kadîmen emekdârı olub Vilâyet-i Rumeli'nden gelüb *Arnavud Hasan* demekle meşhurdır, bölüktedir.

Mukata'aî-i Evvel şüd be-cayeş *Ali Çelebi mukata'aî-i Haremeyni'ş-şerîfeyn.*

72. Mustafa Çelebi Duhânî-zâde mukabeleî: Ahkâm kitâbetinden **Hisâr tezkirecisi** olub **mukabeleci** olmuşdır, bölüktedir.

73. Musa Çelebi tezkireî-i ahkâm: *Nevrokob Vilâyet*indendir, *Evliya Mehmed Çelebi* şâkirdlerindendir, eski kimesnedir, fenni *tezkirecilik*dir, tezkirede ehl-i kalemdir.

74. Hasan Çelebi tezkireî-i kilâ'-ı Vilâyet-i Rumeli: *Hâfız Hasan* demekle meşhûrdur, Hafız Mustafa Çelebi şâkirdi olduğu içün şimdiki *Kapudan Ali Paşa* Hazretlerine tâbi'dir, ehl-i kalemdir.

75. Kaya Çelebi mevkûfâtî: *Şerîfe-zâde Efendi* merhûm şâkirdlerindendir, bir gözüne ak düşmüştür, birisinde de za'af vardır.

76. Mehmed Zerd mevcudâtî: Hayreddin Beğ şâkirdlerindendir, mukaddemâ mevkûfâtçı olub sonra yerin kendü ihtiyârı ile *bostan kitâbet*inden gelen *Abdulkerim*, kendüye terakkî olmak ümidi ile verüb sonra mevcûdâtçı olub *Sarı Memi* demekle meşhûrdır, eski kimesnedir, *mevcûdâtçı* hazineyi kitâbet eder.

77. Mahmud teşrifâtî: Teşrifâtçı gelen *pîşkeş*i ve verilü-gelen âdetleri yazub mezkûr *Mahmud Hâfız şâkirdi* demekle meşhûrdır, ehl-i kalemdir, mehterbaşı oğlıdır.

78. Receb Vâridâtî: Hizmeti *Nevrûz muhâsebesi*n çıkarmaktır.

79. Mustafa teslîmâtî: Hazineden her kime akçe teslîm olunsa rûznâmeden bir sûretin alub yazar. Hâfız şâkirdlerindendir. Şeyh-zâde demekle meşhurdır. Hazineden satılan esbâbı yazmak için Ayasofya mütevellîsi Abdi Çelebi'ye kâtib ta'yin olmışdır.

KÂTİBÂN-I ŞIKK-I SÂNİ DER VİLÂYET-İ RUMELİ TÂBİ'-İ DERVİŞ ÇLEBİ EFENDİ DEFTERDÂR

80. Zâhid Çelebi mukâta'aî: Evliya Mehmed Çelebi şâkirdlerindendir, ehl-i kalemdir, *kasaba-i Rusçuk*'dandır.

81. Mehmed Çelebi mukâta'aî-i Vilâyet-i Mora: Mezkûr sâbıkan şehzâde hazretleri defterdârı olan Hüsam Beğ'in oğludur, *cebeciler kitâbet*inden gelmişdir, bölükdedir.

82. Sa'di Çelebi mukâta'aî: Mezbûrun muka'ası şıkk-ı evvel kalemi ile müşterekdir. İbrahim Paşa merhûm hâsları mukâta'acısıdır. Ve mezkûr Sa'di Çelebi Pâdişah-ı âlem-penâh Hazretleri imamının oğludur. *Kütahya*'dan bile gelmişdir. Anda muhâsebeci imiş.

83. Üveys Beğ tezkireî-i kılâ': İbrahim Paşa merhûm kullarındandır, defterdâr İbrahim Çelebi'nin güveygüsüdür.

84. Pîrî tezkireî-i ahkâm: Evliya Mehmed Çelebi şâkirdlerindendir, kendü halindedir. *Köse Pîrî* demekle meşhurdur.

85. Hasan mevkufâtî: Mezkûr mukaddemâ defterdâr Mahmud Çelebi'nin hizmetinde olub İskender Çelebi zamanında Şerîfe-zâde Efendi merhûm ile ikisine bir günde şâkird 'ulûfesi olub köprü kitâbetinden mukâta'acı olan Mustafa'nın babasıdır, Şimdi Dîvan-ı 'Alî'de mezkûrdan eski kimesne yokdır, ehl-i kalemdir, lâkin fâriğü'l-bâl olub kendü haline olmağın kalmışdır ve pîrdir.

86. Kara Ahmed vâridâtî: Hizmeti kendü defterdâr kaleminin muhâsebesin çıkarmakdır, şâkirdlikten gelmişdir, ehl-i kalemdir.

KÂTİBÂN-I VİLÂYET-İ ANADOLU TÂBİ'-İ ABDULGAFÛR ÇELEBİ EFENDİ VE AHMED ÇELEBİ EFENDİ DEFTERDÂRÂN

ANADOLU YAZICILARININI CÜMLESİ BER-VEÇH-İ İŞTİRÂK İKİ DEFTERDÂRA HİZMET EDERLER.

87. Mehmed Çelebi İlyas-zâde muhâsebeî-i Anadolu: Mezkûrun hizmeti Vilâyet-i Rumeli'nde ve Anadolu'da olan cihetlerin tezkirelerin yazub ve Anadolu'da olan evkâfın muhâsebelerin görüb ve Anadolu'da olan kılâ'ın dahi hisar tezkireciliği hizmetin edüb şâkirdlikden gelmişdir, ehl-i kalemdir. Topkapusu kurbında padişaha lâyik a'lâ bağçesi vardır. *Bakır Küresi* dahi mezkûrın kalemindedir.

88. Mehmed Çelebi mukâta'aî-i Bursa: *Köse Mehmed Çelebi* ve *Kül-kedisi* demekle meşhurdır, gayet eski ve ehl-i kalemdir, pîrdir.

89. Ali Çelebi mukâta'aî-i Teke ve Alâiye ve Haremeyni'ş-şerîfeyn ve gayruhu: Mezkûr *Siroz*'ludur ve eski ehl-i kalemdir.

90. Ahmed Çelebi tezkireî-i ahkâm: *Balatlı Mustafa Çelebi* şâkirdlerindendir, eski ve ehl-i kalemdir, kaza-i nâgihânîye uğrayub **Divan'da te'dib olunmuşdur**. *Selîsî Ahmed Çelebi* demekle meşhûrdır. Merhûm Şâ'ir Zâtî tevâbi'indendir, hâliyâ *Şâ'ir Bâki Çelebi* ile müttehidlerdir.

91. Kurd Çelebi mukâta'aî-i hashâ: Müstakil Pâdişâh-ı âlem-penâh Hazretlerinin şeh-zâde iken hâslarının mukâta'acısı olub bil-fi'il gerü ol hizmetdedir.

Mukâta'aî-i ma'âdin şüd be-cayeş *Seyfi Çelebi vâridâtî.*

92. Mustafa mukâta'aî: Mezkûr Şerîfe-zâde Efendi merhûm şâkirdlerinden olub başdefterdâr kaleminde vâridâtçı iken köprü kâtibi olub mukâta'acı olmuşdır. *Cevrî-zâde* zamanından beri defterdârlara hizmet ede-gelmiş ehl-i kalem; cümleden ziyâde hizmeti sebkat eylemiş bendeleridir, babası bil-fiil mevkufâtçıdır.

Vilâyet-i Rum ve Erzurum ve Karaman ve Saruhan ve Trabzon ve Rodos ve İstanköy ve Kefe mezkûrun kalemindedir

93. Ali Mevkufâtî: Şâkird iken ışık olub sonra Şâkirdlikden *Bağdad mukâta'acısı* olub ma'zûl olub hâliyâ *mevkûfatçı*dır, bölüktedir. Işık Ali demekle meşhurdır. Divan'da vâki' olan mücrimleri mezkûr kitâbet eder, vezir-i a'zam hazretlerine mensub geçinir.

94. Kadri Tezkireî-i abkâm-ı hashâ-i hazret-i padişah-ı 'âlempenah der Vilâyet-i Anadolu: Mezkûr *Kütahya*'da iken **haslar tezkirecisi** olub **öteden bile gelüb** hâliyâ girü ol hizmetdedir, bölükdedir.

95. Vefa vâridâtî-i Anadolu tâbi'-i şıkk-ı evvel: Mezkûr mukaddemâ taşrada kitâbet edüb sonra *Nahcivan seferi*nde *mukâta'acı Hüseyin Çelebi*'ye şâkird olub Ali Paşa merhâma ta'lik kitâblar yazı-vermekle vâridâtçı olub sonra Göle seferine gidüb kendü halinde ehl-i ma'rifetdir.

96. Mustafa vâridâtî-i Anadolu tâbi'-i şıkk-ı sânî: Mezkûr Çadırcı-zâde demekle meşhurdır, bil-fiil Vilâyet-i Budin'e 'ulûfe tevziine gönderilmişdir.

Mustafa el-mezkûr mütevellî şüd be-câyeş Seyfi Çelebi kâtib-i sâbık-ı şahinciyân.

Seyfi el-mezbûr mukâta'aî-i Haremeyi'ş-şerîfeyn şüd be-cayeş Kadri Çelebi tezkireî-i ahkâm-ı hashâ-i padişah-ı 'âlem-penah mezkûrun tezkireciliği Anadolu tezkirecisi Ahmed Çelebi kalemine ilhak olundı.

97.

CEM'AN

KATİBAN-I HIZANE-İ 'AMİRE 30 NEFER

Rûznâmeci 2 Nefer	Muhâsebeci 2 Nefer	Mukabeleci 1 Nefer	Mukâta'acı 9 Nefer
Tezkireî-i ahkâm 4 Nefer	Tezkireî-i kılâ' 2 Nefer	Mevkufâtçı 3 Nefer	Teşrifâtçı 1 Nefer
Mevcudâtçı 4 Nefer	Vâridâtçı 4 Nefer	Teslîmâtçı 1 Nefer	

974-975 Tarihli Bütçe Kanunnâmesi, Âtıf Efendi Kütp. No: 1734, Vrk. 262/b-280/b

974-975 Tarihli Bütçe Kanunnâmesi, Âtıf Efendi Kütp. No: 1734, Vrk. 262/b-280/b

974-975 Tarihli Bütçe Kanunnâmesi, Âtıf Efendi Kütp. No: 1734, Vrk. 262/b-280/b

١٠

عن تذكرهٔ تيمارها

بكرمي يوك وتمش دورت بيك
دورت يوز التمش بش اقچه
سنهٔ سابقه دن اون دورت
يوك وطقسان التي بيك اقچه
زياده در

عن اموال متفرقه

اون يدي يوك وبكرمي اوچ بيك
بشيوز اون اقچه
سنهٔ سابقه دن يكرمي يوك اقچه
كسر اوزره در

اموال متفرقه موقوفات ومابين وباغلر محصولي وبجيك
محصولي وطوغانجيلر مردهٔ بهاسي وشهر اميني ومطبخ اميني
وغلطه اميني وازنيق اميني ودونانمه محاسبه لري وچوقه
دوزمه محاسبه لري وغيري واقع اولان محاسبه لردن اولمغله
بقيه لرندن خزينه يه تسليم اولنان اقچه لردر زماننده بر
دوشدوكنه كوره در

ولايت روم ايلينك شق ثانيسنده درويش چلبي قوللرينه
تابع اولان قلمردن محصولاتي

شق ثاني ولايت روم ايلي — تابع

مال اكي يوز تمش يوك وقرق يدي بيك يدي يوز كسان اكي
زياده

في سابقه سنه
اكي يوز التي يوك التي بيك
اون يدي اقچه

الزيادة عن سنهٔ سابقه [illegible]

١١

عن مقاطعه

اكي يوز اوتوز بش يوك وطقسان
سكز بيك التيوز طقسان طقوز
اقچه
سنهٔ سابقه دن التي يدي يوك
وطقسان بش بيك اقچه زياده در

عن عادت اغنام

بكرمي طقوز يوك وتمش اكي بيك
دورت يوز سكسن بش اقچه
سنهٔ سابقه دن اوچ يوز
يكرمي بر بيك اقچه زياده در

عن موقوفات

يوز طقوز بيك يوز يكرمي بر اقچه
سنهٔ سابقه دن قرق اكي بيك
اقچه زياده در

عن پيشكش رياست ومدرس وليدان

اوچيوز التمش يدي بيك
دورت يوز تمش يدي اقچه
سنهٔ سابقه دن اكي يوز اوتوز اكي
بيك التيوز طقسان سكز اقچه زياده

ولايت اناطولينك شق اولنده عبد الغفور چلبي تابع
اولان اقلامك محصوللري

١٢

شق اول در ولايت اناطولي — تابع

اكي يوز قرق التي يوك وطقسان بيك يوز
طقسان بش [illegible]

974-975 Tarihli Bütçe Kanunnâmesi, Âtıf Efendi Kütp. No: 1734, Vrk. 262/b-280/b

974-975 Tarihli Bütçe Kanunnâmesi, Âtıf Efendi Kütp. No: 1734, Vrk. 262/b-280/b

عن مقاطعه
طقسان بر يوك وبكسان التی بيك
التوز تمش اكی اقجه
سنه سابقه دن يكرمی التی بك
وطقسان بيك التوز تمش سكز
اقجه زياده در

عن جزيه كبران
اون بدی يوك وتمش التی بيك
بديوز طقسان دورت اقجه
سنه سابقه دن التمش يوك وبشيوز بيك
اوچيوز سكسن بر اقجه

عن بكره ويادها رسوم
طقسان اكی بيك دورتيوز دورت
اقجه
سنه سابقه دن اللی اكز بيك اكيوز
دورت اقجه زياده در

عن موقوفات
وبيتی كتی رياست وبدل پياده
دورتيوز اللی اوچ بيك اكيوز تمش بش
اقجه
سنه سابقه دن تمش دورت بيك
بشيوز اوتوز بر اقجه زياده در

بكه مكرمه ومدينه منوره اوقافنك محصولنده دفتردار احمد چلبی
قلمنده ياسمه

١٤ عن اوقاف
حرمين الشريفين در ولايت روم الی واناطولی
اون بر يوك واللی بيك التمش اوچ
فی سنه سابقه التوز طقسان طقوز بيك التوز طقسان طقوز اقجه
الزياده عن سنه سابقه دورتيوز اللی بيك اوچيوز تمش اقجه

١٥ عن ولايت
مصر وشام وحلب مع جزيره قبرس
سكز يوز بيك التوز تمش التی التون
قيمت بشيوز اون يوك وقرق بر بيك اكيوز سكسان دورت اقجه
فی سنه سابقه سكز يوز تمش طقوز بيك التون
الكسر عن سنه سابقه اون بر بيك سكز يوز اوتوز التون

عن ولايت
مصر
بشيوز التمش بيك التون
قيمت اوچيوز اوتوز اوك وقرق اقجه
فی سابقه
بشيوز تمش بيك التون
الكسر اون بيك التون

عن ولايت
شام وحلب
اكيوز طقسان طقوز بيك اكيوز التون
تمش التی التون
فی سابقه
اكيوز سكسن ذورت اقجه
الكسر
اوچيوز بيك
بيك سكز يوز اوتوز التون

عن جزيه جزيره قبرس
سكز بيك التون
قيمت دورتيوز تمش اكی بيك اقجه
سنه ده بو مقدار تسليم اولنور

١٦ عن واردات غير مقرره
اوچيوز اون بش يوك ودكوز بيك اوچيوز يكرمی بر اقجه
فی سابقه
يوز تمش التی يوك دكوز سكز بيك
اوچيوز طقسان دورت اقجه
الزياده عن سنه سابقه
يوز اوتوز سكز يوك ودكز بيك
طقسان يوز يكرمی بدی اقجه

بو قدر وده اجمالا اوزرينه يازيلان واردات غير مقرره نك محلی بر اولمين
بو علتله تفصيل اولنمامشدر

974-975 Tarihli Bütçe Kanunnâmesi, Âtıf Efendi Kütp. No: 1734, Vrk. 262/b-280/b

974-975 Tarihli Bütçe Kanunnâmesi, Âtıf Efendi Kütp. No: 1734, Vrk. 262/b-280/b

974-975 Tarihli Bütçe Kanunnâmesi, Âtıf Efendi Kütp. No: 1734, Vrk. 262/b-280/b

974-975 Tarihli Bütçe Kanunnâmesi, Âtıf Efendi Kütp. No: 1734, Vrk. 262/b-280/b

974-975 Tarihli Bütçe Kanunnâmesi, Âtıf Efendi Kütp. No: 1734, Vrk. 262/b-280/b

974-975 Tarihli Bütçe Kanunnâmesi, Âtıf Efendi Kütp. No: 1734, Vrk. 262/b-280/b

974-975 Tarihli Bütçe Kanunnâmesi, Âtıf Efendi Kütp. No: 1734, Vrk. 262/b-280/b

974-975 Tarihli Bütçe Kanunnâmesi, Âtıf Efendi Kütp. No: 1734, Vrk. 262/b-280/b

974-975 Tarihli Bütçe Kanunnâmesi, Âtıf Efendi Kütp. No: 1734, Vrk. 262/b-280/b

974-975 Tarihli Bütçe Kanunnâmesi, Âtıf Efendi Kütp. No: 1734, Vrk. 262/b-280/b

974-975 Tarihli Bütçe Kanunnâmesi, Âtıf Efendi Kütp. No: 1734, Vrk. 262/b-280/b

974-975 Tarihli Bütçe Kanunnâmesi, Âtıf Efendi Kütp. No: 1734, Vrk. 262/b-280/b

974-975 Tarihli Bütçe Kanunnâmesi, Âtıf Efendi Kütp. No: 1734, Vrk. 262/b-280/b

BİRİNCİ BÖLÜM

ANADOLU EYÂLETİ KANUNNÂMELERİ

G İ R İ Ş

§.1- II. SELİM DEVRİNDE ANADOLU EYÂLETİ VE SANCAKLARI

I- GENEL DURUM

II. Selim devrinde *Anadolu Eyâleti*nin sınırları, hem fetihler münasebetiyle genişlemiş ve hem de yeni eyâletlerin ihdâsıyla bazan daralmıştır. Bu durum, bütün eyâletler için de sözkonusudur. Her kanunnameyi ayrı ayrı tetkik edeceğiz. Kanunnâme kaleme alındığında, o sancak hangi eyâlete bağlı ise, sözkonusu kanunnâmeyi o eyâlet kanunnâmeleri arasında zikredeceğiz. Eğer kanunnâmenin tarihi tam belli değil ise yahud o sancağın kesin olarak hangi tarihde ayrılıp başka eyâlete bağlandığı belli değil ise, o takdirde, mezkûr sancağın Kanunî devri içinde en çok bağlı kaldığı eyâlet kanunnâmeleri arasında, eğer var ise, kanunnâmesi neşredilecektir. Böylece, Osmanlı *idâri ve mülkî sistem*i hakkında da daha sağlıklı bilgi takdim etmiş olacağız. Aynı padişah döneminde birden fazla eyâletin sancağı gibi görünen bütün sancak kanunnâmelerini, bu dönem içinde bağlandığı her eyâlet içinde zikredeceğiz ve başka bir eyalet kanunnâmeleri arasında kanunnâmesi varsa, buna da işâret edeceğiz.

II. Selim devrinde eyâlet teşkilâtının yeniden düzenlendiğini ve eyâlet sayısının altıdan 20 küsura çıktığını görüyoruz. Bu eyâletler arasında önem itibariyle Rumeli Eyâletinden sonra ikinci mühim eyâlet yine *Anadolu Eyâleti*'dir. Anadolu Eyâleti, önceleri, İslâm coğrafyacılarının *Rum Diyârı* dedikleri bütün Anadolu'yu kapsamı içine alıyordu. Sonra yeni eyâletler kurulunca, mülkî sahası da daralmaya başladı. Ve Kanunî devrindeki Anadolu Eyâleti tabiri, kuzeyde Karadeniz, batıda Marmara ile Ege ve Güneyde ise Akdeniz kıyılarına kadar uzanan (batıda Kaptan-ı Derya eyâletine ayrılan yerler hâric); iç taraflarda Karaman ve Rum Eyâletine komşu olan geniş bir sahayı içine alıyordu.

Anadolu Eyâletinin mülkî taksimâtı da normal sancaklar, yaya sancakları ve müsellem sancakları olarak üçlü taksime tâbi idi. Son iki gurup belli bir coğrafî bölgeden ziyâde, askerî gaye ile meydana getirilmiş idarî birimler halindeydi[1].

Çoğunlukla vezirlerden birine verilen Anadolu Eyâletinin Paşa Sancağı önceleri Ankara idi. Sonradan *Kütahya* Paşa Sancağı oldu.

---

1 **İslam Ansiklopedisi**, I/429; Şemseddin Sâmi, **Kamus'ül-A'lâm**, I/393 vd.

II-ANADOLU EYÂLETİNİN İDARÎ VE MÜLKÎ YAPISI

Anadolu Eyâleti II. Selim devrinde, ba'zı değişiklikler göstermesine rağmen, Kanunî devrine benzemektedir ve Anadolu Eyâletinin II. Selim devrindeki sancakları da şöyle sıralanabilir:

I) Mülkî Sancaklar: Bunlar 16 tanedir (Alfabetik sırayla)

1- Alâiyye Livâsı. Ba'zı kaynaklarda Livâ-i Alâiyye ve Manavgat şeklinde geçmektedir.

2- Ankara Livâsı

3- Aydın Livâsı

4- Biga Livâsı.

5- Bolu Livâsı

6- Hamid İli Livâsı (Isparta).

7- Hüdâvendigâr Livâsı (Bursa).

8- Karaḥisâr-ı Sâhib Livâsı (Afyon).

9- Karasi Livâsı (Balikesir).

10- Kângırı Livâsı (Çankırı).

11- Kastamonu Livâsı.

12- Koca İli Livâsı..

13- Kütaḥya Livâsı (Paşa Livâsı).

14- Menteşe Livâsı (Muğla).

15- Saruhan Livâsı(Manisa).

16- Sultan Önü Livâsı (Eskişehir).

17- Teke İli Livâsı (Antalya).

18- Sığla Livâsı (İzmir). Bir ara Anadolu Eyâletinin sancakları arasında yer almış ise de, sonradan Tersâne Hâssı olarak Cezâyir-i Bahr-i Sefîd Eyâletine bağlanmıştır[1].

II)Yaya Sancakları (Elviye-i Piyâdegân): Bunlar da şunlardır:

1- Livâ-i Piyâdegân-ı Ankara.

2- Livâ-i Piyâdegân-ı Aydın.

3- Livâ-i Piyâdegân-ı Biga.

4- Livâ-i Piyâdegân-ı Bolu.

---

1 Veliyyüddin Efendi, No: 1969, Vrk.119/b-120/a; TSA, D.5246; Celâl-zâde Mustafa, **Tabakât'ül-Memâlik**, Sül.Kütp. Ayasofya B.3296, Vrk.11/b vd.

5- Livâ-i Piyâdegân-ı Hamid.

6- Livâ-i Piyâdegân-ı Hüdâvendigâr.

7- Livâ-i Piyâdegân-ı Karahisar-ı Sâhib.

8- Livâ-i Piyâdegân-ı Karesi.

9- Livâ-i Piyâdegân-ı Kütahya.

10- Livâ-i Piyâdegân-ı Menteşe.

11- Livâ-i Piyâdegân-ı Saruhan.

12- Livâ-i Piyâdegân-ı Sultan Önü.

III) Müsellem Sancakları (Elviye-i Müsellemân-ı Vilâyet-i Anadolu): Bunlar da şunlardır;

1- Livâ-i Müsellemân-ı Kütahya ve Karahisâr ve Hamîd.

2- Livâ-i Müsellemân-ı Aydın ve Saruhan ve Menteşe ve Karesi ve Biga ve Hüdâvendigâr ve Koca İli ve Sultân Önü.

3- Livâ-i Müsellemân-ı Bolu ve Kastamonu ve Ankara ve Kângırı.

4- Livâ-i Müsellemân-ı Teke ve Alâ'iyye[1].

İşte II. Selim devrinde Anadolu Eyâletinin idârî ve mülkî yapısı, tıpkı Kanunî devrinde olduğu gibi, kısaca bundan ibârettir.

1 Kunt, Metin, Sancaktan Eyâlete, 136-137; BOA, 622 Nolu **Ruus Defteri**; Veliyyüddin Efendi, 1969, Vrk.119/b-120; TSA, D.5246; Celâl-zâde Mustafa, **Tabakât'ül-Memâlik**, Sül.Kütp. Ayasofya B.3296, Vrk.11/b vd.; Âtıf Efendi, No: 1734, Vrk. 204/b-205/a

§. 2- AYDIN SANCAĞI KANUNNÂMELERİ

Aydın Sancağı'nın II. Selim Devrinde ve 981 tarihinde yapılan Tahriri neticesinde hazırlanan Mufassal Defterinde, Kanunî Devrinde neşrettiğimiz Kanunnâmenin aynı bulunmaktadır. Değişen sadece Aydın Sancağının kazâ adedidir. Kazâları şunlardır: Tire, Birgi, Güzelhisâr, Sultân Hisârı, Kestel, Arpaz, Bozdoğan, Yenişehir, Alaşehir ve Sart[1].

§. 3- BİGA SANCAĞI KANUNNÂMELERİ (§)

I- NÜSHALARI VE HUKUKÎ TAHLİLİ

*Biga Sancağı*nın ilk Kanunnâmesini Yavuz Sultân Selim Kanunnâmeleri arasında neşretmiştik[2]. Kanunî Sultân Süleyman Devrinde bu Kanunnâme aynen uygulanmıştır. II. Selim devrinde ise, yaklaşık %40'a varan nisbette değiştirilerek hazırlanmıştır. Kanunnâmenin elimizde üç ayrı nüshası mevcuttur:

Birincisi; II. Selim devri Biga Sancağı Kanunnâmesi, *Tapu Kadastro Kuyûd-ı Kadîme Arşivi, TTD. 79 (39), sh. 1-2*'de bulunmaktadır ve 982/1574 tarihinde tedvîn olunduğu Mukaddimeden anlaşılmaktadır. Mukaddime'de şunları okuyoruz:

> "Allah'a hamd olsun ve Peygamberine salât ü selâm olsun. Hilâfet-i Kübrâ sâhibi Sultân Selim bin Sultân Süleyman'dan *Biga Livâsı*nı tahrir eylemek üzere fermân sâdır olunca, *Defter Emîni* ve o günlerde *Saruhân Livâsı*na bağlı *Marmara Kazâsı*nın Kâdîsi *Ramazan bin Sâlih* ma'rifetiyle Biga Livâsı 20-30 cemâziyelûlâ 982 tarihinde yazılmış ve südde-i sa'âdete arz olunmuştur."[3].

Defter'de verilen bilgiden anlaşıldığına göre, Biga sancağı'nın Kazâ ve Nâhiyeleri şunlardır:

Biga kazâsı: Biga Merkez, Güvercinlik.

Balya Kazsâsı: Balya, Evine, Çan, Ezine.

İpsala Kazâsı: İpsala, Çatal-Burgos, Kal'a-i Sultâniyye.

İkincisi; *Paris Bib. Nat. No: 85, Vrk. 191/a-192/a*'da bulunmaktadır. Birinci nüshadan fazla farklı değildir.

Üçüncüsü; *Viyana Milli Kütüphânesi, A. F. No: 77, Vrk. 122/a-124/b*'de yer almaktadır. Bu da diğerleri gibidir ve elimizde mevcuttur.

1 Tapu Kadastro, **Kuyûd-ı Kadîme Arşivi**, TTD. No: 129 (219), sh. 1-7; Krş. **Osmanlı Kanunnâmeleri, V**, sh. 73-90

2 **Osmanlı Kanunnâmeleri**, III, sh. 157 vd.

3 Tapu Kadastro **Kuyûd-ı Kadîme Arşivi**, TTD. 79 (39), sh. 1-2

Kanunnâme, klasik bir sancak kanunnâmesidir. Bu sebeple üzerinde durmuyoruz ve diğer tahlillere havala etmekle yetiniyoruz.

II- KANUNNÂMENİN METNİ

KANUNNÂME-İ LİVÂ-İ BİGA

1. Ber mûceb-i fermân-ı hümâyûn her Vilâyetde olan kanun ma'lûm olmak içün Defterin zahrında yazılmak lâzım ve mühim olmağın hâlâ *Livâ-i Biga* ketb olundukda min ba'd amel olunmak içün beyân olunan kanun budur ki, zikr olunur.

2. Meselâ Vilâyet-i mezbûrede *bütün çiftlü*den *resm-i çift* otuz üç akçe ve *nîm çift dutan*dan bir yıl on altı ve bir yıl on yedi akçe alınub ve çifti olmayan re'âyânın *müzevvec*inden on iki ve müstakil kâr u kisbe kâdir olan *mücerred*lerinden altı akçe alınmak kanun-ı kadîmdir.

3. Ve cemî'-i hubûbâtdan kanun-ı kadîm üzere on kilede bir kile *öşür* alınub buğdaydan ve arpadan ve alefden ve darudan müdden buçuk kile *sâlâriyye* alınmak mukarrerdir.

4. Ve hubûbâtda *İstanbul kilesi*yle hesâb olunmuşdur; min ba'd dahi anun ile amel olunur.

5. Ve *resm-i ganem* iki koyuna bir akçe.

6. Ve iki kovana bir akçe alınub lâkin hâric re'âyâdan iki kovana bir akçe re'âyâ sâhibi alub bir akçe tîmâr sâhibi almak kanun-ı mukarrerdir.

7. Ve *yörük tâifesi*nden dahi kezâlik koyunlusundan iki koyuna bir akçe; koyunu olmayan müzevvecinden on iki akçe kara hakkı ve müstakil kâr u kisbe kâdir olan mücerredlerinden altışar akçe alınmak kanun olmuşdur.

8. Ve *resm-i arûs* dahi bâkireden altmış ve seyyibeden otuz akçe re'âyâ sâhibi alub altı akçe sâhib-i arz almak kanun-ı kadîmdir.

9. Ve *serbest* olan evkaf ve emlâk ve havâs ve ze'âmetlerden ma'adâ sipahi ve hisâr eri ve doğancı tîmârlarında vâki' olan re'âyânın resm-i ganemlerinin nısfı sancak beğine hâsıl kayd olunub nısf-ı âharı sipahinindir.

10. Ve bunlardan mâ'adâ *evkâf-ı selâtîn* ve vüzerâ ve ümerâ ve havâss-ı hümâyûn ve ümerâ ve alaybeğlerinin ve zu'amânın ve çavuşların ve ser alemlerin ve çeri başılarının ve çeri sürücülerinin ve dizdârların tîmârları serbest olmak kanun-ı kadîmdir.

11. Ve *re'âyânın oğlu* madem ki, âhara ra'iyyet kayd olunmaya, babasına tabi'dir. Ve mu'tak kul dahi kezâlik.

12. Ve şol re'âyâ ki, oturduğı yerden âhar yere göçe, hâkim'ül-vakt olanlar tîmâra noksân gelmesün içün yine yerine getürmekde mu'âvenet etmek lâzımdır.

13. Ve eben 'an ced *ehl-i berât* olub veyahud evkâf tasarruf edüb ellerinde selâtîn-i mâzıyeden mu'âf-nâmeleri ola, ol makûleler âharın re'âyâsı olmamak ile resm-i ganem vermezler imiş. Yine ol üslûb üzere kayd olundular.

14. Ve şol kimesneler ki, re'âyâ oğlu re'âyâ iken bir tarikle vakıf çiftlik veya mezra'a veya tevliyet ve meşîhat tasarruf edüb berât etdürmekle mu'âfiyyet taleb edeler, aslı yokdur; berâtları mûcebince cihetlerin tasarruf ederler. Rüsûm ve hukûk vermekde sâir re'âyâ hükmündedir.

15. Ve *ma'zûl olan sipahiler* ve *sipahi-zâdeler* madem ki, dirlik talebinde olub âhara ra'iyyet kayd olunmayalar, rüsûm-ı ra'iyyeti edâ etmezler. Amma ellerinde ra'iyyet çiftliği olsa, öşrün ve resmin sâhib-i arza vereler.

16. Ve kadîmî *doğancı* ve *görencci* ve *yuvacı* ve *ağcı* olanlar berâtları mûcebince mu'âflardır.

17. Ve şol doğancılar ki, re'âyâdan doğancı olmuş olalar, berâtları mucebince çiftliklerine tasarruf ederler; sâir husûslarında yine re'âyâ hükmündedirler.

18. Ber muceb-i ferman-ı Padişahî *Livâ-i Biga*'nın müceddeden tahriri fermân olunub tahrir olundukda hâric ez defter olub ashâbı ma'lûm olmayan re'âyâ kanun-ı kadîm ve fermân-ı Padişâhî üzere oturdukları yerlere re'âyâ kayd olunduklarında bunların hâsılın havâss-ı hümâyûn içün haymâne emînleri zabt edegelmişdir. Bedeli hâs verilmeyince kayd olunmasun deyü Mefhar'ül-emâcid velekârim *Anadolu Defterdârı* olan *Muhammed Çelebi* tarafından mu'âraza vâki' olmağın 26.500 akçe cedîd hâs verilüb pâye-i serir-i a'lâya arz olundukda makbûl dutulub ta'yîn olunan havâssın sûreti müşârünileyh Defterdâr cânibine teslim olundukdan sonra Livâ-i mezburede vâki' olan *hâric ez-defter re'âyâ* âsûde-hâl ve ferâğ-ı bâl üzere olub du'ây-ı devam-ı devlet-i Padişâhîye meşgul olsunlar içün ber muceb-i fermân-ı âlî oturdukları yerlerde re'âyâ kayd oldukları ecilden vukû'u üzere şerh verildi.

982 Tarihli Biga Sancağı Kanunnâmesi, Tapu Kadastro Kuyûd-ı Kadîme Arşivi, TTD. 79 (39), sh. 1-2

982 Tarihli Biga Sancağı Kanunnâmesi, Tapu Kadastro Kuyûd-ı Kadîme Arşivi, TTD. 79 (39), sh. 1-2

§. 4- HÜDÂVENDİGÂR SANCAĞI KANUNNAMELERİ (6)

Hüdâvendigâr Sancağı ile ilgili ilk Sancak Kanunnâmesini, II. Bâyezid Devri Kanunnameleri arasında neşretmiştik[1]. Kanunî devrinde bu sancak kanunnamesi aynen yürürlükte kalmıştır. II. Selim devrinde de Kanunnamenin aynen yürürlükte kaldığını, ancak son kısmına ba'zı hükümler ilave edildiğini görüyoruz. İlâve hükümlerin bulunduğu Kanunnâmenin de elimizde üç ayrı nüshası bulunmaktadır:

Birincisi; *Tapu Kadastro Kuyûd-ı Kadîme Arşivi, TTD. No: 67, sh. 1-3*'de bulunan Kanunnâme, sözkonusu eski Kanunnâmenin tekrarı mahiyetindedir. Bu sebeble, sadece farklı olan maddeleri neşretmekle yetineceğiz. Farklı kanun hükümlerini neşretmeden evvel, Kanunnâmenin bulunduğu *Mufassal Defter*'in Mukaddimesinden ba'zı hülâsalar alalım:

> "Allah'a hamd olsun ve Hz. Peygamber'e salât ü selâm olsun. Bu mufassal Defter'e, evkaf, emlâk, havâs ve diğer arâzîlerdeki re'âyânın bütün isimleri; mezra'alarının mahsûlleri; *Hüdâvendigâr Livâsı*ndaki *hukûk-ı şer'iyye* ve *rüsum-ı örfiyye*, Sultân Selim'in emriyle yazıldı. *Defter Emîni Mahmûd bin Hasan* ve *Kâtib Hüsrev* tarafından tahrir olunan Defter, 10-20 Receb 981 tarihinde tamamlandı."[2]

Kanunnâmenin bulunduğu Defterden anlaşıldığına göre, bu dönemde Hüdâvendigâr Livâsının Kazâ Merkezleri şunlardır:

Kete ve Gemlik, Mihaliç, Ulubad, Kirmasti, Toyhisâr, Gönen, Aydıncık,

İkinci bir nüshası, *Paris, Bib. Nat., No: 85, Vrk. 189/a-192/a*'da bulunmaktadır. Aradaki fark fazla değildir.

Üçüncüsü; *Viyana Milli Kütüphânesi, A.F. No: 77., Vrk. 99/a-103/b*'de bulunmaktadır.

Kanunnâmenin hukukî tahlili daha evvel yapıldığından burada tekrara girmek istemiyoruz.

Şimdi de Kanunnâmenin bu nüshalarında yer alan ilave hükümleri neşredelim.

> "**1.** Ve bir tîmârda ki, koyun ve bağ ve bağçe ve âsiyâb olmayub sonra hâdis olsa, *öşür* ve *rüsûmı sâhib-i tîmâr*a müte'allıkdır ve her âsiyâbda galle takdir olunmuşdur. Sonra galle ref' olunub ayda beşer akçe alınmak hesâbı üzere yılda bir altun alınmak emr olunmuşdur.
>
> **2.** Ve livâ-i mezbûrun *resm-i arûsâne*sinin ve *âdet-i ağnâm*ının nısfına sancakbeği dahl ederler imiş. Hâlâ *Seferihisâr Nâhiyesi* ile ve *Kızılca Tuzla*

1 **Osmanlı Kanunnâmeleri**, II, sh. 179-188

2 Tapu Kadastro **Kuyûd-ı Kadîme Arşivi**, TTD. No: 67, sh. 1-3

*Nâhiyesi*nden gayrı nâhiyelerin resm-i arûsânesin ve âdet-i ağnâmın müstakil sâhib-i ra'iyyet almak emr olunmuşdur.

3. Ve bu sancakda *kıbtıyân kürekçilik hizmeti* mukâbelesinde müslümanından yirmi beşer ve keferesinden otuzar akçe alınamk emr olunmuşdur.

4. Ve Livâ-i mezbûre *kesimcileri* merhûm ve mağfûrunleh *Sultân Orhan* -Tâbe serâhu-'nun kullarından olub defâtir-i kadîmede öşürleri sipahiye tîmâr kayd olunub ve otuz üçer akçe resm-i çiftleri mîrîye kayd olunduğundan gayrı kul oldukları içün her birinin hâllerine ve kudretlerine göre çiftlikden çiftliğe *Bursa müddi*yle üçer ve dörder müdden ziyâde buğday ve arpa kesim içün kayd olunub ba'dehû *Mü'eyyed-zâde* tahrir eyledükde kesimlerin dahi ziyâde edüb resm-i çiftlerin sekizer akçe kayd eylemekle ol üslûb üzere edâ ederken iki yıldan berü çekirge müstevlî olmağla bu izdiyâddan za'f gelüb hâsıl olmayan terekeden kesim ve öşür ve resm-i çift alınmak hayfdır deyü i'lâm eyleyüb;

5. Ve sen ki, *Vilâyet Muharriri*sin, elinde olan Atîk ve Cedîd Defterin yirmi bir kıt'a *kurânın mahsûlı* vech-i meşrûh üzere bir yılda iki yüz kırk beş bin seksen iki hâsıl kayd olunub ve Defter-i Atîk'de sipahiye hâsıl kayd olunan öşürlerin külliyen mîrîye kayd eyleyüb eğer gallât kesimi ref' olunub hâsıl olan terekelerinden şer'-i şerif mûcebiyle öşür alınub ve her çiftlikden Mihaliç hâsları re'âyâsı gibi yüz kırkar akçe resm ziyâde alınmak fermân olunursa bir yılda Defter-i Atîk yazusundan altmış üçer bin akçe noksânı lâzım geldüğin Defter edüb i'lâm eylemişsin.

3. Ve zikr olan kesimciler ba'zı südde-i sa'âdetime gelüb vech-i meşrûh üzere öşürlerin ve her bir çiftlikden yüz kırkar akçe *resm-i zemîn* hüsn-i ihtiyârlarıyla râzî oldukların bildürüb husûs-ı mezbûr sene semânîn ve tis'a-mi'ete Ramazân'ül-Mübârek'inin Dokuzuncu Gününde pâye-i serîr-i sa'âdet-masîrime arz olundukda, mezîd-i merhametim zuhûra getürüb gallâtdan olan kesimlerin ref' eyleyüb ol mukâbelede *Mihaliç hâsları kesimcileri* gibi Yeni Şehir Nâhiyesi kesimcilerine dahi yüz kırkar akçe resm-i zemîn; çiftlik ve hâsıl olan tereke ve hubûbâtdan şer'-i şerif mûcebiince ve zimmîlerden *harâc-ı şer'î*leri dahi alınub ve bil-cümle hukûk ve rüsûmların Defter-i Cedîd muktezâsınca edâ eylemek üzere Defter-i Cedîde kayd olundu ber mûceb-i hükm-i şerîf.

978 Tarihli Hüdâvendigâr Sancağı Kanunnâmesi, Tapu Kadastro Kuyûd-ı Kadîme Arşivi, TTD. No: 67, sh. 1-3'

الحمد لله الذي جعل بساط الأرض لتمكين ما في القرار
وخلق التلال والجبال والمزارع والمراتع لأجل انتفاعات
الدواب وسائر العباد وصلى على سيد الأنبياء و[illegible]
والأقطاب والأوتاد الذي زرع زرايع حبوبات الشرايع
الشوايع إلى أبد الآباد وصلى على آله وأصحابه وأولاده
الذين هم ثابتون الأقدام في طريقة الجليلة العلية كالأوتاد
والأطواد والقانون الأحكام في خليق العتبة النبوية
بالأرواح والأجساد ومن تبعهم من الأعوان والأنصار والأحباب
رضوان الله تعالى عليهم إلى انقراض الأسلاف والأصاد
أما بعد فقد كتبت أسامي كافة الرعايا وعامة البرايا
من الأوقاف والأملاك والخواص وغيرها و[illegible]
ومرسومات بكاسبهم من حقوق الشرعية ورسوم العرفية
في لواء خداوندكار حميت عن البلية والبوار [illegible]
[illegible] المتصل بأمر ولي العباد ظل الله في البلاد [illegible]
سلطان البرين وخاقان البحرين مالك الحرمين [illegible] الله
[illegible] السلطان بن السلطان سلطان سليم
سلطان سليمان خان بن سلطان سليم خان بن سلطان بايزيد
خان خلد الله ملكه وسلطانه وأفاض على العالمين بره وإحسانه
[illegible] الناس وأفقر [illegible] محمود بن حسين الفقير
[illegible] كاتب دفتر [illegible] جرى ذلك [illegible]
أواسط رجب المرجب من شهور سنة [illegible] وتسعمائة

978 Tarihli Hüdâvendigâr Sancağı Kanunnâmesi, Tapu Kadastro Kuyûd-ı Kadîme Arşivi, TTD. No: 67, sh. 1-3'

§. 5- KARESİ SANCAĞI KANUNNÂMELERİ (7)

I- NÜSHALARI VE HUKUKÎ TAHLİLİ

*Karesi Sancağı Kanunnamesi*nin elimizdeki **birinci** nüshası, *Tapu Kadastro Kuyûd-ı Kadîme Arşivi, TTD. No: 152 (193), sh. 1-7*'de bulunmaktadır ve Kanunname 981 yılında tedvîn olunmuştur. Barkan tarafından neşredilmiştir[1]. Mukaddimesinde şunlar kayıtlıdır:

> "Allah'a hamd ve Peygamberine salât ü selâm olsun. Bu, *Karesi Sancağı*nın Mufassal Defteridir. Sultân Selim'in emriyle *Defter Emîni Mustafa bin Ahmed* ve *Kâtib Piyale bin Abdullah* tarafından tahrir olunmuş ve 20-30 Muharrem 981 tarihinde *Hizâne-i Âmire*'eye tEslim olunmuştur."[2].

Defter'deki bilgilerden öğrendiğimize göre, Karesi Sancağının Nâhiyeleri şunlardır: Balıkesri, Baş Gerdek, Bigadic, Yorma, Sındırgı, Ayvarandi, Giresun, Ayazmend, Pınarhisâr, Edremid, Manyas, Bered, Haydarlar, Karaciyân[3].

İkinci nüshası ise, *Viyana Milli Kütüphânesi, A.F. No: 77, Vrk. 121/a-122/a*'da bulunmaktadır.

Üçüncü nüshası da, *Süleymaniye Kütüphânesi, Reis'ül-Küttâb, No: 1004, Vrk. 87-88*'de yer almaktadır ve ilk iki nüshanın aynısıdır.

Kanunnâme, küçük bir sancak kanunnâmesidir. Temel hükümlerini, *harâc-ı mukâseme* demek olan öşür, *harâc-ı muvazzaf* demek olan çift akçesi ve bazı rüsûM,ı örfiyye teşkil eylemektedir.

II- KANUNNÂMENİN METNİ

KANUNNÂME-İ LİVA-İ KARASİ

1. Livâ-i mezbûrede hınta ve nohud ve baklanın her müddi yüz kırkar ve şâ'îrin müddi yüzer ve mahlûtın müddi altmışar akçe ve susamın müddi dörtyüz akçe ve penbenin *vukıyye*si üçer akçeye hesâb olunmuşdur.

2. Livâ-i mezbûrede *bütün çift* yer tasarruf edenden *resm-i çift* otuzüç akçe ve *nîm çift* yer tasarruf edenden onaltı buçuk akçe ve hiç yeri olmayub evli olanlardan

1 Barkan, **Kanunlar,** sh.

2 Tapu Kadastro Kuyûd-ı Kadîme Arşivi, TTD. No: 152 (193), sh. 6

3 Tapu Kadastro Kuyûd-ı Kadîme Arşivi, TTD. No: 152 (193), sh. 3

resm-i bennâk oniki akçe ve kâr u kisbe kadir ergenlerden *resm-i mücerred* altışar akçe alınur.

3. Baş *Gerdek nâhiyesi*nden gayrı nevâhîde her karyede iki koyuna bir akçe *'âdet-i agnâm* ve *deştbânî* temamen sipahiye hâsıl yazılmışdır. Âdet-i ağnâmın nısfı sâbıkan benim idi deyü mîrlivâ dahl etmez.

4. Ve livâ-i mezbûrede iltizâm ve mukâta'a ile mîrî için zabt olınu-gelen perâkende *karacalar* ve *buğurcular* ve *Karaca Dağ yörükleri*nin ve *Selâtîn* ve *Hazret-i Ebî Eyyûb-ı Ensârî* ve *Emîr Buharî evkâfı*nın re'âyâları kıdem i'tibari ile kadimî karyelerine *ra'iyyet* kayd olunmuşdur.

Yer dutdukları sebeble sehven mütemekkin oldukları karyelerde sipahiye ra'iyyet yazılmak vâkı' oldu ise tasarruf etdüği yerin öşür ve resmin sâhib-i arza edâ edüb rüsûm-ı ra'iyyeti kendü zâbitlerine verir.

5. Şol ra'iyyet ki, eben 'an ced karacalar ve buğurcular ve Karaca Dağ yörükleri ve *vakıf re'âyâsı* olmayub âhar sancakdan gelmiş ve bir karyeden göçüb bir karyeye gelmiş olan re'âyânın rüsûmların mütemekkin olduğı karye sipahisine sâbıkan yazılmaduğı ecilden hâric 'âmiller alı-gelmişler idi. Hâliyâ temekkün i'tibarile emr-i şerif ve kanun-ı münif muktezasınca mütemekkin oldukları karyelerde sipahiye ra'iyyet kayd olundı. Sâbıkan rüsûmları mirî içün alınurdı deyü mültezim 'âmil dahl eylemeye.

6. Ve livâ-i mezbûrede *ellici* yerin tasarruf edüb ümenâya *bedel-i kesim* vere-gelen re'âyâ sehven bennâk ve mücerred yazılub sipahiye ra'iyyet yazılmak vâkı' olduysa anın gibi re'âyâ hâssa mukarrer kılınub kemâkân bedel-i kesimleri mîrî içün vereler. Sipahiye tekrar bennâk ve mücerred resmi deyü nesne vermeyeler.

7. *Sipahi ra'iyyeti* gaflet vechile kesimlü yere yazılmak vâkı' oldıysa elinde kesimlü yer olmayıcak ellici re'âyâdan 'add olunmuşdur deyü kesimciler gibi bedel-i kesim deyü, andan yüz yiğirmi akçe taleb olunmak hayfdır. Kanun üzere bennâk ve mücerred resmin vereler.

8. *Manyas Nâhiyesi*nde ba'zı karyelerde kefere üzerine resm-i çift yazılmışdır. Tasarruf etdikleri yerin öşrin ve resmin sâhib-i arza edâ edüb *ispençe*sin kendi sipahisine verür.

9. Ve livâ-i mezbûrede *hâs karye*lerde *ellici kızları câriye* edine dürülüb tezevvüc eden kimesnelerden hallerine göre kırk yahud elli akçe harâc verürler. Câriye fevt olsa ol harâc kesilür deyü defter-i 'atikde kayd olunmakla bir ra'iyyet kızını çıkarınalu oldukda velisi gibi mültezim 'âmil dahi ağırlık almayınca izin vermeyüb nice kızlar harâclıdır deyü alınmayub kalmak dahi vâkı' olduğı arz olundukda ref' olmak buyurulub hükm-i şerif sadaka olunmağın defter-i cedîde hidmet-i câriye kayd olunmadı.

981 Tarihli Karesi Sancağı Kanunnâmesi, Tapu Kadastro Kuyûd-ı Kadîme Arşivi, TTD. No: 152 (193), sh. 1-7

الحمد لله رب العالمين والصلوة والسلام على نبيه محمد

وآله أجمعين أما بعد فقد كتب هذا الدفتر المفصل

في لواء قره سى بأمر حضرت سلطان البرين وخاقان البحرين

مالك الأمم ظل الله تعالى في الخافقين

السلطان ابن السلطان السلطان سليم خان ابن السلطان

سليمان خان ابن السلطان سليم خان أدام الله سلطنته

إلى أبد الدهور والأزمان بمعرفة أفقر عباد الله الصمد

مصطفى بن أحمد الأمين

غفر الله للكاتب ووقع التسليم إلى الخزانة العامرة

في أواخر محرم الحرام من شهور سنة احدى وثمانين وتسعمائة

981 Tarihli Karesi Sancağı Kanunnâmesi, Tapu Kadastro Kuyûd-ı Kadîme Arşivi, TTD. No: 152 (193), sh. 1-7

§. 6- KÜTAHYA SANCAĞI KANUNNAMELERİ

*Kütahya Sancağı*nın Kanunnamesini, Kanunî Sultân Süleyman Kanunnâmeleri arasında yayınlamıştık[1]. II. Selim devrinde tahrir olunan ve *Tapu Kadastro Kuyûd-ı Kadîme Arşivi, TTD. No: 47, sh. 1-6*'de bulunan Kanunnamenin de aynı Kanunnâme olduğunu görüyoruz. Bu sebeble tekrar etmeyeceğiz. Kanunnâmenin bulunduğu defter, *Defter Emini Muhammed* ve *Kâtib Kâsım* tarafından 20-30 Zilhicce 978 tarihinde yazılmıştır[2].

§. 7- SULTAN ÖNÜ SANCAĞI KANUNNAMELERİ (8)

Çok kısa olan *Sultân Önü Kanunnâmesi*nin elimizde bir nüshası vardır. O da *Tapu Kadastro Kuyûd-ı Kadîme Arşivi, TTD. No: 145, sh. 1-4*'de bulunmaktadır. 980 tarihinde tedvîn olunan bu Kanunnâmenin bulunduğu defterin mukaddimesinden ba'zı önemli noktaları aktarmak istiyoruz:

"Hazret-i Padişah Sultân Selim Hân bin Sultân Süleyman Hân, *Livâ-i Sultân Önü* aktâ'ı nâ mazbut ve evzâ'ı nâ merbût istimâ' olunduğı sebeble ref'-i yed-i zâlimân ve def'-i kürbet-i mazlûmân içün defâtir-i kadîmesi tecdîd ve tahrir olunmak fermân olunmağın imtisâlen lil-emr'il-âlî sa'y-i belîğ-ı bî dirîğ kılınub tahrîr ve terkîm ve tashîh ve tevzi' olunub şâkir ve zakir oldular. Ber vech-i ecmel defter-i hâkânî kâtiblerinden *Mustafa bin Ahmed* ma'rifeti ve *Anadolu Defteri* kâtiblerinden *Pîrî bin Sinan* kulları kalemiyle itmâm bulub südde-i sa'âdete teslîm olundu. Fî Evâil-i Şehr-i Şa'bân'il-Mu'azzam senete 980."[3]. Yine Defter'den öğrendiğimize göre, Sultân Önü sancağının şu kazâ merkezleri mevcuttur: *Karaca Şehir, İnönü, Bilecik, Seyyid Gâzî* ve *Gün Yüzü*[4].

KANUNNÂME-İ LİVÂ-İ SULTÂN ÖNÜ

1. Livâ-i mezbûrede *bütün çift* yer dutandan *resm-i çift* otuz üç akçe ve nîm çift yer dutandan on altı buçuk akçe ve evlüden *resm-i bennâk* on iki akçe ve kâr u kisbe kâdir olandan *resm-i mücerred* altı akçe alınur.

2. Ve livâ-i mezbûrede vâki' olan kâdîlıkların kadîmden amel olınu-gelen kileleri ve gallelerinin narhları tebdîl ve tağyîr olunmayub Defter-i Atîk muktezâsınca ber karar-ı sâbık buğdayın her müddi altmışar ve sâir mahlûtun her müddi kırkar akçeye dutulmuşdur.

---

1 **Osmanlı Kanunnâmeleri**, V, sh. 133-139

2 Tapu Kadastro Kuyûd-ı Kadîme Arşivi, TTD. No: 47, sh. 1-6

3 Tapu Kadastro Kuyûd-ı Kadîme Arşivi, TTD. No: 145, sh. 1-4

4 Tapu Kadastro Kuyûd-ı Kadîme Arşivi, TTD. No: 145, sh. 1

980 Tarihli Sultân Önü Sancağı Kanunnâmesi, Tapu Kadastro Kuyûd-ı Kadîme Arşivi, TTD. No: 145, sh. 1-4

الله ولی الهدایة

بسم الله الرحمن الرحیم

İKİNCİ BÖLÜM

BUDİN EYÂLETİ KANUNNÂMELERİ

§. 1- II. SELİM DEVRİNDE BUDİN EYÂLETİ VE SANCAKLARI

Şimdiki *Budapeşte*'nin önemi bir kısmını teşkil eden ve eskiden *Macaristan*'ın pây-ı tahtı olan *Budin* şehri, Osmanlı Devleti'nin II. Selim devrinde de aynı ismi taşıyan Eyâletinin merkezidir. Kaynaklarda *Budun* diye geçen bu şehir, 20 Eylül 933/1526 yılında Mohaç zaferinden sonra II. Selim tarafından Osmanlı topraklarına ilhâk edilmiştir. Ancak ilk dönemlerdeki Osmanlı hâkimiyeti, himâye tarzındadır. Yerli idârecilerin isyânı ve çıkardıkları huzursuzluklar üzerine, 948/1541 yılında *Budin Eyâleti* olarak Osmanlı devletine bağlanmış ve ilk beğlerbeği olarak aslen Macar olan *Süleyman Paşa* ve Kadılığına da *Hayreddin Efendi* ta'yîn edilmiştir. Budin, Tuna'ya hâkim tepelerde bir kale, sâhilde etrâfı sûr ile çevrili ve kaleye bağlı bir aşağı şehir ile, güneyde bir varoş yani Tuna sahilindeki aşağı şehirden ibârettir[1].

948/1541 yılından itibâren eyâlet hâline getirilen Budin Eyâleti'nin sancakları, eyâletin teşekkülünden 1098/1686 tarihinde sona ermesine kadar, sık sık değişmiş ve icabına göre ba'zıları ilgâ, ba'zıları başka eyâletlere ilhâk ve ba'zıları da ihdâs edilmiştir. Aynı değişiklik II. Selim devri için de sözkonusudur. *Hammer,* fethi müte'âkib Budin Eyâletinin 12 sancağı bulunduğunu ve sonradan bu sayının 16'ya çıktığını kaydederken, Celâl-zâde sancak adedini 18 olarak göstermekte ve aralarında Arnavutluk'taki Vulçıtrın'ı, Sırbistan'daki Alacahisâr'ı (sonradan 965/1549'da Temeşvar Eyâleti'ne bağlanmıştır) ve Bosna'daki İzvornik'i de zikretmektedir. Bütün bunları gözönüne alarak II. Selim devrindeki Budin Eyâletine ait sancakları şöylece sıralayabiliriz (Alfabetik Sırayla):

1- Alacahisâr Sancağı (Kruşevatz) (965/1549'da Temeşvar'a ilhâk edilmiştir).

2- Budin Sancağı (Paşa Sancağıdır).

3- Estergon Sancağı (Usturgon).

4- Filek (Fülek) Sancağı.

5- Hatvan Sancağı.

6- İstolni Belgrad Sancağı (Szehefehervar).

7- İzvornik Sancağı.

8- Kopan Sancağı.

9- Novigrad Sancağı.

10- Peçuy Sancağı.

---

1 BOA.TTD.441/2-3; **İslâm Ansiklopedisi**, II/748-759; Şemseddin Sâmi, **Kâmûs'ül-A'lâm**, II/1371; Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi**, II/326 vd.

11- Pojega Sancağı.

12- Seçan (Seçen) Sancağı.

13- Segedin Sancağı.

14- Sekçuy Sançağı.

15- Seksâr Sancağı.

16- Semendire Sancağı .

17- Sirem Sancağı.

18- Solnok Sancağı.

19- Şimontorna Sancağı.

20- Vulçıtrın Sancağı. (II. Selim'nin son zamanlarında tekrar Rumeli Eyâleti'ne bağlanmıştır. Zira 972/1565 tarihli bir sancak listesinde Rumeli Eyâleti sancakları arasında görülmektedir.)

21- Zigetvâr Sancağı[1].

Ayrıca Temeşvar ve Erdel de ilk fethedildiği dönemlerde *Budin Eyâleti*'nin sancağı olarak kabul edilmişlerdir. 962/1554 'lerde Eyâlet hâline getirilince Budin eyâletinden ayrılmışlardır[2]. Ayrıca ba'zı listelerde de Alacahisâr Sancağı, Budin Eyâletinin sancakları arasında gösterilmiştir[3]

Budin Eyâleti hakkındaki bu kısa bilgiden sonra, şimdi de kanunnâmesi olan sancakları, alfâbetik sırayla zikredelim.

§. 2- HATVAN SANCAĞI KANUNNÂMELERİ (9)

1- NÜSHALARI VE HUKUKÎ TAHLİLLERİ

Hatvân, Budin Eyâletinin önemli sancak merkezlerinden biridir. Hatvan, Eğri'nin Güneybatısında ve Peşte ile Eğri arasında yer alan Osmanlı Devletine ait hudut kalelerinden biridir[4]

Hatvan Sancağı'nın ilk kanunnâmelerini Kanunî Devri Kanunnâmeleri arasında zikretmiştik[5]. II. Selim devrinde hazırlandığı kuvvetle muhtemel olan bu Hatvân Kanunnâmesi, daha öncekilerden önemli ölçüde farklı olduğundan, bunu da neşredeceğiz.

---

1 Kunt, Metin, **Sancaktan Eyâlete**, sh. 134-135

2 Bkz. Celâlzâde, **Tabakât'ül-Memâlik Ve Derecet'ül-Mesâlik**, Ayasofya, B. 3296, vrk. 11/b-17/a; Âtıf Efendi No: 1734, vrk. 204/b; BOA. **Ruus Def.** No:622; **İslâm Ansiklopedisi,** II/758-759

3 Âtıf Efendi, No: 1734, Vrk. 204/b

4 Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi,** III, sh. 75, 91

5 **Osmanlı Kanunnâmeleri,** V, sh. 288 vd.

Tarihini tam tesbit edemediğimiz Kanunnâmenin **birinci** nüshası, *BOA. TTD. No: 550 (271), sh. 6-10*'da bulunmaktadır.

Kanunnâmenin **ikinci** nüshası da, *Paris, Bib.Nat. No: 85, Vrk. 187/a-188/b*'de bulunmaktadır ve birinci nüsha ile hemen hemen aynıdır.

Kanunnâme, Rumeli eyâletine ait tipik bir sancak Kannunâmesidir. Kanunnâmede gayr-i müslimlerden alınacak *cizye* tanzim edildiği gibi harâc vergisi, bâc vergileri ve diğer kanunnâmelerde benzerleri bulunan örfî rüsûm tedvîn olunmaktadır.

II- KANUNNÂMENİN METNİ

KÂNUNNÂME-İ LİVÂ-İ HATVAN

1. Livâ-i mezbûrede vâki' olan *kefere re'âyâsının* ki, evinden, bağından, tarlasından gayrı davarından ve evi içinde örtü döşek esbâbından mâ'adâ davardan ve hamrden ve galleden hesâb edince üç yüz akçeye güci yete, yılda ellişer akçe *cizye* verürler; vech-i meşrûh üzere kâdir olmyanlardan nesne alınmaz deyü Defter-i Atîk'de mukayyed olub lâkin 974 senesinde fermân-ı hümâyûn ile on akçe dahi ziyâde olmağla zikr olunan cizyeleri içün yılda altmışar akçe edâ ederler.

2. Ve cizye vermeğe kâdir olan re'âyâ *resm-i kapu* deyü sipahisine *rûz-ı Hızırilyas*'da yirmi beş ve *rûz-ı Kasım*'da yirmi beş akçe ispençe içün verürler[1].

3. Ve gallât ve sâir hubûbâtdan vel-hâsıl mâ nebete fil-arzdan *öşür* alınur. Amma müslüman bağlarından öşür alımayub her dönümüne dörder akçe *resm-i dönüm* alınur.

4. Ve bir ra'iyyetin evi yanında *bağçe*si olsa, yemek içün içinde ekdüği ma'denos ve tarhun ve sâir sebzevâtdan ki, satulığı olmaya, nesne alınmaz. Ammâ bâzâra iledüb satılan sebzevâtdan ve bostânlardan *öşür* alınur.

5. Ve *öşr-i kevvâre* on kovandan bir kovan ve beş kovandan nısf kovan alınur. Beş kovandan aşağa olsa, bir kovandan iki akçe alınur. Ve mevsimi harman zamanıdır; ol eyyâmda ta'şîr olunur.

6. Ve *rüsûm-ı kiyâh* ve *hîme* içün her haneden yirmi beşer akçe vere-geldikleri âdet-i mu'tâdeleri üzere kayd olundu.

7. Ve bid'at[2] içün yılı geçmişinden iki akçe alınur ve tamam sâle olmayan hanâzîrden nesne alınmaz.

8. Ve *bellutluğ*a giden hanâzîrden *resm-i bellût* deyü sâhib-i zemîn olanlar hınzır başına birer akçe alurlar.

---

1 **İspençe**, gayr-i müslimlerden alınan harâc-ı muvazzafı karşılamaktadır.

2 Burada **"Bid'at"** kelimesinden kasıt, domuzdur. Domuzdan alınan resme de bid'at-ı hınzır denmektedir.

9. Ve bir sipahinin re'âyâsı koyunun iledüb bir âhar sipahi toprağında kışlatsa veyahud kuzulatsa, her sürüden ki, üç yüz re's ganem ya dahi artuk eksik olsa, ol asıl sürüden kışladırsa bir koç ve eğer kuzladırsa bir kuzı *resm-i ağıl* deyü sâhib-i arza vereler. Öşr-i berresin defter-i hâkânîde kime kayd olunduysa ol alur.

10. Ve tamam sâle olan *değirmen*lerden ellişer akçe ve nîm sâlelerden yirmi beşer akçe resm alınur deyü Defter-i Atîk'de mukayyed bulunduğı üzere kayd olundu.

11. Ve Nefs-i *Güngöş Değirmenleri*nin ba'zından üçer yüz akçe ve ba'zından yüzer akçe resm alınur deyü kezâlik Defter-i Atîk'de mukayyed bulunmağın Defter-i Cedid'de dahi üslûb-ı sâbık üzere mukarrer kılındı.

12. Ve müslümanlar *bâkirelerinden* altmış akçe ve bîvelerinden otuz akçe ve *Martolos* ve sair re'âyâ keferesinin bâkirelerinden otuz, bîvelerinden on beş akçe *resm-i arûsâne* Defter-i Atîk'de mestûr bulunduğı üzere kayd olundu.

13. Ve müslümanların bağlarından öşür alınmayub her dönüm başına dörder akçe *resm-i dönüm* alına.

14. Ve *cürm ü cinâyet* hükm-i kâdî lâhık oldukdan sonra baş yaruğundan yüz akçe; kara bere olsa elli akçe ve sâir *bâd-ı hevâ Kanunnâme-i Hümâyûn* muktezâsınca alına.

15. Ve *salb ü siyâsete müstahak olanları* ehl-i hüküm ma'rifetiyle sancakbeği adamlarına teslîm edeler ki, haklarından geline. Amma akçelerin alub salıvermekden ziyâde ihtiyât ve ihtirâz üzere olalar.

16. Ve ümerâ ve zu'amâ ve sipah tâifesi hilâf-ı şer' ve kanun ve muğâyir-i defter ve emr-i hümâyûn re'âyânın müft ve meccânen yemeklerin ve odun ve otluk ve yağ ve bal ve pastırmalık ve sütlük sığır ve koyunların alub ve kışlık kürk salgun edüb; ve re'âyâyı koçuları ve bargirleri ve arabaları ve öküzleri ile sürüb seferlerde beşer altışar ay azıkların çekdirüb kullanub ve evlerinde kezâlik envâ'-i dürlü hizmetlerin etdürüb; ve mürd olan re'âyânın akrabâsı ve ta'allukâtı kalmayub hemân oğulları ve kızları kalsa, anın gibiler içün bî kes sirotadır deyü sâhib-i zemîn olanlar çeküb alub esîr edüb ve emlâk ve davarların satdurub kendülere alub vel-hâsıl bunun emsâli teklîfât-ı mâlâ yutâkdan ahvâl-i re'âyâ diğergûn olub ekseriyyâ cilây-ı vatan etdiklerine bâ'is idüği mukaddemâ pâye-i serîr-i âlem-masîre arz olundukda min ba'd re'âyâ ve berâyâya ol makûle teklîf olunmayub vechen minel-vücûh ta'cîz ve te'addî kılınmayalar ki, âsûdelikle zirâ'at ve hirâsete kâdir olalar.

17. Şöyle ki, min ba'd bu makûle iş edenleri hâkim'ül-vakt olanlar arz eylemeyeler, anın gibilere olacak itâb ve siyâset neticesi kendülere âid olmağı mukarrer bileler. Sancakbeği olursa, beğlerbeği olanlar arz edeler. Subaşı ve sipahi olursa, gerü beğlerbeği ve sancakbeği ve hâkim'ül-vakt olanlar arz edeler ki, ol vechile iş edenlerin bir tarîkle haklarından geline ki, sâire mûcib-i ibret ve bâ'is-i nasîhat ola deyü bu husûsda defe'âtla mü'ekked ahkam-ı şerîfe ve müte'addid evâmir-i münîfe vârid olduğı Defter-i Atîk'de mukayyed olmağın Defter-i Cedîd-i Hâkânîye dahi kayd olundu.

18. Ve ümerâ ve zu'amâ ve sipah topraklarında düşen *beyt'ül-mal* ve *mal-i gâib* ve *mal-i mefkûd* ve yava ve kaçkun mîrînindir; hâssa zabt olunur, dahl olunmaya.

19. Ve *havâss-ı hümâyûn* ve beğlerbeği ve sancak beğlerinin hâsları ve *zu'amâ* ve *defter kâtibleri* ve *defter çavuşların*ın ve dizdârlarının tîmârları *serbest*dir; *âdet-i serbestiyye* üzere zabt ederler. Ol bâbda kimesne mâni' ve müzâhim olmaz deyü Defter-i Atîkde mukayyed bulunduğı üzere kayd olundu.

KANUN-I BÂC-I SİYAH

20. Bâzâra *me'kûlât* kısmından nesne gelse, araba başına dört akçe bâc alına ve yükle gelse yükden iki akçe *bâc* alına.

21. Ve fuçıdan dahi ikişer akçe bâc alına.

22. Ve ehl-i ticâret ve çerçiler bâzâr güni gelüb oturdukları içün resm-i sergi buçuğar akçe alına.

23. Ve araba ile odun getürenden bir odun ve otluk getürenden bir demed otluk bâc alına.

24. Ve şehirde olan çölmekçiler ve bardakçılardan işleyüb satdukları içün nesne alınmaya.

25. Ve re'âyâ ve avretleri arkaları ve başları üzerinde bâzâra getürüb satdıkları tavuk ve peynir ve süt ve yoğurt ve meyve gibilerden nesne alınmaz. Hafta oturanlardan haftadan haftaya birer penez alınur.

26. Ve boğazlanan sığırdan *resm-i kanâre* her sığırdan iki akçe ve dört koyundan bir akçe alına.

27. Ve araba ile çölmek ve bardak gelse, satandan araba başına dört akçe bâc alına.

28. Ve bâzâra yaş balık gelse, yüz akçede üç akçe bâc alına. Ve kuru balık gelse, bin akçelikden otuz akçe *resm-i gümrük* alına.

29. Ve *göllerde avlanan balık*dan nısf alınur.

Hatvan Sancağı Kanunnâmesi, BOA. TTD. No: 550 (271), sh. 6-10

قانون حقوق و رسوم لواء خطوان

١ لواء مزبورده واقع اولان كفره رعايالرك هرخانه سندن كه
آوندن باغندن واوى ايچنده اورتو دوشك اسبابندن ماعدا
طواردن وخرمندن وغله دن حسابيله اوتوز اقچه كوچى
يه يلده اللیشر اقچه جزيه ويررلر وجه مشروح اوزره قادر
اولميانلردن نسنه النمز ديو دفتر عتيقده مقيد اولوب لكن طقوز
يوز يگرمى درت سنه سنده زمان همايونده ايلمه اون اقچه داخى زياده
اولنمغله ذكر اولنان جزيه لريچون يلده التمشر اقچه ادا ايدرلر

٢ وجزيه ويرمكه قادر اولان رعايا رسم قپو ديو سپاهيسنه داخى
روز خضر الياسده يگرمى بش وروز قاسمده يگرمى بش اقچه اسپنجه ايچون

٣ ويررلر وغلات وساير حبوباتدن والحاصل ما ينبت فى الارضدن
عشر النور اما مسلمان باغلرندن عشر العنب هر دونمسنه

٤ درد اقچه رسم دونم النور وبر رعيتك ويانده باغچه سى
اولسه بيك ايچون ايچنده اكديكى معدنوس وتره خون وساير
سبزواتدن كه صاتولمغه اولميه نسنه النمز اما بازاره ايلدوب
صاتلان سبزواتدن وبوستانلردن عشر النور

٥ وعشر كوارا اون قواندن بر قوان وبش قواندن نصف قوان النور
بش قواندن اشغه اولسه بر قواندن ايكى اقچه النور ورسم

٦ خوك بيانيه اول اتامدن تغير اولنمز ورسوم كياه ونيمه ايچون
هرخانه دن يگرمى بشر اقچه ويره گلمكلرى عادت معتاده لرى

٧ اوزره قيد اولندى وبر عتا ايچون بيلك گچشندن ايكى اقچه

٨ النور وتمام ساله اولميان خنازيردن نسنه النمز وبلوط طلقنه
كيدن خنازيردن رسم بلوط ديو صاحب زمين اولانلر

٩ خنزير باشنه بر اقچه النورلر وبر سپاهينك رعاياسى
قيونلرين الدوب بر آخر سپاهينك طپراغنده قيشلاقده ويلده
قوزولاتسه هر سورينكه اوچيوز رأس غنم يا داخى اندن آرتوق
اكسك اوله اول اصل سوريدن قيشلاقديه بر قوچ واگر
قوزولادرسه بر قوزى رسم اغيل ديو صاحب ارضه ويررلر
عشر يوسبن دفتر خاقانيده كه قيد اولنديسه اول النور

١٠ وتمام ساله اولان دكرمنلردن اللیشر اقچه
ونيم ساله لردن يگرمى بشر اقچه رسم النور ديو دفتر عتيقده مقيد

١١ اوزره قيد اولندى ونفس كوكوش دكرمنلرينك
بعضندن اوچيوز اقچه وبعضندن يوز اقچه رسم النور ديو
كذلك دفتر عتيقده مقيد بولنمغين دفتر جديدده داخى
اوسلوب سابق اوزره مقرر قلندى

١٢ ومسلمانلر باكره لرندن التمش اقچه وبيوه لرندن اوتوز اقچه و

١٣ مارتلوس وساير رعايا كفره سنك باكره لرندن اوتوز بيوه لرندن
اون بش اقچه رسم عروسانه دفتر عتيقده مسطور بولندوغى اوزره
قيد اولندى وجرم وجنايت حكم قاضى
لاحق اولدقدن صكره باش يارغندن يوز اقچه قوم بره اولسه
اللى اقچه وساير بادهوا قانوننامه همايون مقتضاسنجه

١٤ النه وصلب وسياسته مستحق اولانلرى

Hatvan Sancağı Kanunnâmesi, BOA. TTD. No: 1003 (673), sh. 1-7

امر حکم مرفیله سنجاق بکی ادملرینه تسلیم ایدهلر کندی
حقلرندن کلنه اما اقچه لرن آلوب صالیویرمکدن زیاده احتیاط
١٥ ولختراز اوزرینه اولالر وامرا و زعما
وسپاه طایفه سی خلاف شرع وقانون ومغایر دفتر و امر
همایون رعایانک مفت ومجانا بیکلرین واودون
اوتلوق وبایغ وبال وباسترما الق وصودلق صغیر وقیونلرین
الوب وقیشلق کورک صالغون ایدوب ورعایایی وچیکرز
وبارکیرلری وعربه لری واوکوزلریله سوروب سفرلرده
بنر آلتینرایی ازوقلرین چکدروب قوللنوب واولرنده
کذلک انواع دورلو خدمتلرین ایتدروب ومرد اولات
رعایانک اقرباسی وتعلقاتی قالمیب همان اوغوللری وقزلری
قالسه انک کبیلر ایچون بیکس میر وطه دربو صاحب زمین
اولنلر حکومت الوب اسیر ایدوب واملاک وطوارلرین
صاتدروب کندولر الوب والحاصل بونک امثالی تکلیفات
ما لا یطاق ودنا احوال رعایا دکرکون اولوب اکثریا جلای وطن
ایتدکلرینه باعث ایدوکی مقدما پایه سریر عالم مصیره عرض
اولندی قدیم مزبعد رعایا وبرایایه اول مقوله تکلیفات اولنمیه
وبوجها من الوجوه تعجیز وتعدی قلمیالر که اسوده لغله
١٦ زراعت وحراثته قادر اولالر شویلکه من بعد
بو مقوله ایش ایدنلری حاکم الوقت اولانلر عرض ایلیالر
انک کبیلر اولاجق عتاب وسیاست نتیجه سی کندولره

عاید اولمغی مقرر بیله لر ایدن سنجاق بکی اولورسه بکلربکی
اولانلر عرض ایدهلر سوباشی وسپاهی اولورسه کیرو بکلربکی
وسنجاق بکی وحاکم الوقت اولانلر عرض ایدهلر که اول وجهله
ایش ایدنلرک بر طریقله حقلرندن کلنه که سایره موجب عبرت
وباعث نصیحت اوله دیو بو خصوصده دفعاتیله مؤکد
احکام شریفه ومتعدد اوامر منیفه وارد اولدیغی دفتر عتیقده
مقید اولمغین دفتر جدید خاقانیه دخی قید اولندی
١٧ وامرا و زعما وسپاه طپراقلرنده دوشن بیت المال ومال
غایب ومال مفقود وباد هوا وقاچقون مجرمکره خاصه ضبط
١٨ اولنور دخل اولنمیه وخواص همایون وبکلربکی وسنجاق
بکلربکینک خاصلری وزعما ودفتر کاتبلری ودفتر چاوشلرینک
ودزدارلرینک تیمارلری سربسته عادت سربستیه اوزره
ضبط ایدهلر اول بابده کمسنه مانع ومزاحم اولمیه دیو دفتر
عتیقده مقید بولندیغی اوزره قید اولندی

قانونِ باجِ سِیا

١٩ بازاره ماکولات قیمتندن نسنه کلسه عربه باشنه درت اقچه
٢٠ باج النه ویوکله کلسه یوکدن ایکی اقچه باج النه وقوجیدن
٢١ دخی ایکیشر اقچه باج النه واهل تجارت وجرجیلر بازاره کوتوری
کلوب اوتورداقلری ایچون رسم سرکی بوبوغز اقچه النه و
٢٢ عربه ایله اودون کتوررنه بر اودون واوتلوق کتورنه بر دمت
٢٣ اوتلوق باج النه وشهرده اولان چولکجیلر وباردقجیلردن
٢٤ اتلیب صاتدقلری ایچون نسنه لری النمیه ورعایا وعورتلری

Hatvan Sancağı Kanunnâmesi, BOA. TTD. No: 1003 (673), sh. 1-7

ارقه لري و باشلري اوزرنه بازاره كتورب صاتدقلري طاوق

و پينير و سود و يوغورد و ميوه كبي يردن نسنه النمز هفته

اوتورانلردن هفته دن هفته يه بربيز النور و

٢٥ بوغازلنان صغيردن رسم قناره هر صغيردن ايكي اقچه و دوت

٢٦ قيوندن بر اقچه النه و عربه ايله چولك و بارداق كلسه

٢٧ صتاندن عربه باشنه درت اقچه باج النه و بازاره

يايش بالق كلسه يوز اقچه ده اوج اقچه باج النه و قورو بالق

٢٨ كلسه بيك اقچه لقدن اوتوز اقچه رسم كومرك النه و كوللرده

اولان بالقدن نصف النور

§. 3- KOPAN VE ŞİMONTORNA SANCAKLARI KANUNNAMESİ (10)

I- NÜSHALARI VE HUKUKÎ TAHLİLİ

Kopan, sonradan müstakil eyâlet haline getirilen *Kanije*'nin sancak merkezlerindendir. *Şimontorna* ise, İstolni *Belgrad*'ın güneyinde yer almaktadır. Sultân Süleyman tarafından feth edilmiştir. Şimontorna'nın Macarca aslı, *Smony Tornya* şeklindedir[1].

Kopan ve Şimontorno Sancakları Kanunnâmesi, *BOA, TTD. No: 563 (166), sh. 10-13*'de bulunmaktadır ve II. Selim devrinde tedvîn olunduğu kesin olsa da hangi tarihde hazırlandığı tam belli değildir. Kanunnâmenin tanzim tarihi Defterde kayıtlı değildir; ancak II. Selim devri olduğu kesindir.

Kanunnâmenin **ikinci** nüshası da *Paris, Bib. Nat. No: 85, Vrk. 188/b-191/a*'da bulunmaktadır. Her iki nüsha arasında ciddi bir fark mevcut değildir.

Tesbitlerimize göre Kanunnâme daha evvel *Barkan* tarafından neşr olunmuş bulunmaktadır[2].

Kanunnâmenin bulunduğu Defter'de bu birleşik sancaklara ait Nâhiye listeleri şöyle verilmiştir:

Livâ-i Kopan: Nâhiye-i Kopan, Nâbiye-i Krata, Nâhiye-i Loroş, Nâhiye-i Marçil, Nâhiye-i Döhito (?).

Livâ-i Şimontorna: Nâhiye-i Şimontorna, Nâhiye-i Avzen, Nâhiye-i Tonasin, Nâhiye-i Anderik[3].

Kanunnâme'de evvelâ harâc tabiri ile ifade edilen cizyenin miktârı ve ödeme şartları tesbit edilmiştir. Bilindiği gibi *cizye*nin bir diğer adı da, *harâc-ı re'sdir*. Daha sonra ahalinin hâsılâtından vereceği harâc-ı mukâsemenin nisbetleri tayin olunmuş ve bu arada cizyeden mu'âf tutulan re'âyâ sınıfları da zikr edilmiştir. Daha sonra bâd-ı hevâ gurubuna dahil olan örfî tekâlif birer birer ele alınmıştır. Kanunnâme'nin son kısmı ise bazı cürm ü cinâyet cezalarına ayrılmıştır ki, bunların şer'î dayanakları çok açıkdır.

---

1 Sertoğlu, **Ali Çavuş Kanunâmesi,** sh. 26-27; Öztuna, **Osmanlı Devleti Tarihi,** II, sh. 288-289.

2 Barkan, **Kanunlar,** sh. 319-321; Ayrıca parçalar halinde Hadiye Tuncer tarafından da neşr edilmişse de, ilmî açıdan gayr-ı ciddi bir neşirdir.

3 BOA, TTD. No: 563 (166), sh. 9; Bu nâhiye isimlerinin tarafımızdan doğru okunduğundan emin değiliz.

II- KANUNNÂMENİN METNİ

KANUNNÂME-İ LİVÂ-İ KOPAN VE ŞİMONTORNA

1. Mesela zikr olan sancaklarda vâki' olan varoşlarda ve karyelerde olan re'âyâdan üçyüz akçeye güci yeten yılda *resm-i flori* sâbıkan merhûm ve mağfûrun leh cenâb-ı cennet-mekân firdevs-âşiyân *Sultan Süleyman Hân* -'aleyhi rahmet'ül Melik'il-Mennân- zamanında yılda elli akçe verürlerdi.

2. Bir evde üç dört birâder veyahut daha ziyâde olsa, herbiri başka başka olub kârları ve kisbleri ayru olub üçer yüz akçeye kâdir olsalar, anlar dahi kezâlik ellişer akçe verürlerdi.

3. Ve oğulları veya birâder olmayıcak bîgâne ola, andan *cizye* alalar. Bîgâne olduğıyçün etmeğümiz bir yerdedir dedüklerine 'amel olunmaya.

4. Üçeryüz akçeye kâdir dedükleri şol kimesnedir ki, evinden ve bağından ve tarlasından gayrı davarlarından ve içinde olan esbâbından ve fuçısı içinde olan hamrinden hisâb edüb üçyüz akçelik mikdârı hâsıl ola, bir *flori* alınurdu. Ve bir flori dedükleri elli akçe idi.

5. Hâliyâ padişah-i heft-kişver sultan'ül-islâm vel-müslimîn kâtil'ül-kefereti vel-müşrikîn sultan ibn'üs-sultan *Sultan Selim Hân* -E'azzullahu ensarehû ve hullidet hilâfetühû- hazretlerinin sa'âdet ve şevketle *cülûs-ı hümâyûn*ları vâki' oldukda *resm-i flori* altmış akçe olmak fermân olunmağın defter-i cedid-i hâkanîye kayd olundı.

6. Ve şol re'âyâ ki, kanun-ı kadîmleri üzere cizye vermeğe kâdir olalar, *resm-i kapu* deyü ispence mukâbelesinde her hâneden sipahisine *Hızır İlyas günü*nde yiğirmi beş akçe ve *Kasım günü*nde yiğirmi beş akçe vereler.

7. Ve *biro*lar flori ve resm-i kapu vermezler. Amma *âdet-i ağnâmı* vereler.

8. Ve *papaslar* flori ve resm-i kapu ve âdet-i agnâmların vermeyüb öşürlerin sâhib-i arza vere-gelmeğin gerü vereler.

9. Ve evi yanında bağçesi olsa, yemek içün içinde ekdüği ma'denos ve tarhun ve sâir sebzevât ki, satıluğu olmaya, anun gibi bahçeden nesne alınmaya. Ammâ zikr olan sebzevâttan bâzâra iledüb satsa, öşri alına. Ve bostandan ki, satılığu ola, öşri alına; satulığu olmayandan dönüm başına dört akçe alına.

10. Ve sâir hubûbâtdan mercimek ve erzen ve bunlara benzer ne ki varsa *öşri* alına.

11. Ve kefere elinde olan *bağlar*dan *öşr-i şire* alına. Ammâ müslümanlar elinde olub hamr etmeyüb turşı ve bekmez edenden kefereden alınduğı gibi şire alınmayub dönüm alına.

12. Ve şol müslüman ki, bağın kendü dikmiş ola, *dönüm* verür. Ammâ kâfirden satun alınmış bağ olsa, öşür alına deyü hükm-ü şerif-i vâcib'ül-kabul vârid olmağın öşür alına.

13. Ve ba'zı kurâda ve varoşlarda vâkı' olan bağlardan her *bütün bağ* ki, otuz iki *çapalık*tır sekizer ve altışar ve dörder *cibre* şire *ako* deyü re'âyâ sâhib-i arza verdüklerinden gayrı on cibre şirede bir cibre şire öşür verürlermiş. Kırallar zamanından bid'at olmağın re'âyâ tahammül edemeyüb tefrika ve perâkende olmalarına sebeb olmağın ref' olunub on cibre şireden bir cibre şire öşür verüb ve *sâhib-i ra'iyyete öşr-i şire* ta'yin olunmaduğı yerde otuz cibre şireden bir cibre şire alına deyü fermân olundu.

14. Ve ba'zı yerlerde âhar karyelerde bağı olanlar bağları bozulmağa icâzet verildikde her bağdan *sâhib-i arz*a ikişer kile arpa ve iki etmek ve bir âblık verürler imiş; gerü alına.

15. Ve re'âyânın kendü ellerinde olan *çayır*larına kimesne mâni' olmaya; biçüb davarlarına sarf edeler. Biçilmiş yerlerinden öşür alına.

16. Ve şol ra'iyyet ki, kendü havâsında olub *baştina*sın tasarruf eylemese, mu'attal kosa, anun gibi re'âyâya tenbîh oluna ki, baştinasın zirâ'at edüb hukûk-ı lâzımesin sâhib-i arza edâ eyleye. Ve illa mütenebbih olmazsa, bedel-i ispençe ve sair mahsûlât yüz elli akçesi alına.

17. Ve *şem'-hâne* mîrî içün zabt olunmak kanundur. Feemmâ serhad olmağla ekseriyâ ketm ve bel' olduğı ecilden hâneden üçer *penez* ta'yîn olundu.

18. Ve on *kovan*dan bir kovan alına. On olmayıcak her kovan başına ikişer akçe alına.

19. Ve koyunlardan âdet üzere *resm-i ağnâm* alına.

20. Ve *resm-i hanâzîr* içün yıl geçmişinden iki akçe alına ve yıl geçmeyenden nesne alınmaya.

21. Ve *öşr-i kelem* ve öşr-i ceviz ve kiyâh alınur.

22. Ve yıl yürür âsiyâbdan elli akçe; altı ay yürür âsiyâbdan yirmi beş akçe alına.

23. Ve *cerîme*leri hükm-i kâdî lâhık oldukdan sonra baş yaruğundan yüz akçe; kara bereden elli akçe alınu-gelmeğin yine alına.

24. Ve *cerâim* dahi üç kısımdır; a'lâ ve evsat ve ednâ. Ganîsinden üçyüz akçe; evsatından iki yüz akçe ve fakirinden ki, üçyüz akçeye kâdir olmaya, yüz akçe alına; ziyâde nesne alınmaya.

25. Ve *salb ü siyaset* lâzım olanları ehl-i hüküm ma'rifetiyle sancakbeği adamlarına teslim edüb nesnesin alub salı-vermeyeler; tamam hakkından geleler.

26. Ve Padişah-ı âlem-penâh Hazretleri ve beğlerbeği ve beğler hâsları ve zu'amâ ve çavuş ve dizdâr tîmârları *serbest* olmak kanun-ı kadîmdir.

27. *Sipah* ve *müstahfazân* tâifesinin tîmarlarının cerâimleri nısfı kendülerin ve nısf-ı âlıarı mîrlivânındır.

28. Ve şol varoşun ve karyenin ki, bağları ola, iki ay on gün şireleri satılu-geldüği üzere *monopolye* dutulmak kanundur.

29. Ve *re'âyâ öşürlerin akreb bâzâra alub gitmek* kanundur. Akreb bâzâra alub gitdikden sonra elbette filan mahalle alub götür deyü re'âyâya ta'cîz ve tazyîk olunmaya.

30. Ve *resm-i arûs* müslümanların bâkiresinden altmış akçe ve bîvesinden otuz akçe ve zimmîlerin bâkiresinden otuz akçe ve bîvesinden on beş akçe.

31. Ve bir karyede âhar yerde şire alub satsalar, sâhib-i arza *poçpine* deyü büyük fuçıdan on iki buçuk akçe; küçük fuçıdan altı akçe alına.

32. Bogazlanan her sığırdan *resm-i kanâre* iki akçe ve dört koyundan bir akçe alına.

33. Ve kantara urulmaya kâbil olmayan terekeden yüz akçeden iki akçe alına.

Kopan ve Şimontorno Sancakları Kanunnâmesi, BOA, TTD. No: 563 (166), sh. 10-13

Kopan ve Şimontorno Sancakları Kanunnâmesi, BOA, TTD. No: 563 (166), sh. 10-13

قانوننامۀ لواء قوپان و شمنتورنه

Kopan ve Şimontorno Sancakları Kanunnâmesi, BOA, TTD. No: 563 (166), sh. 10-13

[illegible]

[illegible]

١٥ [illegible]

[illegible]

١٦ [illegible]

[illegible]

[illegible]

١٧ [illegible]

[illegible]

١٨ [illegible]

١٩ [illegible]

٢٠ [illegible]

٢١ [illegible]

٢٢ [illegible]

٢٣ [illegible]

٢٤ [illegible]

[illegible]

[illegible]

٢٥ [illegible]

٢٦ [illegible]

[illegible]

٢٧ [illegible]

٢٨ [illegible]

[illegible]

٢٩ [illegible]

[illegible]

٣٠ [illegible]

[illegible]

٣١ [illegible]

[illegible]

٣٢ [illegible]

٣٣ [illegible]

[illegible]

§. 4- SEGEDİN SANCAĞI KANUNNÂMESİ (10)

I- NÜSHALARI VE HUKUKÎ TAHLİLLERİ

Segedin, Macarların *Szeged* ve Almanların *Szegedin* dedikleri bu şehir, Budin'in sancaklarındandır. Tisa Irmağının batı kıyısında bir yerleşim merkezi olub Kanunî Sultân Süleyman tarafından Osmanlı topraklarına katılmıştır. Tisa üzerinde işlek bir limanı vardır. Zaten Kanunnâmeden de bu anlaşılmaktadır. Sonradan *Eğri Eyâleti*ne bağlanan Segedin Sancağı beği, genellikle *Bâc Nâhiyesi*nde oturur idi[1].

Segedin Sancağı Kanunnâmesi, BOA, TTD. No: 554 (180), sh. 6-25'de bulunmaktadır. II. Selim devrinde hazırlandığı kesin ise de, hangi tarihde tedvîn olunduğu tam belli değildir.

Kanunnâme'nin bulunduğu defterin mukaddimesinde kısaca şunlar belirtilmektedir:

> "Allah'a hamd olsun ve Peygamberine salât ü selâm olsun. Bu, *Segedin Livâsının Mufassal defteri*dir. Sultân Selim'in fermânıyla *Defter Emîni Hüseyin* ve *Kâtib Musa* tarafından kaleme alınmış ve südde-i sa'âdete teslim olunmuştur."[2]

Defterden anlaşıldığına göre, Segedin Sancağının Nâhiyeleri de şunlardır: Nâhiye-i Segedin, Nâhiye-i Vaşarhel, Nâhiye-i Şot, Nâhiye-i Kalaça, Nâhiye-i Sobotka, Nâhiye-i Baya, Nâhiye-i Sonbor, Nâhiye-i Bâc ve Nâhiye-i Titel[3].

Kanunnâme'de evvelâ *harâc* tabiri ile ifade edilen cizyenin miktârı ve ödeme şartları tesbit edilmiştir. Bilindiği gibi *cizye*nin bir diğer adı da, *harâc-ı re's*dir. Daha sonra ahalinin hâsılâtından vereceği harâc-ı mukâsemenin nisbetleri tayin olunmuş ve bu arada cizyeden mu'âf tutulan re'âyâ sınıfları da zikr edilmiştir. Daha sonra bâd-ı hevâ gurubuna dahil olan örfî tekâlif birer birer ele alınmıştır. Kanunnâme'nin son kısmı ise bazı gümrük ve bâc vergilerine ayrılmıştır ki, bunların şer'î dayanakları çok açıkdır.

II- KANUNNAMENİN METNİ

KANUNNÂME-İ LİVÂ-İ SEGEDİN

1. Mesela *Livâ-i Segedin*'de vâki' olan varoşların ve karyelerin ve kasabâtın ve iskelelerin âdet-i kadîmeleri ve kralları zamanından berü cârî olan kanunları oldur ki;

---

1 Öztuna, **Osmanlı Devleti Tarihi**, II, sh. 291

2 **Segedin Sancağı Kanunnâmesi Mukaddimesi**, BOA, TTD. No: 554 (180), sh. 6-7

3 BOA, TTD. No: 554 (180), sh. 1

2. Evvela bir hâne ra'iyyet üç yüz akçeye güci yetse, *Rûz-ı Kasım* ki, Türk dilince *koç katımı* derler, her senede rûz-ı mezbûrda Padişaha birer kuruş *cizye* vere-gelüb lakin Padişah-ı mu'azzam ve Hâkân-ı mükerrem -Hullidet hilafetühû alâ akâlîm'il-ümem- Hazretlerinin cülûsunda on bir akçe ziyâde olub zikr olunan cizye her hâneden hâneye altmış birer penez akçesi vaz' olunub ve cizye cem' edenlere dahi her cizye başına altışar *penez akçesi* alınmağa kayd olunub ehl-i hüküm olanlar ziyâde aldırtmayalar.

3. Ve bir hâne içinde her ne kadar bir atadan oğullar olsa, gerek ataları diri olsun gerek olmasun, madem ki, yemekleri ve içmekleri ve kâr u kisbleri .bir aradan olub rızıkların ve malların başka başka ayırmayalar, ol makûle hane içinde zikr olan cizyenin birisin verür; ayruk vermez. Ve illa rızıkların ve yiyeceklerin ayırıcak her biri başka birer cizye verür; bir evdeyüz demek faide etmez.

4. Ve şol hâne ki, anun içinde bir iki üç bîgâne bir yere gelüb sâkin olub kârları ve kisbleri ve yemekleri ve içmekleri bir yerden olduğu takdirce, anun gibilerin her birinin başka cizyesi alınur. Bir yerde ve bir etmekdeyüz demek faide etmez. Bigâne oldukları içün alınur.

5. Ve her köyde bir filori *Kilise harcı* kayd olunmuşdur; mîrî içün alınur.

6. Ve cizye veren hâneler *resm-i kapu* deyü *Rûz-ı Hızır*'da elli penez ve *Rûz-ı Kasım*'da elli penez sâhib-i arz olanlara *ispençe* verürler ki, her senede penez akçesiyle ellişer akçe olur.

7. Ve *biro*ları ki, her yılda nevbetle birisi köy kethüdâsı olur, cizyeden ve ispençeden ve sair rüsûmâtdan mu'âf olı-gelmeğin öyle kayd olundu.

8. Ve *papasları* cizyelerin vereler ve ekinlerinin öşrin verürler velakin resm-i kapu ki, ispençedir, anı vermezler.

9. Ve bundan sonra mâ nebete min'el-arz cemî'-i gallât ve hubûbât onda bir sâhib-i arz olanlara *öşür* vere-gelüb yine öyle verile.

10. Ve zirâ'at eden re'âyânın ba'zı yerlerde hâneden hâneye ikişer akçe *âdet-i deşt-bânî* vere-gelinüb yine öyle verile.

11. Ve *kevvâre*lerinden onuncu *kovan öşrü* ve ona yetişmese kovan başına ikişer akçe alınub ayruk alınmaya.

12. Ve koyunlarından Rûz-ı Hızır geldikçe her koyun başına birer penez sâhib-i arza *âdet-i ağnâm* vere-geldikleri defter-i atîkde mestûr ve mukayyed olmağın yine öyle alına. Ve ba'zı yerlerde Rûz-ı Hızır'da onuncu kuzı cem' edüb alurlar; birer penez koyundan alınmaz.

13. Ve *bid'at-ı hanâzîr*den yılı geçmişinden ikişer akçe alına ve yılı geçmemişinden nesne alınmaya.

14. Amma şol hanâzîr ki, ba'zı mahallerde *resm-i bellût*[1] kayd olunmuşdur, mahall-i mezbura vardıkda ikişer penez *resm-i otlak* deyü sâhib-i arza tekrar verürler. Ben sipahiye verdim dedüğüne amel yokdur. Sipahisine verdüği köyünün etrâfın otarduğı içün verür.

---

1 **Resm-i bellût:** Resm-i pelit tarzında da okunabilir. Pelit ağacından alınan bir resimdir.

15. Ve *bellût* kendü sınurlarında olsa, dörder penez verür; ol ikişer penez ki, resm-i otlakdır, anı vermezler. Ve illâ âhar sınurda olıcak resm-i bellûtı dahi verürler.

16. Ve kendü sınurlarında şire olmayub âhar yerden fuçılar ile getürüb köyde meyhâne kurub satsa, *poçpine* deyü sâhib-i arza on beş akçe *resm-i fuçı* verür. Ve illâ satmayub tamam kendü evinde içse, on beş akçe resm-i fuçı alınmaz. Birazın içüb ve birazın satsa, yine resm alınur.

17. Ve ba'zı varoşlarda ki, bunun gibi hâricden gelen hamrin her fuçısından sâhib-i arza birer kuruş ki, elli akçedir, *monopolye* mukâbelesinde vere-geldükleri zâhir olmağın yine kemâkân öyle kayd olundu.

18. Ve *Nehr-i Tise* aşurı berü yakaya ubûr eden bir fuçı hamrden yirmi beş penez resm-i ubûr alınur. Ve eğer varoşa girüb âdet üzere meyhâne kurub satsalar, tamam hem *resm-i fuçı* ve *resm-i monopolye*sin verür. Ve illâ satmayub taşra alub gitse, nesne alınmaz imiş, yine alınmaya.

19. Ve eğer terekeden bişürdükleri şerbet ki, *piyov* demek ile ma'rûfdur, yabandan fuçı ile gelüb varoşdan meyhâne edüb satsa, bir kuruşlukdan iki buçuk akçe resm-i fuçı alınur ve illâ varoşludan kimesne bişürüb kifâf-ı nefsi içün birer ikişer akçelik satsa veyahud kendü evinde içse, hiç nesne vermezler. Lâkin şerbet bişürdükleri terekeyi Nehr-i Tise aşurı değirmenlere öğütmeğe alub gitdiklerinde bir kuruşluk terekeden beş penez *resm-i ubûr* verürler; ayruk vermezler.

20. Ve ba'zı hâlî harâbe köylüklerde ve mezra'alarda ki, ma tekaddemden etrâf ve cevânibden olan re'âyâ üzerlerinde çiftlikler ki, salaş demekle ma'rûfdur, vaz' edüb ekin eküb ve çayır biçüb yaz ve kış üzerlerinde davarların otardıkları mahallerden sâhib-i arza her davar başına birer akçe *resm-i otlak* vere-gelüb yine öyle alına. Ve salaşı olmayub otarılan yerlerde âdet-i kadîmeleri üzere resm-i otlakları verirler.

21. Ve mezbûr *salaş*larda ve mezra'alarda otlayub gezen davarı *yavacılar* dutub şehre götürüb beş on geçmeden fürûht edüb husûs-ı merkûmda re'âyânın gâyetle zulmü ve te'addîsi olmağın, ehl-i hüküm olanlar anun gibi davarın bir ay ve on gün müddeti geçmeden mâni' olub davarların satdırmayalar.

22. Ve re'âyâya sâhib-i arz olanlar otluk biçdürüb yığdırmak ve odun taşıtdırmak ve ekin ekdürüb ve evler yapdırmak ve koçıların ve arabaların meccânen kendü hizmetlerine sürdürmek ve salgun salmak kanun değildir; ehl-i hüküm olanlar men' edeler.

23. Ve bu makûle hizmetler mukâbelesinde re'âyânın mâ tekaddemden kanunları hâneden haneye sâhib-i arza birer araba *otluk* ve bir araba odun verürler. Ve illa şöyle ki, re'âyâya otluk biçdürüb ve odun taşıtdırub hem yine zikr olunan bir araba odunı ve otluğı taleb edüb almak isteye, ehl-i hüküm olanlar men' edeler. Hizmet ile edâ eyledikleri kifâyet eder; cebren ziyâde aldırtmayalar.

24. Ve re'âyâ ba'îd mesâfede olub veyahud otluk ve odun gelmeğe kâbil olmayan yerde olsa, bahâları içün otluğa ve oduna duta, bir kuruş alına, artuk alınmaya.

25. Ve şol karyeler ki, birbirine karîb ve hem sınurları muttasıldır ve sınurları arasında âhar mezra'a ve toprak olmaya, anun gibi karyelerin terekeleri biçilüb ve çayırları kalkdıkdan sonra davarları birbirisinin sınurına girüb otardıkları içün nesne alınmaz; müşâ'iyyet üzere mutasarrıf olur. Madem ki, müstakil mezra'a olmaya, resm-i otlak alınmaz.

26. Ve ekin ekmeyüb hemân *balıkçılık* ile geçinen re'âyâ otluk ve odun vermezler ve ikişer akçe *resm-i orak* alınmaz.

27. Ve ümenâ ve ümerâ ve zu'amâ ve erbâb-ı tîmâr olanlar re'âyâsın her senede üçer günden ziyâde hizmetlendirmeyeler; etdirmek isteyenleri ehl-i hüküm olanlar men' edeler.

28. Ve öşürlerin Kanun-ı Padişâhî mûcebince akreb bâzâra iledüb öşrinüzdür filan yere ve filan mahalle iledin deyü ta'cîz ve tazyîk edüb fukarâya zulm ve te'addî edenleri men' ve def' edeler.

29. Ve şehirlerde ve kasabâtda ve varoşlarda boğazlanan sığırdan *resm-i kanâre* deyü her sığırdan ikişer akçe ve dort koyundan bir akçe alına; ayruk nesne alınmaya.

30. Ve hâneden hâneye kanun üzere ikişer akçe *resm-i şem'-hâne* alına ki, mîrîdir.

31. Ve *Tuna* ve *Tise* nâm nehirlerin üzerlerinde vâki' olan *âsiyâb*lardan dahi yılda sâhib-i arza birer kuruş resm-i âsiyâb verürler.

Karada olan âsiyâblar ki, at ve öküz ile dâirdir, on beşer akçe verürler; ayruk nesne vermezler.

32. Ve evleri yanında kifâf-ı nefisleri içün ekdükleri sebzevâtdan madem ki, satmayalar, nesne alınmaz ve illâ satsalar öşrün verürler.

33. Ve bağlarından dahi öşür verürler. Ve müslümanlar tasarruf eyledükleri bağlardan her dönüm başına dörder *resm-i dönüm* verürler; öşür vermezler. Madem ki, bağlarının mahsûlin şarâb eylemeyüb turşı ve bekmez edeler.

34. Ve *resm-i arûsâne*lerinden ehl-i İslâm olanın bâkirelerinden altmış akçe ve seyyibelerinden otuzar akçe ve kâfirin bâkirelerinden otuzar akçe ve bîvelerinden on beşer akçe alına; ayruk nesne alınmaya.

35. Ve *cerîme*leri hükm-i kâdî lâhık oldukdan sonra baş yarığından yüz akçe ve kara bereden elli akçe alına, ziyâde alınmaya.

36. Ve *salb ü siyâsete müstahak olanlar*ın akçelerin almayub kısâs ve siyâset edeler.

37. Ve Nehr-i Tuna ile Tise'de şikâr olunan mâhîlerin ve *dalyan*ların maktû' olanlarından mâ'adâsının öşürleri alına ve satılub taşra gitse *gümrük* alına.

38. Ve ba'zı dalyanlar ki, nısf-ı mâhîsi mîrîye kayd olunmuşdur, anın gibilerin mîrîsi çıkdıkdan sonra yine kalandan öşür alına ve satun alub taşra gidenden gümrük alına.

39. Ve Nehr-i Tise'den ubûr eden atludan birer akçe ve iki piyâdeden bir akçe alına.

40. Ve Nefs-i *Segedin* varoşlusundan kendü masâlihleri için geçenden dört neferden bir akçe alına.

41. Ve sığırdan ve alaşadan ve bunların emsâlinden ikisinden bir akçe *resm-i geçit* alınur. Ve on koyundan bir akçe ve on keçiden bir akçe ve on hınzırdan bir akçe alınur.

42. Ve illâ satuluk geçen davarın, eğer sığırdır ve eğer alaşadır ve bunlara müşâbih olanlardan ki, *Nemçe* câniblerine alub giden celeblerden ve kassâblardan ol makûle hayvanların her birinden ikişer akçe resm-i geçit alınur ve ol makûle celeb koyunundan her birinden birer akçe alınur.

43. Ve yüz sığır derisinden yüz yirmi beş akçe alınur. Ve yüz koyun derisinden sekiz akçe alınur.

44. Ve iskeleden ubûr eden bir fuçı hamrden on iki buçuk akçe alınur.

45. Ve esbâb veya me'kûlât ile dolu fuçıdan dört akçe alınur; boş fuçıdan iki akçe.

46. Ve dolu öküz arabasından sekiz akçe ve tehî arabadan dört akçe alınur.

47. Ve arabada olan tereke geçdikden sonra bâzâra iledüb satılsa, resm-i fırtaliyye deyü iki akçe kile akçesi alına; ayruk nesne alınmaya.

48. Ve bâzâra araba ile otluk getüren kimesneden bir demed otluk ve odun getürenden bir ağaç odun ve kamış getürenden bir demed kamış *bâc* alına; ayruk nesne alınmaya.

49. Ve bâzâra gelen re'âyâ ki, başlarında getürüb satdukları *me'kûlât* ve *meşrûbât* cinsinden nesne alınmaz. Amma tamam hafta oturan bâzârcıların haftadan haftaya bir penez sergi hakkı verürler.

50. Ve araba ile çölmek ve bardak ve ağaç kablar ki, çanak ve tekne ve cibre ve bunlarun emsâli her ne olsa, *zemîn-i mukâta'a* ki, Vilâyet-i mezbûrede *sergi hakkı* denilür, cârî olan kanunları üzere bardakdan ve bardak çölmekden, çölmek ve çanakdan çanak alınu-gelmeğin yine öyle alına.

51. Ve bâzâr günlerinde bâzirgânlar ve çerçiler ve bâzâr yerlerinde gelüb oturdukları için *yer hakkı* birer penez verürler.

52. Ve araba ile peynir ve bal ve yağ ve bunun emsali gelüb satılsa, yüz akçeden iki buçuk akçe alına. Ve bu makûle yük ile gelüb satılsa, her yükden ikişer akçe alına.

53. Ve illâ şehirde olan bardaklar ve çölmekçilerden madem ki, taşra alub gitmeye, oturduğı yerden satub kifâflandığı için nesne alınmaz. Ve illâ taşra alub gitse, âdet üzere bâcı alına.

54. Ve evlerinde dokuyub işledikleri kebelerden ve *ağriz*lerden[1] *dinge*[2] alub gitseler ve dingden yine evlerine getürseler, sen bunu araba ile taşra alub gitdin veya getürdün deyü nesnelerin almayalar.

55. Ve ol makûlelerden kebeler ve kabaniçeler diküb oturduğı yerde kendü kifâf-ı nefsiyçün birer ikişer kebe satub harcansalar, nesneleri alınmaz. Yük ile ve araba ile taşradan gelüb satun alub gitseler, alandan gümrük alına.

56. Ve Nefs-i *Varoş-ı Segedin*'in ahâlisinden Nehr-i Tise aşurı davarı geçse, resm-i geçitden gayrı nesne alınmaz. Eğer satuluk olsa, sâirlerinden gibi anlardan dahi gümrük alınur.

Ve öteden berü yakaya geçen davarlardan dahi madem ki, satulukları olmaya, yukaruda zikr olunduğı üzere hemân resm-i geçüdleri alına.

57. Ve kendü masâlihleri içün geçen ahâli-i varoşun dört nefer piyadesinden bir akçe alına, ayruk alınmaya.

58. Ve ahâli-i varoş me'kûlât kısmından evlerine her ne getürseler, gümrük alınmayub hemân resm-i geçüd alına.

59. Ve su yüzünden gemi ile gelen tereke ve me'kûlât cinsi ki, kantara urulub satılmağa kâbil olmaya, anun gibilerin yüz akçeliğinden ikişer akçe alına.

60. Ve bâzâra satuluk yeni araba gelse, her tekerlekden birer penez alına.

61. Ve İslâm cânibinden koçı ve yük ile gelen rençberlerin gümrüği alınmayub ancak âdet üzere bâcları alınu-gelmeğin yine öyle alına.

62. Ve gerü cânib-i mezbûreden tüccâr-ı kefere Livâ-i merkûmun kasabâtında ve varoşlarında ve ba'zı mahallerinde gelüb dükkân dutub ticâret eylediklerinde harâc cem' eden kullar, ol makûlelerden *cizye* taleb etmeyeler.

Ve sancak beğleri ve havâs emînleri dahi madem ki, sâir re'âyâ gibi tavattun edüb zirâ'at ve hirâset eylemeyeler, minvâl-i sâbık üzere hukûk ve rüsûmdan resm-i duhândan gayrı nesnelerin almayub kârlarına ve kisblerine mâni' olmayalar.

63. Ve *Nemçe* cânibinden ve *Erdel* içinden ve ba'zı Macar Vilâyetlerinden gelen rençberlerin kanunları budur ki;

A'lâ *ıskarlat çuka*nın her bir zirâ'ından on ikişer akçe alınur.

Ve *Grana kumaşı*nın zirâ'ından dahi kezâlik alınur.

Ve ıskarlat çukasının nısıf bahâsı kadar çukadan her bir zirâ'ından beşer akçe alına.

Ve *porgaman çukası*nın pastavından yirmi beş akçe alına.

Ve Nemçe dilince *despolom* demekle ma'rûf çukanın *balle*sinden ki, bir denkdir, beş yüz akçe alınur.

Ve yine Nemçe *üveysin* dedikleri çukanın ballesinden dahi beş yüz akçe alınur.

1 **Ağriz**: Doğru okuyamadık veya manasını tesbit edemedik.

2 **Ding**: Ya doğru okunuşu denk tarzındadır veyahut da dingil manasına ding kullanılmış ols… gerektir.

Ve *portukal* dedikleri çukanın dahi ballesinden iki yüz elli akçe alına.

Ve lisân-ı mezbûrda *porbergar* dedikleri çukanın ballesinden dahi iki yüz elli akçe alına.

Ve *londura* dedikleri çukanın pastavından elli akçe alınur.

Ve *isterhal*in yüz adedinden yirmi beş akçe[1].

64. Ve Nemçe cânibinden gelen sâir *hırdavat esbâb*dan ki, satılur, beş bin akçeliğinden iki yüz elli akçe alınur.

65. Ve *Bobürk majesi*nden ki, kırk sekiz *vukıyye*dir, yüz akçe alına.

66. Ve za'ferânın *fonta*sından ki, yüz altmış dirhemdir, on iki akçe alınur. Ve karanfilin fontasından beş akçe *resm-i gümrük* alına.

67. Ve bundan mâ'adâ re'âyânın kimesne müft ve meccânen yemlerin ve yiyeceklerin almayalar ve arabaların ve koçıların cebren çıkarub kirasız ve haksız kullanmayalar.

68. Ve yolculara akçesiz ve haksız etmeklerin ve atların ve tavukların ve yemlerin ve otlukların ehl-i hüküm olanlar aldırtmayub re'âyaya zulm ve te'addî etdürmeyeler.

69. Ve sancak beğleri ve *voyvoda*ları ve emînleri ve âmilleri ve sipahileri re'âyâ üzre cebren bal ve yağ ve pastırmalık yaloviçe ve sütlük inek ve kurt kürkü ve tilki kürkü ve koçı ve bargir ve zerre ve tolga ve cebe ve çuka ve bunların emsâli salgunlar salub akçesiz pulsuz re'âyâya zulm ve te'addî ile nesne getürtmeğe ehl-i hüküm olanlar mâni' olalar.

70. Ve sancak beği voyvodaları ve Padişah hâslarının emînleri ve âmilleri ve gayrıları *kışlık* deyü her köyden akçesiz meccânen birer araba otluk ve bir araba odun ve birer çuval arpa ve birer çuval un ve birer pinte yağ ve birer pinte bal salub cebren ve kahran re'âyâdan her kış alınurmış. Ve hîn-i tahrirde re'âyânın bu husus içün ziyâde şekvâları ve gâyetle muzâyakaları olmağın ve bu makûle te'addî Padişah-ı âlem-penâh Hazretlerinin eyyâm-ı adâletlerinde vâki' olmak münâsib olmamağın ref' olunub min ba'd anun gibi salgunları ehl-i hüküm olanlar etdürmeyeler.

71. Ve re'âyâyı *sâhib-i arz* olanlar cebren sürüb ekin ekdirtmeyeler ve evler ve ahurlar yapdırtmayalar ve kirasız koçıların kullanmayalar.

72. Ve bil-cümle re'âyânın uhdesinde olan cizyesin ve ispençesin ve sâir hukûk-ı şer'iyyesin ve rüsûm-ı örfiyyesin ki, defter-i cedîd-i hâkânî muktezâsınca üzerlerine vaz' olunmuşdur, anları edâ eyledikden sonra eğer beğlerine ve eğer sipahilerine ve eminlerine bi vechin mine'el-vücûh ehl-i hüküm olanlar zulm ve te'addî etdirmeyeler.

73. Ve re'âyâ mâbeyninde vâki' olan mürdeler içün *hâkim'ül-vakt* olan kâdîlerin nâibleri karye be karye gezüb atîk ve cedîd mürdelerin teftîş ve tefahhus edüb beyn'el-verese kısmeti lâzım olmayan kimesnelerin cebren terekelerin ve

---

1 Bu maddede geçen bazı ıstılâhlar daha evvel değişik vesilelerle açıklandığından dolayı burada tekrar etmiyoruz.

davarların ve mâmeleklerin yazub ziyâde bahâya dutub şer'a ve kanuna muhâlif hadden ziyâde akçelerin resm-i kısmet deyü alurlar imiş.

Husûs-ı mezbûr içün emr-i şerif vârid olub ol makûle nâibler re'âyâ tarafından taleb olunmadan ve sağîr ve sağîre beyn'el-verese yetîmleri kalmadan cebren mücerred celb-i mal içün kısmet akçesi alınmak merfu' olmağın kanun-ı kadîm ve şer'-i kavîm üzere re'âyâ talebleriyle vâki' olan mürdelerin metrûkâtı yazılub beyn'el-verese kısmet olundukdan sonra bin akçeden on beş akçe resm alına; ayruk nesne alınmaya.

Temmet.

Segedin Sancağı Kanunnâmesi, BOA, TTD. No: 554 (180), sh. 6-25

الحمد لله الذی فضلنا علی معرفته بالتسویه والاعلام
وتعبدنا بالاکرامنا باقسام العبودیه والاحکام
وشرع لنا ما یصلحنا فی الدارین بتبیین الهدی
والسلام بعد الحمد ولحب الوجود درود صد
نزلان صلوات زاکیات وغرر درود تحیات
طیبات بجناب العلا وحضرت والا فهرست کارخانه
نبوت دیباجه لطف ومروت مفتاح باب رحمت
حبیب خدا خاتم انبیا رهنمای اولیا محمد المصطفی
صلی الله علیه صلوة زاکیة طیبة دایمة وعلی آله
واصحابه اجمعین اما بعد ایدی دفتر جدید
مفصل ولایت لوا سکدین حمیها الله تعالی عن البلیه
والسروق صانه الله عن الآفات مع توابعها حرر بنام همایون
حضرت پادشاه عالی مقدار اعز الله انصاره الی
یوم القرار شاه شهریار اسلام پناه نامدار نامی ناموس وقواعد
الافضال والاکرام شهنشاه اعظم خاقان المعظم
مالك رقاب الامم مولی ملوك العرب والعجم ناصر
عباد الله حافظ بلاد الله الغازی فی سبیل الله المجاهد
لوجه الله جهانگیر صاحب قران مطلع انوار العدل
والاحسان اعنی السلطان ابن السلطان السلطان

سلیم خان بن سلطان سلیمان خان بن سلیم خان بن
بایزید خان خلد الله سلطنته الی انقراض الدوران
امین یا معین یا مستعان با امانت حسین الفقیر وبقلم موسی
الحقیر تسلیم شد الی السدة السنیة العالیة

ناحیه سگدین	ناحیه واشارهل	ناحیه شوتق
ناحیه قلابچه	ناحیه صوبوتقه	ناحیه بایه
ناحیه صونبور	ناحیه باج	ناحیه تتل

Segedin Sancağı Kanunnâmesi, BOA, TTD. No: 554 (180), sh. 6-25

قانوننامۀ لواء سكدين

١ مثلا لواء سكدينده واقع اولان واروشلرك
وقريلرك وقصبالرك واسكله لرك عادت
قديمه لري وقانونلري زمانندن بروجه جاري اولان
٢ قانونلري اولدركه اولا برخانه رعيت اوچ يوز
اقچه يركوجي يتسه روزقاسم كه تورلرده لنجه
قوج قانيجي ديرلر هرسنه ده روزمزبورده بر
برر غروش جزيه ويره كلوب لكن پادشاه معظم
وخاقان مكرم خلدت خلافته على اقاليم
الامم حضرتلرينك جلوسنده اون بر اقچه
زياده اولوب ذكر اولنان جزيه هرخانه دن
خانيه اللشر برر پنز اقچه سي وضع اولنوب
وجزيه جمع ايدنلرده دخي هر جزيه باشنه
اللشر پنز اقچه سي النمغه قيد اولنوب اهل
٣ حكم اولنلر زياده الدرقيلر وخانه
ايچنده هرنه قدر برآتادن اوغللر اولسه
كرك آنالري دري اولسون كرك اولماسون
مادامكه يمكلك وايچمكلري وكار وكسبلري

برارادن اولوب برزقلري وماللري بشقه
بشقه ايرميلر اول مقوله خانه ايچنده ذكر
اولان جزيه نك برسيني ويردايرو قويرمز
والا برزقلرين ويباجكلرين ايريجو هر
بري بشقه برر جزيه ويرر براوده يوزدمك
٤ قايده ايتمز وشول خانه كه انوك ايچنده بر
آكا اوچ بيكانه بريره كلوب ساكن اولوب
كارلري كسبلري ويمكلري وايچمكلري
بريردن اولدوغي تقديرجه انوك كبي لرك
هربرينك باشقه جزيسي النور بريرده وير
اتمك دوه يوزدمك قايده ايتمز بيكانه اولدقلري
٥ النور وهركويدن برفلوري كليسا خراجي
٦ قيد اولنمشدر اميري ايچون النور وجزيه
ويرن خانلر رسم قپودي يوروز حضرده اللي
پنز وروزقاسمده اللي پنز صاحب ارض
اولنلره اسپنجه ويررلركه هرسنه ده پنز
٧ اقچه سيله اللشر اقچه اولور وبيرولريكه
هريلده نوبتله برسي كوي كخداسي اولور
جزيه دن واسپنجه دن وسايره رسوماتدن

Segedin Sancağı Kanunnâmesi, BOA, TTD. No: 554 (180), sh. 6-25

معافا اولی کلمه کبز بنه ایله قید اولندی
٨ و پاپاسلری جزیه لرین ویرلر و اکینلرینک
عشرین ویررلر ولکن رسم قپوکه اسپنجه دیر
٩ اینی ورمزلر و بوندن صکره ما ینبت من الارض
جمیع غلات و حبوبات ویندن بر صاحب
ارض اولنلر عشر ویره کلوب بنه اویله ویریله
١٠ و زراعت ایدن رعایانک بعضیلرده خانه‌دن
خانه اکیشر اقچه عادت دشتبانی ویرلر
١١ کلوب بنه ایله ویریله و کوانلرندن اوجی
قوان عشر اونه یتشمسه قوان باشنه اکیشر
١٢ اقچه النوب ایرو النمیه و قیونلرندن بروز
حضر کلدکچه برقیون باشنه بر دپنر
صاحب ارضه عادت اغنام ویره کلدکلری
دفتر عتیقده مسطور و مقید اولمغین
بنه ایله النه و بعضیلرده بروز حضرده
اونجی قوزی جمع ایدوب الورلر بردپنر
١٣ قیوندن النماز و بدعت خنازیردن
یلی کچشندن اکیشر اقچه النه و یلی کچمامشندن
١٤ نسنه النمیه اما شول خنازیرکه بعض

محللرده رسم بلوط قید اولنمشدر محل
مزبورده وارد قلان اکیشر دپنر رسم اولنه وقد بو
صاحب ارضه تکرار ویررلربن سپاهیه ویرردم
دیدوکنه عمل یوقدر سپاهی سنه ویردکی
١٥ کوینک اطرافین اوتاردغی ایچون ویرر و بلکو
کندو سنورلرنده اولسه دردر دپنر ویرر
اولا اکیشر دپنرکه اوتلاقدر اینی ورمزلر و الا آخر
سنورده اولیجق رسم بلوطی دخی ویررلر و کندو
سنورلرینده شیره اولمیوب اخر یردن
فوچیلر ایله کتوروب کویلرده میخانه قوروب
صاتسه بوچه بنه دیو صاحب ارضه اون
بش اقچه رسم فوچی ویرر و الا صاتمیوب
تمام کندو اوینده ایچسه اون بش اقچه رسم
فوچی النماز برزین ایچوب برزین صاتسه بنه
١٦ رسم النور و بعض واروشلرده که بونک
کبی خارجدن کلن خمرک هر فوچیسندن
صاحب ارضه بردغروش که اللی اقچه در
منوپولیه مقابله سنده ویره کلدکلری
ظاهر اولمغین بنه کماکان اویله قید اولندی

Segedin Sancağı Kanunnâmesi, BOA, TTD. No: 554 (180), sh. 6-25

ونهر تسه اوتوریزی و بقایه عبور ایدنلر فوچی ۱۸
خوردن یکرمیشر پنز رسم عبور آلنور و اکر وارو شده
کیروب عادت اوزره میخانه قوروب صاتسلر تمام
هر رسم فوچی و رسم منوبولیه سین ویررلر و الا
صاتمیوب طشره آلوب کیتسه نسنه آلنمیش
ینه آلنمیه و اکر ترکه دن بشوردکلری شربتکه ۱۹
بیوودینا کله معروفدر یابندز فوچی ایله کلوب
وارو شده میخانه ایدوب صاتسه بر غروش آلنور
آکی بچوق آقچه رسم فوچی آلنور و الا وار و صاتلور
کمسه بشوروب کافی نفسی ایچون بر ر اکمز آقچه لق
صاتسه و یا خود کندو اوینده ایچسه هیچ
نسنه ویرمزلر لکن شربت بشوردکلری ترکه دن
نهر تسه اوتوری کترملری اوکودمکله آلوب
کندکلرندن بر غروشلق ترکه دن بش پنز
رسم عبور ویررلر ایرق ویرمزلر و بعض خالی ۲۰
خرابه کویلو کلرده و مزرعه لرده که ماتقدمدن
اطراف و جوانبده اولان رعایا اوزرلرینده
جفت لکلرکه صالاشدر مکله معروفدر
وضع ایدوب اکین اکوب و چایر بچوب یازو قیش

اوزرلرینده طوارلرین اوتردقلری محللردن
صاحب ارضه هر طوار باشنه بر ر آقچه رسم
اوتلاق ویرم کلوب ینه اویله آلنه و صالاشی
اولمیوب اوتاریلان یرلرده عادت قدیمه لری
۲۱ اوزره رسم اوتلاق ویررلر و مزبور
صالاشلرده و مزرعه لرده اوتلایب کزان
طواری یاوه جیلر طوتب شهر کتوروب بش اون
آقچه یه فروخت ایدوب خصوصا مرقومه رعایانک
غایتله ظلمی و تعدیسی اولمغین اهل حکم
اولانلر انولر کبی طوارلر عادت و قانون
اوزره بر آی و اون کون مدتی کچمدین مانع
۲۲ اولوب طوارلرین صاتدرمیلر و رعایا
صاحب ارض اولانلر اوتلوق بچدروب
یغدرمق و اودون طاشتدرمق و اکین
اکدروب و اولر یاپدرمق و قوچیلرین
و عربلرین بجا ناکندو خدمتلرینه سوردرملک
و صالغون صالموق قانون دکلدر اهل حکم
۲۳ اولنلر منع ایدهلر و بو مقوله خدمتلر
مقابله سنده رعایانک ماتقدمدن

Segedin Sancağı Kanunnâmesi, BOA, TTD. No: 554 (180), sh. 6-25

قانونلري خانه دن خانيه صاحب ارضه بر
غربه اوتلوق و بر غربه اودون ويررلر
والا شويله كه رعايا بيرا وتلوق بچدروب
واودون طاشندروب هر بيته ذكر اولنان
بر غربه اودين و اوتلوغي طلب ايدوب المق
استنيه اهل حكم اولانلر منع ايده لر خدمت
ايله ادا ايلدكلري كفايت ايدر جبر زياده
٢٤ الدرتميلر و رعايا بعد مسافه دن اولوب
ويا خود اوتلوق و اودون كلمكه قابل اولميان
برده اولسه بهالري ايچون اوتلوغه
واودونه طوتبه بر غروش النه ارتوق النميه
٢٥ وشول قريلر كه بر برينه قريب بيم سنورلري
متصل اولوب سنورلري اراسنده آخر
مزرعه وطبراق اولميه انوك كبي قريلرك
تركه لري بچلوب چايرلري قالقدقدنصكره
طوارلري بر برينك سنورنه كيروب
اوتاردقلري ايچون نسنه النمز مشاعيت
اوزره متصرف اولورلر مادامكه منفصل
٢٦ مزرعه اولميه رسم اوتلاق النمز واكين

اكيلوب حاصلي بالتچلو ايله كچنان رعايا
اوتلوق و اودون ويرمزلر واكيشر اقچه
٢٧ رسم اوراق النمز وامنا وامرا وزعما
وارباب تيمار اولانلر رعاياسين هر سنه ده
اوچر كوندن زياده خدمت لندرميلر ايتديلر
استنيلري ايله اهل حكم اولانلر منع ايده لر
٢٨ وعشرلرين قانون پادشاهي موجبنجه اوزر
بازاره ايله دوب عشر كوزدر فلان يره
وفلان محله ايله دك ديو تعجيز وتضييق
ايدوب فقرايه ظلم و تعدي ايدنلري
٢٩ منع ودفع ايده لر وشهرلرده وقصبلرده
ووارو شلرده بوغزلنان صغردن رسم
قناره ديو هر صغردن اكيشر اقچه وحدت
قيوندن بر اقچه النه ايرو نسنه النميه
٣٠ وخانه دن خانيه قانون اوزره اكيشر اقچه
٣١ رسم شمع خانه النه كه ميريلر وطونه
وتسه نام نهرلرك اوزرلرنده واقع اولان
اسيالردن دخي بيلده صاحب ارضه بر
غروش رسم اسياب ويررلر قرده اولان

Segedin Sancağı Kanunnâmesi, BOA, TTD. No: 554 (180), sh. 6-25

اولان اسیابلرکه آت واوکوزایله دایر داورن
٣٢ بش آقچه ویردلر ایرق سنه ویرمزلر واولری
یاننده کافر نقصلریچون اکدکلری سبزواتدن
مادامکه متمیلرسنه الفی والاصتسل
٣٣ عشر ویردلر وباغلرندن دخی عشر ویردلر
ومسلمانلر تصرف ایلدکلری باغلردن هر دونم
باشنه درر دررسم دونم ویردلر عشر ورزملر
مادامکه باغلرینک محصولین ترک ایلمیوب
٣٤ تورتی وبکمز ایدملر ورسم عروسانه لرندن
اهل اسلام اولنک باکره لرندن التمش آقچه
وثیبه لرندن اوتوز آقچه النه وکافرک
باکره لرندن اوتوز آقچه وثیبه لرندن اون
٣٥ بش آقچه النه ایرق سنه النمیه وجرملری
حکم قاضی لاحق اولدقدن صکره باشی بادغندن
یوز آقچه وقرم بردن اللی آقچه النه زیاده
٣٦ النمیه وصلب وسیاسته مستحق اولنلرک
آقچه لرین الیوب قصاص وسیاست ایدملر
٣٧ وذهب طونه ایله تیسه ده شکار اولنن ماهیلرک
وطالیانلرک مقطوع اولنلرندن مرعلانک

عشرلری النه وصاتلوب طشره کتسه الندن
٣٨ کمرک النه وبعض طالیانلرکه نصف ماهیسی
میره قید اولنمشدر انلرک کبیلرک میریسی
چندقدن صکره نه قالندعشر النه
وصاتوب الوب طشره کیدندن کمرک النه
٣٩ ونهر تیسه دن عبور ایدنلر اتلودن برآقچه
٤٠ واکی پیاده دن برآقچه النه ونفر سکلرین
وارتلو سندن کندو مصالحی ایچون
٤١ کچندن درت نفردن برآقچه النه وصغردن
والاشه دن ونیلرک امثالندن اکی سندن
برآقچه رسم کچود النور واون قیوندن
برآقچه واون کچیدن برآقچه واون خنزیردن
٤٢ برآقچه النور والاصاتولوکچن طوارک
اگر صغردر واگر الاشه در وبنلر مشابه
اولنلردنکه نیچه جانبلرنه الوب کیدنر جلبکردن
وقصابلردن اول مقوله حیوانلرک هر برندن
اکیشر آقچه رسم کچود النور واول مقوله جلب
٤٣ قیونندن هر برندن بر آقچه النور ویوز
صغر هر نندن یوز بکرم بش آقچه النور

Segedin Sancağı Kanunnâmesi, BOA, TTD. No: 554 (180), sh. 6-25

ویوز قیون درسندن سکز اقچه النور
٤٤ واسکله دن عبور ایدن بر فوچی خمردن اون
٤٥ اکی بچوق اقچه النور واسباب ویا ماکولات ایله
دولی قوچیدن درت اقچه النور بوش قوچیدن
٤٦ اکی اقچه ودولی اوکوز عربه سندن سکز اقچه
٤٧ وتهی عربه دن درت اقچه النور وعربه لو اوزرین
ترکه چکدکلری صکره بازاره ایلدوب صاتلسه
رسم قرطالیه دیو اکی اقچه کیله اقچه سی
٤٨ النه ایرقونسنه النمیه وبازاره عربه ایله
اوتلو وکوزن کمسنه دن برعهدا وتلو واودون
کوترندن بر اغاج اودون وقاشق کوترندن
٤٩ بر دمد قاشق باج النه ایرقونسنه النمیه وبازاره
کلن رعایاکه باشلرندن کوتروب صاتدقلری
ماکولات ومشروبات جنسندن نسنه النمن
اما تمام هفته اوتورلر بازارجیلردن هفته
٥٠ هفته یه بر پنز رکه خیقی ویردلر وعربه ایله
چوملک وبرداق واغاج قابلرکه چناق
وتکنه وچبر وبنلرک امثالی هرزه اولسه
زمین مقاطعه که ولایت مزبوره رسمی

حقی دینلور جاری اولان قانونلری اوزره
برداقدن برداق چوملکدن چوملک وچناقدن
٥١ چناق النی کلمکین ینه ایله النه وبازارکوننده
بازرکانلر وچرچیلر وبازار یرلرندن کلوب
اوتوردقلری ایچون بر خیقی بر پنز ویرلر
٥٢ وعربه ایله پنیر وبال ویاغ وبونک امثالی
کلوب صاتلسه یوز اقچه دن اکی بچوق
اقچه النه وبو مقوله یولک ایله کلوب
٥٣ صاتلسه هر یوکدن اکیشر اقچه النه والا
شهرده اولان برداقچیلر وچوملکچیلردن
مادامکه طشره الوب کتمیه اوتوردقلری
یردن صاتوب کفافلندکیچون نسنه النمز
والا طشره الوب کتسه عادت اوزره باجی
٥٤ النه واولرندن دوقیوب اشلدکلری کبه لردن
واغریزلردن دیکه الوب کتسلر ودیکلردن
ینه اولرنه کتورسلرسن بونی عربه ایله وبولک
ایله طشره الوب کتدک ویاکتوردک دیو نسنه
٥٥ المیالر واول مقوله لردن کبلر وقبانجلر
دیکوب اوتوردقلری یرده کندو کفاف نفسیچون

Segedin Sancağı Kanunnâmesi, BOA, TTD. No: 554 (180), sh. 6-25

برر ایکیشر کیسه صاتوب خرجنه لرینی
التماز یولک ایله و عربه ایله طشره‌دن کلوب
صاتون آلوب کتنه‌لردن الانده کمرک آلنه
٥٦ و نفس واروش سکدینک اهالیسندن نه
نیسه اشوری طواری یجسه رسم کچودن
غیری ینه لری آلنماز اگر صاتولور اولسه
سایر لرندن کبی انلردن دخی کمرک آلنور
وارنه دن بر بوبقایله طوارلردن دخی
مادامکه صاتولقلری اولمیه یوقاروده
ذکر اولندغی اوزره همان رسم کچودلری
٥٧ آلنه و کندو مصالحلری ایچون کچن
اهالی واروشک درت نفر پیاده سندن
٥٨ بر اقچه آلنه ایرو آلنمیه و اهالی واروشک
ماکولات قسمندن اولر هر نه کتورسلر
کمرک آلنمایوب همان رسم کچود آلنه
٥٩ و صو یوزندن کیمی ایله کلن ترکه و ماکولات
جنسی که قنطار ایله ورلوب صاتلمغه
قابل اولمیه انوک کیلدن یوز اقچه قولغندن
٦٠ اکیشر اقچه آلنه و بازارده صاتولوب کچ

عربه کلسه هر بکرلکدن بر ربع پنز آلنه
٦١ و اسلام جانبندن قوچی و یولک ایله
کلن زنجیرلرک کمرکی آلنمایوب انجق عادت
اوزره باج لری آلنور کلمکین نیه ایله آلنه
٦٢ و کیرو جانب مزبوره دن تجار کفره لواء مرقومده
قصباتنده و واروشلرنده و بعض محللرنده
کلوب دکان طوتوب تجارت ایلدکلرنده خراج
جمع ایدن قوللرا اولمقوله لردن جزیه
طلب ایتمیالر و سنجاق بکلری و خواص
امینلری دخی مادامکه سایر رعایا کبی
توطن ایدوب زراعت و حراثت ایلمیالر
منوال سابق اوزره حقوق و رسومدن
رسم دخانندن غیری بسنه لرین المیوب
٦٣ کارلرنه و کسبلرینه مانع اولمیالر و ینجه
جانبندن وارد لا بجندن و بعض مجار
ولایتلرندن کلن زنجیرلرک قانونلری
بودر که اعلا استرلرط چوقه نک هر پس
زراعندن اون اکیشر اقچه آلنور و غیری ادنا
قوماشنک زراعندن دخی کذلک آلنور

Segedin Sancağı Kanunnâmesi, BOA, TTD. No: 554 (180), sh. 6-25

واسقرلاط چوقاسنك نصف بهاسى
قدر چوقه‌دن هر زراعندن بشر اقچه
النه و یورغمان چوقه سنك بر ایندن
بکرمی بش اقچه و دیمی چوقه پسناوینك
یکرمی بش اقچه النه و نیچه دیلیجه دسپولوم
دمکله معروف چوقه‌نك باله سندن کرمی بش
دنکدر بشیوز اقچه النور و نیچه نیچه
اوسیین دیدکلری چوقه‌نك باله سندن
دخی بشیوز اقچه النور و یوزنقال
دیدکلری چوقه‌نك دخی باله سندن اکیوز
اللی اقچه النه ولسان عزبوری یوربغان
دیدکلری چوقه‌نك باله سندن دخی اکیوز
اللی اقچه النه ولوندره دیدکلری
چوقه‌نك پستاویندن اللی اقچه النور
واستر هالك یوز عددندن یکرمی بش
اقچه و نیچه جانبندن کلن سایر ٦٤
خرده وات اسبابدر که صاتلور
بش یك اقچه لغندن اکیوز اللی اقچه
النور و بوبرك مازه سندن که قرق سکز ٦٥

٦٦ وقیه‌دن یوز اقچه النه و زعفرانك
فونته سندن که یوز التمش درهم دراوین
اکی اقچه النور و قرنفلك فونته سندن بش
٦٧ اقچه رسم کمرك النه و بندن ماعدا رعایانك
کمسه مفت و مجانا بیملرین و بیه جکلرین الماله
و عربه‌لرین و قوچیلرین جبرا اچقاروب کراسز
٦٨ و حقسز قوللانمیلر و یولجیلر اقچه سز
و حوسزا تمك لرین و اتلرین و طاوقلرین
و بیملرین و اوتلوقلرین اهل حکم اولانلر
الدرمیوب رعایایه ظلم و تعدی ایتدرمیلر
٦٩ و سنجاق بکلری و ویوده لری و امینلری
و عامللری و سپاهیلری رعایا اوزرینه جبرا
بال و یاغ و باسترما الوب بالو و یچه و سودلك
اینك و قوزو کورکی و تلکی کورکی و قوچی
و یارکیر و زره و تولغه و جبه و چوقه و بنلرك
امثالی صالغون ارصلوب اقچه سز یولمسز
رعایایه ظلم و تعدی ایله نسنه کتورتمکه
٧٠ اهل حکم اولانلر مانع اولالر و سنجاق بکی
و یوده لری و پادشاه خاصلرینك امینلری

Segedin Sancağı Kanunnâmesi, BOA, TTD. No: 554 (180), sh. 6-25

وعاملری وغیریلری قیشلق دیو هر کویدن آلتیشر آقچه
مجانا بر دغیرلر اوتلق و بر عربه اودون و بر
چوال اربه و بر چوال اون و بر بینه یاغ
و بر بینه بال الصلوب جبرًا و قهرًا رعایادن
مرتبشلر اولورمش و حین تحریرده رعایانک
بو خصوص ایچون زیاده شکویلری و غایتله
مضایقه لری اولمغین و بو مقوله تعدیلر
پادشاه عالمپناه حضرتلرینک ایام عدالتلرنده
واقع اولمق مناسب اولمامغین رفع اولنوب
من بعد اول کبی صالغونلری اهل حکم
٧١ اولنلر آلمیلر و رعایای صاحب ارض
اولنلر جبرًا حرب ایکین اکدرمیلر و اولر
واخورلری یاپدرمیلر و کراسز قوچیلرین
٧٢ قولامیلر و بالجمله رعایانک عهده سندن اولان
جزیه سین و اسپنجه سین و سایر حقوق
شرعیه سین و رسوم عرفیه سین که دفتر
جدید خاقانی مقتضاسنجه اوزرلرنه وضع
اولنمشدر آنلری ادا ایلدکدنصکره اگرکلرنه
و اگر سپاهیلرنه و امینلرنه بوجه من الوجوه

اهل حکم اولانلر ظلم و تعدی ایتدرمیلر
٧٣ و رعایا ما بیننده واقع اولان مرده لر ایچون
حاکم الوقت اولان قاضیلرک نایبلری قریه
به قریه گزوب عتیق و جدید مرده لرین تفتیش
و تفحص ایدوب بین الورثه قسمتی لازم
اولمیان کمسه لرک جبرًا ترکه لرین و طوارلرین
و مالکلرین یازوب زیاده بهایه طوتوب
شرعه و قانونه مخالف حددن زیاده آلدقلرین
رسم قسمت دیو آلورلرمش خصوص مزبور
ایچون امر شریف وارد اولوب و اول مقوله
نایبلر رعایا طرفندن طلب اولنمدیز و صغیر و
صغیره بین الورثه یتیملری قالمادقجه جبرًا
مجرد جلب مال ایچون قسمت آقچه سی
آلمق مرفوع اولمغین قانون قدیم و شرع
قویم اوزره رعایا طلب ایلدیلر ایله واقع اولان
مرده لرک حق اوزره متروکاتی یازیلوب
بین الورثه قسمت اولندقدنصکره
بیک آقچه دن اون بش آقچه رسم آلنه

ایرو نسخه البهیه

تمت

§. 5-SEKSAR SANCAĞI KANUNNÂMESİ (12)

I- NÜSHALARI VE HUKUKÎ TAHLİLİ

Seksar veya *Seksard* (*Szekzsard*), Macaristan'ın *Tolna Bölgesi*nde ve Tolna'nın 11 km güneybatısında bir sancak merkezidir[1]. Seksar, Şimontorna ve Kopan Sancaklarını ihtivâ eden Mufassal Defter'in başındaki Kanunnâme, sadece Seksar Kanunnâmesi olarak geçmektedir. Elimizde üç ayrı nüshası vardır:

Birincisi; *BOA. TTD. No: 665 (62), Vrk. 1-5*'de bulunmaktadır. Neşre esas alınan nüsha budur. Tanzim tarihi kesin belli değildir. Tuğra'dan II. Selim devrinde tahrir edildiği anlaşılmaktadır.

İkincisi; 978 tarihinde tanzim olunan ve *BOA. TTD. No: 503 (452), Vrk. 3-5*'de bulunmaktadır. Ancak bu Defterde bir yanlışlık vardır. Zira, Mukaddime'de Defter'in *Sigetvar Mufassalı* olduğu belirtilmesine rağmen, kanunnâme, tamamen Seksar Kanunnâmesidir. Belki de varak karışıklığı olmuştur. Zira sayfalar da tutmamaktadır.

Üçüncüsü; Paris, Bib.Nat. No: 85, Vrk. 189/b-191/a'da bulunmaktadır. Bu nüshanın başlığı, "*Kanunnâme-i Seksar ve Sekçuy*" şeklindedir.

Kanunnâme, tesbitlerimize göre herüz neşredilmemiştir.

Kanunnâme'de evvelâ filori tabiri ile ifade edilen harâcın miktârı ve ödeme şartları tesbit edilmiştir. Daha sonra ahalinin hâsılâtından vereceği harâc-ı mukâsemenin nisbetleri tayin olunmuş ve bu arada cizyeden mu'âf tutulan re'âyâ sınıfları da zikr edilmiştir. Daha sonra bâd-ı hevâ gurubuna dahil olan örfî tekâlif birer birer ele alınmıştır. Kanunnâme'nin son kısmı ise bazı gümrük ve bâc vergilerine ayrılmıştır ki, bunların şer'î dayanakları çok açıkdır.

II- KANUNNAMENİN METNİ

KANUNNÂME-İ RE'ÂYÂY-I LİVÂ-İ SEKSAR

1. Mesela Livâ-i mezbûrede vâki' olan *varoş*larda ve karyelerde olan re'âyâdan üçyüz akçeye güci yeten yılda bir *flori* hesâbı üzere elli akçe verür.

2. Eğer bir evde üç dört birâder veyahut daha ziyâde olsa, zikr olan karındaşlardan her biri başka başka olub üçer yüz akçeye kâdir olsalar, anlar dahi bir filori hesâbı üzere ellişer akçe vereler. Üçer yüz akçeye kâdir olmasalar, nesne alınmaz.

---

1 Şemseddin Sami, **Kâmûs'ül-A'lâm**, IV, sh. 2587

3. *Kâdir* dedükleri şol kimesnelerdir ki, evinden ve bağından ve tarlasından gayrı davarlarından ve evi içinde olan esbâbından ve fuçısı içinde olan hamrinden hisâb edüb ki, üçyüz akçelik mikdârı hâsıl ola, ol kimesneden elli akçe alınub ve Padişah-ı âlem-penâh Hazretleri filorisin vermeğe kâdir olanlar *resm-i kapu* deyü sipahisine Hıdır İlyas gününde yirmi beş akçe ve Kasım gününde yirmi beş akçe verür.

4. Ve evi yanında bağçesi olsa, yemek içün içinde ekdüği ma'denos ve tarhun ve sâir sebzevât ki, satıluğu olmaya, anun gibi bahçeden nesne alınmaya. Ammâ zikr olan sebzevâttan bâzâra iledüb satsa, öşri alına.

5. Ve sâir *hubûbât*dan öşri alına. Bostandan ki, satuluğı ola, öşür alına; satuluğı olmayandan dönüm başına dört akçe alına.

6. Ve hâliyâ kefere elinde olan bağdan *öşr-i şire* alına. Ammâ müslümanlar elinde olub hamr etmeyüb turşı ve bekmez edenden dönüm başına dart akçe alına. Amma hamr edenden kefereden alınduğı gibi öşr-i şire alına.

7. Ve biçilen *çayır*dan ki, hâssa olmaya, sâhib-i arza öşür vere. Re'âyânın kendü ellerinde olan çayırlarına kimesne mâni' olmaya; biçüb davarlarına sarf edeler. Biçilmiş yerlerinden öşür alına.

8. Ve varoş-ı *Tolna* ve *Pakşa*'ya taşradan gelen her fuçı başına on iki akçe gümrük alına ve arabasından altı akçe *resm-i geçüd* alına. Ve *gümrük* alınan fuçılardan *bâc* alınmaz.

9. Amma satmayub kendü bağından veyahud içmek içün satun alub getürdükleri fuçıdan kapıdan içerü girdüği içün iki akçe *kapı hakkı* alına. Ve gümrüği alınmayub içerüden fuçı ile satub yine taşra çıkarsa, satun alandan gümrük alına.

10. Ve evlerinde yemek ve içmek içün getürdükleri esbâbdan nesne alınugelmemişdir; yine alınmaya.

11. Ve taşra satmak içün gelen arabadan tereke ile tamam yüklü ola, araba başına altışar akçe alına; yüklü olmasa ana göre alına. Fuçı ise, iki akçe alına.

12. Evine yemek içün getürdüği terekeden bâc alınmaya. Ve bostanından ve bağından gelür iken getürdüği nesne ki, evinde yemek içün ola, nesne vermeye.

13. Ve Nefs-i Şehir içinde olan *mey-hâne*den nesne alınmaz.

14. Ve taşradan avretler başları üzere bâzâra getürdükleri esbâbdan nesne alınmaz; gerü alınmaya.

15. Dükkânda oturub esbâb satanlardan kirâ alınur. Ve bâzâr yerinde taşradan me'kûlât cinsinden her gün getürüb dükkânda oturmayub taşrada oturandan haftada resm-i sergi alına.

16. Ve livâ-i mezbûreye tabi' olan varoşların bâzârlarına araba ile içi sırçalı çölmek veya bardak ve ağaçdan fuçı veya ağaçdan bardak veyahud büyük fuçı gelse, hesâb olunub otuz akçede bir akçe alına.

17. Ve araba ile kuru balık gelse, otuz akçede bir akçe alına. Ve fuçı ile bal ve yağ gelse, on iki buçuk akçe alına.

18. Demür ve çelik ve isterhal ya'ni kâfir takyesi gelse ve sâir hırdavat esbâb filori hesâbı üzere elli akçeden iki buçuk akçe alına.

19. Ve on *kovan*dan bir kovan on kovan olmayıcak her kovan başına ikişer akçe.

20. Ve *resm-i ganem* her iki koyun başına bir akçe.

21. Ve *resm-i bid'at-ı hanâzîr* içün yıl geçmişinden iki akçe alına ve yıl geçmemişinden nesne alınmaya.

22. Ve Nehr-i Tuna üzerinde vâki' olan *âsiyâb*dan elli akçe resm alına; ve sâir yerlerde olan âsiyâbdan ki, yıl yürür ola, elli akçe resm alına; altı ay yürür âsiyâbdan yirmi beş akçe resm alına.

23. Ve *cerîme*leri hükm-i kâdî lâhık oldukdan sonra baş yaruğundan yüz akçe ve kara bereden elli akçe alınu-gelmeğin yine alına.

24. Ve *salb ü siyâset* lâzım olanları ehl-i hüküm ma'rifetiyle sancakbeği adamlarına teslim edeler; nesnesin alub salı-vermeyeler; tamam hakkından geleler.

25. Ve Padişah-ı âlem-penâh Hazretlerinin ve beğlerbeği ve beğler hâsları ve zu'amâ ve çavuş ve dizdâr tîmârları *serbest* olmak kanundur.

26. Sipah ve müstahfazân tâifesinin tîmarlarının cerâimleri nısfı kendülerin ve nısf-ı âharı mîrlivânındır.

27. Ve şol varoşun ve karyenin ki, bağları ola, iki ay on gün şireleri *monopolye* dutulmak kanundur.

28. Ve *biro*lar cizye ve resm-i kapu vermezler; amma âdet-i ağnâmı vereler.

29. Ve *papaslar* filori ve resm-i kapu vermeyüb öşürlerin sâhib-i arza vereler.

KANUN-I İSKELE-İ TOLNA VE PAKŞA

30. Büyük araba yüklü ola, altışar akçe ve boş ola, üçer akçe ve yüklü fuçıdan üçer akçe, boş ola birer buçuk akçe *resm-i ubûr* alına.

31. Mukaddema satulık koyun geçse, ikisinden bir akçe ve sığırdan her öküz başına on ikişer buçuk akçe gümrük alınub ve birer akçe dahi *resm-i geçüd* ve inekden altı akçe iki pul ve hergele geçse on ikişer buçuk gümrük alınub ve birer akçe resm-i geçüd alınu-gelmiş iken, *Dâr'ül-Harb* cânibine satılmak içün iskeleden ubûr eden sığırdan ve hergeleden[1] birer kuruş ki, ellişer akçe penez olur, *Erdel* zamanında ol vechile alınu-geldüğüne binâen gerü öşür alınması bâbında emr-i şerif vârid olmuşdur.

32. Satılmak içün giden sığırdan ve hergeleden birer kuruş alına. Lâkin re'âyâ boğazlamak ve kullanmak içün *Segedin* ve *Baçka* ve *Keçikmed* Nâhiyelerinden alub varoşlarına getürdükleri öküz ve inekden *gümrük* alınmaz; ancak resm-i ubûr alınur.

---

1 **Hergele**: Binmeğe ve yük taşımaya alışmamış at, kısrak, katır ve merkeb gibi hayvanlara denmektedir.

33. Ve kassablar boğazladuğı zamanda *resm-i kanâre* ikişer akçe verürler; andan ziyâde nesne alınmaya.

34. Ve hınzırdan ve koyundan ve keçiden birer akçe gümrük alınub ve ikisinden bir akçe resm-i geçüd alına.

35. Ve ba'zı hırdavat esbâb gelse, yağ gibi bal gibi pirinç gibi fil-cümle me'kûlât kısmından ola, her elli akçelikde ikişer buçuk akçe gümrük alına.

36. Ve *aştamt* ve *porgaman* çukasının *pastav*ından on ikişer buçuk akçe ve *baraslav* nâm çukadan yedi buçuk akçe ve *iskarlat* çukasının pastavından yüz akçe ve *bredenk* iplikden ki, *Beç*'den gelmiş ola, elli akçe gümrük alına.

37. Ve demür âleti gelse, elli akçede iki buçuk akçe ve isterhalin yüz adedinden on ikişer buçuk akçe ve berbaşa ve *ağriz* kâfir kebesinden ki, dikilmiş ola, iki buçuk akçe gümrük alına.

38. Ve *Erdel Vilâyeti*nden gelen örtü *kebe*sinden beher kebeden birer akçe gümrük alına.

39. Ve bir fuçı kırmızı papuç ve çizme gelse, fuçısından yetmiş beş akçe gümrük alına.

40. Ve bir fuçı tuzlu morina balığı gelse, fuçısından yetmiş beş akçe gümrük alına.

41. Ve araba ile tuz gelse, yüz kaya tuzdan bir tuz ve on akçe.

42. Ve satuluk donuz pastırmasından her hınzır başına iki buçuk akçe alına.

43. Ve geçen atludan bir akçe ve piyâdeden ikisinden bir akçe alına.

44. Ve bal mumu ve kenevir bezi gelse, her elli akçeden iki buçuk akçe gümrük alına ve yüz baş peynirden bir baş peynir ve on akçe.

45. Ve karadan araba ile buğday gelse, *resm-i fırtaliyye* deyü yüz akçeden bir akçe alına.

46. Ve mezkûr iskeleden Tolna ve Pakşa ahalisi geçseler, nısfın vereler.

KANUN-I CİSR-İ ŞARVİZ VE KARYE-İ SERDEHEL VE CİSR-İ AYNOVAR[1]

47. Meselâ mezkûr köprüden boş araba geçse, bir akçe alına ve fuçı ile geçse ikişer buçuk akçe alına.

48. Ve âhar sancaklardan geçen atludan bir akçe ve piyâdeden ikisinden bir akçe ve bir kerre geçen yine ol günde on kerre geçse, nesne alınmaya.

49. Ve Tolna Varoşu ahâlisi ve sâir kurâ ahâlisi ki, *Kal'a-i Seksar* sınurunda bağları ola, anlardan nesne alınmaya.

---

1 Şarviz Köprüsü, Serdehel Köyü ve Aynovar Köprüsü tabirlerinin tam doğru okunduğundan emin değiliz.

50. Ve yüz kaya tuzdan bir tuz alına. Ve satuluk geçen gâvdan her sığır başına buçuk akçe ve dört koyundan bir akçe alına.

KANUN-I İSKELE-İ BATA VE ATİN[1]

51. Öte yakadan berü yakaya ve berü yakadan öte yakaya geçen atludan bir akçe alınub piyadeden ikisinden bir akçe alına. Ve fuçı ile hamr gelse, on iki buçuk akçe.

52. Ve *Şarviz* nâm su geçidi içün üç akçe alına. Ve *Tuna Geçidi* içün altı akçe alına.

53. Ve *Varoş halkı* getürdüği tuzdan yüz adedinden on akçe alınub amma kurâdan getürseler yüz aded tuzdan bir tuz ve on akçe alına.

54. Öküz olsun inek olsun her sığır başına satılınağa gidenden ellişer akçe alına. Koyun başına birer akçe alına. Hınzır başına ikişer buçuk akçe alına.

Ve varoş halkı boğazlanmağa veya kullanınağa getürdükleri davardan nesne alınmaya.

55. Ve yüz aded koyun derisinden yedi buçuk akçe alına ve yüz aded kuzu derisinden üç akçe alına.

56. Nehr-i Şarviz'de şikâr olunan mâhînin nısfı şikâr edenin ve nısf-ı âharı mîrîdir.

57. Ve Padişah-ı âlem-penâh Hazretlerine hâssa kayd olunan *dalyan*lardan gerü Tuna'dan çıkub âhar yerlere döküle, anlarun dahi nısfı mîrî ve nısf-ı âharı şikâr edenindir. Amma Nehr-i Tuna'da şikâr olunan mâhîden öşür alına.

1 Bata ve Atin İskeleleri tabirlerinin de doğru okunduğundan emin değiliz.

Seksar Sancağı Kanunnâmesi, BOA, TTD. No: 665 (62), Vrk. 2/b-5/a

قانوننامهٔ رعایای لواء سکسار

١ مثلا لواء مزبورده واقع اولان واروشلرده وقریه‌لرده
اولان رعایادن اوچیوز آقچه کوچی یتر بلدیغ بونلوری
٢ حسابی اوزره اللی آقچه ویرورلر اکر اون اوچ درت برادر یا
خود دخی زیاده اولسه ذکر اولنان قرندashلرک هر بری باشقه
باشقه اولور اوچریوز آقچه قادر اولسلر انلر دخی بونلوری حسابی
اوزره اللیشر آقچه ویرلر اوچریوز آقچه قادر اولمسونسه انلر
٣ قادر دیدکلری شول کمسه‌لردر که اوزندن باغندن تارلاسندن غیری
طوارلوندن واوی ایچندن اولان اسبابندن وقوجی ایچندن اولان خمرندن
حساب ایدوب که اوچیوز آقچه‌لق مقداری حاصل اوله اول کمسه‌دن
اللی آقچه آلنور پادشاه عالمپناه حضرتلری فلوری جن دیو مکه قادر اولانلری
رسم قپودیو جیاسنه خضر الیاس کونندن یکرمی بش آقچه وقاسم کوننده یکرمی بش
٤ آقچه ویررلر واوی یاننده باغچه‌سی اولسه بیلك ایچن ایچندن آلدرکی معدکو
وتوخون دشاییر سبزوات که صاتولمیه اولمیه آنلک کبی باغچه‌دن نسنه آلنمیه
٥ اماذکر اولان سبزوات بازاره التوب صاتسه عشری آلنه دشاییر جوباندن
عشر آلنه بوستانلردن که صاتولمیه اولا عشر آلنه صاتولمیه اولمیانلردن دونم باشنه
٦ درت آقچه آلنه وخایاکلی انلر ولان باغندن عشر شیره ویرورلر اما مسلمانلردن
اولور فرانمیوب طورشی وبکراییلندن دونم باشنده درت آقچه آلنه اما قواینده
٧ کلوردن آلنه دخی کبی عشر شیره آلنه ونیچلن جاپوردن که خلاص اولمیه صاحب
ارضه عشر ویره رعایانک کندو الیله اولان چایرلرینه کمسنه مانع
٨ اولمیه بجبر طوارلرینه صرف ایدوب ایچلمش یرلرندن عشر آلنه واروش
تولنه واقچه طشره‌دن کلن قرندن هر قوجی باشنه اون ایکی بچق آقچه کمرك
آلنه دعوبنه عندی الی آقچه رسم کچود آلنه وکمرك آلنان قوجیلردن باج آلنمز
٩ تماما تیوب کندو باغندن ویاخود ایچمك ایچون صاتون آلوب کتوردکلری
قوجیدن تیودن ایچروکیرود کی ایچون ایکی آقچه تیوحقی آلنه وکمرکی
آلنمیه ایچرو ده قوجی ایله صاتوب ینه طشره چقارسه صاتون آلنه کمرك
١٠ آلنه واولرندن بك وایچلك ایچون کتوردوکلری لسبابندن نسنه آلنمیه
١١ ینه آلنمایه وطشره صاتمق ایچون کلن عربه‌دن توکه ایله تمام یوکلواولا
عربه باشنه ایکیشر آقچه آلنه تمام یوکلو اولماسه اکا کوره آلنه قوجی ایله ایکی آقچه
١٢ آلنه اوینه یمك ایچون کتوردکی توکه‌دن باج آلنمیه وبوستانلردن وباغلردن
١٣ کلوبکی کتوردکی نسنه که اوزنه یمك ایچون اولانه ویرمیه ونفسی بعد
١٤ ایچنده اولان میخانه‌دن نسنه آلنماز وطشره‌دن عورتلو باشلوی اوزره
١٥ بازاره کتوردوکلری اسبابدن نسنه آلنماز کبو وآلنمایه دکاندن اوتوروب
اسباب صاتلوردن کرا آلنور ده بازارلرینه طشره‌دن ماکولات جنسندن
هر کون کتوروب دکاننده اوتورمیوب طشره‌ده اوتورانلردن هفته‌ده
١٦ رسم سوکی آلنه ولواء مزبوره تابع اولان واروشلرک بازارلرینه
عربه ایله ایچی صرلوجلك ویاباردق واغلجدن قوجی جك ویا اقاحدن
باردق ویاخود بیوك قوجی کلسه حساب اولنوب اوتوز آقچه‌ده بر آقچه

Seksar Sancağı Kanunnâmesi, BOA, TTD. No: 665 (62), Vrk. 2/b-5/a

آلنه و عربه ایله قوزو بالق کلسه اوتوز اقچه دن بر اقچه آلنه دخی
ایدبال و یاغ کلسه اون اکی بچق اقچه آلنه دمور و چلیك و استرهال
یعنی کافر تقیه سی کلسه و سایر خرده وات لر ایله قلوری عشائی اوزرالی
اقچه دن اکی بچق اقچه آلنه و اوده قواندن بر قوان اون قوان اولمیجق
هر قوان باشنه اکشر اقچه و درهم نیم هر کیچی قیون باشنه بر اقچه و درهم بدعت
خنازیر ایچون بیع کچسه دن اکی اقچه النه و بیع کچمسه دن النیه و نهر لوه
اوزرندن واقع اولان ترسیه دن اللی اقچه رسم النه و سایر جزیره دن اولان
ترسیه دن که بیع بوررلر اول اللی اقچه رسم النه التی آی بو ترسیه دن یکرمی بش
اقچه رسم النه و جرمه لری حاکم قاضی لاحق اولدقدن صکره باشی یارو غندن یوز اقچه
وقوع بولدن اللی اقچه آلنوکلیکین بنه آلنه و صلب و سیاست لازم اولدقلری اهل
حکم معرفتیله سنجاقبکی ادملرینه تسلیم ایدیلور نسنه سی الوب صالیویرمیه تمام
حقندن کلالو ویلد شاه عالم پناه حضرتلرینك و بکلربکی و بکلر و زعما و چری
تیمارلری سرست اولمق قانوندر بیاده و محافظان طایفه سنك جرایملری نصف
کندولرینك و نصف اخری میرلوانکدر تشولار اروشنك و قربانك کم باغلری
اولادلریکی اون کون منع بوله دو تلمق قانوندر بیعو و خنزیر و رسم قبو و یوم لو
اما عادت اعنامی ویرن لر و یا بالر قلوری و رسم قبو و میوب عنز لو و صاحب
اراضی لر قانون سلطنه تولدو یا قشه بیوك عرب بوکلو
اولادانشر اقچه و یوش اوله اوج اقچه و بوکلو قوچه نه اوج اقچه
بوش و اولدر بچق اقچه رسم عوارض النه مقدار ماصا تولق قیونکده کلیسندن بر اقچه

بابندن امر شریف وارد اولمشدر صانلمق ایچون کیدنه صغردن و هر کله دن
بر دغروش آلنه لکن رعایا بوغزلق و توتمق ایچون سکدن و بلچقه و کچمه
ناحیه لرندن آلوب وارد شلوشه کتورکلری اوکوز و انیکدن کمرك آلنماز
انجق رعیت بو الانور و قصابلر بوغزلدوقچه زمانندن رسم قناره اکیشر اقچه ویررلر
آندن زیاده نسنه آلنماز و خنزیر دن و قیونندن و کچیدن بر اقچه کمرك آلنور
و اکسندن بر اقچه رسم کچود آلنه و بعض خرده وات اسباب کلسه یاغ کبی
بال کبی برنج کبی فی الجمله ماکولات قسمندن اولنور اللی اقچه لقدن اکیشر
بچق اقچه کمرك آلنه و اشتامت و بورغان چوقه سنك باسما و بزندن اون
اکیشر بچق اقچه و بار اسلادام چوقه دن یوز بچق اقچه و اسکرلت چوقه سنك
باستاوبدن بوز اقچه کمرك و بروتک ایلکدن که بجدن کلمش اوله اللی اقچه
کمرك آلنه و دمور آلکی کلسه اللی اقچه دن اکی بچق اقچه و استرها لك بوز عدد ندن
اون اکشر بچق اقچه و برباشا و اعزین کافر کیه سندن که دکلمش اوله اکی بچق
اقچه کمرك آلنه و اردل و لاینقدن کلان اوتوز کیه سندن هر کیه دن بر اقچه
کمرك آلنه و بر قوچی قرمزی یاپوح و چیزمه کلسه قوچی سندن یغرمی

Seksar Sancağı Kanunnâmesi, BOA, TTD. No: 665 (62), Vrk. 2/b-5/a

٤٠ [illegible]

٤١ [illegible]

٤٢
٤٣ [illegible]

٤٤ [illegible]

[illegible]

٤٥ [illegible]

٤٦ [illegible]

٤٧ [illegible]

٤٨ [illegible]

[illegible]

٤٩ [illegible]

٥٠ [illegible]

[illegible]

٥١ [illegible]

[illegible]

٥٢ [illegible]

٥٣ [illegible]

[illegible]

٥٤ [illegible]

[illegible]

[illegible]

٥٥ [illegible]

٥٦ [illegible]

٥٧ [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

§. 6- SEMENDİRE SANCAĞI KANUNNÂMELERİ

Semendire Sancağının, *Tapu Kadastro Kuyûd-ı Kadîme Arşivi, No: 166 (420), sh. 9-13*'de bulunan ve II. Selim devrinde hazırlandığı tahmin edilen Kanunnâmesi, Kanunî Devri Kanunnâmeleri arasında zikrettiğimiz 967 tarihli Semendire Sancağı Kanunnâmesinin aynısıdır. Tekrar olmaması için neşretmiyoruz[1].

Ayrıca bu Kanunnâmenin bir nüshası da, *Paris, Bib. Nat. No: 85, Vrk. 182/b-186/a*'da bulunmaktadır.

1 **Osmanlı Kanunnâmeleri**, V, sh. 371 vd.

§. 7- SİGETVAR SANCAĞI KANUNNAMELERİ (13)

Sigetvar (*Szigetvar*), Peç'in batısında bulunan ve sonradan *Kanije Eyâlet*ine bağlanan bir sancak merkezidir. Kanunnâmesi elimizde bulunmamaktadır. Zigetvar diye de okunur ve bazan da yazılır. 1566 tarihinde Kanunî Sultân Süleyman tarafından feth edilmiş ve Muhteşem Süleyman bu Kalenin önünde vefât eylemiştir[1]. *BOA. TTD. No: 503 (452), sh. 4-5*'deki Mukaddime, bir nevi Kanunnâme hükmündedir. Bu sebeple aynen alacağız.

SİGETVAR SANCAĞI DEFTERİ MUKADDİMESİ

"Bâ nusret-i Perverdigâr-ı Cebbâr kuvvet-i kâhire-i Padişâh-ı âlî-mikdâr ile feth ve teshîri müyesser olan Dâr'ül-İzzet vel-ebrâr *Vilâyet-i Sigetvar* hıfz u hirâseti içün asâkir-i encüm-şümârdan neferât-ı bisyâr ta'yîn olunmağla Hazîne-i Âmire'den emvâl-i bî şümâr sarf olunub etrâf ve eknâf ve diyârdan olan kurâ ve mezâri'den râci' ve mukâta'âtdan ve tîmârdan ve hukûk-ı şer'iyye ve rüsûm-ı örfiyyeden âid olacak ve bil-cümle tahsîl ve hâsıl ve beytül-mal sa'y olunmağa kâbil olan mevâd alel-infirâd yerlü yerinden görülüb nakîr ve kıtmîr müceddeden tahrîr ve tastîr olunmak ve mîrlivâ ve zu'amâ ve sipah zümresine istihkâklarına göre tîmâr verilmek ve müstahfazân-ı kılâ' ve sair neferât tâifesinin ulûfeleri furûnhâd olunub tîmâr tevzî' olunmak bâbında Pâdişah-ı gerdûn vakâr ve felek-iktidâr -E'azzellâhu ensârehû ilâ yevm'il-karar- Hazretlerinin emr-i şerîf-i vâcib'ül-ittibâ'ları vârid olmağın Vilâyet-i Budin ümerâsından Ez'af-ı ibâdillâh'il-Melik'is-Samed *Peçuy Beği Muhammed Emîn* ve Ahkar-ı ibâdillah'il-Melik'ir-Rahîm ahkâm-ı maliye kâtiblerinden İbrahim kâtib ta'yîn buyurulub, imtisâlen lil-emr'il-âlî her husûs şer'-i şerîf-i nebevîye ve kanun-ı münîf-i şehinşâhîye muktezâsınca bi kader-i kudret ve istikâmet-i dikkat ve ihtimâm ile tahrîr ve tastîr olunub sene 977 Ramazanının 15. gününde pâye-i serîr-i âlem-ârâya arz olunub muvâfık-ı şer'-i müstakîm ve mutâbık-ı kanun-ı kadîm olmağın tevzî' olunub senete 978 Cemâziyelûlâ'nın evâhirinde ihtitâm bulub Defter-i İcmâl ve Mufassal Hazîne-i Âmire'ye teslîm olundu."

1 Öztuna, **Osmanlı Devleti Tarihi**, II, 288

Sigetvar Sancağı Defteri Mukaddimesi, BOA, TTD. No: 503 (452), sh. 4-5

الحمد لله الملك الغفّار والصلوة والسلام
على نبيه المختار • وعلى آله واولاده واصحابه
الاخيار اما بعد بنصرت پروردکار جبّاره
قوّة قاهرهٔ پادشاه عالیمقدار ایله فتح وتسخیر
میسّر اولان دار الغزاة والابرار • ولایت
سکتوار حفظ وحراستی ایچون عساکر انجم شماردن
نفرات بسیار تعیین اولنمغله خزینهٔ عامرهدن
اموال بیشمار صرف اولنوب اطراف واکناف
ودیاردن اولان قرا ومزارعدن راجع • و
مقاطعاتدن وتیماردن وحقوق شرعیه ورسوم
عرفیهدن عاید اولاجق وبالجمله تحصیل و
حاصل وبیت المالی اولنمغه قابل اولان
مواد على الانفراد یرلو یرندن کوریلوب
تقریر وقطع مجدّداً تحریر وتسطیر اولنوب
ومیرلوا وزعما وسپاه زمرهسنه
استحقاقلرینه کوره تیمار ویرلك ومستحفظان
قلاع وسایر نفرات طایفهسنك علوفهلری
فرونهاد اولنوب تیمار توزیع اولنمق بابنده
پادشاه کردون وقار • وفلك اقتدار اعزّ الله •
انصاره الى یوم القرار حضرتلرینك امر شریف
واجب الاعتبارلری وارد اولمغین • ولایت
بودین امراسندن اضعف عباد الله الملك الصمد
بیچوی بکی محمد امین • واحقر عباد الله الملك
الرحیم • احکام مالیه کاتبلرندن ابراهیم
کاتب تعیین بیورلوب • امتثالا للامر العالی
هر خصوص شرع شریف نبویه • وقانون منیف
شهنشاهیه مقتضاسنجه بقدر قدرت واستطاعت
دقت واهتمام ایله تحریر وتسطیر اولنوب
سنه سبع وسبعین وتسعمائه رمضاننك
اون بشنجی کوننده پایهٔ سریر عالم آرایه
عرض اولنوب موافق شرع مستقیم • و
مطابق قانون قدیم • اولمغین توزیع اولنوب
سنه ثمان وسبعین وتسعمائه جماذی
الاولینك اواخرنده اختام بولوب • دفتر
• اجمال ومفصل خزینهٔ عامرهیه •
• تسلیم اولندی •

§. 8- SİREM SANCAĞI KANUNNÂMELERİ (14)

I- NÜSHALARI VE HUKUKÎ TAHLİLLERİ

*Budin Eyâleti*nin önemli sancaklarından biridir. İlk Kanunnâmesi, tedvîn tarihi tam belli olmayan ve ancak II. Selim devrinde tahrir olunduğu kuvvetle muhtemel bulunan *BOA. TTD. No: 549 (579), sh. 6-16*'da bulunmaktadır. Bu Defter'de yer alan Nâhiye Listesine göre Sirem Sancağı Nâhiyeleri şunlardır:

Nâhiye-i *İlok*, Nâhiye-i Morovit, Nâhiye-i Vılkovaş, Nâhiye-i Varadin (Peter Varadin), Nâhiye-i Kopenik, Nâhiye-i Nemçi, Nâhiye-i Podgoriye, Nâhiye-i Posaviya ve Nâhiye-i Raça[1].

Zaten diğer kaynaklar da bunu teyid etmekte ve şu nâhiye listesini zikretmekdirler: İlok, Morovit, Gırgurofçi, Vılkovaş, Varadin, Çerevit, İslankamen, İrig, Dimitrofça, Kupinik, Zemun, Nemçi, Podgoriye, İvankova, Posaviya ve Raça[2].

Kanunnâme'de evvelâ filori adı altında *cizye* tanzim edilmiştir. Daha sonra öşür adı altında harâc-ı mukâseme, çift resmi adı altında harâc-ı muvazzafa ait hükümler tedvîn edilmiştir. Bunu, örfî rüsûm ve bâc ila gümrük tarifeleri takip etmektedir.

II- KANUNNÂMENİN METNİ

KANUN-I HUKÛK VE RÜSÛM-I LİVÂ-İ SİREM

1. Livâ-i mezbûr re'âyâsı beyn'en-nâs *Hızır İlyas günü* demekle müte'âref günde her hâneden *harâc*ları mukâbelesinde *resm-i flori* deyü altmışar akçe vermek âdet-i kadîmeleri olub ba'dehû 974 senesinde fermân-ı hümâyûn ile on akçe dahi ziyade olmağla *filori* içün her hâneden yetmişer akçe kemâkân rûz-ı mezbûrda edâ ederler.

2. Ve sa'âdetlü 'azametlû padişah-ı gerdûn-penâh ve zıllullah hazretleri devlet ve ikbâl ve sa'âdet ve iclâl birle sefer-i zafer-rehberlerine teveccüh-i hümâyûn buyurduklarınca re'âyây-ı merkûme sefer harcı deyü her hâneden altmışar akçe vermek 'âdet-i mu'tâdeleri olmağın mezbûr *sefer filorisi*n dahi üslûb-ı sâbık üzere vereler.

---

1 BOA. TTD. No: 549 (579), sh. 1

2 Bruce W. McGowan, Ph. D., **Sirem Sancağı Mufassal Tahrir Defteri**, Ankara 1988, sh. I vd.; Bu Kitap'da Sirem Sancağı ile alakalı ayrıntılı bilgiler bulmak mümkündür. Özellikle bu sancağın nâhiye ve köy isimleri açısından araştırma bir rehber niteliğindedir.

3. Ve gallât ve sâir hubûbâtdan ve bil-cümle *mâ-nebete fil-arz*'dan muktezây-ı şer'-i şerif ve kanun-ı münîf üzere *öşür* alınur.

4. Ancak şol *bağlar* ki, hîn-i kitabet-i Vilâyetde müslümanlar tasarrufunda bulunalar, anun gibilerün her dönümüne beşer akçe hisâbı üzere *resm-i dönüm* alınur.

5. Ve *zimmîler* ellerinde bulunan bağlardan öşür alınur. Ve öşür takdir olunan zimmî bağların müslümanlar tasarruf edüb satun alsalar, gerü öşür verürler. Ve zimmîler müslümanların dönümlü bağlarından satun alsalar, hemçünân öşür verürler. Bu bağ bundan evvel dönümlü idi deyü alan zimmîler biz dahi dönüm resmin verürüz demeyeler ve nizâ' etmeyeler.

6. Ve *monopolye* dutulmak kâ'ide-i kadîme mukarrer olmağın 'âdet-i kadîme üzere monopolye dutulub mîri şireler satılmayınca re'âyâ şirelerin satmayalar.

7. Ve re'âyâ bağların bozmalu olduklarunda *resm-i sepet* deyü her bağdan ikişer akçe vere-geldikleri 'âdet-i kadîmeleri üzere kayd olundı.

8. Ve *resm-i çift* kanunı budur ki, mart ayında cem' olunur. Ve resm-i çift müsâvî değildir; öte yaka sancaklarının ekserinde birbirine mügâyirdir; kiminde artık ve kiminde eksik alınur.

9. Bu sancakda tamam çifti olan müslüman re'âyâsından resm-i çift içün yiğirmi ikişer akçe alınu-gelmiştir.

10. Ve çifti tamam olmayanlardan *resm-i bennâk* deyü on ikişer akçe alınur.

11. Ve tamam bir *çiftlüklük yer* ki, hâs yerden ola, altmış dönümdür; ve mutavassıt olan yerlerden seksen doksan dönümdür; ve ednâ yerden olsa yüz yirmi yüz otuz dönümdür .

12. Ve *dönüm* dahi tûlen ve 'arzan kırk hatvedir .

13. Ve *şehir halkı*ndan biri şehir kurbünde çiftlik tasarruf eylese, resmin verür. Şehirlüyin bana resm-i çift yazılmaz dedüğüne 'amel olunmaya. Zirâ i'tibâr arzadır. Ammâ çiftlüğin bozub ferâğat etse, resm-i çift taleb olunmaya; ol sebebden ki, şehirlüye resm-i çift vaz' olunmamışdır .

14. Ve *mesâcid imamları*ndan resm-i çift merfû'dır; alınmaz .

15. Ve on kovandan bir *kovan* ve beş kovandan nısıf kovan alınur; beşden aşağı olursa bir kovandan ikişer akçe alınur.

Ve harman vaktinde *ta'şîr* olunur. Ve kovandan durduğu yere tâbi'dir; kimin toprağında durub bal ederse öşür anundır. Ve şöyle ki, bal edecek zamanda âhar toprakda durub sâir evkâtda sâhib-i ra'iyyet timârında durursa, ol vakit nısıf öşür *sâhib-i arz*ın ve nısıf öşür *sâhib-i ra'iyyet*in olur.

16. Ve iki hınzıra bir akçe ve kefere re'âyâsı boğazladıklarından *resm-i bojik* deyü ikişer akçe vere-geldikleri âdet-i mu'tâdeleri üzere kayd olundu.

17. Ve otluk öşrüne bedel *resm-i kiyâh* deyü sekizer akçe. Ve kavun ve karpuz ekdikleri bostan öşrüne bedel hâneden ikişer akçe. Ve her hâneden birer araba odun yahud *resm-i hîme* deyü beşer akçe vermek âdetleri olmağın gerü ol minvâl üzere kayd olundı.

18. Ammâ zümre-i sipah otluğa ihtiyâc üzere olmağın muhtârlardır; otluktan dilerlerse öşür dilerlerse resm alalar. Lâkin *resm-i kiyâh* deyü hem akçe ve hem otluk almayalar.

19. Ve *Tuna* ve *Sava* ile *Vuka* ve *Dırava* sularının üzerlerinde dönen *değirmen*ler resm içün kadîmden ellişer akçe alınu-gelüb sâir küçük ırmaklarda ve sel sularında olan değirmenler resmi tamam sâleden otuz ikişer ve nîm sâleden on ikişer akçe alınu-gelmeğin gerü üslûb-ı sâbıka mutâbık kayd olundı.

20. Ve bir ra'iyyetin evi yanında bağçesi olsa içinde yemek içün ekdüği ma'denoz ve tarhun ve sâir *sebzevât* ki, satulık olmaya, andan nesne alınmaya. Ammâ bâzâra iletüb satdugı sebzevâttan öşür alınur.

21. Ve re'âyâdan *hukûk-ı şer'iyye* ve *rüsûm-ı kanuniyye* cem' edenler harman vaktinde ve şire mevsiminde icâzet akçesi deyü ikişer üçer akçe alub ve tereke ve şire 'ayniyle alınmayub *bedel-i öşür* nakid akçe taleb edüb ve rüsûm-ı sâire cem' olundukça resîd akçesin alub ve resm-i kiyâhı aldukdan sonra sancak beğleri ve kâdıları ve voyvodalar arabalarla otluk taşıdub ve re'âyâyı davarları ve arabalariyle sürüb nice gün otluk ve odun çekdirüb ve sâir hizmetlerin etdürüb ve yem ve yemek ve at ve ekmek ve tavuk ve sâir me'kûlât cinsinden buldukların re'âyâdan cebr ile alub kıymet-i bahâ içün kat'â bir akçe vermeyüb bunun emsâli teklîfât-i nâ-meşrû' ve nâ-makbûl ile re'âyâ tazyîk ve ta'cîz olunmayalar deyü defter-i 'atîk-ı sultanîde mukayyed olmağın defter-i cedid-i hâkaniyyeye dahi üslûb-ı sâbıka muvâfık kayd olundı .

22. Ve *mukâta'alu çiftlükler*in maktû'ları defter-i 'atikle merfû' olub defter-i cedid-i hâkaniye dahi kayd olunmayub çiftlük sâhibleri mâdâm ki, tapulu çiftliklerin ve toprakların ve çayırların zabt edüb muktezây-ı şer' ve kanun üzere mutasarrıf olalar; hilâf-ı şer'i şerif ve mugâyir-i kanun-ı münif kimesne dahl ve ta'arruz eylemeye. İllâ meğer kim, ol makûle çiftlüklerin ve çayırların bilâ mânî' üç yıl boz ve mu'attal koyalar, eküb biçmeyeler, ol vakit sâhib-i timâr olanlar anın gibileri âhara tapu ile vermek kanundır; ol vechile 'amel oluna.

23. Ve *'arûsâne* kanunı budur ki, cihazlu kızdan altmış akçe; 'avretden otuz akçe resm-i 'arusâne alınur. Ve fakire 'avretden nısıf resim alınur ve mütevassıt'ül-hâlden beyne beynedir.

24. Ve bâkire kızun *resm-i 'arusâne*si babasına tâbidir; kız ne makamda çıkarsa çıksın hakkın babasının sipahisi alur. Ammâ 'avretde toprak mu'teberdir; kimin tîmârında nikâh olunduysa resm-i gerdek anındır.

25. Ve *resm-i agnâm* yerlüde iki koyundan bir akçedir. Koyun tamam dölün döktükde ve ayırtlaşdukda mâh-ı abrilde alınur.

26. Ve ba'zı Vilâyetde *resm-i kışlak* 'âdet olmuşdur.

27. Bu sancakda koyun bir yıl tamam durdığı yerden *resm-i ağıl* deyü sâhibleri on koyundan bir akçe ki, yüz koyundan on akçe olmak hisâbı üzere resm-i ağıl vere-geldükleri 'âdet-i mu'tâdeleri üzere kayd olundı.

28. Ve *resm-i otlak* koyun yürüdiği yere tâbi'dir; koyun sâhibi durduğı yere tâbi'değildir. Ve resm-i otlak kayd olan yerlerde 'âdet-i kadîme üzere her sürüden bir orta koyun alına.

29. Ve hâric sancakdan gelen koyundan resm-i otlak yeriçün a'lâ sürüden bir koyun ki, bahâsı yiğirmi akçe ola ve evsat sürüden bir koyun ki, bahâsı onbeş akçe ola ve ednâ sürüden bir toklu ki, bahâsı on akçe ola alınur. Vel-hasıl yiğirmiden ziyâde hilâf-ı kanundur; alınmaya.

30. Ve ba'zı Vilâyetde 'âdet-i deştbânî dedikleri bu sancakda *resm-i polaçina* deyü kayd olunmuşdur. Kanunı budur ki, meselâ bir kişinin öküzü ve atı ve katırı ekine girse, sâhibine davar başına beşer ağaç uralar ve beşer akçe cürm alalar. Ve eğer inek girse, dört ağaç sâhibine urulub ve dört akçe cürm alına. Ve dana ve buzağu girse, davar başına bir ağaç urulub ve bir akçe cürm alalar. Ve eğer koyun girse, iki koyuna bir ağaç urub ve bir akçe cürm alalar.

31. Ammâ mukaddem nidâ ve tenbîh edeler; ba'd'et-tenbîh gerü öldürmek veya kuyruk veya kulak kesmek yokdur. Nihâyet vech-i meşrûh üzere 'amel oluna. Ve eğer tenbîh etdim davarın zabt etmedi, öldürdüm derse veya urub sakat etse, şer'an her ne lâzım gelirse eğer kıymet ve eğer noksân tazmin etdüreler; davar sâhibine dahi ekin ziyanın tazmin etdüreler.

32. Eğer köy kurbinde ve köy arasında yahud davar suvadı arasında ekin olsa, sâhibine *avlağı* etdüreler. Etmezse zararı kendüye müterettib olur; davar sâhibine günah olmaz. Meğer kim, gice ile girmiş ola yahud harîmi bozulub davar kasd ile ekine idhâl oluna.

33. Ve *tapu*nun kanunu budur ki, bir ra'iyyet *arz-ı öşür*den zirâ'ate kâbil olan yerin bilâ mâni'üç yıl boz kosa, sipahiye zarar etdüği içün sâhibinin elinden alıb âhara tapu ile vermek 'örfen câizdir. Ammâ sâhib-i arz gayrılar verdüği tapuyı kendü verüb kabul ederse âhara verülmeyüb ana vereler. Ve lâkin dağ ve bayır olsa veyahud su basar sulı yerler olub zirâ'ate nâ-kâbil olsa, ol sebeble boz kalsa, tapuya müstahak olmaz.

34. Ve dahi bir ra'iyyetin çifti öküzü içün ya harman yeriyçün bir dönüm iki dönüm mikdârı yeri boz komak ve mer'a edinmek memnû' değildir.

35. Ve livâ-i mezbûrda vâkı' olan dağlarda ki, anda *resm-i bellut* kayd olunmuşdır. Ol makûle dağların bellutuna gelüb geceleyenden resm-i bellut deyü hınzır başına birer akçe alınu-gelmişdir. Ve *resm-i ağıl* deyü her sürünün ağılından altışar akçe dahi alınu-gelmişdir; gerü ol vechile kayd olundı. Ammâ altı aylıktan aşağı olan hanâzîr yavrularından ve mezbûr dağların etrâfında yakın yerlerde olan kurâdan varub gündüz bellut yiyüb ahşam olıcak köylerine varub dağda gecelemeyen hanâzîrden nesne alınu-gelmemişdir; gerü alınmaya.

36. Ve *cürm ü cinâyet* hükm-i kâdı lâhik oldukdan sonra baş yaruğından yüz akçe ve kara bereden elli akçe ve sâir *bâd-i hevâ* kanunnâme-i hümayûn muktezâsınca alına.

37. Ve *salb ü siyâsete müstehak olanları* ehl-i hükm ma'rifetiyle sancak beği adamlarına teslim edeler ki, haklarından geline. Ammâ akçelerin alub salıvermekden ziyâde ihtiyât ve ihtirâz üzere olalar.

38. Ve *Cezîre-i Sirem*'de nâhiye ve köy kethüdaları *knez* ve *premikür* demekle ma'rûf olub mezkûrlar memleketi şeneldüb re'âyâdan mal-i mîrî cem'inde ve sâir hukûk ve rüsûm tahsîlinde mücidd ve sâ'î oldukları hizmetlerinin mukâbelesinde cemî' hukûk ve rüsûmdan mu'âf ve müsellem olmuşlardır deyü defter-i 'atîkde mukayyed olmağın mezkûrların ahvâli pâye-i serîr-i sa'âdete 'arz olundukda ihyây-i Vilâyet ve emvâl-i hâssa tahsiliyçün lâzım olduğı kadar knez ve premikür sefere eşmek üzere mukarrer kılınmak fermân buyurulmağın cezîre-i mezbûrede cümle yüz otuz altı nefer knez ve premikür emr-i 'âli-kadr muktezâsınca ber-karar-ı sâbık mu'âfiyyet üzere defter-i cedid-i hâkanîde kayd olundı.

39. Ve livâ-i mezbûrede altmış nefer kara *martolos*ı olub mezkûrlar mal-i mîrî cem'inde edâ-i hizmet edüb ve livâ-i merkûme müte'allık *Furuşka* ve Kazâ-i *Nemçe* dağlarında ve gayrı mahallerde zuhûr eden haramî ve sâir ehl-i fesâdı ele getürmeğe mücidd ü sâ'î oldukları hizmetlerinin mukâbelesinde ellerinde olan baştineleri ile mu'af ve müsellem olmuşlardır deyü defter-i 'atikde mukayyed olmağın mezbûrların ahvâli pâye-i serîr-i a'lâya 'arz olundukda on neferi ref' olunub elli neferi cemî' evkâtda 'uhdelerinde olan hıdemât-ı lâzımelerin mü'eddâ kılub ve sefer-i zafer-rehber vâkı' oldukça gemiye girüb gemi hizmetin etmek üzere mukarrer kılınmak fermân buyurulmağın mezkûrûn elli nefer emr-i 'âlî-kadr muktezâsınca defter-i cedid-i hâkânîde ber-karar-ı sâbık mu'âfiyyet üzere martolos kayd olundular.

KANUN-I BÂC-I SIYÂH

40. Bâzâra gelen ehl-i ticâret yükünden ikişer akçe; at yüküne ve dörder akçe; araba yüküne *bâc* alınmak 'âdet-i kadîme olub; meselâ buğday ve un ve pirinç ve bal ve peynir ve balık ve sabun ya çizme veya papuç gelse, at yükünden ikişer akçe; araba yükünden dörder akçe bâc alına.

41. Ammâ arpa ve 'alef ve çavdar ve daru ve çıra yükünden birer akçe bâc alına . Araba ile tuz gelse sekizer akçe bâc alına. Ve sâde yağ ve zeyt yağı ki, at yüki ile gelür, dörder akçe bâc alına.

42. Ve şehir halkının ve kurâ ahâlisinin kendü bağlarından içmek içün evlerine getürdikleri şireden resm-i fuçı alınmaz. İlla meğer kim, kendülerden ziyâde olanı satarlarsa, ol vakit her fuçı başına sekizer akçe bâc alına. Satun alan kimesne yine satarsa on iki akçe bâc alına.

43. Ve eğer şehirden taşraya giderse, fuçı başına dörder akçe bâc alına. Ve taşradan şehre koyun keçi gelüb satıldıkda satandan ikisine bir akçe alına. Satun alan kassab ise boğazlayub satdukda ikisine bir akçe bâc alına.

44. Ve bâzârda satılan sığır içün iki akçe satandan ve iki akçe boğazlayub satan kasabdan bâc alına.

45. Ve şöyle ki, koyun ve keçi ve sığırı satun alanlar kassab olmayub kendüye yemek için alursa bâc alınmaya. Ve sağılmak içün bâzârda inekler satılsa, alanlardan ve satanlardan ikişer akçe bâc alına

46. Ve me'kûlât cinsi bâzâra götürülmeyüb köylerde ve satanlarun evlerinde satılsa bâc alınmaz.

47. Ve bâzârda esir ve at satılsa iki akçe alandan ve iki akçe satandan bâc alına.

48. Ve arabalar ile kiriş ve mertek ve tahta ve sâir yapı ağaçları bâzârda satılsa her arabasından ikişer akçe bâc alına.

49. Ve taşradan kurı üzüm ve incir ve gayrı kantar davarı gelse bir akçe alandan ve bir akçe satandan bâc alına. Ve şöyle kim, bakkal satun aldukdan sonra yine kantar ile satarsa bir akçe alandan ve bir akçe satandan bâc alına. Ammâ terâzu ile beşer onar akçe satarsa nesne alınmaz.

50. Ve kurâdan re'âyâ ve 'avratları arkaları ve başları üzerinde bâzâra getürüb satdukları tavuk ve peynir ve süt ve yoğurt ve meyve gibilerden nesne alınmaz.

51. Ve bâzârda hınzır satılsa, alandan ve satandan birer akçe bâc alına.

52. Ve çok re'âyâ sipaha ra'iyyet kayd olunub mahsûle bağlandıkdan sonra kimi ağaç yapıcu ve çanak ve çömlekçi ve balıkçı ve değirmenci ve taşçı olub ve kimi rençberlik edüb ve sâir vechile kâr u kisbe meşgûl olub zirâ'at ve hırâsetlerin terk eyledükleriyle a'şâr ve rüsûmlarından sipahiye nesne hâsıl olmayub gadr olduğı ecilden çift bozan deyü anın gibilerün fukarâsından bervech-i nakid seksener akçe ve ağniyâsından yüz yiğirmişer akçe alınu-geldüği sebebden defter-i cedid-i hâkanîde dahi ol vech üzere kayd olundı.

Sirem Sancağı Kanunnâmesi, BOA, TTD. No: 549 (174), sh. 6-16

قانون حقوق و رسوم رعایای لوای سرم

١ لوای مزبور رعایاسی بین الناس خضر الیاس کونی دیمکله متعارف
کونی هر خانه‌دن خراجلری مقابله‌سنده رسم فلوری دیو
آلتمشر آقچه ویرمك عادت قدیمه‌لری اولوب بعده طقوز
یوز یتمش درت سنه‌سنده فرمان همایون ایله اون آقچه
داخی زیاده اولنمغله فلوری ایچون هر خانه‌دن یتمشر آقچه کما کان
روز مزبورده ادا ایدرلر

٢ و سعادتلو عظمتلو پادشاه گردون پناه و ظل الله حضرتلری
دولت و اقبال و سعادت و اجلال ایله سفر ظفر رهبرلرینه
توجه همایون بیوردقلرنده رعایای مرقومه سفر خرجی
دیو هر خانه‌دن آلتمشر آقچه ویرمك عادت معتاده‌لری اولمغین
مزبور سفر فلوریسین داخی اسلوب سابق اوزره ویررلر

٣ و غلات و سایر حبوباتدن و بالجمله ما انبت فی الارضدن

٤ مقتضای شرع شریف و قانون منیف اوزره عشر آلنور انجق
منزول باغلرکه حین کتابت ولاینده مسلمانلر تصرفنده بولنه‌لر
انلرك کیلرك هر دونمنه بشر آقچه حسابی اوزره رسم دونم

٥ آلنور   و ذمیلر الرنده بولنان باغلردن عشر آلنور   و عشر
تقدیر اولنان ذمی باغلرین مسلمانلر تصرف ایدوب صاتون السه‌لر
کیرو عشر ویررلر   و ذمیلر مسلمانلرك دونملو باغلرین
صاتون السه‌لر ابتدا عشر ویررلر بو باغ بوندن اول دونملو
دیو الاان ذمیلر بز داخی دونم رسمین ویررز دیمیه‌لر

٦ و نزاع ایتمیه‌لر   و منابولیه دونولوق قاعده قدیمه
مقرر اولمغین عادت قدیمه اوزره منابولیه دنولوب میری
شیره صاتلیجه رعایا شیره‌لرین صاتمیه‌لر

٧ و رعایا باغلرین بوزملو اولدقلرنده رسم سبد دیو هر باغدن
ایکیشر آقچه ویره کلدکلری عادت قدیمه‌لری اوزره قید

٨ اولندی   و رسم چفت قانونی بودرکه
مارتاین جمع اولنور و رسم چفت مساوی دکلدر اوته
یاقا سنجاقلرینك اکثرنده ویرینه مغایردر کیمنده اروق

٩ و کیمنده اکسك آلنور   بو سنجاقده تمام چفتی اولان
مسلمان رعایاسندن رسم چفت ایچون یکرمی ایکیشر آقچه

١٠ آلنوگلمشدر   و چفتی تمام اولمیانلردن رسم بناك دیو اون

١١ ایکیشر آقچه آلنور   و تمام بر چفتلق کلان یرکه خاص یردن
اوله آلتمش دونمدر   و متوسط اولان یرلردن سکسان
طقسان دونمدر   و ادنی یردن اولسه یوز یکرمی یوز اوتوز

١٢ دونمدر   و دونم داخی طولا و عرضا قرق خطوه‌در

١٣ و شهر خلقندن بری شهر قریه‌سنده چفتلك تصرف ایلسه رسمین
ویر شهرلو ایکن بکا رسم چفت یازلمز دیدکده عمل اولنمیه
دیوم اعتبار ارضه‌در   اما چفتلوکی بوزوب فراغت
اتسه رسم چفت طلب اولنمیه اولسببدنکه شهرلویه

١٤ رسم چفت وضع اولنمامشدر   و مساحدا ماملرندن
رسم چفت مرفوعدر الخ

Sirem Sancağı Kanunnâmesi, BOA, TTD. No: 549 (174), sh. 6-16

١٥ واون قواندن بر قوان وبش قواندن نصف قوان النور
بتدن اشغا اولورسه بر قواندن ایکیشر اقچه النور وخرمن
وقتنده نقشیر اولنور وقوان دوردیغی یری تا بعدر کیمك
طپراغنده در ایسه بال ایدرسه عشر انوکدر وشویله که بال
ایده جك زماننده آخر طپراقده در ایسه سایر اوقاتده صاحب
رعیت تیمارنده در ایسه اول وقت نصف عشر صاحب
ارضك ونصف عشر صاحب رعیتك اولور
١٦ وایکی خنزیره بر اقچه وکزه رعایاسی بوغاز لادقلرنده
رسم بوزنیك دیو ایکیشر اقچه ویره کلدکلری عادت معتاده لری
اوزره قید اولندی
١٧ واوتلوق عشرینه بدل رسم کیاه دیو سکز اقچه وقاوون قاربوزدن
اکدکلری بوستانلری عشرینه بدل خانه دن ایکیشر اقچه وهر خانه
بر عربه اودون یاخود رسم هیمه دیو بشر اقچه ویرمك
عادتلری اولمغین کیرو اول منوال اوزره قید اولندی
١٨ اما زرع سیاه اوتلوغنه احتیاج اوزره اولمغین مختارلردر
اوتلوقدن دیلرلرسه عشر دیلرلرسه رسم الالر لکن رسم
کیاه دیو هر اقچه و هر اوتلوق آلمیه لر
١٩ وطونه وصاوه ایله ووقه ودیراوه صولاری ینك اوزرلرنده
دوزن دکیرمنلر رسم ایچون قدیمدن اللیشر اقچه النوکلوب
سایر کوچك برماقلرده وسیل صولرنده اولان دکیرمنلر
رسمی تمام ساله دن اوتوز ایکیشر ونیم ساله دن اون ایکیشر اقچه

النوکلکین کیرو اولوب سابقه مطابق قید اولندی
٢٠ ویورعیتك اوی یاننده باغچه سی اولسه ایچنده بیمك ایچون
اکدکی صوغان وصارمسق وسایر سبزوات که صاتولوق
اولمیه اندن نسنه النمیه اما بازاره التوب صاتدیغی سبزواتدن
٢١ عشر النور ورعایادن حقوق شرعیه و
رسوم قانونیه جمع ایدنلر خرمن وقتنده وشیره موسمنده
اجازت اقچه سی دیو ایکیشر اوچر اقچه الوب وترکه
وشیره عینی ایله النموب بدل عشر نقد اقچه طلب
ایدوب ورسوم سایره جمع اولندقچه رسید اقچه سین
الوب ورسم کیاهی الدقدن صکره سنجاق بکلری و
قاضیلر ووبوده الر عربه لری ایله اوتلوق طاشیدوب ورعایانی
طوارلری وعربه لری ایله سوروب نیجه کون اوتلوق واودون
چکدروب وسایر خدمتلرین ایتدروب وتیز ویمك واوت
واتمك وطاوق وسایر ماکولات جنسندن بولدقلرین
رعایادن جبر ایله الوب قیمت بها ایچون قطعا بر اقچه
ویرمیوب بونك امثالی تکلیفات نامشروع ونامقبول ایله
رعایا تضییق وتعجیز اولنمیالر دیو دفتر عتیق سلطانیده
مقید اولمغین دفتر جدید خاقانیه داخی اولوب
سابقه موافق قید اولندی
٢٢ ومقاطعه لو جفتلوکلرك مقطوعلری دفتر عتیقده مرفوع
اولوب دفتر جدید خاقانی یه داخی قید اولنمیب جفتلولر

Sirem Sancağı Kanunnâmesi, BOA, TTD. No: 549 (174), sh. 6-16

چفتلوك صاحبلري اولانلر مادامكه طوبولو چفتلوكلرين
وطپراقلرين وچايرلرين ضبط ايدوب مقتضاي شرع وقانون
اوزره متصرف اولالر خلاف شرع شريف ومغاير قانون
منيف كمسنه دخل وتعرض ايليه الا كه كرا اوله معموله
چفتلوكلرين وچايرلرين بلا مانع اوچ ييل بوز ومعطل
قويلر اكوب بچمييلر اول وقت صاحب تيمار اولانلر انك
كيلري اخره طوپرايله ويرمك قانوندر اول وجهله عمل
اولنه وعروسانه قانوني بودركه ٢٣
جهازلو قيزدن التمش آقچه عورتدن اوتوز آقچه رسم عروسانه
النور وفقيره عورتدن نصف رسم النور ومتوسط
الحالدن بين بين ذر وباكره قيزك رسم عروسانه سي ٢٤
باباسنه تابع در قيز نه مقامدن چيقارسه چقسون قيزك
باباسنك سپاهيسي الور اما عورتك طپراغي معتبردر
كمك تيمارنده نكاح اولنديسه رسم كردك انكدر
ورسم اغنام برلوده ايكي قيوندن براقچه در قيون تمام ٢٥
دولندوكده كرو اويلندقده ماه ابريلده الينور وبعض ٢٦
ولايتده رسم قيشلاق عادت اولنشدر بو سنجاقده قيون ٢٧
قيون ويبيل تمام دوردنجي يردن رسم اغيل دبو صاحبلري
اون قيوندن براقچه كه يوز قيوندن اون اقچه اولنق حسابي
اوزره رسم اغيل ويره كلدكلري عادت معتاده لري اوزره
قيد اولندي ورسم اوتلاق قيون يوردكيره تابعدر ٢٨
قيون صاحبي دوردنجي يره تابع دكلدر ورسم اوتلاق
قيد اولان يرلرده عادت قديمه اوزره در هر سوريدن بر اوزره
٢٩ قيون آلنه وخارج سنجاقدن كلن قيونلردن رسم اوتلاق
بر بچون اعلا سوريدن بر قيون كه بهاسي يكرمي اقچه اوله
واوسط سوريدن بر قيون كه بهاسي اون بش اقچه اوله
وادني سوريدن بر طوقلو كه بهاسي اون اقچه اوله آلنور والحاصل
يكرميدن زياده مخالف قانوندر النميه
٣٠ وبعض ولايتده عادت دشتانه ديدكلري بو سنجاقده رسم
بولاجنه ديو قيد اولنمشدر قانوني بودركه مثلا بركشنك
اوكوزي واتي قاتري اكينه كيرسه صاحبه طوارباشنه
بر اغاج اورلور وبشر اقچه جرم آلنور واكر ايلك
كيرسه درت اغاج صاحبنه اورولوب ودرت اقچه جرم
النه وطانه وبوزاغو كيرسه طوارباشنه بر اغاج اوريلوب
٣١ وبر اقچه جرم آلنور اما مقدم ندا وتنبيه ايدلر بعد التنبيه
كيرو اولدرلمك وباقيورق وقلاوق كسمك بوقدر نهايت
وجه مشروح اوزره عمل اولنه واكر تنبيه ايدرلر طوارلرين
ضبط اتمديلر ولدردم ديرسه ويا اوروب سقاطاته شرعا
مرتبه لازم كلورسه اكر قيمت واكر نقصان تضمين ايندرلر
٣٢ طوار صاحبنه داخي اكين زيانن تضمين ايتدورلر اكر كوي ترنده
وكوي اراسنده باخود طوار صوادي اراسنده اكين اولسه
صاحبنه آولاغي ايدوب الر انمرسه ضرري كندويه مترتب اولور

Sirem Sancağı Kanunnâmesi, BOA, TTD. No: 549 (174), sh. 6-16

طوار صاحبنه نسنه کناه اولمز مگر کیجه ایله کیرمش اوله یا
خود چوبی یوز ولوب طوار قصد ایله اکینه ادخال اولنه
۳۳ وطپونك قانونی بودرکه بر رعیت ارض عثره دن زراعته قابل
اولان یرین بلا مانع اوچ ییل بوز قوسه سپاهیه ضرر ایدکیچون
صاحبك النده ن الوب آخره طپو ایله ویرمك عرفا جایزدر
اما صاحب ارض غیر یره ویردکی طپو یکنده ویروب قبول ایدرسه
آخره ویرلیوب کاوره لر ولکن طاغ و بایر اولسه و یا خود
صو باصار موه لو یرلر اولوب زراعته ناقابل اولسه اول سبیله
۳۴ بوز قالسه طپویه مستحق اولمز وداخی ویرغیك جنبق
اوکوزی ایچون یا خود بریچون بر دونوم ایکی دونوم مقداری
یری بوزه قومق و مرعی ایدنمك ممنوع دکلدر
۳۵ وبعض طاغلرکه انلره رسم بلاوط قید اولنمشدر اول مقوله طاغلرك
بلاوطنه کلوب کیجه لین خنازیردن رسم بلاوط دیو خنزیر
باشنه بر اقچه الوکلمشلر ورسم اغیل دیو مرهور رنبك
اغیلدن النیشر اقچه داخی الوکلمشدر کبرو اول وجهله
قید اولندی اما النی ایلقدن اشغه اولان خنازیر یاوروارندن
ومزبور طاغلرك اطرافنده یقین یرلرده اولان قرادن وارب
کوندز بلاوط یوب اخشام روبیجی کبرو کویلرینه وارب طاغده
کیجه لین خنازیردن نسنه الوکلمشدر کبرو النیه
۳۶ وجرم و جنایت حکم قاضی لاحق اولدقدن صکره باقی یاروغندن
یوز اقچه و قوجه و بره دن النی اقچه و سایر باد هوا قانوننامه ده

۳۷ مسلیون مقتضاسنجه النه وصلب و سیاست مستحق
اولانلری اهل حکم مرفتیله سنجاقبکی ادملرینه تسلیم ایدرلر
که حقلرندن کلنه اما اقچه لرین الوب صالیویرمکدن زیاده
احتیاط واحتراز اوزره اولالر
۳۸ وجزیه سومی ناحیه و کوی کتخدالری کنازو پرمکور دیکله
معروف اولوب مذکورلر مملکتی شنلدب رعایادن مال میری
جمعنده و سایر حقوق و رسوم تحصیلنده مجد و ساعی اولدقلری
خدمتلرینك مقابله سنده جمیع حقوق و رسومدن معاف
ومسلم اولمشلردر دیو دفتر عتیقده مقید اولمغین مذکورلر
احوالی بابه سعادته عرض اولندقده احیای ولایت
واموال خاصه تحصیلیچون لازم اولدیغی قدر کناز و پرمکور
مقرر اتمك اوزره مقرر قلنمق فرمان بیورلمغین جزیه مزبوره
جمله نفر کناز و پرمکور امر عالی قدر مقتضاسنجه برقرار
سابق معافیت اوزره دفتر جدید خاقانیده قید اولندی
۳۹ ولوا مزبوره ده التمش نفر قومار تلوز
اولوب مذکورلر مال میری جمعنده اداء خدمت ایدوب و
لوا مرقومه متعلق قورو نتقه و قضایا نجه طاغلرنده وغیری
محللرده ظهور ایدن حرامی و سایر اهل فسادی اله کتورمکه
مجد و ساعی اولدقلری خدمتلرینك مقابله سنده اللرنده
اولان باشنه لرینله معاف و مسلم اولمشلردر دیو دفتر
عتیقده مقید اولمغین مزبورلرك احوالی بابه سعادته عرض

Sirem Sancağı Kanunnâmesi, BOA, TTD. No: 549 (174), sh. 6-16

اولنقده اون نقری رفع اولنوب الّی نقری جمع او قانده عهده لرینه
اولان خدمات لازمه لرین مؤدّی قلوب وسفر ظفر رهبر
واقع اولدیغجه کمّیه کیروب کمی خدمتین اتمك اوزره مقرر قلنمق
فرمان بیورلمغین مذکورون الّی نفرا امر عالی قدر مقتضاسنجه
دفتر جدید خاقانیه برقرار سابق معافیت اوزره مارتلوس
قید اولندیلر   قانون باج سیاه

٤٠ بازاره کلن اهل تجارت یوکندن ایکیشر اقچه آت یوکنه
ودردر اقچه عربه یوکنه باج النمق عادت قدیمه اولوب
مثلا بغدای واون وپرنج وبال وپنیر وبالق وصابون
یاخود یمه ویاپاپوج کلسه آت یوکندن ایکیشر اقچه عربه یوکندن

٤١ دردر اقچه باج النه اما اربه وعلف وچودار ودارو
وجیره یوکندن براقچه باج النه عربه ایله طوز کلسه سکز
اقچه باج النه وساده یاغ وزیت یاغی که آت یوکیله کلور
دردر اقچه باج النه

٤٢ وشهر خلقنك وقرا اهالیسنك کندو باغلرندن ایچمك ایچون
اولرینه کتوردکلری شیرادن رسم فوچی النمز الا اکر کمر کندولردن
زیاده اولانی صاتارلر ایسه اول وقت هر فوچی باشنه سکز
اقچه باج النه فوچی ایله بازاره کلن شیرادن فوچی باشنه
اون بشر اقچه باج النه صاتون الان کسنه بنه صاتار ایسه

٤٣ اون ایکی اقچه باج النه واکر شهردن طشرویه کیدر ایسه
فوچی باشنه دردر اقچه باج النه

وطشرودن شهره قیون وکچی کلوب صاتلدقده صاتندن ایکیسنه
براقچه النه صاتون الان قصاب ایسه بوغازلیوب صاتدقده

٤٤ بنه ایکیسنه براقچه باج النه وبازارده صاتیلان صغرلردن
ایکی اقچه صاتندن وایکی اقچه بوغازلیوب صتان قصابدن باج

٤٥ النه   وشویله که قیون وکچی وصغیری
صاتون الانلر قصاب اولیوب کندو یمك ایچون الورسه
باج النمیه   وصاغلق ایچون بازارده ایکلر

٤٦ صاتلسه الانلردن وصاتانلردن ایکیشر اقچه باج النه ومأکولات جنسی
بازاره کتورلیوب کویلرده وصاتانلرك اولرنده صاتلسه باج

٤٧ النمز   وبازارده اسیزوات صاتلسه

٤٨ ایکی اقچه الاندن وایکی اقچه صاتاندن باج النه وعربه لر ایله
کیرش وبرتك وتخته وسایر یاپو اغاجلری بازارده صاتلسه

٤٩ هر عربه سندن ایکیشر اقچه باج النه   وطشرودن
قوری اوزم واینجیر وغیری قطار طواری کلسه براقچه
الاندن وبراقچه صاتاندن باج النه   وشویله که مقابل
صاتون الدقدن صکره ینه قطار ایله صاتار ایسه براقچه
الاندن وبراقچه صاتاندن باج النه   اما ازر وایله

٥٠ بشر اوزر اقچه لق صتارسه نسنه النمز   وقرادن رعایا
وعورتلری ارقه لری وباشلری اوزرنده بازاره کتوروب
صاتدقلری طاوق وپینیر وسود
یوغورد ویموم کبیلردن نسنه النمز

Sirem Sancağı Kanunnâmesi, BOA, TTD. No: 549 (174), sh. 6-16

٥١ و بازارده خنزیر صاتلسه آلاندن و صاتاندن بر آقچه باج آلنه

٥٢ و چوق رعایا سپاهیه رعیت قید اولنوب محصوله
بغلندقدن صکره کیمی اغاج یاپوجی و چناق و چوملکچی
و بالقچی و دگرمنجی و طاشچی اولوب و کیمی رنجبرلق ایدوب
و سایر وجهله کار و کسبه مشغول اولوب زراعت چفتلرن
ترک ایلدکلریله اعشار و رسوملرندن سپاهییه نسنه
حاصل اولمیوب غدر اولدیغی اجلدن چفت بوزان دیو
آنک کبیلرک فقراسندن بر وجه نقد سکسن آقچه و اغنیاسندن
یوز یکرمیشر آقچه آلنورکلدوکی سببدن دفتر جدید
خاقانیده دخی اول وجه اوزره قید اولندی

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

CEZÂYİR-İ BAHR-İ SEFÎD EYÂLETİ KANUNNÂMELERİ

§. 1- II. SELİM DEVRİNDE CEZÂYİR-İ BAHR-İ SEFÎD (KAPUDAN PAŞA) EYÂLETİ VE SANCAKLARI

Akdenizdeki Osmanlılara ait adalar üzerinde kurulan *Cezâyir-i Bahr-ı Safid Eyâleti*'ne *Kapudan Paşa Eyâleti* de denir. Zira mezkûr eyâlet, 941/1534 tarihinde kuruldukdan sonra, kaptan-ı derya olarak tayin edilen *Barbaros Hayreddin Paşa*'ya bu eyâletin beğlerbeğiliği de tevcih olunmuştur.

Kanunî devrinin sonlarına doğru ve II. Selim devrinde de devam eden statüye göre, *Cezâyir-i Bahr-i Sefîd Eyâlet*inin sancaklarını şöylece sıralayabiliriz[1]:

1- Ağriboz (Negroponte) Sancağı.

2- Biga Sancağı.

3- Gelibolu Sancağı.

4- İnebahtı Sancağı.

5- Karlı İli Sancağı.

6- Koca İli Sancağı.

7- Mehdiyye (Andros) Sancağı.

8- Mezistire Sancağı.

9- Midilli Sancağı.

10- Nakşe Sancağı.

11- Rodos Sancağı.

12- Sakız Sancağı.

13- Sığla ve Sağacık Sancağı.

Osmanlı devletinin sınırları genişledikçe, *Kapudan Paşa Eyâleti*'nin de sancak sayısı, yukarıda zikrettiğimiz gibi, 13'e kadar yükselmiştir. Biz, yeri geldikçe bu genişlemelere dikkat çekeceğiz. Şimdi II. Selim devrindeki sancakların kanûnnâmelerini görelim. Ancak bu kanûnnâmeler içinde bir çoğu Kanunî Devrindeki Kanunnâmeler ile aynıdır[2]. Aynı olanları tekrardan kaçınmak için neşretmeyeceğiz.

---

1 Âtıf Ef. 1734, **Kavânîn Mecmu'ası,** vrk. 204/b; Celâlzâde, **Derecet'ül-Mesâlik,** Ayasofya, B. 3296, vrk. 11/b vd; BOA. **Ruus Defteri** No:622

2 Bkz. BOA. 105 (217), sh. 1-7

§. 2- AĞRİBOZ SANCAĞI KANUNNÂMELERİ (15)

I- NÜSHALARI VE HUKUK TAHLİLİ

Ağriboz Sancağı, *Cezâyir-i Bahr-i Sefîd Eyâlet*inin en önemli sancaklarından biridir. Kanunî devrinde bu sancağa bağlı olan dört kazâ yani Ağriboz, İstefa, Livâdiye ve Ezdin kazâlarına ait olan Kanunnameleri neşretmiştik[1]. II. Selim devrinde 977 tarihinde yapılan tahrir sonucu hazırlanan Mufassal defterde yani *Tapu Kadastro Kuyûd-ı Kadîme Arşivi, No: 157 (502), sh. 2-15*'de bulunan Kanunnâme ise, Ağriboz sancağına bağlı şu kazaları ihtivâ etmektedir: Ağriboz, Atina, İstefe, Livâdiye, Salna, Ezdin'dir. Görüldüğü gibi, Ağriboz, İstefe, Livâdiye ve Ezdin'in Kanunnâmeleri, Kanunî Devri Kanunları arasında neşr olunmuştur ve bu defter'de yer alan kanunnamelerin yayınlanmış olan eski metinlerden farkı sadece yaklaşık % 5 kadardır. Bu küçük farkdan dolayı, mezkûr Kanunnâmeleri burada tekrar etmeyeceğiz.

Burada neşretmek istediğimiz ve diğerlerine de çok benzeyen iki kazâ kanunnâmesi mevcuttur: Atina ve Salna Kazâları.

Sözkonusu Kanunnâmelerin bulunduğu Mufassal defterin mukaddimesinde kısaca şunlar belirtilmektedir:

"Allah'a hamd olsun ve Peygamberine salât ü selâm olsun. Bu, *Ağriboz Livâsı*nın mufassal defter-i cedididir. Sultân Selim Hân'ın fermânıyla müteferrika Mustafa'nın emâneti ve Kâtib Ali'nin kalemiyle tahrir olunmuş ve 10-20 Safer 977 tarihinde arz olunmuştur."[2].

II- AĞRİBOZ SANCAĞI KANUNNÂMESİ İLE ALAKALI TA'DÎL HÜKÜMLERİ

LİVÂ-İ AĞRİBOZ'DA ŞER'-İ KAVÎM VE KANUN-I KADÎME MUHÂLİF VE MUĞÂYİR OLMAĞLA DEF' VE REF' OLUNAN EVZÂ'-I HÂDİSE VE BİDE'ÂT-I MÜSTAHDESEYİ BEYÂN VE AYÂN EDER

1. *Vilâyet-i Atina Kanunnâmes*inde her müzevvecden ikişer akçe *resm-i otluk* alınmak tasrîh olunub sonradan mübâşirîn hilâf-ı kanun her müzevvecden birer akçe ziyâde alurlar imiş. Re'âyâya hayf ve te'addî olmağın ref' olunub min ba'd alınmamak emr olundu.

1 **Osmanlı Kanunnâmeleri**, V, 386 vd.

2 Tapu Kadastro Kuyûd-ı Kadîme Arşivi, No: 157 (502), sh. 2

2. Ve Vilâyet-i mezbûrenin mücerredlerinden ve bîvelerinden resm-i otluk alınmamak mestûr iken zâbıtîn te'addî tarîki ile mücerredlerinden dahi resm-i otluk alur olmuşlar. Ol dahi bid'at olmağın ba'd'el-yevm alınmamak fermân olundu.

3. Ve *koyun kışlası* husûsunda *resm-i kışlak* alındıkdan sonra zâbıtîn zulmen sürüden sürüye birer koyunların âdete ve kanuna muhâlif alurlar imiş. Bid'at olduğı ecilden ref' olundu.

4. Ve koyun sürüsünden otlak ve kışlak hâsıl yazulduğı yerde koyun sürüsünün adedi ma'lûm olmamağın koyun sâhibleri olanlar sâhib-i arza resm-i kışlak ve otlağı şey'-i kalîl vermek içün bir kaç süri koyunların birikdirüb dâimâ sâhib-i arz ile da'vâ ve nizâ'ları eksük olmaduğı ecilden kanun-a kadîm üzere üç yüz koyun bir sürü olmak üzere Defter-i Cedide kayd olundu.

5. Ve *Livâ-i Ağriboz*'da vâki' olan müslümanların ve keferenin gallâtından *öşür* ve *sâlâriyye*den ziyâde gerü sâlâriyye deyü İstanbul kilesiyle her çiftden birer İstanbul kilesi buğday ve arpa alınur olmuş. Bu dahi bid'at olmağın min ba'd alınmamak buyuruldu.

6. Ve Defter-i Kadîmde bir ra'iyyet hârice varub sâkin olduğı karye sipahisine zirâ'at etdüğünün öşrün verdükden sonra altı akçe resm-i duhân verir deyü kayd olunmuş. *Resm-i duhân* hâricden bir toprakda gelüb kışlayub zirâ'at ve hirâset etmeyüb aslâ ol sipahiye nesne vermeyenlerden alınmak kanundur. Amma gelüb toprakda zirâ'at ve hirâset edüb öşür verenlerden resm-i duhân alınmak kanun olmamağın Defter-i Cedide kayd olundu.

7. Ve Nefs-i *İstefe*'de mütemekkin olan *Rum kâfirler*inden *öşr-i şire* sâlâriyyeleriyle on beş medrede iki *medre* alınur deyü Defter-i Atîkde mestûr olmuş imiş. Sonra zâbıtîn şire satılmasında 'usr çekilüb şire zâyi' olub mahsûlâta noksân müterettib olmağın cânibeynin rızâlarıyla *bedel-i öşür* akçe alınur olmuş. Cânibeynin rızâlarıyla olıcak gerü üslûb-ı mezkûre üzere alınmak buyuruldu.

8. Ve Defter-i Kadîmde bir ra'iyyet fevt olsa vârisi kalmasa, yerlerin sipahi *tapu*ya verir deyü kayd olunmuş. Kanun üzere evlâd-ı zükûrı ve karındaşı kalmasa, sipahi yerlerin kime dilerse tapuya ol vakit vermek kanundur. Amma müteveffânın karındaşı kalmasa, bî garaz kimesneler karındaşı tapusı içün ne mikdâr nesne ta'yîn ederse, ol mikdâr tapu verdikden sonra yeri âhara verilmez, karındaşına verilür. Ve kezâlik dede yeri oğul oğla intikâl etse, ol dahi karındaşı yerine kıyâs olunub tapu alınur.

9. Ve Defter-i Kadîmde *dönüm resmi* kayd olunan bağlar içinde olan eşcâr-ı müsmireden öşür alınmaz deyü kayd olunmuş. Mâ hasala min'el-arzdan öşür alınmak şer'-i mutahhara muvâfık ve nehc-i mukarrer olmağın zikr olunan eşcârdan Defter-i Cedide öşür alınmak kayd olundu.

10. Ve *Livâ-i Ağriboz* ta'şîrlerinde bir müfettiş kanun olmayub ba'zı mahallerde re'âyânın rızâları olmadan *kesim* ederler imiş ve ba'zı mahalde dahi ta'şîr edüb şer'-i mutahhar ve kanun-ı mukarrerden ziyâde nesnelerin alurlar imiş. Hâliyâ pâye-i serîr-i a'lâya arz olundukda ol Vilâyet nehc-i adâlet ve tarîk-i nısfet üzere ta'şîr olunub şer'-i şerîf ve kanun-ı münîf ri'âyet olunmak emr olundu.

11. Livâ-i Ağriboz'da vâki' olan *hâssa yerler*i ve âsiyâbları ve çiftlikleri il emînleri Defter-i Atîkde derdest edüb maktû' vaz' etmekle sâhib-i hâssa olan sipahiler kanun muktezâsınca zamanlarına mutasarrıf olurlar imiş. Hâliyâ pâye-i serîr-i a'lâya arz olundukda hâssa zâyi' olmamak içün derdest yazılub amma gerü her sipahi kanun-ı kadîm muktezâsınca kendü zamanınca dilerse tasarruf etmek emr olunmağın Defter-i Cedîde kayd olundu.

12. Ve bir ra'iyyet fevt olub evlâd-ı zükûrı ve karındaşı kalmasa, sipahi taifesi yerlerin ol karyede yere tâlib ve râğıb ra'iyyet var ise, hâricden sipahiye vermeyüb gerü ra'iyyete vere ki, ra'iyyet yere muzâyaka çekmeye.

13. Ve Livâ-i mezbûrede Defter-i Hâkânîde *ispençe* yirmi beşer akçe olub ve otluk hakkı dahi altı akçe iken, zâbıtîn her ispençeden ziyâde akçe alub re'âyâ teşekkî etdüği ecilden ziyâdesi merfû' olub hâliyâ Defter-i Cedîde mukayyed olan ispençe ve otluk hakkından ziyâde hilâf-ı kanun nesne alınmamak emr olundu.

14. Ve Livâ-i Mezbûrede Defter-i Atîk'de ba'zı mezra'alar ve çiftlikler ve bâğât ve besâtîn maktû' yazılub öşür alındığı takdirce ref' olmağın muktezây-ı şer'-i şerif ri'âyet olunub öşür ve sâlâriyye alınub maktû' ref' olunmak buyurulmağın Defter-i Cedîde öşür kayd olundu.

15. Ve Livâ-i Mezbûrede Defter-i Cedîd sarâhaten delâlet etmeyen hâdisât bil-külliye ref' ve âmme-i umûr-ı Vilâyet ve kâffe-i ahvâl-i memleket nehc-i şerî'at ve kanun-ı adâlet ve defter muktezâsınca görülmek emr olundu.

16. Ve Livâ-i Mezbûrede ba'zı mezâri' ve çiftlikler içün sipahiler *hâric ez defter*dir deyü tâlib oldukları ecilden üzerlerine kayd olunub tezkire verilmiş idi. Sonra hakîkat-ı hâl tefahhus olunub ba'zı havâss-ı hümâyûn ve ba'zı paşayân-ı izâm hazretleri hâslarının sınurunda idüği âhar köylerin ekinlüği ve hudûdı içinde olduğı ma'lûm olmağın zâhir ve muhık olduğı üzere Defter-i Cedîde kayd olundu.

17. Ve Livâ-i Ağriboz'da vâki' olub sâbıkan emr-i Padişah ile bey' olunan hâssa zemîn ve eşcâr ve âsiyâb ve çiftlikler hâssalıkdan ref' olunub Defter-i Cedîde öşür kayd edesiz deyü bu bendeye emr-i şerîf vârid olmağın ber mûceb-i emr-i şerîf Defter-i Cedîde öşür kayd olundu.

Ağriboz Sancağı Kanunnâmesi Ta'dilleri, Tapu Kadastro Kuyûd-ı Kadîme Arşivi, No: 157 (502), sh. 2-15

[illegible] قانون قدیمه مخالف ومغایر اولمغله رفع

[illegible] اوضاع حادثه وبدعات

[illegible]

١ [illegible]

[illegible]

[illegible] رفع اولنوب [illegible] الثماق

٢ [illegible] اولندی [illegible]

[illegible]

[illegible]

الثماق [illegible] اولندی

٣ [illegible]

[illegible] قانونه مخالف [illegible] بدعت [illegible]

٤ رفع اولندی [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] قید اولندی

٥ [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] الثماق [illegible]

٦ [illegible]

[illegible]

[illegible] قانون [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] دفتر جدیده قید اولندی

٧ [illegible]

[illegible] دفتر [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

٨ [illegible] دفتر قدیمده [illegible]

[illegible] قانون [illegible]

[illegible] قانون [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

٩ [illegible] دفتر قدیمده [illegible]

[illegible]

[illegible] دفتر جدیده [illegible] قید اولندی

Ağriboz Sancağı Kanunnâmesi Ta'dilleri, Tapu Kadastro Kuyûd-ı Kadîme Arşivi, No: 157 (502), sh. 2-15

١٠ – [illegible]

١١ [illegible]

١٢ [illegible]

١٣ [illegible]

١٤ [illegible]

١٥ [illegible]

١٦ [illegible]

١٧ [illegible]

III- ATİNA VİLÂYETİ KANUNNÂMESİ (16)

KANUN-I NEFS-İ ATİNA MA'A VİLÂYET-İ MEZBÛRE

1. *Atina Vilâyeti*nin keferesinden dâire-*i bülûğiyyet*e erişüb kâr u kisbe kâdir olanlardan yirmi beşer akçe ispençe alınur; bâliğ olmayanlardan alınmaz. Ve müzevvechânelerden *resm-i otluk* iki akçe alınur. *Mücerred*lerden ve bîvelerden resm-i otluk alınmaz.

2. Ve dul avretden altı akçe *ispençe* alınur; amma dul avret çift tasarruf ederse, tamam yirmi beşer akçe ispençe verir.

3. Ve galleden *öşür* ve *sâlâriyye* verürler. Ve gallâtdan öşür, on beş kilede iki kile öşür alınur.

4. Ve *Kazâ-i Atina*'da isti'mâl olunan gallât yüki, *keyl-i İstanbu*l ile yedi buçuk kiledir. Amma kendi mâbeynlerinde mütedâvil olan kileleri sekizi bir yükdür.

5. Ve Nefs-i Atina'da evvelden *şire öşrü* içün yükde iki akçe *bedel-i öşür* ve üç yükde bir akçe *sâlâriyyelik* alınurmış. Hâliyâ yükde üçer akçe alınur olmak mütehammil olmağın alınu-geldüği üslûb üzere gerü alınmak buyuruldu.

6. Ve zikr olan Nefs-i Atina keferesinden öşr-i şire alunduğı takdirce mal-i Padişâhîye enfa' olmağın muktezây-ı şer'-i şerîf ri'âyet olunub on beş medrede iki medre öşür alınmak buyurulmağın Defter-i Cedîde kayd olundu.

7. Ve meyveden *öşür* alınur. Eğer mutasarrıfîn kıymetin almak isterlerse, ehl-i hibre getürüb yemişi ağaçda bahâya dutalar, on akçede bir akçe öşür alına. Ve yemişden sâlâriyye alınmaz.

8. Ve bir dul avretin mücerred oğlu olsa, oğluyla hemân yirmi beş akçe *ispençe* verür.

9. Ve bostandan öşür alınur.

10. Ve *gerdek resmi* kefereden bikrden otuz akçe ve dul avret a'lâsından on beş akçe alınur.

11. Ve *cerâim* Kanunnâme-i Padişâhî mûcebince müslümandan alınan cerâyimin nısfın alalar; fakrde ve gınâda ana göre i'tibâr oluna.

12. Ve şireden öşür aldıkdan sonra langerlerinden öşür alınmaya. *Langer* oldur ki, şire bir kerre sıkıldıkdan sonra şarâb-hânede *cibre*ye su koyub tekrar sıkılurmış, andan öşür alınmaya.

13. Ve zeytûn bağından sekiz destide bir desti öşür alınur. Amma yağ ki, bir *desti* demekle ma'rûfdur, vezinde *vukıyye-i Sultânî* ile beş vukıyyedir ve iki yüz altmış dört dirhemdir.

14. Ve *âdet-i ağnâm* Abril'de alınur.

15. Ve müslümanlardan *resm-i bâğât* dönümden dönüme dörder akçe alınur.

16. Ve *bağ harâcın* vermeyen karyelerin şiresinden on beş medrede iki medre öşür alınur. Medre, otuz altı *balyaça*dır. Her balyaça, vezinde üç yüz elli dört *dirhem*dir.

17. Ve *resm-i karış* şire fuçıya koyuldukdan sonra bir karışda ikişer akçe resm alınur.

18. Ve *öşr-i kovan* müslümanlardan ve hisâr erlerinden ve kefereden on kovanda bir kovan öşür alınur.

19. Ve *âdet-i ağnâm* iki koyundan bir akçe alınur ve keçiden hemçünân.

20. Ve *bid'at-ı hanâzîr* yabanda güdülenin ikisinden bir akçe alınur. Ve keferenin evlerinde besledikleriden ve boğazladuklarından her re'sinden bir akçe alınur.

21. Ve şire öşrü olan karyelerün şiresi satılmak içün iki ay *monopolye* dutulması erbâb-ı tîmâra kanundur. İki ay monopolye dutuldukda narh-ı rûzîden ikişer akçe ziyâdeye satıla. Zikr olan iki ayda re'âyânın şiresi satılmaz.

22. Ve şiresi olmayan karyeler gayrı karyelerden şire satun alub kendü karyelerine getürseler veyahud şiresi olan karyeler şiresi olmayan karyelere yük ile şire iledüb satsalar, her yükden ikişer akçe bâc alınur.

23. Ve *resm-i âsiyâb* tamam yıl yürüyenden yılda otuz akçe resm alınur ve altı ay yürüyenden on beş akçe resm alınur. Ve *kebe değirmenleri*nden resm on beş akçe alınur.

24. Ve resm-i otlak ve kışlak âhar kâdîlıklardan veyahud âhar karyelerden gelüb bir karye sınurunda kışlasa ve otlayub yaylasa, her koyun sürüsünden yılda bir kerre yirmi beş akçe *resm-i otlak* alınur. Amma ehl-i karyenin kendü koyunları sürüsü ve keçileri gerü karyeleri sürüsünde kışlayub yaylasa, anlardan *resm-i kışlak* ve otlak alınmaz.

25. Ve bir ra'iyyet *baştina*sın terk edüb varub âhar yerde mütemekkin olsa, sipahi her kanda bulursa yetmiş beş akçe *çift bozan akçesi*n alur. Ve varub sâkin olduğı yerde zirâ'at etdüğinin öşrün verür. Zirâ'at ve hirâset ağır ise, altı akçe *resm-i duhân* verür.

BÂC-I BÂĞÂT VE ME'KÛLÂT VE MELBÛSÂT VE GAYRİHİM

26. Satılmak içün bâzâra gelüb satılan buğday yükünden ki, at yüki ola, iki akçe *bâc* alınur ve merkeb yükünden bir akçe alınur.

27. Ve arpa ve alef ve daru ve burçak yükünden ki, at yüki ola, bir akçe ve merkeb yükünden nısıf akçe alınur.

28. Mercimek ve merdümek ve böğrülce ve nohud yükünden ki, at yüki ola, iki akçe bâc alınur ve merkeb yükünden bir akçe alınur.

29. Ve meyve ve soğan ve sarımsak yükünden ki, at yükü ola, bir sorti bâc alınur ve üç *sorti* bir akçedir.

30. Ve kuru incirin at yükünden iki akçe ve eşek yükünden bâc bir akçe alınur.

31. Ve köknar ve kavun ve badem yükünden ki, at yükü ola, iki akçe bâc alınur ve merkeb yükünden bir akçe alınur.

32. Ve sade yağ ve bal ve pirinç yükünden iki akçe ve zeyt yağı ve bal mumu yükünden dörder akçe alınur.

33. Ve bâzirgân yükünden ki, kumaş yüki ola, Bursa kumaşı olsun Frengî kumaş olsun, yükde iki akçe bâc alınur. Kebe ve astar ve aba yükünden iki akçe bâc alınur

34. Tahta yükünden bir sorti alınur ve ağaç yükünden nesne alımaz.

35. Ve satılan esirlerden erkekden ve dişiden alandan ve satandan ikişer akçe bâc alınur ki, dörder akçe olur. Amma deryâdan gemi ile esir gelse, satandan on akçe ve alandan hemân iki akçe alınur.

36. Ve deryâdan kumaş gelse, getüren müslüman ise, kıymete dutulub yüz akçeden iki akçe gümrük alınur. Eğer harbîden iskeleye kumaş gelse, yüz akçede beş akçe alınur.

37. Ve merkeb alandan ve satandan birer akçe alınur ki, iki akçe olur. Ve öküz ve inek satılsa, satan kimesneden bir akçe alınur ve satun alandan alınmaz.

38. Ve hâricden gelüb bâzârda koyun ve keçi satılsa, ikisinden birer akçe alınur. Ve kassâb boğazladuğı koyun ve keçiden dördünden birer akçe alınur. Ve öküz ve sığır boğazlansa, her birinden birer akçe bâc alınur. Amma kuzı ve oğlak bâzâra fürâdâ gelüb satılsa ki, süriyle satılmaya, andan nesne alınmaz. Ve süriyle satılandan üçünden bir akçe bâc alınur.

39. Ve gemilerle gelüb satılan hubûbâtdan ve meyveden yük hesâbıyla bâcları alınur ki, zikr olundu.

40. Ve Nefs-i *Atina bâzârı*ndan ipek ve sahtiyân ve ketân ve sair metâ‘ ki, karadan âhar yere alub giden müslümandan yüzde iki akçe ve kefereden yüzde dört akçe gümrük alınmak buyurulmağın Defter-i Cedide kayd olundu.

Atina Vilâyeti Kanunnâmesi, Tapu Kadastro Kuyûd-ı Kadîme Arşivi, No: 157 (502), sh. 2-15

بسم الله الرحمن الرحيم

Atina Vilâyeti Kanunnâmesi, Tapu Kadastro Kuyûd-ı Kadîme Arşivi, No: 157 (502), sh. 2-15

منهدم اولمغین ایلیکی کلدوکی اسلوب اوزره کروی التون ویررلردی

٦ ذکر اولنان نفوس اتنه کروسنده عشر الندوغی نقد ایرجه حال

پادشاهی یه انفع اولمغین مقتضای شرع شریف رعایت اولنوب

اون بش مدره ده ایکی مدره عشر التون ویررلر دیو دفتر جدیده قید

٧ اولندی ویمیشدن عشر التور اکر متصرفین قیمتین الوب استرلرسه

اهالی حین کوزده یمیشی اخذ ... بهایه دوتارلر اون اقچه ده بر اقچه

٨ عشر الله ویغدن ... وبرطول عوریات محرر اولوب

٩ اولسه اوغلیله اهالی یکرمی بش اقچه اسپنجه ویرور وکسبا

١٥ نانک عشر التور وکردان ... بکرمیدن اوتوز اقچه وطول

١١ عوریات اغاسندن اون بش اقچه التور وجرایم قانون نامه

پادشاهی موجبنجه مسلمانلر الثانی جرایمک نصفین الورلر فقرده

١٠ وغنادوکلری کوره اعتبار اولنه وشیره دن عشر التون قندن

صکره انکرلر ابن عشر الینیه لا انکر اولدقده شیرین بر کره

صناوه دن صکره شراب خانه ده جبرین صوقوب تکرار

١٢ صفیادن ... عشر الینیه وزیتون باغجه لری سکر ...

بر دینی عشر التور ... باغ که بر دستی دیمکله معروف ...

وقیه سلطانیه ... واکر یوز التمش درهمدر

١٣ وعادتی اغنام ابریلاده التور ... باغات ...

١٤

١٦ دونمه ... اقچه التور ... قریه اهالیسی ...

اون بش مدره ده ایکی مدره عشر التور مدره اوتوز التی بالجه

١٧ مدره بالجه ... اوچیوز التمش درهمدر ...

شیرین ... صکره بر قارش ... اکیشر اقچه ...

١٨ التور وعشر ... حصارلرندن ...

١٩ اون ... عشر التور وعادت اغنام ایکی قیوندن

٢٠ بر اقچه التور ... خنازیر ... کوده لنک

ایکیسندن بر اقچه التور وکذلک ...

٢١ ... هر برسندن بر اقچه التور وشیره عشری

... قریه لرک شیره سی ... ایکی ...

... ارباب تیمار قانوندر ایکی ...

... اکیشر اقچه زیاده ... ذکر اولنان ایکی

٢٢ ... رعایانک شیره سی ... وشیره ... قریه لر ...

قریه لردن شیرین ... کند ... قریه لر ...

شیره ... قریه لر ... قریه لر ... شیره ...

٢٣ ... اکیشر اقچه ... التور ... اسیاب

... اوتوز اقچه ... التور ...

... اقچه ... التور وکذلک ...

٢٤ ... ویاموده

... قریه لردن ... قریه ...

... سندن ... بکرمی بش اقچه

... التور اما اهل قریه نک کندو ...

Atina Vilâyeti Kanunnâmesi, Tapu Kadastro Kuyûd-ı Kadîme Arşivi, No: 157 (502), sh. 2-15

IV- SALNA VİLÂYETİ KANUNNÂMESİ (17)

KANUNNÂME-İ SALNA

1. Keferenin hadd-i *bulûğiyyet*e erişenlerinden yirmi beşer akçe *ispençe* ve müzevvecinden altışar akçe *resm-i otluk* alınur ve bîvelerinden altışar akçe ispençe alınur.

2. Ve müslümanlardan on kilede bir kile *öşür* alınur ve kefereden on beş kilede bir kile öşür alınur.

3. Ve *Salna*'nın müsta'mel olan *yük*i İstanbul kilesiyle yedi buçuk kiledir ki, *vukıyye-i sultânî* ile yüz elli *vukıyye*dir.

4. Ve bağlarından on beş muzurda iki *muzur* öşür alınur. Ve her muzur, beş buçuk vukıyyedir ve yirmi muzur bir yük olur.

5. Ve *öşr-i kovan* on kovandan bir kovan alınur.

6. ve gönülden müslümanlar ve kâfirler zahmetlü olduğu içün on ledrede bir *ledre* alınur; *sâlâriyye* alınmaz.

7. Ve *âdet-i ağnâm* her iki koyundan bir akçe alınur. Ve âdet-i ağnâm Abrilde alınur.

8. Ve *resm-i kışlak* baharda alınur.

9. Ve sene-i kâmile yürüyen d*eğirmen*lerden otuzar akçe resm alınur ve nısıf senede yürüyen değirmenlerden on beş akçe alınur.

10. Ve yabanda güdülen hanâzîrden ikisinden bir akçe alınur ve evde beslenüb boğazlanan hanâzîrin her re'sinden birer akçe alınur.

11. Ve bağ diküldüği yıl resm-i dönüm beş akçe alınur; andan sonra ta yemiş vermeyince nesne alınmaz.

12. Ve şiresi olmayan karye halkı âhar köyden şire getürüb şiresi olmayan köylerde satsalar, yükde ikişer akçe *bâc* alınur.

13. Ve âhar kâdîlıkdan veyahud bir karye sınurından bir karye sınuruna sürü ile gelüb koyun kışlasa veyahud yaylasa, her sürüden yirmi beşer akçe alınur. Amın ehl-i karyenin kendü davarları yine kendü karyeleri sınurunda otlayub kışlasa ve yaylasa, sipahiye nesne vermezler.

14. Ve *resm-i arûs* bikrden otuz akçe ve duldan on beş akçe alınur.

15. ve bir ra'iyyet yerin terk edüb âhar yere varub mütemekkin olsa, yazulduğı yere yetmiş beş akçe *çift bozan resmi*n vere ve oturduğı yerine zirâ'at etdüğünün öşrün vere; zirâ'at etmezse *resm-i duhân* verür.

BÂB-I BÂCÂT VE ME'KÛLÂT VE MELBÛSÂT VE GAYRİHİM

16. Buğdayın ve baklanın ve nohud ve mercimek yükünden ikişer akçe *bâc* alınur. Ve arpanın yükünden ve burçak ve alef yükünden bir akçe alınur.

17. Ve bal ve yağ yükünden ikişer akçe bâc alınur. Ve çam sakızından ve kestane ve kiraz yükünden birer akçe bâc alınur.

18. Ve şirenin yükünden ikişer akçe bâc alınur. Ve çıra yükünden birer *sorti* bâc alınur.

19. Ve kumaşdan ve abadan ve astardan ikişer akçe bâc alınur. Ve bezin ve kebenin yükünden hemçünân. Ve kebe ve çerge satılsa, bir akçe alınur. Ve kilim satılsa, bir akçe alınur. Ve eyü ladi (?) satılsa, birer akçesi alınur.

20. Ve hâricden ibrişim gelüb satılsa, ledre başına birer akçe alınur. Ve şehirden alub hârice gitse, yüküne ikişer akçe alınur. ve pornokot dahi hemçünân.

21. Ve enar ve sâir meyve gelüb satılsa, yüküne ikişer akçe alınur. Ve pirinç ve sabun ve bal mumu gelüb satılsa, yüküne ikişer akçe bâc alınur.

22. Ve sığır boğazlansa, bir akçe bâc alınur. Ve bargir ve eşek ve sığır ve inek ve yond ve katır satılsa, iki akçe satandan ve iki akçe alandan alınur ki, dörder akçe olur.

23. Ve kul ve câriye satılsa, satandan dört ve alandan dört akçe ki, sekiz akçe olur.

24. Ve kassâb koyun boğazlasa, satsa, üç re'sine bir akçe alınur. Ve hâricden koyun getürüb satanlardan ikisinden bir akçe alınur. Ve kuzu satılsa, dört kuzudan bir akçe bâc alınur.

25. Ve Nefs-i Salna bâzârından ipek ve pornokot ve sair metâ' ki, karadan âhara yere alub giden müslümandan yüzde iki akçe ve kefereden yüzde dört akçe gümrük alınmak buyurulmağın Defter-i Cedide kayd olundu.

Salna Vilâyeti Kanunnâmesi, Tapu Kadastro Kuyûd-ı Kadîme Arşivi, No: 157 (502), sh. 2-15

§. 3- GELİBOLU SANCAĞI KANUNNÂMELERİ (18)

I- NÜSHALARI VE HUKUKÎ TAHLİLİ

Gelibolu Sancağı ile alakalı kanunnâmeleri, daha önceki dönemlere ait bölümlerde neşretmiştik[1]. 975/1567 tarihinde tahrir olunan ve BOA, TTD. No: 490 (366), sh. 6-11'de bulunan Gelibolu Sancağı Kanunnâmeleri ise, çok az farklılıklar dışında daha öncekilerin biraz genişletilmiş ve hatta bir kısmı aynen tekrarlanmış şeklidir. Bu sebeble önemli değişiklikler gördüğümüz Gelibolu Kanunnâmesi dışında diğer hukukî düzenlemeleri burada tekrar etmeyeceğiz. Şimdi bu Defterde bulunan Kanunnâmelerin bir dökümünü yapalım:

1- Gelibolu Kanunnâmesi (Neşr olunacaktır).

2- Limnos Kanunnâmesi (Daha evvel neşredildiğinden tekrar edilmeyecektir[2]).

3- Semendirek Kanunnâmesi (Daha evvel neşredildiğinden tekrar edilmeyecektir[3]).

4- İmroz Kanunnâmesi (Daha evvel neşredildiğinden tekrar edilmeyecektir[4]).

5- Taşöz Kanunnâmesi (Daha evvel neşredildiğinden tekrar edilmeyecektir[5]).

6- Limanhisâr Kanunnâmesi (Daha evvel neşredildiğinden tekrar edilmeyecektir[6]).

Bu Kanunnâmelerin yer aldığı Mufassal Defter'in Mukaddimesinde ise şu bilgileri okuyoruz:

"....Sultân Selim Hân bin Sultân Süleyman Hân... ber mûceb-i re'fet ve âtıfet ahvâl-i enâm silk-i inzibâtda intizâm bulub etrâf ve eknâfda olan evkâf-ı âmme ve asâkir-i zafer-encâma müte'allık cümle umûr-ı defâtir icmâl ve tafsîlde mestûr olub şerîf ve vadî' alâ kader'il-hukûk dâhil-i tahsîs ve tevzî' olmak havâs ve avâma evfak belki cümle-i enâma erfak olmağın muhtâc-ı tahrîr olan cevânibe sâhib-i re'y ve tedbîr kulları ta'yîn buyurulub sene 975'de bu hakîr dahi *Livâ-i Gelibolu* tahrîri fermân olundukda Hazret-i Rabb-i Müste'an'a tevessül ve teklân[7] ile ber mûceb-i *şer'-i şerîf* ve *kanun-ı münîf* bi kader'il-imkân kavî ve za4îfin masâlihi nazm olunub hukûkı erbâbına tevzî' ve ta'yîn olundukda cerîde-i ahvâlleri tağyîrden masûn ve erkâm-ı âmâlleri hakk-i ashâb-ı ağrâzdan me'mûn olmak içün

---

1 Bkz: **Osmanlı Kanunnâmeleri**, V, sh. 402-413

2 **Osmanlı Kanunnâmeleri**, V, 405-406

3 **Osmanlı Kanunnâmeleri**, V, 406-407

4 **Osmanlı Kanunnâmeleri**, V, 403-404

5 **Osmanlı Kanunnâmeleri**, V, 404-405

6 **Osmanlı Kanunnâmeleri**, III, 405

7 **Teklân:** Tevekül etmek demektir.

mahzûn olmak lâzım olmağın tastîr ve beyân olunub Hizâne-i Âmire'ye teslîm olundu.

Drama Kâdisi ve *Defter Emîni Ahmed bin Pîr Muhammed* ve *Defter-i Dergâh-ı Âlî kâtiblerinden Eyyub bin Ali.*"[1].

Defterden anladığımıza göre, bu dönemde Gelibolu Sancağının Nâhiyeleri yani kazâ merkezlerinden ba'zıları şunlardır: Gelibolu merkez, Karlı Yaya, Limnos, Taşözü ma'a Kavala, Malkara, Keşan, İpsala, Feryecik ve Gümülcüne[2].

II- KANUNNÂMENİN METNİ

KANUN-I RE'ÂYÂY-I LİVÂ-İ GELİBOLU

1. Kazâ-i *Gelibolu*'ya müte'allık kurâ re'âyâsı zirâ'at etdiklerinden on kilede bir kile *öşür* ve her bir müdde buçuk kile *sâlâriyye* deyü verürler.

2. Ve tamam çiftlik dutan kimesneler yirmi ikişer *çift resmin* verürler.

3. Ve şol ra'iyyet ki, *çiftlik* dutmaz, çift olub zirâ'at eder, *nîm çift* deyü on birer akçe verürler. Ve çiftlik dutmayub ve çifti dahi olmayan *resm-i bennâk* deyü yılda altı akçe verürler. Ve mücerred dahi çiftlik duttuğı takdirce, âdet üzere yirmi ikişer akçe tamam çift resmin verürler.

4. Ve şol yerde ki, sipahi tâifesinden olub ra'iyyet çiftliğin dutar, tamam çift resmin verüb ve on kilede bir kile sâhib-i arza öşür verürler ve sâlâriyye verürler.

5. Müsellem ve yamak ve yağcı ve küreci ve canbaz ve yörük ve bunların emsâli tâife olduğı yerde hizmetleri *avârız* mukâbelesindedir.

6. Ol tâifeden ra'iyyet çiftliğin dutanlar, yirmi ikişer akçe çift resmin verürler. Bu tâifeden tamam çiftlik dutmayub amma çift olub zirâ'at eden kimesneler, *boyunduruk hakkı* deyü on birer akçe verürler ve on kilede bir kile öşür verürler ve sâlâriyye verürler.

7. Çiftlik dutmayub ve çifti dahi olmayanlar, oturdukları yerde *âdet-i duhânî* deyü yılda altışar akçe verürler.

8. Ve terekeden gayrı nohud ve mercimek ve bunun emsâli hubûbâtdan ve fevâkihden dahi onda bir *öşür* verürler.

9. Ve besâtîn ve kevvâreden öşür alınur.

10. Ve *cürm ü cinâyet* husûsunda serbest olmayan tîmârlardan gayrı vâki' olan cürmün nısfı mîr-i mîrânın ve nısfı sâhib-i tîmârındır.

11. Ve resm ve *tapuy-ı zemîn* sâhib-i tîmâra mahsûsdur. Mîr-i mîrân cânibinden dahl olunmaz.

---

1 BOA, TTD. No: 490 (366), sh. 17

2 BOA, TTD. No: 490 (366), sh. 1

12. Ze'âmet ve arpa emînleri ve çeribaşılık ve çavuş tîmârı ve dizdârlar tîmârları *serbest* üzere zabt ve tasarruf olunur. Bu tîmârların cürmüne ve cinâyetine ve resm-i arûsuna ve kul ve câriye müjdegânesine ve sâir bâd-ı hevâsına mîr-i mîrân subaşıları ve adamları dahl etmez.

13. *Miğalkara*[1] Kâdîlığına müte'allık olan kurâda dahi resm-i çift husûsunda ve gayrı husûsiyâtda vech-i meşrûh üzere amel olunur.

14. Ve *Gelibolu* Kâdîlığına müte'allık mîr-i mîrân-ı Cezâyir hâslarından Hora ve Ganos nâm köyler re'âyâsı mîr-i mîrâna Defter-i Hâkânîde üzerlerine kayd olunmuş ne ise anı verürler.

15. Ve bağları olanlar birer *kabakulak* dolusu şire verürler imiş. Hâliyâ ber mûceb-i Padişâhî *öşr-i şire* verürler.

16. Ve karyeteyn-i mezbûreteyn dağlı taşlı sarp yerler olmağın ekin zirâ'at eylemezler imiş. Ammâ azdan ve çokdan zirâ'at etdüklerinden âdet üzere öşür verürler.

17. Ve olan yerde ibrişimden öşür verürler.

18. Ve olı-gelen âdet üzere *resm-i arûs* verürler.

19. Ve zikr olunan köylerde olan iskeleden *öşr-i mâhî* ve *resm-i gümrük* ve bâc azdan ve çokdan her ne olur ise, *mîr-i mîrân* cânibinden zabt olunur.

20. Ve kadîmden re'âyâ tâifesi sipahilerine anbar yapmak bâbında ve her kişi ki, öşrünü akreb bâzâra iletmek bâbında ve gayrı husûsiyâtda Kanun-ı Kadîm muktezâsınca amel olunur.

---

1 **Miğalkara**: Şu anda Malkara olarak bilinmektedir.

Gelibolu Sancağı Kanunnâmesi, BOA, TTD. No: 490 (366), sh. 6-11

حمد وسپاس وستایش بی قیاس بلا ارتیاب اول حضرت رب الارباب
الیق واولی وانسب واحری درکه صحیفهٔ علوم ازلیسنده ثابت ومقرر
ولوح تکوینده مسطور ومحرر اولوب محاطهٔ امکان اولان ذوات واعیان
هر بانکلک ابداع ایله جریدهٔ ابداع وخریطهٔ اختراع انشاء اولنوب
معلومهٔ عدمدن معمورهٔ وجودده ظهور وبروز ایلیوب تحدید مراسم
شریعت وتجدید دین متین وتعیین ملت ایچون اول سردفتر رسالت
رسالت ودیباچهٔ طومار نبوت علیه افضل الصلوات واکمل التحیات
حضرتلری کافهٔ انام ارسال ایلیوب قطان اقطار وسکان بلاد
وامصارک زمام احکام ورقبهٔ رقاب حکوم وحکامنی اول سلطان
سلاطین جهان وپادشاه زمین وزمان ناشر لوای عدل واحسان
ناصر اعوان امن وامان مالک ممالک عالم ملک ملوک عرب وعجم
شاهنشاه اعظم وخاقان معظم السلطان ابن السلطان سلطان سلیم خان
بن سلطان سلیمان خان ابد الله سلطنته وایّد شوکته الی انقضاء الدوران
حضرتلرینک بید قدرت قاهره وقوت باهرهلرینه تسلیم وتفویض ایلدکدن
صوڭ عنوان نامهٔ شاهی نشان نام عالیشانلری ایله معنون وطغرای
غرالریله مزین اولدیغی لاجرم بموجب رأفت وعاطفت احوال انام
سلک انضباطه انتظام بولوب اطراف واکنافده اولان اوقاف وعامه
وعساکر ظفر انجامه متعلق جمله امور دفاتر اجمال وتفصیل مسطور
اولوب شریف ووضیع علی قدر الحقوق داخل تخصیص وتوزیع اولنق
خواصه وعوامه اوفق بلکه جملهٔ انامه ارفق اولدیغی محتاج تحریر اولدن
جوانبه صاحب رأی وتدبیرلری تعیین بیورلوب سنه [illegible]
[illegible] بو حقیره دخی لواء گلیبولی تحریری فرمان اولندقده حضرت رب
متعاله توسل وتکلان ایله بموجب شرع شریف وقانون منیف
بقدر الامکان قوی وضعیفک مصالحی نظم اولنوب حقوق اربابنه
توزیع وتعیین اولندقدن صکره احواللری تغییردن مصون وارقام
آماللری حک اصحاب اغراضدن مأمون اولمق ایچون مخزون اولمق
لازم اولماغین بلا زیاده ولا نقصان مادفع تسطیر وبیان اولنوب
خزانهٔ عامره یه تسلیم اولندی وانا الفقیر احمد بن محمد عفا عنهما
الاحد الصمد القاضی ببلده المأمور بتحریر لواء المزبور
و[illegible] بن علی الکاتب مکاتبان دفتر دار عالی

١ [illegible]
٢ [illegible]
٣ [illegible]
٤ [illegible]
٥ [illegible]
٦ [illegible]
٧ [illegible]
٨ [illegible]
٩ [illegible]
١٠ [illegible]
١١ [illegible]
١٢ [illegible]
١٣ [illegible]
١٤ [illegible]
١٥ [illegible]
١٦ [illegible]
١٧ [illegible]
١٨ [illegible]
١٩ [illegible]
٢٠ [illegible]

Gelibolu Sancağı Kanunnâmesi, BOA, TTD. No: 490 (366), sh. 6-11

§. 4- İNEBAHTI SANCAĞI KANUNNÂMESİ (19)

İnebahtı Sancağı, II. Selim devrinde de yine *Cezâyir-i Bahr-i Sefîd Eyâleti*nin sancakları arasındadır. 977 tarihinde *Defter Emîni Bostan* ve *Kâtib Mustafa* tarafından tahriri tamamlanan Mufassal defterinin başında, daha evvelki Kanunnâmeye yaklaşık %90 uyan bir Kanunnâme yer almıştır. Yüzde onluk fark da sadece mikdârlarda ve ifâde tarzındadır. Bu sebeble tekrara girmemek için neşretmiyoruz. *İnebahtı Sancağı Kanunnâmesi, Tapu Kadastro Kuyûd-ı Kadîme Arşivi, TTD. No: 50 (466), sh. 12-17*'de bulunmaktadır. Bu Kanunnâmenin İnebahtı ile ilgili kısmı yaklaşık %5-10 farkla Kanunî Devri Kanunnâmeleri arasında[1] ve Çatalca ile ilgili kısmı ise, II. Bâyezid Devri Kanunnâmeleri[2] arasında neşretmiştik. Sadece nümune kabilinden 16 maddesini zikredelim.

KANUNNÂME-İ LİVÂ-İ İNEBAHTI

1. Nefs-i *İnebahtı*'da mütemekkin olan müslümanların çifti olanından on mermerden bir *mermer* öşür alınur; *sâlâriyye* ve *çift resmi* alınmaz. Bağlarından her dönümde dörder akçe alınur. Ve karyelerde mütemekkin olan müslümanlardan öşr-i gallât on mermerden bir mermer alınur ve rubu' mermer sâlâriyye alınur.

2. Ve çifti olan müslümanların tamam çifti olanından yirmi iki akçe ve nısıf çifti olanından on bir akçe ve çifti olmayan bennaklerden dahi on bir akçe ve mücerredlerinden altışar akçe alınur.

3. Ve kefereden her ferd ki, *hadd-i bülûğiyyet*e yetişe, yirmi beşer akçe *ispençe* alınur; bâliğden alınmaz. Ve keferenin müzevveclerinden *resm-i otluk* beşer akçe alınur. Mücerredlerinden otluk resmi alınmaz. Ve bîvelerinden resm-i otluk alınmaz; amma altışar akçe resm alınur.

4. Ve Nefs-i İnebahtı'nın bir *mermer*i İstanbul kilesiyle üç kile olur.

5. Cins-i hubûbâtdan penbeden ve ketândan ve anisondan ve za'ferândan sâlârlık alınmaz; fakat *öşür* alınur.

6. Ve *öşr-i bâğât* kefereden on beşden iki medre şire alınur. Ve şireleri fuçılarına girdikden sonra resm-i karış ikişer akçe alınur.

7. Ve *öşr-i kovan* müslümanlardan ve kefereden on kovandan bir kovan alınur veyahud kovandan birer akçe alınur.

8. Ve *âdet-i ağnâm* iki koyundan bir akçe ve keçiden dahi buncılayındır.

---

1 **Osmanlı Kanunnâmeleri**, V, sh. 414-420

2 **Osmanlı Kanunnâmeleri**, II, 510-520

9. Ve *resm-i hınzır* yabanda güdülenden iki hınzırdan bir akçe ve keferenin evlerinde besledükleri ve boğazladuklarından her hınzırdan bir akçe alınur.

10. Ve *şire öşrü* olan karyelerin öşrü satılmak içün iki ay *monopolye* dutulmak kânundur ki, *narh-ı rûzî*den medresi ikişer akçe ziyâde ola. zikr olan iki ay içinde re'âyâ şiresi satmak memnû'dur.

11. Ve şiresi olmayan karyelere yük ile şire iledüb satsalar, her yükden ikişer akçe bâc alınur ve sirkeden dahi ikişer akçe bâc alınur.

12. Ve *bostân dönümü*nün üzerine kethüdâ kimesneler iledeler, kıymeti üzere öşrün alalar. Eğer sebzevât ve eğer hadravât bostanlarıdır. Ve kurâda olan bostanlardan her dönümden dörder akçe alınur.

13. Ve *resm-i âsiyâb* yıl yürüyenden otuz akçe; nısıf yıl yürüyenden on beş akçe ve kebe değirmenlerinin yıl yürüyeninden dahi on beş akçe alınur.

14. Ve *resm-i otlak ve kışlak*, hâricden gelüb bir karye sınurunda kışlasa ve otlayub yaylasa, her yüz koyundan on yedişer akçe alınur. Ve her sürüden bir kuzu veyahud kuzu bahâsı beş akçe alınur. Amma ehl-i karyenin kendü koyunları ve keçileri sürüsü yine kendi karyeleri sınurunda yürüse, nesne alınmaz.

15. Ve *resm-i arûs* kız oğlandan otuz akçe ve dul avretden on beş akçe alınur.

16. Ve *âdet-i deştbânî* bağ ve bostan dönümünden ikişer akçe alınur. Ve her davar ki, tarlaya girse ve bostan ve bağa girse, her bargirden ve öküzden ve inekden beşer akçe alınur. Ve koyunun üçünden bir akçe ve hınzırın her birinden birer akçe cerîme alınur.

İnebahtı Sancağı Kanunnâmesi, Tapu Kadastro Kuyûd-ı Kadîme Arşivi, TTD. No: 50 (466), sh. 12-17

فهرست لواء اينه بختى

ناحيه اينه بختى — ناحيه اولندرك — ناحيه ادرمجوق

ناحيه كربنش ١٠٠٧ — ناحيه قراوارى — ناحيه ابو فرزى

ناحيه صوالاق — ناحيه جتالجه — ناحيه ولسان مع علوس ٢١٦

ناحيه دومكه ٢٥٤ — ناحيه اغروه

ملالك سعا وقاف

İnebahtı Sancağı Kanunnâmesi, Tapu Kadastro Kuyûd-ı Kadîme Arşivi, TTD. No: 50 (466), sh. 12-17

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

DİYÂRBEKİR EYÂLETİ KANUNNÂMELERİ

§. 1- DİYÂRBEKİR EYÂLETİNİN SANCAKLARI, KANUNLARI VE COĞRAFÎ SINIRLARI

*Diyarbekir eyâleti*nin Yavuz zamanında fethinin tamamlandığını, ilk fetih yıllarında Âmid'in Paşa Sancağı kabul edilerek bütün doğu ve güneydoğu Anadolu'nun tamamının Diyarbekir Eyâleti adı altında toplandığını ve kanûnlar açısından ilk etapta *Hasan Padişah Kanûnları*nın kısmî bir adabtasyon ile yürürlüğe konduğunu görmüştük[1].

II.Selim devrindeki Diyârbekir Eyâletinin sancaklarını şöylece sıralamak mümkündür:

1- Ağçakal'a Livâsı.

2- Âmid Livâsı (*Paşa Sancağı*).

3- Atak Livâsı.

4- Benî Rebî'a Livâsı.

4- Cemmâse Livâsı.

6- Çermik Livâsı.

7- Çemişgezek Livâsı.

7- Deyr'ür-Rahbe Livâsı.

8- Ergani Livâsı.

11- Harprut Livâsı.

12- Habur (Kabur) Livâsı.

14. Hani Livâsı

15- Hısn-ı Keyf Livâsı.

16- Kulb Livâsı.

18- Mardin Livâsı.

20- Nusaybin Livâsı.

21- Rakka Livâsı

22- Ruha Livâsı.

23- Si'ird Livâsı.

24- Sincar Livâsı.

---

1 **Osmanlı Kanunnâmeleri**, III, sh. 215 vd.

25- Siverek Livâsı (Ba‘zı listelerde Kürdistan Eyâleti kısmında zikredilmiştir).

26- Tercil Livâsı[1].

Eyâlet-i Diyarbekir ünvanı altında toplanan bu livâlarda ba‘zı imtiyazlar bulunsa bile, Osmanlı kanûnları geçerliydi[2].

§. 2- DİYRÂBEKİR EYÂLETİ KANUNNÂMESİ (20)

II. Selim devrinde *Diyârebekir Eyâleti Kanunnâemesi*nin bir kaç nüshası bulunmaktadır. Ancak bir iki hüküm dışında tamamen Kanunî Devrinde neşredilen kanunnâmenin tekrarı mahiyetindedir. Bu sebeble tekrara girmeden farklı olan maddeleri neşretmek iktifâ edeceğiz.

Diyârbekir Eyâleti Kanunnâmesinin nüshaları şunlardır:

I. si, *Tapu Kadastro Kuyûd-ı Kadîme Arşivi, TTD. No: 155 (183), sh. 1-5*'de bulunan nüshadır. Bu Kanunnâmenin tedvîn tarihinin 975 yılı olduğu Defterin Mukaddimesinden anlaşılmaktadır. Bu defter, Sultân Süleyman zamanında tahrir edilmeğe başlanmış; ancak rahmet-i Rahman'a gitmesi sebebiyle oğlu Sultân selim zamanında tamamlanmıştır. Bu durum Mukaddeme'de açıklanmaktadır. Ve yine Mukaddimeden öğrendiğimize göre, tamamlanan Defter, 15 Zilka‘de 975 tarihinde südde-i sa‘âdete teslim olunmuşdur[3]. Bu kanunnâmede, yaklaşık %5 dahi hüküm farklılığı bulunmadan, Kanunî döneminde neşrettiğimiz *Vilâyet-i Diyarbekir Kanunnâmesi* ile *Âmid Sancağı Kanunnâmesi*, Kanunnâme-i Vilâyet-i Diyârbekir olarak tahrir olunmuştur. Hükümler aynı olması dolayısıyla tekrar etmiyoruz[4].

II. si, Tapu Kadastro Kuyûd-ı Kadîme Arşivi, TTD. No: 117 (181), sh. 1-8'de bulunan nüshadır. 973 tarihinde tedvîn olunan bu Defterdeki Diyârbekir Vilâyeti Kanunnâmesi, daha evvelki Kanunnâmelerden iki paragraf farklı hüküm ihtivâ eylemektedir[5]. Bunun dışında daha evvel neşredilen kanunnâme ile aynıdır[6]. Bu defterde, ayrıca Mardin Kanunnâmesi ve yanlış olarak buraya girmiş ve Diyârbekir Kanunnâmesi ile karışmış olan Kefe Kanunnâmesi bulunmaktadır. Kefe Kanunnâmesi ile alakalı hükümleri Diyârbekir Kanunnâmesi ile karıştırmamak gerekir[7].

---

1 BOA, TTD. No: 965 (802), sh. 2; Krş. Kunt, Metin, **Sancaktan Eyâlete**, sh. 142-144; Âtıf Ef. No:1734, vrk.205/b; Celâlzâde, **Derecet'ül-Mesâlik**, Ayasofya, B. 3296, vrk. 11/B-17/A; BOA, 622 Numaralı **Ruus Defteri;** TSA. D. 5246;

2 Âtıf Ef. No:1734, vrk.205/b; Celâlzâde, **Derecet'ül-Mesâlik**, Ayasofya, B. 3296, vrk. 11/B-17/A

3 Tapu Kadastro Kuyûd-ı Kadîme Arşivi, TTD. No: 155 (183), sh. 1

4 Krş. **Osmanlı Kanunnâmeleri**, V, **Diyârbekir Vilâyeti Kanunnâmesi**, sh. 443-451; **Âmid Livâsı Kanunnâmesi**, 466-470

5 Tapu Kadastro **Kuyûd-ı Kadîme Arşivi**, TTD. No: 117 (181), sh.5

6 Krş. **Osmanlı Kanunnâmeleri**, V, **Diyârbekir Vilâyeti Kanunnâmesi**, sh. 443-451

7 Krş. **Osmanlı Kanunnâmeleri**, c. VI, **Kefe Sancağı Kanunnâmesi** (Rumeli Eyâleti Sancakları arasında).

*III. sü, Tapu Kadastro Kuyûd-ı Kadîme Arşivi, TTD. No:97 (184), sh. 1-3'*de bulunan nüshadır. Bu nüshanın tedvn tarihi belli değildir. Ancak 973 tarihli bir önceki nüshanın aynısıdır. Kanunî devri Diyârbekir Vilâleti Kanunnâmesinden tek farkı iki paragrafta toplanan hükümlerdir. Bunları zaten neşredeceğiz. Ayrıca bu Defter'de, Kulb, Hısn-ı Keyf, Nusaybin, Sincar ve Habur sancakları ile alakalı kanun hükümleri de mevcuttur[1].

IV.sü ve belki de en önemlisi, BOA. TTD. No: 965 (802), sh. 4-7'de bulunan Diyârbekir Vilâyeti Kanunnâmesi nüshasıdır. Bu nüsha, II. Selim devrinde hazırlanan en son Kanunnâme olması hasebiyle önemlidir. Zira tedvîn tarihi 976 senesidir. Bu Defter'de ayrıca Ruha Kanunnâmesi de bulunmaktadır[2]. Konuyla ilgili Mukaddime'den şunları okuyoruz:

> "…. *Sultân Selim Hân* Hazretlerinin eyyâm-ı sa'âdet-hümâyûnlarında *Vilâyet-i Diyârbekir*'in bilâd ve kılâ' ve kasabât ve bukâ' ve kurâ ve havâss-ı hümâyûn ve ümerâ ve zu'amâ ve sipahiyâna müte'allık aşâyir ve kabâyili ve sâir re'âyâ ve berâyâsı ve iktâ'-ı arâzî ve mezâri'i ve evkâf-ı selâtîn ve âmme alâ mâ hüvel-vâki' adâlet ve istikâmetle tefahhus olunub cevâmi' ve savâmi' ve mesâcid ve ma'âbid ve sair makam-ı müteberrikenin evkâfı ta'yîn ve es'âr-ı gallâtı ve taksîm ve tevzî'-i hises-i mahsûlâtı kalem-i vâsıta-i aklâm ile tahrîr ve tastîr olub izz-i huzûra arz olundukda makbûl ve mukarrer olmak fermân olunmağın hizmet-i merkûmeye me'mûr olan *Emîn Ahmed Ed-Defterî* ve *Ârif el-Kâtib* yedlerinden mücmel ve mufassalları bi avn'illâh'il-Melik'il-Allâm encâm ve ihtitâm bulub Defterhâne-i Hümâyûna teslîm olundu. El-Vâki' fî Gurre-i Receb'il-Mürecceb senete 976."[3].

Bu Defterden öğrendiğimize göre Diyârbekir Eyaletinin Sancakları da şunlardır:

Ruha Livâsı, Siverek Livâsı, Rakka Livâsı, Benî Rebî'a Livâsı, Çemişgezek Livâsı, Harprud Livâsı, Ergani Livâsı, Çermik Livâsı, Kulb Livâsı, Tercil Livâsı, Atak Livâsı, Hısn-ı Keyf Livâsı, Si'ird Livâsı, Nusaybin Livâsı, Akçe Kal'a Livâsı, Sincar Livâsı, Habur Livâsı, Deyr ü Rahbe Livâsı, Cemmâse Livâsı, Hani Livâsı, Âmid Livâsı, Mardin Livâsı, Birecik Livâsı[4].

V. si, *Paris Bib.Nat. No: 85, Vrk. 121/b-126/b ve Vrk. 135/a-138/a'daki nüshalardır.* Bunlar daha önceki nüshalara benzemektedirler.

VI. sı, *Viyana Milli Kütüphâne, A.F. No: 77, Vrk. 45/b-56/b'de nüshadır ve* bu nüshanın ünvânı şu şekildedir: "*Kanunnâme-i Vilâyet-i Diyârbekir Tâbi'-i Livâ-i Kulb ve Meyyâfarikîn ve Tercil ve Atak ve Si'ird ve Hısn-ı Keyf ve Nusaybin ve Akça Kal'a ve Sincar ve Kabur ve Deyr ü Rahbe ve Cemmâse*" şeklindedir. Başlıkta bir nevi, o dönemde Diyârbekir Eyâletine bağlı olan sancak merkezleri sayılmış bulunmaktadır.

Kanunnâmenin hukukî tahlili, Kanunî devrinde neşredilenden farklı değildir. bu sebeble tekrara girmiyoruz. Zaten burada farklı olan bir iki maddeyi zikredeceğiz.

---

1 Tapu Kadastro **Kuyûd-ı Kadîme Arşivi,** TTD. No: 97 (184), sh. 3, 113, 245-246, 319, 368

2 BOA. TTD. No: 965 (802), sh. 4-7

3 BOA. TTD. No: 965 (802), sh. 1-2

4 BOA. TTD. No: 965 (802), sh. 1-2

II- KANUNNAMENİN METNİ

DER BEYÂN-I TAMGAY-I AĞNÂM

1. Koyun alan kassâbdan her koyun başına bir akçe iki pul ve koyun satandan altı *pul* ki, cümle bir koyuna iki akçe olur, ol alına.

2. Ve *şehirlü* ve *sipahi tâifesi* yemeklik içün alduğı koyundan nesne alınmayub hemân satandan üç rubu' alınur.

DER BEYÂN-İ KAYACIYÂN VE SAYYÂDÂN VE YUVACIYÂN

3. Defter'de *bâzdâr* namına olan kimesneler ki, mahallinde yazılduğı üzere ba'zı baş akçesiyle avârız-ı dîvâniyyeden ve ba'zı çiftinden rüsûmdan ve tekâlîf-i örfiyyeden mu'âf kayd olunmuşlardır. Hizmet eyledikleri zamanda Defterde mukayyed olduğı üzere mu'âf olurlar. Hizmet eylemedikleri zamanda Vilâyet-i mezbûrede ve sâir Memâlik-i Ma'mûre-i Padişâhîde cârî olan kanun-ı kadîm mûcebince mürde bahâları *doğancı başılar* ile zabt ve kabz olunub Hazîne-i Âmireye teslîm olunur.

Diyârbekir Vilâyeti Kanunnâmesi, BOA, TTD. No: 965 (802), sh. 1-7

Diyârbekir Vilâyeti Kanunnâmesi, BOA, TTD. No: 965 (802), sh. 1-7

سپاس بی قیاس اول خالق خلایق حضرتنه لایقدر که ضبط قوانین ملک ملکوت
ونظم دواوین عالم جبروت نوک خامهٔ مشیتدن تحریک انامل قدرت ایله صدور
وظهور ایدوب محاسبهٔ جمهور امور کون وفساد ودفاتر توجیهات معاش عبادی
نیر دیوانک عدالت رقمی ایله مرقوم ومقسوم اولمشدر وصلوات بی غایات
صدر جریدهٔ انبیا وخاتم صحیفهٔ اصفیا حضرت محمد مصطفی یه اولسون که نتیجهٔ مقدمات
کاینات وفهرست کارنامهٔ موجوداتدر علیه الصلوة والسلام وعلی آله واصحابه الکرام
اما بعد چون حصول ذخایر مثوبات رفاهیت احوال رعیته منوط اولوب وصول
ماثر حسنات عساکر اسلام سهام مقدر دست انعام ایله مربوط اولمغین سلطان البرین
علی الاطلاق وخاقان البحرین بالاستحقاق خادم الحرمین الشریفین سلطان بن سلطان
سلطان سلیم خان بن سلطان سلیمان خان بسط الله تعالی انوار خلافته علی بسیط الارض
مدی الایام ومهد قواعد سلطنته واقباله الی یوم القیام حضرتلرینک ایام سعادت
همایونلرنده ولایت دیاربکر حمیت عن کل آفة وبلیه نک بلاد وقلاع وقصبات وبقاع
وقرا وخواص همایون وامرا وزعما وسپاهیانه متعلق عشایر وقبایلی وسایر رعایا
وبرایاسی واقطاع اراضی ومزارعی واوقاف سلاطین وعامه علی ما هو الواقع
عدالت واستقامتله تفحص اولنوب جوامع وصوامع ومساجد ومعابد وسایر
مقام متبرکه نک اوقافی تعیین وتمییز واسعا رقباتی تقسیم وتوزیع حصص محصولاتی
قلم واسطه اقلامله تحریر وتسطیر اولوب عز حضور فائض النورلرینه عرض اولندقده
مقبول ومنظور اولماق فرمان اولنمغین خدمت مرقومه یه مامور اولان امین احقر الفقرا
وعارف الکاتب بیدلرندن مجمل ومفصللری بعون الملک العلام انجام واختتام
بولوب دفترخانهٔ همایونه تسلیم اولندی الواقع فی غرهٔ شهر رجب المرجب
سنه ست وسبعین وتسعمایه

Diyârbekir Vilâyeti Kanunnâmesi, BOA, TTD. No: 965 (802), sh. 1-7

§. 3- BİRECİK SANCAĞI KANUNNÂMESİ

Birecik, Kanunî devrinde *Haleb Eyâleti* sancakları arasındaydı ve Kanunî zamanında 959 tarihli bir Kanunnâmesi neşr olunmuştu[1]. II. Selim zamanında ise, *Diyârbekir Eyâleti*ne bağlanmıştır. II. Selim zamanında 978 yılında tahrir olunan *Mufassal Defter-i Cedîd*'in başında, Kanunî devrinde neşr ettiğimiz Kanunnâme aynen tekrarlanmıştır[2]. Burada Kanunnâmenin ünvânı olarak Kanunnâme-i Livâ-i Bîra yani *Bîrât'ül-Fırat Kanunnâmesi* başlığı kullanılmaktadır. Birecik Livâsı Kanunnâmesi demektir.

Aynı Kanunnâmenin bir diğer nüshası da yine 978 tarihinde ve aynı şahıslar tarafından tahrir olunan *BOA. TTD. No: 501, sh. 2-7*'de bulunmaktadır. Bu Defter'de Birecik'e bağlı Nâhiyeler arasında Suruç, Birecik Merkez, Araban ve Murr-i Zaman zikredilmektedir[3]

1 **Osmanlı Kanunnâmeleri,** V, sh. 636-643

2 BOA. TTD. No: 496, sh. 6-11

3 BOA. TTD. No: 501, sh. 8

§. 4- ÇEMİŞGEZEK SANCAĞI KANUNNÂMESİ

Çemişgezek, Kanunî devrinde *Erzurum Eyâleti* sancakları arasında yer almaktaydı. Ancak Kanunî'nin son zamanlarına doğru ve II. Selim devrinde *Diyârbekir Eyâlet*ine bağlandı. 975 tarihinde yapılan ve şu anda *Tapu Kadastro Kuyûd-ı Kadîme Arşivi, TTD. No: 106 (201), sh. 2-3*'de bulunan Kanunnâme, Kanunî devrinde neşredilenin çok az kısaltılmış şeklidir[1].

Aynı Kanunnâmenin bir başka nüshası da, yine *Tapu Kadastro Kuyûd-ı Kadîme Arşivi, TTD. No: 164 (202), sh. A-C*'de bulunmaktadır. Burada Kanunnâme, "*Kanunnâme-i Vilâyet-i Çemizgezek*" şeklinde isimlendirilmektedir.

Çemişgezek Sancağı Kanunnâmesinin son maddesinde anlaşılacağı gibi, Kanunnâme-i Küllî olan *Kanunnâme-i Vilâyet-i Diyârbekir,* bütün eyâleti kapsayacak şekilde hazırlanmıştır. Biz, bu Kanunnâme-i Küllîyi Kanunî devri kanunnâmeleri arasında neşrettik ve burada ise sadece farklı olan iki maddesi ile aslını Diyârbekir Kanunnâmesinde eserimize aldık[2].

---

1 Krş. **Osmanlı Kanunnâmeleri,** V, sh. 528-532

2 **Osmanlı Kanunnâmeleri,** V, sh. 442-454

§. 5- ÇERMİK SANCAĞI KANUNNAMESİ

Başından beri Diyârebekir Eyâletinin sancağı olan *Çermik livâsının* Kanunnâmelerini daha evvel neşretmiştik[1]. II. Selim devrinde tahrir olunan 975 tarihli Mufassal Defter'de, Çermik ile ilgili kayıt, *Tapu Kadastro Kuyûd-ı Kadîme Arşivi, TTD. No: 106 (201), sh. 328*'de bulunmaktadır.

Çermik Sancağı ile alakalı "Livâ-i mezbûrun Kanuna müte'allık ahvâli Defter evvelinde yazılan Kanunnâme-i Küllîde dâhildir; hîn-i talebde ana mürâca'at oluna" şeklindeki kayıttan anlaşılacağı gibi, *Kanunnâme-i Küllî* olan Kanunnâme-i Vilâyet-i Diyârbekir, bütün eyâleti kapsayacak şekilde hazırlanmıştır. Biz, bu Kanunnâme-i Küllîyi Kanunî devri kanunnâmeleri arasında neşrettik ve burada ise sadece farklı olan iki maddesi ile aslını kitâbımıza aldık[2].

1 Bkz. **Osmanlı Kanunnâmeleri, III**, sh. 251-258; V, sh. 475-477

2 **Osmanlı Kanunnâmeleri**, V, sh. 442-454

§. 6- ERGANİ SANCAĞI KANUNNAMESİ

Başından beri Diyârebekir Eyâletinin sancağı olan *Ergani livâsı*nın Kanunnâmelerini daha evvel neşretmiştik[1]. II. Selim devrinde tahrir olunan 975 tarihli *Ergani Sancağı Kanunnâmesi, Tapu Kadastro Kuyûd-ı Kadîme Arşivi, TTD. No: 106 (201), sh. 210-211*'de bulunmaktadır ve daha evvelki Kanunnâmenin kısaltılmış şeklinden ibârettir. Tekrar olmaması için neşretmiyoruz.

Ergani Sancağı Kanunnâmesinin II. Selim devrindeki nüshanın son maddesinden anlaşılacağı gibi, Kanunnâme-i Küllî olan *Kanunnâme-i Vilâyet-i Diyârbekir*, bütün eyâleti kapsayacak şekilde hazırlanmıştır. Biz, bu Kanunnâme-i Küllîyi Kanunî devri kanunnâmeleri arasında neşrettik ve burada ise sadece farklı olan iki maddesi ile aslını kitâbımıza aldık[2].

---

1 **Bkz. Osmanlı Kanunnâmeleri,** III, sh. 251-258; V, sh. 475-477

2 **Osmanlı Kanunnâmeleri,** V, sh. 442-454

§. 7- HABUR (KABUR) SANCAĞI KANUNNAMESİ (21)

Habur, eski adıyla *Kabur*, bugün bilinen bir yerdir. II. Selim devrinde *Diyârbekir Eyâleti*nin sancakları arasında yer almaktadır. Tesbitlerimize göre ilk Kanunnâmesi de, *Tapu Kadastro Kuyud-ı Kadîme Arşivi, TTD. No: 97 (184), sh. 368-369*'da yer almaktadır. Araştırmalarımıza göre henüz neşredilmemiştir.

*Habur Sancağı Kanunnâmesi*nin son maddesinden de anlaşılacağı gibi, Kanunnâme-i Küllî olan Kanunnâme-i Vilâyet-i Diyârbekir, bütün eyâleti kapsayacak şekilde hazırlanmıştır. Biz, bu Kanunnâme-i Küllîyi Kanunî devri kanunnâmeleri arasında neşrettik ve burada ise sadece farklı olan iki maddesi ile aslını kitâbımıza aldık[1].

Kanunnâme, klasik sancak kanunnâmelerinin muhtasar bur nümûnesidir.

KANUNNÂME-İ LİVÂ-İ HABUR (KABUR)

1. Livâ-i mezbûre re'âyâsının *öşr-i gallâtı* sekizde bir olub ve her *behre* yazılan tâifeden *pişkeş* nâmıyla yüz koyun alınub ve gallâtları min ba'd gadr olunmayub olanca terkeleri biçilüb ve harman yerinde cem' olunub ve ölçülüb *öşür* ve *sâlâriyye*leri sekizde bir olur.

2. Ve bir ra'iyyet terke biçilürken veyahud harman yerine getürürken vel-hâsıl ölçülüb sekizde bir kasmlerin vermezden evvel mahfî evine terke alub giderse ki, sâbit ve zâhir ola, ol ra'iyyetün ol senede cüz'î ve küllî ne mikdâr gallâtı var ise girift olunub mîrî içün zabt oluna ki, sâirlere mûcib-i ibret olub re'âyâdan kimesne ölçmezden evvel terkesinden serika etmeyüb harman oldukdan sonra hak üzere ölçülüb sekizde bir alınub mâ'adâsını re'âyâ mutasarrıf olalar.

3. Ve Livâ-i mezbûr re'âyâsı kıl evleriyle oturub tafsîl olunan üzere alınan öşür mahsûlleri içlerinde anbar olmağa kâbiliyyet olmayub ve buğday az ekilüb olancası harman üzerinde *narh-ı rûzî* üzere satılub amma ekser zirâ'atleri darı olub içlerinde isti'mâl olunan müdleri sekiz İstanbul kilesi olub her müddüne re'âyânın rızâsıyla kırk akçe *narh* ta'yîn olundu ki, İstanbul kilesi beşer akçeye olur.

4. Ve re'âyânın darusı sekizde bir ölçülüb ne hâsıl olursa müddüne kırkar akçe üzere bahâsı alına; kırk akçeden ziyâde bir akçe ve bir habbe alınmaya. Amma zulm edüb ziyâde taleb ederlerse, hâkim'ül-vakt olanlar men' ve def' edeler.

5. Ve *bâd-ı hevâ* ve sâir *cürm ü cinâyet*leri *Kanun-ı Osmânî*ye mürâca'at olunub ziyâde alınmaya deyü bu minvâl üzere Defter-i Atîk-i Hâkânîde mukayyed olub.

---

1 **Osmanlı Kanunnâmeleri**, V, sh. 442-454

6. Livâ-i mezbûr hâlâ tahrîr olundukda *havâss-ı hümâyûn* ve sancak beği ra'iyyeti olanların ağniyâsı zirâ'atden el çeküb koyun cem' edüb fukarâsı dahi âhar san'at ihtiyâr eyleyüb yerleri zirâ'atden kalub mahsûle zarar müterettib olduğundan gayrı peşkeş kayd olunan ağnâmları cem' olundukda koyuna mâlik olmayan fukarâya dahi koyun salub cem' edüb zulm eyledükleri muhakkak olmağın, Defter-i Atîkde kayd olunan mezkûr tafsîlin koyun husûsundan gayrısı mukarrer kılınub amma *pişkeş* tarîki ile alınan koyunları ref' olunub sâir Memâlik-i Mahrûsede alunduğı gibi bunların dahi her iki koyuna bir akçe *resm-i ganem* alınmak ta'yîn olunub.

7. Ve tâife-i mezbûreye kanun üzere on ikişer akçe *resm-i bennâk* kayd olunub ve tâife-i mezbûre gelüb sancakbeği ve emînler öşür mahsûlümüzi almayub ve anbarımız olmayub bize te'addî olunur, akçesin vermeğe râzıyuz demeğin kendü rızâları ile öşürlerinden hâsıl olan buğdayın İstanbul kilesine sekizer akçe ve arpanın kilesine beşer akçe narh ta'yîn olundu. Min ba'd buğday ve arpalarından narh-ı mezbûr üzere akçe alınub bu mikdârdan ziyâde alınmaya.

8. Ve şol kimesneler ki, kadîmden zirâ'at ede-geldikleri yerlerini bilâ mâni' üç yıl zirâ'at etmeyüb hâlî koyalar, ol makûle kimesnelerden *boz-behre*[1] deyü yüz akçe alına. Amma bu bahâne ile yer tasarruf edenlerden veya karındaşlarından veya oğullarından ve şerîklerinden biri tasarruflarında olan yerlerin tamam zirâ'at edüb zirâ'ate kâbil yerleri kalmadıkdan sonra âhar toprakda yer zirâ'at eylerlerse, ol makûle kimesnelerden sen âhar yerde zirâ'at eyledin deyü bî vech nesne taleb etmeyeler; etmek isterlerse hâkim'ül-vakt olanlar men' ve def' eyleyeler.

9. Livâ-i mezbûrun sâir Kanuna müte'allık ahvâli Defter evvelinde yazılan *Kanunnâme-i Küllî*de dâhildir. Hîn-i talebde ana mürâca'at oluna.

1 **Boz-Behre:** Çift-bozan resmi demektir.

Habur Sancağı Kanunnâmesi, Tapu Kadastro Kuyud-ı Kadîme Arşivi, TTD. No: 97 (184), sh. 368-369

§. 8- HANİ SANCAĞI KANUNNAMESİ

Başından beri Diyârebekir Eyâletinin sancağı olan *Hani livâsının* Kanunnâmelerini daha evvel neşretmiştik[1]. II. Selim devrinde tahrir olunan 975 tarihli Mufassal Defter'de, Hani ile ilgili kayıt, *Tapu Kadastro Kuyûd-ı Kadîme Arşivi, TTD. No: 106 (201), sh. 370*'de bulunmaktadır.

Hani Sancağı ile alakalı "Livâ-i mezbûrun Kanuna müte'allık ahvâli Defter evvelinde yazılan Kanunnâme-i Küllîde dâhildir; hîn-i talebde ana mürâca'at oluna" şeklindeki kayıttan anlaşılacağı gibi, Kanunnâme-i Küllî olan Kanunnâme-i Vilâyet-i Diyârbekir, bütün eyâleti kapsayacak şekilde hazırlanmıştır. Biz, bu Kanunnâme-i Küllîyi Kanunî devri kanunnâmeleri arasında neşrettik ve burada ise sadece farklı olan iki maddesi ile aslını eserimize aldık[2].

---

1 Bkz. **Osmanlı Kanunnâmeleri**, III, sh. 251-258; V, sh. 475-477

2 **Osmanlı Kanunnâmeleri**, V, sh. 442-454

§. 9- HARPURD SANCAĞI KANUNNÂMESİ (22)

Harput, Kanunî döneminde de *Diyârbekir Eyâletine* bağlı bir sancaktır. Daha evvel Yavuz Sultân belim Devri Diyârbekir Eyâleti Kanunnâmeleri arasında, *Hasan Padişah* devri hükümleri muhâfaza edilerek *Harput sancağı Kanunnâmesi* neşr olunmuştur[1]. II. Selim zamanında ve 975 tarihinde tahrir olunan Harpurd Sancağı Kanunnâmesi, *Tapu Kadastro Kuyûd-ı Kadîme Arşivi, TTD. No: 106 (201), sh. 67-69*'da bulunmaktadır. Değerli araştırmacı Mehmed Ali Ünal tarafından neşr olunmuştur[2].

Bu arada *Ebu Tâhir kanunnâmesi* de Harput sancağı Kanunnâmesine mezcedilmiştir. Bu Kanunnâme, Umûmî Osmanlı Kanunnâmesi esas alınarak tedvîn edilmiş bulunmaktadır.

Kanunnâme'de evvelâ bâc, tamga ve gümrük vergileri tanzim olunmuş ve daha sonra da bütün çeşitleri ile harâc vergisi üzerinde durulmuştur. Bunların yanında bazı örfî rüsûm da tanzim edilmiş bulunmaktadır.

KANUNNÂME-İ LİVÂ-İ HARPURD

DER-BEYÂN-I BÂC-I' UBÛR VE TAMGAVÂT VE GAYRİHÎ

1. Harîr yükü gelse zâman-ı sâbıkda ba'zı yük *Âmid*'e uğramayub *Çapakçur* ve *Ebû Tâhir* veya gayri yoldan gelse, gelen harîr yükünü vezn edüb *Harpurd batmânı* ki, bin sekiz yüz *dirhem* olur, her batınânından doksan *karaca akçe bâc* alınurmış ki, otuz 'Osmânî akçe olur. Ve her batmândan dörder karaca akçe tamga alınurmış.

2. Ammâ mahrûse-i Âmid'e uğrayub anda olan 'âdeti verüb elinde temessüki olsa, her yükünden kırk akçe bâc ve her batmândan dörder karaca akçe *tamga* alınurmış.

3. Sonra mahrûse-i Âmid'de *mizân* vaz' olunub dahi Âmid'e uğramayub 'ubûr eden harîr girift olmak emr olunub külliyen harîr yükü Âmid'e uğrayub rüsûmı her ne ise verüb dahi gelüb 'ubûr eyledikde her yükden elli 'Osmânî bâc ve batmânda dörder karaca akçe tamga alınmak üzere defter-i 'atikde mukayyed bulunmağın defter-i cedîde dahi olı-geldügi üzere mukarrer kılındı.

4. Ve diyâr-ı Rûmdan *pastav* ile çuka gelse anun dahi mahrûse-i Âmid'e uğramayanlar girift olmak emr olunub tüccâr tâifesi Âmid'e varmak mukarrer

---

1 **Osmanlı Kanunnâmeleri,** III, sh. 259-262

2 Ünal, Mehmlet Ali, **Harput Sancağı**, sh.245-255

olub ol asıl 'ubûr eden çuka yükünden elli beşer akçe-i 'Osmânî bâc alınub tamga alınmaz imiş.

5. Ve Yezidî akınişe ve Burusa kumaşı 'ubûr etse, harîr gibi alınurmış; gerü olı-geldüğü üzere mukarrer kılındı.

6. Ve *kara tamga* dedikleri her metâ' ki, şehre gelüb satılsa, her ne olursa olsun yüzde beş akçe tamga alınır ve geçüb gider olsa ketân yükünden ve sâir bez kısmından kırkar akçe alınur.

7. Ve bunlardan gayri hınna ve sabun ve demür ve bunlara yakın ne ki, var ise 'ubûr itse, her yüki ne ise nîm batmânının kıymeti alınurmış; yine ol vech üzerine mukarrer kılındı.

8. Ve esîr 'ubûr eylese ak esirden elli akçe ve kara esirden yiğirmi beş akçe alınur; ammâ satılsa yüz akçede iki buçuk akçe alınur nısfı alandan ve nısfı satandan.

9. Ve şehre gelüb boğazlanan her koyundan bir buçuk 'Osmânî akçe ve sığr boğazlansa dört *'Osmânî akçe* alınur.

10. Ve arsaya gelen gallâtdan her *Harpurd müddü*nde ki, sekiz İstanbul kilesidir, bir *çâr-yek-i İstanbulî* alınırmuş; gerü mukarrer kılındı.

11. Ve mazu yükünden dahi sâir metâ' gibi yigirmide bir tamga alınmak üzere defter-i 'atikde mukayyed olmağın yine olı-geldüği üzere mukarrer kılındı ki, nısfın sâhib-i arsa alub nısf-ı ahârı *tamga-i siyâh* içün alına.

12. Ve tuzdan yigirmide bir *arsacı* alunmış girü ol üslûb üzere mukarrer kılındı.

13. Ve *debbağ-hâne*de işlenen sahtiyândan ve meşinden yiğirmi sahtiyâna ve meşine bir akçe tamga alınur ve şehirde satılanlardan nesne alınmaz; ammâ yük dutulub taşra gitse her yükden iki akçe bâc alına. Ve inek gönünden iki göne bir akçe ve camus gönünden birer akçe alınu-gelmeğin üslûb-ı sâbıkları üzere mukarrer kılındı.

14. Ve *aş-hâne* içün şehirde boğazlanan davarların bağırsağun cebr ile râyegân almayub akçeleriyle alalar.

15. Ve *Ebû Tâhir*'den gelen yaş üzüm yükünden iki karaca akçe tamga alınır; ammâ şehirlü getürüb satarsa nesne alınmaz.

16. Ve sebzevâtdan dahi birer mikdâr nesne alunurmuş; ziyâdeye te'addî ederlerse hâkimül'-vakt olanlar men' eyleye.

17. Ve penbe ve iplik bâzâra gelüb satılsa batmânda iki 'Osmânî akçesi alına ve satılmağa gelen penbe bezinden her topu ki, yigirmi arşundur, tamga urulub iki 'Osmânî akçe alına.

18. Ve Trabzon ketân bezi satılsa yüzde beş akçe alınmayub hemân her topta iki buçuk 'Osmânî akçe alına. Ve nefs-i şehirde çehârkezi kuşak tamgalanub rub' karaca akçe alınur.

19. Ve *şem'-hâne emîni* veya âmili ham bal mumunı kaç akçeye alursa ki, şer'-i şerîf ile *vukıyye* ve batmânı niceye olduğı sâbit ve zâhir ola, fitili içün ve

dögdügi içün bir alduğı bahâya dahi sata ziyâdeye satmaya. Faraza vukiyyesini sekiz akçeye alursa on altı akçeye sata ve on akçeye alırsa yiğirmi akçeye sata.

20. Ve *ihtisâb* husûsu dahi balda ve yağda ve kuru üzümde ve sâir bunlara mensûb husûslarda kat'a nesne alınmayub hemân *muhtesib* olan kimesne yılda ma'rifet-i kâdî ile narh ta'yin eyledikde bir mikdâr narhcalık alub eksik satandan kıymetdâr olan metâ'dan dirhem başına bir akçe cerîme ala ve az kıymetlüden eksüğüne göre bir mikdâr cerîme ala.

Ve etmekci ve aşcı bişirdüği nesneyi temiz tutmaz ise anlardan dahi hâline göre cerîme alına.

Ve *cüllâh*lardan dahi ayda ikişer akçe alınub cüllâhlardan muhtesib nesne almaya.

21. Ve nefs-i şehrin bağları defter-i 'atikde maktû' olmağın yine maktû' olmak üzere ibkâ olunub nefs-i şehrin hâsılı altında ba'zı tafsili vardır; ana mürâca'at oluna.

22. Ve nefs-i şehirde olan buğday döğecek *değirmen*lerden yılda onbeş akçe alına.

23. Ve livâ-i mezbûrede olan kurâ ve mezâri' eğer pâdişâh-ı 'âlem-penâh bâslarıdır ve ger sancakbeği bâslarıdır ve ger sâir zu'emâ ve erbâb-ı timârındır defter-i cedîdde kıymetleri kaçta bir kayd olunmuş ise ölçülüb re'âyânın rızâları olmayınca cebr ile gadr etmeyeler ve ölçüldükden sonra *bedel-i gallât* akçe alınmayub ayniyle buğdaydan buğday ve arpadan arpa ve sâir hubûbât her ne ise ayniyle terike alalar.

Şöyle ki, ümenâ veyâ sancak subaşıları ve sâir erbâb-ı tîmâr re'âyâdan aynı ile terike almayub 'öşr bedeli akçe taleb ederlerse hâkimü'l-vakt olanlar men' edeler.

24. Ve Vilâyet-i mezbûrede *harâc* cem' olunmalu oldukda *harâççılar* gelüb re'âyâdan koyun ve arpa ve *mühletcelik* deyü her *cizye* başına ikişer akce cem' olunurmuş; zikr olan husûslar merfû' olmuşdur. Re'âyâ defterde kayd olan cizyesin verüb ve her cizye başına ikişer akçe resm-i kalem verdikden sonra koyun ve arpa ve tavuk ve mühletcelük deyü bir akçe ve bir habbe vermeyeler; harâccılar cebr ederse hâkimü'l-vakt olanlar men' edeler.

25. Ve Vilâyet-i mezbûrede ba'zı kadîm *nöker* ve *nöker-zâde*ler ve *zâviye-dâr*lar olub defter-i cedîdde nöker ve nöker-zâde ve zâviye-dâr kayd olunmuşlardır, ol asıl kimesneler *baş akçesi*nden ve *'avârız-ı dîvânîyye*den mu'âf ve müsellem kayd olunmuşdur; ekübiçdiklerinin kıymetlerin verüb ve 'avârız ve baş akçesi teklif olunmaya.

26. Ve *resm-i deştbânî* deyü tarlaya at ve sığır girüb ziyanlık eylese, her at ve sığır başına beşer akçe cerîme alub ve onun sâhibinin ziyânlığın dahi tâzmin etdüreler. Madâm ki, ekine davar girüb ziyânlık etmeye, kimesneden deşt-bânî deyü bir akçe alınmaya.

27. Ve Vilâyet-i mezbûrede olan kurâ ahâlisinin zemînleri ölçülmeli oldukda üzerlerine *şıhne*[1] konulub ve bir kaç at gönderilüb yemlerin ve yemeklerin re'âyâdan alurlar imiş; ol dahi merfû'dur. Re'âyâ defter mûcebince hukûk-ı şer'iyyelerin bî-kusûr edâ eylediklerinden sonra şıhneye ve atlarına yem ve yemek vermeyeler; cebr ile almak isterlerse hâkimü'l-vakt olanlar men' eyleyeler.

28. Ve livâ-i mezbûrede vâki' olan kurânın eğer hâsdır ve ger erbâb-ı tîmâra ve sâire verilmişdir, cümlenin *deşt-bânî*si kendü köyüne bağlanmışdır; hâsılın kim zabt ederse deşt-bânîsini dahi ol zabt eyleye. Kat'a bir köyün deşt-bânîsine âhardan kimesne dahl eylemeye, sâhib-i arz mutasarrıf ola.

29. Ve şol *şerîf*ler ki, *sahîh siyâdet*leri sâbit olub *nakîb'ü'l-eşrâf*dan temessükleri ola, baş akçesi ve 'âvarız vermezler.

30. Ve *bezir-hâne*lerin ba'zı yıl tamâm ve ba'zı altı ay ve ba'zı dahi eksük işler; cümlesinden altmışar akçe resm kayd olunmuşdur. Yıl tamâm işlemez deyü sâhibleri nizâ' eylemeyüb tamâm resimlerini vermekde ta'allül eylemeyeler.

---

1 **Şıhne:** Beylerin ve subaşıların aldıkları örfî bir resimdir. Hasan Padişah Kanunlarında vaz' olunmuş ve Osmanlı döneminde kaldırılmıştır.

Harpurd Sancağı Kanunnâmesi, Tapu Kadastro Kuyûd-ı Kadîme Arşivi, TTD. No: 106 (201), sh. 67-69

Harpurd Sancağı Kanunnâmesi, Tapu Kadastro Kuyûd-ı Kadîme Arşivi, TTD. No: 106 (201), sh. 67-69

[illegible]

١٩ [illegible]

٢٠ [illegible]

٢١ [illegible]

٢٢ [illegible]

٢٣ [illegible]

٢٤ [illegible]

٢٥ [illegible]

٢٦ [illegible]

٢٧ [illegible]

٢٨ [illegible]

٢٩ [illegible]

٣٠ [illegible]

§. 10- HISN-I KEYF SANCAĞI KANUNNÂMESİ (23)

II. Selim zamanında, Diyârbekir Eyâletinin sancaklarından biri de *Hısn-ı Keyf*'dir. *Hısn-ı Keyf Sancağı* ile alakalı ba'zı kanun hükümleri, *Tapu Kadastro Kuyûd-ı Kadîme Arşivi, TTD. No: 97 (184), sh. 113*'de ve 975 tarihinde tahrir olunan *Tapu Kadastro Kuyud-ı Kadîme Arşivi, TTD. No: 96 (182), sh. Ba*'da bulunmaktadır.

Hısn-ı Keyf Sancağı Kanunnâmesinin de bahsettiği *Kanunnâme-i Küllî* olan Kanunnâme-i Vilâyet-i Diyârbekir, bütün eyâleti kapsayacak şekilde hazırlanmıştır. Biz, bu Kanunnâme-i Küllîyi Kanunî devri kanunnâmeleri arasında neşrettik ve burada ise sadece farklı olan iki maddesi ile aslını kitâbımıza aldık[1].

KANUNNÂME-İ LİVÂ-İ HISN-I KEYF
DER BEYÂN-I BÂC-I UBÛR

1. Kadîmden Nefs-i *Hısn-ı Keyf bâzirgânları* ipek veyahud harîr cinsi kumaş getürseler, *Deliklü Taş* nâm mevki'i geçdikden sonra her yükden üç yüz elli *akçe-i Osmânî* alınurmış. Amma gayrı yerlerden gelen bâzirgân harîr getürüb ubûr etse, her yükden yüz elli akçe alınurmış. Defter-i Atîkde mukayyed olmağın yine ol vech üzere mukarrer kılındı.

DER BEYÂN-I BÂC-I UBÛR-I CİSR-İ HISN-I KEYF

2. *Yörük tâifesi Berriyye*'ye giderken ve gelürken her beş yüz koyundan bir koyun alınur. Ve beş yüzden eksük olsa, her yüz koyuna yedi akçe alına ki, beş yüz koyundan otuz beş akçe hesâbı üzere bir koyun bahâsı olur. Ve beş yüz kuzudan bir a'lâ kuzu alınur. Beş yüzden eksük olsa, bir kuzu bahâsına göre hesâb olunub alına.

DER BEYÂN-İ EBVÂB-I ŞEHR-İ HISN-I KEYF

3. Şehre yemiş yükü ve sâir yük girse, kapuyı mukâta'aya dutan kimesneler iki rubu' mankur alırlar imiş. Gerü ber karar-ı sâbık mukarrer kılındı. Amma kapulardan içerü girmeyüb taşrada satılan nesneden akçe alınmaya.

4. Sâir Kanuna müte'allık ahvâl Defter evvelinde *Kanunnâme-i Küllî*de derc olunmuşdur; ana göre amel oluna.

---

1 **Osmanlı Kanunnâmeleri**, V, sh. 442-454

Hısn-ı Keyf Sancağı Kanunnâmesi, Tapu Kadastro Kuyud-ı Kadîme Arşivi, TTD. No: 96 (182), sh. Ba

§. 11- KULB SANCAĞI KANUNNAMESİ

II. Selim zamanında Diyârbekir Eyâletinin sancaklarından biri de *Kulb*'dur. Kulb Sancağı ile alakalı tek kanun hükmü, *Tapu Kadastro Kuyûd-ı Kadîme Arşivi, TTD. No: 97 (184), sh. 3*'de bulunmaktadır ve bu madde şöyledir:

"Livâ-i mezbûrun Kanuna müte'allık ahvâli, Kanunnâme-i Küllîde mündericdir; hîn-i talebde ana mürâca'at oluna."

Gerçekten Kulb Sancağı ile ilgili kanun hükmünün bahsettiği *Kanunnâme-i Vilâyet-i Diyârbekir*, bütün eyâleti kapsayacak şekilde hazırlanmıştır. Biz, bu Kanunnâme-i Küllîyi Kanunî devri kanunnâmeleri arasında neşrettik ve burada ise sadece farklı olan iki maddesi ile aslını kitâbımıza aldık[1].

1 **Osmanlı Kanunnâmeleri**, V, sh. 442-454

§. 12- MARDİN SANCAĞI KANUNNÂMESİ

Mardin, II. Selim devrinde Âmid-Mardin-Birecik üçlüsünün teşkîl ettiği sancağa bağlı bir kazâ merkezidir. Bu sebeble Kanunnâmesi, *Kanunâme-i Kazâ-i Mardin* şeklinde geçmektedir. 973 tarihinde hazırlanan ve *Tapu Kadastro Kuyud-ı Kadîme Arşivi, TTD. No: 117 (181), sh. 1-3*'de bulunan Mardin Kazâsı Kanunnâmesi, Kanunî devrinde neşrettiğimiz Kanunnâmenin hemen hemen aynısıdır[1]. Bu sebeble buraya almıyoruz. Zaten bu Defter de Kanunî devrinde hazırlanmıştır.

Kanunnâmenin ikinci bir nüshası da, *Viyana Milli Kütüphânesi, A.F. No: 77, Vrk. 44/b-46/b*'de bulunmaktadır.

1 Krş. **Osmanlı Kanunnâmeleri**, V, sh. 478-484

§. 13- NUSAYBİN SANCAĞI KANUNNÂMELERİ (24)

*Nusaybin Livâsı*nın Kanunnâmesini ayrıntılı olarak Kanunî devri kanunnâmeleri arasında neşretmiştik[1]. II. Selim zamanında Nusaybin yine Diyârbekir Eyâletinin sancakları arasındadır ve *Tapu Kadastro Kuyûd-ı Kadîme Arşivi, TTD. No: 97 (184), sh. 245-246*'da da Kanunnâmesi bulunmaktadır. Bu Kanunnâmenin birinci kısmı, tamamen 947 tarihli Kanunnâmenin[2] bir nevi hülâsası olduğundan ve farklılık sadece ba'zı mikdârlarda bulunduğundan, tekrara yol açmaması için neşretmiyoruz. Ancak ikinci kısmı önemli ba'zı hükümler ihtivâ etmesinden dolayı burada yayınlayacağız.

*Nusaybin Sancağı Kanunnâmesi*nin 11. maddesinin de bahsettiği Kanunnâme-i Küllî olan Kanunnâme-i Vilâyet-i Diyârbekir, bütün eyâleti kapsayacak şekilde hazırlanmıştır. Biz, bu Kanunnâme-i Küllîyi Kanunî devri kanunnâmeleri arasında neşrettik ve burada ise sadece farklı olan iki maddesi ile aslını kitâbımıza aldık[3].

Hem Yavuz Sultân Selim devrinde ve hem Kanuni devrinde yayınladığımız Kanunnâmelerde gerekli izahlar yapıldığından, burada ayrıca tahlile girmiyoruz.

1. Çeltük mühimmâtı içün *Nâhiye-i Nusaybin* ahâlisinden küllî *bargir* taleb olunurmuş. Hîn-i tahrîrde re'âyâ gelüb bu husûs için şekvâ eyledikleri ecilden, her mıdraba ne mikdâr bargir kifâyet eyledüği kethüdâlardan ve ahâli-i vukûfdan su'âl olundukda üç *mıdrab*dır, her mıdraba yirmi beşer bargir kifâyet eyler deyü cevab verdiklerinde her mıdraba yirmi beşer bargir verilmek üzere ta'yîn olundu.

2. Ve *Nâhiye-i Duraclu* tâifesinden on iki bargir gelüb her mıdraba dörder bargir verilir imiş. Zikr olan on iki bargirin gelmesi resm-i sâbık üzere yine kayd kılındı.

3. *Deh-Melek tâifesi* dahi kendülerine Nusaybin suyundan iki saka su verilmek şartı ile dört bargir vermeğe müte'ahhid oldukları ecilden kendülerine şartları üzere Nusaybin Nehrinden iki saka su verilmek mukarrer olmuşdur. Amma şol şartla ki, zikr olunan su arkının üzerinde penbe ve darı ve künci ve soğan ve sâir bu makûle nesne ekmeyeler.

4. Ve zikr olunan on altı bargirden mâ'adâ üç mıdraba lâzım olan elli dokuz bargir dahi Nusaybin Nâhiyesinden ihrâc olunub bundan ziyâde bargir taleb olunmaya.

5. Ve her mıdraba on deve (?) ve sekiz *kesek-keş* (?) ve üç çadır dahi kifâyet eder deyü kethüdâlar haber vermeğin vech-i meşrûh üzere mukarrer kılındı.

---

1 Bkz. **Osmanlı Kanunnâmeleri,** V, sh. 485-491

2 Bkz. **Osmanlı Kanunnâmeleri,** V, sh. 489-491

3 **Osmanlı Kanunnâmeleri,** V, sh. 442-454

Ziyâde taleb olunub re'âyâya te'ab vermeyeler; vermek isterlerse, hâkim'ül-vakt olanlar men' eyleyeler.

DER BEYÂN-I TÂİFE-İ DURAÇLU VE DEH-MELEK

6. *Duraclu Tâifesi* zikr olunan çeltüğe gelüb hizmet etdükleri mukâbelesinde öşürleri yedide bir alınub ve *resm-i çift*leri otuz altışar akçe üzere alınub ve *âdet-i ırgâdiyye*leri olmaduğı ve gallâtları yerlerinde ölçülüb âhar yere iletmek teklîf olunmaduğı Defter-i Atîk'de mestûr olmağın, yine vech-i meşrûh üzere mukarrer kılındı.

7. Ve *avârız-ı dîvâniyye*den mu'âf olmaları dahi der-i devlete arz olunub makbûl olduğuna emr-i şerîf vârid olmağın avârız-ı divâniyyeden mu'âf olmaları Defter-i Cedîde kayd olundu.

8. Ve mezbûr tâifedin perâkende olanların yerlerine hâricden ba'zı kimesneler gelüb oturub zirâ'at ederler, ol makûle kimesnelere çeltük hizmeti etdürülüb biz Duraçlu tâifesinden değilüz dedüklerine amel olunmaya. Ve hizmetleri mukâbelesinde anlar dahi Duraçlu tâifesi gibi avârız-ı divâniyyeden mu'âf olub sâir husûslarda dahi mezbûr tâife gibi kayd olunalar.

9. Ve Deh-Melek tâifesinin gallâtları gadr olunmağla küllî te'addî olunurmuş. Min ba'd gadr olunmayub şihne konulub ölçüle.

DER BEYÂN-I TÂİFE-İ SARPLU

10. *Sarplu Tâifesi*nden hayli kimesneler mukaddemâ gelüb Nusaybin Nâhiyesinde ba'zı harâbeleri şeneldüb temekkün etmişler. Hîn-i tahrîrde mezbûrlara sâir re'âyâ gibi rüsûm kayd olunmak taleb olundukda, biz re'âyâ gibi resm-i çift ve ırgâdiyye vermezüz, eğer kayd ederseniz perâkende oluruz ve nicemiz Şehr-i Zûl'a gitmişdir, biz dahi gideriz ve ra'iyyet yazılmamağ içün elimizde hükm-i şerîfimiz dahi vardur dediklerinde, fil-vâki' ibrâz eyledikleri hükm-i şerîfden ra'iyyet yazılmamaları musarrah olub ve ra'iyyet yazıldıkları takdirce perâkende olmaları muhakkak olmağın hükm-i şerîf mûcebince anlara rüsûm-ı ra'iyyet kayd olunmayub ve bâd-ı hevâların mîr-i aşîretleri almak üzere öşürlerin sâhib-i arza vereler.

11. Livâ-i mezbûrun sâir Kanuna müte'allık ahvâli Defter evvelinde yazılan *Kanunnâme-i Küllî*de dâhildir. Hîn-i talebde ana mürâca'at oluna.

Nusaybin Sancağı Kanunnâmesi, Tapu Kadastro Kuyud-ı Kadîme Arşivi, TTD. No: 97 (184), sh. 245-246

§. 14- RUHA (URFA) SANCAĞI KANUNNÂMESİ

Ruha (*Urfa*) Sancağının II.Selim devrindeki Kanunnâmesi, 976 tarihinde tahrir olunan *BOA. TTD. No: 965 (802), sh.8-9*'da bulunmaktadır ve Kanunî devri kanunnâmeleri arasında neşrettiğimiz *Ruha Kanunnâmesi*nin ynısıdır. Bu sebeble tekrar neşretmiyoruz[1].

1 Krş. **Osmanlı Kanunnâmeleri**, V, sh. 492-496

§. 14- SİNCAR SANCAĞI KANUNNAMESİ (25)

II. Selim zamanında, Diyârbekir Eyâletinin sancaklarından biri de *Sincar*'dir. Sincar Sancağı ile alakalı ba'zı kanun hükümleri, *Tapu Kadastro Kuyûd-ı Kadîme Arşivi, TTD. No: 97 (184), sh. 319*'de ve 975 tarihinde tahrir olunan *Tapu Kadastro Kuyud-ı Kadîme Arşivi, TTD. No: 96 (182), sh. 132*'da bulunmaktadır. Biz, birinci nüshayı neşre esas alacağız. Daha evvel Sincar Sancağı kanunnâmesini, Kanunî devrinde yayınlamıştık[1]

*Sincar Sancağı Kanunnâmesi*nin de bahsettiği Kanunnâme-i Küllî olan Kanunnâme-i Vilâyet-i Diyârbekir, bütün eyâleti kapsayacak şekilde hazırlanmıştır. Biz, bu Kanunnâme-i Küllîyi Kanunî devri kanunnâmeleri arasında neşrettik ve burada ise sadece farklı olan iki maddesi ile aslını kitâbımıza aldık[2].

1. Sincar Sancağında kadîmden *Ekrâd* ve *Türkmân* tâifesi kışlağa gittikleri zamanda hâlî olan *Berriyye*'ye kona-gelüb bir nice yıldan berü Berriyye'ye inmeyüb ma'mûr olan karyelerin etrâfında konub ve re'âyânın zirâ''atlerin yedirüb küllî zarar ve ziyân eylerler deyü re'ayây-ı Vilâyet şekvâ ve tazallum eyledükleri ecilden, bu vechile şerh verildi ki;

Min ba'd Ekrâd ve Türkmân tâifesinden gelen kimesneler kadîmden kona-geldikleri hâlî yerlere konub re'âyânın zirâ'at ve hirâsetlerine karîb olan yerlere konmayalar. Konmak isterlerse, mîrlivâ olanlar ve kâdîler men' ve def' eyleyüb re'âyânın zirâ'atlerine zarar ve ziyan gelür iş etdirmeyeler.

2. Ve bağlar husûsunda Nefs-i Şehrin hâsılı yazıldığı mahalde şerh verilmişdir. Hîn-i talebde ana mürâca'at oluna.

3. Livâ-i mezbûrenin Kanuna müte'allık ahvâli Defter evveline yazılan *Kanunnâme-i Küllî*de dâhildir; hîn-i talebde ana mürâca'at oluna.

---

1 **Osmanlı Kanunnâmeleri**, V, 497-498

2 **Osmanlı Kanunnâmeleri**, V, sh. 442-454

Sincar Sancağı Kanunnâmesi, Tapu Kadastro Kuyud-ı Kadîme Arşivi, TTD. No: 97 (184), sh. 319

١

٢

٣

BEŞİNCİ BÖLÜM

ERZURUM EYÂLETİ KANUNNÂMELERİ

§. 1- II. SELİM DEVRİNDE ERZURUM EYÂLETİ VE SANCAKLARI

Erzurum Eyâleti teşkil olununcaya kadar, bu çevredeki idari merkezlerin Diyarbekir veya Erzincan Eyâletleri'ne bağlandığını biliyoruz. Kânûnî'nin 1534 tarihinde gerçekleştirdiği *Irakeyn sefer*inden zaferle dönmesinden sonra, Erzurum Eyâleti 942/1535 yılında teşkil olunmuş ve ilk beğlerbeği olarak da *Zülkadirli Hânedânı*ndan *Alâüddevle Bozkurd Bey*'in torunu olup, önce İran'a ve sonra da Osmanlılara ilticâ eden *Mehmed Hân* ta'yîn edilmiştir (26 Eylül-3 Ekim 1535/28 Rebî'ul-evvel-5 Rebî'ul-âhir 942). Eyâletin teşkili sırasında Erzurum şehri, savaşlar sebebiyle hâlî ve harap bir durumda olduğundan, Eyâletin *Paşa Sancağı* olarak *Bayburt-Kemah* ikilisi kabul edilmiştir. İlk fetih yıllarında, sonradan iki veya üç üniteye ayrılan yerler tek idarî ünite olarak görülmüştür. İşte Erzurum Eyâleti'nin ilk Paşa Sancağı da, *Erzurum-Kemah-Bayburt* üçlüsüdür. Erzurum harâp olduğundan fiilen Bayburt-Kemah ikilisi Paşa Sancağıdır[1].

Erzurum Eyâletinin sancaklarını şöyle takdim edeceğiz:

1- Bardiz Livâsı.

2- Batum Livâsı.

3- Erzurum-Bayburd-Kemah Livâsı.

4- Hınıs Livâsı.

5- İspir Livâsı.

6- Karahisâr-ı Şarkî Livâsı.

7- Kars Livâsı.

8- Kığı Livâsı.

9- Kızuçan Livâsı.

10- Malazgird Livâsı.

11- Mamirvan Livâsı.

12- Livana Livâsı.

13- Oltu Livası.

14- Pasin-âbâd Livâsı.

15- Pertek Livâsı.

---

1 BOA. **Ruus Defteri**, NO: 622; Miroğlu, **Bayburt Sancağı**, 23-24; **Kemab Sancağı Ve Erzincan Kazâsı**, 21; Âtıf Efendi, No:1734, vrk. 205/a; Aydın, Dündar, **Erzurum Beylerbeyliği Ve Teşkilâtı, Kuruluş Ve Gelişme Devri (1535-1566)**, Erzurum 1972, Basılmamış Doktora Tezi, sh. 15-19 (Miroğlu'ndan naklen).

16- Tekman Livâsı.

17- Tortum Livâsı.

18- Trabzon-Canik Livâsı[1].

Daha başka Livâlar da mevcut ise de, önemli olanları ve kanûnnâmesi bulunanları zikredebildik[2].

§. 2- KARA HİSÂR-I ŞARKÎ SANCAĞI KANUNNÂMELERİ (26)

I- NÜSHALARI VE HUKUKÎ TAHLİLİ

Karahisâr-ı Şarkî, halk arasında *Karahisâr* olarak bilinir. Daha sonra *Sivas Eyâlet*ine bağlanan bu sancak, Giresun'a 82 km^2 ve *Su Şehri, Koylu Hisâr* ve *Hamidiye* en önemli kazâ merkezleri arasında yer alır[3]. Sivas'a yaklaşık 160 km^2 uzaklıkta bulunmaktadır. *Erzurum Eyâlet*inin sancakları arasında yer alır. İlk Kanunnâmesi, II. Selim devrinde 977 yılının Muharrem ayında tedvîn olunmuştur ve elimizde iki ayrı nüshası mevcuttur:

Birincisi; *BOA. TTD. No: 478 (537), sh. 2-8*'de bulunmaktadır. Defter ve Kanunnâme ilgili olarak Mukaddimeden şunları öğreniyoruz:

> "Südde-i hilâfet-mekândan fermân-ı sultânî vârid olub mazmûn-ı meymûnunda *Erzurum Beğlerbeğliğ*inde vâki' *Kara Hisâr Sancağı* müceddeden tahrir olunmak buyurulub Ömer kulları emîn ve Hacı Nuh bendeleri kâtib ta'yîn olunmağın kudret ve tâkat yetdükçe ber mûceb-i fermân-ı şerîf ri'âyet-i şerâit-i emânet ve istikâmet ile *Sultân Selim Hân* eyyâm-ı saltanatlarında kitâbet olunub nihâyet buldu. 20-30 Muharrem 977."[4].

İkincisi; Yine 977 tarihinde hazırlanan ve *BOA. TTD. No: 482 (349), sh.1-7*'deki nüshadır ki, birinci nüshanın aynısıdır.

Kanunnâmede evvelâ, mîrî araziden harâc-ı muvazzaf karşılığı alınan çift akçesi üzerinde uzun uzadıya durulmakta ve bu arada mîrî arazi üzerindeki intikâl hakkı da düzenlenmektedir. Behre veya öşür tabir edilen harâc-ı mukâseme de tanzim edildikden sonra, zekât-ı sevâim demek olan resm-i ganem üzerinde de durulmaktadır. Bu arada değirmen hakkı, ağıl resmi, gerdek resmi ve benzeri örfî rüsûmlar ve bâd-ı hevâ grubuna giren vergiler de genişçe incelenmektedir. Bütün bunları, yine bir örfî vergi olan bâc vergileri ve şer'î bir resm olan gümrük resimleri takip etmiştir.

---

1 Kunt, Metin, **Sancaktan Eyâlete**, 139-141; Âtıf Efendi, No: 1734, Vrk. 205/a; BOA. **Ruus Defteri**, NO: 622;

2 Kunt, Metin, **Sancaktan Eyâlete**, 139-141; BOA. **Ruus Defteri**, No:622; Âtıf Efendi, No: 1734, vrk. 205/a; Celâl-zâde, **Tabakat'ül-Memâlik**, Ayasofya, B. 3296, vrk. 11/b-17/a

3 Şemseddin sami, **Kâmûs'ül-A'lâm**, V, sh. 3624-3626

4 BOA. TTD. No: 478 (537), sh. 2

Kâdîlerin gayr-ı müslimlerin ahvâl-i şahsiyyesine onlardan taleb gelmedikçe müdâhele haklarının bulunmadığını belirten kanun maddesinden sonra, ba'zı örfî rüsûm tedvîn edilmiştir.

Kanunnâme'nin son bölümü, had ve kısas cezalarının uygulanması ile, bu cezalar uygulanamadığı hallerde alınacak olan para cezaları yani ta'zir bil-mal denilen ta'zir cezalarının tesibt ve tatabikine ayrılmıştır.

Muhtevâ itibariyle Kanunî devrindeki Bayburd Kanunnâmesine benzediğinden, bazı kelime ve mefhûmların izahını da mezkûr Bayburd Kanunnâmesine havâle ediyoruz. Hatta hukukî tahlilleri de kelimesi kelimesine aynıdır ve sebebi de budur. Bu zikredilen mevzu ve meseleler Karahisâr-ı Şarkî Sancağında da temel kanun, Fıkıh Kitaplarındaki şer'î hükümlerden meydana gelen İslâm Hukukunun hükümleridir.

II- KANUNNÂMENİN TAM METNİ

1. *Resm-i çift* üzerine *tamam çiftlik* kayd olunan ra'iyyetden elli yedi akçe ve *nîm çift*den yirmi sekiz buçuk akçe ve bir mıkdâr yer tasarruf eden *ekinlü bennâk*den on sekiz akçe ve *caba* kayd olunan re'âyâdan on üç akçe alınub;

2. Ve Defter-i hâkanîde çift veya nîm veya ekinlü bennâk kayd olunan re'âyâdan biri *fevt* olub bir kaç oğulları kalsa, yeri *mücerred*ine kayd olunub evlüleri caba *bennâk* kayd olunub ve *resm-i caba* ile bu dahi birikdirülüb bi kadr-i hisâsihim[1] resimlerin edâ edüb yeri müşterek tasarruf ederler. Zirâ bennâklik ra'iyyeti atası yerinden men' etmez. Fil-hakika *mülk-i mevrûs*u gibidir. Bu cihetden tamam müşterek kayd olundu.

3. Ve bir ra'iyyet fevt olub *sağîr* oğlu ve çiftliği kalsa, sağîr çiftliğün hakkından gelemeyicek atan çiftliğidir deyüb sipahî *resm-i çift* taleb eylemez. Sağîr yarayınca emânet tariki ile âhara verüb zirâ'at etdirüb kulluğun çekdirmek kanûn-ı Pâdişahîdîr. Ve yetim yetişüb zirâ'ate kâdir olub atasından kalub emânete verilen yerin taleb etse, teslim olunur. Sipahî andan tapu almak yokdur.

4. Ve bir ra'iyyet fevt olub müte'addid oğulları kalub ataları yerine *müşâ'* ve *müştereklik tariki* ile mutasarrıflar iken, cümleden biri vefât eylese oğlu kalsa, hissesi oğluna intikâl eyler ve oğlu kalmasa karındaşun yeri karındaşına *intikâl* eylemez. Anun gibi vâkı' olursa müteveffânın hissesi ecnebiye verilmeyüb el verdüğin akçeyi karındaşı verse, karındaşlarına verile. Ve sipahî dahi karındaşı hissesin gerü karındaşına vermekde ehl-i hibre ma'rifetile hakk-ı kararın ala ve *muvâza'a* ile ziyâde nesnesin almaya. Meğer ki, karındaşı rağbet eylemeye ve ol vakit sâhib-i tîmâr kime dilerse vere.

5. Ve bir ra'iyyet ki, defterde *bütün çift* veyahud nîm çift yazılmışdır, ol ra'iyyetin oğlu ve oğlunun oğlu var ve ra'iyyetin oğlu fevt olub ba'dehû kendü fevt olub oğlunun oğlu kalsa, dedesinin yeri oğlu oğluna intikâl eylemez; karındaşı

1 **Bi Kadr-i Hisasihim**: Paylarına göre demektir.

yeri karındaşına intikâl eylemedüğü gibi. Ammâ *hakk-ı karar* ile tapuya alub ol isterken ecnebiye verilmeye.

6. Ve kefere tâifesinin dahi yerleri atalarından intikâl edüb ber vech-i iştirâk mutasarrıf olmakda ve eytâmı yarayınca ataları yeri emânetde durmakda ve karındaşı yeri karındaşa ve dede yeri oğul oğluna intikâl etmekde kezâlik.

7. Ve livây-ı mezbûre keferesi *rüsmû-ı örfiyye-i müte'ârife* vermekde Defter-i Atîkde sâir re'âyâ gibi mukayyed iken emr-i Padişâhî mûcebince ispençeye kayd olunmuşlardır.

8. Ve ba'zı *sipahî tâifesi* ve *sipahî-zâde* ve *nöker* ve *nöker-zâde* ve zâviye-dâr ve zâviye-dâr-zâde ellerinde kadîmlik ber mûceb-i hüccet-i şer'iye çiftlükleri ve zeminleri olub hums vermek üzere kayd olunmuşdur.

Ve lafz-ı nöker ve nökerzâde demek, sipahî ve sipahîzâde demek olur, şark arasında.

9. Ve *'avret tasarruf eyledüğü yer*i boz koymayub hakkından gelüb behresin ve rüsûmun verdikden sonra elinden alınmak kanûna muhâlifdir.

10. Ve *tekrar öşür* şol ra'iyyetden alınur ki, kendü sipahîsinün timârında zirâ'ate sâlih çiftliğin terk edüb gayrı yerden zirâ'at eylese, iki öşür almak kanûn-ı ma'rûfedir.

11. Ammâ sipahînin timârında zirâ'ate kâbil yer olmasa veyahud sipahînin toprağında olan zirâ'ate sâlih yerlerin bit-tamâm ekdükden sonra varub âharun yerin ekse, ol vakit âhar yerde ekdüğinden tekrar öşür alınmak câiz değildir ve kâdir olduğu takdirce her ne yerde ekerse men' yokdur.

12. Ve re'âyâ tâifesi ki, elinde yeri var iken müteferrik ola, sipahî göçürüb yerine getürmek kanûndur. Ammâ on yıldan ziyâde varub bir yerde mutavattın olan kimesneyi göçürüb yerine getürmek memnû'dur.

13. Ve *ra'iyyet oğlu ra'iyyet*dir; madâm ki, âhara kayd olunmaya. Âhara kayd olundukdan sonra kayd olunduğu üzere ma'mûldür.

14. Ve bir şehirde re'âyâ tâifesinden on onbeş yıl mutavattın olsa, bihusûsihî defter-i re'âyâda mukayyed olmasa, anun gibi kimesneler şehre ilhâk olunur.

15. Ve bir *hâric ra'iyyet* ber vech-i tapu mutasarrıf olduğu yer elinden alınub dâhil ra'iyyete verilmek memnû'dur. Ve hâric ile dâhil arasında tercih men' olunmuşdur.

16. Ve defterde kayd olunan mücerredlerden nesne alınmaz. Ve *mücerred* olan te'ehhül etse *bennâk resmi* alınur. Ve bennâk ekinlü olsa *ekinlü resmi* alınır.

17. Ve çift kayd olmayanlar çiftliğe mâlik olsalar *resm-i çift* alınur. Ve bu bâbda i'tibâr çiftlüğün mikdârına dâirdir. Ve çiftlikden ziyâde yer dutsa, tasarruf eden kimesne ziyâdeye nisbet hâric ra'iyyet gibi resm verür.

18. Ve sipahîden çiftlik dutan *hâric ra'iyyet*den tamam çift resmin ve nîm çiftlik dutandan nısıf resmin alub ve nısıfdan ekall olan yerlerden ekinlü bennâk resmin alurlar deyü zikr olan dâhil ra'iyyetdedir. Ve hâric ra'iyyet *dönüm hakkın*

verür. Eğer a'lâ yer olub her yıl ekilürse iki dönüme bir akçe ve eğer ednâ olsa üç dönüme bir akçe alınmak kanûn-ı kadîme mutâbıkdır.

19. Zira hâs yerden seksen dönüme ve mutavassıt olan yerden yüz dönüme ve ednâ olan yerden yüz elli dönüme bir *çiftlik* i'tibâr olunur.

Ve *dönüm* dahi hatavat-ı müte'ârife ile tûlen ve 'arzan kırk hatvedir.

20. Ve *resm-i çift* dahi mart ayında alınur.

21. Ve re'âyâ hâric kurâda ekdüği mahsûlünden sipahî harman hakkın taleb edermiş; üzerine hâsıl kayd olmadığı sebebden ref' olundu, nesnelerin almayalar.

22. Ve re'âyânın zirâ'ate kâbil yerlerinden bilâ özür üç yıl mütevâliyen *boz* kalsa, tîmâra zarar olduğu takdirce def'-i zarar içün sâhibinin elinden alınub gayrı kimesneye tapuya verilmek câizdir. Ammâ dağ veya bayır yerler olub veyahud su basmayub her yıl zirâ'ate kâbil olmayub boz kalsa, tîmâra zarar olmaduğı takdirce anun gibi yerler sâhibinin elinden alınmaz.

23. Ve kadîm'üz-zamandan *şehirlü*nün ve *ehl-i kurâ*nün davarları örüsü tayin olunan mer'aların ekilmesi ve korunması memnû'dur.

24. Ve ra'iyyetün çifti ve davarı maslahatı içün ve harman yeri içün bir kaç dönüm yer boz koyub mer'â edinmek memnû' değildir.

25. Bağdan ve bağçeden behre alınmak kanûna ve şer'a mutâbıkdır. Ammâ re'âyânın tahlîs-i öşürde muzâyaka çeküb def'-i muzâyaka için öşür mikdârına bedel tahmin olunub harâc i'tibâr olunmuşdur.

26. Ve ra'iyyetler hisâr erinin ve sipahînin öşürlerini *akreb bâzâr*a iletmek ve hâricden gelüb zirâ'at eden köylerde anbara iletmek kanûndur. Akreb-i bâzâr dahi bir günlükdür.

27. Ve *harman vakti*nde re'âyâ gallâtı ta'şîr olundukdan sonra sâlâr olanlar tevakkuf göstermeyüb fil-hâl hâzır olan harmanı tahmîs edüb te'hir etmeyüb re'âyâyı ta'cîz ve tazyîk etmeyeler.

28. Ve eğer kesret-i hizmetden başlamayub veya ta'arruz ve ihmâl edüb on gün te'hir olmağla zarar müterettib olursa, def'-i zarar içün köyün imâmı ve kethüdâsı ma'rifetleri ile ölçüb behresin ifrâz edüb ve sâhibi gelicek teslim eyleye.

29. Ve bir hâssa çiftliğe bağ dikilse, rubu' hâsılı sâhib-i tîmârındır. Ve re'âyânın hums mahsûlüden ve Defterde kayd olunan rüsûmdan zâid ashâb-ı tîmâra çift yazılan kimesnelerden her yılda birer günlük *ırgâdiyye* deyü *kulluk* ve yılda *harman resmi* deyü birer kile arpa ve birer cenah tavuk ve birer part otlukların alub bu husûslar bidâ'-ı ma'rûfeden olmağın defterde hâsıl kayd olunmaduğı sebebden 'adâlet-i Padişahî üzere ref' olundu.

30. Ve sipahi ve sipahi-zâde ve nöker ve nöker-zâde ve zâviye-dâr ve zâviyedâr-zâde ellerinde olan Defter-i Cedîde çift ve nîm çift veya bennâk deyü kayd olan yerlerün resimlerin sipahiye vech-i mezkûr üzere verdiklerinden sonra avârız vâki' oldukda, re'âyâ tâifesi bize mu'âvenet edün deyü ta'arruz etmeleri merfû' değildir.

31. Şol zemînler ki, kilelik ta'yîn olunmuşdur, sipahiye dönüm akçesi vermek üzere Defter-i Cedîde kayd olundu[1].

FASL

32. *Resm-i âsiyâb* ekser memâlikde harman vaktinde alınmak kanûn olmuşdur. Temmuzun dokuzuncu günü ki, *eyyâm-ı bâhûr*un evvelidir, ol gün kimin tahvîline düşerse, ol alur.

FASL

33. Bir kimesne sipahînin tîmârında kışlasa, evli olsa *resm-i kışlak* altı akçesi alına. Ve mücerred olub tütünü olsa *resm-i dûd* üç akçe alına.

34. Ve kışlayan kimesne dahi kışladuğı yerde zirâ'at eder olsa, resm-i zemîn verüb resm-i kışlak vermeye.

FASL

35. Ağnâm, yerlüde iki koyuna bir akçedir. Ve koyun ile kuzu bile sayılmak kanûn olmuşdur. Ve resm-i ağnâm dahi abril ayında alınmak mukarrer olmuşdur.

FASL

36. Ağıl resmi, kışladuğı takdirce *resm-i yatak* deyü her sürüden mutavassıt-ül-hâl bir koyun alınmak kanûn-ı mukarrer olmuşdur. Ve sürüden ekall olan koyundan resm-i yatak on koyuna bir akçe takdîr olunmuşdur.

FASL

37. *Öşr-i 'asel*den bedel a'lâ kovandan iki akçe ve ednâsından bir akçe alına.

38. Ve bir tîmârda ki, kovan ve koyun ve bağ ve bağçe ve âsiyâb olmayub sonradan hâdis olsa, öşür ve rüsûmu sâhib-i tîmâra müte'allıkdır.

39. Ve *kovan* hakkı dahi *resm-i âsiyâb* gibi Temmuzun on dokuzuncu günü ki, eyyâm-ı bâhûrdur, evvelki günü alınur.

FASL

---

1 Bu iki madde, Kanunnâmenin benzediği Erzurum Kanunnâmesinde mevcut değildir.

40. *Rüsûm-ı 'arûsâne* dahi hâssa-i hümâyûndan ve mîrlivâ hâslarından ve ze'âmetlerden ve sâir *serbest olan tîmâr*dan bâkire kızdan altmış ve seyyîbe 'avretlerden otuz akçe mezkûrûnun olub ve sâir erbâb-ı tîmârın nısf-ı 'ârûsânesin sipahileri alub ve nısf-ı âharı sancak zâbitleri alurlar.

41. Ve bâkire kızun *'ârûsiyye*sin her ne yerden göçerse atası kimin ra'iyyeti ise ana verür.

42. Ve seyyibe 'avret her kangısınun toprağında vâkı' olursa, *resm-i 'arûsiyye*sin toprak ağasına vermek kanûn-ı mukarrerdir.

43. Yörük ve yüzdeci tâifesinin mekân-ı mu'ayyenleri olmaduğı sebebden atasına tâbi' olmakda bâkire ile seyyibe beraberdir.

44. Zu'amâ ve erbâb-ı tîmârın kızlarının resm-i 'arûsanelerinin nısfı sancağa ve nısfı çeribaşıya Defter-i Atîkda mukayyed olduğı üzere kayd olunmuşdur. Ve sancak beği kızlarınun hâssa-i hümâyûna alınur.

45. Ve müteka'id sipahi ve sipahi-zâde ve nöker ve nöker-zâde ve zâviye-dâr ve zâviye-dâr-zâde kızlarının resm-i arûsâneleri Kara Hisâr Kâdılığında Defter-i Atîkde kayd olduğu üzere bit-tamam sancak beğine kayd olundu.

Ve sâir kâdılıklarda dahi zâviye-dâr ve zâviyedâr-zâde kızlarınun rüsûm-ı arûsâneleri sancak beğinün olduğı yerde tamam sancağındır.

Ve şeh-zâde -Tâle bekâhu- hâslarından olub bil-fi'il hâss-ı hümâyûn olub emînler zabt etdükleri hâslarda emînlerindür.

46. Amma Defter-i Atîkde sipahi-i müteka'id ve sipahi-zâde yazılan kimesnelerin tîmâr taleb etmedükleri ecilden kâsibler silkinde münselik olmağla nısfı sipahinün ve nısf-ı âharı sancak zâbitlerinündür.

FASL

47. Livâ-i mezbûrda bulunan ve dutulan *abd-i 'abık* ve *kenizek* ve *ecnâs-ı devâbb*, her kim dutarsa getürüb sancak beği subaşılarından kanûn üzere *müjdeg-ânî*sin alub teslim eyleyeler. Ve sâhibleri zâhir olmayub müddet-i örfiyyesi tamam oldukdan sonra Vilâyet kâdısı ma'rifetile bey'-i men yezîd edüb bahâsın sancak beği içün zabt eyleyeler.

48. Ve *müddet-i örfiyye* dahi kulda ve câriyede üç ay saklamakdır.

49. Ve sâir esbâb ve kumaş ve halı ve kilim ve bunun emsâli nesneleri bulsalar, ümenâ-i mezbûreye teslim eyleyüb saklamayalar ve eğer saklarlar ise mücrim olalar.

FASL

50. Ve *cerâim-i hayvânât* dahi re'âyânın atı veyahud sığırı ve bilcümle *çâr-pâ* cinsi birbirinün ekinine ziyânlık etse, ekin sâhibinin zararı tazmin etdürüldükten sonra davar sâhibine beş değnek urulub davarı başına beş akçe cerîme alınmak kanun-ı mukarrerdir.

Amma Livâ-i mezbûrede deşt-bânî sipahiye re'âyâdan beşer akçe vermek üzere kendü talebleriyle kayd olundu ki, korucu konub te'addî eylemeyeler.

FASL

51. Ve Livâ-i mezbûrede kâdı olanlar, taht-ı kazâlarında vâkı' olan keferenün âyîn-i bâtılaları üzere *nikâh*larına ve *rüsûm-ı kısmet*lerine ve sabî ve sabıyye ve sâhibi gâib olanlardan gayrı madâm ki, taleb etmeyeler, ellerinde olan ahkâm-ı şerîfe mûcebince 'âmil olub hilâf-ı emr-i şerif *nikâh akçesi* ve *resm-i kısmet* deyü nesnelerin almayalar.

52. Ve liva-i mezbûrede ba'zı *mürahhasiyye*ler ki, *karabaş*lar demekle ma'rûfdur, her birinin taht-ı yedlerinde birer vankı olub ol *vank* sebebi ile üzerlerine mürahhasiye akçesi deyü hâllü hâlince ber vech-i maktû' birer mikdâr akçe kayd olunub Dergâh-ı Mu'allâda olan patrikleri eliyle Hizâne-i Âmireye teslîm ederler imiş.

Hâliyâ beher hâne ikişer akçe alunduğı üzere hâssa-i Padişâh-ı âlem-penâh kayd olundu.

FASL-I BÂC-I BÂZARI-I GALLE

53. Buğday ve arpa şehre gelüb satılsa, her müdde buçuk kile alına ve sâir hubûbât dahi böyledir. Ve un gelüb her yük altı kile olduğu takdirce satandan yükde iki akçe alına. Ve *müdd*ün haddi dahi İstanbul'un yirmi kilesidir.

54. Ve şehirde *muhtesib* olanlar, şehirden hâric karyelerde çıkıb gezüb ve bostandan vâkı' olan sebzevâtdan ve kavundan ve karpuzdan ve sâir fevâkih-i mütenevvi'adan hilâf-ı kanûn nesnelerin almayalar.

FASL-I ASESİYYE

55. Şehirde vâkı' olan *ehl-i mu'âmele dükkânları* içün kendüler ittifâkı ile bir kimesne dutub icâresin verürler imiş.

56. Ve dükkân açılub bir nesne zâyi' olsa, mezbûr asese tazmîn etdürürler imiş. Âdet-i kadîmeleri üzere vaz' olundu.

FASL

57. Harâmîye ve uğruya ve kanluya ve sâir hırsızlara bi-hasebi'l-merâtib *siyâset eylemek* devâm-ı nizâm-ı memleket içün, *atlu sancağı beğ*indür. Ammâ bir sebeble şer'an ve örfen afv olunsa *bedel-i siyâset* deyü akçe alınması kanûn-ı kadîme muhâlifdür.

58. Ve siyâset olan kimesnelerden cürm alınmak yokdur. Ammâ afv olunduğu takdirde *cürümlemek* sâhib-i ra'iyyetindür.

59. *Cürm* dahi bi-gayr-ı hakkın *katl-i nefs* eden kimesnenin a'lâsından dört yüz akçe ve mutavassıtu'l-hâlden iki yüzer akçe ve ednâdan yüz.

60. Ve *zinâ eden* evli olsa, a'lâ hâllüden üç yüz ve evsatdan iki yüz ve ednâdan yüz.

Ve zinâ eden eğer ergen olursa bu i'tibâr üzere iki yüz ve yüz elli ve yüz akçe alına.

61. Ve göz çıkaran ve *el düşüren* kimesneden cürm-i nefsdir.

62. Ve baş yarub sökük çıksa ve diş çıksa ve kılıç ile ve çomağla ve baki *âlet-i harb* ile mecrûh olub döşeğe düşse, yüz akçe ve bunlardan mâdûn *cerîme* ki, ta'zîr ve te'dîb lâzım ola, otuz akçe. Ve kara bereden on sekiz akçe cürm alınmak örf-i ma'rûfdur.

63. Ve cürm alınan kimesne teftiş olunmadan veyâhud üzerine zâhir olan şenâyi' yerine varmazsuzın sancak beği ve subaşıları ve âdemleri nesnelerin alub salı-vermek memnû'dur; ve illâ kendüler mahall-i töhmet olan âdemleri mücrim ve müstahakk-ı 'itâb olur.

64. Ve her *mücrim*in ve *müttehem*in cerîmesi, Vilâyet kâdısı katında veya müfettiş huzûrunda sâbit ve zâhir olub ehl-i örfe teslim etmeden dutub siyâset etmek şer'a ve kanûna muhâlifdür. Ammâ mücrim ve müttehem olan kimesne mütemerrid ve mu'annid olub mahkemeye gelmekden imtinâ' eylerse, bu takdirce cebr ile mahkemeye getürmek memnû' değildür.

65. Ve bi'l-cümle *kazâyâ-yı örfiyye*den her kaziyye ki, vâki' olur, kudât-ı Vilâyet ma'rifetleri ile ümerâ-i izâm ve hüddâm-ı kirâm-ı Padişah-ı İslâm yasağı ile mûceb-i şer'a mutî' ve mukteza-yı örfe münkâd olub menâzır-ı tenfîz-i ahkâm-ı hükkâm ve tekmîl-i şart-ı ri'âyet-i intizâm beyne'l-hevâss ve'l-'avâm ola.

FASL

66. Livâ-i mezbûrede Akşehir-âbâd'a ubûr eden tüccâr tâifesinden ve sâir yükden tamga-i siyah ikişer akçe alınu-gelüb ve Nefs-i Kara Hisâr'a gelen kettân ve çuka ve akınişe-i mütenevvi'a yükünden dörder akçe alınub ve sâir yükden gön gibi ve meşin ve demir ve panbuk ve bunlar emsâli yükden ikişer akçe alınub Nefs-i Şehr'e gelen koyundan yarım akçe ve sığırdan iki akçe alandan ve iki akçe satandan ve at bey' eden dahi kezâlik alınu-geldüği üzere Defter-i Cedîd-i Hâkânîye kayd olundu.

FASL

67. Ve livâ-i mezburede vâki' olan yaylaklardan *Kara Göl Yaylağı* bit-tamam ve ba'zı *Kızıldağ* ve *Kösedağ* kadîmden sancak beğleri zabtında olmağın gerü sancağa kayd olunub ve *Feslek* ve *Kalınpınar* ve *Selemen* Yaylakları ve *Serdeke* ve ba'zı *Kâfirdağı* ve nısf-ı *Yassıçimen* Defter-i Atîkde şeh-zâde-i civân-baht -Tâle bekâhu- emînleri zabt eder deyü kayd olunmuş.

Hâliyâ Defter-i Cedidde dahi hâss-ı hümâyûna mukayyeddir.

68. Ve *resm-i yaylak* dahi beher hâne ikişer akçe veyahud *Tokat Nügisi* ki, iki yüz dirhemdir, bir *nügi* yağ alınu-geldüği üzere kayd olunub ziyâde te'addî etmeyeler.

69. Ve sancak beği ve zu'amâ tâifesinün mahsûlleri husûsunda hasâd mu'teberdir. Ve hasâd dahi hîn-i kabza derler. Mahsûl yetişüb kabz olunacak zaman kimin tahvîline düşerse, cümle mahsûl anun olur.

70. Ve *hisâr eri* olanlar leyl ü nehârda kal'a hizmetinde ve harâc ve avârız cem'inde ve der-i devlete hazine ile gidüb hizmetden hâlî olmazlar, Hazîne-i Âmireden ulûfe ile hizmet ederken Defter-i Cedidden ulûfelerine bedel tîmâr verilmişdir. Anların mâbeynlerinde hasâda i'tibâr olunmaz.

Biri fevt olsa veyahud dirliği âhara verilse, senevî mahsûlden her birinin vâki' olan hizmeti mukâbelesinde kısmet ederler.

71. Ve Kanunnâmede *cizye-i murahhesiyye-i kefere* beher hâne ikişer akçe kayd olunmağın ümenâ ve mültezlmîn hâneden murâd *harâc hânesi* olub her neferden ikişer akçe taleb edüb re'âyâya muzâyaka verdükleri ecilden cizye-i murahhasiyye hânesi beher duhân hâneden ikişer akçe i'tibar olunduğu kayd olundu; ziyâde alınmaya.

977 Tarihli Kara Hisâr-ı Şarkî Sancağı Kanunnâmesi, BOA. TTD. No: 478, sh. 2-8

بسم الله الرحمن الرحيم

حمد و شکر بی شمار و وافر اول پروردکار قادر حضرتنه
که طبقات علویات و سفلیات و صفحات ذرات
نامیات و جمادات انوک صنع بی پایاننده مجمل و مفصل
دفاتردر و صلوة فراوان و سلام بی پایان اول زمره
پیغامبران خاتمنه کم دیباجه دفتر عالی قدردن عالم کون
و مکان و سرنامهٔ طومار موجوداتک تمکان اولدوغی
آفتاب عالمتابدن باهر و ظاهردر و انوک آل و اصحاب
اولی الالبابنه که هر بری آسمان هدایتده نجم ثاقب و کوکب
زاهردر اما بعد سده خلافت مکان شید الله بنیانها
فی الازمان دن فرمان جهانستان سلطانی وارد اولوب
مضمون میمونندە ارض روم بکلربکی لکنده واقع قره حصار
سنجاغی جدیدا تحریر اولنمق بیورلوب عبد افقر عمر قوللری
امین و فقیر حقیر نوح الحاج بنده لری کاتب تعیین
اولنمغین قدرت و طاقت یتدوکجه برموجب فرمان شریف
رعایت شرایط امانت و استقامت ایله سلطان شرق و غرب
غضنفر حرب و ضرب فخر سلاطین عالی مقدار ذخر
خواقین ذوی الاقتدار سرور اورنک نشینان جهان
خداوندکار اصحاب اسلام و ایمان سلطان بن سلطان
سلطان سلیم خان بن سلطان سلیمان خان نصره الله تعالی
علی الاعداء و مدظله الظلیل علی الاولیاء حضرتلری
ایام سلطنت روزافزون نصرت مقرونلرنده بعون الله
و توفیقه کتابت اولنوب نهایت بولدی فی اواخر شهر
محرم الحرام سنه سبع و سبعین و تسعمایه

١ رسم چفت اوزرنه تمام چفتلک قید اولنان رعیتدن اللی بر آقچه
ونیم چفتدن یکرمی سکز بچوق آقچه و بر مقدار یر تصرف ایدن
اکنلو بناکدن اون سکز آقچه و جبه قید اولنان رعایادن
٢ اون اوچ آقچه النوب و دفتر خاقانیده جفت و نیم و یا اکنلو
بناک قید اولان رعایادن یری فوت اولوب بر قاچ اوغللری
قالسه یری مجموعنه قید اولنوب اولوری جبه بناک قید اولنوب
و رسم جبه ایله بو داخی برکدوریلوب بقدر حصصهم رسملرین
ادا ایدوب یری مشترک تصرف ایدرلر زیرا بناک لک رعیتی
اناحیه دن منع اتمز فی الحقیقه ملک موروث کبیدر
٣ بو جهتدن تمام مشترک قید اولنه و رعیت فوت اولوب
صغیر اوغلی و چفتلکی قالسه صغیر چفتلکوک حقندن
کلیجک اتک چفتلکی دردیو سپاهی رسم جفت طلب ایلمز

صغیر یارایجه امانت طریقیله آخره و یروب زراعت اتدروب
قوللغنی چکدورمك قانون پادشاهیدر و یتیم یتشوب زراعته
قادر اولوب اتاسندن قالوب امانته و یریلن یرین طلب اتسه
٤ تسلیم اولنور سپاهی اندن طاپو المق یوقدر و بر رعیت فوت
اولوب متعدد اوغللری قالوب اتالری یرینه مشاع و مشترکلك
طریقیله متصرف ایکن جمله دن بری وفات ایلسه اوغلی قالسه
حصه سی اوغلنه انتقال ایلر و اوغلی قالمسه قرنداشوك
یری قرنداشنه انتقال ایلمز انوک کبی واقع اولسه متوفی نوك
حصه سی اجنبیه و یریلوب ایل و یردوکی قرنداشی و یروب ایسه
قرنداشلرینه و یریله و سپاهی داخی قرنداشی حصه سین
کیرو قرنداشنه و یرمکده اهل خبره معرفتیله حق قراری
اله و مواضعه ایله زیاده سنه المیه مکرکه قرنداشی رغبت
٥ ایلمیه اول وقتده صاحب ارض کیمه دیلرسه و یره و بر رعیتک که
دفترده بتون چفت و یاخود نیم چفت یازلمشلر اولدر رعیتك
اوغلی وار ایسه اوغلنوك اوغلی وار و رعیتک اوغلی فوت اولوب
بعده کندو فوت اولوب اوغلی نوک اوغلی قالسه دده سنوک
یری اوغلی اوغلنه انتقال ایلمز قرنداشوک یری قرنداشنه
انتقال اتدوکی کبی اما حق قرار ایله طاپو یه اولوب اول اسنرکی
٦ اجنبی یه و یریلمیه و کفره طایفه سنوک دخی یرلری
اتالرندن انتقال ایدوب بر وجه اشتراک متصرف اولمقده
و ایتام یارایجه اتالری یرلری امانته طور مقده و قرنداشی یری
قرنداشنه و دده یری اوغلی اوغلنه انتقال اتمکده کذلك
٧ ولواء مزبورده کفره نوک رسوم عرفیه متعارفه و یرمکده
دفتر عتیقده سایر رعایا کبی مقید ایکن حالیا امر پادشاهی موجبنجه
٨ اسپنجه یه قید اولنمشلردر و بعض سپاهی طایفه سی
سپاهی زاده و نوکر و نوکر زاده و زاویه دار و زاویه دار زاده الالرنه
قدیملق برموجب حجت شرعیه چفتلکلری و زمینلری اولوب تحصیل
و رسمین و یرمیه اوزره قید اولنمشدر و لفظ نوکر و نوکر زاده
٩ دیمك سپاهی و سپاهی زاده دیمك اولور قلو اراسنده و عورت
تصرف ایلدوکی یری بوزنمیوب حقندن کلوب رسمین و یرمین
١٠ ویره و کندو صکرنده النور الندن المق قانونه مخالفدر و تکرار عشر
شولی رعیتدن النور کر کندو سپاهی سنوک تیمارنده زراعته صالح
جفتلکی ترک ایدوب غیری یرده زراعت ایلسه ایکی عشر
١١ المق قانون معروفدر اما سپاهینوک تیمارنده زراعته
قابل یری اولمسه و یاخود سپاهی نوك طیراغنده اولان زراعته
صالح یرلرین بالتمام اکدوکدن صکره واروب آخر نوك یرین اکسه
اول وقت آخر یرده اکدوکندن تکرار عشر المق جایزدکلدر
و قادر اولدوغی تقدیرجه هر یره اکرسه منع یوقدر
١٢ و رعایا طایفه سنوک النده یری وار ایکن متفرقه اولسه سپاهی کرچه
یرینه کتورمك قانوندر اما اون یلدن زیاده واروب بر یرده
متوطن اولان کمسنه کوروب یرینه کتورمك ممنوعدر

977 Tarihli Kara Hisâr-ı Şarkî Sancağı Kanunnâmesi, BOA. TTD. No: 478, sh. 2-8

١٣ ورعیت اوغلی رعیت در مادام که آخره قید اولونمیه آخره
قید اولندوقدن صکره قید اولندوغی اوزره معمولدر
١٤ ور شهرده رعایا طایفه سندن اون اون بش ییل
متوطن اوله مخصوصه دفتر رعایاده مقید اولمسه انلر کبی
١٥ کمسنه لر شهره الحاق اولنور وخارج رعیت بروجه
طپو متصرف اولدوغی یرلر اللرندن آلنوب داخل رعیته ویرلمک ممنوعدر
وخارج ایله داخل اوره سنده ترجیح منع اولنمشدر
١٦ ودفترده قید اولنان مجرد اوون نسنه السمز ومجرد اولان
متأهل اولسه بناک رسمی النور وبناک اکنلو اولسه اکنلو رسمی
١٧ النور وجفت قید اولنیانلر جفتلکه مالک اولسه لر رسم جفت
النور وبو بابده اعتبار چفتلک مقدارنه دایردر وچفتلکدن زیاده
یر طوتوب تصرف ایدن کمسنه زیاده یه نسبت خارج رعیت کبی
١٨ رسم ویرور وسپاهیدن جفتلک طوتان خارج رعیتدن تمام جفت
رسمین ونیم جفتلک طوتاندن ضعف رسمن الوب وضعفندن اکثر
// اولان یرلردن اکنلو بناک رسمن الورلر دیو ذکر اولان داخل رعیتدر
وخارج رعیت دونم حقین ویرور اکر اعلا یر اولوب ییل
اکلورسه ایکی دونمدن برآقچه واکر ادنی اولسه اوچ دونمه برآقچه
١٩ النق قانون قدیم مطلقدر زیرا خاص یردن سکسان دونمه
ومتوسط اولان یردن یوز دونمه وادنی اولان یردن یوز الی
دونمه بر جفتلک اعتبار اولنور ودونم داخی خطوات متعارفه
٢٠ ایله طولا وعرضا قرق خطوه یردر ورسم جفت داخی مارتده
٢١ آلنور ورعایا خارج قرا ده اکدوکی محصولدن سپاهی
خرمن حقی طلب ایدر ایمش اوزرنه حاصل قید اولمدوغی سببدن
٢٢ رفع اولندی نسنه لرین المیالر ورعایانک زراعته قابل
یرلرندن بلا عذر اوچ ییل متوالیا بوز قالسه تیماره ضرر
اولدوغی تقدیرجه دفع ضرر ایچون صاحبی اللرندن الوب غیره
کمسنه یه طپو یه ویرلمک جایزدر اما طاغ ویایر اولوب
ویاخود صو باصیوب هر ییل زراعته قابل اولمیوب بوز قالسه
تیماره ضرر اولدوغی تقدیرجه انلرک کبی یرلری صاحبنک اللرندن
٢٣ النماز وقدیم الزماندن شهرلونک واهل قرانک طوارلری
اوره سی تعیین اولنان مرعی لرینه کلمسی وقوروسی منع عدر
٢٤ ورعیتک جفتی وطواری مصلحتی ایچون وخرمن یری
ایچون بر قاچ دونم یری بوز قویوب مرعی ایدنمک ممنوع دکلدر
٢٥ باغدن وباغچه دن بر النق قانون وشرعه مطابقدر اما
رعایانک تخمین عشرده مضایقه چکوب دفع مضایقه ایچون
عشر مقدارنه بدل تخمین اولنوب خراج اعتبار اولنمشدر
٢٦ ورعیت ارحصار رعیتک وسپاهیلرک عشرلرین اقرب بازاره
التمک وخارجدن کلوب زراعت ایدنلر کویلرده اولان انباره
٢٧ التمک قانوندر اقرب بازار دخی بر کونلکدر وخرمن وقتنده
رعایانک غلاتی تخمین اولندقدن صکره سالار اولنلر توقف
کوستر میوب فی الحال حاضر اولان خرمنی تخمین ایدوب تأخیر اتمیوب

٢٨ رعایایی تعجیز وتضییق اتمیالر واکر کثرت خدمتدن باشلیوب
رعایا ترحین واهمال ایدوب اوچ کون تأخیر اولنا غله ضرر مترتب اولور
دفع ضرر ایچون کویلک امامی وکتخداسی معرفتلری ایله اولچوب
٢٩ بهرسن افراز ایدوب صاحبی کلیجک تسلیم ایلیه وبر نامه
جفتلکده باغ دکلسه دیبع حاصلی صاحب تیمارک دکلدر ورعایانک
خمس محصولندن ودفترده قید اولنان رسومندن زاید اصحاب
تیماره جفت بازیلان کمسنه لردن هر ییلده بر کونلک ارغادیه دیو
قوللق ویبیلده خرمن رسمی دیو بر کله ارپه وبر دجاج تاوق وبر
پارت اوتلوقلرین الوب بو خصوصلر بدع معروفه دن اولوب دفترده
حاصل قید اولنمدوغی سببدن عدالت شاهی اوزره رفع اولندی
٣٠ وسپاهی وسپاهی زاده ونوکر ونوکر زاده وزاویه دار وزاویه دارزاده
اللرنده اولان دفتر جدیدده جفت ونیم جفت ویا بناک ایله دیو قید
اولنان یرلرک رسملرین سپاهیه وجه مذکور اوزره ویردکلرندن صکره
عوارض واقع اولدوقده رعایا طایفه سی بونلر معاونت ایدوک دیو
٣١ تعرض اتمه لری ممنوع دکلدر شول زمینلر که کلالیک
تعیین اولنمشدر سپاهی یه دونم اقچه سی ویرمک اوزره دفتر جدیده قید
اولندی فصل
٣٢ رسم اسیاب اکثر مالکلره خرمن وقتنده النق قانون اولمشدر تموزک
اون طقوزنجی کون ایام باحوره اولیدر اول کون کیمونک
تحویلنه دورشنبه اولالور فصل
٣٣ قشلاق بر کمسنه سپاهی نک تیمارنده قشلاسه اولو اولسه رسم
قشلاق التی آقچه سی النه ومجرد اولوب توتی اولسه رسم دود
٣٤ التشر آقچه النه وقشلایین کمسنه دخی قشلادوغی یره
زراعت ایدر اولسه رسم دمین ویروب قشلاق رسمی ویرمیه
٣٥ فصل اغنام یرلوده رسم اغنام ایکی قویونه بر آقچه در
وقوزی ایله قوزی بیله صایلمق قانون اولمشدر ورسم اغنام داخی
ابریل آینده النق مقرر اولمشدر فصل
٣٦ آغیل رسمی قشلادوغی تقدیرجه رسم یتاق دیو هر سوریدن متوسط
الحال بر قیون النق قانون مقرر اولمشدر وسوریدن اقل اولان
قیوندن رسم یتاق اون قیونه برآقچه تقدیر اولنمشدر
٣٧ فصل عشر عسلدن بدل اعلا قواندن ایکی آقچه وادنی سندن
٣٨ برآقچه النه وبر تیمارده که قوان وقیون وباغ وباغچه واسیاب اولیوب
صکره دن حادث اولسه عشر ورسومی صاحب تیماره متعلقدر
٣٩ وقوان حقی دخی دفترده یازلدوغی اوزره دیوانی یکدر ورسم قوان
دخی رسم آسیاب کبی تموزک اون طقوزنجی کونکه ایام باحوره اول کون
النور فصل
٤٠ رسوم عروسانه داخی خاصه همایوندن ومیرلوا خاصلرندن
وزعامتلرندن وسایر ربستا اولان تیمارلردن باکره قیزدن التمش
وثیبه عورتلردن اوتوز آقچه مذکورونلا اولوب وسایر ارباب تیمارلره
نصف عروسانه سین سپاهیلری الوب ونصفن آخرین سنجاق
٤١ ضابطلری الورلر وباکره قیزلرک عروسانه سین هر نه یردن

977 Tarihli Kara Hisâr-ı Şarkî Sancağı Kanunnâmesi, BOA. TTD. No: 478, sh. 2-8

٤٢ كوچرسه اناثي كيوك رعيتي ايسه اكا ورود وثيبه عورت
هر قنغي سنجاك طپراغنده واقع اولورسه رسم عروسيه سن
٤٣ طپراق اغاسنه ويرمك قانون مقرردر يورك ويوزدجي
طايفه سنوك مكان معينلري اولمادوغي سببدن اناسنه تابع
٤٤ اولمقدر باكره ايله ثيبه برابردر دعاوار بابي تيمارلقيزلرينك
رسم عروسانه لرينوك نصفي سنجاغه ونصفي چري باشيه دفتر
عتيقده مقيد اولدوغي اوزره قيد اولنمشدر وسنجاق
٤٥ بكي قيزلرينك خاصهٔ همايونه الورومتقاعد سپاهي وسپاهي زاده
ويوكرونوكرزاده وزاويه دار وزاويه دار زاده قيزلرينك رسم
عروسانه لري قره حصار قاضلغنده دفتر عتيقده قيد اولدوغي اوزره
بالتمام سنجاق بكنه قيد اولندي وساير قاضيلقلرده دخي
زاويه دار وزاويه دارزاده قيزلرينوك رسوم عروسانه لري
سنجاق بكينوك اولدوغي يره تمام سنجاغكدر وشهزاده
طالبقاه خاصلرندن اولوب بالفعل خاص همايون اولوب ايستلو
٤٦ ضبط اندوكلري خاصلرده امينلركدر امادفتر عتيقده
سپاهي متقاعد وسپاهي زاده يازلان كسنه لرك تيمار طلب
اندوكلري جهتدن كارسلر سكنده منسلك اولمغله نصفي
سپاهي نوك ونصفي اخري سنجاق قضابطلرينك در فصل
٤٧ لواء مزبورده بولنان وطوتلان عبد ابق وكنيزك واجناس دواب
هر كيم طوترسه كتوروب سنجاق بكي صوباشيلرندن قانون
اوزره مژده كانه سين الوب تسليم ايليالر وصاحبلري ظاهر اولميو
مدت عرفيه سي تمام اولدقدن صكره ولايت قاضيسي معرفتيله
بيع من يزيد ايدوب فصلني سنجاق بكي ايچون ضبط ايليالر
٤٨ ومدت عرفيه داخي قولده وجاريه ده اوچ آي صغلاه مقدر
٤٩ وساير اسباب وقماش وقالي وكليم وبونوك امثالي نسنه لر بولنسه
سنجاق بكي صوباشيلرينه تسليم ايليوب صقليالر واگر مقدار آرسه
٥٠ جرم اولا فصل وجرايم حيوانات
داخي رعايانوك آتي وياخود صغري وبالجمله چارپاي جنس برينه بضرر ينك
اكيننه زيان اتسه اكر صاحبنوك ضرري تضمين اندوردلكدن صكره
طوار صاحبنه بيش دكنك اوريلوب طوار باشنه بيش اقچه
جريمه الينورقانون مقرردر اما لواء مزبورده دشتباني سپاهي وعايديه
بيشر اقچه ويرهلر اوزره كندو طبلرسيله قيد اولنديكي قوردجي قونوب
٥١ تعدي ايتميالر فصل ولواء مزبوره
قاضي اولانلر تحت قضالرنده واقع اولانلر كفره نوك آيين باطله لري
اوزره نكاحلرينه ورسوم قسمتلرينه صوباشيه وصاحبي غايب
اولسلردن غيري مادام كه طلب ايتميالر الارنده اولان احكام شريفه
موجبنجه عامل اولوب خلاف امرشريف نكاح اقچه سي ورسم قسمت
٥٢ ديو نسنه الميالر ولواء مزبوره بعض مرحصه لر واردر كه
قوم باشلر ديمكله معروفدر هر بيرنوك تحت يدلرنده بر دوانكي اولوب
اولوانك سبجي ايله اوزرلرينه مرحصه اقچه سي ديو حالو حالنه
برجه مقطوع بر مقدار اقچه قيد اولنوب دركاه معلايه اولان

بطريقلري ايله خزانهٔ عامره يه تسليم ايدرلر ايمش حاليا بهرخانه
اكثرلقجه اولدوغي اوزره خاصهٔ پادشاه عالمپناه قيد اولندي
٥٣ فصل وباج وبازار غله بغداي واربه
شهر كلوب صاتلسه هر مده ده بركيله النه وساير حبوبات
دخي بويله در واون كلوب هر يوك التي كيله اولدوغي تقديرجه
صتالدن يوكدن ايكي اقچه النه ومدوّك حتى داخي اسلام ولك
٥٤ بكرمي كيله سيدر وشهرده محتسب اولانلر شهردن خارج
قريه لرده چيقوب كدوب بستاندن وواقع اولان سبزه واتنده
وقاوندن وقرپوزدن وساير فواكه متنوعه دن خلاف قانون
٥٥ نسنه الميالر فصل عسسيه شهرده
واقع اولان اهل معامله دكانلري ايچون كندولر اتفاقيله
٥٦ بركسنه طوتوب بكجي ويروب صاره سن ويرورلر ايمش ودكان اچلوب
بر نسنه ضايع اولسه مزبور عسسه تضمين اندوررلر ايمش عادت
قديمه لري اوزره وضع اولندي فصل
٥٧ حراميه واوغروية وقانلوية وساير خرسوزلره محصل الرات
سياست ايلمك دوام نظام ملكت ايچون آنلو سنجاغي بكي يوكدر
اما برسببه ايله شرعا وعرفا عفو اولونه بدل سياست ديو
٥٨ اقچه الناسي قانون قديمه مخالفدر وسياست اولنان كسنه ده
جرم الينوردر اما عفو اولندوغي تقديرجه جورملق صاحب
٥٩ رعيتوك در جرم دخي بنيه حين قتل نفس ايدن كسنه نوك
اعلاسندن درت يوز اقچه ومتوسط الحالدن ايكي يوز اقچه
٦٠ وادنادن يوز وزنا ايدن اولو اولسه اعلا حالدن اوچيوز
واوسطدن ايكي يوز وادنيدن يوز وزنا ايدن اكرا ركن
٦١ اولسه بواعتبار اوزره ايكي يوز ويوز اللي ويوز اقچه النه وكوز
٦٢ چيقارن وال دوشوردن كسنه دن جرم نفس در وباش يارب
سوكك چقسه وديش چقسه وقليج ايله وچوماغله وباقي
الات حرب ايله مجروح اولوب دوشكه دوشسه بوز اقچه
وبونلردن مادون جريه كه تعزير وتاديب لازم اولا اوتوز اقچه
٦٣ وقرق بره دن اون سكز اقچه جرم الينور عرفي معروفدر وجرم الثاني
كسنه تفتيش اولنادن وياخود اوزرينه ظاهر اولان
شنايع بهانه وادمزهوزيني سنجاق بكي وصوباشيلري وآدملري
نسنه ليو اليوب صالي وبرهك ممنوعدر والا كندولر محل تهمت
٦٤ اولان آدملري مجرم ومستحق عتاب اولور وهر مجرمك
ومتهمك جريه سي ولايت قاضيسي قاتنده وياتفتيش حضورنده
ثابت وظاهر اولوب اصل عرفه تسليم اندين طوتوب سياستانك
شرعيه وقانونه مخالفدر اما مجرم ومتهم اولان كسنه متمرد وسائر
اولوب محكمه يه كلمكدن امتناع ايلرسه بوتقديرجه جبرايله
٦٥ محكمه يه كتورمك ممنوع دكلدر وبالجمله قضايا عرفيه دن
هرقنغيسي كه واقع اولور قضاة ولايت معرفتيله امراء عظام
وخدام كرام پادشاه اسلام يساغي ايله موجب شرع مطيع
ومقتضاي عرفه منقاد اولوب مناظر تنفيذ احكام حكام

977 Tarihli Kara Hisâr-ı Şarkî Sancağı Kanunnâmesi, BOA. TTD. No: 478, sh. 2-8

وتكميل شرط رعايت انتظام بين الخواص والعوام اولنه

فصل

لواء مزبورده اقشهرآباده عبور ايدن تجار طايفه سندن وسائر
٦٦ يوكدن تمغاء سياه اكيشر اقچه النوب ونفس قره حصاره
كلان كتان وچوقه واقمشهٔ متنوعه يوكندن دوردر اقچه النوب
وسائر يوكدن كون كى ومشين ودمور وپانبوق وبونلر امثالى
يوكدن اكيشر اقچه النوب نفس شهره كلان قيوندن يارم
اقچه وصغيردن اكى اقچه الاندن واكى اقچه صتاندن وآت
بيع ايدن داخى كذلك النى كلدوكى اوزره دفتر جديد خاقانيه
٦٧ قيد اولندى فصل ولواء مزبورده
واقع اولان يايلاقلردن قرم كول يايلاغى بالتمام وبعض قزل طاغ
وكوسه طاغ قديدن سنجاق بكلرينه مختص اولمغين كيرو
سنجاغه قيد اولنوب وفسلك وقاليك بيكار وسلمي
يايلاقلرى ومردكه وبعض كاذرطاغى ونصف بيض چين دفتر عتيقده
شهزاده جوانبخت طال بقاءه اميلرى ضبط ايدردى قيد اولنمش
حاليا دفتر جديده خاص همايونه مقيددر ورسم يايلاق داخى
٦٨ بهر خانه اكيشر اقچه وياخود توقات توكى كه اكيوز درهمدر
بر توكى ياغ النى كلدوكى اوزره قيد اولنوب
زياده تعدى اتميالر
٦٩ وسنجاق بكى وزعما وسپاهى طايفه سنوك محصوللرى خصوصنده
حصاد معتبردر وحصاد دخى حين قبضه ديرلر محصول
يتشوب قبض اولنه جق زمان كيولنك تحويلنه دوشرسه جمله محصول
٧٠ انوكدر اولور وحصارارى اولنلر ليل ونهارده قلعه خدمتنده
وخراج وعوارض جمعنده ودردولته خزينه ايله كيدوب خدمتدن
خالى اولمازلر خزينهٔ عامره دن علوفه ايله خدمت ايدركن دفتر جديدده
علوفه لرنه بدل تيمار ويرلمشدر انلارك مابينلرنده حصاده
اعتبار اولنميوب برى فوت اولسه وياخود ديرلكى آخره ويرلسه
سنوى محصولدن هر برينك واقع اولان خدمتى
مقابلنده قسمت ايدرلر
٧١ وقانوننامه ده جزيهٔ مرحضيه كفرهٔ بهر خانه اكيشر اقچه قيد اولنمش
امنا وملتزمين خانه دن مراد خراج خانه سى اولوب هر نفردن اكيشر اقچه
طلب ايدوب رعايايه مضايقه ويردوكلرى اجلدن جزيهٔ مرحضيه خانه سى
بهر دخان اكيشر اقچه اعتبار اولندى وغى قيد اولنمسى زياده المية

ALTINCI BÖLÜM

GÜRCİSTÂN EYÂLETİ KANUNNÂMELERİ

§. 1- II. SELİM DEVRİNDE GÜRCİSTÂN EYÂLETİ VE SANCAKLARI

Müslüman tarihçiler tarafından *Curzân*, Yunan ve Latinler tarafından *İberya* ve *Gürcüler* tarafından *Sakartvelo* da denilen *Gürcistân*, Hz. Osman zamanında müslümanların hâkimiyeti altına girmiştir. İstanbul'un Osmanlı Devleti tarafından fethi ise, Gürcistân'ın sınırlarını müslüman Türklere açmıştır. İlk fetihler, Fâtih'in 1451'de *Abhazistân* (*Sohumkalesi*) ve 1479'da ise *Acaristan*'ı yani *Batum*'u elde etmesiyle başlar. Her iki beldede de Osmanlı hâkimiyyeti 350-400 sene sürdü. Asıl Gürcistân'da ise, Osmanlı Devleti, çok sayıda eyâlet kurdu ve bozuldu. Kanunî Sultân Süleyman'ın 1549'daki II. İran seferi sırasnda İkinci Vezir *Ahmed Paşa*'yı Gürcistan'a göndermesi, 20 Kalenin Osmanlıların eline geçmesini sağladı[1].

Kanunî Sultân Süleyman, 1548'de, *Çerkezistân* ve *Dağıstân*'ın kuzeyinde kalan ve *Azak Denizi* ile *Volga Deltası* arasında bulunan mahalde *Nogay Eyâleti*ni kurdu[2].

II. Selim devrinde ba'zı belgelerin gösterdiğine göre, *Gürcistân Eyâleti* vardı. 981 tarihli bir Tahririn sonuçlarına göre, *Gürcistân Vilâyeti*ne bağlı livâlar ve bunlara tâbi' kazâ merkezlerini şöyle listeliyordu:

Livây-ı Ardahan-ı Küçük; *Göri, Hocevân.*

Livây-ı Kars.

Livây-ı Tiflis.

Livây-ı Tomanis[3].

Diğer taraftan Kanunî devrindeki bir ruus defteri de, *Elviye-i Tâbi'-i Vilâyet-i Gürcistân* Başlığı altında şu üç sancağı zikretmektedir: Livâ-i *Gotedir*, Livâ-i *Derdebân*, Livâ-i *Kehâbir*[4]. II. Selim devrindeki bir başka sancak listesinde ise, bu üçüne şu sancaklar da ilâve edilmektedir: Livâ-i *Tiflis*, Livâ-i *Tortum*, Livâ-i *İspir*, Livâ-i *İlnerbadik*, Livâ-i *Duhtenbek*, Livâ-i *Dugibek*, Livâ-i *Dimanbek*[5]. Bu listeyi ve özellikle *Tortum*'un livâ olmasını, Tapu-Tahrir kayıtları da teyid eylemektedir.

---

1 **İslâm Ansiklopedisi, Gürcistân Maddesi,** IV, sh. 837-845

2 Öztuna, **Osmanlı Devleti Tarihi**, II, 332-333; **Devletler Ve Hânedânlar**, II, sh. 1071

3 BOA. TTD. No: 527, sh. 5-9; No: 529, sh. 5-8

4 BOA. **Ruus Defteri**, No: 622

5 Okuyuşlarında bazılarının şüphe bulunan bu liste için bkz. Âtıf Efendi, No: 1734, Vrk. 206/b

§. 2- GÜRCİSTÂN VİLÂYETİ KANUNNÂMESİ (27)

I- NÜSHALARI VE HUKUKÎ TAHLİLİ

*Gürcistân Eyâlet*inin diğer sancaklarına ait Kanunnâme, şimdilik elimizde mevcut değildir. Ancak bütün Gürcistân Eyâletini kapsayan ve 981 tarihinde tedvîn olunan Gürcistân Vilâyeti Kanunnâmesi elimizdedir ve *BOA. TTD. No: 525, sh. 1-8*'de bulunmaktadır. Daha evvel Barkan tarafından neşredilmiştir[1]

Kanunnâmenin **ikinci** nüshası *Paris, Bib. Nat. No: 85, Vrk. 203/b-205/b*'de bulunmaktadır.

Üçüncü nüshası ise, *Viyana Milli Kütüphânesi, A. F. No: 77, Vrk. 63/a-66/b*'de yer almaktadır ve her ikisi de birinci nüshadan farksızdır.

Defter'in Farsça olan Mukaddimesinde şu bilgiler verilmektedir:

> "Bu, *Gürcistân Vilâyeti*'nin livâlarına ait Mufassal Defterdir. Sultân Selim Hân'ın fermânıyla Defter Emîni ve aynı Vilâyetin za'îmlerinden Hayreddin ile Kâtib Defter-i Dergâh-ı Âli kâtiblerinden Nebî tarafından tahrîr olunmuş ve 20-30 Zilka'de 981 tarihinde Hizâne-i Âmire'ye teslim edilmiştir."[2].

Kanunnâme, klasik bir Osmanlı Sancağı Kanunnâmesi görünümündedir. Evvela harâc,ı muvazzafı karşılayan ispençe ve harâc-ı mukâsemeyi karşılayan öşür tanzim edilmiştir. Sonra da ra'iyyetlik ve sipahilik ile ilgili esas düzenlenmiştir. Bu hükümleri, bir kısım örfî rüsûmun tedvîni takip etmiş ve Kanunnâmenin sonnuda da bâc hükümleri vaz' olunmuştur.

II- KANUNNÂMENİN METNİ

KANUNNÂME-İ VİLÂYET-İ GÜRCİSTÂN

1. *Vilâyet-i Gürcistân* sengistân[3] olub toprakları az olmakla defter-i 'atîk mûcebince her nefer başına duta geldikleri yerleriyle yirmibeşer akçe *ispençe* kayd olundı.

2. Edâ etdüklerinden sonra zemînlerinden *resm-i çift* ve *resm-i nîm* ve *resm-i dönüm* alınmaya.

---

1 Barkan, **Kanunlar,** sh. 197-200

2 BOA. TTD. No: 525, sh. 1-2

3 **Sengistân**: Taşlık arazi demektir.

3. Ve Vilâyet-i Gürcistân kefereleri humus kayd olunmuşdır; *sâlâriyye* alınmaz.

4. Ve *'avret tasarruf eyledüği yer*i boz ve hâlî komayub defter-i cedîd-i hâkânîde kayd olunduğı üzere *behre*sin ve rüsûmın verdikden sonra elinden alınmak câiz değildir.

5. Ve re'âyâdan biri fevt olsa, toprağı oğluna *intikâl* eder; *mülk-i mevrûs*ı gibidir. Müteveffânın oğlu olmasa kızı kalsa, il verdiği tapu ile kızına verilür. *Kız* olmaduğı takdirce il verdüği tapu ile müteveffânın karındaşına verilür. Dedesi yeri oğul oğluna intikâl eylemez. Bî garaz müsülmanlar takdir etdüği *tapu* ile alur.

6. Ve defterde mukayyed olan re'âyâ perâkende olsa, göçürüb yerlerine getürmek kanun-ı mukarrerdir. Ammâ on yıl ve daha ziyâde ise ve göçdükde kalan yerlerin boz komağla sâhib-i arz tapu ile âhara vermiş ise göçürmek olmaz. Sâkin oldukları yerde resimleri alınur.

7. Ve *ra'iyyet oğlu ra'iyyet*dir; mâdem ki, âhara kayd olunmaya, defterde olmamak müfîd değildir.

8. Ve ra'iyyet zirâ'ate sâlih kendü yerlerin zirâ'at etmeyüb varub âhar sipahi toprağında yer zirâ'at ederse, ba'd'et-tenbih anun gibilerden *iki öşür* alınmak kanundur. Ammâ kendü toprağın zirâ'at etdükden sonra âhar sipahi toprağında dahi zirâ'at ederse iki 'öşür alınmak merfû'dır.

9. Ve bir *hâric ra'iyyet* tapu ile mutasarrıf olduğı yerleri elinden alınub dâhil ra'iyyete vermek memnû'dır. Madem ki, boz ve hâlî koymaya.

10. Ve bir hâric ra'iyyet gelüb sipahi toprağında tapu ile yer zirâ'at eylese, behresin verdikden sonra a'lâ yerden iki dönüme bir akçe ve ednâ yerden üç dönüme bir akçe alınur.

11. Ve *dönüm* hatâvât-ı müte'ârefe ile tûlen ve 'arzen kırk hatvedir; ziyâde ve noksân alınmaya.

12. Ve re'âyânın zirâ'ate kâbil yerlerinden üç yıl mütevâliyen bilâ 'özür boz ve hâlî koduğı yerleri alınub âhara tapuya verilmek kanundur.

13. Ve kadîmden şehirlünün ve eğer ehl-i kılâ' ve kurânın davarları örüsü olan mer'âlarının zirâ'at olunması ve korunması merfû'dır.

14. Bağdan ve bağçeden kayd olunduğı üzere *behre* alınmak kanuna mutâbıkdır.

15. Ve defterde ber vech-i maktû' kayd olunan bağlardan ve bağçelerden kayd olunan maktû' alınub ziyâde nesne alınmaya.

16. Ve re'âyâ sipahilerin 'öşürlerin akreb bâzâra iletmek ve hâriçden gelüb zirâ'at edenler köylerinde anbarlarına iletmek kanundır.

17. Ve harman vaktinde re'âyânın gallâtı ta'şîr olunmalu oldukda *sâlâr* olanlar tevakkuf göstermeyüb fil-hâl hâzır olan harmanı ölçüb re'âyâyı tazyîk etmeyeler. Ammâ re'âyâ dahi sâhib-i arz ma'rifetinsiz terekelerin harman edüb götürmeyeler.

18. *Resm-i âsiyâb* dahi defterde kayd olundığı üzere alınub tamam yıl yürüyenden altmış akçe alına ve altı ay yürüyenden otuz akçe resm-i âsiyâb alına; ziyâde alınmaya.

Ve Vilâyet tahririnden sonra eski ocakdan âsiyâb binâ olunsa civârında olan âsiyâblardan ne alınursa sâhib-i timâr anlara göre resm alub ziyâde alınmaya. Ammâ eski ocak olmayub tahrirden sonra binâ olunsa, *mevkûfcı*nındur; sâhib i arz dahl eylemeye.

19. Ve hâricden bir kimesne gelüb sipahi toprağında kışlasa müzevvec olsa resm-i duhan vermeye. Ve kışlakçı olan kimesneler üç yıl *resm-i duhân* verüb üç yıldan ziyâde olursa sipahisine on sekizer akçe *resm-i bennâk* vere.

20. Ve hâriç re'âyâ sipahi toprağında sâkin olsa, bu makûle ra'iyyet defterde kime yazılmış ise *resm-i ra'iyyet* verür. Hangi sipahinin toprağını zirâ'at ederse öşür ve sâlâriyyesini ana verür ve elinde olan yerden sipahisine resm yazılmış ise resm-i zemîn dahi verür. Defderde kimesneye ra'iyyet yazılmamış ise resm-i ra'iyyetin mevkûfcı alur.

21. *Resm-i ağnâm* iki koyuna bir akçe ve koyun ile kuzu bile sayılmak kanun olmuşdır. Ve resm-i ağnâm dahi Abril ayında alınmak cemî' memâlikde kanundur.

22. Ve Vilâyet tahririnde ba'zı karyeler hâli 'an'ir-re'âyâ yazılub hâriç re'âyâ gelüb şeneldüb koyun edinseler, *âdet-i ağnâm*ları defterde dahi yazılmış değilse mevkûfcular alur. Defterden hâriç olıcak sipahi alamaz.

23. Ve iki koyuna bir akçe alındıkdan sonra on koyuna bir akçe dahi *çubuk akçesi* ve her sürüden bir koyun *şişlik* deyü alınmak hilâf-ı emirdir; alınmaya.

24. Ve *ağıl resmi* koyun kışladuğı takdirce olı-geldüğü kanun üzere her sürüden mütevassıt'ül-hâl bir koyun alına; sürüden ekall ise on koyuna bir akçe alınub ziyâde alınmaya. Ve sürünün 'alâsı üç yüz koyun ve evsatı iki yüz ve ednâsı yüz ve yüz ellidir.

25. Ve *resm-i kevvâre* öşr-i 'aselden bedel her kovandan ikişer akçe alınur. Ve kevâre ve koyun ve bağ ve bağçe ki, Vilâyet tahririnden sonra hâdis olsa, öşür ve rüsûmı sâhib-i tîmâra müte'allıkdır.

26. *Âdet-i ağnâm* sâhib-i tîmâra kayd olunmamış ise, mevkûfçı zabt eder.

27. Ve Vilâyet-i mezbûrede serbest olmayan tîmârlara defter-i 'atîk mûcebince ağnâmları hâsıllarına mahsûb olmağın defter-i cedide dahi kayd olunmak içün emr-i şerif verilmeğin ber karar-ı sâbık ağnâmları kayd olunub *serbest* değüldür deyü 'âdet-i ağnâmlarına dahl olunmaya.

28. Ve *resm-i 'arusiyye* mîrlivâ ve zu'amâ ve sâir serbest olan tîmârlardan bâkire kızlardan altmışar akçe ve seyyibe 'avretlerden otuzar akçe alınur. Ve sâir erbâb-ı tîmârın 'arusiyye resmi nısfı kayd olunan yerlerden sipahiler ve nısf-ı âharı mîrlivâya kayd olunan yerleri ancak zâbitler alalar. Ve bâkire kızın 'arûsiyyesi her ne yerden göçürürse ve atası kimin ra'iyyeti ise ana verir. Ve seyyibe 'avret her kimin toprağında vâkı' olursa resm-i arûsiyyesin sâhib-i tîmâra verir.

29. Ve *yörük* ve *yüzdeci* tâifesinin mekân-ı mu'ayyeneleri olmaduğı sebebden atasına tâbi' olmakda bâkire ile seyyibe beraberdir. *Zu'amâ* ve erbâb-ı tîmâr ve

sayyâdlar kızlarının ve *merdân-ı kılâ'ın* ve 'azeblerinin resm-i arûsâneleri hâssa-i hûmayûn emînleri alalar.

30. Ve Vilâyet-i mezbûrede dutulan *'abd-i âbık* ve *kenizek* ve ecnâs-ı devâbdan her kim dutarsa getürüb hâssa-i hümâyûna kayd olunanı havâss-ı hümâyûn emînlerine ve sancak beğine kayd olunanı sancak zâbitlerine kanun üzere müjdegânesin alub teslim eyleye .

31. *Müddet-i 'örfiyye*leri tamam oldukdan sonra *Vilâyet kâdıları* ma'rifetleri ile bey'-i men yezîd edüb bahâsın zabt eyleyeler. Müddet-i 'örfiyye dahi kulda ve câriyede üç ay saklamakdır. Ve çâr-pâ cinsi bir ay saklamakdır ve sâir esbâb ve kumaş ve halı ve bunun emsâli metâ'lar bulsalar, ümenâya ma'rifet i kâdı ile teslîm eyleyüb saklamayalar. Eğer saklarlar ise mücrim olalar.

32. *Cerâyim i hayvânât* dahi re'âyânın atı ve sığırı ve bil-cümle çâr-pâ cinsi birbirlerinin ekinlerine ziyân etse, zararları tazmin etdirildikden sonra davar sâhibine beş değnek urulub davar başına beş akçe sâhib-i tîmâr cerîmein ala. Koruyub dutulan davarlardan zikr olunduğı üzere alınub *resm-i deştbânî* deyü her hâneden maktû' edüb nesne alınmaya.

33. Ve *tamgay-ı siyah* at bâzârında at satılsa on iki akçe alına. Ve kassab-hânede koyun satılsa iki koyuna bir akçe alına. Ve su sığırı satılsa dört akçe alına. Ve kara sığır satılsa iki akçe alına.

34. Ve ceviz ve incir ve sâir kuru meyve yükünden iki akçe ve deve yükünden dört akçe ve merkeb yükünden bir akçe ve yaş meyvenin iki yükünden bir akçe alına.

35. Kurâda *bâc* alınmaz.

36. Ve *Vilâyet-i Gürcistân*'da *murahhasiyye* deyü nefer başına ikişer akçe alınurmış; re'âyâya tahfîf içün defter-i cedîd-i hâkanîde kayd olundığı üzere beher hâne ikişer akçe alınub ziyâde alınmaya.

BÂC-I BÂZAR-I GALLE

37. Buğday ve arpa şehre gelüb satılsa her müdde buçuk kile alına. Ve sâir hubûbât dahi böyledir. Un gelüb her yükü altı kile alına. Ve sâir hubûbât dahi böyledir. Un gelüb her yükü altı kile olduğı takdirde satandan dört kilesinden bir akçe.

38. Ve müddün mikdârı İstanbul'un yirmi kilesidir.

39. Şehirlerde *kanun-ı ihtisabiyye* dahi eksük satıldığı vakitde dirhem başına bir akçe cerîme alına. Ve narh verildikde ma'rifet-i kâdı ile verilüb ve dirhem ile satılan nesneye onu on bir akçe üzere narh verüb ziyâde verilmeye.

40. Ve ma'mûl olan *nügi* iki yüz dirhemdir. Ve *batman* dahi on iki nügidir.

41. Ve *mücrim* olan kimesne teftiş olunmadan ve şenâ'ati zâhir olmadan sancak beği subaşıları ve adamları habs edüb nesnelerin alub salı-vermek memnû'dur. Ve her mücrimin cerîmesi Vilâyet kâdısı katında isbât olunmadan

dutub siyâset etmek şer'a ve kanuna muhâlifdir. Ammâ mücrim-i müttehem olan kimesne temerrüdlük edüb mahkeme-i şerife gelmekde nizâ' ederse cebr ile mahkemeye getürmek memnû' değildir.

42. Ve re'âyâ tâifesine *eşirrâ töhmet* isnâd etmekle kâdı huzuruna getürmeden sancak beği subaşıları re'âyâyı der-zincir edüb karye-be-karye gezdirmek memnû'dır. Anun gibi müttehem olanı kâdı mahkemesinde şer'le isbât etmeyince der zincir olunmaya.

43. Ve *sancak beği subaşıları* il üzerinde çokluk adam ile gezmeyeler ve akçesiz yem ve yemeklerin meccânen almayalar.

Gürcistân Vilâyeti Kanunnâmesi, BOA. TTD. No: 525, sh. 1-8

دفاتر تحمید نثار درگاه جلالی که قلم وزبان
در تحدید الوهیتش گویان که ما عرفناك
وقوانین تمجید ایثار بارگاه جمالی که
دبیر خوش نیاز در توصیف باحت صمدیتش
سرگردان که ما ذکرناك حق ذکرك وقواعد
ورود درود آن مرد فتر انبیای پر جود که نکته دفاتر
افلاك را بمقتضای علم بالقلم علم الانسان ما لم یعلم
بنام منظم کرد وصلوة صلوات بی حساب برآل واصحاب
اوراثار وزحساب وکتاب اما بعد این مفصل دفاتر
الویة ولایت گورجستان حماها الله عن الآفات
والحدثان بامر حضرت سلطان اعدل واعظم
مالك الرقاب العرب والعجم حافظ بلاد الله ناصر عباد
الله غیاث الاسلام والمسلمین اعظم الملوك
والسلاطین السلطان ابن السلطان ابن السلطان
سلطان سلیم خان ابن سلطان سلیمان خان
شید الله بنیان ملکه وسند ارکان حکمه وزین
سریر العز بوجوده وافاض علی العالمین آثار عدله

وبوده آمین یا معین حلیۀ تحریر وتجبیرات بامانت
بنده کمینه وکمینۀ کهتر خیر الدین من زعماء ولایت
مزبوره وکتابت اقل الخدام واضعف الانام کاتب بگی
عن کاتبان دفتر درگاه عالی تسلیم شد
بخزانۀ عامره فی اواخر ذی القعده
سنه احدی وثمانین
وتسعمایه

Gürcistân Vilâyeti Kanunnâmesi, BOA. TTD. No: 525, sh. 1-8

قانوننامهٔ ولایت کرجستان

Gürcistân Vilâyeti Kanunnâmesi, BOA. TTD. No: 525, sh. 1-8

[illegible]

٢١ [illegible]

٢٢ [illegible]

٢٣ [illegible]

٢٤ [illegible]

٢٥ [illegible]

٢٦ [illegible]

٢٧ [illegible]

٢٨ [illegible]

٢٩ [illegible]

٣٠ [illegible]

٣١ [illegible]

٣٢ [illegible]

٣٣ [illegible]

٣٤ [illegible]

٣٥ [illegible]

٣٦ [illegible]

٣٧

Gürcistân Vilâyeti Kanunnâmesi, BOA. TTD. No: 525, sh. 1-8

صوباشیلره ویریلوردر اگر کلوب بر یوکه نیلک کیلا اولدوغی تقدیرده

٣٨ صاتانده درت کیلا سنده بر اقچه ودخی بقاللری استانبول کیلی ایله

٣٩ کیلا سیدر شهرلره قانون اقتضاسی دکلدر کوکه صاتلدوغی دفعه

ده بر باشنه بر اقچه ویره لر ودخی دیرلکه حوفه قاضیلر ویریلمیه

ودخی ایله صاتلدوغی سنبلدن اوده بر اقچه اودنه [illegible] ویریله

٤٠ دیرلر ودخی [illegible] ده [illegible] ودخی [illegible] اوده لک

٤١ یوکدر ودخی اعتدال کیمسه تفتیش اولنمیوب شناعتی ظاهر اولمیه

سنجاقبکی سوباشیلری اهالی حبس ایدوب تنسلوب صالیویرمک

ممنوعدر ودخی وبرمیه ولایت قضیه قتل اثبات اولمیه

طوتوب سیاستلرینه [illegible] شرعه وقانونه مخالفدر لاجرم متهم اوله

کمسنه [illegible] ایدوب محکمه شریفه کلمکه نزاع ایدر حیله محکمه

٤٢ کتورمک ممنوعدر ودخی رعایا طایفه‌سنه اشغال تهمت اسنادی اولمق

قاضی حضورینه کتورمدین سنجاقبکی سوباشیلری رعایایه دخی

ایدوب [illegible] کوردرمک ممنوعدر اولوکه متهم اولانی قاضی

٤٣ محکمه‌سنه شرعله اثبات ایتمیجه دخی [illegible] اولنمیه ودخی سنجاقبکی سوباشیلری

[illegible]

آلمیه لر

YEDİNCİ BÖLÜM

HALEB EYÂLETİ KANUNNÂMELERİ

§. 1- II. SELİM DEVRİNDE HALEB EYÂLETİ VE SANCAKLARI

922/1516 tarihli *Fetihnâme*'de anlatıldığı üzere, *Mecidabık zafer*inden sonra Osmanlı topraklarına katılan *Haleb*'in bir diğer ismi de *Eş-Şehbâ*'dır. Haleb, Osmanlılardan önce Memlüklülerin elindedir ve Hâleb'de Memlüklülerin *nâib'üs-saltanatı* yani beğlerbeğisi oturmaktadır. Son Memlüklü nâib'üs-saltanatı *Hâyır Beğ*'den sonra, Sultan Selim, *Haleb Eyâleti*'ni teşkil etmiş ve beğlerbeğiliğine de pişdar kumandanı *Karaca Ahmed Paşa*'yı getirmiştir (922/1516)[1]. Haleb'e *Dâr'ün-Nasr* da denmektedir.

II. Selim devri itibariyle şu şekilde sıralanabilir:

1- Adana Livâsı.

2- A'zâz (Ve Kilis) Livâsı.

3- Balis (Banis-Baynas) Livâsı.

4- Birecik Livâsı.

5- Haleb Livâsı (Paşa Sancağı).

6- Hama Livâsı.

7- Kilis Livâsı (A'zâz ile beraber).

8- Ma'arra Livâsı.

9- Selemiyye Livâsı

10- Tarsus Livâsı.

11- Uzeyr Livâsı[2].

Ba'zı kaynaklarda *Sis, Arabgir* ve daha başka yerler de Haleb Eyâleti'ne bağlı olarak gösterildiği gibi, bir kısım kaynaklarda da Haleb Eyâleti zikredilmiyor ve birçok sancakları Şam Eyâleti'nin sancakları arasında sayılıyor[3].

Yani kısaca özetlemek gerekirse, başlangıçta Haleb Eyâleti her ne kadar müstakil bir eyâlet olarak kurulmuş ise de, sancak listelerinde, Haleb'e bağlı sancaklar *Eyâlet-i Şam*

---

1 Şemseddin Sâmi, **Kamus'ül-A'lâm**, 3/1974; Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi**, II/286; **İslâm Ansiklopedisi**, 5/I, sh. 121; **Haleb Fetihnâmeleri** için bkz. Bâyezid Kütüphânesi, Veliyyüddin Efendi, No: 1969, Vrk. 66/h vd.

2 BOA. **Ruus Def.** No:622; BOA. **Maliye Ahkâm Defterleri**, No: 563'deki liste (Kunt, İ. Metin, **Sancaktan Eyâlete**, sh. 141'den naklen)

3 BOA. **Ruus Def.** No:622, **Vilâyet-i Haleb**; Âtıf Efendi, 1734, vrk. 205/b; Celâlzâde, **Tabakât'ül-Memâlik**, Ayasofya B. 3296, vrk. 11/b-17/a

veya *Eyâlet-i Arab* denilen eyâlete bağlı olarak kayd edilmiştir. Ancak, Kanunî devrinin ortalarına doğru hazırlanan sancak listelerinde durum değişmiştir.

Şimdi de Kanunnâmesi bulunan sancakları sırasıyla görelim ve Kanunnâmelerini neşredelim:

§. 2- ADANA SANCAĞI KANUNNÂMESİ

Adana Sancağı ile alakalı mühim hukukî düzenlemeleri, Kanunî Devrinde neşretmiş bulunuyoruz[1]. II. Selim devrinde ise Adana Sancağı, 980 tarihinde tahrir olunmuş ve *Tapu-Kadastro Kuyûd-ı Kadîme Arşivi, TTD. No: 114 (133)*, Giriş Kısmında ise bir *Adana Sancağı Kanunnâmesi* yerleştirilmiştir. Bu Kanunnâme, daha evvel neşrettiğimiz 954 tarihli Kanunnâmenin hemen hemen aynısıdır[2]. Bu sebeble tekrar etmiyoruz.

Adana Kanunnâmesinin **ikinci** bir nüshası da *Paris, Bib. Nat. No: 85, Vrk. 195/a-196/b*'de bulunmaktadır.

Üçüncü bir nüshası ise, *Viyana Milli Kütüphânesi, A. F. No: 77, Vrk. 41/a-42/b*'e yer almaktadır. Her üç nüsha da Kanunî devrindeki kanunnâmenin aynısıdır.

1 **Osmanlı Kanunnâmeleri**, V, sh. 594-623

2 Krş. **Osmanlı Kanunnâmeleri**, V, sh. 606 vd.

§. 3- A'ZÂZ SANCAĞI KANUNNÂMELERİ (28)

I- NÜSHALARI VE HUKUKÎ TAHLİLİ

A'zâz, *Haleb Eyâlet*inin sancak merkezlerinden ve aslında küçük bir kasaba olup, *Kilis*'in 18 km güneybatısında yer almaktadır. Eskiden büyük bir şehir olduğu; haçlı seferleri sırasında önemli fonksiyonlar ifa ettiği; ancak Timur tarafından tahrip edilince, ahalisinin ekserisinin Kilis'e hicret ettiği kaynaklarda belirtilmektedir[1]. Bu sebeple ba'zı sancak listelerinde, bu sancağın ismi, A'zâz ve Kilis olarak geçmektedir[2]. Bir diğer önemli husus da, *A'zâz ve Ekrâd Sancağı* şeklindeki bir isimlendirmedir. Biraz sonra bahsedeceğimiz gibi, Tapu-Tahrir Defterinde, sancağın isimlendirilmesi "*Defter-i Mufassal-ı Livâ-i A'zâz ve Ekrâd*" şeklinde yapılmıştır.

A'zâz Sancağı'nın II. Selim devrinde Kanunnâmesi bulunmaktadır ve bu Kanunnâmenin **birinci** nüshası, *BOA. TTD. No: 506 (908), sh. 4-12*'de yer almaktadır[3] . Kanunnâme'nin bulunduğu Tapu-Tahrir Defterinin Mukaddimesinde şu tanıtıcı bilgileri okuyoruz:

> "Allah'a hamd ve Resûlüne salât ü selâmdan sonra bilmiş olasınız ki, işbu *Livâ-i Ekrâd Vilâyet*inin Defter-i Cedididir ki, *Sultân Selim Hân* Hazretlerinin *Tîmâr Defterdârı Mustafa bin Murâd*'a fermânları üzerine tahrîr olunmuş ve 978 tarihinde tamamlanmıştır"[4]

İkinci nüshası, *Paris, Bib. Nat. No: 85, Vrk. 100/b-102/a*'da bulunmaktadır.

Üçüncü nüshası ise, *Viyana Milli Kütüphânesi, A.F. No: 77, Vrk. 37/b-40/a*'da yer almaktadır.

Tesbitlerimize göre, *A'zâz Sancağı Kanunnâmesi,* henüz neşr edilmemiştir; ancak Kanunî devrinde neşrettiğimiz Kanunnâme ile yüzde elli benzerlik arz etmektedir. Aradaki fark yaklaşık yüzde 30'u geçtiğinden dolayı, bu Kanunnâmeyi neşredeceğiz. Kanunnâme'nin şer'î tahlilini de şöyle özetleyebiliriz: Kanunnâme, klasik bir sancak kanunnâmesi görünümündedir. Yani evvelâ resm-i çift yani harâc-ı muvazzaf üzerinde durulmuştur. Bunu harâc-ı mukâseme demek olan kasm yani öşür vergisi takip etmiştir. Harâc-ı mukâseme üzerinde fazlaca durulduğunu ve harâc-ı mukâsemenin nakid halinde maktû' olarak alınan çeşidine *dimos* dendiğini görüyoruz. Bu arada serbestiyyet ile ilgili ba'zı hükümler ve ba'zı örfî rüsûm ile alakalı esaslar da, Kanunnâmenin maddeleri

---

1 Şemseddin Sâmi, **Kâmus'ül-A'lâm**, II, sh. 995

2 BOA. **Ruus Defteri,** No: 622

3 BOA. TTD. No: 506 (908), sh. 4-12

4 BOA. TTD. No: 506 (908), sh. 4-5

arasında yer almaktadır. A'zaz Sancağının kanunnâmesi, diğer bölge kanunnâmelerine çoğu hükümlerde benzemektedir.

II- 978 TARİHLİ A'ZAZ SANCAĞI KANUNNÂMESİ'NİN METNİ

KANÛNNÂME-İ LİVÂ-İ A'ZAZ

1. Mukaddemâ livâ-i mezbûre emr-i pâdişahî ile kitâbet olundukda *Çerâkise* zamanında ihdâs olan bid'atler ref' olunub[1] anlarun mukâbelesinde çiftleri olub zirâ'at ve hırâset eden re'âyâ tâifesinden yılda bir Mart ayında *resm-i çift* deyü her çiftden kırkar akçe ve *mücerred* olmayub kisbe kâdir olanlardan ki, çiftleri olmaya, *resm-i bennâk* deyü on ikişer akçe ve mücerred olanlardan ki, kisbe kâdir olalar, *resm-i mücerred* deyü altışar akçe kayd olunub şimdiye değin vech-i meşrûh üzere alınur imiş. Hâliyâ üslûb-ı sâbık üzere defter-i cedîd-i hâkâniye kayd olundu.

2. Ve livâ-i mezbûrede vâki' olan kurâ ve mezâri'in ba'zı kadîm'ül-eyyâmdan mahsûllerini *maktû'* vere-gelüb hâliyâ ol maktû' vere-gelen kurâ ve mezâri'in mahsûlleri yerlü yerinden teftîş olunub ba'zı ziyâdeye mütehammil olanlar re'âyâsı ittifâklarıyla ziyâde olunub ve ba'zı hâli üzere ibkâ olunub her birisi mahallinde işâret olunmuşdur. Ana göre amel olunub min ba'd eğer ümenâ ve eğer erbâb-ı tîmâr defter-i cedîd-i hâkânîde maktû' olanın maktû' ve kasm olanın kasm eyleyüb hilâf-ı Defter re'âyâya zulm ve te'addî etmeyeler[2].

3. Ve livâ-i mezbûrede dimos olmayub kasm olan kurâ ve mezâri'de vâki' olan *eşcâr-ı zeytûn* ki, *Romanî* ola, kadîmden tîmâr eyledüği mukâbelesinde nısıf mahsûlüne re'âyâ mutasarrıf olı-gelmeğin hâliyâ dahi tağyîr olunmayub üslûb-ı sâbık üzere mukarrer kılındı deyü Defter-i Atîkde mukayyed olub lakin kabl'el-feth ve hîn'el-feth *Kara Kâdî* Vilâyet kitâbet eyledüği zamana gelince Zeytûn-ı Românîde re'âyânın hissesi olmayub Kara Kâdî zamanından berü tîmâr eyledükleri mukâbelede hisse verilü-gelmeğin hâliyâ Defter-i Cedîd-i Hâkânîde ana mukarrer oldu ki;

Her karye halkı kendü karyeleri toprağında olan Zeytûn-ı Românînin vakti oldukda korusın ayırtlayub ve zirâ'at olunan yerlerde olan zeytûnun etrâfında zarar edecek mikdârı yerin zirâ'at etmeyüb amma gerü sürüb lâzım olan tîmârın eyleyüb ve zirâ'at olunmayan yerlerde olan zeytûnun dahi kezâlik korusın ayırtlayub ve etrâfında olan ormanın açub ve dibin sürüb ve zeytûn cem' olunmalu oldukda ehl-i karye cem' edi-verüb hizmetin bî kusûr edâ etdüklerinden sonra nısıf mahsûlüne mutasarrıf olalar.

---

1 Memlüklüler zamanındaki bid'atlerin kaldırıldığı bu Kanunnâme, elimizde bulunmamaktadır Sadece bu dönemde hazırlanmış olan Sis ve Tarsus Sancakları Kanunnâmeleri daha evvel yayınlanmıştır.

2 Bu maddeden sonraki maddeler, %40'lara varan nisbette daha evvelki Kanunnâmeden farklıdır Bazan aradaki fark % 100'e ulaşmaktadır.

4. Şöyle ki, hizmet-i lâzımelerinde tekâsül ederlerse, *havâss-ı hümâyûn*da olanı ümenâ ve sipahi tîmârında olanı sâhib-i tîmâr re'âyâyı cebr ile sürdürüb hizmet etdüreler ki, tîmâr olmamağla zeytûn ağacına zarar olmalu olmaya.

Ve ehl-i karyenin ba'zı hizmet edüb ve ba'zı ihmâl ederse, bunlara hisse verildüği hizmetleri mukâbelesindedir. Zeytûn hisse olunmalu oldukda hizmet edenlere verilüb hizmet eylemeyene hisse verilmeye

5. Ve zeytûn-ı İslâmînin ve ceviz ve incir ağacından ve gayrı sâir meyveye gelmiş fevâkih-i muhtelifenin her yüz ağacına kırkar akçe harâc alınur. Ve meyveye gelmiş ceviz ağacına iki akçe ve incir ağacının dördüne bir akçe ve bâğâtın her bin çubuğuna kırkar akçe harâc ta'yîn olundu, ziyâde alınmaya.

6. Ve *resm-i ağnâm*, koyun ve keçi kuzulayub tamam süriye yaradıkdan sonra oğlağıyle ve kuzısiyle add olunub her iki re'se bir akçe alına.

7. Ve bir kovana bir akçe resm alına.

8. Ve Livâ-i mezbûrede resm-i arûs kızdan otuz para ki, altmış akçe olur ve bîve avretden otuz akçe alına.

9. Ve sair cerâyim husûslarında Kanun-ı Osmânîye mürâca'at olunub ziyâde alınmaya.

10. Ve salbe ve siyâsete müstahak olanlardan bedel-i siyâset deyü akçeleri alınmayub istihkâklarına göre günah eyledükleri mahalde siyâsetleri olunub haklarından geline[1].

11. Ve livâ-i mezbûrede vâki' olan *serbest tîmârlar*dan gayrı erbâb-ı tîmârın tîmârlarında vâki' olan *cürm ü cinâyât*ın kanûn üzere nısfı sancak beği olana hâsıl yazılub nısf-ı âharı erbâb-ı tîmârındır.

12. Ve evkâf ve emlâk olan karyeler ki, erbâb-ı tîmâr ile müşterek olmaya, cürm ü cinâyetleri hâssa-i hümâyûna müte'allıkdır, sancakbeğine ve gayra hâsıl kayd olunmuş değildir.

13. Ve *Ekrâd tâifesi*nin cürm ü cinâyetleri beğlerine müte'allık olub zirâ'at etdükleri yerden öşrin ve resm-i çiftliklerin sâhib-i arza verdiklerinden sonra âdet-i ağnâmları ve sâir rüsûmları hâs olan cemâ'atlerin hâssa-i hümâyûna ve sancak hâssı olan cemâ'atlerin sancak beğine hâsıl kayd olunmuşdur.

14. Ve *hâssa yörükler*den dahi zirâ'at ve hırâset edenler etdükleri resm-i çiftlerin ve hâsılların sâhib-i arza verdüklerinden mâ'adâ rüsûmların Türkmân emînleri hâssa-ı hümâyûn içün zabt ederler.

15. Ve livâ-i mezbûrede *hâsıl* üç fasıl alınurmış; tereke biçmelü olub biçilmeğe müstahak oldukda ki, kemâlin bulub biçile, ol vakte *vakt-i hasâd* derler[2]. Vakt-i hasâd kimin tahvîline düşerse, tereke ana müte'allık olub harmana i'tibâr olunmaz

1 8, 9 ve 10. maddeler daha evvelki Kanunnâmede mevcut değildir.

2 Vakt-i hasâd konusu, II. Selim devri kanunnâmelerinde ve özellikle de Celâl-zâde tarafından tedvîn olunan umûmî kanunnâmelerde fazlaca gündeme getirilmiştir. Konunun Ebüssud Efendi'nin konuyla alakalı Risleâsinedeki şer'î hükümlere göre halledildiği ve şer'-i şerife aykırı bir durumun olmadığı açıkça görülmektedir.

imiş. Ve zeytûn dahi tamam yetişüb silkilmeğe müstahak oldukdan sonra bir kaç gün bir sebeb-i kavî olub te'hir olunub cem' olmayacak olursa, hemân amel zeytûn yetişüb kemâline erüb silkilmeğe müstahak olunduğı eyyâma olub bir mâni' ile bir kaç gün cem'i sonradan dahi vâki' olursa, i'tibâr müstahak olduğu eyyâmadır. Ve penbe dahi yetişüb kozak kararın bulub kemâline erüşdüği vakit ki, cem' olunmağa müstahak olur, istihkak bulduğı zaman ile amel olunurmış.

Ve *bağlar harâcı* dahi üzüm olub yetişüb tamam ekle sâlih oldukdan sonra harâca müstahak olur imiş. Bu vechile yetişüb tamam olmayınca bağların harâcları cem' olunmaya ve cem'ine dahi şürû' olunmaya.

Fil-cümle bu zikr olunan vakitlerden evvel kabl'el-vakt mahsûl ve rüsûm zabt olunub alınmak dahi vâki' olsa, amel olunmayub vakitlü vakti ile hükm olunub amel olunur imiş. Hâliyâ dahi üslûb-ı sâbık üzere Defter-i Cedîd-i Sultanîye kayd olundu.

16. Ve *nakid* akçeye *dimos*[1] olan kurâ ve mezâri'in dimosu iki kıst üzere olub nısfı tereke kemâlin bulub biçmelü oldukda ve nısf-ı âharı zeytûnlı olan köylerde zeytûn kemâlin buldukda ve zeytûn olmayub sayfî zirâ'at olunan köylerde penbe kozağı kemâlin buldukda müstahak olub amma ba'de'l-hasâd edâ ede-geldikleri ecilden hâliyâ dahi üslûb-ı sâbık üzere Defter-i Cedîd-i Sultaniye vech-i meşrûh üzere kayd olundu.

17. Ve *resm-i otlak ve yatak*, livâ-i mezbûrede kışlayub kalan *Türkmân tâifesi*nden olı-gelen kanûn üzere yılda bir Mart ayında her bir süriden birer koyun alınur ki, aded-i süri üç yüz koyun ola, artuk ve eksük olsa, bu minvâl üzere hesâb olunub alına.

18. Ve gelüb geçen *yörük tâifesi*nden *otlak ve yatak hakkı* deyü veya selâmlık deyü sancak subaşıları ve erbâb-ı tîmâr koyunların ve kuzıların taleb edüb almayalar. Bil-cümle mezkûrların olı-gelen kanûnları üzere olub mukayyed olunan kanûnlarından ziyâde tecâvüz olunub nesne alınmaya.

19. Ve *resm-i duhân* livâ-i mezbûrede kışlayub kalan *Türkmân tâifesi*nden yılda bir Mart ayında resm-i duhân deyü her hâneden on ikişer akçe alınu-gelmiş; hâliyâ dahi ziyâde alınmayub hemân hâneden hâneye her senede on ikişer akçe resm-i duhân alına.

20. Ve *Vilâyet-i Arabistân*'da şimdiye değin *resm-i camus* ba'zı yerlerde üçer akçe ve ba'zı yerlerde altışar akçe ve ba'zı yerlerde on ikişer akçe alınur imiş. Hâliyâ Defter-i Cedîd-i Hâkânî pâye-i serîr-i a'lâya arz olunub cemî'-i Vilâyet-i Arab'da müsâvî olub her sağılur camusa üçer para resm ta'yîn olundu deyü Defter-i Atîkde mukayyed olmağın Defter-i Cedîde dahi vech-i meşrûh üzere kayd olundu.

---

1 **Dimos:** Daha evvel de belirttiğimiz gibi, Suriye bölgesinde Dimos kelimesi, Anadolu ve Rumeli bölgelerindeki öşür manasında kullanılmaktadır. Yani kasdedilen harâc-ı mukâsemedir. Kelime anlamı onda bir demek olan bu kelime ile, çok az yerlerde gerçek anlamda öşr-i şer'î manası da kasd olunmaktadır. Ancak burada harâc-ı mukâsemenin nakid olarak verilen şekli olduğu maddenin siyâk ve sibâkından anlaşılmaktadır.

21. Ve ba'zı kurâ ve mezâri'de *Harameyn'üş-Şerîfeyn hissesi* ve serbest evkâf hisseleri o makûle hisse olan kurânın bâd-ı hevâsında vakfın ta'alluku olmayub külliyen hâssa-i hümâyûna kayd olunub lâkin kadîmen serbest olub tamam vakıf olan kurânın cüz'î ve küllî vâki' olan rüsûm ve bâd-ı hevâsı vakıf içün mütevelliler zabt eyleye deyü Defter-i Atîkde mukayyed olmağın Haremeyn-i Şerîfeyn evkâfından ve sair emr-i şerîfle serbest olan evkâfdan tamam vakıf olan kurânın rüsûm ve bâd-ı hevâsı vakfa yazılub tamam vakıf olmayub hisse olanların rüsûm ve bâd-ı hevâsı hâssa-i hümâyûna kayd olundu[1].

1 Osmanlı Devletinin Haremeyn-i Şerifeyn'e gösterdiği bu hürmet ve tazim, bütün delilleriyle ortada dururken, bir takım müslüman Arab kardeşlerimizin meseleyi görmezlikten ve bilmezlikten gelmeleri ve hatta hilâf-ı hakikat olarak tıpkı Avrupalılar gibi, Osmanlıların kendilerini sömürdüklerini iddia etmeleri, herhalde yevm-i mahşerde cezası verilecek olan en büyük iftirâ ve cehâlet örneklerinden biri olsa gerektir.

978 Tarihli A'zâz Sancağı Kanunnâınesi, BOA. TTD. No: 506 (908), sh. 4-12

بسم الله الرحمن الرحيم

حمد متكاثر الاعداد، وشكر متواتر الامداد، صانع بى انداد

ومبدع بدايع ايجاد، حضرتنك عنوان ديوان نوالات غير متناهى الايادى

اولوغ كركشى ممالك عالمك و مسالك تصرفات بنى آدمك نظم و نسق و فساد

وافساد و الحاددن صيانت و حمايت ايتمك ايچون ضابط امور جمهور اولملرى

مرور ازمان ايله مقتضاى دور زمان اوزره دفاتر خطيرهلرى

تجديد و تمهيد اندورد، و عوايد صلوات غير متناهيات خواجه كاينات

فخر موجودات، خلاصه عنصريات، روضه بهجت آسانه مكملات بركاته

حماى جمله احكام آثاره و اقسام عوايد ايامى اولوا واضع قوانين عدالت

تعيين و تبيين ايلمشدر، و موايد درود نامحدود آل و اصحاب كرامه

و اصحاب اهل اقبال يمنالى ارواح آشيانه دوركه ملك كرك كبيدرك

دين و دنيا امورنى واحرى احوالنك حدود و اوضاع و ترتيب الطوايف

مصون الابداعى اولمشدر كه تدوين و تمكين ايلمشلردر بعد

اداء شرايط الابلاغ و الاسباغ اشبو جريده خاقانيه و اكراد عشيرت عن الفساد

ولايتنك دفتر تحريريدر كه درگاه دين پناه انجم سپاه معدلت دستگاه

سعادت پايگاه، باسط الامن والامان رافع ظلمات الكفر والطغيان

سلطان سليم خان بن سلطان سليمان خان لازال احكامه نافذا و امره

ماضيا الى انقراض الزمان حضرتلرينك كيسه خبر شكارى

مصطفى بن مراد دفتردار تيمار امر واجب الامتثال لازم الاتباع

و حكم محترم و موجب الافتخار حاكمجه تحرير ايلدوب آستانه

سعادت آشيانه عرض ايلدى ستر الله جميع

اقطار العالم الباسط الرفيع الجناب

و عمر مبانى بنيان دار الملك

و ربانا الى يوم

الحساب

٤

حمد لله لواى اعزاز، صحت شد بسوز صمد بوده

شد اين خط ز اين تاريخ

دفتر اكراد مجدد بوده

٩٧٨

978 Tarihli A'zâz Sancağı Kanunnâmesi, BOA. TTD. No: 506 (908), sh. 4-12

قانوننامهٔ لواء اعزاز

١ مقدما لواء مزبوره امرا دنشاهي الله كتابت اولندقده جراكسه زمانندن
احداث اولان بدعتلر رفع اولنوب آنلرك مقابلهسنده جفتلر
زراعت وحراثت ايدن رعايا طايفهسندن ييلده بر مارت آينده
رسم جفت ديو هر جفتدن قرق اقچه ومجرد اولنوب كسبه قادر اولنلردن
جفتلري اولميه رسم بناك ديو اون ايكشر اقچه ومجرد اولنلردن كه
كسبه قادر اوله لر رسم مجرد ديو التيشر اقچه قيد اولنوب نميه يه دكين
وجه مشروح اوزره آلنور ايمش حاليا اسلوب سابق اوزره دفتر جديد خاقانيده
٢ قيد اولندي. ولواء مزبورده واقع اولان قرا ومزارعك نفس قديمي
الا ايامدن محصولاتي مقطوع ويره كلوب حاليا اول مقطوع ويره كلين
قرا ومزارعك محصوللري بر لوي بريدن نفيس اولنوب بعض زياده يه
متحمل اولنلر رعاياسي اتفاقلريله زياده اولنوب وبعضي خالي اوزره
ابقا اولنوب هر برسي محللرنده اشارت اولنمشدر اكا كوره عمل
مزبيد اكرامنانه واكر ارباب تيماره دفتر جديد خاقانيدن مقطوع اولان
مقطوع وقسم اولان دخي قسم ايليوب خلافي دفتر رعايايه ظلم وتعدي

٣ ولواء مزبورده ديموس اوليوب قسم اولان قرا ومزارعده واقع اولان
اشجار زيتونلر رومانيه اوله قديمدن تيمار ايلديكي مقابلهسنده
نصف محصولنه رعايا متصرف اوليكلمكين حاليا دخي تغيير اولنميوب
اسلوب سابق اوزره مقرر قلندي ديو دفتر عتيقده مقيد اولوب لكن
قبل الفتح وحين الفتح قره قاضيي ولايت كتابت ايلديكي زمانه كلنجه
زيتون رومانيده رعايانك حصهسي اليوب قره قاضيي زماننده بروجه
تيمار ايلديكلري مقابلهده حصهسي ويريلوكلمكين حاليا دفتر جديد خاقانيده
اكا مقرر اولديكه هر قريهنك خلقي كندو قريهلري طبراغنده اولان
زيتون رومانيلرنك وقتي اولدقده قوريسين آيوتميوب وزراعت اولنان
يرلرده اولان زيتونك اطرافنده سنوري ابن سبيك مقدارلري يير
زراعت ايتميوب اماكيرو سوروب لازم اولكن تيماردن ايليوب و
زراعت اولنمين يرلرده اولان زيتونلرك داخي كذلك قوريسين آيرليوب
واطرافنده اولان اوره مانن آچوب ودبن سوروب وزيتونه جمع وانملري
اولدقده اهل قريه جمع ايديوب خدمتين بتصوير ادا ايتدكلرندن
٤ نصف محصولنه متصرف اولالر شويليكه خدمت لازمه لرنده تكاسل ايدرلرسه

978 Tarihli A'zâz Sancağı Kanunnâmesi, BOA. TTD. No: 506 (908), sh. 4-12

خواص همایون اولانی امنا و سپاهی تیمارلرین اولانی صاحب تیمار
رعایالری جبرایله سوردروب خدمت اتدیروکلری تیمار اولنمغله رسومن
اغاجلرندن براولملو اولملیه و اهل قریه‌نک بعضی خدمت ایدوب
وبعضی اهمال ایدرسه بونلرک حصه‌سی ویرلدکی خدمتلری مقابله‌سندهدر
زیتون حصه‌سی اولملو اولدقده خدمت ایدنلره ویرلوب خدمت ایتمیانه
٥ حصه ویرلمیه و زیتون اسلامیتک و جوز و انجیر اغاجلرندن غیری
سائر میوه بیتکلش فواکه مختلفه‌نک هر بری اغاجنه قرق اقچه
خراج النور و میوه بیتکلمش جوز اغاجنه ایکی اقچه و انجیر اغاجنک
دوردنه بر اقچه و باغاتک هر بیک چبوغندن قرق اقچه خراج التیشین
٦ اولندیغی زیاده النمیه و رسم اغنام قیونلرن و کچی قوزیلری تمام
سوروبه یراقدقدنصکره اوغلاق و غیله و تونوب سیکله عدد اولنوب
٧ هر ایکی راسه بر اقچه النه و بر قوانه بر اقچه رسم النه و لواء مزبورده
٨ رسم عروس قیزدن التمش و توز بالاندن که التمش اقچه اولر و بیوه عورتدن
٩ اوتوز اقچه النه و سائر جرایم خصوصلرینه قانون عثمانیه مراجعت اولنوب
١٠ زیاده النمیه و صلبه و سیاسته مستحق اولنلردن بدل سیاست دیو

اقچه‌لری النیوب استحقاقلرینه کوره کناه ایلدکلری محلده سیاست ایدلو
١١ حقلرندن کلنه و لواء مزبورده واقع اولان سرسبت تیمارلردن غیری
ارباب تیمارک تیمارلرنده واقع اولان جرم و جنایاتک قانون اوزره
نصفی سنجاغی بکنه حاصل یازلیوب نصف آخری ارباب تیمارکدر
١٢ و اوقاف و املاک اولان قریه‌لرکه ارباب تیمار ایله مشترک اولمیه
جرم و جنایتی خاصه همایونه متعلقدر سنجاغی بکنه وغیره حاصل
١٣ قید اولنمش دکلدر و اکراد طایفه‌سنک جرم و جنایتلری بکلرینه
متعلق اولوب زراعت اتدکلری یرده عشرن و رسم چفتلرن صاحب
ارضه ویردکلرندن صکره عادت اغنامدری و سائر رسوملری
خاص اولان جماعتلرک خاصه همایونه و سنجاق خاصی اولان جماعتلرک
١٤ سنجاغی بکنه حاصل قید اولنمشدر و خاصه ویردکلردن ماعدا اخی زراعت
و حراثت ایدنلر رسم چفتلرین و حاصللرین صاحب ارضه ویردکلری
١٥ رسوملرن ترکمان امینلری خاصه همایون ضبط ایدرلر و لواء مزبورده
حاصل اوچ فصل النورمش ترکه بجملو اولب بجملکه مستحق اولدقده
کمال بولب بجله اول وقته وقت حصاد دیرلر وقت حصاد کمال بولدقده دوشنه

978 Tarihli A'zâz Sancağı Kanunnâmesi, BOA. TTD. No: 506 (908), sh. 4-12

ترکه اکا متعلق اولوب خزینه اعتبار اولنمزمش ورعیتوز دخی تمام
سلکلمکه مستحق اولدقلرندنصکره بروقتده کوزن ریب قوی اولوب تاخیر اولنمش
جمع اولنمق اولورسه تیمار عمل رعیتون کالدیلر ربیلکلمکه مستحق اولدغی
ایامه اولوب بومانع اله برقاچ کوزن جمعی نصکره دن داخی واقع اولورسه
اعتبار مستحق اولدغی ایامه دک وبینه داخی بیتوب قوزاق قرارن اولوب
کمالنه ایرشدکی وقتده جمع اولنمغه مستحق اولرز استحقاق بولدغی
زماننده عمل اولنور ایمش وباغلر خراجی دخی اوزم بیتوب تمام اکله
قابل اولدقدنصکره خراجه مستحق اولور ایمش بر وجهله بیتوب تمام اولمغه
بلغلرك خراجلری جمع اولنمیه وجمعنه داخی شروع اولنمیه فی الجمله
بوذکر اولنان وقتلردن اول قبل الوقت محصول ورسوم ضبط اولنوب
آلنمق داخی واقع اولورسه عمل اولنمیوب وقلو وقیله حکم اولنوب
عمل اولنور ایمش حالیا داخی اسلوب سابق اوزره دفتر جدید سلطانیده قید اولندی
١٦ ونشدلجیه دیمکله اولان قرا و مزارعك دیموسی اکی قطعه اوزرنه اولوب
نصفی ترکه کمال بولوب بچلو اولدقده نصف آخری رعیتونکلو اولان آکارلر دخی
دیمکلو کمال بولدقده ورعیتوز اولمیوب سیغی زراعت اولنان کویلرده بیتوب قوزاغی

کمال بولدقده مستحق اولوب اما بعد الحصاد اداسی کلنکلری ابلدن
حالیا داخی اسلوب سابق اوزره دفتر جدید سلطانیده ثبت ومشروح اوزره
١٧ قید اولندی ورسم اوتلاق ویایلاق لوا مزبورده قشلایوب قالون
ترکمان طایفه سندن اولی کادون قانون اوزره ییلده بر باب ابندن
هر بر سوریدن بر قیون آلنور که عدد سوریه اوچیوز قیوندر اولور اوله
١٨ آز توق واکسك اولسه بومنوال اوزره حساب اولنوب آلنه وکلوب کچن
یوروك طایفه سندن اوتلاق ویایلاق جقی دیو ویاسالادیمالق دیو
سنجاق مسوماشیلرکی وارباب تیمار قیونلرن ووزیلرن تطلب ایدوب
آلمیه لر بالجمله مذکورلرك اولکیدن اون قانونلری اوزره اولوب
مقید اولنان قانونلردن زیاده تجاوز اولنوب نسنه آلنمیه و
١٩ رسم دخان لوا مزبورده قشلایوب قالوب ترکمان طایفه سندن
ییلده بر مارت آینده رسم دخان دیو هرخانه دن اون اکشر اقچه آلنور کلمش
حالیا داخی زیاده آلنمیوب تیمار سابقدن خانه اون اکشر اقچه رسم دخان
٢٠ آلنه وولایت عربستانده شمدیه دکین رسم جاموس بعض یرلرده
اوچر اقچه وبعض یرلرده التشر اقچه وبعض یرلرده اون اکشر اقچه آلنور ایمش

978 Tarihli A'zâz Sancağı Kanunnâmesi, BOA. TTD. No: 506 (908), sh. 4-12

حاليا دفتر جديد خاقاني پايۀ سرير اعلايه عرض اولنوب جميع ولايت

مساوي اولوب هر صاغلو رعايا موسه اوجر بان رسم رعيتين اولندي

دفتر عتيقده مقيد اولمغين دفتر جديده داخي وجه مشروح اوزره

قيد اولندي و بعض قرا و مزارعك حرمين شريفين حصه سي و سرنوبت ٢١

اوقافي حصه لري و مقوله حصه اولان قرانك بادهواسندن قصلك

تعلقي اولميوب كليا خاصۀ همايونه قيد اولنوب لكن قديما سرنوبت اوقا

تمام وقف اولان قرانك جزوي و كلي واقع اولان رسوم و بادهواسي

وقفلري متوليلر ضبط ايليه ديو دفتر عتيقده مقيد اولمغين

حرمين شريفين اوقافندن و ساير امر شريف ايله سرنوبت اولان اوقافك

تمام وقف اولان قرانك رسوم و بادهواسي

وقف يازلوب تمام وقف اولميوب

حصه اولنلرك رسوم و بادهواسي

خاصۀ همايونه قيد

اولندي

§. 4- HALEB SANCAĞI KANUNNAMESİ (29)

Haleb Sancağı ile alakalı Kanunnâmeleri, Kanunî devrinde neşretmiş bulunuyoruz[1]. II. Selim Devrinde ise, Kanunî devrinde tedvîn olunan Birinci Kanunnâme, kısmen ta'dil edilerek tekrar Mufassal Defter'in başına konmuştur. 978 tarihinde tahrir olunan ve *BOA. TTD. No: 493 (566), sh. 6-14*'de bulunan Haleb Sancağı Kanunnâmesi, %80 itibariyle daha evvelki Kanunnâmeye benzediğinden sadece farklı olan maddeleri buraya nakletmekle yetineceğiz[2].

Kanunnâmenin **ikinci** nüshası, *Paris, Bib.Nat. No: 85, Vrk. 95/b-98/b*' de bulunmaktadır.

Üçüncü nüsha ise, *Viyana Millî Kütüphânesi, A.F. No: 77, Vrk. 30/a-34/b*'de yer almaktadır.

Farklı olan maddeler, sadece 17, 18, 19 ve 22. maddelerdir. Kanunnâmenin hukukî tahlilinin diğerinden farkı yoktur. Bunları aynen aktaralım:

HALEB KANUNNAMESİNİN BA'ZI MADDELERİ

17. Ve ba'zı kurâ ve mezâri'de *Harameyn'üş-Şerîfeyn hissesi* ve serbest evkâf hisseleri o makûle hisse olan kurânın bâd-ı hevâsında vakfın ta'alluku olmayub külliyen hâssa-i hümâyûna kayd olunub lâkin kadîmen serbest olub tamam vakıf olan kurânın cüz'î ve küllî vâki' olan rüsûm ve bâd-ı hevâsı vakıf içün mütevelliler zabt eyleye deyü Defter-i Atîkde mukayyed olmağın Haremeyn-i Şerîfeyn evkâfından ve sair emr-i şerîfle serbest olan evkâfdan tamam vakıf olan kurânın rüsûm ve bâd-ı hevâsı vakfa yazılub tamam vakıf olmayub hisse olanların rüsûm ve bâd-ı hevâsı hâssa-i hümâyûna kayd olundu[3].

18. Ve Vilâyet-i mezbûrede vakıf ve mülk olan kurâ ve mezâri'in ba'zında defâtir-i atîkada *öşr-i şer'î* yazılub kimi tîmâra verilüb ve kimi hâssa-i hümâyûna kayd olunub defter mûcebince zabt olunub ve ba'zı vakıf ve mülkde öşr-i şer'î defterlerde kayd olunmamağla alınmayub sonra Defterdâr Muhammed Çelebi Vilâyet kitâbet eyledükde ol öşür veren evkâf sâhibleri gelüb bizüm

1 **Bkz. Osmsanlı Kanunnâmeleri**, V, sh. 644 vd.

2 Krş.**Osmsanlı Kanunnâmeleri**, V, sh. 646-652

3 Osmanlı Devletinin Haremeyn-i Şerifeyn'e gösterdiği bu hürmet ve tazim, bütün delilleriyle ortada dururken, bir takım müslüman Arab kardeşlerimizin meseleyi görmezlikten ve bilmezlikten gelmeleri ve hatta hilâf-ı hakikat olarak tıpkı Avrupalılar gibi, Osmanlıların kendilerini sömürdüklerini iddia etmeleri, herhalde yevm-i mahşerde cezası verilecek olan en büyük iftirâ ve cehâlet örneklerinden biri olsa gerektir.

vakıflarımızdan ve mülklerimizden öşür alınub ba'zı evkâf ve emlâkden alınmaz. Eğer öşür alınması şer'î ise ne içün cümlesinden alınmaz; eğer hilâf-ı şer'-i şerîf ise ref' olunmasın tazarru' ederüz dedükleründe, bu husûsı Nefs-i *Haleb*'de *Hüsrev Paşa Medresesi*'nde müderris ve müftî olan Mevlânâ *Dede Halife*[1]'den istifsâr edüb *öşr-i şer'î* cümlesine lâzımdır deyü fetvâ verüb zikr olunan fetvâ aynıyla Âsitâne-i Sa'âdet-âşiyâneye gönderilüb vukû'ı üzere arz olundukda cümlesinin öşr-i şer'iyyelerin alub mîrî içün zabt eyleyesiz deyü fermân olunmağın ber mûceb-i emr-i âlî cümlesine *öşr-i şer'î* kayd olunduğu Defter-i Atîkda mukayyed olub ba'dehû evkâf ve emlâk sâhibleri atebe-i âlem-penâha varub afv olunmasın ricâ eyledüklerinde *Memâlik-i Arabistân* feth olunalıdan berü Defterlerde olmayub sonradan hâdis olan öşr-i vakf-ı zürriyye ve evlâd ve gayrı vakıflardan bil-külliye afv buyurulub emlâke kayd olunan öşrün nısfı ma'fûv buyurulub evkâf ve emlâk sâhiblerinin her birine vech-i meşrûh üzere müstakil hükm-i hümâyûn sadaka olunub ve Hazîne-i Haleb'de mahfûz olan Havâss-ı Hümâyûn Defterine dahi afv buyurulan öşr-i cedîde ma'fuv işâret olunub sâhib-i evkâf ve emlâk üslûb-ı sâbık üzere mutasarrıflar olduğı vukû'ı üzere pâye-i serîr-i adâlet-masîre arz olundukda, anun gibi evkâf ve emlâk sâhiblerinin ellerinde olan ahkâm-ı şerîfe muktezâsınca ve Haleb Hazinesinde mahfûz olan Defterde ma'fuv işâret olunduğı mûcebince külliyen öşr-i cedîdi ref' eyleyesin deyü fermân olunmağın ber mûceb-i fermân-ı hümâyûn Defâtir-i Atikâda mukayyed olmayub sonradan öşür kayd olunan evkâfın bil-külliye öşri ref' olunub emlâkin nısfı ref' olunub nısf-ı âharı havâss-ı hümâyûnda olanı gerü havâss-ı hümâyûna kayd olunub erbâb-ı tîmârda olanı gerü tîmâra verilüb vech-i meşrûh üzere mahallinde işâret olunmuşdur, ana göre zabt oluna[2].

19. Ve defter-i atîkde vakıf olub kadîmî öşri cümle-i mütehassıldan kayd olunan ba'zı kurâ ve mezâri'i kabl'el-feth ve hîn'el-feth ilâ hâz'el-ân sâhib-i vakıf ile sâhib-i öşür ittifâkla beşde bir kasm eyleyüb ne hâsıl olursa nısfın sâhib-i vakfa ve nısf-ı âharın ales-seviyye sâhib-i öşür tasarruf ede-gelmeğin alâ hâlihî ibkâ olundu.

20. Amma ba'zı vakıf ve mülk olan kurâ ve mezâri'in re'âyâ beyt'ül-mala kadîmî olan öşürlerden verdüklerinden sonra vakıfcılara dahi yedide bir ve sekizde bir vere-geldükleri ecilden vakıf olub yeri gâyet a'lâ olan kurâ ve mezâri'den ba'del-öşr vakıf ve mülk sâhiblerine yedide bir; vasat'ül-hâl olan kurâ ve

---

1 **Dede Halife:** 975 Hicrî tarihinde vefât eden bu zatın asıl ismi Kemâlüddin'dir. Kara Dede lakabıyla da meşhurdur. Kara Kadı medresesi müderrisliği ve Kefe Müftülüğü yapmıştır. Haleb'deki Hüsrev Paşa Medresesine 952/1545 tarihinde müderris ve müftî olarak tayin edilmiştir (Nev'î-zâde Atâî, **Hadâık**, II, sh. 119-120).

Buna göre, bu Kanunnâmenin 952 tarihinden sonra tedvîn edildiği ortaya çıkar ki, bizim neşir sıramızın doğru olduğu anlaşılmaktadır.

2 Bu maddeden ve Dede Halife'nin önemli fetvâsından anlışıldığına göre, öşr-i şer'î tabiriyle harâc-ı mukâseme kasdedilmektedir. Zira öşr-i şer'înin masrafı zekât mallarının masrafı olan sekiz sınıfdır ve bu hususda halifenin tasarruf hakkı yoktur. Halbuki maddede açıklanan masraf, tamamen harâcın masrafıdır. Ancak maktû' olarak onda bir alındığı için öşr-i şer'î tabiri kullanılmıştır. Dimos denmesinin sebebi de budur (Krş. **Osmanlı Kanunnâmeleri**, IV, sh. 219 vd.).

mezâri'den gerü ba'del-öşür vakıf ve mülk sâhiblerine sekizde bir kayd olunub her biri mahallinde işâret olunmuşdur.

21. Ve *tamamen vakıf ve mülk* olmayub hâs ve tîmâr ile müşterek olan kurâ ve mezâri'in evkâf ve emlâk hisseleri kadîmden olı-geldüği üzere a'lâ yerde beşde bir kasm olundukdan sonra vakıf hissesine ne düşerse beş bölük olub üç bölüğüne sâhib-i vakıf mutasarrıf olub ve iki bölüğün sâhib-i öşr almak üzere kayd olunmuşdur. Bu dahi ba'de'l-öşr vakıfçı sekizde bir kasm eyledüği hesâba muvâfık olur.

Ve yeri vasat'ul-hâl olan kadîmden altıda bir kasm olınu-gelen yerler, gerü olıgeldüği üzere altıda bir *kasm* olundukdan sonra vakıf hissesine ne düşerse beş bölük olub kezâlik üç bölüğüne sâhib-i vakıf mutasarrıf olub ve iki bölüğün sâhib-i öşr almak üzere kayd olunmuşdur.

978 Tarihli Haleb Sancağı Kanunnâmesi, BOA. TTD. No: 493 (566), sh. 6-7, 12-15

978 Tarihli Haleb Sancağı Kanunnâmesi, BOA. TTD. No: 493 (566), sh. 6-7, 12-15

عرض اولنوب جمیع ولایت عربده مساویلری اولوب هر صاغلو جاموسدن اقچه
بیان کیدالیشتر اقچه اولنور دیمر فرمان اولنمغین برموجب امر عالی هر صاغلو
جاموسدن اوجر اقچه رسم تعیین اولندی دیو دفتر عتیقده مقید اولمغین
١٧ دفتر جدیده داخل وجه مشروح اوزره قید اولندی و بعض قرا و مزارعده
خرمن تعیین حصه‌سی و سرکت اوقاف حصه‌لری اولوب اول مقوله
حصه اولان قرانک رسوم و بادهواسندن وقفه تعلق اولمیوب کلیا
خاصهٔ همایونه قید اولنوب لکن قدیما سرکت اولوب تمام وقف اولان قرانک
جزوی و کلی واقع اولان رسوم و بادهواسن وقف ایچون متولیلر ضبط
ایلیه دیو دفتر عتیقده مقید اولمغین خرمن تعیین اوقافدن و سایر
امر شریفله سرکت اولان اوقافدن تمام وقف اولان قرانک رسوم
و بادهواسی وقفه یازیلوب تمام وقف اولمیوب حصه اولنلرک رسوم
١٨ و بادهواسی خاصهٔ همایونه قید اولندی و ولایت مزبورده وقف و ملک اولان
قرا و مزارعک بعضنده دفاتر عتیقده عشر شرعی یازلوب کیمی تیمار و میرلوا
و کیمی خاصهٔ همایونه قید اولنوب دفتر موجبنجه ضبط اولنوب بعضنده
عشر شرعی دفتر اولنه‌رق قید اولنمغله آلنمیوب عسکره دفتردار محمد چلبی ولایت
کتابت ایلدکده اول عشر ویرن اوقاف صاحبلری کلوب بیزم وقفلرمزدن
و ملکلرمزدن عشر آلنوب بعضی اوقاف املاکدن آلنماز اگر عشر آلنماسی
شرعی ایسه بیزدن جمله‌سندن آلنه اگر خلاف شرع شریف ایسه قرادن تعیین
تصنیع ایدرز دیدکلرنده بو خصوصی تفتیش ایلمکه ... پاشا مدرسه‌سنده
مدرس و مفتی اولان مولانا دده خلیفه‌دن استفسار اولنوب عشر شرعی
جمله‌سنه لازمدر دیو فتوی ویروب ذکر اولنان فتوی‌ی عینیله آستانه

سعادت آشیانه‌یه گوندرلیوب وقوعی اوزره عرض اولندقده جمله‌سنک
عشر شرعیه‌لرن آلوب میری ایچون ضبط ایلیه‌سن دیو فرمان اولنمغین برموجب
امر عالی جمله‌سنه عشر شرعی قید اولندی دفتر عتیقده مقید اولوب بعض
اوقاف و املاک صاحبلری عتبهٔ علیایه وارروب عفو اولنماسین
رجا ایلدکلرنده ممالک عربستان فتح اولنالدن بروده فقرلرده اولمیوب عسکره‌دن
حادث اولان عشر وقف ذریه و اولاد و غیری وقف اولندن بالکلیا
عفو بیورلوب املاکده قید اولنان عشرک نصفی معفو بیورلوب اوقاف
املاک صاحبلرنک هر برینه وجه مشروح اوزره مستقل حکم همایون صادر
اولنوب و خزینهٔ حلبده محفوظ اولان خواص همایون دفترنده داخل عفو
بیورلدن عشر جدیدی معفو اشارت اولنوب صاحب اوقاف و املاکک اسلوب
سابق اوزره متصرفلر اولدیغی وقوعی اوزره پایهٔ سریر عدالت مصیره عرض
اولندقده آنلر کبی اوقاف املاک صاحبلرینک الدن اولان احکام شریفه
متضمنه و حلب خزینه‌سنده محفوظ اولان دفترده معفو اشارت اولندی
موجبنجه کلیا عشر جدیدی رفع ایلیه‌سن دیو فرمان اولنمغین برموجب فرمان
همایون دفاتر عتیقده مقید اولمیوب عسکره‌دن عشر قید اولنان اوقاف
بالکلیا عشری رفع اولنوب املاکک نصفی رفع اولنوب نصف آخری
خواص همایونه اولانی کیرو خواص همایونه قید اولنوب ارباب تیمارده اولانی
کیرو تیماره ویریلوب وجه مشروح اوزره محللرنده اشارت اولنمشدر اکا کوره
١٩ ضبط اولنه و دفتر عتیقده وقف اولوب قدیمی عشری جمله متصرفلردن
قید اولنان بعض قرا و مزارعی قبل الفتح و حین الفتح الی هذا الان صاحب
وقف ایله صاحب عشر اتفاق ... برقسم ایلیوب نه حاصل اولورسه

978 Tarihli Haleb Sancağı Kanunnâmesi, BOA. TTD. No: 493 (566), sh. 6-7, 12-15

نصفی صاحب وقفك ونصف آخری علی التسویه صاحب عشر تصرف ایدرلر كذلك
٢ علی حاله ابقا اولندی اما بعض وقف و ملك اولان قرا و مزارعك زمانا
بیت المال قدیمی اولان عشرلری ویردکلرندن سکره وقصبه‌لری داخی بوینلرین صکره
و بو كلدیكلری ابطال اولنوب وقف اولوب بری غایت اعلا اولان قرا و مزارعك
بعد العشر وقف و ملك صاحبلرینه یدیده بر وسط الحال اولان قرا و مزارعك
کیرو بعد العشر وقف و ملك صاحبلرینه سکزده بر قید اولنوب هر بری علیحده
اشارت اولنمشدر اکا کوره عمل اولنه و خراج اشجار اکر خالصه در واکر وقفدر
تدقیق و ترقیق ایتمیوب یوقاروده ذکر اولندیغی اوزره معین قانونی اوزرینه
بو مقوله تماما وقف و ملك اولان قرا و مزارعده واقع اولان اشجارك خراجی
جمع اولنوب داخی بش بلوك اولوب اوچ بلوکی صاحب وقف آلوب و ایکی
بلوکین صاحب عشر آلمق اوزره قید اولنمشدر که غلات قسم اولندیغی اوزره اوله
صاحب عشر اونده بر آلوب بعده صاحب وقف یدیده و سکزده بر قسم ایلدکلری
حسابه موافق اوله و تماما وقف ملك اولوب دیموسی اولان قرا و مزارعك
٢١١ عشری و محصولی بو حساب اوزره قید اولنمشدر و تماما وقف و ملك اولوب
خاص و تیمار ایله مشترك اولان اوقاف املاك حصه‌لری قدیمدن آلاکلدکلری
اوزره آلاویره بشده بر قسم اولندقده سکزه وقف حصه‌سینه نه دوشرسه
بش بلوك اولوب اوچ بلوکی صاحب وقف متصرف اولوب و ایکی بلوکین صاحب عشر
آلمق اوزره قید اولنمشدر بو داخی بعد العشر وقفی سکزده بر قسم ایلدکلری
حسابه موافق اولور و بری وسط الحال اولان مدینه آلتیده بر قسم اولنوب
کلان ملکه کیرو اولیکا [illegible] اوزره آلتیده بر قسم اولندقده سکزه وقف
حصه‌سینه نه دوشرسه بش بلوك اولوب کذلك اوچ بلوکی صاحب وقف

متصرف اولوب و ایکی بلوکین صاحب عشر آلمق اوزره قید اولندی و اشجار
اولانلرك خراج اشجاری جمع اولنوب نه حاصل اولورسه اوچ بلوك اولوب
ایکی بلوکینه صاحب وقف متصرف اولوب و بر بلوکین صاحب عشر آلمق اوزره
دفتر عتیقده مقید اولمغین وجه مشروح اوزره
دفتر جدید سلطانیه داخی
قید اولندی
٩٧٨
م

§. 5- HAMA SANCAĞI KANUNNÂMESİ (30)

I- NÜSHALARI VE HUKUKÎ TAHLİLİ

Hamâ Sancağı, Kanunî devrinde bir ara *Hıms Sancağı* ile birlikte Haleb Eyâletinin tek sancağı statüsündedir. II. Selim devrinde ise Hama Sancağı *Haleb Eyâlet*ine bağlı kalırken, Hıms Sancağı müstakil bir sancak halinde Şam Eyâletine ilhâk olunmuştur[1].

Hamâ Sancağının ilk Kanunnâmesi, Hıms ile birlikte 933 tarihinde hazırlanmış ve tarafımızdan ilk defa Kanunî Devri Kanunnâmeleri arasında neşr olunmuştur[2].

II. Selim zamanında müstakillen Hama Sancağı ile alakalı hazırlanan Kanunnâme ise, daha evvelkinden farklı hükümler ihtivâ ettiğinden, burada tekrar neşretme zarureti ortaya çıkmaktadır. Bu Kanunnâmenin temel nüshası, *BOA. TTD. No: 564 (648), sh. 2-7*'de bulunmaktadır. Ayrıca 978 tarihinde tedvîn edildiğini, aynı tarihli Hıms Kanunnâmesinden anlıyoruz[3]. Zira her ikisini de tahrir eyleyen Defter Emini ve Kâtib aynı şahıslardır. Şimdi Kanunnâme ile ilgili olarak Mukaddimesindeki ba'zı bilgileri aktaralım:

> "Sultân Selim Hân bin Sultân Süleyman Hân Hazretlerinin havza-i hükûmetlerinde mazbût ve Defâtir-i Saltanatlarında mestûr olub Mahrûse-i Haleb tevâbi'inden olan Livâ-i Hama'nın Defâtir-i Atîkasının libâs-ı hurûfı tecdîd ve tağyîr ve kurâ ve mezâri'inin ziyâde ve noksânı tefahhus ve tahrir olunması lâzım olmağın bu bende-i ahkar ve kemîne-i kemter Ali Defterî kullarına fermân olunmağın imtisâlen lil-emr'il-âlî Vilâyet-i Mezbûre mufassalan tahrir ve zuhûr bulan ifrâz mahallinde tastîr olundukdan sonra mîrlivâ ve zu'amâ ve erbâb-ı tîmâra alâ kader-i merâtibihim ve tefâvüt-i tabakâtihim ve ashâb-ı evkâf ve emlâke bi haseb-i istihkâk-ı hisasihim hisseleri şer'-i şerif ve kanun-ı münîf üzere tevcîh ve ta'yîn ve tevzî' ve taksîm olunub ..."[4].

Kanunnâmenin **ikinci** nüshası, *Paris, Bib. Nat. No: 85, Vrk. 196/b-198/b*'de bulunmaktadır.

Üçüncü nüsha ise, *Viyana Milli Kütüphânesi, A.F. No: 77, Vrk. 19/b-22/b*'de yer almaktadır.

Kanunnâmenin ilk maddelerinde harâc-ı muvazzaf demek olan çift akçesi ve harâc-ı mukâseme demek olan öşür ve kasm ele alınmakta ve daha sonra da, diğer sancak

---

1 Bkz. Kunt, Metin, **Sancaktan Eyâlete**, sh. 141-142.

2 **Osmanlı Kanunnâmeleri**, V, sh. 663 vd.

3 Bkz. BOA. TTD. No: 502 (475), sh.6-7

4 BOA. TTD. No: 564 (648), sh. 2-3

kanunnâmelerinde ele alınan rüsûm-ı örfiyye ve cürm ü cinâyet cezaları üzerinde durulmaktadır.

II- KANUNNÂMENİN METNİ

1. Livâ-i mezbûrede çiftleri olub zirâ'at ve hırâset eyleyen re'âyâ tâifesinden ibtidâ Martda *resm-i çift* deyü kırkar akçe ve çiftçi olmayan hâneden *resm-i bennâk* deyü on ikişer akçe ve *mücerred* olub kisbe ve kâra kâdir olanlardan *resm-i mücerred* deyü altışar akçe alınub ziyâde alınmaya[1].

2. Ve livâ-i mezbûrda vâki' olan kurâ ve mezâri'in ba'zı *dimos* ve ba'zı *kasm* olub[2] ve*kasm*leri her biri mahallinde kayd olunmuşdur, ana göre amel oluna.

3. Ve dimos olan *kurâ ve mezâri'in dimosı* iki *kıst* üzere olub nısfı tereke kemâlin bulub biçilmelü oldukda, nısf-ı âhıarı zeytûnlu olan köylerden tereke kemâlin buldukda ve zeytûn olmayub sayfî zirâ'at olunan köylerde penbe kozağı kemâlin buldukda müstahak olub ammâ ba'de'l-hasâd edâ ede-geldükleri ecilden hâliyâ dahi üslûb-ı sâbıkları tağyîr olunmayub vech-i meşrûh üzere Defter-i Cedîd-i Sultanîye kayd olundu.

4. Ve livâ-i mezbûrede dimos olmayub kasm olan kurâ ve mezâri'de eşcâr olan yerlerde *zeytûn* ki, *Romanî* olub re'âyâsı tîmâr eyleye, kadîmden tîmâr edüb hizmet eyledükleri mukâbelesinde nısfı re'âyâya verilüb ve nısf-ı âhıarın sâhib-i arz alur imiş. Gerü olı-geldüği üzere ibkâ olundu.

5. Ve zeytûn-ı İslâmînin ikisine bir akçe ve ceviz ağacı ki, yemişe gelmemiş ola, iki akçe; bunlardan gayrı sâir fevâkih-i muhtelifenin dördüne bir akçe ve bağın çubuğuna kırk akçe alınu-gelmeğin olı-geldüği üzere Defter-i Cedîde kayd olundu.

6. Ve Livâ-i mezbûrede vâki' olan *ezvâr*ın[3] Defter-i Atîkde *kasm*leri ta'yîn olunmamağla dimos olmayub icâreye verilüb *nâ'ûra*ları[4] zirâ'at eyleyen re'âyâ ile müste'cirler arasında dâimâ nizâ'dan hâlî olmayub hâliyâ a'yân-ı Vilâyet ittifâkıyla Hama'nın üstü yanında hâss-ı hümâyûndan Zebed nâm karyeden ve *Hama*'dan aşağa Nefs-i *Şeyzer* ve *Arîz* ve *Şahâbiyye* nâm karyeler ezvârına varınca şenlik içinde olub zirâ'at olunan zeytûnları ve sâir sayfîleri ve meyveleri bahâsıyla satılmağın dimos olmayub kasm olan ezvârın kasmi ber vech-i münâsefe kayd olunub ve öşürleri ana göre hesâb olunub mahallinde kayd olunmuşdur.

---

1 Görüldüğü gibi, 933 tarihli Kanunnâme'den farklı olarak, bu Kanunnâme'de eski uygulamaların izleri tamamen silinerek, hukuk kâidelerinde de istikrar ve birlik temin edilmeye başlanmıştır.

2 Yani Hıms arazisi de, harâciyyedir. bu sebeple dimos veya kasm alınacaktır.

3 **Ezvâr**: Zeyr kelimesinin çoğuludur. Arapçada ketene ve keten bezi parçasına derler (Bkz. El-Müncid).

4 **Nâ'ûra**: Su dolabı demektir.

Ve zikr olan sınur içerisinde ezvâr eğer kasmdir ve eğer dimosdur, nâ'ûra âharın ve arz gayrın olduğu takdirce vâki' olan mahsûlün nısfı sâhib-i arza ve nısfı sâhib-i nâ'ûraya kayd olunmuşdur. Ana göre amel oluna.

7. Amma mezbûr *Zebed* nâm karyeden yukaru *Restân* nâm cisre varınca ve aşağa Şahâbiyye nâm karye tahtında Şeyzer'in sınurı intihâ bulunca vâki' olan ezvâr şenlikden ba'îd olmağla dimos olmayub kasm olan ezvârın kasmi sülüsden kayd olunub ve öşri ana göre hesâb olunub mahallinde yazılmışdır.

Ve bu makûle ezvârın dahi nâ'ûrâsı gayrın ve arzı gayrın olanların mahsûlün sülüsânı nâ'ûrâ sâhibine ve sülüsi arz sâhibine yazılmışdır; ana göre amel oluna.

8. Ve *resm-i ağnâm* dahi ibtidâ-i Abril'de eğer koyundur ve keçidir kuzısiyle ve oğlağıyla add olunub her iki re'se bir akçe alına.

9. Ve Livâ-i mezbûrede *resm-i arûs* kızdan altmış akçe ve bîve avretden otuz akçe alına.

10. Ve sair *cerâim* husûslarında Kanun-ı Osmânîye mürâca'at olunub ziyâde alınmaya.

11. Ve *salbe ve siyâsete müstahak olanlar*dan *bedel-i siyâset* deyü akçeleri alınmaya; istihkâklarına göre günah eyledükleri mahalde siyâset olunub haklarından geline[1].

12. Ve *serbest tîmârlar*dan gayrı vâki' olan erbâb-ı tîmârın tîmârlarında vâki' olan bâd-ı hevânın kanûn üzere nısfı sancak beğine hâsıl yazılub nısf-ı âharı olı-geldüği üzere erbâb-ı tîmârındır.

13. Ve *evkâf ve emlâk olan karyeler* ki, erbâb-ı tîmâr ile müşterek olmaya, cürm ü cinâyetleri hâssa-i hümâyûna müte'allıkdır, sancakbeğine ve gayra hâsıl kayd olunmuş değildir. Cüz'î ve küllî ne vâki' olursa, hâssa-i hümâyûn içün zabt oluna.

14. Ve livâ-i mezbûrede *hâsıl* kimin tahvîl ve tarihine düşdüği zaman Defter-i Atîk Kanunnâmesinde zikr olunmayub amma kadîmden tereke biçmelü olub biçilmeğe müstahak olduğu zamana *vakt-i hasâd* denilüb kimin tahvîline düşerse, tereke ana müte'allık olub harmana i'tibâr olunmaz imiş. Ve zeytûn dahi tamam yetişüb silkilmeğe müstahak oldukdan sonra bir kaç gün bir sebeb-i kavî olub te'hir olunub cem' olunmayacak olursa, hemân amel zeytûn yetişüb kemâline erüb silkilmeğe müstahak olduğı eyyâma olur imiş. Ve penbe dahi yetişüb kozak kararın bulub kemâline erüşdüği vakit ki, cem' olunmağa müstahak olur, kadîmden istihkak bulduğı zaman ile amel olunurmış.

Ve *bağlar harâcı* dahi üzüm olub yetişüb ekle kâbil olduğu vaktin harâca müstahak olur imiş.

Hâliyâ dahi olı-geldüği üzere ibkâ olundu ki, zikr olunan vakitlerden evvel mahsûl zabt olunmayub ve zabt olunduğı takdirce dahi amel olunmayub ta'yîn olunan evkât kimin tahvîl ve tarihinde vâki' olursa, mahsûl anın ola..

---

1 8, 9 ve 10. maddeler daha evvelki Kanunnâmede mevcut değildir.

15. Ve *Vilâyet-i Arabistân*'da kadîmden resm-i camus ba'zı yerlerde üçer akçe ve ba'zı yerlerde altışar akçe ve ba'zı yerlerde on ikişer akçe alınur imiş. Hâliyâ Defter-i Atîk kitâbet olunub pâye-i serîr-i a'lâya arz olunub cemî'-i Vilâyet-i Arab'da müsâvî olub her sağılur camusa üçer para resm fermân olunmağın ber mûceb-i emr-i âlî üçer para resm ta'yîn olundu deyü Defter-i Atîkde mukayyed olmağın Defter-i Cedîde dahi vech-i meşrûh üzere kayd olundu.

16. Ve ba'zı kurâ ve mezâri'de *Harameyn-i Şerifeyn hissesi* ve *serbest evkâf hisseleri* olub Defter-i Atîkde serbest olmağla rüsûmdan ve bâd-ı hevâdan dahi vakfa hisse yazılub cerîme vâki' oldukda ümenâ tamamen cerîmelerin aldukdan sonra vakfa dahi *cerîme* gerek deyü mütevelliler yapışub re'âyâ ziyâde muzdacır oldukları, vukû'u üzere pâye-i serir-i adâlet-masîre arz olundukda vakfın serbest olmasından maksûd, re'âyâsına mütevellisinden gayrı kimesne dahl etmeyüb ma'mûr olmakdır. Çünki tamam vakıf olmayub *hisse-i mîrî* olmağla beher hâl ümenâ dahl etmek mukarrer ola. Bu makûle tamam vakf olmayub hisselü olan evkâfın bâd-ı hevâsından vakfa hisse yazmayub tamamen hâssa-i hümâyûna kayd eyleyesiz. Ammâ tamam vakf olub ve kadîmden olan evkâfı gerü serbest kayd eyleyesiz ki, ümenâ dahl etmeyüb cüzî ve küllî vâki' olan rüsûm ve bâd-i hevâsın vakıf içün mütevellileri zabt eyleye deyü Defter-i Atîkde mukayyed olmağın Defter-i Cedîde dahi *Haremeyn-i Şerifeyn evkâf*ından ve sâir emr-i şerifle serbest olan evkâfdan tamam vakıf olan kurânın rüsûmı ve bâd-ı hevâsı hâssa-i hümâyûna kayd olundu[1].

---

1 Kanunnâmenin bundan sonrası, 933 tarihli Hama ve Hıms Sancakları Kanunnâmesinin 15 ila 22. maddeleri arasında kalan hükümlerin hemen hemen aynısı olmasından dolayı buraya dercetmeyi zâid görüyoruz; Krş. **Osmanlı Kanunnâmeleri**, V, sh. 667-668.

978 Tarihli Hama Sancağı Kanunnâmesi, BOA. TTD. No: 564 (648), sh. 2-7

978 Tarihli Hama Sancağı Kanunnâmesi, BOA. TTD. No: 564 (648), sh. 2-7

978 Tarihli Hama Sancağı Kanunnâmesi, BOA. TTD. No: 564 (648), sh. 2-7

§. 6- TARSUS SANCAĞI KANUNNAMESİ

Kanunî Devri Kanunnâmeleri arasında üç tane Tarsus Kanunnâmesini daha evvel neşretmiştik[1]. Bunlardan 950 tarihli *Tarsus Sancağı Kanunnâmesi*, 980 tarihinde tahrir olunan *Tapu Kadastro Kuyûd-ı Kadîme Arşivi, TTD. No: 134 (137), sh. 1-5*'de aynen tekrarlanmıştır. Tekrara girmemek için buraya almıyoruz. Bu Defterin Mukaddimesinde de **halife-i rûy-ı zemîn** olarak vasıflandırılan II. Selim'in emriyle Defter Emîni Muhammed bin Merâmî tarafından tedvîn edildiği ve 980/1572'de tamamlandığı ifade olunmaktadır. Bu Defterden anladığımıza göre, Tarsus Livâsının bu devirde Tarsus, Kusun, Ulaş ve Kuştimur adıyla dört tane kazâ merzkezi bulunmaktadır[2].

1 Bkz. **Osmanlı Kanunnâmeleri**, VII, sh.

2 Tapu Kadastro **Kuyûd-ı Kadîme Arşivi**, TTD. No: 134 (137), sh. 1-5.

§. 7- UZEYR VE ARSUZ SANCAĞI KANUNNÂMESİ (31)

I- NÜSHALARI VE HUKUKÎ TAHLİLİ

Uzeyr, bazan *Haleb Eyâlet*ine ve bazan da *Zül-Kadriyye Eyâlet*ine bağlı bir sancak merkezidir[1]. Adana ile Haleb arasında aynı ismi taşıyan Türkmen aşîretlerine sâkin olduğu mıntıkadır. Azez, Azir ve Uzâr olarak da okunur[2]. Şu anda *Arsuz* diye bilinen yer, bu dönemde *Uzeyr Sancağı*na bağlıdır.Sonradan Adana Vilâyetine bağlanan Uzeyr Sancağı'nın ilk Kanunnâmesi, Kanunî devrinde hazırlanmıştır; bunu daha evvel neşretmiştik[3].

*Uzeyr Sancağı Kanunnamesi*nin II. Selim devrinde tedvîn edilen nüshası daha evvelkinden ciddi farklılıklar gösterdiğinden, bunu da neşredeceğiz. Elimizde yine iki nüshası bulunmaktadır: ***Birincisi***, 981 tarihinde hazırlanan *BOA. TTD. No: 530 (493), sh. 4-8*'de bulunmaktadır. ***İkincisi*** ise,yine aynı tarhli Kanunnâme olup *Tapu Kadastro Kuyûd-ı Kadîme Arşivi, TTD., No: 193 (572), sh. 1-4*'deki nüshadır.

Her iki nüshanın da Mukaddimesinde defterle ilgili şu bilgileri okuyoruz:

> "Hamd olsun Allah'a ve salât ü selâm Resûlüne olsun. Bu, *Uzeyr Livâsı*nın mücmel defteridir. Sultân Selim'in fermanıyla yazılmaya başlanmıştır; ancak oğlu *Murâd Şah* zamanında tamamlanmıştır. Tahrir eden Haleb za'îmlerinden *İlyas bin Şeyh Tâhir*'dir ve 1 Receb 981 tarihinde teslîm eylemiştir"[4].

Kanunnâmenin **ikinci** nüshası, *Paris, Bib. Nat. No: 85, Vrk. 198/b-199/a*'da bulunmaktadır.

Üçüncü nüsha ise, *Viyana Milli Kütüphânesi, A.F. No: 77, Vrk. 40/a-41/a*'da yer almaktadır.

Kanunnâme'de sadece çift akçesinden, harâc-ı mukâseme demek olan öşürden, çeltük hükümlerinden ve bazı örfî rüsûmdan bahsedilmektedir.

II- KANUNNÂMENİN METNİ

---

1 Celâl-Zâde Mustafa, **Tabakât'ül-Memâlik Ve Derecât'ül-Mesâlik**, Üniversite Kütüphânesi, No: 5997, Vrk. 12/b; Topkapı Sarayı, Bağdad Köşkü, No: 299, Vrk. 11; Krş.**Buldân'ül-Hilâfet'iş-Şarkıyye**, 63-64

2 Barkan, **Kanunlar**, sh. 228

3 Krş. **Osmanlı Kanunnâmeleri**, VII, sh. ; Barkan, III. Mehmed Devrine ait Kanunnâmeyi neşretmiş bulunmaktadır; Bkz. **Kanunlar**, 228

4 Tapu Kadastro **Kuyûd-ı Kadîme Arşivi**, TTD., No: 193 (572), sh. 1-4

KANUNNÂME-İ NÂHİYE-İ UZEYR VE ARSUZ AN LİVÂ-İ UZEYR

1. Livâ-i mezbûreden Nâhiye-i *Uzeyr* ve *Arsuz*'da olan re'âyânın *müzevvec*inden ellişer akçe alına; nısfı *nevrûz-ı Sultânî*de ve nısf-ı âlıarı güz ayının evvelinde alına.

2. Ve hınta ve şa'îr ve alef ve simsimden ve penbe ve soğandan ve bil-cümle ğallât ve hubûbâtdan ve bâğâtdan ve besâtîn ve fevâkih kısmından onda bir *ta'şîr* oluna.

3. Ve *enhâr-ı çeltük* husûsunda *re'is* ve *sakâ* ve *kürekçi* olanlar zirâ'at etdükleri nısfı mîrî içün zabt olunub öşür alınmaya ve *hisse-i rençberân*dan öşür alına.

4. Ve *mîrî çeltük* nehrine hizmet eden kimesneler hizmetleri mukâbelesinde *avârız-ı divâniyye*den ve *tekâlîf-i örfiyye*den ve *resm-i hâne*den ve *resm-i ğanem*den mu'âf ve müsellem olmaları kanun-ı kadîm olmağın defter-i cedîd-i hâkânîye vech-i meşrûh üzre kayd olundular.

5. Ve her nehrin re'isi, çeltük ekmelü olıcak kürekçileri ile nehr-i mezbûrun suyu kifâyet edecek mikdârı yeri işleyüb hâzır eyleyeler. Ve ol senede çeltük kangı tarafa düşerse sâhib-i arz olanlar tenbîh edeler ki, zirâ'at etmeyeler.

6. Ve ne mikdâr *tohum* kifâyet ederse, mîrî tarafından verüb cânibinden tohumı verüb zirâ'at edeler. Ve çeltük tamâm yetişdikde emîn ve kâdî üzerine varub bey' edeler. Evvelâ mîrî tarafından verilen tohumı ihrâc etdükden sonra mîrî tarafına âid olan hisseyi çıkarub emîn olan kimesne kabz ede. Bâkî kalandan sâhib-i arz içün öşr ihrâc olunub mâ'ada reislerine ve sakalarına ve kürekcilerine vereler.

7. Ve her *kovan*dan bir *para* resm alına.

8. Ve her *cüllâh çukuru*ndan bir para resm alına.

9. Ve *âdet-i ağnâm*, her dört re'sden bir para alına.

10. Ve nâhiye-i mezbûrlarda vâki' olan *cevâmîs*den her sağılur camusdan üçer para alına deyü Defâtir-i Atîkada mukayyed olub sâbıkan *Livâ-i Uzeyr Muharriri* Merhûm *Muhammed Beğ* bir tarikle ref'in arz etdüklerinde, her.sağılur cevâmîsden resm alınması fermân olunmağın Defter-i Cedîde sağılur cevâmisden emr-i hümâyûn ile resm ref' olunub kayd olundu deyü yazmışlar imiş.

Hâliyâ vâki' hâl pâye-i serîr-i a'lâya arz olundukda etrâfında olan sancaklarda ne vechile alınu-geldi ise bu sancakdan dahi ol vechile alına deyü fermân buyurulmağın *Adana* ve *Haleb* Sancaklarında re'âyânın her sağılur camusundan üçer para ve Zül-Kadirlü camusundan ikişer para alınu-gelmeğin Livâ-i mezbûrede dahi re'âyânun her sağılur camusundan üçer para ve *Zül-Kadirlü Tâifesi*nin dahi sağılur camusundan ikişer ve *Gündüzlü* ve *Bakras* câniblerinden Nâhiye-i mezbûrâna kışlamak içün gelen camusdan birer para alınmak fermân olunmağın Defter-i Cedîd-i Hâkânîye vech-i meşrûh üzere kayd olundu.

981 Tarihli Uzeyr Ve Arsuz Sancağı Kanunnâmesi, Tapu Kadastro Kuyûd-ı Kadîme Arşivi, TTD., No: 193 (572), sh. 1-4

بسم الله الرحمن الرحيم

دفاتر تحميد نثار درگاه جلالی که قلم دو زبان

در تحديد ساحت الوهيتش گويان کرم علو فلك

حق معرفتك وقوانين تمجيد ايثار بارگاه جمالی که

در خوش بيان در توصيف حسن صمديتش سرگردان

ماذکرناك حق ذکرك وفوائد رود و رود ديران دفتر

انبياء برجودکه نکتهٔ دفاتر افلاك را بمقتضای

علم بالقلم علم الانسان ما لم يعلم را مفهوم کرده و

وصلوات بحساب بر آل و اصحاب اوبرا نثار و ترحم تا

وکتاب پاك اما بعد اينرد که مفصل لواء عزير حماها الله

عن الآفات بمحصولات پادشاه عالم پناه فرمان فرمای

زمين و زمان خلد الله ملكه وابد سلطنته ونشر على

العالمين عدله واحسانه رحمت سپاهيان لوا و زعما و تيمار داران

سپاهيان بامر حضرت سلطان اعدل اعظم مالك رقاب العرب

والعجم حافظ بلاد الله وناصر عباد الله غياث الاسلام و

والمسلمين اعظم الملوك والسلاطين السلطان ابن

السلطان سليم خان السلطان سليمان خان عليهما الرحمة

والرضوان وختم في ايام ابنه السلطان مراد شاه

ادام الله تعالى عمره ودولته وشيد بنيان ملكه وسداد

اركان حكمه وزين سرير العز بجوده وافاض على العالمين

اثار عدله وجوده امين يا معين حليه تحرير وتحبير يافت

بيد العبد الفقير الضعيف البائس

بن شيخ طاهر من زعماء حلب

في غرة رجب المرجب من شهور

سنة احدى وثمانين

وتسعمائة من الهجرة

النبوية المصطفوية

قانوننامهٔ ناحيهٔ عزير وارسوز لواء عزير

١ لواء مزبور دن ناحيهٔ عزير وارسوز ده اولان رعايانك مزروعاتندن

الى شرا تجه الندر نصفی نوبر روبه سلطانیده ونصفی آخر کوزاینك

٢ اولنده الندر حنطه وشعير وعلف وسمسم دن وپنبه وصوغاندن

بالجمله غلات وحبوباتدن وباغاتدن وبساتين وفواکه ثمرتدن

٣ اوندهٔ بر تعشير اولنه وانهار چلتوکات خصوصنده رئيس وسقا

981 Tarihli Uzeyr Ve Arsuz Sancağı Kanunnâmesi, Tapu Kadastro Kuyûd-ı Kadîme Arşivi, TTD., No: 193 (572), sh. 1-4

وكوكچى اولانلر زراعت ايدوب كلرينك نصفنى ميرى ايچون ضبط اولنور

٤ عشر النمية وحصة رعيه ايدنه عشر النور ميرى چلتوك نهر خدمت
ايدنلر كسنلر خدمتلرى مقابله سنده عوارض ديوانيه دن و تكاليف
عرفيه دن ومير جانبندن ... معاف ومسلم اولمالرى قانون
ثبت اولمغين دفتر جديد خاقانيه وجه مشروح اوزره قيد اولنديلر
٥ ومذكور سپى چلتوك اكملو اوليجاق كوركچيلرى ايلرهم زبون
صوبى كفايت ايدجك مقدارى اشليوب حاضر ايلبلر اوله
چلتوك قنى صالاغه ديو شرايت صاحب ارضا اولانلر ... ايده
٦ كه زراعت ايتماليرندن بقدار كفايت ايلرهم ميرى جانبندن تخم ويريب
زراعت ايده لر چلتوك تمام بيتدكده امين وقاضى وغيره
... بيع ايده لر اولامين ... طرفندن ويريلان تخمى جملدن اخراج
ايدوب كندو حصه كرمى ميرى طرفندن عايد اولان حصة ... امين اولان
كسه قبض ايده باقى قالاندن صاحب ارضه عشر اخراج اولنوب
٧ ماعدا رئيس لرندر ...
٨ برپاره رسم النور و هرجلاده چقور ... برپاره رسم النور عادت
٩ اغنام هر دربين رسم ... برپاره النور و ناحيه مزبورده واقع اولان

١٠ رعايا يواسندن هر صاغلو جاموسندن ايكى پاره النه ديو
دفاتر عتيقده مقيد اولوب سابقا لواء عزيز محرريى مرحوم محمد بك
بر طريقله رفع عرض ايتدوكلرنده هر صاغلو جاموسدن رسم النماسى
فرمان اولنماغين دفتر جديده صاغلو جاموسدن رسم ... يازلمش
رفع اولنوب قيد اولنمدى ديو يازمش ايمش حاليا واقع حال بيان
اعلام عرض اولندقده اطرافنده اولان سنجاقلرده نه وجهله النوكلى اسه
بو سنجاقده دخى اول وجهله النه ديو فرمان بيورلماغين اطنه
وحلب سنجاقلرنده رعايانك هر صاغلو جاموسندن اوچر پاره و ذو القادرلو
جاموسندن ايكشر پاره النوكلمكين لواء مزبورده دخى رعايانك
هر صاغلو جاموسندن اوچر پاره و ذو القادرلو طايفه سنك
داخى صاغلو جاموسندن ايكشر و كوندرلو و بقراصه جانبلرندن
ناحيه مزبورده قشلمق ايچون كلان جاموسدن برر پاره النمق
فرمان اولنماغين دفتر جديد خاقانيه
وجه مشروح اوزره قيد
اولندى

SEKİZİNCİ BÖLÜM

KARAMAN EYÂLETİ KANUNNÂMELERİ

§.1- II. SELİM DEVRİNDE KARAMAN EYÂLETİ VE SANCAKLARI

II. Selim devrinde de *Karaman Eyâleti*nin sınırları, diğer *Osmanlı Eyâletleri* gibi, hem fetihler münasebetiyle genişlemiş ve hem de yeni eyâletlerin ihdâsıyla bazan daralmıştır. Kanunî Sultân Süleyman zamanında, idârî yapısında bir kaç defa değişiklik yapılmıştır.

Karaman Eyâleti ile alakalı Kanunnâmelerden ikisini II. Bâyezid Devri Kanunnâmeleri arasında[1] ve *Mevlânâ Vildân* tarafından hazırlanan, sonra da İbn-i Kemal tarafından 924/1518 tarihinde tadil olunan uzun Karaman Eyâleti Kanunnâmesini ise, Yavuz devri Kannunâmeleri[2] arasında neşretmiş bulunuyoruz. Kanunî Devrinde de önemli kanunnâmeleri neşrettik[3]

II. Selim devrine ait bir listede şu sancaklar Karaman Eyâletine bağlı görünmektedir:

Karaman Eyâleti:

1- Konya Sancağı.

2- İç İl Sancağı.

3- Kırşehir Sancağı.

4- Niğde Sancağı.

5- Aksaray Sancağı.

6- Akşehir Sancağı.

7- Kayseri Sancağı.

8- Beyşehri Sancağı[4]

§. 2- İÇ İL SANCAĞI SİPAHİ-ZÂDELER KANUNNÂMESİ (32)

İç İl Sancağı, II. Selim devrinde *Karaman Eyâleti* sancakları arasında yer almaktadır. Hem Kanunî devrinde ve hem de II. Selim zamanında eyâletlerin sancakları çok fazla değiştiğinden, bu hususda bazan kesin bir şey söylemek de mümkün görünmemektedir.

---

1 Krş. **Osmanlı Kanunnâmeleri,** II, sh. 267-273

2 Krş. **Osmanlı Kanunnâmeleri**, III, sh. 305-351

3 Krş. **Osmanlı Kanunnâmeleri**, VI, sh. 21-60

4 BOA. MAD. No: 563, sh. 128-133

Kanunnâmenin elimizde tek nüshası bulunmaktadır. Tarihi belli olmayan, ancak II. Selim devrinde tedvîn olunduğu kuvvetle muhtemel olan bu nüsha, *BOA. TTD. No: 1021 (978), sh. 1-2*'de yer almaktadır. Daha evvel Barkan tarafından neşrolunmuştur[1].

Defterden anladığımıza göre bu dönemde İç İl Sancağının bazı kazaları şunlardır: Kazâ-i *Ermenek*, Kazâ-i *Anamur*, Kazâ-i *Gülnar*[2]. Bu kazâ listesinden de, bu dönemde İç İl Sancağının Karaman Eyâletine bağlı olduğu anlaşılmaktadır. Yani Kıbrıs'ın fethinden evvel bu Defter tahrir olunmuştur.

KANÛN-I SİPAHİ-ZÂDEGÂN DER LİVÂ-İ İÇ İL

1. Livâ-i mezbûr mütekâ'idleri defder-i 'atîk muktezâsınca *resm-i çift* ve *resm-i bennâk* ve resm-i caba ve *'âdet-i agnâm* ve *resm-i kevvâre* vermeyüb ve *'avârız* teklif olunmayub zirâ'at eyledükleri yerlerinin öşrün sâhib-i arza verilmek üzere beş neferin birisi sefer vâkı' oldukda be nevbet eşmek üzere eşkünci kaydolınub.

2. Ba'dehû *mütekâ'id tâifesi* güherçile kârhânesine ta'yin olunub her sene hidmet edüb hidmetleri ziyâde sakîl olduğu ecilden emr-i şerif muktezâsınca her on neferin birisi altı ay göherçile kârhanesine hidmet etmek üzere Vildân nâm dâ'îleri *Vilâyet-i Karaman* ve *İç İl sancağı*nda olan *mütekâ'id sipahi-zâdeler*i tahrir ve defterine dahi ol vechile kayd edüb sagîr olanları on sekiz yaşına girmeyince hidmet teklif olunmamak üzere her sene hidmet ederler deyü yazmış.

3. Ve bu tâifenin mâbeynlerinde ganî ve fakir birbirlerinden tefâvüt olunmayub her biri başlu başına yılda birer altun cem' edüb içlerinden birisini ücret ile tutub hidmete göndermek mu'tâdları olub ve lâkin ba'zı ganînin sürü ile koyunu olub ve sâir emlâk ve erzâkı dahi bu minvâl üzere iken ba'zı nafakaya muhtâc fakir-ül-hâl olan kimesne ile beraber harc çekmek 'adl ve insâfdan bîrûn olduğu sebebden ganî olanlar gınâlarına göre ve evsat'ül-hâl olanlar mikdârına göre ve fakîr'ül-hâl olanlar hallerine göre hidmete dutub gönderdikleri âdeme harçlıkların verüb birbirlerine bu zamâna dek a'lâ ve ednâmız birer altun çekerdik dediklerine 'amel olunmayub her biri mikdâr ve tahammülüne göre harçlık vermesi adl ve sevâb mülâhazası ile kayd olunmuşdur; muhâlefet olunmaya ve etdirilmeye.

4. Ve tâife-i mezkûreden ba'zı kimesneler hîn-i tahrirde gelüb pîr ve marîz ve ma'lûl olduğun ızhâr edüb veyahud bilfi'il imâmet hidmetinde olduğun i'lâm etmekle defter-i cedîde ol vechile kayd ve işaret olunmuşdur. Ve lâkin ol makûle kimesnelerin çiftleri ve yerleri ve mülkleri elinde olub ve koyundan ve keçiden dahi nesneleri bulunursa ki, mutlaka kendü hidmete tâkat getürmediği ecilden pîr veya ma'lul veyahud marîz ve imam yazılmış ola, anun gibiler hidmete ta'yin olunanlara mikdârları kadar harçlık vermek münâsibdir; muhâlefet olunmaya ve etdirilmeye.

---

1 Barkan, **Kanunlar**, sh. 54-55

2 BOA. TTD. No: 1021 (978), sh. 1

5. Ve ba'zılarının üzerlerine sad işaret olmuşdur; sağîr olduklarına işaretdir. Onsekiz yaşına girdükde ol dahi hidmet etmeğe me'mûr olur. Meğer ki, babası fevt olmakla cemî' emlâk ve arâzi buna müntekil olub sâir müştereklerinin dahi za'îfi ola, ol mahalde haline göre harçlık verür.

İç İl Sancağı Sipahi-zâdeler Kanunnâmesi, BOA. TTD. No: 1021 (978), sh. 1-2

3. KIRŞEHİR SANCAĞI KANUNNÂMESİ (33)

I- NÜSHALARI VE HUKUKÎ TAHLİLİ

Kırşehir, günümüzde de Türkiye Cumhuriyetinin aynı adla anılan bir Vilâyetidir. Ankara-Kayseri arasında bulunmaktadır. 1050 tarihlerinde İslâmiyetin buraya kadar yayıldığını kaynaklar ifade etmektedirler. Osmanlı Devleti *Orhan Bey* zamanında Ankara'ylı fethedince, arada inkıtâ' bulunsa da buraya kadar fetih hareketi uzanmıştır. Daha sonra *Kâdî Burhâneddin* ve Zül-Kadiroğulları ile Osmanlılar arasında el değiştiren Kırşehir, Osmanlı Devletine katıldıkdan sonra Karaman Eyâletine bağlı bir sancak haline getirilmiştir[1]. Tanzimât sonrası Ankara Vilâyetine bağlanan Kırşehir 1921 yılında müstakil mutasarrıflık haline getirilmiştir. Çiçekdağı, Mucur, Kaman, Hacıbektaş ve Avanos, son dönemde Kırşehir'e bağlı kazâ merkezleridir.

*Kırşehir Kanunnâmesi*nin elimizde tek kanunnâmesi mevcuttur ve **Paris, Bîb. Nat. No: 85, Vrk. 192/a-194/a'da bulunmaktadır.**

Kanunnâmenin bu zamana kadar neşredildiğini tesbit edemedik. Kırşehir Kanunnâmesi, tam bir sancak kanunnâmesi mahiyetindedir. Ancak cezâî hükümlerin Umûmî Kanunnâme gibi ayrıntılı bir şekilde bulunması ise, dikkat çekicidir. Asıl nüshası elimizde bulunmadığından dolayı, tedvîn tarihi de belli değildir. Ancak II. Selim devrinde tedvîn edilmiş olması kuvvetle muhtemeldir.

II- KANUNNÂMENİN TAM METNİ

KANUNNÂME-İ LİVÂ-İ KIRŞEHRİ

1. *Zu'amâ* ve *sipah* ve *tâife-i yörük* her kim toprak tasarruf ederse, *resm-i çift* takdir olunmuşdur ki, *tamam çift* dutanlara otuz altı akçe ve *nîm çift* dutanlara on sekizer akçe ve toprak tasarruf eylemeyüb müzevvec olanlara on ikişer akçe *resm-i bennâk* ve mücerred olub kâr u kesb edüb çift sürmeğe kâdir olanlara altışar akçe *resm-i caba* kayd olunmuşdur.

2. Vilâyet-i mezbûrede toprak dutanların ekseri tamam çift kifâyet eder yerleri olub dahi ziyâde yer tasarruf edüb ve ba'zı ikişer *çiftlik* yer tasarruf ederler. Lâkin i'tibâr-ı takrir ibtidâ takdir olmağın alâ vech'il-i'tirâf vech-i meşrûh üzere Defter-i Mufassalda uhdelerine kayd olunmuşdur.

---

1 İA, **Kırşehir**, c. VI, sh. 764-767

3. Ve Livâ-i Mezbûrenin *resm-i arûsâne*leri dahi şimdiye değin Kanun-ı Padişahî üzere bâkireden altmış akçe ve seyyibeden otuz akçe alınu-gelmişdir. Gerü kemâkân ol vech üzere alınması kayd olundu.

4. Ve Livâ-i Mezbûrenin *a'şârı* dahi kadîmden beşde bir alınu-gelmeğin gerü ber karar-ı sâbık üzere mukarrer kılınmışdır.

5. Eğer iki kişi birbirine yapışub yakasın yırtsa, kâdî *ta'zir* ede, cürm yok. Eğer birbirinin saçın veya sakalın yolsa, ganî ise *cürm* yirmi akçe alına; fakir olsa on akçe alına.

6. Ve baş yarılub kan çıksa, otuz akçe cürm alına. Ve eğer kemük çıksa, baş yaran bay olursa yüz akçe cürm alına; evsat'ül-hâl olursa elli akçe cürm alına; gâyet fakir olsa kırk veya otuz akçe cürm alına.

7. Ve eğer bir kimesne adam öldürse, *kısâs* etmeseler, bay olursa dört yüz akçe alına; evsat'ül-hâl olursa iki yüz akçe cürm alına; andan aşağa halllü olursa yüz akçe; gâyet fakir olsa elli akçe cürm alına.

8. Ve eğer bir kimesne bir kimesneyi ok ile veya bıçak ile ursa, *mecrûh* edüb döşeğe düşerse, uran bay olursa iki yüz akçe cürm alına; orta hallü olursa elli akçe cürm alına.

9. Ve eğer bir kimesne kasd ile bir kimesnenin gözün veya dişin çıkarsa, *kısâs* etmeseler, ganî olsa kırk veya otuz akçe cürm alına.

10. *Sağîr oğlancıklar* savaş etse cürm yok.

11. Eğer bu kazâyâ kâfirden sâdır olsa nısf-ı cürm-i müslüman alına.

12. Bir kimesne *uğurluk* etse veya bir kaç kerre hırsızluğı zâhir olmuş kimesne olsa, asalar.

13. Ve bir *bölük halk içinde adam ölse*, tehdîd edüb hırsuzı bulduralar, bulmazlarsa ol halkı dutub habs edüb dahi Dergâh-ı Mu'allâya bildüreler. Anların yanında kazâ-cereyânı ne vechile olursa, mûcebiyle amel edeler.

14. ***Köy ya mahalle içinde adam ölse*** veya *kârbân basılub hasâret* ve yahud bir *köy arasında uğurlık ve **harâmilik** olsa,* elbetde hırsuzı bulduralar, çıkaralar.

15. Ve *bir kimesnenin elinde ya evinde uğurlık nesne bulunsa*, satun aldı ise satanı bulduralar, bulmazlarsa, müttehem ise ***işkence*** edeler; meğer ki bulıcak getürüb kâdîye teslim edeler veyahud yabanda bulduğun isbât ede. **Ammâ işkencede ihtiyât edeler ki, kabl'es-sübût telef-i nefs olmaya.** Ve eğer işkencede ölürse da'vâsı sorulmaya.

16. Eğer bir kimesne kaz yahudördek uğurlasa kâdî ta'zir edüb, iki ağaca bir akçe alına.

17. Ve eğer at uğurlarsa elin keseler, kesmezlerse ikiyüz akçe alına.

18. Eğer veya dülbend uğurlasa, elin kesmelü olmasa, kâdî ta'zîr ede; iki ağaca bir akçe alına.

19. Ve eğer bir kimesne tahıl uğurlasa, ganî olsa cürm kırk akçe; orta hallü olursa yirmi akçe; fakir olursa on akçe cürm alına.

20. ***Oğul atasından veya ata oğlundan*** *ya karındaş karındaşından ya er avretinden veya avret erinden nesne uğurlasa,* kâdî ta'zîr ede ve ağaç başına bir akçe cürm alına.

21. Ve eğer yabanda sığır veya yond veya koyun bulsa, kığırtmasalar, bay olursa cürm otuz akçe; evsat'ül-hâl olursa yirmi akçe; fakir'ül-hâl olursa on akçe cürm alına. Ve eğer kığırtsalar, ıssı bulunmasa kâdîye vereler, saklaya. Sonra zâyi' olursa cürm yok, emr-i şer' nice ise eyle ola.

22. Ve eğer yoldan geçerken ***zulm ile yoğurt ya etmek alsa,*** kâdî ta'zîr etdikden sonra ağaç başına bir akçe alına.

23. Eğer bir kişi *hamr içse,* kâdî ta'zîr ede, iki ağaca bir akçe cürm alına.

24. Bir müslüman **zinâ** kılsa, şer' ile sâbit olsa ve bay olsa üç yüz akçe cürm alına; evsat'-ul-hâl olur iseiki yüz akçe cürm alına; andan aşağa hallü olub yüz akçe veya elli akçe cürm alına.

25. Ve eğer zânî ***ergen*** olub bay olsa yüz akçe; orta hâllü olursa elli akçe; andan aşağa hallü olub veya gâyet fakir olsa kırk akçe veya otuz akçe cürm alına.

26. Ve eğer ***evlü müslime avret*** zinâ kılsa, şer' ile sâbit olsa, ganiyye olsa, ***gınâ ve fakrde ol hallü er kınlığın*** vere.[1].

Ve eğer **dul olsa,** anun cürmi ergenler gibi ola.

27. Eğer avretin hâli (malı) olub eri kabul eylese, ***köftehor kınlığı*** **yüz akçe vere; yohsul olur ise elli akçe; gâyet fakir olur ise kırk veya otuz akçe cürm alına.**

28. Ve eğer **avret *pezevenklik*** eylese, *kâdî ta'zîr* ede; ne mikdâr vech görür ise ağaç başına bir akçe cürm alına.

29. Ve eğer bir kimesneninn **evine girse, *zinâ kasdın*a olur ise,** evlü ise evlü cürmin vere; ergen ise ergen cürmin vere. Tafsîl-i sâbık üzere.

30. Ve eğer kul ve karavaş zinâ kılsa, hür ve hürre cürminin nısfın vere; şerh-i sâbık üzere.

31. Eğer bir kimesnenin ***avretin öpse ya dilese veya yapışsa,*** kâdî ta'zîr edüb iki ağaca bir akçe cürm alına.

32. Ve eğer bir *avret ya bir kız* ***bana zinâ kıldın*** *dese,* er inkâr eylese, bunlarun sözüne i'tibâr olmaya; ere and vereler; avreti kâdî ta'zîr edüb iki ağaca bir akçe cürm alına. Ve eğer avrete er ben sana zinâ kıldım dese, avret münkire olsa, avrete and vereler, eri kâdî ta'zîr ede, iki ağaca bir akçe cürm alına.

33. *Kız ve oğlan çeken kimesne*nin ve *hıyânetle bir ecnebinin evine giren kimesne*nin ve *avret ve kız çekmeğe bile varan kimesne*lerin içmiği kesile. Kız ve avret çeküb güc ile nikâh etdürene cebr ile boşadub ve nikâh edenün sakalın kesüb muhkem let edeler.

34. Ve *avret ile dutula*nın şer'an siyâseti ne ise icrâ edeler.

---

1 Son cümle, II.Bâyezid Kanunâmesinde yoktur; Krş. **Bâyezid** II-1, md. 3

35. Ve Livâ-i mezbûrede *tapu* şol vechile alınur ki, bır ev damı veya bir davar damı ihdâs olunsa, büyüğünden elli akçe ve evsatından kırk veya otuz akçe tapu alınur; ednâsından yirmi akçe alınur.

36. Ve *boz ve hâlî olan yerler*den zira'at eyleme içün tâlib olalar . Ve yerler bir galle ekilür yer eyüsüne otuz, evsatına yirmi ve ednasına on beş akçe alına.

37. Ve kadimden zira'at olunur *çiftlik* yeri üç yıl zira'at olunmayub boz kalmağla veya sahibi fevt olub zira'at olunmamağla tapuya müstehak olur, müdlüğüne elli akçe evsatından kırk akçe ednasından yirmibeş akçe alına.

38. Eğer bir kişinin atı veya katırı ya öküzü ekine girse davar başına beş ağaç urulub beş akçe alına. Ve anın girse dört çomak, dört akçe alına. Buzağı girse bir ağaç, bir akçe alına. Koyun girse, iki koyuna bir ağaç bir akçe alına. Amma evvel tenbih edeler, tenbih ettikden sonra , eslemeyüb duvarların ta'mir etmeyecek olurlarsa tahıl ve terekeye ziyan etmiş olur. Bu veçhile ağaçlayub tehdid edeler ve hem olan ziyanı tazmin edeler ki, her kişi duvarlarını tîmâr edeler

39. Re'âyânın ekilmiş terekesine ziyan olmaya. Ve eğer yabanda veya köyler arasında veya duvarlar suvadından ekilmiş galle olsa ki, duvar uğrağı ola, ekine ulağu edeler.

40. Liva-i mezbûrede kadimden kendü çifti hâsılına ve resm-i ağnamına ve sâir rüsûm-ı ağnamına ve sâir rüsûmatına müsellem olub Sefer-i Hümâyûn vâki' oldukça eşüb yoklamada bulmayanlar ki, mîrî içün beşer sikke filorileri alınur.

41. Hâliyâ Ferman-ı Şerif ile ref' olunub müsellemâna mutusarrıf oldukları yerün öşürleri ve resm-i çiftleri ve resm-i ağnamları ve arûsâneleri ve bağ ve bostan ve sâir rüsûmatları külliyen mîrî içün kabz olunmak ferman olunmuşdur.

42. Ve *müsellemân* mutuasarrıf oldukları yerler ki, evladından ve akrabasından yer kimin elinde olursa öşr-i mîrî içün alınmak ferman olunmuştur ki, defter-i mufassalda mezkûrdur.

43. Ve liva-i mezbûrede olan taifenin ekseri *sipahilik* ve *sipahizâdelik* iddiasıyla kendülerin ra'iyyet silkinden halâs eylemek üzere olmağın şol kimesnelerin babalaru Defter-i Atik-i Hakanîde sipahilik kaydı ile mukayyed olmuş ola ,onların evladına dahi bilfi'il tîmârdan tasarruf eyledikleri ecilden sipahi deyü kayd vaki' olmuşdur.

44. Ve şol kimesne ki, babaları defterde sipahi kaydıyla mukayyed olmuş olmayalar, lakin kendüler tîmar tasarruf edüb ve tahrir-i cedidin berâtları mûcibince tîmâr almış olalar, anların sahih sipahizâde olduklarına tamam ilm olmayub mücerred tîmâr oldukları ecilden üzerlerine tîmâr tasarruf eder deyü kayd vâki' olmuşdur. Anın gibi kayd mukayyed olanların ra'iyyetden tîmâr almış oldukları zâhir ola.. Edâ eyledikleri *rüsûm-ı âdiyye*lerini edâ edeler. Bunlardan her kim toprak tasarruf ederse *resm-i çift*lerin verirler.

45. Ve şol kimesneler ki, mütemekkin olduğu yerde toprağı olmayub âhar karyede veya mezra'ada toprak tasarruf eylese, hîn-i tahrirde mütemekkin olduğu yerde üzerine *resm-i çift* bağlayub karyede mahsub olmuş iken zirâ'at eylediği toprağa, sipahi sürdüğün toprak benüm deyü resm-i çift taleb eylemeyesin.

Öşrinden gayrı nesne değildir. Resm-i çifti mütemekkin olduğu karye sipahisine mahsubdur.

46. Ve livâ-i mezbûrede vâki' olan *tâife-i yörük* iki koyuna bir akçe verdiklerinden gayrı her sürüye *resm-i yatak* deyü kırk akçe bahalu birer koyun verirlerdi.

47. Hâliyâ tâife-i mezbûranın ekseri zirâ'at eyledikleri serîr-i 'alâ-yı süreyyâ-makâma arz olundukda toprak tasarruf eden yörük tâifesine resm-i çift takdir olunmak fermân olunmağın resimleri takdir olunub ve şunlar ki, toprak tasarruf etmeyüb ağnâmları ile zindegânî ederler, anlardan kanun-ı kadîm üzere resm-i yatak alınmak fermân olunub cümle tâife-i mezbûrenin mahsûlâtı hâss-ı hümâyûna kayd olunmuşdur.

Kırşehir Sancağı Kanunnâmesi, Paris, Bİb. Nat. No: 85, Vrk. 192/a-194/a

Kırşehir Sancağı Kannnnâmesi, Paris, BİB. Nat. No: 85, Vrk. 192/a-194/a

Kırşehir Sancağı Kanunnâmesi, Paris, Bİb. Nat. No: 85, Vrk. 192/a-194/a

DOKUZUNCU BÖLÜM

KIBRIS EYÂLETİ KANUNNÂMELERİ

§. 1- KIBRIS EYÂLETİ VE SANCAKLARI

Kıbrıs'ın bir müslüman Türk beldesi haline geleceğini Resûlullah 977 yıl önce haber vermişti. Başta *Buhari* olmak üzere sahih hadis kaynaklarının verdiği bilgiye göre, Kıbrıs ile alakalı Hz. Peygamber'in müjdesini sahabeden *Enes bin Mâlik* şöyle naklediyordu:

"Hz. Peygamber, benim halam ve kendisinin de süt teyzesi olan Ümm-i Haram'ın ziyaretine geliyordu. Bir gün yine ziyarete gelmişti. Yemek yedikten sonra uyudu ve uykudan kalkınca gülümsemeye başladı. Halam, "Seni ne güldürüyor?" diye sorunca, şu mu'cizâne haberi verdi: "Rüyamda bana ümmetimden bir kısım mücâhidlerin şu gök deniz ortasında, padişahların tahtlarına kuruldukları gibi, gemilere kemâl-i ihtişamla binerek Allah yolunda deniz harbine gittikleri gösterildi de ona gülüyorum."

Bu cevap karşısında şaşıran Halam *Ümm-i Haram* niyaz etti ki: "Dua ediniz ben de onlarla beraber olayım."

Tekrar uykuya dalan ve yine tebessümle uyanan Hz. Peygamber'e Hala Sultan tekrar sordu: "Neden gülüyorsun?" Bu sefer cevap İstanbul'un fethini müjdeliyordu:

"Bu defa da ümmetimin gazilerinin kara yoluyla Allah yolunda gazaya gittikleri gösterildi." Bu sefer de Ümm-i Haram, "dua ediniz, Allah beni bu gazilerler beraber eylesin" deyince, cevap çok açık ve manidardı:

"Hayır, sen önceki deniz gazilerindensin." Ve gerçekten Ümm-i Haram, Hz. Muâviye'nin Şam valiliği zamanında, kocası Übâde bin *Sâmit* ile birlikte Kıbrıs'a çıkan deniz gazilerinin arasında yer alıyordu. Ancak Kıbrıs adasına denizden çıkıldığı sırada *Ümm-i Haram*, bindirildiği katırdan düşerek gazâ yolunda şehîd olmuştu ve artık Kıbrıs adasının manevî fatihi ve sahibi Kıbrıslıların ifadesiyle Hala Sultan kalıyordu[1].

Osmanlı Devleti, hem Akdeniz'in içinde ve özellikle de Mısır, Suriye ve Anadolu'nun arasında bir çıbanbaşı gibi durması açısından stratejik sebeplerle; hem Ebussuûd Efendi'nin Kıbrıs'ın belli zamanlarda dar'ül-İslam statüsüne gelmesi ve bu sebeplerle ve hem de Kıbrıs'da idareyi elinde tutan idârecilerin hem halka ve hem de gemicilere zulm etmeleri gibi sosyal sebeplerle, *Sokullu Mehmed Paşa*'nın görüşü hilafına, *Lala Mustafa Paşa* ve *Ebussuûd Efendi*'nin görüşlerini esas alarak fetih kararını vermiştir. II. Selim'in emriyle 977/1570 yılının Mayıs ayında ve *Kaptan-ı Derya Müezzinzâde Ali Paşa* komutasında başlayan fetih hareketi, 978/1571 yılının Ağustos ayında *Magosa*'nın da ilhak edilmesiyle tamamlanmıştır[2].

---

1 **Tecrîd-i Sarîh Tercümesi**, c. 12, sh. 279-281; Bedîüzzaman, Saîd Nursî, **Mektubât**, 96.

2 Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, **Osmanlı Tarihi**, c. **III**, 1. kısım, sh. 9-15.

Osmanlı Devleti, bundan tam 421 sene evvel fethettikleri Kıbrıs'da yaptıkları ilk icraat, adanın tapu-tahrir işlemini yaptırdıktan sonra, ada ahalisi arasında hak ve hukukun hâkim kılınması gayretleridir. Fetihden önce Venediklilerin bu ada halkına yaptığı zulümler ve Avrupalıların tasallutu altına ve hususan Rumların istilasına uğradıktan sonra meydana gelen zulümleri hayale getirip tefekkür etmek şartıyla, Osmanlı Devleti'nin bu ada halkı arasında nasıl hak ve hukuku hâkim kıldığını, burada neşredeceğimiz iki hukukî belgeden anlamak mümkündür:

II. Selim, Kıbrıs'ın fethini tamamladıktan sonra hemen, Venedikliler devrindeki şiddetli baskı idaresinin izlerini silmiş; arâzîye bağlı esaret demek olan feodalite sistemini kaldırmış ve yerli gayr-i müslimlere meşru dairede tam bir din hürriyeti tanımıştır. Ada, *Kıbrıs Eyâleti* haline getirilip *Tarsus*, *Alâiyye* ve *İçel* buraya bağlandıktan sonra, ilk Osmanlı valisi zamanında yapılan bir nüfus sayımına göre, 120.000 erkek nüfusu bulunan Kıbrıs halkı arasında hak ve adaletin tesisi için *Kıbrıs Adası* ile alakalı hukukî düzenlemeler hemen yapılmıştır. Kıbrıs'da adaletin tam tesisi ve Venediklilerin vergi adaletsizliklerinin ortadan kaldırılması için gereken bütün hukuki düzenlemeleri de yapmıştır. İslam hukukunun tatbiki yanında, özellikle haraci arâzî vergilerinin düzenlenmesi ile alakalı olarak 980/1572 tarihli *Kıbrıs Adası Kanunnamesi* hazırlanmıştır.

II. Selim devrinde tertib edilen bazı defterlere göre, Kıbrıs Eyâletinin tekemmülü neticesinde Kıbrıs'a bağlanan sancaklar şunlardır:

1- Alâiyye Sancağı.

2- Baf Sancağı.

3- Girne Sancağı.

4- İç İli Sancağı.

5- Lefkoşe (Kıbrıs) Sancağı (Paşa Sancağıdır).

6- Magosa Sancağı.

7- Sis Sancağı.

8- Tarsus Sancağı[1].

Kıbrıs Eyâletinin ilk beğlerbeği ise, 1571 Ağustos'undan sonra teşkil edilen eyâlete hemen tayin edilen *Avlonya sancakbeği Muzaffer Paşa*'dır[2].

§. 2- KIBRIS CEZİRESİ KANUNNÂMELERİ (34)

Kıbrıs Cezîresi Kanunnâmesi, 980/1572 tarihinde hazırlanmış bulunmaktadır. Daha evvel Barkan tarafından yayınlanan Kanunnâmenin temel nüshası[3], *Tapu-Kadastro Kuyûd-ı Kadîme Arşivi, No: 64 (506), sh. 1-5*'de bulunmaktadır. Bu Defterdeki listeye göre Kıbrıs Cezîresinde bulunan nâhiyelerin isimleri şöyledir: Lefkoşa, Magosa, Girne,

1 BOA. **Kâmil Kepeci Tasnifi**, Defter No: 262, sh. 192-195; Kunt, **Sancaktan Eyâlete**, sh. 175-176; BOA. Mühimme, 16, sh. 346;

2 Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi**, III/I, sh. 14-15

3 Barkan, **Kanunlar**, sh. 348-350

Baf, Odim, Limosa, Tuzla, Maroto, Mesaviye, Karpas, Pendaye ve Harsoho[1]. Ayrıca aynı yerde ve aynı tarihli bir de Hükm-i Sultânî bulunmaktadır. Her ikisini de kitabımıza almak istiyoruz.

Ayrıca bu hukukî düzenlemelerin bir nüshası da *Viyana Millî Kütüphânesi, A. F. No: 77, Vrk. 89/b-90/a*'da yer almaktadır.

I- 980 TARİHLİ KIBRIS CEZİRESİ KANUNNÂMESİ

KANUNNÂME-İ CEZÎRE İ KIBRIS

Kudve-tül-ümerâi vel-ekâbir• müstecmi'u cemî'-il-me'âlî vel-mefâhir zül-kadr'il-etemm vel-fahr'il-eşemm el-muhtessu bi-mezîd-i 'inâyet'il-Melik'is-Samed *Cezîre-i Kıbrıs defderdârı* olan *Mehmed* -Dâme 'uluvvühû- tevkî'-i refî'-i hümâyûn vâsıl olıcak ma'lûm ola ki;

1. Dergâh-ı mu'allâma kazâyâ defterin gönderüb küffâr-ı hâkisâr zamanında cezîrede olan kanunların beyân edüb cümleden biri *cezîre*ye hâricden metâ' getürse, çuka ve akmişeden gayrı her yüz akçede dokuz akçe *gümrük* alınub ve Cezîreden gayrı yere alub gitseler, her yüz akçede beş akçe gümrük alınurmış.

Ve çuka ve sâir yapağıdan işlenmiş metâ'dan her yüz akçede iki akçe ve akmişe kısmından her yüz akçede beş akçe gümrük alınur.

2. Ve cezîre-i mezbûre ahâlisi evlerine *me'kûlat* kısmından ve *hamr*den ki, kifâyet mikdârından ziyâde alınmaya, anun gibiden nesne vermeyüb ve un ve buğday ve arpa, gerek hâriçden Cezîreye getürsünler gerek Cezîreden alub gitsinler, bir akçe ve bir habbe nesne alınmayub ve taşradan kal'alara satmak içün getürdükleri hamrin her yüküne on altı akçe alınurmış.

3. Ve yalılarda sayd olunan balıkdan her sandalda üç akçe alınur. Ve boğazlanmak içün gelüb kassâbhânelerde boğazlanan sığırın erkeğinden ve dişisinden beşer akçe alındukdan sonra muhtesib dahi ikisine bir akçe alurmış. Ve her balık yüküne on altı akçe alınur.

4. Ve *resm-i kile* deyü üç kile buğdaya bir akçe ve altı kile arpaya bir akçe alınub ve sâir hubûbâtın her üç kilesine bir akçe alınub ve meyvenin yükine bir akçe ve odunın üç yükine bir akçe ve arabasına bir akçe ve zeytûnın her altı kilesine bir akçe ve çekirdekli penbenin her kantarına beş akçe sâfisinin kantarına on beş akçe alurlar imiş.

5. Ve kapanda satılan esbâbın her kantarına iki akçe *kapan hakkı* deyü alurlarmış.

6. Ve hîn-i tahrirde Cezîre-i mezbûre hubûbâtı a'lâ ve evsat ve ednâ i'tibâriyle buğdayın İstanbul kilesi onikişer ve arpanın kilesi altışar ve mercimeğin kilesi on

---

1 Bu isimleri doğru okuyup okumadığımızdan şüpheliyiz: bkz. Tapu-Kadastro Kuyûd-ı Kadîme Arşivi, No: 64 (506), sh. 1-5; Darkot, Besim, **Kıbrıs**, İA, VI, sh. 672-676.

üçer akçeye ve burçağın altışar akçeye ve baklanın kilesi onar akçeye ve sisamın kilesi otuzar akçeye ve nohudun kilesi on dörder akçeye ve 'alefin kilesi üçer akçeye ve burçağın altışar akçeye ve şirenin her yükü kırk akçeye ve penbenin kantarın üçyüz akçeye ve kendirin kantarın ikiyüz elli akçeye ve harnûbın kantarı otuz beş akçeye hesâb olunduğın bildürmişsin.

7. İmdi kassâbhânelerde boğazlanan sığırlardan ve koyunlardan ve keçiden vech-i meşrûh üzere muhtesibler alı-geldüği akçe ref' olunub ve kal'alarda satılmak içün günderilen hamr yükünden alınu-gelen on altı akçe *bâc* dahi ref' olınub ve re'âyâdan sâir vergüleri ve me'kûlât ve sâir kıymeti vech-i meşrûh üzere mukarrer olmak emrim olmuşdır.

8. Buyurdum ki; Hükm-i şerîfim vusûl buldukda *muhtesib* olanlar boğazlanan sığır ve koyundan ve keçiden gayrı aldukları akçeyi ve hamr bâcın ref' eyleyüb andan gayrı zikrolunan kavânîni mukarrer tutub deftere kayd eyleyesin.

9. Bu hükm-i şerifim ile 'amel olunmak içün bir sûretin cezîre-i mezbûre defteri zahrına kayd edüb ve bir sûretin mahkemelerde mahfûz olan sicillerde kayd etdüresin ki, kuzât ana göre 'amel edüb re'âyadan vaz' olunan kanuna muhâlif ziyâde bir akçe ve bir habbe aldırmayub cezîre-i mezbûre re'âyası âsûde hâl olalar.

Öyle bilesin 'alâmet-i şerife i'timâd kılasın.

Tahrîren fî evâil-i şehr-i cümâdelâhıra 980 bi-makâm-ı Konstantıniyye el-mahrûsa[1].

II- 980 TARİHLİ KIBRIS CEZİRESİ İLE ALAKALI FERMÂN

Kudvet'ül-ümerâi vel-ekâbir müstecmi'u cemî'-il-me'âlî vel-mefâhir *Cezîre-i Kıbrıs defterdârı* olan Mehmed -Dâme 'uluvvuhû- tevkî'-i refî'-i hümâyûn vâsıl olıcak ma'lum ola ki;

1. Küffâr-ı hâkisâr zamanında *Cezîre-i Kıbrıs re'âyası* mahsûlâtının kasmlerinden kiminden südüs ve kiminden humus ve kiminden rubu' ve kiminden sülüs alınu-gelüb ve cezîre-i mezbûrede *parikoz* demekle ma'rûf tâife beğlerine her haftada iki gün beğlerine ve sipahilerine hizmet ede-gelüb ve re'âyâ ve bâliğ olmış oğlanları kimi altmış ve kimi seksen ve kimi doksan akçe *kesim*lerin verdüklerinden sonra kendüleri ve oğulları ve kızları içün *tuz hakkı* deyü beşer akçe verürler imiş.

2. Ve zirâ'at etdükleri yerlerinden külliyen *kasm*lerini üçde bir verürler imiş.

3. Ve Cezîre-i mezbûre re'âyâsından birinin kısrağından katır olsa altmış akçe ve eğer tay olsa yiğirmi beş akçe ve inekleri buzağılasa beş akçe ve *'âdet-i agnâm* her koyundan bir akçe ve her kuzudan bir akçe alınurmış.

---

1 1-10 Cemâziyelâhıre 980

4. Ve Cezîre-i mezbûre nâhiyelerinden *Limnose* ve *Odime* nâhiyelerinde otuz altı pâre karye bağlarının kasmlerini üçde bir alduklarından sonra her dönüme bir buçuk akçe *resm-i dönüm* alurlarmış.

5. Cezîre-i mezbûre re'âyâsı hakkında mezîd-i 'inâyetim mukârin olmağın zikr olunan *parikoz tâifesi* her haftada bir gün mîri sükkerhânelere ve ekinliklere ve sâir lâzım gelen hidemât-ı hümâyûnuma hizmet etmek ve sâir re'âyâ gibi kasmleri humusden alınmak ve *ispençe*leri otuzar akçe ve re'âyânın a'lâsından yüz akçe ve evsatından seksen akçe ednâsından altmış akçe *harâc* ve 'âdet-i agnâm dahi iki koyuna bir akçe alınmak emrim olmuşdur.

6. Buyurdum ki, hükm-i şerîf-i vâcib-il-ittibâ'ım vüsûl buldukda Cezîre-i mezbureyi tamam tahrir eyledükde re'âyânın vergüsi ta'yin olunduğın re'âyâya tenbîh ve i'lam edüb bu hükm-i şerifimin bir sûretin Vilâyet-i mezbûre defteri zahrına ve bir sûretin sicill-i mahfûza kayd etdüresin ki, minba'd mazmûn-ı hümâyûniyle 'amel olunub emrime muhâlif re'âyâdan kimesne ziyâde nesne taleb eylemeye.

Şöyle bilesin, 'alâmet-i şerîfe i'timâd kılasın.

Tahriren fî evâil-i şehr-i Cümâdelâhire sene semânîn ve tis'a mi'e bi makamı Konstantıniyye el-mahrûsa[1]**.**

1 1-10 Cemâziyelâhıre 980

980/1572 Tarihli Kıbrıs Cezîresi Kanunnâmesi, Tapu Kadastro KKA, No: 64 (506), sh. 1-5

980/1572 Tarihli Kıbrıs Cezîresi Kanunnâmesi, Tapu Kadastro KKA, No: 64 (506), sh. 1-5

صورت امر شریف سلطانی

ONUNCU BÖLÜM

RÛM EYÂLETİ KANUNNÂMELERİ

§. 1- RÛM EYÂLETİNİN KANUNÎ DEVRİNDEKİ SINIRLARI

Rûm Eyâleti'nin, temeli II. Murad'ın son zamanlarına dayanan *Kadîm Vilâyet-i Rûm* ve Fâtih'den sonra teşekkül eden *Hâdis Vilâyet-i Rûm* şeklinde iki devrede iki ayrı tarzda ortaya çıktığını daha evvel belirtmiştik[1].

20 Şevvâl 973 yani Kanunî devrinin son zamanlarına ve II. Selim devrinin ilk dönemlerine doğru ise, Elviye-i Rûm başlığı altında Rum Eyâleti'nin sancakları şöyle sıralanmıştır:

1- Livâ-i Malatya.

2- Livâ-i Sivas.

3- Livâ-i Amasya.

4- Livâ-i Bozok.

5- Livâ-i Çorum.

6- Livâ-i Arabgir.

7- Livâ-i Divriği.

8- Livâ-i Canik[2].

§. 2- ARABGİR SANCAĞI KANUNNÂMESİ (35)

I- NÜSHALARI VE HUKUKÎ TAHLİLİ

Arabgir, Kanunî devrinde *Diyârbekir Eyâlet*inin sancakları arasında yer almaktaydı ve ilk Kanunnâmesini de orada neşretmiştik[3]. II. Selim devrinde ve 976 tarihinde tahrir olunan Tapu Defterinde ise, Arabgir, *Rum Eyâlet*inin sancakları arasında gösterilmektedir[4]. II. Selim zamanında tahrir olunan bu Defterde yer alan ve *Tapu Kadastro Kuyûd-ı Kadîme Arşivi, TTD. No: 127 (197), sh. 1-9*'da bulunan Arabgir Sancağı Kanunnâmesi, daha evvel neşr olunan *Yasahâ-i Livâ-i Arabgir*'den epeyce farklıdır. Zaten Arabgir Yasası, *Hasan Padişah Kanunları* esas alınarak tanzim

---

1 **Osmanlı Kanunnâmeleri,** II, 277 vd.; III, sh. 355 vd.

2 **BOA. Mühimme Defteri,** No: 6, sh. 537; Kunt, Metin, **Sancaktan Eyâlete,** 139; Âtıf Efendi, No: 1734, Vrk. 205/a

3 **Osmanlı Kanunnâmeleri,** III, sh. 232-235

4 Tapu Kadastro **Kuyûd-ı Kadîme Arşivi,** TTD. No: 127 (197), sh. 1-9

olunmuştur. *Arabgir Sancağı Kanunnâmesi* ise, Osmanlı Kanunnâmeleri esas alınarak hazırlanmıştır.

Kanunnâmenin ve Defterin Mukaddimesinde konuyla alakalı şu tesbitler ve bilgiler yer almaktadır:

> "*Sultân Selim Hân* Hazretlerinin .... himmet-i âliyye-i şâhâneleri nizâm-ı ahvâl-i ibâd ve ta'mîr-i bilâda müte'allık olmağın Memâlik-i Mahrûse-i âlem-penâhdan *Vilâyet-i Rûm*'a tâbi' *Arabgir Sancağı* kitâbeti husûsuna fermân-ı cihân-mutâ' şeref-sudûr bulub üslûb-ı kadîm-i Osmânî ve kanun-ı kadîm-i hâkânî muktezâsınca bu cerîde-i ferîde müştemil olduğı üzere mezbûr sancakda olan havâss-ı hümâyûn ve hâshây-ı ümerây-ı elviye ve zu'amâ ve erbâb-ı tîmâr Kâtib Sâdık kitâbetiyle tatvîl ve imlâl terk olunub ber vech-i mufassal tahrir olundu. 20-30 Ramazan 976."[1].

Kanunnâmenin bir diğer nüshası da, Paris, Bib. Nat., No:85, Vrk. 132/b vd.'da bulunmaktadır. Birinci nüshadan farkı yoktur.

Daha önce Yavuz devrinde neşredilen Arabgir Kanunnâmesi, Hasan Padişah Yasalarından ilhâm alınarak tedvîn olunmuştu. II. Selim devrinde yeniden tedvîn olunan Arabgir Kanunnâmesi ise, Kanun-ı Osmânî esas alınarak hazırlanan bir sancak kanunnâmesidir. Gerçekten ilk iki bölümde harâc-ı mukâseme demek olan ve öşür, kasm ve behre tabirleriyle ifade olunan şer'î teklif düzenlenirken, bunu takip eden üç bölümde de harâc-ı muvazzaf demek olan çift resmi ve tevâbi'i tanzim olunmuştur. Daha sonra cürm ü cinâyet cezalarına yer verilen kanunnâmede, bunu takip eden bölümlerde de resm-i yaylak ve kışlak gibi örfî rüsûm tedvîn olunmuştur. Kısaca daha evvelki Arabgir Kanunnâmesi, Hasan Padişah devri kanunudur; bu ise Osmanlı dönemi kanunudur.

II- KANUNNÂMENİN METNİ

KANUNNÂME-İ LİVÂ-İ ARABGİR

DER BEYÂN-I AHVÂL-İ RE'ÂYÂ

1. Bundan akdem re'âyânın gallesi *hazr*[2] olub iki buğday bir arpaya takdîr olub ve ziyâde bahâ alınub re'âyâya fevk'al-hadd zulm olub bu sebeb ile ekseri *terk-i diyâr* edüb ve ba'zı müflis ve muhtâc-ı halk olub, hâliyâ ol *bid'atler* ref' olunub behre bâbında iki vech behre alınmak ta'yîn olundı. Her kangısı iki cânib bitişür ise câzidir.

2. Bir budur ki, re'âyâ tâifesi külliyen hâsılların getürüb köy kurbünde bir mahalle harman edüb ölçülüb eğer altıda bir ve eğer beşde bir ve eğer yedide bir takdîr olan *behre*lerini ölçüyle buğdaydan buğday ve arpadan arpa teslîm edüb ziyâde nesne taleb etmeyeler. Ve vâki' olan behrelerini akreb bâzâra ileteler.

1 Tapu Kadastro Kuyûd-ı Kadîme Arşivi, TTD. No: 127 (197), sh. 1-3

2 **Hazr:** Tahmin yoluyla gallenin mikdârının takdirine denmektedir.

Ve *akreb bâzâr* dahi bir günlükdür; bir günlükden ziyâde olur ise, re'âyânın anda iletmek borcu yokdur.

3. Ve köy kurbüne getürüb bir yerde harman etmeğe âciz olurlar ise, anun gibiler kendüler bildüği gibi altıda bir kayd olan altı yığın ve beşde bir kayd olan beş yığın yığub sâhib-i tîmâr olan içinden bir yığın ihtiyâr edüb alub mukaddemâ ol behreyi ra'iyyet getürüb köy kurbünde döküb sâhib-i arza teslîm eyleye.

4. Ve ağa behre komak içün köy halkı dahi bir mahfûz ev veya anbar bulı-vere; ba'dehû kendü mahsûllerin nice diler ise eyleyeler.

DER BEYÂN-I NEFS-İ ARABGİR

5. Ve Nefs-i *Arabgir*'in bağları ve bostanları ve meyvesi dahi Defter-i Atîkde müslümanların her yüz *teğek*de dört akçe ve kâfirin her yüz teğekde altı akçe bağ hakkı ve seb' meyve alınduğı mukayyed olub lâkin altı ay mikdâr ehl ü iyâlleriyle varub bağlarında sâkin oldukları ecilden etrâf u eknâfında olan *Divriği* ve *Çemişgezek* ve *Malatya* Sancaklarında dahi bu vechile olmağın bağ ve meyvelerin ber vech-i nakd edâ ede-geldükleri ecilden *Arabgir Kâdîsi* dahi mektûb gönderüb bağ ve meyve hakları ber vech-i nakd alınması mal-ı Padişâhîye enfa' ve hem müslümanların ehl ü iyâlleri üzerine nâ mahrem girmekden kurtulurlar deyü bildürdüği ecilden *Divriği Sancağının Defteri*nde görüldükde ber vech-i nakd edâ eyledükleri mukayyed olmağın mevlânây-ı mezbûrun arzı mûcebince bağlar ve seb' meyveleri şehri Arabgir'in zeylinde cümle ber vech-i nakd kayd olunub ve vech-i mezbûr üzere Defter-i Cedîd-i Hâkânîye kayd olundu.

DER BEYÂN-I ÇİFT

6. Bir kimesne üzerine yazılan zemîn kâdir iken bozub terk edüb boz kalsa, ol yerden sâhib-i arza *behre* ve *resm-i zemîn* hâsıl olmasa, anun gibilerden *resm-i çift* ve *boz behre* taleb olunur. Amma ol bağlanan yeri *sâhib-i arz* olan kimesne âhara tapuya verüb veya gayrı kimesne zirâ'at edüb ol zemînden sâhib-i arza resm-i zemîn ve mahsûl hâsıl ola, ol vakit resm-i çift ve boz behre taleb olunmak câiz değildür. Meğer ki, zikr olan zemîni kâdir iken boz kosa, ol vakit kanun üzere boz behresi alınur.

Mezkûr zemîn tapuya verilse, kat'â terk eden kimesneden taleb etmek yokdur. Hemân *resm-i bennâk* ve *ırgâdiyye* alınur.

7. Ve şunlara ki, fakr u fâka galebe edüb veya *âfet-i semâviyye* erişüb veya talana uğrayub fakîr'ül-hâl ve muhtâc-ı halk olub çifte kâdir olmayub çifti bozulmuş ola, anun gibilerden tekrar behre ve resm-i çift alınmaya. Hemân resm-i bennâk ve ırgâdiyye alınub *sâhib-i tîmâr* olan yerini kime dilerse vere.

8. Ve *bennâk*den ve *mücerred*den sonradan zirâ'ate kâdir olan kimesne ki, sâhib-i arzdan yer tapuya almış olmaya, anun gibiler âhar yerde ve âhar toprakda zirâ'at etdükde sâhib-i ra'iyyet olyan benüm ra'iyyetimsin deyü *tekrar behre* alur imiş; hilâf-ı kanundur

alınmaya. Anun gibiler üzerine çift ve nîm çift kayd olandandır; ol dahi ba'd'et-tenbîh lâzımdır.

9. Üzerine çift yazılan dahi yeri olmayub âciz kalsa, ağa dahi yer bulmasa, andan dahi *tekrar behre* taleb etmek yokdur.

10. Bennâk ve mücerred kimesne gayrı yerde ev yapub otursa, ol kimesneye cebr edüb sen gayrı yerde oturma, elbette göç yerüne gel deyü cebr edüb evin ve barkın yıkdırmak yokdur. Hemân sâhib-i arza *resm-i bennâk* ve ırgâdiyye ve *resm-i mücerred* vermeğe borcu vardır. Ve ırgâdiyye dahi evlü olduğı takdirce alınur; mücerred ise alınmaz.

DER BEYÂN-I ÇİFT VE NÎM ÇİFT

11. Bir *çiftlik* oldur ki, yüz dönüm yer ola ve her *dönüm* eni ve uzunı yürümek adımıyla kırk adım yer ola. Ve yüz dönüm denilen yer evsat'ül-ahvâl yerdür. Ve ol yer ki, a'lâ yer olub su basar yer ola ve her yıl ekilür zemîn ola, ol seksen dönüm yer ola. Şol yer ki, ednâ yer ola, ol yüz elli dönüm ola.

DER BEYÂN-I BEHRE[1]

12. Re'âyâ galleleri hums üzere ve penbeleri altıda bir ve bostânları öşür üzere ve ağaç meyveleri yedide bir ve üzüm deveği İslâmiyyesinin yüz devekde dört akçe ve keferelerinin altışar akçe bağlandı.

DER BEYÂN-I KANUN BUDUR Kİ

13. Üzerlerine bağlanan yerleri *boz* koyub âhar yerde zirâ'at etmeyeler. Meğer ki, üzerlerine yazılan yerleri tamam ekildükden sonra varub âhar yerde ve âhar köyde zirâ'at edüb ziyâdece *rençberlik* etmek murâd eder ola, anun gibilere sâhib-i arz mâni' olmayalar ve *tekrâr behre* taleb etmeyeler. Her ne yerde eker ise, sâhib-i arza behresin vere.

14. Ve kendü yazılu yerin koyub âhar toprakda zirâ'at eder olsa, anun gibilerden tekrar behre taleb olunur; etmeyeler. Amma mukaddemâ gayrı yerde ekme deyü tenbîh etmek lâzımdır; ba'det-tenbîh taleb olunur. Ve sâhib-i arza dahi lâzımdır, ol kimesneye kendü köyünde yer bula; bulunmayub nâçâr olsa, ra'iyyet gayrı yerde eker, anun gibilerden taleb olunmaz.

---

1 **Behre**: Harâc-ı mukâseme demektir. Bu bölgelerde öşür veya kasm yerine behre kelimesi kullanılmaktadır.

DER BEYÂN-I AHVÂL-İ CERÎME

15. Re'âyâ kimin ise, *cerîme*yi ol alur; şehirlerde oldu deyü sancak beği dahl etmeye. Erbâb-ı tîmâra nısf-ı cerîme-i re'âyâ bağlanmışdır ve nısf-ı âharı sancak beğine bağlanmışdır; öyle alalar.

16. Ve *serbest olan tîmârları*n nısf-ı âharına dahi dahl etmeye. Ze'âmete tamam bağlanmışdır. meğer siyâsete müstahık olmuş ola, anun gibilere siyâset etmek sancak beğine müte'allıkdır.

17. Ve *sancak beği* dahi siyâseti lâzım olanlara âhar yere alub gitmeyüb günahına göre siyâsetini anda eyleye ve siyâset bedeli akçe alınmaya ve siyâset olandan cerîme alınmaya.

18. Ve bir kimesne kan eylemiş olsa, ganî olsa, dört yüz ak cerîme alına ve evsat'ül-hâl olsa, üç yüz ve ednâ hallü olsa iki yüz akçe alına.

19. Ve el düşürenden bu i'tibâr üzere iki yüz ve yüz elli ve yüz akçe alına.

20. Ve ok ve kılıç ve gönder ve hançer ve bıçak ve bunların emsâli *âlât-ı harb* yarasından bu i'tibâr üzere yüz elli ve yüz ve seksen akçe alına; fakîr ile ağniyâdan bir alınmaya.

21. Ve diş çıkarandan a'lâ ve evsat ve ednâ i'tibârınca yüz ve seksen ve elli akçe alına; *siyâset* yokdur.

22. Ve baş yarub kan çıkarandan otuz akçe ve kara bereden yirmi akçe ve gurbetden ve harâmîden cerîme alınmayub günahına göre siyâset oluna. Meğer etdüği günah cüz'î ola, ana göre cerîme alına.

23. Ve erbâb-ı tîmârdan ve ahâli-i berâtdan cerîme alınmak hilâf-ı kanundur, alınmaya. Anların cerîmeleri ve günahları ziyâde olsa, mansıbları alınmakdır, eylece oluna. Ve eğer ber mûceb-i şer' vel-örf siyâset olacak ahvâl olur ise, arz olunub emirle oluna.

24. Ve bir kimesne *zinâ* eylese ve zinâ eden dahi müslüman evlü olsa, şer' ile sâbit oldukda, a'lâ hallüden üç yüz, evsat'ül-ahvâlden iki yüz elli ve ednâdan iki yüz akçe alına.

Ve zinâ eden *ergen* olsa, bu i'tibâr üzere iki yüz akçe ve yüz elli akçe ve yüz akçe alına.

DER BEYÂN-I RESM-İ YAYLAK

25. *Resm-i yaylak* bağlanan mevzi'de bir *sürü* koyun ki, üç yüz re's koyundur, yaylasa, resm-i yaylak bir a'lâ koyun alına ve hâneden hâneye bir nügi yağ alına ki, iki yüz dirhem yağ olur. Amma uğrayub geçer olsa, andan resm-i yaylak alınmaz. Meğer ki, bir yurtda üç gece yatur ola, anun gibilerden alınur.

26. Ve resm-i yaylak bağlanan yerlerde oturan kimesnelerden resm-i yaylak alınmaya deyü Kanunnâme-i Atîkde mukayyed olmağın Arabgir Kazâsında dahi resm-i

yaylak bağlanduğı ecilden Kazâ-i mezbûrede yaylakda oturan kimesnelerden resm-i yaylak alınmayub hâricden gelenden alına.

27. Ve *Boz Ulus Tâifesi*nin resm-i yaylağı *Murâd Suyu* üzerinde alınur. Anların Kanunnâmesi Diyârbekir'in Mufassalı mahallinde yazılmışdır; ana göre amel oluna deyü Kanunnâme-i Atîkde mukayyed olmağın üslûb-ı mezbûr üzere Defter-i Cedîd-i Hâkânîye kayd olundu.

DER BEYÂN-I RESM-İ KIŞLAK

28. *Resm-i kışlak* bağlanan yerlere hâricden bir sürü koyun gelüb kışlasa, bir a'lâ koyun ala. Ve zaman-ı kışlak dahi itibârı Zemherir'edir; Zemheri kimin yerinde bulunsa, ol ala.

29. Ve toprağında oturan kimesnelerden almaya; hâricden gelenden alına.

30. Ve ba'zı tâife gayrı sancakda kışlar olsa, benüm sancağım adamısın deyü maktû' resm-i kışlak alınur imiş. Hilâf-ı kanundur; alınmaya. Kışlağında Zemherir'de her kimün kışlağında bulunur ise, ol ala.

DER BEYÂN-I RESM-İ KIŞLAKÇIYÂN

31. Bir kimesne bir kimesnenin tîmârında kışlasa, altı akçe *resm-i kışlak* alalar; ol dahi evlü olsa altı akçe alınur; mücerred olsa *resm-i dûd* üç akçe alınur.

32. Ve kışlayan kimesne dahi kışladuğı yerde zirâ'at eder olsa, resm-i zemîn verüb resm-i kışlak vermeye.

33. Ve *kışlakçı* olan kimesne dahi üç yıla dek resm-i kışlak verüb üç yıldan ziyâde olsa *resm-i bennâk* alına.

DER BEYÂN-I RESM-İ ARÛSİYYE

34. Kız oğlan ere verilse, altmış akçe *arûsiyye*si vardur; nısfı erbâb-ı tîmâra ve nısf-ı âharı sancak beğine bağlanmışdır. Ve dul avretden otuz akçe alınub anun dahi nısfı sancak beğine ve nısfı tîmâr sâhibine bağlanmışdır.

35. Ve arûsiyye dahi kız atasına müte'allıkdır; atası kimin ra'iyyeti olsa resmi anundur. Ve kız oğlan her ne yerde nikâh olursa olsun, ra'iyyet sâhibinindir ve dul avret kimin toprağında olursa anundur.

DER BEYÂN-I RESM-İ ZÜNBÜRİYYE

36. Her *petek* başına iki akçe alınmak üzere kayd olundu, ol üzere alına.

Ve bir ra'iyyet peteğini âhar sipahi toprağına iletse, nısfı sâhib-i arz ve nısfı sâhib-i ra'iyyet ala.

DER BEYÂN-I RESM-İ ÂSİYÂB

37. *Tamam yıl dönen âsiyâb*dan altmış akçe resm-i âsiyâb alına ve altı ay dönenden otuz akçe *resm-i âsiyâb* alına. Vel-hâsıl ayda beşer akçe resm bağlanmışdır; öyle alına.

DER BEYÂN-I RÜSÜM-I AĞNÂM

38. Re'âyâ tâifesine iki koyuna bir akçe *rüsûm-ı ağnâm* alınmak üzere kayd olundu. Ve re'âyâ tâifesinden *çobanbeği* ref' olunmuşdur; alınmaya.

DER BEYÂN-I RESM-İ BÂC

39. Ve *bâc-ı kavâfil* dahi Defter-i Atîkde iki bin akçe kayd olub mîrlivâ hâslarına katılub lâkin *Arkud* nâm *Derbend*'de alınmağla ahâli-i kurâdan ba'zı ve bâc içün duran adamlar bâc bahânesiyle tüccârın ziyâde akçelerin alub ve ba'zı zamanda tenhâ bulduklarında esbâbların gâret edüb kendülerin katl etdükleri ve *Ka'be-i Şerîf* -Şerrafehallâhu Te'âlâ ve azzemehâ-'ye giden havâtîn tâifesine dahi siz kaçkun câriyesiz deyü nicelerine envâ'-ı fi'l-i şenî' ve nicelerinin dahi küllîce akçelerin ve esbâbların almayınca ubûr etdürmedükleri bil-cümle bâc bahânesiyle mezkûr Derbend'de küllî kabâyih irtikâb etdüklerin Mevlânâ *Arabgir* ve *Divriği* ve *Erzincan* Kâdîleri arz eyledüklerinden gayrı ahâli-i Vilâyetin yarar mu'temedün aleyh kimesneler dahi haber vermeğin merfû'ı üzere Dersa'âdet'e arz olunmağın ref' olunmasına fermân-ı celîl'ül-kadr vârid olmağın hükm-i şerîf-i âlîşân mûcebince merfû' kayd olundu.

Arabgir Sancağı Kanunnâmesi, Tapu Kadastro Kuyûd-ı Kadîme Arşivi, TTD. No: 127 (197), sh. 1-9

بسم الله الرحمن الرحيم
سوز نثر كلام سعادت نظام وعنوان كتاب دولت انجام
حمد خالق البرايا ورازق الانام اولاغه اليق وسزاواردركه
صنايع لطايف ودقايق كاينات وعلم قدرتينه دليل قاطع وبرهان
ناطق موجودات اثبات وحدانيتنه برهان ساطعدر ورافت
انعامى خاص وعامه شامل ووظايف جودى طيور وانعامه
واصل اولوب اجراى احكام علوى وسفليده معاونت و
مددندن بى نياز وامضاى امور عوالم جزوى وكليده
كثرت عددندن بى نيازدر تعالى شانه وعم نواله
ودرود نامعدود وصلوات نامحدود سلطان الانبياء
والمرسلين برهان الاصفياء والمتقين حبيب رب العالمين
خلاصة الماء والطين شفيع العصاة والمذنبين جانبنه
نثار اولنونكى دركاه معدلت پناهى سجده گاه سلاطين
عجم وعرب وسلسله كاينات وجود بى جودى سببدر صلوات
الله عليه وسلامه مازهر فى الروض ازهاره وحن حمامه
بعد ما خلق خلافت سعادت طراز ايله سرافراز اولان سلاطين
اولى الامر وخواقين ذوى القدر مبانى عدل وانصافى تشييد

وقواعد جود واعطايى تمهيد ايتمك خدمتنا لرى همت شاهانه لرينه
واجب وفرض اولدوغنه بناء پادشاه صاحبقران وعزت
مهد وسلطان سلاطين عدل گستر وخاقان اعظم وقهرمان
اكرم حامى بلاد الله عن الجور والطغيان ماحى آثار الظلم والعدوان
باسط الامن والامان ناشر العدل والاحسان خليفه ذوى
الدين صاحب العز والنصر والتمكين خلد الله تعالى فى الارضين
سلطان بن سلطان سلطان سليم خان بن مرحوم ومغفور له
سلطان سليمان خان بن سلطان سليم خان خلد الله تعالى
ظلال خلافته وابد مدى العالمين انوار رأفته حضرتلرينك
مطمح انظار كيميا آثار خسروانه اعتناى علامتلرندن اولدى
اولوب ابدا همت عليه شاهانه لرى نظام احوال بلاد و
تعمير بلاده متعلق اولماغين ممالك محروسه عالم پناهدن
ولايت رومه تابع عربگير سنجاغى كتابتى خصوصنه
فرمان جهان مطاع شرف صدور بولوب سلوك ايام عثمانى
وقانون قديم خاقانى مقتضاسنجه بو حقير بنده فريده مشتمل
اولدوغى اوزره مزبور سنجاقده اولان خواص همايون وزعامت
امراى الويه وزعما وارباب تيمار كالتحرير سازنده تنسيق

Arabgir Sancağı Kanunnâmesi, Tapu Kadastro Kuyûd-ı Kadîme Arşivi, TTD. No: 127 (197), sh. 1-9

بر دار ایله بنده احقر صادق افقر کنا بنیله تطویل
وابلالدن ترك اولنوب بر وجه مفصل جلیه تحریر بولنمغله
یتطیر ایرشدی تحریرا فی اواخر شهر رمضان المبارك من
شهور سنه ست وسبعین وتسعمائه

قانون نامهٔ لواء عربکیر

١ در بیان احوال رعایا بوندن اقدم رعایانك غله
جزوا اولوب اکی بغدای بر اوزیه بر تقدیر اولوب وزیاده حاصل اولور
رعایایه فوق الحد ظلم اولوب بو سبب ایله اکثری یرلرندن دیار آخره
وبعض مفلس ومحتاج خلق اولوب حالیا اول بدعتلر رفع اولنوب
بهره بابنده اکی وجه بهره الینمق تعیین اولنه هر قنغیسی ایکیه جلب
٢ بتشوراسه جایزدر بو دخی رعایا طایفه سی کلیا حاصللرینی
کتوروب کوی قرهنده بهره ایله خرمن اید وب اتیلوب اکر الینه بو
واکر بشده بو اکربیده بو تقدیر اولان بهره لرینی وجهی ایله
بغدای بدن بغدای واربه دن اربه تسلیم ایدوب زیاده تسنه
طلب اتمیلر وواقع اولان بهره لرینی قریب بازاره ایلته لر واقرب

بازاره ایلتمکه کونلك یردن زیاده اولور ایسه رعایانك
٣ اندن الینمق بو دخی بوندن اوکونده کوی قرهنده کتوروب بر یرده خرمنلرینه
عاجز اولورلر ایسه آنلر کیلر کندولر بیلدیکی البتدن
اولان الینمغین وبشدن بریدا اولان بر یغین یغوب
تیمار اولان ایچیندن بر یغین اختیار ایدوب اولوب مقدما اول بهره
رعیت کتوروب کوی قرهنده دکوب صاحب ارضه تسلیم ایلیه
٤ واغا بهره قومیوب کوی خلقی دخی محفوظ اوو یا ...
بعده کندو محصوللرین بینه دو لر ایسه ایلیه لر

در بیان نفس عربکیر

٥ نفس عربکیرك باغلری و بوستانلری و میوه سی اخی دنیزده
تکلف مهوب الحق وکا ... بوینده کن الق باغ حقی و سبع
میوه الندوغی نقدا اولوب لکن اللق آی نقدا اهل وعیال ایله ...
باغلرنده ساکن اولدقلری ... طرفی کتا ... اولان ...
وجهت ... وملاطیه ... اخی بو ... اولمغین باغ
ومیوه لرندن بر وجه نقدا ... عربکیر ...
داخی کوب کندو باغ ومیوه حقلری بر وجه نقدا ...
مال پادشاهی ... ونفع ... اهل وعیال ...

Arabgir Sancağı Kanunnâmesi, Tapu Kadastro Kuyûd-ı Kadîme Arşivi, TTD. No: 127 (197), sh. 1-9

تا محرم گیرمکدن قدتلولر دیو بیلدیرهر دوکی اجلدن دوریکی
تیماغنك دفترینه کوردلدکده بر وجه نقدا آلیلدوکلری
مقیدا ولمغین مولانا ای [illegible] عرض موجبنجه باغلر و سبع
لری [illegible] زیلینه جمله بر وجه نقد قیدا ولنوب دفتره
مزبورلر اوذره دفتر جدید خاقانیه قیدا ولندی

در بیان چفت

٦ بر کمسنه انك یرینه یازیلان زمینی قادر ایکن بوزوب ترك ایدوب
بوز قالسه اول یردن صاحب ارضه بهره و رسم زمین حاصل اولسه
آنلر کبیلردن رسم چفت و بوز بهره طلب اولنور اما اول یغلان
یره صاحب ارض اولان کمسنه آخره طپو ایله ویروب و یا غیری کمسنه
زراعت ایدوب اول زمیندن صاحب ارضه رسم زمین و محصول
حاصل اولا اول وقت رسم چفت و بوز بهره طلب اولنمیه
دکللر [illegible] که ذکر اولان زمینی قادر ایکن بوز قوسه اول رعیت
قانوندر اونده بوز بهره سی النور مذکور زمین طپو ایله ویرلسه
قطعا ترك ایدن کمسنه‌دن طلب ایتمك یوقدر همان رسم بناك
٧ و ارض عادتیه النور و شول که [illegible] غلبه ایدوب و یا آفت
سماویه ایله [illegible] و یا تالان ایله اوغریوب فقیر الحال و محتاج خلق

اولوب چفتنه قادر اولمیوب چفتی بوزلشی اولا انلر کبیلردن
تکرار بهره و رسم چفت النمیه همان رسم بناك و ارض عادتیه النوب
٨ صاحب تیمار اولان یرینکه دیلربه ویره و بناك و مجرددن
[illegible] زراعته قادر اولان کمسنه که صاحب ارضدن یر طپو ایله
تا الشی اولیه انلر کبیلر آخر یرده و آخر طپراقده زراعت ایدوکده
صاحب رعیت اولان بنوم رعیتم سن دیو تکرار بهره النور دیو
٩ خلاف قانوندر النمیه انلر کبیلر اوزرینه چفت و رسم چفت
قید اولاندن [illegible] بعد التفتیش لازم [illegible] اوزرینه چفت
یازیلاندن دخی بری اولیوب عاجز قالسه اغا دخی بیر بولسه اندن
١٠ دخی تکرار بهره طلب ایتمك یوقدر بناك و مجرد یازیلان کمسنه
غیری یرده اولیوب اوتورسه اول کمسنه‌یه جبر ایدوب سن
غیری یرده اوتورمه البته کوچ یوکه کل دیو جبر ایدوب ویر
و بادفین یقدروق یوقدر همان صاحب ارضه رسم بناك ارض عادتیه
و رسم مجرد [illegible] و ارض عادتیه دخی [illegible]
تقدیریجه النور مجرد ایسه النور

در بیان [illegible]

١١ و رسم چفتنه جفتلك اولان [illegible] یوز درم [illegible]

Arabgir Sancağı Kanunnâmesi, Tapu Kadastro Kuyûd-ı Kadîme Arşivi, TTD. No: 127 (197), sh. 1-9

یوز منّا دمیله قرق آدم یر اولا و یوز دونم دنلن یر اوسط الاحوالدر

یرده دوا ولنیرکه اعلا یر اولوب صو بصدر یر اولا وهیل اکلونه زمین

اولا اول سکسن دونم یر اولا شول یرکه ادنا یر اولا اول یوز اللی

دونم اولا

دربیان بهره

١٢ رعایا غلّه لری خمس اوزره و پنبه لری اللیدن بر و بستانلری عشر

اوزره و اغاج میوه لری بیده بر و ایذدوم دوکی اسلامیه نك

بوزدوکده دونم تلفیه و یکرمی کرنبلرده التشر اقچه بغلندی

دربیان قانون بوز دکر

١٣ اوزرلرینه بغلنان یرلری بوز قیوب آخر یرده زراعت ایتمیه لر مکر که

اوزرلرینه یازیلان یرلری تمام ایکن نصیبه کروب آخر یره

و آخر کویه زراعت ایدوب زیاده جه رنجبرلك ایتمك مراد

ایدر اولا انلرك کیملره صاحب ارض مانع اولمیه لر و تکرار

بهره طلب ایتمیه لر مزبوره اکر ایسه صاحب ارضه بهره سن

١٤ ویره و کندو یانینده اولویرین قیوب آخر طپراقده زراعت ایدرلر ایسه

انلرك کیملردن تکرار بهره طلب اولنمیه لر اما متمدها

غیر یره اکمه دیو تنبیه ایتمك لازمدر بعد التنبیه طلب اولنور

و صاحب ارضه داخی لازمدر ولکن سنیه کندو کوینده بر بولوب

بولمیوب ناچار اولسه رعیت غیری یرده اکر انلرك کیملردن طلب اولنمز

دربیان احوال جریمه

١٥ رعایا کیمولك ایسه جریمه اول الوپ شهرلرده اوله یعنی سنجاق بکی

دخل ایتمیه ارباب تیمار نصف جریمه رعایا بغلنمشدر و نصف

١٦ آخری سنجاق بکنه بغلنمشدر ایله الالر و سربست اولان تیمارلرك

نصف آخرین دخی دخل ایتمیه زعامته تمام بغلنمشدر و سیاسته

مستحق اولمش اولا انلرك کیملره سیاست ایتمك سنجاق بکنه

١٧ متعلقدر و سنجاق بکی داخی سیاستی لازم اولنلره آخر یره اوغ

کتیروب کونا هنه کوره سیاستی اندن اکلیه و سیاست بدل اقچه

١٨ المیه و سیاستی اولاندن جریمه المیه و بیکسنه قانا علمیش

اولمیه مغنی اولسه دورت یوز اقچه جریمه النه و اوسط الحال اولسه

١٩ ایکیوز و دنا حالی اولسه ایکیوز اقچه النه و ال دوشرندن

٢٠ بو اغنیا اولمزه ایکیوز دیوز اللی و یوز اقچه النه و اوفق قلیج

و کونده و خنجر و بچاق و بونلر امثالی الات حربیه یارسندن

بو اغنیا اولوب یوز اللی و یوز و سکسن اقچه النه تنبیر ایله

٢١ اغنیادن ایکیشیه و دیش چقاردندن اعلا و اوسط و ادنا اعتبار

٢٢ یوز و سکسن اللی اقچه النه سیاست یوقده و باشن یاقب قان

Arabgir Sancağı Kanunnâmesi, Tapu Kadastro Kuyûd-ı Kadîme Arşivi, TTD. No: 127 (197), sh. 1-9

چقاردندن اوزلقجه وقته بردن بکرم اقچه النه وعربندن و
حراميدن جريمه النميوب كناهنه كوره سياست اولنه مكرر ايدوكي
٢٣ كناهى جزوى اولا اكا كوره جريمه النه و ارباب تيماردن واهالى
برادن جريمه النمق خلاف قانوندر النميه النلر جريمه كرى و
كناهلرى زياده اولسه منصب اربابى نقد كيجه اولنه ولكن موجب
شرع والعرف سياست اولاجق احوال اولور ايسه عرض اولنوب
٢٤ امر ايله اولنه وبركيمسنه زنا ايلسه وزنا ايدن خى سلمان اولو
اولسه شرع ايله ثابت اولدقده اعلا حاللودنا اچيوز اوتوز
الاحوالدن اكى يوز اللى و ادناسندن اكى يوز اقچه النه وزنا ايدن
اركن اولسه بو اعتبار اوزره اكى يوز اقچه و يوز اللى و يوز اقچه

دربيان رسم ييلاق

٢٥ رسم ييلاق بغلنان موضعه برسورى قيون كلوب اچيوز اقچه
ييلاسه رسم ييلاق بر اعلا قيون النه وخانه دن خانيه بر نوع
باغ النه كه اكى يوزدر رسم باغ اولور اما اوغرايوب [illegible] اولسه
انلردن رسم ييلاق النمز مكركه بر يرده اوچ كيجه ياتور اولا
٢٦ انلك ييلادوغى النور رسم ييلاق بغلنان يرلرده اوتوران
كيمسنه لردن رسم ييلاق النميه ديو قانوننامه عتيقده مقيد

اولماغين عربكير قضاسنده داخى رسم ييلاق بغلندوغى يرلرده
قضاء مزبورده ييلاقده اوتوران كيمسنه لردن رسم ييلاق
٢٧ النمايوب خارجدن كلندن النه وبويله اولوب طايفه سنلندن رسم
ييلاق النميه كلور صورتا ويرندن النورلر النلرك قانوننامه [illegible]
منفصل يازلشدر اكه كوره عمل اولنه ديو قانوننامه
عتيقده مقيدا اولماغين اسلوب مزبور اوزره دفتر جديده دخى
مقيد اولندى

دربيان رسم قشلاق

٢٨ رسم قشلاق بغلنان يرلره خارجدن برسورى قيون كلوب قشلسه
بر اعلا قيون الا فرمان قشلاق داخى اعتبار زهم بن دوزهرى
٢٩ كيمو يرنده بولنسه اولا و طبراغنده اوتوران كيمسنه
٣٠ لردن النميه خارجدن كلندن النه وبعض طايفه غيريدن خافقه
قشلادر اولسه بوم خانم آدمى سنده بومقطوع رسم قشلاق
النور ايمش خلاف قانوندر النميه قشلاقندن ذكر وريده هر كيمو
قشلاقنده بولنور ايسه اولا لا

دربيان رسم قشلاقجيان

٣١ بركيمسنه بركيمسنه نك تيمارنده قشلاسه الى اقچه رسم قشلاق

Arabgir Sancağı Kanunnâmesi, Tapu Kadastro Kuyûd-ı Kadîme Arşivi, TTD. No: 127 (197), sh. 1-9

الا اولر داخی اولو اولسه التی آقچه الورلر مجرد اولسه رسم

٣٢ دونم اوچ آقچه الور و تپلادین کسنه داخی تپلادوغی یره

٣٣ زراعت ایدرسه اولسه رسم دونین و یربر رسم تپلاق ویره و تپلاق داخی

اولان کسنه دخی اوچ ییله دک رسم تپلاق ویره باج ییلدن

زیاده اولسه رسم بناک الینه

دربیان رسم عروسیه

٣٤ قیزلر و غلاملر اره ویرلیه التمش آقچه عروسیه سی ویرر نصف

ارباب تیماره و نصف آخری سپاهی تکیه بغلنمشدر و طول عورتدن

اوتوز آقچه الورلر دخی نصف سپاهی تکیه و نصف تیماره

٣٥ صاحبنه بغلنمشدر و عروسیه دخی قیزلر آناسنه تعلقدر

آناسی کیمک رعیتی اولسه رسمی انوکدر و قیزلر و غلاملر عروسیه

یره نکاح اولورسه اولسون رعیت صاحبنکدر و طول

عورت کیمک طپراغنده نکاح اولورسه انوکدر

دربیان رسم نیم بیه

٣٦ هر بیتک باشنه ایکی آقچه الینور اوزره قید اولنمشدر اول وزره

الینه ویره رعیت تکلیفی آخر سپاهی طپراغنه التسه نصف

صاحب ارض و نصف صاحب رعیت الا

دربیان رسم آسیاب

٣٧ تمام ییل دونن آسیادن التمش آقچه رسم آسیاب الینه و التی آی

دونرسه اوتوز آقچه رسم آسیاب الینه و الحاصل آیده بیشر آقچه

بغلنمشدر اویله الینه

دربیان رسوم اغنام

٣٨ هر ایکی یا طایفه سنه ایکی قیونه بر آقچه رسوم اغنام الینوب اوزره

قید اولنمشدر مقدما طایفه سندن چوبان بکی دفع اولنمشدر الینه

دربیان رسم باج

٣٩ ورباج قوانلر داخی دفتر عتیقده ایکی بیک آقچه قید اولنوب

میرلوا خاصلرینه قانون اولنوب لکن اوقوذنام دربنده الناعله

اهالی قرادن بعض و باج ایچون طوران آدملر باج بهانه

سیله تجارلک زیاده آقچه لرین آلوب و بعض زمانده تنها

بولدقلرینده اسبابلرین غارت ایدوب کتدکلرین تتل ایدکلری

و کعبه شریفه شرفها الله تعالی و عظمها یه کیدن حاجیلرین طایفه

سنه داخی قاچچون جاریه سنی دیو بنچه لرینه انواع فعل شنیع

و بنچه لرینک داخی کلیجه آقچه لرین و اسبابلرین النیجه عبوره

اشدرمه دوکلری بالجمله باج بهانه سیله مذکور دربندده

کلی قباحت ارتکاب ایتدکلرینه ولاناعز کبیر عدد و دیکر

وارزنجان قاضیلری عرض ایلدکلرندن غیری اهالی

ولایتینک بر معتمد علیه کسنلری داخی خبر ویرمکین رفع

اوزره درسعادته عرض اولنمغین رفع اولنماسنه فرمان

جلیل القدر وارد اولنمغین حکم شریف عالیشان موجبنجه

مرفوع قید اولنمشدر

ONBİRİNCİ BÖLÜM

RÛMELİ EYÂLETİ KANUNNÂMELERİ

§. 1- RÛMELİ EYÂLETİNİN II. SELİM DEVRİNDEKİ SINIRLARI

Rumeli Eyâleti, II. Selim zamanında en geniş sınırlarına ulaşmıştır. Daha evvelki ciltlerde bu eyâletle ilgili olarak yeterli bilgi verdiğimizden, burada sadece II. Selim devrindeki sancak listesini takdim etmekle yetineceğiz:

A) Klasik Sancaklar:

1- Akkerman Sancağı (Bender ile beraber).

2- Alacahisâr Sancağı.

3- Avlonya Sancağı.

4- Bosna Sancağı.

5- Çirmen Sancağı.

6- Delvine Sancağı.

7- Dukagin Sancağı.

8- Edirne Sancağı.

9- İlbasan Sancağı.

10- Hersek Sancağı.

11- İskenderiyye Sancağı.

12- Karadağ Sancağı.

13- Karlı İli Sancağı.

14-Kefe Sancağı.

15- Kırk Kilise Sancağı.

16- Köstendil Sancağı.

17- Kilis Sancağı.

18- Mora Sancağı.

19- Niğbolu Sancağı.

20- Ohri Sancağı.

21- Prizrin Sancağı.

22- Priştine Sancağı.

23- Rodos Sancağı.

24- Selanik Sancağı.

25- Silistre Sancağı.

26- Sofya Sancağı.

27- Tırhala Sancağı.

28- Üsküb Sancağı.

29- Vidin Sancağı.

30- Vize Sancağı.

31- Vulçıtrın Sancağı.

32- Yanya Sancağı.

33- Manastır Sancağı.

B) Hususî Statüdeki Sancaklar:

1- Çingene Sancağı.

2- Çirmen Müsellemleri Sancağı.

3- Eflâk Sancağı.

4- Kızılca Müsellemleri Sancağı.

5- Kocacık Yörükleri Sancağı.

6- Kapudan-ı Deryâ Yörükleri Sancağı.

7- Na'ldöken Yörükleri Sancağı.

8- Ofçabolu Yörükleri Sancağı.

9- Selanik Yörükleri Sancağı.

10- Tanrıdağı Yörükleri Sancağı.

11- Tekfur Dağı Yörükleri Sancağı.

12- Vize Yörükleri Sancağı.

13- Yanbolu Yörükleri Sancağı.

14- Voynuk Sancağı[1].

---

1 Âtıf Efendi, No: 1734, Vrk. 204/a-b; Koca Nişancı, Celâl-zâde Mustafa, **Tabakât'ül-Memâlik**, Ayasofya, B. 3296, Vrk. 11/b-17/a; Kunt, Metin, **Sancaktan Eyâlete**, sh. 133-134.

§. 2- RUMELİ EYÂLETİNE AİT MERKEZÎ VE UMUMÎ KANUNNÂMELER (36)

I- PAŞA SANCAĞI, MANASTIR, SELANİK, ÜSKÜB VE GÜMÜLCİNE SANCAKLARI KANUNNÂMESİ

II. Selim devrinde yeniden tahrir edilen *Rumeli Eyâlet*ine tâbi' ve genellikle de *Paşa Sancağı* çevresinde yer alan *Üsküb*, *Manastır*, *Gümülcine*, *Selanik* ve Paşa Sancaklarının Mufassal Defterlerinin başına devrin *Şeyhülislâmı Ebüssuud Efendi* tarafından hazırlanan ve bir nevi Rumeli Eyâletinin çoğunluğunun tâbi' olduğu mîrî arâzî rejimini açıklayan uzun bir fetvây-ı şerîfe konulmuştur. Elimizde mevcut olan dört nüsha arasında sadece ba'zı kelime farkları mevcuttur. Hükümler aynıdır. Daha evvel Barkan tarafından yayınlanan[1] bu Kanunnâme mahiyetindeki fetvây-ı şerîfenin elimizdeki nüshaları şunlardır:

Birinci Nüsha; 977 tarihinde tahrir olunan *Tapu Kadastro Kuyûd-ı Kadîme Arşivi, TTD. No: 190 (365), sh. 1-5*'de bulunmaktadır. Bu nüshada Selanik ve Üsküb Sancaklarının tahrir edilmesi üzerine Kanunnâmenin vaz' edildiği belirtilmektedir[2]. Biz, bu nüshayı esas alacağız.

İkinci Nüsha; *Tapu Kadastro Kuyûd-ı Kadîme Arşivi, TTD. No: 182 (353), sh. 1-3*'de bulunan nüshadır. Bu nüshanın diğerinden farkı yoktur ve Üsküb ila Selanik Livâlarının tahrir edildiği belirtilmektedir. Halbuki Defter Manastır Defteridir. O halde Manastır da dâhildir[3].

Üçüncü Nüsha; 977 tarihinde tanzim olunan Gümülcine Sancağına ait *Tapu Kadastro Kuyûd-ı Kadîme Arşivi, TTD. No: 187 (348), sh. 1-3*'de bulunmaktadır. Bu nüshada Paşa Livâsı ila birlikte Üsküb ve Selanik Livâlarının da tahrir edildiği yazılmaktadır[4].

Dördüncü Nüsha; 976 tarihinde tahrir olunan Selanik Sancağına ait *Tapu Kadastro Kuyûd-ı Kadîme Arşivi, TTD. No: 186 (392), sh. 1-3*'de bulunan Kanunnâmedir. Bu Kanunnâmenin de Paşa Livâsı ile Selanik Livâsının tahririnde tedvîn olunduğu belirtilmektedir[5].

Dört nüsha da %90 birbirine benzediğiniden birinci nüshayı esas alarak Kanunnâmeyi, bütün Rumeli Eyâletini içine alacak şekilde neşredeceğiz.

---

1 Barkan, **Kanunlar**, sh. 297-300

2 Tapu Kadastro **Kuyûd-ı Kadîme Arşivi**, TTD. No: 190 (365), sh. 4

3 Tapu Kadastro **Kuyûd-ı Kadîme Arşivi**, TTD. No: 182 (353), sh. 1-3

4 Tapu Kadastro **Kuyûd-ı Kadîme Arşivi**, TTD. No: 187 (348), sh. 1-3

5 Tapu Kadastro **Kuyûd-ı Kadîme Arşivi**, TTD. No: 186, sh. 2

İslâm Hukukunda ülül-emre tanınan yasama yetkilerinden biri de, savaş yoluyla fethedilen toprakların hukukî rejimini ve tasarruf şeklini tesbit yetkisinin ülül-emre ait bulunmasıdır. Ülül-emrin bu çeşit arâzîler üzerinde birden fazla seçimlik hakkı vardır. Bunlardan biri de, bu çeşit arâzîleri devletin arâzîsi olarak yani mîrî arâzî ilân etmek ve tasarruf şeklini, âmme maslahatına göre, dilediği gibi tanzîm etmektir. Bir Osmanlı Kanunnâmesinin mukaddimesinde sözkonusu yetki "..*ve intizâm-ı ahvâl-i re'âyâ ve berâyâ içün tarh ve tertib olunan kavâid-i arâzi ve erbâb-ı tîmâr gibi*" şeklinde formüle edilmiştir[1].

Osmanlı Devletinde mîrî arâzî ve tîmâr sisteminin temelini, Hanefi hukukçular dışındaki İslam hukukçularının, savaş yoluyla fethedilen arâzîler hakkındaki "*müslümanlara vakf*" yani rakabesi devlete ve tasarruf hakkı da ba'zı malî mükellefiyetler karşısında re'âyâya tefvîz edilen arâzî görüşü teşkil etmiştir ki, Osmanlı hukukunda buna "*arâzi-i mîrîye*" denmiştir. Selçuklular zamanından beri, *arâzi-i memleket, arâzî-i sultan* veya *arâzî-i havz* adlarıyla mevcut olan bu nizâm, Osmanlı Devletinin de kuruluş yıllarından beri, malî ve askerî hayatın belkemiğini teşkil etmekteydi. Ancak Kanunî'nin isteğiyle Ebüssuud'un konuyu bütün ayrıntıları ile "*fetvây-ı şerife*" haline getirmesi ve daha sonraki bütün hukukî düzenlemelerin bu fetvaları esas almaları, mîrî arâzî rejiminin mimarı olarak Ebüssuud'u ön plâna çıkarmıştır. Gerçekten Kanunî'nin son yıllarında hazırlanan ve resmî bir müdevvenât olduğu kuvvetle muhtemel bulunan bir kanun mecmuasının başında ve de arâzî ile alâkalı bütün kanun mecmualarında, Ebüssuud'un fetvâları mutlaka yer almıştır[2]. Bu fetvâlardan biri ve en önemlisi de şimdi zikredeceğimiz fetvây-ı şerîfedir.

II- KANUNNÂMENİN METNİ

الحمد لله الذي له ملك ا
لسموات والارض وهو علي كل شيئ قدير

1. Cenâb-ı Hâkân-ı rûy-ı zemîn ve Halîfe-i Resûl-ı Rabb'il-âlemîn mâlik-i memâlik'il-âlem zıllullâh'iz-zalîl alâ kâffet'il-ümem mümehhidü kavâ'id'iş-şer'il-mübîn ve mü'eyyidü meka'id'id-Dîn'in'il-Metîn muzhiru kelimet'il-ulyâ râfi'u a'lâm'il-İslâm ilâ'l-gâyet'il-kusvâ fâtihu bilâd'il-meşârıkı vel-meğârib bi seyfillâh'il-meslûli ve cündih'il-gâlib sâhib'ül-meğâzi'l-meşhûra fîmâ beyn'el-enâm el-mestûra alâ sahâyif'il-eyyâm el-mücâhid fî sebîlillâh bi azının ve'htimâm mulhiku mu'zam-i memâlik'il-harbi ilâ Dâri'l-İslâm hâiz'ül-imâmet'il-uzmâ ve's-Sultân'il-bâhir vâris'ül-hilâfet'il-kübrâ kâbiran an kâbir nâşir'ül-kavânîn'is-Sultâniyye el-hâdî aşerete minel-Havâkîn-il-Osmâniyye kâsir'ül-ekâsira ve kâhir'ül-kurûm Sultân'ül-Arabi vel-Acemi ver-rûm hâmî hım'el-Haremeyn'il-Muhteremeyn vel-makâmeyn'il-mu'azzameyn'il-mufahhameyn Es-Sultân

1 El-Mâverdî, **El-Ahkâm'üs-Sultâniyye**, sh.131 vd.; Molla Hüsrev, **Dürer Ve Gurer**, I, 285 vd.; Âlûsî, **Ruh'ul-Ma'ânî**, XXVIII, sh.21; OK, I, 77

2 Topkapı Sarayı, Revan, No:1935, Vrk.1-4; Barkan, **Kanunlar**, XL-XLI

ibn'üs-Sultân Es-*Sultân Selim Hân* ibnü Sultân Süleyman Hân -Lâ zâlet silsilete saltanatihî müteselsileten ilâ yevme yüb'asûn velâ berihat ma'deletühû câriyeten fî aktâr'ir-Rub'il-meskûn- Hazretleri tevfîk-ı Rabbânî ve te'yîd-i sübhânî ile serîr-i saltanat-ı şâkıhat'il-imâd ve kürsiyy-i hilâfet-i râsihat'il-evtâd cülüs-ı hümâyûnları ile teşrîf buyurduklarında havza-i hükûmet-i tâmme ve dâire-i eyâlet-i âmmelerinde münderic olan memâlık-i fesîhat'ül-eknâfda mütemekkin ve ekalîm-i vesî'at'ül-etrâfda mütevattın olan tavâif-i enâm ve kabâil-i havâs ve avâmın kurâ ve emsârda ve eknâf ve aktârda ve sühûl ve cibâlde ve evdiye ve tilâlde medâr-ı ma'âşları ve menât-ı intifâ' ve inti'âşları olan dâr ve diyârdan ve menkûl ve akardan ve emlâk ve dıyâ'dan ve ebniye ve bikâ'dan ve mezâri' ve merâti'den ve menâzil ve menâhilden ve besâtîn ve hadâyıktan vesâir celâil ve dekâyıktan kabza-i tasarruflarında olan bıdâ'aları kâinen men kân teftîş ve tenfîr olunub kalîl ü kesîr ve nakîr ü kıtmîr silk-i mestûre nazm olunub âbâ-i 'izâm ve ecdâd-ı kirâmlarının sünnet-i seniyye ve 'âdet-i behiyyeleri minhâcı üzere defâtir-i sedîde-i sultaniyye ve cedîde-i hâkâniyye 'akd olunmak emr olunub;

2. Lâkin defâtir-i kerîme-i kadîmede arazî-i memâlik-i mahmiyyenin tefâsîl-i ahvâline ta'arruz olunmayub ve künh ü hâkikatı nedir *'öşriyye* midir *harâciyye* midir ve tasarruf edenlerin mülkleri midir değil midir? keşf ve beyân olunmaduğı sebebden re'âyâ ellerinde olan yerleri öşriyye sanub sekizde bir vermede nizâ' idüb ve kendilerin mülkleri sanub sâir mülkleri gibi biribirine bey' ve şirâ edüb ba'zı dahi zu'umlarınca vakf edüb vülât ve hükkâm dahi hakikat-ı hâle vâkıf olmayub hilâf-ı şerî'at-ı şerîfe bey' ve şirâ hüccetleri ve vakfiyyeler vermekle nizâm-ı umûra ve masâlih-i cumhûra halel-i 'azîm gelmeğin defâtir-i şerîfe-i hâkâniyyenin matla'larında arâzi-i memâlik-i mahmiyyenin kühn ü hakikatı keşf ve tavzîh ve mutasarrıfların keyfiyyet-i tasarrufları beyân ve tasrîh olunmak fermân buyurulub bu fakîre *Vilâyet-i Rumeli*'nde *Livâ-i Üsküb* ve *Livâ-i Selânik* tahrîri tevfîz buyruldukda mütevekkilen 'alallâhi te'âlâ tahrîre mübâşeret ve tesaddî olunub mukaddemâ şerh ve tafsil ve tefsir ve tekmil olunur ki;

3. *Bilâd-i İslâmiyye*de olan arâzi muktezây-ı şerî'at-ı şerîfe üzere üç kısımdır.

4. Bir kısmı *arz-ı öşriyye*dir ki, hîn-i fetihde *ehl-i İslâmâ temlîk* olunmuşdır, *sahih mülk*leridir. Sâir malları gibi nice dilerlerse tasarruf ederler. Ehl-i islâm üzerine ibtidâen *harâc* vaz'ı nâ meşrû' olmağın *öşür* vaz' olunmuşdır. Ekerler, biçerler, hâsıl olan gallenin öşründen gayrı aslâ bir habbe alınmaz. Anı dahi kendüler fukarâ ve mesâkîne verürler. Sipahdan ve gayrıdan aslâ bir ferde helâl değüldir. *Arz-ı Hicaz* ve *Arz-ı Basra* böyledir.

5. Bir kısmı dahi *arz-ı harâciyye*dir ki, hîn-i fetihde keferenin ellerinde mukarrer kılınub kendülere temlîk olunub üzerlerine hâsıllarından öşür yahud sümün yahud subu' yahud südüs nısfa değin arzın tahammülüne göre *harâc-ı mukâseme* vaz' olunub yılda bir mikdâr akçe dahi *harâc-ı muvazzaf* vaz' olunmuşdur. Bu kısım dahi sâhiblerinin *mülk-i sahih*leridir. Bey'a ve şirâya ve sâir envâ'-ı tasarrufâta kâdirlerdir. İştirâ edenler dahi vech-i mezbûr üzerine ekerler, biçerler, harâc-ı mukâsemesin ve harâc-ı muvazzafın verürler. Ehl-i islâm iştirâ etseler dahi kefereden alınu-gelen harâcları sâkıt olmaz; bî-kusûr edâ ederler.

Eğerçi ehl-i islâma *ibtidâen harâc vaz' olunmak* meşrû' değildir; ammâ bekâ'en alınmak meşrû'dır.

Mutasarrıf olanlar, eğer *ehl-i zimmet*dir, eğer ehl-i islâmdır, mâdem ki, ellerinde olan yerleri zirâ'at ve hırâset edüb ta'tîl eylemeyeler, aslâ dahl ve ta'arruz olunmaz; nice dilerler ise tasarruf ederler. Fevt oldukda sâir emvâl ve emlâkleri gibi vereselerine intikal eder. *Sevâd-ı Irak arâzisi* böyledir. Kütüb-i şer'iyyede mestûr ve meşhûr olan arâzi bu iki kısımdır.

6. Bir kısım dahi vardır ki, ne öşriyyedir ne vech-i mezbûr üzerine harâciyyedir. Ana *arz-ı memleket* derler. Aslı harâciyyedir. Lâkin sâhiblerine temlîk olunduğı takdirce fevt olub verese-i kesîre mâbeynlerinde taksim olunub her birine bir cüz'i kıt'a değüb her birinin hissesine göre harâcları tevzî' ve ta'yîn olunmakda kemâl-i su'ûbet ve işkâl olub belki 'âdeten muhâl olmağın *rakabe-i arâzi Beytülmal-i müslimîn* için alı-konulub re'âyâya *'âriyyet tarîki* ile verülüb zirâ'at ve hırâset edüb ve bağ ve bağçe ve bostan edüb hâsıl olandan harâc-ı mukâsemesin ve harâc-ı muvazzafın vermek emr olunmuşdır. Sevâd-ı Irak'ın arâzisi bâ'zı *e'imme-i din mezheblerin*de bu kabildendir.

7. Bu diyâr-ı bereket-şi'ârın arâzisi dahi bu üslûb üzerine arz-ı memleketdir ki, arz-ı mîrî demekle ma'rûfdır. Re'âyânın mülkleri değildür. 'Âriyyet tariki ile tasarruf edüb zirâ'at ve hırâset ve sâir *vücûh-ı istiğlâl* ile *öşür* adına *harâc-ı mukâsemes*in ve *çift akçesi* adına *harâc-ı muvazzaf*ın verüb mâdem ki, ta'til etmeyüb vücûh-i merkûme üzerine ta'mir edüb hukûkın edâ edeler, kimesne dahl ve ta'arruz eylemeyüb fevt oluncaya değin nice dilerler ise tasarruf ederler. Fevt oldukda oğulları kendülerin makamlarına kâimler olub tafsîl-i mezbûr üzerine tasarruf ederler. Oğulları kalmaz ise, hâricden ta'mire kâdir kimesnelere ücret-i mu'accele alınub tapuya verülüb anlar dahi tafsîl-i sâbık üzere tasarruf ederler.

8. Şöyle ki, mezkûrların birisi tasarrufunda olan yeri *üç yıl ta'til* eyleye, şer'le elinden alınub âhara tapuya verilür.

9. Bunların hiç birisi vücûh-ı mezbûreye muhâlif tasarrufa kâdir değildir; bey'leri ve şirâları ve hibeleri ve sâyir vücûhla temlîkleri ve temellükleri ve *vakf* etmeleri cemî'an bâtıldır. Ve anun üzerine kuzâtın verdükleri hüccetler ve vakfiyyeler külliyen bâtıldır. Ammâ bir kimesne tasarruf etdüği yerden ferâğat etmek isteyüb sipahi ma'rifeti ile bir kimesneden *hakk-ı kararı* içün bir mikdâr akçe alub *ferâğat* etdükde sipahi ol kimesneye tapuya verse, meşrû' ve makbûldür.

Vallahü Ta'âlâ a'lem ve ahkem.

Paşa Sancağı, Manastır, Selanik, Üsküb Ve Gümülcine Sancakları Kanunnâmesi, Tapu Kadastro Kuyûd-ı Kadîme Arşivi, TTD. No: 190 (365), sh. 3-5

Paşa Sancağı, Manastır, Selanik, Üsküb Ve Gümülcine Sancakları Kanunnâmesi, Tapu Kadastro Kuyûd-ı Kadîme Arşivi, TTD. No: 190 (365), sh. 3-5

§. 3- DUKAGİN SANCAĞI KANUNNÂMELERİ (37)

I- NÜSHALARI VE HUKUKÎ TAHLİLİ

Dukagin, aslında Fransızcası *Le duc Jean* şeklindedir ve İstanbul'un fethinden önce ve Bizans İmparatorlarının kuvvetleri azalmaya başlayınca Arnavutluğun ba'zı bölgelerini Bizanslıların elinden alan bir Beğ adıdır. Sonra bu beyin nesli Arnavudlaşmış ve Dukagin adı aile adı olarak devam etmiştir. Bu ailenin en meşhuru Aleksandır Dukagin'dir ve Arnavudlar arasında önemli kanunlar vaz' ettiğinden Lek Dukagin Kanunu tabiri meşhûr olmuştur. Neticede bu bölge Osmanlı Devletinin eline geçince ve ahali de müslüman olunca, Osmanlı Devleti, *Drina Nehri*nin güney kısmını ve Karacadağ denilen mevki'i *Dukagin Sancağı* adı altında müstakil bir sancak haline getirmiştir. Bu bölgeden ilim ve edebiyât alanında meşhûr olmuş bir çok ilim adamı yetişmiştir. Yavuz Sultân Selim ve Kanunî devri vezirlerinden olan *Dukagin-zâde*, şâir Dukagin-zâde Ahmed Beğ ve III. Murâd devri âlimlerinden *Dukagin-zâde Osman Efendi* bunlardan bir kaçıdır[1].

Dukagin Sancağının 978 tarihinde yapılan tahrir sonucunda tanzim olunan Mufassal Defterine göre, nâhiyeleri arasında *Aspas*, *Poka*, *Büyük Kınta*, *Debre*, *Karacadağ* ve *Avpolya* gibi yerleşim merkezleri bulunmaktadır[2]. Bunlardan *Karacdağ Nâhiyesi* ile alakalı Kanunnâme önemlidir. Ayrıca iki ayrı hükmü de buna ilâve ederek, burada neşretmek istiyoruz. Karacadağ Nâhiyesi Kanunnâmesi, *BOA. TTD. No: 499 (607), sh. 290-291*'de; *Liş Varoşu* ile ilgili hüküm sh. 18'de ve Dukagin sancağının tahriri ile ilgili bir hüküm de sh. 417'de bulunmaktadır. Daha evvel Türkçe olarak neşr olunmamıştır. Ancak *Saray Bosna*'da bir ilim heyeti bu Kanunnâmeyi yani sadece Karacadağ ile ilgili olan kısımını, kendi mahallî dillerinde yayınlamışlardır[3]. Biz, burada tamamını neşredeceğiz.

Mezkûr kanun hükümlerinin bulunduğu Defterin Mukaddimesinde şu bilgileri okuyoruz:

"Hamd olsun Allah'a ve salât ü selâm Peygamberine olsun. Dukagin Sancağının tahriri, Sultân Süleyman'ın emirleriyle başladı ve *Sultân Selim Hân* zamanında *Defter Emîni Mîrlivâ Kâsım* ile *Kâtib Ali bin Mustafa*'nın gayretleriyle, 1-10 Şa'ban 978/1570'de tamamlandı ve Dergâh-ı Âliye teslim olundu."[4].

---

1 Şemseddin Sâmi, **Kâmûs'ül-A'lâm, III**, sh. 2181-2182

2 BOA. TTD. No: 499 (607), sh. 2, 12

3 Dr. Branslav Durdev/Nedim Filipoviç/Hamid Hadzibegic/ Muhammed Mujic/Hazim Sabanovic, **Kanuni I Kanunnâme Za Bosanski, Hercegovacki, Zvornicki, Kliski, Crnogorski I Skadarski Sandzak,** Sarajevo 1957, sh. 173-177

4 BOA. TTD. No: 499 (607), sh. 12-13

II- DUKAGİN SANCAĞI (KARACADAĞ NâHİYESİ) KANUNNÂMESİNİN METNİ

KANUNNÂME-İ VİLÂYET-İ KARACADÂĞ

1. *Karacadâğ* nâhiyeleri re'âyâsı *Kotor kal'ası* kurbinde vaki' olan *Çerne memlehasının* yılda bir kere varub *tâye*lerin ve *ark*ların gereği gibi ayırtlayub *ırgâdlık hizmetin* ederler.

2. Sâkin oldukları yerleri sa'b ve *sengistân* yeri olmağın hizmetleri mukâbelesinde *avârız-ı divâniyye* ve *tekâlif-i örfiyye*den mu'âfiyyet üzere mukaddemâ her hâneye ve baştinaya *âdet-i eflâkiyye* üzere elli beş akçe vaz' olunub otuz üç akçesi Hizâne-i Âmire içün *harâc*; iki akçesi *cizye* cem'ine varan padişah kullarına ve yirmi akçesi *bedel-i öşür* ve *ispençe* sancak beğine, on akçesi hâsıl vaktinde ve on akçesi ispençe zamanında ta'yin olunub ve sâbıkan *Çerne-oğlu* deryâya gidicek onun ve onun ile bile gidenlerin değirmenleri satılub resmi tîmâra hasıl bağlanub;

3. Ve *bağları* ki, ba'zı kurâda vaki' olmuşdur, nısf-ı hâsılı *hâssa* deyu kayd olunub ve nısf-ı âharı zikr olunan bağların harcına ve imâretine konulub ki, re'âyâ çapalaya ve budaya ve filiz eyleye ve hâsıl olan şire fuçı harcı dahî re'âyânın olmak üzeredir, fuçı edüb hizmetleri mukâbelesinde nısfın alub ve nısfı içün sâir Vilâyetlerde olduğu gibi kanun üzere *monopolye* dutulub ve monopolye mevsimlerinde satılmayan şire cebr ile re'âyâ üzerine bırakmayalar. Meğer ki, rızâlarıyla diledikleri bahâya alalar.

4. Ve mezkur Çerne-oğlu'nun ve onunla bile gidenlerin dalyanları ve geçitleri ve çayırları ve mezra'aları dahi hâssa kayd olunub sancak beğine hâsıl kayd olunmuşdur.

5. Ve *Çetne*'de olan *Isveta Gospoğa* ve *Rabka*'da olan *Isveti Nikola* ve *Preciste Kom* ve *Boyana Gölü*'nde *Ivranina Adası*nda *Isveti Nikola* nam-ı diğer Ivranina nâmı *manastır*lara müte'allik olub müteferrik kurâda vâki' olan yerler ve bağlar ve değirmenler ve dalyanlar içün emr-i şerif mûcebince her birine maktû' mukarrer akçe kayd olunub vech-i meşrûh üzere Defter-i Atîk'de mestûr olub.

6. Ve nevâhi-i mezbûrenin sevâhilinde hâricden gelen koyundan kanun üzere a'lâ ve evsat ve ednâ i'tibariyle her sürüden bir koyun *resm-i kışlak* ve hâslar ve manastırlar ve *cürm ü cinâyet* kurâ-i nevâhi-i mezbûre sancak beğine hâss ta'yîn olunmuş.

7. Ve şol *baştina*lar ki, baştinadan ayrılub birer mikdâr yerleri mürûr-ı eyyâmla âhara nakl etmekle sülüs veya rubu' hisse kalub baştinalığa kâbil olmaya, anun gibiler Defter-i Atîk'de hâlî kayd olunub ve her kim tamam-ı resmle tâlib olursa alınub ana verile. Meğer evvel dahî uslûb-ı mezkûr üzere kabul eyleye. Anın gibilerden tamam otuz üç akçe *cizye* alınub ber vech-i tahmin sancak beğine beşbin akçe hâsıl kayd olunmuş.

8. Nevâhi-i mezbûre müceddeden tahrîr olundukda zikr olunan hâlî baştinalardan eser belürmeyub tasarruf olunmaz yer olmayub belki zirâ'at yerleri kıllet üzere olmağın nice re'âyâ etrâf-ı memâlike perâkende olurmuş. Ol sebebden ziyâdeye yazılmak ferman olunmağın Vilâyet a'yânının kendi rızâlarıyla uslûb-ı sâbık üzere avârız-ı divâniyye ve tekâlif-i örfiyyeden mu'âf olub her hâne ve hâliyâ baştina kayd olunan yerler Hizâne-i Âmire içün otuz üç akçe *harâc* ve *cizye* cem'ıne varan kullara iki akçe ve sancak beğine *ispençe* mukâbelesinde on akçe ve *öşür* mukâbelesinde on akçe ve *bedel-i hırdavat* dahi on akçe vermek üzere kayd olunub ve zikr olunan hâslar ve dalyanlar ve geçidler ve manastırlar ve resm-i kışlak ve cürm ü cinâyet kurâ-i nevâhi-i mezbûrede sancak beğine cümle yüz otuz bin akçelik üzere hâs ta'yîn olunub vech-i meşrûh üzere Defter-i Cedid'e kayd olunmuşdur.

9. Ve cizye cem'ıne varan kullara mu'âvenet edüb ve *Çerne memlehasın*a nevâhi-i mezbûre re'âyâsı varub edâ-i hizmet eylemek içün re'âyâyı sürübb ve yerlü yerine hizmete ta'yîn eylemek içün Defter-i Atîk'de ba'zı kurâda otuz altı nefer *müsellem* kayd olunub hâliyâ hizmetler lâzım ve mühim olmağın defter-i cedîd'e kemâkân otuz altı nefer kayd olundu.

10 (sh. 417). *Dukagin Sancağı*nda *Zadırma* ve *Rugam* Nâhiyelerinde olan karyeler ki, Defter-i Atîkde niyâbetleriyle cem'an 11.766 akçe yazılur, cemi' hudûd ve sınurlarıyla tevâbi'i ve levâhıkı ile ve yavası ve kaçkunı ve mal-ı gâibi ve mal-ı mefkûdı ve beytül-malı ve rüsûm-ı cerâyimi ve cinâyâtı ve sair bâd-ı hevâsı ve tayârâtı ve rüsûm-ı ağnâmı ve gallâtı ve mahsûlâtı ve bâkî müteveccihâtı fil-cümle âmme-i hukuk-ı şer'iyye ve kâfee-i rüsûm-ı örfiyye-i âdiyyesiyle mefrûz'ül-kalem ve maktû'ul-kadem Sadr'ül-Vüzerâ'il-izâm Mustafa Hazretlerine sene 930 Zilka'desi evâsıtında temlîk olunub mülknâme-i hümâyûn erzânî kılınub Mefhar'ül-vüzerâ'il-izâm Hazret-i İbrahim Paşa ve Ayas Paşa -Dâme ikbâlühümâ-ma'rifetleriyle Defter-i Hâkânîye kayd olundu deyü Defter-i Atîkde mukayyed olmağın vech-i meşrûh üzere Defter-i Cedîd-i Hâkânîye dahi kayd olundu.

NEFS-İ VAROŞ-I LEŞ

11 (Sh. 18). Mezkûr *Varoş-ı Leş* re'âyâsı hâric ez Defter-i atîk olub Nefs-i Leş'de vâki' olan *hâssa-i hümâyûn emînlerin*e hâneden hâneye gayr-ı ez cizye ve bâd-ı hevâ bedel-i cümle-i müteveccihât elli ikişer akçe filori verürler imiş. Müceddeden teftîş olundukda sâir re'âyâ gibi kifâyet mikdârı zirâ'at yerleri olmayub İpşola nâm mezra'ada bir mikdâr yerleri olub iskele olmağın *rençberlik* ile zindegânî edüb üslûb-ı sâbık üzere filoriye kayd olunmak mala enfa' olub dahi ziyâde teklîf olunursa, *rençber tâifesi* olub yine perâkende olmak mukarrer olmağın vech-i meşrûh üzere hâneden hâneye gayr-ı ez cizye ve bâd-ı hevâ bedel-i cümle-i müteveccihât havâss-ı hümâyûn zâbitlerine elli ikişer akçe filori vermek üzere Defter-i Cedîde filorici kayd olundu.

Karacadağ Nâhiyesi Kanunnâmesi, BOA. TTD. No: 499 (607), sh. 290-291; Liş Varoşu ile ilgili hüküm sh. 18; Dukagin sancağı ile ilgili bir hüküm sh. 417

الحمد لله الذي خلق القلم الأعلى قبل أن يخلق السموات العلى
وكتب مفردات أسماء ما خلقه في دفتر اللوح المحفوظ وأملى
وعين مجمل أرزاق العباد على وفق تفصيل الأعمار من غير
نقص وانقضاء وزين منشور حكم العزيز بتوقيع قل اللهم
مالك الملك تؤتي الملك من تشاء فله المنة على جزيل الآلاء
وله الحمد في الأولى والآخرة والصلاة على من هو لسرادق
الإيجاد بمنزلة البسملة أعني محمد المصطفى وعلى آله
وأصحابه وعترته وأحبابه الذين هم أئمة الهدى ونجوم
الاهتداء أما بعد چون زمرۀ شيئه پادشاه ظل الله
وعتبۀ علیۀ شهنشاه سعادت پناه مرحوم ومغفور له
سلطان سلیم خان علیه الرحمة والغفران بتحریر
لواء دوقه‌کین حرست عن الآفات إلى يوم الدين أمر
لازم الاتباع عز صدور وشرف صدور بولمغین بو دفتر
لن فرمان جهان مطاع تحریر مفصل لواء مزبور دخی زمان
سلطان البرين وخاقان البحرين كهف الأنام وملجأ
الخاص والعام مالك الأقاليم بالطول والعرض القائم
بإجراء قوانين السنة والفرض السلطان ابن السلطان
سلطان سليم خان بن سليمان خان بن سليم خان خلد الله
تعالى ملكه على امتداد الدوران ما أشرقت الشمس ولمع
البدر وطلع الفرقدان بإتمام التجاهيد وبمقتضای
مضمون أن فرمان همايون خدمت امانت أقل الورى
قاسم مير لواء وخدمت كتابت أضعف بندگان علي بن
مصطفى إذا كرده در أوايل شهر شعبان ختم بالخير
والغفران سنة ثمان وسبعين وتسعمائة بدرگاه عالى
وديوان رفيع ومعالى تسليم شد
وبالله التوفيق

Karacadağ Nâhiyesi Kanunnâınesi, BOA. TTD. No: 499 (607), sh. 290-291; Liş Varoşu ile ilgili hüküm sh. 18; Dukagin sancağı ile ilgili bir hüküm sh. 417

Karacadağ Nâhiyesi Kanunnâmesi, BOA. TTD. No: 499 (607), sh. 290-291; Liş Varoşu ile ilgili hüküm sh. 18; Dukagin sancağı ile ilgili bir hüküm sh. 417

§. 4- İLBASAN SANCAĞI KANUNNÂMESİ (38)

I- NÜSHALARI VE HUKUKÎ TAHLİLİ

İlbasan veya *Elbassan*, Arnavutluk'daki *İşkombi nehri*nin kuzeyinde bulunan münbit bir vadide yani Arnavutluğun ortasında çok eski zamanlardan beri var olan yerleşim merkezidir. Fetihden sonra *Rumeli Eyâletinin* sancakları arasına girmiştir. Sonradan bir ara *Debre Sancağı*na bağlı kazâ merkezi ve çoğunlukla da müstakil bir sancak olarak devam etmiştir. Son zamanlarda *Manastır Vilâyeti*ne bağlı sancak haline getirildiğini biliyoruz[1].

977 tarihinde tahrir olunan Mufassal Defter'e göre, İlbasan, Rumeli Eyâletinin livâsıdır ve şu nâhiyelerden teşekkül etmektedir: *Draca*, *İşpart*, *Çeranika* (?) ve merkez İlbasan Nâhiyesi[2]. Bu Defter'de yer alan *İlbasan Livâsı Kanunnâmesi, BOA. TTD. No: 477 (583), sh. 2-6*'de bulunmaktadır. Daha evvel, baştan bir kaç hükmü dışında neşredildiğine rastlamadık[3]. Defterin Mukaddimesinde şu bilgiler mevcuttur:

> "Hamd olsun Allah'a ve salât ü selâm Peygamberine olsun. Bütün bunlardan sonra *İlbasan Livâsı*nın re'âyâsına ait mahsûlleri, Padişah hâslarını, mîrlivâ hâslarını, zu'amâ ve erbâb-ı tîmâr olan sipahilerin ze'âmet ve tîmarlarını tahrir eylemek üzere, *Halife-i Resûlüllah* olan Sultân Selim Hân fermân buyurdular. Bu fermân üzerine İlbasan Livâsı, Defter Emîni ve *İbn-i Dülbend* diye meşhur olan *Muhammed bin Mustafa* ve *Kâtib Muhammed bin Ya'kub* tarafından tahrîr olundu ve 13 Zilhicce 975 senesinde Sultân'a arz edildikten sonra Mufassal Defter Dîvân-ı Âli'ye Şevvâl 977'de eslim kılındı."[4].

Kanunnâme, klasik b.ir Osmanlı sancağı mahiyetindedir.

II- KANUNNÂMENİN METNİ

KANUNNÂME-İ LİVÂ-İ İLBASAN BER MÛCEB-İ DEFTER-İ ATÎK[5]

1 Şemseddin Sâmi, **Kâmûs'ül-A'lâm**, II, sh. 1157

2 BOA. TTD. No: 477 (583), sh. 1

3 Barkan, **Kanunlar**, sh. 293

4 BOA. TTD. No: 477 (583), sh. 2

5 Bu Defter-i Âtîk'deki Kanunnâmenin elimizde olmadığını burada belirtmek istiyoruz.

1. Livâ-i mezkûrede müsta'mel olan *kile* otuz *vukıyye*dir, bir buçuk *İstanbul kilesi* olur. Dört *İlbasan kilesi* ki, altı İstanbul kilesi olur, bir *yük* takdîr olunub Defter-i Cedîd-i Hâkânîye ol vech üzere kayd olunmuşdur.

2. Ve buğdayın ve baklanın ve mercimeğin yükü otuz altışara; ve arpa ve çavdarın ve merdümek ve darunun ve burçağın yükü yirmi dördere; ve alef ve kaplucanın yükü on sekizere ve şirenin medresi beşer akçeye yazılmışdır.

3. Ve *İlbasan* ve *İşpat* Kâdılıklarında her müzevvecden ikişer akçe *resm-i bostan* ve ikişer akçe *resm-i kiyâh* alınmaz. Amma *Drac* Kâdılığında her müzevvecden ikişer akçe resm-i bostan ve ikişer akçe resm-i kiyâh alınur.

4. Ve ba'zı kurâ halkı vâfir soğan ve sarımsak ve lahana eküb hâsıl oldukda bostan akçesin verürüz deyü öşürlerin vermede inâd ederler imiş. Anın gibilerden öşür alınub bostan akçesi verürüz dedüklerine amel olunmaya.

5. Ve ba'zı karyede *öşr-i piyaz* dahi yazılmışdır. Yazılsın yazılmasın olan yerden öşür alına.

6. Ve cümle hubûbâtdan *öşür* ve *sâlâriyye* alınub hemân gönülden ve za'ferândan alınmaz. Ve şireden dahi öşür ve sâlâriyye alına.

7. Ve *kovan hakkı* dahi öşür yazılan yerde onda bir kovan alına ve andan eksük olsa, kıymete dutulub on akçede bir akçe öşür alına. Ve *resm-i kovan* yazılan yerlerde her kovan başına birer akçe alına, ziyâde alınmaya. Defter-i cedîd-i sultânîye dahi bu üslûb üzere kayd olunmuşdur.

8. Ve *resm-i âsiyâb* tamam sâle olandan otuz ve nîm sâle ve kebe değirmeninden on beşer akçe alınur.

DER BEYÂN-I BÂC-I SİYÂH

9. Bâzâra satılmağa gelen buğday ve arpa ve sâir hubûbâtın her yükünden ikişer akçe *bâc* alınur. Tamam yük olmayub çuval ve torba ile gelen mercimek ve nohud ve bakla ve sâir bunun emsâlinden hâline göre birer ikişer avuç bâc alınur.

10. Ve sebzevât ve lahana tamam yük olsa, içinden bir sortilik bâc alınur. Yükden eksik olsa, birer avuç alınur. Ve kestane yükü ki, altı kile olur, andan dahi iki akçe bâc alınur.

11. Ve satılmağa gelen tuz yükünden iki akçe bâc alınur; bir akçe ihtisâb içün alınur.

Ve odun ki, araba ile gelüb satılsa, her araba yükünden nesne alınmaz. At ve eşek yüküyle çıra gelse, birer sortilik çıra alına.

12. Ve satılmak içün gelen kirbâsın her topundan ki, iki gönleklik mikdârı ola, birer sorti bâc alınur. Ve bir *donluk* kebeden dahi bir sorti bâc alınur.

13. ve pirinç ve bal ve yağ yükünden dahi ikişer akçe bâc alınur ve birer akçe *ihtisâb* içün alına.

14. Ve kettân yük ile gelmeyüb her kimesne beşer ve onar akçelik getürüb satar olsa, beşer akçelik kettândan iki *üsküli*[1] *bâc* alınur.

15. Bu zikr olan cümle metâ' satıldığı vaktin alınur. Satılmayub sâhibi alub gitse, nesne alınmaz.

16. Ve ahâli-i dükkân ve gayrı kimesneler muhtesib olan kimesne kâdî ma'rifetiyle verdüği *narh*dan eksük bulunursa ve çiğ ve illetlü nesne satarlarsa, muhtesib olanlar ma'rifet-i kâdî ile ihtisâb kanunu üzere cerîmelerin alalar.

DER BEYÂN-I KIŞLAK-I GANEM

17. Her *sürü* kaç koyun olursa olsun hesâb olunub her üç yüz koyunda bir koyun alınur veya bahâsı yirmi akçe alınur, *kışlak-ı ganem* deyü; lâkin sürü üç yüz tamam olmayub eksük olsa, iki yüze varınca on beş akçe ve yüz koyuna varınca ve dahi eksük olsa, on akçe alına.

18. Ve zaman-ı karîbde koyun kışlakdan kalkub yaylağa azın edeceği mahalde beğler voyvodaları *resm-i ağıl* deyü sürüden yirmi ikişer akçe alurlar imiş. Kadîmden olmayub hâdis *bid'at* olub ve re'âyâ dahi tazallum etdükleri ecilden ref' olundu.

19. *Âdet-i ağnâm* Padişâh-ı âlem-penâh Hazretleri içün cem' olmalu oldukda resm-i ağıl dahi ol vakit mîrî içün zabt olunur. min ba'd *kışlak hakkı* deyü her üç yüz koyunda bir koyun veya bahâsı yirmi akçe alınub ziyâde alınmaya. Ve *beğler voyvodaları resm-i ağıl* deyü nesne almayalar.

20. Ve bu kışlak-ı ganem deyü alınan hâricden gelüb kışlayan koyun sâhiblerinden alınur; yerlüden alınmaz. Kadîmden böyle alınu-gelmişdir deyü ahâli-i vukûfdan ma'lûm ve zâhir oldu.

AHVÂL-İ GÜMRÜK

21. *Baştova İskelesi* ki, *Nehr-i İşkombi* üzerindedir, gelüb giden metâ' hesâb olunub gümrük her yüzde beş akçe alınur.

22. Ve bâzârında tereke satan kimesnelerden her astar başına ki, üç İstanbul kilesidir, birer akçe alınur.

23. Ve Nehr-i İşkombi'den ubûr eden at başına nısıf akçe ki, her iki at başına bir akçe olur ve dört adama bir akçe alınur.

24. Ve *resm-i bâdebân* deyü yelken başına beşer akçe alınur. Bir geminin yelkeni bir olsa beş akçe ve iki olsa on akçe alınur.

---

1 **Üsküli:** Üskülü bez, ince yumuşak bez manasını ifade etmektedir (**Tarama Sözlüğü**).

25. Ve *Kal'a-i Drac*'da dahi vech-i meşrûh üzeredir. Amma *gümrük* deyü gelüb giden metâ' hesâb olunub kefere olıcak beş ve müslim olıcak yüzde üç akçe alınur. Lâkin deryâdan gelicek müslim ve kâfirden her yüzde beş akçe alınur.

DER BEYÂN-I AHVÂL-İ RE'ÂYÂ

26. Ve bir ra'iyyet fevt olub oğlu ya fakr u fâka galebe edüb gâyet muzâyakasından kendüsi baştinasının bir tarlasın ya bir mikdâr yerin bulub âharlara satmağla veya rehin komağla nice baştinalar zâyi' olur, cizyeleri ve ispençeleri dahi bel' olur imiş. Min ba'd baştina paralanmayub bu husûs ref' oluna. Re'âyâdan bu vaz' sâdır olıcak zecren lehû sipahisi cümle ol baştinayı satandan ve alandan alub gerü birikdirüb bir tâlibine vere ki, *cizye-i şâhî* ve *ispençe-i sipahi* zâyi' olmalu olmaya.

27. Ve bir ra'iyyet fevt olub oğlu kalsa, baştinası kanun-ı kadîm üzere oğluna intikâl eder. Sipahi andan *tapu akçesin* taleb edemez. Lâkin oğlu kalmayub karındaşı ve kızları ve sair akrabası kalsa, baştina anlara intikâl etmez, sipahiye âid olur. Ol vakit il verdüği tapuyı karındaşı vericek sipahi âhara veremez. Amma vermese, sipahi muhtârdır; kime dilerse verür; kızları ve kız karındaşı ve sair akrabasına baştina *intikâl* etmez.

28. Ve bir ra'iyyet fevt olub baştinası âhara tapu ile verilmelü olıcak, değirmeni ve bağ ve bağçesi ve evi içün sipahiler baştinadandır deyü cebren alub gayra tapuya vermek ederler imiş. Eyle olsa değirmeni ve bağı ve bağçesi ve evi baştinadan değildür; irsle evlâda ve akrabâya intikâl eder kazıyyelerdir. Baştina dedükleri zirâ'at olunur yerlerdir; min ba'd bu makûle olanlar baştinadandır deyü âhara vermek etmeyeler.

29. Ve bir ra'iyyet fevt olub oğlu kalmayub baştinasını bir kaç zaman kızı ve kız karındaşı ve sair akrabâsı tasarrufunda olsa dahi sonradan bir sipahi gelüb bu baştinanın elünüzde tapu-nâmesi yokdur, ben elünüzden alub gayra tapu ile verürüm demek câiz değüldür. Meğer cizyesi ve ispençesi edâ olunmaz ola. Şöyle ki, sâl be sâl cizyesin ve ispençesin bî kusûr edâ eyleyeler, ol vakit ellerinden alınması memnû'dur, alınmaya.

30. Sancakbeğiler adamları ve emînler ve subaşılar ve sipahiler ve hisâr erenleri ve bil-cümle tîmâra mutasarrıf olanlar aynı ile terekelerin ve şirelerin ve sâir öşürlerin almayub fukarâ-i re'âyânın üzerlerine bırağub ziyâde bahâ ile tahmîl ederler imiş. Bu husûs bid'at-ı fâhişe ve emr-i hümâyûna muhâlif olmağın ref' olundu. Min ba'd cemî' hubûbâtdan cinslü cinsi üzere öşür ve sâlâriyyeleri alına; üzerlerine bırağılub ziyâde akçeleri alınmaya. Şirenin dahi öşür ve sâlâriyyesi alınub re'âyâ' üzerlerine bırağılmaya. Bu husûsdan fukarâ-i re'âyâ ziyâde müte'ellim ve maztarlardır.

31. Ve re'âyânın hâsıl olan öşrüni akreb bâzâra iletdüreler; zulm ve hayf edüb ırağa iletdürmeyeler. Ve hâricden zirâ'at eden kimesneler öşürlerin akreb bâzâra iletmek kanun değildir. Ol sipahinin kendü re'âyâsına mahsûsdur.

32. Ve re'âyâ kendü köyünde sipahinin hâsıl olan öşür ve sâlâriyyesi sığacak denlü *anbar yapmak* kanun-ı kadîmdir. Ve re'âyâ öşürlerin köylerinde der anbar etdükden sonra gerü akreb bâzâra iletmek dahi kanunlarıdır.

33. Ve *derbend köylerin*de olan re'âyânın eğer müzevvec ve eğer mücerreddir, yarayanından neferden nefere onar akçe ispençe alınur ve müzevveclerinden İstanbul kilesiyle bir buçuk kile buğday ve bir buçuk kile arpa ve bâd-ı hevâ ve resm-i arûs alınur.

34. Ve hâricden gelen şirelerinin her yükünden ikişer akçe *bâc* alınur.

35. Ve bir köyde ki, bir *hâssa çayır* olsa, re'âyâ sipahiye ol hâssa çayırı biçüb yerinde yığmak kanun-ı kadimleridir. Lâkin arabalarına tahmîl edüb taşıtdırmak, memnû'dur; re'âyânın taşımak borcu değildir.

36. Ve üç gün hizmet etmeleri dahi borçları değildir. Sipahiler cebren hizmetlenmek isteyicek hâkim'ül-vakt olanlar men' ve def' eyleyeler.

37. Ve bir ra'iyyetin hınzırı âhar sipahi sınurunda yürüse, resminin nısfını sâhib-i ra'iyyet ve nısfın kimin yerinde yürürse ol ala.

38. Ve *resm-i kiyâh* alınan yerde ibtidâ Haziranda alınur; kimin tahvîline düşerse ol alur. ve *öşr-i kovan* ve *bid'at-ı hınzır* Temmuzun on dokuzuncu günü ki, eyyâm-ı bahurdur, ol gün alınur; kimin tahvîline düşerse kovan hakkı anın olur. Ve bid'at-ı hınzır dahi anın olur.

39. Ve şol karyeler ki, mâbeynlerinde mümtâz ve mu'ayyen sınur olmaya, her sipahi ra'iyyetlü ra'iyyetin ta'şîr eylemek kanundur. Amma Vilâyet yazıldıkdan sonra şöyle ki, çiftlik mahlûl olub tapuya verilmek lâzım gele, mümtâz olmayan âhar karye re'âyâsına verilmeye. Eğer verilür ise, Vilâyet yazıldıkda ol çiftlik kimin ra'iyyetinin üzerine yazarlarsa öşür ve sâlâriyyesini ol ra'iyyet sipahisi alur.

40. Ve baştinalardan *otluk ve bostan akçesi* alınmak kanun değildir. Defterde dahi yazılmamışdır.

41. Ve şol sipahiler ve sâir müslümanlar ki, keferenin baştinaların alub tasarruf edüb harâc ve ispençeleri taleb olundukda ta'allül edüb vermeyüb fukarây-ı re'âyâya tazmîn etdürürler imiş. Ol asıl edenler, subaşı olsun ve sipahi olsun, muhassalan kim gerekse olsun, bî kusûr cizyeleri ve ispençeleri alına; vermeyenlerin hâkim'ül-vakt olanlar ya cizye ve ispençesin alı-vereler veyahud sipahi ma'rifetiyle baştinayı ellerinedn alub bir cizyesin ve ispençesin edâ etmeğe mültezim olur kimesneye vereler. temerrüd ve inâd edenleri hâkim'ül-vakt olanlar Dergâh-ı Mu'allâya arz edeler.

42. Ve ba'zı karyelerde çiftlikler mestûrdur. Mümtâz ve mu'ayyen olan âhar karyeler sınurunda zirâ'at edicek kanun mûcibince sâhib-i arz olan ta'şîr eyleye. Bu çiftlik benim karyemde mestûrdur deyü dahl olunmaya.

43. Ve zu'amâ ve sipah ve merdân-ı kılâ' çiftlikleri feth-i hâkânîden beri *resm-i çift* edâ ede-gelmeyüb ve Defter-i Atîkde mukayyed olmamağın hâliyâ Defter-i Cedîd-i Hâkânîde dahi resm-i çift takdir olunmadı.

İlbasan Sancağı Kanunnâmesi, BOA. TTD. No: 477 (583), sh. 2-6

رسایل حمد وثنا وكتايب محمدت ودعا كه ارقام دفتردار خير
وزبان قلم زبان دبير از احصاء ان قاصر باشد كه لا احصى ثناء
عليك كما اثنيت على نفسك نثار بارگاه اله وپادشاه
پادشاهان پناه عز شانه تعالى ثناؤه ومفصل مفردات جواهر صلات
صلوات ناميات ومجمل فذالك يواقيت تحيات كه اوراق نويس
ديوان انشا ومستوفى عنوان كتاب استيفا از انتظام ان درسلك
تحرير وبيان عاجز بود تحفه درگاه معلا وهديه بارگاه
سردفتر انبيا واوليا اعنى حضرت محمد المصطفى واله وصحبه
ما دامت الارض والسما وبعد غرض از تحرير سطور بيان مفصل
محصولات رعاياى لواء ايلبصان حماه الله عن الافات والبليات
مشتمل بر تحقيق وتفتيش خواص پادشاه عالم پناه وجهات
خاصه ميرلوا وزعما وسپاهيان وغير ذلك حسب الامر المطاع اللازم
الاتباع الصادر من الحضرة العلية السلطانية والسدة السنية الخاقانية
المؤيد من الملك المنان الموفق بتوفيق الله السبحان خليفة رسول الله
الغازي في سبيل الله السلطان بن السلطان السلطان سليم خان
بن سليمان خان بن سليم خان خلد الله ملكه وسلطانه وافاض الله
على العالمين بره واحسانه حرر بامانت محمد بن مصطفى الشهير بابن دولبند
وبقلم محمد بن يعقوب الفقير وعرض احوال الدفتر الى عتبة السلطان
ظل عرش الملك المستعان في ثالث عشرين شهر ذي الحجه من شهور سنه
خمس وسبعين وتسعمائه ووقع تسليم المفصل الى الديوان العالى في
شهر شوال المكرم من شهور سنه
سبع وسبعين
وتسعمائه

İlbasan Sancağı Kanunnâmesi, BOA. TTD. No: 477 (583), sh. 2-6

İlbasan Sancağı Kanunnâmesi, BOA. TTD. No: 477 (583), sh. 2-6

الدوره لرظلم وحيف ايدوب دخي اراغه الندرميه لر وخارجدن زراعت ايدن
كمسنه لر عشرلرين اقرب بازاره التمك قانوندر كلدرما ولسپاهينك كندو قريه سنه
٣٢ مخصوصدر و رعايا كندو كوينده سپاهينك حاصل اولان عشر و سالاريه سن
صفاجق دكلو انبارينه بيو قانون قديمدر و رعايا عشرلرين كويلرندن درانبارينه
٣٣ ليندقدن صكره كرو اقرب بازاره التمك دخي قانوندر و دربند كويلرندن اولان
رعايانك اكر متزوج واكر مجرد در يارايانلردن نفر او نزاقچه اسپنجه الور
و متزوجلرندن استنبول كيلي ايله بر بوجق كيله بغداي و بر بوجق كيله ار په
٣٤ بادهوا و رسم عروس النور و خارجدن كلن نيره لرينه هر يوكندن ايكي اقچه
٣٥ باج النور و بر كوينك كه حاصه چاير اولسه رعايا سپاهي ايچون حاصه چايري
بچوب يرنه ييغمق قانون قديملريدر لكن عهدلرينه بچيلايدوب طاشيدرمق
٣٦ ممنوعدر رعايانك طاشيتو يورجي دكلدر واوچ كون خدمت اتمه لري دخي
بو يرجلري دكلدر سپاهيلر جبر اخذ متلنمك استيهلر حاكم الوقت ونلر
٣٧ منع و دفع ايليه لر و بر رعيتك خنزيري آخر سپاهي سنورنده يورسه رسمنك
٣٨ نصفني صاحب رعيت و نصفين كيمك يرنده يورسه اول الور رسم كياه
النان يرده ابتداء حزيراندن النور كيمك تحويلنه دوشرسه اول الور عشر
قوان و بدعت خنزير توزلتاون طقوزنجي كوني كه ايام باحور در اول
كون النور كيمك تحويلنه دوشرسه قوانچمي آنك اولور و بدعت خنزير دخي
٣٩ آنك اولور و شول قريه لركه ما بينلرنده ممتاز و معين سنور اولميه هر سپاهي
رعيتلو رعيتن تعشير ايلمك قانوندر اما ولايت يازلدقدن هر چفتلك كه
بر رعيتك النده بولنور يازلدقدن صكره شويله كه چفتلك محلول اولوب طابوه
ويرلمك لازم كله ممتاز اولميان آخر قريه رعاياسنه ويرلميه اكر ويرلورسه
ولايت يازلدقدن اول چفتلك كيمك رعيتنك اوزرنه يازلورسه عشري انك سپاهيسيدر
٤٠ سپاهي اول رعيت سپاهيسي الور و باشنه لرهن او تلوق و بستان اقچه سي الور
٤١ قانوندكلدر دفترده دخي يازلمشدر وشول سپاهيلر وساير مسلمانلر
كه كفره نك باشنه لرين الوب تصرف ايدوب خراج واسپنجه لري طلب
اولندقده تعلل ايدوب ويرميوب فقراي رعايايه تضمين اتدردلر ايمش
اولا اصل ايدنلر صو باشي اولسون و سپاهي اولسون محصلا كم كمسنه
اولسون بيقصور جزيه لري و اسپنجه لري النه ويرميلر ايسه حاكم الوقت
اولنلر ياجزيه و اسپنجه سين اليوين لر و ياخود سپاهي معرفتيله باشنه
الرندن الوب بر جزيه رسن و اسپنجه سين ادا اتمكه ملتزم اولور كسنيه
ويره لر ترد و عصيان ايدنلري حاكم الوقت اولنلر در كاه معلايه
٤٢ عرض ايده لر وبعض قريه لرده چفتلكلر مسطور در ممتاز و معين
اولان آخر قريه لر سنورندن زراعت ايديجك قانون موجبنجه صاحب ارضه اولان
٤٣ تغيير ايليه بو چفتلك بنم قريه مده مسطور در ديو دخل واتميه و زعما و سپاه و مردان
قلاع چفتلكلر فتح خاقانيدن بر و رسم چفت ادا ايده كلميوب و دفتر عتيقده
متيدا ولمامغين حاليا دفتر جديد خاقانيده دخي رسم چفت تقدير اولنمزدي

٤٤ دوقوز يوز سنجاغندن زادديره وغامز ناحيه لرندن اولان
قريه لركه دفتر عتيقده بنا بتلر ايله جمعا اوز بين ايكي يوز
التمش التي اقچه يازلمشدر جميع حدود و سنورلريله نواحي
على احتوت عليه و بوناسيه وچفتلكني و مال غايبي و مال مفقودني
و بيت المالني و رسوم جرايمي و جناياتني و ساير بادهواسني
و طاپو ارضني و رسوم اغنامي و غلاتني و محصولاتني و باقي
متوجهاتني في الجمله عامه حقوق شرعيه و كافه رسوم عرفيه
عاديه سيله مفروز القلم و مقطوع القدم صدر الوزراء
العظام مرحوم مصطفى حضرتلرينه سنه اثنين و ثمانه
ذي القعده سنده اول سلطنت تمليك اولنوب ملكنامه همايون
ارزاني قلنوب مفخر الوزراء العظام حضرتلرينه هم شاه
و ايا بن پاشا دام اقبالهما معرفتلريله دفتر خاقانيه قيد
اولنمشدي ديو دفتر عتيقده مقيدا ولمغين مشروحا و زره
دفتر جديد خاقانيده دخي قيد اولندي

§. 5- İSKENDERİYYE SANCAĞI KANUNNÂMESİ (39)

I- NÜSHALARI VE HUKUKÎ TAHLİLİ

Kanunî devrinde *İskenderiyye*'nin önemli bir Kanunnâmesini neşretmiştik[1]. II. Selim devrinde ise, %50 itibariyle farklı hükümler ihtivâ eden yeni bir Kanunnâme tedvîn olunmuştur. Bu Kanunnâme, 978 tarihinde tahrir olunan *BOA. TTD. No: 500 (577), sh. 4-7, 15*'de bulunmaktadır. Tesbitlerimize göre hem Barkan tarafından[2] ve hem de Saray Bosna'da bir hey'et tarafından neşr olunmuştur[3].

Kanunnâme'de havâss-ı hümâyûn ile ilgili bir kısım hükümlerden sonra, diğer sancak kanunlarındakine benzer hükümler vaz' olunmuştur.

II- KANUNNÂMENİN METNİ

KANUNNÂME-İ LİVÂ-İ İSKENDERİYYE

1. Mukaddemâ Nâhiye-i *İskenderiyye*'de olan *havâss-ı hümâyûn* ki, ba'de zamanın erbâb-ı tîmâra tevzî' ve taksim olunmuşdur, bil-fi'l ol Vilâyetde câri olan *karta* ölçüsüyle iki karta gendüm ki, her karta seksen *vukıyye*dir, ikisine bir *muz* derler, ya'nî bir *hıml* gendümden ibaretdir, *hinta* nâmıyle seksen akçe bahâ ta'yîn olub ve her müzevvec elli ikişer akçe hinna ve yedişer akçe *na'l-bahâ* verüb bu üslub üzere her karyede birer mikdâr hinta ve hinta takdir olunub edâ ederler imiş.

2. Ve nâhiye-i mezbûrenin sâir karyeleri ki, havâss-ı hûmayûnla mahlûtdur, *öşür* ve sâir rüsûm-ı âdiyelerin kanun muktezâsınca vermek üzere kayd olunub anların arasında dahi ba'zı mün'am re'âyâ üslûb-ı mezkûr üzere hinna ve hinta edâ eylemek üzere kayd olunub ve ol dahi havâss-ı humâyûn'a ilhâk olunub erbâb-ı tîmâra tevzî' oldukda her kişiye istihkâkı denlü verülüb kimine filoriciyandan ve kimine öşrîden verilüb icmâl dutulmuş, ol takdirce bir karyede bir kaç müstakil sipahiler vâki' olub filoriciler mün'am ve sâir re'âyâ nev'an za'f üzere olmağla nice yerlerin filoricilere bey' ve rehin ederler imiş.

---

1 **Osmanlı Kanunnâmeleri**, VI, sh. 557-560

2 Barkan, **Kanunlar**, 291-292

3 Dr. Branslav Durdev/Nedim Filipoviç/Hamid Hadzibegic/ Muhammed Mujic/Hazim Sabanovic, **Kanuni I Kanunnâme Za Bosanski, Hercegovacki, Zvornicki, Kliski, Crnogorski I Skadarski Sandzak**, Sarajevo 1957, sh. 182-187

Ol yerlerin öşrini biz filoriciyüz ve müstakil sipahimiz vardır deyü inâd edüb vermemekle bir cânibe te'addî ederler imiş.

Ale'l-husus sengistân ve bî hâsıl yerlerde sâkin olan re'âyâ kanun üzere öşr ve sâir rüsûmların edâ edüb ovalarda ve mahsûldâr yerlerde sâkin olanlar muz ve hinna hesâbı üzere nısf-ı hâsılların vermezler imiş.

Müceddeden tahrîr olundukda şer'-i şerif muktezâsınca arâzinin tahammülüne ve müsâ'adesine göre *harâc-ı mukâseme* yani *öşr-i şer'î* kayd olunmak ferman olunub ber mûceb-i emr-i âlî eğer ra'iyyet ve ger ra'iyyet yerlerin alan kimesneler öşür ve sâlâriyyelerin verdikden sonra kanûn-ı kadîm muktezâsınca her müzevvec ra'iyyet beşer akçe *resm-i kiyâh* ve ikişer akçe *resm-i hatab* ve her sâhib-i bağ olan re'âyâ *resm-i tekne* deyü beşer akçe verirler.

3. Ve ra'iyyet yerlerin ve bağların mutasarrıf olanlar kezâlik rüsûm-ı mezkûru onlar dahi bu vechile verirler.

4. Ve şîre içün sâir Vilâyetlerde olan kâ'ide-i kadîme üzere iki ay on gün *monopolye* dutulmak kanundur.

5. Ve nâhiye-i mezbûre re'âyâsının kimi *filorici* ve kimi *öşrî* olmağın *narh-ı gallât* dahi âdet üzere mukarrer olmayub müteferrık yazılmış imiş.

Haliyâ kazâ-i *İskenderiyye* ve Kazâ-i *Podgorice*'de ve anlara tâbi' nevâhide buğday ve bakla ve mercimek ve nohudun yükü ellişer akçeye ve arpanın yükü otuzar akçeye ve erzen ve çavdarın yükü otuz altışar akçeye ve sâir mahlûtun yükü yirmi dörder akçeye ve şirenin medresi sekizer akçeye ferman-ı şerifle mukarrer olmuşdur.

6. Ve *İpek kazâsı*na tâbi' nevâhîde ve *Plav* ve *Izli Rika* nâhiyelerinde buğday ve mercimek ve ceviz ve bakla ve nohudun yükü kırkar akçe ve arpanın yükü yirmi dörder akçe ve çavdar ve darının yükü otuz altışar akçeye ve sâir mahlûtun yükü yirmişer ve şîrenin cuburu otuz ikişer akçeye mukarrer olmuşdur. Ve za'feranın ledresi sekizer akçe bahâya dutulmuşdur. Ve kettan ve kelem ve sîr ve piyaz ve gönülden sipahi öşür alur.

TA'RÎF-I BÂC BÂZÂR

7. Bâzâra gelen galleden ve meyveden ve pirinçden ve baldan ve yağdan ve peynir ve balık yükünden ve çuka yükünden bi'l-cümle bâzâra cemi'i yükle gelen metâ'dan her yüke ikişer akçe *bâc* alına.

8. Ve odun arabasından iki ağaç odun ve bargir yükünden bir ağaç odun alına. Ve bir yük çıradan rubu' akçelik çıra alına.

9. Ve kassab boğazladuğı koyundan dört koyundan bir akçe bâc alına. Ve bâzâra gelüb satılan koyundan iki koyuna bir akçe bâc alına. Ve bâzârda satılan bargirden alandan ve satandan ikişer akçe bâc alına. Ve sığırdan alandan ve satandan birer akçe bâc alına. Ve sığırı satun alub dışaru gitse üç akçe bâc alına. Ve bâzârda satılan esirden alandan ve satandan dörder akçe bâc alına.

10. Ve bâzâra ve şehre satılmağa gelen *hamr*dan fuçıdan on beş akçe ve hımlden ikişer akçe bâc alına. Ve hâricden bâzâra gelüb oturub esbâb ve metâ' satandan resm-i sergi deyu nısf akçe bâc alına. Ve tahta yükünden iki tahta bâc alına. Ve bâzârda ipek satan hatunlardan resm-i sergi deyu birer pul alına. Ve çömlek ve bardak ve desti yükünden birer akçe bâc alına. Ve palamut yaprağı yükünden birer akçe bâc alına.

11. Nefs-i *İskenderiyye*'de cârî *Boyana* nâm nehir üzere Merhûm ve Mağfûrunleh *Sultân Muhammed Hân* -Aleyh'ir-rahmetü vel-ğufrân- Hazretleri binâ etdürdüği köprünün Boyana cânibinde nevbethânesi olub İskenderiyye Varoşu ahalisi ol mahalde nevbet beklerler. Hizmetleri mukâbelesinde avârızdan ve nüzûlden mu'âflardır. Ellerinde hükm-i hümâyûnları olmağın vech-i meşrûh üzere Defter-i Cedîde kayd olundu.

İskenderiyye Sancağı Kanunnâmesi, BOA. TTD. No: 500 (577), sh. 4-7, 15

الحمد لله الذي خلق القلم الاعلى قبل ان يخلق السموات العلى
وكتب مفردات ائمة خلقه في دفتر اللوح المحفوظ واملى
وحرر مجمل ارزاق العباد على وفق تفصيل الاعمار من غير
نقص وانتقاص ونزل منشور حكمه العزيز بتوقيع قل اللهم
مالك الملك تؤتي الملك من تشاء فله المنة على جزيل الآلاء
وله الحمد في الاولى والآخرة والصلوة على من هو لفاتحة
الايجاد بمنزلة البسملة المبتنى عليها المصطفى صلى الله عليه
وسلم وعلى آله واصحابه وعترته واحبابه الذين هم
اسماء الهدى نجوم الاهتدا اما بعد چون لسان سنيه
پادشاه ظل الله وعتبه عليه شهنشاه سعادت پناه
... ومغفور له سلطان سليمان خان عليه الرحمة
والغفرانده بر تحرير لواء اسكندريه امر لازم الاتباع
صدور بولوب شرف صدور يافته اولدقده موجبنجه
... نشان مطلع تحرير لواء مزبور درزمان سلطان

باجراء قوانين الشرع والفرض السلطان ابن السلطان
سلطان سليم خان بن سليمان خان بن سليم خان خلد الله
تعالى ملكه على امتداد الدهور الى ما اشرق الشمس ولمع
البدر وطلع الفرقدان باتمام انجامند ومقتضاى
مضمونى ان فرمان ميمون خدمت امانت افقر الورى
قاسم ميرلواء وخدمت كتابت اضعف بندگان علي بن
مصطفى يه ادا اولندقده دراوائل شهر شعبان المعظم
والغفرانده سنه ثمان وسبعين وتسعمائة بدرگاه عالى
وديوان رفعت ومعالى تسليم
وبالله التوفيق

İskenderiyye Sancağı Kanunnâmesi, BOA. TTD. No: 500 (577), sh. 4-7, 15

قانوننامهٔ لوای اسکندریه

تعریف باج بازار

§. 7- KİLİS SANCAĞI KANUNNÂMESİ (40)

I- NÜSHALARI VE HUKUKÎ TAHLİLİ

Kilis, Kosova'nın da içinde bulunduğu önemli bir bölgeyi içine alan *Rumeli Eyâleti* sancaklarından biridir. 1-10 Muharrem 982/1574 tarihinde yapılan tahrir sonucunda ortaya çıkan Mufassal Defterin başında yani *BOA. TTD. No: 533 (575), sh. 8-22*'de *Kilis Sancağı Kanunnâmesi* yer almaktadır. Kilis Sancağı Kanunnâmesi, Saraybosna'da bir heyet tarafından neşr olunmuştur[1]. Türkçe neşrolunduğunu tesbit edemedik.

Defterin başında yer alan ve Kilis Livâsındaki nâhiyelerin isimlerini ihtivâ eden listeyi tam buraya nakledemedik. Zira yer isimlerini doğru okumak gerçekten zordu. Ancak ba'zı nâhiye merkezlerini, Kilis Sancağını tanıtmak açısından nakledeceğiz; Nartova, Rama, İskopya, Diçme, Helona, Sarımeşe, Petrova Polye, Kilis, Kosova, Vedeniçe, Odonya Kal'ası, Nadin, Gradcac, Sokol, Sanice, Mazin, Lapça, Gölhisâr[2].

Kanunnâme, klasik bir Rumeli Eyâleti sancak kanunnâmesi mahiyetindedir.

II- KANUNNÂMENİN METNİ

KANÛNNÂME-İ LİVÂ-İ KİLİS

1. Defter-i atîkde *Livâ-i Kilis*'de vâki' olan *keyl* altmış dört *vukıyye* olub defter-i atîkde buğdaya beşer akçe ve mahlûta yedişer ve alefin ikişer akçe ziyâde olmak ferman olmağın buğdayın her bir kilesine yirmi beşer akçe ve mahlûtun kilesine yirmişer akçe ve alefin kilesine onar akçe *narh* konulub şirenin defter-i atîk mûcebince her *medre*sine yedişer akçe kıymet konulmuşdur.

2. Livâ-i mezbûrede müslim üzerine yazılmış *baştina*dan *resm-i çift* yirmi iki akçe resm alınur. Ve kadîmden mu'tâdları tağyîr olunmayub *resm-i bennâk* yirmi iki akçe ve *resm-i mücerred* on iki akçe alınur.

Bennâk hiç yeri olmayan veya nîm çiftden ekal yeri olan evlüye derler. *Mücerred* âkıl, bâliğ kimesneye derler ki, babası yanında kisbe ve kâra kâdir ola.

---

1 Dr. Branslav Durdev/Nedim Filipoviç/Hamid Hadzibegic/ Muhammed Mujic/Hazim Sabanovic, **Kanuni I Kanunnâme Za Bosanski, Hercegovacki, Zvornicki, Kliski, Crnogorski I Skadarski Sandzak**, Sarajevo 1957, sh. 125-140

2 BOA. TTD. No: 533 (575), sh. 22

Babası yanında olub kisbe ve kâra kâdir olmayan mücerredden resm alınmaz. Ve bu resm mart evvelinde alınur.

3. Defterde *zimmî* üzerine yazılmış baştinadan yirmibeş akçe *ispençe* alınur. Ve zimmîlerin evli ve kâr u kisbe kâdir *hadd-i bülûğıyyet*e yetmiş oğullarından dahî âdet-i kadîme üzere yirmi beş akçe ispençe alınur.

4. Defterde müslim üzerine yazılmış baştinayı zimmî aldıkda yirmi iki akçe resm-i çift, zimmî üzerine yazılmış baştinayı müslim aldıkda yirmi beş akçe ispençe alınur.

5. Bostan ve kettan ve kendir ve yonca ve sîr ve piyaz ve kelemden şer'-i şerîf muktezâsı üzere *öşür* kayd olunmuşdur. Gallât uslûbu üzere *salâriyye* alınmaya, heman öşür alına.

6. *Öşr-i kevvâre* on kovandan bir kovan alınur. *Kovan* alınmayub akçe taleb olunsa, her kovandan ikişer akçe resm alınur.

7. Şirenin medresine yedişer akçe kıyınet konulub ba'zı müslim üzerine dönüm yazılan bağların her dönümüne defter-i atîk mûcebince yedişer akçe resm takdir olunmuşdur. Tahmin ile ta'yin olunan dönümden bağı ziyâde olıcak, ol ziyâde olan bağın mikdârı kadar resm ve dönüm alınur.

8. Sâbıkan livâ-i mezbûrede ba'zı karyeler *ta'şîr* olundukda yedide ve sekizde bir ba'zı çiftlik ve mezra'alardan öşür alınurmış. Bu defa külliyen kurâ ve mezra'a ve çiftliklerde öşür ve *salâriyye* kayd olunmuşdur, sekizde bir alına ki, kırk kilede bir kile olur, min ba'd yedide bir ve onda bir alınmaya.

9. Re'âyâdan ba'zı resmlerin ketm içün defterden hâric kalmak kasdına, ba'zı kendi ve ba'zı babası ismin tebdil edüb ve ba'zı kendüyi fevt olmuşdur deyu yerin oğlu üzerine ve ba'zı dahi oğlu kalmışdır deyu hilâf-ı takrir ile yerine bîvech âhar isim yazdırırlar imiş. Sipahi ile aralarına ihtilâf düşüb küllî şekvâya müncer olduğu ma'lûm olub kemâl-i cidd ve ihtimâm sarf olunmuşdur. İlletleri ve birbirne yardım ve takviyetleri ile yazılmak vâki' olduysa, anun gibi yerine oğlun yazdurub kendi hâric kalan ra'iyyetin resmi oğlundan alınub kendinden bennâk resmin sipahi almak ve yerine bîvech âhar isim yazdırub sipahiye yer kimin üzerine yazılmış ise resmin andan taleb eyle demesi dahi makbûl olmayub yeri kendi tasarruf edicek, sipahi eğer ra'iyyet tasarruf etdüği yerin resmin sipahiye vermek ve ra'iyyet oğulları ve karındaşları ve akrabaları ki, âhara ra'iyyet kayd olunmayub hîn-i tahrîrde re'âyâ ketm edüb yazdırmamış olalar veya sehven gaflet vechiyle metrûk ve gayr-ı mektûb kalmış olsa, bunlardan sipahi resm-i ra'iyyet ve sâir hukûk-ı şer'iyye ve örfiyye almak nizâm ve intizâma muvâfık mülâhaza olunub kayd olundu. Deftere yazılmak ve yazılmamak sahib-i arza zarar vermez.

10. *Ra'iyyet oğlu ra'iyyet*dir ve ra'iyyet karındaşı dahi ra'iyyetdir. *Rüsûm-ı ra'iyyet*leri alınur.

11. Ve ba'zı karye ve re'âyâsı tasarruflarında olan yerlerin çiftlik yazdırmakla yerlerim çiftlik olmuşdur deyu rüsûm-ı ra'iyyetden halâs olmazlar. Gerü kemâkân müzevvec yirmi iki ve mücerred on iki akçe resm-i bennâk deyû sâhib-i arza verir.

12. Bir sipahinin on yıldan ziyâde toprağında mütemekkin olub vech-i meşrûh üzere hâric kalan re'âyânın rüsûmları zabtına sipahilere *mevkûfcu* ve âmil ve Vilâyet hâkimleri mâni' olmayalar.

13. Ve bir ra'iyyet yerin satmak ile resmden mu'âf olmaz, sipahisine rüsûm-ı ra'iyyeti tamam edâ eder. Sattığı yerin resmi, alub tasarruf edenden alınur.

14. Bir kimesne kendi seferde olmakla mevcud olmayub ya hücceti hâzır olmamak ile yerleri eski sâhibleri üzerlerine veya re'âyâ takriri ile âhar kimesne üzerine yazılmış olsa, mücerred defter temessük dutulub şerî'at-ı şerif'e muhâlif kimesnenin yeri defter mûcebince üzerine yazılana hükm olunmayub şer'-i şerif muktezâsı üzere kavî temessüki olub hîn-i tahrirde yere tasarrufu olana hükm oluna.

15. Ve defter-i atîkde bir *çiftlik* ve nîm çiftlik yerde beş ve on hissedâr kayd olanların herbir ferd-i efrâdı tahrire hâzır olmayub ve tafsilen anların haberin veren kimesne olmamağın halen bir neferi yazılub bâkîleri şürekâ ile kayd olunmuşdur. İsmi zikr olunmayan hissedârlara sen defterde yazılmış değilsin deyu yerine şerîkleri ve sipahileri dahl etmeyeler. Bu mâkûle çiftlik ve zeminde mukayyed olan re'âyâ, baştinada merkûm olan re'âyâ mâkûlesindendir.

On yıldan ziyâde temekküni âhar karyede olmayub sipahi ve sipahi-zâde ve emir ile mu'âf ve müsellem olmayıcak tasarruf etdikleri yerin hukûk-ı şer'iyye ve rüsûm-ı örfiyyesin verdiklerinden sonra sâir re'âyâ gibi oğullarının bennâk ve mücerred resmini toprak sipahilerine verirler.

16. Ba'zı çiftlikden mensûh kurâ ve mezâri'de mütemekkin olan re'âyânın ellerinde olan yerleri cüz'î olub tamam bir çifte vefâ edecek kadar yerleri olmamağın ekseri etrâf kurâ ve âhar sınurda yer dutub zindegânî ederler. Ana binaen her bir ismin tahtında çift ve nîm çift ve bennâk işareti mümkün olmayub defter-i atîk mucebince ba'd-el-esâmî hâsıl tahtında resm-i çift ve bennâk ve mücerred kayd olunmuşdur.

17. Bir ra'iyyetin yeri bir ra'iyyete dahi intikâl etdikde bütün çiftden resm-i çift yirmi iki akçe ve nîm çiftden on bir akçe resm alınur. Nîm çiftden ekal cüz'î yerden iki dönüme bir akçe resm alınur. Defterde mücerred yazılmış ra'iyyet evli olıcak yirmi iki akçe bennâk resmin verir.

18. Hîn-i tahrirde tasarrufunda bir çiftlik yeri olub yerin ketm edüb mücerred yazılmış olsa, mutasarrıf olduğu yerden yirmi iki akçe resm-i çift verir, tekrar mücerred resmin vermez.

19. Evli ve ergen oğulları olursa bennâk ve mücerred resmin verir. Fevt oldukda anın yeri al'es-seviyye oğullarına müntakil olur. Oğulları defter-i cedîd'e yazılmış olıcak babalarından müntakil olan yeri beraber tasarruf edüb yer resmin beraber verdiklerinden mâ'adâ kendi resmlerin dahi verirler. Bir yazılmamış oğlu kalursa babası yerine geçüb ancak bir resm-i çift verir.

20. *Nîm çift* ve nîm çiftden ekal yeri olıcak oğlu evli ola, ekinlü bennâk makûlesinden olub heman kendi bennâk resmin verir. Ergen ise mücerred resmin verir, yer içün tekrar resm vermezler.

21. Hiç yeri olmayub bennâk ve mücerred yazılmış ra'iyyet fevt oldukda resmleri ref' olunur. Âhar Vilâyete gitdiklerinde resmleri babalarından ve akrabalarından taleb olunmaz. Avdet edüb geri gelicek sipahi güzeşte resmlerin bî kusûr alurlar. Babalarından ayrılmayub bablarıyla mütemekkin olan bennâk ve mücerred atalarına tâbi'dir. Resmlerin atası sipahisi alur.

22. *Resm-i arûsâne* ile *polaçina* tamam ve serbest olmayan tîmârların nısıf bâd-ı hevâsı sipahilere hâsıl yazılub bâd-ı hevânın nısf-ı âharı mîrlivâya hâss yazılmışdır. Sancak subaşıları sipahiye yazılan bâd-ı hevânın nısfına dahl etmeyeler.

23. Ve resm-i ârûsâne sipahinin bikr kızından altmış akçe ve dul avretinden otuz akçe ve şehirlü ve re'âyânın bikr kızlarından otuz akçe ve dul avretinden on beş akçe alınur. Keferenin bikr ve bîvelerinden dahi kezâlik a'lâsından otuz ve ednâsından on beşer akçe resm alınur.

24. Livâ-i mezbûrede *deştbânî* deyu her duhân hânesinden yılda ikişer akçe polaçina alınur.

25. Bilâ mâni' tamam yıl yürüyen *değirmen*den otuz akçe ve altı ay yürüyen değirmenden on beş akçe resm alınur. Defterde nîm sâle yazılan değirmen bilâ mâni' tamam yıl yürüyicek otuz akçe alınur.

26. Ma'mûl defterde resmi yazılmış değirmen harâb oldukda resmin ocak sâhibinden sipahi alur. Harâb yazılmış değirmen ma'mûr olıcak resmini toprak sipahisi alur. Mevkûfcu ve âmil dahl etmez. Vilâyet tahrîr olundukdan sonra hâdis olan değirmen resmini dahi sipahi alur.

27. Bir sipahinin ra'iyyeti yazıldığı yerde mütemekkin olmayub hâric karyede ve âhar livâda sâkin olsa, sâkin olduğu karyede yazılmış olmayıcak zirâ'atı yoğ ise, toprak sipahisine hemân altı akçe duhân resmin verir. Zirâ'atı olıcak öşrün sâhib-i arza verüb mâ'adâ rüsûm-ı ra'iyyeti kendi sipahisine verir. Toprağında sâkindir deyu sipahi dahl etmez.

Lâkin on yıldan ziyâde mütemekkin ve mutavattın olub yazılmış olıcak cümle hukûk ve rüsûmun toprak sipahisi alur. Kadîm sipahisine resm vermez, iki cânibde baştinaya yazılmış ise dahi.

28. Bir ra'iyyet sipahiye ve hem *filorili yer*e yazılsa, on yıldan ziyâde filorili yerde mütemekkin olub yazılmış ise, sipahisine resm-i ra'iyyet vermez. On yıldan ziyâde mütemekkin olmayub yazılmış olıcak, filorili yerlerin âdet-i eflâkiyye üzere mirîye resm-i filorisin tamam edâ ede. Filorili yer dutarım deyu sipahisine resm-i ra'iyyet vermekde ta'allül ve nizâ' eylemeye.

29. Bir karyede baştinada mukayyed olan ra'iyyet yine ol karyede bennâk dahi yazılmış olsa mükerrer olur, bennâk resmi vermez. Meğer ki, kendi defter-i atîkde mukayyed ra'iyyet olub sonra âharın baştinasın almağ ile baştinaya dahi yazılmış ola, resm-i çift ve resm-i bennâk dahi vere.

30. Bir râ'iyyet iki karyede yazılsa, hîn-i tahrirde on yıl mütemekkin olub yazıldığı karyede mukarrer kılınur, kadîmî sipahisine resm vermez, temekküne i'tibâr olunur, kıdeme i'tibâr olunmaz.

31. Hâric karyede dahi yer dutmak maksadıyle yazılmış ise, tasarruf etdiği yerin hukûk-ı şer'iyye ve rüsûm-ı örfiyyesin sâhib-i arza verüb rüsûm-ı ra'iyyeti kendi sipahisine verir.

32. Bir baştina dahi bir karyede sehven iki yerde yazılsa, re'âyâ beyninde meşhûr ve müte'âref olan isimle mukayyed olan baştina makbûldür. Takrîr yazılub nâ ma'lûm baştinadan resm taleb olunmaya.

33. Bir baştina iki karyede yazılsa, toprak sipahisine hükm oluna.

34. Defter-i atîkde bir değirmen hisse hisse olub bir kaç sipahiye yazılur imiş. Hâliyen her değirmen toprağında yazılmışdır. Sehven bir değirmen iki karyede yazılmış olursa resmin toprak sipahisi alur.

35. Kadîmden otlamak içün korunu-gelen *resm-i otlak* alınu-gelmiş yerlerden her sürüden birer koyun alınur.

36. Ve bir tîmâr arâzîsinde yaylak olub hâricden koyun gelüb otundan ve suyundan intifâ' edüb kışlasa a'lâ sürüden bir koyun ki, bahâsı yirmi akçe ve evsat sürüden bir koyun ki, balıâsı on beş akçe ve ednâ sürüden bir koyun ki, bahâsı on akçe *resm-i yaylak* alınur. Defterde ol karyede *resm-i kışlak* yazılmamışdır deyu muhâlefet olunmaya.

37. Re'âyâ öşürlerin akreb bâzâra iletmek kanûn-ı kadîmdir. Bâzârdan murâd galle satılur bâzârdır ki, anda kalîl ve kesîr galle satılmak câiz ola. Sipahilere bu teklif olunmaz.

Amma öşürlerin ve sâlâriyyelerin hemân köy anbarına iledeler. Ve re'âyâ sipahilerine kifâyet kadarı anbar yapı-vermek kanûn-ı kadîmdir.

38. Kadimden yaprağı ve odunu içün korunu-gelen koru sâhibleri koruların kemâkân tasarruf ederler. Defterde koru yazılmamışdır deyu sipahi dahl etmez.

39. Buğday yükünden iki akçe ve sâir terekeden dahi yük başına iki akçe *bâc* alınur. Ve tuz yükünden dört akçe ve kettân yükünden dört akçe ve incir ve üzüm yükünden dört akçe ve pirinç yükünden dört akçe ve taze üzüm yükünden iki akçe alınur. Ve bal yükünden dört akçe ve sâde yağ satılsa kırk akçede bir akçe alınur.

40. Ve iç ilden gelen metâ' yükünden iki akçe alınur. Ve küffârdan müslümanlar getürdiği çuka yükünden beş akçe ve kafirler getürdiği çuka yükünden otuz akçe alınur. Ve sabun ve gayrı metâ' yükünden dört akçe ve zeyt yağı yükünden sekiz akçe alınur. Ve kalay ve balık yükünden dört akçe alınur. Ve tekne ile bâzâr günü satılan tuzdan dört akçe alınur.

41. Ve esir satandan iki akçe ve alandan iki akçe ve at satandan iki ve alandan dahi iki akçe alınur. Ve sığır satandan bir akçe ve alandan bir akçe alınur. Ve kassab boğazladığı sığırdan dört akçe alınur. Ve satılan koyuna birer akçe ve yazılu kassab boğazladığı koyundan ve kuzudan dördünden bir akçe alınur.

42. Ve yaş yemiş yükünden iki akçe ve ahlat ve dağ yemişi yükünden bir akçe alınur. Ve iki koyun bastırmasından bir akçe ve çıranın iki yükünden bir akçe ve bir araba direkden bir akçe ve bir araba otlukdan bir akçe ve soğan yükünden iki akçe ve kestane yükünden iki akçe ve şîr-i revğan yükünden dört akçe alınur.

43. Ve ceviz ve badem yükünden iki akçe ve kelem yükünden bir akçe ve bâzâr gününde demür satdıkları yerden buçuk alınur. Ve bâzâr gününde zeyt yağı satdıkları yerden satandan bir akçe alınur. Ve demür yükünden iki akçe ve hâricden gelüb satılan şire yükünden dört akçe ve yerlû meyhâneciden, yükünden iki akçe alınur.

44. Ve örtü kebesinden bir akçe ve ağrîz satıldıkda kırk endâzede bir akçe alınur; daha eksik satılsa nesne alınmaz. Ve iki mûytâb çuvaldan bir akçe ve bir yük torba satandan bir akçe alınur. Ve sığır derisinden bir akçe. Ve yük bağlanub şehirden meta' gitmelü olsa yükden iki akçe alınur. Ve etmekciler fırınından bir akçe alınur.

45. Tuz yükünden ki, bâzâr günü tekne ile satılur, beşer akçe alınur. Ve balık yükünden sekizer akçe ve kettân yükünden onar akçe ve yağ yükünden ikişer akçe ve meyve yükünden birer akçe ve kestane yükünden bir akçe ve ceviz yükünden bir akçe ve bâzâr günü bez satandan ikişer akçe ve bâzâr günü zeyt yağı satandan yükünden iki akçe ve kimesnenin borcın alı-verdikde binde yirmi akçe ve eksik sattıklarında kaç dirhem eksik satarsa ol mikdâr akçe cerîme alınur.

46. Ve *aseslik* dahi nısfın subaşı ve nısfını dahi ases alur.

47. Ra'iyyetden ve erbâb-ı tîmârdan ve gayrdan yer tasarruf ederken bir kimesne fevt olup veyahut *gaybet-i munkatı'a* ile gâib olsa, oğulları kalursa tasarruflarında olan yerler tapuya müstehık olmaz. Oğullarına intikâl edüb zirâ'at edüb öşrin ve rüsûmin vereler.

48. Oğulları olmayub baba bir karındaşları kalsa, tapuya müstehık olur. Bî garaz kimesneler ol yerin tapusun vech gördükleri üzere baba bir karındaşları tapusun verir ve vech gördükleri tapuya karındaşı râzî olmayub ferâğat eylese, sâhib-i arâzî kime dilerse tapuya verir. Ve sâir akrabası ecnebi hükmündedir, sipahisi her kime dilerse verir.

49. Evlâd-ı zükûrı ve baba bir karındaşı kalmayıcak sâhib-i arz kime dilerse tapuya vermek kanûn-ı kadîmdir.

Ve vefât eden kimesnenin evlâd-ı zükûrı ve baba bir karındaşı kalmadığı yerde şol yer ki, müteveffânın baltasıyla açılub tarla veyahud çayır olub ark-ı cebîni emeği ve akçesi harc alınub açılmış olsa, ol yerleri ve çayırları kızları olub tâlibe olsalar kızlarına verilmek emr olunmuşdur. Lâkin kızları dahi karındaşı yeri gibi bî garaz kimesneler takdir etdikleri tapuyu sipahiye vereler. Madem ki, kızları ol asıl yerlere tâlibe olub bî garaz müslümanlar takdir eyledikleri tapuyu vereler, âhara verilmeyüb anlara verile.

Ve zirâ'ât olunub öşür ve resm verilür yerler ki, re'âyâ ve gayrılar mutasarrıflardır. Sipahisi ma'rifeti yoğ iken kimesneye satmak ve hibe etmek ve rehin eylemek ve âriyeten tasarruf etdirmek dahi bi haseb'il-kanûn câiz değildir. Eğer eyleseler sipahisi fesh etmeğe kâdirdir, yer gerü eski sâhibi üzerinde kalır. Lakin ferâğat eyledük deyü elinden alub dahi tapuya vermek câiz değildir. Meğer ki, eski sâhibi tîb-i hâtırla yerden ferâğat eyleye.

50. Ve üç yıl al'et-tevâlî hâlî ve battâl sürülmeyen yerleri sipahisi tapu ile vermek kanûn-ı kadîmdir.

51. Ve iki karye arasında mu'ayyen ve mümtâz sınur olmayıb yerleri muşâ' tasarruf etseler, Vilâyet ketb olundukda her ra'iyyetin mahsûli ki, zirâ'at ede-gelmişdir, sâhib-i tîmâra hâsıl kayd olunmuşdur. Ra'iyyetlü ra'iyyetin ta'şîr eder.

52. Ve bir yer tapuya müstehık olub sipahisi ra'iyyetden tapu almayub tapusuz verse ba'de zamânin yerine âhar sipahi gelüb elinde tapunâmen yokdur deyû taleb eylese nesne alamaz.

53. Kâfirin müslüman oğlu veya baba bir müslüman karındaşı kalsa veyahud hilâfınca müslümanın kâfir oğlu veya baba bir kâfir karındaşı kalsa, oğlu bilâ tapu ve karındaşı bî garaz müslümanlar takdir eylediği tapu ile müstehık olur.

54. Ve livâ-i mezbûrede filoriye kayd olunan re'ayânın filorileri iki def'ada edâ olunmak re'âyâya enfa' ve münâsib olmağın nısfı rûz-ı hıdırilyasda ve nısf-ı âharı sene-i mezbûrede vaki' olan Kasım gününde edâ olunmak üzere defter-i cedîd'e kayd olundu. Ve zikr olan iki günün mâbeyninde ümerâya tebdil ve tağyîr vaki' olursa, yevm'ül-kıst hesâbı üzere hakların taleb eyleyeler.

Cerâ zâlik ve hurrira fî evâil-i şehr-i Muharrem'il-Haram min şuhûr-i senet-i isnâ ve semânîn ve tis'a mi'ete min'el-hicret'in-Nebeviyye[1].

---

1 **"Bu Kanunnâme, 1-10 Muharrem 982 senesinde tedvîn olunmuş ve yazılmıştır."** manasını ifâde etmektedir.

Kilis Sancağı Kanunnâmesi, BOA. TTD. No: 533 (575), sh. 8-22

فهرست

ناحیه ها درلواء کلیس

بونده ناحیه لرا وزرنده بازیلان ارقام اشغه ده
هرناحیه باشنده اولان اپلکلره اشارتدر

ناحیه ١ زنوده	ناحیه ٢ رامه	ناحیه ٣ اسنویه	ناحیه ٤ کوپرز
ناحیه ٥ هلونه	ناحیه ٦ صارومیشه	ناحیه ٧ سینوچنه	ناحیه ٨ دیچیمه
ناحیه ٩ کلیس	ناحیه ١٠ ویرح رینه	ناحیه ١١ پتروه پولیه	ناحیه ١٢ پتروه عوره
ناحیه ١٣ قوسوه	ناحیه ١٤ نجون	ناحیه ١٥ اوسترویچه بلای مع وقف حسود بك	ناحیه ١٦ بلای بلاغای
ناحیه ١٧ وذه بیچه	ناحیه ١٨ پوهوه مکد	ناحیه ١٩ نادین	ناحیه ٢٠ کنین
ناحیه ٢١ قلعۂ اودونیه	ناحیه ٢٢ غرادچاج	ناحیه ٢٣ قلعۂ نوی	ناحیه ٢٤ دلاموج
ناحیه ٢٥ صتول	ناحیه ٢٦ غراهوم	ناحیه ٢٧ ایزمینه پولیه	ناحیه ٢٨ اسقرادین
ناحیه ٢٩ ولین	ناحیه ٣٠ ایورانه	ناحیه ٣١ یان	ناحیه ٣٢ اوبچه
ناحیه ٣٣ سیرب	ناحیه ٣٤ کلوج	ناحیه ٣٥ سانیچه	ناحیه ٣٦ قلعۂ بونیك بلای
ناحیه ٣٧ مازین	ناحیه ٣٨ لاپچه	ناحیه ٣٩ ودهبیچه بلای بلاغای	ناحیه ٤٠ اپوتوشه
ناحیه ٤١ مداق	ناحیه ٤٢ پروشیك	ناحیه ٤٣ قلعۂ اوستروبچقی	ناحیه ٤٤ قلعۂ ازوینغراد
ناحیه ٤٥ قلعۂ اربعجه تبدیدی	ناحیه ٤٦ قارین	ناحیه ٤٧ کولحصار	ناحیه ٤٨ قلعۂ بلای بانله
ناحیه ٤٩ تبلوح			

قانون

نامۂ لواء کلیس

١ دفتر عتیقده لواء کلیسده واقع اولان کیل التمش درت وقیه
اولوب دفتر عتیقده بغدایه بشر اقچه و مخلوطه یدیشر
و علفك کیشر اقچه زیاده اولمغین فرمان اولنمغین بغدایك
هر بر کیله سنه یکرمی بشر اقچه و مخلوطك کیله سینه
یکرمیشر اقچه و علفك کیله سینه اونر اقچه نرخ قونلوب
شیرهنك دفتر عتیق موجبنجه هر مدده سنه یدیشر
اقچه قیمت قونلمشدر

لواء مزبورهده مسلم اوزرنه یازلمش باشتنه دن رسم
جفت یکرمی ایکی اقچه رسم النور و قدیمدن معتاد لری
تغییر اولنمیوب رسم بناك یکرمی ایکی اقچه و رسم مجرد اون
ایکی اقچه النور بناك هیچ یری اولمیان و یا نیم جفتدن اقل
یری اولا اولیه دیرلر مجرد عاقل بالغ کسبه دیرلرکه
یا باسی یانینده کسبه و کاره قادر او لا یا باسی یانینده اولوب
کسبه و کاره قادر اولمیان مجرددن رسم النمز و بو رسم
٣ مارتده اولنده النور دفترده زمی اوزرینه یازلمش باشتنه دن
یکرمی بش اقچه اسپنجه النور و ذمیلرك اولی و کاروکسبه
قادر حدّ بلوغنه یتمش اوغللرندن دخی عادت قدیمه
اوزره یکرمی بش اقچه اسپنجه النور

٤ دفترده مسلم اوزرنه یازلمش باشتنه ذمی الدقده

Kilis Sancağı Kanunnâmesi, BOA. TTD. No: 533 (575), sh. 8-22

یکرمی ایکی اقچه رسم جفت ذمی اوزرنه یازلمش باشتنه
٥ مسلم الدقده یکرمی بش اقچه اسپنجه النور بوستان و کتان
وکندیر و بویجه و سیر و پیاز و کلمدن شرع شریف مقتضاسی
اوزره فقط عشر قید اولنمشدر غلات و سلوزی اوزره
٦ سالاریه الثمیه ثمان عشر النه عشر کواره اون قواندن
بر قوان النور قوان الثمیوب اقچه طلب اولنسه هر قواندن
٧ ایکیشر اقچه رسم النور شیره نك مدده سنه یدیشر اقچه
قیمت قونلوب بعضی مسلم اوزرنه دونم یازیلان باغلرك
هر دونمنه دفتر عتیق موجبنجه یدیشر اقچه رسم تقدیر
اولنمشدر تخمین ایله تعیین اولان دونمدن باغ زیاده
اولیجاق اول زیاده اولان باغك مقداری قدر رسم
٨ دونم النور سابقا الوایء مزبوره ده بعض قریه لر تفتیش
اولندقده یدیده و سکزده و بعض چفتلك و مزرعه لرده
فقط عشر النوریمش بو دفعه کلیا قرا و مزارع چفتلكلرده
عشر و سالاریه قید اولنمشدر سکزده بر النکتوقیکه ده
بش کیله اولور من بعد یدیده بر و اونده بر النمیه
٩ رعایادن بعض رسملرین کتم ایچون دفتردن خارج
قلمق قصدنه بعضی کندو و بعضی باباسی اسمن تبدیل
ایدوب و بعضی کندویی فوت اولمش دردیو یرین اوغلی
اوزرینه و بعضی داخی اوغلی قالمشدر دیو خلاف تقریرایله
یرینه بی وجه آخر اسم یازدررلر ایمش سپاهی ایله ارالرنه

اختلاف دشوب کلی شکوایه منجر اولدوغی معلوم اولوب
کمال جد و اهتمام صرف اولنمشدر علتلری و بر برنه یازدم
وتشویتلریله یازلمق واقع اولدیسه انك کبی یرنه اوغلن
یازدوروب کندو خارج قلمن رعیتك بر رسمی اوغلندن
النوب کندودن بناك رسمن سپاهی الماق و یرینه بی وجه
آخر اسم یازدروب سپاهیه بیوکمك اوزرنه یازلمشیسه
رسمن اندن طلب ایله دیمه سی دخی مقبول اولمیوب یبرکیا
کندو تصرفنا یدیجك سپاهی اکر رعیت تصرف اتدوکی یرلك
رسمن سپاهیه ویرمك ور رعیت اوغلری و قرنداشلری
واقرباالریکه آخره رعیت قید اولنموب حین تحریرده
رعایا کتم ادوب یازدرمامش و یالرو یا سهوا غفلت
وجهیله متروك و غیر مکتوب قالمش اولسه بونلردن
سپاهی رسم رعیت و سایر حقوق شرعیه و عرفیه المق
نظام و انتظامه موافق ملاحظه اولنوب قید اولندی
١٠ دفتره یازلمق و یازلمامق صاحب ارضه ضرر ویرمز رعیت
اوغلی رعیتدر و رعیت قرنداشی دخی رعیتدر رسوم رعیتلری
١١ النور و بعضی قریه رعایاسی تصرفلرنده اولان یرلرین
چفتلك یازدرمکله یرلوم چفتلك اولمشدر دیو رسوم
رعیتدن خلاص اولمازلر کیرو کما کان مزوج یکرمی ایکی
و مجرد اون ایکی اقچه رسم بناك دیو صاحب ارضه ویرر
١٢ بر سپاهینك اون یلدن زیاده طپراغندن متمکن اولوب

Kilis Sancağı Kanunnâmesi, BOA. TTD. No: 533 (575), sh. 8-22

وجهٔ مشروح اوزره خارج قلان رعایانڭ رسوملرین
ضبطنه سپاهیلره موقوفدر وعامل و ولایت حاکملری
١٣ مانع اولمیه لر و بر رعیت یرین صاتمق ایله رسمدن معاف
اولمز سپاهیسنه رسوم رعیتی تمام ادا ادر صاتدیغی یرڭ
١٤ رسمی الوب تصرف ایدندن النور بر کسنه کندو سفره
اولماغله موجود اولمیوب یه حجتی حاضر اولماتق ایله یرلری
اسکی صاحبلری اوزرلرینه و یا رعایا تقریریله آخر کسنه
اوزرینه یازلمش اولسه مجرد دفتر تمسک طوتلوب شریعت
شریفه مخالف کسنلک یری دفتر موجبجه اوزرنه یازیلانه
حکم اولنمیوب شرع شریف مقتضاسی اوزره قوی تمسکی
اولوب حین تحریرده یره تصرفی اولانه حکم اولنه
١٥ و دفتر عتیقده بر چفتلك و نیم چفتلك یرده بش و اون
حصه دارقیدا اولانلرڭ هر بری فرد افردی تحریره
حاضر اولمیوب و تفصیلا انلرڭ حبرن ویررکسه اولمامغین
حالا بر نفری یازیلوب باقیلری شرکا ایله قید اولنمشدر اسمی
ذکر اولنمیان حصه دارلره سن ذ فترده یازلمش دکولسن
دیو یرینه شریکلری و سپاهیلری دخل تمیالر بو مقوله
چفتلك و زمین ده مقید اولان رعایا باشنده ده مرقوم
اولاندعایا مقوله سندندر اون ییلدن زیاده تمکنی آخر قریه ده
اولمیوب سپاهی و سپاهی زاده و امرا ایله معاف و مسلم
اولمایحق تصرف اتدکلری یرلڭ حقوق شرعیه و رسوم عرفیه سن
ویردکلرندن صکره سایر رعایا کبی اوغللرینك بناك و مجرد
رسمنی طپراق سپاهیلرینه ویررلر
١٦ بعضی چفتلکدن منسوخ قرا و مزارع ده متمکن اولان
رعایانڭ الرنده اولان یرلری جزوی اولوب تمام بر چفته
وفا ایدم جك قدر یرلری اولمامغین اکثری اطراف قرا و اخر
سنورده یر طتوب زندکانی ایدرلر اکا بناءً هر برا سمك
تحتنده چفت و نیم چفت و بناك اشارتی ممکن اولمیوب
دفتر عتیق موجبجه بعد الاسامی حاصل تحتنده رسم چفت
و بناك و مجرد قید اولنمشدر
١٧ بر رعیتڭ یری بر رعیته داخی انتقال اتدکده بتون چفتدن
رسم چفت یکرمی ایکی اقچه و نیم چفتدن اون بر اقچه رسم
النور نیم چفتدن اقل جزوی یردن ایکی دونمه بر اقچه رسم
النور دفترده مجرد یازلمش رعیت اولی اولیجاق یکرمی ایکی اقچه
١٨ بناك رسمن ویررحین تحریرده تصرفنده بر چفتلك یر اولوب
یرین کتم ادوب مجرد یازلمش اولسه متصرف اولدیغی یردن
١٩ یکرمی ایکی اقچه رسم چفت ویرر تکرار مجرد رسمن ویرمز اولی
وارکن اوغللری اولورسه بناك و مجرد رسمن ویرر فوت
اولدقده انڭ یری علی التسویه اوغللرینه منتقل اولور اوغللری
دفتر جدیده یازلمش اولیجاق بابالرندن منتقل اولان یری
برابر تصرف ایدوب یر رسمن برابر ویرد کلرندن ماعدا کندو
رسملرین دخی ویررلر یازلمامش اوغلی قالورسه باباسی

Kilis Sancağı Kanunnâmesi, BOA. TTD. No: 533 (575), sh. 8-22

٢٠ یرینه چقوب الیجق بر رسم جفت ویرنیم جفت و نیم جفتدن
اقل یری اولیجاق اوغلی اولیا ولا اکلو بنّاک مقوله سندن
الوب همان کندو بنّاک رسمن ویرلرکن ایسه مجرد رسمن
ویررلر ایچون تکرار رسم ویرمزلر

٢١ هیچ یری اولمیوب بنّاک و مجرد یازلمش رعیت فوت اولدقده
رسملری دفع اولنور آخر ولایته کیدن کلرنده رسملری بالالرندن
واقربالرندن طلب اولنمز عوض تکیرو کلنجک سپاهی کذشته
رسملرین بی قصور الورلر بابالرندن یرلمیوب بابالریله
متمکن اولان بنّاک و مجرد اتالرینه تابع در رسملرین
اتاسی سپاهیسی الور

٢٢ رسم عروسانه ایله بولاجنه تمام و سربست اولمیان
تیمارلوک نصف بادهواسی سپاهیلره حاصل یازلیوب
بادهوانک نصف اخری میرلوایه خاص یازلمشدر سنجاق
صوباشیلری سپاهیه یازیلان بادهوانک نصفنه

٢٣ دخل ایتمیه لر و رسم عروسانه سپاهینک بکر قزندن التمش
اقچه وطول عورتندن اوتوز اقچه و شهرلو و رعایانک بکر
قزلرندن اوتوز اقچه وطول عورتندن اون بش اقچه النور
کفره نک بکر و بیوه لرندن دخی کذلک اعلا سندن اوتوز
وادنی سندن اون بش اقچه رسم النور

٢٤ لواء مزبوره ده دشتبانی دیو هر دخان خانه سندن
ییلده اکیشر اقچه بولاجنه النور

٢٥ بلامانع تمام ییل یوریین دکرمندن اوتوز اقچه والتای یوریین
دکرمندن اون بش اقچه رسم النور دفترده نیم ساله یازیلان

٢٦ دکرمن بلامانع تمام ییل یوریجک اوتوز اقچه النور معمول
دفترده رسمی یازلمش دکرمن خراب اولدقده رسمن اوجاق
صاحبندن سپاهی الور خراب یازلمش دکرمن معمور اولیجاق
رسمن طپراق سپاهیسی الور موقوفجی و عامل دخل ایتمز
ولایت تحریر اولندقدن صکره حادث اولان دکرمن رسمن
داخی سپاهی الور

٢٧ برسپاهینک رعیتی یازلدیغی یرده متمکن اولمیوب خارج
قریه ده و آخر لواده ساکن اولسه ساکن اولدیغی قریه ده
یازلمش اولمایجق زراعتی یوغیسه طپراق سپاهیسنه همان
التی اقچه دخان رسمن ویرر زراعتی اولیجق عشرین صاحب
ارضه ویروب ماعدا رسوم رعیتی کندو سپاهیسنه ویرر
طپراغنده ساکن ایدیو سپاهی دخل ایتمزلکن اون ییلدن زیاده
متمکن و متوطن اولوب یازلمش اولیجق جمله حقوق و رسومن
طپراق سپاهیسی الور قدیمی سپاهیسنه رسم ویرمز ایکی
جانبده باشتینه یازلمش ایسه داخی

٢٨ بر رعیت سپاهیه هم فلوریلو یره یازلسه اون ییلدن زیاده
فلوریلو یرده متمکن اولوب یازلمش ایسه سپاهیسنه رسم
رعیت ویرمز اون ییلدن زیاده متمکن اولمیوب یازلمش اولیجق
فلوریلو یرلک عادتا فلاقیه اوزره میری یه رسم فلورین

Kilis Sancağı Kanunnâmesi, BOA. TTD. No: 533 (575), sh. 8-22

تمام ادا ایده فلورایلو یره طوترم دیو سپاهسنه رسم
رعیت ویرمکده تعلل و نزاع ایلمیه

۲۹ بر قریه ده باشتنه ده مقید اولان رعیتینه اول قریه ده
بنالك داخی یازلمش اولسه مکرر اولور بنالك رسمی ویرمز
مگر که کندو دفتر عتیقده مقید رعیت اولوب صکره اخرلك
باشتنه سن المغیله باشتنیه دخی یازلمش اولا رسم
جفت ورسم بنالك دخی ویره

۳۰ بر رعیت ایکی قریه ده یازلسه حین تحریرده اون ییل متمکن
اولوب یازلدیغی قریه ده مقرر قلنور قدیمی سپاهسنه رسم

۳۱ ویرمز تمکن اعتبار اولنور قدم اعتبار اولنمز خارج قریه ده
دخی ییر دوتمق سبیله یازلمش ایسه تصرف اتدوکی
یرلك حقوق شرعیه ورسوم عرفیه سن صاحب ارضه
ویروب رسوم رعیتی کندو سپاهسنه ویره

۳۲ بر باشتنه دخی بر قریه ده سهوا ایکی یرده یازلسه رعایا
بیننده مشهور و متعارف اولان اسمله متعبد اولان باشتنه
مقبولدر تحریر یازیلوب نامعلوم اولان باشتنه دن رسم

۳۳ طلب اولنمیه بر باشتنه ایکی قریه ده یازلسه طپراق سپاهیسنه

۳۴ حکم اولنه دفتر عتیقده بر دکومن حصه حصه اولوب
برقاچ سپاهیه یازیلورمش حالیا هر دکومن طپراغنده یا
زلمشدر سهوا بر دکومن ایکی قریه ده یازلمش اولورسه
رسمن طپراق سپاهیسی الور

۳۵ قدیمدن اوتلاقلق ایچون قورینوکلان رسم اوتلاق الوب کلمش
یرلردن هر سورودن بر قیون النور

۳۶ و بر تیمار اراضیسه یایلاق اولوب خارجدن قیون کلوب
اوتندن وصوییندن انتفاع ادوب قشلسه اعلا سوریدن
بر قیونکی بهاسی یکرمی اقچه و اوسط سوریدن بر قیون
کی بهاسی اون بش اقچه و ادنی سوریدن بر قیونکی بهاسی
اون اقچه رسم یایلاق النور دفترده اول قریه ده رسم
قشلاق یازلمامشدر دیو مخالفت اولنمیه

۳۷ رعایا عشرلرین اقرب بازاره التمك قانون قدیمدر بازاردن
مراد غله صاتلور بازاردر که انده قلیل و کثیر غله صاتلمق
جایز اولا سپاهیلره بو تکلیف اولنمز اما عشرلرین و سالاریلرین
همان کوی انبارنه ایلده لر و رعایا سپاهیلرنه کفایت
قدری انبار یاپو ویرمك قانون قدیمدر

۳۸ قدیمدن یاپراغی واودونی ایچون قورینوکلان قوریی
صاحبلری قوریلرن کما کان تصرف ادرلر دفترده قوریی
یازلمامشدر دیو سپاهی دخل اتمز

۳۹ بغدای یوکندن ایکی اقچه وسایر ترکه دن دخی یولسباشنه
ایکی اقچه باج النور و توز یوکندن درت اقچه و کتان
یوکندن درت اقچه و انجیر و اوزم یوکندن درت اقچه
و برنج یوکندن درت اقچه و تازه اوزم یوکندن ایکی اقچه النور
و بال یوکندن درت اقچه و صاده یاغ صاتلسه قرق اقچه ده

Kilis Sancağı Kanunnâmesi, BOA. TTD. No: 533 (575), sh. 8-22

٤٠ بر اقجه النور وابج ايلدن كلان متاع يوكندن ايكي اقجه
النور وكفاردن مسلمانلر كتوردكي جوقه يوكندن بش اقجه
وكافرلر كتوردكي جوقه يوكندن اوتوز اقجه النور وصابون
وغيري متاع يوكندن درت اقجه وزيت ياغي يوكندن سكز
اقجه النور وقلاي وبالق يوكندن درت اقجه النور وتكنه ايله
٤١ بازاركوني صاتلان توزدن درت اقجه النور واسير صاتاندن
ايكي اقجه وآلاندن ايكي اقجه وآت صاتاندن ايكي وآلاندن ايكي
ايكي اقجه النور وصغير صاتاندن بر اقجه وآلاندن بر اقجه
النور وقصاب بوغزلدغي صغيردن درت اقجه النور
وصاتلان قيونه بر اقجه وبازيلو قصاب بوغزلدغي قيوندن
٤٢ وقوزيدن دوردندن بر اقجه النور وياش يمش يوكندن
ايكي اقجه واحلاط وصاغ يمشي يوكندن بر اقجه النور وايكي
قيون باسترمه سندن بر اقجه وچيره نك ايكي يوكندن بر اقجه
وبر عربه دركدن بر اقجه وبر عربه اوتلوقدن بر اقجه وصوغان
يوكندن ايكي اقجه وكتانه يوكندن ايكي اقجه وشير وغن يوكندن
٤٣ درت اقجه النور وجوز وبادم يوكندن ايكي اقجه وكلم
يوكندن بر اقجه وبازاركونده دمور صاتدقلري يردن
بچق النور وبازاركونده زيت ياغي صاتدقلري يردن صناندن
بر اقجه النور ودمور يوكندن ايكي اقجه وخارجدن كلوب
صاتلان شيره يوكندن درت اقجه وبرليو ميانجيدن يوكدن
٤٤ ايكي اقجه النور واورتي كبه سندن بر اقجه واكر بز صاتلدقده
قزف اندازده بر اقجه النور داخي اكسك صاتلسه نسنه الماز
واكي موتياب چولدن بر اقجه وبر يولك توبره سناندن بر اقجه وصغير
دريسندن بر اقجه ويولك بغلنوب شهردن متاع كتملو اولسه
يوكدن ايكي اقجه النور واتمكجيلر فروندن بر اقجه النور
٤٥ توز يوكدن كي بازاركوني تكنه ايله
صاتلور بشر اقجه النور وبالق يوكندن سكز اقجه النور وكتان
يوكندن اون اقجه النور وياغ يوكندن ايكيشر اقجه وميوه يوكندن
بر اقجه وبازاركون بز صاتاندن اكشر اقجه وبازاركون زيت
ياغي صاتاندن يوكندن ايكي اقجه وكسنه نك بورجين اليويردكده
بيكده يكرمي اقجه واكسك صاتدقلرنده قاج درهم اكسك
صنارسه اول مقدار اقچه جريمه النور
٤٦ وعسسلق داخي نصفن صوباشي ونصفن داخي عسس الور
٤٧ رعيتدن وارباب تيماردن وغيرلردن
بر تصرف ايدركن بر كسنه فوت اولوب وياخود غيبت
منقطعه ايله غايب اولسه اوغللري قالورسه تصرفلرنده
اولان يرلر طپويه مستحق اولمزلر اوغللرينه انتقال ادوب
٤٨ زراعت ادوب عشرين ورسومن ويررلر اوغللري اولميوب
بابا بر قرنداشلري قالسه طپويه مستحق اولورلرمي عرض
مسلمانلر اول يرلك طپوسن وجه كوردكلري اوزره بابا بر
قرنداشلري طپوسن ويرو جه كوردكلري طپويه قرنداشلري
راضي اولميوب فراغت ايلسه سپاهيسي كيمه دلرسه

Kilis Sancağı Kanunnâmesi, BOA. TTD. No: 533 (575), sh. 8-22

طپویه ویروسایر اقرباسی اجنبی حکمنده در سپاهی هر کیمه
٤٩ دلرسه ویره اولاد ذکوری و یا بابا قرنداشی قالمیجق
سپاهی کیمه دلرسه طپو ایله ویرمک قانون قدیمدر ووفات
ایدن کسه نک اولاد ذکوری و یا بابا قرنداشی قالمدغی
یرده شول یرکه متوفانک بالته سیله اچلوب تارلا و
یا خود جایرا ولوب عرق جبینی ایله مدکی و اقچه سی خرج
اولنوب اچلمش اولسه اول یرلری و جایرلری قیزلری
اولوب طالب اولسه لر قیزینه ویرلمک فرمان اولنمشدر
لکن قیزلری داخی قرنداشی کبی بی غرض مسلمانلر تقدیر
اتدکلری طپویی سپاهیه ویره لر مادامکه قیزلری اول
اصل یرلره طالب اولوب بی غرض مسلمانلر تقدیر
ایلدکلری طپویی ویره لر آخره ویرلیوب انلره ویرله وزراعت
اولنوب عشر ورسم ویرلور یرلرکه رعایا و غیریلر
متصرفلردر سپاهیسی معرفتی یوغکن کسنیه صاتمق
وهبه اتمک ورهن ایلمک وعاریته تصرف اتدرمک
داخی بحسب القانون جایز دکلدر اگر ایلرلر سپاهیسی
فسخ اتمکه قادردر یرلری کیرو اسکی صاحبی اوزرنه قلور
لکن فراغت ایلدک دیو الندن الوب داخی طپو ایله ویرمک
جایز دکلدر مگر که اسکی صاحبی طیب خاطر ایله یردن
٥٠ فراغت ایلیه   واوج ییل علی التوالی خالی وبطال
قلوب سورلمیان یرلری سپاهیسی طپو ایله ویرمک قانون قدیمدر

٥١ وایکی قریه اراسنده معین وممتاز سنور اولمیوب
یرلری مشاع تصرف اتسه لر ولایت کتب اولندقده هر
رعیتک خصوصلی کبی زراعت ایده کلدکلری صاحب تیمار ده
٥٢ حاصل قید اولنمشدر رعیتلر رعیتن تغیر ایدوب یری طپویه
مستحق اولوب سپاهیسی رعیتندن طپو الیوب طپوسز
ویرسه بعده زمان بیزلر سپاهی کلوب الندن طپو نامنه
یوقدر دیو طلب اتسه نسنه الماز
٥٣ کافرلک مسلمان اوغلی و یا بابا مسلمان قرنداشی و یاخود
حلال فتحه مسلمانلک کافر اوغلی و یا بابا کافر قرنداشی
قلسه اوغلی بلا طپو و قرنداشی بی غرض مسلمانلر
تقدیر ایلدکی طپو ایله مستحق اولور
٥٤ ولواء مزبوره ده فلوریه قید اولنان رعایانک
فلوریلری ایکی دفعه ده ادا اولنمق رعایایه انفع
ومناسب اولمغین نصفی روز خضر الیاسده ونصفی
اخری سنه مزبورده واقع اولان قاسم کوننده
ادا اولنمق اوزره دفتر جدیده قید اولندی وذکر اولان
ایکی کونک ما بیننده امر ایله تبدیل وتغییر واقع اولورسه
یوم القسط حسابی اوزره حقلرین طلب ایلیه لر

حرر ذلك وحرر في اوائل شهر محرم الحرام سنه
[illegible]

§. 8- MANASTIR SANCAĞI KANUNNÂMELERİ (41)

I- NÜSHALARI VE HUKUKÎ TAHLİLİ

Manastır, Paşa Sancağı fonksiyonunu ifa eden sancaklardandır. *Rumeli Eyâleti* Merkezî ve Umûmî Kanunnâmeleri arasında neşrettiğimiz *mîrî arâzî rejimi* ile alakalı fetvay-ı şerîfenin bir örneği de Manastır Mufassalının başına konulmuştur[1].

II. Selim devrine ait elimizde bulunan ve 977 tarihinde tahrir olunan bir diğer Mmanastır Defterinde ise iki ayrı hukukî düzenleme mevcuttur:

Birincisi; *BOA. TTD. No: 479 (514), sh. 11*'de yer alan Manastır'a bağlı Kesteriye Kanunnâmesi'dir. Bu Kanunnâme, Kanunî devri kanunnâmeleri arasında neşredildiğinden burada tekrar etmiyoruz[2].

İkincisi; *BOA. TTD. No: 479 (514), sh. 274*'de bulunan ve *Manastır Sancağı*nı ilgilendiren bir kanun hükmüdür. Fermân tarzında tanzim olunmuşdur. Bunu, burada neşredeceğiz.

II- KANUNNÂMENİN METNİ

Mefâhir'ül-kudâti vel-hükkâm ma'âdin'ül-fezâyili vel-kelâm Rumeli'nin sol kolunda vâik' olan kâdîler -Zîde fazluhum- tevkî'-i refî'-i hümâyûn vâsıl olıcak ma'lûm ola ki;

1. Vilâyet-i mezbûre tahriri fermân olunub südde-i sa'âdetimde *Defter Emîni olan Mustafâ* -Dâme mecdühû- cânibinden südde-i sa'âdetimde şöyle arz olundu ki;

2. Tahrîr olunan yerlerde vâki' olan müşâ' tîmârların re'âyâsı tahrîrden mukaddem kangı karye sipahisine öşrin vere-gelmişler ise, Defter-i Cedidden dahi ol karye sipahisine bağlanub hâsılı tîmârı mahsûlı ile mahsûb olub hâlâ ba'zı müşâ' tîmârların sâhibleri Defter-i Atîkde ra'iyyeti elinde olub sonradan bir tarîk ile âharın ra'iyyetleri eline düşüb üzerinden Vilâyet kâtibi geçmekle ra'iyyetim elinde bulunmuşdur, ol makûle yerlerin öşrin biz aluruz deyü dahl ve te'addîden hâlî değiller imiş.

3. İmdi buyurdum ki, hükm-i şerîf-i vâcib'ül-ittibâ'ım varıcak bu bâbda her birinüz tamam mukayyed olub onat vechile tetebbu' edüb göresiz.

---

1 Tapu Kadastro **Kuyûd-ı Kadîme Arşivi**, TTD. No: 182 (353), sh. 1-3

2 **Osmanlı Kanunnâmeleri**, VI, sh. 613-615

4. Fil-vâki‘ anun gibi taht-ı kazânızda olan müşâ‘ tîmârlarda zirâ‘at edenlerin mahsûlı *sâhib-i ra‘iyyet*e bağlanmış olmayub tahrîrden mukaddem öşürlerin kangı sipahiye vere-gelmişler ise, gerü ol sipahinin tîmârı hâsılı ile mahsûb kılınmış iken, hâlâ mezkûr sipahiler tîmârımız üzerinden Vilâyet kâtibi geçmekle re‘âyâmız elinde bulunan yerlerin hukûk ve rüsûmın biz aluruz deyü dahl edüb ta‘allül ve nizâ‘ ederler ise, men‘ ve def‘ edüb Vilâyet kitâbetinde ol makûle yerler kangı sipahinin tîmârı hâsılı ile mahsûb kılınmış ise, ana zabt ve tasarruf etdürüb hâricden kimesneyi ol vechile dahl ve ta‘arruz etdürmeyesiz.

Şöyle bilesiz, alâmet-i şerîfe i‘timâd kılasız.

Tahrîren fî evâsıt-ı Safer'il-Muzafefer senete seb‘ ve seb‘în ve tis‘a-mi'ete[1].

1 10-20 Safer 977 senesi eder.

Manastır Sancağı İle Alakalı Bir Kanun Hükmü, BOA. TTD. No: 479 (514), sh. 274

قدوة القضاة والحكام معدن الفضائل والكلام مولانا صول قولنده
واقع اولان قرالقسیلر ... توقیع رفیع همایون ... معلوم اوله که ولایت
مزبوره تحریری فرمان اولنوب سنه ... سعادتمند دفتر امینی ولادن مصطفی دام مجده ١
جانبندن سنه ... سعادتمند شویله عرض اولندیکه تحریر اولنان یرلرده واقع اولان ٢
مشاع تیمارلرک رعایاسی تحریردن مقدم قنغی قریه سپاهیسنه عشرین ویره
کلمشلر ایسه دفتر جدیدده دخی اول قریه سپاهیسنه تعلق ایدوب حاصلی ایله
محصولی ایله محسوب اولوب حالا بعضی مشاع تیمارلرک صاحبلری دفتر
عتیقده رعیتی الندن اولوب صکره دفتر طریقیله اخرکه رعیتلری النه
دوشوب اوزرلرندن ولایت کاتبی کچمکله عشر الندن بولنمشدر اول مقوله
یرلرک دخی عشرین بز آلورز دیو دخل ونقدیدن خالی دکللر ایمش امدی بیوردمکه ٣
حکم شریف واجب الاتباع وارد اولیجق بو بابده هر بریکز تمام مقید اولوب اوکاث
وجهله تتبع ایدوب کوره سز فی الواقع اوله کیمی تحت قضاکزده اولان ٤
مشاع تیمارلرده زراعت ایدنلرک محصولی صاحب رعیتلره التمش اولوب
تحریردن مقدم عشرلرین قنغی سپاهیسنه ویره کلمشلر ایسه کیرو اول سپاهینک
تیماری حاصلی ایله محسوب قلنمش ایکن حالا مزبور سپاهیلر تیمارلر اوزرلرندن
ولایت کاتبی کچمکله رعایالر الندن بولنمشدر دیرکن حقوق ورسوملرین بز الورز
دیو دخل ایدوب تعلل ونزاع ایدرلر ایسه منع ودفع ایدوب ولایت
کتابندن اول مقوله یرلر قنغی سپاهینک تیماری حاصلی ایله محسوب قلنمش ایسه
اکا ضبط وتصرف ایتدروب خارجدن کمسنه یه اول وجهله دخل وتعرض ایتدرمیه سز
شویله بیله سز علامت شریفه اعتماد قلاسز تحریرا فی اواسط صفر المظفر سنه [illegible]

§. 9- MORA SANCAĞI KANUNNÂMELERİ (42)

II. Selim devrinde mevcut olan *Mora Sancağı* ile alakalı Tapu-Tahrir Defterlerinden ikisi dikkatimizi çekmektedir:

Birincisi; 980 tarihinde tahrir olunan *BOA. TTD. No: 524 (815)*'deki Defterdir. Bu Defterin sh. 3-4'ünde Mora Sancağı ve Kazâ-i Mesûn ile alakalı bazı kanun hükümleri bulunmaktadır. Bu kanun hükümlerinin çoğunluğu daha evvel neşrettiğimiz Mora Sancağı Kanunnâmesinin[1] tekrarı mahiyetindedir. Sadece son madde daha evvelki hukukî düzenlemelerde mevcut değildir. Bu Maddeyi neşredeceğiz.

İkincisi; 979'da *Balya Badra Kâdisi Muhammed* tarafından tahrir olunan Mufassal Defterin başında yer alan ve *BOA. TTD. No: 509 (505), sh. 4-6*'da bulunan Kanun gibi Mukaddimedir. Bunu da sadece hatırlatıyoruz. Zira benzerlerini daha evvel neşretmiştik.

Şimdi Birincide bulunan tek maddeyi zikredelim:

"**1.** Livây-ı mezbûrede vâki' olan *doğancı tâifesi* kadîmden doğancılar olmayub ve Defâtir-i Atîkada mukayyed bulunmayub ve hâlâ Defter-i Cedîde doğancı kayd olunmamak içün emr-i şerîf verilmiş iken ba'dehû muharrir-i sâbık Kıstâs-zâde hîn-i tahrîrde Defter-i Cedîde doğancı yazduğı ra'iyyetlerin isimleri üzerine doğancı bâ berât-ı hümâyûn deyü Defter-i Cedîde kayd edüb ve tahtlarına rüsûm-ı ra'iyyeti dahi kayd eyleyesiz deyü hükm-i hümâyûn vârid olmağın ber mûceb-i emr-i âlî isimleri üzerine doğancı işâreti olunub ve lâkin ellerinde olan baştinalarının ve mutasarrıf oldukları tarlalarının öşürleri ve sâlâriyyeleri ve ispençeleri ve bil-cümle sipahiye müte'allık olan hukûk-ı şer'iyyeleri sipahilerinin mahsûllerine mahsûb olub sâir re'âyâ gibi hukûk ve rüsûmların sipahiye bî kusûr edâ edüb *avârız-ı divâniyye*den ve *tekâlîf-i örfiyye*den mu'âf olmak üzere Defter-i Cedîde kayd olundu."[2].

1 **Osmanlı Kanunnâmeleri**, VI, sh. 619-627

2 BOA. TTD. No: 524 (815), sh. 4

Mora Sancağı İle Alakalı Bir Kanun Hükmü, BOA. TTD. No: 524 (815)

§. 10- PRİZRİN SANCAĞI KANUNNÂMESİ (43)

I- NÜSHALARI VE HUKUKÎ TAHLİLİ

Prizrin, *Prizrend* veya Osmanlı Kanunnâmelerindeki harekelenmeye göre *Pürzerrîn*, Arnavudluğun en büyük şehirlerindendir. Tanzimât sonrası teşkîl olunan *Kosova Vilâyeti*nin mühim sancaklarından olan Prizrin, *Şar dağı*'nın kuzeybatı eteğinde yer almaktadır. Üsküb, Manastır ve İşkodra ile sınırı bulunmaktadır. Murâd Hüdâvendigâr tarafından Osmanlı topraklarına katılmış ve ikinci fethini ise, Fâtih Sultân Mehmed gerçekleştirmiştir. İlk dönemlerde Yakova ve İpek bölgesini de içine alan *Prizrin Sancağı*nın en önemli kazâ merkezleri arasında Prizrin, Hâslar, Buhur ve Pravnik bulunmaktadır[1].

Prizrin Sancağının ilk Kanunnâmesi, 978 tarihinde tahrir olunan *BOA. TTD. No: 495 (198), sh. 4-10*'da bulunmaktadır. Tesbitlerimize göre henüz neşredilmemiştir. Farsça olan Mukaddimesinde kısaca şu bilgiler mevcuttur:

> "Hamd olsun evvela kalemi yaratan Allah'a ve salât ü selâm Muhammed Mustafâ'ya olsun. Merhûm Sultân Süleyman Hân *Prizrin Sancağı*nın tahrir olunmasını emr etmişti. Bu emir Sultân Selim Hân'ın fermânlarıyla *Defter Emîni Mîrlivâ Kâsım* ve *Kâtib Ali bin Mustafa* tarafından 1-10 Şa'ban 978 tarihinde tamamlandı ve Dergâh-ı Âliye teslim olundu."[2]

Kanunnâme, kısa bir sancak kanunnâmesi örneğidir.

II- KANUNNÂMENİN METNİ

KANUNNÂME-İ LİVÂ-İ PRİZRİN MA'A TEVÂBİ'İHÂ

1. *Re'âyây-ı kefere*den müzevvec ve mücerredden yirmi beşer akçe *ispençe* alınur.

2. Ve buğday ve arpa ve sair keyl olan hubûbâtdan *öşür*le *sâlârlık* yedide sekizde bir alınur.

3. Ve Livây-ı mezbûrun yükü İstanbul kilesi ile altı kile vaz' olunmuşdur.

---

1 Bâyezid Kütüp. Veliyyüddin Efendi, No: 1969, Vrk. 112/b-113/a; Şemseddin Sâmi, **Kâmûs'ül-A'lâm**, II, sh. 1495-1496

2 BOA. TTD. No: 495 (198), sh. 4-5

4. Ve buğday ve nohud ve mercimek ve burçak ve baklanın yüki kırk akçeye ve arpa ve alef ve kablucanın yüki yirmi birer akçeye dutulmuşdur deyü Defter-i Atîk'de mukayyed olub feemmâ Nefs-i *Prizrin*'de ve nevâhîsinde ve livâ-i mezbûrun sâir nâhiyelerinde bil-fi'il cârî olan hımlin a'lâsı on İstanbul kilesi ve ednâsı sekiz İstanbul kilesidir. Kadîm'ül-eyyâmdan bu üslûb üzere olı-gelmişdir.

5. Eyle olsa buğday ve nohud ve mercimek ve ceviz ve baklanın hımli ellişer akçe ve arpanın hımli yirmi dörder akçeye ve burcak ve erzenin *hıml*i kırkar akçe ve çavdarın otuz altışar akçeye ve alef ve kablucanın hımli yirmişer akçe mukarrer olmuşdur.

6. Ve şirenin *cubur*u otuz altışar akçeye mukarrer olmuşdur.

7. Ve Nefs-i Prizrin'in kendü *bağları* ki, kadîmden dönüm vere-gelmişdir, üslûb-ı sabık üzere her dönüm yine dörder akçeye kayd olmuşdur.

8. Ve şehirden hâric nâhiye bağlarında ve *Hoça Nâhiyesi*nde olan bâğât mahsûldâr olmağın anların kadîmden dönüm vere-gelenleri altışar akçe *dönüm* kayd olunmuşdur.

9. Şire içün iki ay on gün *monopolye* dutulmak kanun-ı kadîmdir. Sipahi dilerse iki ay bir de'ada ve dilerse bir ay bir mevsimde ve bir ay âhar mevsimde duta.

10. Ve bağı olan re'âyâ evden eve sâhib-i arza *resm-i tekne* deyü beşer akçe verür. Ve her müzevvec beşer akçe *resm-i kiyâh* ve ikişer akçe *resm-i bostan* ve ikişer akçe *resm-i hatab* verür, kanun-ı kadîmdir.

11. Ve Defter-i Atîkde her karyede *âdet-i deştbâniyye* deyü birer mikdâr akçe kayd olunub *Prizrin* ve Hoça Nâhiyelerinde üslûb-ı mezkûr üzere yine mukarrer olub feemmâ *Tergoşta* ve *Jejene* ve *Buhur* Nâhiyelerinde her müzevvec hâneden deştbâniyye deyü kadîmden ikişer akçe *resm-i koruculuk* alınu-gelüb müceddeden tahrîrde dahi vere-geldükleri mukarrer olmağın üslub-ı mezkûr üzere kadîmden vere-geldükleri gibi yine ikişer akçe resm-i koruculuk vermek üzere kayd olunmuşdur.

12. Ve yıl tamam yürüyen un değirmeninden otuz akçe ve nîm sâl değirmenden on beş akçe ve kebe değirmeninden on beş akçe alınur.

13. Ve *bid'at-ı canavar* yabanda yürüyen canavardan ikisine bir akçe resm alınur. Ve re'âyâ yemek ve satmak içün besleyüb boğazlasa, her birinden birer akçe alınur.

Prizrin Sancağı Kanunnâmesi, BOA. TTD. No: 495 (198), sh. 4-10

الحمد لله الذي خلق القلم الاعلى قبل ان يخلق السموات العلى
وكتب مفردات اشيا خلقه في دفتر اللوح المحفوظ واملى
وعين مجمل ارزاق العباد على وفق تفصيل الاعمار من غير
نقص وانتقاص ونزين منشور حكمه العزيز بتوقيع قل اللهم
مالك الملك تؤتي الملك من تشاء فله الثنا على جزيل الآية
وله الحمد في الاولى والآخرة والصلوة على من هو لفاتحة
الايجاد بمنزلة البسملة اعني محمدا المصطفى صلى الله
عليه وسلم وعلى آله واصحابه وعترته واحبابه الذين هم
لسما الهدى نجوم الاهتدا اما بعد چون ازين سنيه
پادشاه ظل الله وعتبه عليه شهنشاه سعادت پناه
مرحوم ومغفور له سلطان سليمان خان عليه الرحمة
والغفران بر تحرير مفصل لواء پرزرين حرست
عن الآفات الى يوم الدين امر لازم الاتباع عز ورود
وشرف صدور يافته بوده موجب فرمان جريان
مطلع تحرير لواء مزبور دره زمان سلطان البرين
وخاقان البحرين كهف الانام وپناه الاسلام والرعية
مالك الاقاليم بالطول والعرض القائم باجراء قوانين
السنة والفرض السلطان ابن السلطان سلطان سليم
خان بن سليمان خان بن سليم خان خلد الله تعالى ملكه
على امتداد الدهور والزمان ما اشرق الشمس ولمع البدر وطلع
الفرقدان بإتمام انجاميد ومقتضاى مضمون
ان فرمان همايون خدمت امانت افقر الورى قاسم ميرلوا
وخدمت كتابت اضعف بندهگان على بن مصطفى ادا
كرده دفتر اوائل شهر شعبان ختمت بالميامن
والغفران سنه ثمان وسبعين وتسعمائه بندگاه عالى
و ديوان رفعت و معالى تسليم

وبالله التوفيق

قانوننامه لواء پرزرين مع توابعها

١ رعاياى كفره دن مزوج و مجرد دن كرمى بش اقچه ايسپنچ الور
٢ وبغداى و لپره و ساير كيل اولان حبوباتدن عشريله سالارلق
٣ يدى ده سكزده بر الور ولواء مزبورك يوكى استانبول
٤ كيلهسى ايله التى كيله وضع اولنمشدر وبغداى و نخود
ومرجمك وبورچاق وباقلانك يوكى قرق اقچه يه ولپره
وعلف وقپلوجه نك يوكى يكرمى بر اقچه دوتلشدر
ديو دفتر عتيقده مقيد اولوب فاما نفس پرزريننك
ونواحيسنك ولواء مزبورك ساير ناحيه لرينك الكيل
جارى اولان كيلك اعلاسى اون استانبول كيلهسى و
ادناسى سكز استانبول كيلهسيدر قديم الايامدن برو

Prizrin Sancağı Kanunnâmesi, BOA. TTD. No: 495 (198), sh. 4-10

اوسلوب اوزره اولی کلمشدر ایلدن اولیا بغدای
و نخود و مرجمك و جوز و بقله نك حملی اللیشر اقچه
و ارپه نك حملی یكرمی درتدر اقچه‌یه و بورجق ولرزنك
حملی قرق اقچه و جودارك و اوتوزر الیشر اقچه‌یه و علف
و قتلوجه نك حملی یكرمی شر اقچه مقرر اولمشدر و شیره نك
چبوری اوتوزر ایكیشر اقچه‌یه مقرر اولمشدر و نفیره نك
كذلك باتمانی ایكی قیمتدن دونم ویره كلمشدر اوسلوب ابو
اوزره هر دونم بیندن در اقچه قید اولمشدر و شهردن
خارج ناحیه باغلارندن و حوحه ناحیه‌سندن اولان باغات
محصولندن اولمغین انلرك قیمتندن دونم ویره كلنلری الیشر
اقچه دونم قید اولنمشدر و شیره اچون ایكی ای اوزرلون
منا پولیه دونلغ قانونده‌یمز سپاهی دلرنه ایكی ای
بر دفعه ده دیلرسه ایکی بر مونتمدن و برای لغرمونتمدن دونه
و ملحی اولان رعایا اوندن اوچ صاحب ارضه رسم نكنه دیو
بش اقچه ویره و هر زوج بش اقچه رسم كیاه و ایكیشر اقچه
رسم بوستان و ایكیشر اقچه رسم حطب ویره قانونی قدیمدر
و دفتر عتیقده هر قریه عادت دشتبانیه دیو بر مقدار
اقچه قید اولنوب پریزرین و حوحه ناحیه‌لرندن اوسلوب
مذكور اوزره بینه مقرر اولوب فاما رغوشته و ترزنه

و حوحه ناحیه‌لرندن هر زوج خانه دشتبانیه دیو قدیمدن
ایكیشر اقچه رسم قوریجلق النوكلوب مجدداً تحریر ده دخی
ویره كلدكلری مقرر اولمغین اوسلوب مذكور اوزره قیدی
... ایكیشر اقچه رسم قوریجلق ویرملك اوزره

قید اولنمشدر و بیلد تمام یورین اوزر دكمندن اوتوز اقچه
١٢
و نیم ساله دكمندن اون بش اقچه و كیسه دكمندن اون
بش اقچه النور و بدعت خانور یانده یوررین خانوردن
١٣
ایكیشر اقچه رسم النور و رعایایه
و صاتمغی ایچون بس لیوب بوغه لیسه
هر زندن بر اقچه
النور
م

§. 11- SELANİK SANCAĞI KANUNNÂMELERİ

Kanunî devrinde *Selanik Sancağı* ile alakalı önemli bazı hukukî düzenlemeleri neşretmiştik[1]. II. Selim devrinde ise, elimizdeki Defterlerde şu hukukî düzenlemeler mevcuttur:

Birincisi; 976 tarihinde tahrir olunan *Tapu Kadastro Kuyûd-ı Kadîme Arşivi, TTD. No: 186 (392)* kodlu Defterde iki ayrı Kanunnâme mevcuttur. I. si, Rumeli Eyâleti Merkezî ve Umûmî Kanunnâmeler bölümünde neşrettiğimiz Mîrî Arâzî ile alakalı fetvây-ı şerîfedir. Daha evvel neşrettiğimizden tekrar etmiyoruz[2]. II.si ise, Kanunî devrinde yayınladığımız Selanik Kanunnâmesidir. Arada hüküm farkı bulunmadığından buraya almıyoruz[3]. Yalnız şunu hatırlatalım ki, daha evvelki nüshada okuyamadığımız 29. maddenin başı, "Meselâ Loka Kâdîlığında..." şeklindedir.

İkincisi; Yine 976 tarihinde tahrir olunan *Tapu Kadastro Kuyûd-ı Kadîme Arşivi, TTD. No: 191 (393)* nolu Defterdir. Bu Defter'de Selanik Sancağına bağlı *Yenice-i Vardar Kazâsı* ile ilgili kanun hükümleri mevcut ise de, biz bu kanun hükümlerini Kanunî devrinde yayınladığımızdan burada tekrara girmiyoruz[4]

---

1 Bkz. **Osmanlı Kanunnâmeleri**, VI, sh. 631-648

2 Tapu Kadastro Kuyûd-ı Kadîme Arşivi, TTD. No: 186 (392), sh. 1-3

3 Krş. **Osmanlı Kanunnâmeleri**, VI, sh. 637-642; Tapu Kadastro Kuyûd-ı Kadîme Arşivi, TTD. No: 186 (392), sh. 5-8

4 **Osmanlı Kanunnâmeleri**, VI, sh. 607-608

§. 12-SİLİSTRE SANCAĞI KANUNNÂMELERİ (44)

I- NÜSHALARI VE HUKUKÎ TAHLİLİ

Yavuz Sultân Selim Devrinde önemli *Silistre Sancağı Kanunnâmesini* neşretmiştik[1]. Kanunî devrindeki Kanunnâme onun bir tekrarı mahiyetinde idi. Bu sebeble ayrıca neşretmedik. II. Selim devrinde ve 977 tarihinde hazırlanan Silistre ve *Akkerman Kanunnâmesi* ise, hazırlanan en büyük sancak kanunnâmelerinden biri özelliğini taşımaktadır. Daha evvel Barkan tarafından sadece ilk 104 maddesi yayınlanan ve geriye kalan kısmı neşr olunmayan[2] bu Kanunnâmenin tapu-tahrir defterlerinde ve diğer arşivlerde beş ayrı nüshası mevcuttur:

Birincisi; 977 tarihinde tahrir olunan *BOA. TTD. No: 483 (304), sh. 1-39*'daki Kanunnâme nüshasıdır ki, biz bu nüshayı esas aldık. Zira bu nüsha, hem Defter mukaddimesini ve hem de Silistre Sancağının idârî yapısını muhtevîdir. Bu Defter'e göre, *Silistre* ve *Akkerman* Livâsına bağlı kazâ merkezleri şunlardır: Akkerman Kazâsı, *Cankerman* Kazâsı, *Kili* Kazâsı, *Bender* Kazâsı, *Berâil* Kazâsı, *Silistre* kazâsı, *Harsova* Kazâsı ve *Tekfur Gölü* Kazâsı[3] Defterin Mukaddimesinde ise kısaca şunlar kayıtlıdır:

> "Allah'a hamd ve Resûlüne salât ü selâmdan sonra bilmiş olunsun ki, Livâ-i Silistre ve Akkerman'ın tahriri *Varna kazâsından* munfasıl *Muhammed bin İbrahim*'e işâret buyurulub 977 senesinin Ramazanının evâilinde avâtıf-ı Padişâhî ve evzâif-i şehinşâhîden behredâr olanların hisselerini ta'yîn ve her birinin idrâr-ı mu'ayyeni tamam tebyîn olundukdan sonra alel-esâmî efrâd ve mahsûl-ı kurâ ve bilâd tafsîli ile terkîm ve aslı ile tersîm olunub *Kavânîn-i hoceste-âyîni* beyân ve te'âmül-i nâs üzere müştebihâtı ayân olundu."[4]

İkincisi; Tahrir tarihi belli olmamakla beraber aynı tarihlerde tedvîn olunduğu âşikâr olan ve aynen birinci nüshaya benzeyen *BOA. TTD. No: 701, sh. 4-37*'deki nüshadır. Yazısı birinciden güzel olmasına rağmen, birincinin hem tarihinin belli olması ve hem de Mukaddimesinin bulunması hasebiyle ana nüsha olarak birinciyi aldık.

Üçüncüsü; Viyana Milli Kütüphânesi, A.F. No: 77, Vrk. 124/b vd.'da bulunmaktadır ve diğer nüshalardan farklı değildir.

Dördüncüsü; Süleymaniye Kütüphânesi, Reis'ül-Küttâb, No: 1004, Vrk. 103-131'de bulunmaktadır.

---

1 **Osmanlı Kanunnâmeleri**, III, sh. 465-474

2 Barkan, **Kanunlar**, sh. 278-289

3 BOA. TTD. No: 483 (304), sh. 1

4 BOA. TTD. No: 483 (304), sh. 10-11

*Beşincisi; Türk Tarih Kurumu Kütüphânesi, Türkçe Yazmalar, No: 114'*de bulunmaktadır.

Daha evvel Barkan tarafından bir kısmı neşredilmiştir[1]. Tamamı çok uzundur ve tesbitlerimize göre sancak kanunnâmelerinin ve hatta kanunnâmelerin en uzunudur.

Tamamı 540 madde olan Silistre Kanunnâmesinde, 1. maddesinden de anlaşılacağı üzere, sipahilerle re'âyâ arasında mer'iyyette bulunan bütün kanun hükümleri tedvîn edilmiş bulunmaktadır. İlk 104 maddede, harâc-ı muvazzaf demek olan çift akçesi, harâc,ı mukâseme demek olan öşür ve benzeri şer'î rüsûm ila resm-i arûsâne ve resm,i âsiyâb gibi örfî rüsûm bütün ayrıntılarıyla düzenlenmiş bulunmaktadır. Daha sonraki maddelerde ise, muhtelif iskele ve geçitlerden alınan gümrük ve bâc resimleri tedvîn olunmuştur. Yer isimlerinde elimizdeki nüshalarda bulunan harekelere rağmen bazı yanlış okumalar bulunabilir.

II- KANUNNÂMENİN METNİ

KAVANÎN-İ HOCESTE ÂYÎN

1. Tafsîl-i kâ'ide-i rüsûm-ı k'âide ve ta'yîn-i kavanîn-i hoceste-âyîn-i cerîde-i cedîde budur ki, *Livâ-i Silistire*'ye şâmil ve sipah ve re'aya beyninde mütedâvildir.

2. Hazret-i Padişah-ı 'âlem-penâh -Yesserallâhu mâ yetemennâh-[2] fermân-ı şeriflerile defter-i cedîd-i hâkanîde *resm-i çift* ve *resm-i mücerred* ve *resm-i duhân* ve *ispençe* ve bîve bu vechile mukayyedir ki;

Meselâ zu'amâ ve sipahi ve sâir hademe-i şahî ve e'imme ve sâdât ve toyca ve ehl-i berât ve eşkünci ve yamak ve müsellem ve tatar ve canbaz ve küreci ve çakırcı ve şahinci va atmacacı ve sâir ve doğancı ve nesl-i Timurhân Şeyh ve Medine-i Münevvere ve Buri ra'iyyetleri ve Hazret-i Ebi Eyyûb-i Ensâri -'aleyhi rahmet'ül-Bâri- re'âyâsı ve evkâf-ı selâtînin ra'iyyetleri ve merhûmân *Süleyman Paşa* ve *Evrenos Beğ* ve sâir *vüzerâ ve ümerâ evkâf*ının perâkende olub sipahi tîmârında ve gayrıda sâkin olan ra'iyyetleri ki, defterde isimleri üzere işâret olunmuşdır, zikr olan tavâif-i muhtelife ve *'avârız* ve *gayr-i 'avârız* olanlar her kim olursa olsun kangı tîmârda çift dutub zirâ'at ederlerse, kanun üzere yirmi iki akçe *resm-i çift*lerin ve *öşür* ve *sâlâriyye*lerin *sâhib-i tîmâr*a vereler.

3. Ve zikr olan tâifenin isimleri sâhib-i tîmârın defterinde gerek mukayyed olsun gerek olmasun zirâ'at edüb çift dutanlar resm-i çiftlerin bit-tamâm vereler. Ben senin defterinde mukayyed değiliz dediklerine 'amel olunmaya.

4. Ve tâife-i mezbûreden e'imme ve sâdât ve eşkünci ve yamak ve Tatar ve canbazın ve Timurhân Şeyh neslinin ve küreci tâifesinin ve mu'âfiyetle toyca

1 Barkan, **Kanunlar,** sh. 287-289

2 **"Allah ona temennî ve arzu ettiği şeyleri kolaylaştırsın."** demektir.

olanların ve sâir re'âyânın yetişmiş kaç oğlu var ise, her birinden altışar akçe *resm-i mücerred*lerin kimin defterinde ise ol alur.

5. *Ebnâ-i ra'iyyet* ve *'utekây-i ra'iyyet* yine yazılı ra'iyyet gibidir. Ammâ âharın ra'iyyeti olub ismi üzerinde işâreti olanların resm-i mücerredleri kimin ra'iyyeti ise anundır.

6. Ve sipahinin *mücerred oğulları* ve *mücerred kul oğulları* ve tîmârlu toycanın mücerred oğulları *resm-i mücerred* vermezler. Bunlardan *resm-i duhân* dahi alınmaz. Heman çift dutarlarsa resm-i çift verürler. Zirâ sipahiye defterde hâsıl bağlanmamışdır.

7. Ve her kimin tîmârında âharın ra'iyyeti kışlasa, azdan çokdan öşür verürse andan *resm-i duhân* alınmaz. Ammâ öşür vermeyüb gayrı kâr ve kisbe meşgûl ise, kışladugı yerde toprak sâhibi altı akçe resm-i duhân alur.

8. Eğer kimesnenin ra'iyyeti değil ise sipahi sâir re'âyâ gibi haklar. Ben senün defterinde yoğum dedüğüne 'amel olunmaz.

9. Ve şehirlerde oturandan resm-i duhân alınmaz.

10. Ve *cingâne tâifesi* kimin tîmârında oturub yer dutarsa toprağa müte'allik öşür ve rusurnı sâhib-i arza verirler; sâir rüsumını kadîmden vere-geldikleri yere vereler. Bunlardan sipahiye resm-i duhân ve *rüsûm-ı ra'iyyet*den nesne hâsıl bağlanmış değildir. Meğer kim, defter-i 'atîkde bir karyede ra'iyyet yazılub kadîmden cemî' öşür ve rüsûmın anda vere-gelüb defter-i 'atîkde ra'iyyet bulunmağla defter-i cedide dahi ra'iyyet yazılub cemi' öşür ve rüsumı hâsılda mahsûb ola, ol vakit sâir re'âyâ gibi öşür ve rüsûmın ra'iyyet bağlanan köy sâhibi alur.

11. Ve defterde esâmî tahtında olan "cim" müzevvece ve "mim" mücerrede işârettir; çifte işâret değildir. Gerek müzevvec gerek mücerred olsun gerek sehv ile "mim" yerine "cim" ve "cim" yerine "mim" yazılsun, çift dutub zirâ'at edenler, yirmi iki akçe resm-i çift vereler. Zirâ defterde mücerred yazılan giderek müzevvec olur. Ve müzevvec yazılan kâh olur mücerred olur bir hâl üzere durmaz. Hemen i'tibâr çifttedir.

12. 'Avretin ve sağîr oğlunun dahi çifti yürüse çift resmin verür.

13. Ve defterde *a'mâ* ve *pîr-i fânî* ve *müflis* ve *kötürüm* ve *marîz* yazılanlar dahi çifte mâlik değiller ise, hiç nesne vermezler. Ammâ çifte mâlik olıcak dutduğı yerlerün kemâkân resmin verürler.

14. Ve sahih küreci ve yörük ve müsellem idüğine padişahımız -E'azzallâhü Ensârehû- devrinde yazılan her tâifenin defter-i cedidden ellerinde temessükleri olsa, beyân olunduğı üzere çiftlüsi yirmi iki akçe ve müzevvec olub çifti olmasa gayrı kâr u kisbe meşgûl olanlardan kışladuğı yerde altışar akçe resm-i duhân alına. Ammâ temessüki olmayanlar ra'üyet kısmındandır; sâir re'âyâ gibi dutduğı yerin kanun üzere remin verür.

15. *Ellici tâifesi*nin müzevvecleri eşküncilerine verdükleri ellişer akçe ve mücerredleri verdükleri yirmi beşer akçe ve yağcı ve küreci tâifesi hızâne-i

'âmireye verdükleri rüsûm *'avârız-ı divâniyye* mukâbelesindedir; resm-i çifte ve oğullarının resm-i mücerredlerinin mâni' değildir.

16. Ve Vilâyet yazıldıkdan sonra yörük ve küreci olsa, ol câiz değildir. Kime yazıldıysa rüsûmını ol alur.

17. *Yağcı* ve *küreci* ra'iyyet kısmındandır. Ve *'imâret yağcıları* defter-i 'atîkde merfû' olub oturdukları yerlere ra'iyyet kayd olunub hâne-i 'avârıza idhâl olunmak emr olunmışdır deyü mukayyeddir; yine yağcılıkları ref' olunub sipahiye ra'iyyet yazıldıkları kemâkân mukarrerdir. Âdet-i ağnâmlarını ınîriye verüb sâir 'öşür ve rüsûmlarını sipahilerine verürler.

18. Ve bir sipahiye hâsıl bağlanan kışlanın ve değirmenin ve sâyenin ve bostanın içinde duran *haymâne kâfirin* ispençesi kendünündür. Ammâ çakırcı ve şahinci ve atmacacı ve sâir doğancının resm-i mücerredleri sipahiye hâsıl bağlanmamışdır. Zirâ bunların resm-i mücerredlerini ve resm-i 'arûsane ve cürm ü cinâyet ve resm-i ganemlerini ve yava ve kaçkun ve beytülmâl ve ınâl-ı gâib ve mal-i mefkûdlarını ve sipahi toprağından hâric müstakil kovanlığı olanların öşr-i kovanlarını ve mürde-babâlarını emr-i şerifle der-i devletden gelen kullar mîrî içün cem' ederler. Bunlar defterde müstakil yazılmışlardır. Sipahiye heman öşür ve sâlâriyye ve resm-i çift verürler.

19. Ve bir kimesne ki, bir zamanda bir *doğancılık* tîmârın tasarruf etmiş olsa veyahud bil-fi'il elinde olsa, eğer ra'iyyet ise veyahud ra'iyyet oğlu ise veya 'utekâ-i ra'iyyet ise, anlar yine ra'iyyetdir; elinde doğancılık beratı olmak ra'iyyetlüğin tedbil eylemez. Doğancılık hizmeti mukâbelesinde doğancılık çiftliğin yiyüb hizmet etmek 'avârızına ve rüsûm-ı re'âyâsına mâni' değildir.

20. Ve *sahih doğancı* oğlu doğancı olanlar dahi ra'iyyet çiftliğin dutıcak resm-i çift ve 'avarız vermek kanundır.

21. Ve şahin *yuvacıları* ve *kayacıları* olan keferenün ellerinde berâtları olanlar ra'iyyet baştınasın tasarruf ederlerse, öşür ve sâlâriyyelerin ve ispencelerin sipahiye verürler deyü defter-i 'atîkde mukayyed bulunmağla sipahiye hâsıl bağlanmışdır. Ammâ kendü baştinelerinden nesne vermezler.

22. Ve *berâtı olmayanlar* ve *berâtı olanların oğulları* ra'iyyet baştinesin tutmazlarsa ispencelerin ve harâcların ve müzevvec olanların on ikişer akçe *resm-i hîme* ve kiyâhların zikr olan rüsûm cem'ine gelen kul emr-i şerif mûcebince mirî içün cem' eder.

23. Ve *ispençe* yirmi beş akçedir; gerek *defterlü re'âyâ* gerek *haymâne* olsun. Ammâ ba'zı *derbend köylerinde* on ikişer akçe bağlanmışdır; defderde bağlanan üzere alınur. Lâkin sonradan gelen haymâne böyle değildir; anlardan yirmi beşer akçe ispençe ve sâir öşür ve rüsûm bit-tamam alınur.

24. Ve göçer konar *yörük* kimin toprağında çift dutub zirâ'at ederlerse öşür ve sâlâriyyelerin ve bütün çiftlik dutanlar yirmi iki akçe ve nîm çiftlik dutanlar on ikişer akçe ve dahi ekal yer dutanlar dönüm başına ikişer akçelerin ve yer tasarruf etmeyenler kışladuğı yerde altı akçe resm-i duhânların sâhib-i arza verürler; göçerlerse dahi bunlar yerlerine götürdülmez.

25. Amma *eşkünci* ve *yamak* bunlar göçer konar değillerdir; sipahi toprağında mütemekkinlerdir; oturdukları yerde sipahiye anlardan hâsıl bağlanmışdır. Nihâyet cürm ü cinâyet ve resm-i arûsâne ve yava ve kaçkunların subaşıları alurlar.

26. Ve *resm-i bîve* altı akçedir. Başka evi olan dul kâfire avretden alınur.

27. Ve resm-i çift ve resm-i duhân ve resm-i mücerred ve ispençe ve resm-i bîve ibtidâ-i Martda alınur.

28. Ve *'öşür* ve *sâlâriyye* hubûbâtdan hınta ve şa'îr ve 'alef ve erzen ve çavdar ve kaplucadan on kilede bir kile 'öşür ve *müd*de buçuk kile sâlâriyyedir ki, sekiz kilede bir kile olur. Bâkî hubûbâtda ki, nohut ve gırah ve mercimek ve bakla ve penbe ve ketendir, anlardan heman öşür alınur; sâlâriyye alınmaz. Ve sâlâriyye vermekde cemî' öşür veren beraberdir.

29. Ve *'âdet-i derbendî* üzere bağlanan *derbend köyler*inin müzevvec olanları ta'yîn olunan buğday ve arpayı kendü kâdılıkları kilesiyle vereler. Ve muhâfazat-ı derbend edenler defderde kayd olunduğı üzere vereler; tebdîl olunmayub 'avârız-ı divâniyyeden mu'âf ve müsellem olalar.

30. Sınurı mu'ayyen ve mümtâz olan karyelerin içinde sâkin olan re'âyânın ve gayrının isimlere kimin üzerine mukayyed ise ve defter-i cedidde her ne bağlandıysa, öşürlerin ve bağlanan rüsûmların ana vereler. Ve hâricden gelüb toprağında zirâ'at edenlerin 'öşri dahi anundır.

31. Ve bir mahdûd karyenin sınurında bir kaç hâneler gelüb konsalar, yine ol karye sınurunda eküb biçüb andan suvadlansalar, mer'âlarında davarları yüriyü-gelse, Vilâyet yazılınca öşür ve rüsûmun ol karye sâhibi alur. Zirâ haymâne her köyde sâhibine hâsıl kayd olunmuşdur. Ammâ Vilâyet kâtibi gelüb zikr olan hâneleri ellerinde bulunan tarlalarının öşürleriyle ve sâir rüsûmlarıyla bölüb âhara verse, kanun-ı kadîm üzere anunla sınurı müşa' olur; ra'iyyetli ra'iyyetin taşir ederler; mer'â ve suvaddan dahi men' olunmazlar. Ammâ âhardan ol karye sınurında hâricden zirâ'at edenlerin öşrüni yine kadîmî köy sâhibi alur. Hâdis köy sâhibi heman kendü köyünde olanların 'öşrün alur; a'şâr-ı hâricîye dahl edemez; defter-i cedîdde bu vechile yazılmışdır.

32. Ve *müşâ'* yerde dahi bir karyenin munfasıl mahallesi hîn-i tahrirde isimleriyle ve ellerinde bulunan tarlalarının öşürleriyle ve rüsûmlariyle bölünüb âhar sipahiye verilse, öşür ve rüsûmını ol alur. Ve olı-geldüğü üzere mer'a ve suvad ve mezâri'de yine müştereklerdir. Ayrılub âhara verilmekle mer'â ve suvaddan men' olunmazlar.

33. Ve *mahdûd mezra'a* sınurlu köy gibidir. İçinde zirâ'at edenlerin öşri sâhib-i mezra'anındır. Ve defter-i cedîdde bir mezra'anın hudûdı yazılmasa, karye iken sınurlu dahi olmasa, ol mezra'a karye iken ne mahalde ise heman yurdlarında ekenlerin öşrü alınur. Ba'îd yerlere tecâvüz olunmaz. Zira defterde yurd yerlerinde ekenlerin öşrü hesâb olunub mezra'aya hâsıl bağlanmışdır. Ammâ sınurlu karye olub sonra mezra'a olsa, anun sınurunda ekenlerin cemî' öşrüni mezra'a sâhibi alur.

34. Ve her karyenin ekinliği ki, birbirine karışmaya, ara yerde ya dağ veyahud su veyahud bir fâsıla girmiş ola, ana müşâ' denilmek olmaz. Bunun gibi yerde

geçüb âhar karyenin ekinliğinde ekenler, öşrüni kimin ekinliği ise ol köy sâhibine vereler.

35. Ve bir köy kendü ekinliklerin koyub köy aşırı âhar karyenin ekinliğinde zirâ'at eyleseler, anun gibilerin öşürleri kendi köylerinde mahsûb değildir; kimin ekinliği ise ana vereler.

36. Ve *kudât* ve *nüvvâb* re'âyâ beyninde *mer'â da'vâsı* içün verdikleri hüccet *sınurnâme* değildir. Sınurnâme oldur ki, emr-i şerîfle kesilmiş ola.

37. Re'âyâdan ve gayrıdan isimleri bir sipahinin üzerine mestûr iken bir kaçı veya cümlesi göçüb varub bir kimesnenin üzerine kayd olunmış kuyu veyahud arzı üzerine konsalar, öşürlerin kuyu sâhibi ala.

38. Ve bir sipahinin ra'iyyetleri Vilâyet tahririnden sonra çıkardukları tarlalar veyahud Vilâyet tahririnde ellerinde bulunan tarlalar âhar sipahi ra'iyyeti eline düşse, anların öşri yine ibtidâ çıkaran ra'iyyet sâhibinindir. Ammâ kabl'et-tahrir âhar sipahi ra'iyyeti eline düşse, hîn-î tahrirde dahi ellerinde bulunsa, ana ta'arruz olunmaya.

39. Ve bir sipahinin üzerine kayd olınan kuyu hâlî veya ma'mûl olsa, hâric sancakdan her kim gelüb anda zirâ'at ederlerse, öşrü toprak sâhibinindir.

40. Ve bir tâife âhar sancakdan gelüb bir hâlî yerde mütemekkin olsalar, ol yer kimesnenün yazılu toprağı olmasa, hâsılın mevkûf'a zabt edeler. Eğer hâlî yerde ekmeyüb bir köyün ekinliğine ekerlerse, öşrini ve tutdığı yerün resmini ol köy sâhibi ala; sâir rüsûmı yine mevkûfcınındır.

41. Ve *kadîmî mer'â* zirâ'at olunmaz; cebr ile zira'at olunursa yine *mer'â* mukaddemdir, mer'âlığa hükm olunur.

42. Ve bir ra'iyyet bir sipahinin yerinde olsa, kadîmden zirâ'at ede-geldüği kendü yerlerin koyub varub âharın yerinde veya mezra'asında zirâ'at eylese, ol asıllardan iki öşür alınur.

Ammâ bir ra'iyyet evvelden zirâ'at ede-geldüği yeri tamam zirâ'at eylese ve âharın yerin dahi zirâ'at eylese, sipahi heman kendü yerinde ekdüğinin öşrün ala.

43. Ve bir ra'iyyet kendü çiftliğün terk edüb âharın yerinde ekse, ammâ terk olunan çiftlik bunda ma'mûl olsa, vere-geldüği öşri tarlaların süren kimesne bunda sipahiye verse, iki öşür alınmaya. Hemân yirmi iki akçe çift resmi alına.

44. Ve bir köy veya bir mezre'a bir sipahinin üzerine hâsıl bağlanmış olsa, anda mütemekkin olan kimesnelerden birisi göçüb varub bir hâlî kuyuda zirâ'at eylese, on yıldan berüde göçeni kaldırıb yazıldığı yere göndereler. Ve on yıldan ziyâde olanı göçürmek olmaz; oturduğı yerden sipahiye müteveccih olan hükm olınur.

45. Ve *çeltükçiler* ve *tuzcılar* hizmetleri mukâbelesinde 'avârızdan mu'âflardır. Defderde bağlanduğı üzere öşür ve rüsûmın verürler.

46. Ve hâsıl üzerinde tîmâr tebdîl olunsa, i'tibâr hîn-i kabzadır. Ve hîn-i kabz dahi tereke harmana gelüb ta'şîr olunacak zamandır. Biçilsün biçilmesün harmana gelsün gelmesün heman hîn-i kabz kimin tahvîline düşerse öşür anundır.

47. *Resm-i kiyâh ve saz* husûsında bir ra'iyyet ve gayrı her kim olursa çayırdan ot biçse, toprak sâhibine biçdüği otluğın arabasına ikişer akçe vereler.

48. Ve zirâ'at olunan tarlalar ki kelembe olub üç yıl durdukdan sonra *çayır* hükmünde olur; andan dahi resm-i kiyâh alınur. Ve tarla başında yer koyub her yıl otın biçmek içün korınan yerden dahi *resm-i kiyâh* alınur.

49. Ammâ *hâssa çayır* sipahinindir; dilerse kendi biçer, dilerse re'âyâsına ve gayra verüb resmin alur. Ve hâssa yazılan çayır ve saz kimesneye tapuyla verilmez ve kimesneye mahsûs değildir.

50. İki öküz koşulan arabadan ikişer akçe ve çoğarludan dörder akçe alına, ziyâde alınmaya.

51. *Resm-i kiyâh* ot biçiminde ve *resm-i saz* dahi biçüldüği zamanda alınur.

52. *Resm-i hîme* ve kiyâh dahi on iki akçedir; altı akçe resm-i hime ve altı akçesi resm-i kiyâhdır. Müzevvec kâfirden alınur. mücerredden alınmaz. Ve odun ve otluk toprağa tâbi'dir.

53. Ve öşür ve rüsûmı derdend 'âdeti üzere bağlanan köylerde resm-i hîme ve kiyâh bağlanmamışdır; meğer kim, tahrirden sonra gele, ol vakit alınur.

54. Ve bir sipahinin odun ve otluk bağlanan re'âyâsı âharın toprağında otursa, odun ve otluk resmini tîmârına noksân gelmemek içün sipahisi alur. Ammâ odun ve otluk bağlanmayan mücerred âharın tîmârında evlenüb yurd dutsa, oturduğu karye sâhibi alur.

55. Resm-i hîme *bojik*de ve resm-i kiyâh ot biçiminde alına.

ÖŞR-İ ŞÎRE VE DÖNÜM-İ BÂĞÂT

56. Defterde kefere bağlarından ba'zı yerde öşür ve ba'zı yerde öşre bedel *resm-i dönüm* ve ba'zı yerde *kaduz*[1] kayd olunmuştur. Öşür bağlanan yerde otuz medrede üç *medre* öşür ve bir medre *sâlâriyye* alınır.

57. Ve *monopolye* yetmiş beş gündür. Öşür alınan yerde monopolye tutulur. Ve monopolye zamanında keferenin fuçıları mühürlenür.

58. Ve *dönüm* bağlanan yerde defterde ne mikdâr akçe bağlandıysa ol alınur.

59. Ve kefere bağlarında ve sınurda olan kiras ve sayir meyve ağaçlarından öşür alınur. Zira resm-i dönüm *öşr-i şire*ye bedel bağlanmışdır.

60. Ammâ müslümanların bağlarından dönüm başına dörder akçe alınur; meyvelerinden nesne alınu-gelmemişdir. Zira bedel-i öşr-i şire değildir.

61. Öşür bağlanan yerde üzüm kemâlin bulub bozulmağa kâbiliyet gelüb tekneye girdiği zamana i'tibâr olunur ki, ta'şîr zamanıdır.

62. Ve *öşr-i kovan* defterde on kovanda bir kovandır; eyüden eyü yatludan yatlu alınur. Ondan eksik olıcak kıymete dutılub on akçede bir akçe alına.

---

1 **Kaduz**: Kadun tarzında da okunmuştur.

63. Ve bir ra'iyyet kovanın otarmak içün kendi sipahisi toprağından kaldırub âharın toprağına iletse, *sâhib-i ra'iyyet* anların gibilerin öşürlerin alalar ve alduğı öşürden sâhib-i ra'iyyet üç kovanda bir kovan vardığı yer sâhibine *resm-i otlak* vere; bu husûsda sülüs sülüsân edeler. Ammâ re'âyâdan gayrısı kovanını otlak maslahatıyçün âhar toprağa iletse, öşri vardığı yer sâhibinindir; göçürdüği köy sâhibinin dahli olmaya.

64. Bir sipahinin ra'iyyeti olan kimesnenün kovanlığı âhar sipahiye verilse, kovanlık kimin defterinde ise anundır. Sâhib-i ra'iyyet nesne taleb edemez. Ammâ kovanlık kimesnenin defterinde olmasa ya Vilâyet tahririnden sonra olsa, müşâ' yerde sâhib-i ra'iyyetindir. Müşâ' olmayan yerde toprak sâhibinindir.

65. Ve *doğancı tâifesi*nin sipahi toprağından hâric yerde müstakil kovanlığı olanların öşr-i kovanı mîrînindir.

66. Ve *öşr-i kovan* orak mevsiminde alınu-gelüb lâkin tîmâr tebdil olundukda nizâ'dan hâli olmayub, eyle olsa kâfirlerin *ilindan*[1] derler bir günü vardır, meşhûr ve müte'ârefdir, ol güne değin cemî' kovan oğulın çıkarır eyleyeceği balı eyler, ol gün öşr-i kovan alınacak mevsimdir, min ba'd ol gün alına.

67. *Öşr-i besâtîn* defterde mukayyeddir. Gerek kır bostanı olsun gerek ise suvarılur bostan olsun öşür bağlanmışdır. Bostanın her cinsi ekilmemişdir deyü nizâ' olunmaya, öşür alına. Meğer kim, öşre bedel mukâta'a bağlanmış ola, ol vakit ne bağlandıysa ol alınur. Mevsimi bostan zamanıdır.

68. *Öşr-i meyve* dahi müstakil olan bağçelerden ve bedel-i öşür deyü resm-i dönüm bağlanan kefere bağlarından ve bağlar sınurlarında ve hâricde olanlardan alınur. Ev yanında olandan alınmaz.

Ve öşr-i bostan ve meyve bozulduğu zamanda alınur.

69. *Resm-i fuçı* hâricden fuçı ile hamr gelse onbeş akçedir. Ba'zı kâdılıklarda artık ve eksük alınur; her nâhiyenin müstakil kanunnâmesinde işâret olunmuşdur.

70. *Resm-i obruçina çenber hakkı*na derler. Ba'zı kâdılıklarda *ispene* deyü ıtlâk olınur.

Bir re'âyâ bağlarının şiresini getürüb evinde sıkub çenber kaldırub satsa, fuçı başına sekizer akçe *çenber resmi* alınur. Ba'zı kâdılıklarda âhar vech üzere yazılmışdır; yazıldığı üzere alınur.

Ve *resm-i fuçı* ve *obruçina* fuçı tamam satıldıkdan sonra alınur.

71. *Resm-i mengene* dahi mengene başına beş akçedir; ziyâde alınmaya. Resm-i mengene şire zamanında alınur.

72. *Öşr-i kettan ve kendir* dahi tamam ıslâh olundakdan sonra alınur. On üskülide[2] bir üskilidir; bunda sâlâriyye olmaz.

---

1 **İlindan**: Bu kelimenin manasını tam tesbit edemedik. İndimal şeklinde okunursa iyi ve sağlam manalırını ifade eder.

2 **Üsküli**: Üsküli bezi, ince yumuşak keten bezi demektir (**Tarama Sözlüğü**).

73. *Resm-i hanâzîr* ve bojik iki canavara bir akçedir; harman sonunda alınur. Ve *resm-i bojik* dahi kâfirler bojikde tepeledikleri hınzırın her birinden ikişer akçe alınur.

74. *Resm-i âsiyâb* dahi *dolab* olub bütün yıl yürüse altmış akçe; nîm sâle ise nısfı alınur. Ve karaca değirmenin bütün yıl yürüyeninden otuz ve nîm sâlesinden onbeş akçe alınur.

75. Ve *nehr-i Divine*'de ve *Batova*'da ba'zı değirmenden defter-i 'atîkde ziyâde yazılmağla yazıldığı üzere alınu-gelmişdir. Defderde bağlandığı üzere alına.

76. Ve bir sipahinin toprağında *değirmen* ihdâs olunsa, resmi toprak sâhibinindir.

Ve bir değirmen sehivle iki sipahiye verilmiş bulunsa, kimin toprağında ise anundır.

Ve resm-i âsiyâb harman sonunda alınur.

77. *'Âdet-i agnâm* ve ağıl dahi re'âyâdan iki koyuna bir akçe *resm-i ganem* ve her üç yüz koyuna beş akçe ağıl hakkıdır. Ammâ *eşkünci tâifesi* üç koyuna bir akçe verür. Eşdükleri yıl *koyun hakkı* vermezler.

78. Ve *Medine-i Münevvere* ve *Buri* ra'iyyetleri ve *Hazret-i Ebî Eyyub-i Ensârî* ve *Süleyman Paşa* ve *Evrenos Beğ* vakfı ra'iyyetleri 'âdet-i agnâmların vakfa verürler.

79. Ve defter-i hâkânîde hâsılı tahtında 'âdet-i agnâmı bile yazılmayan karyelerin re'âyâsı ellerinde bulunan koyunlarının 'âdet-i agnâmı ve *resm-i ağılı* mîri içün alınur. *Nesl-i Timurhan Şeyh* olanlar şimdiye değin 'âdet-i agnâm vermediklerinin vechi olmamağın mîri içün alınmak fermân olınmuşdır.

Ve 'âdet-i agnâm Abril evvelinde lâzım olur.

80. *Resm-i ağıl ve kışlak* ve ez hâriç koyunda a'lâ süriden otuz akçe ve kara sığırdan altmış akçe; âhar sancakdan âhar kâdılıkdan gelenden alınur; sipahinin kendü köyünde oturandan alınmaz.

81. *Resm-i 'arûsâne* bâkireden altmış ve seyyibeden otuz akçe alınur. Ammâ eşkünci ve yamak ve Tatar ve Canbaz tâifesinin resm-i 'arûsânesi subaşılarınındır; sipahi heman toprak hakkı altı akçe alur.

Ve *yörüğin seyyibesi* bir def'a yürük ocağından çıksa, resmi kanun üzere sipahinindir.

Ve *evkâf-ı selâtîn* ve sâir evkâfın sipahi toprağında mütemekkin ra'iyyetlerinin kızları çıksa resm-i 'arûsâne vakfındır. Ammâ seyyibesi toprağa tâbi'dir. Sipahi toprağından çıkarsa sipahinindir.

Ve *hisâr eri kızları* dizdârlarındır. Ve sipahi ve sâir hademe-i şâhî kızlarının resm-i 'arûsânesi, her kangı sipahinin tîmârında çıkarsa ana hâsıl kayd olınmışdır.

Ve çakırcı ve şahinci ve atmacacı kızlarının resm-i 'arûsânesi sipahinin değildir; anların resimlerin cem' etmeğe gelen kullar mîri içün alurlar, sipahi altı akçe toprak hakkından gayrı nesne alımaz.

82. *Resm-i tapûy-i zemin* sipahiye hâsıl kayd olunmuşdır.

83. Bir ra'iyyet çiftliğin üç yıl ekmeyüb 'alet-tevâlî bilâ özür *boz* kosa, cârî olan kanun-ı kadîm üzere sipahisi tapusın alub âhare vere. Ammâ dinlendirmek içün korsa, üç yıl geçdikden sonra zirâ'ate kâbiliyet gelicek sipahi tenbih eyleye; zirâ'at ederse fe-bihâ ve illâ sipahi mu'attal kodurmayıb diledüğine tapu ile vere. Sonra baltalığımdır veyahud ben kökün çıkarubdururum deyü taleb ederse, sipahi tapusın alub verdüği kimesneden alamaz.

84. Ve bir ra'iyyet fevt olub oğulları kalmasa, tasarrufunda olan yerleri ve tarlaları kanun üzere akrabadan ehak olan kim ise ana tapuya verüb resm-i tapusın alur. Akrabası yoğ ise sipahi diledüği kimesneye tapuya verür.

85. Eğer fevt olan ra'iyyetin sağir oğulları kalub zirâ'ate kâdir olmasalar sipahi sağîrler kâdir olunca tarlaların hâlî kodurmayıb zirâ'at etdirmeğe kâdirdir. Re'âyâ füzulî zabt edemez. Ve sipahi toprağında ihyâya kâbil yerleri sipahi tapuya verüb kanun üzere resm-i tapusın alur.

86. Ve *âdet-i deştbânî* dahi her karyenin koruculuğu sipahisine hâsıl kayd olunmuşdur. 'Âdet-i kadîme üzere korunu-gelen yerler korunur. Evvelâ re'âyâya tenbih oluna ki, korunan yere davar salı-vermeyeler. Ba'd'et-tenbih içinde dutulan davarın kanun-ı kadîm üzere lâzım olan resmi alınur ve eyledüği ziyân sâhibine tazmîn etdürilir.

87. *Niyâbet-i cürm ü cinâyet* tîmâr serbest olıcak müstakil kendinindir. Ammâ serbest olmayıcak nısfı sancak beğinin ve nısfı sipahinindir.

88. *Mücrim*den *cerîme* alınınalu oldukda sipahi veya vekili hâzır olub kanun üzere alınan cerîmeyi tansîf edeler; nısfını sancakbeği subaşıları ve nısf-ı âharını sipahi ala. Sancakbeği adamları kendüler başka alub sipahiye var sen de al ben alduğım cerîme bana âid olandır deyü te'allül eylemeye; ederse hâkim'ül-vakt men' eyleye.

Ve cerîme kanun üzere alına; ziyâde alınmaya.

89. Ve *siyâset* kimesneye hâsıl bağlanmamışdır; siyâset içün kimesneden bir akçe alınmaya.

90. Ve her kimin tîmârında *salb*e ve *kat'-ı uzv*a müstehak kimesne olursa, sancakbeği ve sancakbeği hâzır olmasa yerinde subaşıları *hükm-i kâdî* lâhık oldukdan sonra hârice alub gitmeyüb ve bedel-i siyâset deyü nesne alınmayub mahall-i hâdisede siyâset ve salb oluna.

91. Alaybeğilerin ve zu'amâ ve ser'asker ve çavuş ve dizdârların tîmârları *serbest olmak* kanun-ı kadîmdir. Ve havâss-ı hümâyûn ve evkâf ve emlâk min küll'il-vücûh serbestdir. Sancakbeği subaşıları ve gayrıları bunların kanun üzere rüsûm-ı serbestiyyesine dahl edemezler.

92. *Yava* ve *kaçkun* husûsında dahi serbest tîmârlarda kul ve câriye dutulsa, müseccel oldukdan sonra müddeti yetişince habs oluna; müddeti yetişmeden sâhibi gelüb şer'le isbât ederse hıfzı ve nafakası içün takdir olunan ve cu'l olan deve göçüne otuz akçeyi serbest tîmâr sâhibleri alalar.

Müddeti tamam olıcak serbest tîmâr sâhibleri vech-i meşrûh üzere harcını yavacıdan alub hakim'ül-vakt ma'rifetiyle yavacıya teslim edeler. Ammâ müddeti tamam olmadı yavacı dahl eylemeye.

Ve deve göçi kulun kaçtuğı yerden dutuldığı yeredir. Bir deve göçüne otuz akçe; iki olsa altmış akçe; üç olsa doksan akçe alınur. Bundan ziyâde olursa heman yine doksan akçe alınur. Bir akçe ziyâde alınmaz.

Ve yava devâbdan cu'l yirmi akçedir.

93. Ve eşkünci ve yamak ve tatarın yava ve kaçkunları subaşılarındır; cu'li ve bahâları kendülere hâsıl bağlanmışdır. Bir köyün içinde bir yörük veyahud iki yörük olsa, ol köyün hergelesinde bulunan yava mîrînindir; yörükler kendü subaşılarına vermeyeler. Mal-i mîrîye gadr olur. Meğer yörüğin kendü hergelesinde buluna, ol vakit subaşılarınındır.

94. *Kulun ve câriyenin müddeti* üç ay ve davvâbın bir aydır.

95. Mahsûl-i mâhî mukayyed olan köylerde dahi eğer *Tuna*'da avlanursa, mîrî içün rubu' çıkdıkdan sonra sipahi yüzde üç akçe alur. Eğer Tuna'ya müte'allik *göller*de avlanursa ba'd'er-rubu' öşür alnur. Mîriye 'âid olan rub'-ı mâhî kimesneye hâsıl kayd olunmamışdır. Ve ammâ 'ummâl ve ümenâ dahi mîriye âit rub'ı aldıkdan sonra sipahiye âid olanına dahl eylemeye.

ANBAR YAPILMAK VE ÖŞRİ AKREB BÂZÂRA İLETMEK HUSÛSUNDA

96. Bir köyün öşrü koyulacak *anbar* olmasa, re'âyâ kendü öşürlerine kifâyet mikdârı anbar yapalar. Ammâ re'âyâ sipahisine bir def'a kendü öşürlerine vefâ edecek kadar anbar yapsalar, sonra gelen sipahi anı tebdîl ve tağyîr etmeye. Ve sipahi bir anbar bana yetemez deyü tekrar ra'iyyete anbar yaptırmaya. Ve re'âyâ dahi sipahileri içün yapdukları anbarı yıkmayalar, dâim göreler ve gözedeler ve meremmet edeler. Gasbla bozarlarsa hâkim'ül-vakt olanlar tekrar yapduralar.

97. Ve bir köy bir sipahinin tîmârı iken sonradan sancakbeğine veya bir sipahiye ilhâk olunsa, sancakbeği subaşıları ve gayrı ben terekemi bu köy anbarına koymazam, gelin falan köyün anbarına götürün deyü re'âyâya ibrâm etmeye; kendü köylerinin anbarına dökeler.

98. Ve *re'âyâ öşürlerin akreb bâzâra iletmek* kanun-ı kadîmdir. Bu bâbda küreci ve mütemekkin yörük ve sâir re'âyâ beraberdir; anbar yapalar ve akreb bâzâra dahi iledeler.

Subaşılar ve gayriler akreb bâzârı koyub re'âyâya öşürlerin ba'îd bâzârlara iletdirmek dileseler, hâkim'ül-vakt olanlar men' edüb akreb bâzâra iletdüreler.

99. *Müsellem çiftliği* ile muhtelit olan karyeler husûsunda câri olan kanun budur ki, Vilâyet müceddeden tahrir olundukda müsellemlerin çiftliğinden ziyâde yerleri olmağın sipahiye hâsıl kayd olınmışdır. Zira müsellemlerin ber vech-i iştirâk mutasarrıf oldukları kanun-ı kadîmden ancak bir çiftlik yerdir ki, a'lâ yerden

yetmiş seksen dönüm, evsat yerden yüz on ve yüz yirmi dönüm ve ednâ yerden yüz otuz yüz kırk nihâyet yüz ellidir. Bundan gayrıya müsellem dahl edemez.

Emr-i şerifle mesâhat olunub vech-i meşrûh üzere müsellem çiftliği ta'yin olundukda sipahi toprağında zirâ'at edenler kanun üzere yirmi iki akçe resm-i çiftlerin ve altışar akçe resm-i mücerredlerin ve öşür ve sâlâriyyelerin ve sâir rüsûmların bit-tamam sipahiye vereler. Ammâ müsellem çiftliğinde zirâ'at edenler müselleme 'öşürlerin verüb sâir rüsûmlarını ve resm-i mücerredlerini kangı sipahinin defterinde isimleri mukayyedler ise ana vereler. Zirâ oturdukları yerde sipahiye kayd olunmışdır.

100. Ve *sipahi tîmârları*yla muhtelit olmayub müstakil olan müsellem çiftliklerinde mütemekkin olan re'âyânın Vilâyet tahrir olundukda ra'iyyet yazılmamak içün isimlerin deftere yazdırmayub anun gibilerin resm-i müzevvecleri ve resm-i mücerredleri ve resm-i 'arûsâne ve cürm ü cinâyetleri ve yava ve kaçkun ve beytülmâl ve mâl-i gâib ve mâl-i mefkûdları mîriye âitdir.

101. *Çiftbozan resmi* dahi bir ra'iyyet çiftini bırağub arabcılık veya âhar san'at ihtiyâr eylese, eğer müslüman ise bedel-i öşür elli akçe ve yirmi iki akçe *resm-i çift* vere; cümle yetmiş iki akçe olur. Ve eğer kâfir ise *bedel-i öşür* altmış iki akçe ve hem yirmi beş akçe *ispençe* vere; cümle seksen yedi akçe olur.

102. *Cebelü tatarları*n olduğı köylerinde olan *haymâne* ırgad ve çoban ve sığırtmaç ispençeleri anlara hâsıl yazılmış değildir. Zirâ anlar kendü hâsıllariyle cebelü eşdürürler. Haymâne kendü hâsıllarından değildir. Zikr olan *haymâne ispençeleri* cebelü tatarlar arasında olan *Matrak tatarları* mukâta'asına ilhâk olunmuşdur. Matrak tatarların zabt eden emîn mîrîyçün zabt ede.

103. *Matrak tatarları* dahi cebelü tatar köylerinde mütemekkin olub zirâ'at ve hırâset ederler ise, öşür ve sâlâriyyelerin ve yirmi iki akçe resm-i çiftlerin ve çifti olmayub müzevvec olanlar on ikişer akçelerin ve mücerred olanlar altışar akçe resimlerin ve resm-i kiyâhların ve öşr-i kovanların ve *öşr-i besâtîn* ve meyvelerin ve cürm ü cinâyet ve resm-i 'arûsâne ve yava ve kaçkun ve beyt'ül-mâl ve mâl-i gâib ve mâl-i mefkûdların ve bil-cümle *hukûk-ı şe'riyye* ve *rüsûm-ı âdiyye*lerin mîri içün Matrak tatarları emînleri zabt edeler; 'avârız-ı divâniyyeden dahi mu'âflardır.

104. *Evkâf-ı selâtîn*den gayrı evkâfın kadîmî ra'iyyetlerinden ve ra'iyyetleri oğullarından gayrı gelen *haymânelerin öşürleri* ve resm-i kovanları vakfın olub ve ispençeleri ve resm-i ganemleri ve resm-i 'arûsâneleri ve cürm ü cinâyetleri mîrî içün zabt oluna deyü emr olunmağın zikr olan rüsûm-ı haymânegân ol vakit karyenin hâsılı tahtına hisse-i mîrî deyü kayd olundı. Mütevelliler hızâne-i 'âmireye sâl-be-sâl teslim edeler deyü defder-i 'atîkde mukayyed bulunub lâkin Vilâyet müceddeden tahrir olundukda zikrolan rüsûm-ı haymânegân sipahiye verilmişdir; mütevelliler ber vech-i nakd sipahiye vereler[1].

---

1 Buradan sonra Barkan'ın neşrinde mevcut değildir. Halbuki Kanunnâmenin asıl bundan sonrası önemlidir.

KANUNNÂME-İ İSKELE-İ AKKERMAN DER ÂB-I TORLU Kİ, HÂLİYÂ İCRÂ OLUNUR

105. *Nehr-i Torlu*'dan geçürdükleri at ve katır ve yonddan her re'sden beşer akçe ve gâvdan dörder akçe alınur; bundan izyâde nesne alınmaz. Ve koyun geçse, iki koyuna bir akçe mîrî içün alınub ve on koyundan bir akçe dahi *gemiciler* alurlar.

106. Deryâdan ve karadan gelen kumaşdan müslümandan binde yirmi akçe ve zimmîden binde kırk akçe ve harbîden binde elli akçe *gümrük* alınur.

107. Ve gemi ile gelen hamr fuçısından yirmi beşer akçe *resm-i fuçı* alınur ve altışar akçe *ispene* deyü alınur. Ve sirke ve arakı fuçısından bahâya dutulub gümrük alınur.

108. Ve deryâya gemi ile koyun gitse, her koyuna birer akçe alınur.

109. Ve araba ile taşradan *hamr fuçısı* gelse veyahud çıksa yirmi beşer akçe alınur. Ve *karatil* ile gelse veyahud karatil ile çıksa, nısfı alınur.

110. Ve *Cankerman*'dan ve *Kili*'den ve gayrıdan kuru balık gelse, gümrük alınur veyahud şehirde balık kurudub hâricden kimesneye satılsa, taşra alub gidenden *gümrük* alınur. Araba ile gelüb giderse gümrük alınmaz. Ve bir def'a gümrük alınan kuru balık âhara satılub taşra çıkardıklarında tekrar gümrük ve bâc alınmaya.

111. Ve *Torlu Suyu* üzerinden sal ile gelen tomrukdan ve taban ve mertek ve cerdeden ve sair ağaçdan *öşür* alınur.

112. Ve kefere bağların bozub şiresin eve getürseler, her fuçıdan ellişer akçe alınur. Ve padavra salından dahi öşür alınur.

Ve *Âb-ı Torlu*'dan sal ile gelen tomruk ve gayrı Karye-i *Yanıkhisâr*'da ve gayrı karyelerde çıkarsa, öşrüni *Akkerman Emîni* mîrî içün alurlar.

113. *Esîr*e müte'allık kanun budur ki, *Kefe*'den ve *Gözlü*'den hüccet ile esir gelse, kebîrinden yetmiş sekiz akçe ve sağîrinden otuz dokuz akçe; şîr-hore olmağın gâyet sağîrden yirmi akçe alına ki, *gümrük akçesi*dir. *Tamga* ve *meyâncılık* ve *resm-i köprü* ve *resm-i mühr* alınmaz.

Ve hüccetsiz gelen sâhib-i esirden satılmaduğı takdirce kebîrinden yüz doksan üç akçe ve sağîrinden doksan üç akçe; gâyet sağîrinden kırk yedi akçe alınur. Amma satılsa kebîrinden iki yüz üç akçe; sağîrinden yüz akçe; gâyet sağîrinden kırk yedi akçe alınur; gayrı nesne alınmaz.

114. Ve *Akkerman İskelesi*ne *Tatar İli*nden gelen üsârânın kebîrinden iki yüz on beş akçe ve sağîrinden yüz üç akçe ve gâyet sağîrinden elli bir akçe alınur.

115. Vech-i meşrûh üzere rüsûm alındıkdan sonra gemiyle deryâya giden esirlerin kebîrinden yirmi dört ve sağîrinden on ikişer akçe *resm-i köprü* alınur.

Ve *esirin kebîri* hadd-i bülûğa yetişendir ve sağîri yedi yaşından bâliğ oluuncaya değindir; gâyet sağîri şîr-hore olmayan yedi yaşından aşağadır.

Bu cümleden sonra satılan esirden *bâc-ı tekrar* deyü dörder akçe satandan dörder akçe alandan alınur.

116. Ve Akkerman İskelesinde *Hân cânibi*nden emîn oturub Kefe ve Gözlü cânibinden cemî' gelen üsârâdan nesne alınmaz. Amma hüccetsiz gelse, kebîrinden *resm-i tamga* deyü yüz altmış iki akçe ve sağîrinden seksen bir akçe; gâyet sağîrinden kırk akçe alınur.

KANUN-I BÂC-I BÂZÂR VE SAHRÂ VE SÂYEHÂ-İ AKKERMAN

117. Şehirde ve kurâda ve sâyelerde ve salırâda satılan koyundan her koyun başına alandan ve satandan yarımşar akçe ve gâv-ı siyahdan alandan ve satandan ikişer akçe ve yonddan alandan ve satandan üçer akçe ve bargirden alandan ve satandan altışar akçe alınur.

118. Ve *resm-i arûsâne* bâkireden altmış akçe ve seyyibeden otuz akçe alınur. Ve *gebrân tâifesi*nin bâkiresinden otuz ve seyyibesinden on beş akçe alınur.

KANUN-I RESM-İ BÂBHÂ-İ VAROŞ-I AKKERMAN VE RESM-İ KAPAN VE RESM-İ ARABA

119. Eski ve yeni at ve sığır arabası satılsa, satandan *resm-i bâb* deyü iki akçe alınur. Bir araba odundan bir yarma alınur.

120. Ve *Boğdan Dağları*ndan şehir kavmi araba ile satınağa mertek ağacı getürseler her arabadan bir mertek alınur; *Boğdan Kâfiri* getürse, öşür alınur. Ve tahta dahi getürse, öşür alınur.

121. Eğer zikr olunanlar Kili'den gelse, araba başına ikişer akçe alınur ve otluk arabasından ikişer akçe alınur.

122. Ve *dümenlik* ve *diğren*[1] ve fuçı çenberi ve padavra ve dingil ve kufa ve *çakçak*[2] ve kürek getürseler, Boğdan tarafından gelürse öşür, Kili cânibinden gelürse arabadan ikişer akçe alınur.

123. Ve esir gelüb geçse, *kapu hakkı* deyü birer akçe alınur.

Ve fuçı ile hamr ve arakı ve bal ve sâir me'kûlât ve gayrı metâ' gelse, her arabadan şehir kavmi ise birer akçe ve hâricden olanlar ikişer akçe kapu hakkı verür.

124. Ve araba ile uflamur ağacından *lîka*[3] gelse, bağı sayılub öşür alınur.

---

1 **Diğren:** Harmanda, biçilmiş hubûbât saplarını toplamağa mahsûs âlet, dirgen ve diren demektir (**Tarama Sözlüğü**, 1142)..

2 **Çakçak:** Ağaçdan yapılmış su kabı ve maşrabaya denmektedir ki, bazı yerlerde bunun yerine çamçak tabir edilir (**Tarama Sözlüğü**, 819).

3 **Lîka**: Ham ipek veya boyacıların astar yerine kullandıkları bir çeşit lök demektir.

125. Ve kantar ile vezn olunandan kantar başına alandan ve satandan birer akçe *resm-i kapan* alınur.

126. Ve şehirde araba yüklenüb taşra çıksa, birer akçe resm-i kapu alınur. Kömür arabasından beşer akçe *resm-i kapu* alınur. Ve *tetiri*[1] yaprağından dahi beşer akçe alınur; bir araba yükü gelse iki akçe alınur. Şehirden çıksa, birer akçe *kapu hakkı* alınur.

KANUN-I İHTİSÂB-I AKKERMAN

127. *Kanâre*de boğazlanan bir sığırdan dört akçe alınur ve dört koyundan bir akçe ve araba ile tereke gelüb keyle verüldükde iki akçe ve esir satılsa dört akçe alandan ve dört akçe satandan alınur.

128. Ve *müdune* bişürseler, her kazgandan on ikişer akçe ve sabun kazganından dahi on ikişer akçe alınur. Ve araba ile yabandan kettân gelüb taş verilse, iki akçe alınur.

129. Ve pirinç gelüb keyle verilse, iki akçe alınur. Ve incir ve üzüm gelse, ikişer akçe *taş akçesi* alınur.

130. Ve *meyhânecilere* yılda bir kerre *medre* verilse, on beşer akçe alınur ve her meyhâneden üç ayda bir elli akçe *resm-i ispene* alınur.

Ve sirke gelüb narh verilse iki akçe alınur. Ve arşun verilse iki akçe alınur.

131. Ve eksük satandan kanun-ı kadîm üzere cerîme alınur. Ve keyliyyeten vezn olunandan ve keyl olunandan narh verildikde iki akçe alınur.

132. Ve *medre* on bakır alur ve her bakır beş yüz *dirhem* alur. Cem'an bir medre on dört *vukıyye* yüz elli dirhemdir.

Ve kadîmden isti'mâl olunan *kile* kırk vukıyyedir.

133. Ve şehir kenarında *pastırmacılar* sığır boğazlasalar, sığır başına dörder akçe kanâre bâcı vereler. Şehirde boğazlamazuz deyü ta'allül eylemeyeler.

KANUNNÂME-İ İSKELE-İ CANKERMAN Kİ, HÂNLARI ZAMANINDAN BERÜ CÂRÎ OLI-GELMİŞDİR, ÖZİ EMÎNLERİ ZABT EDERLER

134. Deryâdan ve karadan kumaş gelse, yüz akçede dört akçe *gümrük* alınur.

135. Ve hamr fuçısından seksen *Kefevî akçe* alınur ve arakı fuçısından yüz altmış altı Kefevî akçe alınur.

136. Ve iskeleden davar geçse, her davardan sekizer akçe alınur; altı akçesi mîrî içündür, ikisi *gemiciler* içün alınur. Ve esir geçse, her esirden altı akçe alınur. Ve deve geçse, on iki alınur.

---

1 **Tetiri**: Somak ağacı demektir (**Tarama Sözlüğü**, 3796).

137. Ve *Özi* ve *Aksu* üzerinde sayd olunan mâhîden öşür alınur. Ve geçid gemisinin kavmi aldukları akçeyi on altı pay edüb altı payını mîrî içün ve kalanını gemiciler alurlar.

138. Ve *Pirezen Boğazı*ndan at ve yond ve gâv ve siyah geçürdüklerinde davar başına birer akçe ve koyun geçürseler iki koyuna bir akçe ve araba geçürseler her arabadan ikişer akçe alınur. Amma Cankerman İskelesinde iki tekerleklü arabadan beş Kefevî akçe mîrî içün ve on Kefevî akçe gemiciler alurlar. Dört tekerleklü olıcak on Kefevî akçe mîrî içün ve on Kefevî akçe dahi gemiciler içün alınur.

Ve Pirezen Boğazından ve gayrıdan avlanan balıkdan mîrî içün *öşür* alınur.

KANUN-I BÂC-I NEFS-İ CANKERMAN VE İHTİSÂB Kİ, MÎRLİVÂ İÇÜN ZABT OLUNUR

139. Şehirde bal bişdükde on dört *vukıyye* ki, bir *kazgan* olur, mukaddemâ yirmi Kefevî akçe alınurmış. Hâliyâ beşer *Osmânî akçe* alınur.

140. Ve şehirde ve sâyelerde satılan hubûbâtdan müdde ikişer akçe alandan alınur. Ve isti'mâl olunan *kile* kırk dört vukıyyedir.

141. Ve şehirde boza bişse, kazgan başına bir akçe. Ve hamr ve arakı fuçısı açılsa, her fuçıdan üçer akçe *ispene* deyü alınur.

142. Ve *me'kûlât* kısmına narh verilse, iki akçe narh akçesi alınur. Ve kantar ile vezn olunandan her kantar başına alandan ve satandan birer akçe alınur.

143. Ve şehirde ve salıralarda ve sâyelerde koyun ve keçi satılsa, her koyun başına yarım akçe satandan ve yarım akçe alandan alınur. Ve bargir satılsa, alandan ve satandan üçer akçe alınur. Ve yond ve gâv ve siyah satılsa, iki akçe alandan ve iki akçe satandan alınur.

144. Ve Aksu üzerinde balık avlayanlardan araba başına sekizer akçe alınur.

145. Ve akından çıkan yeni esirden savga deyü ikişer akçe alınur ve gerü satıldıkda üçer akçe alandan ve satandan alınur.

146. Ve araba ile ve şayka ile gelen balıkdan bir balık alınur. Ve kanârede boğazlanan koyun ve keçiden iki koyuna bir akçe ve sığır boğazlansa ikişer akçe alınur.

147. Ve gelen arakı ve hamr fuçılarından on altı Kefevî akçe alınur.

KANUNNÂME-İ MUKÂTA'ÂT-I İSKELE-İ KİLİ

148. Bu yere kumaş gelse satılsa, defter-i atîk mûcebince *müslüman*dan yüzde ikişer akçe ve *zimmî*den yüzde dört akçe ve *harbî*den yüzde beş akçe hesâbı üzere gümrük alınur.

149. Ve Tuna'yı geçen esirden yirmi akçe alınur. Ve Tuna'dan geçen atdan ve sığırdan ve koyundan kadîm'ül-eyyâmdan nesne alınu-gelmemişdir. Ve gemiye giren tuzlu gönden ve kuru gönden birer akçe alınur. Amma kerde gönden iki akçe alınur.

150. Ve *tonbaz*[1] nâm gemiden on altı akçe ve *gurâb* nâm gemiden yüz akçe ve *şayka*dan[2] elli akçe alınurmış. Amma gurâb nâm gemi şimdi getürülmiş. *Deniz gemisi*nden yüz akçe alınur.

151. Ve gemi ile sudan ve araba ile karadan ağaç ve tahta ve ağaç çanak ve tekne ve ağaç bardak ve uflamur kabı gelse ve satılmak içün yapu ağacı gelse, öşür alınur. Ve kendü içün getüren nesne vermez. Çam padavrasından *gümrük* alınur.

152. Ve *Vidin* ve *Niğbolu* ve *Silistre*'de gelen hamr fuçısından yirmi dörder akçe ve *Trabzon fuçısı*ndan onar akçe ve *Misivri*[3] *fuçısı*ndan sekizer akçe ve *Varna fuçısı*ndan on sekizer akçe ve *Benefşe fuçısı*ndan on sekizer akçe alına deyü Defter-i Atîk-ı sâbıkda mestûr olub amma bu cümleden an kadîm'iz-zaman ilel-ân gümrük alınu-gelmişdir de Defter-i Âtîk-i Sânîde mukayyeddir.

Lâkin şimdi Trabzon fuçısından on altı akçe *gümrük* deyü ve yirmi bir akçe ispene deyü cümle otuz yedi akçe alınur. Ve Vidin ve Niğbolu fuçısından yüz otuz akçe gümrük deyü ve yirmi bir akçe ispene deyü cümle yüz elli bir akçe alınur. Ve Silistre fuçısından elli bir akçe gümrük deyü ve yirmi bir akçe ispene deyü cümle yetmiş iki kaçe alınurmış. Yine bu vechile alına.

153. Ve Varna fuçısından ve Benefşe ve sirke ve *Avlonya* ve *Mudovine* ve araki fuçılarından ve *Berail*'den ve sâir yerden gelen örtü kebesinden ve büber kebesinden gümrük alınur.

154. Ve bir top *kaneviçe*den bir akçe ve bir çuval kettânden on akçe alınub ve bir tulum peynirden ikişer akçe alınur.

155. Ve gemi ile toprak çanak ve bardak ve küb ve sair bunların emsâli nesne gelse, yüzde üç akçe gümrük alınur. Ve şayka ile satmak içün odun gelse, on altı akçe alınur. Amma kendü yakmak içün odun ve evin yapmağ içün ağaç getürseler, nesne vermezler.

156. Ve karadan ve Tuna'dan ve Silistre ve Berail cânibinden gemiyle bir nesne gelse ki, Kanunnâmede sarâhaten yazılmış olsa, anun gibilerden yüzde ikişer akçe hesâbı üzere resm alına. Karadan gelürse, *araba bâcı* alına.

157. Ve *mîrî dalyan*larda ve gayrıda sayd olunan morna ve mersin balığından mâ'adâ sayd olunan balıkdan rubu' alınur. Amma dalyanlarda morna ve mersin

---

1 **Tonbaz:** Yelkeni, ikişer demiri ve kürekleri bulunan bu gemi, güvertesiz ve altı düz, derelerde kullanılan kayık olarak da tarif edilmiştir (Bostan, İdris, **Osmanlı Bahriye Teşkilâtı: XVII. Yüzyılda Tersâne-i Âmire**, Ankara 1992, sh. 92)

2 **Şayka**: Altı düz ve enli, bilhassa Özi, Dinyeper ve Tuna nehirleriyle Karadeniz'de Osmanlılar ve Kazaklar tarafından kullanılmış bir çeşit harp gemisidir. Şayka, martı demek olan Rusça çayka kelimesinden alınmıştır (Bostan, İdris, **Osmanlı Bahriye Teşkilâtı: XVII. Yüzyılda Tersâne-i Âmire**, Ankara 1992, sh. 88)

3 **Misivri:** Silistre Sancağına bağlı bir yerleşim merkezidir.

balığı mîrî içün zabt olunub *sayyâd*larına morna başına onar akçe ve mersin başına birer akçe verilür.

KANUNNÂME-İ BÂC-I BÂZÂR-I NEFS-İ KİLİ VE KIŞLAKHÂ VE SÂYEHÂ VE BÂC-I SAHRÂ

158. Defter-i atîkde koyun satılsa, alandan ve satandan iki koyuna bir akçe *bâc* alınur deyü mestûr ve mukayyed olub lâkin beşlü ve hisâr eri kanun üzere bâcın vere deyü ve kışlalarda ve sâyelerde ve sahrâda satılandan bâc alına deyü tasrîh olunmamağla ıslâh tarîki ile birer mikdâr akçe alınub bu sebeble küllî mal-ı mîrî zâyi' olmağın Âsitâne-i Sa'âdet'e arz olundukda, eğer şehirdedir ve eğer ana tâbi' sâyelerde ve çiftliklerde ve kışlalarda ve sahrâdadır, beşlü tâifesinden ve hisâr erinden ve gayrıdan bir kimesne koyun alub satsa, alandan ve satandan iki koyuna bir akçe alına ve sığır satsa alandan ve satandan üçer akçe ve at satılsa alandan ve satandan altışar akçe ve yond satılsa alandan ve satandan üçer akçe alına deyü fermân olundu.

159. Ve araba ve hınzır satılsa alandan ve satandan üçer akçe alınur. Ve esir satılsa alandan ve satandan dörder akçe alınur. Ve bir dolu araba taşra gider olsa, öküz arabasından on dört akçe ve at arabasından on akçe alınur. Amma araba dolu olmasa, yüküne göre alınur. Ve taşradan yüklü araba gelse, her arabadan sekizer akçe alınur.

160. Ve *hubûbât* satılsa alandan ve satandan dört kilede bir akçe bâc alınur.

161. Ve kapanda tartılan baldan ve yağdan ve peynirden ve sâir nesneden alandan ve satandan kantar başına birer akçe alınur. Amma alan şehirlü olsa nesne vermez.

162. Bir kimesne Kili'de ve ana tâbi' sahrada ve sâyelerde İstanbul zahîresi içün koyun ve sığır alub bâcını verdükden sonra boğazlasa, kanâre bâcı deyü nesne alınmaya. Ve kurudub gemiye koyar oldukda kantara urulsa, her kantar başına bir akçe resm-i kantar vere.

163. Ve bir kimesne Eflak ve *Boğdan Vilâyeti*nden ve âhar yerden İstanbul zahîresi içün sığır alub getürüb bunda boğazlasa, ancak kanâre bâcı deyü ikişer akçe alınur; ayak bâcı taleb olunmaz.

164. Ve bir kimesne kendü kışlasından koyun ve sığır getürüb bir yerde satmak içün boğazlasa, çâryekci hükmündedir; iki koyuna bir akçe ve sığır başına üç akçe kanâre bâcı alına. Yerlü kassâbdan dört koyuna bir akçe ve sığır başına üçer akçe *kanâre bâcı* alına.

165. Ve Boğdan sınurunda kışlası olan kimesne celeb tâifesine ve gayra koyun satsa, alandan ve satandan iki koyuna bir akçe ve sığır başına üç akçe alınur.

166. Ve araba ile yapağı gelse, sekizer akçe alınur.

167. Ve Nefs-i Kili'de sâkin olan müslümanların Boğdan sınurunda kışlaları olanların davarları altı ay Kili sınurunda olan *arâzi-i mîriyye*de otlayub ve altı aydan sonra Boğdan sınurunda otlayu-gelmişdir.

168. Ve *şehirlü kışlası*ndan getürüb yemek içün boğazladuğı pastırmalıkdan nesne alınmaz.

KANUN-I İHTİSÂB VE İHZÂRİYYE-İ KİLİ

169. *Muhtesib* olan kimesne *ma'rifet-i kâdî* ile narh verüb taş veyahud kile ayârı veyahud arşun vedüği vakit, iki akçe ala. Ve bâzârı gözetüb eksük satandan kanun üzere *cerîme* alına.

170. Ve *muhzır* olan dahi *medyûn*ı ihzâr edüb ba'd'es-sübût habs olunub *dâin*e akçesin alı-verse, yüzde iki akçe *ihzâriyye* alına.

KANUNNÂME-İ İSKELE-İ BENDER Kİ, MÎRLİVÂ İÇÜN ZABT OLUNUR

171. Hâricden koyun geçürseler, iki koyuna bir akçe alına ve at geçürseler, at başına beşer akçe alına.

172. Ve *vozariyye* deyü bir akçe dahi alınur. Ve vozariyye deyü alınan akçenin nısfı mîrî ve nısfı *vozar*lara verilür. Ve dört koyuna bir akçe vozariyye alınur. Ve eğer koyun yüzden ziyâde olursa, vozariyye alınan akçenin nısfı mîrî içün zabt olunur.

173. Ve *Torlu Suyu* üzerinden Boğdan ve *Leh cânibi*nden ve *Rus*'dan sal gelüb geçse, otuz akçe *geçer bâcı* alınur. ve padavra yüki ile sal gelse geçmeyüb bozsa, gümrük alınur. ve Özi kırına yük ile araba geçse, sekizer akçe alınur.

174. Ve kıymetlü metâ' gelse, müslümandan yüzde üç akçe ve zimmîden yüzde dört akçe ve harbîden yüzde beş akçe alınur.

175. Kasaba-i mezbûrede sâkin olan müslümanlardan ve zimmîlerden olan şehirlü tâifesi öte yakaya çift sürmeğe geçürdükleri öküzlerden ve sağılur ineklerden ve hizmet içün bindikleri bargirlerden nesne alınmaya. Amma şehirlü bahânesiyle celeb ve kassâb koyunı geçürse, tamam resm alınur.

176. Ve şehirlü dahi ticâret içün öte yakadan davar alub geçürseler, tamam resmini verür. Ve yerlünün öte yakaya geçürdükleri koyunlardan on koyuna bir akçe alınur. Ve yüz yürüyen sığırlarını geçürdüklerined iki sığıra bir akçe alına.

177. Ve *gurâb ağası* gelen saldan bir akçe ve bir habbe almaya.

KANUN-I BÂC-I BÂZÂR-I NEFS-İ BENDER VE İHTİSÂB

178. Bâzâr yerine araba ile tahta gelse, on tahtada bir tahta alınur ve mertek getürseler, on mertekde bir mertek alınur.

179. Ve taşradan koyun gelse, satıldıkda alandan ve satandan iki koyuna bir akçe alınur.

180. Ve Boğdan Vilâyetinden ve karadan araba ile tereke ve arpa ve un ve erzen gelse, araba başına ikişer akçe alınur. Ve çuval ile hubûbât gelse, iki çuvala bir akçe alınur.

181. Kili'den ve Akkerman'dan araba ile kuru üzüm ve incir ve pirinç ve nohud veyahud çuka ve sâir kumaş gelse, tamam yük ise araba başına sekizer akçe alınur; nısıf yük ise dört akçe alınur. Bu zikr olunan esbâb şehirde satılmayub geçüb giderse, nesne vermezler.

182. Ve karadan araba ile şehre kavun ve karpuz gelse, araba başına ikişer akçe alınur.

183. Ve esir satılsa alandan ve satandan dört akçe alınur.

184. Ve Boğdan Vilâyetinden ağaç ve uflamur kabı gelse, onda bir *kab* alınur ve lîkadan dahi *öşür* alınur.

185. Ve at satılsa, alandan ve satandan dörder akçe alınur. Ve yond satılsa alandan ve satandan üçer akçe alınur. Ve kara sığır satılsa alandan ve satandan ikişer akçe alınur. Ve kara sığır derisinden yarım akçe alınur.

186. Ve *kassâb* ve *çâryekçi* boğazlayub satsa, dört koyuna bir akçe kanâre bâcı alınur. Ve sığır boğazlanub satılsa, sığır başına kanâre bâcı dörder akçe alınur.

187. Ve tulum ile peynir gelüb satılsa, tulum başına bir akçe alınur. Ve kantar ile yağ ve bal gelüb satılsa, alandan ve satandan her kantar başına bir akçe alınur. Ve yeni at ve sığır arabası satılsa, ikişer akçe alınur.

188. Ve araba ile hamr fuçısı gelse, resm deyü on beş ve *ispene* deyü altı akçe alınur. Ve yerlü müslüman bağının üzümini kâfire satsa, *resm-i fuçı* deyü on beş akçe ve ispene deyü altı akçe alınur. Ve karatil ile satılsa, on buçuk akçe alınur. Ve Mudovine ve Avlonya bişirseler, kazgan başına on iki akçe alınur.

189. Ve Boğdan Vilâyetinden müslümanlar araba ile bal ve yağ getürseler, sekizer akçe araba bâcı alınur. Amma Boğdan ve Leh kâfiri getürse, gümrük alınur. Ve *Leh Vilâyet*inden kumaş ve çuka gelse, şehirde satsa, gümrük alınur. Eğer şehirde satmayub geçüb giderse, sekiz akçe araba bâcı alınur.

190. *Muhtesib* olanlar dahi araba kettân gelse, taş verdükde iki akçe ve pirinç gelse, kile verdükde iki ve Trabzon'dan bez gelse, arşun verdükde iki akçe alur. Ve bâzârı gözleyüb eksük satandan ma'rifet-i kâdî ile iki dirheme bir akçe cerîme alur. ve boğazlanub satılan sığırdan bir akçe alur.

191. Ve *muhzır* dahi dâine *medyûn*dan akçe alı-verse, yüzde iki akçe alur.

KANUNNÂME-İ BERAİL

192. Kasaba-i mezbûre ahalisi ve rençber tâifesi araba ile revgan-ı sade ve şem'-i asel ve revgan-ı şem' ve sâfî asel ve çuka ve gayrı ham halat ve nacak ve sabun ve bunlara benzer nesne getürseler, müslümanlar tâifesinden yüzde üç akçe ve zimmîden yüzde dört akçe ve harbîden yüzde beş akçe gümrük alınur. Ve arakî ve âb-ı asel ve misket ve mervezî ve benefşe getüren zimmîden ve harbîden vech-i meşrûh üzere gümrük alınur.

193. Ve zikr olan esbâbı ve metâ'ı satmayub gemiye tahmîl eylese, her arabadan altışar akçe *bâc* alınur. Ve arabaya tamam yük tahmîl olunmayub nısıf ve rubu' tahmîl olunmalu olsa, elli akçe kıyâsı üzere nısıf ve rubu' alınur.

194. Ve bir araba büyük fuçı ile ki, ıstılâhlarında brince derler, mumlu asel tahmîl olunub getürülse, fuçıdan elli akçe bâc alınur. Müslim ve zimmî ve harbî bu husûsda beraber verürler.

195. Ve şehirlüden bir kimesne peynir getürse, her tulumdan ikişer akçe bâc alınur ve bir top kebe getürse iki akçe ve nısıf kebe getürse bir akçe bâc alınur.

Ve *misâfir tâifesi* tulumıyle peynir getürüb bâzârda satsa, her peynir tulumundan dörder akçe ve kebeden dörder akçe bâc alınur. Bir mikdârın satub bir mikdârın taşra alub gitse, bâzârda satduğı peynirin ve kebenin üslûb-ı mezbûr üzere resmin verüb taşra alub gitdüği içün arabada dokuz akçe bâc verür. Ve arabayla peynir ve kebe getürüb bâzârda satmayub gemiye tahmîl eylese, her arabada elli akçe bâc alınur.

196. Ve *Vilâyet-i Eflak*de olan kasabât ve kurâ re'âyâsı araba ile ve yük ile gallât ve hubûbât ve me'kûlât ve meyve ve peynir ve koyun ve kuzu ve hîme ve kiyâh ve hatal ve padavra ve mertek ve tahta ve ağaç âletleri getürüb bâzârda satsalar, öşür alınur. Ve satılmayub gerü alub gitseler, öşür ve bâc alınmaz. Mukîm ve misâfir araba ile taşra esbâb alub gitse, dokuz akçe bâc verür. Ve Vilâyet-i Eflâkden mukîm ve müsâfir taşradan gallât ve hubûbât getürse, dokuz akçe bâc verür. Ve Vilâyet-i Eflâkden araba ile hamr getürseler, dokuz akçe bâc alınur.

197. Ve bâzârda satılan bargirden ve yonddan dokuz akçe bâc alınub sekizi mîrî içün zabt olunub bir akçesin kâdîler alurlar imiş. Defter pâye-i serir-i a'lâya arz olundukda ol bir akçe dahi mîrî içün zabt olunub min ba'd kâdîler almaya deyü fermân olundu.

198. Ve kara sığır satılsa dörder akçe bâc alınur. Ve bir koyundan kırk dokuz koyuna varınca koyun getürüb satandan öşür alınur. Ve koyun elli olub ya dahi ziyâde olsa, bir koyuna bir akçe ve iki kuzuya bir akçe resm alınur. Ve kassâblar boğazladukları koyunun ikisinden bir akçe ve dört kuzudan bir akçe alınur.

199. Ve şehirlü yemek içün getürdükleri pastırmadan nesne alınmayub ve satmağ içün boğazladuğı sığırdan iki akçe ve iki koyuna bir akçe alınur. Ve iskeleden geçürdükleri bir sürü koyundan elli akçe bâc alınur.

200. Ve *rençber tâifesi* re'âyâdan gallât satun alub zikr olan gallâtı cem' etdükde resm-i kile deyü beş akçe verür.

201. Ve *resm-i arûs* bâkireden altmış akçe ve seyyibeden otuz akçe alınur. Bu husûsda müslime ve zimıniye beraberdir. Ve taşradan kız alub getürseler, on iki kaçe alınur.

202. Ve kasaba-i mezbûre ahalisi bağlarından hâsıl etdükleri şireden verdükleri öşr-i şirenin medresine kendü rızâlarıyla altışar akçe verürler imiş. Lâkin zikr olan öşür der-fuçı olub kanun üzere zamanında monopolye dutulub satılmak mala enfa' olduğı ecilden min ba'd vech-i meşrûh üzere fermân olundu.

203. Ve ahali-i kasaba-i mezbûre öşrün verdükleri şireyi bâzâra getürüb satdukları bir fuçıya dokuz akçe bâc verürler. Ve evlerine iledüb kendüler açsalar, nesne vermezler.

204. Ve *yava* oğlan dutulsa, *müddet-i örfiyye*si tamam oldukdan sonra âdet üzere sûk-ı sultânîde *bey'-i men yezîd* olub bahâsı mîrî içün zabt oluna. Ve eğer sâhibi zâhir olub şer'le isbât edüb aldukda üç günlük yoldan ibâkat etse, doksan akçe ve iki günlük yoldan altmış akçe ve bir günlük yoldan otuz akçe *cu'l* alınur.

205. Ve karasığır ve yond ve bargir dutulsa, müddet-i örfiyyesi ki, bir aydır, tamam oldukda satılub bahâsı mîrî içün zabt olunur. Eğer sâhibi zâhir olub isbât edüb alursa, kara sığırdan yirmi akçe ve bargirden ve yonddan kırk ikişer akçe ve koyundan iki akçe ve kuzudan bir akçe ve hınzırdan beş akçe *cu'l* alınur.

206. Ve *beytülmal* ve *mal-ı gâib* ve *mal-i mefkûd* dahi Kanun-ı Osmânî mûcebince zabt olunur.

207. Ve *ihtisâb* dahi mîrîdir. Medyûn habs olundukda *resm-i ihtisâb* deyü mal sâhibinden öşür alınur.

208. Ve araba ile ve bargir ile kettân gelse, müslümandan her çuvalda sekizer akçe ve zimmîden ve harbîden her çuvalda on akçe alınur.

209. Ve çelik getürse, her bir demedde dörder akçe alınur. Ve taşradan araba ile çölmek gelse, her yüz adedden iki akçe resm alınur. Ve araba ile elma ve emrud gelse, elmanın bin adedine üç akçe resm alınur.

210. Ve *bâd-ı hevâ* ve *cürm ü cinâyet* dahi sâir Memâlik-i Mahrûse Kanunı üzere zabt olunur.

211. Ve kasaba-i mezbûrede isti'mâl olunan *kile-i gallât*a *Eflak dili*nce *hırdav* derler. Ayâr olundukda altmış *vukıyye* olub ki, Mahrûse-i İstanbul'un üç kilesidir.

212. Ve *Berail* kurbünde hâricden *pastırmacılar* sığır getürüb boğazlayub pasdırma eder ki, anlara ol yerde slaşlar derler, anlar dahi boğazladukları sığır başına dörder akçe *kanâre bâcı* vereler.

KANUN-I İSKELE-İ BERAİL

213. *Kasaba-i Berail*'e tâbi' olan göllerin ve dalyanların kasaba-i mezbûre keferesi yapub dutdaklarından sonra *nüfudcu*[1]lar ki, dalyanların *gavvâs*ları ve

1 **Nüfud**: Manasını tesbit edemedik.

hâfızlarıdır, zikr olan tâife yukaru *Lestobor* yanında dutulan dalyandan dutulan Tuna'ya varınca sayd eyledükleri mâhîyi iskeleye getürüb satdıklarında hâsıl olan akçe sülüs ve sülüsân olub sülüsânı mîrî içün zabt olunub ve sülüsi sayyâdlara verilür

214. Ve nice müddetden sonra dalyanlardan yukaru boğazlarda Eflâk Vilâyetine tâbi' *Filuc* nâm *kasaba dalyanları* sınuruna varınca mâhî zâhir olsa, Brail Keferesi gemiler ile varub sayd etdükleri mâhîyi iskeleye getürdüklerinde evvelâ öşrü mîrî içün ihrâc olundukdan sonra mâbâkî tansîf olunub nısfı mîrî içün zabt olunub ve nısfı *sayyâd*lara verilür.

215. Ve *miraje* ve *nüfud* nâm ağalar ile sayyâdlar göle girüb sayd eyledükleri mâhîyi araba ile *varoş kapusı*na veya gemi ile iskeleye getürseler, evvelâ öşrü mîrî içün zabt olunub bâkî kalan sülüs ve sülüsân olub sülüsi mîrî içün zabt olunub ve sülüsânı sayyâdlara verilür.

216. Ve dalyandan Tuna'ya varınca boğazlarda *sayyâdlar* ağ gerüb sayd etdükleri mâhîden sülüs alınur. Ve Tuna yüzünde sayd olunub gelen taze mâhîden şimdiye değin öşür alınu-gelüb amma Tuna İskelelerinde sayd olunan mâhîden rubu' alınmak kanun olduğı cihetden Kasaba-i mezbûreye Tuna yüzünden gelen mâhîden min ba'd rubu' alınmak fermân olundu.

217. Ve Karye-i *Maçin* ve *Sakçı* ve *Tolca* İskelelerine tâbi' *göller*de ve Kasaba-i *Kili* ve *Filuc* ve *Tomarova* ve *Galic* Göllerinde sayd olunan mâhîden anda yerinde öşür verdüklerinden sonra öşür verdüklerine ellerinde temessükleri olandan kanun üzere gümrük alınur.

218. Ve Tuna yüzünden ve Vidin cânibinden ve Kili cânibinden gelen gallâtdan ve hubûbâtdan ve me'kûlâtdan ve akmişe-i mütenevvi'dan ve demür cinsinden ve gayrıdan her ne ki, getürüb iskelede satılsa veyahud gemiden taşra çıkarılsa veya deniz gemisine tahmîl olunsa, müslümandan yüzde üç akçe ve zimmîden yüzde dört akçe ve harbîden yüzde beş akçe *gümrük* alınur.

219. Ve gemiyle ağaç âlâtı gelse öşür alınur. Ve *lâdiye* ve kürek ve ağaç çanak ve buna benzer ağaçdan her ne ki, yapılub satılsa, öşür alınur.

220. Ve *rençber tâifesi* Tuna yüzünde istihdâm etdükleri tonbaz ve şayka ve norad satulduğunda gümrük alınur.

221. Ve deryâ sefînelerinden ham halatdan ve penbe ipliğinden ve me'kûlâtdan ve melbûsâtdan gümrük alınur. Ve arakîden ve âb-ı aselden ve mervezîden ve misket ve benefşeden satdıklarında gümrük alınur.

222. Ve Trabzon'dan gemiyle getürdükleri *hamr fuçısı*ndan on akçe resm alınur. Zikr olan fuçıyı satun alan kimesneler varub *meyhâne*de satsa, on beş akçe *ispene* ki, ana *çenber hakkı* derler, alınu-gelmişdi. Zikr olan müşterîler hîle hud'a edüb meyhânede satmadım kendü evimde sarf eyledim deyü mala noksân etdükleri ecilden min ba'd zikr olan on beş akçe iskeleden fuçı alan kimesneden alduğı hînde alınmak fermân olundu.

223. Ve deryâ sefînelerine gendüm tahmîl olunsa, *bennâ zirâ'*ıyle tûlen ve arzen ve umkan her gemi zirâ'lanub Trabzon gemisinden buğdaydan her arşuna

kırkar akçe ve arpadan ve laefden ve erzenden otuzar akçe ve İstanbul'dan ve sâir Vilâyetden gelen gemilerden her arşuna buğdaydan otuz akçe ve sâir hubûbâtdan yirmişer akçe alınub yine vech-i meşrûh üzere kayd olundu.

224. Ve rençber tâifesi ve Vilâyet-i Eflâkden ve Nefs-i Kasabadan ve gayrdan metâ' getürüb gemiye tahmîl eylese, gümrük alınur.

225. Ve bir kebeden ve bir tulum peynirden ki, kantardan aşağa olmaya, ziyâde olursa olsun, dörder akçe resm alınur. Ve kantardan aşağa olursa, çâryekine bir akçe alınur ve kantardan dörder akçe resm alınur. Ve gendüm ve erzen ve şa'îr ve tetri yaprağı çuvalından ikişer akçe resm alınur.

226. *Lâdiye* ve *nasad* ve *tonbaz* içine tereke tahmîl olunsa, kanun üzere gümrük alınur.

227. Ve kara sığır gönünden bir akçe ve su sığırı gönünden ikişer akçe resm alınur. Dibâğat olunmuş olsa, kara sığırdan iki akçe ve su sığırından dörder akçe alınur. Ve kösele ve meşin ve sahtiyân keçe bahâya dutulub gümrük alınur. Ve çizmeden ve *potoş*eden ki, kâfir çizmesine derler, birer akçe resm alınur.

228. Ve iskeleye gemiyle esir gelse, her nefere yirmişer akçe resm alınur. Ve gemiye girüb geçse gerü yirmişer akçe resm verür.

229. Ve kettân çuvalından müslümandan sekiz akçe ve zimmîden on akçe resm alınur.

230. Ve yukaru iskelelerden veyahud sal ile hamr fuçısı gelse, yirmi beşer akçe resm alınur.

231. Ve iskeleden öte yakaya veya berü yakaya bargir ve yond geçse, beşer akçe resm alınur. Amma rençber tâifesi *Berail bâzâr*ına bargir ve yond satun alub iskeleden geçürdükde dokuz akçe resm alınur. Ve kara sığır ve su sığırı geçürseler, dörder akçe resm-i geçid alınur. Ve boş araba geçse, dört akçe resm alınur. Ve iki koyundan bir akçe resm alınur.

232. Gerü dört koyuna *vozarlık* deyü bir akçe alınur. Ol bir akçenin nısfı mîrî içün zabt olunub nısfı iskelede hizmet eden *vozar*lara verilür. Ve kara sığırdan ve su sığırından ve atdan ve yonddan birer akçe vozarlık alınur. Amma zikr olan akçeden mîrîye nesne verilmeyüb küllîsin vozarlara verürler.

233. Ve Vilâyet-i Eflâkden getürdükleri tuzı mîrîden kilesi on ikişer akçeye alınur ve satuldukda yirmi dörder akçeye satılur. Zikr olan tuzdan gemiyle balık duzlamağa giden rençber tâifesi kile ile tuz aldıklarında iki kileye bir akçe resm alınur.

234. Ve iskelede balık tazlayan arabâcılar *Eflâk Tâifes*inden ise her arabaya dokuz akçe bâc verürler ve *Macar Vilâyet*inde *Braşova* nâm kasabadan ise, her arabaya yirmi beşer akçe *bâc* verürler.

235. Ve Kasaba-i Berail müslümanlarından çift dutub zirâ'at edenler kanun üzere yirmi ikişer akçe *resm-i çift* ve *öşür* ve *sâlâriyye* verürler, zirâ'at etmeyen nesne vermez. Ve kâfirlerden zirâa't edenler dahi öşür ve sâlâriyye verürler.

KANUNNÂME-İ KARYE-İ TOLÇA VE SAKÇI VE MAÇİN ZE'ÂMETE MÜTE'ALLIK BUNLARDIR Kİ, ZİKR OLUNUR

236. Dolu lâdiye nâm gemiden beş akçe alınur veya *dümenlü küçük tonbaz*dan sekiz akçe ve *büyük tonbaz*dan otuz ikeşer akçe alınur. Zikr olan gemiler yükle olduğı takdircedir; gerek aşağa gitsün gerek yukarı gitsün vech-i meşrûh üzere alınur.

237. Ve denizden gemi gelüb yukaru gitse, *Tolça*'da elli akçe subaşı alub ve elli akçe *Sakça*'da alınur. Amma aşağa geçmese, hiç nesne alınmaz; gerek boş olsun gerek dolu olsun.

238. Ve mezkûr lâdiye ve tonbazlardan dahi zikr olunan akçe her iskelede alınur.

239. Ve *nasad gemisi* ki, aşağadan yukarı geçse, yüki balık olduğı zamanda her kangı iskeleye uğrarsa, hâslar subaşısına on altışar akçe verür. Amma yukarıdan sâir yük dutub aşağa giderse, gerü iskeleye uğradıkda hâslar subaşısına on altışar akçe verilür.

240. Ve *çırnık* nâm gemi ile aşağadan yukarı balık geçse, *hâslar subaşısı*na her uğraduğı iskelede on akçe verür. Ve nasad ve tonbaz nâm gemilere odun yüklenüb bir yere gitse, sekizer akçe alınur.

241. Gerek Tolça'da ve gerek Sakçı'da amma *Maçin*'de araba başına bir akçe alınur. Her ne asıl gemiye yüklenürse yüklensün. Ve öte yakadan araba gelüb Maçin'de odun yükletse, araba başına birer akçe alınur.

242. Ve yukarıdan Tuna üzerinden gelen hamr fuçılarından beşer akçe alına deyü Defter-i Atîkde mukayyed olub lakin şimdi Vidin ve Silistre fuçılarından büyük olmağla on akçe alınub mâ'adâsından beşer akçe alınur.

243. Ve gemiden *hamr fuçısı* çıkub sâhib-i fuçı kendü satsa, beş akçe *geçer bâcı* deyü ve üç akçe *kenar bâcı* verür ve dahi *ispene* deyü yedi akçe verür. Fuçı sâhibi satduğı takdircedir. Amma kendü satmayub âhar kimesneye satsa, sâhib-i fuçı sekiz ve alan kimesne yedi akçe verür. Amma sâhib-i fuçı gemiden fuçıyı çıkarub sâir yerde satmak içün arabaya yükletse, cıkar bâcı sekiz akçe verür. Amma âhara satan kimesne sekiz akçe ve alan yedi akçe verür.

244. Ve yük ile araba gelse, sekizer akçe alınur. Ve taşra çıkduğı vakit dahi sekizer akçe alınur; gerek yüki kumaş olsun gerek incir gerek üzüm gerek ise sâir ne ki, vâki' olursa, sekizer amçe alınur. Araba tamam yük olduğu takdircedir. Amma araba tamam yük olmayub yarım yük olsa, dörder akçe alınur. Ve at ve deve yükünden ikişer akçe alınur.

245. Yerlü kimesne hâricden fuçıyla hamr getürse, kendü içmek içün ise sekiz akçe verür. Eğer çenber kaldırub satarsa, hem sekiz akçe bâc ve hem yedi akçe ispene verür.

246. Ve at ve yond ve eşek ve kara sığır satılsa, alandan ve satandan ikişer akçe alınur. Ve boş araba satılsa, tekerlek başına birer akçe alınur. Ve hanâzîr satılsa, alandan ve satandan birer akçe alınur. Amma kendü depelese, iki akçe verür. ve

koyun satılsa, alandan ve satandan iki koyuna yarımşar akçe alınur. Ve esir satılsa, alandan ve satandan dörder akçe alınur. Ve sığır boğazlansa, ikişer akçe alınur. Ve sığır görü satılsa, gön başına birer akçe alınur.

247. Ve Tuna'dan çıkan balıkdan yüzde üç akçe hâs subaşısı alur. Ve göllerde ve boğazlarda avlanan *balık*dan öşür alınur.

248. Ve yapağı ile ve gayrı ile dolu çuvaldan birer akçe alınur. Ve deve ve at ve merkeb ve sığır ve yonddan gemiye girüb geçse ve öteden berü gelüb geçse, davar başına birer akçe alınur. Eğer geçüren yerlü ise, nesne vermez. Ve esir dahi geçse, birer akçe alınur. Ve gemiye giren kefereden subaşı nesne almaz. Ve süriyle koyun geçse, otuz akçe alınur.

KANUNNÂME-İ İSKELE-İ TOLÇA VE SAKÇI VE MAÇİN

249. Zikr olunan iskelelerden geçen atdan ve esterden ve harden ve gâvdan dörder akçe alınur. Ve deveden onar akçe alınur. Amma yerlü geçürse, nesne vermez. Ve esir geçse yirmişer akçe alınur.

250. Ve zikr olan iskelelerden geçen davarlardan her davar başına vozariyye deyü birer akçe alınur ve koyun geçse her iki koyuna bir akçe alınur ve dört koyundan bir akçe vozariyye alına deyü Defter-i Atîkde mukayyed olub amma *Sofya Nâzırı Sinan Çelebi* zamanından berü *vozariyye*nin nısfı mîrî içün zabt olunur.

251. Ve çuval ile un geçse ikişer akçe alınur ve şarâbdan ve kumaşdan ve yapağıdan ve sâir metâ'dan *gümrük* alınur.

252. Ve zikr olan iskelelerden geçen piyâdeden birer akçe alınub anun dahi nısfı vozariyyedir deyü Defter-i Atîkde mukayyeddir. Lâkin ümenâ vozarlara nesne vermeyüb mîrî içün zabt ederler.

253. Ve Tuna'dan ve göllerden sayd olunan mâhîden *iskele emînleri* rubu' alurlar.

254. Ve aşağıdan yukarı deniz gemisi ve nasad ve tonbaz nâm gemiler boş geçse, *geçer bâcı* nesne vermez. Ve aşağıdan gemi balık yükiyle yukarı geçse, gümrük alınur.

255. Ve pasdırma içün geçen koyundan iki koyuna bir akçe alınur.

256. Ve zikr olan deniz gemisi ve nasad ve tonbaz Berail'de yükünü dutub aşağa gitdikde İskele-i Tolça'da deniz gemisi ise elli akçe ve nasad ise on altı akçe ve tonbaz ise otuz iki akçe ve lâdiye ise beş akçe ve yanı dümenlü tonbaz ise sekiz akçe ve çırnık ise üç akçe *geçid bâcı* deyü alınur.

Eğer zikr olan gemiler *Berail*'de ve Boğdan yakasında *Gılac*'da ve *Tomarova*'da yüklenüb aşağa geldükde Sakçı İskelesinde gümrüğini edâ edicek Tolca'da hemân geçid bâcları alınur.

257. Ve *Vidin*'den ve *Niğbolu*'dan ve bil-cümle yukarıdan gelen gemilerden hamr ve sair yük olsun Berail'de iskele vurub çıksa veyahud *Gılac*'da ve

Tomarova'da çıksa, *Maçin emînleri* gümrük alur. Amma mezkûr iskelelerde çıkmayub Kili cânibine geçse, Maçin'de ve hem Sakçı'da geçer bâcı alınur.

258. Ve *sal* ile ağaç geçse, gümrük alınur. Ve kumaş geçüb yine avdet eylese, ziyâdesinden *gümrük* alınur. Ve dolu çuvaldan birer akçe alınur ve un çuvalından ve gayrıdan gümrük alınur.

259. Ve Tolca iskelesinden gayrı iskelede geçen davarlardan her davar başına birer akçe *vozariyye* alınur. Vozariyyenin nısfı mîrî içün zabt olunur. Ve Tolca'dan geçen piyâdeden dahi birer akçe alınur; amma vozariyye verilmez.

260. Ve *Dâr'ül-Harbe* giden gemilerden gümrük alunduğundan gayrı geçer bâcı dahi alınur. Ve Dâr'ül-Harbden gelen tuzun nısfı mîrî içün zabt olunur.

KANUNNÂME-İ BÂC-I KARYE-İ MAÇİN

261. Bargir ve yond satılsa, alandan ve satandan ikişer akçe alınur. Ve gâv ve siyah satılsa, alandan bir ve satandan bir akçe alınur. Ve koyun satılsa, iki koyundan bir akçe alınur. Ve boğazlanub satılsa, kanâre bâcı dört koyuna bir akçe alınur. Ve sığır boğazlansa, *kanâre bâcı* ikişer akçe alınur.

262. Ve araba ile hamr gelüb satılsa, fuçı başına sekizer akçe alınur. Amma ehl-i karye kendülerinin şirelerin çıkarsalar, nesne vermezler.

263. Ve öte yakadan gelüb yakmak içün odun alub gidenlerden her araba başına birer akçe alınur; iskele emîni nesne almaz.

264. Ve Tuna'da sayd olunan mâhîden yüzde üç akçe ve göllerde sayd olunandan öşür alınur.

KANUNNÂME-İ BÂC-I BÂZÂR-I KASABA-İ BABA

265. *Kasaba-i Baba*'da araba ile arpa ve buğday ve darı ve un gelse, dörder akçe alınur. Ve araba ile bal ve yağ ve tuz ve pirinç ve kuru yemiş gelse, sekizer akçe alınur. Ve taşradan araba ile yaş yemiş gelse, araba başına birer akçe alınur. Ve taşradan şehirlü alub gelüb satsa, iki arabaya bir akçe alınur.

266. Ve kasabada tahmîl olunsa, taşra giden arabadan sekizer akçe alınur; eğer bal ve yağ ve un tahmîl olunursa.

267. Ve at ve katır ve yond satılursa, iki satandan iki dahi alandan alınur. Ve sığır satılsa, birer akçe satandan birer akçe alandan alınur. Ve koyun gelüb satılsa, iki koyundan bir akçe alınur. Ve boğazlayub satılsa dört koyuna bir akçe alınur. Ve esir satılsa, dört akçe alandan ve dört akçe satandan alınur.

268. Ve fuçı ile hamr satılsa, sekizer akçe satandan ve sekizer akçe alandan alınur. Ve eğer kim, taşradan kendüsi getürüb satsa, on altı akçe alınur. Ve şehirlüden fuçı ile hamr alub taşra gitse, sekizer akçe alınur. Amma satandan

alınmaz. Ve müslümandan kâfir şire satın alsa, alandan fuçı başına sekizer akçe alınur.

269. Ve *Baba Gölü*nden çıkan balıkdan öşür alınur. Ve göl kenarında biçilen sazdan ve otlukdan arabasına ikişer akçe alınur.

270. *Mudovine* pişürseler, her kazgan başına ikişer akçe alınur. Ve tulum ile peynir gelse, tulum başına birer akçe alınur. Amma bir kaç tulum olub araba ile gelse, ol vakit araba bâcı alınur. Ve sabun pişürseler, her kazgan başına dörder akçe alınur. Araba ile tahta gelse, her arabadan bir tahta alınur ve ağaçları gelse, araba başına birer akçe alınur.

271. Ve kara sığır derisi satılsa, yarım akçe; su sığırı derisinden bir akçe alınur. Ve araba ile gön gelüb şehirde satılsa, su sığırı gönünden birer akçe ve kara sığır gönünden yarım akçe alınur. Amma hâricden gelüb şehirde satmayub geçüb gitse, nesne vermez. Ve hınzır satılsa, birer akçe alınur. Ve araba ile çömlek ve çanak gelse, her arabadan ikişer akçe alınur.

KANUNNAME-İ İSKELE-İ HARSOVA

272. *Harsova İskelesi*nden at ve katır ve yond ve sığır geçse, mîrî için dörder akçe alınur. Ve birer akçe dahi *vozar* için ve birer akçe dahi *mîrlivâ* için alınur. Ve koyun ve keçi geçse, iki koyuna bir akçe mîrî için ve dört koyuna bir akçe *vozariyye* için ve sürüde yirmi akçe dahi mîrlivâ için alınur. Amma vozariyyenin nısfı mîrî için zabt olunur.

273. Ve hınzır geçse, birer akçe mîrî için alınur. Ve hınzır berüde *bellût* yemeğe geçse, yüzde bir akçe mîrî için ve iki akçe mîrlivâ için alınur. Ve koyun dahi otlağa geçse, kezâlik.

274. Ve yüklü *deniz gemileri*nden ellişer akçe *geçer bâcı* mîrî için ve elli akçe dahi mîrlivâ için alınur. Ve *tonbaz* nâm gemiden otuz ikişer akçe geçer bâcı mîrî için ve onaltışar akçe mîrlivâ için alınur. Ve yüklü *şayka*dan yirmi beş akçe mîrî için ve on altışar akçe mîrliva için alınur. Ve yüklü *norad* nâm gemiden on altışar akçe mîrî için ve sekizer akçe mîrliva için alınur. Ve lâdiye nâm gemiden dört akçe ve *çırnık*dan ikişer akçe mîrî için ve mîrlivâ için dahi kezâlik.

275. Ve iskeleye kumaş ve bal ve yağ ve sair me'kûlât ve esbâb gelse, gümrük alınur. Amma müslümandan yüzde üç ve zimmîden yüzde dört ve harbîden yüzde beş akçe alınur.

276. Tuna'da ve göllerde avlanan balıkdan rub'u mîrî için alınur ve mîrlivâ için Tuna balığından yüzde üç ve göllerde sayd olunan balıklardan öşür alınur.

277. Ve *Harsova adaları*nda koyun yürüse, yüzde bir koyun mîrî için ve iki koyun mîrlivâ için alınur. Ve yerlü yemek için boğazlanmış bütün koyun ve kuzı getürse, nesne alınmaz. Pastırma için boğazlanmış sığır alursa, iki akçe verür. Eğer diri sığır geçürürse, dört akçe alınur.

278. Ve iskeleye *hamr* gelse, *Silistre fuçısı*ndan mîrî için ve dokuz akçe mîrliva için alınur. Ve *Filuce* ve öte yakaya çıksa, altışar akçe mîrî için ve beşer akçe mîrlivâ için alınur. Ve *Niğbolu* ve *Rus* fuçılarından iskeleye yirmi beşer akçe mîrî için ve dokuzar akçe mîrlivâ için alınur. Ve Filuce çıksa, otuz üçer akçe mîrî için ev beşer akçe akçe mîrlivâ için alınur. Ve *Vidin* fuçısından iskeleye çıksa, a'lâsından seksener akçe ve evsatından yetmişer akçe ednâsından altmışar akçe mîrî için ve mîrlivâ için dokuzar akçe alınur. Ve Filuce çıksa, yüz akçe mîrî için ve onar akçe mîrlivâ için alınur. Amma geçüb giderse Vidin fuçılarından onar akçe ve sâir fuçılardan beşer akçe mîrî için ve mîrlivâ için dahi kezâlik.

279. Ve Silistre'den *lâdiye* nâm gemiyle kiras ve elma ve emrud gelüb iskelede bey' olunsa, sekizer akçe mîrî için ve dörder akçe mîlivâ için alınur.

280. Ve *Vilâyet-i Eflâk*den alaca kebe gelse, üçer akçe mîrî için ve birer akçe mîrlivâ için alınur. Ve *Braşova* kebesinden ikişer akçe mîrî için ve birer akçe mîlivâ için alınur.

281. Ve bir bağ çelikden ve bir tulum peynirden ikişer akçe alınur. Ve ham göndenbir akçe mîrî için ve mîrlivâ için dolu araba ise araba bâcı alınur. Ve üç ve dört kile alur un çuvalından ikişer akçe mîrî için alınur. Ve bir çift çizmeden ve Edirne sahtiyânından ve bin aded piyazdan ve bin aded sarımsakdan ve bin aded emruddan ve elmadan ve müslümanlar geçürdüği padavranın bininden ikişer akçe alınur. Ve zimmîler geçürdüği padavradan üçer akçe alınur.

282. Ve Nefs-i Harsova halkından gayrı berü yakadan ve öte yakadan gelüb geçenden müslümandan ve zimmîden birer akçe piyâde akçesi alınur. Ve koyun derisi geçse, gümrük hesâbı üzere alınub ve iskeleden esir geçse yirmi akçe alınur. Eğer iskeleye çıkmayub geçüb giderse, nesne alınmaz.

283. Ve *potoşe*den ve bir çift büyük papuç ve paşmakdan ve bu yer sahtiyânından birer akçe alınur. Küçük olursa, ana göre alınur. Ve dört meşinden bir akçe alınur. Ve tilkü ve kurd ve zerdâve derisinden gümrük hesâbınca alınur. Ve kaplama kürkden ve bir bakraçdan ikişer akçe alınur. Ve sarı eğin kürkünden ve avret kürkünden dörder akçe alınur.

KANUNNÂME-İ NEFS-İ HIRSOVA Kİ, ZE'ÂMETE MÜTE'ALLIK OLUB MÎRLİVÂ İÇÜN ZABT OLUNUR

284. Taşradan yüklü araba gelse ve içerüden taşra yüklü araba çıksa, tamam yüklüden sekizer akçe ve nısfından dörder akçe ve dahi ekallinden ikişer akçe alınur.

285. Ve at ve yond ve sığır satılsa, ikişer akçe alandan ve ikişer akçe satandan alınrur. Ve hamr satılsa, her fuçıdan sekizer akçe alınur. Ve sabun pişdikde, her kazgandan ikişer akçe alınur. Ve sığır boğazlansa, ikişer akçe ve koyun boğazlansa, dört koyuna bir akçe ve yabandan sürü ile koyun gelüb satılsa, iki koyuna bir akçe ve Harsova Adalarında hınzır yürüse, sürüden otuz akçe alınur. Ve saz arabasından ikişer akçe alınur.

KANUN-I BÂC-I BÂZÂR-I NEFS-İ KARA HARMANLIK

286. Taşradan araba ile tereke gelüb satılsa, araba başına sekizer akçe alınur. Amma gemici taşradan varub alub getürüb gemisine koysa, bâc vermez. Lâkin gemisine koymayub der mahzen edüb bir âhar kimesneye satsa, ol vakit araba hesâbı üzere sekizer akçe alınur.

287. Ve taşradan araba ile hamr gelse, büyük fuçı olursa ki, arabaya birden gayrı yüklenmeye veyahud nısfı mikdârı fuçı olsa ki, arabaya ikisi yüklene veyahud dahi artuk yüklene, hemân araba kıyâs olunub tamam araba yükünden sekizer akçe alınur.

Ve gemi ile hamr gelse çıkarub ispene urub satarsa, fuçı başına on altı akçe alınur. Amma kendü satmayub eğer kimesneye satsa, fuçı başına sekizer akçe alınur.

288. Ve taşradan araba ile kebe ve bal ve yağ ve peynir ve bunun emsâli sâir nesne gelse satılursa, araba başına sekizer akçe alınur. Amma satmayub gemiye koysa, bâc alınmaz. Eğer zikr olan esbâbı rençber alub kasaba-i mezbûrede satsa, Eflâk kebesinden ikişer akçe ve *Braşova* kebesinden birer akçe alınur.

289. Ve at ve bargir ve yond ve kara sığır satılsa, alandan ve satandan ikişer akçe alınur. ve hınzır satılsa, ikişer akçe alınur. ve araba ile balık gelse, araba başına sekizer akçe alınur. Ve araba ile yemiş kısmı gelse, araba başına ikişer akçe alınur. Ve at yükiyle gelse kezâlik ikişer akçe alınur. Ve at yükiyle esbâb ve kumaş ve bakır avadanlığı ve kettân ve sâir her ne ki, gelürse, yük başına ikişer akçe alınur.

290. Ve *mudovine* pişürseler, fuısından on birer akçe alınur. ve *arak*iden dahi kezâlik.

291. Ve Tuna'da avladıkları balık ki, öşri alınur, avladıkları yerde kurudub getürüb bey' eyledüklerinde, araba yüki hesâb olunub sekizer akçe alınur. Ve Kasaba-i mezbûre halkı *Söğütcük* ile *Bozciç* karşısında avladukları mâhînin öşrüni kasaba-i mezbûre subaşısına vereler.

KANUNNÂME-İ İSKELE-İ KARA HARMANLIK

292. Eğer iskele-i mezbûreye yüklü gemi gelse, yüki kumaş olursa, müsülmandan yüzde ikişer akçe ve zimmîden yüzde dörder akçe gümrük alınur. Ve yüki yemiş olsa, müsülmandan yüzde bir akçe ve zimmîden yüzde iki akçe gümrük alınur.

293. Ve gemiyle hamr gelse, *büyük fuçı*dan ki, Trabzon fuçısıdır, her fuçı başına otuz ikişer akçe alınur. Ve Varna fuçısından ellişer akçe alınur. Ve patlak fuçıdan yirmi beş akçe alınur.

294. Ve iskele-i mezbûrede yüklenen gemilerden buğdaydan müdde sekizer akçe gümrük alınur. Arpadan dahi kezâlik. Ve erzenden müd başına altışar akçe ve alefden dahi kezâlik.

295. Ve gön yüklense, *müslüman*dan yüzde ikişer akçe ve *zimmî*den yüzde dörder akçe gümrük alınur. Me'kûlât yüklense, müsülmandan yüzde birer ve zimmîden yüzde ikişer akçe *gümrük* alınur.

KANUNNÂME-İ İSKELE-İ SİLİSTRE Kİ, MÎRÎ İÇÜN ZABT OLUNUR

296. Öte geçeden berü geçeye geçen kumaşdan müslümandan yüzde üçer akçe ve harâc-güzârdan yüzde dört akçe ve *harbî*den yüzde beş akçe gümrük alınur.

297. Ve koyun geçse, iki koyuna bir akçe alınur ve beş koyuna bir akçe *vozariyye* dahi alınur. Vozariyyenin nısfı mîrî içün zabt olunur. Ve at ve sığır geçse, beşer akçe alınub yarımşar akçesi vozariyye deyü vozarlara verilür.

298. Fuçı ile hamr girse, *harâc-güzâr kâfir*den a'lâsından otuz üçer akçe ve evsatından yirmişer akçe veya yirmi beşer akçe alınur ve ednâsından onar ya onbeşer akçe alınur. Amma *harbî kâfir*den a'lâsından elli akçe ve evsatından otuz ve kırk akçe ve ednâsından yirmi veya yirmi beşer akçe alınur. Ve Vidin fuçısıyla hamr gelse, onar akçe ve Niğbolu'dan ve Rus'dan gelse, beşer akçe alınur; resm-i güzâr deyü.

299. Ve sair metâ' geçse, dolu tonbazdan otuz iki akçe ve nısıf tonbazdan on altı akçe alınur. Ve deryâ gemisinden resm-i güzâr elli akçe alınur.

300. Ve bir hınzırdan ve bir çuvaldan ve bir kebeden ve bir bağ çelikden ve bir çift çizmeden ve bir tulum peynirden ve bin aded soğandan ve kaplama kürkden ve bir bakraçdan ve müslümanlar geçürdüği padavranın bininden ikişer akçe alınur. Amma kâfir geçürdüği padavranın bininden üçer akçe alınur. Ve sarı eğin kürkünden ve avret kürkünden dörder akçe alınur. Ve bin dane elmadan ve emruddan ve bir çift *potoş*eden birer akçe alınur.

301. Ve Tuna'dan ve *göller*de avlanan balıkdan rubu' alınur.

302. Ve aşağa tarafa yemiş ile dolu bir lâdiye gitse, sekizer akçe alınur. Ve tonbaz gitse, on altı akçe alınur. ve lâdiye nâm gemi gitse satılsa, *öşür* alınur.

303. Ve esir gelüb karaya çıksa, yirmişer akçe alınur. Ve Silistre kavminden gayrı Tuna'yı geçen piyâdeden yarımşar akçe alınur deyü tafsîl üzere Defter-i Atîkde mukayyed bulunub yine vech-i meşrûh üzere alına.

304. Ve bu tarafdan öteki yakaya kepenek ve koyun ve keçi derisi ve tilkü ve zerdâve ve kurd derisi geçse, gümrük hesâbı üzere resm alına. Ve papuçdan ve paşmakdan birer akçe ve Edirne işe merdâne paşmakdan iki akçe ve sahtiyân geçse, birer akçe alına. Ve dört meşinden bir akçe alına.

305. Ve Tuna içinde olan hâssa adalarda odun ve çubuk kesüb geçürseler, lâdiyeden ikişer akçe alına. Ve ham demirden gümrük hesâbı üzere resm alına.

306. Ve iskelede tereke tahmîl olunsa veyahud gelse, kile başına birer akçe alınur. Ve un çuvalından ki, üç dört kile ala, ikişer akçe alınur. Büyük olursa, ana göre alına. Ve kettân çuvalından müslümandan on akçe ve zimmîden on iki akçe.

307. Ve Tuna içinde olan adalara otlak içün koyun ve hınzır ve kara sığır ve at ve bargir geçürseler, iki koyuna bir akçe ve bir hınzırdan bir akçe ve bir sığırdan iki akçe ve bir bargirden iki akçe resm-i otlak alınur. Ve adalara kovan geçürseler, birer akçe alınur.

308. Ve *Eflâk göllerin*de dutulub gelen mâhîden öşür alınur.

309. Ve .... ve tekne ve çömlek ve kufa geçse, gümrük hesâbınca alına. Ve odundan ve sazdan öşür alına.

310. Ve bil-cümle iskeleye bir nesne gelüb geçse ki, Kanunnâmede musarrah yazılmış olmaya, anun gibilerden gümrük hesâbınca resm alına.

311. Ve emîn icâzeti olmadan adalarda odun ve çubuk kesilmeye ve otlak içün davar konulmaya. Şöyle ki, emîn icâzeti olmadan ağaç kesile ve davar konula, mîrî içün *cerîme* alına.

312. Ve Tuna'ya tâbi' adalarda ve Tuna taşub ne yere değin varursa ol yerde, yava ve kaçkun ve beytülmal vâki' olursa, iskele emînleri zabt eyleye; hâricden kimesne dahl eylemeye.

KANUNNÂME-İ MİLH-İ İSKELE-İ SİLİSTRE

313. Vilâyet-i Eflâkdan *emînler* alduğı tuzun yüz kıt'ası yirmi beşer akçeye alınur. Ve her yüz kıt'adan on ikişer kıt'a müfte dutulur. Ve gelen tuzun her bir arabasından dörder kıt'a *ücret-i vozaran* ve ikişer kıt'a *ücret-i nessâcân* alınur.

314. Ve arabâcılar getürdüği müteferrika tuzun her yüz kıt'ası kırkar akçeye alınur ve getüren arabâcılara ümenâ yedinden her yüz kıt'ada on altışar akçe hesâbı üzere her beş yüz kıt'ada seksener akçe *kirâ* verilür. Bu hesâb üzere yüz kıt'a tuz kırk yedişer akçeye alınub kanun üzere mîrî cânibinden satuldukda her yüz kıt'ası seksener akçeye satılur. Bu takdirce her yüz kıt'ada mîrîye otuz üçer akçe fâide hâsıl olur ve müteferrika tuzdan her yüz *kıt'a*da kırkar akçe *fâide* olur.

315. Ve *mîrlivâ* içün her arabadan alınan dörder kıt'a tuz *Eflâk Beği* cânibinden verilür. Ve yüz kıt'a hesâb olunan tuzun elli kıt'ası yalkı ve yirmi beş kıt'ası çataldır.

Ve Eflâk Vilâyetinden gelen *tuz arabası ihrâcı Eflâk Voyvodası* uhdesindedir.

316. Ve tuz getüren arabacılar getürdükleri tuzı berü yakaya geçürülüb alâ âdet'il-kadîm add olunub kiraları verilür; müteferrikadan kira verilmez.

KANUNNAME-İ BÂC-I BÂZÂR-I NEFS-İ SİLİSTRE Kİ, MÎRLİVÂ İÇÜN ZABT OLUNUR

317. Yükle araba gelse, eğer geçüb gitmeyüb satarsa, her arabadan sekizer akçe bâc alınur; eğer satılmayub giderse, nesne alınmaz.

318. Ve arpa ve darı arabalarından dörder akçe ve alef ve kavun ve karpuz arabalarından ikişer akçe alınur.

319. Ve *palanî yük*le esbâb gelse, birer akçe alınur. Ve araba ile tahta gelse, bir tahta alınur. Ve araba ile ev ağaçları gelse her arabadan birer akçe alınur. Ve uflamur ağaçları ve kabı gelse, bir ağaç ve bir kab alınur.

320. Ve bir *korita* üzüm gelse satılsa, alandan ve satandan ikişer akçe alınur.

321. Ve esir satılsa, alandan ve satandan dörder akçe alınur. Ve at satılsa, alandan ve satandan ikişer akçe alınur. Ve kara sığır satılsa, alandan ve satandan birer akçe alınur. Ve su sığırı satılsa, alandan ve satandan ikişer akçe alınur. Ve su sığırı derisinden birer akçe ve kara sığır derisinden nîm akçe alınur. Ve koyun gelüb satılsa, iki koyuna bir akçe alınur. Ve *kassâb* boğazlayub satsa, dört koyuna bir akçe alınur. Ve *çâryekçi* dahi kezâlik.

322. Ve *kantar* ile bal ve yağ satılsa, alandan ve satandan birer akçe alınur. Ve bir tulum peynir satılsa, bir akçe alınur.

323. Ve fuçı ile hamr gelüb satılsa, on beş akçe alınur. Ve fuçı küçük olsa, sekiz akçe alınur. Ve bir kâfir hamr satar olsa, her fuçıdan sekizer akçe alınur.

324. Aba ve kebe ve sâir hırdavat gelüb satılsa, kırk akçede bir akçe hesâbı üzere bâc alınur. Ve çuval ile un gelse, tamam araba yüki ise, sekiz akçe alınur. Eğer birer ikişer çuval ile gelürse, çuval başına birer akçe alınur. Eğer iskelede bâcın verüb arabaya yükledüb çıkarsalar, tekrar bâc alınmaya. Kiriş ve balya ve direk gelse, araba başına birer akçe alına.

325. Ve yalnız at arabasıyla kiras ve emrud ve elma ve hıyâr ve sâir yemiş çıkub taşra gitse, birer akçe alınur. Ve şehirden birden ikiden nesne cem' edüb arabaya yükledüb taşra gitse, sekizer akçe çıkar bâcı alına.

KANUN-I İSKELE-İ NEFS-İ SİLİSTRE Kİ, MÎRLİVÂ İÇÜN ZABT OLUNUR

326. *Deniz gemisi*nden ve *gurâb*dan ellişer ve *nasad* nâm gemiden yirmi beş akçe ve *şayka*dan otuz beş akçe ve *tonbaz*dan on alıt akçe ve *lâdiye*den sekizer akçe alınur.

327. Ve Tuna'da avlanan balıkdan yüzde üç akçe alınur. Ve *göller*de avlanan balıkdan öşür alınur.

328. Ve iskeleden geçen koyunun sürüsünden yirmi akçe alınur. Amma *ehl-i vukûf*dan su'âl olundukda sürüsünün ekalli beş yüzden aşağa olıcak, ikişer akçe alınurmış. Şimdi ekalli sürüden ki, beş yüzden aşağa ola, on koyuna bir akçe alınur deyü Defter-i Atîkde mukayyed bulunub hâliyâ gene ol vechile alına.

Ve *çâryekçi* ve kassâb Eflâkden koyun geçürse, dört koyuna bir akçe alınur.

329. Ve *etmekçiler* çuval ile un geçürseler, birer akçe alınur. Ve kara sığır sürüsünden yirmişer akçe alınur.

330. Eflâkden gelüb fuçı ile hamr alınsa, alandan dokuz akçe ve satandan sekiz akçe alınur.

331. Ve *şehirlü* yemek içün nesne alsa, andan hiç nesne alınmaz.

KANUN-I İHTİSÂB

332. Un ve arpa ve buğday ve darı ve sair keyl olunur gallât gelüb muhtesibden kile aldıklarında, dörder akçe alınur. Ve vezn olunur kısmından narh verildükde ikişer akçe alınur. Ve arşun verdükde kezâlik ikişer akçe alınur. Ve ehl-i sûka muhtesib narh verdükde kanun üzere *narh akçesi* alınur.

333. Ve bâzârı gözleyüb eksük satandan kanun üzere *cerîme* alur.

334. Ve *resm-i ihzâriyye* dahi dâin *medyûn*dan akçe taleb eylese, şer' ile sâbit olıcak, yüzde iki akçe *dâin*den resm-i ihzâriyye alınur.

KANUNNÂME-İ BÂC-I KASABA-İ KÜNCİ (VEYA GÖNCİ) BÂZÂRI

335. Dört öküz arabasıyla tereke ve pirinç gelse, sekizer akçe alınur. Ve iki öküzle gelse, dörder akçe alınur.

336. Araba ile bal ve yağ ve kuru soğan ve sarımsak ve kuru üzüm ve kuru balık ve yaş balık ve örtü kebesi ve sarı kürk yük ile gelen dört öküz çeker arabadan sekizer akçe alınur. Ve iki öküz çeker arabadan dörder akçe alınur. Ve kumaş ve demür ve kavaf esbâbı gelse, araba ile olıcak bu vech üzere alınur.

Ve zikr olunan esbâb at yükiyle ve deve yükiyle gelse, ikişer akçe alınur.

337. Ve bir bâzirgan gelse, yükün çözüb esbâbın yaysa, *yer hakkı* deyü birer akçe alınur.

338. Ve heğbe ile aba ve bal ve yağ ve kaliçe ve çuval ve sâir bu makûle nesne gelüb satılsa, kırk akçede bir akçe *bâc* alınur.

339. Ve at ve katır ve bargir satılsa, alandan ve satandan ikişer akçe alınur. Ve kara sığır satılsa, alandan ve satandan birer akçe alınur. Ve koyun ve keçi satılsa, alandan iki koyuna bir akçe alınur; alandan nesne alınmaz.

340. Ve kanârede yazılu kassâb koyun ve keçi boğazlasa, dört koyuna bir akçe alınur. Ve çâryekçi gelüb koyun ve keçi boğazlasa, iki koyuna bir akçe alınur. Ve kara sığır boğazlansa, iki akçe alınur.

Ve esir satılsa, alandan ve satandan dörder akçe alınur.

341. Ve kavun ve karpuz ve yaş üzüm ve hıyâr ve sâir bu makûle me'kûlâtdan tamam araba ile ki, dört öküz çeke, dört akçe ve iki öküz ile çeke, iki akçe alınur. Ve bir at çeker arabadan iki akçe alınur. Ve at yükiyle gelse, bir akçe alınur.

342. Ve araba ile tahta gelse, arabadan bir tahta alınur. Ve arabayla mertek gelse, arabadan bir mertek alınur. Ve arabayla direk gelse, arabadan iki akçe alınur.

Ve fuçıyla hamr gelse, satandan on beş akçe alınur. Ve alandan sekiz akçe alınur. Ve gön gelse, kara sığır gönünden iki göne bir akçe alınur. Ve su sığırı gönünden bir göne bir akçe alınur.

343. Ve müslümanın bâkire kızından *resm-i arûs* altmış akçe ve seyyibesinden otuz akçe alınur. Ve keferenin bâkiresinden otuz akçe ve seyyibesinden on beş akçe alınur.

344. Ve tulum ile peynir gelse, kantara urulub satılsa, kantar başına birer akçe alınur. Ve şehirden taşraya arabayla bal ve yağ ve gön ve sâir metâ' gitse, tamam araba ise sekizer akçe alınur. İki öküz çeker arabası ise dörder akçe *çıkar bâcı* alınur.

KANUNNÂME-İ BÂZÂR-I KÖSTENCE

345. Taşradan arabayla yük gelse, tamam yükden araba başına sekiz akçe alınur. Amma nısıf yük olub iki öküz koşulmuş arabadan dört akçe alınur. At arabasıyla tamam yük gelse, dört akçe alınur.

346. Ve rençber tereke devşürüb der-mahzen etse, gemiye navlun ile koysa, gümrüğini verdükden sonra subaşıya nesne vermez. Amma gemiciye satsa veyahud âlıara satsa, bir müdde sekiz akçe alınur. Amma gemiciye sermaye verse, kemâ kân müdden sekizer akçe almur.

347. Ve taşradan arabayla hamr gelse, satıldıkda, sekiz akçe alandan ve sekiz akçe satandan alınur. Amma getüren kimesne kendü *ispene*[1] urub satsa, onaltı akçe alınur. Ve gemiyle hamr gelüb çıkarub bir rençber tâifesine satsa, fuçı başına sekizer akçe alınur. Amma kendü çıkarub ispene urub satsa, onaltı akçe alınur.

348. Ve rençber tâifesi İstanbul cânibine iletmek içün iskele-i mezbûreye getürdükleri bellût ve uflamur tahtasından ve mertek ve direk ve *vereke*den[2] hâliyâ araba başına birer akçe alına.

349. Ve koyun boğazlansa iki koyuna bir akçe alınur. Sığır boğazlansa, ikişer akçe alınur. Ve kara sığır derisi satılsa, birer akçe alınur; su sığırından ikişer akçe alınur.

350. Ve gemiyle yemiş gelüb gemi taşraya alub gitse, gümrük verdükden sonra nesne vermez. Amma sâir kimesneye satub alan kimesne taşra iletse, arabadan sekizer akçe alınur.

351. Ve İskeleye gemiyle gelen ve giden esbâbdan Nefs-i Varna İskelesi Kanunu üzere *gümrük* ve resm alınur.

KANUNNÂME-İ SULU MANKALYE

---

1 **İspene**: Çenber hakkı demek olduğunu bu Kanunnâme'den öğrendik..

2 **Vereke:** Manasım tam tesbit edemedik.

352. Arabayla tereke ve pirinç gelse, on kileden ziyâde olsa, sekiz akçe alınur; on kileden eksük olsa, iki kileye bir akçe alınur. Eğer arabayla yağ ve bal ve kuru soğan ve sarımsak ve sâir bu makûle metâ' gelse, tamam yükde sekiz akçe alınur. Tamam yük olmazsa dört akçe alınur. Ve zikr olunan metâ' at arabasıyla gelse, eğer bir at çekerse iki akçe alınur ve iki at çekerse dört akçe alınur.

353. Ve serrâc ve kavvâf ve kumaş esbâbı gelse, her at yükünden ikişer akçe alınur.

354. Ve bir bazirgan gelse yükün çözüb yayınsa, *yer hakkı* deyü birer akçe alınur.

355. Ve *hegbe*yle aba ve bal ve yağ ve çuval ve kaliçe ve sair bu makûle nesne gelse, kırk akçede bir akçe alınur.

356. Ve at ve bargir ve katır satılsa, alandan ve satandan ikişer akçe alınur. ve kara sığır gelüb satılsa, satandan iki akçe alınur; alandan nesne alınmaz. Ve koyun ve keçi satılsa, satandan iki koyuna bir akçe alınur.

Ve kanârede koyun ve keçi boğazlansa, dört koyuna bir akçe alınur. Ve sığır boğazlansa iki akçe alınur.

357. Ve *esir* satılsa, alandan ve satandan dörder akçe alınur.

358. Ve kavun ve karpuz ve yaş üzüm ve hıyar ve kelem ve sâir bu makûle me'kûlâtdan tamam yükde ikişer akçe alınur; eksik olsa bir akçe alınur.

359. Ve bir *madrabaz*ın der-mahzen terekesi olsa, evvelden *bâc* verilmemiş olsa, mahzenden satsa, müdden sekizer akçe alınur. Müdden eksük olursa, iki kileden bir akçe alınur.

360. Ve arabayla tahta ve pedavra ve hatıl ve direk ve mertek ve vereke gelse, arabadan bir akçe alınur. Ve kuru balık gelse, arabadan sekiz akçe alınur ve yaş balık gelse dört akçe alınur.

361. Ve fuçıyla hamr gelse, getürenden sekiz akçe akçe alınur ve alub satandan *ispene hakkı* deyü on beş akçe alınu-gelmişdir.

362. Ve yerlü öşrüni verdükden sonra der-mahzen edüb satsa, şimdiya değin bâc alınu-gelmemişdir.

363. Ve gön gelse, kara sığır gönünden iki göne bir akçe ve su sığırı gönünden bir akçe alınur.

364. Ve bundan taşra arabayla kumaş ve bez ve kuru üzüm ve incir ve sâir nesne çıkub gitse, çıkar bâcı sekizer akçe alınur. ve at yükiyle çıksa gitse ikişer akçe alınur. Ve at arabasıyla çıksa gitse, her at başına ikişer akçe alınur.

365. Ve müslümanın bâkire kızından resm-i arûs altmış akçe alınur ve seyyibeden otuz akçe alınur. Ve keferenin bâkire kızından otuz akçe ve seyyibesinden on beş akçe alınur.

366. Ve iskeleye gemiyle gelen ve giden esbâbdan *Varna İskelesi*nde câri olan Kanun üzere *gümrük* ve *resm* alınur.

KANUNNÂME-İ İSKELE-İ VARNA VE BALCIK VE KELGARA VE KÖSTENCE VE MANKALYE Kİ, MÎRÎ İÇÜN ZABT OLUNUR

367. Denizden çıkan kumaşdan, zimmîden yüzde dört, müslümandan yüzde iki akçe alınur.

368. Ve meyveden *yemeklik* yüzde bir akçe alına. Ve arpa ve buğdayın müddüne sekizer akçe alınur. ve çavdar ve darunun müddüne altı akçe alınur. Deryâdan çıkan balıkdan gümrük yüzde dört akçe alınur.

369. Ve kantar resmi denizden çıkub gümrük verenden yarımşar akçe alınur ve alandan birer akçe alınur. Taşradan gelenden satandan bir akçe ve alandan dahi bir akçe alınur.

KANUNNÂME-İ NEFS-İ VARNA

370. Şehre araba ile tereke gelse, bir arabadan sekiz akçe alına. Limana gelen gemiden a'lâsından on beş, evsatından beş ve altı ve nihâyet yedi akçe alına.

371. Yabandan gelen fuçıdan on beşer akçe resm-i fuçı alına. Ve taşradan şehre gelüb fuçıyla hamr alub gitseler, her fuçıdan on beşer akçe alına. Amma yerlü olub taşra gider olsa, nesne alınmaya. At yükünden iki akçe alına.

372. *Diyona Gölü*nde ve denizde *sayd* olunan balıkdan öşür alına.

373. At satılsa iki alandan ve iki satandan alına ve sığır satılsa iki akçe alına. Kanârede boğazlanan koyundan dört koyuna bir akçe alına. Ve taşradan gelüb boğazlanan koyundan iki koyuna bir akçe alına.

374. Arabayla ağaç veya tahta gelse, bir akçe alına. At yükiyle tereke gelse ölçülse, iki kileden bir akçe alına.

375. *Çölmekçiler* furunı yansa, her furundan iki akçe ve sığır boğazlansa her sığıra iki akçe alına. Ve boğazlanmış koyun satılsa, iki koyundan bir akçe alına.

376. Ve şehre araba ile yük gelüb satılsa, sekizer akçe alına. Ve hınzır satılsa her hınzıra bir akçe alına.

377. Ve şehre *hegbe* ile aba ve yağ ve gayrı her ne ise getürüb satılsa, kırk akçede bir akçe alına. Ve şehre gön gelse, su sığırı gönünden her göne bir akçe ve kara sığır gönünden iki göne bir akçe alına.

378. Ve gemiye fuçı ile hamr girse, her fuçıdan sekizer akçe alına. Ve bağ bozmağa gelen arabalardan ikişer akçe alına.

379. Ve Eğer sandal ile yatak ve çömlek gelse iki akçe alına ve gemi ile gelse dört ya beş nihâyet altı akçe alına. ve şehirden araba ile yük gitse, sekizer akçe alına; at ile gitse iki akçe alına.

KANUNNÂME-İ BÂC-I BÂZÂR-I KASABA-İ HACI OĞLU BÂZÂRCIĞI

380. Bâzâra araba ile buğday ve arpa ve pirinç ve demür ve incir ve üzüm ve kumaş ve kuru gön ve sabun ve ayak esbâbı ve serrâc esbâbı ve sair bu makûle esbâb gelse, araba başına sekizer akçe alınur. Araba tamam yük olmasa, bu hesâb üzere mikdârına göre alına.

381. Ve arabayla kuru soğan ve sarımsak ve yaş üzüm ve şeftali gelse, araba başına dörder akçe alına. Ve arabayla kavun ve karpuz ve yaş soğan ve sarımsak ve hıyar gelse, birer akçe alına.

382. Ve bâzârda boğazlanan koyundan dört koyuna bir akçe ve sığır boğazlansa bir sığıra iki akçe kanâre bâcı alınur. Ve bâzârda koyun satılsa, iki koyuna bir akçe ve öküz ve inek ve bargir ve yond satılsa, iki akçe alandan ve iki akçe satandan alına. Ve esir satılsa, dört akçe satandan alına ve dört akçe alandan alına.

383. Ve satılan yağdan ve baldan ve kebeden ve abadan ve sair bu makûle esbâbdan kırk akçeden bir akçe alına. Ve arpa ve buğday ve un satılsa iki kilede bir akçe alınur.

384. Ve bargir yükiyle kumaş ve sâir esbâb gelse, birer akçe alına deyü Defter-i Atîkde mukayyed olub amma şimdi deve ve at yükiyle geldüği vakit bunda satarsa yük başına iki akçe alınur, gerek şehirlü gerek sâir rençber olsun. Amma yükünü çözmeyüb geçüb giderse, nesne vermez.

385. Ve bir kimesne yük bağlayub taşra gitse, çıkar bâcı deyü her yük başına ikişer akçe alınu-gelmişdir. Ve bâzâr günlerinde yayınan tüccârdan yer hakkı deyü yarımşar akçe alınur.

386. Ve şehre yaş gön gelse, su sığırı gönünden bir akçe ve kara sığırın iki gönünden bir akçe alınur.

387. Ve *çölmekçi furunı* yansa, her furun yandıkça ikişer akçe alınur.

388. Ve araba ile kettân gelse sekiz akçe bâc alınur. Ve kapan esbâbındarn yağ ve bal gibi kantara urulursa, alandan ve satandan kantar başına birer akçe alınur. Ve fuçı ile hamr gelse on beşer akçe alınur.

389. Ve şehirden arabayla bal ve yağ ve üzüm ve sair metâ' çıksa, çıkar bâcı deyü araba başına sekizer akçe alınur. Ve arabayla tahta ve ağaç gelse, satandan birer akçe alınur, alandan nesne alınmaz.

390. Ve *resm-i arûs* bâkireden altmış ve seyyibeden otuz akçe alına.

391. *Muhtesib* dahi şehre me'kûlât ve sâir narh verilecek nesne gelse, taş verse iki akçe, arşun verse ikişer akçe ve kile verse *resm-i kile* alur. Ve bâzârı gözleyüb eksük satandan *ma'rifet-i kâdî* ile cerîme alur.

392. *Muhzır* dahi *medyûn*dan dâine ba'des-sübût hak alı-verilse, yüz akçede iki akçe *dâin*den alınur.

KANUNNÂME-İ KARYE-İ GALATA

393. Öküz satılsa, alandan ve satandan ikişer akçe alınur, gerek su sığırı gerek kara sığır olsun. Ve atdan ve yonddan ve inekden alandan ve satandan ikişer akçe alınur. Ve koyun satılsa, satan yerlü olmayub yabandan ise, satan kimesneden iki koyuna bir akçe alınur ve amma satan yerlü olsa, dört koyuna bir akçe verür.

394. Ve eğer arabayla tereke gelüb tamam yük ise ki, bir müddi âdet eylemişlerdir, araba başına sekizer akçe alınur ve eğer tamam yük olmayub on bir kileden eksük olsa, her kile başına bir akçe alınur. Ve at yükiyle tereke gelse, her iki kile başına bir akçe verürler.

395. Ve hâricden bir kimesne fuçı getürse, her fuçı başına on beş akçe alınur, gerek yerlü olsun gerek taşradan bir kimesne olsun. Ve amma taşraya fuçı iletseler, yerlüden nesne alınmaz, yerlü olmayandan on beşer akçe alınur.

Bir kimesne fuçı satun alub gemiye koymak istese, sekizer akçe verür.

Ve re'âyâ birbirinden fuçı satun alub gemiye koymak dilese, alduğı yerden sekizer akçe alınur; gemiye koyduğı vakit *gümrük* alınur.

396. Ve denizde avlanan mâhîden onda bir öşür alınur ve İskele Emînine yirmi beşde bir akçe verürler.

397. Ve kanârede boğazlanan koyundan dört koyuna bir akçe alınur. Hâricden gelüb boğazlayan iki koyuna bir akçe verür.

398. Ve araba ile tahta ve mertek ve pedavra ve vereke gelse, her araba başına bir akçe alınur.

399. Ve bal fuçısı işlenüb arabaya tahmîl olunsa, tamam yük olursa ki, on beş fuçı âdet eylemişlerdir, araba başına sekizer akçe alınur. Amma on beşden eksük olursa, her iki fuçıya birer akçe alınur.

400. Ve kiremid ve çömlekçi furunı yandığı zamanda, ikişer akçe alınur.

401. Ve sığır ve inek boğazlansa, her sığır başına ikişer akçe alınur. ve su sığırı derisi satılsa, her deri başına birer akçe alınur. Amma kara sığır derisinden her iki deriye bir akçe alınur.

402. Ve sandal ile çanak ve çömlek ve yatak ve sâir gelse, her sandal başına ikişer akçe alınur.

403. Ve deryâda mâhî *sayd* edenlerden kemâkân mâkiriye alınur. Ve bağ bozlmağa gelen arabalardan ikişer akçe alınur.

KANUNNÂME-İ KARYE-İ EKERNE

404. Eğer Karye-i *Ekerne*'de at ve yond satılsa, alandan ve satandan at ve yond satılsa, alandan ve satandan ikişer akçe alınur. Ve kara sığır ve su sığırı satılsa, alandan ve satandan ikişer akçe alınur. Koyun satılsa iki koyuna bir akçe alınur.

Amma satan yerlü olsa, nesne vermez. Ve koyun boğazlanub satılsa, dört koyuna bir akçe kanâre bâcı alınub ve eğer kara sığır boğazlansa ikişer akçe akçe alınur.

405. Ve eğer taşradan arabayla hamr fuçısı gelse, her fuçı başına on beşer akçe alınur. Amma yerlü taşra fuçı iletse nesne vermez. Yerlü olanlar birbirine fuçı satsalar, satandan fuçı başına sekizer akçe alınur.

406. Ve hegbe ile aba ve yağ ve ve sâir hırdavat gelüb satılsa, kırk akçede bir akçe bâc alınur.

407. Ve çiz kaldırsa *obruçine*[1] deyü ikişer akçe alınur.

408. Ve arabayla tereke gelüb tamam yük olursa ki, bir müdd ola, sekiz akçe alınur. Eğer on bir kileden eksük ise her iki kileye bir akçe alınur. Ve at yükiyle tereke gelse, iki kileye bir akçe alınur.

409. Ve çölmekçi furunı yanduğı zamanda ikişer akçe alınur.

410. Ve eğer araba ile fuçı gelse araba başına dörder akçe alınur. Ve araba ile elma ve sâir meyve gelse, eğer tamam yükse sekizer akçe alınur. Yarım yükse dörder akçe alınur.

411. Ve sığır gönü satılsa, su sığırı derisi ise her deriden birer akçe alınur. Ve kara sığır derisinden iki deriye bir akçe alınur.

412. Ve bâğî olmayub *Dobruca Vilâyeti*nden turşu kurmağa gelen arabadan ikişer akçe alınur.

413. Ve panayır olduğı zamanda yayınub esbâb satanlardan ikişer akçe alınur.

KANUNNÂME-İ NEFS-İ PREVADİ

414. Mesela araba ile arpa ve buğday ve soğan ve sarımsak ve çanak ve çömlek ve kavun ve karpuz ve üzüm ve sair fevâkih ve sebzevât gelse, her arabadan dörder akçe alına, eğer araba dolu olursa. Ve eğer dolu olmazsa kırk akçede bir akçe alına.

415. Eğer araba ile şehre bal ve yağ ve pirinç ve gümrüği bitmemiş akınişe cinsi ve kuru üzüm ve incir ve sâir kuru fevâkih ve demür ve kalay ve kurşun gelse, sekizer akçe alınur, eğer dolu olursa. Ve eğer nısıf olursa dörder akçe alına ve nısıfdan aksük olursa kırk akçede bir akçe alına. Ve gümrüği bitmiş kumaş arabasından nesne alınmaya. Karın ile yağ gelse, kırk akçede bir akçe alına.

416. Eğer mezkûrûn deve ve at yükiyle gelse, her yükden ikişer akçe alına.

417. Ve köylerden arabasız ve at yükünsüz aba gelse, iki abaya bir akçe alına ve gön gelse sığır gönünden iki göne bir akçe ve su sığırı gönünden bir göne bir akçe alına.

418. Ve on kovanda bir kovan öşür alına ve ondan eksük olursa, balıaya dutulub on akçede bir akçe alına.

---

1 -**Çiz**: Manasını tesbit edemedik.

- **Obruçine**: Çember hakkı ve fuçı çemberi demektir.

419. Kul ve câriye satılsa, dört akçe alandan ve dört akçe satandan alına. Ve at satılsa alandan ve satandan ikişer akçe alına.

420. Ve araba ile şehirden her ne çıkarsa, her arabadan dörder akçe alına. Ve boğazlanan koyundan eğer kassâb boğazlarsa dört koyuna bir akçe alına; eğer çaryekçi boğazlarsa iki koyuna bir akçe alına. Eğer sığır boğazlanursa bir sığıra iki akçe alına. Tahta ve ağaç ve sâir kereste arabasından birer akçe alına.

KANUNNÂME-İ BÂC-I BÂZÂR-I KASABA-İ AYDOS

421. Araba ile şehre soğan ve meyve ve balık gelse, dörder akçe alına. Meyve kızluğ iken dörder akçe alına; sonra vâfir olıcak evvelden cârî olan kanun üzere yemiş arabasından ikişer akçe alınurmış. Hemân yine ikişer akçe alına.

422. Ve bâzâra gelüb kileye giren terekeden müdde bir kile alına ve kileye girmeyüb nakid akçe ile satılan terekeden yirmi akçede bir akçe alına. Pirinçde müdde iki akçe alına. Ve ceviz gelse müdde bir kile alına.

At yükiyle balık ve meyve gelse, at yükünden iki akçe alına. Ve gemici alduğı terekeden çıkar bâcı müdde ikişer akçe alına.

423. Şehirden fuçıyla çıkub giden hamrden çıkar bâcı sekizer akçe alına. Ve taşradan gelen fuçıdan on beşer akçe alına. Bir kâfir hem-sâyesine bir fuçı hamr satsa, ol dahi âhara satsa, alan kâfirden dört akçe alına.

424. Su sığırı gönünden bir akçe ve kara sığır gönünden ikisinden bir akçe alına. At satılsa alandan ve satandan ikişer akçe alına. Bir çift su sığırı satılsa, dörder akçe alandan ve dörder akçe satandan alına. Ve esir satılsa, alandan ve satandan dört akçe alına. Kara sığır satılsa bir akçe alına. Ve satılan koyundan ayak bâcı iki koyuna bir akçe alına.

425. Aba ve kebe ve sâir hırdavatda bir akçe bâc alınur. Tahta ve ağaç ve sâir kereste arabasından birer akçe alına.

KANUN-I BÂC-I KARYE-İ BEBERNE

426. Karye-i mezbûreye gemi ile esbâb gelüb satılsa ve gemiye esbâb girse, müslümandan yüzde iki akçe ve kâfirden yüzde dört akçe gümrük alınur. Ve İskeleye ağaç ve tahta ve vereke gelse veyahud pedavra ve sair ev ağacı gelüb satılsa, yüzde dört akçe alınur.

427. Ve fuçı ile hamr gelse, fuçı başına on beşer akçe alınur. taşra çıksa sekiz akçe alınur. Yerlü alub gitse hiç nesne vermez.

428. Ve sepet akçesi deyü bağı olan adamdan ikişer akçe alınur.

429. At yüküyle meyve gelüb satılsa, bir yükden iki akçe alınur. Ve meyveden gayrı her ne olursa ki, gelüb satıla, hemân yüke i'tibâr olunub at yükünden iki akçe, arabadan sekizer akçe alınur.

KANUNNÂME-İ İSKELE-İ KÖZKE MA'A BÂC

430. Karye-i mezbûreye gemi ile esbâb gelüb satılsa ve gemiye esbâb girse, müslümandan yüzde iki akçe ve kâfirden yüzde dört akçe gümrük alınur. Ve İskeleye ağaç ve tahta ve vereke gelse veyahud pedavra ve sâir ev ağacı gelüb satılsa, yüzde dört akçe alınur.

431. Ve gemiden fuçı ile hamr çıksa, her fuçıdan on iki akçe alınur. Ve gemiye fuçı ile şarâb girse, her fuçıdan yirmi beşer akçe alınur. Ve karadan fuçı ile şarâb gelse, her fuçı başına on beşer akçe alınur.

432. Ve araba ile un ve sâir tereke gelse, tamam yük ise, araba başına sekizer akçe alınur ve yarım arabadan dörder akçe alınur.

433. Ve at ve sığır ve sâir davar satılsa, alandan ve satandan ikişer akçe alınur.

434. Ve taşradan gelüb hamr satun alub taşraya götürse, alandan çıkar bâcı deyü sekizer akçe alınur ve satan bir medre şire verür yahud kıymetin verür.

435. Ve karye-i mezbûrede çenber kaldırub hamr satan kimesneden bir medre şire veyahud kıymeti alınur. Ve kendü bağlarından hâsıl edüb çenber kaldırub hamr bey' eylese, fuçıda bir medre şire veya kıymetin vere. Amma çenber kaldırmayub yabana alub gitse, nesne vermeye.

436. Ve denizde sayd olunan mâhîden öşür alınur.

437. Ve yerlü kassâb boğazladuğı koyundan dört koyuna bir akçe alına. Ve sığır boğazlansa, sığır başına ikişer akçe alına. Ve boğazlanmış koyun satılsa, iki koyuna bir akçe bâc alına.

438. Ve at yükiyle urgan ve tereke ve sair her ne ise gelüb satılsa, yük başına ikişer akçe alına. Ve araba ile urgan ve kendir gelüb satılsa, tamam yük ise sekizer akçe bâc alına. Ve hâricden gelüb satun alub gitse, çıkar bâcı sekizer akçe alınur. Ve kendü gemiye koyub alub gitse, bâc vermeyüb heman gümrük vere.

439. Ve hegbe ile bal ve yağ ve aba ve gayrı her ne ise getürüb satsa, satan kırk akçede bir akçe vere. Ve kara sığır gönü satılsa, iki göne bir akçe bâc alına ve su sığırı gönü satılsa, bir göne bir akçe alına.

440. Ve depelenen hınzır başına bir akçe alına ve evinde besleyüb depelese ikişer akçe alına.

441. Ve gemiye buğday girse müdde dörder akçe alına ve arpa girse üçer akçe alına.

KANUNNÂME-İ İSKELE-İ MİSURİ MA'A BÂC-I BÂZÂR

442. Yerlü kâfir bağından hâsıl eyledüği şiresin şehre getürüb kendü içün satarsa, fuçı başına bir medre şire veya kıymetin verür. Ve hâricden gelüb satun alsalar, alan kimesne fuçı başına sekizer akçe çıkar bâcı verür ve satan dahi bir

medre şire veyahud kıymetin verür. Ve yerlü kâfir kendü şiresin hârice alub satınağa gider oldukda, fuçı başına çıkar bâcı deyü ikişer akçe verürler.

443. Ve hâricden bir kimesne Misuri'ye fuçı ile hamr getürse, fuçı başına on beşer akçe verür. Amma kendü çenber kaldırub satsa nesne vermez. Yerlüye satsa, alan kimesne çenber kaldırmayub kendü evinde içse nesne vermeye.

444. Ve yerlü kâfirden veyahud âhar Vilâyetden sandal veyahud gemi ile hamr gelse, üç medrede ikişer akçe *gümrük* deyü alınu-gelmişdir. Amma her kangısı çenber kaldırub satarsa, üslûb-ı sâbık üzere yine bir medre veyahud kıymetin verür.

445. İskeleye bu yerden ve hâricden bir kimesne arpa getürse, müddüne üç akçe ve buğdayın müddüne dört akçe ve darunun müddüne üç akçe alınur. Ve pirinç ve sair hubûbâtdan girenden ve çıkandan yüzde dört akçe; iskeleye un gelse müdde dört akçe gümrük alınur.

Amma kapana iledüb kapana urub satarsa, kâfir ve müslüman yüzde beşer akçe verür. Ve hâricden veyahud yerlü bir kimesne karadan un getürüb kapanda satsa, yüzde dört akçe verür; müslüman ve kâfir beraber vere.

446. Ve karadan yerlü müslüman ve kâfir yemek içün un ve arpa ve buğday getürse, nesne vermez. Amma deryâdan getürse gümrük verür. Ve gemi içine fuçı koysa, yine üç medrede iki akçe verür.

447. Denizden iskeleye yağ ve bal çıksa, müslümandan yüzde bir akçe ve kâfirden yüzde iki akçe alınur. Ve kapana ursa, alandan ve satandan birer akçe ve karadan gelen yağdan ve baldan kapana urulsa alandan ve satandan yine birer akçe alınur.

448. Denizden kuru balık veyahud havyar gelse, yüzde dört akçe alınur; arabayla taşra alub gitse, çıkar bâcı deyü sekizer akçe alınur.

449. Bir kimesne taşradan yerlüden ve hâricden tereke getürüb der-mahzen eyleyüb gemiciye veyahud âhara sata, satduğı zamanda müdde iki akçe vere; şehre getürdüği içün nesne vermez. Satmayub gemiye koyub alub gitse, arpa ve daru ve alef ise müdde üç akçe ve buğday ise dört akçe verür.

450. Ve araba ile meyve gelse, tamam yükden dört ve eksük yükden iki akçe alınur. Ve at yükünden iki akçe verür. Ve aba getürenden iki abada bir akçe alınur.

451. Ve hegbe ile aba ve bal ve yağ ve sâir nesne gelse, kırk akçede bir akçe alınur.

452. Araba ile tahta gelse bir tahta veyahud kıymetin vere. Ve vereke gelse arabada bir vereke ve odun gelse bir yarma ve mertek ve hatıl gelse araba başına birer akçe alınur. Araba ile tuz gelse araba başına dört akçe alınur. Ve araba ile pirinç veyahud demür gelse, araba başına sekizer akçe alınur. Kapana urursa her vezinde birer akçe alınur. Uflamur urganı gelse, araba başına sekizer akçe alınur. At ile gelse ikişer akçe alınur. Araba ile balık ve sair metâ' yüklenüb çıksa, çıkar bâcı sekizer akçe verür.

453. Ve iskeleye buğday ve arpa ve gayrı her ne olursa gelüb gemiye koyulsa, çıkarmadan bir gemiciye satsalar, nısıf gümrük alandan ve nısıf gümrük satandan alınur.

454. Bir kimesne ağaç ve tahta getürüb gemi yapsa, ağaç ve tahta bâcı yerine yapduğı geminin arşununa onar akçe verür.

455. Ve deryadan sayd olunan balıkdan ve isitiridyeden ve yengeçden öşür alınur.

456. Ve yerlü kimesne koyun boğazlasa dört koyuna bir akçe ve yabandan getürüb boğazlayanlardan iki koyuna bir akçe alınur. Ve sığır boğazlansa iki akçe alınur. Ve sığır derisinden iki deriye bir akçe alınur. Ve su sığırı derisinden birer akçe alınur. Hınzır boğazlansa birer akçe; besleyüb bujikde depelese iki akçe alınur.

457. Ve at satılsa alandan ve satandan ikişer akçe ve inek ve sığır satılsa ikişer akçe alınur. Esir satılsa alandan ve satandan dörder akçe.

458. Ve re'âyâ bağların bozunca getürdükleri üzümden sepet akçesi deyü sâhiblerinden beşer akçe alınur.

KANUNNÂME-İ NEFS-İ AHYOLU

459. Şehre gelen arpadan ve buğdaydan resm-i kile deyü her müdde bir kile alınur. Amma yerlü zirâ'at edüb tahsil eyledüği terekenin öşrün ve sâlâriyyesin emîne verdükden sonra gemiciye ve madrabaza harmanlarda satar olsalar, nesne alınmaz. Madrabaza satar olsa, resm-i kileyi kanun üzere tamam verür.

460. Ve kapanda vezn olunandan ve şehir içinde alınub satılandan yüzde beş akçe bâc alınur. Bu husûsda müslüman ve kâfir beraber verür.

461. Ve hegbe ile bal ve yağ her ne gelürse, satıldıkda kırk akçede bir akçe alınur. Ve araba ile pirinç ve demür ve meyve ve dalyanlardan balık gelse, araba başına girür ve çıkar bâcı sekizer akçe alınur. Ve at ve merkeb yükiyle çıkub gitse, her hımlden ikişer akçe alınur. Ve aba satanlardan iki kıt'a abadan bir akçe alınur. Ve arabayla tahta ve ağaç ve mertek gelse, birer akçe alınur.

462. Ve at ve katır ve merkeb ve öküz ve inek satılsa, alandan ve satandan ikişer akçe alınur. Ve kul ve câriye satılsa, alandan ve satandan dörder akçe alınur.

463. Ve şehirde fuçı ile hamr satılsa, alandan çıkar bâcı sekizer akçe alınur. Ve satandan bir medre şire veya kıymeti alınur. Ve şehirlü fuçı ile birbirine hamr satsa, kendüsi içün alursa, nesne vermez; amma satan bir medre şire veya kıymetin verür. Ve alan kimesne çenber kaldırub satsa, yine bir medre şire veya kıymetin verür. Ve hâricden fuçı ile hamr gelüb satılsa, on beş akçe alınur.

464. Ve taşradan koyun ve keçi gelüb satılsa, iki koyuna bir ve iki keçiye bir akçe alınur. Ve kanârede boğazlanan koyun ve keçiden kassâb dört koyuna bir akçe ve sığırdan iki akçe ve boğazlanan hınzırdan bir akçe ve besler boğazlanan hınzırdan iki akçe alınur.

465. Ve Kasaba-i *Ahyolu Keferesi*nin müzevvecleri beşer akçe ispençe ve on ikişer akçe resm-i hime ve kiyâh verüb mücerredleri hemân yirmi beşer akçe ispençe vereler.

466. Ve tuzcı tâifesi sekbândan ve salgundan ve ulakdan ve arpa ve buğday ve saman salınmakdan ve cerehordan ve hisâr yapmasından ve kürekçiden ve oğulları yeniçeriliğe alınmakdan ve sürgünden fil-cümle avârız-ı divârniyyeden mu'âf ve müsellem olalar deyü ellerinde sene erba' ve seb'în ve tis'a-mi'ete Şevvâl'inin yirmi yedinci günü tarihiyle emr-i şerifleri vardır.

Ve bağlarının şirelerinden *kaduz*[1] başına on beşer akçe verürler. Amma sâir re'âyâ kaduz başına yirmi beşer akçe verürler.

467. Ve Defter-i Atîkde kendümci kayd olunanlardan hîn-i tahrirde kimesne kalmayub münkarız olmağla Defter-i Cedîde dahi kayd olunmamışdır.

468. Ve sekiz pâre karyenin tuzcularından dahi kaduz başına on beşer akçe alınur. Ve sâirlerinden kaduz başına yirmi beşer akçe alınur.

469. Ve müzevvec olanlardan yirmi iki akçe resm-i otluk ve odun ve resm-i saman alınu-gelüb amma çiftleri birden her ne kadar ziyâde olursa sekiz akçe dahi verürler. Bu takdirce müzevveclerinin otuzar akçe olur.

470. Ve mücerredleri dahi ispençeyi verüb ve on beşer akçe resm-i hime ve kiyâh verüb çift olan birden ne kadar ziyâde olursa sekizer akçe dahi verürler. Bu takdirce mücerredlerinin yirmi üçer akçe olur deyü Defter-i Atîkde mukayyed bulunub arz olundukda cemî'-i öşür ve rüsûmun kemâ kân vech-i meşrûh üzere vereler deyü fermân olunmağın Defter-i Cedîde kayd olundu.

KANUNNÂME-İ İSKELE-İ AHYOLU

471. Arpadan müdde üç akçe gümrük; buğdaydan ve pirinçden ve sâir hubûbâtdan girenden ve çıkandan müdde dört akçe alına.

472. Demürden ve kumaşdan ve sâir metâ'dan müslümanlardan yüzde iki, kefereden yüzde dört akçe alına.

473. Ve baldan ve yağdan müslümanlardan yüzde bir akçe ve kefereden yüzde iki akçe alına.

474. Ve İskelede resm-i kapan deryâdan çıkandan bir kantarda alandan ve satandan yarımşar akçe alına ve karadan gelenden resm-i kantar alandan ve satandan birer akçe alına.

KANUNNÂME-İ BÂC-I BÂZÂR-I NEFS-İ SÜZEBOLI

1 **Kadun**: Kaduz şeklinde de okunabilir. Bir hacım ölçüsüdür.

475. Taşra bağdan şehre şire gelse, her dolu kaduzdan yirmi ikişer akçe öşür alınur. Ve fuçı açub satar olsa, resm-i çenber deyü her fuçıdan beşer akçe alına. Ve şehirden taşraya fuçı ile şarab satılsa, alandan on akçe ve satandan beş akçe alına.

476. Ve at yükünden bâc-ı siyah gelenden ve gidenden ikişer akçe alına. Ve araba ile yemiş gelse dört akçe alına. Ve araba ile şehirden balık gitse sekizer akçe alına. Ve aba gelse iki abada bir akçe alına.

477. Ve *Yanbolı*'dan ve ol cânibden kebe gelse satılsa, her kebe başına ikişer akçe alına. Ve taşradan bal ve yağ ve hegbe ile sâir metâ' gelüb satılsa, kırk akçeden bir akçe alına.

478. Ve öküz ve inek satılsa, kezâlik alandan ve satandan ikişer akçe alınur. Ve su sığırı derisinden bir akçe alınur. Kara sığır derisinden iki deriden bir akçe alınur. Ve koyun satılsa iki koyundan bir akçe alınur. Ve kanârede boğazlanan dört koyuna bir akçe alınur.

479. Ve sirke ve arakı taşra satılub gitse bir fuçıya satandan ve alandan on akçe alınur. Ve hınzır satılsa satandan iki akçe alınur.

480. Ve kapana urulan yirmiden bir akçe alınur. Ve ağaç ve mertek ve sâir yapu ağacı her ne olursa yüzde dört akçe alınur.

481. Ve gemi ile fuçı gelüb hamr satılsa, gümrüğin edâ etdükden sonra sâhib-i hamr taşra çıkarub kendü satarsa, her fuçı başına beşer akçe verür. Amma kendü burgı urub satmayub âhar kimesneye satarsa, satan kişi fuçı başına sekizer akçe verür. Alan şehirlüden olub kendü içmek içün alursa nesne vermez; amma kendü içmeyüb âhar kimesneye satsa sekiz akçe verür. Burgı urub satarsa beş akçe verür.

482. Ve deryadan avlanan balıkdan dört balıkda bir balık veyahud dört akçede bir akçe alınur.

KANUNNÂME-İ İSKELE-İ SÜZEBOLI

483. İskele-i mezbûrede gelen ve giden kumaş makûlesinden müslümandan yüzde iki akçe, kefereden yüzde dört akçe, harbîden yüzde beş akçe *gümrük* alınur.

484. Ve buğday ve un ve sâir bunun emsâlinden gemi ile gelüb gidenden müdde dört akçe alınur. Lakin arpadan müdde üç akçe alınur.

485. Ve ağaç esbâbı gelse her ne olur ise, ağaç cinsinden yüzde dört akçe alınur. Ve balıkdan dahi yüzde dört akçe alınur.

486. İskelede *resm-i kapan* deryâdan çıkandan bir kantarda alandan ve satandan yarımşar akçe alına. Ve kurudan gelenden *resm-i kantar* alandan ve satandan birer akçe alına.

KANUN-I NEFS-İ AGATABOLI

487. Nefs-i *Agataboli*'ya satılmak içün taşradan araba ile tahta ve mertek ve çubuk ve vereke ve sair ev ağacı gelse, müslümandan yüz tahtada dört ve yüz çubukdan dört çubuk ve zimmîden yüzde altı çubuk alınur ve sâirlerinden kezâlik. Yerlü kendü ev yapmak içün getürseler nesne vermezler. Ve pedavra gelse, müslümandan bin pedavrada dört akçe ve zimmîden binde beş akçe alınur.

488. Ve at yükünden iki akçe alınur. Taşradan hegbe ile pâre aba ve yağ ve bal getürseler, kırk akçeden bir akçe alınur. Amma iki abadan bir akçe alınur.

489. At satılsa ya katır veyahud öküz ve inek satılsa, alandan ve satandan ikişer akçe alına. Ve esir satılsa alandan ve satandan dörder akçe alına. Ve eşek satılsa alandan bir satandan bir akçe alınur.

490. Ve taşradan satmak içün hamr getürseler, on medreden bir akçe alınur. Amma alan kimesne çenber kaldırub satsalar, gerek kendü şarâbı olsun gerek hâricden gelüb satmak içün alduğı hamr olsun, çenber hakkı deyü bir medre şarâb veya kıymeti alınur. Ve yerlüden bir kimesne çenber kaldırub hamr satsa, yüz medre alur fuçı olursa bir medre veya kıymeti alınur; eğer elli medre ise ana göre alınur.

491. Ve boğazlanan koyundan dört koyuna bir akçe ve sığır boğazlansa iki akçe alınur. Ve satılan koyundan ve keçiden iki koyuna bir akçe alınur. Ve hınzır depelense bir akçe alınur. Su sığırı derisi satılsa bir deriden bir akçe ve kara sığır derisinden iki deriden bir akçe alınur.

492. Ve deryâdan gemi ile hamr gelse, gümrüğini verdükden sonra çenber kaldırub satsa, Trabzon fuçısından on akçe.

493. Ve deryada vâki' olan dalyanlarda sayd olunan mâhîden öşür alınur. Ve kalkan balığından yedide bir alınur.

KANUN-I İSKELE-İ AGATABOLI

494. *Agataboli İskelesi*ne gemi ile metâ' ve kumaş gelse, müslümandan yüzde iki ve zimmîden yüzde dört akçe alınur.

495. Trabzon'dan gemi ile hamr gelse, büyük fuçıdan on akçe gümrük ve küçüğünden beş akçe alınur.

496. Ve gemiye ağaç esbâbı yüklenüb gitse, gerü yüzde dört akçe alınur. Ve müslümandan yüzde iki akçe alınur. Ve balık yüklenüb gitse kezâlik.

KANUNNÂME-İ KARYE-İ VASLKOZ

497. Araba ile taşradan tahta ve mertek ve sâir ev ağacı gelüb satılsa, kıymete dutulub yüzde beş akçe alınur. Amma Karye-i mezkûre ahalisi zikr olan ağacı getürüb satmayub gemiye koysa, yüzde beş akçe bâcın verdükden sonra gemide dahi dört akçe gümrük verür. Ve pedavradan yüzde ikişer akçe bâc alınur.

498. Hâricden araba ile hamr gelse, bir fuçıdan on beş akçe alınur. Amma yerlü kimesne zikr olan hamrden satun alsa, eğer içmek için alursa, nesne vermez; satarsa bir medre şire veya kıymeti alınur. Ve gemi ile hamr gelüb çıkdukda gümrüğini verdükden sonra satan nesne vermez; amma alan kimesne satarsa bir medre şire veya kıymetin verür. Amma kendü içerse nesne vermez. Yerlüden bir kimesne hamr alub taşra gitse, on medrede bir akçe alınur.

499. Ve aba gelse iki abadan bir akçe alınur. Ve hegbe ile bal ve yağ ve sair metâ' gelse satılsa, kırk akçeden bir akçe alınur.

500. Kara sığır derisi satılsa, iki deriden bir akçe; su sığırı derisinden bir akçe alınur. At ve bargir ve öküz ve inek satılsa, alandan iki akçe alınur. Su sığırından dahi kezâlik.

501. Araba ile taşradan buğday ve un ve arpa ve sair nesne gelse, araba başına sekizer akçe alına. Yerlü kimesne yemek içün getürse, nesne vermez; satarsa verür.

502. Ve kanârede boğazlanan koyundan dört koyuna bir akçe alınur. Çaryekçi iki koyuna bir akçe verür. Hınzır satılsa alandan ve satandan birer akçe alınur. Sığırdan iki akçe alınur.

503. Ve evkâf-ı mezbûre sınuruna hâricden koyun getürüb satsalar, iki koyuna bir akçe alınur. Arakı bişürseler, bir kazgandan iki akçe alınur.

KANUNNÂME-İ İSKELE-İ VASLKOZ

504. İskele-i mezbûreye gemi ile yemiş gelse ve sâir metâ' gelse, yüzde dört akçe gümrük alınur. Tereke gelse bir müd buğdaydan dört akçe ve arpanın müddünden üç akçe ve darudan iki akçe ve dakîkden müdde dört akçe alınur.

505. Ve iskele-i mezburede gemiye balık yükledüb gitseler, yüz akçede dört akçe gümrük alınur. Hamr yüklenüb gitse bir fuçıdan kırk akçe alınur. Ve gemi ile bir fuçı hamr gelse, fuçıdan yirmi akçe alınur.

506. Ve dalyanlarda sayd olunan mâhîden öşür alınur. Amma dalyanlardan mâ'adâ deryada sayd olunan mâhîden on beş akçede iki akçe alınur.

507. Ve bezir yüklenüb gitse, yüzde dört akçe *gümrük* alınur.

KANUNNÂME-İ BÂC-I KARYE-İ EBNELC

508. Taşradan araba ile tahta ve mertek ve sâir ev ağacı gelüb satılsa, kıymete dutulub yüz akçede dört akçe alınur. Yerlüsi getürüb satmayub gemiye koysa, yüzde dört akçe bâcın verdükden sonra yüzde dört akçe gümrük dahi verür. Pedavradan yüzde ikişer akçe bâc alınur.

509. Hâricden fuçıyla hamr gelse on beş akçe alınur. Yerlü içmek içün fuçı ile hamr alursa nesne vermez. Eğer satarsa bir medre şire veyahud kıymeti alınur. Ve gemi ile hamr gelüb gümrük verüb çıkarsa, nesne alınmaz; amma alan kimesne

satarsa bir medre şire veya kıymeti alınur. Kendü içerse nesne vermez. Ve taşraya yerlü kimesne hamr çıkarsa, on medrede bir akçe alınur.

510. Ve abada iki abaya bir akçe. Ve hegbe ile bal ve yağ ve hırdavat gelse satılsa, kırk akçede bir akçe bâc alınur.

511. Kara sığır derisinden yarım akçe; su sığırı derisinden bir akçe alınur. At ve bargir ve öküz ve inek satılsa, alandan iki akçe; satandan iki akçe alınur. Su sığırı satılsa kezâlik alandan satandan ikişer akçe alınur..

512. Ve araba ile taşradan tereke gelse satılsa, araba başına sekizer akçe alınur. Amma yerlü kimesne yemek içün getürse, nesne vermez; satarsa verür.

513. Ve kanârede boğazlanan koyundan dört koyuna bir akçe ve sığırdan bir akçe alınur. Çaryekçiden iki koyuna bir akçe alınur. Hınzır satılsa alandan ve satandan birer akçe alınur.

514. Ve evkâf-ı mezbûre sınurunda hâricden koyun getürüb satsalar, iki koyuna bir akçe alınur. Arakı bişürseler, bir kazgandan iki akçe alınur.

KANUN-I RESM-İ GEÇİD-İ KARYE-İ YOROS

515. Karye-i mezbûre kurbunda vâki' olan keçidden araba ile buğday ve un ve yemiş ve sair metâ' geçse, dolu arabadan dört akçe resm-i geçid alınur. Odun arabasından birer akçe ve sair ağaç cinsi ev kerestesinden arabada ikişer akçe alınur.

516. Atlu adam geçse bir akçe alınur. İki yayadan bir akçe ve iki bargirden bir akçe alınur. Ve kara sığırdan ve su sığırından yarımşar akçe ve dört koyundan bir akçe alınur. Her ne mikdâr olursa olsun. Ve dört canavardan bir akçe alınur.

517. Ve *Yoros Gölü*nden dalyanlarda sayd olunan mâhîden dört balıkdan bir balık veyahud dört akçeden bir akçe alınur. Ve hâricden eğri ile avladıkları balıkdan dahi kezâlik dört balıkda bir balık veyahud dört akçede bir akçe alınur.

KANUNNÂME-İ BÂC-I BÂZÂR-I NEFS-İ YANBOLI

518. Şehre araba ile yaş üzüm gelse dörder akçe; kuru üzüm arabasından sekizer akçe; kiraz ve tuz arabasından dörder akçe; kireç arabasından ikişer akçe ve yağ ve demür ve bunun gibi gelse, arabasından sekizer akçe alına.

519. Bir araba tahtadan bir tahta; bir araba pedavradan iki pedavra ve bir araba mertekden bir mertek alına; hatıldan nesne alınmaz.

520. Aba ve kepenek ve kebe gelse ki, ayak davarıdır, kırk akçede bir akçe alına. Kapana gelüb tartılan nesneden yirmi akçede bir akçe alına. Ve kantar ile çekilenden kantarda iki akçe alına.

521. Ve satılan atdan alandan ve satandan ikişer akçe alına. Ve kara sığır satılsa alandan ve satandan birer akçe alına. Su sığırı satılsa çiftinden dörder akçe alına.

Kanârede boğazlanan koyundan dört koyuna bir akçe alına. Taşrada şehir sınurunda satılsa, ayak bâcı iki koyuna bir akçe alına. Kul ve câriye satılsa alandan ve satandan dörder akçe alına.

522. Taşradan fuçı ile hamr gelse on beş akçe alına. Ve şehirde olan kefere fuçı satarsa, on beş akçe alına.

523. Ve kara bostandan ve dolab ile suvarılan bostandan ve meyveden ve bağçeden öşür alına.

524. Ve öşri alınan şireyi sâhibi yükledüb taşra çıkarsa, çıkar bâcı dörder akçe alına.

525. Ve şehre araba ile gön gelse sekizer akçe alına. Birer ve ikişer gelse her nice gön olursa olsun, bahâsından kırkda bir akçe alına.

526. At yükiyle kettân ve panbuk bezi gelse, ibtidâ geldüği hinde ikişer akçe alınur. Eğer satılmayub giderse nesne alınmaz. Yük ile gelen kettandan ikişer akçe ve at yükiyle balık ve her ne olursa gelse, yükden ikişer akçe.

527. Ve kassâb boğazladuğı sığırdan ikişer akçe alına. Ve hınzır satılsa ikişer akçe alına.

KANUNNÂME-İ NEFS-İ SARAY-I ÂMİRE

528. Cum'a günü bâzârı durur, tüccâr tâifesi gelüb metâ'ını yayar, sergi hakkı deyü her birinden ikişer akçe alınur.

529. Arabayla tahta gelse bir tahta; ağaç gelse bir ağaç alınur. Yapılmış yeni araba satılsa, iki akçe alınur.

530. Koyun gelüb boğazlansa üç koyuna bir akçe; kara sığırdan iki akçe; bargir satılsa alandan ve satandan dört akçe; esir satılsa alandan ve satandan dört akça ve yüklü araba satılsa sekiz akçe alınur.

531. Bütün abadan nîm akçe alınur. Ve inek gönünden yarım akçe alınur. Ve öküz gönünden bir akçe; su sığırı gönünden iki akçe; hırdavatdan kırk akçede bir akçe alınur.

532. Tuz arabasından sekiz akçe; yemiş arabasından dört akçe; kavun ve karpuz arabasından ikişer akçe alınur. Bellut pedavrasının arabasından ikişer akçe; ağaç kürek arabasından bir kürek alınur. Kantar ile vezn olunandan ve demür ve baldan ikişer akçe alınur. Büyük fuçı ile hamr gelse on beş akçe; küçükden sekizer akçe alınur.

KANUNNÂME-İ NEFS-İ KARİN-ÂBÂD

533. Mesela taşradan araba ile kumaş gelse, her arabaya sekizer akçe alınur. Pirinç ve yemiş kurusu gelse, kezâlik. Amma yaş yemiş gelse dörder akçe alınur. Soğan ve sarımsak gelse kezâlik.

534. Ve arabayla tahta ve mertek ve sâir ağaç gelse birin alurlar. Amma büyük ağaç gelse arabasından bir akçe alınur.

535. Ve Eflak tuzundan sekiz akçe ve Ahyolı tuzundan dört akçe alınur. Ve kireç arabasından birer akçe alınur. Ve pedavra arabasından iki akçe alınur.

536. Ve aba ve nemed ve kebe ve keçi ve koyun derileri ve kalay ve kurşun ve sair ayakdan satılur nesnelerden kırk akçede bir akçe alınur. Ve kapana gelüb çekilenden yirmi akçede bir akçe alınur. Ve kantar ile çekilenden kantarda iki akçe alınur.

537. Ve at ve yond satılsa alandan ve satandan ikişer akçe alınur. Ve kara sığır satılsa alandan ve satandan birer akçe ve su sığırı satılsa çiftinden dörder akçe alınur. Ve kanârede boğazlanan koyundan dört koyuna bir akçe ve taşra şehir sınurunda koyun satılsa iki koyuna bir akçe alınur. Ve kul ve câriye satılsa alandan ve satandan dörder akçe alınur.

538. Ve kara bostanından ve dolab ile suvarılan bostandan ve meyvelerden ve bağçelerden öşür alınur.

539. Ve araba satılsa iki akçe alınur. İnek gönünden ve öküz gönünden birer akçe alınur. Su sığırı gönünden iki akçe alınur.

540. Ve at yükiyle kumaş ve yemiş ve sâir esbâb gelse, her yükden birer akçe alınur. Ve kavun ve karpuz arabalarından ikişer akçe alınur.

977 Tarihli Silistre Ve Akkerman Sancakları Kanunnâmesi, BOA. TTD. No: 483 (304), sh. 1-39

977 Tarihli Silistre Ve Akkerman Sancakları Kanunnâmesi, BOA. TTD. No: 483 (304), sh. 1-39

977 Tarihli Silistre Ve Akkerman Sancakları Kanunnâmesi, BOA. TTD. No: 483 (304), sh. 1-39

[illegible]

977 Tarihli Silistre Ve Akkerman Sancakları Kanunnâmesi, BOA. TTD. No: 483 (304), sh. 1-39

٧٥

٧٦

٧٧

٧٨

٧٩

٨٠

٨١

٨٢

٨٣

٨٤

٨٥

٨٦

٨٧

٨٨

٨٩

٩٠

٩١

٩٢

٩٣

٩٤

٩٥

٩٦

٩٧

٩٨

٩٩

977 Tarihli Silistre Ve Akkerman Sancakları Kanunnâmesi, BOA. TTD. No: 483 (304), sh. 1-39

977 Tarihli Silistre Ve Akkerman Sancakları Kanunnâmesi, BOA. TTD. No: 483 (304), sh. 1-39

[illegible]

977 Tarihli Silistre Ve Akkerman Sancakları Kanunnâmesi, BOA. TTD. No: 483 (304), sh. 1-39

١٦٠ [illegible]

١٦١ [illegible]

١٦٢ [illegible]

١٦٣ [illegible]

١٦٤ [illegible]

١٦٥ [illegible]

١٦٦ [illegible]

١٦٧ [illegible]

١٦٨ [illegible]

١٦٩ [illegible]

١٧ [illegible]

١٧١ [illegible]

١٧٢ [illegible]

١٧٣ [illegible]

١٧٤ [illegible]

١٧٥ [illegible]

١٧٦ [illegible]

١٧٧ [illegible]

١٧٨ [illegible]

١٧٩ [illegible]

١٨٠ [illegible]

١٨١ [illegible]

١٨٢ [illegible]

١٨٣ [illegible]

١٨٤ [illegible]

١٨٥ [illegible]

١٨٦ [illegible]

١٨٧ [illegible]

١٨٨ [illegible]

١٨٩ [illegible]

١٩٠ [illegible]

١٩١ [illegible]

١٩٢ [illegible]

١٩٣ [illegible]

١٩٤ [illegible]

١٩٥ [illegible]

١٩٦ [illegible]

977 Tarihli Silistre Ve Akkerman Sancakları Kanunnâmesi, BOA. TTD. No: 483 (304), sh. 1-39

977 Tarihli Silistre Ve Akkerman Sancakları Kanunnâmesi, BOA. TTD. No: 483 (304), sh. 1-39

977 Tarihli Silistre Ve Akkerman Sancakları Kanunnâmesi, BOA. TTD. No: 483 (304), sh. 1-39

977 Tarihli Silistre Ve Akkerman Sancakları Kanunnâmesi, BOA. TTD. No: 483 (304), sh. 1-39

[illegible]

٢٨٦ [illegible]

٢٨٧ [illegible]

٢٨٨ [illegible]

٢٨٩ [illegible]

٢٩٠ [illegible]

٢٩١ [illegible]

٢٩٢ [illegible]

٢٩٣ [illegible]

٢٩٤ [illegible]

٢٩٥ [illegible]

٢٩٦ [illegible]

٢٩٧ [illegible]

٢٩٨ [illegible]

٢٩٩ [illegible]

٣٠٠ [illegible]

٣٠١ [illegible]

٣٠٢ [illegible]

٣٠٣ [illegible]

٣٠٤ [illegible]

٣٠٥ [illegible]

٣٠٦ [illegible]

٣٠٧ [illegible]

٣٠٨ [illegible]

٣٠٩ [illegible]

٣١٠ [illegible]

٣١١ [illegible]

٣١٢ [illegible]

٣١٣ [illegible]

٣١٤ [illegible]

٣١٥ [illegible]

٣١٦ [illegible]

٣١٧ [illegible]

977 Tarihli Silistre Ve Akkerman Sancakları Kanunnâmesi, BOA. TTD. No: 483 (304), sh. 1-39

٣١٨

٣١٩

٣٢٠

٣٢١

٣٢٢

٣٢٣

٣٢٤

٣٢٥

٣٢٦

٣٢٧

٣٢٨

٣٢٩

٣٣٠

٣٣١

٣٣٢

٣٣٣

٣٣٤

٣٣٥

٣٣٦

٣٣٧

٣٣٨

٣٣٩

٣٤٠

٣٤١

٣٤٢

٣٤٣

٣٤٤

٣٤٥

٣٤٦

٣٤٧

٣٤٨

٣٤٩

٣٥٠

٣٥١

٣٥٢

٣٥٣

٣٥٤

٣٥٥

٣٥٦

977 Tarihli Silistre Ve Akkerman Sancakları Kanunnâmesi, BOA. TTD. No: 483 (304), sh. 1-39

977 Tarihli Silistre Ve Akkerman Sancakları Kanunnâmesi, BOA. TTD. No: 483 (304), sh. 1-39

٣٩٧ [illegible]

٣٩٨ [illegible]

٣٩٩ [illegible]

٤٠٠ [illegible]

٤٠١ [illegible]

٤٠٢ [illegible]

٤٠٣ [illegible]

[illegible]

٤٠٤ [illegible]

٤٠٥ [illegible]

٤٠٦ [illegible]

٤٠٧ [illegible]

٤٠٨ [illegible]

٤٠٩ [illegible]

٤١٠ [illegible]

٤١١ [illegible]

٤١٢ [illegible]

٤١٣ [illegible]

[illegible]

٤١٤ [illegible]

٤١٥ [illegible]

٤١٦ [illegible]

٤١٧ [illegible]

٤١٨ [illegible]

٤١٩ [illegible]

٤٢٠ [illegible]

[illegible]

[illegible]

٤٢١ [illegible]

٤٢٢ [illegible]

٤٢٣ [illegible]

٤٢٤ [illegible]

٤٢٥ [illegible]

[illegible]

٤٢٦ [illegible]

٤٢٧ [illegible]

٤٢٨ [illegible]

٤٢٩ [illegible]

[illegible]

٤٣٠ [illegible]

٤٣١ [illegible]

٤٣٢ [illegible]

٤٣٣ [illegible]

٤٣٤ [illegible]

٤٣٥ [illegible]

٤٣٦ [illegible]

٤٣٧ [illegible]

٤٣٨ [illegible]

977 Tarihli Silistre Ve Akkerman Sancakları Kanunnâmesi, BOA. TTD. No: 483 (304), sh. 1-39

٤٣٩

٤٤٠

٤٤١

٤٤٢

٤٤٣

٤٤٤

٤٤٥

٤٤٦

٤٤٧

٤٤٨

٤٤٩

٤٥٠

٤٥١

٤٥٢

٤٥٣

٤٥٤

٤٥٥

٤٥٦

٤٥٧

٤٥٨

٤٥٩

٤٦٠

٤٦١

٤٦٢

٤٦٣

٤٦٤

٤٦٥

٤٦٦

٤٦٧

٤٦٨

٤٦٩

٤٧٠

977 Tarihli Silistre Ve Akkerman Sancakları Kanunnâmesi, BOA. TTD. No: 483 (304), sh. 1-39

977 Tarihli Silistre Ve Akkerman Sancakları Kanunnâmesi, BOA. TTD. No: 483 (304), sh. 1-39

[illegible]

[illegible]

٥٠٩ [illegible]

٥١٠ [illegible]

٥١١ [illegible]

٥١٢ [illegible]

٥١٣ [illegible]

٥١٤ [illegible]

قانون نامۀ [illegible]

٥١٥ [illegible]

٥١٦ [illegible]

٥١٧ [illegible]

قانون نامۀ باج بازار نفس [illegible]

٥١٨ [illegible]

٥١٩ [illegible]

٥٢٠ [illegible]

٥٢١ [illegible]

٥٢٢ [illegible]

٥٢٣ [illegible]

٥٢٤ [illegible]

٥٢٥ [illegible]

٥٢٦ [illegible]

٥٢٧ [illegible]

قانون نامۀ نفس سرای عامره

٥٢٨ [illegible]

٥٢٩ [illegible]

٥٣٠ [illegible]

٥٣١ [illegible]

٥٣٢ [illegible]

قانون نامۀ نفس قرین آباد

٥٣٣ [illegible]

٥٣٤ [illegible]

٥٣٥ [illegible]

٥٣٦ [illegible]

٥٣٧ [illegible]

٥٣٨ [illegible]

٥٣٩ [illegible]

٥٤٠ [illegible]

§. 13- TIRHALA SANCAĞI KANUNNÂMESİ

Tırhala Sancağının ilk Kanunnâmesini, *Yenişehir Kazâsı Kanunnâmesi* ile beraber, II. Bâyezid Devri Kanunnâmeleri arasında neşretmiştik[1].

II. Selim devrinde ve 977 tarihinde tahrir olunan *Tapu-Kadastro Kuyûd-ı Kadîme Arşivi, TTD. No: 56 (461), sh. 1-5*'de bulunan Tırhala Sancağı ve *Yenişehir Kazâsı* Kanunnâmeleri, çok az farklarla ve bazı takdim ve tehirlerle, daha evvelki Kanunnâmenin hemen hemen aynısı sayılabilir. Bu sebeple tekrara girmemek için burada neşretmeyeceğiz. Bu çok az farklı Yenişehir Kanunnâmesinin bir nüshası, *Viyana Millî Kütüphânesi, A.F. 77, Vrk. 213/b-215/a*'da ve Tırhala Kanunnâmesinin bir nüshası da, *Viyana Millî Kütüphânesi, A.F. 77, Vrk. 215/b-217/b*'de bulunmaktadır.

1 **Osmanlı Kanunnâmeleri, II**, sh. 510 vd.

§. 14- VİZE SANCAĞI KANUNNÂMESİ

*Vize Sancağı*nın ilk Kanunnâmesini, Kanunî Devri Kanunnâmeleri arasında neşretmiştik[1].

II. Selim devrinde ve 976 tarihinde tahrir olunan *Tapu-Kadastro Kuyûd-ı Kadîme Arşivi, TTD. No: 165 (332), Mukaddime*'de bulunan Vize Sancağı Kanunnâmesi, çok az farklarla ve bazı takdim ve tehirlerle, daha evvelki Kanunnâmenin hemen hemen aynısı sayılabilir. Bu sebeble tekrara girmemek için burada neşretmeyeceğiz.

Bu Defterden anladığımıza göre Vize Sancağının II. Selim devrindeki kazâ merkezleri şunlardır: Vize Kazâsı, Pınarhisâr Kazâsı, Burgaz Kazâsı, Kırk Kilise Kazâsı, Hasköy Kazâsı, Babaeski Kazâsı, Hayrabolu Kazâsı, Çorlu Kazâsı, Silivri Kazâsı, İstanbul Hâsları Kazâsı ve Hatun Eli Kazâsı[2].

---

1 **Osmanlı Kanunnâmeleri**, VI, sh. 659 vd.

2 Tapu-Kadastro Kuyûd-ı Kadîme Arşivi, TTD. No: 165 (332), sh. 1

ONİKİNCİ BÖLÜM

ŞAM EYÂLETİ KANUNNÂMELERİ

§. 1- ŞAM EYÂLETİNİN II. SELİM DEVRİNDEKİ SINIRLARI

Şam Vilâyeti'nin 927/1521 tarihinde ve Yavuz Sultân Selim devrinde kurulduğunu, Osmanlı Kanunnâmeleri serimizin Üçüncü Cildinde anlatmış ve orada Şam Eyâletine dair ilk Kanunnâmeleri neşretmiştik[1]. Bu dönemde *Vilâyet-i Arab* diye de bilinen Şam Vilâyetinin sınırları çok geniş tutulmuş ve Şam, Aclûn, Deyr ü Rahbe, Uzeyr, Gazze, Kudüs, Safed, Nablus, Haleb, Trablus, Hama ve Humus, Ayntâb, Antakya, Birecik, Adana, Sis, Tarsus, Divriği, Malatya, Kâhta ve Gerger, Kemah, Bayburd ve Kal'at'ur-Rûm adlı sancak bu eyâlete bağlanmıştır.

Uzun bir iktidâr dönemine sâhib olan Kanunî devrinde ise, *Şam Eyâletin*in sınırları, bazan genişlemiş ve bazan da daralmıştır. Kanunî devri Şam Eyâleti sancaklarını ve bunlara dair yeni Kanunnâmeleri de bu ciltte ve ilgili bölümde neşretmiştik.

BOA. MMD. No: 563'de yer alan listeye ve Kanunî'nin son zamanlarıyla II. Selim'in ilk dönemlerinde meydana gelen değişikliklere göre ise, *Dâr'üs-Selâm Şam Eyâleti*'nin son sancak durumunu şöylece sıralayabiliriz:

1. Aclûn Livâsı.

2. Akkâ Livâsı.

3. Beyrut Livâsı

4. Cebele Livâsı.

5. Dimaşk (Şam) Livâsı.

6. Gazze Livâsı.

7- Hıms Livâsı.

8. Kerek Livâsı (Şüveyk ile beraber).

9. Kudüs-i Şerif Livâsı.

10. Leccûn Livâsı.

11. Nablus Livâsı.

12. Safed Livâsı.

13. Saydâ Livâsı.

14. Tedmür Livâsı.

15. Trablus Livâsı[2].

---

1 Bkz. **Osmanlı Kanunnâmeleri, III**, sh. 485-504

2 Kunt, İ. Metin, **Sancaktan Eyâlete**, sh. 141-142; BOA. MMD. No: 563

Kanunî devri Kanunnâmeleri arasında Şam Eyâletine ait kanunnâmelerin çoğunluğunu neşrettiğimizden tekrara kaçmadan burada da elde mevcut olan Kanunnâmeleri yayınlamaya devam edeceğiz.

§. 2- ŞAM VİLÂYETİ KANUNNÂMESİ (45)

II. Selim devrinde Şam Vilâyetinin umumî kanunnâmesi çok az değişikliklerle beraber aynen yürürlükte kalmıştır. Bu sebeple sadece yapılan değişiklikleri buraya dercetmekle iktifâ edeceğiz. II. Selim devrinde yeniden tedvîn olunan ve Şam mufassal Defterinin başına kaydedilen Kanunnâme, 977 tarihinde tedvîn edilmiş olup *BOA. TTD. No: 474 (716), sh. 2-22*'de bulunmaktadır. *Şam Eyâletinin Bütçe Kanunu* demek olan icmâlde bazı değişiklikler vardır.

Bu Kanunnâmenin bir diğer nüshası da *Paris, Bib. Nat., ms. Turcs, No: 85, Vrk. 163/a-168/a*'da bulunmaktadır. Tapu-Tahrir Defterinden aynen istinsâh edilmiştir.

Kanunnâme'nin bulunduğu Mufassal defterin Mukaddimesinde şunlar kaydedilmektedir:

> " *Sultân Selim Hân*'ın fermânlarıyla Harem-i Râbi' olan Şam Dâr'üs-Selâm'ın Defâtir-i Atîkasının libâs-ı hurûfı tecdîd ve tağyîr ve kurâ ve mezâri'inin ziyâde ve noksânı tahkik ve tahrîr ve tâife-i sipahın tîmârları tevcîh ve ashâb-ı evkâf ve emlâk hisseleri tashih olunması mukaddemâ *Şam Tîmârları Defterdârı* olan Mahmûd ve Dergâh-ı Âli kâtiblerinden Ali bendelerine fermân olundukda hizmet-i tahrîr tamam edüb arz eylediklerinde müşârünileyh Mahmud bendelerine mansıb-ı âhar sadaka buyurulmağla tevzî' emri sâbıkan *Trablus Kâdısı* olan *Mevlânâ Şeyhî* ve zu'amâdan *Kâtib Zeynî* kullarına fermân olunub itmâm ve ihtitâmı anlara dahi müyesser olmayub bu bende-i ahkar *Ali Defterî* kullarına buyurulmağın ittibâ'an lil-emr'il-âlî mukaddemâ tahrir olunan Defter mûcibince mîr-i mîrâna ve ümerâya ve sipahiyân ve zu'amâya ve ashâb-ı evkâf ve emlâke ber muktezây-ı şer'-i mutahhar ve kanun-ı münîf defter tevcîh ve tayin ve tevzî ve taksim olunub tashîh ve tekmîlinde bezl-i mechûd ve sarf-ı makdûr kılınub külliyen mahsûlât-ı şehrî ve senevîsi ve hukûk-ı şer'iyye ve örfiyyesi tahrîr olunub arz olundu.
>
> Emr eyledi Şâh-ı cihân tahrîr ola İklîm-i Şam
>
> Yüzbin şükür ki, oldu tamam bâ avn-i *Kassâm-ı Kadîm*.
>
> Okunsa bu mısra' dilâ tarih içün tekrar ola.
>
> Bî had şeref-i Şam'a izdiyâd bâ *Defter-i Selim*.
>
> Sene 977"[1].

II. Selim devrindeki Şam Eyâleti Nâhiyeleri yani bir diğer manada kazâ merkezleri ile ilgili bu kısa bilgiden sonra, bir de Şam Eyâletinin Bütçesini kısaca nakledelim:

---

1 BOA. TTD. No: 474 (716), sh. 4-5

"**1.** İcmâl-i a'dâd-ı bilâd ve kurâ ve mezâri' ve iktâ' ve hânehâ ve mücerredân ve mahsûlât-ı hâshây-ı Padişâh-ı âlem-penâh ve mîr-i mîrân ve zu'amâ ve sipahiyân-i Livâ-i mezbûre.

Şehir aded 5	Kurâ 1129	Mezâri' 2100
Kıt'a 210	Hânehây-ı avârız 57.110	Mücerredân-ı îşân 8348

Hânehây-ı hutabâ ve e'imme ve mü'ezzinîn 287

2. Mahsûlât-ı Livâ-i Mezkûr 15.804.300

Minhâ Mahsûl-i hâshây-ı Padişâh-ı âlem-penâh der Livâ-i mezkûr 11.044.300

3. Mahsûl-i hâshây-ı mîr-i mîrân ve defterdârân-ı Hizâne-i Haleb ve Şam ve mîrlivâ-i Tedmür ve kethüdây-ı defter ve defterdâr-ı tîmârhâ ve ve zu'amâ ve ağa ve dizdâr-ı Kal'a-ı Şam ve meşâyıh-ı Urbân ve sipahiyân 4.760.000.

Minhâ:

Mahsûl-i Hâshâ-i mîr-i mîrân-ı 1.000.000	Mahsûl-i Hâshâ-i Defterdârân ve mîrlivâ-i Tedmür ve kethüdâ-ı Defter ve defterdâr-ı tîmâr 502.000
Mahsûl-i Zu'amâ ve ağa ve dizdâr ve meşâyıh-ı urbân ve emîr-i Şam Neferen 51 1.157.000	Mahsûl-i tîmâr-ı sipahiyân bâ tezkire Neferen 155 1 233.000
Mahsûl-i sipahiyân bilâ tezkire Neferen 211 751.000	Mahsûl-i sipahiyân-ı Türkmânân an hâric-i Defter Neferen 33 117.000[1]

ŞAM VİLÂYETİ KANUNNÂMESİNİN FAZLA VEYA DEĞİŞİK MADDELERİ İSE ŞUNLARDIR:

66. Ve *Livâ-i Şam*'da vâki' olan *keferenin harâcı* sekiz akçe ve Yehûdânın dahi harâcları mu'ayyen olbu hâliyâ *cülûs-ı hümâyûn* vâki' olmağla emr-i şerîf-i celîl'ül-kadr vârid olub keferenin cizyesine beş akçe ve *Yehûdâ*nın on akçe ziyâde olması fermân olunmağın Defter-i Cedîde dahi ol vechile kayd olundu.

66/a. Ve *mukâta'a-i hamr* mukaddemâ Defter-i Hâkânîde üç yüzbinden ziyâdeye mukayyed olub ve emr-i şerîf ile ref' olunub lâkin kefere kendi nefisleri içün getürdükleri hamre *bâc* vermek âdet-i kadîme olmağla ber mûceb-i emr-i

1 BOA. TTD. No: 474 (716), sh. 2-5

şerîf hâliyâ Defter-i Cedîd-i Hâkânîye kırk bin akçe kayd olunub müslümanlara bey' eylememek üzere şerh verilüb tecâvüz ederlerse ehl-i hüküm men' eyleye.

66/b. Ve kadîm'üz-zamandan kurâda sâkin olub *ra'iyyet* kayd olunan *Türkmân köylerin*de ibkâ olub *rüsûm-ı bâd-ı hevâ*sın sâkin oldukları yere kayd olunmak içün emr-i şerif vârid olmağla Defter-i Cedîde dahi ol vechile kayd olundu. Türkmân emînleri dahl etmeye.

74. Ve Vilâyet-i mezkûrede *'adet-i devre* ve *himâye* ve *mübâşiriyye* ve *fûtûh-i beyder* ve *resm-i hasâd* ve *'adet-i recâdiyye*[1] deyü mukaddemâ bid'at-ı seyyi'e olub *Muhammed Beğ* Vilâyet tahrîr eyledükde hâliyâ pâye-i serîr-i 'alâya 'arz etmekle ref' olunub min ba'd alınmamak üzere Defter-i Cedîde kayd olunub ve mîr-i mîrân subaşıları *Haremeyn'üş-Şerîfeyn evkâf*ına ve sair serbest olan zu'amâ ve gayrı tîmârlara bî vech dahl ve müşâher deyü ayda bir mikdâr nesnelerin almayub her husûs ber mûceb-i şer'-i şerîf ve kanun-ı münîf zabt olunub nizâ' vâki' oldukda iş bu Kanunnâmeye mürâca'at olunub mûcebiyle amel oluna.[2].

---

1 Bu maddede çok sayıda örfî vergilere yer verilmektedir. Memlüklüler döneminde geçerli olan bu örfî vergilerin manalarını tesbit etmeye çalışalım:

- **Âdet-i Devre**: Devre, ev manasını ifâde eden dâr kelimesinin binâ-i merresidir. Bir tek ev manasını ifâde eder. Bu, her evden alınan örfî vergi manasını ifâde edebilir. Ayrıca Eyyubilerden Memlüklülere kadar, her gece Kalelerde kös çalınır ve bir defa yatsı namazından sonra ve bir defa da sabah namazından sonra kale etrâfı kös çalınarak dönülürdü. Bu kös çalınarak dönmeye devre denilirdi. Kaleyi koruma gayesini güden bu hizmetten dolayı alınan örfî resme de devre denilmiş olabilir (Kalkaşandî, **Subh'ül-A'şâ,** IV, sh. 8)

- **Mübâşiriyye:** Mübâşirlik hizmeti karşılığında alınan ve Osmanlı Devletinde de devam eden bir çeşit vergidir.

- **Fütûh-ı Beyder:** beyder, harman demektir. Harmanlar açıldığında verilen bir resm manasını ifade edebilir.

- **Resm-i Hasâd:** Hasâd mevsiminde alınan örfî bir vergi olduğu anlaşılıyor.

- **Himâye:** Belli bir kuş neslinin korunması, bir mekânın korunması veya benzeri koruma gayeleri için alınan örfî vergilere verilen genel bir ad olduğu, daha evvel geçen maddelerden anlaşılmaktadır. Ayrıca Abbasiler devrinde belli beldelerin koruması erbâb-ı seyfe veriliyor ve bu görevlendirme fermânına da himâye taklîdi deniyordu (Kalkaşandî, **Subh'ül-A'şâ**, X, sh. 272).

- **Âdet-i Recâdiyye:** Mahsûlün tarladan harmana nakline recâd ve nakledene de reccâd denilmektedir. Bu mu'âmele safhasında alınan ve şartları bizce ma'lûm olmayan örfî resme resm-i recâdiyye dendiği anlaşılmaktadır (Krş. **El-Müncid**).

2 BOA. TTD. No: 474 (716), sh. 21-22

977 Tarihli Şam Vilâyeti Kanunnâmesi, BOA. TTD. No: 474 (716), sh. 2-22

بسم الله الرحمن الرحيم بو بعض دفتر جديد قديم ١
شرايف لطايف شكر وسپاس ووظايف ستايش بی قياس
اول خلاق انس وملائك ومقدر نصيب جميع خلايق صوب صوابه حلقدر
كلك قدرت ومداد حكمت ايله صحايف صدور انبيايه معجزات ارقامن
تسطير وقراطيس قلوب اوليايه كرامت وولايت دفترين
على التفصيل والاجمال تحرير ايدوب اجزاء اعمال واوراق افعال
انسان مهرباد سموم جهالتله پراكنده وپژمرده اولمسون ديو
رشته اجابتله مربوط وظرف ثنا ايله محفوظ ومضبوط قلدی وصلوة على
الرسل والحصاء وتحيات لا يعد ولا يحصى سيد الكونين وامام الثقلين
حضرتلرينك روح روح بخش ودر فتوح كتالرينك جنابنه حقيقتده كه
آمتن آب حياتندن ايله احيا وبرهان ابدوب بارهای جهالتدن حراة
كمراه ظمان وپژمرده اولمقدن خلاص ايدی ودر جواهر دعا وغرر ولهر ٢
ثنا النبی المفضال واصحاب سنی الخصال الرسنه تقديم اولنوركه هر بری
نوع انسانك واشرفهم بالمكارم والاحسانلردر رضی الله عنهم اجمعين ونفعنا
وجميع المسلمين ببركتهم الى يوم الدين اما بعد بصر بصيرت ايله ناظر اولان
نهان دكلدركه اصلاح دواوين نظام احوال خلايق وايضاح طوامير
انتظام امور ممالك وجود پادشاه عدالت شعاره منوط واستحكام ٣
حطوط دايره دين ودولت كتيبه طغرای عدل وداده مربوطدر
وترتيب فهرست دفاتر خلافت تحرير مجموعه عدالت منصور اولمشدر
سلاطين عظام وخواقين كرام كه حامی حوزه ممالك اسلامك
بسط رفق ورأفت ونشر عطا وعاطفت وبذل جوز عدالت ايله
عامه جنود ورعايا وكافه سپاه وبرايا آسوده وخوشحال
وغنوده ومرفه البال قلماق سبب پايداری بنيان مدار خلافت
وباعث كامرانی دنيا وآخرتلری بناء على ذلك السلطان المظفر المنصور
والخاقان الموفق المنصور سلطان المشرقين وخاقان المغربين
مالك ممالك العالم ظل الله الظليل على كافة الامم صاحب قران الدوران
مفخر آل عثمان بالاستحقاق سلطان السلطان ابن السلطان السلطان
سليم خان ابن السلطان سليمان خان خلد الله تعالى ملكه وسلطانه
وافاض على العالمين بره واحسانه حضرتلرينك كنف سعادتلرنده
مصون ودفاتر سلطنتلرنده مكنون اولان مرقد انبيای كرام ومشهد
اوليای ذوی الاحترام ومسكن اهل اسلام اولوب حصن رابع
اولان شام دار السلامك دفاتر عتيقه سنك لباس حدوث وتجديد
وتغيير وقرا ومزارعنك زياده ونقصانی تحقيق وتحرير وطايفه
سپاهك تيمارلری توجيه واصحاب اوقاف واملاك حصه‌لری
تصحيح اولنمق ومقدما شام تيمارلری دفتردار اولان محمود
ودركاه عالی كاتبلرندن على بك لرينه فرمان اولنوب خدمت تحرير نظام ايدوب

اجمال اعداد بلاد وقرا ومزارع وقطاع اراضی وخانهای عوارض ومجردان ومحصولات خاصهای پادشاه عالمپناه ومیرمیران وزعما وسپاهیان لوای مزبور

شهر عدد	قرا عدد	مزارع	قطاع اراضی
٥	١١٢٩	٢١٠٠	٣١٠

خانهای عوارض	مجردان انسان	خانهای خطبا وایمه ومودنین
٥٧١١٠	٨٣٤٨	٣٨٧

محصولات لوای مذكور ١٥٨٠٤٣٠٠

محصول خاصهای پادشاه عالمپناه خلد خلافته ١١٠٣٤٣٠٠

محصول خاصهای میرمیران ودفتردار خزانه حلب وشام ومیرلوای تدمر وكتخدای دفتر ودفتردار تیمارها وزعما واغا ودزدار قلعه شام ومشایخ عربان وسپاهیان ٤٧٦٠٠٠٠

محصول خاصهای میرمیران ١٠٠٠٠٠٠

محصول خاصهای دفتردار ومیرلوای تدمر وكتخدای دفتر ودفتردار تیمار ٥٠٢٠٠٠

محصول زعما واغا ودزدار ومشایخ عربان وامین شام نفرا ٥١ ١١٥٧٠٠٠

محصول تیمار سپاهیان نفرا ٣٦٦ ١٩٨٣٠٠٠

محصول سپاهیان تركمانان خارج دفتر نفرا ٣٣ ١١٧٠٠٠

977 Tarihli Şam Vilâyeti Kanunnâmesi, BOA. TTD. No: 474 (716), sh. 2-22

٦٦

ولوای شامده واقع اولان کمی قدر خرابی سکونتی اقچه ویهودانک

دفترخانه [illegible] عتیق اولوب [illegible] اوت واقع اولنله

امر شریف طلب ایلدرلر [illegible] اقچه

ویهودانک اون اقچه زیاده اولمغین فرمان اولنمشدر قدیم

٦٧ جدید دفترده [illegible] قید اولنمشدر ومقاطعه مقید تماما

[illegible]

قسمت ایتمکده اونلر دکز واصطلاحاتندن رول دیرلر

اوزرینه داخل اولوب فرغ اولنمشدر فلاح قسمی اولنوق واثبات اولنور

وکلیا حرم الشریفین وقدس شریف وخلیل الرحمن علیه السلام

حضرتلرینک اوقافی عوارض دیوانیه وتکالیف عرفیه دن

وعشردن دفتر جدید ایله معاف ومسلم قید اولنمشدر وائمه

دخی عوارض دیوانیه وتکالیف عرفیه دن معاف ومسلمدر

وولایت مذکورده عادت دون [illegible] ٧٤

وفتوح نیدر رسم حصاد وعادت زیادیه دیو مقرر

[illegible] اولوب محمد بک ولایت تحریر ایلدکده

بابنه سریر اعلایه عرض ایتمکله رفع اولنوب تحریر جدیدده تمامی اوزره

دفتر جدیده قید اولنوب ومیرمیران [illegible]

الشریفین اوقافنه وسایر سپاه ولایت زعما وغیری تمارلری

[illegible]

هر خصوص بموجب شرع شریف وقانون منیف

ضبط اولنوب نزاع واقع اولدقده [illegible] قانوننامه یه

مراجعت اولنوب موجبیله عمل اولنه

والله اعلم بالصواب

§. 3- CEBELE SANCAĞI KANUNNÂMELERİ (46)

I- NÜSHALARI VE HUKUKÎ TAHLİLİ

Cebele, Lazkiyye'nin 20 km güneydoğusunda yer alan bir sancaktır. Hicrî 17 yılında Hz. Ubeyde tarafından feth olunmuştur. Tanzimât sonrası Lazkiye Sancağının bir kazası haline getirilmiştir[1].

Elimizde 979 tarihli *Cebele Livâsı Kanunnâmesi* bulunmaktadır ve bu Kanunnâmenin üç nüshası mevcuttur ve **birincisi,** *BOA. TTD. No: 512 (810), sh. 1-7*'da bulunmaktadır ve tarafımızdan neşre esas alınan nüsha da budur. **İkincisi ise,** *Paris, Bib. Nat., No: 85, Vrk. 170/a-171/a*'da bulunmaktadır ve birinci nüshanın tam bir kopyasıdır. **Üçüncüsü**, *Viyana Milli Kütüphânesi, A.F. 77, Vrk. 22/b-24/a*'da bulunmaktadır.

Kanunnâme'nin ilk maddelerinde, *harâc-ı mukâseme* iki ayrı tarzda düzenlenmiştir: **Birincisi,** *kasm* adı altında ve ürün yani ayn olarak belli ve farklı nisbetlerde alınan harâc-ı mukâsemedir ki, hangi arâzîden hangi nisbette alınacağı, defterde ayrı ayrı kaydedilmiştir. **İkincisi** ise, maktû' ve nakid olarak alınan harâc-ı mukâsemedir ki, buna Şam bölgesinde *dimos* denmektedir. Maktû' ve nakid olarak alındığında tek nisbet uygulanmıştır ki, bu da onda birdir ve bu sebeble bu çeşit harâc-ı mukâseme için öşr-i şer'î tabiri dahi kullanılmıştır. Aslında öşr-i şer'î denilen de, yine harâc-ı mukâsemedir. Maddelerden anlaşılan budur. Harâc-ı mukâsemenin nasıl alınacağı, mahsûlâtın nev'îne göre, Kanunnâmede ayrı ayrı tanzim edilmiştir.

Kısaca sadece malî hukuka ait bazı hükümleri tedvîn eden Hıms Kanunnâmesi, Hıms Bölgesinin tek hukukî mevzû'âtı olarak anlaşılmamalıdır. Zira diğer bütün hukukî mevzularda kanun olarak kabul edilen esaslar, fıkıh kitaplarındaki şer'î hükümlerdir.

II-979 TARİHLİ CEBELE SANCAĞI KANÛNNÂMESİ

KANÛNNÂME-İ LİVÂ-İ CEBELE

1. Livâ-i mezbûrda vâki' olan kurâ ve mezâri'in ba'zı *dimos* ve ba'zı *kasm* olub[2] *tarik-i kasm*leri mahallinde kayd olunmuşdur, ana göre amel oluna.

2. Ve *dimos olan kurâ ve mezâri'* iki *kıst* üzere olub nısfı tereke zamanında ve nısf-ı âharı zeytûnlu olan köylerde zeytûn kemâlin buldukda ve zeytûn olmayub sayfî zirâ'at olunan köylerde penbe kozağı kemâline erdikde müstahak olur. Ve

1 Şemseddin Sâmî, **Kâmûs'ülA'lâm,** III, sh. 1770

2 Yani Hıms arazisi de, harâciyyedir. bu sebeple dimos veya kasm alınacaktır.

ba'zı Defterde zeytûnun kasmi miner'Rubu' yazılmışdır; ber mûceb-i Defter amel oluna.

3. Ve Defter-i Atîkde ve Cedîdde maktû' olan kurâ ve mezâri' kasm olunmak hilâf-ı emr-i Padişâhî olub Defter-i Hâkânî mûcebince maktû'ı alına.

4. Ve ba'zı kurâ *maktû'* olub rüsûmı maktû' yazılmayub müstakil kalem ola, ol makûle Defter mûcebince alınmayub *dirhem'ür-ricâl* ve rüsûm-ı sâire addolunub mevcûdundan alınmak kanun-ı kadîmdir.

5. Ve ba'zı kurâda *Nusayrî* demekle meşhûr bir tâife olub savm u salât ve şerâit-i İslâmdan berî oldukları içün dirhem'ür-ricâl mukayyed olub sene dâhil oldukda her hâneden yirmi dört akçe ve mücerredden on ikişer akçe alınugelmeğin mahallinde yazılmışdır; ana göre alına.

6. Ve *resm-i ağnâm* dahi ibtidâ-i Abril'de müstahak olub koyun kuzusuyla ve keçi oğlağıyla add olunub her iki re'se bir akçe alına.

7. Ve *tâhûn* ki, tamam sâle ola, altmış akçe ve nîm sâle olandan otuz akçe ve *dolab-ı harir*e ve *mı'sara-i zeyt*e otuzar akçe ve ını'sara-i ınebe on iki akçe resm alına.

8. Ve *resm-i arûs*, kızdan altmış akçe ve bîve avretden otuz akçe alına.

9. Ve *harâc-ı eşcârın* kâ'idesi budur ki, *zeytûn-ı İslâmî*nin iki ağacına bir akçe ve tut ağacının ikisine bir akçe ve bir ceviz ağacına iki akçe ve yüz bağ çubuğuna beş akçe ve fevâkih-i muhtelifenin dört ağacına bir akçe alınub ziyâde alınmaya. Ve ağaç kemâlin bulub yemiş verdükde alınub kabl'el-vakt taleb olunmaya.

Ve *zeytûn-ı Românî*'nin nısıf mahsûlı re'âyâya hizmet mukâbelesinde verilüb nısf-ı âharı Defter-i Cedîd-i Hâkânî muktezâsınca kime yazıldı ise anın olur.

10. Ve her sağılur camusa altışar akçe alınub sağılmayandan alınmaya.

11. Ve sâir *cerâim* husûslarında Kanûn-ı Osmanîye mürâca'at olunub ziyâde alınmaya. Ve salbe ve siyâsete müstahak olanlardan *bedel-i siyâset* deyü akçeleri alınmayub istihkaklarına göre günâh eyledükleri mahalde *siyâset* olunub haklarından geline.

12. Ve *serbest olan kurânın* rüsûm ve bâd-i hevânsına subaşı dahl etmeyüb ve konub müft yem ve yemeklerin almayub salb ü siyâset icabeder husûs vâki' oldukda adamları ma'rifetiyle edüb serbest tîmârlardan gayrı sipah tîmârlarında vâki' olan bâd-ı hevâsı mîrlivânın olub sipahi dahl etmeye.

13. Ve tamamen *Haremeyn'üş-Şerîfeyn vakfı* olan karyeler serbest olub rüsûm-ı bâd-ı hevâsı ber mûceb-i emr-i âlî vakfa zabt olunub emîn ve subaşı dahl etmeye. Salb ü siyâseti dahi mütevelli ma'rifetiyle olub aslâ tecâvüz olunmaya.

14. Ve *vakıf ile müşterek olan kurâ*da mahsûl kime kayd olundu ise anındır.

15. Ve *ihtisâb*a müte'allık olan husûs kadîmî olı-geldüği üzere alınub ziyâde alınmağla müslümanlara te'addî olunmaya.

16. Ve deryâdan *harbî gemi* gelüb helâk olsa, âleti mîrînin olmak âdet-i kadîmedir.

17. Ve *Cebele* ve *Lazkiyye* İskelelerine gelen gemiler getürdükleri ve alub gitdükleri esbâbın gümrüği ve *resm-i harîr* ve boyahâne *Trablus İskelesi*yle zabt olunu-gelmeğin lâzım oldukda ol cânibe mürâca'at oluna.

18. Ve *Cezîre-i Kıbrıs*'dan ve gayrıdan gelen tuz mîrî cânibinden alınub bey' olunmak Vilâyetde cârî olub lâkin ziyâde bahâ ile verilüb müslümanlara te'addî olunmaya.

19. Ve livâ-i mezbûreye yeni *sancak beği* veyahud emîn ve sipahi geldükde *resm-i kudûm* ve *hakk-ı menşûr* ve *meşeddiyye* ve *resm-i beyder* ve *mübâşiriyye* ve *îdiyye* ve *hamîsiyye* ve *hil'at-bahâ* ve *hizmet-i riyâset* ve bunun emsâli bid'atler emr-i şerif ile merfû' olub min ba'd alınmaya[1].

20. Ve livâ-i mezbûrda *hâsıl* ve tahvîl nizâ'ı oldukda, tereke kemâlin bulub müstahak olduğu zamana *vakt-i hasâd* derler, her kimin tahvîline düşer ise, mahsûl anın olub harmana i'tibâr olunmaz. Ve zeytûn dahi kemâlin bulub ve penbe kozağı ve erzen dahi kemâlin bulduğı ve hanrâc-ı eşcâr ve kürûm yemiş kemâline erişdüği vakitler kimin tahvîline düşerse mahsûl anın olur. Bir sebeb ile te'hir olursa nesne lâzım gelmeyüb işbu evkât kimin tahvîline düşerse mahsûle müstahak olur. Kabl'el-vakt mahsûl zabt olunmak hilâf-ı emirdir.

21. Ve *cizye-i nasârâ* ne mikdâr olduğı Defâtir-i Atîkada mukayyed olub hâliyâ cülûs-ı hümâyûn olmağla her nefere beşer akçe ziyâde fermân olunub mahallinde yazılmışdır; ana göre alına.

22. Ve işbu Kanun-ı Kadîm ber mûceb-i emr-i şerîf cârî olmağın Defter-i Cedîd-i Hâkânîye dahi kayd olundu.

---

1 Bu istılâhlar daha evvel bu bölge sancaklarının Kanunnâmelerinde izah olunduğundan burada tekrar edilmemiştir.

979 Tarihli Cebele Sancağı Kanunnâmesi, BOA. TTD. No: 512 (810), sh. 1-7

979 Tarihli Cebele Sancağı Kanunnâmesi, BOA. TTD. No: 512 (810), sh. 1-7

بسم الله الرحمن الرحيم

979 Tarihli Cebele Sancağı Kanunnâmesi, BOA. TTD. No: 512 (810), sh. 1-7

قانوننامهٔ لواء جبله

§. 4- HIMS SANCAĞI KANUNNÂMELERİ (47)

1- NÜSHALARI VE HUKUKÎ TAHLİLİ

Hıms, diğer bir okunuşuyla *Hums*, şu anda Suriye bölgesinin en önemli şehirlerinden biridir. Dimaşk'ın 150 km. kuzeyinde, Trablus Şam'ın 90 km kuzey doğusunda ve Âsi Nehrinin de sağ sâhilinde yer almaktadır. Müslümanlar tarafından Suriye fetihleri sırasında *Ebû Ubeyde* ve *Hâlid bin Velid* tarafından feth olunmuştur[1]. Yavuz Sultan Selim zamanında Osmanlı devletine katılan Hıms, ilk fetih yıllarında *Eyâlet-i Arab*'a bağlı olarak Hamâ ile birlikte sancak statüsünü kazanmıştır. İlk tahririnin 933/1526 yılında Hamâ ile birlikte yapıldığını ve ilk Kanunnâmesinin o zaman hazırlandığını bir önceki Kanunnâme'de görmüş bulunmaktayız[2].

Haleb Eyâleti tam olarak teşkil edilip müstakil hale getirildikten sonra, Kanunî Sultân Süleyman zamanında Hıms da müstakil bir sancak olarak Haleb Eyâletine bağlanmıştır. Bu statüdeki ilk tahriri 959/1551 tarihinde *Arap ve Acem defterdârı Muhammed* tarafından yapılmıştır ve bu Defterde yer alan *Hıms Sancağı Kaunnâmesi, BOA. TTD. No: 281 (343), sh. 1-11*'de yer almaktadır. Kanunî devri Haleb Eyâleti Kanunnâmeleri arasında tarafımızdan neşrolunmuştur[3].

II. Selim devrinde Hamâ Haleb Eyâleti sancakları arasında kaldığı halde, Hıms Şam Eyâleti sancakları arasında bırakılmıştır. Elimizde 978 tarihli Hıms Livâsı Kanunnâmesi bulunmaktadır ve bu Kanunnâmenin üç nüshası mevcuttur:

Birincisi; *BOA. TTD. No: 502 (475), sh. 5-10*'da bulunmaktadır ve tarafımızdan neşre esas alınan nüsha da budur.

İkincisi ise, *Tapu Kadastro Kuyûd-ı Kadîme Arşivi, TTD. No: 179 (538), sh. 1-3*'de bulunmaktadır ve birinci nüshanın aynıdır.

Üçüncüsü; *Paris, Bib. Nat., No: 85, Vrk. 168/a-169/b*'de bulunmaktadır.

Üçüncüsü; *Viyana Millî Kütüphânesi, A. F., 77, Vrk. 17/a-19/b'de yer almaktadır..*

Kanunnâmenin bulunduğu tapu defterine göre, *Hıms Sancağı*nın Hıms, Hısn'ul-Ekrâd ve Menâsıf olmak üzere üç nâhiye merkezi vardır[4] Kanunnâmenin Mukaddimesinden Defterin ve Kanunnâmenin *Defter Emîni Ali* tarafından tahrir olunduğu ve 978'de Sultân selim'e arz kılındığı anlaşılmaktadır.

---

1 Şemseddin Sâmi, **Kâmûs'ül-A'lâm**, III, sh. 1986-1987

2 Veliyyüddin Efendi, No: 1969, Vrk. 116/b

3 **Osmanlı Kanunnâmeleri**, V, sh. 679 vd.

4 BOA. TTD. No: 502 (475), sh. 5

Kanunnâme, daha evvelki kanunnâmelerin kısaltılmış şeklidir. Yalnız, harâc-ı muvazzafı karşılayan vergiler, daha evvelki Hamâ Kanunnâmesinde devre ve himaye denilen eski vergiler olduğu halde, bu Kanunnâme'de, diğer Osmanlı sancaklarında olduğu gibi, çift akçesi vaz' olunmuştur. Bu sebeple hukukî tahlili üzerinde fazla durmuyoruz.

Yani, Kanunnâme'nin ilk maddelerinde, *harâc-ı mukâseme* iki ayrı tarzda düzenlenmiştir: **Birincisi,** *kasm* adı altında ve ürün yani ayn olarak belli ve farklı nisbetlerde alınan harâc-ı mukâsemedir ki, hangi arâzîden hangi nisbette alınacağı, defterde ayrı ayrı kaydedilmiştir. **İkincisi** ise, maktû' ve nakid olarak alınan harâc-ı mukâsemedir ki, buna Şam bölgesinde *dimos* denmektedir. Maktû' ve nakid olarak alındığında tek nisbet uygulanmıştır ki, bu da onda birdir ve bu sebeble bu çeşit harâc-ı mukâseme için öşr-i şer'î tabiri dahi kullanılmıştır. Aslında öşr-i şer'î denilen de, yine harâc-ı mukâsemedir. Maddelerden anlaşılan budur. Harâc-ı mukâsemenin nasıl alınacağı, mahsûlâtın nev'îne göre, Kanunnâmede ayrı ayrı tanzim edilmiştir.

Kısaca sadece malî hukuka ait bazı hükümleri tedvîn eden Hıms Kanunnâmesi, Hıms Bölgesinin tek hukukî mevzû'âtı olarak anlaşılmamalıdır. Zira diğer bütün hukukî mevzularda kanun olarak kabul edilen esaslar, fıkıh kitaplarındaki şer'î hükümlerdir.

II-979 TARİHLİ HIMS SANCAĞI KANÛNNÂMESİ

KANÛNNÂME-İ LİVÂ-İ HIMS EL-MAHRÛSE

1. Livâ-i mezbûrda vâki' olan kurâ ve mezâri'in ba'zı *dimos* ve ba'zı *kasm* olub[1] *tarik-i kasm*leri mahallinde kayd olunmuşdur, ana göre amel oluna.

2. Ve *dimos olan kurâ ve mezâri'* iki *kıst* üzere olub nısfı tereke zamanında ve nısf-ı âharı zeytûnlu olan köylerde zeytûn kemâlin buldukda ve zeytûn olmayub sayfî zirâ'at olunan köylerde penbe kozağı kemâlin buldukda müstahak olur.

3. Ve Defter-i Atîkde ve Cedîdde *maktû' olan kurâ ve mezâri'* kasm olunmak hilâf-ı emr-i Padişâhî olub Defter-i Hâkânî mûcebince maktû'ı alına.

4. Ve *resm-i çift* Mart'da müstahak olub her *feddân* başına kırk akçe ve çifti olmayan hâneden *resm-i bennâk* deyü on ikişer akçe ve mücerred olub kâr u kisbe kâdir olandan altışar akçe alınub ve ba'zı kurâda *Nusayrî* demekle meşhûr bir tâife olub *savm u salât* ve şerâit-i İslâmdan berî oldukları içün *dirhem'ür-ricâl* mukayyed olub her hâneden yirmi dört akçe ve mücerredden on ikişer akçe alınu-gelmiğin mahallinde yazılmışdır.

5. Ve *resm-i ağnâm* dahi ibtidâ-i Abril'de koyun ve keçi oğlağıyla ve kuzusıyla add olunub her iki re'se bir akçe alına.

6. Ve nahlin her birine birer akçe alınub ve tâhûn ki, tamam sâle ola, altmış akçe ve nîm sâle olandan otuz akçe ve dolab-ı harir ve mı'sara-i zeyte otuzar akçe ve mı'sara-i ınebe on iki akçe resm alına.

1 Yani Hıms arazisi de, harâciyyedir. bu sebeple dimos veya kasm alınacaktır.

7. Ve *resm-i arûs*, kızdan altmış akçe ve bîve avretden otuz akçe alına.

8. Ve Livâ-i Mezbûrede kadîmî bağ ve sâir eşcâr cüz'î olduğu ecilden Deftere Kanunı yazılmayub asıl eşcâr ve kürûm *Hısn* ve *Menâsıf* Nâhiyesinde olub Trablus Sancağında mukarrer olmağla *Trablus*'da cârî olan Kanun yazılması lâzım olub evvela zeytûn ki, Românî ola, nısf-ı mahsûl re'âyâya hizmet mukâbelesinde olub ve nısf-ı âharı Defter-i Hâkânî muktezâsınca kime yazıldı ise anın olub ve ba'zı yerde zeytûnun kasm olması dahi yazılub ve zeytûn-ı İslâmînin iki ağacına bir akçe ve tut ağacının ikisine bir akçe ve bir ceviz ağacına iki akçe ve yüz bağ çubuğuna beş akçe ve fevâkih-i muhtelifenin dört ağacına bir akçe alınub ziyâde alınmaya. Ve ağaç kemâlin bulub yemiş verdükde alınub kabl'el-vakt taleb olunmaya.

9. Ve her sağılur camusa altışar akçe alınub sağılmayandan alınmaya.

10. Ve sâir *cerâim* husûslarında Kanûn-ı Osmanîye mürâca'at olunub ziyâde alınmaya. Ve salbe ve siyâsete müstahak olanlardan *bedel-i siyâset* deyü akçeleri alınmayub istihkaklarına göre günâh eyledükleri mahalde *siyâset* olunub haklarından geline.

11. Ve *serbest olan kurânın* rüsûm ve bâd-i hevânsına subaşı dahl etmeyüb ve konub müft yem ve yemeklerin almayub salb ü siyâset icabeder husûs vâki' oldukda adamları ma'rifetiyle edüb serbest tîmârlardan gayrı sipah tîmârlarında vâki' olan bâd-ı hevânın kanun üzere nısfı sancak beğine yazılub nısf-ı âharı olıgeldüği üzere erbâb-ı tîmâra kayd olunmuşdur..

12. Ve *evkâf* ve *emlâk* olan karyeler ki, erbâb-ı tîmâr ile müşterek olmaya, cürm ü cinâyetleri hâssa-ı hümâyûna müte'allık olub tamamen Haremeyn'üş-Şerîfeyn ve Seyyid Hâlid vakfı olan kurânın rüsûm ve bâd-ı hevâsı ber mûceb-i emr-i âlî vakfa kayd olunub serbest olmağla sancak subaşısı ve ümenâ dahl etmeyüb salb ü siyâset dahi mütevelli ma'rifetiyle olub ve iştirâk olan kurâ alâ hâlihî ibkâ olundu; mahallinde yazılmışdır.

13. Ve livâ-i mezbûreye yeni sancak beği veyahud emîn ve sipahi geldükde *resm-i kudûm* ve *hakk-ı menşûr* ve *meşeddiyye* ve *resm-i beyder* ve *mübâşiriyye* ve *îdiyye* ve *hamîsiyye* ve *hil'at-bahâ* ve *hizmet-i riyâset* ve bunun gibi bid'atler emr-i şerif ile ref' olunub hukûk-ı şer'iyye ve rüsûm-ı örfiyyeden gayrı nesne alınmaya.

14. Ve livâ-i mezbûrda *hâsıl* tahvîl ve tarihe düşdüği zaman biçilmeğe müstahak olduğu eyyâma ki, ana *vakt-i hasâd* derler, her kimin tahvîline düşer ise, mahsûl anın olub harmana i'tibâr olunmaz. Ve zeytûn dahi yetişüb silkilmeğe müstahak oldukda bir sebeb-i kavî olub cem' olunmaz ise, hemân zeytûn kemâlin bulduğı ve penbe dahi yetişüb kozak kararın bulub kemâline erüşdüği vakit kimin tahvîline düşerse, mahsûl anın olur. Ve bağlar harâcı dahi üzüm yetişüb tamam ekle kâbil oldukda harâca müstahak olur. Ve tut yaprağı dahi kemâlin buldukda harâca müstahak olub zikr olunan vakitlerden evvel mahsûl zabt olunmayub ve zabt olunduğı takdirce dahi amel olunmayub ta'yin olunan evkât kimin tahvîline ve tarihine düşerse, mahsûl anın olur.

15. Nefs-i *Hıms*'da *Hân-ı Tahîn*[1]'de gelüb satılan un yükünden iki Osmanî *muhtesib* ve bir Osmanî hâncı almak kanûn-ı kadîm olub ve *Türkmân tâifesi* yoğurd getürüb satsalar, her hıml-i hımâra bir Osmanî alınub ammâ şehirlü halkı ulbe ile getürüb satsalar, nesne alınmaya.

16. *Dâr'ül-Vekâle*'de satılan asel ve pekmezin her deve yüküne dört Osmanî, eşek yüküne iki Osmanî ve cerre ile satılsa, buçuk Osmanî alınmak kanûndur. Yağ yüküne, deveden sekiz akçe, eşekden dört akçe ve *cerre*den buçuk akçe alınub ve zeyt satılsa, eşek yüküne dört akçe ve katır yüküne altı akçe ve deve yüküne sekiz akçe alına. Sabun dahi mislî ve siyric dahi mislîdir. Ammâ nefs-i *Hıms*'da hâsıl olan siyricden nesne alınmaz. Ve simsîr yüküne iki Osmanî; tîn ve zebîb-i Ba'lebekî ve tüffâh ve emrûd ve rummân ve nârenc ve mişmiş-i yâbis yüklerinden deveden dört Osmânî ve hımârdan iki Osmanî alınub ve *Trablus*'dan hıyâr gelse, deve yükünden üç Osmânî, eşek yüküne bir Osmanî alına. Ve tuz yüküne bir buçuk Osmanî alınmak kanûndur. Penbenin her haşebesine iki Osmanî ve ıneb-i âsımî yüküne bir Osmanî alına[2].

17. Zikr olunan bedâyi', tahînden gayrı *Dâr'ül-Vekâle*'de satılur; *kapancı* her hımle bir Osmanî ve *hâncı* nısıf Osmanî almak kanûn-ı kadîmdir.

18. Ve nefs-i *Hımsın* kassabları boğazladuğı koyundan her koyun başına bir para alına ki, iki Osmanî olur. Ve hâricden celeb gelüb satılan koyundan her koyun başına bir Osmanî alına.

19. Kumaş gelüb Hıms'da *nesî'e*[3] ile satılsa, *dellâliyye* deyü her bin Osmanîden on Osmanî alınur. Ammâ nakd ile bey' olunsa, nesne alınmaz. Ve kumaş-ı Hımsîden nesne alınmak kanûn değildir. Ve harîr gelüb satılsa, her rıtl harîre dört Osmanî alınmak kanûndur. Ve hâm kumaş bey' olunsa, her hâm başına rubu' Osmanî deyü defter-i atîkde mukayyed olmağın defter-i cedide dahi kayd olundu.

20. Bıttîh-i asfardan her deve yüküne bir Osmanî ve eşek yüküne nısıf Osmanî ve bıttîh-i ahdardan her deve yüküne iki Osmanî ve eşek yüküne bir Osmanî ve accûr ve hıyâr gelüb satılsa, deve yüküne bir Osmanî ve eşek yüküne nısıf Osmanî alına. Ve taşradan mışmış ve *Cûsiye*'den ıneb gelüb satılsa, deve yüküne dört Osmanî ve eşek yüküne iki Osmanî alına. Nefs-i *Hıms*'da mişmiş ve rummân ve derrânî vukıyye ile gelüb satılsa, nesne alınmaya. Yaş incirden ve hûhdan deve yüküne dört Osmanî ve eşek yüküne iki Osmanî alına. Karanbitt ve fûl-i ahdar ve gayrı hadravât gelüb satılsa, deve yüküne nısıf Osmanî ve eşek yüküne rubu' Osmanî alına. Bâzincan ve cezr ve basal yüküne, deveden iki Osmanî ve eşekden bir Osmanî alına.

21. Yüklü deveden ikişer Osmanî ve at ve katır ve eşek yükünden birer Osmanî alınmak kanûndur. Zikr olan davarlar boşuna geçse nesne alınmaya. Ve kul ve

1 **Hâne-i Tahîn:** Unkapanı manasını ifade etmektedir.

2 Bu maddede geçen bazı mübhem ıstılâh ve kelimelerin izahları, daha evvel neşredilen Hamâ Kanunnâmesinde izah edildiğinden burada tekrar edilmemiştir.

3 **Nesî'e**: Veresiye satış demektir. Daha evvel nesne okumuşuz ki, tamamen yanlışdır.

câriyeden her nefere dörder Osmanî alına. Ammâ Habeş kuldan ve câriyeden nesne alınmaya. Ve Yahudi başına ikişer Osmanî alına. *Vilâyet-i Arab Nasranîler*inden nesne alınmaya. Ammâ Rûm'dan ve şarkdan ticâret içün ve Kudüs-i Şerif'de Kamâme ziyâreti içün gelen kefereden dört Osmanî alına.

22. *Hacca giden mahâre develer*inden ve beksimet ve un yüklerine ve bilcümle huccâcın ancak kumaşları yükünden alınub me'kûlâtdan ve esbâblarından nesne alınmaya.

23. Ve *Vilâyet-i Şam*'dan *Rum*'a ve *Haleb*'e giden celeb develerden ve bakardan her re'se ikişer Osmanî alına. Ve Hama tarafından Şam'a satılına giden koyun ve keçi başına buçuk Osmanî alına.

24. Ve *Vilâyet-i Şam*'dan *Meşhed-i Ali* ziyâreti içün giden Râfizîlerden her nefere dört Osmanî alınmak kanûn-ı kadîmdir.

25. Ve *Bezistân*'da olan bâcdan gayrı *bâc*lar ki, nefs-i Hıms'da ve *Hân-ı Hâsibe* ve *Cûsiye* bâclarıdır, külliyen defter-i atîk mûcibince ref' olunmuşdur. Min ba'd nesne alınmaya ve eğer alurlar ise, hâkim'ül-vakt olanlar men' ve def' eyleye deyü işbu Kanunnâme Defter-i Atîkde mukayyed olmağın vech-i meşrûh üzere Defter-i Cedîd-i Hâkânîye dahi kayd olundu.

978 Tarihli Hıms Sancağı Kanunnâmesi, BOA. TTD. No: 502 (475), sh. 5-10

بسم الله الرحمن الرحيم

978 Tarihli Hıms Sancağı Kanunnâmesi, BOA. TTD. No: 502 (475), sh. 5-10

قانوننامهٔ لواء حمص المحروسة

١ [illegible]

٢ [illegible]

٣ [illegible]

٤ [illegible]

٥ [illegible]

٦ [illegible]

٧ [illegible]

٨ [illegible]

٩ [illegible]

١٠ [illegible]

١١ [illegible]

١٢ [illegible]

[illegible]

١٣ [illegible]

١٤ [illegible]

١٥ [illegible]

١٦ [illegible]

١٧ [illegible]

١٨ [illegible]

١٩ [illegible]

978 Tarihli Hıms Sancağı Kanunnâmesi, BOA. TTD. No: 502 (475), sh. 5-10

§. 5- TRABLUS SANCAĞI KANUNNÂMELERİ

Trablus Sancağı, II. Selim devrinde de Şam Eyâletine bağlı bir sancaktır. 979 tarihinde yeniden tedvîn edilen ve *BOA. TTD. No: 513 (938), sh. 4-9*'da bulunan Kanunnâmesi, Kanunî devrinde neşrettiğimiz Kanunnâmenin muhtasarı şeklindedir ve mevcut farklılıklar bir iki maddeye münhasır olduğundan dolayı burada tekrar neşrine ihtiyaç görülmemiştir. Bu dönemde ihtisâr edilen Kanunnâmenin bir diğer nüshası da, *Paris, Bib. Nat., No: 85, Vrk. 174/a-176/b*'de bulunmaktadır. Bunun da birinci nüshadan farkı yoktur.

ONÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ZÜL-KADRİYE EYÂLETİ KANUNNÂMELERİ

§. 1- ZÜL-KADRİYE EYÂLETİNİN II. SELİM DEVRİNDEKİ SINIRLARI

Zül-Kadriyye Eyâleti'nin II. Selim devrindeki sancaklarını, elimizde mevcut kaynaklara göre şöyle sıralayabiliriz:

1- Ayntâb Sancağı.

2- Kars-ı Zül-Kadriyye Sancağı.

3- Malatya Sancağı (Kanunî devrinde kısa bir süre bu Eyâlete bağlanmış ise de sonradan Rum Eyâletine bağlı bir sancak haline getirildiğinden, Kanunnâmelerini, daha evvel Rum Eyâleti Kanunnâmeleri arasında neşretmiştik[1]). II. Selim devrinde tekrar Zül-Kadriyye Eyâleti sancakları arasına dahil edilmiştir.

4- Maraş Sancağı.

7- Samsad Sancağı.

8- Sis Sancağı[2].

Zül-Kadriyye Eyâleti sancakları arasında Kanunnâmesini bu dönemde neşredeceğimiz sancak Ayntâb Sancağı'dır.

§. 2- AYNTÂB SANCAĞI KANUNNÂMELERİ (48)

I- 982/1574 TARİHLİ AYNTÂB KANUNNÂMESİ

*Ayntâb Livâsı*nın ilk Kanunnâmesini Kanunî devri *Zül-Kadriyye Eyâleti* Kanunnâmeleri arasında ve hem de bu ciltte neşretmiştik. Ancak 982/1574 tarihinde tedvîn olunan ve *Tapu-Kadastro Kuyûd-ı Kadîme Arşivi, TTD., No: 161 (141), Vrk. 2-5*'de bulunan Ayntâb Sancağı Kanunnâmesi, önemli derecede genişletilmiş olduğundan burada neşretmeyi uygun gördük. Daha evvel *Hüseyin Özdeğer* tarafından neşredilen Kanunnâme başka bir yerde neşr olunmamıştır[3]. Kanunnâmenin bulunduğu Defterin Mukaddimesinde II. Selim devrinde bütün Vilâyetlerin tahrir işlemlerinin yenilendiği

---

1 **Osmanlı Kanunnâmeleri,** VI, sh. 264-287

2 BOA. MAD., No: 563, sh. 134-139

3 Özdeğer, Hüseyin, **Ayntâb Livâsı**, sh. 204-210

açıkça ifade edilmektedir ki, bizim için önemli bir kayıttır[1]. Defterin Mukaddimesinde kısaca şunlar kayıtlıdır:

"Du'ây-ı Padişah mü'minine farz-ı ayndır. Padişah Sultân Selim'in fermânlarıyla cülûs-ı sa'âdetleri münâsebetiyle her Vilâyet müceddeden kitâbet olunmak âdet olduğu cihetden *Vilâyet-i Ayntâb*'ın dahi cümle-i a'şâr ve ıktâ'ı hesâb olunub pâk olunmağ içün bir kâtib-i muhtâr ihtiyâr olunmak fermân olunmağın *Merâmî* ünvanıyla meşhur *Muhammed bin Mahmûd* Defter emînliğine ve *Mustafa El-Mar'aşî* dahi kâtibliğe tayin olundular. Ber mûceb-i emr-i âlî Vilâyet-i mezbûrenin vâki' olan a'şârın tahrir ve cümle zu'amâ ve erbâb-ı tîmârın tîmârların tevcîh ve takdir edüb Âsitâne'ye sene isney ve semânî ve tis'a-mi'etenin Cemâziyeluhrâ'sı evâhirinde teslîm olunub tetmîm kılındı.

Kıt'a

Bu Defter dilerem tâ haşr olunca.

Ola makbûl-i erbâb-ı me'âsır.

Düşürmeyeler anı dillerinden.

Ri'âyet edüb ashâb-ı mefâhır."[2].

Bu Kanunnâmenin ikinci nüshası, *Paris, Bib. Nat., No: 85, Vrk. 192/a-193/b*'de bulunmaktadır. Birinci nüshanın aynısıdır.

Kanunnâmenin üçüncü nüshası ise, *Viyana Milli Kütüphânesi, A. F. 77, Vrk. 42/b-44/a*'da bulunmaktadır.

Kanunnâme, daha evvelkinin biraz genişletilmiş şeklidir. Bu sebeple tahlile gerek yoktur.

II- KANUNNÂMENİN METNİ

KANÛNNÂME-İ LİVÂ-İ AYNTÂB

1. Mukaddemâ livâ-i mezbûre kitâbet olundukda *Çerâkise* zamanında olan bid'atler ref' olunub anlarun mukâbelesinde çiftleri olub zirâ'at ve hırâset edenlerden yılda bir Mart ayında *resm-i çift* deyü her çiftden kırkar akçe ve tamam çifti olmayub *nîm çift* tasarruf edenlerden yirmişer akçe ve zirâ'at etmeyen re'âyâdan *resm-i bennâk* deyü on ikişer akçe ve mücerred olub kisb ü kâra kâdir olandan altmışar akçe kayd olunub şimdiye değin vech-i meşrûh üzere alınur imiş. Hâlâ dahi üslûb-ı sâbık üzere defter-i cedîd-i hâkâniye kayd olundu.

2. Ve livâ-i mezbûrede vâki' olan *resm-i ağnâm* külliyen hâss-ı şâhî olub her yıl Abril ayı evvelinde her iki re's koyuna ve kuzuya ve keçiye ve oğlağa bir akçe alınub ziyâde alınmaya.

1 Tapu-Kadastro Kuyûd-ı Kadîme Arşivi, TTD., No: 161 (141), Vrk. 2

2 Tapu-Kadastro Kuyûd-ı Kadîme Arşivi, TTD., No: 161 (141), Vrk. 2

3. Ve *resm-i kovân* dahi her kovâna ikişer akçe alınub ziyade alınmaya.

4. Ve liva-i mezbûrede vâki' olan *kurâ ve mezari'nin kasm*[1]leri olı-geldüği üzere yerli yerine işâret olunmuşdur; ânâ göre 'amel oluna.

5. Ve bağlarûn her bin çubuğuna kırkar akçe ve cevz ağacına ikişer akçe ve incir ağacının dördüne bir akçe ve sâir fevâkih-i muhtelifenin beşine iki akçe kayd olunmuşdur; *maktû' olmıyan kurâ ve mezâri*'de vech-i meşrûh üzere alınub ziyâde alınmaya.

6. Ve livâ-i mezbûrede kadim ül-eyyâmdan *vakt-i hasâd* tereke biçmelü olub kemâlin buldukda ol vakte vakt-i hasâd derler imiş; vakt-i hasâd kimin tahviline düşerse tereke ânâ müte'allık olub harmana i'tibâr olmaz imiş.

Ve zeytûn dahi yetişüb silkilemeğe müstehak oldukda birkaç gün bir sebeb-i kavî olub te'hir olunursa, i"tibâr müstehâk olduğu zamana olub ve penbe dahi kozâk karârın bulub cem' olunınağa kâbil olduğu zamânla 'amel olunur imiş.

Ve bağlar ve sâir meyve yetişüb ekle kâbil oldukda harâca müstahâk olur imiş. Bu cümle defter-i cedîd-i hâkâniye dahi üslûb-u kadîm üzere kayd olundu.

7. Ve *'adet-i resm-i duhân-ı kışlakcıyân* defter-i 'atîkde *resm-i kışlakcıyân* re'âyây-ı hâric ki, zirâ'at etmeyüb kışlayûb kalan *Türkmân tâifesi*nden her hâneden on ikişer akçe alına deyü kayd olunub ammâ 'ummâl tâifesi şehirde mütemekkin olub mülk evi olmıyan fukarâdan *resm-i kışlak* alurlar imiş, bid'at ve zulm-i sarîh olmağın ref' olundu. Min ba'd kanun-ı kadim üzere Türkmân tâifesinden ve gayriden hâricden gelüb livâ-i mezbûrede vâki' olan kurâ ve mezâri'de kışlayan tâifelerden alınub şehirde mütemekkin olan fukarâdan taleb olunmaya; *hâkim ül-vakt* olanlar men' ve def' eyleyeler.

8. Ve *resm-i otlak* ve yatak *şât'ül-mer'â*[2] veren *Kaçar tâifesi*nden gayrı gelüb kışlayan Türkmân tâifesinden her üçyüz koyuna yirmi para alınur; artuk ve eksük olsa bu minvâl üzere hesâb oluna. Bundan gayri subaşılar ve *erbâb-ı tîmâr selâmlık* deyü koyun ve kuzu ve akçe taleb etmeyeler; hâkim ül-vakt olanlar men' ve def' eyleyeler.

9. Ve *Ekrâd* ve *Türkmân* tâifelerinin *bâd-ı hevâ*ları ve *rüsûm-ı örfiyye*leri ve resm-i ağnâmları külliyen emînlerine müte'allık olub hemân çifti olub yer zirâ'at edenlerden sâhib-i arz resm-i çift alub sâir rüsûmlarına dahl ve ta'arruz etmeyeler.

10. Ve *serbest tîmârlar*dan gayri erbâb-ı timârın timârlarında vâki' cürm ü cinâyâtın olı-geldüği üzere nısfı sancak beğlerine müte'allık olub nısf-ı âharı kendülere kaydolunmuşdur; ânâ göre 'amel oluna.

11. Ve *'âdet-i kabbân*-ı revgan ve 'asel ve gayri kabbâna müte'allık satılınağa gelen her ne ise yediyüz yirmi dirhem ki, bir *batman* olur, her yüz batmana bir *kantâr* derler, her kantârdan ikişer para alınur; artık ve eksük olsa ol minvâl üzere hesâb oluna. Ammâ satılmak içün olmayub bir kimesne evine yemek içün getürse

---

1 Kasm kelimesini kesim diye okumak tamamen yanlıştır; Krş. Özdeğer, Ayntâb Livâsı, 204 vd.

2 **Şât'ül-Mer'â**: Mer'âda otlayan koyun demektir

veyahud rızkının mikdârın bilmek içün evinde kendüsü vezn eylese *resm-i kabbân* taleb olunmaya.

12. Ve *resm-i keyl* deve yükünden bir para, at ve katır yükünden bir akçe ve merkeb yükünden buçuğar akçe alınub ziyâde alınmaya.

13. Ve *'âdet-i bâc-ı bâzâr-ı siyâh* kadîmden bâzâra satılmağa gelenden ve bazârda satun alub yük tutub taşra alub gidenlerden bal ve yağ ve bekmez ve gallât ve peynir ve meyve ve gayri vel-hâsıl odun ve ağaç ve tahta yüklerinden gayri sâir me'kûlât ve kumaş yüklerinden kadîmden deve yükünden iki akçe; at ve katır yükünden birer akçe ve merkeb ve sığır yükünden buçuğar akçe alınub birkaç yıl olmuş ki muzâ'fa olub ziyâde alurlar imiş. Ta'yin olunandan ziyâdesi bid'at ve zülm-i sarîh olmağın ref' olundu; min ba'd uslûb-ı kadîm üzere alınub ziyâde alınmaya; hâkim ül-vakt olanlar men' ve def' eyleyeler.

14. Ve bundan gayri bâzâra satılmağa gelmeyüb sancakdan 'ubûr edenlerden zulümle *bâc* taleb olunur imiş ve ba'zı rençber tâifesi köylere gelüb ba'zı esbâb getürüb pekmez ile tebdîl edüb gitdüklerinde anlardan dahi bâc taleb olunur imiş.

Feth-i hâkânîden berü kitâbet olınan defderlerde kayd olınan bâc-ı bâzar ancak bâzâra satılmağa gelen metâ'dan olub göçüb gidenlerden ve köylere gelüb ba'zı esbâb ile pekmez istibdâl eyleyenlerden bâc taleb olınmak defderlere muhâlif olub bid'at ve zülm-i sarih olmağın ref' olundu; min ba'd bâzâra satılmağa gelen metâ'dan alınub mâ'adâsına hilâf-ı defter-i hâkânî dahl ve ta'arruz olınmaya; hâkim ül-vakt olanlar men' ve def' eyliyeler.

15. Ve *kanûn-ı ihtisâb* narh eksilmelü oldukda kanûn üzere mîrî içün resm-i narh olınub ve eksük tutuldukça tahta külah geçirilüb siyâset oluna veyahut dirhem başına bir akçe cerîme alına.

16. Bundan gayri *cibâye* deyü ve *müşâhere* deyü her dükkandan akçe alınur imiş bid'at ve zulm olmağın ref' olundu; min ba'd kanûn-ı kadîmden tecâvüz olunmaya.

17. Ve bunlardan gayri sâir lâzım olan husûslar *defter-i mufassal*da her biri mahallinde kayd olunmuşdur; ana göre 'amel oluna.

982 Tarihli Ayntâb Sancağı Kanunnâmesi, TK Kuyûd-ı Kadîme Arşivi, No: 161 (141), sh. 1-5

دفتر توجیه بی حساب و نعمه جمیله حسن المآب اولکه دکا ولایق [illegible] در

متقلب الاحوال اولسون که کاتبان دیوان دیننک کتاب حسابنده [illegible]

و صحیفه صلوات و ربیعه تحیات اول اشرف مخلوقات و اشرف موجودات

ایا اولسون که رسالت دیواننک مهتری و نبوت اعیاننک سردفتر [illegible]

و فرقة الآل و زمرة الاصحاب و جملة الاتباع

و سایر الاحبابنه اولسون که [illegible]

رضوان الله تعالی علیهم اجمعین الی یوم الدین و بعد صفا دعا و ثنا

کردون وقار [illegible] ظل الله سعادت مدارکه [illegible]

فرخنده در و هو السلطان الاعظم والخاقان الاکرم [illegible]

خان لازال [illegible] ما دار الفلک الدوار

٢ الی یوم الحشر والقرار [illegible]

هر ولایت [illegible] عادت اولدوغی

جهتدن ولایت عینتاب [illegible] اعشار و اقطاع محاسب

اولنوب [illegible] اختیار اولنوب [illegible]

[illegible]

٣ [illegible]

ولایت مزبورنک واقع اولان [illegible]

[illegible]

٤ اعلا و بارکاه معلا [illegible] سید الانبیا [illegible]

[illegible] جماذی الآخر [illegible]

تسلیم اولنوب [illegible] قطعه

٥ بو دفتر دیلرم [illegible] اوله مقبول ارباب معاصر

ذو شوز [illegible]

رعایت [illegible] اصحاب مفاخر

قانون نامه لوای عینتاب

مقدما لوای مزبوره کتابت اولنلقده جراکسه زمانیندن اولالان

بدعتلر دفع اولنوب انلردن [illegible] مقابله سنده جفتلری اولوب

زراعت ایدنلردن [illegible] برمارتب آیندن [illegible]

هر جفتدن [illegible] قرق اقچه و تمام جفتی اولیوب نیم جفت تصرف ایدنلردن

یکرمیشر اقچه و زراعت ایتمیان رعایادن رسم بناک دیو

اون ایکیشر اقچه و مجرد اولوب کسب و کاره قادر اولانلردن

التیشر اقچه قبض اولنوب شمدیه دکن وجه مشروح اوزره

النور [illegible] حالا داخی اولوب سابق اوزره دفتر جدیده

حالا قانونه قید اولندی ولوای مزبورده واقع اولان

رسم اغنام کلیا خاص شاهی اولوب هر ییل ابریل آیی [illegible]

هر ایکی [illegible] قیونه و قوزیه و کچیه [illegible] براقچه النوب

زیاده النمیه ورسم قوان داخی هر قواندن ایکیشر اقچه

النوب زیاده النمیه ورسم قوان داخی هر قواندن

ایکیشر اقچه النوب زیاده النمیه ولوای مزبورده واقع اولان

قرا و مزارعات تصرفلری [illegible] اوزره [illegible]

اشارت اونمشدر اکا کوره عمل اولنه

و بامیلرک [illegible] قرق اقچه و [illegible] اغاجنه

اکیشر اقچه و انجیر اغاجنک [illegible] بر اقچه و سایر فواکه

982 Tarihli Ayntâb Sancağı Kanunnâmesi, TK Kuyûd-ı Kadîme Arşivi, No: 161 (141), sh. 1-5

مختلفه نك بشنه آقچه قيد اولنمشدر مقطوع اولميان
قرا ومزارعدن وجه مشروح اوزره النوب باداآلنميه
6 واقف ... الا يا مدن وقت حصاد
تركه محتاج اولوب كالان بولدقلرى اول وقته وقت حصاد
ديرلر ايمش وقت حصاده ... دفترده تركه
آكا متعلق اولوب دفترده اعتبار اولنمزايمش وزيتون
دانه سى يتشوب ... مستحق اولدقده بر تاج كون بر سبب
قوى اولوب تأثيرا ولنورسه اعتبار مستحق اولدوغى زمانه در
اولوب ونيسه دانه سى ... قراردن بولوب ... اولنمغه
قابل اولدوغى زمانه عمل اولنور ايمش وباغلر
وباغ بوستان يتشوب اكله قابل اولدقده خراجه مستحق اولورايمش
بو جمله دفتر جديد خاقانيه داخى اولوب قيد اوزره
7 قيد اولنمشدر ... رسم دخان قشلاقچيان
دفتر عتيقده رسم قشلاقچيان رعاياى خارج كه زراعت
ايتميوب قشلاق بولوب قلان تركمان طايفه سندن هر خانه دن اوزر ... اقچه
النه ديو قيد اولنوب اما قالان طايفه سى شهرده متمكن اولوب
ملك اوى اولميان تمرادن داخى رسم قشلاق آلورلرمش

بدعت وظلم صريح اولماغين دفع اولنديغى منه بعد قانونه
قديم اوزره تركمان طايفه سندن وغيريدن خارجدن
كلوب لوازم مزبوره واقع اولان قرا ومزارعده قشلاميانلر
طايفه لردن النوب شهرده متمكن اولان تمرادن طلب
اولنميه حاكم اولوقت اولنلر منع ودفع ايكيالر
8 ورسم اوتلاق ويايلاق شاة اليرعى وبر ... طايفه سندن
غيرى كلوب قشلاين تركمان طايفه سندن هر اوجيوز
قيونه يكرمى پاره النور ازنق واكثر اولسه بو منوال اوزره
حساب اولنه نيدن غيرى سوباشيلر وارباب تيمار رسم قشلاق
ديو قيون وقوزى واقچه طلب ايتميه لر حاكم اولوقت
9 اولنلر منع ودفع ايليه لر واكراد وتركمان طايفه لرينك
باد هوالرى ورسوم عرفيه لرى ورسم اغناملرى كليا
امينلرينه متعلق اولوب همان ... اولوب بر زراعت
ايدنلردن صاحب ارض رسم جفت الوب بادهوالرينه
10 دخل وتعارض ايتميه لر وسربست اولميادلردن
غيرى ارباب تيمار دولت تيمارلرندن واقع جرم جنايتك اولديغى
اوزره نصفى صحابنلرينه متعلق اولوب نصف اخرى
كذولره قيد اولنمشدر آكا كوره عمل اولنه

982 Tarihli Ayntâb Sancağı Kanunnâmesi, TK Kuyûd-ı Kadîme Arşivi, No: 161 (141), sh. 1-5

۱۱ و عادت قپان روغن وعسل وغیری قپانه متعلق صاتلمغه کلان
هر بر ایسه ... بر ... درهم که بر بطمان اولور هر یوز
بطمانه قنطار دیرلر هر قنطاردن اکثر باره النور
اردق واکسوک اولسه اول منوال اوزره حساب اولنه
امّا صاتلمق ایچون اولمیوب بر کسنه اوینه بیك
ایچون کوترسه ویاخود ذخیره متعددن ... ایچون
اولندن کندوسی وزن ایلسه رسم قپان طلب اولنمیه
۱۲ ودستور کل دوه یوکندن بر باره آت وقاتر یوکندن بر اقچه
ومرکب یوکندن بچوغر اقچه النوب زیاده النمیه
۱۳ و عادت باج بازار سیاه ... بازاره صاتلمغه
کلان ... بازارده صاتوب النوب ... طوتوب ... النوب
کیدنلرده بال ویاغ وپکمز وعنزات وپنیر ومیوه وغیری
والحاصل اودون واغاج وتخته یوکلرندن غیری
سایر ماکولات ... یوکلرندن قدیمدن دوه یوکندن
اکی اقچه آت وقاتر یوکندن بر اقچه ومرکب وصغیر یوکندن
بچوغر اقچه النوب باج ... اولمشکه مضاعف اولور
زیاده النورلرمش تعیین اولناندن زیاده بدعت وظلم صریح
اولماغین دفع اولندی ... اوزره النوب

زیاده النمیه حاکم الوقت اولانلر منع ودفع ایلیه‌لر
۱٤ وبونلردن غیری بازاره صاتلمغه کلیوب ... عبور ایدنلردن
ظلمله باج طلب اولنور ایمش وبعضی ... طایفه‌سی کوبلرینه کلوب
بعض اسباب کتوروب پکمز ... کیدوب ... کلمزدن انلردن
دخی باج طلب اولنورمش ... بو کتابت اولنان
دفترلرده قید اولنان باج بازار ... بازاره صاتلمغه کلان
متاعدن اولوب کوب کیدنلردن وکوبلره کلوب بعض اسباب
ایله پکمز استبدال ایلیانلردن باج طلب اولنمق دفترلره
مخالف اولوب بدعت وظلم صریح ... دفع اولندی
من بعد بازاره صاتلمغه کلان متاعدن النوب ماعدا اسنه
خلاف دفتر ... دخل وتعارض اولنمیه حاکم الوقت اولانلر منع ودفع
۱۵ ایلیه‌لر وقانون احتساب نرخ ... قانون اوزره
میری ایچون ... النوب واکسوک ... باتمنه کوله
... سیاست اولنه ویاخود درهم باشنه بر اقچه
۱٦ جریمه النه بونلردن غیری ... اقچه النور ایمش بدعت وظلم اولماغین دفع اولندی من بعد
۱۷ قانون قدیمدن تجاوز اولنمیه وبونلردن غیری ... لازم
اولان خصوصلر دفتر مفصلده ...
محلندن قید اولنمشدر اکا کوره عمل اولنه

§. 3- SİS SANCAĞI KANUNNÂMESİ (49)

*Sis Sancağı*nın bir Kanunnâmesini Kanunî devri *Zül-Kadriyye Eyâleti* Kanunnâmeleri arasında neşretmiştik. II. Selim zamanında Sis Sancağı yani *Kozan sancağı* yeniden 980 tarihinde tahrir olunmuş ve bu tahrir neticesi hazırlanan Defterin başına Kanunnâmesi yeniden tedvîn olunarak konulmuştur. Elimizde tek nüshası bulunan bu Kanunnâme, *Tapu-Kadastro Kuyûd-ı Kadîme Arşivi, TTD., No: 150 (164), Vrk. 8-9*'da yer almaktadır. Tesbitlerimize göre ilk defa tarafımızdan neşr olunmaktadır.

Defterin Arapça Mukaddimesinden anlaşıldığına göre Kanunnâme, 980 tarihinde Ayntâb Livâsını tahrir eden *Merâmî* tarafından kaleme alınmıştır. Zaten üslûb ve muhtevâ da benzemektedir[1].

KANUNNÂME-İ LİVÂ-İ SİS

1. Livâ-i mezbûrede mütemekkin olan *re'âyây-ı Etrâk*'den her müzevvecden on dört para ki, yirmi sekiz Osmânî olur ve mücerredlerinden ikişer para ki, dörder Osmânî olur, resm alına.

2. Ve hıntadan ve şa'îrden ve alefden ve sisamdan ve penbeden ve soğandan ve bil-cümle gallât ve hubûbât ve bâğât ve besâtîn ve fevâkih kısmından onda bir *ta'şîr* oluna.

3. Ve Livâ-i Mezbûrede mütemekkin olan keferenin her müzevvecinden ve mücerredinden Defter-i Atîkde yirmi dörder para ki, kırk sekizer akçe olur, *cizye* ta'yîn olunmuş imiş. Emr-i Padişâhî ile Vilâyet-i mezbûre kitâbet olundukda zikr olan keferenin cizyeleri şey'-i kalîl olmağın şer'a ve kanuna muhâlifdir. Gerekdir ki, kefere-i mezbûreye *harâc-ı şer'î* vaz' edesin deyü fermân olunub ber mûceb-i emr-i âlî kefere-i mezbûrenin her müzevvecinden ve mücerredinden otuzar para ki, altmışar Osmânî olur, cizye ta'yîn olunub kayd olunmağın Defter-i Cedîde dahi kemâkân kayd olundu.

4. Ve *enhâr-ı çeltük* husûsunda emr-i Padişâhî mûcebince yirmi kantar tohum ekilen nehre reis ve saka olanlar, ikişer kantar tohum eküb birer kantarı cihet-i hizmet olub mîrî tarafından nesne alınmayub birer kantarından sâir rençberler gibi hisse-i mîrî ihrâc oluna; tohum artuk ve eksük olsa, bu minvâl üzere hesâb oluna.

5. Ve enhâr-ı mezbûreye hizmet eden kimesneler hizmetleri mukâbelesinde avârız-ı divânîden ve tekâlîf-i örfiyyeden ve resm-i hâneden ve resm-i ganemden mu'âf ve müsellem olalar deyü mukayyed olmağın Defter-i Cedîde dahi vech-i meşrûh üzere kayd olundu.

1 Tapu-Kadstro **Kuyûd-ı Kadîme Arşivi**, TTD., No: 150 (164), Vrk. 8

6. Ve her nehrin reisi çeltük ekmelü olıcak kürekçileri ile nehr-i mezburun suyu kifâyet edecek mikdârı yeri ayırtlayub hâzır eyleyeler ve ol senede çeltük kangı tarafa düşerse, sâhib-i arz olanlara tenbîh edeler ki, nesne ekmeyeler; ekilicek mîrî çeltükçileri ihzâr edüb vaktinde te'hîr etmeyüb hemân ekeler ve ne mikdâr tohum kifâyet ederse emîn olanlar mîrî tarafından verüb ekdüreler.

7. *Çeltükçi* âdet üzere tohumın ekdükden sonra hizmet ne ise edâ eyleye ve çeltük tamam yetişdikden sonra her kürekçi ekdüği çeltüği biçüb döğüb hizmet etdükden sonra emîn olanlar kâdî ma'rifetiyle üzerine varub mîrî tarafından verilen tohumı çıkardıkdan sonra mîrî tarafına âid olan hisseyi çıkarub alub kabz ede; bâkî kalandan sâhib-i arz içün öşür ihrâc olunub mâ'adâ kürekçilere verile.

8. Ve Livâ-i mezbûrede vâki' olan *âsiyâb* kaç olursa, her ayda beşer resm alına.

9. Ve *resm-i arûsiyye* bikrden kırk sekizer akçe ve bîveden nısfı *sâhib-i cemâ'at* ala.

10. Ve baş yaruğundan yirmi iki Osmânî alına. Ve bıçak zahminden ki, mevt icâb etmeye, kırk Osmânî akçe alına.

11. Ve sâir *cerâim* husûsları vâki' oldukda kanun-ı kadîm-i Osmânîye mürâca'at oluna.

12. Ve her *kovan*dan bir para resm alına.

13. Ve *âdet-i ağnâm* her dört re'sden bir para alına.

14. Ve sâbıkan Livâ-i mezbûrede vâki' olan *cevâmîs*den ikişer para resm alınur imiş. Amma *Vilâyet-i Arab*'da ba'zı yerlerde resm-i camus hiç alınmayub ve ba'zı yerlerde beşer ve altışar para alınur imiş. Cemî'-i Vilâyet müsâvî olub her sağılur camusa üçer para resm kayd olunmağın hâlâ Defter-i Cedîde dahi vech-i meşrûh üzere.

15. Ve *e'imme* avârız-ı divâniyyeden mu'âf olalar deyü mukayyed olmağın kayd olundu.

980 Tarihli Sis Sancağı Kanunnâmesi, TK Kuyûd-ı Kadîme Arşivi, No: 150 (164), Vrk. 8-9

الحمد لواجب الوجود ومالك الرقاب والجنود والصلوة
على حبيبه المحمود وهو خليفته في الارض بحكم الملك المعبود
وعلى آله واصحابه الذين سارعوا الى مسالك السداد بفيض الكرم
والجود وبعد حمد واجب الوجود ونعت حبيبه المودود
دعاء سلطان السلاطين محيي العدل في العالمين منصف
المظلومين من الظالمين قاصم الجبابرة والمتمردين ناصر
جيوش المسلمين ضابط عساكر الموحدين مربي العلماء العاملين
مشفق الفقراء والمساكين افضل مجبول من الماء والطين
المختص بمزيد عناية الملك المعين مولانا الاعظم خاقان المعظم
وهو السلطان ابن السلطان سلطان سليم خان بن سلطان
سليمان خان كثر الله اعلامه وزاد اعوامه الى آخر الشهور
والايام والى ابد الدهور والاعوام

مليك الارض اقبل كل جيوش　　له بالسعد الوية سنية
فليته الممالك طائعات　　لان للعدل شوكته قوية

هذا الدعاء اللطيف يتلو عبده هذا السلطان
الشريف المحتاج الى لطفه المرء السامي اعني محمد الشهير
بمرامي لما كان الطبع الفاتر مولعا بالاقلام ومتعلقا بالدفاتر
والارقام في السنين التي كانت المرء مدة وما بالاعوام
والشهور فامر السلطان ان يكتب ولاية التحرير عزما لله
بالتأسيس لان ظهر في دفتر هذا الولاية خبط غير مربوط
وحال ليس مضبوط فاذا كان الامر كذلك شرعت امتثالا
للامر العزيز العالي بالسعي على التوالي تحرير هذا الولاية على قدر
هذا الوسع والطاقة وكتبت اعشارها مربوطا وخراجها
مضبوطا وفي باب التوجيه كشفت بمنت التوجيه واخترت

رعاية الزعيم والسپاه وامليت على حسب طبقاتهم
ومراتب درجاتهم احوال عباد ظل الله وحررت هذا الدفتر
تاريخا ليعلم زمان التحرير على مرور ايام الكثير واخرت
عادة السلف ورجعت خير الخلف فاملي هذا ان يكون
هذا الدفتر السلطاني عن الزلل عريا وعن وصمة الخلل بريا
مترجيا قبوله بعين العناية ووصوله بانوار الحماية
واستعنت بالله العزيز الوهاب انه دليل على
طرق الخير والثواب فنعم المرجع والمآب

دفتر حاز كل لفظ　　كمسك يفوح اذا ما عبق
قال لسان غيب ما تفق　　تلفظ تاريخه تحرير سبق

تمت

980 Tarihli Sis Sancağı Kanunnâmesi, TK Kuyûd-ı Kadîme Arşivi, No: 150 (164), Vrk. 8-9

UMUMÎ İNDEKS

(Kitâbın Son Cildi Kavram Fihristi Olduğundan Burada Kısa Kesildi)

- A -

- B -

- C -

- Ç -

- D -

- E -

- F -

-- G -

- H -

- J -

- K -

- M -

- O -

- R -

- S -

- Ş -

- T -

- U -

- Ü -

- V -

- Y -

- Z -

İÇİNDEKİLER

VII. KİTAP/I
KANUNÎ SULTÂN SÜLEYMAN DEVRİ KANUNNÂMELERİ

İKİNCİ KISIM
KANUNÎ DEVRİ EYÂLET KANUNNÂMELERİ (III)

ONÜÇÜNCÜ BÖLÜM
ŞAM EYÂLETİ KANUNNÂMELERİ

ONDÖRDÜNCÜ BÖLÜM
ŞEHR-İ ZÛL EYÂLETİ KANUNNÂMELERİ

ONBEŞİNCİ BÖLÜM
TEMEŞVAR EYÂLETİ KANUNNÂMELERİ

ONALTINCI BÖLÜM
VAN EYÂLETİ KANUNNÂMELERİ

ONYEDİNCİ BÖLÜM
ZÜL-KADRİYYE EYÂLETİ KANUNNÂMELERİ

VII.KİTAP/II
II. SELİM DEVRİ KANUNNÂMELERİ

I.KISIM
II. SELİM DEVRİ
MERKEZÎ VE UMÛMÎ KANUNNÂMELER

BİRİNCİ BÖLÜM
ANADOLU EYÂLETİ KANUNNÂMELERİ

İKİNCİ BÖLÜM
BUDİN EYÂLETİ KANUNNÂMELERİ

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
CEZÂYİR-İ BAHR-İ SEFÎD EYÂLETİ KANUNNÂMELERİ

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
DİYÂRBEKİR EYÂLETİ KANUNNÂMELERİ

BEŞİNCİ BÖLÜM
ERZURUM EYÂLETİ

ALTINCI BÖLÜM
GÜRCİSTÂN EYÂLETİ

YEDİNCİ BÖLÜM
HALEB EYÂLETİ KANUNNÂMELERİ

SEKİZİNCİ BÖLÜM
KARAMAN EYÂLETİ KANUNNÂMELERİ

DOKUZUNCU BÖLÜM
KIBRIS EYÂLETİ KANUNNÂMELERİ

ONUNCU BÖLÜM
RÛM EYÂLETİ KANUNNÂMELERİ

ONBİRİNCİ BÖLÜM
RÛMELİ EYÂLETİ KANUNNÂMELERİ

ONİKİNCİ BÖLÜM
ŞAM EYÂLETİ KANUNNÂMELERİ

ONÜÇÜNCÜ BÖLÜM
ZÜL-KADRİYE EYÂLETİ KANUNNÂMELERİ